Antonii Dadini Alteserrae antecessoris olim Tolosani Opera omnia Tomus IV. Volum. I. Rerum Aquitanicarum priores libri quinque, in quibus vetus Aquitania illustratur [-Volum. II. Libri quinque qui sequuntur, quibus continentur gesta regum et ducum Aquitaniae, a Clodoveo ad Eleenoram usque]. Cura et sumtibus Michaelis Marotta jurisconsulti et in supremis Neapolitanis tribunalibus causarum patroni. Editio prima Neapolitana. - [S.l.] : [s.n.], 1777. - 2 pa rties en 1 t.(XX-188 ; XIX-224 p.)

Antonii Dadini Alteserrae antecessoris olim Tolosani Opera omnia tomus IV. Volumen I. Rerum Aquitanicarum priores libri quinque, in quibus vetus Aquitania illustratur. Cura et sumptibus Michaelis Marotta jurisconsulti et in supremis Neapolitanis tribunalibus causarum patroni.....[I]

Liminaria.....[I]

[Page de titre.].....[I]

[Page blanche].....[II]

[Préface] : Erudito lectori Michael Marotta.....III

Specimen errorum.....IV

[Dédicace] : Ilustrissimo viro Petro Seguierio Galliarum cancellario.....XI

Elenghus (sic pour elenchus) librorum et capitum hujus operis.....XIII

Lectori.....XX

Rerum Aquitanicarum liber primus.....1

Prooemium.....1

Caput primum. Gallia universa olim Celtica. Aquitania tertia Galliae pars. Aquitaniae situs. Aquitania Aremorica dicta. Aquitaniae etymon. A quo tempore Guienna dicta..2

Caput II. Aquitaniae termini. Aquitania ab Augusto ampliata usque ad Ligerim.....4

Caput III. Aquitania divisa in primam, secundam, et tertiam. Sectio provinciarum a quo instituta, ab Adriano, an a Constantino ? Sectionis provinciarum ratio.....5

Caput IV. Bituriges. Bituriga metropolis Aquitaniae. Bituricensis pagi insigniora oppida. Noviodunum, Argentom agum, Exoldunum. Vicus Dolensis : castrum Radulphi. Sancerrium, Virsonis castrum. Magdunum.....7

Caput V. Arverni, Limane pars Arverni pagi, Augustonemetum, sive Clarom ontium civitas Arvernorum. Arvernorum clariora oppida. Gergovia, Montisferrani castrum, Ricomagensis vicus, Iciodorum, Musci acum. Arthona, Thigurnum. Violvascensis vicus, Brivate, Hunnorone, Cantella, Scoral is, Aureliacum, Marculiscus, Argentadum, Sancti Flori oppidum, Avitacus.....10

Caput VI. Ruteni. Segodunum civitas Rutenorum. Arisitensis vicus, olim sedes episcopalis. Vabrense castrum, Concas, Amilianum, sive Milhau, castrum Sancti Antonini.....14

Caput VII. Albiga. Castrum. Rapistagnum. Galliacum. Vinum Albigense laudatum..15

Caput VIII. Cadurci, an liberi populi. Divona Cadurcorum. Academia Cadurcensis. Uxellodunum. Captenacum. Mons Albanus. Cosa, seu villa Sanctae Rufinae. Moyssiacum. Figiacum. Rocca Amatoris, Martellum, Brunichildis castrum.....16

Caput IX. Lemovices. Ratiastum caput Lemovicum. Briva Curretia. Solemniacum. Torinna. Calucium, Grandimontium. Nobiliacum. Usarchia.....20

Caput X. Gabali, Anderedum, matrix Gabalorum. Mimate. Gredonense castrum. Vellauni Ruessium, Anicium, sive Podium Velaunorum. Podomniacus, sive Poliniacum castrum Calminiacum.....22

Caput XI. Bituriges Cubi. Bituriges Vibisci. Burdegala metropolis Aquitaniae. Noviomagus. Ebromagus. Blavia. Meduli. Metullum, Condate. Alingonis oppidum. Reontium. Sylvae Majoris monasterium.....23

Caput XII. Nitiobriges. Aginnum. Pompeiacus. Excisum. Regula castrum. Cassinogilum, Castellio. Monspensatus. Condomium.....28

Caput XIII. Engolisma, Santones. Mediolanum Santonum. Santonus portus, an Rupella. Santonum, promontorium. Ingeriacum Talleburgus, Pons Castrum, Mortania, Broagium, Noverus Najogialo.....29

Caput XIV. Pictones. Unde Teifali dicti. Augustoritum Pictonum, Limonum, Malleacum, Lucionum , Liziniacum, Castrum Heraldi. Carrosum nobiliacum Sancti Maxentii oppidum. Fons Ebraldi. Sellense castrum Agesinates Aunedonacum.....31

Caput XV. Petrocorii, Vesunna, matrix Petrocoriorum. Sarlatum, Cadonium.....33

Caput XVI. Novempopulania, a Vasconibus, qui eam occuparunt, Vasconia dicta. Auscii, Auscius, Ausciorum urbs. Elusa, Elusates. Socia, Sociates, sive Sontiates.....34

Caput XVII. Aquenses, Aquae Augustae alias Tarbellicae. Atyr. Tarbellicus sinus. Lactora. Tauropolium. Convenae. Lugdunum Convenarum. Onesiae thermae. Conseranni.....36

Caput XVIII. Boii. Baiona alias Lapurda. Basculi Bascli. Castrum Sancti Joann is de pede portus. Portus fauces montium, castrum Lybiae, seu Lugiae.....38

Caput XIX. Benearnum. Aturrenses. Vicus Julii. Sancti Severi oppidum. Vasates, Cossio Vasatum. Regula castrum. Bigerones. Tarba Bigerronum. Aquensis vicus. Elarona, Elusa.....40

Caput XX. Obscuriores Aquitaniae populi.....42

Caput XXI. Aquitaniae montes Pyrenaeus. Alpes pro Pyrenaeis. Gebenna, sive Cebenna. Losera. Memmatensis mons. Arverni montes. Mons d'or. Mons donia. Greon mons.....42

Caput XXII. Nobiliora Aquitaniae flumina. Garumna. Tarnis. Avario. Oltus, Triobris. Dordonia alias Duranius. Aurigera. Aegircius. Aturrus. Carantonus. Vultumus. Ligeris Toluera. Elaver. Vigenna. Clanus.....44

Caput XXIII. Aquae salubres in Aquitania. Aquae Tarbellicae. Aquae Bigeronum. Thermae Onesiae. Aquae Convenarum. Aquae calidae in Arvernorum finibus. Aquarum calentium fontes sacri.....48

Caput XXIV. Sinus Aquitanicus. Sinus Tarbellicus. Littus Santonicum. Littus Saxonicum. Comes littoris Saxonici. Insulae sinus Aquitanici Antros. Uliarus, Herus.....49

Rerum Aquitanicarum liber secundus.....51

Caput primum. Aquitaniae dotes. Fecunditas, et amoenitas. Lemanes laus. Pictonum agri. Uvae Bituricae. Vinum Albigense. Vinum Cadurcum. Vinum Arvernum. Opes syrtium, quas landas vocant, pix et resina.....51

Caput II. Gallia pascuis et pecore abundans. Caseus Gabalicus. Equi Gallici, Aquitanici, Arelatenses. Aquitania equitatu pollens. Absinthium Santonicum. Pernae Cantabricae. Salmo Aquitanicus. Lapurdenses locustae, Garumici Mugiles. Ostrea medulica, Burdegalensia. Succinum Aquitanicum.....54

Caput III. Pallia Aquitanica. Bigerrica vestis. Santonicus cucullus. Linificium apud Cadurcos, Rutenos, Bituriges. Aurifodinae apud Tarbellos. Argentifodinae apud Rutenos et Gabalos. Aurifer Tarnis. Ferrariae Bituricae. Marmor Aquitanicum.....56

Caput IV. Aquitanorum ingenium moresque. Aquitani bellicosi. Aquitani facundi. Aquitani Graeci origine jactantur. Studia florent apud Arvernos. Scholae Burdegalenses. Schola Cadurcorum.....58

Caput V. Vascones latrociniis famosi, auguriis dediti et superstitiosi, bellicosi, leves, perfidi, et rerum novarum cupidi. Calagurritanorum fides.....61

Caput VI. Celtica linga, alia a Germanica, affinis Britannicae. Massilienses trilingues. Galli a Romanis victi victorum linguam assumpsere. Rustica Romana lingua.....62

Caput VII. Alauda. Al. Alpes. Ambacti. Armorica. Aripennis.....64

Caput VIII. Bagaudae. Baracacae. Bardi. Bardaicus. Bardocucullus vestis Gallica....65

Caput IX. Baro, seu Varo. Becco. Benna. Belenus. Braccae. Briva. Bulgae.....67

Caput X. Caecos. Candetum. Candosoccus. Casnar. Caracalla. Carroco. Cateia. Caterva. Cervisia. Circius. Covinus. Crupellarii. Culcitra.....69

Caput XI. Dercoma. Divona seu Dujona. Druides. Dunum. Dusii.....71

Caput XII. Eglecopala. Emarcum. Eporedicae. Essedum. Eubages, aliis Saronidae...72

Caput XIII. Galba. Gaesa, vel gessa gaesi. Gunia. Gurdus.....72

Caput XIV. Hesus. Isarndorum.....73

Caput XV. Laena. Larix. Leuca, seu leuga. Linnae. Lugos.....74

Caput XVI. Marck. Marga. Mataris. Murci.....75

Caput XVII. Pades. Patera. Peculium. Peninus. Penna. Petoritum. Planarati.....76

Caput XVIII. Rheda. Rhaphium. Sagum . Sapo. Saunium . Senae. Soldurii devoti. Sparus.....77

Caput XIX. Taram is. Tau. Taxea. Teutates. Thirei. Tomentum. Toles. Trajectum. Tripetia.....79

Caput XX. Vargi Scamari. Vasso. Vergobretus. Vernemetis. Virga. Uri. Viscus. Volemum. Zythum.....80

Caput XXI. Aliquot herbarum Celtica nomina.....81

Rerum Aquitanicarum liber tertius.....83

Caput primum. Status provinciarum Imperii Romani, aliae vectigales, aliae stipendiariae, seu tributariae. Gallia stipendiaria facta. Duplex tributum in Gallia soli et capitis, utrumque exactum in Aquitania. Tributum in Aquitania in speciebus pensitatum.....83

Caput II. Ratio tributorum in Gallia et Aquitania sub Francis. Capitularium. Annua dona. Inferenda, oblatae. Foderum. Talliae reales in Aquitania et Occitania.....85

Caput III. Nonnulli Aquitaniae populi liberi. Refutatur error nuperi auctoris scribentis universam Aquitaniam fuisse liberam . Provinciarum effigies muliebres. Omnes qui erant in orbe Romano cives Romani facti ex constitutione Antonini Pii.....87

Caput IV. Provinciarum, aliae proconsulares, aliae praesidiales. Aquitania provincia praesidialis. Decuriones, et consules municipales. Majores civitatum.....90

Caput V. Provinciis legem suam dedere Romani. Academiae veteres juris Romani, Roma in Occidente, Berytus in Oriente.....92

Caput VI. Origo et processus legis Romanae in Gallia et Aquitania sub Romanis.....93

Caput VII. Lex Romana defensa adversus Gothos.....94

Caput VIII. Series legis Romanae sub regibus Francorum primae stirpis. Aquitani et alii cis Ligerim cur Romani dicti.....95

Caput IX. Progressus legis Romanae sub regibus secundae stirpis. Interpretatio loci Eginarti de duabus legibus Francorum defenditur.....98

Caput X. Lex Romana sub regibus tertiae stirpis. Jus scriptum et consuetudinarium.100

Caput XI. An Septimania a Cindasuindo legem Gothicam admiserit, exulante lege Romana.....101

Caput XII. Lex Romana Francis nota quoad personas et res ecclesiasticas.....103

Caput XIII. Legis Theodosianae, et Justinianeae aetates.....104

Caput XIV. Legi Romanae pepercere Ostrogothi, et Longobardi in Italia. Jus civile ab Irnerio restitutum. Jus civile floruit in academia Parisiensi ante Honorium.....105

Caput XV. Lex Romana Hispanis laudata, Anglis excepta, Judaeis exosa.....107

Caput XVI. Legem Romanam coluere Summi Pontifices. Libelli appellationum. Innocentius III audax jurisperitus.....108

Caput XVII. Jus allodii beneficium juris civilis. An juri allodii locus sit in Aquitania.....109

Caput XVIII. Consuetudines subortae in Aquitania inter leges Romanas. Jus retractus gentilitii moribus inductum in Aquitania. Rupellana consuetudo de societate bonorum inter virum et uxorem. Consuetudo Pictonum, de litibus armis disceptandis.....111

Rerum Aquitanicarum. Liber quartus.....114

Caput primum. Aquitania a Gallia distincta.....114

Caput II. Concilia provinciarum, reLiquiae priscae libertatis. Concilium Asiae. Concilium Tetrapoleos. Concilium Graeciae. Concilium Galliarum sub Romanis. Concilium VII provinciarum Galliae Arelate institutum , quo convenere Aquitani, ordines Galliarum qui convenere ad id concilii. Concilia Galliarum sub regibus Francorum. Concilia Aquitaniae sub regibus Aquitaniae.....115

Caput III. Aquitaniae militaria praesidia sub Romanis, Arvernis, Pictavis, Blaviae, Lapurdo. Ejusdem praesidia sub Francis.....118

Caput IV. Status ecclesiasticus Aquitaniae. Primates Galliarum, Arelatensis, Trevirensis, Lugdunensis. Archiepiscopus Bituricensis primas Aquitaniae. Controversia de primatu Aquitaniae inter Bituricensem, et Burdegalensem archiepiscopos, et unde nata.....118

Caput V. Legati sedis apostolicae. Legati Aquitaniae. Legationis Aquitaniae fines..122

Caput VI. Origo Aquitanorum. Aquitania armis subacta ab Hannibale. Allobroges, Arverni, Ruteni, armis devicti a Q. Fabio Maximo. Aquitani fere universi ante adventum Caesaris erant sub ditione Arvernorum. Rex Arvernorum. Rex Nitiobrigum. Vascones e Pyrenaei jugis a Pompeio depositi, et in unum oppidum collecti, cui nomen Convenae.....125

Caput VII. Aquitania a Caesare armis subacta per P. Crassum legatum. Sotiatum oppidi obsidio et deditio. Defectio Gallorum et Aquitanonum a Caesare, Vercingetorige duce. Uxellodunum Cadurcorum oppidum obsidione oppugnatum a Caesare. Lucterus Cadurcus vir audax. Caesar componit Aquitaniam. Aquitani Caesari militarunt in bello civili. Rutheni sagittarii.....127

Caput VIII. Aquitani iterum rebellant sub Augusto. Primum praelio victi ab Agrippa, rursus a Messala. Divisio provinciarum per Augustum. Aquitania provincia praesidialis ab eodem facta. Census Galliarum actus ab Augusto. Aquitaniae fines aucti ab Augusto usque ad Ligerim. Lugduni templum Augusto exstructum. Galba Aquitaniae praeses.....130

Caput IX. Initia christianae religionis in Aquitania. Priores episcopi Aquitaniae Martialis Lemovicum, idemque apostolus Aquitaniae, Ursinus Biturigum, Austremonius Arvernorum, Fronto Petrocoriorum, Ausonius Engolismensium, Gerasius Elusatum.....132

Caput X. Statius Surculus rhetor Tolosanus. Vibius Avitus praeses Aquitaniae. Statuae Mercurii apud Arvernos fabrefacta a Zenodoro. Galliarum defectio. Vasconum lectae a Galba cohortes. Julius Cordus Aquitaniae praeses. Aquitaniae defectio ab Othone ad Vitellium.....134

Caput XI. Obitus D. Martialis. Agricola Aquitaniae praeses. Clarus, Gerontius, et Severus martyres Aquitaniae. Justinus confessor. Salvius Julianus praeses Aquitaniae. An Aquitania ab Adriano divisa. Marciana haeresis invadit Aquitaniam. Martyres Lugdunenses. Fronto orator Aquitanus. Julius Julianus praeses Aquitaniae.....135

Caput XII. Sub Severo christiana religio effusa per universum orbem terrarum. Sterilitas in Aquitania. Sacrificium Lactoratensium pro salute Gordiani.....137

Caput XIII. Bituricensis basilica Stephano Protomartyri dedicata ex privatis aedibus Leocadii senatoris. Donationes piae per imaginariam venditionem. Beatus Lusor Leocadii senatoris filius.....138

Caput XIV. Genulfus Cadurcensis episcopus ejus miracula. Amphiteatrum Burdegalense, vulgo Gallieni palatium. Aquitania ab Alemannis vastata. Templum Arvernorum, cui Vasso nomen, exustum. Privatus Gabalorum episcopus martyrio affectus. Cassius et Victorinus martyres. Orientius Ausciorum episcopus.....139

Caput XV. Galliae receptae ab Alemannis. Tetricus ex praeside Aquitaniae imperator electus Burdegalae purpuram suscipit. Arborius avus maternus Ausonii, ejus secessus apud aquas Tarbellicas . Galliae iterum vastatae a Germanis, et restitutae a Probo. Gallis vites colere permissum a Probo.....141

Caput XVI. Tumultus Bagaudarum in Galliis. Saxones piratae infesti Oceano Aquitanico, unde classis a Diocletiano adversus eos instituta. Urbicus ex uxorato Arvernorum episcopus, ejusque lapsus.....142

Caput XVII. Vincentius diaconus, Fides virgo, Caprasius martyres Aginnenses. Julianus et Fereolus martyrium passi in Arvernis. Victorinus Pictaviensis episcopus et

martyr. Lupercus, Antoninus, Domninus, martyres. Pax Ecclesiae data a Constantio in Gallia et Aquitania.....144

Rerum Aquitanicarum. Liber quintus.....147

Caput primum .Graecorum error ch ristianam fidem pri mum suscepta m in Gallia sub Constantino. Praef ectus praeto rio Gallia rum. Divisio pr ovinciarum an Constantino tribuenda. Illidius et Justus Arvernorum episcopi. Exuperius rhetor Burdegalensis. Tiberianus praefectus praetorio Galliarum.....147

Caput II. Maximinus Trevirensis episcopus, Maxentius Pictaviensis episcopus Aquitani fratres. Titianus, Honoratus uterque praefectus Galliarum. Paulinus Aquitanus Trevirensis episcopus. Hilarius Pictaviensis episcopus. Martinus discipulus Hilarii fundator Locociagensis monasterii. Phoebadius Aginnensis episcopus.....150

Caput III. Aquitanis frum entum i mperatur in expeditionem Germanicam. Aquitania vastata a Germanis. Clades Germanorum in Argentoratensibus campis. Florentius praefectus praeto rio Galliarum. Minervius rhetor Burd egalensis. Galliae tributis levantur a Juliano. Alcimus et Delphidius rhetores Aquitani. Rursus Aquitania annonam subministrat in expeditionem Germ anicam. Delphidii rhetoris libertas dicendi. Nebridius praefectus praetorio Galliarum. Germanianus inde praefectus praetorio Galliarum. Julianus quo consilio favit Hilario exulanti. Gaudentius praefectus Aquitanici et Gallici littoris.....152

Caput IV. G ermanianus, Viventius, Florenti us secundum praefecti praetor Galliarum. Hilarii Pictaviensis obitus. Martinus in Turonensem episcopum lectus. Julius Ausonius medicus. Pontius Paulinus Aquitanus Nolanus episcopus. Saturninus secundus praeses Aquitaniae.....154

Caput V. Antonius praefectus praetorio Galliarum. Ausoni us ex praeceptore Gratiani praefectus. Dulcidius Aginnensis episcopus. Delphinius Burdegalensis episcopus. Aquitania Priscilliani haeresi labefactata. Faustinianus praefectus praetorio Galliarum. Synodus Burdegalensis. Euchrocia uxor Delphidii damnata. Romanus presbyter Blaviensis.....156

Caput VI. Latinus Pacatus orator Aquitanus. Constantinus, et Arborius praefecti praetorio Galliarum. Sulpitius Severus, Clarus, Martinus, M acarius Aqu itani, Martini Turonensis episcopi discipuli. Ruffinus Elusas.....158

Caput VII. Marcellus Burdegalensis medicus. Paulini secessus. Amandus Burdegalensis, et alii illustres episcopi Aquitaniae.....160

Caput VIII. Martini Turonensis transitus. Certamen de ejus corpore inter Turones et Pictones. Clari obitus. Severi reditus in Aquitaniam. Severinus Aquitanus prim um Coloniensis, tum Burdegalensis episcopus. Vincentius praefectus praetorio Galliarum. Sepulcrum duorum amantum in Arvernis. Vigi lantius haereticus venenum spargit per Aquitaniam. Vandali Aquitaniam vastant. Ausonius Engolismensis episcopus.....162

Caput IX. C onstantinus tyrannus incubat Gal liae et Aquitaniae. Lim enius praefectus praetorio G alliarum. Pietas Ga llorum. Sancti S everini co rpus Burdiga la aspor tatum

Coloniam. Severi lapsus, paenitentia, et obitus. Dardanus praefectus praetorio Galliarum.....164

Caput X. Gallia Gothis tradita ab Honorio. Ataulphus rex Gothorum, ejus nuptiae cum Placidia. Regia Gothorum a pud fanum Sancti Aegidii. Hisp aniae Vandalis concessae hac lege ne praescribere liceret. Ataulphus Aquitaniam occupat. Tolosae, et Burdegalae, totiusque fere Aquitaniae clades, agrorum tertia Gothis et aliis barbaris assignata. Ataulphi transitus in Hispaniam, et interitus.....165

Caput XI. Sigericus, et post eum Vallia reges Gothorum. Agricola praefectus praetorio Galliarum. Constitutio Honorii de agendo Arelate annuo conventu VII provinciarum Galliae. Aquitan ia secu nda ex pacto tradita, seu verius reddita Gothis. Gothi ariani catholicorum ecclesias occupant. Aviti legatio ad Honorium pro tributorum remissione. Apollinaris avus Sidonii praefectus praetorio Galliarum. Tolosa regia Gothorum. Valliae interitus.....167

Caput XII. Theodoricus rex Gothorum. Arelate, et Narbona urbes a Gothis obsessae, ab Aetio liberatae. Domini Germani Altissiodorensis episcopi peregrinatio ad Domini Juliani martyris Brivate in Arvernis. Auxiliaris, praefectus praetorio Galliarum. Bagaudarum recidivus tumultus in Gallia. Littorius dux Romanorum a Gothis victus et caesus. Apollinaris Sidonii pater praefectus praetorio Galliarum. Attila Gallias vastat, ab Aetio, Francis et Gothis vincitur in campis Catalaunicis. Theodorici occasus in proelio Catalaunico. Theodorici liberi.....169

Caput XIII. Thorism undus rex Gothorum. Fe rreolus praefectus praetorio Gallia rum. Arelate iterum obsessa a Gothis. Attila rursus Gallias vastat. Thorism undi exitus. Gothi regicidae.....171

Caput XIV. Theodoricus II rex Gothorum , ejus uxor Ragnachildis. Avitus Arvernus a Gothis ad imperium provectus. Sidonius Aviti filiam ducit uxorem. Theodoricus Aquitaniam primam armis vastat. Aviti exitus. Prosper Aquitanus. Narbona Theodorico prodita. Victorinus Aquitanus cycli Paschalis conditor. Abraham abbas sanctitate clarus in Arvernis. Theodorici mors.....172

Caput XV. Euricus rex Gothorum, is prim us Gothis leges scripto dedit. Aquitania vectigalibus exhausta. Seronatus perdue llionis damnatus. Arvandus praefectus praetorio Galliarum da mnatus ejusdem cri minis. Rogationes a Mamerco institutae, in Gallia et Aquitania usu receptae. Tolosae sanguis e terra fluxit, praesagium casus Gothorum. Theodoricus Riothimum Britonum regem bello vincit, et Biturigas occupat. Goti foedifragi.....174

Caput XVI. Arcelate et Massilia urbes ab Eurico expugnatae. Arvernorum urbs ab eodem obsessa. Ecdicius Aviti Augusti filius. Sidonius ex laico Arvernorum episcopus. Sim plicius Bituricensis episcopus creatus. Euriciana persecutio in episcopos, clericos, et ecclesias Aquitaniae. Gallicinus Burdegalensis episcopus. Sidonius Arvernorum episcopus baptisterium consecrat in dioecesi Rutenensi. Epiphanii T icinensis episcopi legatio a Nepote Augusto ad Euricum pa cis feriendae gratia. Arverni pacis conditionibus dediti Eurico. Sidonii exilium, et Ecdicii fuga. Victorius dux Arvernorum.....176

Caput XVII. Leo quaestor Eurici. Lampridius rhetor Burdegalensis. Leontius Burdegalensis episcopus. Pontius Leontius, primarius Aquitanorum. Ruricius Lemovicensis episcopus. Chronopius Petrocoriacensis episcopus. Patiens Lugdunensis episcopus gratuitam Aquitanis, et provincialibus annonam ministrat. Fabulae de gestis Arturi in Gallia et Aquitania. An Juliani Brivatensis basilica ab Eurico exstructa. Eugenius Carthaginensis episcopus apud Albigam in Aquitania exsulat. Amantius Rutenensis episcopus.....179

Caput XVIII. Alaricus rex Gothorum, Theudelusa ejus uxor, ex qua ei natus Amalaricus. Leo quaestor Alarici. Sidonio successit Aprunculus in episcopatu Arvernorum. Aquitanorum studium in Francos, et Gothici imperii taedium. Volusiani Turonensis episcopi exilium et martyrium. Caesarius Arelatensis episcopus exulat apud Burdegalam. Apollinaris Sidonii filius. Marianus Bituricensis eremita. Leonardus fundator monasterii Nobiliacensis in pago Lemovicensi. Carilephus Arvernus fundator monasterii Anisolensis. Alaricus Clodoveo offensus reconciliatur. Alaricus monetam adulterat. Alaricus codicem Theodosianum breviari curat. Synodus Agathensis, in ea preces fusae pro Alarico rege Ariano.....282 [sic pour 182]

Caput XIX. Clodovei res gestae in Alaricum. Maxentius abbas. Proelium Vogladense et casus Alarici. Apollinaris dux Sidonii filius. Aquitania et pars Narbonensis provinciae Gothis erepta. Gothia pro Septimania. An Moyssiacense coenobium fundatum a Clodoveo. Engolismae obsidio. Carcassona et Arelate obsidione tentatae. Concilia habita ad restituendam religionem Gothorum contagio labefactatam. Clariores episcopi Aquitaniae. Rhemensis ecclesia multis in Aquitania praediis a Clodoveo ditata.....185

Antonii Dadini Alteserrae antecessoris olim Tolosani Opera omnia tomus IV volumen II. Rerum Aquitanicarum libri quinque qui sequuntur, quibus continentur gesta regum et ducum Aquitaniae, a Clodoveo ad Eleenoram usque. Cura et sumptibus Michaelis Marotta jurisconsulti et in supremis Neapolitanis tribunalibus causarum patroni.....[I]

Liminaria.....[I]

[Page de titre].....[I]

[Page blanche].....[II]

[Dédicace] : Ilustrissimo viro Petro Seguierio Galliarum cancellario.....III

Elenghus librorum et capitum hujus operis.....V

Rerum Aquitanicarum. Liber sextus.....[1]

Caput primum . Aquitania Gothis tradita ab Honorio. Quota portio terrarum Gothis assignata. Aquitania per Clodoveum erepta a Gothis caeso Alarico. Basolus dux Aquitaniae, ejus captivitas in monasterio Sancti Petri Vivi Senonensis. Sanctus Valericus sanctitate clarus in pago Lemovicensi.....[1]

Caput II. Divisio regni Francorum inter Clodovei liberos. Aquitania ex parte cessit Clodomiri. Expeditio Francorum in Septimaniam adversus Amalricum. Sanctus sacerdos Lemovicensis episcopus, ejus patria et gesta. Quintianius ex Rutenensi episcopo bis Arvernensem cathedram tenuit. Ansbertus senator, Blitildis ejus uxor, e qua suscepti quatuor liberi, Arnoldus, Ferreolus Uceticensis episcopus, Mondericus Arisitensis, et Tarsicia virgo sanctissima. Senatores in Gallia. Sanctus Clodoaldus Clodomiris filius. Nicetius Lemovicensis Trevirensis episcopus, ejus discipulus Aredius abbas Lemovicensis.....3

Caput III. Lemane Arvernorum. Arverni ad obsequium reducti a Theodorico. Sigivaldus praefectus Arvernorum . Gallus Arvernensis episcopus. Sigivaldi interitus, Gyvaldi ejus filii exsilium. Hortensius comes Arvernorum. Dux, et comes in eadem civitate. Ruricius junior Le movicensis nepos ex filio, et proximus successor Rurici senioris.....5

Caput IV. Fabulosa Bellisarii gesta in partibus Burdegalensibus. Cantinus Arvernensis episcopus. Chramni prava gesta in Aquitania. Firminus amotus comitatu Arvernorum, ei successit Sallustius. Villecarius dux Aquitaniae, Calte ejus filia nubit Chramno. Austrapius Sellensis castri episcopus ordinatur successurus Pientio tum Pictavensi episcopo. Austrapius caesus a Theifalis. Theifalorum origo unde. Pascentius episcopus Pictaviensis. Radegundis regina velo sumpto condit monasterium Sancti Crucis Pictavis, et regulam Caesarii Arelatensis episcopi suscipit. Chramni secessus ad Conobrum Britanniae comitem. Willecarii ducis perfugium ad aedem Sancti Martini Turonensis. Locustarum acies visae in Aquitania. Chramni exitus.....8

Caput V. Leontius junior Burdegalensis episcopus. Emerius non rite lectus Santonensis episcopus pellitur suffecto Heraclio. Emerius regia manu restitutus. Leontius mulctatus. Leontii ortus, et gesta. Synodus Santonensis. Sanctus Venantius Bituricensis. Sanctus Paternus Abrincensis episcopus patria Pictaviensis.....10

Caput VI. Divisio regni Clotharii I. Emerius non rite lectus Santonensis episcopus, sede amotus in synodo Santonensi. Corpus Sancti Ursini I Bituricensis episcopi inventum. Felix Nannetensis episcopus Aquitanus. Sanctus Basolus Lemovicensis. Maracharius ex comite Engolismensis episcopus. Georgius comes Arvernorum. Felix Bituricensis episcopus. Custodia Ss. eucharistiae. Aribertus in basilica Sancti Romani apud Blaviam sepultus. Divisio regni Ariberti. Arverni contributi regno Austrasiae. Firminus com es Arvernorum . Lues inguinari a vastat Arvernos, Bituriges et alia Galliae oppida. Novempopulonia ditionis Sigiberti. Civitates Aquitaniae, quae morganegibae nomine traditae Gelesuintae, ea demortua transferuntur ad Brunichildem sororem. Frontonius episcopus Engolismensis. Heraclius episcopus Engolismensis. Nantinus comes Engolismensis. Palladius comes Gabalorum infensus Parthenio ejusdem loci episcopo. Romanus comes ei succedit in comitatu. Gregorius Turonensis episcopus patria Arvernus. Fortunatus Pictaviensis episcopus poetices laude clarus.....12

Caput VII. Bellum gestum in Aquitania inter Chilpericum, Sigebertum, et Guntranum fratres. Coenobium Sancti Martini de Lata direptum . Foedus inter Chilpericum et Guntranum in Sigebertum. Sigeberti interitus. Judaei baptizati ab Avito Arvernensi episcopo, eorum dem nativus fetor baptismo sublatus. Judaei ubique vectigales, eorumdem synagogae in Gallia, et Aquitania. Brachio abbas Mena tensis. Nantinus comes Engolismensis, ab Heraclio Engolismensi episcopo iterum excommunicatus..16

Caput VIII. Merovei cum Brunechilde nuptiae inscio patre. Praetextatus Rothomagensis episcopus damnatus in synodo Rothomagensi. Rucculeni interitus apud Pictones. Mundericus Arisitensis episcopus. Arisitensis vicus in Rutenis, olim sedes episcopalis. Dalmatius Rutenensis episcopus. Caluppa reclusus sanctitate clarus apud Arvernos. Patroclus presbyter Bituricensis reclusus, idemque fundator monasterii Colum bariensis. Arcad ius Bituricensis episcopus. Bellum in Aquitania instauratum inter Chilpericum, et Guntranum. Pictavum urbs ditionis Childeberti, eadem a Chilperico occupatur pulso Ennodio duce. Ennodius dux Turonum, et Pictonum. Calm inius dux Aquitaniae fundator monasterii, quod dicitur Sancti Theofredri, vulgo S. Chaffre in pago Velaunensi, et monasterii Mosacensis in Arvernis.....19

Caput IX. Pictones in potestate Chilperici. Tumultus in Aquitania ob gravius onus vectigalium. Ferreo lus Lemovicensis episcopus calamitas Aquitaniae. Prodigia in Aquitania. Mauritius Cadurcensis episcopus Ursicinum Ultrogothae referendarium successorem designavit. Cadurci etiam ditionis Chilperici. Dalmatius Rutenensis episcopus. Theodosius Rutenensis episcopus, ex archidiacono. Bertramnus Burdegalensis episcopus. Cracina insula in littore Pictonico. Salvius Albigensis episcopus. Chilperici errores. Remigius Bituricensis episcopus praefuit concilio Matisconensi, in quo Judaei coerciti.....22

Caput X. Sanctus Eparchius reclausus Engolismensis natus Felicis Aureoli comitis Petrocoriorum. Antonius seu Aptonius Engolismensis episcopus. Frontonius archipresbyter postea Engolismensis episcopus. Ramaulfus comes Engolismensis. Ferreolus Uceticensis episcopus. Sancta Tarsicia virgo, proles Ansberti senatoris. Bellum in Aquitania gestum inter Chilpericum, et Guntranum. Ragnovaldus dux Aquitaniae. Basilica Sancti Caprasii martyris Aginni. Desiderius dux legatus Chilperici bello Aquitanico. Vascones bello tentati a Blaudaste duce. Ea aetate Vascones se continuere saltu Pyrenaei. Lupi Burdegalae oppido infesti. Vasatensis

civitas igne consumpta. Novi comites a Chilperico dispositi per Aquitaniam. Nonnichius Lemovicensis comes. Charterius episcopus Petrocoricensis.....25

Caput XI. Disciola virgo neptis B. Salvii episcopi Albigensis. Avennio obsessa a Guntrano duce cum copiis Arvernorum, et Vellaunorum. Bellum Aquitanicum. Biturica obsessa. Magdunum alias Meglodense, vel Mediolanense castrum. Lues inguinaria apud Albigenses. Virgo Deo dicata in monasterio Sancti Radegundis nata Chilperici respuit nuptias Reccaredi regis Gothorum. Maleficae mulieres, una cum Mummolo Burdegalensi damnatae, quod Chilperici natum necassent, quo Mummolo vitam producerent. Lupentius abbas Mimatensis, ejus martyrium scelere Innocentii comitis Gabalorum. Sulpitius Biturícensis episcopus Rem igii successor. Theodosii Rutenensis episcopi obitus. Innocentius ex comite Gabalorum ei succedit in episcopatu. Synodus provincialis de parochiis Cadurcinis. Ursicinus Cadurcensis episcopus. Salvii Albigensis episcopi obitus.....27

Caput XII. Gundobaldus rex salutatus et scuto impositus, apud Brivam Curretiam vicum Lemovicum. In scutum levatio ritus solemnis regiae promotionis. Ragnovaldus dux Aquitaniae. Basilica Sancti Martini Brivatensis igni cremata, et a Ferreolo Lemovicensi episcopo instaurata. Aquitaniae proceres maxime episcopi Gundobaldi partes secuti. Meroveus Pictavensis episcopus. Legati Gundobaldi flagellis caesi, et in vincula trusi. Bertramnus Burdegalensis episcopus. Syri negociatores in Gallia et Aquitania. Faustinianus Aquensis episcopus designatus a Gundobaldo, idemque ordinatus a Palladio Santonensi, et Oreste Vasatensi, Bertramno Burdegalensi metropolitano consecrationis munus respuente. Legati a Gundobaldo missi ad Guntranum male accepti. Guntranus Childeb ertum nepotem adoptat in filium per hastae traditionem.....29

Caput XIII. Gundobaldus Convenarum urbem occupat. Aginnensis pagus vastatur a Guntrani militibus. Basilica Sancti Vincentii martyris in suburbano Aginnensi igni crematur. Convenarum urbs obsidione oppugnatur. Gundobaldus a suis deditus Oldoni comiti Biturícensi et Bosoni, a quibus idem ferro necatus. Convenarum urbs diruta, et igni succensa. Non respondentes ad delectum multati. Bertramnus Burdegalensis, et Palladius Santonensis aegre cum Guntrano in gratiam redeunt. Garacharius seu Galactorius comes Burdegalensis. Synodus Matisconensis II in episcopos Aquitaniae. Ursicinus Cadurcensis episcopus suspensus in triennium in hac synodo.....31

Caput XIV. Sanctus Aredius Lemovicensis fundator primusque abbas Attani monasterii in finibus Lemovicum. Nicetius comes Arvernensis, et post eum Eulalius. Idem Nicetius dux Arvernorum, Rutenorum, et Ucetiorum. Laban Elusensis episcopus, et post eum Desiderius. Bertramno Burdegalensi episcopo successit Gundegisilus ex comite Santonico. Faustus Ausciensis episcopus, et post eum Fabius. Ennodius dux Turonum, et Pictonum. Desideratus Albigensis episcopus. Tetradia uxor Eulalii comitis Arvernensis adultera. Guntrani expeditio in Gothos. Septimaniae incubatores. Terentiolus comes Lemovicensis. Caput arietis castrum in pago Tolosano. Ugernum castrum Arelatense.....34

Caput XV. Nicetius Arvernus Massyliensis provinciae praefectus. Palladius Santonensis episcopus, ejus stemma, et vitae sanctitas. Is plures ecclesias construit, et reliquias impetrat a Gregorio I. Infelix bellum adversus Gothos duce Desiderio. Sancti Radegundis obitus. Ennodius dux Turonum et Pictonum accipit et ducatum Vici Juliensis et Benarnae urbium. Vascones e Pyrenaei jugis in Aquitaniae plana

descendunt. Bellum adversus Vascones Austrovaldo duce. Vabrense castrum in Rutenis, pactio inter Guntranum , et Childebertum, de ea portione regni Chariberti, quae olim Sigeberto cesserat. Burdegala, Lemovicum, Cadurcum, Benarnum, Begorra morganegibae nomine traditae Gailesuintae, et post eam Brunichildi. Brunichildis castrum in finibus Cadurcorum, sylva Lecenna in confinio Biturgium et Arvernorum, ubi amoena domus Brunichildis. Fronimius Bituricensis Agathensis episcopus. Meroveus Pictaviensis episcopus, ejus cura agri Pictaviensis census emendatur, unde secuta levatio vectigalium.....36

Caput XVI. Gemina synodus Pictaviensis adversus Chrodieldem et Basinam regias puellas professas monasterii Pictaviensis celebrata a Gundegisilo Burdegalensi archiepiscopo et provincialibus. Porcharius abbas Sancti Hilarii Pictaviensis. Macco comes Pictaviensis. Sutellius Burdegalen sis episcopus. Vincti Arvernenses non sine miraculo soluti. Ecclesiis Arvernae urbis reliqua vectigalium a Childeberto rem issa. Tetradia ux or Eulalii comitis Arvernensis adulterii damnata in synodo. In eadem Eulalius comes damnatus ob matricidium. Joannes Eulalii comitis filius in clericum ordinatur ab Innocentio Rutenensi episcopo. Basina et Chrodieldis absolutae in Metensi synodo. Judicium adversus Vaddonis liberos. Praestigiator Bituricensis ab Aurelio Aniciensi episcopo prehensus. Sulpitii Bituricensis obitus. Eustasius ei succedit. Aredii obitus, ejusdem testamentum, adhibita clausula codicillari. Incendium Lemovicum urbis. Meroveus Pictaviensis episcopus obiit successore Platone.....38

Rerum Aquitanicarum. Liber septimus.....41

Caput primum. Sanctus Goar Aquitanus Treverensem dioecesim illustrat. Desiderius Aquitanus Antissiodorensis episcopus. Vascones domiti. Genialis dux eis impositus. Sanctus Valericus Arvernus monachus Luxoviensis. Arnulfus Metensis episcopus filius Arnoaldi ducis Aquitaniae. Apollinari Bituricensi episcopo succedit Austregisilus. Sadregisilus dux Aquitaniae a Dagoberto flagris caesus et barbae rasione dehonestatus. Eusebius Cadurcensis episcopus ab oppidanis nefarie occisus. Palladius et Seducius episcopus Elusanus, pater et filius rebellionis Vasconum conscii. Ayghinan dux Vascenum. Austregisilo succedit Sulpitius ex archidiacono. Synodo Rhemensi interf uere Sulpitius et alii Aquitaniae episcopi. Leontius Santonensis episcopus, apud eum exulat Sanctus Maclovius sede sua pulsus.....41

Caput II. Aquitania cum pago Tolosano a Dagoberto tribuitur Ariberto fratri. Vascones ab Ariberto in ditionem redacti. Amandus Aquitanus Trajectensis episcopus evangelium praedicat apud Vascones. Sancta Rictrudis filia Hernoldi Vasconis mortuo viro velata in monasterio Marcianensi.....43

Caput III. Desiderius ex praefecto aerarii Cadurcensis episcopus. Conditiones ecclesiae, notatio nominis. Goericus Aquitanus Metensis episcopus. Eligius Lemovicensis ex aurifice Lemovicensis episcopus. Solemniacensis monasterii apud Lemovices fundator. Modoaldus Aquitanus Trevirensis episcopus. Haimeranus etiam Aquitanus Ratisponensis episcopus.....45

Caput IV. Ariberti principis Aquitaniae obitus, ejus morte Aquitania redit ad Dagobertum. Barontus filius Beraldi olim ducis Aquitaniae. Hildemarcha abbatissa Burdegalensis. Coenobium Mollispeci in finibus Biturigum fundatur a Dagoberto. Sanctus Sigiranus primus abbas hujusce monasterii. Sadregisili ducis Aquitaniae liberi juxta leges Romanas damnati, ob inultam necem parentis. Vascones fide lapsi a

Dagoberto in ordinem redacti. Vascones cum Amando duce de fide paciscuntur apud Dagobertum. Pictavum urbs excisa a Dagoberto. Vetus Pictavis locus memorabilis divisione regni inter Carlomannum, et Pipinum. Remaclus Aquitanus Trajectensis episcopus Amandi successor. Sulpitius II Bituricensis coadjuto rem sibi assumit Wlfolendum.....47

Caput V. Cadurci et Arverni contributi regno Austrasiae. Bobo dux Arvernorum. Dido Pictaviensis episcopus, custos Dagoberti junioris. Leodegarius nepos Didonis ex abbate Sancti Maxentii in pago Pictonico Augustodunensi (*sic* pour Augustodunensis) episcopus. Genesius Arvernensis episcopus Magnilocensis monasterii fundator. Caput cervium castrum in finibus Biturigum, quo jure pervenit ad monasterium Floriacense. Felix Arvernensis episcopus, et post eum Projectus.....49

Caput VI. Remissio regum Francorum. Vascones Novempopulaniam occupant, unde eadem Vasconia dicta. Lupus dux Vasconum. Praejecti martyrium. Avitus II Arvernensis episcopus. Volvicum monasterium. Theodoricus regno restitutus opera Didonis Pictavien sis episcopi. Gerini Pictaviensis comitis et aliorum. Paulus comes tyrannidem affectat in Gallia Narbonensi. Leodegarii martyrium. Ansoaldus Pictaviensis episcopus. Philibertus Elusas abbas Gemiticensis patre Philibaudo Vicojuliensi episcopo. Quinciacense monasterium ab Ansoaldo fundatur. Sanctus Hubertus filius Bertrandi ducis Aquitaniae ex sorore Sanctae Odae uxoris Boggis ducis Aquitanorum. Bonitus Arvernensis episcopus. Hubertus Leodiensis episcopus.....51

Caput VII. Eudo dux Aquitaniae, conjectura de ejus origine. Biturica capta a Pipino, et recepta ab Eudone. Eudo unus e partibus Chilperici adversus Carolum Martellum. Rigoberti Rhem ensis episcopi exilium in Vasconia. Episcopatus Galliarum laicis traditi a Carolo Martello. Bellum Aquitanicum inter Eudonem, et Carolum Martellum. Cuchianus Aquitanicus perjurii poenas luit.....54

Caput VIII. Sarracenorum irruptio in Galliam Narbonensem et Aquitaniam : an Tolosa capta a Sarracenis. Sarraceni victi a Carolo Martello, junctis copiis cum Eudone duce insigni praelio ad Turonum urbem. Eudonis fama purgatur de objectis scriptorum Francicorum. Gregorii II papae testimonium de meritis Eudonis in christianam rempublicam.....56

Caput IX. Eudonis morte Aquitania occupatur a Carolo Martello. Vaifarius, Hunoldus, Asnarius, et alii utriusque sexus Eudonis liberi. Remistagnus Eudonis frater. Secunda Sarracenorum expeditio in Galliam. Sanctus Pardulfus Lemovicensis.....58

Caput X. Lanfredus abbas Sancti Germani legatus missus in Aquitaniam. Galliae divisio inter Carlomannum et Pipinum. Bellum Aquitanicum, Lucas castrum captum. Secunda divisio regni inter Carlomannum et Pipinum facta in loco cui nomen vetus Pictavis. Pax inita inter Pipinum et Hunoldum Aquitaniae ducem. Lanfredus, quasi explorator detentus, dimissus.....60

Caput XI. Vaifarius dux Aquitaniae frater et successor Hunoldi. Hunoldus alius ab Hugone Burdegalensi. Res ecclesiasticae laicis traditae a Carolo Martello, eisdem precariae nomine relictae indicto censu annuo. Figiacense monasterium in finibus Cadurcorum a Pipino fundatur. Grifo more ducum XII comitatibus a Pipino donatus. Grifonis secessio ad Vaifarium ducem Aquitaniae. Justitiae, id est res ecclesiarum per

Pipinum a Vaifario vindicatae. Theodoad, locus in Aquitania, ejus situs an idem qui Theoduadum. Bellum inter Pipinum, et Vaifarium. Humbertus comes Bituricensis. Blandinus comes Arvernorum. Bertellanus Bituricensis episcopus. Biturica a Pipino capta, et praesidio munita. Chilpingus comes Arvernorum. Amanugus comes Pictaviensis. Vaifarius Aquitaniae urbes, quas tueri non poterat, muris discingit. Tolosa, Albia, Gavaldanum, seu Mimate et alia castra Aquitaniae capta a Pipino.....61

Caput XII. Exoldunum in Biturigibus captum a Pipino. Remistani levitas, ejusque foeda mors. Umbertus comes Bituricensis. Santonus capta a Pipino. Vaifarius dux a suis destitutus ex insidiis caesus in pago Petrogorico. Vaifarii spolia. Vaifarius basilicae Sancti Salvatoris, quae hodie Sancti Martialis apud Lemovices fundator. Vaifarii ducis sepulchrum.....64

Caput XIII. Hunoldus dux Aquitaniae. Aquitania cessit Carolo. Launus ex cappellano regio Engolismensis episcopus. Lupus dux Vasconum. Castrum Fronciacum ad Doroniam amnem aedificatur a Carolo. Hunoldi infelix exitus. Ludovicus natus Cassinogili in pago Aginnensi, idem a patre mox rex Aquitaniae designatus. Bellum a Carolo gestum in Sarracenos. Francorum clades in faucibus Pyrenaei insidiis Vasconum. Rolandi sepultura apud Blaviam. Rolandi cantilena, militare celeuma.....66

Caput XIV. Pipini, et Ludovici coronatio. Ludovici expeditio in Sarracenos. Comites et abbates a Carolo per Aquitaniam dispositi. Tolosa cum Septimania contributa regno Aquitaniae. Hunoldus bajulus Ludovici. Bajulus quid sonat. Carolus Ludovicum ad se revocat ab Aquitania. Vestis Vasconia. Chorso dux Tolosanus, quam ob causam depositus, ei succedit Willelmus.....68

Caput XV. Villae fiscales hybernis regiis in Aquitania dispositae. Annona militaris, quam foderum vocant remissa. Vectigal vini remissum Albigensibus. Salvius episcopus Engolismensis ejus martyrium. Burgundio Fidentiacensis comes, ei succedit Livitardus. Willelvi (sic pour Willelmi) res gestae adversus Sarracenos, hic fuit fundator Gellonensis monasterii, idemque professus, an fuerit dux Aquitaniae.....70

Caput XVI. Ludovici Pii expeditio in Vascones vindicata a fabulis Hispanicorum scriptorum. Aureolus comes Petrogoricensis praefectus limitis Hispanici. Commercium Galliae, et Hispaniae pro confinio terrarum. Reformatio cleri, et ordinis monastici. Quamplura monasteria per Ludovicum fundata in Aquitania. Benedictus abbas Ananiensis instaurator monastici ordinis in Gallia, et Aquitania.....73

Caput XVII. Joannes episcopus Vasconiae nefarie occisus. Testamentum et obitus Caroli Magni. Dux Aquitaniae unus e paribus Franciae. Iidem a quo instituti. Arma seu insignia ducis Aquitaniae. Insignium usus a quo tempore. Richonus comes Pictaviensis. Vasconum defectio ob amotum Siguinum ducem.....76

Caput XVIII. Garsimirus dux Vasconum. Pipinus rex Aquitaniae a Ludovico designatus. Hispanorum migratio in Galliam. Lupus Centullus dux Vasconum. Varinus comes Arvernorum. Helias Scotus Engolismensis episcopus. Normannorum appulsus in Aquitaniam. Flandri ubi primum sic dicti. Pipinus uxorem ducit filiam Theodeberti comitis. Aigulfus Bituricensis episcopus. Innicus cognomine Arista comes Bigeronum rex Navarrorum electus. Annona de caelo pluit in pago Aginnensi. Vifredus comes Bituricensis conditor Stradensis coenobii in finibus Biturigum.....79

Caput XIX. Bernardus dux Septimaniae praepositus camerae. Bernardus de objectis se purgat : judicium de Bernardo. Pugna volucrum in confinio agri Tolosani, et Cadurcini. Vastatio orae Aquitanicae per Normannos. Ludovicus Pii imperio depositus, postea restitutus. Res ecclesiarum in Aquitania subreptae per Pipinum regem. Quaestio de Tolosano com itatu inter Bernardum, et Berengar ium ventilata in concilio Lugdunensi.....81

Caput XX. Angeriacense Brantosmense, et Sancti Cypriani monasteria fundata a Pipino rege Aquitaniae. An caput Domini Joannis Baptistae fuerit apud Angeriacenses. Septimani vindicant legem avitam, id est Romanam. Pipini regis Aquitaniae obitus, ejus educatio, vita et mores. Pipini liberi ex filia Theodberti comitis Pipinus junior, Carolus, Berta, et alia cujus nomen latet. Robertus comes unus e primoribus Aquitaniae. Normannorum irruptio in Aquitaniam.....84

Rerum Aquitanicarum. Liber octavus.....86

Caput primum. Nova divisio rerum a Ludovico facta inter Lotharium[,] Ludovicum, et Carolum Calvum, in qua Carolo cessit Aquitania. Hinc occasio be lli inter Carolum et Pipinum juniorem. Ebroinus Pictaviensis episcopus, abbas Sancti Germani Parisiensis et archicap ellanus palatii. Archicapellani dignitas. Translatio corporis Sancti Philiberti. Agobardi Lugdunensis episcopi obitus in expeditione Aquitanica. Episcopi et abbates obnoxii oneri militiae. Bernardi ducis Septimaniae conciliatio cum Carolo Calvo. Cruentum proelium Fontaneticum inter Ludovici Pii liberos.....86

Caput II. Iterata divisio inter Ludovici liberos in qua Aquitania mansit penes Carolum Calvum. Comites ab eodem dispositi per Aquitaniam. Varinus an fuerit dux Aquitaniae. Gerardus Rossilion eus comes Bituricensis. Aquitania armis repetita a Normannis. Seguinus comes Burdegalensis ab eisdem caesus in praelio. Rodulfus Bituricensis archiepiscopus, Narbonensis episcopus sub primatu Bituricensi. Gisalbertus Aquitaniae praefectus rapit Lotharii natam. Pipinus junior certis comitatibus in Aquitania donatur, quo ad ei plenius satisfieret.....89

Caput III. Burdegala et aliae Aquitaniae urbes captae, et succensae a Normannis. Hinc clades monasteriorum Aquitaniae et casus monasticae religionis. Ranulfus comes Pictaviensis victus a Normannis. Willelmi ducis Gothiae, et Sancionis comitis Vasconiae defectio a Carolo Calvo. Pipinus junior et Carolus fratres capti, et in monasterium detrusi.....92

Caput IV. Carolus Calvus Lemovicis inauguratus in regem Aquitaniae. Ranulfus a Carolo dux Aquitaniae creatus : hac aetate duces et comites fuere temporarii et simplices praefecti. Coenobium de Bello-loco fundatur a Rodulfo Bituricensi archiepiscopo. Translatio Beatii Vincentii martyris abs Caesaraugusta in Castrense monasterium pagi Albigensis. Helias Engolismensis episcopus successore Oliba. Engolisma capta a Normannis. Turpioni Engolismensi comiti succedit Emeno frater. Carolus frater Pipini in archiepiscopum Moguntinum provectus. Pictavis capta a Normannis. Regim undi comitis Tolosani querela adversus Stephanum comitem Arvernensem de spreta filia uxore. Sigo Arvernensis episcopus sede sua pulsus ab eodem Stephano comite. Idem Stephanus comes caesus a Normannis. Caroli regis Aquitaniae, et Rodulphi Bituricensis episcopi obitus. Emenoni comiti Engolismensi fuit filius Ademarus nomine postea comes Pictaviensis. Pr ivilegium Solennia censis monasterii instauratur in concilio Suessionensi III. Carolus Calvus praesidii causa

secedit in castrum Lugiae, quod est in finibus Aquitaniae. Wlgrinus comes Engolismensis. Ranulfus dux Aquitaniae cum Roberto marchione Franciae caesus a Normannis.....94

Caput V. Wlfadus Bituricensis episcopus. Boso comes Bituricensis idemque dux Aquitaniae, tum dux Ticinensis et ducali corona adornatus tandem rex provinciae, inde Ludovicus Bosonis filius Aquitanorum princeps dictus. Frotharius Burdegalensis episcopus post varias repulsas in Pontigonensi et Ticinensi synodis, a Joanne VIII pontifice in Bituric ensem sedem transla tus : molestiae illatae Frothario a Bernardo comite Arvernorum . Pictavis oppidum a Normannis expugnatum : res Pictaviensis ecclesiae postulante Ecfrido episcopo sub tuitionem sedis apostolicae susceptae. Normannica clades ecclesiarum et monasteriorum Galliae et Aquitaniae. Conspiratio in Carolum Calvum , cujus principes fuere Bernardus comes Arvernorum, et Bernardus marchio Gothiae.....98

Caput VI. Hugo abbas et Bernardus comes Arvernorum adhibiti consiliis Ludovici Balbi. Divisio regni inter Ludovicum, et Carlomannum Balbi liberos, Ludovico Francia, et Neustria, Carlomanno cessit Burgundia, et Aquitania. Bernardus comes Arvernorum bajulus seu tutor Ludovici. Frotharius Bituricensis episcopus sacris interdictus.....101

Caput VII. Odo comes Parisiensis et dux Aquitaniae e tutore Caroli Simplicis in regem elevatus. Quamplures Aquitaniae urbes a Normannis eversae, cum his Cassinogilum Caroli Magni palatium in pago Aginnensi. Reliquiae Sancti Martialis securitatis causa e Lemovico Torinnam translatae. Proelium adversus Normannos in loco cui nomen Destricias apud Lemovices vulgo Destresses. Ranulfus II dux Aquitaniae. Ranulfus cum fratribus rebellat adversus Odonem. Robertus Pictaviensi comitatu donatus. Willelmus comes Arvernoru m et Biturigum, ejus honores Hugoni dati ab Odone. Hugonis obitus. Carolus Simplex regno restitutus. Aquitania Odoni relicta. Ranulfus veneno sublatus. Eblus ejus filius dux Aquitaniae et comes Pictaviensis. Ranulfo uxor fuit Adella Rollonis filia.....102

Caput VIII. Ebalus unus e fratribus Ranulfi post eum dux Aquitaniae. Ademarus comes Pictaviensis.....105

Caput IX. Willelmus comes Arvernorum, post Ebalum dux Aquitaniae. Willelmi ducis parentes. Ebalus filius Ranulfi Willelmo duci Aquitaniae educandi causa traditus. Dolense monasterium fundatur in Biturigibus. Odonis mors sine liberis. Carnutes obsessi a Normannis liberati Ebali comitis Pictaviensis suppetiae adversus Normannos. Monasterium Sanctae Crucis Burdegalensis a Normannis eversum a Guillelmo comite Burd egalensi instauratum. Ecfridus Pictaviensis episcopus. Per eadem tempora a Jacobo Bergomate falso memoratur Berardus Pictaviensis episcopus.....106

Caput X. Wlgrini comitis Engolismensis obitus, ejus liberi Alduinus comes Engolismensis, et Willelmus comes Petrogo ricensis et Aginnensis. Saeva fames et lues in tractu Engolism ensi ob sacrum lignum Crucis Carrofensis monasterii, apud Engolismam custodiae causa depositum , retentum. Sanctus Theodardus Narbonensis archiepiscopus Aquitanus, olim monachus coenobii Sancti Martini in finibus Cadurcorum, quod ab eo dictum est coenobium Sancti Theodardi, e cujus initiis surrexit montis Albani oppidum. Willelmus comes Arvernorum et dux Aquitaniae,

Cluniacense coenobium ab eo fundatum et dotatum, ejusdem exemptio. Geraldus comes Aureliacensis respuit nuptias sororis Willelmi ducis ; idem fundat monasterium Aureliacense. Wassi regii a marchionibus usurpati. Geraldi fides in regem. Odo Aquitanus abbas Cluniacensis, ejus educatio, studia, et progressus, hic religionis instaurator. Alduini comitis Engolismensis obitus, ei succedit Willelmus Sector-ferri ipsius filius, unde cognomen. Geraldi Aureliacensis obitus. Monasterium Sancti Eparchii reformatur studio Willelmi comitis.....108

Caput XI. Normanni infesti Aquitaniae. Conjectum, genus tributi impositum ad redimendas incursiones Normannorum. Willelmus dux Aquitaniae Rodulfo regi fidem et hominium praestat, et in praemium recipit comitatum Bituricensem paulo ante ei ademptum. Willelmi ducis variae ditiones in Gothia et Burgundia. Hungarorum irruptio in Galliam. Willelmi ducis a Rodulfo rege defectio. Willelmus dux defunctus sine liberis, successore Ebalo seu Eblo Ranulfi filio, ejus sepultura in basilica Juliani martyris apud Brivatensem vicum Arvernorum.....113

Caput XII. Ebalus II dux Aquitaniae, et comes Arvernorum. Ludovicus Aquitanorum princeps quis sit. Arelatenses et Tolosani comites ducum Aquitaniae nomen affectarunt. Savaricus vicecomes Thoarcensis. Normanni a Rodulfo rege fusi. Aquitani in ordinem redacti. Ademari comitis Pictaviensis obitus, ejus et Sancia e conjugis beneficia in plures ecclesias Aquitaniae. Lupus Acinarius dux Vasconum.114

Caput XIII. Willelmus II cognomine Caput-stupae dux Aquitaniae, et Eblus episcopus Lemovicensis Ebli ducis liberi. Ebli Lemovicensis res et gesta. Benedictus ipsius chorepiscopus. Willelmus dux uxorem duxit Adelam seu Gerloc filiam Rollonis ducis Normannorum. Gemiticense coenobium Normanniae restitutum per monachos Sancti Cypriani Pictaviensis.....116

Caput XIV. Willelmi ducis et Aquitanorum fides et studium in regem. Stephanus episcopus Arvernorum bene meritus quoque de rege. Hungarorum irruptio in Aquitaniam. Aquitania Hugoni duci Francorum datur sine re et effectu. Lotharii et Hugonis expeditio in Aquitaniam. Pictavis oppidi obsidio, non sine miraculo soluta. Hugo Capetius Pictaviensi comitatu donatur. Willelmus sub vitae finem monasticen professus, unde illi cognomen Caput-stupae. Vascones quadrinomines.....118

Caput XV. Willelmus III dux Aquitaniae, ejus uxor Emma filia Theobaldi comitis Campaniae. Arnaldus filius Willelmi Sectoris-ferri comes Engolismensis. Monasterium Sancti Amantii fundatur ab Arnaldo comite. Gonbaldus episcopus Vasatensis, et Sancius dux Vasconiae fratres instauratores monasterii Squirs dicti, seu de regula super Garunnam. Petri Urseoli ducis Venetorum secessus et paenitentia in monasterio Sancti Michaelis de Cusano in Vasconia. Sancii ducis nefarium scelus. Sarracenorum iterata irruptio tentata in Aquitaniam. Dedicatio Cluniacensis coenobii per Hugonem archiepiscopum Bituricensem. Monasterium Sancti Severi in dioecesi Adurensi fundatum a Sancio duce.....121

Caput XVI. Ludovicus Lotharii filius uxorem ducit puellam Aquitanicam, quae ab eo non diu post divertit. Bellum inter Geraldum vicecomitem Lemovicensem et Bosonem Marchiae comitem. Willelmus dux Aquitaniae unus fere e Francis Hugonis Capetii jugum detrectat, unde secutum bellum Aquitanicum, et obsidio Pictavis oppidi. Borellus comes Barcinonensis ab Hugone evocatur ad delectum belli Aquitanici. Bellum inter Willelmum ducem, et Gaufridum Grisogonellam comitem

Andegavensem. Burgoliense coenob ium in pago Andegavensi fundatur a Willelmo duce cum Emm a conjuge. Gerbertus Aquitanus monachus Aureliacensis, magister Roberti, et Othonis III tandem Romanus pontifex, nomine Sylvestri II. Odilo Arvernus abbas Cluniacensis. Willelmi ducis obitus et sepultura in monasterio Sancti Maxentii.....124

Rerum Aquitanicarum. Liber nonus.....128

Caput I. Willelmus IV dux Aquitaniae, et Adelmodis ejus uxor. Willelmo bellum infertur ab Aldeberto comite Petrogoricensi. Turonum oppidum captum ab Aldeberto comite, ejusdem trasonicum responsum ad Robertum regem, et alia gesta Willelmi ducis.....128

Caput II. Hildegarius Lemovicensis episcopus dimisso episcopatu secedit in monasterium Sancti Dionysii, post eum Alduinus ordinatur Le movicensis episcopus. Ducum potestas in electione episcoporum. Willelmus comes Engolismensis. Lues saeva in pago Lemovicensi, ignem sacrum vocabant, numinis placandi causa solemnes litaniae seu processiones indictae. Monasterium Agentense canonicis regularibus restituitur. Interdictum ecclesiae missum ab Alduino episcopo Lemovicensi, perperam recens inventum creditum ab Ademaro. Ejus carnium permissus ab Alduino in summa annonae difficultate. Guido vicecomes Le movicensis. Grimoaldus Engolismensis episcopus sibi vindicat monasterium Sancti Eparchii, hujus monasterii advocatus et defensor comes Engolismensis.....130

Caput III. Constantia uxor Roberti e partibus Aquitaniae. Hac occasione Aquitani in aula eorum ingenium et mores contagio noxii. Dira fames in Gallia et Aquitania, Odilonis abbatis Cluniacensis ope et subsidio sublevatur. Varia concilia de pace reformanda in Gallia. Ademarus filius Widonis vicecomitis Lemovicensis Brociam castrum occupat. Idem postea receptum ab Hugone Gargilensi.....132

Caput IV. Grimoardus Lem ovicensis episcopus a Widone vicecomite captus et in custodiam trusus, judicium pontificis de Widone. Abbo abbas Floriacensis monasterium Regulae super Garumnam reformationis causa iterum lustrat. Bernardus et Sancio filii Willelmi duces Vasconiae. Abbonis martyrium apud monasterium Regulae, de ejus nece poenas sumpsit Bernardus dux Vasconiae. Idem Abbo sepultus cum veste cruenta, ut de caesis moris erat.....135

Caput V. Bernardus ex abbate Solemniacensi tum Bellilocensi episcopus Cadurcensis. Gauzlenus filius naturalis Roberti regis ex abbate Floriacensi archiepiscopus Biturícensis ob labem natalium vix admissus a clero et plebe. Vindiciae apostolatus Sancti Martialis. Bernardus dux Vasconum, ei succedit Sancius frater. Brisca secunda uxor Willelmi ducis soror Sancii, ex qua susceptus Odo. Sepulcrum Sancti Eparchii Engolismensis miraculis illustratur. Willelmus comes Engolismensis uxorem duxit Gerbergam sororem Fulconis comitis Andega vensis, ex qua suscepti Hilduinus et Goffridus.....138

Caput VI. Willelmi ducis pietas, amici, et clientes. Idem litteras et litteratos amat, in primis Gaufridum monachum cognomine Platonem, et Fulbertum postea Carnotensem episcopum, quem donavit thesauraria Sancti Hilarii Pictaviensis. Willelmus dux Fulbertum consulit super forma fidelitatis clientelaris. Ejusdem ducis beneficia in varia monasteria. Monasterium Sancti Cypriani Pictaviensis subjectum coenobio

Cluniacensi. Malleacen se et Burguliense monasteria condita a Willelmo duce, vel Malleacense verius instauratum.....140

Caput VII. Res armis gestae a Willelmo duce. Willelmus dux Willelmi comitis Engolismensis consilio usus, eundem ornat multis beneficiis. Honor pro feudo. Bellum inter Alduinum Lemovicensem episcopum, et Jordanum principem Cabanensem. Corpus Sancti Valerici Lemovicum deportatum, ac rursus suo loco redditum. Excursione facta a Danis in Aquitaniam ab his capta Emma vicecomitissa Lemovicensis. Bosonis II comitis Petrocoriorum et Marchiae res uti divisae inter Heliam ejus filium, et Bernardum nepotem ex fratre Adelberto comite. Varia prodigia visa in Aquitania. Judaei pulsi urbe ab Hilduino Lemovicensi episcopo.....143

Caput VIII. Rodulfi Petrocoricensis episcopi obitus, ei succedit Arnaldus, et ordinatur a Siguino Burdegalensi archiepiscopo. Gaubertus dominus castri de Mala morte post obitum miraculis clarus. Willelmi ducis peregrinatio ad limina Apostolorum. Sepulcrum Sancti Martialis miraculis illustratur. Alduinus Lemovicensis episcopus decedit, ei succedit Geraldus ipsius nepos, ejus ordinatio, et solemnis installatio. Missio in possessionem per traditionem clavium, tactum serrae ostii, vel funis campanae. Basilica Sancti Martialis instauratur, et polluta reconciliatur. Aquitania foedata haeresi Manichaeorum. Beneficia a Willelmo duce Aquitania e possessa in Burgundia.....147

Caput IX. Odo comes Dolensis capit Argentomum castrum. Idem commendatur de fide erga Willelmum ducem. Ecclesia Engolismensis dedicata. Gilberto Pictaviensi episcopo succedit Isembertus, de quo Fulberti testimonium. Judaeus quotannis in die paschae in basilica Sancti Stephani alapa feritur ex ritu solemni, qua de causa ? Sarracenorum irruptio in oram Narbonensem. Normannorum praedonum irruptio in Aquitaniam. Sancti Joannis Baptistae caput Angeriaci inventum, et solemniter ostensum. Concilium Angeriacense pro vindiciis reliquiarum ejusdem sancti.....150

Caput X. Leonardus apud Lem ovices, et Sanctus Antoninus apud Cadurcos miraculis clari. Angeriacense monasterium reformatur ab Odilone abbate Cluniacensi. Rixa inter Angeriacenses monachos, et Willelmi ducis familiares. Pictavis oppidi incendium. Geraldi Lemovicensis episcopi obitus apud Caroffum, Jordanus in ejus locum eligitur et investitura per baculum accepta a Willelmo duce consecratur. Interdicto misso a Gauzleno archiepiscopo Bituricensi, quod absque eo consecratus esset, eidem reconciliatur. Carroffense monasterium reformatur opera et studio Willelmi ducis..153

Caput XI. Aymerici Ranconensis perfidia adversus Willelmum comitem Engolismensem. Lis inter Willelmum vicecomitem Martiliacensem et fratres de castro Roffiaco. Mortua Sancia, Willelmus dux tertiam ducit uxorem Agnetem nomine filiam Othonis Willelmi ducis Burgundiae, ex qua suscepti gemini liberi, Petrus cognomine Acerrimus, et Gaufredus cognomine Wido. Hugoni abbatis Sancti Martialis succedit Odolricus. Fabulosa Sancii regis Arragonum expeditio in Vasconia. Widonis vicecomitis Lemovicensis obitus successore Ademaro filio. Hebertus comes Coenomanensis dolo captus a Fulcone comite Andegavensi.....156

Caput XII. Roberti et Constantiae vota divisa de successore regni. Willelmus dux curia abstinet invidiae amoliendae causa. Willelmi comitis Engolismensis peregrinatio Hierosolymitana. Odo comes Dolensis et alii peregrinationis socii. In Aquitania triduo

pluit sanguine. Willelmus comes maleficis artibus perit, ejusdem pia dona in ecclesiam.....160

Caput XIII. Willelmo comiti Engolismensi succedit Alduinus e liberis natu maximus. Discrimen inter Alduinum et Joffredum fratres de Blavia castro. Alduini comitis beneficia in abbatem Sancti Martialis. Isenberti episcopus Pictaviensis, Jordani Lemovicensis iter Hierosolymitanum. Concilium Pictaviense pro vindiciis apostolatus Sancti Martialis. Synodus Carroffensis. Gauslenus Bituricensis archiepiscopus interfuit dedicationi basilicae Sancti Aniani Aurelianensis. Siguino Burdegalensi archiepiscopo succedit Acius, paulo post Acio Gothefredus. Synodus Lemovicensis propter dedicationem basilicae Sancti Salvatoris. Willelmi ducis obitus ejus uxor et liberi. Fabella de Melusina exploditur.....163

Caput XIV. Willelmus V dux Aquitaniae. Pontius comes Arvernensis excommunicatus a Stephano Arvernensi episcopo ob dimissam uxorem, et superductam pellicem. Controversia de apostolatu Sancti Martialis. Pontii comitis absolutio subreptitia. Synodus Lemovicensis II et Bituricensis utraque collecta pro vindiciis apostolatus Sancti Martialis et pace tuenda. Agnes Willelmi IV ducis vidua enubit Gaufrido Martello comiti Andegavensi, inde ortum bellum inter Willelmum V ducem, et Gaufredum. Willelmi ducis captivitas et obitus. Ramirus rex Arragonum uxorem ducit Bernardi Rogerii Bigeronum comitis filiam, nomine Gisbergam primum, postea Ermesendem.....166

Rerum Aquitanicarum. Liber decimus.....169

Caput I. Odo I germanus Willelmi V dux Aquitaniae, ejus infelix casus. Auctoris judicium de Bochetio. Petrus Willelmus VI cognomine Acer dux Aquitaniae. Vindocinense monasterium fundatum a Gaufrido Martello comite Andegavensi et Agnete ejus conjuge, primum nupta Willelmo IV duci Aquitaniae : hocce monasterium exemptum, unde dicitur alodium Sancti Petri. Henrici III imperatoris nuptiae cum Agnete nata Willelmi IV ducis Aquitaniae. Gaufridus Martellus Theobaldum comitem Blesensem urbe Turonum inclusum una cum urbe capit. Gaufredo comiti Engolismensi succedit Fulco ejus filius, ejusdem gesta in Pictones, ab eodem castrum Mauritaniae apud Santones obsidione liberatur. Galterius abbas Stirpensis sanctitate clarus. Robertus fundator et primus abbas monasterii Casae Dei in Arvernis.....169

Caput II. Ermesindis uxor Willelmi VI ducis cognata Agnetis Augustae dicta Petro Damiani, cognati, id est affines. Comites Campaniae unde palatini dicti. Agnes Augusta Henrici IV filii impuberis tutelam suscipit. Stephanus de Mureto fundator ordinis Grandimontensium. Grandimontenses boni homines dicti. Willelmi VI ducis obitus. Ermesendis ejus vidua Deo se dicat.....172

Caput III. Guido cognomine Gaufridus Guillelmus VII dux Aquitaniae. Guillelmi nomen gentilitium ducibus Aquitaniae, et familiare hujusce aetatis optimatibus. Guidonis gesta ante principatum. Wido adest inaugurationi Philippi I. Synodus Jaccensis cui praefuit Austindus Auxitanus archiepiscopus. Auxitanorum civitas metropolis totius Vasconiae. Balduinus comes Flandrensis procurator regni, specie delectus in Sarracenos Vascones tumultuantes compescuit. Wido dux bello petit Hugonem de Liziniaco. Guillelmus episcopus Engolismensis, ejusque gesta.....174

Caput IV. Bellum inter Widonem ducem , et Gaufredum ac Fulconem comites Andium. Santonum oppidum a Widone duce obsessum, et deditione receptum. Agnes Augusta Romam secedit cum Ermesinde cognata sua. Widonis ducis expeditio in Sarracenos Hispaniae incubatores. Variae Gallorum per id temporis expeditiones in Sarracenos livore ab Hispanicis scriptoribus silentio praetermissae. Harum expeditionum occasione saevitum in Judaeos. Dedicatio basilicae Moysiacensis. Durannus abbas Moysiacensis, tum episcopus Tolosanus.....177

Caput V. Salmurum castrum ad Ligerim igni succensum a Widone duce. Wido dux dimissa Mathilde conjuge superducit Aldeardim natam Roberti ducis Burgundiae. Lucionense castrum a Widone duce expugnatum. Monasterium novum in suburbio Pictaviensi a Widone duce fundatum et dot atum. Ab eodem fundatum monasterium Sanctae Gemmae in pago Santonensi. Alfonsus rex Castellae uxorem ducit filiam Widonis ducis ex Mathilde. Monomachiae judicium pro lege Romana. Arnolfus Santonensis episcopus ob simoniam depositus. Goderannus ex monacho Santonensis episcopus. Gauterii abbatis Stirpensis obitus. Willelmus VIII a Widone duce susceptus ex Aldeardi. Judicium de injustis nuptiis Widonis Willelmi ducis a Gregorio VII mandatum Amato Oleronensi episcopo legato Aquitaniae, et Gozcelino archiepiscopo Burdegalensi. Widonis ducis studium erga ecclesiam Romanam. Isembertus Pictaviensis episcopus suspensus in spiritualibus et temporalibus. Guillelmus Ausciensis archiepiscopus, et Pontius episcopus Bigorritanus, ob leviorem causam depositi, restituti.....179

Caput VI. Synodus Romana in qua actum de canonicorum Pictaviensium jure celebrandi certis diebus in ecclesia Sancti Hilarii licet exempta. Guillelmo Ausciensi archiepiscopo inobedientes suffraganei coercentur. Willelmus dux Henrico IV imperatore bello Saxonico districto subsidium militare denegat. Goderanni Santonensis episcopi obitus. Concilium Pictaviense, in quo haeresis damnatus Berengarius. Monasterium novum Pictaviense traditum Cluniacens ibus. Willelmo Engolismensi episcopo successit Ademarus ejus frater, ejusdem insanum studium in monachos. Monasterium Sylvae-majoris in dioecesi Burdegalensi a Sancto Gerardo abbate fundatum. Agnetis Augustae obitus. Amatus episcopus Oleronensis, et abbas Sancti Pontii Tomeriensis a Gregorio VII legati missi in Hispaniam. Richardus Bituricensis archiepiscopus. Centullus comes Bearnensis cognatam, quam uxorem duxerat, dimittere compellitur[.] Concilium Pictaviense. Hugo Liziniacensis vi occupat bona Drogonis de Coequo, hujus rei cognitio mandata Isemberto Pictaviensi episcopo. Jura Aureliacensis monasterii vindicantur ab abbate Pezanensi, et vicecomite Carlatensi. Synodus Romana, in qua actum de juribus Lemovicensis ecclesiae. Richardus Bituricensis archiepiscopus non jure suspensus restitutus. Donatio Vindocinensi monasterio rata facta per viridem scirpum.....182

Caput VII. Concilium Burdegalense. Bernardus archiepiscopus Toletanus patria Aquitanus, per eum in Hispania restituta religio monastica, ascitis ex Aquitania praestantioribus monachis. Burdinus antipapa Lemovicensis. Concilium Exoldunense in Biturigibus. Census annuus a Gregorio VII indictus in singulas domos in Gallia, ac trinae ejus census stationes positae, prim a apud Aquisgranum, secunda apud Podium Vellaunorum, tertia apud fanum Sancti Aegidii. Podium Vellaunorum, et fanum Sancti Aegidii loci religione celeberrimi. Obsidio Lemovicensis oppidi. Concilium Exoldunense II. Concilium Santonense, in quo monasterium Regulae per Vasatensem episcopum vindicatum a Floriacensibus. Hunaldus abbas Moysiacensis. Andrense et

Hamense monasteria a Carroffensibus monachis instituya. Vodalrici abbatis Sancti Galli peregrinatio ad Sanctae Fidis virginis et martyris aedem Aginno in Aquitania. Widonis ducis, Gozcelini Burdegalensis archiepiscopi, Isemberti Pictaviensis episcopi obitus. Widonis ducis liberi Willelmus et Hugo.....186

Caput VIII. Willelmi VIII ducis principatus. Gallorum expeditiones in Sarracenos. Aldebertus comes Marchiae, et Boso ejus filius. Concilium Santonense. Amatus ex Oleronensi episcopo Burdegalensis archiepiscopus. Cultus Domini Antonii apud Viennam. Solemne jusjurandum per caput Domini Antonii. Concilium Tolosae habitum ab Urbano II. Bosonis comitis Marchiae obitus. Leuterius Biturícensis archiepiscopus. Petrus de Stellis fundator monasterii Sanctae Mariae Fontis Gombaudi, et socius Bernardi abbatis Tyronensis. Cluniacense monasterium instauratum ab Alphonso rege Hispaniae. Guillelmus uxorem ducit Philippiam natam unicam Guillelmi comitis Tolosani. Comitatus Tolosanus a Guillelmo duce invadiatur Raymundo comiti Sancti Aegidii. Hildebertus abbas Dolensis, tum archiepiscopus Biturícensis. Casalis Benedicti coenobium in pago Biturícensi fundatur ab Andrea Vallis Brucciorum.....189

Caput IX. Bernardus abbas Tyronensis. Philippus I excommunicatus in Augustodunensi synodo. Synodus Claromontensis habita ab Urbano II. Ejusdem pontificis iter ad aedem Sanctae Mariae apud Anicium. Canonum synodi Claromontensis breviarium, in hac synodo institutum solemne sacrum Mariae virginis in singulis ecclesiis cathed ralibus et collegiatis. In hac synodo Guimundus ordinatus episcopus Aversanus Apuliae, male Arvernensem credidit Joannes Savaro. In eadem synodo decretum sacrum bellum adversus Sarracenos, expeditionis duces Godefredus Bullonius et alii. Ademarus Podiensis episcopus legatus sedis apostolicae in sacra expeditione. Basilica Sancti Martialis dedicatur ab Urbano II. Umbaldus Lemovicensis episcopus ab eodem deponitur.....192

Caput X. Monasterium novum Pictaviense dedicatur ab Urbano II. Concilium Turonense ab eodem pontifice habitum. Audebertus Biturícensis archiepiscopus ejus successor Leodegarius. Privilegium monasterii Sanctae Crucis Burdegalensis Mathildis eadem quae Philippia. Gulferius de Turribus miles Lemovicensis. Ademari Podiensis obitus. Sudarium Christi apud Cadoniense monasterium. Petrocoriorum Willelmi ducis liberi ex Philippia, Willelmus, Raymundus princeps Antiochenus, Henricus, Agnes seu Mathildis primum nupta Aymerico vicecomiti Thorarcensi (*sic* pour Thoarcensi), altera Agnes. Hierosolym a capta duce Godefredo. Gastonis Benearnensis insignis opera in expugnatione Urbis.....196

Caput XI. Agnes nata Willelmi ducis primum nupta Hildefonso Galliciae regi, secundo nubit Heliae de Flechia comiti Coenomanensi. Simon Aginnensis episcopus, ei succedit Geraldus. Concilium Pictaviense, in quo Philippus tertium excommunicatus, e idem concilio interfuere Bernardus Tyronensis, et Robertus de Arbrissellis. Ejusdem concilii varii canones. Anselmus Cantuariensis archiepiscopus exulans in Gallia de morte Guillelmi Rufi regis Anglorum nuntium accepit ap ud monasterium Casae Dei in Arvernis.....199

Caput XII. Willelmus Sector ferri comes Engolismensis. Ademarus Engolismensis episcopus. Willelmi ducis expeditio in Syriam. Herpinus comes Biturícensis unus e sociis expeditionis comitatum venditat Philippo regi pecuniae curandae causa in sumptum militiae. Amati Burdega lensis archiepiscopi obitus, ei succed it Arnaldus.

Expeditionis Willelmi ducis infelix exitus. Die paschae sacer ignis de caelo lapsus apud Hierosolymam. Hugo Liziniacensis caesus in proelio apud Ramulam, ibidem captus Herpinus comes. Absente peregre Willelmo duce, Mathildis seu Philippia ejus uxor res administravit. Willelmi ducis reditus in Galliam, ejusdem de adversis ludi rhytmo, et modulato carmine. Herpinus postliminio ereptus ab hostibus monachum profitetur Cluniaci.....202

Caput XIII. Bellum inter Willelmum, et Gaufredum Martellum comitem Andegavensem. Boamundus princeps Antiochenus ex voto pervenit ad Sancti Leonardi apud Lemovices. Fulco comes Andegavensis traditus Willelmo duci securi conductus gratia. Concilium Pictaviense. Hugonis Liziniacensi obitus. Bellum inter Willelmum ducem, et Hugonem Liziniacensem. Ecclesiae urbis Exea in Hispania unitae coenobio Silvae majoris in agro Burdegalensi, in praemium militiae Aquitanorum adversus Sarracenos. Petri Santonensis episcopi obitus, ei succedit Rainaldus. Synodus Lateranensis in qua revocatum Paschalis II privilegium de investituris laicis. Huic concilio interfuit Gerardus Engolismensis episcopus et apostolicae sedis legatus in Aquitania. Willelmus dux excommunicatus ob illicitas nuptias cum Malbergione comitissa Castri Airaldi, ejusdem pravi mores, et dicteria.....205

Caput XIV. Ingenium et mores Willelmi ducis, ejusdem vernacula carmina. Hac aetate poetices studium restitutum, maxime Tolosae. Poetae dictatores dicti, ortus rytmicae poesis. Willelmi ducis forma commendatur.....209

Caput XV. Aquitanorum expeditio Hispanica adversus Sarracenos, cujus duces Gasto Benearnensis et alii. Bernardi Athonis vicecomitis Carcassonensis foedus cum Willelmo duce. Petri Pictaviensis episcopi obitus. Roberti de Arbrissellis, et Bernardi Tyronensis obitus. Guilllelmi Pictaviensis et Petri Santonensis episcoporum ordinatio. Aimericus Clarem ontensis episcopus. Notatur labes Claremontensis ecclesiae. Concilium Tolosanum, et Engolismense. Audebertus Aginnensis episcopus ordinatur. Willelmi ducis proelium cum Simone Parthenacensi. Willelmus dux et alii Aquitani pugnant pro Hispanis adversus Sarracenos. Caesaraugusta Aquitanorum ope a Sarracenis armis recepta. Regiones urbis in praemium militiae Gastoni Benearnensi et Rotroni Perticensi concessae. Synodus Rhemensis, cui interfuere Leothericus Biturícensis archiepiscopus et Gerardus Engolismensis episcopus et legatus sedis apostolicae in Aquitania. Petrus de Bruis haeresis auctor in Novempopulania. Iterum a Willelmo duce pugnatum adversus Sarracenos. Henricus Angeliacensis abbas. Stephanus abbas et fundator Obazynae monasterii in Lemovicibus. Centullus Bigeronum comes bene meritus de Hispanis in bello adversus Sarracenos. Vallis Eciae, quae est Pyrenaei, incolis vectigalia remissa. Gasto Benearnensis pro Hispanis certat adversus Sarracenos. Guillelmi Gisleberti Pictavie[n]sis episcopi obitus. Willelmi ducis obitus.....213

Caput XVI. Stephanus Arvernensis episcopus sede sua pulsus ab Eustachio comite Arvernorum, a Ludovico Crasso armis restitutus. Dedicationi Sagiensis ecclesiae adest Gerardus Engolismensis episcopus et legatus Aquitaniae. Monasterium de Cancellata in agro Petrocoriensi. Concilia duo ab Innocentio II habita in Aquitania unum apud Anicium alterum Claremonte adversus Petrum Leonis schismaticum. Gerardi Engolismensis defectio ad partes Petri Leonis. Engolismensis dolo deceptus Willelmus dux schisma fovet. Gerardo legatione submoto suffectus est Gaufredus Carnotensis episcopus. Fulcherus Engolismensis Tyrensis archiepiscopus tum

Hierosolymitanus patriarcha. Willelmus dux a Bernardo Clarevallensi tentatur de ejurando schismate. Gasto Benearnensis caesus in proelio adversus Sarracenos. Secunda expeditio Ludovici Crassi in comitem Arvernorum pro tuendo Stephano episcopo. Comes Arvernorum a Willelmo duce defensus legatis missis ad regem. Centullus Benearnensis caesus in pugna adversus Sarracenos. Monasterium Sancti Martialis Lemovicensis commendatur. Willelmus dux tandem discedit a schismate singulari opera Bernardi Clarevallensis et Gauffredi Carnotensis. Idem frustra ante tentatum a Petro abbate Cluniacensi, et ab Hugone duce Burgundiae. Geraldi Engolismensis infelix exitus. Willelmus dux praesto est Goffredo comiti Andegavensi adversus Normannos.....218

Caput XVII. Willelmi ducis paenitentia, et variae opiniones de ejus exitu, idem in divorum numerum relatus. Willelmo duae filiae superstites, Eleenora, et Petronilla seu Alisia, quarum prior nupsit Ludovico juniori, altera Radulfo comiti Veromanduensi. Testamentum Willelmi a Jo : Hayo proditum falsi convincitur. Willelmo duo fratres Raymundus princeps Antiochenus, et Henricus, et unica soror Mathildis nomine, quae primum vicecomiti Thoarcensi, secundo nupsit Ramiro regi Arragonum. Vicecomes de Malo-Leone.....222

ANTONII DADINI ALTESERRÆ

ANTECESSORIS OLIM TOLOSANI

OPERA OMNIA

TOMUS IV. VOLUM. I.

RERUM AQUITANICARUM

PRIORES LIBRI QUINQUE,

In quibus vetus Aquitania
illuſtratur.

CURA ET SUMTIBUS

MICHAELIS MAROTTA

Juriſconſulti & in ſupremis Neapolitanis tribunalibus cauſarum patroni.

Bibliothèque

EDITIO PRIMA NEAPOLITANA. M DCC LXXVII.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

Source : BIU Cujas

ANTONII DADINI ALTESERRÆ

ANTECESSORIS OLIM TOLOSANI

OPERA OMNIA

TOMUS SECUNDUS

RERUM AQUITANICARUM

PRIORIS LIBRI QUINQUE

In quibus vetus Aquitania illustratur.

CURA ET SUMTIBUS

LUCHANELLI, MAROTTA

ERUDITO LECTORI

MICHAEL MAROTTA.

QUartus hic tomus operum celeberrimi ANTONII DADINI ALTESERRÆ continet libros decem *rerum Aquitanicarum*, quibus nedum Aquitania vetus, verum etiam multa vetuſta monumenta illuſtrantur. Editum fuit hoc opus in duo volumina Toloſæ, quorum primum, quod primos quinque libros exhibet, ann. M DC XLVIII. alterum vero, quod reliquos quinque libros profert, ann. M DC LVII. publicam lucem vidit. Hæc mea editio ex Toloſana deſcripta eſt, & in duo volumina, illius exemplo, tribuitur. Hoc in opere recenſendo non minorem diligentiam, quam in præcedentibus, adhibui: præſertim vero cum ſuis autographis contuli citationes omnes legum & canonum, ac fragmenta Græcorum, quorum libros habere potui, item fragmenta Latinorum, quæ ſenſum non idoneum reddebant. Menda eo prodigioſo numero inventa non ſunt ac in antecedentibus jam impreſſis, pauca tamen dici non poſſunt. Sed ad hæc ipſa corrigenda multo tempore & labore opus fuit. Etenim locorum collationem (ſi quando libri domi non exſtabant) ut plurimum facere debui in Patrum Hieronymita-

rum bibliotheca, quæ mane tantum certis diebus per breve tempus patet. Errores orthographiæ aliique levioris momenti, qui inter errata non fuerunt emendati, similes sunt iis, quibus præcedentes editi libri abundant, sed brevitatis tamen causa eorum recensionem omittendam duxi, ea præsertim ratione, quod in dictis antecedentibus editis specimina uniformia exhibita fuere. Tantum recenseam exempla errorum, qui admissi sunt in laudandis legibus & canonibus, & locis auctorum, itemque illos, qui ad syntaxim Græcam & Latinam spectant, ut inde constet, hanc meam editionem Tolosana multo esse præstantiorem.

Specimen errorum admissorum in volum. I.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. pen. ff. de postuland. *pag.* 10. *in marg.*	L. antepen. ff. de postuland. *pag.* 5. *in marg.*
l. illicitas, §. qui vniuersas. ff. de Præsid. *pag.* 11. *in marg.*	ff. de offic. præsid. *ibid. in marg.*
ἔιπα Ἀρερονὶ... *Deinde Aruerni*, pag. 42. post cap. lin. 4.	ἔιπα Ἀρερνοι, pag. 20. lin. 2.
l. 2. C. de fund. rei privat. *pag.* 52. *in marg.*	L. 7. C. de fund. rei privat. *pag.* 24. *in marg.* legendum tamen. l. 6.
l. 2. C. de præfect. præt. Africæ, *ibid.* eod. loco.	l. 2. C. de offic. præfect. prætor. Afric. *ibid. eod. loco.*
Strabo: πρὸς δὲ τῷ ὠκεανῷ σαντονοί τε καὶ πίκτονες, οἱ μὲν τῷ γαρυνᾷ παροικοῦντες, οἱ δὲ τῷ λείγηρι: *Ad Oceanum sunt Santones & Pictones quorum hi Garumnæ vicini, illi Ligeri.* pag. 62. lin. 11. & seqq. & iterum iisdem fere verbis pag. 65. post. cap. lin. 5. & seqq.	πρὸς δὲ τῷ ὠκεανῷ, Σαντονοί τε καὶ Πίκτονες, οἱ μὲν τῷ Γαρυνᾷ παροικοῦντες, ὡς ἔιπομεν, οἱ δὲ τῷ Λείγηρι: *Ad Oceanum sunt Santones, & Pictones, quorum hi Ligeri, ut docuimus, illi Garumnæ sunt vicini.* pag. 29. circ. medium & pag. 31. post cap. lin. 3. & seqq.
Ακυϊτανοὶ διαφέρυσι τῶ γαλατῶ, pag. 119. circ. finem.	Ἀκυΐτανοι διαφέρυσι τῶ Γαλατικῶ, pag. 58. post cap. lin. 7.
lib. 9. ep. 83. *pag.* 120. *in marg.*	lib. 9. ep. 88. *ibid. in marg.*
Alexandro Severo non ignotum fuisse Celticum probabile est, quandoquidem Druidem feminam ei procedenti in hostem, belli eventum Gallico sermone præcentasse autor est Lampridius. *pag.* 129. *lin.* 7. *& seqq.*	præcantasse, *pag.* 63. *lin.* 2.
Seneca: (& in marg. Lib. 1. Natur. quæst. cap. 18.) *Galliam Circius*	*Galliam Circius* (infestat): *cui ædificia quassanti, tamen incolæ gratias a-*

Source : BIU Cujas

Edit. Toloſan.	Edit. mea.
infeſtat cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ, tanquam ſalubritatem cœli ſui debeant ei; Diuus certe Auguſtus templum illi, cum in Gallia moraretur & vouit & fecit. pag. 143. in fine ad 144.	*gunt, tanquam ſalubritatem cœli ſui debeant ei. Divus certe Auguſtus templum illi, cum in Gallia moraretur, & vovit, & fecit.* pag. 70. lin. 24. & ſeqq.
Inde per Sagatos, Gallos intelligit Tranquillus, cum ſcribit Iulium Cæſarem coniuatum aſſidue per prouincias duobus triclinijs, *pag.* 156. *lin.* 13. *& ſeqq.*	convivatum, *pag.* 77. *lin.* 21.
Senas Galli vocant virgines Antiſtitas, *pag.* 157. *lin.* 11.	antiſtites, *ibid. lin. ult.*
Arcadius & Honorius (& in marg. l. Iudæi C. de Iudæis) *Iudæi Romano & communi iure viuentes, de his cauſis quæ tam ad ſuperſtitionem eorum, quam ad forum & leges, ac iura pertinent, adeant ſolemni iure iudicia, omneſque Romanis legibus inferant, & excipiant actiones, poſtremo ſub legibus noſtris ſint.* pag. 218. lin. 6. & ſeqq.	*Judæi communi Romano jure viventes, in his cauſis, quæ tam ad ſuperſtitionem eorum, quam ad forum & leges, ac jura pertinent, adeant ſolemni more judicia, omnesque Romanis legibus inferant, & excipiant actiones.* pag. 107. in fin. ad 108. Reliqua, quæ in *lege* deſiderantur, conſulto omiſi.
Lib. 2. hiſt. Eccl. c. 32. *pag.* 221. *in marg.*	Lib. 2. hiſt. eccleſ. c. 40. *pag.* 109. *in marg.*
Lib. 5. hiſt. cap. 17. *pag.* 233. *in marg.*	Lib. 5. hiſt. cap. 18. *pag.* 115. *in marg.*
Ex Cæſar. de Bell. Gall. lib. 3. cap. 14. 15. & 16. ab Alteſerra absque cap. citatione in unum inſerta, *non cunctandum exiſtimauit*, pag. 262. lin. 1. *Taruſates Cocoſateſque*, pag. 263. lin. 13.	*non cunctandum exiſtimavit*, pag. 128. lin. 22. *Taruſates, Eluſates, Garites, Auſci, Garumni, Siburzates, Cocoſatesque*, pag. 129. lin. 2. & 3.
Lib. 2. hiſt. cap. 5. *pag.* 304. *in marg.*	Lib. 2. hiſt. cap. 6. *pag.* 147. *in marg.*
Lib. 9. cap. *pag.* 339. *in marg.*	Lib. 9. cap. 11. *pag.* 164. *in marg.*
Apud Iordanem, *pag.* 358. *lin.* 26.	apud Iornandem, *pag.* 172. *lin.* 28.
Ego enim raptus de tribunalibus, atque adminiſtrationis infulis docere vos cœpi, quod ipſe non didici. pag. 369. in fine.	*Ego enim raptus de tribunalibus atque adminiſtrationis infulis ad ſacerdotium, docere &c.* pag. 177. lin. 23.
Epiſtola in qua ſcribit ei timendos non eſſe hoſtes exteros, Francos ſcilicet verſantibus inter hoſtes, nimirum inter Gothos, *pag.* 383. *in fin. ad* 384.	verſantes, *pag.* 183. *lin.* 11. *& ſeqq. ab infr.*

Source : BIU Cujas

In volum. II.

Edit. Toloſan.	*Edit. mea.*
Deas Caſtrum vi cœpit, & præda diripuit, *pag. 6. lin.* 14. dolo & aſtu cœpit caſtrum Argentomum, *pag.* 355. *lin.* 2. & iterum *lin.* 8. Clarummontem oppidum obſidione cinxit, ac deditione id cœpit, *pag.* 518. *lin.* 12. *& ſeq.*	*In ſuis locis*, cepit, *nempe* pag. 3. lin. 16. pag. 150. lin. 1. & 5. pag. 218. lin. 8.
paulatim cepit viribus corporis deſtitui. pag. 384. lin. 20. & ſeq.	paulatim cœpit, &c. *pag.* 161. *lin.* 4. *ab infra*.
poſt hæc multis de Epiſcopatu certantibus, & prelio quaſi ſub haſta licitantibus, *pag.* 64. *lin.* 21.	& pretio, *pag.* 28. *lin.* 22.
quod rebellionis Waſconorum fuiſſent conſcij, exitio retunduntur, pag. 99. lin. 9. *&* 10.	*exilio retunduntur*, pag. 42. lin. penult.
Qua de re ſalutationis obſequio, eo quo docet honore prælato quæſo &c. pag. 106. lin. 10. & ſeq.	*eo quo decet*, pag. 45. lin. 17.
Anno DXLIX. Mortuo Sigeberto... Aimoinus. *Defuncto Sigeberto Grimoaldus Maior domus filium eius paruulum nomine Grimoaldum totondit, Didonique Pictavienſis vrbis Epiſcopo, in Scotiam ad peregrinandum direxit, filium ſuum in regno ſtatuens, quod Franci non ferentes captum Grimoaldum Clodoueo tradiderunt*. pag. 116. in fin. ad 117.	Anno DCXLIX. mortuo Sigeberto... Aimoinus: *Decedente vero tempore defuncto Sigeberto Rege, Grimoaldus filium ejus parvulum, nomine Dagobertum, totondit: Didonique Pictavenſis urbis Epiſcopo in Scotiam ad peregrinandum direxit, filium ſuum in regno ſtatuens. Franci itaque ob hoc valde indignantes, Grimoaldo inſidias præparant: eumque captum ad condemnandum Regi Francorum Clodoveo deducunt*. pag. 49. in fin. ad 50.
Eodem anno Præiectus Arvernenſis Epiſcopus, & Amarinus Abbas Monaſterij Claroangi ab Agritio, & aliis primoribus Arvernæ vrbis ſimul ferro trucidati, in loco quem Volouicum appellant, concitatis in ſe infenſis animis, quod Præiecto conqueſto apud Hildericum Regem aduerſus Hectorem Maſſylienſem Patricium, ob varia damna ab eo illata Aruernenſi Eccleſiæ, Rex facinoſorum hominem gladio cædi iuſſiſſet, ut habetur in ejus vita apud Sigebertum, uterque in martyrum numerum relatus &c. *pag.* 121. *lin.* 12. *& ſeqq.*	Eodem anno... ob varia damna ab eo illata Arvernenſi eccleſiæ. Rex facinoroſum hominem gladio cædi juſſiſſet, ut habetur in ejus vita apud Surium, & Sigebertum, uterque in martyrum numerum relatus, &c. *pag.* 51. *lin.* 14. *& ſeqq. ab infr.*

in

Edit. Toloſan.	*Edit. mea.*
in loco ubi Præiectus & Amarinus martyrium paſſi erant Voluicum nomine, *ibid. lin.* 25. *& ſeqq.*	Volovicum nomine, *ibid. lin.* 4. *ab infra.*
Agnus ut vidit exguius munus, *pag.* 129. *lin.* 4.	exiguum munus, *pag.* 55. *lin.* 9.
ſicut aliis gentibus Hiſpaniæ, & prouinciæ, & Burgundionum populis contigit, quæ ſic a Deo recedentes fornicatæ ſunt, donec iudex omnipotens talium criminum vltrices pœnas per ignorantiam legis Dei, & per Sarracenos venire & ſævire permiſit. pag. 133. lin. 4. & ſeqq.	*per ignorantes legem Dei, ideſt per Sarracenos venire & ſævire permiſit.* pag. 56. lin. 5. & ſeq. ab infra.
Qui ſtatus regnorum penes vos ſcit ſcire cupit, Hadalbero Remenſis Archiepiſcopus, & an Hugo quem veſtra lingua Abbicomitem dicitis, vxorem duxerit. pag. 163. lin. 14. & ſeqq.	*Qui ſtatus regnorum penes vos ſit ſcire cupit* (Hadalbero Rhemenſis Archiepiſcopus) *& an Hugo, quem*, &c. pag. 69. lin. 14. & ſeqq.
Quamplura monaſteria a fundamentis extruxit, vel vetuſtate collapſa inſtauravit, inprimis hæc M. S. Philiberti,.. M. Muſciacum, M. S. Sauini, M. Muſciacum &c. *pag.* 174. *lin.* 14. *& ſeqq.*	M. S. Philiberti,... M. Muſciacum, M. S. Savini, M. Maſciacum, &c. *pag.* 73. *lin.* 8. *& ſeqq. ab infra.*
M. S. Mariæ, quod dicitur in Odurobione ſic lege, pro *Nirubine* ibid. lin. 23. & ſeq. Monaſt. S. Mariæ in Rubine, mendoſe, legendum enim, Monaſt. S. Mariæ in Odurobione, *pag.* 179. *lin.* 19. *& ſeqq.*	imprimendum duxi in utroque loco, Monaſt. S. Mariæ in Nirubine, *ibid. lin. antepenult. & pag.* 75. *lin. ult.*
Anno DCCCCXXIX. Ludouicus P. ſentiens mala adverſus ſe inter optimales agitari, *pag.* 192. *lin.* 1. *&* 2.	Anno DCCCXXIX. Ludovicus Pius ſentiens mala adverſus ſe inter optimates agitari, *pag.* 81. *poſt cap. lin.* 1.
Reprehenſibile valde conſtat eſſe quod ſubintuliſti dicendo maiorem partem omnium Epiſcoporum, die noctuque cum aliis fidelibus ſuis contra Piratas maritimos inuigilare, &c. pag. 207. lin. 4. & ſeqq. & in marg. Can. reprehenſibil. 23. q. 8.	*cum aliis fidelibus tuis*, &c. pag. 88. lin. 3. prout in libr. meo *in can. reprehenſibile*, 23. *qu.* 8. legitur.
De Ducibus Euſebius. (& in marg. Lib. 9. Cap. 4.) ἕτερος στρατοπεδάρχης ὃ δὲκαίρωμαῖοι προσαγορευουσι. pag. 225. in fin. ad 226.	De Ducibus Euſebius: (& in marg. Lib. 9. cap. 5.) ἕτερος στρατοπεδάρχης ὃν Δὲκα Ῥωμαῖοι προσαγορέυουσιν. pag. 95. lin. 27. & ſeq.
Can. hi qui matrimo 23. qu. 7. *pag.* 228. *in marg.*	Can. hi qui matrimonium, 32. q. 7. *pag.* 96. *in marg.*
anno 8080. *pag.* 242. *in marg.*	anno 880. *pag.* 101. *in marg.*
ante ann. DCCCXXII. *pag.* 251. *lin.* 2.	ante ann. DCCCXCII. *pag.* 105. *lin.* 34.
Li. h. Bearm. cap. 4. *pag.* 256. *in marg.*	Lib.... h. Bearn. cap. 4. *pag.* 107. *in marg.*
Anno DCCCCXI. *pag.* 281. *lin.* 11.	Anno DCCCXL. *pag.* 117. *lin.* 9. *ab infr.*
Hinc Willelmus Comitem Pictauien-	Hinc Willelmum, &c. *pag.* 141. *lin.* 25.

Source : BIU Cujas

Edit. Toloſan.	*Edit. mea.*
ſem herum ſuum vocitat idem Fulco Comes Andegauenſis, *pag.* 335. *lin.*16. *& ſeq.*	
Cœpit iter agere menſis Octobris primo die, & peruenit in Sanctum Ciuitatem primâ Ebdomadâ menſis Martij, pag. 382. lin. 5. & ſeqq.	*& pervenit in ſanctam civitatem*, &c. pag. 160. lin. 4. ab infr.
& defenſor malefica VVillelmus, pag. 385. lin. 2.	*& defenſor maleficæ Willelmus*, pag. 162. lin. 6.
Et biduum obſervatam eſt corpus eius a Clericis, ibid. lin. 19. & ſeq.	*Et biduum obſervatum eſt*, &c. ibid. lin. 18. & ſeq.
Æmibus Albienſis, *pag.* 396. *lin.* 5. *ab infra*.	Æmilius Albienſis, *pag.* 167. *lin.* 7.
Anno MCX. Concilium diverſarum Provinciarum, *pag.* 453. *lin.* 10.	Anno MXC. &c. *pag.* 190. *lin.* 24.
Can. Congregatio 16. qu. 7. *pag.* 463. *in marg.*	Can. congregato, 16. q. 7. *pag.* 194. *in marg.*
In eo conſeſſu maximè emicuit virtus & conſtantia Roberti Abbatis Tyronenſis, & Roberti de Arbriſello, *pag.* 476. *lin.* 13. *& ſeqq.*	Bernardi Abbatis Tyronenſis, &c. *pag.* 200. *lin.* 15.
Cap. 2. de fil. presbyt. *pag.* 478. *in marg.*	Cap. 1. de fil. presbyt. *ibid. in marg.*
Anno MCXIII. Giraudus de Sala Monaſteria duo Cadonco, & Bornet ædificauit incepit. pag. 493. in fin. ad 494.	*Cadonco, & Bornet incepit.* pag. 207. lin. 19.
ideſt dimittere pelles varias, griſeas, & ſubelinas, *pag.* 500. *lin.* 6. *ab infra.*	ſabelinas, *pag.* 210. *lin.* 20.
De morte & ſepultura Hainrici dicti Prouuinlop magni dictatoris Anno Domini MCCCXVII. in vigilia ſancti Andreæ ſepultus eſt Hainricus Frouuenlop... cantica canticorum dictauit Tentonicè, &c. pag. 504. lin. 5. & ſeqq.	*De morte & ſepultura Henrici dicti Frauivenlob magni dictatoris. Anno Domini MCCCXVII. in vigilia S. Andreæ ſepultus eſt Henricus dictus Frauivenlob... cantica canticorum dictavit Teutonice*, &c. pag. 212. lin. 16. & ſeq.
Hic abſque pœnitentia, & Sacro viatico infelicem animam emiſit, a nepotibus corpus exanime repertum in lectulo, & in quadam baſilica conditum, ſed a Gaufredo Carnotenſi effoſum & prophanum ſub ceſpitem proiectum, *pag.* 527. *lin.* 1. *& ſeqq.*	effoſſum, & profanum ſub ceſpitem projectum, *pag.* 221. *lin. antepenult.*
eundem in diuos aſcriptum anno MCII. *pag.* 529. *lin.* 19.	anno MCCII. *pag.* 222. *poſt. cap. lin.* 21.
Ipſe duas filias tantum habebat, quarum altera vocata fuit Alienor altera Aalis, terra artem Aquitaniæ Domino ſuo deſtituto, abſque hærede mare remanſit, pag. 530. in fin. ad 531.	*terra autem Aquitaniæ*, pag. 223. lin. 19.

Erra-

Source : BIU Cujas

Errata editionis Toloſanæ illapſa in meam, & corrigenda.

Ex volum. I.

Edit. Toloſan.	*Edit. mea.*
Pag. 9. lin. 2. πυρύνη.	Pag. 4. lin. 8. ab infra, Πυρήνη.
Pag. 252. lin. 1. Beticam.	Pag. 123. lin. 22. ab infr. Bœticam leg. Bæticam.

Ex volum. II.

Pag. 134. lin. 6. & 7. Pithei.	Pag. 57. lin. 16. & 17. Pithæi, leg. Pithœi.
Pag. 273. lin. 5. An. DCCCXXXVII	Pag. 114. lin. 29. An. DCCCXXXVII. & in marg. DCCCCXXXVII. leg. DCCCCXXVII.
Pag. 301. lin. 7. ab infr. Anno DCCCCLXXXXCXI	P. 126. lin. 18. An. DCCCCLXXXXCI. leg. DCCCCXCI.
Mathildis hæc eadem fuit ac Philippia Toloſani Comitis filia quæ alio nomine, vt ea ætate frequens erat mutatio nominis, pro mutatione ſtatus Mathildis dicta eſt, forte poſt nuptias, eandem enim duas ſimul vxores habere non tulit diſciplina temporum, & Philippia ipſa ſuperſtes fuit multis poſt annis, & cum Guillelmo comitatum Toloſanum adminiſtrauit anno MXCVIII. immò & MXV. ex Catello. Et in marg. lib. 2. cap. 3. pag. 468.	eodem modo pag. 197. etſi manifeſtum erat mendum in anno MXV. Catellus, poſt editionem viſus, id ponit in anno MCXV.

Errata propria editionis meæ.

In volum. I.

Pag. 4. in marg. Ptolom. lib. 2. cap. 3. Ptolom. lib. 2. cap. 7. p. 9. lin. 4. infinibus, in finibus. p. 10. in ſumm. cap. lin. 1. *Arveni*, *Arverni*. p. 12. lin. 19. Sidonius & Mauruſio, Sidonius Mauruſio. ibid. lin. 26. Briva Iſaiæ, Briva Iſaræ. p. 13. lin. 13. *ſcoralium*, *ſcoraliam*. p. 29. poſt cap. lin. 19. *San. Ctones*, *Santones*. p. 37. lin. 4. ab infr. fundibus, funditus. p. 38. lin. 6. Mutelli, Murelli. p. 47. lin. 7. tam, jam. ibid. lin. 12. & Santonum, & Santonum fines. p. 52. in marg. Lib. de miracul. Lib. 1. de miracul. p. 68. lin. 24. nonnullus, nonnullis. p. 81. lin. 2. Diodorus Siculus, adde in marg. Lib. 5. p. 96. lin. 22. fore, fere. p. 115. lin. 8. ab infr. *Boætia*, *Bœotia*. p. 124.

Source : BIU Cujas

in marg. & lib. Policrat. & lib. 5. Policrat. p. 125. lin. 9. Picto tum, Pictonum. p. 143. lin. 15. tractus maritimi, tractus Saxonici. Ibid. in marg. Lib. 1. cap. 6. Lib. 2. cap. 6. p. 154. in ſumm. cap. *prætor*, *prætor*. ſic etiam leg. pag. 156. in ſumm. cap. & p. 162. in ſumm. cap. p. 158. poſt cap. lin. 12. inſit, infit. p. 173. lin. 28. ordinatos, ordinatus. p. 185. in marg. poſt lib. 7. cap. 10. adde lib. 2. cap. 18.

In volum. II.

Pag. 5. lin. 14. Dyoniſio, Dionyſio. ibid. in ſumm. cap. *Rurici*, *Ruricii*. p. 6. in marg. Lib. 3. cap. 4. Lib. 3. cap. 24. p. 12. lin. 2. diviſam, diviſum. p. 20. lin. 8. ab infr. Mùmmolos, Mummolus. p. 33. lin. 21. per vicem, per vices. p. 36. in ſumm. cap. *Biturgium*, *Biturigum*. p. 41. in ſumm. cap. *Vaſcenum*, *Vaſconum*. p. 49. in ſumm. cap. *Auguſtodunenſi*, *Auguſtodunenſis*. p. 65. in marg. Lib. 4. cap. 87. Lib. 4. cap. 67. p. 68. in ſumm. cap. *Vaſconia*, *Vaſconica*. p. 70. in ſumm. cap. *Willelvi*, *Willelmi*. p. 71. lin. 9. id tempus, id temporis. p. 196. in ſumm. cap. *Thorarcenſi*, *Thoarcenſi*. p. 205. in ſumm. cap. *Liziniacenſi*, *Liziniacenſis*. p. 223. lin. 19. *Aquitaniæ domino ſuo*, *deſtituta abſque herede mare*, *remanſit*, dele virgulas.

Aliquot alia in marginibus cum ſigno * ſunt exhibita. Vale. Dabam Neapoli die VI. menſis Octobris M DCC LXXVI.

ILLU-

Source : BIU Cujas

ILLUSTRISSIMO VIRO

PETRO SEGUIERIO GALLIARUM CANCELLARIO.

Aud immerito, Cancellarie Illustrissime, Aquitania noſtra te patronum & auſpicem deſiderat, quæ origine ſuum meminit, & felici Galliarum fato ſibi ereptum requirit. Certant Cadurci Aquitanici populi pro tui vindiciis. Nobiles Seguierios inter antiqua patriæ ſuæ decora numerant, illuſtrium heroum cunas, & ruinis venerandos lares oſtendunt, illorum faſces & præfecturas memoria celebrant, teque longo deductum ſtemmate repetunt. Lætatur Aquitania tuo & majorum imperio, & meliores quibus paruit de tuo principatu annos computat. Hinc tibi utriusque militiæ auctoramento gloriari datum,

Et ferrum mulcere toga.

Nec absque antiquæ ſortis beneficio Aquitania tibi ceſſit proximus gradus ad Galliarum quæſturam, & honorum faſtigium; non aliter olim Galbæ & Agricolæ ejusdem provinciæ legatio ſecuti mox conſulatus augurium fuit. Morabantur te Aquitanorum vota & ſtudia, verum Galliarum genius jam ad rerum culmen te revocabat: doleret Aquitania, ſed dignitatis tuæ, & boni publici ratione damnum ſolatur: caream, inquit, dum imperet. Egregiæ ſunt omnes reipublicæ partes, virum tamen tot regiis dotibus præditum, provincia diutius teneri, ac rerum clavo ſubduci nequaquam par erat. Heroicas laudamus & miramur virtutes, quæ pul-

Source : BIU Cujas

cherrimo concentu animum tuum implent, pietatem, justitiam, sapientiam, fortitudinem. Pietate Regem regnumque Deo concilias, pietate publicos hostes debellas, divitias non voluptatis & deliciarum instrumenta habes, ut vulgus, sed virtutis viaticum, & pauperum solatium; gaudes avitas opes in egentium censum effusas, parentum beneficium animo obsecundans tuum facis, & pietatis causa facere sumptum in lucro ponis. Justitia potentiores in officio contines, plebejos beas, miseros sublevas, & quod spectabilius, exemplo justitiæ studium vicariis potestatibus immittis, felix a quo rem a recto alienam nemo petere audet, infractæ probitatis tuæ conscius. Sapientia præstas non fucata, sed vera germanaque, quæ viro rempublicam gerenti conveniat, ea est quæ domi tranquillitatem tuetur, foris regni majestatem in dies propagat, antiquos Galliæ limites reddit, ac decoram, quæ summa votorum est, nobis pacem pollicetur. Litteras & litteratos amas, fovesque, neque ab his laudem expectas, propriæ virtutis testimonio securus, sed honestissimæ disciplinæ consortes quadam ingenii cognatione illigatos censes. Acccedit fortitudo, quæ non in acie modo, sed & in republica spectandam se præbet, in campo ferro & igni pugnatur multo milite, multo sanguine, vario eventu; in Principis arcanis incruentæ victoriæ, consilio tuo, & fortitudine parantur. Gratulatur Gallia pro tot meritis, gratulatur Aquitania, & nati dignitate ut mater exultat, gratulantur litterarum studiosi, & rempublicam litterariam te duce etiam de hostibus triumphare proclamant. Ego, inter hos officio publico deesse non tuli, & veterem Aquitaniam, qualicumque opera a me illustratam, tui nominis inscriptione illustriorem efficere fategi. Hoc tibi donarium universa mecum Aquitania consecrat, hoc ego æternum cultus & obsequii mei monumentum pono, æternum futurus ipse,

TUÆ CELSITUDINI,

DEVOTISSIMUS,

ANT. DADINUS ALTESERRA.

Tolosæ XXII. *Maii* M. DC. XLVIII.

ELEN.

Source : BIU Cujas

ELENGHUS LIBRORUM ET CAPITUM HUJUS OPERIS.

LIBER PRIMUS.

CAP. I. *Allia universa olim Celtica. Aquitania tertia Galliæ pars. Aquitaniæ situs. Aquitania Aremorica dicta. Aquitaniæ etymon. A quo tempore Guiennæ dicta.* 2

II. *Aquitaniæ termini. Aquitania ab Augusto ampliata usque ad Ligerim.* 4

III. *Aquitania divisa in primam, secundam, & tertiam. Sectio provinciarum a quo instituta, ab Adriano, an a Constantino? Sectionis provinciarum ratio.* 5

IV. *Bituriges. Bituriga Metropolis Aquitaniæ. Bituricensis pagi insigniora oppida, Noviedunum, Argentomagum, Exoldunum. Vicus Dolensis: Castrum Radulphi. Sancerrium, Virsonis castrum. Magdunum.* 7

V. *Arverni, Limane pars Arverni pagi, Augustonemetum, sive Claromontium civitas Arvernorum. Arvernorum clariora oppida. Gergovia, Montisferrani castrum, Ricomagensis vicus, Iciodorum, Musciacum. Arthona, Thigurnum. Violvascensis vicus, Brivate, Hunnorone, Cantella, Scoralis, Aureliacum, Marculiscus, Argentadum, S. Flori oppidum, Avitacus.* 10

VI. *Ruteni. Segodunum civitas Rutenorum. Arisitensis vicus, olim sedes episcopalis. Vabrense castrum, Concas, Amilianum, sive* Milhau, *castrum S. Antonini.* 14

VII. *Albiga. Castrum. Rapistagnum. Galliacum. Vinum Albigense laudatum.* 15

VIII. *Cadurci, an liberi populi. Divona Cadurcorum. Academia Cadurcensis, Uxellodunum. Captenacum. Mons Albanus. Cosa, seu villa S. Rufinæ. Moyssiacum. Figiacum. Rocca Amatoris, Martellum, Brunichildis castrum.* 16

IX. *Lemovices. Ratiastum caput Lemovicum. Briva Curretia. Solemniacum. Torinna. Calucium, Grandimontium. Nobiliacum. Usarchia.* 20

X. *Gabali, Anderedum, matrix Gabalorum. Mimate. Gredonense castrum. Vellauni Ruessium, Anicium, sive Podium Velaunorum. Podomniacus, sive Poliniacum castrum Calminiacum.* 22

XI. *Bituriges Cubi. Bituriges Vibisci. Burdegala metropolis Aquitaniæ. Noviomagus. Ebromagus. Blavia. Meduli. Metullum,* Condate. *Alingonis oppidum. Reontium. Sylvæ Majoris monast.* 23

XII. *Nitiobriges. Aginnum. Pompeiacus. Excisum. Regula castrum. Cassino-*

Source : BIU Cujas

gilum, Caſtellio. Monſpenſatus. Condomium. 28
XIII. Engoliſma, Santones. Mediolanum Santonum. Santonus portus, an Rupella. Santonum promontorium. Ingeriacum, Talleburgus, Pons Caſtrum, Mortania, Broagium, Noverus, Najogialo. 29
XIV. Pictones. Unde Teiſali dicti. Auguſtoritum Pictonum, Limonum, Malleacum, Lucionum, Liziniacum, Caſtrum Heraldi. Carroſum nobiliacum, S. Maxentii oppidum. Fons Ebraldi. Sellenſe Caſtrum Ageſinates Aunedonacum. 31
XV. Petrocorii, Veſunna, Matrix Petrocoriorum. Sarlatum, Cadonium. 33
XVI. Novempopulania, a Voſconibus, qui eam occuparunt, Vaſconia dicta. Auſcii, Auſcius, Auſciorum urbs. Eluſa, Eluſates. Socia Sociates, ſive Sontiates. 34
XVII. Aquenſes, Aquæ Auguſtæ alias Tarbellicæ. Atyr. Tarbellicus ſinus. Lactora. Tauropolium. Convenæ. Lugdunum Convenarum. Oneſiæ Thermæ. Conſeranni. 36
XVIII. Boii. Baiona, alias Lapurda. Baſculi, Baſcli. Caſtrum S. Joannis de pede portus. Portus fauces montium, Caſtrum Lybiæ, ſeu Lugiæ. 38
XIX. Benearnum. Aturrenſes. Vicus Julii. S. Severi oppidum. Vaſates, Coſſio Vaſatum. Regula caſtrum. Bigerones. Tarba Bigerronum. Aquenſis Vicus. Elarona, Eluſa. 40
XX. Obſcuriores Aquitaniæ populi. 42
XXI. Aquitaniæ montes Pyrenæus. Alpes pro Pyrenæis. Gebenna, ſive Cebenna. Loſera. Memmatenſis mons. Arverni montes. Mons d' or, Mons donia. Greon mons. ibid.
XXII. Nobiliora Aquitaniæ flumina. Garumna. Tarnis. Avario. Oltus. Triobris. Dordonia alias Duranius. Aurigera. Ægircius. Aturrus. Carantonus. Vultumus. Ligeris Toluera, Elaver. Vigenna. Clanus. 44
XXIII. Aquæ ſalubres in Aquitania. Aquæ Tarbellicæ. Aquæ Bigeronum. Thermæ Oneſiæ. Aquæ Convenarum. Aquæ calidæ in Arvernorum finibus. Aquarum calentium fontes ſacri. 48
XXIV. Sinus Aquitanicus. Sinus Tarbellicus. Littus Santonicum. Littus Saxonicum. Comes littoris Saxonici. Inſulæ ſinus Aquitanici Antros. Uliarus, Herus. 49

LIBER II.

CAP. I. *Aquitaniæ dotes. Fecunditas, & amœnitas. Lemanes laus. Pictonum agri. Uvæ Bituricæ. Vinum Albigenſe. Vinum Cadurcum. Vinum Arvernum. Opes ſyrtium, quas Landas vocant, pix & reſina.* 51
II. Gallia paſcuis & pecore abundans. Caſeus Gabalicus. Equi Gallici, Aquitanici, Arelatenſes. Aquitania equitatu pollens. Abſinthium Santonicum. Pernæ Cantabricæ. Salmo Aquitanicus. Lapurdenſes locuſtæ, Garumnici Mugiles. Oſtrea Medulica, Burdegalenſia. Succinum Aquitanicum. 54
III. Pallia Aquitanica. Bigerrica veſtis. Santonicus Cucullus. Linificium apud Cadurcos, Rutenos, Bituriges. Aurifodinæ apud Tarbellos. Argentifodinæ apud Rutenos & Gabalos. Aurifer Tarnis. Ferrariæ Bituricæ. Marmor Aquitanicum. 56
IV. Aquitanorum ingenium moresque. Aquitani bellicoſi. Aquitani facundi. Aquitani Græci origine jactantur. Studia florent apud Arvernos. Scholæ Burdegalen-

Source : BIU Cujas

galenſes. Schola Cadurcorum. 58
V. Vaſcones latrociniis famoſi, auguriis dediti & ſuperſtitioſi, Bellicoſi, leves, perfidi, & rerum novarum cupidi. Calagurritanorum fides. 61
VI. Celtica lingua, alia a Germanica, affinis Britannicæ. Maſſilienſes trilingues. Galli a Romanis victi victorum linguam aſſumpſere. Ruſtica Romanæ lingua. 62
VII. Alauda. Al. Alpes. Ambacti. Armorica. Aripennis. 64
VIII. Bagaudæ. Baracacæ. Bardi. Bardaicus. Bardocucullus veſtis Gallica. 65
IX. Baro, ſeu Varo. Becco. Benna. Belenus, Braccæ, Briva. Bulgæ. 67
X. Cæcos. Candetum. Candoſoccus. Caſnar. Caracalla. Carroco. Cateia. Caterva. Cerviſia. Circius. Covinus. Crupellarii. Culcitra. 69
XI. Dercoma. Divona ſeu Duiona. Druides. Dunum. Duſii. 71
XII. Eglecopala. Emarcum. Eporedicæ. Eſſedum. Eubages, aliis Saronidæ. 72
XIII. Galba. Gæſa, vel Geſſa Gæſi. Gunia. Gurdus. ibid.
XIV. Heſus, Iſarndorum. 73
XV. Læna. Larix. Leuca, ſeu Leuga. Linnæ. Lugos. 74
XVI. Mark. Marga. Mataris. Murci. 75
XVII. Pades. Patera. Peculium. Peninus. Penna. Petoritum. Planarati. 76
XVIII. Rheda. Rhaphium. Sagum. Sapo. Saunium. Senæ. Soldurii Devoti. Sparus. 77
XIX. Taramis. Tau. Taxea. Teutates. Thirei. Tomentum. Toles. Trajectum. Tripetia. 79
XX. Vargi Scamari. Vaſſo. Vergobretus. Vernemetis. Virga. Uri. Viſcus. Volemum. Zythum. 80
XXI. Aliquot herbarum Celtica nomina. 81

LIBER III.

CAP. I. STatus Provinciarum Imperii Romani, aliæ vectigales, aliæ ſtipendiariæ, ſeu tributariæ. Gallia ſtipendiaria facta. Duplex tributum in Gallia ſoli & capitis, utrumque exactum in Aquitania. Tributum in Aquitania in ſpeciebus penſitatum. 83
II. Ratio tributorum in Gallia & Aquitania ſub Francis. Capitularium. Annua dona. Inferenda. Oblatæ. Foderum. Talliæ reales in Aquitania & Occitania. 85
III. Nonnulli Aquitaniæ populi liberi. Refutatur error nuperi auctoris ſcribentis univerſam Aquitaniam fuiſſe liberam. Provinciarum effigies muliebres. Omnes qui erant in orbe Romano cives Romani facti ex conſtitutione Antonini P. 87
IV. Provinciarum, aliæ proconſulares, aliæ præſidiales. Aquitania provinciæ præſidialis. Decuriones, & conſules municipales. Majores civitatum. 90
V. Provinciis legem ſuam dedere Romani. Academiæ veteres juris Romani, Romæ in occidente, Berytus in oriente. 92
VI. Origo & proceſſus legis Romanæ in Gallia & Aquitania ſub Romanis. 93
VII. Lex Romana defenſa adverſus Gothos. 94
VIII. Series legis Romanæ ſub Regibus Francorum primæ ſtirpis. Aquitani & alii cis Ligerim cur Romani dicti. 95
IX. Progreſſus legis Romanæ ſub Regibus ſecundæ ſtirpis. Interpretatio loci

Source : BIU Cujas

Eginarti de duabus legibus Francorum defenditur. 98
X. *Lex Romana sub Regibus tertiæ stirpis. Jus scriptum & consuetudinarium.* 100
XI. *An Septimania a Cindasuindo legem Gothicam admiserit, exulante lege Romana.* 101
XII. *Lex Romana Francis nota quoad personas & res ecclesiasticas.* 103
XIII. *Legis Theodosianæ, & Justinianeæ ætates.* 104
XIV. *Legi Rom. pepercere Ostrogothi, & Longobardi in Italia. Jus civile ab Irnerio restitutum. Jus Civile floruit in academia Parisiensi ante Honorium.* 105
XV. *Lex Romana Hispanis laudata, Anglis excepta, Judæis exosa.* 107
XVI. *Legem Romanam coluere summi Pontifices. Libelli appellationum. Innocentius III. audax jurisperitus.* 108
XVII. *Jus allodii beneficium juris civilis. An juri allodii locus sit in Aquitania.* 109
XVIII. *Consuetudines subortæ in Aquitania inter leges Romanas. Jus retractus gentilitii moribus inductum in Aquitania. Rupellana consuetudo de societate bonorum inter virum & uxorem. Consuetudo Pictonum, de litibus armis disceptandis.* 111

LIBER IV.

CAP. I. AQuitania a Gallia distincta. 114
II. Concilia provinciarum, reliquiæ priscæ libertatis. Concilium Asiæ. Concilium Tetrapoleos. Concilium Græciæ. Concilium Galliarum sub Romanis. Concilium VII. provinciarum Galliæ Arelate institutum, quo convenere Aquitani, ordines Galliarum qui convenere ad id concilii. Concilia Galliarum sub Regibus Francorum. Concilia Aquitaniæ sub Regibus Aquitaniæ. 115
III. *Aquitaniæ militaria præsidia sub Romanis, Arvernis, Pictavis, Blaviæ, Lapurdo. Ejusdem præsidia sub Francis.* 118
IV. *Status Ecclesiasticus Aquitaniæ. Primates Galliarum, Arelatensis, Trevirensis, Lugdunensis. Archiepiscopus Bituricensis Primas Aquitaniæ. Controversia de primatu Aquitaniæ inter Bituricensem, & Burdegalensem Archiepiscopos, & unde nata.* ibid.
V. *Legati Sedis Apostolicæ. Legati Aquitaniæ. Legationis Aquitaniæ fines.* 122
VI. *Origo Aquitanorum. Aquitania armis subacta ab Hannibale. Allobroges, Arverni, Ruteni, armis devicti a Q. Fabio Maximo. Aquitani fere universi ante adventum Cæsaris erant sub ditione Arvernorum. Rex Arvernorum. Rex Nitiobrigum. Vascones e Pyrenæi jugis a Pompejo depositi, & in unum oppidum collecti, cui nomen Convenæ.* 125
VII. *Aquitania a Cæsare armis subacta per P. Crassum Legatum. Sotiatum oppidi obsidio & deditio. Defectio Gallorum & Aquitanorum a Cæsare, Vercingentorige Duce. Uxellodunum Cadurcorum oppidum obsidione oppugnatum a Cæsare. Lucterus Cadurcus vir audax. Cæsar componit Aquitaniam. Aquitani Cæsari militarunt in bello civili. Rutheni sagittarii.* 127
VIII. *Aquitani iterum rebellant sub Augusto. Primum prælio victi ab Agrippa, rursus a Messala. Divisio provinciarum per Augustum. Aquitania provincia Præsidialis ab eodem facta. Census Galliarum actus ab Augusto. Aquitaniæ fines aucti ab Augusto usque ad Ligerim. Lugduni templum Au-*

Source : BIU Cujas

Auguſto exſtructum. Galba Aquitaniæ præſes. 130
IX. Initia Chriſtianæ religionis in Aquitania. Priores Epiſcopi Aquitaniæ, Martialis Lemovicum, idemque Apoſtolus Aquitaniæ, Urſinus Biturigum, Auſtremonius Arvernorum, Fronto Petrocoriorum, Auſonius Engoliſmenſium, Ceraſius Eluſatum. 132
X. Statius Surculus rhetor Toloſanus. Vibius Avitus præſes Aquitaniæ. Statua Mercurii apud Arvernos fabrefacta a Zenodoro. Galliarum defectio. Vaſconum lectæ a Galba cohortes. Julius Cordus Aquitaniæ præſes. Aquitaniæ defectio ab Othone ad Vitellium. 134
XI. Obitus D. Martialis. Agricola Aquitaniæ præſes. Clarus, Gerontius, & Severus martyres Aquitaniæ. Juſtinus confeſſor. Salvius Julianus præſes Aquitaniæ. An Aquitania ab Adriano diviſa. Marciana hæreſis invadit Aquitaniam. Martyres Lugdunenſes. Fronto orator Aquitanus. Jul. Julianus præſes Aquitaniæ. 135
XII. Sub Severo Chriſtiana religio effuſa per univerſum orbem terrarum. Sterilitas in Aquitania. Sacrificium Lactoratenſium pro ſalute Gordiani. 137
XIII. Bituricenſis Baſilica Stephano Protomartyri dedicata ex privatis ædibus Leocadii ſenatoris. Donationes piæ per imaginariam venditionem. B. Luſor Leocadii ſenatoris filius. 138
XIV. Genulfus Cadurcenſis Epiſcopus ejus miracula. Amphiteatrum Burdegalenſe, vulgo Gallieni palatium. Aquitania ab Alemannis vaſtata. Templum Arvernorum, cui Vaſſo nomen, exuſtum, Privatus Gabalorum Epiſcopus martyrio affectus. Caſſius & Victorinus martyres. Orientius Auſciorum Epiſcopus. 139
XV. Galliæ receptæ ab Alemannis. Tetricus ex præſide Aquitaniæ Imperator electus Burdegalæ purpuram ſuſcipit. Arborius avus maternus Auſonii, ejus ſeceſſus apud Aquas Tarbellicas. Galliæ iterum vaſtatæ a Germanis, & reſtitutæ a Probo. Gallis vites colere permiſſum a Probo. 141
XVI. Tumultus Bagaudarum in Galliis. Saxones piratæ infeſti Oceano Aquitanico, unde claſſis a Diocletiano adverſus eos inſtituta. Urbicus ex uxorato Arvernorum Epiſcopus, ejusque lapſus. 142
XVII. Vincentius diaconus, Fides virgo, Capraſius martyres Aginnenſes. Julianus & Fereolus martyrium paſſi in Arvernis. Victorinus Pictavienſis Epiſcopus & martyr. Lupercus, Antoninus, Dominus, Martyres. Pax eccleſiæ data a Conſtantio in Gallia & Aquitania. 144

LIBER V.

CAP. I. *Græcorum error Chriſtianam fidem primum ſusceptam in Gallia ſub Conſtantino. Præfectus prætorio Galliarum. Diviſio provinciarum an Conſtantino tribuenda. Illidius & Juſtus Arvernorum Epiſcopi. Exuperius rhetor Burdegalenſis. Tiberianus præf. prætorio Galliarum.* 147
II. Maximinus Trevirenſis Epiſcopus. Maxentius Pictavienſis Epiſcopus Aquitani fratres. Titianus, Honoratus uterque præfectus Galliarum. Paulinus Aquitanus Trevirenſis Epiſcopus. Hilarius Pictavienſis Epiſcopus. Martinus diſcipulus Hilarii fundator Locociagenſis monaſterii. Phœbadius Aginnenſis Epiſcopus. 150
III. Aquitanis frumentum imperatur in expeditionem Germanicam. Aquitania vaſtata a Germanis. Clades Germanorum in Argentoratenſibus campis. Flo-

Source : BIU Cujas

rentius præfectus prætorio Galliarum. Minervius rhetor Burdegalensis. Galliæ tributis levantur a Juliano. Alcimus & Delphidius rhetores Aquitani. Rursus Aquitania annonam subministrat in expeditionem Germanicam. Delphidii rhetoris libertas dicendi. Nebridius præfectus prætorio Galliarum. Germanianus inde præfectus prætorio Galliarum. Julianus quo consilio favit Hilario exulanti. Gaudentius præfectus Aquitanici & Gallici littoris. 152

IV. Germanianus, Viventius, Florentius secundum præfecti prætorio Galliarum. Hilarii Pictaviensis obitus. Martinus in Turonensem Episcopum lectus. Julius Ausonius medicus. Pontius Paulinus Aquitanus Nolanus Episcopus. Saturninus secundus præses Aquitaniæ. 154

V. Antonius præfectus prætorio Galliarum. Ausonius ex præceptore Gratiani præfectus. Dulcidius Aginnensis Episcopus. Delphinius Burdegalensis Episcopus. Aquitania Priscilliani hæresi labefactata. Faustinianus præfectus prætorio Galliarum. Synodus Burdegalensis. Euchrocia uxor Delphidii damnata. Romanus presbyter Blaviensis. 156

VI. Latinus Pacatus orator Aquitanus. Constantinus, & Arborius præfecti prætorio Galliarum. Sulpitius Severus, Clarus, Martinus, Macarius Aquitani, Martini Turonensis Episcopi discipuli. Ruffinus Elusas. 158

VII. Marcellus Burdegalensis medicus. Paulini secessus. Amandus Burdegalensis, & alii illustres Episcopi Aquitaniæ. 160

VIII. Martini Turonensis transitus. Certamen de ejus corpore inter Turones & Pictones. Clari obitus. Severi reditus in Aquitaniam. Severinus Aquitanus primum Colonensis, tum Burdegalensis Episcopus. Vincentius præfectus prætorio Galliarum. Sepulcrum duorum amantum in Arvernis. Vigilantius hæreticus venenum spargit per Aquitaniam. Vandali Aquitaniam vastant. Ausonius Engolismensis Episcopus. 162

IX. Constantinus Tyrannus incubat Galliæ & Aquitaniæ. Limenius præfectus prætorio Galliarum. Pietas Gallorum. S. Severini corpus Burdigalæ asportatum Coloniam. Severi lapsus, pœnitentia, & obitus. Dardanus præfectus prætorio Galliarum. 164

X. Gallia Gothis tradita ab Honorio. Ataulphus Rex Gothorum, ejus nuptiæ cum Placidia. Regia Gothorum apud fanum S. Ægidii. Hispaniæ Vandalis concessæ hac lege ne præscribere liceret. Ataulphus Aquitaniam occupat. Tolosæ, & Burdegalæ, totiusque fere Aquitaniæ clades, agrorum tertia Gothis & aliis Barbaris assignata. Ataulphi transitus in Hispaniam, & interitus. 165

XI. Sigericus, & post eum Vallia Reges Gothorum. Agricola P. P. Galliarum. Constitutio Honorii de agendo Arelate annuo conventu VII. *Provinciarum Galliæ. Aquitania secunda ex pacto tradita, seu verius reddita Gothis. Gothi Arriani Catholicorum ecclesias occupant. Aviti legatio ad Honorium pro tributorum remissione. Apollinaris avus Sidonii P. P. Galliarum. Tolosa Regia Gothorum. Valliæ interitus.* 167

XII. Theodoricus Rex Gothorum. Arelate, & Narbona urbes a Gothis obsessæ, ab Aetio liberatæ. D. Germani Altissiodorensis Episcopi peregrinatio ad D. Juliani martyris Brivate in Arvernis. Auxiliaris, P. P. Galliarum. Bagaudarum recidivus tumultus in Gallia. Littorius Dux Romanorum a Gothis victus & cæsus. Apollinaris Sidonii pater P. P. Galliarum. Attila Gallias vastat, ab Aetio, Francis & Gothis vincitur in campis Catalaunicis. Theodorici occasus in prælio Catalaunico. Theodorici liberi. 169

XIII. Thorismundus Rex Gothorum. Ferreolus P. P. Galliarum. Arelate iterum obsessa a Gothis. Attila rursus Gallias vastat. Thorismundi exitus. Gothi Regicidæ. 171

XIV. Theodoricus II. Rex Gothorum, ejus uxor Ragnachildis. Avitus Arvernus

Source : BIU Cujas

nus a Gothis ad imperium provectus. Sidonius Aviti filiam ducit uxorem. Theodoricus Aquitaniam primam armis vastat. Aviti exitus. Prosper Aquitanus. Narbona Theodorico prodita. Victorinus Aquitanus Cycli Paschalis conditor. Abraham abbas sanctitate clarus in Arvernis. Theodorici mors. 172

XV. Euricus Rex Gothorum, is primus Gothis leges scripto dedit. Aquitania vectigalibus exhausta. Seronatus perduellionis damnatus. Arvandus P. P. Galliarum damnatus ejusdem criminis. Rogationes a Mamerco institutæ, in Gallia & Aquitania usu receptæ. Tolosæ sanguis e terra fluxit, præsagium casus Gothorum. Theodoricus Riothimum Britonum Regem bello vincit, & Biturigas occupat. Gothi fœdifragi. 174

XVI. Arelate & Massilia urbes ab Eurico expugnatæ. Arvernorum urbs ab eodem obsessa. Ecdicius Aviti Aug. filius. Sidonius ex laico Arvernorum Episcopus. Simplicius Bituricensis Episcopus creatus. Euriciana persecutio in Episcopos, clericos, & ecclesias Aquitaniæ. Gallicinus Burdegalensis Episcopus. Sidonius Arvernorum Episcopus baptisterium consecrat in diœcesi Rutenensi. Epiphanii Ticinensis Episcopi legatio a Nepote Augusto ad Euricum pacis feriendæ gratia. Arverni pacis conditionibus dediti Eurico. Sidonii exilium, & Ecdicii fuga. Victorius Dux Arvernorum. 176

XVII. Leo Quæstor Eurici. Lampridius rhetor Burdegalensis. Leontius Burdegalensis Episcopus. Pontius Leontius, Primarius Aquitanorum. Ruricius Lemovicensis Episcopus. Chronopius Petrocoriacensis Episcopus. Patiens Lugdunensis Episcopus gratuitam Aquitanis, & provincialibus annonam ministrat. Fabulæ de gestis Arturi in Gallia & Aquitania. An Juliani Brivatensis basilica ab Eurico exstructa. Eugenius Carthaginensis Episcopus apud Albigam in Aquitania exsulat. Amantius Rutenensis Episcopus. 179

XVIII. Alaricus Rex Gothorum, Teudelusa ejus uxor, ex qua ei natus Amalaricus. Leo quæstor Alarici. Sidonio successit Apruncul us in episcopatu Arvernorum. Aquitanorum studium in Francos, & Gothici imperii tædium. Volusiani Turonensis Episcopi exilium & martyrium, Cæsarius Arelatensis Episcopus exulat apud Burdegalam. Apollinaris Sidonii Filius. Marianus Bituricensis eremita. Leonardus fundator monasterii Nobiliacensis in pago Lemovicensi. Carilephus Arvernus fundator monast. Anisolensis. Alaricus Clodoveo offensus reconciliatur. Alaricus monetam adulterat. Alaricus codicem Theodosianum breviari curat. Synodus Agathensis, in ea preces fusæ pro Alarico Rege Ariano. 182

XIX. Clodovei res gestæ in Alaricum. Maxentius Abbas. Prælium Vogladense & casus Alarici. Appollinaris Dux Sidonii filius. Aquitania & pars Narbonensis provinciæ Gothis erepta. Gothia pro Septimania. An Moyssiacense cœnobium fundatum a Clodoveo. Engolismæ obsidio. Carcassona & Arelate obsidione tentatæ. Concilia habita ad restituendam religionem Gothorum contagio labefactatam. Clariores Episcopi Aquitaniæ. Remensis ecclesia multis in Aquitania prædiis a Clodoveo ditata. 185

FINIS.

Source : BIU Cujas

LECTORI.

JAM ab anno M. DC. XLI. legem Romanam edidi Aquitaniæ noſtræ præcurſoriam, inde nonnulli viri eruditi legem Romanam recoluere, velut allodiorum parentem, quorum unus, quod noſtræ legi Romanæ non pepercit, eam libro tertio hujus operis intexui, una cum brevi defenſione ſcriptorum, ejusdem vero præfationem in hunc locum rejiciendam duxi, noſtri in legem Romanam ſtudii monumentum futuram.

LEgem Romanam offero, Aquitaniæ, & Narbonenſis provinciæ magiſtram, ſpectatæ in Francos fidei præmium, & ſuavis illorum imperii argumentum. Non injuria diviſis votis gaudent provinciales Francorum obſequio, & Romanæ legis regimine: Roma auguſtior lege quam imperio, jamdiu amiſſum luget imperium, legemque ſuam adhuc ſuperſtitem miratur in hac parte Galliarum. Forte iraſcantur Franci noſtris relictum alienæ legis commercium; ſed iraſci deſinant: lex illa eſt nimirum, quæ majeſtati Principum addictiſſima, ſubditorum mores componit ad fidem, & parendi ingenium, publicos hoſtes habet contumaces in Principem, omniaque armat in eorum debitam pœnam. Hac lege inſtituti provinciales, antiqui, & conſtantis in Reges ſtudii, & venerationis laude ſe commendarunt. Hac lege eccleſiam & regnum pari religione coluerunt. Gratulatur LUDOVICI JUSTI *victoriis lex Romana, per eas a Gothorum prole ſecura, horreſcit infandum Gothorum nomen, memor periculi a veteri hoſte ſubiti: hæret gratiſſima recordatio, Clodovei munere diviſi pene cum ipſa Galliarum imperii, meminit ſe matrem omnium legum divina Ludovici P. voce pronuntiatam, & per longas ætates quaſi Regum vernaculam in pulcherrima Galliarum parte (& Romanis ipſis Italia verius quam provincia) excultam. Nunc tot beneficia qui penſet perennibus ſcilicet provincialium votis* LUDOVICI *ſalutem fulcit, adoreas plauſu proſequitur, & ſui quondam numinis ſolium, Romanum ei optat imperium.*

II. Julii 1641.

RE-

Source : BIU Cujas

RERUM AQUITANICARUM LIBER PRIMUS.

PROŒMIUM.

AQUITANIAM pene Aquitanis ignotam, e latebris eruere: & pulcherrimam olim orbis Romani, hodieque Francici provinciam ſitu & tenebris ævi obſitam, ſuæ luci reſtituere operæ pretium eſt. Dignum ſane Aquitano conſilium; quem enim parentibus cultum & honorem, eundem patriæ, ut matri & altrici, debemus. Sed arduum & difficile negotium, tot ætatum ruinas inſtaurare. Notum eſt quot clades paſſa ſit Aquitania, primum Romanorum armis ſubacta; inclinante Imperio, Vandalorum præda facta; tum Gothis ab Honorio tradita, quos non modo veræ religionis, & patriæ libertatis, ſed & librorum, velut Romanorum numinum infenſiſſimos hoſtes experta eſt: a Gothis Francorum armis vindicata, ob crebras regni diviſiones varie jactata, nec non ſævis Saracenorum & Normannorum excurſionibus pene tota conflagravit. Diutinis Anglorum bellis, & civili Hæreticorum tumultu recruduit antiquum vulnus. Triſtes adhuc jacent tot urbium & cœnobiorum reliquiæ, dolenda inter hæc mala veterum monumentorum jactura, quibus deſtituti vera temporum face caremus, & paſſim cum fabellis, velut cum larvis pugnare nobis neceſſe eſt. Felicius aliæ pleræque Galliarum provinciæ ſedulos rerum ſuarum indagatores nactæ ſunt: ſola Aquitania, utcumque ſummis ingeniis fecunda, inculta & ſqualida jacuit. Unus eſt ex Antiquis, qui jam diu lucem deſiderat, Ademarus Engoliſmenſis monachus, qui Ducum Aquitaniæ res geſtas uſque ad annum milleſimum & circiter trigeſimum exegit. Auctor ſane non contemnendus; (ac ingratus ſim ſi taceam hunc mille votis expetitum, tandem in manus meas perveniſſe, beneficio clariſſimi viri D. Puteani, & gratia illuſtriſſimi viri D. CAROLI DE MONTCHAL Archiepiſcopi Toloſani, qui virtutis & litterarum æque ac

Source : BIU Cujas

Lib.1. hist. Dan. init. sacerdotii apicem tenet:) sed is veterem Aquitaniam non attigit. Memoratur & Saxoni Grammatico Dudo rerum Aquitanicarum scriptor: sed alium non novimus id nominis auctorem, præter eum qui de rebus Normannicis scripsit: e recentioribus Bochetius & Haius vernaculi scriptores hanc operam condixerunt, sed satis supine & negligenter. Unus me diutius suspensum habuit Joannes Belius, quem sine laude nominare non possum, verum is etiam veterem Aquitaniam omisit. Ego forte audacior, quam par sit, patriam ornandi studio, cum his qui ante me scripsere, contendo. Sed pulcherrimum certamen, quod haud livor, at honesta patriæ illustrandæ æmulatio movet, nec inane laboris præmium testatus amor in patriam. Tu sanctissime Martialis, Aquitaniæ præsentissimum numen, qui veritatis evangelicæ luce hanc provinciam primus donasti, historicæ rerum Aquitanicarum veritati inquirendæ novum sydus affulge; imparem tui Apostolatus præconem cælesti spiritu fove, teque instituti operis auspicem exhibere non dedignare.

CAPUT PRIMUM.

Gallia universa olim Celtica. Aquitania tertia Galliæ pars. Aquitaniæ situs. Aquitania Aremorica dicta. Aquitaniæ etymon. A quo tempore Guienna dicta.

Lib.4. Geograph. GALLIA universa, quæ ad Pyrenæum montem patet, primum a Græcis, vel indigenis ipsis Celtica dicta; Strabo: πεῦκε μὲν ὑπὲρ τῶν νεμομένων τὴν Ναρβωνῖτιν ἐπικράτειαν λέγομεν, ἃς οἱ πρότερον Κέλτας ὠνόμαζον, ἀπὸ πάντων δ' οἶμαι κ᾽ τὰς σύμπαντας Γαλάτας Κελτὰς ὑπὸ τῶν ἑλλήνων προσαγορευθῆναι. *Hæc diximus de Gallis, qui Narbonensem provinciam incolunt, qui quondam Celtæ appellabantur, & arbitror ab his esse a Græcis nomen Celtarum universis Galatis seu Gallis inditum.* Appianus de Pyrenæo monte: οἰκοῦσι δ' αὐτὰ πρὸς μὲν ἕω Κελτοὶ ὅσοι Γαλάται τε καὶ Γάλλοι νῦν προσαγορέυονται, πρὸς δὲ δύσεων ἴβηρές τε καὶ Κελτίβηρες: *ejus partem quæ ad auroram est incolunt Celtæ, qui Galatæ & Galli cognominantur, quæ occasum spectat Celtiberi.* Eadem vero posterius Galliæ nomen accepit; Pausanias: ὄψε δὲ πότε αὐτὰς καλεῖσθαι Γαλάτας ἐξενίκησε, Κέλτοι γὰρ κατά τε σφᾶς τὸν ἀρχαῖον καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ὠνομάζοντο. *Verum ut Galli appellarentur, non nisi sero usus obtinuit, Celtas enim cum ipsi se antiquitus, tum alii eos quoque nominarunt.* Unde Celticæ nomine tertiæ partis Galliarum proprio facto, quos nostri Celtas, Romani Gallos dixerunt; Jul. Cæsar: *Gallia est omnis divisa in tres partes, quarum unam incolunt Belgæ, aliam Aquitani, tertiam qui ipsorum lingua Celtæ, nostra, inquit, Galli appellantur.* Nempe Cæsar Galliam in tres partes divisit, Aquitaniam, quæ a Pyrenæo monte ad Garumnam usque; Celticam, quæ ad Sequanam; Belgicam, quæ a Sequana ad Rhenum pertinet; testis ipse Cæsar: *Gallos, ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona, & Sequana dividit:* & paulo post: *Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenæos montes, & eam partem Oceani, quæ ad Hispaniam pertinet, spectat inter occasum solis & septentriones.* Hanc divisionem secutus Mela: *Nam a Pyrenæo ad Garumnam Aquitania, ab eo ad Sequanam Celtæ; inde ad Rhenum pertinent Belgæ:* nec non Plinius: *Galliæ omnis Comata uno nomine appellata, in tria populorum genera dividitur, amnibus maxime distincta; a Scalde ad Sequanam, Belgica; ab eo ad Garumnam, Celtica, eademque Lugdunensis; inde ad Pyrenæi montis excursum, Aquitania.* Augustus rerum potitus, Galliam in quatuor partes divisit; Narbonensem, Aquitaniam, Celticam, seu Lugdunensem, & Belgicam; Strabo: ὁ δὲ Σεβαστὸς Καῖσαρ τετρα-

In Atticis. Lib. de bell. Hispan. Lib. 1. de Bell. Gall. Eod. lib. de Bell. Gall. Lib. 3. de sit. orbis c. 2. Lib. 4. c. 17. Lib. 4. init.

χῆ

χῆ δι ελῶν τὰς μὲν Κέλτας τῆς Ναρβωνιτιδ ἐπαρχίας ἀπέφηνεν, Ἀκυϊτανὺς δ ὥσπερ κἀκεῖν, προσέθηκε δὲ ἑπτὰς καὶ δέκα ἔθνη τῶν μεταξὺ τῆ Γαρύνα, καὶ τῆ Λίγυρ ποταμῆ νεμομένων, τῷ δὲ λοιπῷ διελὼν δίχα, τῷ μὲν Λουγδούνῳ προσώρισε μέχρι τῶν ἄνω μερῶν τῆ Ῥήνῃ, τῷ δὲ τοῖς Βέλγαις: *Auguſtus Cæſar in quatuor partes Galliam diviſit, ita ut Celtas Narbonenſi provinciæ attribueret; Aquitanos eoſdem cum Julio faceret, iiſque auctis decem alias gentes intra Garumnam, & Ligerim habitantes, reliquum in duas partes tribueret, unam Lugduno adjungeret uſque ad ſuperiora Rheni, alteram Belgis.* Hujuſque diviſionis confectaneos invenio Ammianum, Oroſium, Æthicum, & Ottonem Friſingenſem. Aquitania autem Celtarum lingua, Aremorica dicta; Plinius: *Inde ad Pyrenæi montis excurſum Aquitania, Aremorica ante dicta.* Inde, ſcilicet quod ab occaſu Oceano abjaceat. Civitates enim Galliæ, quæ Oceanum attingunt, Armoricas Gallorum conſuetudine appellari conſtat; Cæſar: *Univerſis civitatibus, quæ Oceanum attingunt, quæ eorum* (Gallorum) *conſuetudine Armoricæ appellantur.* Idemque alio loco: *Cæteræque civitates poſitæ in ultimis Galliæ finibus Oceano conjunctæ, quæ Armoricæ appellantur.* Et Henricus Altiſſiodorenſis.

Ammian. lib. 15. Oroſ. lib. 1. cap. 2. Otto Friſing. lib. 6. Chr. c. 30. Plin. lib. 4. cap. 17. Lib. 7. de Bell. Gall. cap. 14. Lib. 8. c. 5. Lib. 5. vit. S. German.

Gens inter geminos notiſſima clauditur amnes,
Armoricana prius veteri cognomine dicta.

Armor enim ad mare, vel ſupra mare ſitum ſignificat: ex eo forte poſteriores, aviti idiomatis memores, Lemovicum, quod eſt Aquitaniæ primæ oppidum, etſi in interiori ejus parte, in Armoricana regione ſitum dixere; Audoenus Rothomagenſis, ſcriptor vitæ S. Eligii Noviomenſis Epiſcopi: *Igitur Eligius Lemovice Galliarum urbe, quæ ab Oceano Britannico fere ducentorum millium ſpatio ſejungitur, in villa Catalacenſi, quæ a prædicta urbe ſex circiter millibus ad ſeptentrionalem plagam vergit, oriundus fuit. Eſt itaque præfata civitas partibus ſita Armoricanis in ulteriore Gallia, primaque Aquitania, quæ ad plagam reſpicit occidentalem.* Et Flodoardus: *Hujus Ægidii* (is erat Rhemenſis Epiſcopus) *tempore ſanctus Domini Baſolus ex territorio Lemovicino, regione Armoricana vili proſapia oriundus, a partibus Aquitaniæ patrocinia beatiſſimi Remigii deſiderabiliter appetens, Rhemenſem devenit ad urbem.* Aquitaniæ unde nomen manarit, variæ ſunt, ſed non longe diſcrepantes ſententiæ. Veteribus Aquitaniæ nomen deductum ab Aquitanis peculiaribus Aquitaniæ populis; Plinius: *Aquitanicæ ſunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Santones, Liberi, Seſignani cognomine Ubiſci, Aquitani, unde nomen provinciæ.* Et hos non alios eſſe, quam quos vulgo Aquenſes appellamus; jam pridem obſervavit Helias Vinetus, auctore uſus Auſonio, qui ſtirpis Aquitanæ dixit Paulini matrem, quæ Aquenſis fuiſſet, id-eſt oriunda Aquis Auguſtis. Non deſunt, qui Aquitaniæ nomen repetant ab obliquis aquis Ligeris fluminis, quibus in orbem fere cingitur. Inter quos Papias: *Aquitania regio, ab obliquis aquis Ligeris dicta.* Harigerus abbas, & Notgerus, ſcriptores vitæ S. Remacli iiſdem verbis: *Eſt autem Aquitania, quam quidam autumant, tertiam fere partem Galliarum, ab obliquis aquis Ligeris fluminis nuncupata.* Sed ratio temporum hanc ſententiam damnat; nam Aquitaniæ nomen prius natum, & uſu celebratum ſcimus, quam Ligeris Aquitaniæ terminus eſſet, quod non ante Auguſtum. Media, & ſecurior ſententia eſt, Aquitaniam, ex quo nota & frequentata Romanis fuit, amiſſo nomine Armoricæ, pari ſignificatione Aquitaniam dicta, ab aquis, quod Oceano maxima ex parte conjuncta ſit, vel quod rivis & fluminibus abundet; ita recte Aimoinus monachus: *Denique Aquitania dicta eſt, eo quod præ ceteris provinciis fontibus, fluminibuſque exuberet.* Aquitania ſuum nomen conſtantiſſime retinuit ad poſtrema uſque tempora. Aimoini ævo, illibatum permanebat Aquitaniæ nomen: *Aquitania quoque,* inquit ille, *avitum non eſt dignata nomen mutare.* Poſteriores, Guiennam voci-

Lib. 4. c. 19.

Parental. 24. In Gloſſar. Harig. in geſt. Pont. Tungrenſ. cap. 48. Notgerus in vit. S. Remacli apud Sur. tom. 5. ſept. 3. Lib. 1. hiſt. Fr. cap. 4.

Eod. loc.

Source : BIU Cujas

tarunt, haud dubie a vernaculo *Aigue*, quod aquam reddit, elisa priore syllaba, quod satis familiare est Francis in nominibus propriis, quæ incipiunt a vocali, ob vitandam gravitatem coitus alterius vocalis articuli *le*, *la*: sed id nominis vix reperias ante D. Ludovici tempora. Nonnulli e recentioribus Guiennæ nomen quæsierunt a Guillelmi nomine, quod fuit gentilitium Ducum Aquitanorum, quasi Guielmiam dixeris, sed nimium stulte: quæ enim analogia, seu proportio harum vocum? Præterea Guiennæ nomen nusquam auditum Guillelmorum Aquitanorum Ducum ævo; quorum gratia & auctoritas efficere potuisset, ut Aquitania suorum Principum nomen affectaret: nec altius repeti potest, quam a D. Ludovico, quo tempore obsoleta jam & fere damnata erat priscorum Ducum memoria, restitutaque regni majestas.

CAPUT II.

Aquitaniæ termini. Aquitania ab Augusto ampliata usque ad Ligerim.

TEMPORIBUS Julii Cæsaris Aquitania angustioribus terminis coercebatur; ac verius provincia, quam tertia Galliarum pars videbatur. Nec enim latius quam a Pyrenæo monte ad Garumnam usque patebat. Augustus profectus in Galliam rerum novarum compescendarum gratia Aquitaniam ampliavit, ejusque fines porrexit ad Ligerim, Celticæ damno, ut ex Strabone observatum; eo forte consilio ut Galliarum provincias meliorem in formam redigeret; aut verius ut Celticam partis abscissione debilitatam, facilius in obsequio contineret, minus suspecto Aquitaniæ incremento, quod Narbonensi provinciæ conjuncta, non difficulter armis coerceri posset, si quando tumultum cieret. Aquitania hoc modo ab Augusto producta usque ad Ligerim, terminos habuit ab occasu Oceanum, qui Aquitanicus sinus dicitur, & Pyrenæum saltum, a septentrione Ligerim, & a meridie Narbonensem provinciam; præter Ptolemæum Æthicus & Orosius iisdem verbis: *Aquitania provincia obliquo cursu Ligeris fluminis, qui ex plurima parte terminus ejus est, in orbem agitur; hac a Circio Oceanum habet, qui Aquitanicus sinus dicitur, ab occasu Hispanias, a septentrione Lugdunensem, ab Euro & meridie Narbonensem provinciam contingit.* Et hæc Aquitaniæ divisio inconcussa stetit etiam sub Francorum Imperio; Aimoinus monachus: *Aquitania, ut Plinio, atque Julio videtur, a Garumna flumine ad Pyrenæos montes, & ad eam partem, quæ est ad Hispaniam, pertinet. Spectat inter occasum Solis & septentrionem; plus tamen hoc tempore determinatio Orosii superius a nobis declarata tenetur, secundum quam traditionem in Aquitania continentur urbes egregiæ Narbona, Arvernus, quæ nunc Clarusmons vocatur, Cadurx, Tolosa, Gavalis, Rotenus, Lemovix, Petragorica, Pictavis, Burdegalis, Sanctona, & Engolisma.* Aquitaniæ inquam a meridie limes positus Narbonensis provincia; unde Tolosani Tectosages, qui sunt Narbonensis, Plinio dicuntur *Aquitaniæ contermini*. Aquitania autem a Narbonensi dividitur monte Cemmeno, sive Cebenna; Strabo: Ἀκουϊτανοὺς μὲν ὖν καὶ Κέλτας ἔλεγον, τοὺς πρὸς τῇ Πυρήνῃ, διωρισμένους τῷ Κεμμένῳ ὄρει. *Aquitanos & Celtas vocant eos qui Pyrenæ sunt proximi, divisi monte Cemmeno.* Idem paulo post: Ἀκουϊτανοὺς μὲν τοίνυν ἔλεγον τοὺς τὰ βόρεια τῆς Πυρήνης μέρη κατέχοντας, καὶ τῆς Κεμμένης, μέχρι πρὸς τὸν Ὠκεανόν, τὰ ἐντὸς Γαρούνα ποταμοῦ: *Aquitanos ergo dicunt eos, qui septentrionalia Pyrenæ & Cemmeni accolunt usque ad Oceanum intra Garumnam fluvium.* Et idem rursus: ἔστι δὲ ἔθνη τῶν Ἀκουϊτανῶν πλείω μὲν τῶν ἔξωθεν, μικρὰ δὲ καὶ ἄδοξα, τὰ πολλὰ μὲν παρωκεανίτικά, τὰ δ' εἰς τὴν μεσόγαιαν, καὶ τὰ ἄκρα τῶν Κεμμένων ὀρῶν μέχρι

Ptolem. lib. 2. c. 7. Orof. lib. 1. c. 2.

Lib. 1. hist. Franc. c. 4.

Lib. 4. c. 4. Lib. 4. adde Plin. lib. 4. cap. 4. Lib. 4.

Τεκτο-

Τεκτοσάγων ἄνεχονται. *Gentes Aquitanorum sunt plures viginti, exiguæ tamen & obscuræ, & fere ad Oceanum accolentes: quædam in continente & ad extremæ Cemmenorum montium usque ad Tectosages.* Inde Cebennis montibus premi Aquitaniam dixit Ausonius:

In clar. urb. 12.

Interiusque premunt Aquitanica rura Cebennæ.

& Helvios, qui sunt Narbonensis, Cebenna monte ab Arvernis distinctos ponit Cæsar, horum locorum peritissimus, quos victoriis suis perlustravit: *In Helvios proficiscitur*, de se loquens, *etsi mons Cebenna, qui Arvernos ab Helviis discludit, durissimo tempore anni altissima nive iter impediebat.*

De Bell. Gall. lib. 7.

CAPUT III.

Aquitania divisa in primam, secundam, & tertiam. Sectio provinciarum a quo instituta, ab Adriano, an a Constantino? Sectionis provinciarum ratio.

A PRIMORDIO ex Augusti ordinatione, provinciæ universæ uno themate, unaque præfectura regebantur: postea majores provinciæ divisæ, ut infirmiores & pacatiores efficerentur. Hac rerum vice, Aquitania quæ primum una fuerat, divisa in primam, secundam, & tertiam, quæ Novempopulania dicitur. Sed quo tempore id factum sit, non satis liquet. Adrianum Imper. divisionem provinciarum ab Augusto institutam, & rationem administrandi imperii immutasse conjectat Onufrius Panvinius, adductus illo loco Aurelii Victoris: *Officia sane publica & palatina, nec non militiæ in eam formam Hadrianus statuit, quæ paucis per Constantinum immutatis hodie perseverant.* His adde nonnulla argumenta, quibus conjecturam vir doctus juvare potuit. Primum est, quod temporibus Antonini divisas fuisse provincias, ut Germaniam & Mysiam observat Macer I. C. qui sub Antonino vixit: *Si eadem provincia*, inquit, *postea divisa sub duobus præsidibus constituta est, velut Germania, Mysia: ex altera [ortus, in altera] adsidebit: nec videtur in sua provincia adsedisse.* Ex hujusmodi provinciarum sectione jus inolevit, ut ortus in una, in altera præsidi assidere non vetaretur: nec non illud, ut prohibitus postulare in una provincia, in alia non prohiberetur, licet ejusdem nominis esset. Sed & divisis provinciis, præsides, qui universas, idest illibatas & integras provincias regebant, longe dignitate & imperio præstiterunt aliis, qui sectas provincias regebant, jus enim gladii, & in metallum dandi habuere; Ulpianus: *Qui universas provincias regunt, jus gladii habent, & in metallum dandi potestas eis permissa est.* Et ii sunt, ni fallor, quos Dio sophista vocat μείζους ἡγεμόνας *majores præsides*. At rectores sectarum provinciarum jus gladii plerumque non habuere, nec aliam majorem animadversionem, de quibus accipienda constitutio Antonini P. Secundum peto ex eo, quod divisas fuisse provincias temporibus Alexandri Severi; auctor est Dio Cassius ejus synchronos; ταῦτα δ' ὅπως κατέλεξα, ὅτι νῦν χωρὶς ἕκαστον αὐτῶν ἡγεμονεύεται, ἐπεὶ τό γε ἀρχαῖον, καὶ ἐπὶ πολὺ καὶ σύνδυο καὶ σύντεσσαρα τὰ ἔθνη ἅμα ἦρχετο: *Recensui autem provincias hoc modo; quoniam nunc earum quævis suum habet peculiarem præfectum, quum antiquitus binis, vel ternis singuli præfuerint.* Tertium, ex Itinerario Antonini nomine inscripto, in quo passim memorantur scissæ provinciæ, & inter has Aquitania divisa in primam, secundam, & tertiam, quæ Novempopulania dicitur, velut truncum & imbelle cadaver jacet: *Aquitania I. in qua est Biturigum. Aquitania II. in qua est Burdigala. Novempopu-*

Lib. de Imper. Rom.

l. 2. ff. de off. adsess.

l. ante pen. ff. de postuland.

l. illicitas §. qui universas, ff. de off. præsid. Orat. 46.

l. 4. C. de locat.

Lib. 53.

lania, in qua eſt Auſſua. Si enim vulgatæ auctoris inſcriptioni fides, hanc diviſionem provinciarum non ab alio, quam ab Adriano proximo deceſſore Antonini factam credere par eſt: nec ab ejus ingenio aliena fuerit hæc rerum novatio: rerum enim novarum maxime ſtudioſus fuit; ex Spartiano & aliis. Alii vero hujuſmodi diviſionem provinciarum, Conſtantino Imper. acceptam ferunt. Moventur ex eo quod Conſtantinum imperii adminiſtrandi rationem immutaſſe; auctor eſt Zozimus, & quod ſcriptores quotquot eam agnoverunt, Conſtantino ætate poſthumi ſunt. Duas Aquitanias poſuit Feſtus Rufus in breviario, quod Valenti dicavit: *Sunt Galliæ cum Aquitania & Britanniis provinciæ decem & octo, Alpes maritimæ, provincia Viennenſis, Narbonenſis, Novempopulana, Aquitaniæ duæ, Alpes Grajæ, Maxima Sequanorum, Germaniæ duæ, Belgicæ duæ*. Notitia provinciarum Honorii temporibus edita: *Galliæ provinciæ XVII. Viennenſis, Narbonenſis prima, Narbonenſis ſecunda, Aquitania prima, Aquitaniæ ſecunda, Novempopulana, &c.* Notitia imperii iiſdem temporibus promulgata: *Provinciæ Calliarum decem ſeptem, Viennenſis, Lugdunenſis prima, Germaniæ prima, Germania ſecunda, Belgica prima, Belgica ſecunda, Alpes Maritimæ, Alpes Peninæ, & Grajæ. Aquitania prima, Aquitania ſecunda, Novempopuli:* & alio loco: *Præſides Alpium Maritimarum, Alpium Penninarum & Grajarum, Maximæ Sequanorum, Aquitanicæ primæ, Aquitanicæ ſecundæ, Novempopulorum*. Ego ſane an Aquitaniæ partitio Conſtantini opus ſit valde dubito; ante Conſtantinum enim plures provincias diviſas conſtat, ut Mœſiam, Germaniam, & alias, unde Aquitania pari ſorte uti potuit pro ratione temporum. Sed etiam poſt Adrianum mutationem hujuſmodi contigiſſe probabile eſt: nam in libris noſtris Adrianus reſcripſit Salvio (is eſt Salvius Julianus J. C. auctor edicti perpetui) legato, ideſt præſidi Aquitaniæ, abſciſſe & ſine ulla diſtinctione primæ & ſecundæ, quam veriſimiliter non omiſiſſet, ſi tum nota fuiſſet: & in inſcriptione Gruteri I. Julianus inſcribitur præſes provinciæ Aquitaniæ, ſed & Ptolemæus, qui ſub Adriano vixit, unam & ſimplicem Aquitaniam novit; qualis ab Auguſto conſtituta fuerat: ἡ Κελτογαλατία διήρηται εἰς ἐπαρχίας δ' Ἀκυϊτανίαν, καὶ Λουγδουνησίαν, καὶ Κελτικὴν, καὶ Ναρβωνησίαν, ἡ μὲν οὖν Ἀκυϊτανία περιοἰζεται ἀπὸ μὲν δυσμῶν τῷ Ἀκυϊτανίῳ Ὠκεανῷ. *Celtogalatia in quatuor diviſa eſt provincias, Aquitaniam, Lugdunenſem, Belgicam, & Narbonenſem, Aquitania fines habet ab occidente Aquitanicum Oceanum*. Et Tetricus Tyrannus Aquitaniæ præſidatum geſſiſſe memoratur Eutropio & Aurelio Victori, cum a militibus Imperator electus, & Burdegalæ purpuram ſuſcepit. A Conſtantino quidem crebriores extiterunt provinciarum diviſiones, ſemel diviſo imperio vana ambitio Principum ſæpius provincias ſcidit, ut imperii labem & jacturam provinciarum auctiore numero, remque fuco & fictione ſupplerent; vel etiam ut amplior eſſet gratiæ locus, & plures præfecturis demerere valerent; Claudianus in Eutropium:

In vita Adrian.

Lib. 2.

De diſpoſit. præfect. pr. Galliæ.

de diſp. Vic. 7. provinc.

l. milites, ff. de cuſtod. reor.

pag. 422. inſcr. 7.

Lib. 2. c. 7.

- - - - - Ne quid tamen orbe reciſo
Venditor amittat, provincia quæque ſuperſtes
Dividitur, geminumque duplex paſſura tribunal
Cogitur alterius pretium ſarcire peremptæ.

Poſtquam vero provinciæ Principum libidine in plures dividi cœpere manu injecta tentatum, ut diviſa provincia in duas, in eadem duæ metropoles excitarentur, quod vetuere patres concilii Chalcedonenſis; & Innocent. I. in epiſt. ad Alexandrum Epiſcopum. Hoc facinore Valens Cappadociam diviſit in duas, Cæſarienſem & Tyanenſem, ut Baſilio Cæſarienſi Metropolitano acerbiſſimo Arrianorum hoſti Tyanenſem Metropolitanum objiceret; teſtes ſunt Gregorius Nazianzenus, & Gregorius presbyter, quod ipſe Baſilius in reipublicæ necem vergere

Can. 12.

Epiſt. 18. c. pervenit. 101. diſt.

Source : BIU Cujas

vergere probat in epistola ad Martinianum, cum ait divisionem provinciæ, velut sectionem bovis vel equi, non duos constituere, sed unum illum perimere, nec hac ratione augeri modum vectigalium, cum non numero, sed viribus res censeantur. Aquitania, ut ad nos redeamus, in Gothorum ditionem redacta, etiam tripartita permansit; Sidonius ad Agroetium Senonensem Episcopum, de electione Metropolitani Bituricensis: *Iis accedit, quod de urbibus Aquitanicæ primæ solum oppidum Arvernum Romanis reliquum partibus bella fecerint.* Et Gregorius Turonensis ubi de persecutione Gothica in Aquitanos: *Maxime*, inquit, *tunc Novempopulanæ, geminæque Aquitaniæ* (sic enim restituendum, pro geminæque Germaniæ) *urbes, ab hac maxime tempestate depopulatæ sunt.* Non desunt tamen scriptores, qui post Constantinum, florente in Galliis Imperio, Aquitaniam primam & secundam Aquitanicæ nomine comprehenderunt, & Novempopulaniam, quæ est tertia Aquitania, quasi provinciam per se posuerunt; Hilarius Pictaviensis: *Dominis, & beatissimis fratribus & Coepiscopis provinciæ Germaniæ primæ, & Germaniæ secundæ, & primæ Belgicæ, & Belgicæ secundæ, & Lugdunensis primæ, & Lugdunensis secundæ, & provinciæ Aquitanicæ, & provinciæ Novæpopulanæ, & ex Narbonensi plebibus & clericis Tolosanis, &c.* Et Marcellinus: *In Aquitania, quæ Pyrenæos montes, & eam partem spectat Oceani, quæ pertinet ad Hispanos, prima provincia est Aquitanica, amplitudine civitatum admodum culta, omissis aliis multis Burdegala & Arverni excellunt, & Santones & Pictavi, Novempopulos Auscі commendant, & Vasatæ.* Et in inscriptione Gruteri de Saturnino secundo, qui floruit sub Valente & Valentiniano: *Saturnino secundo V. C. præsidi provinciæ Aquitanicæ*, &c.

In orat. funebr. patris. — In vit. Naz. — Epist. 379. — Lib. 7. ep. 5. — Lib. 2. hist. cap. 2. — Init. lib. de synod. — Lib. 15. — pag. 465. inscript. 8.

CAPUT IV.

Bituriges. Bituriga Metropolis Aquitaniæ. Bituricensis pagi insigniora oppida. Noviodunum, Argentomagum, Exoldunum. Vicus Dolensis: Castrum Radulphi. Sancerrium, Virsonis castrum. Magdunum.

PROVINCIA Aquitania prima continet octo civitates, quæ hoc ordine describuntur in itinerario Antonini & notitia provinciarum, metropolis civitas Bituricum, civitas Arvernorum, civitas Rotenorum, civitas Albigensium, civitas Cadurcorum, civitas Lemovicum, civitas Gabalum, civitas Vellaunorum. Non temere obtigit is ordo civitatum, sed consulto pro ratione dignitatis cujusque. Hoc argumento dignitatem Catalaunensis ecclesiæ tuetur Fulbertus, quod in notitia Belgicæ secundæ ipsa civitas tertium locum teneret: *Sed ne civitati vel ecclesiæ Catalaunensi suum derogetis honorem, meminisse vos decet, quod in antiqua descriptione provinciæ Belgicæ secundæ, ipsa civitas a Rhemensi tertium locum habeat.* Et primatum Lugdunensis ecclesiæ in Senonensem, non aliunde quam ex serie civitatum quæ in notitia provinciarum se habet, colligit Ivo Carnotensis in epistola ad Richerium Archiepiscopum Senonensem: *De veteri querela, quam habet adversus Senonensem ecclesiam Lugdunensis ecclesia, laudo, & consulo, ut si qua habetis privilegia apostolica manu roborata, vel scripta authentica, quæ primatum Lugdunensis ecclesiæ, quem aliquando ex catalogis civitatum conjicimus extitisse, ab ecclesia vestra removeant, ea confratribus nostris ostendatis.* Aquitaniæ primæ metropolis civitas Biturigum, Bituriges alii Cubi, quorum caput Avaricum; alii Vivisci, quorum caput Burdegala; de Cubis Plinius: *Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellantur.* Strabo: ἡ Βιτούριγες οἱ Κοῦβοι καλούμενοι: *& Bituriges cognomento Cubi*, & Ptolomæus: ἡ τῆς μετὰ τὸν Λίγηρα ποταμὸν Βιτούριγες οἱ Κοῦβοι, ἡ πόλις Ἀουάρικον: *Participant & post Ligerim*

Ep. 78. — Ep. 50. — Lib. 4. c. 17. — Lib. 4. — Lib. 2. c. 7.

Source : BIU Cujas

fluvium Bituriges Cubi, & civitas Avaricum. Biturigum caput Avaricum atque adeo pulcherrima pene totius Galliæ urbs, ideo imminente Cæsariana obsidione, & re in concilium deducta, an succendi, an defendi præstaret, vicere Bituriges, & tuendam recepere a Vercingetorige; Cæsar: *Deliberatur de Avarico in communi concilio incendi placeret an defendi; procumbunt Gallis omnibus ad pedes Bituriges, ne pulcherrimam prope totius Galliæ urbem, quæ & præsidio & ornamento sit civitati, suis manibus succendere cogerentur.* Posterioribus temporibus Avaricum pagi nomen accepit; Biturigas pro civitate ipsa dixit Sidonius: *Prius Bituriges noveram, quam Biturigas.* Et Gregorius Turonensis: *Quidam Biturigas civitatem adgressus.* Et Paulo post: *Hæc est nunc ecclesiæ apud Biturigas urbem prima.* Biturigam idem Turonensis: *Bituriga vero urbs primum a sancto Ursino, qui a discipulis apostolorum Episcopus ordinatus in Gallias destinatus est, verbum salutis accepit.* Bituricam idem etiam: *Britanni de Biturica a Gothis expulsi sunt.* Bituriam Guillelmus Brito:

Lib. 7. de Bell. Gall.

In concione post epist. 9. lib. 7.

Lib. 1. hist. cap. 31.

Lib. de glo. confess. c. 80.

Lib. 2. c. 18.

Prædia Bituriæ celebrem parientia Bacchum.

Lib. 1. Philippid.

Aquitaniæ primæ metropolis civitas Biturigum. Nec fero lapsum Marcellini, qui Biturigas locat in prima Lugdunensi: *Lugdunensem primam Lugdunus ornat, & Cabillones & Senones, & Biturigæ:* pluraque de Bituricis, ubi de primatu Bituricensi. Præter Avaricum, seu Biturigas sunt in Bituricensi pago alia oppida & castra non ignobilia, quæ veterum memoria commendantur. Inter cætera Noviodunum Avarico proximum; de quo Cæsar: *Ille oppidum Biturigum positum in via Noviodunum oppugnare instituerat*, hodie *Neufuy*, Argantomagum, in itinerario Antonini *Argantomagum, Ernodorum, Avaricum:* & in annali Pipini: *Pipinus Rex propter conficiendum Aquitanicum bellum, conventu in Aurelianis habito, in Aquitaniam profectus, destructum a Uvaisario Argentomagum castrum reparat, dispositoque & ibi, & in Biturica civitate Francorum præsidio regreditur.* Reginoni Argentonium: *Et restauravit Argentonium castrum, quod antea a Uvaisario fuerat destructum*, nostris, *Argenton.* Exoldunum, sive Issoldunum oppidum in finibus Biturigum; Robertus Montensis: *Issoldunense etiam castrum cum omnibus pertinentiis suis:* celebris locus, pactione pacis habita inter Philippum Augustum, & Joannem Regem Anglorum, quam dedit Querceranus, & ubertate soli, quam carmine commendat Guillelmus Brito:

Lib. 15.

Ann. Chr. 776.

Lib. 2. Chr.

Ad a. 1177.

In calce hist. Normannor.

Biturica cursu facili digressus ab urbe
Radulios penetrat fines, & nobile castrum
Ursellodoni sibi subdit in impete primo
Cum patria tota tam divite, tamque potenti
Ut sibi sufficiat, nec sit mendica bonorum,
Multa quibus regio se lamentatur egere
Copia quam Cereris ditat, quam Bacchus inundat.

Lib. 2. Philipp.

Lib. 2. hist. c. 18.

De glor. conf. c. 92.

Vicus Dolensis nobile & antiquum castrum in pago Bituricensi; Gregorius Turonensis: *Britanni de Biturica a Gothis expulsi sunt, multis apud Dolensem vicum peremptis:* Gallis, *Bourg Deols en Berry*, ibi deposita sacra lipsana S. Lusoris, filii Leocadii primarii Galliarum senatoris, de stirpe Vetii Epagati inter martyres Lugdunenses laureati; idem Turonensis: *In Dolensi autem Biturigi termini vico, B. Lusor Leucadii quondam senatoris filius requiescit, qui fertur in albis migrasse a sæculo.* Ibidem nobile monasterium ordinis benedictini posuit Ebo, Comes Dolensis, circa annum DCCCLXXXXVII. ut auctor est Ademarus. In eodem tractu Bituricensi est castrum Radulphi, sic dictum a Rodulpho, seu Radulpho filio & herede Ebonis Comitis Dolensis, qui hoc castrum exstruxit. Unde

Source : BIU Cujas

Unde posterioribus castrum Radulphi de Dolis; Robertus Montensis: *Rex Henricus perrexit in Bituricensem pagum, accepit in manu sua castrum Radulphi de Dolis, quia erat de feudo ejus*: nobis, *Chasteauroux*. Male reddidit Paulus Merula, castrum Rusum. Syncerrium castrum etiam infinibus Biturigum, aliis sacrum Cæsaris; Guillelmus Brito: ad an. Chr. 1177.

Lib. 1. Philipp.

Præcipueque Comes Stephanus, qui mœnia sacri
Cæsaris, & ditis pro magna parte tenebat
Prædia Bituriæ.

Nostris, *Sancerre*. Rogeri Beluacensis Episcopi quondam fuit hoc castrum, sed ex permutatione cum Beluacensi Comitatu pervenit ad Odonem Comitem Campaniæ; Sigibertus: *Comitatum quoque ejusdem urbis ab Odone Campanienſi Comite impetravit, dato ei pro commercio castro Syncerrio in Bituricensi territorio sito, quod sibi patrimonii jure competebat*. Virsonis castrum etiam in pago Bituricensi ad Carum amnem, quod a Richardo Rege Anglorum expugnatum scribit Guillelmus Brito: ad an. 1024.

Lib. 5. Philippid.

Omne quod ejus erat subito Richardus adorsus
Virsonum totum spoliat, capit, ipsius omnes
Destruit igne domos, prædas abducit opimas.

& paulo post:

Quo non fertilius, quo non speciosius ullum
Bituricum fines modo perlustrabat apricos:
Hinc etenim dextrum Sigalonica plana serenant
Frugifero jocunda solo, latus inde sinistrum
Lene fluens per prata virentia Carus amœnat,
Arboribus, cultisque placens, patiensque carinæ,
Piscibus & multis juvat utilitatibus ipsam.

Male Marlianus Virsonis castrum putat esse vetus Avaricum; nam situs ratio, quem depinxit Cæsar, non nisi Bituricis convenit, ut a multis observatum. Magdunum oppidum in pago Bituricensi, *Meun sur Yeure*, olim castrum Mediolanense dictum; Aimoinus monachus: *Sed Biturigi apud castrum Mediolanense, quod nunc Magdunum dicitur, quindecim armatorum millia Desyderio Duci opponentes, cum eo conflixere*. Lib. 3. c. 49.

Source : BIU Cujas

CAPUT V.

Arverni, Limane pars Arveni pagi, Augustonemetum, sive Claromontium civitas Arvernorum. Arvernorum clariora oppida. Gergovia, Montisferrandi castrum, Ricomagensis vicus, Iciodorum, Musciacum. Arthona, Thigurnum. Violvascensis vicus, Brivate, Hunnorone, Cantella, Scoralis, Aureliacum, Marculiscus, Argentadum, S. Flori oppidum, Avitacus.

SECUNDUM in Aquitania prima locum tenet civitas Arvernorum. Arverni antequam Gallia Romanis pareret, de principatu Galliarum cum Hæduis certarunt, & imperii libidine Germanos accierunt; Divitiacus Æduus apud Cæsarem: *Galliæ totius factiones esse duas, harum alterius principatum tenere Æduos, alterius Arvernos: hi cum tantopere de potentatu inter se multos annos contenderent, factum esse uti ab Arvernis, Sequanisque Germani mercede accerserentur.* Helviis, Cadurcis, Gabalis, & Velaunis, finitimis populis, imperarunt: & ideo in generali defectione Galliarum Arvernis imperato delectu militum, adjuncti Helvii, & alii clientes; Cæsar: *Parem numerum Arvernis adjunctis Helviis*, sic lego, non Heleuteris, *Cadurcis, Gabalis, Velaunis, qui sub imperio Arvernorum esse consueverunt.* Emendationis auctor mihi est Strabo, qui Elvios & Velaunos sub fide & ditione Arvernorum fuisse testatur: τὰ δὲ μεταξὺ τῆ Γαρουνᾶ, καὶ τῆ Λείγηρος ἔθνη τὰ προσκείμενα τοῖς Ἀκουϊτανοῖς ἐστιν· Ἕλουοι μὲν ἀπὸ τοῦ Ῥοδανοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχοντες, Οὐελλάουοι δὲ μετὰ τούτους, οἱ προσωρίζοντο ποτὲ Ἀρουερνοῖς, νῦν δὲ τάττονται καθ' ἑαυτούς. *Gentes porro inter Garumnam & Ligerim Aquitanis adjacentes sunt Elvii, a Rhodano initium sumentes, & Vellaunii, qui olim Arvernis adscribebantur, nunc pro se civitatem constituunt.* Gallia a Romanis subacta, Arverni ob potentiam spectati liberi relicti: unde Plinio Arverni liberi, & libertate tumescentes, fratres Romanorum se jactitarunt; Lucanus:

Lib. 7. de Bell. Gall. cap. 7.

Lib. 7. de Bell. Gall.

Lib. 4.

Lib. 4. c. 19.

Lib. 1.

Sid. lib. 7. ep. 7.

Arvernique ausi Latios se fingere fratres
Sanguine ab Iliaco populi.

Hoc libertatis spiritu corrupti, superbiæ fama laborarunt: novam & antiquam superbiam eis exprobrat Sugerius abbas, & ex eo Aimoini continuator, repetito Lucani versu: *Ea etiam tempestatis temperie Alvernorum Pontifex Claromontensis, vir honestæ vitæ, & defensor ecclesiæ illustris, & pulsatus, & pulsus Alvernorum superbia nova & antiqua, quæ eis titulatur, Alvernique ausi*, &c. *Lemané* vocatur Arvenia inferior olim Theodorici Regis votum: *Velim*, inquiebat is apud Gregorium Turonensem, *umquam Arvernam Lemanem, quæ tantæ jocunditatis gratia refulgere dicitur, oculis cernere.* Habitatores Limanici; idem Turonensis: *Illud apud Arvernos gestum in adolescentia mea in veritate cognovi: Quidam presbyter solitarius iter carpens, ad hospitiolum cujusdam pauperis Limanici mansionem expetiit.* Lemaigne, seu, Limane dicitur, a limo, ideſt ubertate soli, quam commendat & Gregorius Turonensis: *Sicut Lemanne vestitum segetibus, nudum habetur a sylvis:* hanc sui anguli nomine intelligit Sidonius non uno loco; civitas Arvernorum, Augustonemetum Ptolemæo: τῶν Ἀρουερνῶν, ἐν οἷς πόλις Ἀυγουστονέμετον. *Arverni, in quibus civitas Augustonemetum.* Νεμωσσός Straboni, qui imperite eam urbem Ligeri imponit: Ἀρουέρνοι δ' ἵδρυνται μὲν ἐπὶ τῷ Λείγηρι, μητρόπολις δ' αὐτῶν ἐστὶ Νεμωσσός, ἐπὶ τῷ ποταμῷ κειμένη. *Arver-*

Suger. in vit. Lud. Cr. Aim. Cont. lib. 5. c. 49.

Lib. 3. c. 9.

Lib. de glo. conf. c. 31.

Lib. de glo. mart. c. 84.

Lib. 3. ep. 1. & lib. 7. ep. 7. & 17.

Lib. 2. c. 7.

Lib. 4.

Source : BIU Cujas

Arverni fluvio Ligeri insident, caput eorum Nemossus ipsi imposita flumini. Arverna Jordani: *Eoricus vero Rex Uvisigothorum Arvernam Galliæ civitatem occupavit.* Arvernum oppidum Sidonio: *Iis accedit, quod de urbibus Aquitanicæ primæ solum oppidum Arvernum Romanis reliquum partibus bella fecerint.* Aliis Arvernis, ut in vita D. Gregorii Turonensis apud Surium: *Hæc autem Arvernis, quæ puero genialis humus fuit.* Et apud Aimoinum: *In Aquitania continentur urbes egregiæ, Narbona, Arvernis*, sic lege, non, ut vulgo, Arunnias, *quæ nunc Clarus mons vocatur:* posteriores Claromontium, vel Clarum montem dixere, præter Aimoinum loco jam laudato, Lupus Ferrariensis, in epistola ad Jonam Aurelianensem Episcopum: *Quarum uni parti, quæ apud Clarum montem agit, præest Modoinus Augustodunensium Episcopus.* Et Guibertus: *In urbe Arvernica scolasticissima omnium præsulum Sidonio gloriosa, cui tamen immutatæ Claro monte constat esse vocabulum:* Unde civitati nomen quæsitum, jam observavit Joannes Savaro, nempe a Claromonte: ea hujusce urbis arx fuit, a Pipino una cum urbe solo diruta, quod Vaifarii Aquitani partium præsidium esset; testes auctor annalis Pipini: *Cum magno belli apparatu Aquitaniam ingressus, quædam oppida atque castella manu cepit, in quibus præcipua fuere Burbonis, Cantilla, Claramontis.* Et Regino: *Multa castella cepit, scilicet Burdellum, Clarum montem, Cantellam, Avernen.* Et Thoromacus apud Canisium: *Usque urbem Avernam, cum omni exercitu veniens Claremontem castrum captum atque succensum bellando cepit.* Ego hanc arcem antiquissimam, & jam olim a Romanis conditam fuisse opinor: hic enim præsidium militum velut in specula Aquitaniæ primæ collocatum invenio; notitia Imperii occidui: *Præfectus Lætorum, Gentilium, Suevorum, Arvernos, Aquitaniæ primæ.* Inter clariores Aquitaniæ urbes Arvernam censuit Ammianus: *Prima provincia est Aquitanica, amplitudine civitatum admodum culta, omissis aliis multis, Burdegala, & Arverni excellunt, & Santones, & Pictavi.* Amœnitate soli capti quamplurimi nobiles Romani in eam confluxere, unde sedes senatorum velut altera Roma meruit appellari. (Senatores dixit ea ætas, nobiles, qui stirpe Romana oriundi essent.) Gregorius Turonensis: *Egressus autem vir Dei ab Arthonensi vico, ad urbem Arvernam gressum direxit, audientes autem senatores urbis, qui tunc in loco illo nobilitatis Romanæ stemmate refulgebant.* Et in vita Gregorii Turonensis apud Surium: *Hæc autem Arvernis, quæ puero genialis humus fuit, vehementer olim caput extulerat, ita ut senatoribus velut urbs Tarpeia præpolleret.* Præter Augustonemetum, seu Arvernam urbem, in pago Arvernorum celebrantur varia oppida, castra, & vici, ut Gergovia oppidum non longe distans ab Augustonemeto, situm in prærupto monte secundum flumen Elaverem; de quo Cæsar, Strabo, Orosius, & Sidonius. Hujus supersunt rudera, quæ vetus nomen retinent *Gergoye*. Augustonemeto proximum Montis Ferranni castrum, dignitate & opibus æmulum, sed antiquitate minus memorabile, & primum notum oppugnatione Ludovici Crassi; de qua Sugerius, & ex eo continuator Aimoini: *Transiens itaque Alvernorum difficiles ingressus, & obviantia Castella, Claromontem pervenit. Cum autem abortivo & opposito civitati castro Montisferanni exercitum applicaret.* Ricomagum, sive Ricomagensis vicus Arvernorum antiquissimus; de quo Gregorius Turonensis: *Dies passionis erat Polycarpi martyris magni, & in Ricomagensi vico civitatis Arvernæ ejus solemnia celebrabantur.* Et idem Turonensis: *Cum advenisset* (S. Martinus) *in cacumen montis Belenatensis, de quo vici Ricomagensis positio contemplatur.* Vulgo dicitur *Rion*, locus insignis natalibus D. Amabilis presbyteri; Turonensis: *Fuit etiam in supradicta Arverna urbe admirabilis sanctitatis Amabilis quidam vici Ricomagensis presbyter.* Iciodorum vicus Arvernorum antiquissimus, sancti Austremonii, sive Stremonii primi Arvernensis Episcopi sepulcro illustris; Gregorius Turonensis: *Per sanctum enim Stremonium, qui & ipse a Romanis Episcopis cum Gratiano beatissimo, &*

Lib. 5. ep. 7.

Tom. 6. nov. 17.
Lib. 1. hist. Franc. c. 4.

Epist. 28.

Hist. Hierosolym. lib. 2.
Robert. Montens. lib. 1. de bell. sac.
Gu. Tyr. lib. 1. c. 14.
In origin. Claromon.
an. C. 761.
Lib. 2. Chr. an. C. 761.
Tom. 2. antiq. lect.
De dispos. Mag. milit.
Lib. 15.

Lib. de glor. confess. c. 5.
tom. 6. nov. 17.

Cæsar lib. 7.
Strab. lib. 4.
Oros. lib. 7. cap. 1.
Sidon. in paneg. Avi.
In vit. Lud. Crassi.
Lib. 5. c. 50.
Lib. 1. de glor. mart. c. 86. & 87.
Lib. de glor. Conf. c. 5.
Lib. de glor. Conf. c. 33.

Lib. de glor. Conf. c. 30.

Source : BIU Cujas

reliquis, quos memoravimus, est directus, primum Arverna civitas verbum salutis accepit, eoque prædicante salutarem mundi Redemptoremque omnium Christum Dei filium credere cœpit, hujus autem sepulcrum apud Iciodorensem vicum habetur. Vulgo *Yssoire*. Muſciacum vicus haud procul a Ricomago; de quo Gregorius Turonenſis: *Actum in vico Muſciacus*. Ibi monaſterium poſuit Calminius ſenator, Juſtiniano imperante, ut obſervavit Joannes Savaro, collapſum inſtauravit Ludovicus Pius, ut in ejus vita legitur, ubi inter cœnobia a Ludovico condita, vel refecta cenſetur monaſterium Muſciacum. Vulgo *Mouſac*. Arthona vicus Arvernorum celebris; Turonenſis toties laudatus: *Egreſſus autem vir Dei* (ſanctus Martinus) *ab Arthonenſi vico ad urbem Arvernam greſſum direxit*, hodie, *Arthone*. Thigurnum caſtrum in finibus Limaniæ, ſeu inferioris Arverniæ; de quo Turonenſis: *Apud Thigurnum caſtrum urbis Arvernæ*. Eidem Tigernenſe caſtellum: *Nuperrimo autem tempore in hujus urbis Arvernæ territorio, quod adjacet Tigernenſi caſtello, Geneſius ejuſdem loci ſanctus, ſe hoc modo revelavit*. Quo tempore Arverniam hoſtili manu vaſtavit Theodoricus Rex Francorum, hoc caſtrum incenſum refert Turonenſis: *Tempore autem, quo Theodoricus Rex Francorum regionem illam evertit, hoc caſtrum ab hoſtibus incendio concrematur*. Vulgo, *Thier*. Violvaſcenſis vicus in pago Arvernorum, olim Martialis dictus, ob hiberna legionum Julii Cæſaris; Sidonius & Mauruſio: *Unde & in pago Violvaſcenſi, qui Martialis ætate citeriore vocitatus eſt, propter hyberna legionum Julianarum, ſuſpicor diuturnius te moraturum*: hodie, *Voluic*. Brivate, ſeu Brivatenſis vicus in finibus Arvernorum; Sinodio Brivas:

Lib.de glor. Conf. c. 41.
In epiſt. 12. Sidon. lib. 5.
Lib.de glor. Confeſſ. c. 5.
Lib. de mirac. martyr. c. 52.
eod. lib. c. 67.
d. cap. 52.
Lib. 2. ep. 14. ib. Savar.
In propēpt. ad libellum.

Hinc te ſuſcipiet benigna Brivas,
Sancti quæ fovet oſſa Juliani.

Vulgo *Brioude*. Briva, Celtica lingua trajectum, vel vadum, vel rectius pontem ſignificat; unde Briva Iſaiæ, in itinerario Antonini, quæ & Pontiſara nuncupatur, vulgo *Pontoiſe*: Samarobriva, pons Samaræ, ſeu Somæ fluvii, quæ poſtea Ambianorum civitas: & Briva Curretia in Lemovicibus Gregorio Turonenſi, a Curretia amne, quo alluitur: Gallis, *Brive la Gaillarde*. Brivatenſis eccleſia reliquiis D. Juliani martyris celebris. Hanc religionis cauſa adiit S. Germanus Antiſiodorenſis Epiſcopus, & ignotum oppidanis anniverſarium diem martyri ſacrum, numine aſpirante, ſignificavit, ut narrant Conſtantius presbyter, Erricus Altiſſiodorenſis, & Gregorius Turonenſis. Quid? Avitus ex Cæſare Placentinus Epiſcopus, cum inſidias ſenſiſſet, fugam molitus in Arvernos ad baſilicam Juliani martyris, & in itinere fatis præreptus, perlatus ad Brivatenſem vicum, & ad pedes martyris ſepultus: præſidium quod vivus expetiit, mortuus nactus eſt; Turonenſis: *Comperto autem, quod adhuc indignans ſenatus vita eum privare vellet, baſilicam ſancti Juliani Arverni martyris cum multis muneribus expetivit; ſed impleto in itinere vitæ curſu obiit, delatuſque ad Brivatenſem vicum, ad pedes ante dicti martyris eſt ſepultus*. Baſilicam Brivatenſem ædificavit Eoricus Rex Gothorum; Fredegario: *Eoricus Gothorum Rex*, XIV. *ſui regni anno, eccleſiam ſancti Juliani Brivate columnis ornatam mirifice conſtruxit*. Sed longe a vero aberrat: Eoricus enim Arianus paſſim eccleſias evertebat, & ſæviebat in catholicos, ut teſtantur Sidonius, & Gregorius Turonenſis. Baſilica Brivatenſis exempta, & immediate pertinens ad Romanum Pontificem; Petrus Cluniacenſis Eugenio III. S. P. *Brivatenſis eccleſia juri apoſtolico, nullo alio Epiſcopo mediante ſubjecta, juxta propriæ inſtitutionis morem, magna & nobilis diu permanſit*, &c. Brivatenſes canonici, Comites dicuntur, Brivatenſi Comitatu donatione transfuſo in cenſum eccleſiæ. Hunnorone dicitur locus juxta Brivatem, ubi Julianus martyrium paſſus; Gregorius Turonenſis: *Eſt etiam ad Hunonem, quia ibidem martyr percuſſus eſt, virtus eximia*. Cantela, ſive Cantella,

de vit. S. German. lib. 1. cap. ult.
Erric. lib. 4.
Tur. lib. 2. de mirac. mart. c. 29.
Lib. 2. c. 9.
Lib. 2. c. 20.
Sidon. lib. 7. ep. 6.
Grego. Tur. lib. 2. c. 25.
Lib. 6. ep. 28.
Lib. 2. de glor. mart. cap. 26.
Lib. 5. c. 10.

tella, vetus castrum in Arvernis, captum & expugnatum a Pipino Rege in bello Aquitanico adversus Vaifarium Ducem; annalis Pipini: *Tunc iterum Rex Pipinus illuc cum exercitu iter peragens, & ejus filius primogenitus nomine Carolus cum eo, multa castella cepit, quorum nomina sunt, Burbonnis, Cantela, Clarmontis.* Et Regino abbas: *Et Aquitaniam ingressus*, Pipinus, *multa castella cepit, scilicet Burdellum, Clarum montem, Cantellam, Avernen.* Cantilia in tabula Peutingeriana: *Cantilia Augustonemetum.* Hodie *Chantelle.* Cantillensem ecclesiam memorat Sidonius, in epistola ad Vectium: *Nuper rogatu Germanici spectabilis viri Cantillensem ecclesiam inspexi.* Scoralia etiam antiquissimum castrum in Arvernis captum a Pipino in eadem expeditione Aquitanica; annalis Pipini: *Multas Roccas & Speluncas conquisivit, castrum Scoraliam, Torinnam, Petrociam.* Et Regino: *Multas rupes & Speluncas cepit, nec non castra Scoralium, Forunam* (lege Torinnam) *& Petrociam:* vulgo, *Scoraille.* Aureliacum oppidum situm in finibus Arvernorum; Odo Cluniacensis scriptor vitæ S. Geraldi Comitis Aureliacensis: *Vir igitur domini Geraldus, ea parte Galliarum, quæ ab antiquis Celtica vocatur oriundus fuit, territorio scilicet quod est Arvernensi, atque Caturcensi, nec non etiam Albiensi conterminum, oppido vel villa Aureliaco.* Aureliacense castrum eidem: *Cum Aureliacense castrum pervaserat.* Aurelhacus in testamento ipsius Geraldi Comitis, quod edidit Quercetanus: *Ad locum, qui vocatur Aurelhacus, monasterium*, vulgo *Aurillac.* Ibi nimirum cœnobium posuit & de suo dotavit, ac fundationis lege ecclesiæ Rom. submisit; idem Odo Cluniacensis: *Postquam itaque divino cultui sese mancipavit per omnia, ut sua quoque domino consecraret, Romam profectus est, & Aureliacum insigne prædium beato Petro Apostolorum Principi, facto solemniter testamento delegavit cum tantis videlicet appenditiis, quæ monachis, quos ibidem congregare disposuerat, ad omne stipendium sufficere possent.* Non procul Aureliaco jacet Marculiscus vicus; idem Odo Cluniacensis: *Pagus non longe ab Aureliaco Marculiscus vocatur.* Argentadum etiam vicus Arvernorum; idem Odo: *Solennitas sancti Laurentii venerat, & ille in quandam suam capellam, quæ non longe a vico Argentado sita est, eandem festivitatem solemnizabat.* S. Flori oppidum in edito monte situm, quem planum vocant, ut in vita S. Flori continetur, cujus radicem adluit Adia amnis, Episcopatus a Joanne XXII. rerum novarum studioso institutus, abscissusque e Claromontensi episcopatu. Non tacenda Avitacus villa Apollinaris in Arvernis, juxta lacum, qui hodie Sorlivia dicitur, quam eleganti stylo depinxit ipse Sidonius: *Avitaci sumus, nomen hoc prædio, quod quia uxorium patrio dulcius.* Nimirum Avitacus dicta ab Avito Cæsare, qui hoc prædium Papianillæ filiæ, uxori Sidonii in dotem dixit, ut observavit Joannes Savaro in hunc locum, & ante eum Fauchetius, & P. Massonius.

A. C. 761.

Lib. 2. Chr.

Lib. 4. ep. 13 & ib. Savar.

A. C. 767.

Lib. 1. de vit. S. Gerald. cap. 1.

Eod. lib. 1. cap. 39.

Lib. 2. de vit. S. Geraldi c. 4.

Eod. lib. 2. cap. 31.

Eod. lib. 2. cap. 32.

Belleforest. in Topogr. Gall.

Lib. 2. ep. 2.

Source : BIU Cujas

CAPUT VI.

Ruteni. Segodunum civitas Rutenorum. Ariſitenſis vicus, olim ſedes epiſcopalis. Vabrenſe caſtrum, Concas, Amilianum, ſive Milhau, *caſtrum S. Antonini.*

Lib. 4. IN Aquitania prima, ſecundum a Bituricenſi metropoli locum tenet civitas Rutenorum. Ruteni in confinio Aquitaniæ, & Narbonenſis provinciæ; Strabo: Lib.4. c.19. Ῥ'ουτηνοὶ δὲ τῇ Γαβάλεις τῇ Ναρβωνίτιδι πλησιάζουσι: *Ruteni & Gabales Narbonenſi propinquant.* Plinius: *Rurſus Narbonenſi provinciæ contermini, Rutheni, Cadurci, &c.* Rutheni primum cum Arvernis, & Allobrogibus a Q. Fabio Maximo bello victi, ſed mitius cum his actum, nec in provinciam redacti. Hinc Cæſar apud Arioviſtum Regem Germanorum: *Bello ſuperatos eſſe Arvernos & Rutenos a Quinto Fabio Maximo, quibus populus R. ignoviſſet, neque* Lib. 1. de *in provinciam redegiſſet, neque ſtipendium impoſuiſſet.* Rutenos Flavos deſcri- Bell. Civil. bit Lucanus:

Solvuntur flavi longa ſtatione Ruteni.

Lib.7. ep.6. Rutenorum civitas ipſa, Ruteni Sidonio: *Burdegala, Petrogorii, Ruteni, Lemovices, Gabalitani, Heluſani, Vaſates, Convenæ, Auſcenſes, multoque jam major numerus civitatum, latum ſpiritualis ruinæ limitem traxit.* Rutena civi- Lib.2. c.37. tas Gregorio Turonenſi: *Chlodovæus vero filium ſuum Theodoricum per Albigen-* Lib.8. c.18. *ſem, ac Rutenam civitatem ad Arvernos dirigit.* Et alio loco: *& ſic in urbe* Lib.10. c.8. *Arverna, Rutena, atque Ucetica Dux ordinatus eſt.* Et rurſus alio loco: *Cumque jam Innocentius epiſcopatum Rutenæ urbis ambiſſet.* Civitas Rodenorum in Tom. 1. notitia provinciarum Galliæ, quam cum ſcriptoribus rerum Gallicarum dedit pag. 12. Quercetanus. Rotenus Aimoino: *In Aquitania continentur urbes egregiæ, Nar-* Lib. 1. hiſt. *bona, Arunnias, quæ nunc Clarus mons vocatur, Cadurx, Toloſa, Gavalis, Ro-* cap. 4. *tenus, Lemovis, &c.* Segodunum Ptolemæo: ὑπὸ δὲ τούτους Ῥ'ουτανοὶ, καὶ πόλις Lib.2. c.8. Σεγόδουνον. *Sub iis Ruteni & civitas Segodunum*: vulgo *Rodés*. Ariſitenſis vicus in pago Rutenenſi, olim ſedes tenuis epiſcopatus, delibati e Rutenenſi; de quo Lib. 5. c.5. Gregorius Turonenſis: *Sed cum obtinere non poſſet* (Mondericus) *a Rege, ut in locum unde dejectus fuerat reſtitueretur, nocte per fugam lapſus ad Sigiberti regnum tranſiit, & apud Ariſtenſem vicum Epiſcopus inſtituitur, habens ſub ſe plus minus diœceſes quindecim, quas Gothi primum tenuerant, nunc vero Dalmatius Rhutenenſis Epiſcopus vendicabat.* Ariſidum auctori carminis de ſtirpe Ansberti Ducis, quod nuper dedit, & notis illuſtravit R. P. Thomas Aquinas, carmelita diſcalceatus, vir antiquitatis peritiſſimus:

Tu quoque fraternos Moderice imitaris honores
Juris apoſtolici culmen ſublimiter ornans
Hariſido confeſſor abis, ibidemque quieſcis.

Brevi evanuit iſte epiſcopatus. Synodo Rhemenſi habitæ anno DCXXX. interfuit Lib.2. hiſt. Emmo Ariſitenſis, teſte Flodoardo; ſed inde damnata horum Antiſtitum memo- Rhem.c.5. ria, nec ullum hodie loci veſtigium in eo tractu apparet. Vabrincum, Ruteno- Lib. 9. c.9. rum oppidum, Vabrenſe caſtrum Gregorio Turonenſi: *Infra caſtrum Vabrenſe, quod villæ Urſionis propinquum erat, cum rebus omnibus ſe muniunt.* Et totus ille Lib.9. c.12. tractus, qui ab eo jura petebat, pagus Vabrenſis eidem Turonenſi: *Erat enim villa*

in pago

Source : BIU Cujas

in pago Vabrensi, cui imminebat mons arduus: vulgo *Vabres, & le pays Vabrois.* Hic cœnobium ordinis S. Benedicti a Raimundo I. Comite Tolosano fundatum, fama disciplinæ & religionis adeo claruit, ut D. Geraldus Comes Aureliacensis nobiles pueros eo mitteret alcetica informandos in sui monasterii autoramentum; Odo Cluniacensis: *Tum vere nobiles quosdam pueros ad Vabrense cœnobium direxit, nam tunc regularis observantiæ fervor incalescebat, ut scilicet apud fraternitatem illam sub norma regulari iidem pueri imbuerentur.* Tandem ex monasterio surrexit episcopatus a Joanne XXII. decisus e Rutenensi. In eodem pago Rutenensi celebre castrum Concas, ubi & monasterium a Ludovico Pio ædificatum, vel instauratum; auctor ejus vitæ: *Et quidem multa ab eo sunt in ejus ditione reparata, immo a fundamentis ædificata monasteria, sed præcipue hæc, monasterium Carroffi, monasterium Concas, monasterium sancti Maxentii.* Et in constituto Ludovici Pii, de monasteriis regni Francorum, quæ regi militiam, censum, vel solas preces debent: *In Aquitania monasterium Magni locum, monasterium Conquas, monasterium sancti Antonii:* hodie nomen retinet *Conques.* In eodem pago Rutenensi Amilianum, oppidum insigne præceptoria militiæ, sive ordinis sancti Spiritus instituti a Guidone Comite Montepessulano, cujus caput est apud ipsum Montempessulanum; de quo Innocentius S. P. meminit: vulgo *Milhau.* In confinio Rutenorum & Cadurcorum est castrum sancti Antonini situm in valle amœnissima ad ripam Avarionis amnis, olim vallis nobilis, ut legitur in vita Antonini Apamiensis martyris; sed Aquilarum ministerio, divinitus translato huc Antonini Apamiensis martyris capite, & ecclesia ibi a Festo Comite & domino loci ædificata in honorem martyris, inde Antonini patroni sui nomen excepit. Hujus castri situm describit Petrus Vallissarnensis: *Venimus ad castrum sancti Antonini illud obsessuri, & fiximus tentoria ex una parte castri, ante portas castrum autem illud nobilissimum in valle quadam ad pedes montis in loco amœnissimo situm erat, &c.*

Lib. 2. de vit. S. Geraldi cap. 6.

Apud Quercet. tom. 1. script. Gall.

Lib. 1. ep. 95. & 97.

Hist. Albig. cap. 62.

CAPUT VII.

Albiga. Castrum. Ravistagnum. Galliacum. Vinum Albigense laudatum.

IN Aquitania prima, quartas partes tenet Albiensium, sive Albigensium civitas. Albiga Gregorio Turonensi, ex Paulino: *Si enim hos videas dignos domino sacerdotes, vel Exuperium Tolosæ, vel Simplicium Viennæ, vel Amandum Burdegalæ, vel Diogenianum Albigæ, vel Dynamium Ecolismæ, &c.* Albige eidem Turonensi, in pactione pacis inter Childebertum & Guntranum Reges: *Pari conditione civitates Meldis, & duas portiones de Silvanectis, Turonis, Pictavis, Abrincatas, Vico Juli, Consoranis, Lapurdo, & Albige, domnus Childebertus Rex cum terminis a præsenti die suæ vindicet potestati.* Et Constantio Albiensi Episcopo, in epistola ad Desiderium Caturcensem Episcopum, apud Canisium: *Precamur enixe, & quasi pedibus advoluti, ut si evenit quod nativitatem Domini in territorio Alugensi* (lege Albigensi) *celebrare deliberetis, sic vos merear in apostolatu videre, ut in civitate vestra Albige ipsa solemnitate in Dei nomen celebrare debeatis.* Albia civitas Petro Vallissarnensi: *Venit idem Comes Albiam, erat autem Albia civitas, quam tenuerat Vicecomes Biterrensis; Episcopus autem Albiæ Guillelmus, qui erat Dominus civitatis principalis, gratanter suscepit illum dominum, & tradidit ei civitatem.* In eodem pago Albiensi oppidum castrum, vulgo, *castres*, olim celebre monasterio ordinis sancti Benedicti, quo corpus B. Vincentii martyris Valentia civitate Hispaniæ, ubi latebat, ob me-

Lib. 2. c. 13.

Lib. 9. c. 20.

Tom. 5. antiq. lect.

Hist. Albig. cap. 25.

Source : BIU Cujas

Lib.5. c.20. tum Sarracenorum translatum; Aimoinus monachus: *Anno* DCCCCLV. *divina revelatione corpus B.Vincentii a Valentia, Hispaniæ civitate, per quendam monachum Audaldum nomine deportatum est, & apud monasterium beati Benedicti, quod Castrum vocatur, situm in pago Albiensi, conditum.* De translatione ejus-
Hist.Albig. dem martyris duos libros scripsit idem Aimoinus. Castra in plurali Petro Val-
cap. 22. lissarnensi: *Cum hæc agerentur, Burgenses cujusdam nobilissimi Castri, quod di-*
Hist.Albig. *citur Castra, in Albigensi territorio, venerunt ad Comitem nostrum.* Et alio lo-
c.42. & 60. co: *Venit ergo ad Castrum, quod Castra dicitur, & Burgenses reddiderunt ei*
Hist.Albig. *Castra.* In pago Albigensi memorantur & alia oppida. Rapistagnum, sive *Ra-*
cap. 58. *bastens*, Galliacum, & alia, de quibus Vallissarnensis: *Nomina autem Castrorum nobilium, quæ tunc temporis sunt amissa, sunt hæc, in Albiensi diœcesi, Rabastens, Mons acutus, Galliacum, castrum de Grava, Cahusacum. S. Marcellus, Guespia, S. Antoninus.* In quo ultimo deceptus; nam revera castrum sancti Antonini situm in pago Rutenensi, ut supra observatum. Nec silendum Albigenses, in primis Galliacum & Rapistagnum laudatissimi vini copia jam olim præstare, unde & Albigenses grave tributum vini & annonæ in specie præstiterunt, quo tandem eos levavit Ludovicus Pius, tum Rex Aquitanorum; Aimoi-
Lib. 5. c.3. nus: *Quo tempore Albigenses tributo, quod in dando vino & annona gravabantur, sua liberalitate relevavit.*

CAPUT VIII.

Cadurci, an liberi populi. Divona Cadurcorum. Academia Cadurcensis. Uxellodunum. Captenacum. Mons Albanus. Cosa, seu villa S. Rufinæ. Moyssiacum. Figiacum. Rocca Amatoris, Martellum, Brunichildis castrum.

Lib.4.c.19. IN Aquitania prima, proximum ab Albigensi gradum tenet civitas Cadurcorum. Cadurci Aquitanicæ primæ populi Narbonensi provinciæ finitimi; Plinius: *Rursus Narbonensi provinciæ contermini Rutheni, Cadurci, Antobroges, Tarneque amne discreti a Tolosanis Petrocorii*, &c. Locus valde depravatus, sed ita restituendus. Cadurci, Nitiobriges, Tarne amne discreti a Tolosanis: Petrocorii. Pagus Cadurcorum a Tolosano Tarne amne dividitur: confines pa-
Tom.5. antiq.lect. gos signat Theodulphus Aurelianensis apud Canisium, in carmine de pugna volucrum, quæ consertis agminibus spectata est in cælo, in confinio Cadurcorum & Tolosanorum:

Nempe Tolosani locus est ruriscque Caturci
Extimus hoc finit pagus uterque loco.

Tarnem etiam diœcesi Cadurcinæ terminum ponere videtur Constantius Episco-
Apud Cani tom.eod.antiq.lect. pus Albiensis in epistola ad Desiderium Caturcensem Episcopum, cum eum Albigam vocat, & rogat, ut prænunciet quanto ocyus Tarnem transiturus sit: *Interim quæso denunciate nobis, quam celerius ultra Tarne*, (lege Tarnem,) *accedere deliberatis: aut ubi possimus, quod sæpe desideramus, vestram merere præsentiam.* Nonnulli liberos sive Eleuteros Cadurcos fuisse opinantur, & sic acci-
Lib. 7. de bell. Gall. pi volunt locum Cæsaris: *Parem numerum Arvernis, adjunctis Heleuteris, Cadurcis, Gabalis, Velaunis, qui sub imperio Arvernorum esse consueverunt.* Magisque in hanc sententiam moventur, quod paulo post idem Cæsar Heleuteros Suessiones dicit: sed longe a verosimili alienum est, Heleuteros referri ad Cadurcos,

Source : BIU Cujas

durcos, nam Romani in republica Græcis vocibus abſtinuere, & Cæſar potius liberos, quam Heleuteros, quæ Græca locutio eſt, dixiſſet, ut ſolent alii ſcriptores Romani: Tum temporibus, quibus hæc Cæſar ſcribebat, Cadurci adeo non fuere liberi, quin immo ſub imperio Arvernorum fuerunt; teſte ipſo Cæſare: & ideo Gallis, fere univerſis ad libertatem provocantibus, Vercingetorige Arverno Duce, Cadurcis una cum Arvernis miles imperatus, tum Gallia nondum compoſita & in provinciam redacta erat: nec dum Galliarum civitates bene meritæ, vel virtute ſpectatæ libertate donatæ; nam ſi qui Galliarum populi ob bene merita, vel virtutem, libertatem ſervarunt, hoc demum beneficium accepere cum Gallia in provinciam redacta, tuncque diſtincti liberi populi a provincialibus, ut inſinuat Tranquillus: *Cæſar omnem Galliam, præter ſocias ac bene meritas civitates, in provinciæ formam redegit.* In Julio cap. 25. Unde corruptum eſſe locum Cæſaris exiſtimo, & pro, Heleuteros, legendum Helvios: ii ſunt Vivarienſes Arvernis contermini; & eandem vocem tanquam irreptitiam delendam in ſequentibus, ubi de Sueſſionibus meminit. Conjecturam fortius juvat, quod Plinius Aquitaniæ populos diligenter recenſuit, & ex his quoſdam liberos notavit, ut Santones, Bituriges, Cubos, Arvernos; Cadurcos inter Aquitaniæ populos numeravit; ſed libertatis charactere minime diſtinxit. Lib. 4. c. 19. Et ante cum Strabo Auſcios & Convenas jure Latii donatos ſcripſit, Cadurcos inter Aquitanos commendavit de linificio: ſed eos alio jure non habuit, quam cæteros provinciales: quæ cum ita ſint, abſit ut, adornandæ patriæ ſtudio, inſaniam, & affectatis dotibus jactem eam, quæ ſuis veriſque non caret. Lib. 4. Cadurcorum caput Duiona; Ptolemæo: τούτοις δὲ καδούρκοι, καὶ πόλις Δουίωνα. Lib. 2. Male interpres vertit Ducona; aliis Divona; nimis depravate in tabula Peutingeri Bibona, pro Divona. Eo etiam nomine dictus fons ſacer apud Burdegalam; Auſonio: In Burdegala.

Divona Celtarum lingua fons addite Divis.

Divona poſterioribus Cadurcum dicta; Gregorius Turonenſis: *Placidina vero mater ejus* (Archadii) *& Alchima ſoror patris ejus comprehenſæ apud Cadurcum urbem, rebus ablatis, exſilio condemnatæ ſunt:* & in exemplo pactionis inter Guntranum & Childebertum Reges apud eundem Turonenſem: *De civitatibus vero, hoc eſt Burdegala, Lemovica, Cadurco, Benarno, & Begorra, quas Gailesuindam germanam domnæ Brunichildis tam in dote, quam in Morganegiba, hoc eſt matutinali dono, in Franciam venientem certum eſt adquiſiſſe. Quas etiam per judicium glorioſiſſimi domni Gunthrammi Regis, vel Francorum, ſuperſtitibus Chilperico & Sigiberto Regibus, domna Brunichildis noſcitur acquiſiſſe. Ita convenit, ut Cadurcum civitatem cum terminis, & cuncto populo ſuo domna Brunichildis de præſenti in ſua proprietate percipiat.* Lib. 2. hiſt. Fr. cap. 12. Lib. 9. c. 20. Eadem Cadurx Aimoino, & inter clariores Aquitaniæ urbes numeratur: *In Aquitania continentur urbes egregiæ Narbona, Arvernus, quæ nunc Clarus mons vocatur, Cadurx, Toloſa, Gavalis, Rotenus, Lemovis, Petragorica.* Lib. 1. c. 4. Sequiori ævo Caturcum, vel Caturcium, ut in vita MS. S. Deſiderii Caturcenſis E. & in vita D. Bernardi Claræ-vallenſis, & paſſim in veteribus chartis. Lib. 4. c. 4. Litterarum ſtudiis jam olim claruit hæc civitas, horum fama motus Exuperius rhetor Toloſanus, variis honoribus perfunctus, Cadurci in otio litterario vitam finivit; de quo Auſonius: In profeſſ.

Decedens placidos mores tranquillaque vitæ
Tempora prædives finiſti ſede Cadurca.

Hinc patrii decoris tuendi ſtudioſus Joannes XXII. P.M. academiam in hac urbe inſtituit anno Chriſti MCCCXXXI. quæ clariſſimos variis temporibus edidit profeſſores, Goveanum, Cujacium, Benedictum, Fr. Roaldeſium, Gerard. Vaxeum,

Source : BIU Cujas

Joan. Coſtam, Emundum Merillium, & alios, inter quos nec tacebo avos meos maternos, Antonium, Ludovicum, & alterum Antonium de Petrucia, qui cathedras, & prætoria tribunalia pari dignitate tenuerunt. In pago Cadurcenſi memorantur & alia oppida non ignobilia, quæ hic in cenſum referre non pigebit. Uxellodunum oppidum in finibus Cadurcorum in prærupto monte ſitum, amne cinctum, quod difficiliſſima obſidione Cæſar a ſe expugnatum ſcribit, cuniculis averſo fonte, & fluminis uſu per ſagittarios telis prohibito; & omnes qui arma tulerant, manibus truncatos, ut reliqui exemplo ſupplicii coercerentur. Nonnullis idem cum Captenaco, de quo meminit auctor vitæ S. Geraldi Aureliacenſis Comitis: *Et cum nihil ibi ad remedium reperire poſſet, ad Captenacum tranſmittens aquam de manibus domini Geraldi clam ſibi deferri fecit.* Sed verius Joſepho Scaligero, & aliis eſt locus prope. Martellum oppidum, deſcriptioni Cæſaris convenientiſſimus, & flumen, cujus nomen tacuit Cæſar, eſt Doronia. Ac ne dubites, locus priſcum nomen retinet *Uſſoldun*, ſive, *lo puech d' Uſſoldun*. Ideſt podium Uxelloduni. Mons albanus, caſtrum in finibus Cadurcorum, & Toloſanorum, ad Tarnem amnem olim ditionis Comitis Toloſani; Petrus Valliſſarnenſis: *Quo facto arripientes Comitem Balduinum duxerunt eum ad quoddam caſtrum Comitis Toloſani, quod dicitur Mons Albanus.* Locus olim dictus Mons Aureolus, nobilis cœnobio D. Martino ſacro, ubi S. Theodardus, ſive Audardus Archiepiſcopus Narbonenſis ſepultus, ut legitur in ipſius vita, quam Gu. Catellus edidit ex Sanctorali Bernardi Guidonis: *Poſtquam ergo prædictus vir Dei Theodardus manifeſte ac penitus indubitanter agnovit vocari ſe divinitus ab hoc ſæculo, in ſuum, quod quondam parentes ejus in proprio, ut fertur, prædio ſub ſancti Martini Turonenſis olim Epiſcopi venerabili ſemper, ac perpetua memoria conſtruxerant, cœnobium ſuum, iter illico vertit, ut ibi proprium ab hac luce recedens redderet domino ſpiritum. Eſt autem jam dictum monaſterium in Caturcenſi territorio in monte, qui Aureulus nuncupatur, ad cujus montis radicem fluvius quidam decurrit, quem indigenæ regionis ipſius Teſconem vocant, hic ſuo decurſu confinia Toloſani, Caturcenſiſque ruris liquido dirimit patenter influxu, qui a prædicto monte recedens poſt modicum terræ ſpatium Tarno immergitur flumini.* Et a ſepultura Theodardi, cœnobio acceſſit nomen S. Theodardi, idque Epiſcopali cathedra inſignitum a Joanne XXII. ut notum eſt ex Extravaganti, *Salvator*, ubi emendatione indiget vulgata lectio, & pro Theodori, reſtituendum Theodoardi, ut primus deprehendit G. Catellus ſupra a me laudatus. Religione & pietate e cœnobio ſurrexit oppidum, ſed id jam ab ævo peſſima rerum converſione hæreſis arx & quaſi capitolium factum eſt. Coſa etiam oppidum fuit in finibus Cadurcorum memoratum in tabula Peutingeri, in itinere a Divona Toloſam, nomen retinet *Chos* caſtrum, quod & villa ſanctæ Rufinæ, ab eccleſia eidem virgini ſacra, quæ cœnobii Moyſſiacenſis cella, & prioratus eſt, & accepta refertur Willelmo Comiti Toloſano ex donatione anni MLXI. quæ habetur inter traditiones Moyſſiacenſes: *Cedo jure donationis totam illam eccleſiam, quæ eſt conſtructa in honore B. Petri Apoſtoli, & ſanctarum Rufinæ, & Juſtinæ virginum Chriſti, & eſt ſita in pago Caturcino ſuper ripam Avarionis alvei juxta caſtrum Chos cognominatum.* Moyſſiacus, ſive Moſaicum Cadurcorum oppidum amœniſſimum, ſitum ad Tarnem amnem, nomen repetit Petrus Valliſſarnenſis ab Hebraico Moys, quod aquam ſonat: ex eo ſcilicet, quod fontibus abundet: *Caſtrum autem Moſaici*, inquit, *tum erat ad pedem montis in quadam planicie prope fluvium Tarni in loco plurimum fertili & amœno. Vocatur Moſaicum a Moys, quod eſt aqua, eo videlicet quod dulciſſimis intus fontibus abundat.* Ibi cœnobium ex voto pro ſucceſſu belli Gothici adverſus Alaricum a Clodovæo primo Francorum Rege ædificatum fertur, anno Chriſti 506. ex chronico Moyſſiacenſi nondum edito, de quo plura ſuo loco. Figiacum, ſive Fiacum Cadurcini pagi oppidum inſigne monaſterio, quod a Pipino

Lib. 8. de Bell. Gall. & poſt eum I. Frontinus lib. 5. ſtratag. cap. 7.

Lib. 2. c. 38.

Hiſt. Albig. cap. 75.

De præb. & dignit. in extr. comm.

Sub tit. de S. Rufina.

Hiſt. Albig. cap. 63.

Source : BIU Cujas

pino Francorum Rege exædificatum & præsente Stephano Papa, angelica manu consecratum, anno Christi DCCLV. ut agnoscit Pipinus ipse in tabulis fundationis, quas in manibus habeo: *Notum*, inquit, *esse volumus cunctis Christum colentibus præsentibus scilicet & futuris, qualiter locum in convalle Lunantis olim a prædecessoribus nostris in pago Caturcino constructum, & ab aquis irruentibus jam pene dissipatum, nos proxima sylva in eodem pago habiliori loco, cui Fiacum nomen imposuimus, mutantes monasterium, & cetera ædificia a fundamentis ædificavimus, quod præsente domino Stephano Papa mirabiliter a Deo consecratum prospeximus, ubi monachorum turmam, sub cultu religionis divina miserante clementia congregavimus, cui, auctore Deo, venerabilem virum Anastasium abbatem ordinavimus. Huic ergo loco Fiaco per hos nostros regales apices prædictum monasterium Lunantem, cum omnibus ecclesiis, rebus, & mancipiis ad se pertinentibus, vel aspicientibus solemni donatione tradimus, & ab omni potestate humana jam dictum Fiacum liberum esse præcipimus, nihilque in eo nos ipsi, nisi tuitionem & orationum juvamina retinemus.* Uvernet. in fasc. temp. sub A. C. 744.

Figiacense monasterium, cluniacensis ordinis: ideo Petrus Cluniacensis abbas Ademaro Figiacensi abbati diem dicit, ut ad se veniat reatus purgandi gratia. Lib. 6. ep. 1.

Rocca Amatoris Cadurcensis pagi vicus, in aspera eremo, nobilis æde Mariæ virgini sacra, quæ ædificata a beato Amatore, quem Christi in cunis bajulum seu nutricium fuisse ferunt. Hinc locus miro peregrinantium confluxu frequentatur. Hunc religionis causa olim adiit Henricus II. Rex Anglorum, & Dux Aquitanorum; de his Robertus Montensis: *Henricus Rex Anglorum perrexit causa orationis ad Roccam Amatoris, qui locus in Cadurcensi pago montaneis & horribili solitudine circumdatur. Dicunt quidam, quod beatus Amator famulus beatæ Mariæ, & aliquando bajulus, & nutricius domini fuit, & assumpta piissima matre domini ad æthereas mansiones, ipse Amator præmonitus ab ea ad Gallias transfretavit & in prædicto loco vitam eremiticam transegit. Quo transeunte, & in introitu oratorii beatæ Mariæ sepulto, locus ille diu ignobilis fuit; excepto quod vulgo dicebatur ibi beati Amatoris corpus requiescere, licet ignoraretur ubi esset. Anno ab incarnatione Domini* MCLXVI. *quidam indigena hujus regionis ad extrema veniens præcepit familiæ suæ, divina forsitan inspiratione, ut in introitu corporis sui glebam sepelirent: effossa itaque terra, corpus beati Amatoris integrum reperitur, & in ecclesia juxta altare positum, integrum illud peregrinis ostendunt, & ibi fiunt miracula multa, & antea inaudita per beatam Mariam*, &c. In supp. Sigeb. an. C. 1171.

Hujus sacræ ædis thesauros sustulit, & thecam reliquiarum Amatoris decorticavit, ideſt argento abrasit Henricus junior Rex Anglorum; Rogerus Hovedenus: *Rex filius, deficiente sibi pecunia, perrexit ad Mariam de Rupe Adamatoris, & decorticavit feretrum sancti Amatoris, & thesauros ecclesiæ asportavit.* Ad an. Chr. 1183.

Martellum oppidum in finibus Cadurcorum, ubi idem Henricus junior a rupe Amatoris Lemovicum rediens præcipiti fato, sacrilegii pœnas dedit, ut scribit idem Hovedenus. Brunichildis castrum in pago Cadurcino vice Comitatus honore pollens; Prioratus immediate subditus monasterio Moyssiacensi: Traditiones Moyssiacenses, passim Brunichildis castrum vocant, ex eo haud dubie, quod a Brunichilde Regina ædificatum fuerit. Conjecturam suadet, quod Gregorium Turonensem duobus locis testem habemus, Cadurcum cum universo pago Brunichildi Reginæ datum. Lib. 9. c. 11. & 20.

Et eandem, ædificandi studiosam, alia etiam opera condidisse in Aquitania, nimirum in sylva Leccenna in confinio Biturigum, & Arvernorum scimus ex Aimoino: *Est in ea* (Aquitania) *sylva vocabulo Leccenna, non contemnendæ magnitudinis, Biturigibus, atque Arvernis confinis, in qua usque hodie ostenditur lapidea domus Brunichildis Reginæ quondam Francorum, amœno satis, ut nos quoque aspeximus, sita loco.* Lib. 1. de gest. Franc. cap. 4.

Source : BIU Cujas

CAPUT IX.

Lemovices. Ratiaſtum caput Lemovicum. Briva Curretia. Solemniacum. Torinna. Calucium, Grandimontium. Nobiliacum. Uſarchia.

Lib. 4. INTER Aquitaniæ primæ urbes, proximam a Cadurco ceram implet Lemovicum civitas. Lemovices Straboni inter Aquitanos locantur, εἶτα Ἀρβερνοὶ, καὶ Λεμοβίκες, καὶ Πετροκόριοι. *Deinde Arverni, & Lemovices, & Petrocorii.* Lib.7. ep.6. Eoſdem Aquitaniæ accenſet Sidonius, ubi Aquitaniæ cladem, & Gothorum ſævitiam deplorat: *Burdegala, Petrocorii, Ruteni, Lemovices, Gabalitani, Heluſani, Vaſates, Convenæ, Auſcenſes, multoque jam major numerus civitatum, latum ſpiritualis ruinæ limitem traxit.* Poſterior ætas, Lemovicinum pagum regionem Armoricanam vocitavit, ut ſupra obſervavimus, & neſcio qua de cauſa Armoricæ nomen, quod ante fuit univerſæ Aquitaniæ, Lemovicum, quod eſt pars Aquitaniæ, proprium factum. Lemovices quam bello & viris potentes fuerint, ſatis diſces ex eo, quod in tumultu Galliarum, qui Vercingetorigem ducem habuit, Cæſar ipſe Lemovicibus X. millia armatorum militum imperata Lib. 7. de Bell. Gall. ſcribit. Lemovicum caput eſt Lemovica urbs ſita ad Vigennam amnem, de qua Lib.9. c.10. in exemplo pactionis inter Childebertum, & Guntranum Reges apud Turonenſem: *De civitatibus vero, hoc eſt Burdegala, Lemovica, Cadurco, Benarno, & Begorra, quas Gaileſuindam germanam domnæ Brunichildis, tam in dote, quam in Morganegiba, hoc eſt matutinali dono, in Franciam venientem certum eſt adquiſiſſe.* Lib. 1. de geſt.Fr.c.4. Lemovix Aimoino: Lemovice Galliarum urbe natus Eligius ex aurifice Noviomenſis Epiſcopus: *quæ civitas*, inquit, Audoenus Rothomagenſis in ejus Apud Sur. tom. 6. 24. aug. vita, *partibus ſita Armoricanis in ulteriore Gallia, primaque Aquitania.* Lemovicum oppidum Ratiaſtum Ptolemæo: ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ τοῖς μὲν Πικτόσιν ὑπόκεινται Λεμόβικοι, καὶ πόλις Ῥατιάστον. *In mediterranea autem Pictonibus ſubjacent Lemovices & civitas Ratiaſtum.* Lib. 2. Briva Curretia olim vicus in Lemovicino; Lib.7. c.10. nunc oppidum, de quo Gregorius Turonenſis: *Qui conjunctus cum ſupradictis ducibus Lemovicinum accedens Brivam Curretiam vicum, in quo ſanctus Martinus noſtri, ut ajunt, Martini diſcipulus requieſcit, advenit.* Briva ſimpliciter Ruricio Lemovicenſi, Lib. 2. ep. 23. in epiſtola ad Conſtantium: *Moneo ut craſtino, quod erit quarta feria, Brivas temperius tamen, quod te facturum minime credo, mihi jejunus occurras.* Curretia dicta a Curretia amne, qui ipſam adluit, corrupte noſtris *Brive la Gaillarde.* Alia eſt Briva in Arvernis, de qua diximus. Solemniacum oppidum in Lemovicino pago, cœnobio ibi ab Eligio Noviomenſi E. Lib. 4. de geſt. Franc. cap. 41. ædificato celebre; de quo Aimoinus: *Ille enim, dum in palatio gratam Deo & hominibus ageret vitam, a Rege Dagoberto petierat condonari ſibi villam in pago Lemovicino ſitam, Solemniacum cognominatam, in qua & monaſterium conſtruxit, & congregationem Deo ſervientium monachorum ſtatuit.* De quo etiam Tom.6. 24. auguſt. Audoenus in vita S. Eligii, & Jonas in vita S. Euſtaſii abbatis Luxovienſis apud Surium. Verum, illud infeſtis Sarracenorum per Aquitaniam excurſionibus Tom.2. 29. mart. vaſtatum, Ludovicus Pius inſtauravit, ſeu potius a fundamentis ædificavit, ut memorat auctor Anonymus ejus vitæ. Diu religionis ſtudiis floruit hoc monaſterium: hac de cauſa ſolemnibus diebus id frequentabat Geraldus Comes Aurelia- Lib.2. c. 9. cenſis, ut prodit Odo Cluniacenſis auctor ejus vitæ: *Feſtivus dies dominicæ aſcenſionis advenerat, cum quidem ille Solemniaco monaſterio, ut eſt juris ſolemnis celebraturus accucurrit.* Torinna, ſive Torenna caſtrum munitiſſimum in Lemovicibus a Pipino expugnatum, quod partium Uvaifarii Aquitanorum Ducis

cis præsidium esset ; annales Francorum: *Multas Roccas & Spelunceas conquisivit, castrum Scoraliam, Torinnam, Petrociam, & reversus est Biturícam*. Aquitania Normannorum incursionibus laborante, thesaurus sancti Martialis e Lemovico custodiæ causa Torennam deportatus; Odo Cluniacensis, auctor vitæ S. Geraldi Aureliacensis Comitis: *Godefredus ille Torennensis Comes quædam vice collecto militum agmine festinabat, ut hunc virum Dei bellando lacesseret, aut quæ erant juris illius devastaret*, &c. Et paulo post: *Thesaurum quippe sancti Martialis Torennæ custodiebat, qui pridem ob metum paganæ gentis illuc fuerat deportatus*. Turonium corrupte Roberto Montensi: *Castrum etiam munitissimum, & arte & natura Turonium Vicecomes ejusdem castri reddidit eidem*. (Henrico II. Regi Anglorum.) In hunc diem Torenna Vicecomitatus tantum honore gaudet, vulgo, *la Vicomté de Turene*. Calucium castrum in Lemovicino pago ditionis Vicecomitis Lemovicensis, in cujus obsidione Richardus I. Rex Anglorum telo vulneratus cecidit. Calidum Lucidum de Capreolo, Rigordo: *Richardus Rex Angliæ juxta Lemovicum civitatem graviter vulneratus occubuit : Obsederat enim castrum quoddam, quod Calidum Lucium de Capreolo Lemovicenses vocant*, &c. Calacis patria Guillelmo Britoni:

Ann. Chr. 767.

In supplem. Sigeb. A.C. 1177.

Ad An.Ch. 1199.

Lib.5. Philipp.

Lemovica regione procul mirabile factum
Contigit in Calacis patria, &c.

& paulo post,

- - - - Ergo cohortes
Concitat & Calacis se mœnibus applicat armis.

A. C.1199.

Rogero Hovedeno Chaluz: *Venit ergo Rex Angliæ cum exercitu magno in partes illas ad prædictum Vicecomitem debellandum, obseditque castellum suum quod dicitur Chaluz*, vulgo nomen retinet. Tutelensis vicus pagi Lemovicini insignis cœnobio benedictini ordinis; de quo Odo cluniacensis in sermone de combustione Basilicæ B. Martini: *Sanctus quoque Martinus cuidam pauperculo per visum apparuit, & quasi conquerens dixit, quod in sua domo sit injuriatus, & concite sit inde migraturus atque ad Tutelensem vicum perventurus*. Et rursus: *Nam & priusquam illam prædicti domni Martini basilicam rogus absumeret, quibusdam fidelibus visum est, quod in Tutelensi ecclesia iisdem sanctus Martinus cum sancto Michaele staret, eumque de cura ipsius cœnobii jurando monuerit*. Idemque Odo in præfatione vitæ Geraldi Aureliacensis Comitis. *Sed cum causa insisteret, ut Tutelensis cœnobii fraternitatem inviseremus*. Tullum vocitat Aurelianus scriptor vitæ sancti martialis: *Ingressus itaque Lemovicinum venit ad Tullum castellum, & ibi receptus est in hospitium ab Arnulpho divite*, vulgo *Tulle*: cœnobium a Joanne XXII. erectum in sedem episcopalem. Grandismons locus celebratissimus in Lemovicino, ubi monasterium caput ordinis Grandimontensis, cujus initia posuit Stephanus de Mureto in monte Mureti: sed eo vita functo, monachi, duce Petro primo post eum abbate, Grandimontium migrarunt, ibique sedem ordinis fixerunt; de quo Jacobus a Vitriaco: *Est altera fratrum religio, seu regularis institutio, quæ de Grandi monte nominatur, quorum caput & originale monasterium in partibus est Aquitaniæ*. Grandimontenses indigenæ loci bonos homines appellitarunt : unde & nomen cœnobio bono homine; Stephanus Tornacensis, Roberto Pontiniacensi priori: *Si ab eis quæsieris cujus ordinis sunt, respondent, peccatores sumus : si ab aliis bonos homines esse dicunt ; nam & in provincia illa, unde originem habent, ubi est caput & sedes eorum, cellulæ ipsorum bono homine appellantur*. Nobiliacum vico nomen est in pago Lemovicensi, ubi D. Leonardus monasterium ædificavit, ex donatione Clodovæi Regis sic dictum, ob fundi traditionem a nobilissimo Rege factam, ut legitur in vita ipsius Leonardi apud Surium. Nostris *sainct Leonard*.

Occident. hist.c.15.

Ep. 7.

Tom.6. nov.6.

Source : BIU Cujas

Usarchia oppidum Lemovicum, ubi monasterium D. Petro sacrum condidit Hildegarius Lemovicensis Episcopus, Geraldi patris Vicecomitis Lemovicensis
In Lud. Craſſ. jussu; Lusarchum Castrum Sugerio: *Interea Belli montis Comes Matthæus contra Hugonem Claromontensem virum nobilem, sed mobilem & simplicem, cujus filiam duxerat sponsam, longo animi rancore contendens, castrum nomine Lusarchum, cujus medietatem causa conjugii susceperat, totum occupare, turrim sibi armis & armatis satagit munire.*

CAPUT X.

Gabali, Anderedum, matrix Gabalorum. Mimate. Gredonense castrum. Vellauni Ruessium, Anicium, sive Podium Velaunorum. Podomniacus, sive Poliniacum castrum Calminiacum.

LEMOVICAS ordine proxime sequitur civitas Gabalum, sive Gabalorum. Gabali populi Aquitaniæ primæ, proximi Arvernis, quorum sub imperio esse
Lib. 7. de Bell. Gall. consueverant; Cæsar: *Altera ex parte Gabalos proximosque pagos Arvernorum in Helvios.* Et eodem in commentario: *Parem numerum Arvernis adjunctis Heleuteris, Cadurcis, Gaballis, Velaunis, qui sub imperio Arvernorum esse consueverunt.* Iidem Narbonensi provinciæ contermini; Strabo: Ρυτηνοὶ δὲ καὶ Γαβάλεις τῇ Ναρβονίτιδι πλησιάζουσι: *Narbonensi propinquant Ruteni, ac Gabales.*
Lib. 4. Lib. 4. c. 19. Γαβάλεις, Straboni, Gabales Plinio: *Arverni liberi Gabales.* Gabali, Gaballi
Lib. 6. ep. 7. Cæsari, Γάβαλοι Ptolemæo. Sic enim legendum pro πάβαλοι. Gabalitani Sido-
Lib. 11. c. 41. nio, & Gregorio Turonensi. Gabalici pagi meminit Plinius. Gabalorum caput
Lib. 2. fuit; Anderedum Ptolemæo: ὑφ' ὃς Γάβαλοι καὶ πόλις Ἀνδέριδον. In notis Tyronis, Gabal, idest Gabalus, Anderetum & in tabula Peutingeri, ubi describitur iter a Segoduno Rutenorum ad Anderetum, hodie *Ghave*. In imo mon-
In propēpt. ad libell. tium, velut in profundo putei sitam describit Sidonius:

Tum terram Gabalum satis nivosam
Et quantum indigenæ volunt putari
Sublimem in puteo videbis urbem.

Sed Barbaris irruentibus in Gallias, Anderetio, ceu Gabalo everso, sedes episcopalis Mimate translata. Vicus fuit temporibus S. Privati Gabalorum Episcopi,
Lib. 1. hist. c. 34. ut legitur in ejus vita, cui nomen a proximo monte Mimatensi, in quem S.
Lib. 10. hist. cap. 28. Privatus orationis causa secedere solebat; de quo Gregorius Turonensis. Exin-
Lib. 2. de mira. Mart. cap. 30. de Mimate, velut sedes Privati celebrata; idem Turonensis: *Ecce adest Julianus a Brivate, Privatus ex Mimate, Martinus a Turonis, Martialisque ab urbe propria*, unde & Mimate confusa cum Gabalis, & quam uno loco Turo-
Lib. 8. c. 4. nensis Mimate vocitavit, alio loco nuncupat Gabalis: *Adest Privatus ex Gabalis*: eademque Gabalus Fortunato:

Privatum Gabalus, Julianum Arvernus abundans
Ferreolum pariter pulchra Vienna gerit:

Lib. 1. hist. cap. 34. In pago Gabalico memoratur Gredonense castrum Gregorio Turonensi: *Inruentibus autem Alamannis in Gallias, sanctus Privatus, Gaballitanæ urbis Episcopus, in crypta Memmatensis montis, ubi jejuniis, orationibusque vacabat, reperitur, populi Gredonensis castri munitione concluſus.* Aquitaniæ primæ metropolim colit,

lit, & civitas Vellaunorum, Vellauni, sive Vellaui Cæsari populi Arvernis proximi, sub quorum imperio esse consueverunt. Immo olim Arvernis attributi, sed postea sub Augusto civitatem per se constituerunt; Strabo: Οὐελλάϊοι δὲ μετὰ τῶν οἳ προσωϰείζοντο ποτὲ Ἀρουέρνοις· νῦν δὲ πάττονται ϰαθ' ἑαυτούς. *Et Vellauii, qui olim Arvernis adscribebantur, nunc per se civitatem constituunt.* Male Ptolemæus locat ὑπὸ τοὺς ἀυσϰίους. Vellaunorum civitas ῥυσσιον Ptolemæo, Anicium nostris; Gregorius Turonensis: *Ingressus*, inquit, *Vellaunæ urbis terminum, ad locum quem Anicium vocitant.* Accedit Petrus Cluniacensis: *Præterito beatæ Dei genitricis festo apud Anicium regalem Curiam, cui ipse necessitate, non voluntate interfui, adierunt.* Nec non dicta est Podium Vellaunorum, ab editissimo monte, in cujus radice sita est. Podium Galli vocant, vulgo *le Puy en Vellay*. Gregorius VII. P. *Exemplo*, inquit, *Caroli Magni, qui in tribus locis annuatim colligebat mille & ducentas libras, ad servitium apostolicæ sedis, id-est Aquis granis, apud Podium sanctæ Mariæ, apud sanctum Ægidium.* Ait Podium sanctæ Mariæ, nam ecclesia cathedralis est dicata virgini Mariæ, miraculis & peregrinantium frequentia valde celebris. Et Rigordus: *In civitate Anicienſi, quæ vulgo nunc Podium dicitur.* Nec prætereundum Poliniacum castrum munitissimum, & antiquissimum in Vellaunis, quod Vicecomitatus honore gaudet; continuator Aimoini: *Nam Claromontensis Comes, & nepos ejus Comes Podiensis Guillelmus, atque Vicecomes de Poliniaco instinctu diaboli exagitati, rapinis miseram vitam agere consueverant.* Blande Gabriel Symeonius, & post eum Savaro commenti arcem illam Apollinarium fuisse, & inde nomen sumpsisse; nam vetus nomen Castri, Podomniacus, ut sæpius legi in veteribus chartis. Calminiacum in diœcesi Anicienſi, hic Calminius civis Arvernus monasterium, quod dicitur S. Theofredi, à fundamentis ædificavit, dotavitque, & de suo nomine Calminiacum appellavit, ut legitur in vita sancti Calminii, vulgo S. *Chafre*: hoc monasterium instauravit Ludovicus Pius, teste incerto scriptore vitæ ipsius, ubi dicitur monasterium S. Theotfridi.

Lib. 7. de Bell. Gall.
Lib. 4.
Lib. 2.
Lib. 10. c. 25.
Lib. 7. ep. 29.
Lib. 3. ep. 23.
In Philipp. A. C. 1183.
Lib. 5. c. 56.
In epist. 6. Sidon. lib. 4.
Cap. 7.

CAPUT XI.

Bituriges Cubi. Bituriges Vibisci. Burdegala metropolis Aquitaniæ. Noviomagus. Ebromagus. Blavia. Meduli. Metullum, Condate. Alingonis oppidum. Reontium. Sylvæ Majoris monast.

SECUNDÆ Aquitaniæ metropolis, & caput est Burdigala; Suidæ πόλις Κελτογαλατίας, civitas Biturigum Vivisorum. Duplices in Gallia Bituriges; alii Bituriges Cubi ad Ligerim, quorum metropolis Avaricum Biturigum, *Buorges en Berry*; alii Bituriges Vibisci ad Garumnam, ii sunt Burdigalenses. Ἰοσϰὸς appellat Strabo: Ἐϰβάλλει δ' ὁ μὲν Γαρουνὰς περὶ ποταμοῖς ἀυξηθεὶς, εἰς τὸ μεταξὺ Βιτουίγων τε τῶν Ἰοσϰῶν ἐπιϰαλουμένων ϰ) Σαντόνων: *Garumna tribus auctus fluminibus, effluit inter Bituriges Joscos, & Santones.* Ubiscos Plinius: *Bituriges cognomine Ubisci.* Ptolemæus Οὐιβισϰούς, ideſt Vibiscos, sive Vivisos: Vivisam gentem Ausonius, ubi se Burdegalensem profitetur:

Suid. invoce Βορδίγαλα.
Lib. 4.
Lib. 4. c. 19.
In Mosella.

Hæc ego Vivisca ducens ab origine gentem.

& ita civitas Biturigum Vivisorum, pro Burdigala accipitur, in inscriptione veteri Burdigalensi.

Source : BIU Cujas

AVGVSTO. SACRVM.
ET GENIO. CIVITATIS.
BITV. VIV.

Lib. 4. Hoc est Biturigum Viviscorum. Bituriges Viviſci liberi fuere; Strabo: *μόνον γὰρ δὲ τὸ τῶν Βιτυρίγων τοῦτο ἔθνος ἐν τοῖς Ἀκουϊτανοις ἀλόφυλον ἵδρυται καὶ ἄσυντελεῖ αὐτοῖς: Sola enim horum Biturigum gens inter Aquitanos peregrina degit, & tributum cum illis non pendit.* Urbs sita est ad ostium Garumnæ, qua is ad Oceanum accedens eundem æstum patitur cum Oceano, emporium per Lib. 4. Gallias celeberrimum; idem Strabo: *ἔχει δὲ ἐμπορεῖον Βουρδίγαλα ἐπικείμενον λιμνοθαλάττῃ τινὶ ᾗ ποιοῦσιν αἱ ἐκβολαὶ τοῦ ποταμοῦ: & habet emporium Burdigala impositum paludi marinæ, quam Garumnæ ostium efficit*, quod carmine ex- In Burdegala. pressit Ausonius:

Feruent æquoreos imitata fluenta meatus:

& paulo post,

Per mediumque urbis fontani fluminis alveum
Quem pater Oceanus refluo cum impleverit æstu
Allabi totum spectabis classibus æquor.

Lib. 8. ep. 12. adde Pauli. in euchar. Et Sidonius in epistola, qua Trigetium Burdegalam vocat: *Ecce*, inquit, *jam Leontius meus facile primus Aquitanorum; ecce jam parum inferior parente Paulinus ad locum, quem supra dixi per Garumnæ fluenta refluentia, non modo tibi* In Mosella, in fin. *cum classe, verum etiam cum flumine occurrent.* Ideo æquoreum Garumnam appellat Ausonius:

Æquoreo te commendabo Garumnæ.

Lib. 15. Orig. c. 1. In Burdegalæ nominis etymo variant auctores: a Burgis Gallis conditoribus id repetit Isidorus: *Burdegalim appellatam ferunt, quod Burgos Gallos primum colonos habuerit, quibus antea cultoribus impleta est.* Per Burgos Gallos, quos intellexerit Isidorus, jam subodoratus est Helias Vinetus in Ausonium, Bituriges Gallos scilicet, idest Bituriges Cubos, quos per syncopen Burgos appellitavit, sicut hodie eorum metropolim, quam veteres Biturigas, vulgo *Bourges*, dicimus. Nec sine ratione de Biturigibus Gallicis accipiendus Isidorus; scimus enim ex Strabone, Bituriges Vibiscos esse ἀλοφυλεῖς inter Aquitanos, a Biturigibus Cubis Gallica gente profectos; quod expressit Isidorus dum Burdigalam dictam ponit, quod Burgos Gallos primum colonos habuerit. Aliam nominis originem tentavit Papias, & Burdegalim sic dictam existimavit, quod Gallorum Burgus, idest castrum fuerit, *Burdegalis urbs dicta, quod Burgum hunc prius Galli habuerunt:* sed stultum est Celticæ voci Latinam, seu Græcam accersere originem. Veg. lib. 4. c. 10. Oros. lib. 7. c. 32. l. 7. C. de fund. rei privat. l. 2. C. de off. præf. præt. Afr. Romanis enim Burgi fuerunt castra per limitem Imperii dispositа, a Græco πύργος: tum Burgi vox non legitur nisi apud auctores, qui a Constantino scripsere, ut Vegetius, Orosius, Honorius, & Justinianus Imperatores; qui ergo fieri potest, ut vox medio ævo nata, antiquæ Galliarum urbi, Straboni jam ab Augusto memoratæ, nomen indiderit. Ineptius Domitius in Martialem, Burdegalæ etymon sibi finxit a Bardigalis, idest stultis Gallis; sed quæ ratio, plane non video: ut ut sit Burdegala inter claras Aquitaniæ urbes censetur; Ammianus: *Prima provincia est Aquitanica, amplitudine civitatum admodum culta, omissis aliis multis Burdegala & Arvernis excellunt, &c.* Et Aimoinus: *In Aquitania continentur urbes egregiæ Pictavis, Burdegalis, Sanctona, & Engolisma*, nec omittendum Burdegalam feracem vini laudatissimi, uvas Bituricas appellant Columella, Plinius, & Isidorus a Biturigibus Viviscis, quorum in solo

Lib. 9. epigr. 33. Lib. 16. Lib. 1. c. 4. Columell.

prove-

Source : BIU Cujas

proveniunt: vulgo, *Vin de Grave*. Præter Burdigalam, fuit aliud oppidum Biturigium Viviſcorum, nomine Noviomagus; Ptolemæo: ὑφ' ὃς Βιτούριγες οἱ Οὐιβίσκοι, ὧν πόλεις Νουιόμαγος, Βορδίγαλα: *Sub quibus Bituriges Vibiſci, quorum urbes Noviomagus, Burdigala*. Idem oppidum eſſe exiſtimat Zurita, quod Novioregum Antonini: ſed magis aſſentior Heliæ Vineto, qui ex ſitu Noviomagi, quem deſcribit Ptolemæus, colligit verſus oſtium Garumnæ hanc ſitam fuiſſe, circa quem locum eſt Solacus, vicus nobilis, aliis S. Mariæ de Solaco. In pago Burdegalenſi ſunt & alia oppida non tacenda, Hebromagus, ſive Ebromagus ſine aſpiratione, oppidum haud procul Burdegala impoſitum Garumnæ, Paulini ditionis, quod & patriam ipſe Paulinus appellat in epiſtola ad Severum: *Ebromagum enim non hortuli cauſa, ut ſcribis, reliquimus, ſed paradiſi: illum hortum prætulimus & patrimonio, & patriæ; quia illic magis domus vera, ubi æterna, ibi verius patria, ubi originalis terra, & principalis habitatio*. Meminit hujus Ebromagi Auſonius non uno loco, ut in epiſtola ad Paulinum:

lib. 3. de re ruſt. cap. 9. & 21.

Ep. 5. in fin.

Ep. 21.

Fer hanc ſalutem præpes & volucripes
Paulini ad uſque mœnia, Hebromagum loquor.

Et in ſequenti epiſtola ad eundem Paulinum, pro Philone actore ſuo petit hoſpitium apud Ebromagum coemptarum mercium condendarum cauſa. Ebromagus, ſi fides Joſepho Scaligero, ſita ad confluentes Duranii, & Garumnæ, idque oppidum, quia in modum caſtri munitum fuit ab uno ex poſteris Paulini, Pontio Leontio, Burgus vocatum fuit; ſed probabilius Helias Vinetus veterem Ebromagum eſſe credidit vicum infra Blaviam ad Garumnam, nomine *Embrau*. Et Ebromagus aliud oppidum a *Burbo, quod ſcilicet ad confluentes Duranii & Garumnæ, quod eleganti carmine Sidonius deſcripſit, nomen retinet *Bourg*, utrumque Paulini, nam multas ditiones, & prædia in Aquitania poſſedit; Ambroſio teſte, in epiſtola ad Paulinum: *Splendore generis in partibus Aquitaniæ nulli ſecundum, venditis facultatibus tam ſuis, quam conjugalibus, in hos ſe induiſſe cultus ad fidem comperi*, &c. Blavia caſtrum munitiſſimum, in Garumnæ ripa Santones ſpectante ſitum, leucis ſeptem a Burdegala, mendoſe in itinerario Antonini Blavutum, Blavium Turpino, vulgo *Blaye*, militarem vocat Auſonius in epiſtola ad Paulum:

Epiſt. 22. adde ejuſd. ep. 24. Auſon. lect. lib. 2. cap. 9.

* lege, Burgo

In edyll. 22.

Epiſt. 36.

Aut iteratarum, qua glarea trita viarum
Fert militarem ad Blaviam;

De geſt. Carol. M. c. 11. & 29.

Epiſt. 10.

quod ſcilicet ibi erat præſidium militum Carronenſium, ſub diſpoſitione Ducis tractus Armoricani, ſecundæ Aquitaniæ in obſequio continendæ gratia; notitia imperii: *Sub diſpoſitione viri ſpectabilis Ducis tractus Armoricani, tribunus cohortis primæ novæ Armoricæ Grannova in littore Santonico, præfectus militum Carronenſium Blabia*. Blavia inſignis funere & tumulo illuſtrium virorum: hic ſepulti S. Romanus presbyter Blavienſis, Charibertus Rex Pariſiorum, & Rolandus Comes Cenomanenſis, & Blavii dominus; de quo Gregorius Turonenſis, Aimoinus, & Turpinus. Blaviam recentiores nonnulli Santonum promontorium, & Santonum portum Rupellam eſſe voluerunt: ſed ſitus ratio, quem ponit Ptolemæus reclamat: quoniam Santonum portum cum faciat Ptolemæus auſtralem magis, quam promontorium Santonum: Rupellam illi locant ubi Blavia eſt, & Blaviam ubi Rupella, ut oſtendit Helias Vinetus in Auſonium. In pago Burdegalenſi eſt tractus Medulorum: ii non ſunt finitimi Boiis, ut vult Joſephus Scaliger, ſed ſiti ſunt infra Burdegalam inter Garumnam, & Oceanum: vulgo *Medoc*. Auſonius in epiſtola ad Theonem Medulinum:

Gregor. Tur. lib. de glor. conf. c. 46. Aimoin. lib. 3. cap. 2. Turpin. c. 11. & 29. Lib. 2. Auſonian. lect. c. 12.

Epiſt. 4.

Source : BIU Cujas

Auſonius, cujus ferulam nunc ſceptra verentur
Paganum Medulis jubeo ſaluere Theonem.
Quid geris extremis poſitus telluris in oris
Cultor arenarum vates? cui littus arandum
Oceani finem juxta, ſolemque cadentem
Vilis arundineis cohibet, quem pergula teſtis,
Et tingit piceo lacrymoſa colonica fumo.

Non inſcite cultor arenarum vates appellatur, & fumoſus depingitur: eſt enim ſolum valde arenoſum, & abundans arboribus, quæ picem, & reſinam ferunt, & craſſum fumum edunt; infelix ſolum, ſed cui Oceanus effundit oſtrea Bajanis pretio certantia; Auſonius in alia epiſtola ad Theonem:

Epiſt. 7.

Oſtrea Bajanis certantia, quæ Medulorum
Dulcibus in ſtagnis reflui maris æſtus opimat.

Epiſt. 8. Et idem in epiſtola ad Paulum,

Sed mihi præ cunctis ditiſſima, quæ Medulorum
Educat Oceanus, quæ Burdigalenſia nomen,
Uſque ad Cæſareas tulit admiratio menſas.

Lib.8. ep.12. De quibus accipiendum illud Sidonii: *Medulicæ ſupellectilis epulones.* Medulorum caput Metullum vicus, ubi olim fuit officina monetæ regiæ; capitulum tit.31.cap.12. Caroli Calvi: *Conſtituimus, ut in nullo loco alio in omni regno noſtro moneta fiat, niſi in palatio noſtro, & in Metullo, & in Narbona.* Miraris officinam monetæ regiæ conſtitutam in loco humili ad invidiam Burdigalæ, quæ eſt metropolis ſecundæ Aquitaniæ? & hac forte de cauſa Sirmundus de hoc Metullo agi hoc loco non putat; ſed ſi ſpectes ſtatum iſtorum temporum mirari deſines: laborabat Aquitania incurſionibus Normannorum, Burdegala, & aliæ urbes igne, ferroque veſtatæ: Burdigala, inquam, eo redacta erat, ut cum Bituricenſis ec-
Lib.5.cap.33. cleſia vacaſſet, Frotharius Burdegalenſis Epiſcopus in Pontigonenſi ſynodo habita anno Chriſti 876. poſtularit ſe transferri ad ſedem Bituricenſem: *Quia*, ut inquit continuator Aimoini, *non poterat conſiſtere propter infeſtationem Paganorum in civitate ſua.* Burdegala igitur in hoc ſtatu poſita, & Metullo forte ob munitionem incolumi, vel poſt cladem reſtituto, fieri potuit, ut officina monetæ, quæ erat Burdegalæ, tranſlata fuerit Metullum vicum; nec immerito conjunguntur officinæ monetæ Metulli, & Narbonæ; quia ſpectabant Aquitaniam, & Narbonenſem provincias conterminas. Condate portus olim fuit in ripa Duranii amnis haud procul urbe, quam Liburniam vocant. Hujus portus me-
Epiſt. 5. minit Auſonius in epiſtola ad Theonem, qua eum invitat, ut e Medulis ad ſe veniat Lucaniacum,

Unus Domnotoni te a littore perferet æſtus,
Condatem ad portum, ſi modo deproperes.

Epiſt. 12. Condatinum vicum appellitat Paulinus in epiſtola ad Auſonium:

In condatino diceris degere vico.

Condate in tabula Peutingeriana: alius Condatenſis vicus pagi Turonici, ubi D. Martinus ſupremum diem vitæ nactus eſt, teſte Gregorio Turonenſi. Domnotonus fuit villa Theonis in tractu Medulorum; Auſonius Theoni,

Scirpea Domnotoni tanti eſt habitatio vati.

Luca-

Source : BIU Cujas

Lucaniacus fuit villa Auſonii in ripa Duranii ſupra Condate, ut colligitur ex eadem epiſtola Auſonii ad Theonem, ubi Condate medium ſignat inter Domnotonum, & Lucaniacum, & poſtquam perventum ſit Condate, inde breve iter Lucaniacum uſque: *Villa Lucani*, inquit, *mox potieris aco*. Lucanum fundum vocitat Paulinus in epiſtola ad Auſonium: Epiſt. 12.

Aut cum Lucani retineris culmine fundi.

Male Joſephus Scaliger Lucaniacum Auſonii collocat in finibus Medulorum, cum in ipſius epiſtola ad Theonem non longe a Condate portu conſtituatur, quem conſtat fuiſſe in ripa Duranii. Pauliacus etiam fuit Auſonii in Burdegalenſi tractu, de quo ipſe meminit in epiſtola ad Theonem: Lib. 2. Auſonian. lect. c....

Pauliacus tanti non mihi villa foret.

Hodie iſte vicus nomen retinet, *Pauliac*. Alingonii oppidum ad ripam Garumnæ ſitum ſeptem leucis a Burdegale: Alingonis portum vocat Sidonius ad Trigetium: *Poſt hæc portum Alingonis tam piger calcas, ac ſi tibi nunc eſſet ad limitem Danubinum contra incurſaces Maſſagetas proficiſcendum*. Olim fuit diœceſis Burdegalenſis; unde Paulinus in epiſtola ad Delphinum Burdegalenſem Epiſcopum: *Fatemur*, inquit, *venerandæ pietati tuæ legentibus nobis illam epiſtolæ partem, qua Alingonenſi eccleſiæ novam filiam, te auctore progenitam jam in nomine Domini, uſque ad dedicationis diem creviſſe ſignabas*. Et idem ad Amandum Burdegalenſem Epiſcopum: *Si clericum forte noluerit occupari, unum de Alingonenſibus dignamini mittere*. Nunc ad diœceſim pertinet Vaſatenſem: vulgo vocant *Lengon*. In pago Burdegalenſi ſecundum Garumnam eſt Reontium villa; de qua meminit Gregorius Turonenſis: *Haud ſecus & Reontio villa eſt, in qua cum eſſet eccleſia catholica, advenientibus Gothis ad ſuam ſectæ immunditiam eam tranſtulerunt:* vulgo Rojanum vocant. In eodem tractu eſt vicus Vodollacenſis; de quo idem Turonenſis: *Nec tacendum Sylvæ majoris monaſterium in pago Burdegalenſi:* cujus fundatorem B. Geraldum agnoſcit Stephanus Tornacenſis, in epiſtola quadam: *Sane beatus Geraldus a partibus Gallicanis trahens originem, qui ad partes Burdigalenſes accedens, monaſterium Sylvæ majoris & a primo lapide fundavit, & regularibus diſciplinis reformavit, hoc anno a domino Papa Romæ debita miſſarum ſolemnitate authenticatus, & in catalogo ſanctorum meruit aſcribi*: Gallis, *la Seuve*. Aliud eſt monaſterium Grandis Sylvæ in pago Toloſano; de quo D. Bernardus meminit: vulgo *Grand-Selve*. In agro Burdegalenſi ad Garumnam fuerunt & Præmiacum, Biſſonnus, & Veroximis, prædia Leontii Burdegalenſis Epiſcopi, quæ carmine celebrat Fortunatus. In ejuſdem diœceſis finibus ſitum eſt Fronciacum caſtrum ad Dordoniam amnem, conditum a Carolo M. ſic dictum, ſibi ſuadent nonnulli, quaſi frontem Sarracenorum, ideſt munimentum Galliarum adverſus irruptiones Sarracenorum: ſed plane nugatorium, & commentitium; nam vetus nomen caſtro, Francicum; annales Eginhardi: *At Rex caſtellum juxta Dornoniam fluvium nomine Francicum ædificat*: aliis Fronticus; Regino abbas: *Et abiit ſuper flumen Dordoniam, & ædificavit ibi caſtrum, quod dicitur Fronticus, & in dicto præſidio Francos collocavit*. Præterea hoc caſtrum a Carolo M. exſtructum & munitum conſtat confecto bello Aquitanico, & Hunoldo Duce in poteſtatem redacto, ad continendos in obſequio Aquitanos, potius quam ut Sarracenis oppone-retur, a quibus jam metus aberat ſecuritate Galliis parta, inſigni de illis Caroli Martelli victoria.

Epiſt. 16.

Epiſt. 21.

Lib. de glor. confeſſ. c. 48.

Eod. lib. c. 47.

Epiſt. 231.

Epiſt. 241.

Lib. 1. ep. 18. 19. 20.

A. C. 769.

Lib. 2. chr.

Source : BIU Cujas

CAPUT XII.

Nitiobriges. Aginnum. Pompeiacus. Exciſum. Regula caſtrum. Caſſinogilum, Caſtellio. Monſpenſatus. Condomium.

METROPOLI Burdegalenſi proxime ſuccenturiatur Aginnum, civitas Nitiobrigum. Nitiobriges, & Nitiobroges Cadurcis, & Toloſanis conterminii; præter Cæſarem, Strabo: πρὸς δὲ τούτοις Νιτιόβριγες, καὶ Καδυρκοί: *Tum Nitiobriges, & Cadurci.* Et Plinius: *Rurſus*, inquit, *Narbonenſi provinciæ conterminii Ruteni, Cadurci, Antobroges, Tarneque amne diſcreti a Toloſanis Petrocorii.* Locus valde depravatus, ſed ita reſtituendus, ut optime animadvertit Joſephus Scaliger: *Cadurci, Nitiobroges, Tarne amne diſcreti a Toloſanis: Petrocorii, &c.* Nitiobrigum meminit, & Sidonius ad Lupum: *Quid agunt Nitiobroges? quid Veſunici tui?* Nitiobrigum caput Aginnum Ptolemæo: Νιτιόβριγες καὶ πόλις Ἀγιννόν. Agennum Fredegario, Turpino, & recentioribus, urbs ſita ad Garumnæ flumen verſus Burdegalam; Auſonius:

Lib. 7. Lib. 4. c. 19. Auſoniam lect. lib. 2. cap. 10. Lib. 8. epiſt. 11. Lib. 2. Epiſt. 24.

Santonus, ut ſibi Burdegalam, mox jungit Aginnum.

Hiſt. Albig. cap. 63 Ejus ſitum deſcribit Petrus Valliſſarn. *Erat enim Aginnum civitas nobilis, inter Toloſam, & Burdegalam in amœniſſimo loco ſita, &c.* Juxta Aginnum oppidum locatur Pompeiacus, locus inſignis martyrio ſancti Vincentii levitæ Aginnenſis; Notkerus: *In Galliis civitate Agenno, loco Pompeiaco paſſio ſancti Vincentii levitæ & martyris.* In Aginnenſi pago ſitum Exciſum, de quo in itinerario Antonini. *Aginnum, Exciſum, Trajectum, Veſunnam.* His monaſterium fundatum fertur a Carolo M. monaſterium Exſcience dictum in tabulis Moyſſiacenſibus: vulgo, *noſtre Dame Deyſſes.* Ex hujus oppidi ruderibus ſurrexit Villanova ad Oltum amnem. Caſſinogilus villa regia in pago Aginnenſi; Ademarus, & Eginardus ſcriptores vitæ Caroli Magni iiſdem verbis: *Natalem Domini in Duciaco villa, paſcha vero in Aquitania apud Caſſinogilum celebravit.* Caſſinoilum Aimoini continuatori. Caſſanolii caſtrum Petro Valliſſarnenſi. Hiſt. Albig. cap. 79. Villam regiam nuncupant auctor vitæ Ludovici Pii, & continuator Aimoini: *In villa regia, cujus vocabulum eſt Caſſinogilus.* Hic natus Ludovicus Pius; hæc Lib. 5. c. 1. una e quatuor hybernis ſtationibus, ſeu manſionibus, quas Ludovico Regi Aquitaniæ facto pater diſpoſuit, ut proditur in vita Ludovici Pii, & ſupplemento Lib. 5. c. 3. Aimoini: *Ordinavit qualiter in quatuor locis hyberna tranſigeret, ut tribus annis exactis, quarto demum anno hyematurum ſe quiſque eorum ſuſciperet locus, Theotuadum ſcilicet palatium, Caſſinogilum, Andiacum, & Eurogetum*: Gallis *Chaſſenueil.* In eodem pago Aginnenſi Caſtellio, caſtrum munitiſſimum; Robertus Montenſis: *Henricus Rex Anglorum perrexit in Aquitaniam, & inter alia, quæ ſtrenue geſſit, Caſtellionem ſupra urbem Agennum, caſtrum ſcilicet natura & artificio munitum, obſedit, &c.* vulgo *Caſtillon.* In pago Aginnenſi etiam Monſpenſatus, Caſtrum vetus; Valliſſarnenſi Mons-piſatus: vulgo *Montpenſat.* In eodem tractu fuit Mons-albanus, Caſtrum Rainaldi Herois vernaculis fabellis decantatiſſimi. Condomium oppidum in Aginnenſi, quod initia nomenque haud dubie ſumpſit e monaſterio ordinis benedictini, cui Condomium nomen: Condomium enim mediæ ætati nihil aliud, quam maſſa, ſeu prædium eccleſiæ; Lib. 9. ep. 14. Gregorius I. *Unam illi de jure eccleſiæ deputare Condumiam debuiſſes. Sed quia Condumiam ipſam vineolam parvulam juris ejuſdem eccleſiæ noſtræ tenere dicitur, ipſe*

A. C. 1162. Hiſt. Albig. cap. 79.

ipse sibi pariter vineolam petit debere locari. Nunc episcopatus ex monasterio delibatus ex Aginnensi.

CAPUT XIII.

Engolisma, Santones. Mediolanum Santonum. Santonus portus, an Rupella. Santonum, promontorium. Ingeriacum Talleburgus, Pons Castrum, Mortania, Broagium, Noverus Najogialo.

POST Aginnum Nitiobrigum, sub metropoli Burdegalensi locatur, Engolisma civitas sita in colle, cujus radicem adlambit Carantonus amœnissimus amnis. Iculisma Ausonio, qui primus e veteribus eam memoravit in epistola ad Tetradium: Epist. 15.

Quondam docendi munere astrictum gravi
Iculisma quum te absconderet.

Ecolisma Gregorio Turonensi: *Dynamium Ecolismæ, vel Venerandum Arvernis.* Lib. 2. hist. Franc. c. 13. Mendose Ecolesina eidem alio loco: *Chlodoveus vero apud Burdegalensem urbem hyemem agens, cunctos thesauros Alarici a Tholosa auferens Ecolesinam venit*. Et Sigeberto: *Fertur autem muros Ecolesinæ urbis ante faciem ejus corruisse*. Mendose Etolisensium civitas in notitia provinciarum. Mirum, quod ait Ausonius Iculismam sitam devio ac solo loco; quum ea civitas celebretur in notitia provinciarum, & vetustissimus episcopatus sit, & sita in uberrimo solo ad Carantonum amœnissimum & piscosissimum amnem; eam inter claras Aquitaniæ urbes haud præteriit Aimoinus: *In Aquitania continentur urbes egregiæ, Narbona, Pictavis, Burdegalis, Sanctona, & Engolisma*. Engolismæ accedit Mediolanum Santonum, Santones Aquitaniæ populi ad Oceanum spectantes, Garumnæ accolæ; Strabo: πρὸς δὲ τῷ Ὠκεανῷ, Σαντονοί τε, καὶ Πίκτονες, οἱ μὲν τῷ Γαρυνῇ παροικοῦντες, ὡς εἴπομεν, οἱ δὲ τῷ Λείγηρι: *Ad Oceanum sunt Sanctones, & Pictones, quorum hi Ligeri, ut docuimus, illi Garumnæ sunt vicini*. Santonum fines latius olim patuere, quam nunc habeantur; testem habemus Cæsarem, ubi ait Helvetios asperitate patrii cæli solique pertæsos consilium cepisse incensis laribus migrandi in Santonum fines, *qui non longe*, inquit, *a Tolosatium finibus absunt*. Santones, aliis Santoni Lucanus: Lib. 1. de geſt. Franc. cap. 5. Lib. 4. Lib. 1. de Bell. Gall. Lib. 1. de bell. Civ.

---- *Gaudetque amoto Santones hoste.*

& Sidonius Nammatio: *Subitus a Santonis nuncius*. Santonum caput Mediolanium, seu Mediolanum; Strabo: τῶν δὲ Σαντόνων πόλις ἐστὶ Μεδιολάνιον. *Santonum urbs est Mediolanium*. Similiter Ptolomæus: Σάντονες ὧν πόλις Μεδιόλανον. Et Stephanus: Μεδιόλανον πόλις Ἀκυτανίας. Tum Santonum urbs regionis nomen suum fecit; Tacitus: *Tractique sunt in casum eundem Julius Africanus, e Santonis Gallica civitate*, & Ausonius ad Paulum: Lib. 8. ep. 6. Lib. 4. Lib. 2. Lib. de urb. Lib. 6. ann. Lib. 6. ann. Epist. 11.

Vinum cum bijugo parabo plaustro
Primo tempore Santonos vehendum.

Idemque ad Tetradium. Epist. 15.

Cur me propinquum Santonorum mœnibus
Declinas, ut Lucas boves.

Source : BIU Cujas

Epist. 24. Idemque

Santonus, ut sibi Burdegalam, mox jungat Agimum.

Lib. 15. Ammianus quoque Santones, pro Santonum urbe dictitavit: *Prima provinciæ est Aquitanica amplitudine civitatum admodum culta, omissis aliis multis, Burdegala, & Arverni excellunt, & Santones, & Pictavi.* Aimoino inter claras Aquitaniæ urbes censetur Sanctona, vulgo *Saintes*. Santones liberos notat Plinius, & ante Æthicus Santones posuit inter famosa Oceani occidentalis oppida. Sanctonum portum, & Santonum promontorium memorat Ptolemæus: Σαντωνῶν λιμὴν, Σαντωνῶν ἄκρον. Sunt qui Santonum portum Rupellam, sive Rochellam; Santonum promontorium Blaviam esse scripserunt, sed eos falli putat Vinetus in Ausonium: quod Santonum portum, quum faciat Ptolemæus australem magis, quam promontorium Santonum, Rupellam illi locant, ubi Blavia est, & Blaviam, ubi Rupella; ut ut sit Rupella sita est ad Oceanum in territorio Alnienſi, de quo meminit auctor revelationis capitis B. Joannis Baptistæ; pars est pagi Santonici, vulgo *le Pays d' Aulnix*. Hæc urbs olim bene merita jus majoratus, & alia plurima privilegia a Regibus nostris obtinuit: quo pertinet capitulum *penult. de consuetudine*, inscriptum majori & Burgensibus de Rupella. Sed tandem avitæ erga Deum, regemque fidei oblita, post diutinam terra, marique obsidionem a Ludovico Justo capta, & expugnata, muris, privilegiisque discincta. Emporium totius Galliæ celeberrimum, vulgo *la Rochelle*. Angeriacum, sive Ingeriacum, vel Engeriacum in pago Santonico ad Vultonam amnem, regium palatium fuit, si fides auctori, supra laudato, de revelatione capitis Joannis Baptistæ: *Isdem Rex Pipinus tunc morabatur in territorio Alnienſe ſuper fluvium Vultonæ in palatio, qui vocatur Engeriacus, inter medios fines Pictavorum, ac Xanctonicæ.* Hic monasterium D. Joanni Baptistæ posuit Pipinus Rex Aquitanorum, ut prodit idem scriptor, quod de Pipino Ludovici Pii filio accipiendum monet auctor vitæ S. Genulfi: *Pipinus vero filius ejus* (Ludovici Pii) *hæc ædificavit cœnobia, Ingeriacum videlicet, atque Brantosmum*: vulgo *S. Jean Dangely*. *Tallebourg*, castrum munitissimum pagi Santonici; Robertus de Monte: *Similiter fecit Richardus Dux Aquitaniæ de Gaufrido de Raveim: nam castrum Tallebourg, quod videbatur inexpugnabile, munitum arte & natura, obsedit, cepit, diruit.* Pons castrum etiam ejusdem pagi; idem Robertus: *Similiter fecit domino de Ponts, destruendo scilicet castellum ſuum Ponts, qui erat confœderatus ipsi Gaufrido.* Feudum nobilissimum, quod præcipuo regii nomine gaudet: vulgo *la Syrie de Pons*; cujus meminit Matthæus Paris: *Inde venit ad Pontes nobilem civitatem, occurrente domino civitatis ejusdem, scilicet Reginaldo de Pontibus, cum aliis magnatibus Xantungiæ*. Niortum, Santonum oppidum vini ferax; Guillelmus Brito:

Tiraquell. de ret. gent. gl. 2. §. 17.

Lib. 2. cap. 5.

A. C. 1179.

eod. ann.

A. C. 1242.

Lib. 8. Philipid.

Londunumque ferax Cereris, Bacchique Niortum.

Mortagne ſur mer, oppidum in ora Santonum nonnullis. Mauricania, quem locum memorat Aurelianus in vita sancti Martialis, sed situs ratio valde resistit: cum ille Mauricaniam ponat super Garumnam, quæ multum abest a littore Oceani Santonici, in quo situm est Mortagniæ oppidum. Broagium castrum, non a multis annis munitum in ora Santonica, ubi sal paratur ex aquis, maris æstu in littus effusis, ex eo ingens Regibus vectigal; laudantur & salinæ Narbonenses, de quibus meminit Rutilius Numatianus. Noverus pagus in agro Santonico, in quo luculenta prædia habuit Ausonius, testis ipse in epistola ad Paulinum:

Lib. 1. itinerar.

Epist. 24.

Totque mea in Novero sibi proxima prædia pago.

Najo-

Source : BIU Cujas

Najogialo, villa in pago Santonico, clara miraculo D. Martini; de quo Gregorius Turonensis: *Exinde egressi Santonicum territorium ingressi sumus Naiogialo, villa est in hoc territorio sita.* Lib. 4. de mirac. S. Martin. c. 31.

CAPUT XIV.

Pictones. Unde Teifali dicti. Augustoritum Pictonum, Limonum, Malleacum, Lucionum, Liziniacum, Castrum Heraldi. Carrosum nobiliacum S. Maxentii oppidum. Fons Ebraldi. Sellense Castrum Agesinates Aunedonacum.

MEDIOLANUM Santonum, sequitur Pictaviorum, seu Pictonum civitas. Pictones populi inter Aquitanos Santonibus proximi ad Oceanum, & Ligerim usque pertinentes; Strabo: πρὸς δὲ τῷ Ὠκεανῷ, Σαντονοί τε, καὶ Πίκτονες, οἱ μὲν τῷ Γαρουνᾷ παροικοῦντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν δὲ τῷ Λείγηρι: *Ad Oceanum sunt Santones, & Pictones, quorum hi Ligeri, ut docuimus, illi Gerumnæ sunt vicini.* Ideo Ligeris dicitur dividere Pictones a Nannetibus, qui sunt ad ostia Ligeris; idem Strabo: ὁ δὲ Λείγηρ μεταξὺ Πικτόνων τε, καὶ Ναμνιτῶν ἐκβάλλει: *Ligeris inter Pictones, & Nannetas effluit*: & Ratiatensem vicum proximum Nannetibus Pictavum terminum ponit Gregorius Turonensis: *Infra ipsum Pictavorum terminum, qui adjacet civitati Namneticæ, ideſt in vico Ratiatensi.* Pictones falso Pictos Britannicas gentes auctores jactant: quo alludens Guillelmus Brito Pictones Pictos vocitat: Lib. 4. * lege, ἔπομαι, a. De glor. Confess. c. 24. Lib. 6. Philippid.

At Picti, quibus est fidei mutatio semper.
Grata comes.

Theifalos dixit Gregorius Turonensis de Austrapio Duce: *Tempore vero ejus ad clericatum accedens apud Sellense castrum, quod in Pictava habetur diœcesi Episcopus ordinatur, futurum ut decedente Pientio Antistite, qui tunc Pictavam regebat ecclesiam, ipse succederet: Ipse quoque regressus ad castrum suum, mota super se Theifalorum seditione, quos sæpe gravaverat, lancea sauciatus crudeliter vitam finivit.* Et idem alio loco de S. Senoch abbate patria Pictavio: *Fuit autem genere Theifalu & in Turonico clericus factus.* Unde pagum Pictavensem Theifaliam vocitat idem Turonensis: *Senoch Abbas genere Theifalus Pictavi pagi, quem* Thefalian vocant:* nempe a Theifalis Transistrianis Barbaris, qui inclinante imperio Romanorum militiæ adlecti, ex Zozimo, & aliis, ita ut Theifalorum præsidium Pictavis in Aquitania impositum fuerit; notitia imperii occidentis: *Sub dispositione magistri militum præfectus Sarmatarum, & Taifalorum gentilium Pictavis in Gallia.* Ex quo fieri potuit, ut Theifali e præsidiariis militibus, connubiis cives effecti, statas ibi sedes fixerint, & universo pago nomen reliquerint. Pictonum caput Pictavis, seu Pictavium ad Clanum amnem, Αὐγουστόριτον Ptolemæo, Augustoritum Antonino, vulgo *Poictiers*. Inter Aquitaniæ urbes eam agnoscit Sozomenus: Γλάεμον ὃς Πικτάβων, πόλις δὲ ἥδε Ἀκουιτανίας, ἐπίσκοπος ἔνθα. Inter clariores totius Aquitaniæ, Ammianus: *Prima provincia est Aquitanica, amplitudine civitatum admodum culta, omissis aliis multis Burdegala & Arverni excellunt, & Santones, & Pictavi.* Idem Aimoino judicium. Nec omittendum testimonium Fulberti in vita sancti Aichadri apud Surium: *Inter nobilissimas Aquitaniæ urbes Pictavis civitas caput attollit, quæ hinc murali ambitu circumsepta, hinc copiis militaribus suffulta, & suos fovet cives interius, & hostiles procul pellit incursus.* Haud procul ostenduntur veteris oppi- Lib. 4. hist. Franc. c. 18. Lib. 5. hist. Franc. cap. 7. de vit. patr. cap. 15. Lib. 4. * lege, *Theifaliam*. Lib. 5. c. 12. Lib. 16. 15. Lib. 1. de gest. Fr. c. 4. Tom. 5. sept. 15.

Source : BIU Cujas

A. C. 742. di vestigia: vetus Pictavium vocant, ubi regnum inter se divisere Carlomannus & Pipinus fratres rerum potiti, ut scribit Eginartus. Decimo a Pictava urbe milliario jacet campus Vogladensis, in quo de summa rerum Aquitaniæ feliciter cum Alarico Gothorum Rege pugnavit Clodoveus, auctore Gregorio Turonensi, & aliis scriptoribus. Præter Augustoritum, seu Pictavium, alia Pictonum oppida, Limonum Λίμωνον Ptolemæo, cujus vestigia nec ex situ, nec ex nomine agnoscuntur. Malleacum in pago Pictavensi oppidum nobile cœnobio S. Benedicti, cujus fundatorem Guillelmum caput stupæ, Ducem Aquitanorum facit Ademarus, sed vir alias rerum nostrarum peritissimus hic deceptus est: nam multis ante sæculis Malliacense cœnobium celebravit Gregorius Turonensis: *Silere nequivimus, quod apud Malliacense monasterium comperimus*, &c. Illud a Joanne XXII. in episcopatum erectum, & a Pictavensi avulsum: vulgo *Maillesais*. Lucionum & pagi Pictavensis oppidum, Lucæ castrum id esse putant nonnulli, quod in Aquitania locat, & a Carlomanno una cum Pipino in expeditione adversus Hunoldum Aquitanorum Ducem, captum & expugnatum scribit Eginartus: *Carolomannus & Pipinus regno Francorum potiti primo Aquitaniam recipere volentes, contra Hunoldum ipsius provinciæ Ducem cum exercitu Aquitaniam ingrediuntur, & capto quodam castello, cui Lucas nomen est, priusquam ex provincia secederent, regnum, quod communiter administrabant, in loco, qui vetus Pictavium dicitur, inter se diviserunt.* Nunc sedes episcopatus a Joanne XXII. una cum Malliacensi delibati ex Pictavensi. Aliud a Lucacensi castro, quod est pagi Turonici; Glaber: *In pago scilicet Turonico milliario interposito a Lucacense castro.* Lochia Guillelmo Britoni:

Lib. 1. hist. Franc. c. 37.

Lib. de glor. confess. c. 21.

A. C. 742.

eandem

Lib. 2. c. 4.

Lib. 8. Philippid.

Nobile castellum quod Lochia nomine dicunt.

vulgo *Loches*. Liziniacum castrum in pago Pictavensi; Petrus Cluniacensis: *Apud castrum Liziniacum, quod in Pictavensi pago situm est*, &c. Lezenninum castrum Roberto Montensi: *Quod Rex* (Henricus II. Rex Anglorum) *audiens, impiger advolat, & eorum insaniæ obsistens Lezenninum castrum munitissimum cepit*, vulgo *Luzignan*. Castrum Heraldi in agro Pictavensi ad Vingennam amnem, Vicecomitatus honore insigne. Malbergionem Vicecomitis de Castello Airaldi conjugem, dimissa Hildegardi legitima uxore, superduxit Guillelmus Dux Aquitanorum, de quo audita querela Hildegardis in synodo Rhemensi apud Callistum II. ut refert Ordericus Vitalis. Carrosum locus in pago Pictavensi; ibi monasterium posuit Ludovicus Pius, ut legitur in ejus vita: *& quidem multa ab eo sunt in ejus ditione reparata, immo a fundamentis ædificata monasteria, sed præcipue hæc, monasterium Carroffi, monasterium Concas, &c.* vulgo *Charroux*. Nobiliacum itidem locus in pago Pictavensi, ubi monasterium ædificatum a Ludovico Pio, ut subjicitur in ejusdem vita: *monasterium Noviliacum, monasterium sancti Theotfridi*, &c. vulgo *Novaille*. S. Maxentii oppidum in ora Pictonum, e monasterio S. Maxentii abbatis, Clodovei coævi, de quo Gregorius Turonensis: *Erat in his diebus vir laudabilis sanctitatis Maxentius, abbas reclausus in monasterio suo ob Dei timorem, intra terminum Pictavensem, cujus monasterii nomen lectioni non indidimus, quia locus ille usque hodie cellula sancti Maxentii vocatur.* Idem a Ludovico P. refectum narrat ejus vitæ auctor, & rursus a Guillelmo caput stupæ instauratum & castri munitione cinctum prodit Ademarus: vulgo *S. Maxent*. Fons Ebraudi, monasterium sanctimonalium celeberrimum in pago Pictavensi, quod a Roberto de Arbrissello conditum, & institutum, ut referunt Willelmus Malmesburiensis, & Willelmus Neubrigensis: vulgo *Fontevraut*. Sellense castrum in Pictava diœcesi, sedes Austrapii a Clothario designati in Episcopum Pictavensem, post decessum Pientii Antistitis; Gregorius Turonensis: *Tempore vero ejus ad clericatum accedens, apud Sellense*

Lib. 12. ad A. C. 1119.

Lib. 2. hist. Franc. c. 37.

Lib. 5. de gest. Angl.

Lib. 1. c. 15.

Lib. 4. hist. Franc. c. 18.

Source : BIU Cujas

Xellense castrum, quod in Pictava habetur diœcesi Episcopus ordinatur, futurum ut decedente Pientio Antistite, qui tunc Pictavam regebat ecclesiam, ipse succederet. Becciaco vicus in Arbatilico tractu pagi Pictavensis; Gregorius Turonensis: *Apud terminum vero Pictavum, vicus est in Arbatilico nomine Becciaco*. Agesinates Plinio Pictonibus juncti, ideſt Pictonibus contermini, vel potius pars Pictonum. Aunedonacum oppidum in finibus Pictonum; itinerarium Antonini: *Mediolanum Santonum, Aunedonacum*: vulgo *Aulnay*. Limonum in itinerario Antonini, Λιμωνον Ptolemæo, oppidum in finibus Pictonum, cujus vestigium non extat. 1. De glor. mart. c. 90. Lib. 4. c. 19.

CAPUT XV.

Petrocorii, Vesunna, Matrix Petrocoriorum. Sarlatum, Cadonium.

SEQUITUR Vesunna Petrocoriorum. Petrocorii Cæsari, Petrocori Plinio, populi Aquitaniæ secundæ. Lemovicibus, Cadurcis, Nitiobrigibus proximi; Strabo: ἀπὸ Ἀρβερνοὶ, καὶ Λεμοβίκες, καὶ Πετροκόριοι· πρὸς δὲ πάσαις Νιτιόβριγες, καὶ Καδούρκοι: *Deinde Arverni, & Lemovices, & Petrocorii. Tum Nitiobriges, & Cadurci*. Petrocorios Cadurcis subjungit Ptolemæus. Nemo est tantisper locorum peritus, qui non ridet vulgatam lectionem Plinii: *Cadurci, Antobroges, Tarneque amne discreti a Tolosanis Petrocori*, & non fateatur ita legendum: Cadurci, Nitiobriges, Tarne amne discreti a Tolosanis: Petrocorii: cum inter Tolosanos, & Petrocorios medii sint Nitiobriges. Petrocoriorum caput Vesunna; Ptolemæus: ὑφ' ὃς Πετροκόριοι, καὶ πόλις Οὐεσοννα. Itinerarium Antonini: *Aginnum, Excisum, Trajectus, Vesunna*. Tabula Peutingeri: *Condate* X. *Sarrum* XX. *Vesonna* XIIII. vetus inscriptio in civitate Petrocoriorum Lib. 4. Lib. 4. c. 19. Lib. 2. c. 7.

TVTELÆ AVG.
VESVNNÆ
SECVNDVS
SOTERD. S. D.

Nomen retinet vetusta Petrocoriorum arx, quæ *Visune* dicitur. Unde & Petrocorii Vesunnici Sidonio ad Lupum: *Quid agunt Nitiobroges, quid Vesunnici tui?* Præter Vesunnam sunt alia Petrocoriorum oppida non tacenda. Sarlatum oppidum in pago Petrogoricensi, vicus Sarlatensis in vita nondum edita S. Sacerdotis Episcopi Lemovicensis: ubi temporibus Ludovici Pii monasterium S. Salvatoris conditum, eoque translatum corpus D. Sacerdotis Lemovicensis Episcopi, ubi in hunc usque diem quiescit. Nunc sedes episcopatus a Joanne XXII. delibati ex Petragoricensi episcopatu. Cadonium oppidum Petrocoriorum in Sarlatensi diœcesi, ubi monasterium ordinis cistercienſis celebre sudario Domini nostri Jesu Christi, quod Antiochia Sarracenorum manibus erepta, per Raymundum Comitem Tolosanum in Gallias asportatum, si fides chronico Moyssacensi MS. *Cæterum anno Domini* MCCCLXXXXV. *abbas de Cadonio nuper detulit Tolosæ sudarium Domini nostri Jesu Christi, quod dicebatur esse in abbatia sua, in Petragoricensi pago, & in diœcesi Sarlatensi, quæ abbatia est ordinis cistercienſis: Quidam autumant per Ramundum Comitem Tolosanum tempore conquestæ gloriosæ Hierosolymitanæ factæ tempore Urbani Papæ II. de Antiochia fuisse delatum*. Joannes Puteanus, ex veteri tabula, scripsit id ab Anicienſi Episcopo Antiochiæ repertum, & in extremis apud clericum familiarem commendatum, Lib. 8. ep. 11. In Epist. Petrocor.

Source : BIU Cujas

qui redux in fines Petrocoriorum, unde oriundus erat, Dominicum ſudarium depoſuit in quadam eccleſia prope Cadonium ſita.

CAPUT XVI.

Novempopulania, a Vaſconibus, qui eam occuparunt, Vaſconia dicta. Auſcii, Auſcius, Auſciorum urbs. Eluſa, Eluſates. Socia, Sociates, ſive Sontiates.

AQUITANIA tertia eſt, quidquid a Garumna flumine ad Pyrenæos montes, & Oceanum pertinet, quæ Julio Cæſari fuit vetus Aquitania. Ea Novempopulonia dicta eſt, a Novempopulis, de quibus in primis meminere Ammianus: *Novempopulos Auſci commendant, & Vaſatæ:* & Auſonius ipſe Aquitanus:

Lib. 15.
Parental. 3.

Et tria Hiberorum; quæque Novempopulis.

Et idem alio loco:

In prof. 21.

Et Staphyli genitum ſtirpe Novempopulis.

Attamen neſcio, qua ratione Novempopulanæ adſcribuntur tres ſupra novem populos in notitia provinciarum. Nempe Auſcii, Aquenſes, Lactorates, Convenæ, Conſerani, Boii, Benarnenſes, Atturienſes, Vaſates, Bigeriones, Elloronenſes, Elluſates; immo & plures e veteribus Novempopulanam, ſive Novempopulaniam provinciam per ſe conſtituunt, duplicemque tantum Aquitaniam faciunt; Sextus Rufus: *Narbonenſis Novempopulana, Aquitaniæ duæ.* Nomenclator provinciarum: *Aquitania prima, Aquitania ſecunda, Novempopulana.* Notitia imperii: *Aquitania prima, Aquitania ſecunda, Novempopuli.* Et Gregorius Turonenſis: *Maxime tunc Novempopulanæ, geminæque Germaniæ (lege Aquitaniæ) urbes, ab hac tempeſtate depopulatæ ſunt.* Eadem poſtea Vaſconia dicta; Gregorius Turonenſis: *Blandaſtes vero Dux in Vaſconiam abiit, maximamque partem exercitus ſui amiſit.* Et Guaſconia, mutata littera V. in G. ut Gallis familiare eſt; Petrus Cluniacenſis: *Migravit tamen, ſicut audivi, ad loca ſatis vobis contigua, & a Septimania veſtra vobis perſequentibus expulſa, in provincia Novempopulana, quæ vulgo Guaſconia vocatur, & in partibus ei adjacentibus ſibi foveas præparavit.* Et Godefridus Viterbienſis:

In Breviar.
Lib. 2. hiſt. Franc. c. 25.
Lib. 6. hiſt. Franc.
Adverſ. Petrobrus.
In chronic.

Ad ſcelus, edoctos peperit Guaſconia Gothos.

Et Anonymus Floriacenſis: *Unde factum eſt dum Gaſconiam peragraret, ut tranſmeata Garonna fines ejuſdem regionis attingeret:* nempe a Vaſconibus ferociſſimis Pyrenæorum populis, qui cæli, ſolique ſui aſperitatis tædio, variis incurſionibus Aquitania peſſumdata, in ea ipſius parte, quæ ad imum Pyrenæi montis jacet, conſederunt, inclinante jam Regum primævæ ſtirpis imperio: ut inſinuat Turonenſis: *Vaſcones vero de montibus prorumpentes in plana deſcendunt, vineas, agroſque depopulantes, domos tradentes incendio, nonnullos abducentes captivos cum pecoribus, contra quos ſæpius Auſtrovaldus Dux proceſſit, ſed parvam ultionem exercuit ab eis.* Ex quo facile deprehendas lapſum Joſephi Scaligeri, qui Vaſcones primum a Pipino devictos, tum a Ludovico Pio in plana Novempopuloniæ depoſitos; poſtea huic regioni nomen dediſſe exiſtimavit: cum eam longe ante a Vaſconibus occupatam, & Vaſconiam dictam conſtet ex Gregorio Turonenſi. Vaſconia proprie vocata fuit quicquid a Pyrenæo monte pertinet uſque ad Garumnam, unde Garumna fluvius Vaſconum, & Aquitanorum contermi-

Lib. de miracul. S. Benedi. cap. 23.
Lib. 9. hiſt. Franc. c. 7.
In notit. Gall.

Source : BIU Cujas

terminus dicitur, in vita Ludovici Pii, *& transiit Garonnam fluvium Aquitanorum, & Vasconum conterminum*. Novempopulaniæ metropolis civitas Auscio-
rum. Auſci Aquitaniæ populi, de quibus Cæſar: *Hac audita pugna, maxima pars Aquitaniæ ſeſe Craſſo dedidit, obſideſque ultro miſit, quo in numero fuerunt Tarbelli, Bigerriones, Preciani, Vocates, Taruſates, Eluſates, Garites, Auſci, Garumni, &c.* Et Plinius: *Conſeranni, Auſci, Eluſates, Sottiates*. Inter clariſſimos Aquitaniæ populos cenſentur Melæ: *Aquitanorum clariſſimi ſunt Auſci*. Et Marcellino: *Novempopulos Auſci commendant*. Auſciis quoque jus Latii datum a Romanis, auctor eſt Strabo: δεδώκασι, δὲ Λατίνιον οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τῶν Ἀκυϊτανῶν τισὶ, καθάπερ Αὐσκίοις, καὶ Κονβέναις: *Dederunt jus Latii Romani Aquitanorum nonnullis, ut Auſciis, & Convenis*. Auſciorum civitas Αὐγέστα Ptolemæo, Αὔσκιοι καὶ πόλις Αὐγέστα. Civitas Auſcius in itinerario Burdegalenſi: Auſcienſis urbs Gregorio Turonenſi: Auſcium martyrologio Romano, & Uſuardo: vulgo *Auch*. Olim Novempopulaniæ metropolis fuit Eluſa, & ſub ea cum cæteris civitas Auſciorum, teſtantur non modo veteres notitiæ provinciarum, in quibus Novempopulanæ civitates hac ſerie deſcribuntur: Metropolis civitas Eluſatium, civitas Aquenſium, & agmen claudit civitas Auſciorum: teſtantur & ſubſcriptiones antiquorum conciliorum Galliæ, Agathenſi enim ſubſcripſerunt, Clarus Eluſæ metropolitanus, & Nicetius Auſciorum Epiſcopus. Aurelianenſi I. Leontius non Toloſanæ, ut mendoſe legitur, ſed Eloſanæ metropolis, & Tetradius Auſciorum Epiſcopus. Rhemenſi denique apud Flodoardum ſubſcripſere Senochus Eloſanenſis, & Audericus Auſcenſis, unde non injuria Sidonius Eluſates Auſcenſibus præponit: *Heluſani, Vaſates, Convenæ, Auſcenſes*. Et ante Severus Eluſam a Priſcillianiſtis ex Hiſpania Romam per Aquitaniam iter facientibus, velut provinciæ caput nefariæ hæreſeos ſemine primum tentatam obſervavit: *Sed iter eis præter interiorem Aquitaniam fuit, ubi tum ab imperitis magnifice ſuſcepti, ſparſere perfidiæ ſemina, maximeque Eluſanam plebem, ſane tum bonam, & religioni ſtudentem, pravis prædicationibus pervertere*. Sed Eluſa, ut ſe habent rerum vices, hoſtili manu everſa, metropolis totius provinciæ facta eſt civitas Auſciorum, unde in notitia provinciarum Galliæ, quæ temporibus Caroli Magni edita fertur, extatque apud Goldaſtum, Eluſa perperam confunditur cum Auſcio: *Metropolis civitas Eloſacis, id eſt Auſcius*, unde valde miror in teſtamento Caroli M. apud Eginartum in deſcriptione imperii metropoleon Bituricas, & Burdegalam memorari, ſileri Auſciorum urbem: *Nomina vero metropolicarum civitatum, in quas eadem eleemoſyna vel largitio relicta eſt, hæc ſunt: Roma, Ravenna, Mediolanum, Forum Julii, Gradus, Colonia, Moguntiacum, Vivarumque, & Salzburgum, Rotomagiis, Treveri, Senones, Veſuntium, Lugdunum, Rhemi, Arelatum, Vienna, Tarantaſia, Ebrodunum, Burdigala, Turones, Bituriges*. Et apud Notgerum Leodienſem, duas tantum Aquitaniæ metropoles ſtatui, Bituricenſem, & Burdegalenſem: *Habet Aquitania, præter caſtra, & loca munita, urbes quatuordecim prægrandes, eaſque populoſas, & celeberrimas, e quibus duæ ſunt metropoles: una Burdegalenſis magnis ſemper viris conſpicua: altera Bituricenſis*. Magiſque mirum apud Aimoinum, in cenſu clariorum Aquitaniæ urbium, non modo Auſcium, ſed & Biturigam ſilentio præteriri: *Secundum quam traditionem in Aquitania continentur urbes egregiæ, Narbona, Arvernus, quæ nunc Clarus mons vocatur, Cadurx, Toloſa, Gavalis, Rotenus, Lemovis, Petragorica, Pictavis, Burdegalis, Sanctona, & Engoliſma*. Sub Auſcis hodie comprehenditur Sotia oppidum: vulgo *Sos*. Nonnullis idem, quod Sotiatium oppidum, quod a P. Craſſo legato Cæſaris deditione captum refert ipſe Cæſar. Sotiates, ſeu Sottiates tamen Cæſari, & Plinio populi ab Auſciis, & Eluſatibus diſtincti, Sontiates vocat Oroſius, Σωτιανὲς Athenæus ex Nicolao Damaſceno. In pago Auſcienſi memoratur Pontons villa ditionis monaſterii Floriacenſis ad flumen At-

Lib. 3. de Bell. Gall.
Lib. 4. c. 19.
Lib. 3. c. 2.
Lib. 15.
Lib. 4.
Lib. 2.
Lib. 10. c. 22. kal. maii.
Lib. 2. c. 5.
Lib. 7. ep. 6.
Lib. 2. hiſt. ſacr.
Tom. 3. rer. Alemanni.
In vit. S. Remacli.
Lib. 1. hiſt. Franc. c. 4.
Lib. 3. de Bell. Gall. Cæſar. eod. loc Plinio lib. 4. cap. 19.

Source : BIU Cujas

Oroſ. lib. 6. cap. 7. Athen. lib. 6. cap. 13. Lib. 4. de mirac. S. Bened. cap. 22. & 23.

turrum; Anonymus Floriacenſis: *Vocatur itaque Pontons in regione poſita Guaſconiæ*. Et alio loco: *Unde factum eſt dum Gaſconiam peragraret, ut tranſmearet Garonna fines ejuſdem regionis attingeret, in quibus poſitus eſt locus ſuperius memoratus, Pontons, videlicet in pago Auſcienſi ſuper flumen Aduræum ditioni Floriacenſium fratrum ſubditus.*

CAPUT XVII.

Aquenſes, Aquæ Auguſtæ alias Tarbellicæ. Atyr. Tarbellicus ſinus. Lactora. Tauropolium. Convenæ. Lugdunum Convenarum. Oneſiæ Thermæ. Conſeranni.

Lib. 2.

INTER comprovinciales metropoles Auſciorum prior occurrit Aquenſium civitas ad Atturrum flumen, Aquæ Auguſtæ Ptolemæo: Τάρβελλοι, καὶ πόλις αὐτῶν Τ"δατα Α'υγύστα: *Tarbelli & eorum civitas Aquæ Auguſtæ*. Aquenſis urbs Gregorio Turonenſi: *Dum autem in hac urbe morarentur Fauſtianum preſbyterum Aquenſi urbi ordinari præcipiunt*. Aquenſe municipium eidem Turonenſi: *Aquenſibus igitur eſt conceſſus inclytus athleta Metrias: Tempore igitur quodam cum Franco Epiſcopus, hujus municipii eccleſiam gubernaret*. Aquæ Tarbellicæ in itinerario Antonini, ubi deſcribitur iter de Hiſpania in Aquitaniam: *Imum Pyrenæum Caraſam, Aquas Tarbellicas*. Aquis in tabula Peutingeri, nempe ab aquis ſalubribus, quas Romanorum temporibus valde celebres fuiſſe, teſtis eſt Plinius: *Emicant benigne, paſſimque in plurimis terris alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi junctæ, ſicut in Tarbellis, Aquitanica gente*. Tarbella civitas dicitur Vibio ſequeſtro: *Atyr, Tarbellæ civitatis Aquitaniæ in Oceanum fluit*, nempe quod ſit in finibus Tarbellorum: Tarbelli enim eum tractum tenuere, qui a Biturigibus Viviſcis ad Pyrenæum uſque patet; Ptolemæus: ὑφ' ἕς (ſub Biturigibus Viviſcis) μέχρι τῆς Πυρηνης τῶ ὄρους Τάρβελλοι: *ſub iis ad Pyrenæum montem Tarbelli*. Ideo Tarbellam Pyrenen vocavit Tibullus ad Meſſalam:

Lib. 31. c. 2.

Lib. de fluminib.

Lib. 2.

Lib. 1. eleg. 7.

- - - - Tarbella Pyrene
Teſtis, & Oceani littora Santonici.

Et Auſonius Paulino ex Hiſpania Burdigalam cogitanti iter ſignat per agrum Tarbellorum:

Ep. 24.

Et quando iſte meas impellet nuntius aures
Ecce tuus Paulinus adeſt, jam ninguida linquit
Oppida Iberorum, Tarbellica jam tenet arva.

Immo, & Tarbelli latius a Pyrenæo ad Oceanum uſque habitarunt, & oram ſinus, quem Oceanus efficit, accoluerunt; Strabo: ἔστι δ' ἡ μὲν Παρωκεανῖτις τῶν Α'κυϊτανῶν ἀμμώδης ἡ πλείστη, καὶ λέπτη ... ἐν ταύτῃ δ' ἐστὶ, καὶ ὁ κόλπος, ὁ τοιῶν ἢ ἰδμὸν ... ἔχουσι δὲ Τάρβελλοι τὸν *πόλπον: *Aquitaniæ ſolum quod eſt ad littus Oceani, majore ſui parte arenoſum eſt, & tenue ... ibi eſt etiam ſinus iſthmum efficiens ... Tarbelli hunc ſinum tenent*. Hoc eſt ad oſtia uſque Aturri, ideo Auſonius cum avum maternum ortu Æduum ad Tarbellos ſeceſſiſſe obſervat, ejus ſeceſſum figit, qua Aturrus in mare mergitur, & Oceanus Tarbellicus perſtrepit.

Lib. 4.

* lege, κόλπον

Parental. 4.

Tum profugum in terris per quas erumpit Aturrus
Tarbellique furor perſtregit Oceani.

Et

Et Lucano Tarbellicus æquor dicitur, qua Atturrum excipit: Lib. 1.

- - - - Tunc rura Nemossi
Qui tenet, & ripas Aturi, qua littore curvo
Molliter admissum claudit Tarbellicus æquor.

Et Ausonius Tarbellium Aturrum vocitat: In Mosella.

In mare purpureum dominæ tamen ante Mosellæ
Numine adorato Tarbellius ibit Aturrus.

Aquæ Augustæ, sive Tarbellicæ, non eæ, quæ ad radicem Pyrenæi sitæ sunt, prope Tarbam Bigeronum: nostris *Bagneres*: sed eæ, quæ ad ostia Aturri sunt: vulgo *Aqs*, ut docuit Josephus Scaliger in Ausonium, a nomine istius oppidi accolis nomen Aquenses. Eosdem Aquitanos dixit Plinius, & ab iis universæ Aquitaniæ nomen transfusum opinatus est: *Bituriges cognomine Vibisci Aquitani, unde nomen provinciæ*. Quo forte alludens Ausonius, Paulini matrem stirpis Aquitanæ dixit, quod esset Aquensis: tamen Aquitanos a Tarbellis distinguit Plinius: & Aquitanis subjungit Begerros, Tarbellos. Civitatem Aquensium sequitur civitas Lactoratium, ad Ægircium amnem sita, Lactura Antonino, ubi iter ab Aginno Lugdunum describitur: *Lacturam, Climberrum, Belsinum, Lugdunum*. Lactora in tabula Peutingeri, nomen retinet: *Leictoure*. Ridendus prorsus Belleforestius, qui Tauropolium, de quo mentio occurrit in veteri inscriptione, Lactorensis istius urbis vetus nomen esse credidit. Nemo enim est qui nesciat: Tauropolium esse taurorum sacrificium, quod Julio firmico Tauribolum: *Tauribolum, vel Oriobolium scelerata te sanguinis labe perfundit*. Proxime accedit Convenarum civitas: Convenæ fuere prædones, qui a Gn. Pompeio perdomita Hispania e Pyrenæo saltu deportati, in unum oppidum coaluere; Hieronymus adversus Vigilantium: *Nimirum respondet generi suo, ut qui de latronum, & Convenarum natus est semine, quos Gn. Pompeius edomita Hispania, & ad triumphum redire festinans, de Pyrenæi jugis deposuit, & in unum oppidum congregavit, unde & Convenarum urbs nomen accepit*. Qui fuerint illi latrones Pyrenæi subsessores, non alii, quam Vascones, qui ad radices Pirenæi dejecti, ut cæli mutatione eorum feritas compesceretur; Isidorus Hispalensis: *Vacca oppidum fuit juxta Pyrenæum, a quo sunt cognominati Vacchi. Hi Pyrenæi jugis peramplam montis habitant solitudinem, iidem & Vascones, quasi Vaccones c, in s, litteram demutata, quod genus Pompeius edomita Hispania, & ad triumphum venire festinans, de Pyrenæi jugis deposuit, & in unum oppidum congregavit; unde & Convenarum urbs nomen accepit*. Hinc Plinius, cum Aquitaniæ populos recenset: *Aquitani*, inquit, *unde nomen Provinciæ, Sediboniates, mox in oppidum contributi Convenæ*. Convenarum oppidum situm ad Garumnam flumen, & radicem Pyrenæi; Lugdunum Straboni: πρὸς μὲν τῇ Πυρήνῃ, τῶν Κονουένων ἐστὶ συγκλύδων, ἐν ᾗ πόλις Λούγδουνος: *Ad Pyrænam Convenarum est civitas urbsque Lugdunum*. Et Ptolemæo: συνάπτοντες δὲ τῇ† Πυρήνῃ, καὶ αὐτῶν πόλις Λούγδουνον: *Contigui Pyrenæo sunt Convenæ, quorum civitas Lugdunum*. Et Antonino, in itinere quo itur ab aquis Tarbellicis Burdigalam: *Beneharnum, oppidum novum aquas Convenarum Lugdunum*. Et in itinere ab Aginno Lugdunum: *Lacturram, Climberrum, Belsinum, Lugdunum*: urbi nomen a situ, quod sita sit in edito colle, Lugdunum enim quasi Lugodunum, linqua Celtica corvi montem significat; ut ex Clitophonte observavit Plutarchus. Guntrani Regis olim iram experta Convenarum urbs, quod Gundebaldum, qui se Clotharii filium jactabat, admisisset, armis expugnata, & fundibus diruta, ut narrant Gregorius Turonensis, & Aimoinus: ex ejus ruinis surrexit S. Bertrandi fanum in Valle Capraria e nomine Bertrandi sanctissimi Convenarum Antistitis: nec dignitate Ausciis cessere Convenæ, utrisque jus latii e Romanis tributum jam observatum ex Strabone. In agro Con-

Lib. 1. lect. cap. 6. Lib. 4. c. 19. Parental. 24. Lib. 4. c. 19. Lib. de err. prof. avar. relig. Hesych. in v. ταυρόπολια. Lib. 9. orig. cap. 2. Lib. 4. c. 19. Lib. 4. Lib. 2. Lib. de fluminib. Lib. 7. c. 35. usque ad 38. Lib. 3. c. 69. & seq. Lib. 4.

† hic, & in prox. præcedente ex Strab. lege, Πυρήνῃ

venarum fuerunt, & Thermæ Oneſiæ, quas valde celebrat idem auctor: καὶ αἱ τῶν Ὀνησίων θερμαὶ, κάλλιστα ποτιμωτάτῳ ὕδατος: *Et Oneſiæ thermæ præſtantiſſimæ aqua ad potum optima*: quæ ſint illæ, ſi quæris a me, eædem opinor, quas Antoninus aquas Convenarum vocat, vulgus hodie aquas Encauſſias, quæ antiquam laudem tuentur, & miris ægrorum turbis frequentantur annuatim. In eodem Convenarum pago ſitum Mutelli caſtrum ad Garumnam flumen, æternum memorandum felici Simonis Monfortii pugna adverſus Albigenſes, & Petri Aragonum Regis nece; de qua Petrus Valliſſarnenſis, & alii ejus ævi ſcriptores. Sub metropoli Auſciorum proxime militat civitas Conſarannorum, ſive Conſorannorum: vulgo *Conſerans*. Primus Conſorannenſis Epiſcopus laudatur D. Valerius apud Gregorium Turonenſem: hujus tamen urbis tutela S. Licerius, ejuſdem urbis Antiſtes: noſtris *S. Liſier*: non contemnendum oppidum fuiſſe, ſatis argumento eſt, quod in pactione habita, inter Guntranum, & Childebertum Reges, Conſerannis cum aliis matricibus Aquitaniæ civitatibus Childeberti ſorti acceſſit, ut legitur apud Gregorium Turonenſem: *Pari conditione civitates Meldis, & duas portiones de Sylvanectis, Turonis, Pictavis, Abrincantis, Vicojuli, Coſeranis, Lapurdo, & Albige, domnus Childebertus Rex cum terminis a præſenti die ſuæ vindicet poteſtati*. Inter Aquitaniæ populos non tacentur Conſoranni; Plinius: *Vellates, Tornates, Conſoranni, Auſci, Eluſates*.

Hic. Albig. ſtap. 71.

Lib. de glor. Conf. c. 84.

Lib. 9. c. 20.

Lib. 4. c. 19.

CAPUT XVIII.

Boii. Baiona alias Lapurda. Baſculi Baſcli. Caſtrum S. Joannis de pede portus. Portus fauces montium, Caſtrum Lybiæ, ſeu Lugiæ.

CONSERANNIS committitur civitas Boatum, ideſt Bot, ſive Boius, variant enim veteres notitiæ provinciarum. Hodie Baiona, olim & Lapurdum, ubi, dum res Romana ſtetit, excubabat præſidium militum; notitia imperii: *Tribunus cohortis Novempopulanæ Lapurdo*. Et in pactione modo adducta Guntrani, & Childeberti Regum, apud Gregorium Turonenſem: *Conſeranis Lapurdo, & Albige*. Unde & Bajonenſes Epiſcopi in veteribus tabulis Lapurdenſes vocitantur, & Baionenſis tractus, *Lapord*. Necnon Lapurdenſes locuſtæ apud Sidonium: id piſcis genus Langoſtas noſtri vocant, quarum ingens copia in ora Baionenſi. Lapurdum eſſe Lordam, tenuem vicum in Comitatu Bigorræ, primum voluit Joſephus Scaliger in Auſonium, ſed ipſe in poſteriori editione commentationis ſuæ, judicio ſuo ſpongia damnato Lapurdum, non aliud oppidum, quam Baionam eſſe agnovit. Baionæ, nomen a Boiis populis hauſerunt Helias Vinetus, & Scaliger, & Baionam dictam voluere quaſi Boionam. Sed cave ne te decipiant viri doctiſſimi; nam Lapurdenſes, ſeu Baionenſes, ſunt pars Tarbellorum, qui a Pyrenæo pertinent ad oram Oceani, qua in ſinum flectitur, & ad oſtia Aturri: Boii vero ſunt populi Medulis, & Burdegalenſibus finitimi; Paulinus in epiſtola ad Auſonium:

Lib. 4. c. 19.

Lib. 8. ep. 12.

Lib. 2. ep. 7.

Vinet. in Paulin. ep. 3. n. 566. B.

Scalig. lib. 2. Auſon. lect. lib. 2. c. 7.

Epiſt. 3.

Qua regione habites placeat reticere nitentem
Burdigalam, & piceos malis deſcribere Boios.

Piceos appellat, quod ſolum ſit ferax arborum, quæ picem & reſinam ferunt. Præterea Antoninus ab aquis Tarbellicis Boios uſque ponit M. paſſuum XLVII. & a Boiis Burdigalam M. P. XVI. quod Baionæ minime convenire poteſt, cum ea abſit Burdegala, itinere quatuor fere dierum. Boiorum caput, vicus, qui hodie

Source : BIU Cujas

die dicitur *Buchs*; ideſt teſta Boiorum, Ptolemæo: Κυριανὸν ἄκρον: *Curianum promoniorium*. Hujuſce tractus dominus principalis capitalis Buziorum P. Æmilio ſcriptori rerum Gallicarum: *Capitalis Buziorum ita principem ſuum Buzii, Vaſconiæ ea regio eſt, vocitant, nobilis bello Anglicarum partium Dux*: vulgo *Captal de Buch*. Ut ut ſit, Baiona eſt clariſſimum Novempopulaniæ oppidum Vicecomitatus honore olim pollens; Rogerus Hovedenus: *Deinde obſedit* (Richardus Comes Pictavienſis, tum Rex Anglorum) *Baioniam civitatem, quam Ernaldus Bertramus Vicecomes Baioniæ contra eum munierat*. Immo caput Vaſcitaniæ, ſeu Vaſchorum regionis; Uvalſinganus: *Terram Baſclorum, cui caput eſt civitas Baiona*. Turpinus: *Cum igitur apud Baionam urbem Baſculorum Caroli exercitus hoſpitatus eſſet*. Vaſcitania ea regio eſt in finibus Aquitaniæ, quæ Baſconia dicitur Alberto Aquenſi: *Is autem Gaſton* (Princeps Bearnenſis) *vir illuſtris atque ditiſſimus, utrum de Gaſconia, an Baſconia foret, non integre memini*: Regionis incolæ Baſculi paſſim, & Baſcli: vulgo *Baſchi*: populi lingua & moribus a Gallis, & Hiſpanis diſcrepantes, prædationibus, & latrociniis olim famoſi, Galliæque infeſti; Hovedenus: *Et compulit* (Richardus modo laudatus) *per vim Baſclos, & Navarrenſes jurare, quod pacem ab illa hora peregrinis, & inter ſe ſervarent in perpetuum*. Et Robertus Montenſis: *Quidam Baſcli, & Navarenſes, & Brebenſones venerunt ad urbem Burdegalenſem, & ipſam urbem vaſtaverunt, in ſuburbiis flammis, & rapina*. Unde Baſclorum appellatio tranſiit in factionis nomen, & in concilio Lateranenſi habito ſub Alexandro III. anno Chriſti MCLXXIX. Baſcli, & alii id genus hominum velut hæretici diris ſolemnibus proſcripti: *De Brabantionibus, & Aragonenſibus, Navariis, Baſcolis, Coterellis, & Triaverdinis, qui tantam in Chriſtianos immanitatem exercent, ut nec eccleſiis, nec monaſteriis deferant, non viduis, & pupillis, non ſenibus, & pueris, nec cuilibet parcant ætati, aut ſexui; ſed more paganorum omnia perdant, & vaſtent, ſimiliter conſtituimus, ut qui eos conduxerint, vel tenuerint, vel foverint per regiones, in quibus taliter debacchantur, in dominicis, & aliis ſolemnibus diebus, per eccleſias publice denuncientur, & eadem omnino ſententia, & pœna, cum prædictis hæreticis habeantur adſtricti, nec ad communionem recipiantur eccleſiæ, niſi ſocietate illa peſtifera, & hæreſi abjuratis*. Nec dum iſtorum furor deſæviit, jam enim proximo poſt ſæculo apud Innocentium III. P. querebatur Guido Arvernorum Comes, terram & ditionem ſuam a Claromontenſi Epiſcopo armis vaſtatam, conjunctis ſeu adjuratis Baſculorum copiis, ut conſtat ex ipſius Pontificis epiſtola. In diœceſi Baionenſi præcipua loca veterumque memoria celebrata hæc ſunt: Caſtrum S. Joannis de Pede-portus, ſeu portæ. Antonino imum Pyrenæum: vulgo, *S. Iean de Pied de port*. Id a Sancio Rege Navarræ, Berengariæ filiæ nomine Richardo Regi Anglorum cum aliis in dotem dictum, teſtis Innocentius III. in epiſtola ad Regem Navarræ. Fauces montium noſtri Portus appellitant; Turpinus: *Tunc Aigolandus fugiens tranſmeavit portus Aſerros, & venit uſque Pampiloniam*. Et alio loco: *Tunc Carolus credens verbis Ganalonis diſpoſuit tranſire portus Ciſereos, & redire in Galliam*. Græci πύλας. Fanum S. Joannis Luſſii in finibus Aquitaniæ. Caſtrum Lybiæ Juliano Toletano apud Lucam Tudenſem: *Poſt hæc Rex Bamba in tres turmas exercitum dividit, ita ut una pars ad caſtrum Lybiæ, quod eſt Aquitaniæ caput, tenderet*, &c. Et paulo poſt, *& Caſtra Pyrenaica, quæ vocantur Cancoliberum, Vulturariam, & Lybiam, mirabili victoriæ triumpho cepit*. Lugia Reginoni: *Carolus ſentiens viros regni a ſe defeciſſe, in ultimis finibus Aquitaniæ Lugiæ latibulum quæſivit*: hodie *S. Iean de Luz*.

A. C. 1177. A. C. 1239. In chron. c. 7. Lib. 2. c. 23. A. C. 1177. A. C. 1179. Can. 27. & apud Guill. Neubrig. lib. 3. cap. 2. Lib. 1. ep. 533. Lib. 1. ep. 219. In chron. c. 11. Lib. 3. A. C. 864. lib. 2.

Source : BIU Cujas

CAPUT XIX.

Benearnum. Aturrenſes. Vicus Julii. S. Severi oppidum. Vaſates, Coſſio Vaſatum. Regula caſtrum. Bigerones. Tarba Bigerronum. Aquenſis Vicus. Elarona, Eluſa.

BOATIUM civitati in notitia provinciarum proxime additur civitas Benarnenſium, ideſt Benarnus, Benearnum Antonino, in itinere a Cæſar auguſta Benearnum: *Summo Pyrenæo foro ligneo, Aſpaluca, Ilurone, Benearnum.* Et in itinere ab aquis Tarbellicis Toloſam: *Beneharnum oppidum novum, aquas Convenarum.* Benarnum Gregorio Turonenſi: *de civitatibus vero hoc eſt Burdegala, Lemovica, Cadurco, Benarno, & Begorra.* Benarna urbs eidem: *Emodius cum Ducatum urbium Turonicæ, atque Pictavæ adminiſtraret, adhuc & Vici Julienſis atque Benarnæ urbium principatum accipit.* Unde nomen Bearnenſi dynaſtiæ: quodnam eſſet hoc oppidum, non conſentiunt noſtri. Joſephus Scaliger in Auſonium, Orteſium eſſe exiſtimavit, ſed probabilius id eſſe Laſcurrim: vulgo *Leſcar*. In pago enim Benarnenſi non alios novimus, quam duos epiſcopatus, Laſcarienſem, & Oloronenſem, quorum prior Benarni nomine olim gaudebat, ut colligitur ex ſubſcriptionibus ſynodi Agathenſis, cui ſubſcripſere Galactorius Epiſcopus de Benarno, & Gratus Epiſcopus Olorenſis. Inde Novempopulaniæ metropoli faſces ſubmittit civitas Aturrenſium. Aturrenſes ſunt Novempopulaniæ populi, his nomen ab Aturro amne, qui pagum illum rigat: vulgo *l' Adour*. Aturrenſium oppidum Vicus Julii, in notitia provinciarum Galliæ, edita ex bibliotheca Thuana, *civitas Adtorenſium, Vico Juli*. Et in exemplo pactionis habitæ inter Guntranum, & Childebertum Reges, apud Gregorium Turonenſem: *Pictavis, Abrincatas, Vico-Juli Conſoranis*. Et in vita S. Philiberti apud Surium: *Itaque beatus Philibertus Heliſano territorio ortus; ſæcularis litteraturæ minime rudis, pro gentis illius more plane ſtrenuus in Vico Julii eſt educatus*. Vicus Julienſis eidem Turonenſi: *Nuper enim in Aquenſi urbe Epiſcopus obierat, & Nicetius Comes loci illius, germanus Ruſtici Vici-Julienſis Epiſcopi, præceptionem ab Chilperico elicuerat, ut conſoratus civitati illi ſacerdos daretur*. Eidemque alio loco: *Sub termino quoque Vici-Julienſis ſunt tres presbyteri conſepulti*. Idem oppidum de pagi nomine dictum Aturres; Sidonius: *Rediit ipſe Catilina ſæculi noſtri nuper Aturribus*. Aduris in commonitorio Aniani codici Theodoſiano præfixo: *Anianus vir ſpectabilis ex præceptione D. N. glorioſiſſimi Alarici Regis hunc codicem de Theod. legibus, atque ſententiis juris, vel diverſis libris electum Aduris anno* XXII. *eo regnante edidit, atque ſubſcripſit:* vulgo *Ayre*. In diœceſi Adurenſi eſt oppidum S. Severi, quod caput Vaſconiæ dicitur, celebre monaſterio ordinis S. Benedicti a Willelmo Sancii Uvaſconiæ Comite ibi fundato; ut compertum habemus ex Innocentio III. Sequitur civitas Vaſatica. Vaſates Novempopulaniæ populi, olim cum Auſciis dignitate certantes; Ammianus: *Novempopulos Auſci commendant, & Vaſates;* Vaſſei Plinio. Vaſatum oppidum Coſſio Ptolemæo: Οὐασάριοι, ἡ πόλις Κόσσιον. Et Auſonio:

Lib. 9. cap. 20.
Lib. 9. cap. 7.
Lib. 2. cap. 7.
Lib. 9. c. 20.
Tom. 4. Aug. 20.
Lib. 9. c. 7.
De glor. Confeſſ. c. 52.
Lib. 2. ep. 1.
Regiſtr. 15. ep. 32.
Lib. 15.
Lib. 4. c. 19.
Lib. 2. Parental. 24.

Coſſio Vaſatum municipale genus.

Sed poſtea, ut pleræque aliæ Galliarum urbes, Vaſates de pagi nomine nuncupata eſt: vulgo *Bazas*: ſita in arenoſo ſolo, & tractu illo Syrtium, quem Landas

Source : BIU Cujas

das vocant, ejus ſitum graphicè depingit Sidonius in epiſtola ad Trigetium: *Tantumne te Vaſatium civitas, non ceſpiti impoſita, ſed pulveri, tantum Syrticus ager, ac vagum ſolum, & volatiles ventis altercantibus arenæ ſibi poſſident; ut te magnis flagitatum precibus, parvis ſeparatum ſpatiis, multis expectatum diebus attrahere Burdegalam, non poteſtates, non amicitiæ, non optimata vivariis oſtrea queant;* unde arenoſi Vaſates Paulino ad Auſonium: Lib.8. ep.12. Epiſt. 3.

Conſul arenoſos non dedignare Vaſatas.

In Vaſatenſis diœceſi eſt monaſterium regulæ ad Garumnam, a Gumbaldo Epiſcopo Vaſatenſi & Willelmo Sancio Vaſconiæ Duce germanis conditum: huic nomen Regulæ, quod regulari diſciplina valde floruerit: olim *Squirs*: eadem ſignificatione Aimoinus Floriacenſis de S. Abbone abbate Floriacenſi: *Uvaſconiam proficiſcitur. Eſt in illis partibus monaſterium quoddam Squirs, ut fertur antiquitus nominatum, a modernis contrario nunc vocabulo Regula vocitatum.* Et fragmentum chronici Floriacenſis: *Eodem anno tempore paſchali, cum eſſem ſuper fluvium Garonnæ in loco, qui dicitur Scyrs.* Regulæ caſtrum, in quo conſtructum eſt monaſterium, celebrat P. Valliſſarnenſis: *Recipienteſque ſe in navibus per Garonam fluvium celeriter deſcendebant ad quoddam caſtrum proximum Regis Angliæ, quod Regula dicebatur.* Novempopulaniæ Metropoli ſuffragatur & civitas Turſa, ubi caſtrum Bigorra, ut eſt in notitia provinciarum. Bigerones, ſeu Bigerriones ſunt Novempopulaniæ populi ad Pyrenæum, Tarbellis, & Convenis proximi; Cæſar: *Hac audita pugna, maxima pars Aquitaniæ ſeſe Craſſo dedidit, obſideſque ultro miſit, quo in numero fuerunt Tarbelli, Bigeroiones, Preciani.* Et Plinius: *Mox in oppidum contributi Convenæ, Begerri, Tarbelli.* Bigeronum caput Tarba, olim Turſa, ubi fuit vetus caſtrum Bigorra, ex quo civitas ipſa Begorra dici amavit, ut apud Gregorium Turonenſem: *De civitatibus vero, hoc eſt Burdegala, Lemovica, Cadurco, Benarno, & Begorra.* Biorritana, ſive Beorritana urbs eidem Turonenſi: *Eſt alius martyr infra terminum urbis Beorritanæ presbyterii honore præditus.* Et alio loco: *Infra terminum autem Beorritanæ urbis.* Hodie Tarba, cui male quidam nomen affingunt a Tarbellis: eſt enim civitas Bigeronum, qui alii omnino ſunt a Tarbellis, ut jam ex Cæſare & Plinio comprobatum. Bigeronum in finibus eſt & vicus Aquenſis, ab aquis ſalubribus, quæ ingentem famam loco conciliant: hodie *Bagneres.* In eodem tractu ſunt & vici inſignes ſanctorum reliquiis Sexciacenſis, & Talua, de quibus Gregorius Turonenſis. Ejuſdem metropolis vernacula eſt civitas Elloronenſium, Elarona in veteri notitia edita ex bibliotheca Thuana: *Civitas Lurunenſium Elarona.* Et apud Gregorium VII. Pontif. memoratur Amatus Ellorenſis, ſeu Olorenſis Epiſcopus: vulgo *Oleron.* Civitas Eloſatium, quæ fuerat olim metropolis totius Novempopulaniæ, e faſtigio lapſa in infimum gradum, diu poſt caſum ſuos Epiſcopos habuit, ſed ultima luxit ſub metropoli Auſciorum, tandemque in humilem vicum redacta, Epiſcopatum amiſit, & acceſſione ſua Auſcienſem locupletavit. Eluſa urbs olim clariſſima Aquitaniæ, ſub Auſcis eam locat Mela: *Aquitanorum clariſſimi ſunt Auſci, Celtarum Hedui, Belgarum Treveri, urbeſque opulentiſſimæ in Treveris Auguſta, in Heduis Auguſtodunum, in Auſcis Eluſaberris:* vulgo *Euſe*: patria Rufini quondam præfecti imperii Romani, de quo Claudianus: Lib. de vit. S. Abbon c. 16. Idem in membrana. M. Reguf. apud Pithœū, A. C. 1108. Hiſt. Albig. cap. 79. Lib.3.de bell. Gall. Lib. 1. de mirac. c. 74. De glor. conf. c. 49. Lib. de glor. confeſſ. c. 49. & 50. Lib. 2. ep.2. & lib. 6. ep. 25. Lib. 3. In Ruffin. lib. 1.

Invadat muros Elyſæ notiſſima dudum
Tecta petens.

Felicior partu S. Philiberti abbatis Gemiticenſis, quem Heliſano territorio or-

tum, Vico Julii educatum, & a civibus ejus loci in Episcopum expetitum agnoscit ejus vitæ auctor.

CAPUT XX.

Obscuriores Aquitaniæ populi.

TRINAM Aquitaniam, & clariores ejus populos, pro ratione notitiæ provinciarum exegimus, plures Cæsar, & Plinius enumerant, quos hodiernis componere, & suis locis collocare valde difficile est. Nec mirum: plures Aquitaniæ gentes exiguas & obscuras esse ait Strabo, quæ tot ætatum obductis tenebris facile nos effugiunt, cum ipsæ sui nominis obscuritate latuerint. Ob id Aquitanicorum censum, qualis a Cæsare & Plinio positus est, exscribendum duxi, ut lector judicio & diligentia sua, quæ nobis desunt, suppleat: *Hac audita pugna* (inquit Cæsar postquam rem adversus Sotiates a Crasso feliciter gestam explicuit) *maxima pars Aquitaniæ sese Crasso dedidit, obsidesque ultro misit, quo in numero fuerunt Tarbelli, Bigerriones, Preciani, Vocates, Tarusates, Elusates, Garites, Ausci, Garumni, Sibutiates, Cocosatesque, paucæ ultimæ nationes anni tempore confisæ, quod hyems suberat id facere neglexerunt.* Et Plinius: *Aquitanicæ*, ait, *sunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Santones liberi, Sesignavi, Bituriges cognomine Ubisci* (lege Vibisci). *Aquitani, unde nomen provinciæ, Sediboniates, mox in oppidum contributi Convenæ, Begerri, Tarbeli, Quatuorsignani, Cocossates, Sexsignani, Venami, Onobrisates, Belendi, Saltus Pyrenæus, infraque Monesi, Osquidates montani, Sibyllates, Camponi, Bercorcates, Bipedimui, Sassumini, Vellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sottiates, Osquidates, Campestres, Succasses, Latusates, Basabocates, Vassei, Sennates, Cambolectri, Agesinates Pictonibus juncti: hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellantur, dein Lemovices, Arverni liberi, Gabales, rursus Narbonensi provinciæ contermini Rutheni, Cadurci, Antobroges, Tarneque amne discreti a Tolosanis Petrogori*: lege, Nitiobriges Tarne amne discreti a Tolosanis, Petrogori, ut pridem restituit Josephus Scaliger in Ausonium.

Lib. 4.

Lib. 3. de Bell. Gall.

Lib. 4. c. 19.

CAPUT XXI.

Aquitaniæ montes Pyrenæus. Alpes pro Pyrenæis. Gebenna, sive Cebenna. Lofera. Memmatensis mons. Arverni montes. Mons d'or. Mons donia. Greon mons.

AQUITANIÆ, & Hispaniæ limes mons Pyrenæus, cujus & pars, qua Galliam spectat, Aquitaniæ contribuitur; unde Plinius in Aquitania locat & saltum Pyrenæum, quo non universum Pyrenæum intelligit, sed eam partem, quam nostri vocant, *le Pays de Sault*. Augusti ævo Pyrenæi latus Hispanicum arboribus opacum fuit, Gallicum nudum; testis ipse Strabo: Αὐτῆς δὲ τῆς Πυρήνης τὸ μὲν Ἰβηρικὸν πλευρὸν, εὐδενδρόν ἐστι παντοδαπῆς ὕλης, καὶ τῆς δαιδαλέας· τὸ δὲ Κέλτικον ψιλόν: *Ipsius Pyrenes Hispanicum latus arborum dives est, & omnis generis sylvam habet, etiam perpetuo virentem. Gallicum latus nudum est.* Sed res in contrarium hodie versa est; nam Pyrene, qua Galliam spectat, arborum feracissima, qua Hispaniam spectat, effœtum, & infelix solum. Alpes

Lib. 4. c. 19.

Lib. 3.

Aimoin. lib. 5. cap. 1.

pro

pro Pyrenæis ſæpius accepere veteres; Auſonius, Paulino: Epiſt. 24.

Nunc tibi trans Alpes, & marmoream Pyrenen.

Et alio loco, cum eundem Paulinum ab Iberis revocat. Epiſt. 25.

Vertiſti Pauline tuos dulciſſime mores
Vaſconis hoc ſaltus, & ninguida Pyrenæi
Hoſpitia, & noſtri facit hoc oblivio cæli.
Triſtis egens deſerta colat, tacituſque pererret
Alpinis connexa jugis.

Et Prudentius poeta Hiſpanus: Periſtepha. hymn. 2.

Nos Vaſco Hiberos dividit
Binis remotos Alpibus.
Trans Cotianorum juga
Trans & Pyrenas ninguidos.

Et eos ſecutus Fortunatus ad Galactorium Comitem Burdegalenſem: Lib. 10. c. 25.

Cantaber ut timeat, Vaſco vagus arma paveſcat
Atque Pyreneæ deſerat Alpis opem.

Idemque alio loco: Lib. 6. c. 7.

Inde Pyrenæas per nubes tranſilit Alpes.

Etiam Gellius ipſe Hiſpanos Pyrenæum accolentes Alpinos vocitavit ex Catone: Lib. 2. c. 28. *Nam cum de Hiſpanis Alpinis ſcriberet, qui circa Iberum colunt, verba hæc poſuit.* Gebenna mons Cæſari, Cebenna Plinio, Cemmenus Straboni, Aquitaniam a Gallia Narbonenſi dividit, ut definiunt idem Strabo, Plinius & alii, & Arvernos ab Helviis diſcludit, ut ſcribit ipſe Cæſar, etiam Aquitania Cebennarum partem attingit; Auſonius: Strabo lib. 4. Plin. lib. 3. c. 4. & lib. 4. c. 17. Cæſar lib. 7. de bell. Gall. in Narbona. In Toloſa.

Interiuſque premunt Aquitanica rura Cebennæ

Idemque alio loco:

Ninguida Pyrenes, & pinea Cebennarum
Inter Aquitanas gentes, & nomen Iberum.

Hos montes celebrat Lucanus: Lib. 1.

---- Qua montibus ardua ſummis
Gens habitat cana pendentes rupe Gebennas.

Cebennarum pars Loſera mons altiſſimus in finibus Gabalorum, caſei laude celebris; Plinius: *laus caſeo Romæ, ubi omnium gentium bona cominus judicantur, e provinciis Nemauſienſi præcipua Leſuræ, Gabalicique pagis:* ex eo Tarnis oritur; Sidonius: Lib. 11. c. 42. In propempt.

Hinc te Leſora, Caucaſum, Scytharum
Vincens aſpiciet, cituſque Tarnis
Limoſum, & ſolido ſapore preſſum
Piſcem perſpicua gerens in unda.

Vulgo *Lozere*. In eodem pago eſt mons Memmatenſis nobilis ſeceſſu S. Privati, olim Gabalorum Epiſcopi; Gregorius Turonenſis: *Inruentibus autem Alamannis in Gallia, ſanctus Privatus Gaballitanæ urbis Epiſcopus, in crypta Memmatenſis montis, ubi jejuniis, orationibuſque vacabat, reperitur.* Aquitaniam illuſtrant etiam Arverni montes, pabuli dote laudatiſſimi: Alpes Arvernas dixit Fortunatus de Gregorio Turonenſi loquens: Lib. 1. c. 32. Lib. 8. c. 17.

Lumen ab Arvernis veniens feliciter arvis

Source : BIU Cujas

Alpibus ex illis, properans mons altior ipsis.

Lib. 2. ep. 2. Lib. 1. c. 4. Et ante Sidonius Arvernus: *Hic quid de regionis nostræ climate loquar, mundus incanduit, glacies Alpina deletur.* Inter eos in primis celebrantur *Mons d' or*, e quo duplici fonte delabitur Dordonia amnis amœnissimus & piscosissimus; Aimoinus monachus: *Dordonia etiam, qui ex monte, qui Dor dicitur, & est in finibus Arvernorum, duobus scaturiens fontibus, quorum uni nomen est Dor,* Lib. 1. c. 41. *alteri Donia, qui haud procul a monte ipso conjunguntur.* Et Greon mons altissimus; Odo Cluniacensis auctor vitæ D. Geraldi Aureliacensis Comitis apud Arvernos: *Nam cum Alodus ejus esset Posthomia, & deinceps latifundia ipsius ita sibi succederent, ut usque ad montem magnum Greonem posset in eundo & redeundo in propriis mansitare capellis.*

CAPUT XXII.

Nobiliora Aquitaniæ flumina. Garumna. Tarnis. Avario. Oltus, Triobris. Dordonia alias Duranius. Aurigera. Ægircius. Aturrus. Carantonus. Vultumus. Ligeris Toluera. Elaver. Vigenna. Clanus.

Lib. 3. natural. qu. cap. 6. GALLIA universa fluminum & aquarum copia abundat, quæ singularem amœnitatem, simulque ubertatem ei conciliant. Unus e multis Seneca: *At contra constat Germaniam, Galliamque, & proxime ab his Italiam abundare rivis & fluminibus, quia cælo humido utuntur, & ne æstas quidem imbribus caret.* Maxime Aquitania fluminum & aquarum dote adeo antistat cæteris Galliæ regionibus, ut Isidoro, Papiæ, Aimoino & aliis Aquitaniæ dicta fuerit ab V. Heliam Apam lib. 1. aquis: Nobiliora Aquitaniæ flumina sunt hæc, Garumna, is ex Pyrenæo oritur, scilicet Auræ saltu: Tolosam primum adluit; Ausonius de Tolosa:

Perque latus pulchro prælabitur amne Garumna.

Lib. 3. c. 2. Inde Aginnum, & Burdegalam nobilissimas Aquitaniæ urbes perlabitur, hinc æstuosus & majorum navium patiens in Aquitanicum sinum fertur; Mela: *Garumna ex Pyrenæo monte delapsus, nisi cum hyberno imbre, aut solutis nivibus intumuit, diu vadosus, & vix navigabilis fertur; at ubi obvius Oceani exæstuantibus accessibus adauctus est, iisdemque retro remeantibus suas illiusque aquas, agit aliquantum plenior, & quanto magis procedit, eo latior fit: ad postremum magni freti similis, nec majora tantum navigia tolerat; verum etiam more pelagi sævientis exsurgens jactat navigantes atrociter, utique si alio ventus, alio unda præcipitat.* Æthicus: *Fluvius Garumna nascitur in campis Aquitaniæ, currit millia* CCVII. *influit Oceano occidentali.* Tria potissimum flumina sinu excipit; Lib. 4. Strabo: Ἐκβάλλει δ' ὁ μὲν Γαρουνᾶς, τρισὶ ποταμοῖς αὐξηθεὶς, εἰς τὸ μεταξὺ Βιτουρίγων τε τῶν Ἰοσκῶν ἐπικαλουμένων, καὶ Σαντόνων: *Garumna tribus auctus fluminibus effluit inter Bituriges, Joscos, & Santones.* Hi tres fluvii sunt Tarnis, Olda, quem conturbato nomine Lodam vocant, & Duranius, sive Dordonia: Epist. 24. his auctus alveum late pandit; Ausonius:

Emeritæque amnes, lataque fluenta Garumnæ.

Lib. 1. eleg. 7. Et ante Tubullus:

Testis Arar, Rhodanusque celer, magnusque Garumna.

Unde

Unde non immerito Æthicus Garumnam ponit inter famosa Oceani occidentalis flumina; & fluminum principem signat Fortunatus, de Leontio Burdegalensi loquens: Lib. 1. c. 15.

Inferiora velut sunt flumina cuncta Garumnæ,
Non aliter vobis subjacet omnis apex.

Cum vergit in Oceanum, vehementem æstum patitur; Claudianus: In Rufin. lib. 2.

Quosque rigat retro pernicior unda Garumnæ,
Oceani pleno quoties impellitur æstu.

Hinc Sidonius Garumnæ fluenta, refluentia dixit, ubi confluentes Durani, & Garumnæ carmine depingit: Lib. 8. ep. 12.

At cum submotus lunaribus incrementis
Ipse Garumna suos in dorsa recolligit æstus
Præcipiti fluctu raptim redit, atque videtur
In fontem jam non refluus, sed defluus ire.

Idcirco æquoream vocavit Ausonius: In Mosella.

Æquoreæ te commendabo Garumnæ.

Idemque alio loco: Epist. 14.

Æquoream liqui te propter amice Garumnam.

Garumna nomen retinet a fonte usque Burdegalam Frossardo, ad Blaviam castrum Scaligero, inde Gironda, sive Girona, quod æstu maris impellente in se recurrat, & velut in gyrum volvatur. Gerunnam dixit Guillelmus Brito: Vol. 3. cap. 22. In not. Gal. Lib. 12. Philippid.

Cum post retrofluum pelago crescente Gerunnam.

Garumna Cæsari veteris Aquitaniæ terminus, sed ex quo auctior facta usque ad Ligerim, & divisa in primam, secundam, & tertiam, quæ Novempopulania dicta est, tandemque Vasconia, tertiæ Aquitaniæ, seu Vasconiæ terminus fuit Garumna: unde in vita Ludovici Pii, Garumna fluvius Vasconum & Aquitanorum conterminus dicitur. A Garumna flumine Cæsari Garumni dicti populi hujusce fluminis accolæ: vulgo, *le pays de Riuiere*. Tarnis fluvius e Lozera monte Gabalorum oritur; Sidonius: Lib. 3. In propempt.

Hinc te Lesora, Caucasum, Scytharum
Vincens aspiciet, citusque Tarnis
Limosum, & solido sapore pressum
Piscem perspicua gerens in unda.

Per Aquitaniæ, & Narbonensis fines decurrit in Garumnam, unde Nitiobriges Tarne amne discretos a Tolosanis agnoscit Plinius. Maris commercio per Garumnam potitur facili descensu, & ascensu; Ausonius de Philone actore suo: Lib. 4. c. 19. Epist. 22.

Soli & sali commercio
Acatis, Phaselis, Lintribus, stlatis, rate
Tarnim, & Garumnam permeat.

Auriferum amnem idem decantat, quod auri ramenta deferat. In Mosella.

Auriferum postponet Gallia Tarnem.

Source : BIU Cujas

Lib. 2. c. 29. Avario amnis e Rutenis ortus in Tarnim effluit : in vita MS. D. Antonini : *A Tarno per Avarionis alveum*. Avarionus, in vita S. Geraldi Aureliacenſis Comitis : *Fluvio, qui Avarionus dicitur*. Et paulo poſt : *In ſpatioſo flumine, ut Avarionus eſt*. Averio in vita S. Amandi Rutenenſis. Oltus amnis Olitis Theodulpho Aurelianenſi, in Elencho fluminum, quæ erant ſub ditione Caroli Magni :

Lib. 1. Carminum.

Iſter, Atax, Gabarus, Olitis, Arar.

Carm. 5. In deſcript. Galliæ per flum.

Oltis in vita S. Deſiderii Cadurcenſis Epiſcopi : vulgo *Olt*, ſive *Lot*. Eundem putavit Savaro, quem Sidonius Clitim vocat, ſed plerique aſſentiuntur P. Maſſonio, qui Clanum Pictonum eſſe maluit : vulgo *le Clain*. Oltus e Gabalis delapſus Mimate oppidum adluit, Cadurcos pene cingens peninſulam efficit, tandemque ad Eguillonum Garumnæ committitur. Triobris amnis e jugis Gabalorum defluens per Rutenos Olto infertur ; de quo Sidonius :

In propempt.

Emenſuſque jugum die ſub uno
Flavum craſtinus aſpicis Triobrem,
Tum terram Gabalum ſatis nivoſam.

Lib. 1. c. 4. In Moſella.

Dordonia fluvius amœniſſimus, & piſcoſiſſimus. Huic nomen & origo ex monte Dor apud Arvernos ; Aimoinus monachus : *Dordonia, qui ex monte, qui Dor dicitur, & eſt in finibus Arvernorum, duobus ſcaturiens fontibus, quorum uni nomen eſt Dor, alii Donia, qui haud procul monte ipſo conjunguntur* : in Garumnam influit ; Duranus Auſonio :

Concede gelido Durani de monte volutus.

Et Sidonio :

Exis curvata Durani muſcoſe ſaburra.

In Burgo. P. Leontii. Lib. 7. c. 28. Lib. 7. de mirac. S. Bened. c. 1.

Doronia, vel ſi mavis, Dorononia Gregorio Turonenſi : *Itaque exercitus ad Dorononiam fluvium accedens præſtolari cœpit* : vulgo Dordonia ; Aimoinus Floriacenſis : *Dordoniæ, ſeu Garonnæ, quarum Aquitania inſignitur fluentis*. Ad Burgum caſtrum Garumna excipitur, eſtque unus ex tribus nobiliſſimis fluviis, quibus Garumnam augeri ſcribit Strabo. Totum illum tractum, qui patet inter Garumnam, & Duranum, indigenæ vocant *le pays d' entre deux mers*, ob molem aquarum : ſic & Padus, qua in ſeptem flumina ducitur, ſeptem maria dictus facere ; teſte Plinio. Aurigera amnis e Pyrenæo exoriens, per Fuxenſes Garumnæ miſcetur, haud procul Toloſa, amnis piſcoſiſſimus, & ramentis auri dives, ut exploratum eſt, & ipſe Helias Apamienſis teſtatur, unde nomen, vernacule *Lariege*. Ægircius amnis e Pyrenæis profluens Auſcium, & Lactoram urbes Novempopulaniæ luſtrat, & in Garumnam defertur. Hunc carmine celebrat Fortunatus, quod inſcribitur de Ægircio flumine :

Lib. 4. c. 22. Lib. 1. hiſt. Fuxēſ. Comit. Lib. 1. c. 21.

Laus tibi forte minor fuerat generoſe Garumnæ
Si non exiguas alter haberet aquas.
Famulans intrat, ſed hunc tua regna refrænant
Gallicus Euphrates tu fluis, iſte latet.

De flumin. Parental. 5.

Gertanum vocat auctor vitæ D. Saturnini : vulgo *Gers*. Aturrus fluvius oritur e ſaltu Pyrenæo, & per Tarbellos in Oceanum exit ; Vibius Sequeſter : *Atyn Tarbellæ civitatis Aquitaniæ in Oceanum fluit*. Et Auſonius :

Tum

Source : BIU Cujas

Tum profugum in terris, per quas erumpit Aturrus,
Tarbellique furor perſtrepit Oceani. In Moſella.

Inde Tarbellius Aturrus vocatur Auſonio:

Inſanumque ruens per ſaxa rotantia late
In mare purpureum, dominæ tamen ante Moſellæ
Numine adorato Tarbellius ibit Aturrus.

Atyr Vibio Sequeſtro, ut tam obſervatum, & Lucano, ex emendatione Joſephi Scaligeri: Lib. 1. Lib. 1. Auſonian. lect. c. 5.

Et ripas Atyri, quem littore curvo
Molliter admiſſum claudit Tarbellicus Ancon.

Vulgo *l' Adour*. Carantonus fluvius amœniſſimus e Pictonibus ortus per Engoliſmam, & Santonum in Oceanum exoneratur; de quo Auſonius: In Moſella.

Santonico refluus non ipſe Carantonus æſtu.

Καρέντελος Ptolemæo: vulgo *la Charente*. Vultumus amnis fontem petit e Pictonibus, per Santones labitur in Carantonum, præterfluit Ingeriacum oppidum. Vultona, ſeu Wltonna in libello de Revelatione capitis S. Joannis Baptiſtæ: *Iſdem Rex Pipinus tunc morabatur in territorio Alnienſe ſuper fluvium Wltonæ, in Palatio, qui vocatur Engeriacus, inter medios fines Pictavorum, ac Xantonicæ.* Et alio loco: *Jamque propinquantes ad locum, quo tendebant ſuper fluvium Wltonnæ ad Palatium nomine Engeriacum pervenerunt:* vulgo *la Boutonne*. Toluera amnis amœniſſimus, & carmine celebratus, in Carantonum influit: noſtris *la Toulure*. Ligeris fluvius auctæ ab Auguſto Aquitaniæ terminus, ex Strabone. Lib. 4. Is Aquitaniam obliquo curſu fere in orbem cingit; Æthicus: *Aquitania provincia obliquo curſu Ligeris fluminis, qui ex plurima parte terminus ejus eſt, in orbem agitur*. Adeoque Aquitaniam ab obliquis aquis Ligeris fluminis appellatam volunt Iſidorus, & Papias. Ob id Ligerim, & Garumnam inter majora Aquitaniæ flumina ponit Fortunatus: *Ac poſt Moſellam, Moſam, Axonam, & Sequanam, Ligerim, & Garomnam Aquitaniæ maxima fluenta tranſmittens, &c.* Et Tibullus utrumque flumen Aquitanicæ expeditionis Meſſalæ teſtem laudat: Iſid. lib. 14. orig. cap. 4. Pap. in gl. in voc. Aquitania. In præfat. lib. 1. Lib. 1. eleg. 8.

Teſtis Arar, Rhodanuſque celer, magnuſque Garumna
Carnuti, & flavi cærula lympha Liger.

Elaver fluvius, e radicibus Lozeræ montis Gabalorum ortus, per Arvernos decurrens Gergoviam præterfluit Cæſari, in Ligerim evolvitur; Elaris Sidonio. Lib. 7. de bell. Gall. cap. 6. Carm. 5.

Clitis, Elaris Atax, Vachalis, Ligerimque bipenni
Exciſum per fruſtra bibit.

Vulgo *Allier*. Elaverem Melacrem dictum nos docet Gregorius Turonenſis: Lib. 5. hiſt. cap. 32. *Fluvii quoque Liger, Elaverque, quem Melacrem vocitant: vel reliqui torrentes decurrentes in eum ita intumuerant, ut terminos, quos numquam exceſſerant, præterirent*. Carus fluvius per Bituriges effunditur in Ligerim; Fredegarius: *Rex Pipinus Caſtrum, cui nomen eſt Argentonus in pago Bitorino, a fundamento miro opere in priſtinum oppidum reparare juſſit; Comites ſuos ibidem ad cuſtodiendum mittens, ipſum caſtrum Remiſtano ad Waifario reſiſtendum, cum eis medietatem pagi Bitorini, uſque ad Carum conceſſit*. Virſonis oppidum Biturigum adluit; Lib. 5. Philippid. de quo Guillelmus Brito:

Source : BIU Cujas

Hinc etenim dextrum Sigalonica plana ſerenant.
Frugifera jucunda ſolo, latus inde ſiniſtrum
Lene fluens per prata virentia Carus amœnat
Arboribus cultiſque placens, patienſque carinæ
Piſcibus, & multis juvat utilitatibus ipſum.

Vulgo, *le Cher*. Is apud Virſonum excipit Avaricum amnem: Gallis *Auuron*: a quo Biturica prius Avaricum dicta. Andria, fluviolus per Bituriges fluit; Aimoinus Floriacenſis: *Inter quos Andria deſpicabilis quidam viſu fluviolus, ſed crebra in multiplices diſcurſus alvei ſectione, ac paludum aliquantis in locis interpoſitione ad tranſmeandum difficilis.* Lochias oppidum Turonenſis pagi adlabitur; Guillelmus Brito:

Lib. 1. de mirac. S. Bened. cap. 18.
Lib. 8. Philippid.

Nobile caſtellum, quod Lochia nomine dicunt
Endria, cui magnum decus addit, & utilitatem
Ducibus irriguis hortos, & prata rigando.

Vulgo *Yndre*. Vigenna fluvius, Viſenna auctori vitæ S. Martialis: *Fixerunt autem tentoria, & papiliones omnes Principes & Comites e diverſis regionibus coadunati ſuper Viſennam fluvium.* Is e Lemovicibus ortus Lemovicum prætermeat, & in Ligerim ruit; G. Brito:

Phil. lib. 10.

Et ſic tres unus Ligeris, Meduana, Vigennæ
Efficitur fluvius.

Hunc fluvium Clodovæus adverſus Gothos procedens, vado tranſiit cum exercitu, duce cerva; teſtis Gregorius Turonenſis: vulgo *la Vienne*. Clanus amnis, Clenus Gregorio Turonenſi: *Non inquiſito Cleni fluminis vado*. Clitis Sidonio: vulgo *le Clain*: Pictones rigat, & Vigennæ miſcetur. Creuſia fluvius: vulgo *la Creuſe*: excepto amne Vartampa: vulgo *la Gartampe*: in Vigenna erumpit.

Lib. 2. c. 37.
Lib. 9. c. 41.
Carm. 5.

CAPUT XXIII.

Aquæ ſalubres in Aquitania. Aquæ Tarbellicæ. Aquæ Bigeronum. Thermæ Oneſiæ. Aquæ Convenarum. Aquæ calidæ in Arvernorum finibus. Aquarum calentium fontes ſacri.

MULTIS locis in Aquitania erumpunt calidæ, & ſalubres aquæ veteribus notiſſimæ. In primis occurrunt Aquæ Tarbellicæ, quæ Aquis urbi nomen dederunt, olim uſu frequentiſſimæ, hodie memoria nominis claræ. Ad Pyrenæum ſunt thermæ hodieque famoſiſſimæ Bagneris, Bigeronum oppido, quem vicum Aquenſem dixere, & aliæ in agro Convenarum; quas Thermas Oneſias vocat Strabo, Aquas Convenarum Antoninus: vulgo *les Eaux d' Encauſſe*. Auſciorum aquas laudat & Strabo, ſed earum nullum veſtigium extat: has omnes complectitur Plinius: *Emicant benigne paſſimque in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi junctæ, ſicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui intervallo diſcernente*. In Arvernis nobiles fuerunt aquæ calidæ, quæ cognominem vicum impoſuerunt; Sidonius Apro: *Calentes nunc te Baiæ, & ſcabris cavernatim ructata pumicibus aqua ſulphuris, atque jecoroſis, ac phtiſiſcentibus languidis medicabilis piſcina delectat:* nomen retinent, & in tabula

Lib. 4.
Lib. 31. c. 2.
Lib. 5. ep. 14.

Source : BIU Cujas

tabula Peutingeri etiam vocantur Aquæ calidæ: *Aug. Nemeto, Aquis calidis.* In Arvernis hodie frequentantur aquæ loci, qui dicitur Vicus. Nec ignobiles apud Cadurcos aquæ fontis, qui fluit prope vicum dictum Mié. In Narbonensi aquæ Sextiæ conditæ propter fontem calidarum aquarum; idem Plinius: *Augent numerum deorum nominibus variis, urbesque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statiellas in Liguria, Sextias in Narbonensi provincia.* Lib. 31. cap. 2. Tungris Belgicæ decus addit & fons saluberrimus; de quo Plinius: *Tungri civitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stillantem, ferruginei saporis, quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur: purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorumque vitia.* Eod. loc. Helvetiorum, quæ Gallica gens est, salutares aquas memorat Tacitus: *Vastati agri* (Helvetiorum) *direptus longa pace in modum municipii exstructus locus, amœno salubrium aquarum usu frequens.* Lib. 1. hist. Hujusmodi aquarum fontes sacri fuere apud Ethnicos; Seneca: *Magnorum fluminum capita veneramur, subita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet, coluntur aquarum calentium fontes.* Epist. 41. Et Solinus de Britannia: *In quo spatio magna & multa flumina sunt, fontesque calidi, oppiparo ex sculpti apparatu ad usus mortalium, quibus fontibus præsul est Minervæ numen.* Polyhistor. cap. 25.

CAPUT XXIV.

Sinus Aquitanicus. Sinus Tarbellicus. Littus Santonicum. Littus Saxonicum. Comes littoris Saxonici. Insulæ sinus Aquitanici Antros. Uliarus, Herus.

AQUITANIA a Circio terminatur Oceano, qui sinus Aquitanicus Plinio, Oroso, Æthico, & in tabula Peutingeri, quia ibi Oceanus sinum efficit: idemque sinus, qua ad Aturri amnis ostia flectitur, Tarbellicus sinus vocatur; Lucanus ex emendatione Josephi Scaligeri: Plin. lib. 4. cap. 19. Oros. lib. 1. cap. 2. Lib. 1.

---- Et rivas Atyri, quem littore curvo
Molliter admissum claudit Tarbellicus ancon.

Tarbellus Oceanus Ausonio: Parental. 4.

Tum profugum in terris per quas erumpit Aturrus
Tarbellique furor perstrepit Oceani.

Quia scilicet Tarbelli hunc sinum tenent, ut scripsit Strabo: qua vero sinus iste porrigitur in oram Santonum, Oceanum Santonicum vocant; Tibullus: Lib. 4. Lib. 1. eleg. 8.

---- Tarbella Pyrene,
Testis, & Oceani littora Santonici.

Santonum littus Plinio: *Tiberio Principe contra Lugdunensis provinciæ littus in insula simul trecentas amplius belluas reciprocans destituit Oceanus, miræ varietatis & magnitudinis, nec pauciores in Santonum littore.* Lib. 9. c. 5. Santonicum salum Ausonius, de ostreis loquens: Ep. 9.

Santonico, quæ tecta salo.

Inde Pictonicum littus, eidem Ausonio: Ead. ep.

Et quæ Pictonici legis accola littoris.

Source : BIU Cujas

Totum illum tractum maris, & quicquid pelagi usque ad Rheni ostia, Saxonicum littus veteres vocarunt, quod Saxones Pyratæ myoparonibus id infestum haberent: unde præfectus illius oræ, Comes littoris Saxonici dicitur in notitia imperii. Oram sinus Aquitanici prætexunt nonnullæ insulæ, in ostio Garumnæ fluminis fuit Antros insula; nota P. Melæ: *In eo est insula Antros nomine, quam pendere & attolli aquis increscentibus ideo incolæ existimant, quia cum videantur editiora queis objacet, ubi se fluctus implevit, illa operit, hæc ut prius tantum ambitur, & quod ea, quibus ante ripæ collesque ne cernerentur obstiterant, tunc velut ex loco superiore perspicua sunt.* Hæc insula fluctibus hausta & obruta, ejus reliquias & tenue vestigium eo loci supereſſe opinio est, ubi Corduana Turris, seu Pharus, cui nomen a Cordubensibus, seu Sarracenis, quod his arcendis oppositа fuerit: Sarracenos Cordubenses, seu Corduanos vocavit deterior ætas, quod Corduba eorum regia esset: & inde Ordericus Vitalis non uno loco sotulares Corduanos dixit, calceos consutos e pellibus, quæ Corduba advehebantur in Galliam: vernaculi *Cordouan*. Uliarus insula sinus Aquitanici objacens Santonis; Plinius: *Et in Aquitanico sinu Uliarus*. Insulam venatu leporum amœnam signat Sidonius, cum Namatio per ludum infit: *Temperas cursibus apertis quatere campos, & insidiari lepusculis Olarionensibus*. Hæc videtur esse insula, in quam Palladius Santonensis Episcopus per dies quadragesimæ religionis studio secedebat; de quo Gregorius Turonensis: *Erant autem eo tempore dies quadragesimæ sanctæ, & Episcopus in insulam maris orationis causa secesserat*. Oræ Pictonum proxima Herus, vel Herio insula. Ea est, in qua D. Philibertus cœnobium locavit ope Ansoaldi Pictavienſis Episcopi; auctor ejus vitæ apud Surium: *In maris insula Herio cœnobium constituxerunt, Ansoaldus ope & liberalitate, Philibertus religione, opere, doctrina, & monachorum frequentia*. Eracina dicitur Gregorio Turonensi; sic enim restituendum pro Cracina illo loco: *Eracina Pictavensis insula vocitatur, in qua a fiscalis vinitoris servo Leocadio nomine nascitur*. Posteriores Reacum vocitarunt, quod rei in eam pœnæ causa deportarentur: vulgo *l' Isle de Re*.

Lib. 3. c. 2.

Lib. 5. hist. v. Theodul. lib. 1. carm.

Lib. 4. c. 19.

Lib. 8. ep. 6.

Lib. 8. cap. 43.

Tom. 4. august. 20.

Usuardus in martyrol. eod. die.

Lib. 5. hist. cap. 48.

FINIS LIBRI PRIMI.

RERUM

RERUM AQUITANICARUM LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Aquitaniæ dotes. Fecunditas, & amœnitas. Lemanes laus. Pictonum agri. Uvæ Biturícæ. Vinum Albigenſe. Vinum Cadurcum. Vinum Arvernum. Opes ſyrtium, quas Landas vocant, pix & reſina.

ACTENUS Aquitaniæ chorographiam illuſtravimus, qua diligentia potuimus, nunc ejuſdem dotes, & cætera memorabilia deſcribere convenit. Aquitania ubertate, & amœnitate ſoli, reliquas Galliarum provincias facile ſuperat, adeoque his dotibus ſecum ipſa certare videtur, ut medullam Galliarum, uber fœcunditatis, & imaginem paradiſi vocet Salvianus: *Nemini dubium eſt Aquitanos, ac Novempopulos medullam fere omnium Galliarum, & uber totius fecunditatis habuiſſe, nec ſolum fecunditatis, ſed quæ præponi interdum fecunditati ſolent jocunditatis, voluptatis, pulchritudinis, adeo illic omnis admodum regio, aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut diſtincta culturis, aut conſita pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut interfuſa fluminibus, aut crinita meſſibus fuit; ut vere poſſeſſores, ac domini terræ illius, non tam ſoli iſtius portionem, quam paradiſi imaginem poſſediſſe videantur.* Et Harigerus abbas: *Eſt autem Aquitania rivulis & fluminibus piſcoſa, glebis terræ pinguiſſima, vineis nectarea, nemoribus conſita, fructibus opulenta, paſcuis pecorum ſufficientiſſima, auri, & argenti, & cæterorum metallorum copiis referta, navium & vectigalium commeatibus quæſtuoſa, ſed voluptatum omnium præ cunctis provinciis luxurie fracta.* Nec ſibi ſolum Aquitania abundat, ſed & Hiſpaniæ, aliiſque provinciis annonæ copiam miniſtrat. Cantabros ex Aquitania annonam petere ſolitos teſtis Strabo:

Lib. 7. de gubernat. Dei.

In vit. S. Remacli cap. 48. Idem Notger. in vit. ejuſd. apud Surium tom. 5. ſept. 31.

Lib. 3.

Source : BIU Cujas

προσελάμβανε δὲ καὶ ἀλῶν σπανὶς καὶ σίτου, ἐπεσιτίζοντο δὲ ἐκ τῆς Ἀκουϊτανίας χαλεπῶς διὰ τὰς δυσχωρίας: *Accedebat enim salis, & frumenti inopia, cum ob locorum difficultatem ex Aquitania ægre commeatum afferrent.* Et Julianum, tum præfectum Galliarum in expeditione adversum Alemannos, commeatu Aquitanico usum, nec ante in hostem processisse, quam annona ex Aquitania adveheretur; auctor est Ammianus: *At Cæsar hyemem apud Parisios agens, Alemannos prævenire studio maturabat ingenti, nondum in unum coactos, sed ad insaniam post Argentoratum audaces omnes & sævos, operiensque julium mensem, unde sumunt Gallicani procinctus exordia, diutius angebatur; nec enim egredi poterat, antequam ex Aquitania æstatis remissione solutis frigoribus & pruinis veheretur annona.* Hinc Africa Honorio erepta a Gildone Comite Africæ, ac per hoc urbe destituta solatio annonæ, quæ ex Africa subvehi solebat, frumentum quæsitum ex Gallia, maxime ex Narbonensi, & Aquitania; Claudianus, ubi Romam fingit loquentem:

Lib. 17.

In Eutrop. lib. 1.

Invectæ Rhodani Tyberina per ostia classes,
Cyniphiisque ferax Araris successit aristis
Teutonicus vomer, Pireneique juvenci
Sudavere mihi.

Idemque alio loco:

Lib. 2. de laud. Stilic.

Nec prius auditus Rhodanus jam donat aristas,
Ut mihi vel Massyla Ceres, vel Gallica profit
Fertilitas.

Sed & quo magis Hispaniæ intelligant se Gallia carere non posse, Narbonensis frumentum suppeditavit in subsidium belli Hispanici, quod cum Sertorio a Pompejo gerebatur; M. Tullius: *Huic provinciæ, quæ ex hac gentium varietate constaret, M. Fonteius præfuit, qui erant hostes, subegit, qui proximi fuerant, eos ex iis agris, quibus erant multati, decedere coegit: cæteris qui idcirco magnis sæpe erant bellis superati, ut semper populo Romano parerent, magnos equitatus ad ea bella, quæ tum in toto orbe terrarum populo Romano gerebantur, magnas pecunias ad eorum stipendium, maximum frumenti numerum ad Hispaniense bellum tolerandum imperavit.* Inter Aquitanas gentes Arvernia inferior, quæ vulgo *Limagne*, ubertatis & amœnitatis laude celebratur; Sidonius Apro: *Taceo territorii peculiarem jocunditatem, taceo illud æquor agrorum, in quo sine periculo quæstuosæ fluctuant in segetibus undæ, quod industrius quisque, quo plus frequentat, hoc minus naufragat, viatoribus molle, fructuosum aratoribus, venatoribus voluptuosum, quod montium cingunt dorsa pascuis, latera vinetis, terrena villis, saxosa castellis, opaca lustris, aperta culturis, concava fontibus, abrupta fluminibus, quod denique hujusmodi est, ut semel visum advenis, multis patriæ oblivionem persuadeat.* Gregorius Turonensis: *Dicere enim erat solitus Rex* (Childebertus) *velim umquam Arvernam Lemanem, quæ tantæ jocunditatis gratia refulgere dicitur, oculis cernere.* Idemque Turonensis: *Et sicut Lemane vestitum segetibus, nudum habetur a sylvis.* Et Petrus Pictavienſis:

Pro Fontejo.

Lib. 4. ep. 21.

Lib. 3. hist. cap. 9.

Lib. de miracul. cap. 84.

In panegyr. Petri Vener.

Hunc Cluniace tibi tellus Arvernica misit,
Qua nihil uberius Gallia nostra tenet.

Ubertatis laude, & Pictonicum agrum commendat Paulinus ad Ausonium:

Vel quia Pictonicis tibi fertile rus viret arvis.

Lib. 17. c. 8. Mireris Pictones calce agros suos fecundasse; testem habeo Plinium: *Hedui & Pictones calce uberrimos fecere agros, quæ sane & vineis & oleis utilissima reperitur.* Aquitania præcipue ferax segetum & panici, quod est frumenti genus; Plinius:

Plinius: *Panico Galliæ quædam, præcipue Aquitania utitur.* Eadem vineis paſſim exculta eſt, & vino nobiliſſimo abundat. Romanis notæ fuere uvæ Biturícæ, ſeu Burdegalenſes, & inde in Italiam tranſlatæ; Columella: *Poſſunt tamen etiam ſecundæ notæ vites proventu & ubertate commendari, qualis eſt Biturica, qualis Baſilica.* Et alio loco: *Unam etiam præcocem vitem, ante hoc tempus incognitam in Græca conſuetudine Dracontion vocitari comperimus, quæ fecunditate, jocunditateve Arcelacæ, Baſilicæque, & Biturícæ comparari poſſit.* Et alio loco: *Nec incredibilis debet in Aminæis hæc fecunditas videri, quas plerumque ſolas antiqui noverant, niſi putamus ea, quæ nuper ac modo plane longinquis regionibus accerſita notitiæ noſtræ ſunt tradita Biturici generis, aut Baſilici vineta eos coluiſſe.* Et rurſus alio loco: *Biturícæ fructibus opimæ.* Et Plinius: *Aliquando tamen cæli, aut ſoli opera non fallunt vetuſtatem, ſicuti Fecenia, & cum ea florens Biturica.* Et poſt hos Iſidorus: *Biturica, a regione nomen ſortita eſt, turbines & pluvias & calores fortiſſime ſuſtinens, nec in macra terra deficiens:* vulgo *vin de grave.* Hinc Burdegalam Baccho inſignem jactat Auſonius:

Lib. 18. c. 11.

De re ruſtic. lib. 3. c. 2.

Idem lib. 3. cap. 9.

Idem lib. 3. cap. 21.

Lib. 14. cap. 2.

Lib. 17. ori. cap. 5.

In Burdegala.

O patriam inſignem Baccho, fluviiſque, viriſque.

Epiſt. 9.

Et idem de oſtreis Burdigalenſibus loquens:

Non laudata minus noſtri, quam gloria vini.

In Moſella.

Idemque alio loco:

Sic mea flaventem pingunt vineta Garumnam.

Etiam Albigenſe vinum antiquæ laudis tenax in hunc diem, olim menſæ Regum vectigale, donec Ludovicus Pius Albigenſibus id tributi genus remiſit; Aimoinus: *Quo tempore Albigenſes tributo, quo in dando vino & annona gravabantur, ſua liberalitate relevavit.* Nec præteribo vinum Cadurcum, quod jam olim celebre fuit: decem hujuſce amphoris dono acceptis Paulus Virdunenſis Antiſtes, Deſiderio Cadurcenſi Epiſcopo impenſas gratias egit per epiſtolam, quæ inter Deſiderii epiſtolas cenſetur apud Caniſium: *Præterea*, inquit, *multiplices dominationi veſtræ agimus gratias de eulogiis ſanctis, de falerno nobili, nec vaſculis decem, quæ nobis tanti habuiſtis dirigere ſuperexcrevit quidem & ſuperabundavit benedictio largitatis veſtræ; adeo ut dum nos unam falerni amphoram depoſcimus, vos eminentia vaſa, & ut uſitatius dicam, tunnas decem elegantiſſimi falerni tanti habuiſtis dirigere.* Arvernæ viti nec deſuit ſua laus, quæ jam exolevit; Plinius: *Jam inventa vitis per ſe in vino picem reſipiens, Viennenſem agrum nobilitans, Arverno, Secanoque, & Helvico generibus non pridem illuſtrata.* Denique univerſa fere Aquitania ſegetum & vitium proventu luxuriat, vix aliud ſterile & incultum ſolum, quam quod ad littus Oceani, & tractus ille Syrtium, quas Landas vocant, qui arenoſus eſt; Strabo: ἔστι δ' ἡ μὲν παρωκεανῖτις τῶν Ἀκιτανῶν ἀμμώδης ἡ πλείστη καὶ λεπτή, κέγχρῳ τρέφουσα, τοῖς δ' ἄλλοις καρποῖς ἀφορωτέρα: *Aquitaniæ ſolum, quod eſt ad littus Oceani, majore ſui parte arenoſum eſt, & tenue, millio alens, reliquarum frugum minus ferax.* Hoc tamen ſolum ſuis opibus non caret, apibus gaudet, unde cera in cenſu eſt, & arboribus, quæ picem & reſinam ferunt; Auſonius ad Theonem Medulinum poetam:

Lib. 5. c. 3.

Tom. 5. antiq. lect.

Lib. 14. c. 1.

Lib. 4.

Epiſt. 5.

Mercatuſne agitas leviore numiſmate captans
Inſanis, quod mox pretiis gravis auctio vendat,
Albentiſque ſevi globulos, & pinguia ceræ
Pondera, Naryciamque picem, ſciſſamque papyrum
Fumanteſque olidum paganica lumina tædas.

Source : BIU Cujas

Lib. 1. c. 93. Et de hac parte Galliarum intelligendus locus Dioscoridis: γίνεται δὲ ῥητίνη ὑγρὰ πιτυίνη, καὶ πευκίνη κομιζόμενα ἀπὸ Γαλλίας, καὶ Τυρρηνίας. *Nascitur & liquida resina e pinu & picea, quæ ex Gallia, & Hetruria advehi solet.*

CAPUT II.

Gallia pascuis & pecore abundans. Caseus Gabalicus. Equi Gallici, Aquitanici, Arelatenses. Aquitania equitatu pollens. Absinthium Santonicum. Pernæ Cantabricæ. Salmo Aquitanicus. Lapurdenses locustæ, Garumnici Mugiles. Ostrea Medulica, Burdegalensia. Succinum Aquitanicum.

Lib. 3. car. GALLIA universa dives pabulo & pecore; Horatius:

Nec pinguia Gallicis
Crescunt vellera pascuis.

In panegyr. Majorian. Sidonius:

Arcas equos, Epirus equas, pecuaria Gallus.

Pro Fontejo. Hinc Marc. Tullius, cum testes poscit adversus Fontejum prætorem Galliæ Narbonensis repetundarum reum, pecuarios designat: *Unum*, inquit, *ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero testem producant, vere accusatum esse concedam.* Aquitania in primis pecore abundat & lactis copia. Romæ laudatus caseus Lezoræ montis Gabalum; Plinius: *Laus caseo Romæ, ubi omnium gentium bona cominus judicantur e provinciis Nemausienses, præcipua Lesuræ, Gabalicique pagis, sed brevis ac mustea tantum commendatio.* Caseum Tolosatum laudat Martialis:

Lib. 11. c. 42.

Lib. 12. epigr. 32.

Nec quadra deerat casei Tolosatis.

Sed verius dixeris Aquitanicum; nam caseus, qui hodieque venit Tolosæ, provenit ex imo Pyrenæo, & Benarnensi aut Bigerrico pago, & ager Tolosanus segete, quam pascuis cultior. Gallia, ut pabuli fœnora prosequamur, nobiles & generosos gignit equos; Trebellius Pollio: *Quid equarum, quas fama nobilitat Celticarum.* Et Apulejus: *equis etiam Thessalicis, & aliis jumentis Gallicanis, quibus generosa soboles perhibet pretiosam dignitatem.* Aquitania præcipue præstantes & regios fert equos: e Vasconia & Arvernia lecti feruntur equi, qui Willelmo Anglorum Regi sæpius dono mittebantur a Principibus nostris; Willelmus Pictavienſis: *De Vasconia & Arvernia potentes ei transmittebant, vel adducebant equos, qui nominibus propriis vulgo sunt nobilitati, feroces & in orbem agi doctos.* Vasconum equos memorat Monstreletius: *En outre estoient venus au mandement du Duc d'Orleans en cet armée grand' quantité de Lombards & Gascons, lesquels auoient leurs chevaux terribles, & accoustumez de virer en courant; que ce point n'avoient accostumé les François, Picards, Flamans, Brabançons de voir, & pour ce leur sembloit estre grand merueille.* In pretio sunt & Lemovicenses equi: ex his unum transmisit Ruricius Episcopus Lemovicensis Sedato Nemausensi Episcopo, ut patet ex ipsius epistola. Et ne Narbonensi provinciæ suum decus tollam, Circensium palmas tulere Arelatenses equi. Id genus equos deposcit Symmachus ab amico in honorem ludorum, quos editurus erat pro filii prætura: *Præterea adjumentum meis oro decernas ad equorum coemptionem,*

In Claudio. Lib. 10. Metamorph.

De gestis Guillielmi R. Anglor. Vol. 1. c. 61.

Lib. 1. ep. 34.

Lib. 9. c. 19.

nem, si quos in Arelatensi urbe cursu & genere præstantes meorum cura reperererit. Utraque sane provincia Narbonensis, & Aquitanica, equitatu adeo valuit, ut Romani eo usi sint gravioribus in expeditionibus. De Narbonensi testatur M. Tullius loco supra adducto. De Aquitania variæ inscriptiones apud Grute- Pro Fontejo.
rum PRÆF. COH. I. AQUITANOR. EQUIT. PRÆF. COH. DUAR. SECUNDÆ . p. 534.
AQUITAN. & PRÆF. COHORT. PRIMÆ BITURICUM. Et in notitia imperii : p. 480.
Tribunus cohortis Novempopulanæ Lapurdo. Inde Aquitaniam, ab equis quibus abundat, quasi Equitaniam dici tentavit Gervasius Tilesberiensis. Equitatus ro- Lib. otior.
bore Sontiates populos Aquitaniæ commendat ipse Cæsar: *Cujus adventu cognito Sontiates magnis copiis, equitatuque, quo plurimum valebant, in itinere agmen nostrum adorti*. Eadem laude præstant Arverni; Sidonius: imperial.

In panegyr. Avit.

Hanc Arverne colens nulli pede cedis in armis,
Quosvis vincis equo.

Immo & Galliam universam equitatu pollere, præter Cæsarem & alios, testis Manilius, cum Galliam signat prætentis, ita vocant equites exploratores: Lib. 4.

Gallia prætentis, Hispania maxima bellis.

Aquitania etiam suillo pecore scatet. Laudatissimæ tota Gallia pernæ Baionenses, veteribus pernæ Cantabricæ, quarum meminit Strabo: παρ' οἷς πέρναι διάφοροι συνάπτονται ταῖς Καντάβρικαῖς ἐνάμιλλοι: *Apud hos*, ideſt Ceretanos, *pernæ conficiuntur præstantes, Cantabricis non cedentes*: quem locum exscripsit Athenæus. Nec Cerere & Baccho, pabulo & pecore, Aquitania solum censetur; Lib. 14. c.21.
sed & certantibus in se naturæ studiis, pulcherrimam messem addit, salubrium herbarum copiam. Inter alias fertur absinthium Santonicum, quod apud Santones crescat; Plinius: *Absinthii genera sunt plura; Santonicum appellatur a Gal-* Lib.27. c. 4.
liæ civitate. Dioscorides: ἔστι δὲ καὶ τρίτον εἶδος ἀψινθίου γενόμενον ἐν τῇ κατὰ Lib. 3. c.28.
τὰς Ἄλπεις Γαλατίᾳ πλεῖστον, ὃ ἐπιχωρίως Σαντόνιον καλοῦσιν ἐπωνύμως τῇ γεννώσῃ αὐτὸ σαρδονίδι χώρᾳ. *Tertium genus absinthio assignatur, quo Gallia Alpibus finitima scatet, id patrio nomine Santonicum vocant, regionis in qua nascitur cognomento*. Santonica herba Columellæ, & Marcello. Santonica virga Martiali: Lib. 6. c.25.
Lib. de medicam. cap. 28.

Santonica medicata dedit mihi Procula virga. Lib.9. ep.96.

Nunc age, Aquitaniæ opes fluminum & maris sinu sepositas scrutemur. Aquitaniæ flumina pisce abundant, etiam salmone, qui marinis omnibus lautior; Plinius: *In Aquitania Salmo fluviatilis marinis omnibus præfertur*. Aturri flu- Lib. 8. c.17.
minis piscem, Garumnæ mugiles celebrat Sidonius ad Trigetium: *Hic Atturricus piscis, Garumnicis mugilibus insultet*: in ora Lapurdensi, ideſt Baionensi, Lib.8. ep.12.
in quæstu est captura locustarum, quæ est cancri marini genus; Sidonius: *Hic ad copias Lapurdensium locustarum cedat vilium turba cancrorum*. Baianis certant ostrea Medulica & Burdigalensia; Ausonius Theoni: Eod. loc.
Epist. 7.

Ostrea Baianis certantia, quæ Medulorum
Dulcibus in stagnis reflui maris æstus opimat.
Sed mihi præ cunctis dulcissima, quæ Medulorum
Educat Oceanus, quæ Burdigalensia nomen
Usque ad Cæsareas tulit admiratio mensas.

Medullicam supellectilem vocant Sidonius ad Trigetium: *Veni cum mediterraneo* Lib.8. ep.12.

Source : BIU Cujas

instructu, ad debellandos subjugandosque istos Medullicæ supellectilis epulones? Quo in pretio fuerint ostrea Burdigalensia indicio fuerunt piscinæ apud eos refertæ ostreis; quorum deliciis Sidonius Trigetium provocat, ut Burdegalam veniat: *Ut te magnis flagitatum precibus, parvis separatum spatiis, multis expectatum diebus, attrahere Burdegalam, non potestates, non amicitiæ, non opima vivariis ostrea queant.* Accedunt, sed longo intervallo, ostrea Sanctonici, & Pictonici littoris; Ausonius:

Ep. 9.

Proxima sint quævis, sed longe proxima multo
- - - - Ex intervallo.
Santonico, quæ tecta salo, quæ nota Genonis
Aut Eborum missus pelago, quæ protegit amnis
Sunt & Aremorici, qui laudent ostrea Ponti,
Et quæ Pictonici legit accola littoris.

Lib. 37. c. 2. In ora sinus Aquitanici legitur electrum sive succinum, quod accedente maris æstu in littus ejicitur; Plinius: *Theophrastus Oceano id exæstuante, ad Pyrenæi promontorium ejici, quod & Xenocrates credidit, qui de iis nuperrime scripsit.* Oceani accolæ bonam rem appellant. In oram maris Germanici exundat & succinum, quod germanis glessum vocatur; testes Plinius & Tacitus. Fuerunt & Græci, qui prodidere flumen quoddam in Gallia electrum fundere; Dio Chrysost. τί δεῖ χρὴ περὶ Κελτῶν λέγειν ὅπου φασὶ ποταμόν τινα καταφέρειν τὸ ἤλεκτρον: *Quid autem opus est de Celtis dicere, ibi ajunt flumen quoddam deferre electrum.*

Plinio lib. 37. cap. 3. Taci. de moribus German.

Orat. 191.

CAPUT III.

Pallia Aquitanica. Bigerrica vestis. Santonicus Cucullus. Linificium apud Cadurcos, Rutenos, Bituriges. Aurisodinæ apud Tarbellos. Argentisodinæ apud Rutenos & Gabalos. Aurifer Tarnis. Ferrariæ Bituricæ. Marmor Aquitanicum.

AQUITANIA pecoris, atque adeo lanitii ferax, & vestificii studiosa: quo in honore fuerit vestis Aquitanica testatus Gregorius I. P. cum Eulogio Episcopo Alexandrino pallia Aquitanica eulogiæ nomine missitavit: *Parvulam vero,* inquit, *benedictionem de amatoris vestri sancti Petri ecclesia sex minora Aquitanica pallia, & duo oraria transmisi.* Pretio vilior, sed antiquitate celebris Bigerrica vestis villosa, qua Bigerones utuntur; Paulinus ad Ausonium:

Lib. 6. ep. 201.

Epist. 2.

Dignaque pellitis habitas deserta Bigerris.

Dial. 2. c. 1. Unde hujusmodi vesti Bigerricæ nomen; Sulpicius Severus: *A proximis tabernis Bigerrigam vestem, brevemque atque hispidam quinque comparatam argenteis rapit.* Et Fortunatus:

Lib. 3. c. 1. de sancti Martini vita.

Induitur sanctus hirsuta Bigerrica palla.

Et Glossarium vetus: *Bigerra vestis grussa, idest vellata.* Romanis usu notus Santonicus cucullus, tegumentum capitis, quo noctu utebantur; Juvenalis:

Satyr. 8.

-- *Quo*

Source : BIU Cujas

---- Quo te nocturnus adulter
Tempora Santonico velas adoperta cucullo. Lib.14.ep.128.

Bardocucullum vocat Martialis:

Gallia Santonico veſtit te Bardocucullo.

Linificio plurimum floruere Cadurci, Ruteni, Bituriges; Plinius: *Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges ultimique hominum exiſtimati Morini, immo vero Galliæ univerſæ vela texunt.* Et paulo poſt: *Sicuæ in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent, Galliarum hoc & tomenta pariter inventum.* De Cadurcis teſtis etiam Strabo: παρὰ δὲ τοῖς Καδουρκοῖς λινουργία, *apud Cadurcos linificium.* Lib. 4. Unde Cadurcum vocarunt quoddam cuculli genus, aut tentorium, quod haud dubie texebatur apud Cadurcos. Vetus interpres Juvenalis in illud: *Niveique Cadurci. Cadurcum quidam cucullum dicunt candidum propter hiemes, & nives comparatum, alii tabernaculum, aut tentorium, quibus merces ſuas protegere conſueverunt.* Nec his contenta Aquitania cæcas opes ſuo ſinu premit, aurum, argentum, & ferrum. Sciens prætereo, quod ajunt Pyrenæum auro, argentove fluxiſſe, cum caſu, aut a paſtoribus injecto igne deflagraſſet; ſed apud Tarbellos, qui Pyrenæum attingunt, aurifodinas etiam invenio; Strabo: ἔχουσι δὲ Ταρβελλοὶ τὸν κόλπον, παρ' οἷς εἰσι τὰ χρύσεια σπασμάτα πάντων· ἐν γὰρ βόθροις ὀρυχθεῖσιν ἐπὶ μικρὸν ἀφίσκονται, καὶ χειροπληθεῖς χρυσίου πλάκες ἐσθ' ὅτε μικρὰς ἀποκαθάρσεως δεόμεναι τὸ δὲ λοιπὸν ψῆγμα, ἐστὶ καὶ βῶλοι, καὶ αὗται κατεργασίαν οὐ πολλὴν ἔχουσαι: *Tarbelli hunc ſinum tenent, apud quos optima ſunt auri metalla. In foſſis enim non alte actis inveniuntur auri laminæ manum implentes, aliquando exigua indigentes purgatione, reliquum ramenta & glebæ ſunt, ipſæ quoque non multum operis deſiderantes.* Lib. 4. Apud Rutenos & Gabalos etiam argentifodinæ; Strabo: παρὰ δὲ τοῖς Ρουτηνοῖς ἀργύρεια, ἔχουσι δὲ ἀργύρεια, καὶ οἱ Γαβαλεῖς: *argenti metalla Ruteni habent, & Gabales.* Lib. 4. Auri metalla & apud Gabalos eſſe indicio eſt, quod Tarnis e Gabalis ortus ramenta auri devehit, unde auriferum Tarnem vocat Auſonius. In Moſella. Apud Petrocorios, & Bituriges celebres Ferrariæ; Strabo: παρὰ μὲν οὖν τοῖς Πετροκορίοις, σιδηρεῖα ἔστιν ἀγεῖα, καὶ τοῖς Κάβοις Βιτουρίξι: *Apud Petrocorios, & Bituriges Cubos ferri ſunt præclara metalla.* Lib. 4. Bituricas ferrarias celebrat ipſe Cæſar, & inde indigenas cuniculorum agendorum peritiſſimos tradit, loquens de obſidione Avarici: *Et aggerem cuniculis ſubvehebant eo ſcientius, quod apud eos magnæ ſunt ferrariæ, atque omne genus cuniculorum notum atque uſitatum eſt.* Lib. 7. de bell. Gall. cap. 5. Et Rutilius Numatianus: Itiner. lib. 1.

Occurrit chalybum memorabilis ulna metallis,
Qua nihil uberius Norica gleba tulit:
Non Biturix largo potius ſtrictura camino
Nec quæ Sardonio ceſpite maſſa fluit.

Denique, quam metallis abundet Aquitania teſtis ipſe Cæſar, quo loco deſcribit obſidionem Sottiatum oppidi, cum Aquitanos cuniculorum agendorum peritiſſimos ait ob metallorum copiam: *Cuniculis*, inquit, *ad aggerem, vineaſque factis, cujus rei ſunt longe peritiſſimi Aquitani, propterea quod multis locis apud eos æraria ſecturæ.* Lib.3. de bell. Gall. c. 5. Hac artis laude Aquitanos ſuo ævo Ibericis metallis eruendis dediſſe operam; teſtis eſt Plinius: *Mirum adhuc per Hiſpanias ab Hannibale olim inchoatos puteos durare ſua ab inventoribus nomina habentes ex quis Bebelo appellatur hodieque, qui* CCC. *pondo Hannibali ſumminiſtrant in dies, ac mille quingentos jam paſſus cavato monte, per quod ſpatium Aquitani ſtantes diebus noctibuſque egerunt aquas lucernarum menſura, amnemque faciunt.* Lib.33. c. 6. Metalla ſubit marmor, quod & inter metalla cenſetur, nam in Aquitania, maxime in Pyrenæo, & in agro Convenarum cæditur precioſiſſimum marmor, quod

Source : BIU Cujas

Lib.2. ep.10. In Hilar. P. Aquitanici nomine audiit Sidonius ad Hesperium: *Huic est porticus applicata triplex fulmentis Aquitanicis superba.* Et Anastasius: *In medio cancellis æreis, & columnis, cum fastigiis, & epistyliis undique ornatum ex musivo, & columnis Aquitanicis, & tripolitis, & porphyreticis.*

CAPUT IV.

Aquitanorum ingenium moresque. Aquitani bellicosi. Aquitani facundi. Aquitani Græci origine jactantur. Studia florent apud Arvernos. Scholæ Burdegalenses. Schola Cadurcorum.

NEc satis est Aquitaniæ dotes, solo, saloque nosse; nunc popularium ingenium, moresque, & alia insignia scrutari juvat. Aquitani a reliquis Gallis discrepant, non lingua modo, sed & specie corporis, & moribus, & rei-

Lib.1. de bell. Gall. publicæ administrandæ ratione; Cæsar: *Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgæ, aliam Aquitani, tertiam, qui ipsorum lingua, Celtæ, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt.* Et Strabo: οἱ Ἀκυϊτανοὶ διαφέρουσι τῶν Γαλατικῶν φύλων, καὶ τε τοῖς τῶν σωμάτων κατασκευαῖς, καὶ κατὰ τὴν γλῶτταν, ἔοικασι δὲ μᾶλλον Ἰβηρσιν: *Aquitani a reliquis Gallis tum corporum constitutione, cum lingua differunt, magisque sunt Hispanorum similes.* In hoc certe Aquitani cum cæteris Gallis omnino conveniunt, quod armis æque strenui, & fortitudine haud impares, etiam ipsius Cæsaris judicio, qui eorum opera usus est in bello civili adversus Afra-

Lib.1. de bell. Civ. nium & Petrejum legatos Pompeji in Hispania: *Cæsar*, inquit de se, *legiones in Hispaniam præmiserat, ad* VI. *millia auxilia peditum, equitum* III. *millia, quæ omnibus superioribus bellis habuerat, & parem ex Gallia numerum, quem ipse paraverat, nominatim ex omnibus civitatibus, nobilissimo & fortissimo quoque evocato, hinc optimi generis hominum ex Aquitanis, montanisque, qui Galliam provinciam attingunt.* Unde merito queramur iniquius de Aquitanis judi-

Lib. 15. cium latum a Marcellino homine Græculo, qui eos peregrinis deliciis enervatos tradidit: *Horum omnium apud veteres Belgæ dicebantur esse fortissimi, ea propter quod ab humaniore cultu longe discreti, nec adventitiis effeminati deliciis, diu cum Transrhenanis certavere Germanis; Aquitani enim, ad quorum littora, ut proxima placidaque merces adventitiæ convehuntur, moribus ad mollitiem lapsis, facile in ditionem venere Romanam.* Etiam multis post sæculis Aquitani, utcumque

In vit. S. Remacl. c.48. moribus lapsi, bellicæ fortitudinis laudem non amisere; Harigerus abbas: *Est autem Aquitania voluptatum omnium præ cunctis provinciis luxuriæ fracta, ac viris efferatos mores habentibus, bellicosa pariter, & inquieta.* Et si Aquitanos hodie æstimes, omnium gentium fortissimi, & hostium Galliæ terror. Nec solum

Lib.9. ep.88. armis, sed etiam pacis artibus & litteris Aquitani in primis floruere; Symmachus: *Fatendum tibi est amice: Gallicanæ facundiæ haustus requiro, non quod his septem montibus eloquentia Latiaris excesserit, sed quia præcepta rhetoricæ pectori meo senex olim Garundæ* (lege Garumnæ) *alumnus immulsit. Est mihi cum scholis vestris per doctorem justa cognatio. Quicquid in me est, quod scio quam*

Dialog. 1. de virt. monac. orient. c.20. *sit exiguum, cælo tuo debeo.* Et Severus ubi Gallum inducit Posthumianum Aquitanum affantem: *Sed dum cogito*, inquit, *me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, vereor ne offendat vestras nimium urbanas aures sermo rusticior; audietis me tamen, ut burdonicum hominem, nihil cum succo, aut cothurno loquentem.* Nec soli genio, sed rhetorum arti, & origini, eloquentiæ studium in

Lib.2. in ep. ad Galat. Aquitanis acceptum refert Hieronymus, quod origine Græcos se jactarent. *Itaque*

Source : BIU Cujas

que non mirum est stultos, & ad intelligentiam tardiores Gallatas appellatos, cum & Hilarius Latinæ eloquentiæ Rhodanus, Gallus ipse, & Pictavis genitus, in hymnorum carmine Gallos indociles vocet, & quod nunc oratorum fertiles sunt, non tam ad regionis diligentiam, quam ad rhetorum clamorem pertinet, maxime cum Aquitania Græca se jactet origine, & Galatæ non de illa parte terrarum, sed de ferocioribus Gallis sint profecti. Etiam infelici Normannorum ævo, extincto litterarum nomine in Gallia, sola Aquitania barbariem nescit; Abbo Floriacensis: Lib. de obsid. urb. Parisiac.

Francigeni approperant alta cum fronte superbi,
Calliditate, venis, acieque Aquitania linguæ.

Apud Arvernos maxime eloquentiæ & litterarum studia claruerunt; Sidonius Edicio: *Mitto istic ob gratiam puritiæ tuæ, undique gentium confluxisse studia litterarum, tuæque personæ quondam debitum, quod sermonis Celtici squammam deposita nobilitas nunc oratorio stylo, nunc etiam camœnalibus modis imbuebatur.* Et idem Aspro: *Hic te imbuendum liberalibus disciplinis grammatici, rhetoriqué florentia studia monitu certante foverunt, unde tu non tam mediocriter institutus existi, ut tibi liceat Arvernos, vel propter litteras non amare.* Quid schola Burdegalensis, nonne celeberrima fuit altrix studiorum? Ausonius: Lib. 3. ep. 3. Lib. 4. ep. 21. In rhetor. Burdegal.

Adserat usque licet Fabium Calagurris alumnum,
Non sit Burdegalæ dum cathedra inferior,
Mille foro dedit hæc juvenes, bis mille senatus
Adjecit numero, purpureisque togis.

Quot professores ex hac schola prodierunt, qui pulcherrima fuere Ausonio carminum argumenta? Nec Gallis solum frequentatam invenio, sed & Romanis, qui eo studiorum gratia secedebant; testis ipse Symmachus, qui rhetoris Garumnæ alumni se auditorem, & quicquid in se est huic cælo se debere profitetur, quo rhetore, non alium, quam Burdegalensem intelligas. Nec sua laude caruit schola Cadurcorum, quæ vel eo memoranda, quod Exuperius rhetor Tolosanus, dimissis fascibus, abjecta patria, cathedra, hanc amplexus est, ibique consenuit, auctore Ausonio: In profess. carm. 18.

Decedens placidos mores, tranquillaque vitæ
Tempora, prædives finisti sede Cadurca.

Aquitani, inquam, belli & pacis studiis illustres, sed non levis his laudis accessio ingenuis & candidis e moribus; Ausonius: In Mosella.

Gallorum extremos inter, celsamque Pyrenen
Temperat ingenuos, qua læta Aquitania mores.

Aquitani etiam, ut eorum cultum corporis animique sectemur, veste mundi & compti, etiam in tenuiori fortuna; Ammianus: *Tersi tamen*, inquit, *pari diligentia cuncti & mundi, nec in tractibus illis, maximeque apud Aquitaniam poterit videri vel fœmina, licet perquam pauper, ut alibi frustis squalere pannorum.* Iidem lautissimi mundissimique in epulis, ut toralibus & mappis lineis, & laticlaviis discumberent; idem Ammianus: *Tunc illud apud Aquitanos evenit, quod latior fama vulgarat: Veterator quidam ad lautum convivium rogatus & mundum, qualia sunt in iis regionibus plurima, cum vidisset linteorum toralium par, duos clavos ita latissimos, ut sibi vicissim arte ministrantium cohæ-* Lib. 15. Lib. 16.

Source : BIU Cujas

rerent, mensamque operimentis paribus tectam, anteriorem chlamydis partem utraque manu vehens intrinsecus structuram omnem, ut amictus adornaverat principales quærens, patrimonium dives evertit. Sed ut mortalium vitia suas ætates habent, Aquitani nimiis opibus in libidinem, & omnem vitæ labem soluti, de qua justas secunda servitute pœnas dederunt; Salvianus: *Tales igitur etiam omnes absque dubio Aquitani esse debuerunt, & quidem ut diximus specialius tales, quia specialia Dei munera possidebant, & quid posthæc omnia, quod secundum est, quid nisi cuncta, quæ e diverso sunt, in omnibus quippe Galliis, sicut divitiis primi fuere, sic vitiis, nusquam enim improbior voluptas, nusquam inquinatior vita, nusquam corruptior disciplina.* Et paulo post: *Apud Aquitanicas vero, quæ civitas in locupletissima, ac nobilissima *fui parte non quasi lupanar fuit.* Et infra: *Cumque ob impurissimam vitam traditi a Deo barbaris fuerint; impuritates tamen ipsas etiam inter barbaros non relinquunt, esse inter Gothos non licet scortatorem Gothum, soli inter eos præjudicio nationis ac nominis permittuntur impuri esse Romani; & miramur si terræ vel Aquitanorum, vel nostrorum omnium a Deo barbaris datæ sunt, cum eas, quas Romani polluerunt fornicatione, nunc mundent barbari castitate?* Nec suis tantum, sed & communibus reliquis Galliis vitiis laborant Aquitani, natura leves, & rerum novarum studiosi; Adrevaldus: *Faciles Aquitanorum animi ad nova quæque leviter moliendæ.* Aquitanos moribus & veste lascivientes aulæ se & sua vitia obtrusisse suo ævo, testis est Glaber: *Olim igitur circa millesimum incarnati Verbi annum, cum Rex Robertus accepisset sibi Reginam Constantiam, a partibus Aquitaniæ in conjugium, cæperunt confluere† genera ejusdem Reginæ in Franciam, atque Burgundiam, ab Arvernia, & Aquitania homines omni levitate vanissimi, moribus & veste distorti, armis & equorum phaleris incompositi, a medio capitis nudati, histrionum more barbis rasi, caligis & ocreis turpissimi, fidei & pacis fœdere omnino vacui, quorum itaque nefanda exemplaria, heu proh dolor! tota gens Francorum nuper omnium honestissima, ac Burgundionum sitibunda rapuit, donec omnis foret nequitiæ & turpitudinis illorum conformis.* Denique quam male de Aquitanorum moribus senserit Carolus M. satis eo aperuit, quod Ludovicum filium a cunis Aquitaniæ Regem, jam pubescentem ab Aquitanis ad se revocavit, ne peregrinis moribus divinam indolem afficeret; Aimoini continuator: *Interque quæ cavens ne aut Aquitanorum populus propter ejus longum absessum insolesceret, aut filius in tenerioribus annis peregrinorum aliquid disceret morum, quibus difficulter expeditur ætas semel imbuta, misit & accersivit filium jam bene equitantem cum omni populo militari, &c.* Nec præteream ædificia in Aquitania olim tecta scandulis roboreis, idest tabellis assulatim sectis, tegularum vice, vel stramentis seu stramine, quod & hodie rusticorum casulæ retinent; Vitruvius: *Ad hunc diem nationibus exteris, ex his rebus ædificia constituuntur, ut in Gallia, Hispania, Lusitania, Aquitania, scandulis robusteis, aut stramentis.*

Lib. 7. de Guber. Dei.

* lege, *sui*

Lib. 1. de mirac. S. Bened. c. 38.

Lib. 3. c. 9.

† lege, *gratia*

Lib. 5. c. 2. Id. in vit. Lud. P.

Lib. 2. c. 1.

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT V.

Vaſcones latrociniis famoſi, auguriis dediti & ſuperſtitioſi, Bellicoſi, leves, perfidi, & rerum novarum cupidi. Calagurritanorum fides.

VASCONES Pyrenæum ſaltum primum inhabitarunt, unde a Pompejo ob latrocinia in plana depoſiti, & in unum oppidum collecti, cui Convenæ nomen dictum, cælum non animum mutarunt, & traduce ſemine ingenitam labem poſteris tranſmiſerunt, unde latrones Convenas vocat Hieronymus: *Nimirum reſpondet generi ſuo, qui de latronum & Convenarum natus eſt ſemine.* Adverſ. vigilant. Lib. 10. c. 25.
Vagos Fortunatus, quod prædæ cauſa palarentur:

Cantaber ut timeat, Vaſco vagus arma paveſcat.

Iidem ſuperſtitioſi, & auguriis ad inſaniam dediti; Capitolinus: *Ὀρεσσιόπ magnus, ut & Vaſcones, & Hiſpanorum, & Pannoniorum augures vicerit:* & In Macrino.
Milo ſcriptor vitæ S. Amandi apud Surium: *Audivitque ab eis gentem, quam Vacceiam appellavit antiquitas, quæ nunc vulgo nuncupatur Vaſconia, nimio errore deceptam, ita ut auguriis, vel omni errori dedita, idola etiam pro Deo coleret.* Tom. 1. febr. 6.
Nec dum exemptam luem notat Valliſſernenſis: *Audiens autem dictus Rogerius* (is erat Comes Convenarum) *quod Comes* (Monſfortius) *unicum ſternitum emiſiſſet, vocavit illos, qui ſecum erant, in partem conſulens eos, & nolebat illa hora facere quod Comiti propoſuerat, in terra enim obſervant auguria ſtultiſſimi homines terræ illius.* Hiſt. Albig. cap. 53.
Bellicoſi & audaces nudi olim pugnarunt; Silius Italicus: Lib. 5.

Cantaber, & galeæ contempto tegmine Vaſco.

Et idem: Lib. 10.

Ac juvenem quem Vaſco levis, quem ſpicula denſus
Cantaber urgebat.

Sed leves & quietis impatientes, & dubiæ fidei, ut in vita Ludovici Pii: *Vaſcones, ut ſunt natura leves, propter eventum ſupradictum valde elatos, & propter mulctationem Adelerici nimis reperit efferatos.* Et in ejuſdem vita: *Vaſcones nativum aſſuetumque fallendi morem exercere conati, mox ſunt prudenti aſtutia deprehenſi.* Et Stephanus Tornacenſis, in epiſtola ad Joannem Pictavienſem Epiſcopum: *Abſit Pater a manſuetudine veſtra, ut ad Gothorum barbariem, ad levitatem Waſconum, ad crudeles & efferos mores ſeptimaniæ declinetis, ubi ſupra fidem infidelitas.* Epiſt. 92.
Iidem imperii mutatione gaudent quaſi ſervitutis ſolatio; Froſſardus: *Oncques les Gaſcons trente ans a un tenant ne furent fermement a un Seigneur.* Honorum & opum cupidos agnoſcit Joannes Villanus, de Clemente V. Pap. *Ma cognoſcendo huomo vago d' honore, & di ſignoria, & che era Guaſcone, che di natura ſono cupidi, che di leggieri.* Olim tamen Calagurritani pars Vaſconum ſingulari fidei exemplo erga Sertorii cineres Pompejanam obſidionem uſque ad extrema quæque, & nefarium cadaverum uxorum & natorum paſtum perpeſſi ſunt: teſte Valerio Maximo, quod verſu inſinuat Juvenalis: Vol. 3. c. 22. Lib. 8. c. 80. Lib. 7. c. 6. Satyr. 15.

Vaſcones, hæc fama eſt, alimentis talibus olim
Produxere animas.

Source : BIU Cujas

CAPUT VI.

Celtica lingua, alia a Germanica, affinis Britannicæ. Massilienses trilingues. Galli a Romanis victi victorum linguam assumpsere. Rustica Romana lingua.

GALLI suam linguam habuere: hæc alia fuit a Germanica, tamen Germanis nota, ob mutuum harum gentium commercium. Hoc sensu de Sertorio memorat Plutarchus eum a Mario pro exploratore in Cimbrorum castra submissum, quod Gallicam linguam nosset, & cum his sermonem habere posset. Linguam Gallicam aliam a Germanica evincit etiam, quod Arioviſtum Regem Germanorum lingua Gallica usum ob longam cum Gallis consuetudinem scribit Cæsar: *Commodissimum visum est M. Valerium Procilium, C. Valerii Caburi filium, summa virtute & humanitate adolescentem, & propter linguæ Gallicæ scientiam, qua multa jam Arioviſtus longinqua consuetudine utebatur, & quod in eo peccandi Germanis causa non esset, ad eum mittere.* Lingua Gallica Britannicæ propior, & quasi germana; Tacitus de Britannis loquens: *In universum tamen æstimanti Gallos vicinum solum occupasse credibile est, eorum sacra deprehendas superstitionum persuasione, sermo haud multum diversus.* Vetus Celtarum lingua etiam a Græca & Romana diversa: testantur litteræ Cæsaris ad Q. Ciceronem Græcis litteris scriptæ, ne his casu interceptis consilia Cæsaris hostibus, ideſt Gallis proderentur: *Cæsar tum cuidam ex equitibus Gallis magnis præmiis persuadet uti ad Ciceronem epistolam deferat, hanc Græcis conscriptam litteris mittit, ne intercepta epistola nostra ab hostibus consilia cognoscantur.* Eandem diversitatem agnoscit Varro apud Hieronymum, cum Massilienses trilingues vocat, quod Græce loquerentur, Latine, & Gallice. Et Hieronymus ipse cum Galatas, ideſt Gallo-Græcos, qui sunt Gallorum coloni, præter Græcam propriam linguam habere ait Trevericæ similem, ideſt veteri Celticæ: *Unum est quod inferimus, Galatas, excepto sermone Græco, quo omnis oriens loquitur, propriam linguam eandem pene habere, quam Treviros.* Quid Irenæus Lugdunensis Episcopus, vir Græcus, nonne Celticam linguam a Græca prorsus discrepantem insinuat, cum se inter Celtas versari, & in barbarica lingua plurimum laborare fatetur? ἐκ ἐπιζητήσεις δὲ παρ ἡμῶν τῶν ἐν Κελτοῖς διατριβόντων, καὶ περὶ βάρβαρον διάλεκτον τὸ πλεῖστον ἀσχολουμένων λόγων τέχνην ὧν ἐκ ἐμάθομεν: *Non exigis a nobis degentibus inter Celtas, atque in barbara lingua plurimum laborantibus, oratoriam artem, quam nunquam didicimus.* Gallica lingua inculta, horrida, & barbaricum sonans; Latinus Pacatus: *Non esse fastidio rudem hunc & incultum Transalpini sermonis horrorem.* Sermonis Celtici squammam dixit Sidonius. Celtica verba quasi barbara risere Romani apud Gellium: *Post deinde, quasi nescio quod Tusce, aut Gallice dixisset, universi riserunt.* Tamen ob necessitatem rerum gerendarum & promiscui usus non defuere inter Romanos, qui eam discerent. Decimum Brutum unum ex percussoribus Cæsaris linguæ Gallicæ peritum signat Appianus: ἤλαζε δὲ τῷ ἐσθῆτι ἐς τὸ Κελτικὸν, ἐξεπισάμενος ἅμα, καὶ τῷ φωνῇ, καὶ διεδίδρασκε σὺν ἐκείνοις οἷά τις Κελτὸς. *Tum vero sumptu cultu Gallico non ignarus & linguæ, fugiebat cum his paucis, pro Gallis habitus.* Gallice scripta fideicommissa rata esse voluere juris auctores; Ulpianus: *Fideicommissa quocumque sermone relinqui possunt: non solum Latina, vel Græca, sed etiam Punica, vel Gallicana, vel alterius cujuscumque gentis.* Alexandro Severo non ignotum fuisse Celticum probabile est, quan-

In Sertor.

Lib. 1. de bell. Gall. cap. 11.

In Agricola.

Lib. 1. de bell. Gall. c. 12.

2. ad Galat. in proœm. Ep. ad Galat. cap. 3.

Lib. 1. adv. hæres. in præfat. apud Epiph. hæres. 30. 10.

In panegyr. Theodos. Lib. 3. ep. 3. Lib. 11. not. atticar. c. 7.

l. fideicommissa 11. ff. de legat. 3.

Source : BIU Cujas

quandoquidem Druidem feminam ei procedenti in hostem, belli eventum Gallico sermone præcantasse auctor est Lampridius: *Mulier Druias eunti exclamavit Gallico sermone, vadas, nec victoriam speres, nec militi tuo credas.* Interdum & Romani oratoris verba Celtica affectarunt, eaque civitate donarunt; Quintilianus in oratione Labieni, sive illa Cornelii Galli est in Pollionem: *Casnar, affectator, e Gallia ductum est.* Et paulo post: *Plurima Gallica valuerunt, ut Rheda, ac Petoritum, quorum altero Cicero, tamen altero Horatius utitur.* Hinc querela ipsius Ciceronis Gallorum in urbe colluvie infusam peregrinitatem: *Ego autem mirifice capior facetiis maxime nostratibus, præsertim cum eas videam primum oblitus Latio cum in urbem nostram est infusa peregrinitas; nunc vero etiam Brachatis & Transalpinis nationibus, ut nullum veteris leporis vestigium appareat.* Aquitani a Belgis & Celtis lingua & moribus discrepantes fuere; Cæsar: *Hi omnes lingua, institutis, & legibus inter se differunt.* Strabo: τὺς μὲν Ἀκυϊτανὺς, τελέως ἐξηλλαγμένυς, ὐ τῇ γλώττῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σώμασιν, ἐμφερεῖς Ἴβηρσι μᾶλλον ἢ Γαλάταις: *Aquitanos a ceteris plane differentes, non lingua modo, sed & corporibus, Hispanis quam Gallis similiores.* Quod repetit idem auctor non longe post. Et Ammianus: *Temporibus priscis cum laterent hæ partes ut barbaræ, tripartitæ fuisse creduntur, in Celtas, eosdemque Gallos divisæ, & Aquitanos & Belgas, lingua, institutis, legibusque discrepantes.* Quod ita accipiendum, ut non lingua omnino, sed dialecto variasse intelligamus. Aquitanos enim Celtica lingua usos satis locuples testis Sidonius, cum ait, Arvernos Latinis litteris ab Ecdicio excultos, Celticæ linguæ squalore deterso: *Tuæque personæ quondam debitum, quod sermonis Celtici squammam depositura nobilitas, nunc oratorio stylo, nunc etiam camœnalibus modis imbuebatur.* Aquitanos etiam Celticæ linguæ compotes facit Severus, cum Posthumianum Aquitanum inducit rogantem Gallum, ut Celtice, aut si malit Gallice, res gestas D. Martini enarret: *Tu vero,* inquit, *Posthumianus vel Celtice, aut si mavis Gallice loquere, dummodo jam Martinum loquaris:* ait Gallice, quo intelligas plebejam & vulgarem linguam, quæ corrupta erat e veteri Celtica, ut & Latina lingua suam habuit vulgarem, velut domina ancillam; Servius in hæc verba Virgilii:

In Alexandr.
Lib. 1. instit. orator. 5.
Lib. 7. ep. ad famil. ep. 15.
Lib. 3. de bell. Gall.
Lib. 4.
Lib. 15.
Lib. 3. ep. 3.
3. Æneid.

- - - - *Dodonæosque lebetas.*

Ollas æreas Græce dixit; zemas enim vulgare est, non Latinum. Aquitania & Gallia armis subacta, & in provinciam a Romanis redacta, Celtica lingua paulatim exolevit, & victi in victorum nomen, linguam, leges, mores, habitumque cesserunt: hæc enim victoriæ lex fuit, quo spectat Virgilius:

12. Æneid.

Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos
Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari,
Aut vocem mutare viros, aut vertere vestem.

Hac lege Britanni victi a Romanis linguam Romanam tandem assumpserunt; Tacitus: *Jam vero principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre, ut qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent.* Hac lege Turduli in Hispania, adeo Romanam linguam & mores hauserunt, ut idiotismi sui penitus oblitos tradat Strabo: οἱ μὲν τοι Τυρδιτανοὶ, καὶ μάλιστα οἱ περὶ τὸν Βαῖτιν, τελέως εἰς τὸν Ῥωμαίων μεταβέβληνται τρόπον, ὐδὲ τῆς διαλέκτυ τῆς σφετέρας ἔτι μεμνιμένοι: *Turditani autem, maxime qui ad Bætim sunt, plane Romanos mores assumpserunt, ne sermonis quidem vernaculi memores.* Hac lege & Asiaticæ provinciæ sub Romanis linguam, & nomina amiserunt; idem Strabo: τελευταῖοι δὲ Ῥωμαῖοι ὑφ' ὧν ἤδη καὶ τὰς διαλέκτυς, καὶ τὰ ὀνόματα ἀποβεβλήκασιν οἱ πλεῖστοι γεγονότος ἑτέρυ τι-

In Agricola.
Lib. 3.
Lib. 12.

νὴς μερισμοῦ τῆς χώρας: *Ultimi Romani sub quibus jam & linguam, & nomina amiserunt plerique, nova quadam regionum instituta divisione.* Denique hac lege Galli Romanam linguam susceperunt, quam Celticæ contagio & alienigenarum usu corruptam, rusticam Romanam linguam vocarunt; concilium Turonense III. *Et ut easdem homilias quisque aperte transferre studeat in rusticam Romanam linguam, aut Theotiscam, quo facilius cuncti possint intelligere quæ dicuntur.* Idiotismus *le Roman.* Unde Gallia Romana, & Galli Romani dici amarunt, quod tum lingua, cum legibus Romanis uterentur. Cum igitur Aquitaniam sua luce donare nobis propositum sit, haud quaquam alienum erit veterem Celticam linguam, qua usi & Aquitani, jam oblivione sepultam excitare, ejusque voces quotquot apud auctores Græcos, aut Latinos sparsas reperi, colligere ordine alphabetico.

Can. 17.

CAPUT VII.

Alauda. Al. Alpes. Ambacti. Armorica. Aripennis.

In Julio c.23. ALAUDA Gallis, Galerita avicula apice caput insignis, unde legionem ex Gallis conscriptam cristatis galeis donatam Cæsar Alaudam vocavit; Tranquillus: *Qua fiducia ad legiones, quas a Rep. acceperat alias privato sumptu addidit, unam etiam ex Transalpinis conscriptam, vocabulo quoque Gallico, Alauda enim appellabatur.* Et Plinius: *At quæ ab illo Galerita appellata quondam, postea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat Alauda.* Præter hos testis Marcellus Empiricus, patria Aquitanus, & linguæ Celticæ peritissimus: *Corydalus avis, idest, quæ Alauda vocatur.* Et Gregorius Turonensis: *Avis Corredalus, quam Alaudam vocamus.*

Lib. 11. c.38.

De medic. cap. 29.

Lib. 4. hist. cap. 30.

AL Celticum in catalectis Maronis, quid significet, quærit Ausonius:

Edyl. 12.

Dic quid significent catalecta Maronis ex his Al
Celtarum posuit.

Quærit istud poeta noster, ut grammaticorum ingenia torqueat. Turnebus Al, Celtarum lingua ut Germanica totum significasse sensit: Josephus Scaliger, & post eum Helias Vinetus Al, pro Allium a Gallis dictum putant, quæ vocum Latinarum truncatio adhuc Gallis familiaris est.

Lib. 13. adverf. c. 30.

10. Æneid. ALPES Gallis vocantur omnes montes editissimi, Servius illo loco Virgilii:

Alpes immittit apertas.

Sane omnes altitudines montium, licet a Gallis Alpes vocentur, proprie tamen montium Gallicorum sunt. Sic Alpes pro Pyrenæis dixere, ut modo observatum. Alpes dici & Pyrenæos & regionis accolis Alpes usurpari pro faucibus montium animadvertit Procopius: Ἱσπανία ὠνόμασται ἀχρὶ ἐς Ἄλπεις ταὶ ἐν ὄρει τῷ Πυρηναίῳ οὔσας, Ἄλπεις δὲ καλεῖν τὴν ἐν στενοχωρίᾳ δίοδον οἱ τάυτοι ἄνθρωποι νενομίκασιν: *Hispania dicitur ad usque Alpes, quæ in Pyrenæis sunt montibus, Alpes vero dici in angustiis transitum, qui ea in regione sunt homines decreverunt.* Alpes etiam pro Atho monte Thraciæ; Sidonius:

Lib. 1. de bell. Gothi.

Carm. 9.

Admissoque in Athon tumente Ponto.
Juxta frondiferæ cacumen Alpis

Scal-

Scalptas classibus isse per cavernas.

AMBACTI Gallis clientes nobilium, qui eis obsequium & operam in bello præstabant; Cæsar: *Omnes in bello versantur, atque eorum, ut quisque est genere copiisque amplissimus, ita plurimos circum se ambactos clientesque habet.* Male Ennius apud Festum ambactum lingua Gallica servum significasse credit: *Ambactus apud Ennium lingua Gallica servus dicitur.* Ambacti enim non erant servi, sed principum comites bello, & pace. Lib.6. de bell. Galic.

ARMORICÆ apud Gallos dicuntur civitates, quæ Oceanum attingunt; Cæsar: *Universis civitatibus, quæ Oceanum attingunt, quæ eorum consuetudine Armoricæ appellantur.* Et idem: *Cæteræque civitates positæ in ultimis Galliæ finibus Oceano conjunctæ, quæ Armoricæ appellantur.* Hac significatione Armorica etiam dicitur apud Henricum Altisiodorensem: Lib.7.de bell. Gall. cap.14. Lib.5. vit. S. Germani.

Gens inter geminos notissima clauditur amnes
Armoricana prius veteri cognomine dicta.

Armor enim ad mare, vel supra mare illis significat. Inde Aquitania Aremorica ante dicta Plinio, quod ab occasu pertineat ad Oceanum. Lib. ...

ARIPENNIS Gallis semijugerum terræ significat; Columella: *At Galli candetum appellant, in areis urbanis, spatium centum pedum; in agrestibus autem pedum* CL. *quod aratores candetum nominant, semijugerem quoque arepennem vocant.* Lib. 5. de re rust. c.1.

CAPUT VIII.

Bagaudæ. Baracacæ. Bardi. Bardaicus. Bardocucullus vestis Gallica.

BAGAUDÆ, Gallis nomen factionis agrestium & latronum, quæ Diocletiani tempore commota in Gallia, Heliano, & Amando ducibus, quamprimum oppressa a Maximiano; Aurelius Victor præter alios: *Namque ubi comperit Carini discessu Helianum Amandumque per Galliam excita manu agrestium ac latronum, quos Bagaudas incolæ vocant, populatis late agris, pleraque urbium tentare, Maximianum Imperatorem jubet, &c.* De his Pæonius Eutropii interpres: Βαγαῦδαι ὄνομα ἐστὶ τοῦτο τυράννων δηλῶν ἐπιχωρίως: *Bagaudæ id nomen latronibus indigenis.* Bagaudæ dicti quasi sylvicolæ: Gau enim lingua Gallica sylvam sonat. Sub Theodosio & Valentiniano recruduit Bagaudarum tumultus in Gallia, sed defectionis principum supplicio sopitus; Prosper Aquitanus: *Gallia ulterior Tibutonem principem rebellionis secuta a Romana societate discessit, a quo tracto initio omnia pene Galliarum servitia in Bagaudam conspiravere: capto Tibutone, & cæteris seditionis partim principibus vinctis, partim necatis, Bagaudarum commotio conquievit.* Hinc Eumenius ex emendata lectione *latrocinio Bagaudicæ rebellionis obsessa.* E Gallia transiit in Hispaniam nomen Bagaudarum; Idacius: *Asturius Dux utriusque militiæ ad Hispanias missus, Tarraconensium cædit multitudinem Bagaudarum.* Bagaudarum infelicitatem deplorat Salvianus: *De Bagaudis nunc mihi sermo est, qui per malos judices & cruentos spoliati, afflicti, notati, postquam jus Romanæ libertatis amiserunt, etiam honorem Romani nominis perdiderunt, & imputatur his infelicitas sua, imputamus his nomen calamitatis suæ, imputamus crimen quod ipsi fecimus, & vocamus rebelles, vocamus perditos, quos esse compulimus criminosos: quibus* In Diocletiano. De schol. instaur. Lib.5. de gubernat.

Source : BIU Cujas

enim aliis rebus Bagaudæ facti sunt, nisi iniquitatibus nostris, nisi improbitatibus judicum, nisi eorum proscriptionibus & rapinis, qui exactionis publicæ nomen in quæstus proprii emolumenta verterunt, & indictiones tributarias prædas suas esse fecerunt. Sic in Ægypto sub Antonino philosopho tumultuata turba
In Antonin. rusticorum & pecuariorum, quos Βυκόλους vocarunt; Xiphilinus: καὶ οἱ καλούμενοι δὲ Βυκόλοι κατὰ τῶν Αἰγυπτίων κινηθέντες: *Ad hæc moti in Ægypto, qui Bucoli dicuntur.*

Baracacæ Celtica vox, sacras membranas interpretatur Hesychius: Βαρακάκαι ἅγιοι διφθέρας παρὰ Κέλτοις.

Bardi apud Gallos, vates erant, qui Principum, & virorum fortium laudes carmine canebant; Strabo: Βάρδοι μὲν ὑμνηταί, καὶ ποιηταί. *Bardi hymnorum cantores, & poetæ.* Diodorus Siculus: εἰσὶ καὶ παρ αὐτοῖς, καὶ ποιηταὶ μελῶν, οὓς Βάρδους ὀνομάζουσιν ἔστι δὲ μετ' ὀργάνων τοῖς λύραις ὁμοίων ἄδοντες, οἱ μὲν ὑμνοῦσιν, οἱ δὲ βλασφημοῦσι. *Sunt etiam apud hos carminum melicorum poetæ, quos Bardos nominant hi ad instrumenta lyris similia, aliorum laudis, aliorum vituperationes decantant.* Athenæus ex Possidonio ait Celtas secum in bel-
Lib. 4. Lib. 5. Lib. 6. Dipnosoph. c. 12. lo circumducere parasitos, præcones laudum suarum: τοὺς δὲ ἀκροάματα αὐτῶν εἰσὶν οἱ καλούμενοι Βάρδοι ποιηταὶ δὲ ὄντες τυγχάνουσι μετ' ᾠδῆς ἐπαίνους λέγοντες: *Earumque cantionum Bardos poetas esse, laudes ipsorum cum cantu celebrantes.* Latinis noti & Bardi Gallorum; Lucanus:
Lib. 1. de bell. civil.

Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum vates dimittitis ævum
Plurima securi fudistis carmina Bardi.

Ammianus: *Et Bardi quidem fortia virorum illustrium facta, heroicis compositaLib. 15. Invoc. Bardus. versibus, cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt.* Et Festus: *Bardus Gallice cantor appellatur, qui virorum fortium laudes canit:* huc usque lego verba Festi, hæc enim quæ sequuntur, *a gente Bardorum, de quibus Lucanus,* Pauli commentum esse reor, qui non intellexit Bardos apud Lucanum non esse nomen gentis, sed vatum, seu cantorum Gallorum. Male Joannes Meursius voluit Bardum lingua Gallica esse viam, deceptus illo loco corrupto Hesychii: Βάρδοι αἱ ὁδοὶ παρὰ Γάλλαις: *Bardi viæ apud Gallos.* Nam legere debuerat: Βάρδοι οἱ ᾠδοὶ παρὰ Γάλλαις: *Bardi Cantores apud Gallos.* Unde Bardaicus dicitur, pro
Lib. 4. epig. 4. Gallo, ut apud Martialem ex emendatione Turnebi:

Lassi Bardaici os, quod evocati.

Satir. 16. Et Bardaicus judex, pro præfecto militari Gallico apud Juvenalem:

Bardaicus judex datur hæc punire volenti.

Inde etiam Bardocucullus est genus vestis, quo utebantur Bardi illi vates Gal-
Lib. 14. epigr. 128. lorum, fidem astruit, quod Martialis vestem Gallicam agnoscit:

Gallia Santonico vestit te Bardocucullo.

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT IX.

Baro, seu Varo. Becco. Benna. Belenus. Braccæ. Briva. Bulgæ.

BARO, vel varo lingua Gallica stultus, stolidus: unde baronis nomen migravit ad calones & lixas, ideſt servos militum probri causa; Cornutus in illum locum Persii: P. Pithœus subsecia lib. 1. cap. 8. Satyr. 5.

Baro reguſtatum digito torebrane Salinum.

Lingua Gallorum barones, vel varones dicuntur servi militum, qui utique ſtultiſſimi ſunt, ſervi videlicet ſtultorum. Pari significatu Romanis varones, rupices, & ruſtici; Lucilius apud Festum:

Varronum ac rupicum ſquarroſa incondita roſtra.

Et baronis nomen pro stolido, & bardo usurpat M. Tullius: *Hæc cum loqueris nos barones ſtupemus.* Et in epistola ad Atticum: *Apud patronem & reliquos barones te in maxima gratia poſui.* Barones a Græco Βαρεῖς deducit Isidorus, quo nomine appellitat mercenarios, ideſt servulos, qui mercede locant operas: *Mercenarii*, inquit, *ſunt qui ſerviunt accepta mercede, iidem & barones Græco nomine, quod ſint fortes in laboribus.* Hoc sensu barones accipiuntur pro militibus conductitiis apud Cæsarem; sic enim malim legere, quam berones: *Concurritur ad Caſſium defendendum; ſemper enim barones complureſque evocatos cum telis ſecum habere conſueverat.* Sic apud Cassiodorum legendum puto barones, pro breones, illo loco: *Præſentibus te affamur oraculis, ut ſi re vera mancipia ejus barones irrationabiliter cognoveris abſtuliſſe, qui militaribus officiis aſſueti civilitatem premere dicuntur armati, &c.* Tandem variante locutionis ut rerum sorte, baronum nomen translatum ad viros nobiles, & militares; Augustinus: *Ubinam eſt Cæſaris corpus præclarum, ubi apparatus deliciarum, ubi multitudo dominorum, ubi caterva baronum, ubi acies militum?* Et alio loco: *Dic ubi Imperatores, & Reges, ubi Duces, Principes, aut barones, ubi aurum & argentum ac ornamenta eorum?* In legibus Saliorum, Alamannorum, Ripuariorum, & Longobardorum baronis nomen, pro viro passim receptum: hodieque apud nos barones sunt majores vassi, qui immediate feuda tenent a Rege, ut in sanctione Henrici I. Regis Anglorum apud Matthæum Paris. *Si quis baronum meorum, Comitum, vel aliorum, qui de me tenent, mortuus fuerit.* Lib. 2. de finib. Lib. 5. ep. 11. Lib. 9. orig. cap. 4. Lib. 1. de bell. civil. c. 9. Lib. 1. ep. 11. Serm. 48. ad frat. in erem. Serm. 68. ad eoſd. A. C. 1110.

BECCO, lingua Gallica gallinacei rostrum: Tranquillus de Antonio Primo: *Toloſæ nato cognomen in pueritia Becco fuerat, id valet gallinacei roſtrum.* Græcis βεκός, pro bardo & stolido; Hesychius βεκὸς ἄνοητος. In Vitell. cap. 18.

BENNA, Gallis genus vehiculi; Festus: *Benna lingua Gallica genus vehiculi appellatur, unde vocantur conbennones in eadem benna ſedentes.* Alio significatu nostris bennæ nomen pro piscatoria; Aimoinus: *Cum piſcatoria, quæ appellatur benna.* Unde Caroli benna Helgaldo: *Ecce venientes ad portum Sequanæ, qui dicitur Caroli benna, hoc eſt piſcatorio,* (legendum piscatoria) *quæ erat difficultate tranſmeabilis.* Alii gordum, ut in tabulis Ludovici Junioris, quæ inter Martinianas editæ sunt: *Gordum etiam piſcium apud Poiſſiacum in Sequana, de dono patris mei.* Alias etiam benna, pro vase, ut in vita S. In v. Benna. Lib. 1. c. 20. in Rober. R. 13. januar.

Source : BIU Cujas

Remigii apud Surium: *Coxit panes, & carnes, & accepit cervisiam in vasculis, pro ut potuit, quæ omnia in vase, quod vulgo bema dicitur, collocavit.*

In profess. 4. BELENUS. Sic Galli vocant Apollinem; Ausonius:

Beleni sacratum ducis e templo genus,
Et inde vobis nomina.
Tibi pateræ sic ministros nuncupant
Apollinaris mystici.

Apolog. 24. Nec soli Galli, sed & Norici, Alpini populi, Belenum pro Apollino coluerunt; Tertullianus: *Unicuique etiam provinciæ & civitati suus Deus est, ut Syriæ Astartes, ut Arabiæ Disares, ut Norici Belenus, ut Africæ Cælestis, ut Mauritaniæ Reguli sui.* Belenum, seu Belum, quod idem est, etiam coluere Aquilejenses; Herodianus: Βέλην δὲ καλοῦσι τῶν, σέβουσί τε ὑπερφυῶς ἀπόλλωνα εἶναι ἐθέλοντες. *Belen vocant indigenæ, magnaque religione colunt.* Et Capitolinus: *Deum Bellenum per aruspices spopondisse Maximinam esse vincendum.*

Lib. 8. in Maximinis.

In Maximin.

BRACÆ, vel BRACCÆ. Gallica lingua sunt caligæ, quibus Galli utuntur; Diodorus Siculus: ἐσθῆσι δὲ χρῶνται καταπληκτικαῖς, χιτῶνας μὲν βαπτοὺς, χρώμασι παντοδαποῖς διηνθισμένοις, καὶ ἀναξυρίσιν, ἃς ἐκεῖνοι βράκας προσαγορεύουσι: *Vestibus utuntur mirificis, tunicas enim tinctas, & variis coloribus floridas, quas illi bracas gestant.* Et Tranquillus: *Galli bracas deposuerunt.* Unde Gallia Narbonensis bracata ante dicta apud Plinium, Melam, & alios.

Lib. 5. biblioth.

In Julio c. 8.

Lib. 3. c. 4. & lib. 4. cap. 17.

BRANCE, Gallis genus farris seu tritici, quod Romani sandalum; Plinius: *Galliæ quoque suum genus farris dedere, quod ille brance vocant, apud nos sandalum nitidissimi grani.*

lib. 2. c. 5. Lib. 18. c. 6.

BRIVA. Celtica lingua, nonnullus trajectum vel vadum, aliis autem, & forte rectius, pontem vel oram fluminis significat: unde & Briva Curretia in Lemovicibus, de qua Gregorius Turonensis: *Lemovicinum accedens Brivam Curretiam vicum advenit.* Sic dicta, quod sita sit ad Curretiam amnem, qui vulgo dicitur *la Correze*, inde & Brivate in Arvernis, & Briva Isaræ, quæ & Pontisara nuncupatur: vulgo *Pontoise*: inde & Samarobriva, quæ & Sommonobriva ab obvio Soma flumine; Sigebertus: *Civitatem, quam Antoninus Pius cum filio Aurelio condidit, & Sommonobriam ab adjacente flumine appellavit, Gratianus Imperator suo dominio mancipatam, mutato nomine, Ambianis ab ambitu fluminum fecit vocari.* Prodest hic locus, ut notetur origo nominis urbis, alias enim falsum ejus conditorem esse Antoninum, nam Samarobriva est longe antiquior, & M. Tullio memorata in epistolis ad Trebatium.

Lib. 7. c. 10. Id. Aimoin. lib. 3. c. 61.

A. C. 385.

Lib. 7. ep.

BULGÆ, Gallis sacculi scortei; Festus: *Bulgas Galli sacculos scorteos appellant.* Vernaculi adhuc nomen retinent Boulgetes.

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT X.

Cæcos. Candetum. Candoſoccus. Caſnar. Caracalla. Carroco. Cateia. Caterva. Cerviſia. Circius. Covinus. Crupellarii. Culcitra.

CÆcos. Gallica lingua ſonat dimitte; Servius in eum locum Virgilii: II. Æneid.

Direptumque ab equo dextra complectitur hoſtem.

Hoc, inquit, *de hiſtoria tractum eſt; nam C. Julius Cæſar, cum dimicaret in Gallia, & ab hoſte raptus equo ejus portaretur armatus, occurrit de hoſtibus qui eum noſſet, & inſultans ait; Cæcos Cæſar, quod Gallorum lingua dimitte ſignificat.*

CANDETUM, Gallis modus ſeu ſpatium ſoli centum pedum; Columella, Lib. 5. c. 1. & ex eo Iſidorus iiſdem verbis: *At Galli Candetum appellant in areis urbanis ſpatium centum pedum, in agreſtibus autem pedum* CL. *quod aratores Candetum nominant.* Et auctor incertus de limitibus agrorum: *Galli Candetum appellant in areis urbanis ſpatium centum pedum, quaſi centeatum; in agreſtibus autem pedum* CL. *quadratorum, juſtum Candetum vocant.* Lib. 15. orig. cap. 15.

CANDOSOCCUS, Gallis palmes vitis terra obrutus ut propagetur, Latinis Mergus; Columella: *Nonnullos tamen in vineis animadverti, & maxime elvenacei generis prolixos palmites, quaſi propagines ſummo ſolo adobruere, deinde rurſus ad arundines erigere, & in fructum ſummittere, quos noſtri agricolæ mergos, Galli Candoſoccos vocant.* Lib. 5. c. 5.

CASNAR, Celtis aſſectator; Quintilianus: *Et in oratione Labieni, ſive illa Cornelii Galli eſt in Pollionem Caſnar aſſectator e Gallia ductum.* Lib. 1. inſtit. cap. 5.

CARACALLA, veſtis genus, cujus inventum, nomenque e Gallia Romam migravit, auctore Antonino, qui hoc genus veſtis plebi erogavit, unde Caracalla dictus: *Cum e Gallia*, inquit Aurelius Victor, *veſtem plurimam devexiſſet, talareſque Caracallas feciſſet, coegiſſetque plebem ad ſe ſalutandum indutam talibus introire, de nomine hujus veſtis Caracalla cognominatus eſt.* Barbaricam veſtem notat Xiphilinus: *ἰδίαν ἔνδυσιν βαρβαρικῶς πῶς κατακόπων, καὶ συῤῥάπων ἐς μανδύης τρόπον προσεξεῦρε: Propriam veſtem barbarice diſciſſam & conſutam ex multis partibus, in modum penulæ adinvenit.* Caracallæ nomen, quæ erat veſtis militaris, aut plebeja, detortum ad veſtem cucullatam, qua utebantur monachi & aſcetæ, & ipſi clerici; Beda: *Mox ſe ſanctus Albanus, pro hoſpite ac magiſtro ſuo ipſius habitu, ideſt Caracalla qua veſtiebatur indutus militibus exhibuit.* Et in vita D. Eugendi Agaunenſis abbatis apud Surium: *Æſtivis namque temporibus Caracalla, nec ſcapulari cilicino utebatur.* Servilem veſtem vocat Palladius de Melania loquens: *αὕτη ἡ ἀνδρεία παιδάριον Καρακάλιον λαμβάνουσα κατ' ἑσπέραν ἐφέρειν αὐτοῖς τὰ πρὸς τὰς χρείας: Hæc fortis mulier ſervuli Caracalla induta, veſpere eis ferebat quæ erant ad uſum neceſſaria.* In epit. hiſt. Auguſt. In Caracal. Lib. 1. hiſt. Anglic. cap. 7. 1. januar. Hiſt. Lauſia. cap. 117.

CARROCO lingua Aquitanica Medulici piſcis genus; de quo Auſonius: Epiſt. 4.

Carroco, lethalis Trygon, molleſque Plateſſæ.

Helias Vinetus putat eſſe Aciperenſem, quem vulgus vocat, *Creac*.

CATEJA, vox Gallica, teli Gallici genus; de quo Virgilius: Lib. 7. Æne.

Source : BIU Cujas

Teutonico ritu soliti torquere Catejas.

Lib. 18. orig. cap. 7. Et Servius ibi: *Tela Gallica*, inquit, *unde & Teutonicum ritum dixit.* Idemque Isidorus.

Lib. 2. de re milit. c. 2. Caterva, ut Phalanx Macedonum, sic caterva Gallorum legio erat; Vegetius: *Denique Macedones Græci, Dardani, Phalanges habuerunt; Galli atque Celtiberi pluresque barbaricæ nationes catervis utebantur in prælio.*

Lib. 22. c. 25. Cervisia, Gallis potus genus avena confectum; Plinius: *Ex iisdem* (frugibus) *fiunt & potus, zythum in Ægypto, Cælia & Ceria in Hispania, Cervisia & plura genera in Gallia, aliisque provinciis.* De hujusmodi potionis

Lib. 14. c. 22. genere intelligendus alter locus Plinii: *Est & occidentis populis sua ebrietas fruge madida pluribus modis per Gallias, Hispaniasque nominibus aliis, sed ratione eadem.*

Cimbri lingua Gallica latrones; Festus: *Cimbri lingua Gallica latrones dicuntur*, inde forte gentis nomen.

Lib. 2. noct. Att. c. 22. Circius, lingua Gallica venti nomen, qui flat ab occidente, & valde infestus est Galliæ Narbonensi; Phavorinus patria Arelatensis apud Gellium: *Nostri namque Galli*, inquit, *ventum ex sua terra flantem, quem sævissimum patiuntur, Circium appellant, a turbine, opinor, ejus ac vertigine.* Cercium M. Cato vocat apud Gellium eodem loco: *Sed quod ait ventum, qui ex terra Gallia flaret, Circium appellari, M. Cato in libris originum eum brutum Cercium dicit, non Circium.* Hic ventus, ut dixi, provinciæ Narbonensi valde in-

Lib. 1. c. 47. festus, præter Phavorinum testis Plinius: *Item in Narbonensi provincia clarissimus ventorum est Circius, nec ulli violentia inferior.* Ob id D. Augustus, cum in

Lib. 5. natur. qu. cap. 18. Gallia ageret, Circio, quo eum placaret, templum vovit & posuit; Seneca: *Galliam Circius* (infestat): *cui ædificia quassanti, tamen incolæ gratias agunt, tanquam salubritatem cæli sui debeant ei. Divus certe Augustus templum illi cum in Gallia moraretur, & vovit & fecit.*

Lib. 3. c. 6. Covinus, seu Covinum, Gallis currus falcati genus, quo illi in prælio utebantur; Mela: *Dimicant non equitatu modo, aut pedite, verum & bigis, & curribus, Gallice armati Covinos vocant, quorum falcatis axibus utuntur.*

Lib. 1. de bell. civil. Covinis maxime usi Belgæ; Lucanus:

Et docilis rector rostrati Belga Covini.

3. annal. Crupellarii, Gallis genus gladiatorum, Gallice armati; Tacitus: *Adduntur e servitiis gladiaturæ destinati, quibus more Gallico continuum ferri tegimen, Crupellarios vocant, inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles.*

Lib. 18. cap. 1. Culcitra stratum lecti. Galliarum inventum; Plinius: *Sicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent, Galliarum hoc & tomenta pariter inventum.* Unde & vocabulum Gallicum esse arbitror; rebus enim inventis auctor nomen dare solet.

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT XI.

Dercoma. Divona seu Duiona. Druides. Dunum. Dusii.

DERCOMA Gallis potionis genus ex fruge, & melle confectum; Athenæus: παρὰ δὲ τοῖς ὑποδεεστέροις ζύθῳ, πύελον μετὰ μέλιτος ἐσκευασμένον, παρὰ δὲ τοῖς πολλοῖς καθ' αὑτὸ καλεῖται δέρκομα: *Egentioribus zythum ex hordeo cum melle confectum multi*, de Gallis loquitur, *vocant dercoma*. Nisi cum Casaubono legendum malis Κόρμα. Lib. 4. c. 12.

DIVONA, seu Duiona lingua Celtica Deorum fons; Ausonius: In Burdega.

Divona Celtarum lingua fons addite Divis.

Duiona legitur Scaligero ex fide veterum codicum, & hæc lectio magis Celticum sonat; nec enim a Divis dicitur, nam eo etiam nomine civitatem Cadurcorum, patriam carissimam vocant, quæ Ptolemæo Δυίωνα. Lib. 1. Auson. lect. c. 28.

DRUIDES, sacerdotes & philosophi veterum Gallorum, de quibus Cæsar, Strabo, & alii. Hi a Tiberio sublati, ut vult Plinius, vel a Claudio, auctore Tranquillo. His nomen peregre ductum vix fas est credere, tamen a Græco δρῦς, quod quercum reddit, appellari voluit Plinius: *Nihil habent Druidæ, ita suos appellant magos, viscо & arbore in qua gignatur; si modo sit robur, sacratius, jam per se roborum eligunt lucos, nec ulla sacra sine fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druidæ videri.* Cæsar lib. 6. cap. 4. Strabo lib. 4. Plin. lib. 30. cap. 4. Sueton. in Claud. c. 25. v. Senec. in apolocynth.

DUNUM, veteri lingua Celtica, locum editum, aut montem significat. Sic Lugdunum Segusianorum, quod in colle primum conditum fuit, sic dictum, quasi Lugodunum, idest corvi mons; Plutarchus ex Clitophonte: μώμορ δὲ διωνοσκοπίας ἔμπειρος ὑπάρχων, τὴν πόλιν Λύγδουνον προσηγόρευσεν, λύγον γὰρ τῇ σφῶν διαλέκτῳ τὸν κόρακα καλεῖσι, Δοῦνον δὲ τὸν ἐξέχοντα: *Momorus autem augurii peritissimus civitatem Lugdunum vocavit, lugum enim lingua sua corvum vocant, Dunum vero montem, aut locum eminentem.* Sic & plurium Galliæ oppidorum, quæ in collibus aut locis editioribus sita sunt, nomina desinunt in dunum; ut Lugdunum Convenarum, in Aquitania Lugdunum Batavorum, in Belgica Laudunum Clavatum, Uxellodunum, Lupodunum; de quo Ausonius: Augustodunum quasi Augusti mons; Henricus Altissiodorensis: Lib. 16. c. 44. Lib. de fluminib. In Mosell. Lib. 1. de vit. S. Germani.

Augustidunum demum concepta vocari
Augusti nomen, lege Augusti montem, *transfert quod*
Celtica lingua.

DUSII. Gallis dæmones incubi; Augustinus: *Et quosdam dæmones, quos Dusios Galli nuncupant.* Idem Isidorus: *Pilosi, qui Græce panitæ, Latine incubi appellantur, sive inivi ab ineundo passim cum animalibus, unde & incubi dicuntur ab incumbendo, hoc est stuprando; sæpe enim improbi existunt, etiam mulieribus, & earum peragunt concubitum, quos dæmones Galli Dusios nuncupant; quia assidue hanc peragunt immunditiam.* Dianum rustici vocabant in Gallia; Cyprianus in vita Cæsarii Arelatensis apud Surium: *Dæmonium, quod rustici Dianum vocant.* Pilosos vocant id genus dæmonum, qui domos infestant; Radevicus: *Pilosi, quos satyros vocant, in domibus plerumque auditi.* Lib. 15. de civit. Dei c. 23. Lib. 8. orig. cap. 11. Tom. 4. Aug. 27. Lib. 2. de gest. Frider. c. 13.

Source : BIU Cujas

CAPUT XII.

Eglecopala. Emarcum. Eporedicæ. Essedum. Eubages, aliis Saronidæ.

Lib. 17. c. 8. EGLECOPALA, Gallica lingua genus cretæ, seu margæ columbinæ; Plinius: *Columbinam Gallia suo nomine Eglecopalam appellat.*

Lib. 3. c. 2. EMARCUM, Gallis vitis genus mediocris vini; Columella: *Earum altera, quam Galliarum incolæ Emarcum vocant, mediocris vini.*

EPOREDICÆ, Gallis equorum domitores, unde Eporediam Salassorum oppidum dictum voluit Plinius: *Oppidum Eporediam, Eporedicas Galli bonos equorum domitores vocant.*

Lib. 3. c. 17.

ESSEDUM, lingua Celtica genus vehiculi a Belgis inventum; Servius in illum locum Virgilii:

Lib. 3. Geor.

Belgica vel molli melius feret esseda collo.

Gallicana vehicula, inquit, *nam Belgæ civitas est Galliæ, in qua hujuscemodi vehiculi repertus est usus.*

Satyr. 6. Hoc vehiculi genere & nomine usi Romani; Persius:

Essedaque, ingentesque locat Cæsonia Rhenos.

EUBAGES seu Eubages, alii a Druidibus, philosophi, & theologi Gallorum; Ammianus: *Eubages vero scrutantes seriem, & sublimia naturæ pandere conabantur*, οὐάτεις. Straboni: Οὐάτεις δὲ ἱεροποιοὶ, καὶ φυσιολόγοι: *Vates sacrificuli, & physiologi.* Saronidas vocat Diodorus Siculus: φιλόσοφοι τε εἰσὶ, καὶ θεολόγοι πεφιττῶς τιμώμενοι, οὓς Σαρωνίδας ὀνομάζουσι. *Philosophi apud eos sunt, & theologi, eximie honorati, quos Saronidas vocant.*

Lib. 15. Lib. 4. Lib. 5.

CAPUT XIII.

Galba. Gæsa, vel Gessa Gæsi. Gunia. Gurdus.

In Galba, c. 3. Lib. 4. GALBA, vox Gallica, præpinguem & obesum significat; Suetonius: *Galba*, inquit, *dictus, quod præpinguis fuerit visus, quem Galbam Galli vocant.* Galba probri nomen, Gallis enim turpe erat pinguescere; Strabo ex Ephoro: ἴδιον δὲ καὶ τοῦτο ἀσκεῖν γαρ αὐτὰς, μὴ παχεῖς εἶναι, μηδὲ προγάστορας, τὸν δὲ ὑπερβαλλόμενον τῶν νέων τὸ τῆς ζώνης μέτρον ζημιοῦσθαι: *Proprium est dare operam, ne obesi fiant, neve prominentem ventrem habeant, & si quis adolescens cingulo præscriptam mensuram excedat, eum multari.*

Lib. 7. Æneid. GÆSA, vel GESSA, lingua Celtica dicuntur hastæ Celticæ; Servius in illum locum Virgilii:

Pila manu, sævosque gerunt in bella dolones.

Pilum proprie, inquit, *est hasta Romana, ut Gessa Gallorum, Sarissæ Macedonum, unde & viros fortes Galli Gæsos vocabant, quod hujusmodi hastis in prælio uterentur.* Idem Servius illo loco Virgilii:

Lib. 8. Æneid.

-- *Duo*

Source : BIU Cujas

---- Duo quiſque alpina coruſcant
Gæſa manu.

Gæſa, inquit, *haſtas viriles; nam etiam viros fortes Galli Gæſos vocant*. Gallos ipſos γαισάτους vocat Polybius, quod apud exteros mercede militarent, & id nominis ſignificare conductitios milites voluit: διεπέμποντο πρὸς τοὺς κατὰ τοὺς Ἄλπεις, καὶ τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν κατοικοῦντας Γαλάτας, προσαγορευομένους δὲ διὰ τὴν μίσθωσιν στρατεύειν Γαισάτους, ἡ γὰρ λέξις αὕτη ἔστως σημαίνει τοιοῦτος: *Confeſtim ad eos Gallos mittunt, qui trans Alpes ad Rhodanum habitant, & propterea quod mercenariam militiam obeunt, Gæſatæ vocantur, nam id ea dictio ſignificat*. Hinc Galliam dextra bina Gæſa vibrantem depingit Claudianus: Lib. 2. Lib. 1. de laud. Stili.

Gallia crine ferox, evinctaque torque decoro,
Binaque geſa tenens, animoſo pectore fatur.

GUNIA lingua Celtica inſtrumentum lignarium, quod Latinis Canterium; Iſidorus: *Canterium, Gallia, Gunia*. Lib. 19. orig. cap. 19.

GURDUS, pro bardo & ſtolido, vocem Hiſpanicam eſſe auctor Quintilianus: *Et Gurdos, quos pro ſtolidis accipit vulgus, ex Hiſpania duxiſſe originem audivi*: tamen hanc vocem Gallis noſtris uſu frequentiorem invenio, quod ſuadet eſſe Celticam; Gallus apud Sulpitium Severum: *Sed dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, vereor ne offendat veſtras nimium urbanas aures, ſermo ruſticior; audietis me tamen ut gurdonicum hominem nihil cum ſucco, aut cothurno loquentem*. Et Abbo Floriacenſis: Lib. 1. inſtit. cap. 5. Dial. 1. de virt. monach. orient. c. 20. Lib. de obſid. urb. Pariſ.

Noſque ſalam gurdis mandat cuſtodibus ipſam.

Et alio loco:

Hoſtibus accingunt carpentum arentibus arcis
Ante fores gurdi miſerandæ gramine plenum.

Et rurſus:

Pugna adolet, ponunt animas cum ſanguine gurdi.

Nomen hodieque retinent Galli, *gourd*, pro ſtolido.

CAPUT XIV.

Heſus. Iſarndorum.

HESUS, unus e tribus Diis veterum Gallorum, quos verſu comprehendit Lucanus: Lib. 1. de bell. civil.

Et quibus immittis placatur ſanguine diro
Teutates, horrenſque feris altaribus Heſus,
Et Taramis Scythicæ non mitior ara Dianæ.

Heſi, & Teutatis meminit Lactantius: *Galli Heſum, atque Teutatem, humano cruore placabant*. Heſum Martem credunt, quem heredem inſtituere conceſſum credit Ulpianus. Anubim latrantem vocavit auctor Pſeudoqueroli, quod canina forma pingeretur: *Anubi noſtro latranti Deo*. Lib. 1. div. inſt. Lib. regular. tit. 22.

ISARNDORUM, Celtica lingua valet ferreum oſtium in vita S. Eugendi abbatis Agaunenſis apud Surium: *Ortus namque eſt haud longe a vico, cujus te-* Tom. 1. jan. 1.

Source : BIU Cujas

tusta paganitas, ob celebritatem clausuramque fortissimam superstitiosissimi templi Gallica lingua Isarndori, idest ferrei ostii indidit nomen.

CAPUT XV.

Læna. Larix. Leuca, seu Leuga. Linnæ. Lugos.

Lib. 4. LÆNA, lingua Celtica vestis genus qua Galli utebantur; Strabo de Belgis: ἡ δ' ἐρέα τραχεῖα μέν, ἀκρόμαλλος δὲ ἀφ' ἧς τὰς δασείας σάγας ἐξυφαίνουσι, ἃς λαίνας καλοῦσιν: *Læna eorum aspera est, & summe villosa, ex ea densa sagæ texunt, quæ lænas vocant.*

Lib. 5. LANCEA Gallis hastæ genus; Diodorus Siculus: προβάλλονται δὲ λόγχας, Lib. 4. ἃς ἐκεῖνοι λαγχίας καλοῦσι: *Tum hastas præ se ferunt lanceas illis dictas.* Strabo de Gallorum armatura: καὶ λόγχαι κατὰ λόγον: *lanceæ pro modo.*

Lib. 1. cap. 93. LARIX Gallis subalpinis resina, quæ e pinu, & picea defluit; Dioscorides de resina: καὶ ἀπὸ γαλατίας τῆς πρὸς ταῖς ἄλπεσιν ἣν ἐπιχωρίως οἱ τῆς δὶ ἔτοι-κοι λάριξα ὀνομάζυσιν: *affertur & e Gallia subalpina, quam vernacula nomine laricem appellant incolæ.*

Lib. 15. ori. cap. 16. De reb. Getic. cap. 36. LEUCA, seu LEUGA, vox mere Gallica, quæ significat spatium itineris quingentorum passuum; Isidorus: *Mensuras viarum nos milliaria dicimus, Græci stadia, Galli leucas, Ægyptii signes, Persæ parasangas.* Et mox: *Leuca finitur passibus quingentis.* Jornandes: *Convenitur itaque in campos Catalaunicos C. leugas, ut Galli vocant, in longum tenentes, & LXX. in latum.* Hesychius: λέυγη μέτρον τι γάλακτος. A Lugduno spatia itinerum leugis non milliaribus putare coeptum in Gallia; Ammianus: ubi de Lugduno: *Qui locus exordium est Galliarum, exindeque non millenis passibus, sed leugis itinera metiuntur.* Unde in itinerario Antonini post Lugdunum, leugæ conjunctim cum milliaribus ad intervalla viarum signanda ponuntur. Et in tabula Peutingeri scriptum est: *Lugdunum caput Galliarum usque hic leugas.* Hujusmodi rationem metiendorum a Lugduno itinerum in omnes Galliarum partes instituit Agrippa temporibus Augusti; Strabo: Lib. 4. τὸ δὲ Λούγδουνον ἐν μέσῳ τῆς χώρας ἐστὶν, ὥσπερ ἀκρόπολις, διὰ τε τὰς συμβολὰς, τῶν ποταμῶν, καὶ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι πάσι τοῖς μέρεσι· Διόπερ καὶ Ἀγρίππας ἐντεῦθεν τὰς ὁδοὺς ἔτεμε· τὴν διὰ τῶν Κεμμένων ὀρῶν μέχρι Σαντόνων, καὶ τῆς Ἀκυϊτανίας· καὶ τὴν ἐπὶ τὸν Ῥῆνον, καὶ τρίτην τὴν ἐπὶ τὸν Ὠκεανὸν, τὴν πρὸς Βελοακοῖς, καὶ Ἀμβιάνοις τετάρτη δ' ἐστὶν ἐπὶ τὴν Ναρβωνῖτιν, καὶ τὴν Μασσαλιῶτιν παραλίαν: *Lugdunum in medio Galliæ situm est, instar arcis, cum ob fluminum confluentes, tum quod omnibus partibus est propinquum. Itaque etiam Agrippa hinc vias aperuit, unam per Cemmenos montes in Aquitaniam, & ad Santones usque: alteram ad Rhenum: tertiam ad Oceanum per Bellovacos, & Ambianos: quartam in Narbonensem Galliam, & ad littus Massiliense.* Nomen retinuere Franci; Nithardus: Hist. lib. 2. *Castra ponunt distantes ab invicem plus minus leucas VI.*

Lib. 19. orig. cap. 23. LINNÆ, lingua Celtica vestis genus, singulare Gallis, ut Rhenones Germanis; Isidorus: *Quibusdam autem nationibus sua cuique propria vestis est, ut Parthis Saraabra, Gallis Linnæ, Germanis Renones, Hispanis Striges, Sardis Mastruga.* Et paulo post: *Linnæ saga quadra, & mollia sunt*: de quibus Plautus: *Linnæ cooperta est textrino Gallia.*

Lib. de flum. LUGOS, lingua Celtica corvum significat, inde Lugdunum, quasi Lugodunum, idest corvi mons, ex Clitophonte apud Plutarchum.

CAPUT

CAPUT XVI.

Marck. Marga. Mataris. Murci.

MARCK, id nomen equo lingua Celtica: unde & Galli equeſtris pugnæ inſtitutionem, quæ tribus equis conſtabat, Trimarciſiam vocarunt; Pauſanias: τοῦτο ὀνομάζον τὸ σύνταγμα Τριμαρκισίαν, τῇ ἐπιχωρίῳ φωνῇ, καὶ ἵππων τὸ ὄνομα ἔστω τις Μάρκαν ὅπερ ὑπὸ τῶν κελτῶν: *Equeſtris pugnæ inſtitutionem Trimarciſiam nominant patria voce, equum enim Marcam appellant.* Eadem ſignificatione herbæ genus, quod Celtice Calliomarcus, Latine redditur equi ungula; Marcellus Empyricus: *Herba quæ Gallice Calliomarcus, Latine equi ungula vocatur.* Et Mareſcalli nomen receptum, pro equorum præfecto, ut in lege Alamannorum: *Si mariſcalcus, qui ſuper* XII. *caballos eſt, occiditur.* Et Mareſtalla pro equili regio apud Petrum de Vineis: *Ronchini vero in noſtra Mareſtalla non ſunt ad præſens, quos tibi poſſemus commode deſtinare.* In Phocicis. De medica. cap. 6. tit. 79. Lib. 5. ep. 7.

MARGA, lingua Celtica cretæ genus, quæ terram alit & fecundat; Plinius: *Alia eſt ratio, quam Britannia & Gallia invenere alendi eam ipſa quod genus vocant Margam*: vulgo *Marne*. Lib. 17. c. 6.

MATARIS, lingua Celtica genus teli Gallici; Cæſar: *Et nonnulli*, de Helvetiis loquitur, *inter carros, rotaſque mataras, ac tragulas ſubjiciebant, noſtroſque vulnerabant.* Auctor ad Herennium: *Ut ſi quis Macedonas appellavit hoc modo, non tam cito ſariſſæ Græcia potitæ ſunt, aut idem Gallos ſignificans dicat, nec tam facile ex Italia materis tranſalpina depulſa eſt.* Et Strabo: καὶ μάταρις (ſic enim legendum pro μέρις) πάλαι τι εἶδος, *& Mataris tragulæ genus.* Inde ſorte deductum vulgare, *Matras*, apud Vaſcones pro ſagitta. Lib. 1. de bell. Gall. Lib. 4. Lib. 4.

MURCI, Murcos Galli per ludibrium appellitabant ignavos, qui militiæ detrectandæ cauſa pollicem ſibi præſcinderent; Ammianus de Gallis: *Nec eorum aliquando quiſquam, ut in Italia, munus martium pertimeſcens pollicem ſibi præcidit, quos jocaliter Murcos appellant*; tamen Murcus vox Latina videtur, Murciam enim ſegnium Deam ponit Arnobius, & mutilos ac ſacræ militiæ inhabiles Murcos dixit Innocentius I. P. in epiſtola decretali ad Felicem Nucerianum E.: *Scripſiſti, in his clericos quos conſtituas non habere, aliquos vero Murcos, aliquos bigamos eſſe.* Lib. 15. Lib. 4. adv. Gent. Epiſt. 4.

Source : BIU Cujas

CAPUT XVII.

Pades. Patera. Peculium. Peninus. Penna. Petoritum. Planarati.

PADES, lingua Celtica arbor picea, seu quæ picem fert, unde Pado flumini nomen quod circa ipsius fontem sit copia arborum, quæ picem ferunt; Plinius: *Metrodorus tamen Scepsius dicit, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quæ Pades Gallice vocetur, Padum hoc nomen accepisse.*

Lib. 3. c. 6.

PATERÆ, Pateras Galli vocarunt Beleni, ideſt Apollinis ſacerdotes; Ausonius:

In profeſſ. Burdig. ed. 4.

Tibi Pateræ ſic miniſtros nuncupant,
Apollinaris Myſtici.

PECULIUM, Peculium Galli vocitarunt, quod Græci παράφερνα, ideſt bona quæ ſunt extra dotem: Ulpianus: *Cæterum ſi res dentur in ea, quæ Græci παράφερνα dicunt, quæque Galli peculium appellant.*

In l. ſi ego §. ceterum ff. de jur. dot. Lib. 21.

PENINÆ Alpes. His nomen inditum non a Pœnorum cum Hannibale tranſitu, ſed a Pennino Deo, quem Galli Alpini colebant; Livius: *Id cum inter omnes conſtet, eo magis miror ambigi, quanam Alpes tranſierit, & vulgo credere Pennino, atque inde nomen & jugo Alpium inditum tranſgreſſum. Nec veriſimile eſt ea tum ad Galliam patuiſſe itinera, utique cum quæ ad Penninum ferant obſeptæ gentibus ſemigermanis fuiſſent, neque Hercule montibus his, ſi quem forte id movit, ab tranſitu Pœnorum, ullo Veragri incolæ jugi ejus norunt nomen inditum, ſed ab eo quem in ſummo ſacratum vertice Penninum montani appellant.* Penninam Deam vocat Servius illo loco Virgilii:

10. Æneid.

Alpes immittit apertas.

Denique loca ipſa, quæ rupit (Hannibal) *Aperninæ Alpes vocantur, quamvis legatur a Pœnina Dea, quæ ibi colitur, Alpes vocari.* Ego verius exiſtimarim Penninas Alpes dictas a Celtico Penna, quod jugum & montem ſignificat; unde duplex Pennæ Caſtrum, unum in pago Aginnenſi, alterum in pago Albigenſi, utrumque ſic dictum, quod in vertice montis ſitum ſit. Prioris ſitum deſcribit Petrus Valliſſarnenſis: *Erat autem caſtrum Pennæ nobiliſſimum in territorio Aginnenſi in cujuſdam collis amœnitate ſitum, &c.*

Hiſt. Albig. cap. 63.

PETORITUM, vox Gallica, quæ vehiculi Gallici genus e quatuor rotis ſignificat; Varro apud Gellium: *Petoritum enim eſt, non ex Græca dimidiatum, ſed totum tranſalpibus factum: nam eſt vox Gallica.* Idem Feſtus: *Petoritum & Gallicum vehiculum eſſe, & nomen ejus dictum exiſtimant a numero quatuor rotarum.* Præter hos Quintilianus: *Plurima Gallica valuerunt, ut Rheda, ac Petoritum, quorum altero Horatius utitur.* Horatii locum excipe:

Lib. 15. c. 30. Lib. 1. inſtit. cap. 5. Lib. 1. ſer. 6.

- - - - *Plures Calones, atque caballi*
Paſcendi, ducenda Petorita.

PLANARATI, Celtis genus vomeris, quod duabus rotulis nititur ad arandum terram; Plinius: *Galliæ vero duas addiderunt rotulas, quod genus vocant planarati.*

Lib. 18. c. 18.

CAPUT

CAPUT XVIII.

Rheda. Rhaphium. Sagum. Sapo. Saunium. Senæ. Soldurii Devoti. Sparus.

RHEDA, vox Celtica, quæ vehiculi Gallici genus significat; Quintilianus: *Plurima Gallia valuerunt, ut Rheda, ac Petoritum, quorum altero Cicero, tamen altero Horatius utitur.* Et mox: *Rheda Gallicum.* Hac voce, inquam, Cicero usus est, cujus verba hæc sunt: *Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla Rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat.* Lib. 1. instit. cap. 5. Pro Milone.

RHAPHIUM, sic Galli vocant Lupum Cervarium, alii Chaum; Plinius: *Pompeji Magni primum ludi ostenderunt Chaum, quem Galli Rhaphium vocabant, effigie lupi, pardorum maculis.* Lupum Cervarium vocat Plinius alio loco. Lib. 8. c. 19. 22.

SAGUM, lingua Celtica vestis militaris Gallicæ genus; Virgilius de Gallis: Lib. 8. Æneid.

Virgatis lucent sagulis & lactea colla.

Strabo: σαγηφορῦσι δὲ καὶ κομοτροφοῦσι: *Saga ferunt, & comam alunt.* Et Diodorus Siculus: ἐπιπορπῶνται δὲ σάγοις ῥαβδωτοῖς, ἐν μὲν τοῖς χειμῶσι δάσεις, κατὰ δὲ τὸ θέρος λείους: *Fibula subnectunt saga virgata, hyeme densa, æstate tenuiora.* Sagum etiam Gallicum vocabulum esse, & genus vestis forma quadratum observat Isidorus: *Sagum autem Gallicum nomen est, dictum autem sagum quadrum, eo quod apud eos primum quadratum, vel quadruplex esset.* Sago excipiebatur viscus ubi a Druide falce decerptus esset; Plinius: *Sacerdos candida veste cultus, arborem scandit, falce aurea demetit, candido id excipitur sago.* Inde per sagatos, Gallos intelligit Tranquillus, cum scribit Julium Cæsarem convivatum assidue per provincias duobus tricliniis, uno quo sagati, palliative, altero quo togati cum illustrioribus provinciarum discumberent. Saga Gallica sumpserunt & Franci Gallorum consuetudine; Sangallensis: *Cum inter Gallos Franci militantes virgatis eos sagulis lucere conspicerent, novitate gaudentes antiquam consuetudinem dimiserunt, & eos imitari cœperunt.* Lib. 4. Lib. 5. Lib. 10. orig. cap. 24. Lib. 16. c. 44. In Julio c. 47. In vit. Car. M.

SAPO, Gallicum nomen, & Gallorum inventum; Plinius: *Prodest & sapo, Gallorum hoc inventum rutilandis capillis ex sevo & cinere.* Saponis Gallici meminit Ætius non uno loco. Sapone utebantur & Germani ad rutilandos capillos; Plinius: *Apud Germanos majore in usu viris, quam feminis.* Et Martialis: Lib. 18. c. 12. Lib. 14. ep. 26.

Caustica Teutonicos accendit spuma capillos.

Romanæ etiam Matronæ capillum croco fucarunt, ut Gallæ & Germanæ viderentur; Tertullianus: *Video quosdam & capillum croco vertere, pudet eas etiam nationis suæ, quod non Germanæ, aut Gallæ sint procreatæ, ita patriam capillo transferunt.* Lib. de cult. feminar.

SAUNIUM lingua Celtica, Gallici teli genus; Diodorus Siculus: σαυνιάζουσι τοὺς ἐναντίους. *Saunio hostem petunt.* Et paulo post: τὰ μὲν γὰρ ξίφη τῶν παρ ἑτέροις σαυνίων εἰσὶν ἐλάττω, τὰ δὲ σαυνία τὰς ἀκμὰς ἔχει τῶν ξιφῶν μείζους: *Nam gladii non minores sunt aliorum sauniis, sauniorum vero acies major est, quam gladiorum.* Hesychius: Σαυνίον ἀκόντιον βαρβαρικόν: *Saunium barbarici teli genus.* Lib. 5.

SENÆ, Senas Galli vocarunt virgines antistites cujusdam Gallici numinis,

Source : BIU Cujas

Lib. 3. c. 6. quod colitur in Sena insula Britannici maris Osismiis objecta; P. Mela: *Sena in Britannico mari Osismicis adversa littoribus Gallici numinis oraculo insignis est, cujus antistites perpetua virginitate sanctæ, numero novem esse traduntur Galli Senas vocant.*

Lib. 3. de bell. Gall. SOLDURII, Gallis fuerunt devoti homines, & utriusque fortunæ socii satellites Principum; Cæsar: *Adcantuanus, qui summam imperii tenebat, cum* DC. *devotis, quos illi Soldurios appellant, quorum hæc est conditio, ut omnibus in vita commodis, una cum his fruantur, quorum se amicitiæ dediderint, si quid iis per vim accidat, aut eundem casum una ferant, aut sibi mortem consciscant; neque adhuc hominum memoria repertus est quisquam, qui eo interfecto, cujus se amicitiæ devovisset, mori recusaret.* Lib. 16. c. 13. Σιλοδούνους vocat Athenæus ex Nicolao Damasceno: Αδιάτομον τὸν τῶν Σωτιανῶν βασιλέα (ἔθνος δὲ τοῦτο Κελτικὸν) ἑξακοσίους ἔχειν λογάδας περὶ αὐτὸν, οὓς καλεῖσθαι ὑπὸ γαλατῶν τῇ πατρίῳ γλώττῃ Σιλοδούνους (τοῦτο δ' ἐστὶν Ἑλληνιστὶ εὐχωλιμαῖοι) τούτους δ' οἱ βασιλεῖς ἔχουσι συζῶντας, καὶ συναποθνήσκοντας, ταύτην ἐκείνων εὐχὴν ποιουμένων. ἀνθ' ἧς συνδυναστεύουσί τε αὐτῷ τὴν αὐτὴν ἐσθῆτα, καὶ δίαιταν ἔχοντες, καὶ συναποθνήσκουσι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην, εἴτ' ἐν νόσῳ τελευτήσει ὁ βασιλεὺς, εἴ τε πολέμῳ εἴ τε ἄλλως πῶς, καὶ οὐδεὶς εἰπεῖν ἔχει τινὰ ἀποδειλιάσαντα τούτων τὸν θάνατον, ὅταν ἥκῃ βασιλεῖ, ἢ διεδύντα: *Adiatomum Regem Sotianorum (est autem ea Galliæ natio) sexcentos habuisse proximos sibi delectos homines, Galli propria lingua Silodunos vocant, (ea dictio Græcis devotos significat) qui cum Rege & vitam agunt, & moriuntur, id summopere votis optantes, ob quam erga Regem fidem, cum eo Principatum gerunt, eodem victu & corporis cultu, quoties ejus necessitatis contingit occasio, mortem libenter oppetentes, sive Rex intereat morbo, sive cadat in prælio, sive alia quavis de causa vita excesserit, nec est qui dicere possit ex illis amisso Rege quempiam mortem vel expavisse, vel recusasse tergiversantem.* Male nonnulli volunt milites stipendiarios, quos vernacula lingua *soldats* vocamus, nomen deflexum a Solduriis: verius enim originem petas a solido, quod est nummi genus e quo stipendium militibus præstitari solebat, unde milites stipendiarios solidarios appellarunt; Lib. 1. de gest. Frider. c. 31. Otto Frisingensis: *Ab hospitibus, quos nunc solidarios dicimus.* Lib. 1. c. 20. Radevicus: *Ut largitione pecuniæ milites, qui solidarii vocantur, colligeret.* In suppl. Sigib. A. C. 1160. Robertus Montensis: *Henricus Rex Anglorum sumptis* LX. *solidis Andegavensibus de feudo uniuscujusque loricæ, capitales barones suos cum paucis secum duxit* (in expeditionem Hierosolymitanam) *solidarios vero milites innumeros.* Et in supplemento Bedæ: Lib. 2. c. 29. *Willelmus Rufus Rex Anglorum dicitur mirabilis militum mercator, & solidator.* In Philipp. Unde solda, pro militum stipendio; Abbas Urspergensis: *Cum non haberet pecunias, quibus salaria, sive solda præberet militibus.* Et soldata dicitur feudi improprii genus, quod in annua solidorum pensitatione consistit, ut est in libris feudorum. Lib. 2. feud. tit. 10. Hispanis fuere & devoti similes Solduriis Gallorum; Strabo: Lib. 3. βηρικὸν δὲ καὶ τὸ ἐν ἔθει κατασπένδειν αὐτοὺς, οἷς ἐὰν προσθῶνται ὥστε ἀποθνήσκειν αὐτοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν: *Hispanici quoque moris est, se devovere pro iis, quibus se addicunt, mortemque pro iis oppetere.* Solenni Hispanorum more Augusto se devoverunt Pacuvius Tribunus plebis, & ejus exemplo complures alii; Lib. 53. Dio: Σεξτος τίς Πακούβιος ἐν τῷ συνεδρίῳ ἑαυτὸν τὲ οἱ τὸν τῶν Ἰβήρων τρόπον καθωσίωσε, καὶ τοῖς ἄλλοις συνεβούλευε τοῦτο ποιῆσαι. *Sextus Pacuvius more Hispanorum in senatu Augusto se consecravit, & aliis consilio fuit idem facere.*

In v. Rumex. SPARUS, genus teli Gallici; Festus: *Rumex genus teli, simile spari Gallici.*

CAPUT

CAPUT XIX.

Taramis. Tau. Taxea. Teutates. Thirei. Tomentum. Toles. Trajectum. Tripetia.

TARAMIS, Jovem tonantem Taramis nomine Galli in primis coluere, ex Lucano loco supra citato.

TAU Gallicum, pro cruce; Quintilianus, ex Virgilio in Priapeis: Lib. 8. instit. orator.

- - - - Allicæ febres
Tau Gallicum imminet.

Et Ausonius: Edyll. 5.

Dic quid significent catalecta Maronis in his Al
Celtarum posuit, sequitur non lucidius Tau.

Eadem significatione Tau accipe apud Gregorium Turonensem: *Tunc etiam in subita contemplatione parietes & domorum & ecclesiarum signari videbantur, unde a rusticis hæc scriptio Thau vocabatur.* Lib. 5. hist. Fr. cap. 5.

TAXEA, Gallis laridum, seu lardum; Isidorus: *Taxea laridum est Gallice dictum, unde dicit Afranius:* Lib. 20. orig. cap. 2.

In rosa Gallum saginatum pingui pastum Taxea.

TEUTATES, Teutatis nomine Gallis cultus Mercurius, artium inventor, & itinerum dux, de quo Lucanus & Lactantius. Huic humanis hostiis litatum, præter Cæsarem, & Lactantium; Tertullianus: *Major ætas apud Gallos Mercurio profecatur.* Apolog. c. 9.

THIREI, Gallis scuta patria, Gerrhis Persicis similia; Pausanias: καὶ ἐπιμηκέστερα ὅπλα κατὰ τὰς Κελτικὰς Θυρεὰς, ἢ τὰ Γέρρα τὰ Περσῶν: *Prælonga arma sicut Celticos Thyreos, & Gerrha Persica.* Et Strabo de Gallorum armis: καὶ θυρεὸς μακρὸς, καὶ λόγχαι κατὰ λόγον: *scutum longum, lanceæ pro modo corporis.* Hoc genus scuti insigni proprio distinctum; Diodorus Siculus: ὅπλοις δὲ χρῶνται θυρεοῖς μὲν ἀνδρομήκεσι, πεποικιλμένοις ἰδιοτρόπως: *Scutis utuntur pro statura hominis insigni proprio variegatis.* In Arcadie. Lib. 4. Lib. 5. hist.

TOMENTUM, Tomentum culcitrarum Gallicum inventum, & nomen; Plinius: *Sicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent, Galliarum hoc & tomenta pariter inventum.* Lib. 19. c. 1.

TOLES Gallis Tusillæ, quæ in faucibus turgescere solent; Isidorus: *Toles Gallica lingua dicunt, quas vulgo per diminutionem Tusillas vocant, quæ in faucibus turgescere solent.* Lib. 11. orig. cap. 1.

TRAJECTUM. *Gallia lingua sonat oppidum; Beda de Wilbrodo Frisiorum Apostolo: *Donavit autem ei Pipinus locum cathedræ episcopalis in castello suo illustri, quod antiquo gentium illarum vocabulo Wiltaburg, idest oppidum Wiltorum, lingua autem Gallica trajectum vocatur.* Et Sigebertus: *Wilibrodus a Sergio Papa Clemens agnominatus, & ad prædicandum genti Frisonum Episcopus consecratus, ex dono Pipini Principis sedem episcopalem statuit in loco Wltaburch, qui nunc Wltrajectum dicitur, a nomine gentis Wltarum, & Trajecto compositum quasi Wltarum oppidum; nam Trajectum lingua Gallica oppidum dicitur.* Lib. 5. hist. Angl. c. 12. A. C. 697. * lege, Gallica

TRIPETIA. Gallis sellula rusticana tripes; Severus: *Sedebat autem Marti-* Dialog. 2. de vir. B. Mart.

Source : BIU Cujas

nus in ſellula ruſticana, ut eſt in uſibus ſervulorum, quas nos ruſtici Galli Tripetias, vos ſcholaſtici, aut certe tu qui de Græcia venis, tripodas nuncupatis.

CAPUT XX.

Vargi Scamari. Vaſſo. Vergobretus. Vernemetis. Virga. Uri. Viſcus. Volemum. Zythum.

Lib. 6. ep. 4. Tit. 57. §. 5. Tit. 87. §. 2. De reb. Getic. cap. 58. In vit. S. Severin. c. 10.

VARGI, indigenas latrones Galli Vargos nuncuparunt; Sidonius, Lupo Trecenſi E. *Vargorum, hoc enim nomine indigenas latrunculos nuncupant.* Vargi fuerunt Ἀπόλιδες & extorres, latrociniis & prædis aſſueti, ut in lege Salica: *Si quis corpus jam ſepultum exfodierit, & exſpoliaverit Vargus ſit*, hoc eſt expulſus de eodem pago: & in lege Ripuaria: *Wargus ſit, hoc eſt expulſus.* Non diſpari ſignificatu lingua Gothica abactores, & latrones, Scamari dicti; Jornandes: *Et pleriſque abactoribus, ſcamariſque & latronibus undecumque collectis.* Et Eugippius abbas: *Ipſe quantocyus Iſtri fluenta prætermeans, latrones properanter inſequitur, quos vulgus ſcamaros appellabat.*

Lib. 9. hiſt. cap. 32. In originib. Claromont. Lib. 1. de bell. Gall. cap. 4. Lib. 1. c. 9.

VASSO, lingua Gallica celebre cujuſdam Gallici numinis delubrum in Arvernis, quod ſtetit uſque ad Chroci Alemanorum Regis excurſionem in Gallias; Gregorius Turonenſis: *Veniens vero Arvernos delubrum illud quod Gallica lingua Vaſſo Galatæ vocant.* Templum Martis credidit Joannes Savaro.

VERGOBRETUS, lingua Gallica ſummus magiſtratus Heduorum; Cæſar: *In his Divitiaco & Liſco, qui ſummo magiſtratui præerant, quem Vergobretum appellant Hedui, qui creatur annuus, & vitæ neciſque in ſuos habet poteſtatem.*

VERNEMETIS, lingua Gallica fanum ingens, ſic dictum vetus fanum gentilium, ut videtur in agro Burdegalenſi, quod a Leontio Burdegalenſi Pontifice converſum in baſilicam D. Vincentio Aginnenſi ſacram; Fortunatus:

Nomine Vernemetis voluit vocitare vetuſtas,
Quod quaſi fanum ingens Gallica lingua refert.

Lib. 8. Æneid. Cap. 3.

VIRGA, lingua Gallica pro purpura; Servius illo loco Virgilii:

Virgatis lucent ſagulis.

Et bene adluſit ad Gallicam linguam, per quam virga, purpura dicitur, virgatis ergo, ac ſi diceret purpuratis. Varro apud Nonium: *Sagum*, inquit, *virgula divina.*

Lib. 6. ſatur. cap. 4.

URI, vox Gallica, quæ feros boves ſignificat, hac uſi Romani; Macrobius: *Nec non & punicis oſciſque verbis uſi ſunt veteres, quorum imitatione Virgilius peregrina verba non reſpuit, ut in illo:*

Silveſtre uri aſſidue - - - -
Uri enim Gallica vox eſt, qua feri boves ſignificantur.

Lib. 16. c. 44.

VISCUS. Gallis ramus, qui arboribus maxime robori agnaſcitur, quique a Druidibus falce aurea decerpebatur cæſis victimis; Plinius: *Non eſt omittenda in ea re & admiratio Galliarum, nihil habent Druidæ, ita ſuos appellant magos, viſco & arbore in qua gignatur, ſi modo ſit robur ſacratius, omnia ſanantem, appellantes ſuo vocabulo.* Hodie *Guy de cheſne.*

Lib. 17. orig. cap. 6.

VOLEMUM Gallis idem valet quod bonum & magnum; Iſidorus: *Quidam*

Source : BIU Cujas

nam autem volemum Gallica lingua bonum & magnum intelligunt.

ZYTHUM, Gallis potionis genus hordeo confectum; Diodorus Siculus: διόπερ τῶν Γαλατῶν οἱ τούτων τῶν καρπῶν στερισκόμενοι πόμα κατασκευάζουσιν ἐκ τῆς κριθῆς τὸ προσαγορευόμενον ζύθος. *Ideo Galli horum fructuum inopes, ex hordeo sibi potum conficiunt, qui Zythus appellatur.*

CAPUT XXI.

Aliquot herbarum Celtica nomina.

HERBARUM nomina Celtica prodere hoc loco nec alienum, nec forte injucundum erit Græcorum & Romanorum munus istud, qui rebus nostris alteram lucem dederunt.

ALUM sive Halus Gallis, Consolida Latinis, herba curandis vulneribus præstans; Apulejus: *Latini Consolidam, Galli Alum.* Marcellus *Symphyti radix, quæ herba Gallice Halus dicitur.* Romani nomen suum fecerunt; Plinius: *Alum nos vocamus, Græci Symphyton.* De virt. herb. cap. 59. De medic. cap. 31.

BADITIS Gallis eadem, quæ Latinis clava Herculis; Marcellus: *Herba est, quæ Græce Nymphea, Latine clava Herculis, Gallice Baditis appellatur.* Lib. 27. c. 6.

BACCAR, Celtis Nardus rustica; Dioscorides: οἱ δὲ Νάρδον ῥούστικον, Γάλλοι Βάκκαρ: *Alii Nardum rusticum, Galli Baccar.* Romani & inde nomen sumpserunt; Plinius: *Baccar quoque radicis tantum odoratæ est, a quibusdam Nardum rusticum appellatum.* De medic. cap. 33. Lib. 1. c. 9. Lib. 21. cap. 6.

BELINUNCIA Gallis, Ὑοσκύαμος Græcis; Apulejus: *Græcis Hyoscyamos dicitur, Galli Belinunciam.* Et Dioscorides: Ὑοσκύαμος, Γάλλοι Βιλινουντίαν. Huic herbæ nomen a Beleno Deo, qui Gallis est Apollo; unde & Romani eodem significatu Apollinarem vocitant. De virt. herb. cap. 4. Lib. 4. c. 67.

BELIOCANDIUM, Gallis herba, quæ Romanis millefolium; Apulejus: *Latini millefolium, Galli Belliocandium.* Dioscoride: μυριόφυλλον, Γάλλοι Βελιουκάνδας. Lib. de virt. herbar. Lib. 4. c. 110.

BRICUMUM, Gallis herba, clara nomine Artemisiæ; Marcellus: *Artemisia herba est, quam Gallice Bricumum appellant.* De medic. cap. 26.

CORNA, Celtis herbæ genus, aliis Argemone; Dioscorides Ἀργεμώνη. Γάλλοι κόρνα. Lib. 2. c. 168.

DUCONE Gallis herba est, quam Romani vocant Ebulum, Græci Camæacten; Dioscorides: περὶ Καμαίακτης Ῥωμαῖοι Ἔβουλουμ, Γάλλοι Δουκωνέ. Lib. 4. c. 168.

EXACON Galli vocant Centaurium; Plinius: *Hoc Centaurium nostri fel terræ vocant, propter amaritudinem summam, Galli Exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum e corpore exigat per alvum.* Lib. 25. c. 6.

GIGARUS Celtis herba, quæ Græcis Dracontium; Marcellus: *Polypon emendat herba Proserpinalis, quæ Græce Dracontium, Gallice Gigarus appellatur.* De medica. cap. 10.

GILARUM Gallis, Latinis Serpyllum sonat; idem Marcellus: *Serpyllum herbam, quam Galli Gelarum dicunt.* Idem c. 10.

GLASTUM, Gallis herbæ genus, quo Britanni tingendis corporibus tam viri, quam feminæ usi; Plinius: *Glastum in Gallia vocatur, quo Britannorum conjuges, nurusque toto corpore oblitæ, quibusdam in sacris & nudæ incedunt.* Et ante Jul. Cæsar: *Omnes vero se Britanni Glasto inficiunt, quod cœruleum efficit colorem.* Dioscoridi: ἰσάτις, Guesdum, vel pastellum nostri appellant, ejus inficiendis lanis maximus usus; Plinius: *Quarto infectores lanarum utuntur, quod Glastum vocant.* Lib. 22. c. 1. Lib. 5. de bell. Gall. V. Soli. c. 25. Lib. 2. c. 177.

HÆMATITES Gallis herba, quam Latini vocant Heliotropium, quod sem- Lib. 20. cap. 7.

De virt.herb. per se ad solem vertat; Apulejus: *A Græcis dicitur Heliotropion, Galli Hæmatiten.*

Lib. 17. c.11. LIMÆUM Gallis herba, qua sagittas in venatu liniebant; Plinius: *Limeum herba appellatur a Gallis, qua sagittas in venatu tingunt.*

PIPERACIUM Gallis ea herba est, quam Græci ἄκορον vocant, Romani veneream herbam; Dioscorides: ἄκορον Ῥωμαῖοι βενέρεα, Γάλλοι πεπεράκιμ.

Lib.1. cap. 2. De medica. cap. 25. RATIS Gallice filicula; Marcellus: *Herbæ Pleridis, ideſt filiculæ, quæ Ratis Gallicæ dicitur.*

Dioscorid. lib.2.cap.170. SAPANA Gallis est herba, quæ Græcis ἀναγαλλὶς, Romanis Macia; Dioscorides: Ἀναγάλλις Ῥωμαῖοι Μακιὰ, Γάλλοι σαπένα.

Lib.4. c.168. SCOBIES Gallorum lingua Sambucum significat; Dioscorides: Ῥωμαῖοι σαμβάκιμ, Γάλλοι σκοβίμ.

Lib.2.cap.171. SVIBITES Gallis Hedera; Dioscorides: οἱ δὲ ἕδεραν Γάλλοι συβίτης.

Lib. 24. c.11. SELAGO & Samolus, Gallis herbæ hominum & pecoris medelæ saluberrimæ, quæ a Druidibus solenni ritu legebantur; Plinius: *Similis herbæ huic Sabinæ & Selago appellata. Legitur sine ferro, dextra manu per tunicam, qua sinistra exuitur velut a furante, candida veste vestito, pureque lotis nudis pedibus, sacro facto priusquam legatur, pane vinoque. Fertur in mappa nova. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum vitia fumum ejus prodesse. Iidem Samolum herbam nominavere nascentem in humidis: & hanc sinistra manu legi a jejunis contra morbos suum, boumque, nec respicere legentem, nec alibi, quam in canali deponere, ibique conterere poturis.*

De virt.herb. URA Gallis herbæ genus, quod Græcis Satyrion; Apulejus: *Græcis dicitur Satyrion, Galli Uram.*

USUBIM Gallis herba, quæ Græcis Chamædaphne; Dioscorides: Χαμαιδάφνη, Γάλλοι Οὐσύβιμ. Apulejus: *Chamædaphne, Itali Mustellaginem dicunt, Galli, Eugubim, Usibon.*

FINIS LIBRI SECUNDI.

RERUM

Source : BIU Cujas

RERUM AQUITANICARUM LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Status Provinciarum Imperii Romani, aliæ vectigales, aliæ ſtipendiariæ, ſeu tributariæ. Gallia ſtipendiaria facta. Duplex tributum in Gallia ſoli & capitis, utrumque exactum in Aquitania. Tributum in Aquitania in ſpeciebus penſitatum.

PROVINCIARUM orbis Romani ſumma ratio hæc fuit, ut vectigales eſſent, Romano Magiſtratui parerent, & victorum leges acciperent. Nempe Romani agros ab hoſte captos partim diſtrahebant, partim veteranis aſſignabant, partim veteri poſſeſſori relinquebant; præter juris auctores, Siculus Flaccus: *Ut vero Romani omnium gentium potiti ſunt agros ex hoſte captos in victorem populum partiti ſunt; alios vero agros vendiderunt.* Et alio loco: *Cauſam autem dividendorum agrorum bella fecerunt; captus enim ager ex hoſte, victori militi veteranoque eſt aſſignatus, hoſtibus pulſis æqualis in modo manipuli datus eſt. Nec tamen omnibus perſonis victis ablati ſunt agri; nam quorundam dignitas, aut gratia, aut amicitia victorem ducem movit, ut eis concederet agros ſuos.* Quibus agros ex parte reliquerunt, aut in totum non ademerunt, eos vectigales, aut ſtipendiarios, ſeu tributarios fecerunt. Hoc pacto aliæ provinciæ fuerint vectigales, aliæ ſtipendiariæ & tributariæ. Vectigales erant quæ vectigal penſitabant, quale eſt portorium, vectigal rerum venalium, metallorum, ſalinarum, picariarum, quæ omnia publicanis locabantur: Stipendiariæ & tributariæ, quæ ſtipendium & tributum. Stipendium & tributum promiſcue accipi docuit Ulpianus; tamen revera ſtipendium erat vectigal certum &

Lib. de condit. agror.

l. inter, ff. de verb. ſignif.

l. ager. ff. de verb. ſignif.

Source : BIU Cujas

ordinarium: tributum incertum & extraordinarium, quod pro ratione rerum, & temporum indicebatur. Hanc provinciarum diversitatem recte indicavit M. Tullius: *Inter Siciliam, cæteraſque provincias in agrorum vectigalium rationibus hoc intereſt, quod cæteris aut impoſitum vectigal eſt certum, quod ſtipendiarium dicitur, ut Hiſpanis, & pleriſque Pœnorum, quaſi victoriæ præmium, ac pœna belli; aut cenſoria locatio conſtituta eſt, ut Aſiæ lege Sempronia. Siciliæ civitates ſic in amicitiam fidemque recepimus, ut eodem jure eſſent, quo fuiſſent, eadem conditione populo R. parerent, qua ſuis antea paruiſſent, perpaucæ Siciliæ civitates ſunt bello a majoribus noſtris ſubactæ, quarum ager cum eſſet publicus populi R. factus, tamen illis eſt redditus, is ager a cenſoribus locari ſolet, &c.*

In frumentar.

Aliam ſtipendiariorum, & tributariorum prædiorum differentiam comminiſcitur Theophilus Græcus interpres juris; ut ſtipendiarii agri populo, tributarii pendant Principi. Aliæ, inquam, provinciæ fuerunt vectigales, ut Aſia lege Sempronia: donec Cæſar, devicto Pompejo, cum venit in Aſiam e vectigali in tributariam transformavit; teſte Dione. Galliam Narbonenſem etiam fuiſſe vectigalem ſatis inſinuat M. Tullius, cum Fontejum Narbonenſis prætorem de peculatus crimine purgat, hoc argumento, quod nullus in eum teſtis produceretur e publicanis, & pecuariis, qui vectigalium & paſcuorum publicorum erant conductores: *Unum*, inquit, *ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero teſtem producant.* Verum Gallia perdomita, univerſæ ſtipendium impoſitum; Tranquillus: *Omnem Galliam, quæ a Saltu Pyrenæo, Alpibuſque, & monte Gebenna fluminibus Rheno, & Rhodano continetur, præter ſocias ac benemeritas civitates, in provinciæ formam redegit, eique quadringenties in ſingulos annos ſtipendii nomine impoſuit.* Idcirco Auguſtus, ſumma rerum potitus, venit in Galliam, ejuſque cenſum egit, ut ex modo cenſus tributum indiceretur; Florus: *Cum ille conventum Narbonæ egit, cenſus a tribus Galliis, quas Cæſar pater vicerat, actus.* Et Dio: ἐς δὲ δὴ τὰς Γαλατίας ἐλθὼν ἐναῦθα διέτριψεν ὧν, καὶ αὐτῶν, καὶ ἀπογραφὰς ἐποιήσατο: *In Galliam veniens hic non nihil moratus eſt, & Gallorum cenſum egit.* Tributum in Gallia ſingulos in menſes indictum, ex eo colligi poteſt, quod de Licinio Galliarum præfecto ſcribit Dio, eum duobus menſibus annum ampliaſſe, ut plura exigeret. Duplex fuit in Gallia & conſimilibus provinciis tributi genus; unum agrarium & reale, quod erat onus prædiorum & fructuum; alterum perſonale & in capita indictum: prioris meminit Sidonius, cum poſſeſſores in Gallia tributis exhauſtos ſcribit, in epiſtola ad Ferreolum: *Sic habenas Galliarum moderarere, ut poſſeſſor exhauſtus tributario jugo relevaretur.* Cenſum vocat idem Sidonius, quod ex modo facultatum penſitaretur:

In §. per traditionem inſt. de rer. diviſ. Lib. 41.

Pro Fontejo.

In Julio c. 25.

Epitom. Liv. lib. 34.

Lib. 53.

Lib. 54.

Lib. 7. ep. 12.

Carm. 5.

Gallia continuis quamquam ſit laſſa tributis
Hoc cenſu placuiſſe cupit, nec pondera ſentit.

Alterius ſingulare veſtigium occurrit apud Ammianum: *Primitus partes eas ingreſſus* (Julianus) *pro capitibus ſingulis tributi nomine vicenos quinos aureos reperit flagitari, diſcedens vero ſeptenos tantum, munera univerſa complentes.* De capitatione Heduis remiſſa Conſtantino grates egit Eumenius: *Septem millia capitum remiſiſti, quartam amplius partem noſtrorum cenſuum.* Et mox: *Remiſſione iſta ſeptem millium capitum, viginti quinque millibus dediſti vires, dediſti opes, dediſti ſalutem.* Remiſſionem trium capitum a Majoriano poſtulavit Sidonius:

Ib. 16.

In panegyr. Conſtant. dicto.

Carm. 13.

Geryones nos eſſe puta, monſtrumque tributum,
Hic capita ut vivam tu mihi tolle tria.

Utriuſ-

Source : BIU Cujas

Utriusque tributi modus, & in aliis provinciis notus; Tertullianus: *Sed enim agri tributo onusti, viliores, hominum capita stipendio censa ignobiliora; nam hæ sunt notæ captivitatis.* Haud dispari sorte Aquitania, duplex tributum agnovit, in prædia, & capita; prædiaria tributa signat Sidonius, cum de festiva civium Arvernorum, qui sunt in Aquitania, confabulatione scribens: *Nullæ mentio de potestatibus, aut de tributis.* Et cum de Seronato: *Rediit*, inquit, *ipse Catilina sæculi nostri nuper Aturribus, ut sanguinem, fortunasque miserorum, quas ille ibi ex parte propinaverat, hic ex asse misceret.* Et statim: *Indicit ut dominus, exigit ut tyrannus.* Et rursus: *Veteres culpas nova tributa perquirit.* Tributa enim proprie possessionibus indicuntur, non personis. Tributum capitis ægre tulere Aquitani: informe vectigal vocitavit Sidonius, quod statum capitum, id-est personarum, deformet, & Avitum Arvernum hujusce remissionis poscendæ gratia ad Honorium legatum prædicat:

Apol. c. 13.

Lib. 2. ep. 1.

Carm. 7.

Eligitur primus juvenis solus mala fractæ
Alliget ut patriæ, poscatque informe recidi
Vectigal.

Tributum soli apud Aquitanos in speciebus ipsis præstabatur; testem habemus Gregorium Turonensem, qui Imperatorem precibus B. Illidii Arvernorum Episcopi tributa, quæ in specie tritici & vini exactitari moris erat in Arvernia, pecunia commutasse scribit, ob difficultatem subvectionis annonæ: nec non Juliano Cæsare summam rerum gerente in Galliis, Aquitaniam commeatum & annonam in expeditionem Germanicam intulisse, quod erat onus provinciarum; locuples testis Ammianus: *Operiensque julium mensem, unde sumunt Gallicani procinctus exordia, diutius angebatur; nec enim egredi poterat, antequam ex Aquitania æstatis remissione solutis frigoribus & pruinis veheretur annona.*

De vit. patr. cap. 2. apud Sur. tom. 4. jul. 7.

Lib. 17.

CAPUT II.

Ratio tributorum in Gallia & Aquitania sub Francis. Capitularium. Annua dona. Inferenda, Oblatæ. Foderum. Tallia reales in Aquitania & Occitania.

Galliarum imperio a Romanis ad Francos conversо, vectigalium & tributorum ratio olim instituta in prædia, & capita, haud labefactata. Tertiam fructuum prædiorum exegit Clotharius etiam ab ecclesiis; Gregorius Turonensis: *Denique Clotharius Rex indixerat, ut omnes ecclesiæ regni sui tertiam partem fructuum fisco dissolverent.* Tributum amphoræ vini in singula jugera indixit Chilpericus; idem Turonensis: *Statutum enim fuerat, ut possessor de propria terra unam amphoram vini per aripennem redderet.* Ob id, ut prædia a Rege ecclesiis concessa tributorum jugo solverentur, principali beneficio opus fuit; Synodus Aurelianensis I. *De obligationibus* (lege oblationibus) *vel agris, quos Dominus noster Rex ecclesiæ suo munere conferre dignatus est, vel adhuc non habentibus, Deo sibi inspirante, contulerit ipsorum agrorum vel clericorum immunitate concessa, id esse justissimum definimus, &c.* Et quia ecclesia parem emunitatem tentabat in aliis prædiis ex privatorum liberalitate profectis, capitulare Caroli M. id vetuit. Denique vectigalis agrarii modus facile deprehenditur ex eo, quod etiam lege Francorum, ob cessationem in solvendo tributo, fundus a fisco distraheretur; in synodo Meldensi: *Juxta legale & antiquum edictum, qui negligit censum perdat agrum.* Nec solum tributum soli, sed etiam

Lib. 4. hist. cap. 1.

Id. Aimoin. lib. 2. cap. 17.

Lib. 5. c. 28.

Can. 7.

Lib. 3. c. 86. & lib. 4. c. 37.

Can. 62.

Source : BIU Cujas

Lib. 3. c. 15. capitis agnovere; Capitulare Caroli M. *Census regalis undecumque legitime exigebatur, volumus ut inde persolvatur, sive de propria persona hominis, sive de rebus.* Unde capitularium vocarunt librum descriptionis tributorum, quod etiam
Lib. 9. c. 30. capitum censum contineret; Gregorius Turonensis: *Gaiso vero Comes ejusdem temporis accepto capitulario, quod anteriores scriptores feciſſe commemoravimus, tributa cœpit exigere: sed ab Eufronio Episcopo prohibitus, cum exacta parvitate ad Regis direxit præsentiam, ostendens capitularium in quo tributa continebantur.* Census a provincialibus lecti annui doni nomine Principi offerebantur in anni-
A. C. 827. versario Galliarum conventu; Gesta Ludovici P. *Imperator autem duobus con-*
Aimoin. lib. 4. *ventibus habitis, uno apud Noviomagum, altero apud Compendium, in quo &*
cap. 115. *annualia dona suscepit, &c.* Et alio loco: *Medio Augusto Uvormatiam venit,*
A. C. 828. *ibique habito generali conventu, & oblata sibi annua dona solemni more suscepit.*
Aimoin. lib. 4. Et Aimoini continuator de Carolo Calvo: *Generale quoque placitum idibus ju-*
cap. 117. *niis in villa Duziaco tenuit, ubi & annua sua dona suscepit.* Et Hincmarus
Lib. 5. c. 31. in epistola ad Carolum Crassum: *Ceterum autem propter dona generaliter danda,*
Ep. 2. cap. 30. *aliud placitum cum senioribus tantum, & præcipuis consiliariis habebatur.* Unde synodus Aurelianensis I. loco jam restituto, census & tributa oblationes vocat;
add. 4. cap. 86. capitulare Ludovici P. inferendam: *Tributum, quod inferenda vocatur.* Fredega-
Fredeg. c. 74. rius, & Aimoinus, Vaccas inferendales, quod erat tributum Saxonum: nec di-
Aimoin. lib. 4. spari significatu minores census, quos emphyteutæ numis luunt, oblatas vocarunt:
cap. 26. vulgo *Oblies*: ut & panes, qui altari offerebantur; Joannes Monachus: *His pa-*
In vit. Gaufred. Com. Andeg. *nibus, quos oblatas appellant.* In Aquitania sub Francis duplex tributi genus ob-
Lib. 5. cap. 3. servo: unum quod prædiis indicebatur in speciebus ipsis, puta frumento & vino, ideſt quo Albigenses levavit Ludovicus P. in ejus vita, & Aimoini appendice: *Quo tempore Albigenses tributo, quo in dando vino & annona gravabantur, sua liberalitate relevavit:* aliud quod Foderum dictitarunt, annonam
Lib. 5. c. 3. militarem interpretatur Aimoini continuator, quam ipse a Ludovico P. Aquitanis remissam testatur: *Inhibuit a plebeis ulterius annonas militares, quas vulgo Foderum vocant, dari.* Porro in Aquitania & Occitania talliæ, ut loquuntur, sunt reales, ideſt possessionibus indicuntur, non personis, propterea indicuntur ad solidum & libram, *au sol la livre*, hoc est pro modo jugerum: veteres enim mensores agros dividebant ad modum solidi & libræ: unde solidatam & libratam vocarunt certum modum, seu mensuram agri, puta jugerum vel aripennem, eademque de causa talliæ imponuntur in loco ubi prædia sita sunt: at in aliis Galliæ partibus taliæ sunt personales, ideſt personis imponuntur propter res, & prædia: & ideo imponuntur in loco domicilii, non situs prædiorum, ut cautum est constitutione Caroli VIII. quæ ad Occitaniam pertinet, sed usu recepta apud Aquitanos.

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT III.

Nonnulli Aquitaniæ populi liberi. Refutatur error nuperi auctoris scribentis universam Aquitaniam fuisse liberam. Provinciarum effigies muliebres. Omnes qui erant in orbe Romano cives Romani facti ex constitutione Antonini P.

EST qui nuper non dubitavit scribere, Aquitaniam Romanis fuisse liberam & immunem, quod adeo confidenter jactitat, ut ad pileum provocare videatur veteris imaginariæ libertatis memoria: sed quam ei obrepserit immane studium tollendæ in cælum patriæ facile erit discutere. Haud equidem diffiteor provincias æquioribus, aut durioribus conditionibus pro cujusque meritis in fidem & potestatem P. R. acceptas, ut par erat; Siculus Flaccus: *Quidam enim populi pertinaciter adversus Romanos bella gesserunt, quidam experti virtutem eorum servaverunt pacem, quidam cognita fide, & justitia eorum, se eis addixerunt, & frequenter adversus hostes eorum arma tulerunt; leges itaque pro suo quisque merito acceperunt: neque enim erat justum, his qui toties admisso perjurio rupere pacem, ac bellum intulere Romanis, idem præstari quod fidelibus populis.* Lib. de condit. agror. Et certe, ut quæque regio populo Romano accessit, & in provinciæ formam redacta, nonnullæ ex ea civitates aliæ liberæ & immunes, aliæ federatæ habitæ sunt; Strabo ubi de provinciis: εἰσὶ δὲ καὶ ἐλεύθεραι πόλεις, αἱ μὲν ἐξ ἀρχῆς κατὰ φιλίαν προσελθοῦσαι τὰς δ' ἠλευθέρωσαν αὐτοὶ κατὰ μῦθον. *Sunt & liberæ civitates, aliæ ab initio per amicitiam, aliæ honoris gratia libertate donatæ.* Lib. 17. Hac ratione Sicilia in provinciam redacta, nonnullæ civitates liberæ, vel federatæ factæ; M. Tullius: *Federatæ civitates duæ sunt, quarum decumæ vehire non soleant, Mamertina, & Taurominitana; quinque præterea sine fœdere immunes civitates ac liberæ, Centuripina, Halesina, Segestana, Halicienſis, Panormitana. Præterea omnis ager Siciliæ civitatum decumanus est.* In frumentar. Et Galliam universam a Cæsare armis subactam, & in provinciam redactam stipendio annuo imposito præter socias ac bene meritas civitates, scribit Tranquillus. Testis ipse Cæsar Atrebatum civitatem a se libertate donatam in gratiam Comii, cujus insigni opera usus erat in expeditione Britannica: *Hujus opera Comii fideli atque utili superioribus annis usus erat in Britannia Cæsar, pro quibus meritis civitatem ejus immunem esse jusserat, jura, legesque reddiderat, atque ipsi Morinos adtribuerat.* In Julio c. 25. Lib. 7. de bell. Gall. cap. 14. Non aliter actum cum Aquitania, ea nempe in provinciam redacta statim vectigalis fuit, & magistratus populi Romani, legesque suscepit: belli cladem effugere nonnullæ civitates, quas liberas & immunes reliquit populus R. In hoc censu Plinio locantur Santones, Bituriges Vibisci, idest Burdigalenses; suo enim loco restituendi, quos male expungit Gelenius contra fidem veterum codicum, eo deceptus, quod inferius Plinius meminit Biturigum Cuborum, non advertens alios esse a Biturigibus Vivisci. Lib. 4. c. 19. Inter liberos censentur & Arverni, Pictones; de quibus etiam Lucanus: Lib. 1.

Pictones immunes subigunt sua rura.

Et Bituriges Cubi. Jus Latii datum Auscii & Convenis, auctores sunt Strabo, & Ptolemæus. Strabo lib. 4. Jus Latii fuit, ut qui apud suos magistratum gessisset civis Romanus, & Romæ petendi magistratus compos esset, ut est apud Strabonem, Strabo lib. 3. Appianum, & Asconium. Appian. lib. 2. de bell. civil. Verum his, oppidis exceptis, reliqua Aquitania com-

Source : BIU Cujas

Ascon. in Pison. muni jure provinciarum usa est, idest fuit vectigalis, paruitque magistratibus, & legibus Romanis: alioquin frustra habita esset ratio liberarum Aquitaniæ civitatum, si universa Aquitania eodem jure censeretur. Hoc ita recte intelligi

Lib. 4. voluit Strabo, cum ut liberos significet Bituriges Viviscos, ait non esse vectigales simul cum Aquitanis: μόνον γὰρ δὴ τὸ τῶν Βιτυρίγων τούτων ἔθνος, ἐν τοῖς Ἀκουϊτανοῖς ἀλλόφυλον ἵδρυται καὶ οὐ συντελεῖ αὐτοῖς: *Sola enim Biturigum istorum gens, in Aquitanis peregrina jacet, neque vectigal pendit simul cum his.* Ex quo fateare necesse est Aquitaniam non fuisse liberam, atque adeo male argumentari hominem, qui Aquitaniam liberam ponit, hoc argumento, quod nonnulla Aquitaniæ oppida libera fuerint, quum e contrario exceptio illa liquido comprobet reliquam Aquitaniam minime fuisse liberam. Et sane vix invenies provinciam universam manumissam, si demas unam, aut alteram. Universæ Hispaniæ Vespasianus jactatus procellis reipublicæ Latii jus tribuit, auctore

Lib. 3. c. 3. Plinio, universæ Græciæ suam reddidit libertatem Nero: sed iterum Vespasianus annuum ei vectigal & Romanos magistratus imposuit, quod diceret liberta-

In Achaicis. te uti Græcos jam dedidicisse, ut scribit Pausanias. Ac ut hominem suis telis petam, fatetur ille Aquitaniam fuisse provinciam, & quidem præsidialem, quo semel concesso quis inficias jerit non fuisse liberam? ex quo enim gens quæque in provinciæ formam redacta desiit esse libera, & statim vectigalis, aut

In psal. 49. stipendiaria facta est; Augustinus eo alludens: *Quid quærit ab homine videamus Deus noster Imperator & Rex noster, quod vectigal nobis indicit, quomodo voluit esse Rex noster & voluit nos esse provinciam suam.* Fatetur idem Aquitaniam paruisse præsidi, & lege Romana, non patria usam, nonne igitur secum pugnat, qui Aquitaniam liberam vindicat, quum insignibus liberorum populorum careat, quæ hujusmodi fuerunt ut immunes essent a vectigalibus & stipendiis, & suis legibus ac magistratibus viverent? unde liberos populos stipen-

In Pisonem V. l. non dubito, ff. de captiv. & postlim. rev. diariis opponit M. Tullius: *Te indemnatum videri putas, quem socii, quem federati, quem liberi populi, quem stipendiarii omni cruciatu dignissimum putant.* Et Mothoneis liberis Græciæ populis Trajanum dedisse αὐτονομίαν scribit Pau-

In Messenia. sanias: Μοθωναίοις δὲ βασιλεὺς μὲν Τραϊανὸς ἔδοκεν ἐλευθέρους ὄντας ἐν αὐτονομίᾳ πολιτεύεσθαι: *Mothoneis autem Trajanus Cæsar dedit cum liberi essent suis legibus uti.* Aquitaniam liberam sibi fingit & hoc argumento, quod in veteri nummo Galbæ, & in provinciarum notitia, Aquitania marronæ schemate depingatur, linea margaritarum, quæ ingenuitatis, inquit, indices sunt, collum redimita & fiscum gestans auro refertum, quod aurum coronarium esse interpretatur, quod lætitiæ publicæ causa non tributi nomine offerri solebat: sed non satis perspexit hanc esse provinciæ triumphatæ imaginem: provinciarum enim & urbium devictarum simulacra Romæ in triumpho circumlata constat inter omnes;

Tom. 2. Annal. Zonaras: οὕτω δὲ σταλέντες εἰσήεναν εἰς τὴν πόλιν, ἔχοντες προπέμποντα σφῶν τὰ σκύλα, τε καὶ τὰ τρόπαια, καὶ ἐν εἰκόσι τά τε αἰχμάλωτα φρούρια ἠσκημένα,

Liv. lib. 26. V. Tacit. 2. annal. πόλεις τε καὶ ὄρη, καὶ ποταμοὺς, λίμνας θαλάσσας τά τε σύμπαντα ὅσα ἑαλώκευ-

Plin. lib. 5. c. 5. Quintil. lib. 6. instit. c. 3. αν: *Sic autem exornati ingrediebantur urbem, victoriæ insignibus antecedentibus, in quibus expressa erant castella, urbes, montes, fluvii, paludes, maria, denique omnia, quæ capta erant.* Has provinciarum & urbium imagines muliebri habitu expressas satis docent veteres nummi. Hac forma Galliam depingit Claudianus:

Lib. 2. de laud. Stilicon.

- - - - Tum flava repexo
Gallia crine ferox, evinctaque torque decoro,
Binaque gesa tenens animoso pectore fatur.

Lib. 4. Et Strabo Lugduni aram communi Gallorum voto Augusto positam ait, cum inscriptione LX. gentium, & imagine singularum, quam non alio, quam mulie-

Lib. 1. de laud. Stilicon. bri vultu, & cultu fuisse: hac forma etiam Romam urbem depingit Corippus:

Addidit

Addidit antiquam tendentem brachia Romam
Erecto & nudam gestantem pectore mammam.

Quod Aquitania vas aureis plenum gestet, commune est omnibus provinciis signum exactionis vectigalium & tributorum: & si interpretemur id aurum coronarium, etiam provinciæ aurum coronarium Imperatori triumphanti offerre consuerunt in vitæ beneficium; Servius illo loco Virgilii: Lib. 8. Æne.

Dona recognoscit populorum.

Aurum coronarium dicit, quod triumphantibus hodieque a victis gentibus datur, imponebant autem hoc Imperatores propter concessam vitam. Et ante M. Tullius: In Rullum: *Quod ad quemcumque pervenerit ex præda, ex manubiis, ex auro coronario, quod neque consumptum in monumento, neque in ærarium relatum sit, id ad decemviros referri jubet.* Fuerint margaritæ, quæ Aquitaniæ velut nobilissimæ heroidis collo apponuntur, dignitatis & opum argumenta, sed libertatis minime. Coronata pingitur & Aquitania, ut & aliæ provinciæ, quod propius libertatis argumentum esse poterat, nam & manumissis corona dabatur: *Coronat & libertas secularis* ait Tertullianus. Lib. de coron. Sed hæc omnia nuda sunt ornamenta, quæ provinciis addebantur in solatium servitutis. Coronatur victima etiam cum ad funus ducitur: in triumpho circumferebantur captæ urbes specie matronarum, cum aureis coronis. Ita in pompa Antiochi Syriæ Regis, quæ describitur ab lib. 5. cap. 8. Athenæo, ejus currum sequebantur mulieres cultæ & ornatæ cum titulis civitatum Joniæ & ceterarum Hellenidum Asiæ, omnes cum aureis coronis: ἐφόρουν δὲ πᾶσαι στεφάνους χρυσοῦς. Nec cautius iste Narbonensem liberam pronunciavit, hoc argumento, quod in libris nostris Narbonenses juris Italici sunt, si qua fides vulgatæ lectioni: jus Italicum autem tribuit immunitatem vectigalium & tributorum: sed tutior est lectio pandectarum Florentinarum, & Haloandri, ex qua soli Viennenses in Narbonensi juris Italici ponuntur: hujusce lectionis fidem tuetur, quod Narbonensem quartam fuisse provinciam certum, eandemque vectigalem; M. Tullius: *Provinciæ Galliæ M. Fontejus præfuit, quæ constat ex iis generibus hominum & civitatum, qui partim nostra memoria bella cum populo Romano acerba, & diuturna gesserunt; partim modo ab nostris Imperatoribus subacti, modo bello domiti, modo triumphis ac monumentis notati, modo ab senatu agris, urbibusque multati sunt.* Et statim: *Huic provinciæ, quæ ex hac gentium varietate constaret, M. Fontejus, ut dixi, præfuit, qui erant hostes subegit, qui proximi fuerant eos ex iis agris quibus erant multatis decedere coegit, ceteris, qui idcirco magnis sæpe erant bellis superati, ut semper populo Rom. parerent, magnos equitatus ad ea bella, quæ tum in toto orbe terrarum populo Romano gerebantur, magnas pecunias ad eorum stipendium, maximum frumenti numerum ad Hispaniense bellum tolerandum imperavit.* Narbona utpote Colonia civium Romanorum juris Italici fuit, sed ferendum non est id juris produci ad universam provinciam. Nemauso in Narbonensi jus Latii tribuit Strabo: eodem jure Plinio censentur Ruscino, Aquæ-Sextiæ, Avenio Cavarum, Alba Helviorum, & alia quamplura oppida Narbonensis: sed his demptis, reliqua provincia communi jure cur absolvatur non liquet. Augustus equidem aliis provinciarum oppidis jus civitatis, aliis jus Latii tribuit; teste Tranquillo: *Urbium quasdam fœderatas, sed ad exitium licentia præcipites libertate privavit, alias aut merita erga populum Romanum allegantes, latinitate, vel civitate donavit.* Tandem Antoninus P. omnes provinciales civitate donavit, ut est apud Ulpianum, & Justinianum; de quo Augustinus: *Quisnam non cognoscit gentes subjectas Imperio Romano, quæ quidem erant quando omnes Romani facti sunt, & omnes Romani dicuntur.* Idem Augustinus alio loco: *Nonne Romanis, & ceteris gen-*

Pro Fontejo.

Lib. 4.

In August. cap. 47. l. in orbe, ff. de stat. hom. & Nov. 78. cap. 5. In Psal. 58. Lib. de civit. Dei c. 17.

Source : BIU Cujas

tibus una esset eademque conditio, præsertim si mox fieret, quod postea gratissime, atque humanissime factum est, ut omnes ad Romanum imperium pertinentes societatem acciperent civitatis, ut Romani cives essent, ac sic esset omnium, quod erat ante paucorum? Ideo Roma erat patria omnium qui ditioni Romanæ subjecti erant. Eleganter hanc in rem Theodoritus in epistola ad Leonem P. M. de Roma: πρὸς δὲ τούτοις καὶ νῦν κρατοῦσαν ἡγεμονίαν ἐβλάστησε, καὶ τῆς οἰκείας προσηγορίας τοῖς ἀρχομένοις μετέδωκε: *Ad hæc imperium quod nunc stat produxit, & suum ipsa nomen subditis impertiit.* Et Sidonius: *In qua unica totius orbis civitate soli barbari & servi peregrinantur.* Et Rutilius Numatianus:

L. Roma, ff. ad Municip. l. 6. ff. de excus. tut.

Epist. 113. Lib. 1. ep. 6.

Lib. 1. itiner.

Fecisti patriam diversis gentibus unam
Profuit injustis te dominante capi,
Dumque offers victis proprii consortia juris
Urbem fecisti, quod prius orbis erat.

Verum hac arte imperator jus Latii & civitatis provincialibus quibusdam datum evacuavit, ita ut exinde inane, & sine re, honoris nomen fuerit, & provinciales, utcumque cives Romani effecti, vectigalium & tributorum jugum subierint, quod indicat ipse Augustinus: *Numquid enim*, inquit, *illorum agri tributa non solvunt? numquid eis licet discere quod aliis non licet? numquid non multi senatores sunt in aliis terris, qui Romam ne de facie quidem norunt?* Hanc ob causam nomen civium Romanorum adeo vile & contemptum evasit, ut provinciales servitutis impatientia ad Gothos, & Bagaudas migrarent; Salvianus: *Itaque passim vel ad Gothos, vel ad Bagaudas, vel ad alios ubique dominantes barbaros migrant, & commigrasse non penitet; malunt enim sub specie captivitatis vivere liberi, quam sub specie libertatis esse captivi. Itaque nomen civium Romanorum, aliquando non solum magno æstimatum, sed magno emptum, nunc altro repudiatur ac fugitur, nec vile tantum, sed etiam abominabile pene habetur.*

Loco supra laudat.

Lib. 5. de gubernat.

CAPUT IV.

Provinciarum, aliæ proconsulares, aliæ præsidiales. Aquitania provincia præsidialis. Decuriones, & consules municipales. Majores civitatum.

PROVINCIARUM alterum σημεῖον fuit, ut Romano magistratui parerent. Augustus provincias orbis Romani ita divisit, ut aliæ proconsulares essent, aliæ præsidiales: pacatiores provincias, quæ facile sine armis in obsequio contineri poterant, senatui permisit, in quas is mittebat proconsules: validiores & ferociores provincias, quæ sine militari præsidio regi non poterant, sibi servavit, in quas ipse mittebat legatum, idest præsidem, hac quidem specie, ut leviora imperii onera senatus subiret, sed revera, ut arma solus in potestate haberet, ut sentiunt Strabo, & Dio. Præsidiales in Galliis fuere Narbonensis primum, sed postea Augustus eam senatui reddidit, & Aquitania, cum Celtica: καὶ Γαλάται πάντες, οἵ τε Ναρβωνήσιοι, καὶ οἱ Λουγδουνήσιοι, Ἀκυϊτανοί τε, καὶ Κελτικοί. Auctore Dione. Præsides Aquitaniæ fuere, quorum memoria ad nos pervenerit, Vibius Avitus Nerone imperante; Plinius de Zenodoro statuario: *Postquam satis ibi artem approbaverat, Romam accitus est a Nerone.* Et mox: *Statuam Arvernorum cum faceret, provinciæ Vibio Avito præsidente.* Eodem principatu Galba Aquitaniæ præses fuit; Tranquillus: *Provinciæ Aquitaniæ anno fere præfuit, mox consulatum per sex menses ordinarium gessit.* Vespasiano Cæsare, Agricola; Tacitus:

Strabo lib. 17. in fin.

Dio. lib. 53.

Lib. 53.

Lib. 34. cap. 7.

In Galba cap. 6.

In Agricola.

Tacitus: *Revertentem ab legatione legionis Divus Vespasianus inter patricios ascivit, ac deinde provinciæ Aquitaniæ præposuit.* Sub Adriano, Salvius Julianus, Salvio legato Aquitaniæ rescripsit Adrianus. Legatum vocat Adrianus, nam præsides sunt legati Cæsaris, ut patet ex infinitis juris locis, & ita legatum Aquitaniæ accipere oportet apud Tranquillum: *Legato Aquitaniæ auxilia implorante, supervenerunt Vindicis litteræ.* Multis post ætatibus Aquitaniæ præsidatum gessit Tetricus, & Burdegalæ purpuram suscepit; auctores sunt Aurelius Victor & Eutropius. Apud Gruterum legitur & inscriptio posita L. Julio Juliano Pr. provinciæ Aquitaniæ. Aquitania divisa in tres provincias omnes præsidiales permansere, ut patet ex notitia imperii. Valentiniani temporibus præsidem Aquitaniæ fuisse Saturninum invenio in inscriptione Gruteri: *Saturnino Secundo V. C. præsidi provinciæ Aquitanicæ.* Habuit & Aquitania procuratorem fisci; inscriptio Gruteri: *C. Junio. proc. provinciarum Lugdunensis & Aquitanicæ.* Præter legatum Cæsaris sive præsidem, municipia, & oppida Aquitaniæ suos habuerunt magistratus, quos vocarunt decuriones vel curiales, & eorum collegium, curiam, sive senatum municipalem, avitæ libertatis reliquias: de curia Vasatensi & Burdegalensi, Ausonius in epicedio in patrem, quem talia fantem inducit:

In l. milites, ff. de custod. reorum.
l. legatus, ff. de offic. præsid. l. 4. ff. de offic. adsess. l. hos accusare, ff. de accusat.
In Galba c. 9.
pag. 422. inscript. 7.
In Aureliano.
pag. 455. inscr. 8.
pag. 426. inscr. 5.
Edyll. 30.

Vicinas urbes colui, patriaque, domoque
Vasates patria, sed lare Burdigalam.
Curia me duplex, & uterque senatus habebat,
Muneris exortem, nomine participem.

Clariores etiam urbes Aquitaniæ & Galliæ suos consules habuere, Romæ urbis æmulæ: de Burdegala testis Ausonius:

In Burdigal.

Diligo Burdigalam, Romam colo, civis in illa,
Consul in ambabus.

Juratos vocitant Burdegalenses. Habet hodieque Tolosa suos consules, qui capitolini vocantur, veteribus tabulis capitulares, vel domini de capitulo, quod nomen barbarum non est, sed mere Romanum. Capitulanos dixit Symmachus, pro exactoribus præbitionis tyronum: capitularios horrearíorum, & tabernariorum Cassiodorus, pro curatoribus horreorum publicorum, & tabernarum. Denique omnes fere civitates Galliæ suis reguntur scabinis, seu consulibus, quorum plerique jurisdictione temporali potiuntur, ut notum etiam ipsis pontificibus. Nonnullæ etiam civitates Aquitaniæ, & Galliæ jus eligendi quendam magistratum, qui Major vocatur, *le Maire*, priscæ libertatis specimen incolume tuentur; capitulare Caroli M. *Ut presbyteri, neque judices, neque majores fiant.* Hoc jure lætantur Bituriges, Burdegalenses, Pictavienses, hoc jure superbierunt etiam Rupellani, ad quos pertinet inscriptio decretalis epistolæ Honorii III. *Majori & Burgen. de Rupella, sed eo per scelus excidere.*

Lib. 9. ep. 20. Lib. 10. Var. ep. 28.
Cap. ex parte, de alien. jud. mut. caus. c. 1. de imm. eccles. in 6. Lib. 5. c. 107. c. ex parte, de consuet.

Source : BIU Cujas

CAPUT V.

Provinciis legem suam dedere Romani. Academiæ veteres juris Romani, Roma in occidente, Berytus in oriente.

JURE gentium victoriæ lex fuit, ut victi in victorum mores, legesque concederent, ut hoc fœdere seipsos dediscerent, & ejusdem disciplinæ vinculo continerentur. Ita Crotoniatæ Brutiorum detrectantes imperium morituros se affirmabant, citius, inquit Livius, quam immixti Brutii in alienos mores, ritus, legesque, & mox linguam verterentur. Hoc consilio victores gentium Romani, victis ac in provinciam redactis non solum vectigalia, sed etiam jura, legesque suas, & magistratus imposuerunt; Augustinus: *An vero aliquid nocuerunt Romani gentibus, quibus subjugatis imposuerunt leges suas, nisi quia id factum est ingenti strage bellorum, quod si concorditer fieret, id ipsum fieret meliore successu, sed nulla esset gloria triumphantium, neque enim & Romani non vivebant sub legibus suis, quas ceteris imponebant.* Et Prudentius:

Lib. 242.

Lib. 5. de civit. c. 17.

Lib. 2. cont. Simmach.

Hanc frenaturus rabiem Deus undique gentes
Inclinare caput docuit sub legibus iisdem,
Romanosque omnes fieri quos Rhenus & Ister.
Quos Tagus aurifluus, quos magnus inundat Hiberus.
Corniger Hesperidum quos interlabitur, & quos
Ganges alit, tepidique lavant septem ostia Nili
Jus fecit commune pares, & nomine eodem
Nexuit, & domitos fraterna in vincla redegit
Vivitur omnigenis in partibus, haud secus ac si
Cives congenitos concludat mœnibus unis
Urbs patria, atque omnes lare concilientur avito.
Distantes regione plagæ, divisaque Ponto
Littora conveniunt nunc per vadimonia ad unum
Et commune forum.

Et Claudianus:

De 6. Cos Honorii.

- - - - Miratæque leges
Romanum stupuit Mœotica terra tribunal.

Hinc & jus Romanum late cum imperio propagatum per universi imperii fines, adeo ut provincialibus familiare esset ejus studium colere, quasi in servitutis solatium; Gregorius Thaumaturgus E. Neocæsarienſis magnum id viaticum esse prædicat: μέγιστον ἐφόδειον τὴν μάθησιν τῶν νόμων. Et Gregorius Nazianzenus Romanorum legem nemini ignorare fas esse ait: Ῥωμαίων μὲν νόμων μηδενὶ ἀγνοεῖν ἐξεῖναι. Hac de causa orbis Romani habitatores humaniores hominum censuit Libanius, qui Romanis legibus viverent, tanquam imperii & legum cultu mansuefactos: καλῶ δὲ ἥμερον γένος ἀνδρώπων τὲς ἐν τοῖς ἡμετέροις ζῶντας νόμοις. *Humaniores homines voco eos, qui sub nostris legibus vivunt.* Hoc studium primam in oriente excitavit legum scholam apud Berytum; Gregorius Neocæsarienſis, qui legibus Romanis operam se ibi dedisse, de se testis est: ἡ τῶν Βηρυτίων πόλις, inquit, ῥωμαικοτέρα πῶς ἀν τῶν νόμων τέτων εἶναι πιστευθεῖσα παιδευτήριον: *Berytus juris Italici harum legum schola.* Agathias de Beryti excidio ob terræ motum, interituque civium, & legum studiosorum:

In panegyr. ad Origen. Orat. 21.

In panegyr. Julian.

In eodem panegyr.

Socrates lib. 4. cap. 22.

οἱ δὲ

οἱ δὴ παρῆσαν τὰς Ῥωμαίων ἀναλεξόμενοι νόμους, τοῦτο γὰρ πάτριον τῇ πόλει, καὶ ὥσπερ γέρας τι μέγιστον πόιαδε αὐτῇ ἀνεῖται διδασκαλεία: *Qui ibi erant legum Romanarum addiscendarum causa, erat enim hoc patrium urbi, & veluti maximum præmium, quod ibi scholæ dicatæ essent.* Unde & Justinianus Berytum matrem & nutricem legum appellat. In occidente etiam provinciales in primis Galli nostri Romam sedem Imperii, & legum parentem avidissime juris civilis studio frequentarunt; de Germano Altissiodorensi testis est Erricus Altissiodorensis: Lib. 2. hist. v. Ennap. in Julian. & Liban. orat. 26. tom. 2. Lib. 1. de vit. S. Germani.

Incitus his animis, talique cupidine raptus
Qua caput est orbis terrarum maxima Roma
Tendit iter, Latii nodos addiscere juris
Et didicit, palmamque brevi tulit ille laboris.

De Palladio, Rutilius Numatianus: Lib. 1. itine.

Facundus juvenis Gallorum nuper ab arvis
Missus Romani discere jura fori.

Eutropium hortatur Sidonius, ut pergat Romam, domicilium legum, gymnasium litterarum, juris discendi gratia. Romam expetierunt & Græci, & Afri. Hinc formosus puer Arcas Romæ in carcerem trusus a Domitiano, quod ejus libidini non indulsisset: me quoque, inquit ille apud Philostratum, pater perdidit, nam Messanæ, quæ est in Arcadia, natum litteras Græcas non docuit, sed huc misit, *ματησομένω ἤδη νόμικα, ut legitima jura perdiscerem.* E Græcis etiam, quorum genius gaudebat sua tantum mirari, legem Romanam, utpote rectam morum regulam, novit & laudavit Dio Chrysostomus, cum apud Corinthios orans Romæ se honeste vixisse persuasum voluit, hoc argumento, quod ibi apud Imperatorem (is erat Trajanus) & in medio legum *παρ αὐτὸν τὸν ἄρχοντα, καὶ τὰς νόμους* versatus esset: & Alipium Romam contendisse, ut juris civilis latices de fonte hauriret, testis Augustinus: *Non sane relinquens incantatam sibi a parentibus terrenam viam, Romam processerat, ut jus disceret.* Lib. 1. ep. 6. Lib. 7. de vit. Apoll. c. 17. Orat. 87. Lib. 6. confess. cap. 8.

CAPUT VI.

Origo & processus legis Romanæ in Gallia & Aquitania sub Romanis.

GALLIA Romanorum armis edomita, & in provinciam redacta, suis legibus multata, Romanas accepit. Has vices primum subiit Narbonensis, quo pertinet Critognati Arverni oratio apud Cæsarem: *Respicite finitimam Galliam, quæ in provinciam redacta, jure & legibus commutatis, securibus subjecta, perpetua premitur servitute.* Eadem expeditione victi Arverni & Ruteni, quibus tamen populus R. ignovit, nec legem suam inflixit; testis Cæsar ipse in colloquio apud Arioviſtum Regem Germanorum: *Bello superatos esse Arvernos & Rutenos a Q. Fabio Maximo, quibus populus R. ignovisset, neque in provinciam redegisset, neque stipendium imposuisset.* Et mox: *Si judicium senatus servari oporteret, liberam debere esse Galliam, quam bello victam suis legibus uti voluisset.* Tandem universa Gallia Cæsaris armis prostrata, & in provinciam redacta, in Romanam legem juravit, cujus rei argumenta hæc profero: primum occurrit ex libris nostris, in quibus legatis, ideſt præfidibus provinciarum Galliæ, in dubiis de jure consulentibus Imperatores rescripsisse invenio, ut Adrianum Salvio, (is est Salvius Julianus auctor edicti perpetui, ut supra ostendimus) legato Aquitaniæ, necnon & Vitrasio Pollioni legato Lugdunensi, & Scævolam Lib. 7. de bell. Gall. cap. 14. Lib. 1. de bell. Gall. cap. 10. l. milites, ff. de custod. reor. l. spadonem, §. imperator, ff. de excus. tut.

Source : BIU Cujas

de fideicommisso a libertis testatoris Reip. Arelatensium relicto ex Gallia consultum responsisse, & Gordianum Frontoni etiam responsisse manumissum ab ea, quæ originem ducebat ex provincia Aquitania, sequi originem manumittentis: l. 2. C. de municip. & originar. secundum repete ex eo, quod Galli adolescentes Romam studiose properabant juris civilis ediscendi gratia, ut probatum est ex Rutilio, Sidonio, & Errico Altissiodorensi: tertium præstat solemne illud vetus, ut novæ constitutiones Principum promulgarentur apud Galliarum tribunalia, & actis forensibus insinuarentur; Sidonius ad Nammatium: *Per ipsum fere tempus, ut decemviraliter loquar, lex de præscriptione tricennii fuerat proquiritata; cujus peremptoriis abolita rubricis, vis omnis in sextum tracta quinquennium terminabatur. Hanc intræ Gallias ante nescitam primus, quem loquimur, orator indidit prosecutionibus, edidit tribunalibus, prodidit partibus, addidit titulis frequente conventu, raro sedente, paucis sententiis, multis laudibus*: quartum excipe ex eo, quod scripsit Zozimus, inclinante imperio Britanniam, & nonnullas Galliarum provincias suis viribus sine Romanorum ope, a Germanorum irruptione restitutas, ad suam legem postliminio rediisse, nec amplius legem Romanam audiisse: καὶ καθ' ἑαυτὸν βιοτεύειν, οὐκ ἔτι τοῖς τῶν ἐπακτῶν νόμοις. Quæ omnia satis superque evincunt Galliam, ex quo provincia facta est, legibus Romanis paruisse, aliquot sane fœderatis aut liberis civitatibus suis legibus vivere permissum. Heduorum leges intactas reliquit Cæsar; ut ipse testatur: *Et quod legibus Heduoram iis, qui summum magistratum obtinerent, excedere ex finibus non liceret, ne quid de jure, aut legibus eorum diminuisse videretur, ipse in Heduos proficisci statuit, senatumque omnem, & quos inter controversia esset, etiam ad se evocavit*. Atrebatibus libertate donatis jura legesque suas reddidit Cæsar, ut ex ipso supra docuimus. Suam rempublicam & leges tuiti sunt Massilienses, quarum vestigia extant apud Strabonem, Valerium Maximum, & alios. Primum Gallia vidit Romanum jureconsultum Trebatium, comitem Cæsaris bello Gallico, cui per jocum Tullius: *Legi tuas litteras, ex quibus intellexi te Cæsari nostro valde jureconsultum videri, & quod gaudeas te in ista loca veniisse, ubi aliquid sapere viderere; quod si in Britanniam quoque profectus esses, profecto nemo in illa tanta insula peritior te fuisset*. Et eidem Samarobrinæ, idest oppidum Ambianorum, in hybernis agenti: *Constat enim inter omnes neminem te uno Samarobrinæ jurisperitiorem esse*.

Lib. 1. de bell. Call. cap. 6.

Lib. 7. de bell. Gall. cap. 14.

Lib. 3.

Lib. 7. ep. 10.

Lib. 7. ep. 16.

CAPUT VII.

Lex Romana defensa adversus Gothos.

Ruente imperio, Gothis incumbantibus Aquitaniæ & Narbonensi provinciæ, jus Romanum, & alia imperii decora evertere nitentibus, Aquitani & provinciales spretis Gothicis legibus, Theodosianas, idest Romanas fortiter tuiti sunt: graves hanc ob rem querelæ excitatæ in Seronatum præfectum Galliarum, qui Gothos fovebat in necem legis Romanæ; Sidonius ad Ecdicium: *Exultans Gothis, insultansque Romanis, illudens præfectis, colludensque numerariis, leges Theodosianas calcans, Theodoricianasque proponens*. Unde & provinciales abhinc Romani dici gaudebant; Salvianus: *Jam apud Gothos impudici non sunt nisi Romani*. Tandem Alaricus ultimus Rex Gothorum in Gallia, sentiens Aquitanos & provinciales legum Romanarum genio nimium devotos in Gothicas vix umquam consensuros, codicis Theodosiani breviarium, ex quo inter eos jus diceretur, lectissimorum prudentum opera compositum, non Aniani cancellarii sui, ut male existimarunt Tillius & Cujacius, per Anianum ipsum

Lib. 2. ep. 2.

Lib. 7. de gubernat.

edi

edi curavit; & ne majestatem minuere videretur, alienæ legis æmula potestate, judicio adumbrato suam fecit, ut constat ex Alarici Commonitorio ad Timotheum Comitem, præfixo codici Theodosiano: *Anianus vir spectabilis, ex præcepto D. N. glorioſiſſimi Alarici Regis, hunc codicem de Theod. legibus atque ſententiis juris vel diverſis libris electum Aduris anno* XXII. *eo regnante edidit, atque ſubſcripſit.* Hæc olim obſervabam, cum legem Romanam Aquitaniæ noſtræ primitias edidi, a qua nuper nonnulli legem Romanam uſque ad Eurici tempora apud Gothos ſecuram & intemeratam ſtetiſſe voluerunt, eo quod non ante Gothis lex ſcripta fuerit, teſte Iſidoro, & quod Theodoricum juniorem legis Romanæ ſtudioſum depinxerit Sidonius, cum ipſum his Avitum affantem inducit: Carm. 7.

- - - - Mihi Romula dudum
Per te jura placent.

Sed quis non advertit figurate poetico more id dictum, & ut commendaretur Aviti gratia apud Gothum, quod exquiſitius fieri non potuit, quam barbari Principis profeſſione ſe amici gratia patrios mores dediſcere, & hoſtilem legem amplecti; ſi enim verum amamus, vix ſuadebimur Principem Romani nominis oſorem acerrimum, in legem Romanam æquiorem fuiſſe. Conſilium de obliterando Romano nomine depoſuit Ataulphus, tum Placidiæ uxoris ſuaſu, cum negotii mole præpeditus; verumtamen fatetur ipſe apud Oroſium, Gothos legem Romanam non tuliſſe, etſi plane intelligeret rempublicam ſine lege ſtare non poſſe: *Neque Gothos ullo modo parere legibus poſſe, propter effrænatam barbariem, neque reipublicæ interdici leges oportere, ſine quibus reſpub. non eſt reſpub.* Quo animo in legem Romanam fuerint eum ſecuti Reges ſatis ſignificant rupta paſſim fœdera, & perpetua quæ cum Romanis geſta ſunt bella de Galliarum imperio: nec mirum barbaris diſplicuiſſe legem Romanam, quæ barbariem abolet. Denique ſub Gothis vix eluxit lex Romana, quo ſcite alluſit Claudianus illo verſu: Lib. 7. cap. 29. Lib. 2. in Ruſſinum.

Merent captivæ pellito judice leges.

Serius & Alaricus legi Romanæ acquievit, cum intelligeret ſe provincialium pertinaciam nequire vincere; nec beneficium videri debet, quod haud Principis indulgentia, ſed temporum ratio extorſit.

CAPUT VIII.

Series legis Romanæ ſub Regibus Francorum primæ ſtirpis. Aquitani & alii cis Ligerim cur Romani dicti.

CÆso Alarico in prælio Vocladenſi, Aquitania cum parte Narbonenſis provinciæ pervenit in poteſtatem Clodovei: verum ſeptimania ad præſens victoris manus elapſa, in Wiſigothorum ditione remanſit, & Arelatenſis provincia Theodorico Oſtrogotho caducam occupanti ceſſit, in hoc rerum novarum lubrico lex Romana ſecura ſtetit: occurrit locuples teſtis Theodoricus ipſe, qui cum expeditionem compararet in Galliam Gothicam adverſus Francos, eam lege Romana vivere lætari ſe ſcripſit apud Caſſiodorum: *Delectamur jure Romano vivere, quos armis cupimus vendicare, nec minor nobis cura eſt rerum mor-* Ep. 43. lib. 3.

talium, quam poteſt eſſe bellorum; quid enim proficit barbaros removiſſe confuſos, niſi vivatur ex legibus? quapropter cum Deo propitio Gallias exercitus noſter intraverit, ſi qua mancipia ſervitium declinantia ad alios ſe, quam quibus debebant competere, contulerunt, prioribus dominis jubemus ſine aliqua dubietate reſtitui. Nec vana fides Theodorici; Arelatenſis enim provinciæ compos factus, legem Romanam, & togatos mores provincialibus ſe reſtituiſſe videri voluit, etſi revera inſtauratorem non deſiderarent: *Libenter*, inquit ille apud Caſſiodorum, *parendum eſt Romanæ conſuetudini, cui eſtis poſt longa tempora reſtituti, quia gratus ibi regreſſus eſt, ubi provectum veſtros conſtat habuiſſe majores; atque ideo in antiquam libertatem, Deo præſtante, revocati, veſtimini moribus togatis, exuite barbariem, abjicite mentium crudelitatem, quia ſub æquitate noſtri temporis non vos decet vivere moribus alienis.* Et ſane exſtat apud Baronium Cæſarii Archiepiſcopi Arelatenſis teſtamentum brevi poſt conditum, adhibitis formulis juris civilis, & clauſula codicillari: *Et ideo* (hæc ſunt verba) *juxta hanc epiſtolam, quam manus noſtræ ſubſcriptione roboravimus, cuique diem & conſulem ſubtus adjecimus, Deo diſpenſante, hoc teſtamentum meum condidi, vel manu propria ſubſcripſi, atque jure prætorio, vel jure civili, & ad vicem illorum codicillo firmavi.* Clodoveus quoque rerum ſumma potitus in Aquitania, & parte Narbonenſis provinciæ, ſtatus mutationem invidioſam ratus, perpetuumve defectionis incentivum, vel memor ſtudii & affectus provincialium, quorum votis, & paſſis manibus evocatus: quorum non ſine beneficio Gothi uno prælio fore confecti, & oblatæ provinciæ viribus, animiſque, diuturnioris belli moli non impares, ipſis jus Romanum illibatum reliquit, ex quo deinceps Aquitani, ceterique provinciales cis Ligerim poſiti, Romani Francis quoque dicti, quod lege Romana viverent; Fredegarius: *Interim rebellantibus Vaſconibus in regione Aquitaniæ, cum Chunoaldo Duce, filio Eudonis, quondam Carlomannus, atque Pipinus Principes germani congregato exercitu, Ligeris alveum Aurelianis urbe tranſeunt, Romanos proterunt, uſque Biturigas urbem accedunt, ſuburbana ipſius igne comburunt.* Ante Fredegarium, Fortunatus de Baſilica S. Saturnini Toloſæ:

Ep. 17. lib. 3.

Tom. 6. A.C. 509.

Salvi. lib. 5. de provid.

Cyprian. in vit. Cæſar Arelat.

Gregor. Tur. lib. 2. cap. 36.

In chronic.

Lib. 2. cap. 8.

Launebodes enim poſt ſæcula longa ducatum
Dum gerit, inſtruxit culmina ſancta loci;
Quod nullus veniens Romana gente fabrivit
Hoc vir barbarica prole peregit opus.

Lib. 9. cap. 6. Idem ad Chrodinum Ducem:

Gentibus obſtrictus, Romanis charus haberis.

Lib. 7. cap. 8. Et alio loco:

Romanuſque lyra, plaudat tibi Barbarus harpa.

Can. 9. Concil. Turonenſe II. *Adjicimus etenim ne quis Britannum, aut Romanum in Armorico, ſine Metropolitani, aut comprovincialium voluntate vel litteris, Epiſcopum ordinare præſumat.* Concil. Narbonenſe: *Ut omnis homo tam ingenuus, quam ſervus, Gothus, Romanus, Syrus, Græcus, vel Judæus die dominico nullam operam faciant.* Et alio canone: *In cujuſcumque domo Gothi, Romani, &c.* Unde & regio univerſa cis Ligerim Romania, vel Romana terra, ſive Gallia Romana; Fortunatus de Chariberto Rege:

Can. 4.

Hinc cui barbaries, illinc Romania plaudit.

Et vita Odiliæ Virginis: *Temporibus Childerici Imperatores Romanæ, & Franciæ terræ.* Luitprandus Ticinenſis de Guidone Comite Spoletano: *Quumque Burgundionum regna tranſiens Franciam, quam Romanam dicunt, ingredi vellet.*

Lib. 1. cap. 6.

Source : BIU Cujas

let. Et Regino: *Interim Ludovicus Rex Galliæ Romanæ, filius Caroli.* Et Rex Galliæ, Romanus Dominus Hugoni Comiti Claromontensi apud Sugerium: *Malo*, inquit, *Romane Domine, te terram totam meam habere, &c.* Romanis hoc sensu, ideſt Aquitanis, ceteriſque Cis-ligeritanis rata & perpetua fuit lex Romana, etiam conſtitutione Clotharii R. edita ab H. Bignonio: *Inter Romanos negotia cauſarum Romanis legibus præcipimus terminari.* Æque Guntrano, Chilperico, & Sigeberto Regibus, uſum legis Romanæ apud Aquitanos commendavit, ejuſdem ſtudium, quod florentiſſimum fuit in Arvernorum civitate, quæ eſt primæ Aquitaniæ; Gregorius Turonenſis: *De Andarchii vero interitu loquturus, prius genus ordiri placet, & patriam. Hic igitur, ut adſerunt, Felicis Senatoris ſervus fuit, qui ad obſequium domini deputatus, ad ſtudia litterarum cum eo poſitus, bene inſtitutus emicuit; nam de operibus Virgilii, legis Theodoſianæ libris, arteque calculi plene eruditus eſt.* Andarchium Arvernum fuiſſe, & apud Arvernos eruditum inſinuat, tum mentio Felicis ipſius domini ſenatoris Arverni, tum ejus reditus in Arvernum, de quo paulo poſt loquitur Turonenſis. Iiſdem Regibus uſum legis Romanæ in Aquitania illuſtrat teſtamentum MS. S. Aredii Lemovicenſis: *Quod teſtamentum noſtrum ſi caſu jure civili, aut prætorio, aut cujuſlibet legis novellæ conſcriptione vel veteris valere non potuerit, ad vicem codicillorum, & omnium ſcripturarum, quæ firmitate conſiſtunt, valere jubemus.* Nec præterire poſſum, eodem ſæculo Lugduni in foro recitatum teſtamentum Nicetii Lugdunenſis E. poſt diem lege Romana præſcriptum, is erat tertius, vel quintus a morte teſtatoris; Gregorius Turonenſis de vit. patrum apud Surium: *Poſt dies autem, quos lex Romana ſancivit, ut defuncti cujuſpiam voluntas publice legatur, hujus Antiſtitis teſtamentum in foro delatum, turbis circumſtantibus a judice reſeratum, recitatumque eſt.* Eadem ætate occurrit & teſtamentum Mummoli Francici Comitis ſubſcriptionibus & ſigillis teſtium, quæ ſunt juris Romani ſolemnia, munitum; Gregorius Turonenſis: *Igitur dum ſe ita feſſum, & ſine ſpe vitæ decernit, teſtamentum ſuum petit ſcribi, munitumque ſubſcriptionibus, ac ſigillis inquiri præcepit, &c.* Sub Dagoberto Sadregiſili Ducis Aquitanorum filii, Francorum judicio hereditate paterna indigni pronunciati juxta legem Romanam, ob inultam necem parentis; Aimoinus monachus: *Anno* XXIII. *regnante Dagoberto, Sadregiſilius Dux Aquitanorum a quibuſdam hominibus gladiatorio adverſus eum animo inſurgentibus trucidatur, cujus filii cum ultores potuiſſent fieri effuſi ſanguinis paterni, maluerunt vivere deſides, ac otioſi, quam perurgendo armis homicidas, cruorem exigere interfecti: idcirco in publico Francorum conventu, a quibuſdam proceribus ſecundum leges Romanas, quæ ſanciunt a paterna eos decidere hereditate debere, qui noluerunt interfecti necem vindicare, omnibus paternis exſpoliati ſunt bonis, atque inanes relicti.* Eadem tempeſtate floruit S. Deſiderius Cadurcenſis E. quem patria Albigenſem ferunt, qui legum Romanarum ſtudiis enutritus, ut legitur in ipſius vita MS. *Ac deinde legum Romanarum indagationi ſtuduit.* Clodovei II. Dagoberti filii ſequens ætas legis Romanæ obſervantiam apud noſtros ſatis prodit ex Marculfi ſolemni formula Ducatus, Patriciatus, vel Comitatus, ideſt formula principalium codicillorum, quibus mandabatur rectoribus provinciarum pro earum diſcrimine, ut ſuos provinciales Francos, Romanos, Burgundiones recto tramite ſecundum legem & conſuetudinem eorum regerent. Denique nonne etiam ſequiori ævo Childerici II. lex Romana trita in judiciis & ſcholis Arvernicis? Vita S. Præjecti Arvernenſis E. *Ipſe cœpit renuere, & rationem veram reddere juxta ſtatuta canonum, vel lege quæ dicitur Romana, quia magnus ſabbati dies erat, quo vigiliæ ſanctæ paſchæ celebrari ſolent, ſe nullomodo de hac cauſa reſpondere poſſe.* Et vita S. Boniti itidem Arvernenſis E. apud Surium: *Poſtea ubi natus puer adolevit, in Arvernorum urbe traditur litteris imbuendus, ſubinde etiam juri civili dat operam.*

Lib. 1. chr. A. C. 939. In vit. Lud. Craſſi.

In not. ad Marculf.

Lib. 4. hiſt. cap. 41.

Aredii teſtamenti meminit Gregor. Tur. hi. l. 10. cap. 20. Hujus exemplum acceptum debeo R. P. Thomæ Aquicarmelitæ diſcalceato, viro eruditiſſ. & piiſſ.

2. apr. tom. 2.

Lib. 1. de mirac. mart. c. 31.

Lib. 4. c. 28.

Cap. 1.

Tom. 1. jan. 15.

Source : BIU Cujas

CAPUT IX.

Progressus legis Romanæ sub regibus secundæ stirpis. Interpretatio loci Eginarti de duabus legibus Francorum defenditur.

EXEMPLO decessorum Aquitanis cæterisque provincialibus Cisligeritanis legem Romanam ultro sancivit Carolus M. & in usum ipsorum codicem Theodosianum restitui emendarique curavit, ut docent postrema verba, quæ adjecta sunt commonitorio Alarici præfixo codici Theodosiano: *Et iterum anno* XX. *regnante Carolo Rege Franc. & Longobard. & patricio Romano*. Adeoque legem Romanam coluit divinus Princeps, ut multa ex codice Theodosiano in capitularia transfuderit: ex quo satis intelligere licet, quomodo accipiendæ sint diversæ leges, quas memorat Eginartus: *Nam Franci duas habent leges plurimis in locis valde diversas*, nimirum ut Romana fuerit una e duabus, altera non alia quam Salica, sive Francica. Legem Romanam intelligit Theodulphus per almam legem, quam in Gallia Narbonensi usu forensi tritam insinuat, cum
Lib. 1. carm. gestæ in eadem provincia legationis a Carolo demandatæ meminit:

Undique conveniunt populi, clerique catervæ
Et synodum clerum, lex regit alma forum.

Capitul. add. 4. cap. 106. Legem Romanam omnium humanarum matrem legum agnovit Ludovicus P. Sub eo septimanos legem avitam, idest Romanam adversus Bernardum Ducem
In vit. Lud. P. ejus oppugnatorem asseruisse scribit Anonymus: *In eodem loco & tempore pene omnes Septimaniæ nobiles affuerunt, conquerentes adversus Bernardum Ducem illarum partium, eo quod illius satellites tam rebus ecclesiasticis, quam privatis, absque ullo respectu divino humanoque pro libito abuterentur; unde petierunt ut Dominus Imperator sub suæ protectionis munimine eos susciperet, & posthac tales missos in eandem terram dirigeret, qui & potestate & prudentia de ablatis æquo libramine penderent, & avitam eis legem conservarent*. A Ludovico, Carolus Calvus Aquitanis & consortibus, exemplo decessorum legis Romanæ
Tit. 31. c. 20. beneficium confirmavit; capitulare Caroli Calvi: *In illis autem regionibus, in quibus secundum legem Romanam judicantur judicia, juxta ipsam legem committentes, talia judicentur, quia super illam legem, vel contra ipsam legem, nec antecessores nostri quodcumque capitulum statuerunt, nec aliquid constituimus*.
Tit. 1. c. 3. Tit. 7. c. 5. His adde alia ejusdem capitula, quibus legem unicuique provinciæ competentem exemplo prædecessorum in primis patris & avi ratam esse jubet. Tum etiam
Syn. Meld. c. 3. legem Romanam in Aquitania legis nomine per antonomasiam vulgo celebratam deprehendo; fragmentum historiæ Aquitanicæ: *Vulgrinus autem* (is erat Comes Engolismensis) *multis præliis laboraverat frequenter cum Normannis, hac de causa ædificaverat castrum Martiliacum & Maslatium, ut essent munimen contra paganos, miseratque in Martiliacum Robertum legis doctum, & cum eo amicum suum fidelissimum nomine Ranulfum*. Inclinante Regum secundæ stirpis Imperio, hoc etiam ferreo sæculo superstes lex Romana audita est in Aquitania: tunc plures quam centum servos non manumisit testamento Gerardus Comes Aureliacensis Aquitanus, ne legis Fusiæ Caniniæ modum transire videretur;
Lib. 3. vit. S. Gerald. quam legem mundialem vocat Odo Cluniacensis: *Centum ex mancipiis tantum libertate tunc donavit: movebatur autem a quibusdam suis, quatenus de familia, quæ sibimet affatim superabundabat, majorem multitudinem jugo servitutis absol-*

absolveret: quibus, ait, Justum, inquit, est, ut lex mundialis in hoc observetur, & ideo numerum in eadem lege præstitutum prætergredi non debere. Id temporis etiam in Aquitania fuere primi ordinis viri legis Romanæ studiosi; Joannes Italus de Abbone patre Odonis Cluniacensis Aquitano: *Veterum namque historias, & Justiniani novellam memoriter tenebat.* Nuper prodiit qui in nostram legem Romanam maligne cavillatus, etsi per eam profecerit, locum Eginarti de duabus legibus Francorum me non assecutum scriptitavit, neve legi Romanæ locus esset, duas leges Salicas finxit; unam Transrhenanam, aliam Cisrhenanam, ad quas referri voluit duas leges Francorum, de quibus meminit Eginartus. Miror audaciam hominis, qui duplicem Salicam posuit sine auctore: legem Salicam a Francis trans Rhenum, quæ primam eorum sedes fuit, conditam nemo est qui neget: partoque a Francis Galliarum imperio, a Christiana religione susceptа Clodoveum legem Salicam emendasse, & latinitate donasse, ac eum secutos Reges aliquot decretis auxisse liquet ex præfatione & corollario ipsius legis Salicæ: sed hactenus inauditum alteram legem Salicam a Clodoveo editam, qua uterentur Francogalli: unam legem Salicam agnoscunt Childebertus & Clotharius in decreto, quod ad calcem legis Salicæ positum est, ubi laudant legem Salicam: *Et persecutor causæ de suis consimilibus tres, & de electis aliis tres dabit, qui sacramenta firmarent per placita, quod lex Salica habet fuisse completum.* Et quidem lege Salica usi Franci orientales, idest Germani ad posteriora usque tempora; auctor est Otto Frisingensis: *Leges quoque Uvisigastaldo & Salagasto auctoribus ex hinc habere cœpere ab hoc Salagasto legem, quæ ex nomine ejus Salica usque hodie vocatur, inventam dicunt, hac nobilissimi Francorum, qui Salici dicuntur, adhuc utuntur.* Sed apud Francos occidentales, idest Francogallos, lex Salica in viridi observantia esse desiit jam a Caroli M. ætate, ejusdemque capitula invaluere; Hincmarus Rhemensis in epistola ad Episcopos Franciæ, de Comitibus & vicariis: *Quando etenim sperant aliquid lucrari ad legem se convertunt, quando vero per legem non æstimant acquirere, ad capitula confugiunt, sicque interdum fit, ut nec capitula pleniter conserventur, sed pro nihilo habeantur, nec lex.* Nec Francorum nomen stricte accipiendum apud Eginartum pro Francis specialiter sumptis, qua distinguuntur a Romanis, idest provincialibus Cisligeritanis; sed pro universis etiam Gallis, qui a Caroli M. ævo Francorum nomine gaudebant; Sangallensis: *Clericos doctissimos cantilenæ ad eum in Franciam misit, Franciam vero interdum cum nomino, omnes Cisalpinas provincias significo.* Et mox: *In illo tempore propter excellentiam glorioſissimi Caroli, Galli, & Aquitani, Edui, & Hispani, Alamanni, & Baioarii, non parum insignitos se gloriabantur, si vel nomine Francorum servorum censeri mererentur.* Et ne dubites Eginartum sic accepisse Francos, attende quæ sit mens auctoris, ea nempe, Carolum M. capitula legibus addidisse, ut duas leges Francorum valde diversas hoc medio conciliaret, nec hac in re solis Francis Transligeritanis consultum, sed universo populo, cujus nomine continentur etiam Aquitani, & alii Cisligeritani in regno Francorum positi, ut clarius liquebit ex loco integro Eginarti, quem subjicere visum est: *Post susceptum imperiale nomen, cum adverteret multa legibus populi sui deesse: nam Franci duas habent leges plurimis in locis valde diversas, cogitavit quæ deerant addere, & discrepantia unire, prava quoque ac perperam prolata corrigere, sed in iis nihil aliud ab eo factum est, quam quod pauca capitula, & ea imperfecta legibus addidit.*

In vit. S. Odō. abb. Clun.

Lib. 4. chr. cap. 32.

Ep. 4. cap. 15. edit. Mog.

Lib. 1. de vit. Car. M. c. 9.

Source : BIU Cujas

CAPUT X.

Lex Romana sub Regibus tertiæ stirpis. Jus scriptum & consuetudinarium.

TRANSLATO demum regno ad Hugonem Capetium, jus Romanum nostris tutum & incolume stetit, tempori consulente, nondum adulta potestate: in hac enim regni conversione, nullam status provinciarum mutationem tentatam notissimum est: immo vero Duces & Comites ex præfectis dominos effectos, cum ipso Principe de dignitate fere certasse: quibus rebus sic stantibus, haud passuri fuerint provinciales legem Romanam tot seculis invictam labefactari. Hac de causa ab Hugone Capetio ortum est discrimen provinciarum, quod hodieque viget, ut aliæ vulgo appellarentur juris scripti, aliæ consuetudinarii, quod hæ regerentur jure moribus recepto, illæ jure civili Romanorum: cujus rei vestigium signat Honorius III. R. P. cum vetat ne Parisiis, vel aliis vicinioribus locis jus civile quisquam docere vel audire moliatur: *quia in Francia*, inquit, *& nonnullis provinciis laici Romanorum Imperatorum legibus non utuntur*. Non abs re animadvertit Pontifex Franciam, (quæ hoc loco ea provincia est, quæ est inter Ligerim & Sequanam, a Carolo Martello Francia dicta, teste Lupoldo Bambergensi) & nonnullas provincias jus Romanum nescire: quia non latebat eum alias esse provincias Galliarum, quæ eo jure uterentur, nempe Aquitaniam & finitimas provincias dudum insignes patriæ juris scripti nomine, ab eodem Capetio, quo jus Romanum, tam civile, quam pontificium cœpit appellari jus scriptum, ut secerneretur a jure consuetudinario, quod sine scripto, moribus constitutum, non ante tempora Caroli VI. in scriptis redactum est; Rigordus: *Mira & laudanda justitia Principis, licet de jure scripto posset propter publicum regni commodum in alieno fundo muros erigere & fossata, ipse tamen juri præferens æquitatem, damna sua, quæ per hoc homines incurrebant, de fisco proprio compensabat*. Cælestinus III. P. *Hac igitur ratione inducti, quatenus si quas causas seculares clerici Parisius commorantes habuerint contra aliquos, vel aliqui contra eos, app. remota, jure canonico decidatis, nec permittatis juri scripto consuetudinem prævalere*. Matthæus Paris. ex libello majorum Franciæ: *Quod regnum non per jus scriptum, nec per clericorum arrogantiam, sed per sudores bellicos fuerit adquisitum*. Joinvilla scriptor Gallicus vitæ D. Ludovici. Bonum virum, ait, pii executoris testamentarii officio fungi debere, primum luere noxas: tum si quid superfuerit erogare in pauperes: *Ainsi que le droict escrit l'enseigne*, ipsa sunt verba auctoris. Institutum vero legis Romanæ processum in Aquitania & finitimis provinciis, magis magisque produnt tabulæ sponsalitiæ Raimundi Comitis Tolosani, cum Electa, quas dedit G. Catellus in annum Christi MLXXXXV. quibus Comes, qui multas ditiones tenebat in Aquitania, unde & Comes Tolosanus non uno loco dicitur Dux Aquitanorum, comitatum Rutenensem prima in Aquitania situm, Vistarienſem in Occitania, Divienſem & Avenionenſem in provincia, vice donationis propter nuptias offert, juxta legem Romanam: *Et ob amorem tui, atque decorem filiorum nobis procreandorum, dono tibi in tuo sponsalitio, & donatione, civitatem Rutenis cum Comitatu & Episcopio, sicut lex mea est, & insuper dono in dotalitio Vivarium civitatem cum Comitatu & Episcopio, & civitatem Dinnam cum civitate & Episcopio, & civitatem Avenionem cum civitate & Episcopio, sicut lex mea Romana est*. Ejusdem argumenti sunt tabulæ Alphonsi Comitis Tolosani, & Pictavienſis anni MCCLXXX. quæ exstant in ejus chartulario Aginnensi MS. *Judices nostros, & seneschalli nostri Aginnensis admonemus*,

In cap. super specula, de privileg.

Lib. de rel. vet. princ. Germ.

De gest. Philip. A. 1211.

In cap. ult. de for. comp. in 2. collect.

ad A. C. 27.

Epist. 50.

monemus, qui in causarum examinationibus & decisionibus, uti solebant jure scripto, volentes, &c. Litem, quæ suborta est inter executores testamentarios Alphonsi Comitis Pictavensis & Regem Angliæ de jure & ditione pagi Aginnensis, solemni juris scripti ordine disceptari placuit arresto parlamenti omnium sanctorum, anni MCCLXXXXVII. *Dixit quod super consuetudinibus, super quibus inquirendum erat inter Regem Angliæ, & executores defuncti Comitis Pictavensis, inquireretur per testes singulares, cum terra Agennensis regeretur jure scripto.* Constitutione D. Ludovici anni MCCLIIII. publicata bona Albigensium ob hæresim, salvo jure conjugum & creditorum, ne fraus fieret juri scripto, quo utuntur Aquitania & Occitania, quas maxime hujusce hæresis labes fœdavit: *Creditoribus hæreticorum credita, vel uxoribus eorum dotem vel dotalitium repetentibus, licet de consuetudine Gallica aliter observetur; quia tamen terra illa regitur jure scripto, volumus eis satisfieri usque ad valorem bonorum, si culpa eis propria non resistat.* Hac de causa in pactione unionis Comitatus Tolosani & totius Occitaniæ regno Francorum, hoc inter cetera actum est, ut jus commune illibatum servaretur, ut observarunt Benedictus, & Chopinus: sic olim dictum jus civile, quod universo orbi Romano commune esset, ut modo didici ex illo versu Prudentii: In c. Rayn. in verb. & uxor. n. 499. Lib. 1. de don. tit. 6. num. 19.

Jus fecit commune pares, & nomine eodem.

Inde secuta constitutio Caroli VIII. ut Occitania jure scripto uteretur, quemadmodum ante uti consueverat. Porro leges Romanæ in iis provinciis, quæ jure scripto utuntur, non ex subjectione, idest non quasi Gallia sit subdita Imperatori, sed longo usu ac consuetudine servantur, ut ait Petrus Jacobus, & pro ratione tantum apud nos valent, non pro auctoritate, ut vulgo circumfertur. In sua pract. rubr. 33. n. 21. Gloss. in can. de accus. 3. q. 5.

CAPUT XI.

An Septimania a Cindasuindo legem Gothicam admiserit, exulante lege Romana.

ALARICI nece Clodoveus universa Aquitania & Tolosa Gothorum regia potitus est: at Narbonensis provinciæ pars, quæ Septimania dicitur, cum Hispaniis in Gothorum ditione remansit, Francique obsessa Carcassona occurrente Theodorico Ostrogotho obsidionem solverunt, auctore Procopio: Guntranus postea Septimaniam tentavit, sed infelici eventu. Rursus Vamba Rege Wisigothorum, plerisque Episcopis Septimaniæ, tædio Gothici dominatus conjunctis cum Paulo Comite affectatæ tyrannidis reo, Franci Septimaniam obtentu suppetiarum imperio suo adjicere moliti sunt: sed capto Paulo, & supplicio affecto, Episcopisque in ordinem redactis, consilium successu caruit. Tandem post cladem Hispaniarum & universæ ditionis Gothicæ, irruptione Sarracenorum, Carolus Martellus Narbonam, Nemausum, Biterras, Agathen, & alia Septimaniæ oppida Sarracenis eripuit, soloque æquavit, cum tueri vix posset. Medio tempore rebus Gothicis stantibus in Septimania, Cindasuindus Rex Wisigothorum edicto legem Romanam universis regni sui finibus exegit, eo colore quæsito, quod interpretationem desideraret: *Alienæ gentis legibus*, inquit, *ad exercitium utilitatis imbui, & permittimus, & optamus; ad negotiorum vero discussionem, & resultamus, & prohibemus: quamvis enim eloquiis polleant, tamen difficultatibus hærent, adeo cum sufficiat ad justitiæ plenitudinem & præsentatio rationum, & competentium ordo verborum, quæ codicis hujus series agnoscitur* Lib. 1. de bell. Goth. Greg. Tur. lib. 8. c. 30. Isidor. in chron. leg. Visig. lib. 2. cap. 8.

Source : BIU Cujas

continere, nolumus sive Romanis legibus, sive alienis institutionibus amodo amplius convexari. Post hujusmodi edictum satis credibile est legem Romanam obsoleviſſe, & Gothicæ locum fuiſſe in Septimania : adeo enim omnia manu a Gothis gerebantur, ut ſtatus eccleſiaſticus provinciæ convelleretur, & Narbonenſis Epiſcopus, aliique comprovinciales, quotquot Gothis parebant, cogerentur convenire ad concilia Toletana ; ut apparet ex ſubſcriptionibus Toletani III. IV. VI. & ex canone 4. Toletani VII. canone 6. Tolet. XII. & ex Roderico Toletano : quam ob rem violentum Regum imperium damnat Innocent. III. *Cum conſtet Narbonen. per multa tempora veniſſe ad concilia Toletana ; nec tamen Toletana Metropolis aliquid juris habuit in eccleſia Narbonen. ſed mandato Regum illa fiebant, quod magis violentum, quam juſtum præſumitur extitiſſe.* Subacto igitur ſummo Pontificum ordine, & barbaricum jugum, etiam in rebus ſacris experiente, vix ſuaderi poſſit mitius cum plebe actum, & Romanæ legis jam edicto exploſæ arbitrium ei relictum. Bello parta Septimania a Francis adverſus Gothos & Sarracenos, an lex Romana in Septimania poſtliminio reſtituta ſit, & an lex avita, quam Septimani aſſerebant temporibus Ludovici Pii adverſus Bernardum Ducem, ſit lex Gothica an Romana, dubitari poſſit : ſcrupulum movent leges dictæ a Pipino deditioni civitatis Narbonæ a Sarracenis receptæ, Gothorum opera, nempe ut eis ſua lex ſervaretur ; vetus chronicon MS. *Anno Chriſti ſeptingenteſimo quinquageſimo nono, Franci Narbonam obſident, datoque ſacramento Gothis, ut ſi civitatem traderent partibus Pipini, permitterent eos legem ſuam habere, quo facto Gothi Sarracenos occiderunt, & civitatem partibus Francorum reddiderunt.* Tum etiam magis impellor ex epiſt. Joannis VIII. R. P. ad Epiſcopos & Comites Gothiæ, quæ exſtat in Ivonis decreto, ubi legitur librum Gothicæ legis a Sineboldo Epiſcopo Narbonenſi editum in concilio Trecenſi coram ſummo Pontifice : & quia nihil in eo cautum erat de ſacrilegiis, de iis adjectum eſſe apicem ex legibus Romanis deſumptum. Cur enim lex Gothica ſupplenda proferretur in concilium apud Pontificem ab Epiſcopo Narbonenſi, ſi in iis partibus non vigeret ? Sed hunc ſcrupulum facile eſt amovere ſi diſtinguas Gothos a Romanis, ideſt provincialibus. Haud enim diffiteor legem Gothicam, quæ primum ſcripta fuerat ab Eorico, Septimania Gothis avulſa a Francis, Gothorum reliquiis non ereptam, ſed Romanis, ideſt provincialibus legem Romanam edicto Cindaſuindi forte ſopitam, a Francis poſtliminio revocatam : argumento ſunt Caroli M. Ludovici Pii, Caroli Calvi perpetuæ leges, quæ legem Romanam quibuſque provinciis competentem tuentur : argumento ſit etiam in melius mutatus ſtatus Narbonenſis Metropolis, quæ jam ipſo Sineboldo, ſive Sigebodo Narbonenſi Antiſtite, Bituricenſem Aquitaniæ Primatem agnoſcebat, ut docet Nicolaus I. & certe magis eſt, ut legem avitam, quam Septimani aſſeruerunt tempore Ludovici Pii, interpreteris de lege Romana, quam de Gothica : cum notiſſimum ſit Romanam, nondum audito Gothorum nomine, priorem fuiſſe legem provincialium : immo & tunc legi Gothicæ in Gallia locum non fuiſſe, niſi inter Gothos, qui ſupererant immixti provincialibus, deprehenditur ex ipſa vita Ludovici Pii : *In palatio quoque Bera Comes Barcinonenſis cum impeteretur a quodam vocato Samila, & infidelitatis argueretur, cum eodem ſecundum legem propriam, utpote quia uterque Gothus erat, equeſtri prælio congreſſus eſt, & victus eſt.* Concludamus igitur, in horum gratiam tantum legem Gothicam in concilium Trecenſe adductam, nec hanc labem inuramus provincialibus, ut jam liberi, Gothicis legibus ultro audientes fuerint, quas olim ſervi faſtidierant.

Can. inter cetera 10. qu. 3. c. cum longe 63. diſt. lib. 3. c. 13. lib. 2. ep. 129.

Part. 3. c. 98.

c. conqueſtus 9. q. 3.

CAPUT

CAPUT XII.

Lex Romana Francis nota quoad personas & res ecclesiasticas.

FRANCI Galliarum vindices potius, quam hostes, Christianæ religionis vinculo in unam cum Gallis gentem coeuntes, etsi legem Salicam sibi haberent, Romanam statim amplexi, quoad personas & res ecclesiasticas, probatur ex concilio Aurelianensi I. *Id constituimus observandum, quod ecclesiastici canones decreverunt, & lex Romana constituit, ut ab ecclesiæ atriis, vel dono Episcopi reos abstrahere omnino non liceat.* Can. 3. can. id constituimus 17. q. 4. Ejusdem argumenti est concilium Turonense II. *Statuamus observandum, ut nullus sacratam Deo Virginem, quæ in honorem Christi vestem mutavit, aut rapere, aut competere, aut sibi conjugem sociare præsumat, quia etiam lex Romana constituit, ut quicumque sacratam Deo virginem, vel viduam, fortasse rapuerit, si postea eis de conjunctione convenerit, capitis sententia feriantur.* Can. 21. Accedit capitulare Caroli M. quo, post varias editas leges de rebus ecclesiasticis, subjicit ut juxta Romanam legem hæc corrigantur. add. 4. cap. 29. Legatur testamentum Remigii Episcopi Rhemensis apud Flodoardum, nonne legis Romanæ formulis, & ipsamet clausula codicillari insignitum, utcumque esset sub lege Francica? *Ego Remigius Episcopus civitatis Rhemorum sacerdotii compos, testamentum meum condidi jure prætorio, atque id codicillorum vice valere præcepi, si ei juris aliquid videbitur defuisse.* Hist. Rhem. lib. 1. cap. 18. Quid? si audiamus legis Salicæ judices, fatentur ipsi non liquere sibi de rebus ecclesiasticis, utpote quæ Romana lege regerentur; Adrevaldus Floriacensis: *Sed cum legem in eo placito finire nequirent, eo quod Salicæ leges judices ecclesiasticas res sub Romana constitutas lege discernere perfecte non possent, visum est Missis dominicis placitum Aurelianis mutare.* Lib. 1. de mirac. S. Bened. cap. 25. Unde judicio Caroli de conjuratis in Leonem III. P. quæstio decies habita juxta legem Romanam, ut reis majestatis; auctor vitæ Caroli M. & Aimoinus Monachus iisdem fere verbis: *Post paucos dies jussit eos, qui Papam anno superiore dehonesteverant, exhiberi, & habita decies quæstione secundum legem Romanam, ut majestatis rei capite damnati sunt.* Aimoin. lib. 4. cap. 28. & 90. Immo Franci adeo in legem Romanam propensi fuere, ut eam non dedignati sint in formulis contractuum & ritu nuptiarum; Agathias: εἰσὶ γὰρ οἱ Φράγγοι ὰ νομάδες ὥσπερ ἀμέλει ἔνιοι τῶν βαρβάρων, ἀλλὰ δὲ πολιτείᾳ ὡς τὰ πολλὰ χρῶνται Ῥωμαϊκῇ, καὶ νόμοις τοῖς αὐτοῖς τὰ ἄλλα ὁμοίως ἀμφί τε τὰ συμβόλαια, καὶ γάμους: *Sunt enim Franci non agrestes, ut fere plerique barbarorum, sed & politia ut plurium utuntur Romana, & legibus iisdem, eadem etiam contractuum & nuptiarum ratione.* Lib. 1. hist. Justin. Ne fides Græculo absit, lege Francorum sponsalia contrahebantur per osculum, & annulorum pignora, haud aliter atque apud Romanos; supplementum Sigeberti de Philippi Cæsaris filia Ottoni IV. desponsa: *Mox a Duce Leopoldo cognato suo per manus Cardinalium lege Francorum Regi Ottoni desponsatur, a quo amantissime amplexata publici signo oscula, mutuationeque annulorum subarratur.* Cap. 51. Conc. Trib. can. 39. cap. 1. de sponsal. Etiam in condendis testamentis Franci solemnibus juris civilis usi, ut sigillis & signis; Marculfus in formula testamenti mutui inter conjuges: *Ego ille & conjux mea illa, sana mente, integroque consilio, metuentes casus humanæ fragilitatis, testamentum nostrum condidimus, quod illi notario scribendum commisimus, ut quo modo dies legitimus post transitum nostrum advenerit, recognitis sigillis, inciso lino, ut Romanæ legis decrevit auctoritas, per illustres viros illos, quos in hac pagina testamenti nostri legatarios instituemus, gestis reipublicæ municipalibus, tituliſque eorum prosecutione ab ipsis muniatur.* Lib. 1. c. 17. Sic Mummoli Ducis Fran-

Source : BIU Cujas

Lib. 1. de mirac. c. 31. ci teſtamentum ſubſcriptionibus & ſigillis teſtium munitum ſcripſit Gregorius Turonenſis: *Teſtamentum ſuum petit ſcribi, munitumque ſubſcriptionibus, ac ſigillis inquiri præcepit, &c.*

CAPUT XIII.

Legis Theodoſianæ, & Juſtinianeæ ætates.

NUNC operæ pretium eſt, ut utriuſque legis Theodoſianæ & Juſtinianeæ vices & ſucceſſionem expendam. Primum codex Theodoſianus, cujus auctor Theodoſius junior, auctore Iſidoro, in oriente quidem editus jam ab anno Chriſti CCCCXXXI. in Gallia minime ante conſulatum Aſterii, qui incidit in annum CCCCXXXIX. quo lex de præſcriptione tricennii, quæ eſt conſtitutio Theodoſii junioris, transfuſa in novellam Valentiniani intra Gallias ante neſcita, fuit proquiritata, ut Sidonii verbis utar. Exinde lex Theodoſiana celebratiſſima in Galliis, & codex ipſe Theodoſianus primum Alarici auctoritate breviatus, tum Caroli M. ſtudio purgatus & emendatus, ut ſupra probatum eſt: verum a Carolo Calvo obſolevit lex Theodoſiana, & Juſtinianea ſucceſſit, ut innuunt hujus ævi auctores, qui priores legem Juſtinianeam paſſim memorant de Theodoſiana ſilent; Hincmarus Rhemenſis: *Et ſacri Africæ provinciæ canones, & lex Juſtiniana decernunt, ut clerici de judicii ſui cognitione cum cogantur in publico dicere teſtimonium.* Et idem in opuſculo adverſus Hincmarum Laudunenſem: *Unde etiam leges, quibus debitæ obſervationis reverentiam ſancta eccleſia exhibet in* CXVII. *conſtitutione, capitulo* CCCLXII. *conſtitutionis Juſtiniani dicunt, ut locorum venerabilium adminiſtratores ſine pecunia fiant.* Joan. VIII. P. epiſtola ad Ludovicum Regem: *Nonne Joannes Papa Romanus, & Juſtinianus inclytus Imperator legem Romanam facientes, ſcripſerunt ita capitali crimine damnatorum bona, non ad lucrum præſidis, ſed cognatis punitorum reddi oportere?* Idem Pontifex alia epiſtola: *Scitote quemadmodum in C. capitulo Africani concilii legitur, ſimiliter in ſecundo novellarum Juſtiniani libro, ut nemo Epiſcopus, aut presbyter aliquem excommunicet, antequam cauſa probetur.* Et epiſtola ad Ludovicum Regem, quæ refertur apud Gratianum, adducit legem de præſcriptione centum annorum, pro rebus Romanæ eccleſiæ, quæ eſt novella Juſtiniani IX. Retexatur & locus ſupra laudatus Joannis Itali, *& Juſtiniani novellam memoriter tenebat.* Non deſunt tamen poſteriores, qui legis Theodoſianæ auctoritate uſi ſunt, ut Ivo Carnotenſis.

Lib. 5. orig. cap. 11.

Epiſt. 7. cap. 51.

Ep. 129.

Epiſt. 163.

can. nemo 16. qu. 3.

Epiſt. 212.

CAPUT

CAPUT XIV.

Legi Rom. pepercere Ostrogothi, & Longobardi in Italia. Jus civile ab Irnerio restitutum. Jus civile floruit in academia Parisiensi ante Honorium.

SOLIS colossus Rhodi terræ motu prostratus jacens quoque miraculo fuit, imperii ruina oppressa lex Romana, etiam barbaros Italiæ subsessores sua majestate continuit: ei pepercit Theodoricus Romani expugnator imperii, & Romanos sive actores, sive reos sua lege disceptare cum Gothis tulit apud Cassiodorum: *Intra itaque provinciam Samnii, si quod negotium Romano cum Gothis est, aut Gotho emerserit aliquod cum Romanis, legum consideratione definies, nec permittimus discreto* (sic enim lege, non indiscreto) *jure vivere, quos uno voto volumus vendicare.* Idemque Athalaricus apud Cassiodorum, epistola ad Gildiam Comitem: *Duorum negotia Romanorum etiam his invitis ad tuum diceris vocare judicium, vos armis jura defendite, Romanos finite pace legum litigare.* Inde Theodorico Regi Italiæ gratulatur Symmachus P. quod legem Romanam in Italia servari annueret: *Certum est magnificentiam vestram leges Romanorum Principum, quas in negotiis hominum custodiendas esse præcepit, multo magis circa reverentiam beati Petri Apostoli pro suæ felicitatis augmento velle servari.* Haud secus Longobardi, suspensa feritate, in legis Romanæ venerationem, Romanis sua lege vivere permiserunt; legis Longobardorum, tit. de Longobarda, quæ Romanum virum tulerit: *Filii, qui de tali matrimonio nascuntur, secundum legem patris Romani fiant, & lege patris sui vivant.* Exactis Italia Longobardis Carolus M. ultro edixit, ut Romani sua lege viverent; in lege Longobardorum: *Sicut consuetudo nostra est, ut Longobardus, aut Romanus si evenerit quod causam inter se habeant, observamus ut Romani successiones juxta illorum legem habeant, similiter & omnes scriptiones secundum legem suam faciant.* Lotharius, submota lege Romana, capitula Caroli M. & Ludovici P. patris & avi in universa Italia servari edicto præcepit: verum Leo IIII. P. Augustum enixe deprecatus, ut lex Romana restitueretur, in epistola quæ est apud Gratianum: *Vestram*, inquit, *flagitamus clementiam, ut sicut hactenus Romana lex viguit absque universis procellis, & pro nullius persona hominis remiscitur esse corrupta, ita nunc suum robur, propriumque vigorem obtineant.* Ac Pontificiis precibus motus Lotharius, populo Romano indulsit, ut lege qua vellet viveret, ut habetur in lege Longobardorum: *Volumus ut cunctus populus Romanus interrogetur, quali lege vult vivere.* Tandem languescente Imperio, rursumque tyrannis laborante Italia, jus Romanum barbarie obsitum, & pene inauditum infeliciter jacuit, donec imperante Lothario Saxone, hortatu Mathildæ Comitissæ, Irnerii opera restitutum; abbas Ursbergensis: *Eisdem quoque temporibus dominus Wernerius libros legum, qui dudum neglecti fuerant, nec quisquam in eis studuerat, ad petitionem Mathildæ Comitissæ renovavit, & secundum quod olim a divæ recordationis Imperatore Justiniano compilati fuerant, paucis forte verbis alicubi interpositis eos distinxit, in quibus continentur instituta præfati Imperatoris, quasi principium & introductio juris civilis, edicta quoque Prætorum & Ædilium Curulium, quæ rationem & firmitatem præstant juri civili, hæc in libro pandectarum, videlicet in digestis continentur: additur quoque his liber codicis, in quo Imperatorum statuta describuntur. Quartus quoque liber*

Ep. 13. lib. 3.

Lib. 9. ep. 14.

Can. certum dist. 10. apud Gratian.

Lib. 2. tit. 7.

Lib. 2. tit. 56. §. 1.

leg. Longob. lib. 3. tit. 37.

Can. vestram d. 10.

Lib. 2. tit. 57.

In Lothar. Sax.

Source : BIU Cujas

In l. jus civile, ff. de Just. Radev. l. 2. de gest. Frideric. cap. 5. Petr. Bles. ep. 26. & 173. Ligur. lib. 9.

est autenticorum, quem præfatus Justinianus ad suppletionem & correctionem legum Imperialium superaddidit. Is Irnerius primus Bononiæ jus civile docuit, & libros nostros glossis elucidavit, unde Lucerna juris dictus; auctore Odofredo. Ab eo paulo post sub Friderico I. turba jurisconsultorum in Italia prodiit, quorum principes academiam Bononiensem efformarunt Bulgarus, Martinus, Jacobus, Hugo, iidemque assessorum officio functi apud Fridericum. Ab hoc ævo Bononia legum studiis famosa; Guntherus:

- - - - Finesque Bononia juris
Ingreditur studiosa tuos.

Epist. 82.

Et Bononiensium schola studiosorum frequentia percelebris; Stephanus Tornacensis: *Togatorum advocationes mercimonia, litigantium conflictus, cœcorum pugnam, Bononiensium auditoria fabriles diximus officinas.* Inde etiam Longobardi legum studiis certarunt; idem Guntherus:

Lib. 1. Ligu.

Gens astuta, sagax, prudens, industria, solers
Provida consilio, legum, jurisque perita.

In Frider. I.

Adeoque Longobardi Romanæ legi inhiarunt, ut novas leges Friderici de bannis, idest pœnis pecuniariis respuerint, sed pœnas damni dati, quanti actor in litem juraverit, secundum legem Romanam lui voluerint; idem abbas Urspergensis: *Super quo contra novas institutiones Imperatoris murmurare cœperunt Lombardi, non est enim eorum consuetudo banna solvere, sed ut secundum leges Romanas injurias passis satisfaciant, secundum quod juraverint læsi se talem vellepati injuriam.* Quo intelligenda est L. *si quando*, C. *unde vi*. Eademque ætate Lanfrancus Papiensis, primum Cadomensis abbas, tum Cantuariensis Archiepiscopus sæcularium legum peritiam ad patriæ suæ morem fervide edidicisse fertur Orderico Vitali: & in Gallia Petrus Abelardus juris civilis peritissimus commendatur, de quo Accursius: *Quæ nam*, inquit, *esset ea præscriptio Petrus Baylardus, qui sanum cujusque legis intellectum suæ ætate pollicebatur, hic dixit, nescio.* Immo & ante Honorium juris civilis studium in academia Parisiensi efflorüisse constat; Rigordus: *Cum itaque in eadem nobilissima civitate, non modo de trivio & quadrivio, verum & de quæstionibus juris canonici & civilis, & de ea facultate, quæ de sanandis corporibus & sanitatibus conservandis scripta est, plena & perfecta inveniretur doctrina, ferventiore tamen desiderio sacram paginam & quæstiones theologicas docebantur.* Et Conradus de Vodalrico abbate monasterii S. Galli: *Informatumque Parisios ac Bononiam transmisit, jurisque peritiam cum summa diligentia repatriatum omnibus bonis conformatum ad summa provexit.* Et paulo post: *In jure forensi & ecclesiastico quicquid excogitare poterat, faceto Minervæ poculo cunctis audientibus propinabat.*

Lib. 4. hist. ad ann. 1060. In l. quinque pedum, C. fin. reg. In Philip. de casib. M.S. Galli c. 5.

CAPUT

CAPUT XV.

Lex Romana Hiſpanis laudata, Anglis excepta, Judæis exoſa.

HISPANIS ſacri ordinis patribus, etſi lege Gothica diſtrictis, lex Romana frequenter laudata. Juris Romani origines proſecutus eſt Iſidorus E. Hiſpalenſis, & paſſim concilia Hiſpanica nitent argumentis a jure civili petitis; concil. Hiſpalenſe II. cui præfuit idem Iſidorus: *Sicut enim per legem mundialem iis, quos barbarica feritas captiva neceſſitate tranſvexit, poſtliminio revertentibus redditur antiqua poſſeſſio; non aliter, & eccleſia receptura eſt parochiam, quam ante tenuit cum rebus ſuis: ſive ab aliis eccleſiis poſſidentur, ſive in cujuſlibet poſſeſſionem transfuſa ſit. Non enim erit objicienda præſcriptio temporis, ubi neceſſitas intereſt.* Et can. ſeq. *Scribitur enim in lege mundiali de colonis agrorum, vel ubi eſſe quiſque jam cœpit ibi perduret, non aliter & de clericis qui in agro eccleſiæ operantur canonum decreto præcipitur, niſi ut ibi permaneant ubi eſſe cœperunt.* Conc. Toletanum IX. *Igitur ſicut legum reverenda ſanctio cenſuit, ita ſervare totius generis nobilitas debet, ut in nullo aliena commixtio maculet, quod generoſitas propria decoravit. Unde cunctis eccleſiarum libertis, tam viris, quam feminis, eorumque propagini interdicitur judicio generali, ne deinceps cauſa connubii, aut Romanis ingenuis copulentur, aut Gothis.* Cum religione Chriſtiana ſimul lex Romana penetravit ad Anglos. Edilbertus inter Reges Anglorum primus Chriſtianus, conſilio prudentum excerptas leges Romanas Anglicas fecit, ex quibus ſuis jus dictum; Beda: *Qui inter cetera bona*, inquit, *quæ genti ſuæ conſulendo conferebat, etiam decreta illi judiciorum juxta exempla Romanorum cum conſilio ſapientium conſtituit, quæ conſcripta Anglorum ſermone hactenus habentur, & obſervantur ab ea.* Reſtituto omni ex parte jure civili ab Irnerio, Uvacarius quidam juriſperitus patria Longobardus tranſiit in Angliam, & ibi multos habuit juris civilis auditores; chronicon Normannorum: *Magiſter Uvacarius, gente Longobardus, vir honeſtus & juriſperitus cum leges Romanas anno ab incarnatione Domini* MCXXXXIX. *in Anglia diſcipulos doceret, & multi tam divites quam pauperes ad eum cauſa diſcendi confluerent, ſuggeſtione pauperum de codice & digeſto exceptos novem libros compoſuit, qui ſufficiunt ad omnes legum lites, quæ in ſcholis frequentari ſolent decidendas, ſi quis eos perfecte noverit.* Stante Imperio, Judæi, utcumque cæli ſolique ſui extorres & ſparſi per orbem Romanum, legem Romanam detractare non dubitarunt; Juvenalis de Judæis:

Lib. 5. orig.

cap. 1. c. prima. 16. q. 3.

l. ſi quos, C. de poſtlim. rever.

l. cum ſatis, C. de Agric. & cenſit. can. 13.

l. lege Papia, ff. de rit. nupt.

Hiſt. Anglor. lib. 2. cap. 5.

A. C. 1148.

Satyr. 14.

Romanas autem ſoliti contemnere leges
Judaicum ediſcunt, & ſervant, ac metuunt jus.

Ambroſius epiſtola ad Theodoſium de Judæis: *Et cum ipſi Romanis legibus teneri ſe negent, ita ut crimina leges putent, nunc velut Romanis legibus ſe vindicandos putent.* Auguſtinus: *Judæi tamen manent cum ſigno, nec ſic victi ſunt, ut a victoribus abſorberentur, hoc eſt ſignum quod habent Judæi, tenent omnino reliquias legis ſuæ.* Et idem alio loco: *Per omnes gentes manent certe, & Judæi ſunt, nec deſtiterunt eſſe quod erant, ideſt gens iſta non ita ceſſit in jura Romanorum, ut amiſerit formam Judæorum, ſed ita ſubdita Romanis eſt, ut etiam leges ſuas teneat, quæ leges ſunt Dei.* Verum Judæorum protervia fracta, adactis illis in legem Romanam; Arcadius & Honorius Impp. *Judæi*

Ep. 29.

In pſalm. 57.

In pſalm. 58.

l. Judæi, C. de Judæis.

Source : BIU Cujas

communi Romano jure viventes, in his causis, quæ tam ad superstitionem eorum, quam ad forum & leges, ac jura pertinent, adeant solemni more judicia, omnesque Romanis legibus inferant, & excipiant actiones. Unde & habentur servi cameræ Imperialis; Fredericus II. Imperator apud Petrum de Vineis: *Quod omnes & singuli Judæi degentes ubique per terras nostræ jurisdictioni subjectas, Christianæ legis & Imperii prærogativa servi sunt nostræ cameræ speciales.* In oriente etiam Judæi ex legibus Romanis ut agerent coacti sunt; Theodorus Balsamon in Photium: συνηθείας ὄσης τὸν Ἰουδαίους δικάζεσθαι παρὰ μόνῳ τῷ στρατηγῷ τῆ Σθενῆ, ὁ χρατιὸς, καὶ ἅγιος ἡμῶν Βασιλεὺς: (is est Emanuel Comnenus) διωρίσατο παρὰ παντὸς δικαστηρίου κατὰ νόμους πάντας δικάζεσθαι: *Cum esset consuetudo ut Judæi, apud solum Stheni prætorem litigarent, potens & sanctus noster Imperator statuit, ut ii in omni foro ex legibus litigarent.* Nec solum Imperatores, sed etiam summi Pontifices ipsi Judæos Romanis legibus addixerunt; Gregorius I. de Synagoga Judæorum Terracinæ degentium: *Prædictos vero Judæos gravari vel affligi contra ordinem rationis prohibemus; sed sic Romanis vivere legibus permittantur, annuente justitia, actusque suos, ut norunt, nullo impediente, disponant.*

Lib.6. ep.13.

Tit.1. Nomocan. cap. 3.

Lib.12. ep.18.

CAPUT XVI.

Legem Romanam coluere summi Pontifices. Libelli appellationum. Innocentius III. audax jurisperitus.

LEGEM Romanam tot populis cum imperio susceptam ne mireris, etiam ipsi Pontifices, supra rerum humanarum sortem elati, leges Romanas non sine religione excepere, & sacros canones legibus conciliare non dedignati sunt; Lucius III. P. *Quia vero sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, ita & sacrorum statuta canonum, principum constitutionibus adjuvantur.* Hoc studio quamplures leges Romanæ in jus canonicum relatæ, & a pontificibus consecratæ: novellam Justiniani de episcopali judicio exscripsit, & ratam fecit Gregor. I. *De persona presbyteri hoc attendendum est, quia si quam causam habuit, non ab alio teneri, sed Episcopus ipsius adiri debuit: sicut novella constitutio manifestat, quæ loquitur de sanctissimis & Deo amabilibus ac reverendissimis Episcopis, clericis, & monachis.* Legem civilem de præscriptione XXX. annorum agnovit Gelasius P. *Post quingentos*, inquit, *annos constituta Christi quosdam audio velle subvertere: cum XXX. annorum lex hominum non possit abrumpi.* Etiam legem de præscriptione C. annorum in rebus Romanæ ecclesiæ amplexi; Joannes VIII. *Sed & venerandæ Romanæ leges divinitus per ora piorum Principum promulgatæ, rerum ejus præscriptionem, nonnisi per centum annos admittunt.* Et ante Nicolaus I. de monasterio S. Catrilesi, quod asserebatur exemptum a jurisdictione Cenomanensis Episcopi, & immediate subjectum Romanæ ecclesiæ: *Quod si fortassis contigisset, ut aliquando monasterium illud sub potestate Cenomanici fuisset Episcopi, tamen secundum leges sæculi post tot jam sæcula & annorum spatia repeti nullatenus jure potuisset, & quod semel acceperat libertatem, jam sub ditione nequaquam mancipari denuo potuisset.* Legem civilem de destruendis ædificatis post novi operis nuntiationem suam fecit Lucius III. quod sacri canones leges sequi non dedignentur. Legem Principum, de rebus litigiosis non alienandis pro pontificia habuit Innocentius III. constitutiones Theodosii & Caroli M. de episcopali judicio laudavit idem Pontifex: *Nec sic illud humillimum omittamus, quod Theodosius statuit Imperator, & Carolus innovavit,*

cap.1. de nov. oper. nunc. nov.5. & 83. can.10. & seq. dist. 10. & per tot. decret. Lib.11. ep.54. c. de persona. 11. q. 1. can.post quingentos,16.q.3.

can. fin. 16. qu. 3. Epist. 62.

d. cap. 1. de nov.oper.nūt.

cap.ecclesia,de const.

c. novit, de judic.

Source : BIU Cujas

vit, &c. quæ est constitutio Constantini, verum adscribitur Theodosio hoc loco, ut & apud Gratianum, quod relata sit in codicem Theodosianum. Constitutiones Marciani, & Henrici II. Imperatorum de non præstando a clericis juramento calumniæ, secutus est Honorius III. Denique ecclesia Romana juris civilis studiosissima fuit; Ivo Carnotensis: *Dicunt enim instituta legum novellarum, quas commendat & servat Romana ecclesia, &c.* Leges Romanas tamen, si quæ cum sacris canonibus pugnantes fuerunt, temperarunt Pontifices, ut legem Romanam, quæ nuptias inter consobrinos permittit, emendavit Gregorius I. *Quædam lex terrena in Romana republica permittit, ut sive fratris & sororis, seu duorum fratrum germanorum, seu duorum sororum filius & filia misceantur. Sed experimento didicimus, ex tali conjugio sobolem non posse succrescere: & sacra lex prohibet cognationis turpitudinem revelare.* Legem de præscriptione XXX. vel XL. annorum in malæ fidei possessore rejecit Alexander III. Constitutione Mauricii de militibus, vel aliis ratiociniis publicis obstrictis in monasterium non recipiendis, temperavit & Gregorius I. Alius quidem fuit ordo judiciorum ecclesiasticorum a civilibus: judicia enim ecclesiastica sine scriptura, & sportulis disceptabantur, ex novella Justiniani: a judice ecclesiastico nudo verbo appellabatur citra libellum: novum & insolens visum, quod Cyrillus Alexandrinus a Seleuciensi synodo per libellum appellasset ad Romanum Pontificem: τοῦτο μὲν ἓν μόνῳ, καὶ πρῶτος παρὰ τὸ σύνηθες τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι Κύριλλος ἐποίησεν ἐκκλήτοις ὡς ἐν δημοσίῳ δικαστηρίῳ χρησάμενος. *Et Cyrillus solus ac primus contra canonis ecclesiastici consuetudinem hoc fecit, libellis appellatoriis, ut in sæculari judicio utens.* Ut refert Socrates: Tamen ecclesiam Romanam etiam libellos appellationum admisisse invenio; Marcellus P. Maxentio: *Nam si sæculares*, inquit, *in publicis judiciis libellis utuntur appellatoriis, quanto magis sacerdotibus hæc eadem agere licet, qui super illos sunt.* Sic Thietbergam a Lothario conjuge abjectam, per libellum provocasse ad pontificiam sedem; auctor ipse Nicolaus I. *Nam eo tempore ad apostolicam sedem libellum appellationis suæ misit, &c.* Romanæ jurisprudentiæ laudem affectarunt etiam Romani Pontifices: hac arte claruit Innocentius III. hinc audacem jurisperitum vocat Matthæus Paris. *Unde Papa memoratus in pronuntiatione sententiæ diffinitivæ, ut qui in scientia erat magnus, audax simul jurisperitus, ita exorsus ait, &c.*

in l. 1. Cod. Theod. de episcopali judic.
c. quicumque, 11. qu. 1.
cap. 1. de juram. calum.
ep. 280.
can. quædam, 35. qu. 2.
c. vigilanti de præsc.
lib. 7. ep. 11.
can. legem 53. d. & lib. 2. ep. 100.
Nov. 83.
Lib. 2. hist. eccles. c. 40.
can. synodum 17. dist.
In can. Lotharius, 31. q. 2.
In Joanne A. C. 1199.

CAPUT XVII.

Jus allodii beneficium juris civilis. An juri allodii locus sit in Aquitania.

POSTQUAM a nobis demonstratum est Aquitaniam jure Romano in hunc usque diem usam, allodiorum juri in ea locum esse nihil vetat, siquidem illud totum pendet e jure civili, quo omnia prædia præsumuntur libera, nisi probetur servitus: Unde nostri efficiunt quamlibet rem censeri ipso jure allodialem, non emphyteuticariam, aut feudalem. Et certe Arnoldus Ferronius in consuetudines Burdegalenses, id juris seu privilegii Aquitanos habere contendit, ut prædia optimo jure possideant, ab omni censu libera: *Aquitani*, hæc sunt ipsius verba, *id habent privilegium, ut res, fundos, prædiaque in jurisdictione Regis, & dominio aliorum, optimo jure, optimaque conditione, & libere possidere possint, neque ulli vectigali, aut reditui, vel obsequio obnoxia.* Sed quoniam Neoterici fides tanti non est, ut ei sine auctore credatur, rem altius explorare conducit, priusque est statum prædiorum provincialium repetere. Possessores prædiorum provincialium non erant domini jure Quiritum, verum manen-

l. altius, C. de servit. & aq. Alciat. reg. 2. præs. 3.
tit. 8. de feud. §. 7.

Source : BIU Cujas

In §. per traditionem inst. de rer. divis. lib. 2.

te dominio penes P. R. seu Principem, in cujus argumentum stipendium aut tributum præstabant, prædiorum usumfructum habebant, & plenissimam detentionem πλεονεκτῶ κατοχὴ, ita ut alienare possent, & in hæredem transmittere, ut observat Theophilus, & in hanc sententiam Urbicus: *Stipendiarii*,

L. hactenus, ff. de usufr.

inquit, *agri nexu non habentur*, idest non sunt mancipi: provincialia enim prædia possidentur quasi fructuum tollendorum gratia, & sub conditione præstandi stipendii, aut tributi, quæ sunt onera fructuum; idem Urbicus: *Quod omnes*

lib. 1. de limit. agro.

etiam privati agri tributa, atque vectigalia persolvant. Et infra: *Quia dum privatus laborat in proprio, & tributum publico, & sibi alimoniam arva excolendo procurat*. Etiam provinciales suo jure prædia possederunt, tanquam domini jure

De limit. cōst. Revar. lib. 1. var. cap. 5.

gentium, quibus in totum, vel ex parte vetus possessio relicta est; Hygenus: *Excepti sunt fundi bene meritorum, ut in totum privati juris essent, ne coloniæ ullam munificentiam deberent, essent in solo populi Romani*. Et alio loco: *Hi*

L. in rem 23. ff. de rei vend.

agri, qui redditi sunt, non obligantur vectigalibus, quoniam scilicet prioribus dominis redditi sunt. Unde provinciales in prædiis suis habuere vindicationem, quæ ut competat satis est actorem esse dominum jure gentium, non jure civili.

L. cum spōsus, §. in vectigal. ff. de publicia.

In Aquitania provinciales haud deterioris conditionis fuere, & prædia jure dominii integra, illibataque possederunt: nec enim colonis assignatus ager, sed veteribus possessoribus in totum relictus, impositio annuo stipendio, & quod apud

Cujac. 7. observ. 3.

Ptolemæum, Lugdunum Convenarum colonia dicitur, non ipsius auctoris est, sed commentum inepti interpretis. Hac ratione Paulinus Aquitanus prædiorum, quæ late in Aquitania possidebat, se dominum agnoscit, eaque patrimonium vo-

Ep. 5.

citat, in epistola ad Severum: *Ebromagum enim non hortuli causa, ut scribis, reliquimus, sed paradisi illum hortum prætulimus patrimonio & patriæ*. Et Au-

Ep. 23.

sonius ingentes ejusdem Paulini possessiones regna vocitat, ob liberum & solutum dominium pene regno simile:

- - - - Laceratáque centum
Per dominos veteris Paulini regna fleamus.

Provinciales etiam nostros, sequiori Gothorum ævo, prædia in solo Aquitanico

Lib. 5. ep. 7.

jure dominii possedisse, insinuat Sidonius cum invideri prædia provincialibus scribit: *Hi sunt qui invident tunicatis otia, stipendia paludatis, viatica veredariis, mercatoribus nundinas, munuscula legatis, portoria quadruplatoribus, prædia provincialibus*. Re ad Francos deducta etiam Aquitani legitimum rerum suarum

Tit. 43. c. 7.

dominium, quod ea ætas Alodem vocitabat, tuiti sunt; in lege Salica: *Si Romanus homo possessor, idest qui res in pago ubi commanet proprias possidet, occisus fuerit*. Hoc jure Aquitani prædia inter se vindicarunt actione in rem, seu vindicatione in re præsenti, quæ solemnis fuit ratio hujusce actionis ex jure ci-

Lib. 1. de mirac. S. Bened. cap. 28.

vili, ut ex insigni loco Adrevaldi observo: *Caput Cervium pagus quidam Aquitanicæ provinciæ* (is erat in finibus Biturigum & Lemovicensium, ut disco ex Aimoino Floriacensi) *regiæ liberalitate cœnobio sancti Benedicti donatus*. Et

Lib. 2. de mirac. S. Bened. cap. 4.

paulo post: *Advocatus vero una cum Raganario Monacho, ad locum cessionis terræ juxta morem legis adveniens, prædictam vineam ad jus S. Benedicti sui auctoritate revocare nitebatur*. Ex quo liquet jam olim in Aquitania fuisse prædia libera, & veros nacta dominos, idest Alodia, quorum placuit esse vindicationem: Alode enim nihil aliud, quam proprietas. Decurrente ævo Aquitanos etiam allodia possedisse constat: de Vifredo Comite Bituricensi testatur auctor

Lib. 2. c. 8.

vitæ S. Genulfi cum refert monasterium ab eo positum in oppido cui nomen Strada in finibus Biturigum, qui sunt Aquitaniæ primæ, in fundo suæ proprietatis: *Placuit ut ad laudem Creatoris celebrandam, divinaque mysteria peragenda, in jure suæ proprietatis in villa, quæ dicitur Strada ecclesiam fundaret*. De

Lib. 1. c. 41.

Geraldo Aureliacensi Comite in Arvernis auctor est Odo Cluniacensis, qui ejus

vitam

vitam scripsit: *Nam cum Alodus ejus esset Postomia, & deinceps latifundia ipsius ita sibi succederent, ut usque ad montem magnum Greonem posset in eundo & redeundo semper in propriis mansitare capellis*. Et alio loco: *Apud Postomium sui juris insignem Alodum*. Equidem plerumque Reges nostri fundos patrimoniales bene meritis de republica in beneficium, vel in Alodem dabant; synodus Meldensis: *Quia maxime, quod ad rempubl. pertinuit, aut præceptione in beneficiario jure, aut in allodio absumptum habetur, &c.* Sed de hoc genere allodii non quærimus, nobis satis est allodium illud vindicare Aquitaniæ, quod est beneficium juris civilis, quo Aquitania utitur: nec ejus improperium fero, qui Aquitanos jure allodii lapsos voluit ob perfidiam & studium in partes Anglorum: satis utique compertum Aquitaniam non suo scelere, sed infelici fato in Anglorum potestatem venisse, ipsamque suis viribus ad Francos rediisse, eoque nomine multa de nostris regibus insignia privilegia meruisse, adeo perfidiæ labem non tulit, allodii juris multatione, casuque. Dolendum potius, quam erubescendum allodii jus in Aquitania infractum diutina incubatione Anglorum, tum enim Aquitani proceres, Anglo perpetuis bellis districto, audacius in plebejos sæviere, & possessores prædiorum, utcumque allodialium, facile in suam ditionem redegerunt, sensimque allodia everterunt, vel etiam ipsi privati possessores iniquitate temporum pessumdati præsidii causa se & sua prædia potentioribus ultro addixerunt, & libertatis damno patrocinium redemerunt. Nec dispari consilio olim agricolas sui juris virum quendam religiosum in dominum emphyteuticarium expetiisse comperi apud Theodoritum: προστάτην δὲ αὐτὸν γενέσθαι παρακαλοῦσιν, οὐ γὰρ εἶχεν ἡ χώμη δεσπότην, αὐτοὶ δὲ ἦσαν γεωργοὶ, καὶ δεσπόται: *Orantque ut eorum dominus esse velit: dominum enim vicus nullum habebat, sed iidem ipsi & agricolæ erant, & domini*. Et ita passim factum ut plebeji & rusticani se, & sua potentioribus in clientelam traderent, pacto censu annuo patrocinii & defensionis nomine, & quasi dedititios se facerent; de quo Salvianus: *Tradunt se ad tuendum protegendumque majoribus, dedititios se divitum faciunt, & quasi in jus eorum, ditionemque transcendunt*.

Lib. 2. cap. 12.

Can. 20. unde capit. Caro. Cal. tit. 6. cap. 20.

In Philoth. cap. 17.

Lib. 5. de provid. Dei.

CAPUT XVIII.

Consuetudines subortæ in Aquitania inter leges Romanas. Jus retractus gentilitii moribus inductum in Aquitania. Rupellana consuetudo de societate bonorum inter virum & uxorem. Consuetudo Pictonum, de litibus armis disceptandis.

LEGUM Romanarum non est vilis auctoritas, ait Obertus, sed non adeo valent ut usum vincant & mores. Jus Romanum in provinciis studiose observatum, plerisque tamen civitatibus & municipiis nonnullæ leges fuere, quæ juri Romano derogabant, & leges municipales dicebantur, ac proprie erant privilegia, quia sine speciali beneficio Principis consistere non poterant. Hac ratione etsi jus Romanum summam judiciorum teneret in Aquitania, in medio jure civili inolevere aliquot consuetudines huic adversæ, inter eas est consuetudo, quæ pertinet ad retractum gentilitium. Constitutione Imperatorum sublatum jus antiquum, quo proximi & consortes extraneum ab eruptione removebant, & unusquisque suo arbitrio quærere, vel probare potest emptorem. Hujusque veteris juris vestigia reperio in duobus juris apicibus, ubi in auctione bonorum debitoris, in concursu cognatus præfertur extraneo, sed jus istud omnino nesciit respublica; testis M. Tullius: *Prædiorum nullam esse gentem, emptionibus ea solere*

cap. 1. de feud. cogni. in usib. feud.

l. prohibere, §. plane, ff. quod vi aut clam.

l. prætor ait, §. divus, ff. de sepul. violat.

l. si non speciali, C. de testam. l. 2. C. quem. testam. aper.

sæpe ad alienos homines, sæpe ad infimos non legibus, tanquam tutelas pervenire. Moribus Galliæ proximiori licet pretium offerre emptori, & rem retrahere intra annum & diem a die contractus, ut notum Gregorio IX. P. & post eum Joanni Fabro, Benedicto, Tiraquello & aliis: eodem jure universa utitur Aquitania, ut liquet ex Burdegalensi, Baionensi, & aliis consuetudinibus: apud Rupellanos etiam, qui sunt Aquitaniæ II. jam olim invaluere nonnullæ consuetudines, quarum duo capita a jure & honestate publica abhorrentia damnavit Honorius III. P. in epistola decretali ad Majorem & Burgenses de Rupella. Primum fuit, ut marito bonis suis lapso culpa, vel casu, uxoris bona mobilia & immobilia alienare liceret, quod omnino vetabat lex Julia. Alterum fuit, ut mulier ob adulterium non amitteret lucrum mediæ partis omnium bonorum per virum quæsitorum constante matrimonio: consuetudinem emendavit Pontifex, quoad proderat mulieribus adulteris, sed de cetero intactam reliquit quoad illæsa & intemerata conjugia. Jure civili non fuit societas bonorum partorum constante matrimonio inter virum & uxorem, nisi ex pacto & conventione: moribus Francorum mulier non modo tori particeps & socia voluptatis, sed etiam socia bonorum, quæ manente matrimonio acquiruntur: hoc jure cum pretiosa Dagoberti Regis mobilia inter ejus liberos divisa, Nantildi ipsius viduæ tertia relicta memoratur Fredegarius: *Itaque thesaurus Dagoberti jubente Nanthilde, & Chlodoveo, instantia Æganis majoris domus præsentatur, & æqua lance dividitur, tertiam tamen partem de qua Dagobertus adquisierat Nanthildis Regina recipit*. Idem prodidit Aimoinus. Eadem dispensatione ubi Rodulphus Rex thesauros varia in monasteria erogavit, uxori partem reservavit; Frodoardus: *Ceterum præter uxoris partem quicquid sibi thesaurorum supererat per monasteria Franciæ, Burgundiæque direxit*. Eam partem fuisse tertiam jam satis intelligis, ac ea est, quam capitulum Caroli M. vocat tertiam collaborationis, nempe quod esset præmium & repensatio socii laboris. Labente sæculo uxoris pars in bonis quæsitis constante matrimonio crevit usque ad semissem, & ita se habuit in Rupellana consuetudine, quod Honorius in dicta decretali aperte insinuat illis verbis: *medietatem omnium bonorum, quæ fuerit vir adeptus*. Idemque juris jam diu invaluit in aliis partibus Galliarum, ut comprobatur ex epistola decretali Urbani III. inscripta decano & capitulo Lexovienſi, ubi edicitur etiam divortio soluto matrimonio, uxori restituendam esse partem bonorum, quæ conjugibus in commune obvenerunt quocumque titulo. Eodem jure mortuo Ludovico Delphino Principe, & Aquitaniæ Duce, ejus vidua quæ erat filia Ducis Burgundiæ mediam partem mobilium mariti poscere non dubitavit, sed ei responsum Regem his egere in suos usus, teste Juvenali de Ursinis. Etiam apud Pictones & alios Aquitanicos dira & juri Romano valde adversa subrepsit consuetudo, ut potentiores non jure judicioque, sed vi, armisque res ereptas repeterent. Et hanc tulere ipsi Reges Anglorum; testis Hovedenus: *Impeditæ sunt treugæ, quia videlicet Rex Angliæ violare nolebat consuetudines & leges Pictaviæ, vel aliarum terrarum suarum, in quibus consuetum erat ab antiquo, ut magnates causas proprias invicem gladiis allegarent*. Eadem olim litis disceptandæ fuit ratio apud Gothos, quam explodere studuit Theodoricus in epistola ad Colosseum Comitem: *Remove consuetudines abominanter inolitas, verbis ibi potius, non armis causa tractetur*. Nec dispari more apud Francos viri principes privatas inter se controversias legibus, aut saltem singulari certamine diremerunt; Agathias: καὶ τὰς ἡγεμόνας κελεύσαι δίκῃ μᾶλλον τὰ ἀμφίβολα διδικεμήσασθαι, εἰ δὲ μὴ μόνας ἐκείνας ἀγωνίζεσθαι. *Jubentque ut principes jure potius controversias decernant, sin minus ut singulari inter se certamine agant*. Diu in Gallia inter magnates, manu & ferro, magis quam lege, judicioque vindiciæ consertæ, non sine regiæ potestatis injuria, ita ut infelicitati illius sæculi merito congruant Enniani versus, qui apud Gellium leguntur:

Non

l. Antiochiensium, ff. de reb. auct. jud.
l. Dudum, C. de contrah. empt.
l. Imperator, ff. de pact. l. cum bona, ff. de reb. aut. Jud. possid.
Pro Baldo.
cap. cōstitutus, de in integr. restitut.
in d. l. dudum, & in l. 1. C. de summa Trinit.
in verb. & uxorem, decis. 5. num. 44. de Retr. gentilit.
§. 1. gloss. 9. n. 54.
cap. ex parte, de consuetud.
l. ex diverso, §. idem & Proculus, ff. solut. matrim.
l. alimenta, §. qui societatē, ff. de aliment. leg.
cap. 85.
Lib. 4. c. 36. In chronic. ad A.C. 824.
Lib. 4. c. 9. cap. significavit, de donat. inter vir. & uxor.
In vit. Caro. 6. A.C. 1415.
In Richardo.
Lib. 3. var. c. 23.
Lib. 8. hist. Justin.
Lib. 20. noct. Attic. c. 9.

Source : BIU Cujas

Non ex jure manu consertum, sed mage ferro
Rem repetunt, regnumque petunt, vadunt solida vi.

Sed tandem resurgente regia dignitate cruentæ privatorum lites sopitæ, potentiores ad frugem revocati, ac inde hos legis actionibus experiri non piguit. Legis Romanæ per tot sæcula, quam studiosi fuerint Aquitani satis audiisti: tandem vero ab ea defecere plures Aquitaniæ populi, ut Bituriges, Arverni, Pictones, & alii, & varias consuetudines suscepere, quibus in hunc diem reguntur, hoc tamen obsequio & reverentia erga legem Romanam superstite, ut ad eam recurrant quibus casibus consuetudo non prospexit, quod & ipsi feudorum auctores lubenter voluere: *Strenuus autem legisperitus sicubi casus emerserit, qui consuetudine feudi non sit comprehensus, absque calumnia uti poterit lege scripta.* Lib. 2. feud. tit. 1. l. de quibus, ff. de legib.

Source : BIU Cujas

RERUM AQUITANICARUM.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Aquitania a Gallia distincta.

TIAM majora flumina nomen cum aquis mergunt Oceano. Aquitania quantumvis pars Galliarum, harum universitati comparata, vix nomen tueri posse videbatur: adeo tamen cum cæteris Galliarum partibus dignitate certavit, ut una per se, velut divisum a Galliis corpus spectaretur. Hanc distinctionem agnovere Romani, quotquot saltem a Constantino scripserunt; Rufus Festus: *Sunt Galliæ*, inquit, *cum Aquitania, & Britannis provinciæ septemdecim.* Et In Breviar. Ammianus postquam Galliæ provincias recensuit: *Hæ provinciæ, urbesque sunt splendidæ Galliarum, in Aquitania, quæ Pyrenæos montes, & eam partem spectat Oceani quæ pertinet ad Hispanos, prima provincia est Aquitania.* Aquitaniam a Gallia distinguit ipse Maximus tyrannus status Galliarum apprime compos, in epistola ad Valentinianum juniorem, quæ legitur inter epistolas Syricii Pap. *Italia omnis, atque Africa hoc sacramento credunt, hac fide gloriantur Gallia, Aquitania omnis, Hispania, Roma ipsa venerabilis.* Hoc sensu in itinerario Antonini describitur iter de Aquitania in Gallias. Romanorum judicium de Aquitania secuti merito Aquitani; Ausonius: Lib. 15. In Arelat.

- - - - Populosque alios, & mœnia ditas
Gallia queis fruitur, gremioque Aquitania lato.

Et Supplicius Severus: *Sed dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba esse facturum.* Et alio loco: *Sed nostris, idest Aquitanis Gallis, Britannis indecens visum est.* Nec Romanis & nostris dumtaxat nota fuit Aquitaniæ distinctio Lib. 3. de vit. S. Martin. Lib. 2. hist. sacr.

ſtinctio a Gallia, ſed etiam Græcis; Sozomenus de Conſtantino Tyranno: προσηγάγετο τὸς παρὰ Γαλατῶν, καὶ Ἀκυϊτανοῖς στρατιώτας: *Conduxit ex Gallia, & Aquitania milites, qui ibi erant.* Et Palladius de Melania juniori, clariſſima Matrona Romana: πάντα τὰ κτήματα τὰ ἐν ταῖς Σπανίαις, καὶ Ἀκυτανίᾳ, καὶ Ταρακωνησίᾳ, καὶ Γαλλίαις διαπωλήσασα: *Omnes poſſeſſiones, quas habuit in Hiſpania, Aquitania, Tarraconenſi, & Gallis cum vendiſſet.* Exſurgente in Aquitania Francorum Imperio, nec dum deſiere Aquitani a Gallis diſtingui; auctor vitæ D. Audoeni apud Surium: *Quæ ſi quis plenius noſſe velit, perluſtret Galliam, Aquitaniam, Hiſpaniam, Italiam, &c.* Et Notkerus: *Tranſlatio S. Benedicti abbatis a Caſtro Caſſini in Galliam, vel Aquitaniam.*

Lib. 9. cap. 11.

Hiſt. Lauſiac. cap. 119.

24. auguſt. tom. 4.

In martyrol. 5. idib. jul.

CAPUT II.

Concilia provinciarum, reliquiæ priſcæ libertatis. Concilium Aſiæ. Concilium Tetrapoleos. Concilium Græciæ. Concilium Galliarum ſub Romanis. Concilium VII. provinciarum Galliæ Arelate inſtitutum, quo convenere Aquitani, ordines Galliarum qui convenere ad id concilii. Concilia Galliarum ſub Regibus Francorum. Concilia Aquitaniæ ſub Regibus Aquitaniæ.

ROMANI devictis, & in provinciam redactis gentibus, ut ſeſe conciliarent, quandam libertatis umbram, & reipublicæ imaginem reliquerunt. Hoc pacto Aſia in provinciæ formam redacta commune concilium gentis retinuit, ut colligitur ex epiſtola Antonini Pii communitati Aſiæ. Illud Epheſi, quæ erat metropolis Aſiæ, e more indictum, argumento eſt, quod archivum, ſeu tabularium totius Aſiæ ibi depoſitum obſervo; Euſebius de Alexandro Epheſi a Frontino proconſule ob latrocinia damnato: οἱ δὲ θέλοντες μαθεῖν τὰ κατ' αὐτὸν, ἔχουσι τὸ τῆς Ἀσίας δημόσιον ἀρχεῖον: *Cæterum qui plura de rebus illius ſcire volent, Aſiæ archivum publicum habent.* Præter commune concilium Aſiæ, fuerunt præterea nonnullæ civitates, quæ vinculo reipublicæ inter ſe conjunctæ ſuos conventus coluerunt, ut Cybira, & duæ finitimæ urbes; Strabo: προσγενομένων δὲ τριῶν πόλεων ὁμόρων Βυβώνων, Βαλβύρων Οἰνοάνδρᾳ, τετράπολις τὸ σύστημα ἐκλήθη μίαν ἑκάστης ψῆφον ἐχούσης δύο δὲ τῆς Κιβύρας: *Accedentibus autem tribus finitimis urbibus, Bubonibus nempe Balburis, & Œnoandro, conventui huic nomen Tetrapolis eſt factum, una quævis urbs ſuum habuit ſuffragium, Cybira duo.* Quippe quæ mitteret xxx. peditum, duo equitum millia. Græcia ſubacta, Mummius univerſa concilia Achæorum, & aliarum gentium Græciæ ſuſtulit, quæ non multis poſt annis reſtituta; Pauſanias: συνέδρια τε κατ' ἔθνος τὸ ἑκάστων Ἀχαιῶν, καὶ τὸ ἐν φωκεῦσιν, ἢ Βοιωτοῖς ἢ ἑτερωδί που τῆς Ἑλλάδος καταλέλυτο ὁμοίως πάντα, ἔτεσι δὲ ὕστερον ἐτράποντο ἐς ἔλεον Ῥωμαῖοι τῆς Ἑλλάδος, καὶ συνέδρια τε κατ' ἔθνος ἀποδιδόασιν ἑκάστοις τὰ ἀρχαῖα: *Concilia omnia ſingularum Achajæ nationum, ſive in Boœtia, ſive in Phocenſibus haberentur abolita: non multis poſt annis, Romani in Græciæ miſericordiam verſi, & priſca concilia ſuæ cuique genti reſtituerunt.* Gallia armis parta Cæſar ejuſdem concilium paſſus eſt; teſtis ipſe: *Concilio Galliæ primo vere, ut inſtituerat indicto, cum reliqui præter Senones, Carnutes, Treviroſque veniſſent, initium belli, ac defectionis hoc eſſe arbitratus, ut omnia poſtponere videretur, concilium Lutetiam Pariſiorum tranſfert.* Rebus pacatis D. Auguſtus, Narbone conventum Galliarum egit; Florus: *Cum ille conventum Narbonæ egit, cenſus a tribus*

l. ſi duas, §. eſt autem, ff. de excuſ. tu.

Lib. 5. hiſt. cap. 18.

Lib. 13. in fin.

In Achaicis.

Lib. 6. de bell. Gall.

Lib. 133.

Source : BIU Cujas

Galliis, quas pater vicerat, actus. Invalescente imperio solemnis iste ritus conveniendi intermortuus, multis post sæculis revixit constitutione Honorii ad Agricolam PP. Galliarum, qua edictum, ut singulis annis Arelate ageretur conventus septem provinciarum Galliæ, e quibus erant Aquitania I. & II. & Novempopulania. *Nam cum*, hæc sunt verba constitutionis, *propter privatas, ac publicas necessitates, de singulis civitatibus, non solum de provinciis singulis ad examen magnificentiæ tuæ, vel honoratos confluere, vel mitti legatos, aut possessorum utilitas, aut publicarum ratio exigat functionum, maxime opportunum, & conducibile judicamus, ut servata posthac annis singulis consuetudine, constituto tempore in Metropolitana, ideſt in Arelatensi urbe, incipiant septem provinciæ habere concilium, in quo plane tam singulis, quam omnibus in commune consulimus: primum ut optimorum conventu sub illustri præsentia præfecturæ, si id tamen ratio publicæ dispositionis obtulerit, saluberrima de singulis rebus possint esse consilia.* Et infra: *Unde illustris magnificentia tua, & hanc præceptionem nostram, & priorem sedis suæ dispositionem secuta, id per septem provincias in perpetuum faciet custodiri, ut ab idibus augusti quibuscumque mediis diebus, in idus septembris in Arelatensi urbe noverint honorati, vel possessores, judices singularum provinciarum annis singulis concilium esse servandum, ita ut de Novempopulana, & secunda Aquitania, quæ provinciæ longius constitutæ sunt, si earum judices serta occupatio tenuerit, sciant legatos juxta consuetudinem esse mittendos.* Hanc constitutionem primi dederunt Nicolaus Cusanus, & Josephus Scaliger, sed uterque falsa inscriptione: nec enim est Constantini M. ut censuit Cusanus, neque Constantini Tyranni, ut Scaligero visum, sed Honorii Augusti: ut eam restituit Jacobus Sirmondus ex fide veteris codicis, quam tuetur & Hincmarus. Ex hac constitutione ad id concilii convenere Honorati, ideſt curiales, ut subditur in fine constitutionis, seu senatores municipales: sic accipio hanc vocem hoc loco, ut in epistola Leonis I. P. ad Episcopos Viennensis provinciæ: *Vota civium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum, in ordinationibus sacerdotum expectantur.* Alias passim in libris nostris honorati sunt civili aut militari dignitate præditi: & honoratorum tres sunt gradus, illustres, spectabiles, clarissimi. Ejusdem concilii participes fuere possessores & judices provinciarum: possessores sunt plebeji, seu possessores prædiorum provincialium, qui non habebant verum dominium, sed possessionem, unde possessores dicuntur. Judices provinciarum sunt rectores provinciarum, qui judicum nomine signantur in libris nostris, vel magistratus municipales, qui ordinarii judices sunt. Gothi potiori parte VII. provinciarum Galliæ potiti, hujusmodi conventus non vetuere. Immo & Alaricus codicis Theodosiani breviarium in solemni Episcoporum & electorum provincialium panegyri ratum fieri curavit; testis locuples ipse in commonitorio præfixo eidem codici: *Quibus omnibus enucleatis, atque in unum librum prudentium electione collectis, hæc quæ excepta sunt, vel clariori interpretatione composita, venerabilium Episcoporum, vel electorum provincialium vestrorum roboravit assensus.* Franci quoque Reges Gallia universa in suam potestatem redacta annuos conventus excoluere; præter alios Hincmarus in epistola ad Episcopos Franciæ: *Consuetudo autem tunc temporis talis erat, ut non sæpius, sed bis in anno placita duo tenerentur; unum quando ordinabatur status totius regni, ad anni vertentis spatium, quod ordinatum nullus eventus rerum, nisi summa necessitas, quæ similiter toto regno incumbebat, mutabatur: in quo placito generalitas universorum majorum tam clericorum, quam laicorum conveniebat.* Et mox: *Cæterum autem propter dona generaliter danda, aliud placitum cum senioribus tantum, & præcipuis consiliariis habebatur, in quo jam futuri anni status tractari incipiebat.* Tum de rebus Aquitanicis agebatur in generali Francorum conventu, in hoc damnati Sadragesili Ducis Aquitaniæ liberi, & bonis paternis indigni pronunciati, secundum legem Romanam, ob inultam necem parentis, ut superius

Lib. 3. de concord. Cathol. cap. 35.

Auson. lect. lib. 1. c. 24. In Sidon. in epithal. Polem. & Araneol. ep. 6. c. 17. ep. 87. can. vota, 62. dist.

l. un. C. de honor. vehi.

l. 1. C. de offic. civil. judic. l. ult. C. de off. div. judic.

l. 3. & tot. tit. C. de off. rect. prov.

c. 29. & 30.

Source : BIU Cujas

ſuperius obſervavimus, ex Aimoino. Pulſis Ducibus, & Aquitania in regnum commutata, annuos conventus celebravit Ludovicus P. primus Rex Aquitaniæ, idque Toloſæ ut plurimum, Narbonenſi regno Aquitaniæ contributa; auctor vitæ Ludovici P. A. C. DCCXC. *Rex vero Ludovicus eodem anno Toloſæ placitum generale habuit.* Et A. C. DCCXCVI. *Sequente porro tempore Toloſam venit Rex, & conventum generalem ibidem habuit.* Et rurſus A. C. DCCCII. *Ipſo tempore Ludovicus Rex coacto populo regni ſui Toloſæ, de his quæ agenda videbantur tractans deliberabat.* Et in hoc conventu, ut ſubjicitur, talionis pœna damnati Vaſcones, quod in Luitardi Comitis Fedentiaci homines igni ferroque ſæviiſſent A. C. DCCCIX. *Conventum etiam Aquitanicum egit Ludovicus, in quo bellum decretum adverſus Vaſcones defectionis reos.* Idem ſcriptor vitæ Ludovici P. *Succedente æſtate Rex Ludovicus accito populi ſui generali conventu, retulit eis rumorem ſibi delatum, quod quædam Vaſconum pars jampridem in deditionem ſuſcepta, nunc defectionem meditata in rebellionem aſſurgeret.* Conventum agebat Ludovicus apud Theotuadum, ſeu Theodadam villam, ut legit Ademarus, quod oppidum erat in Aquitania, teſte Aimoino, cum nuncium de morte patris accepit; in vita ipſius: *Quo in tempore Ludovicus Imperator concilium populo generale, quaſi quodam indixerat præſagio, in purificatione ſanctæ Dei genitricis Mariæ in loco cujus vocabulum eſt, Theotuadus.* A. C. DCCCXXXII. conventum repetiit Ludovicus P. in Jocundiaco palatio, in finibus Lemovicum, ut Pipinum Regem Aquitaniæ res novas molientem, & Bernardum conſiliorum Principem coerceret; in vita ejuſdem: *Sed conſiderans Imperator quorumdam malorum hominum conſilia, filii animum tam minis, quam promiſſionibus ad deteriora feſtinantium pervertere, maximeque Bernardum verens, cujus conſilio uti tunc dicebatur Pipinus, qui & ipſe tunc in Aquitania morabatur, Ligeri tranſmeato cum ſuo commeatu ad Jocundiacum palatium venit, in territorio Lemovicino ſitum, quo ventilata utriuſque cauſa, Bernardus quidem cum inſimularetur infidelitatis, nec tamen uſque ad congreſſionem probator procedere vellet, honoribus privatus eſt: Pipinum vero ob pravorum morum corruptionem, ſub cuſtodia privata Treveros perduci juſſit, &c.* A. C. DCCCXXXVI. Ludovicus P. conventum celebravit in pago Lugdunenſi, in loco cui Stramiacus nomen, in quo de rebus Aquitanicis actum inde colligitur, quod ibi in judicium deducta eſt cauſa Gothorum, ideſt lis quæ erat inter Berengarium, & Bernardum Ducem Septimaniæ, quæ id temporis Aquitaniæ finibus continebatur. Etiam Carolus Calvus concilium habuit de diſponendis Comitibus per Aquitaniam; Ademarus: *Carolus Calvus congregato concilio Aquitaniam per Comites diſpoſuit, &c.* Quo in loco coactum fuerit concilium non expreſſum, ſed in Aquitania habitum fuiſſe credi par eſt, cum de rebus Aquitanicis ageretur.

Lib. 4. c. 28.

Lib. 4. c. 102.

In chronic.

CAPUT

CAPUT III.

Aquitaniæ militaria præsidia sub Romanis, Arvernis, Pictavis, Blaviæ, Lapurdo. Ejusdem præsidia sub Francis.

IMPACATAS & feroces provincias, quæ sine præsidio militari in obsequio contineri non poterant, Augustus in sua potestate retinuit, eisque legatum ideſt præsidem imposuit, e quibus fuere Aquitania, Celtica seu Lugdunensis, Belgica, & aliæ, teste Dione. Hac ratione per Aquitaniam locis opportunis disposita præsidia, seu stationes militum numero quatuor. Primum fuit Arvernis in Aquitania I. notitia Imperii occidentis: *Sub dispositione magistri militum, præfectus Lætorum, Gentilium, Svevorum, Arvernos, Aquitaniæ primæ.* Secundum militare præsidium fuit Pictavis in Aquitania II. notitia imperii: *Sub dispositione magistri militum, præfectus Sarmatarum, & Tuifalorum*, lego Taifalorum, *gentilium, Pictavis in Gallia.* Tertium Blaviæ, ad ostium Garumnæ in eadem Aquitania II. notitia imperii: *Sub dispositione Ducis tractus Armoricani, præ-*
Ep. 10. *fectus militum Carronensium Blabia.* Unde Ausonius, militarem Blaviam vocitat. Quartum Lapurdo, quæ est Baiona in Novempopulana; notitia Imperii: *Sub dispositione magistri militum in provincia Novempopulana, Tribunus cohortis Novempopulanæ Lapurdo.* His præsidiis Aquitania tuta & quieta continebatur: immo tot provinciæ Galliarum, adeo imperium Romanorum coluere, ut mille
Lib. 2. de bell. Judaic. p. 806. & ducenti milites præsidio satis essent; si fides Agrippæ apud Josephum: Τοιγαρῦν ὑπὸ χιλίοις, καὶ διακοσίοις στρατιώταις δουλεύουσιν, ὧν ὀλίγῳ δεῖν πλείους ἔχουσι πόλεις. *Denique sub mille & ducentis militibus serviunt, quibus pene plures habent civitates.* Aquitania Pipino erepta, Carolus Calvus præsidio militari tres ejus civitates munivit, nempe Clarum-montem, quæ est Arvernorum civitas, Lemovicas, & Engolismam; Lupus Ferrarienſis in epistola ad Jonatam Aure-
Ep. 28. lianensem Episcopum: *Pridie, hoc est tertio idus augustas post horam nonam, homines nostri ab expeditione Aquitanica reversi, cuncta prospera retulerunt; namque Aquitaniæ tutela tripartito divisa est, secundum opportunitatem locorum, militarium virorum multitudine distributa, quarum uni parti, quæ apud Clarummontem agit, præest Modoinus Augustodunensium Episcopus, & Autbertus Avallensium Comes, cum aliis quibusdam: alteri quæ Lemovicis versatur præsidet Gerardus Princeps quondam, & charus Pipini Regis, cum sociis ad idem negotium idoneis: tertiæ vero prælatus est Reindandus Comes Engolismæ constitutus.*

CAPUT IV.

Status ecclesiasticus Aquitaniæ. Primates Galliarum, Arelatensis, Trevirensis, Lugdunensis. Archiepiscopus Bituricensis primas Aquitaniæ. Controversia de primatu Aquitaniæ inter Bituricensem, & Burdegalensem Archiepiscopos, & unde nata.

SUPERIORIBUS civilem & forensem Aquitaniæ statum expendimus, in sequentibus ecclesiasticus ejusdem provinciæ status a nobis, Deo dante, illustrandus, cujus lucubrationis potissimæ partes erunt discussio Primatus controversi, & legationis olim a Romanis Pontificibus institutæ in illo tractu. Ac primum de prima-

Primatu Aquitanico agere convenit, cui ut plenior lux accedat nonnulla prælibanda sunt de Primatibus Galliarum. Constitutione Honorii Augusti Arelate urbs civilem septem provinciarum Galliæ Primatum tulit, ita ut eo loci singulis annis celebraretur conventus earumdem provinciarum, certatimque decreto Zozimi R. P. propter fidem Galliis traditam a Trophimo primo hujus sedis Antistite sacri Primatus accessione insignita, Primatumque Arelatensem firmarunt: eum secuti Pontifices Symmachus, Vigilius, Pelagius, Gregorius I. Hac ratione, jubente ipso Gregorio, Augustinus Anglorum Episcopus inauguratus ab Etherio Arelatensi Archiepiscopo, tanquam Primate Galliarum; teste Beda. Et Augustino consulenti, quomodo se habere deberet cum Galliarum Episcopis, Gregorius respondit, ne quid tentaret in Episcopos Galliarum, quod suus ipsis esset Primas, nempe Arelatensis Archiepiscopus. Rebus sic stantibus Aquitania Primatem Arelatensem agnoscebat, eoque ad concilium conveniebant Episcopi Aquitanici; testis Hincmarus Rhemensis in epistola ad Episcopos Rhemensis diœcesis: *Quæ temporibus Theodosii & Honorii Imperatorum, pontificatu Papæ Zozimi per septem provincias, scilicet Viennensem, Lugdunensem, Narbonensem primam & secundam, & Alpinam, & Novampopulanam, & secundam Aquitanicam emanavit, ut de his provinciis honorati vel possessores, judices, & Episcopi præfatarum provinciarum, ab idibus augusti quibuscunque mediis diebus, in idus septembris in urbe arelatensi, quæ & Constantina vocatur, ad concilium forense, vel ecclesiasticum convenirent, ita ut de Novapopulana & secunda Aquitanica, quæ provinciæ longius constitutæ sunt, si eorum judices & Metropolitanos occupatio certa retineret, legatos suos juxta consuetudinem mitterent, sicut in edicto præfatorum Imperatorum, & in epistolis apostolicæ sedis pontificum invenitur.* Inde consurrexere tres alii Primates in Galliis, nempe Trevirensis in Belgica, Lugdunensis in Celtica sive Lugdunensi, & Bituricensis in Aquitanica; Otto Frisingensis: *Unde tribus his Galliis tres Primates præesse volunt, Belgicæ Treverensem, Aquitaniæ Bituricensem, tertiæ Lugdunensem.* Quod ad Primatem Aquitaniæ, de quo nobis sermo propositus est, Primatis nomen nesciebat Bituricensis tempore Caroli M. soloque Metropolitani honore gaudebat, ut ex eo colligo, quod in testamento Caroli recensentur Metropoles, quæ ipsius imperio continebantur, quo in elencho Bituricensis non alio, quam Metropolis nomine venit apud Eginartum: *Nomina Metropoliticarum civitatum, ad quas eadem eleemosyna vel largitio data est, hæc sunt: Roma, Ravenna, Mediolanum, Forum Julii, Gradus, Colonia, Moguntiacum Vivanum, quæ & Saliburgum, Rotomagus, Treveri, Senones, Vesuntium, Lugdunum, Remi, Arelatum, Vienna, Tarantasia, Ebrodunum, Burdigala, Turones, Bituriges.* Primus Nicolaus I. P. Rodulphum Bituricensem Archiepiscopum Primatem agnovit, & Patriarchæ titulis cohonestavit, in epistola quæ legitur in Gratiani, & Ivonis decretis. Ante Desiderius Cadurcensis Episcopus Sulpitium Bituricensem Patriarchæ nomine decoravit, eique inscripsit epistolam: *sancto Patriarchæ Sulpitio.* Sed id ætatis Metropolitani Patriarchæ nomine designari solebant, ut in præfatione synodi Matisconensis II. Priscus Lugdunensis Archiepiscopus Patriarcha dicitur; in fine vero ejusdem synodi idem appellatur Metropolitanus: & Gregorius Turonensis eodem Patriarchæ titulo adornabat Nicetium Archiepiscopum Lugdunensem, quamvis illa tempestate soli Lugdunensi provinciæ præesset. Hac ratione etiam Sulpitius Bituricensis Patriarchæ nomine audiit, etsi re vera esset tantum Metropolitanus, ut liquet ex eo, quod is ut Metropolitanus cum suis provincialibus memoratur apud Gregorium Turonensem synodum celebrasse apud Arvernam urbem, litis causa, quæ erat de finibus diœcesum inter Cadurcensem & Rutenensem Episcopos, qui parent Metropoli Bituricensi. Multis sæculis Bituricensis Archiepiscopus jure Primatus inconcusso potitus est: sed postquam infelici Galliarum fato Aquitania transiit in potestatem Anglorum, Bur-

Zozim. ep. ad Episc. Gall.

Symmach. ep. 6. ad Cæsar. Arelat.

Vig. ep. ad Aurelian. Arel.

Baron. ad A. C. 556.

Greg. lib. 4. ep. 50. 52. 95. 96.

Bedæ lib. 1. cap. 28.

can. in Galliarum, 25. qu. 2.

ep. 6. cap. 17.

Lib. 6. chron. cap. 13.

In vit. Carol. M. id. Sigeber. A. C. 810.

can. cōquestus, 9. q. 3. apud Gratian.

Ivo lib. 4. decret. Ep. 12.

Lib. 5. hist. cap. 20.

Lib. 6. hist. cap. 38.

Source : BIU Cujas

degalensis Archiepiscopus Geraldo Bituricensi controversiam movit de primatu Aquitaniæ, qua de re scripsit Philippus A. ad Innocentium III. ecclesiam Bituricensem in toto suo regno primatiæ jus obtinere: lis tamen ab Innocentio terminata non est, ut colligitur ex ipsius epistolis, & ex eo quod apud Honorium hac de re actum est, teste Stephano Noviomensi in epistola ad Honorium III. relata a Roberto: nec non lis instaurata coram Gregorio IX. a quo tandem sententia provisionalis lata secundum Bituricensem; quo pertinent nonnullæ ipsius decretales sparsæ in collectione Raymundi. Huic sententiæ acquievisse videtur Gerardus Burdegalensis, qui Philippum Bituricensem Primatem Aquitaniæ vocavit A. C. MCCXLVII. & LVIII. ut nos docuit Robertus. Et certe, si quis meo judicio locus, Bituricensis Archiepiscopus jure Aquitaniæ Primas audiendus. I. Si urbium dignitatem spectemus, non injuria Bituricensis ecclesia Primatum sibi vindicat in Burdegalensem; nam Biturigum civitas fuit celeberrima Galliarum; Livius: *Celtarum quæ pars Galliæ tertia est, penes Bituriges summa imperii fuit, ii Regem Celtico dabant.* Tum Burdegalenses, qui & Bituriges Vibisci, sunt coloni Biturigum Cuborum, qui sunt ad Ligerim, unde Biturigum Vivisorum gens Straboni dicitur: ἔθνος ἐν τοῖς Ἀκουϊτανοῖς ἀλλόφυλον: *Gens peregrina in Aquitanis.* Et Burdegali nomen auctore Isidoro: *Quod burgos Gallos primum colonos habuerit.* Idest Bituriges Ligeritanos, qui burgi Galli dicerentur, atque ita Burdegalenses velut coloni sunt subjecti Metropoli, jure enim naturali colonia subest matrici, idemque obsequium ei debet, quod liberi parentibus: nec alia ratione Albani de principatu certabant cum Romanis, quod hi essent illorum coloni, ὅσης γὰρ ἀξιοῦσι τιμῆς τυγχάνειν οἱ πατέρες, inquit Dionysius Halicarnasseus, παρὰ τῶν ἐγγόνων τοσαύτης οἱ κτίσαντες τὰς πόλεις παρὰ τῶν ἀποίκων: *Quem enim honorem parentibus liberi, eundem & coloni debent suis conditoribus.* Et Coloniæ non modo matricibus cultum & reverentiam exhibere tenentur, sed etiam honoris signa quædam: τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα, ut scribit Thucydides; quis ferat igitur Antistitem urbis coloniæ de dignitate & primatu contendere cum Metropoli, & natum parenti obsequium denegare? II. Primatum origo repetenda est ex divisione, & sectione provinciarum: divisis enim provinciis, pars illa primæ nomen obtinuit, cui Metropolis obtigit, quæ ante divisionem totius provinciæ caput erat, ut Narbonensis I. dicta est, in qua Narbo, Lugdunensis I. in qua Lugdunum, Aquitania I. in qua Biturica, & primæ provinciæ Metropolitanus primus erat reliquarum ejusdem nominis & thematis provinciarum: quo jure Lugdunensis Archiepiscopus Primatum meruit quatuor Lugdunensium, nempe quod Lugdunum esset Metropolis & matrix primæ Lugdunensis; Gregorius VII. P. in epistola ad Gebuinum Lugdunensem Archiepiscopum: *Quapropter inclinati precibus tuis confirmamus Primatum super quatuor provincias Lugdunensi ecclesiæ tuæ, & per eam tibi, tuisque successoribus; provincias autem illas, quas vobis confirmamus, dicimus Lugdunensem, Rhotomagensem, Turonensem, & Senonensem, ut hæ videlicet provinciæ condignam obedientiam Lugdunensi ecclesiæ exhibeant.* Quod in sequenti epistola repetit, & hoc argumento primatum tueri videtur Joannes primæ Lugdunensis sedis Archiepiscopus in epistola ad Daimbertum Senonensem apud Ivonem Carnotensem: *Siquidem cum prima Lugdunensis provincia, Lugdunensis provincia sit, nihilominus secunda & tertia Lugdunensis provincia est: cum ergo primæ sedis Lugdunensis Præsul, pro suis, aut illorum necessitatibus secundæ, vel tertiæ provinciæ Præsules vocat, non ad alienam provinciam trahit, sed rationabili & justo ordine servato, inferiora membra ad caput revocat, ut ei vel de adversitate condoleant, vel de prosperitate congaudeant.* Idem astruit Robertus Montensis de Joanne E. Pictavienſi: *Annuente Papa Lucio clerici primæ Lugdunensis elegerunt eum in Archiepiscopum Lugdunensem, quæ sedes habet Primatum super tres archiepiscopatus; prima enim Lugdunensis, ideſt Lugdunum est*

Lib. 3. ep. 43. & 128. & lib. 4. ep. 64. & 65. In indic. Bituric. Archiepisc. cap. ult. de dilat. cap. ult. de dol. & contum. cap. ult. de major. & obed.

Lib. 5.

Lib. 4.

Lib. 15. orig. cap. 1.

Lib. 3.

Lib. 1. adde Strabo lib. 10. pag. 331.

Lib. 6. ep. 34. 35.

Ep. 237.

In supplem. Sigebert A. C. 1180.

super

Source : BIU Cujas

super Sequanam, ideſt Rothomagenſis, tertia Lugdunenſis ſuper Ligerim, ideſt Turonis, quarta Lugdunenſis, ideſt Senonis ſuper Icanniam. Atque ita Bituricenſem Aquitaniæ Primatem eſſe negari non poteſt; cum Biturigum civitas ſit caput & Metropolis Aquitaniæ I. e cujus utero per vulnus exſectæ ſunt aliæ provinciæ cognomines, & minores metropoles. Pari ratione in Milevitano concilio A. C. CCCCII. certatum inter Epiſcopos de Primatu Numidiæ, quod duplex eſſet; ſed in eo concilio Primatus univerſæ Numidiæ adjudicatus primæ ſedis Epiſcopo, hoc eſt Conſtantinæ, ut liquet ex epiſtola Auguſtini ad Victorinum, & canone concilii Milevitani, qui eſt XXXV. concilii Africani, cujus verba hæc ſunt: *Deinde placuit omnibus Epiſcopis, qui in hoc concilio ſubſcripſerunt, ut matricula, & archivus Numidiæ, & apud primam ſedem ſit, & in Metropoli, ideſt Conſtantina.* III. Aquitania ex provincia in regnum commutata a Carolo M. & Ludovico filio adhuc vagiente in cunis regni ſtemmate donato, Avaricum, ideſt Biturigum oppidum, caput regni Aquitanici extitit; Adrevaldus: *Teſtatur hoc Pictavis fœcundiſſima quondam urbs Aquitaniæ, hoc Sanctonum, hoc Engoliſma, hoc Petrogorium, hoc Lemovica, hoc certe Arvernus, terminus nunc uſque barbarici gladii, ipſumque Avaricum caput regni Aquitanici proclamant.* Quod exſcripſit Willelmus Gemiticenſis. Et ut fere ſemper Pontifices reipublicæ ſtatum ſequi non dedignantur, ex epiſtola Anacleti, hinc facile ſecutum, ut quæ civitas erat primaria, & caput totius Aquitaniæ in civili politia, primatum etiam apiſceretur in rebus ſacris: adeoque Bituricenſis Primatus evaluit, ut ima Narbonenſis provincia a Sarracenis recepta, & Aquitanico regno contributa Primatum Bituricenſem adiret, & ab eo jura peteret, ut obſervatum ex ſupra laudata epiſtola Nicolai I. IV. Quo jure Burdegalenſes Archiepiſcopi Bituricenſem Primatem eluctentur, qui toties proprio judicio & teſtimonio eum admiſerunt? certe Bituricenſem Primatem agnovit Frotharius Burdegalenſis Archiepiſcopus, ſeque minorem faſſus eſt, dum in ſynodo Pontigonenſi habita anno DCCCLXXVI. enixe petiit ſe transferri ad cathedram Bituricenſem, quæ tum vacabat, teſte continuatore Aimoini, quod is tandem obtinuit a Joanne VIII. R. P. ut liquet ex ipſius epiſtolis: tranſlatio enim Epiſcoporum non fit niſi de minori ſede ad majorem, ex canone concilii Sardicenſis & moribus eccleſiæ. Anno MCLXXXVII. Helias Burdegalenſis Archiepiſcopus ſcribens ad Urbanum III. Henricum Bituricenſem ſuum Primatem nuncupavit: Bituricenſem etiam ſuperiorem, & Primatem agnovit Willelmus Burdegalenſis, teſte Stephano Noviomenſi in ſupra laudata epiſtola ad Honorium III. V. Romani Pontifices, quorum judicium ſuprema lex eſt, ſacro oraculo Bituricenſem Primatem pronunciarunt: prior, ut ſupra dixi, Nicolaus I. Bituricenſem Primatem, & Patriarcham inſcripſit, & Primatus juri modum impoſuit Alexander III. anno MCLXIV. Petro Bituricenſi Archiepiſcopo, jus primatus in provinciam Burdegalenſem, & in ea jus crucem præferendi, & uſum pallii confirmavit. Idem Henrico Bituricenſis conceſſum a Lucio III. anno MCLXXXIII. & ab Urbano III. MCLXXXVII. & a Clemente III. MCLXXXVIII. idem jus ratum habuit Celeſtinus III. anno MCXCII. Guillelmo Bituricenſi jus primatus confirmavit & Innocentius III. anno MCC. & poſt hæc primatu in controverſiam deducto apud Gregorium IX. de poſſeſſione lata ſententia ſecundum Bituricenſem, ut obſervatum a Roberto.. Unus e tot pontificibus Clemens V. primatum Aquitaniæ e ſede Bituricenſi ad Burdegalenſem tranſtulit, ut auctores ſunt Matthæus Weſtmonaſterienſis, & Valſinganus: ſed eſt quod notetur ambitioſum decretum Pontificis, qui in eccleſiam Burdegalenſem qua federat propenſior fuit. VI. Accedit patrum Galliæ teſtimonium, Bituricenſem Archiepiſcopum Primatem Aquitaniæ intellexit Ado Viennenſis, cum eum Archiepiſcopum Aquitanorum vocitavit: *Nec non & Rodulphus Archiepiſcopus Aquitanorum.* Primatem agnovit & Ivo Carnotenſis, qui Nicolai I. epiſtolam Rodulfo Aquitaniarum Primati ſcriptam, decreto, & epi-

Rhodanum, ſecunda *Lugdunenſis ſuper*

Ep. 217.

Lib. 1. de mirac. S. Bened. cap. 23.

Lib. 1. de geſt. Duc. Norm. cap. 8.

can. provinciæ, 99. diſt.

Lib. 5. c. 33. Ep. 8. 13. 14. 37.

can. 1. Socr. lib. 7. cap. 35.

A. C. 1305.

In chron. A. C. 866.

Lib. 4. decr. ep. 65. & 236.

Source : BIU Cujas

stolis intexuit. Guillelmum, qui in Divos relatus est, ex abbate Caroliloci per compromissum electum in Archiepiscopum Bituricensem, & totius Aquitaniæ Primatem scripsit ejus vitæ auctor apud Surium. Denique nostris decantatissimus Primas Bituricensis, Guillelmus Brito:

Tom. 1. jan. 10.
Lib. 12.

Nec non Biturigus Turono cum Præsule Primas.

In rubr. de stat. hom. in Repert. in v. primas: in tract. de aut. M. conc. num. 51. 53. de cler. 4. part. 21. consid.
Diatrib. 2. cap. 5.

Nec contemnendum jureconsultorum testimonium, qui passim Bituricensem Archiepiscopum Primatem Aquitaniæ celebrant, ut Albericus, Bartholomæus Brixianus, Boerius, Chassaneus, & Cl. vir Ph. Berterius præses Tolosanus, felicissimus parens Joannis Berterii Principis senatus Tolosani, qui virtute & meritis rempublicam illustrat. Sane Aquitania in Anglorum ditionem transfusa, Burdegalensis Archiepiscopus Bituricensi Primati sese subducere adnisus: sed hoc flagitium Anglorum, qui ut summam rerum ad se revocarent, etiam sacrum Aquitaniæ primatum a cervicibus depellendum duxerunt. Non aliter atque olim Salomon Britonum Regulus Britanniam a Turonensi Metropoli evindicare contendit, ne Francos ulla ex parte superiores patereturur. Eodemque animo Henricus II. Rex Anglorum Aquitania jure uxorio quæsita, Bituricensem archiepiscopatum asserebat, quasi ad Ducatum Aquitanicum spectaret, de quo Rogerus Hovedenus: *Iterum Henricus Rex Angliæ pater calumniatus est, archiepiscopatum Bituricensem debere adjacere Ducatui Aquitaniæ; sed Ludovicus Rex Franciæ modis omnibus contradicebat.* Et revera, scissio regni nihil pertinet ad statum ecclesiarum, ut olim scripsit Joannes VIII. dicto Salomoni, super pari controversia de Metropoli Britanniæ inter Turonensem Archiepiscopum, & Dolensem Episcopum: *Neque enim ecclesias Dei, per discordias Regum, divisionis aliqua pati damna necesse est, cum (quantum ex se est) pacem quam prædicant, servare studeant invicem, & in omnes.*

A. C. 1170.

can. hæc quippe, 3. q. 6.

CAPUT V.

Legati sedis Apostolicæ. Legati Aquitaniæ. Legationis Aquitaniæ fines.

c. 1. de off. legat. in 6. Epist. 109.

In synod. 6. In Trull. in pr.

In epist. ad Episc. Franc. cap. 14.

Alter sacri status Aquitaniæ axis fuit legatio a Romanis Pontificibus olim instituta in illis partibus, de qua nunc agere propositum nobis est. Varii sunt gradus legatorum sedis apostolicæ, alii sunt legati a latere, qui e latere Pontificis, ideſt e sacro comitatu, & Cardinalium collegio mittuntur. Unde laterales vocat Ivo Carnotensis in epistola ad Paschalem II. *Cum enim a latere vestro mittitis ad nos Cardinales vestros tanquam filios uterinos, quia in transitu apud nos sunt, non tantum non possunt curanda curare, sed nec curanda prospicere, inde est quod multi præpositorum facta gladio linguæ ferire cupientes, dicunt sedem apostolicam non subditorum quærere commoditatem.* λεγάτος ἐκ προσώπου, vocat Balsamo: λεγάτοι δὲ εἰσὶν οἱ ἐκ προσώπου λεγόμενοι, οἵτινες, καὶ μειζόνως δικαιοδοσίαν ἔχουσι: *Sunt autem legati, qui a facie dicuntur, qui etiam particularem habent jurisdictionem.* Alii sunt legati ex Episcopis, vel diaconis ecclesiæ Romanæ, qui a Pontifice destinantur ad Imperatorem, aut Reges, qui res sedis apostolicæ apud eos procurent: veteribus apocrisiarii, seu responsales, quos ab eo tempore, quo Imperii sedes a Constantino Byzantium translata, institutos refert Hincmarus, ut rebus apostolicæ sedis prospicerent: *videlicet*, hæc sunt verba auctoris, *per aprocrisiarium, ideſt responsalem negotiorum ecclesiasticorum, cujus ministerium ex eo tempore sumpsit exordium quando Constantinus, &c.*

* *sanitatem, sed suam & lateralium suorum quærere*

Source : BIU Cujas

&c. Et post: *Et sic responsales tam Romanæ sedis, quam & aliarum præcipuarum sedium in palatio pro ecclesiasticis negotiis excubabant.* Id legationis officium erat penes Episcopos, aut diaconos Romanæ ecclesiæ: eo functus Gregorius adhuc diaconus, teste Joanne Diacono ejus vitæ scriptore: *Nec multo post responsis ecclesiasticis ad urbem Constantinopolim a Pelagio præsule destinatur.* Lib. 1. c. 26.
Easdem vices Anathalio diacono se commisisse testis Gregorius M. *Dilectissimum autem filium meum Anathalium diaconum, quem ad facienda responsa ecclesiæ, in urbem regiam transmisi.* Lib. 6. ep. 191.
Nonnumquam etiam ad id ministerii a Pontifice seligebantur Episcopi; Hincmarus: *Aliquando per Episcopos, aliquando vero per diaconos apostolica sedes hoc officio fungebatur.* d. ep. c. 14.
Et hujusmodi legati nonnumquam de minoribus causis Episcoporum, etiam in ipsa Constantinopoli cognoscebant; ut causæ cognitionem de Adriano Thebano Episcopo, responsalibus qui erant in urbe regia, ideſt Constantinopoli mandavit Gregorius; auctor ipse in epistola ad Joannem Episcopum Larissæum: *Et secundum scripta decessoris nostri, si qua causa, vel fidei, vel criminis, vel pecuniaria adversus præfatum Adrianum consacerdotem nostrum potuerit evenire, vel per eos qui nostri sunt, vel fuerint in urbe regia responsales, si mediocris est quæstio cognoscatur, vel huc ad apostolicam sedem, si ardua est, deducatur.* Lib. 2. ind. 11. ep. 7.
Alii sunt legati provinciales Episcopi, vel Archiepiscopi, quibus ratione ecclesiarum suarum legatio committitur; ut Archiepiscopus Arelatensis fuit Primas, & legatus Galliarum, ex vetustissimo privilegio, quod ab Hormisda & Gregorio I. & aliis pontificibus ratum habitum. Hormisdas ep. 30. Greg. lib. 4. ep. 95.
Archiepiscopus Cantuariensis est Primas & legatus in Anglia ex privilegio concesso Theobaldo Cantuariensi Archiepiscopo & successoribus ab Innocentio II. Lib. 13. rer. Anglic.
Inde hi legati nati dicuntur in Anglia; teste Polydoro Vergilio. Pisano Episcopo, & successoribus vices suas commisit Gregorius VII. in Corsica insula, quæ est juris S. Petri. cap. 2. de æt. & qual. præfic. c. 1. de off. leg.
Alii fuere legati ejusdem ordinis, quos S. Pontifex habuit in certis provinciis orbis Christiani, ratione personæ, non cathedræ. Gregor. 7. lib. 6. ep. 12.
Sic Leo M. Anastasium Episcopum Thessalonicensem vicarium sedis apostolicæ instituit per orientem, & Potentium in regionibus Africæ. Ep. 84. & 87.
Acacio Constantinopolitano PC. solicitudinem Ægypti commendavit Gelasius I. & ante Celestinus Cyrillo Alexandrino PC. Ep. 13.
vicarium in Patriarchatum Constantinopolitanum. Hormisdas Sallustium Episcopum Hispalensem per Bœticam & Lusitaniam vicarium ordinavit. Epist. 1. Flodoard. lib. 1. c. 15. Fortu. in vit. S. Remig. Alexan. 11. ep. ad Gerv. Rhe.
Idem Hormisdas Remigium Rhemensem vicarium suum constituit in Gallia, salvo privilegio Episcopi Arelatensis. Idemque Joanni Episcopo vices suas commisit in universa Hispania. Vigilius vicarium sedis apostolicæ per Illyricum fecit Episcopum primæ Justinianæ, quem Gregorius I. secutus est. can. servatis, 25. q. 2.
Gregorius vices suas commisit Maximiano Episcopo Syracusano in Sicilia, Leandro Hispalensi Episcopo per Hispaniam non loco, sed personæ. Lib. 2. Jud. 10. ep. 7.
Martinus I. Joannem Philadelphiæ Episcopum legatum, & vicarium suum in oriente constituit adversus Monothelitas. ep. 31. ep. 6. cap. 30.
Carolo Martello rerum summam tenente Gregorius II. legationis fastigium per Galliam & Germaniam Bonifacio Episcopo Moguntino concessit. conc. Vormat. can. 11.
Tempore Caroli Calvi, Sergius II. Drogoni Metensi Episcopo legationem Galliarum tribuit, sed ille refragantibus Galliæ Episcopis offensam veritus, ultro legatione abstinuit, teste Hincmaro. Greg. 7. lib. 9. ep. 30. & 32.
Legatione Galliarum diu functus Hugo Diensis Episcopus sub Gregorio VII. & Urbano II. Sigebert A. C. 1080. & 1098.
Denique Pontifices frequentissime hujusmodi legatos emiserunt in Galliam, ex quo Primatus, & legatio Arelatensis evanuit; Ivo Carnot. ep. 109.
Gregorius VII. *Inde est, quod Arelatensis ecclesiæ non solum a B. Gregorio, sed etiam a pluribus ejus sanctis antecessoribus, cum haberet vicem sedis apostolicæ, ut omnes Episcopos totius regni Francorum, quod tunc latius extendebatur, ad concilium convocaret, eosque in judicio constrinxerit, sine cujus licentia nullis ex supradictis Episcopis longe a suo Episcopatu fas erat abire, post aliquot tempora pro quibusdam causis prædicta potestas & auctoritas cessavit, & suam vicem aliis, quibus placuit, sedes* Lib. 6. ep. 2.

Source : BIU Cujas

apoſtolica conceſſit. Cæterum Pontifex non ſolum univerſæ Galliæ legatos præfecit, ſed etiam certis provinciis, ut Aquitaniæ. Sedis apoſtolicæ vices in Aquitania perfunctus Amatus Epiſcopus Oloronenſis ſub Gregorio VII. & ſynodo Burdegalenſi præfuit, ut Gregorius ipſe teſtis eſt. Amato in legatione Aquitaniæ ſucceſſit Gerardus Epiſcopus Engoliſmenſis, ſub Paſchali II. iſque interfuit concilio Lateranenſi anno MCXII. maximeque operam dedit, ut privilegium de inveſtituris, quod vi a Paſchali per Henricum V. Imperatorem elicitum fuerat, in irritum reduceretur; teſte abbate Urſpergenſi & Willelmo Malmesburienſi. Innocentio II. canonice in Pontificem electo, non ſine æmulo Petro Leonis ſchiſmatico, Gerardus ſtatim per litteras adiit Innocentium, petiitque ab eo legationis confirmationem, ac repulſæ impatiens ad Petri Leonis partes defecit, & ab eo legationem ſceleris præmium tulit, & quo tutior eſſet, Guillelmum Ducem Aquitaniæ ſua in ſtudia pertraxit, quam ob cauſam uterque diris pontificiis multatus. Sed Dux D. Bernardi monitu ad ſanam mentem rediit, & anathemate ſolutus, cum ſanctitatis laude vitam finiit: ille nefarium ſchiſma ad extremum ſpiritum fovit, & infelicem vitæ exitum ſortitus; quæ omnia colliguntur ex vita D. Bernardi. Gerardus itaque ab Innocentio depulſus legatione Aquitanica, ſucceſſorem accepit Gaufridum Carnotenſem Epiſcopum anno MCXXXIV. is opera & conſilio D. Bernardi uſus eſt, ut Guillelmum Ducem ad meliorem frugem revocaret: nec prætermittenda inſignis ejus laus, quam memorat D. Bernardus, nempe quod plures per annos hujuſmodi legationem ſuis ſumptibus obierit, & fœdam e miniſterio avaritiæ labem exemerit: *Sed o mihi locum ſuavem*, hæc ſunt ejus verba, *Ubi incidit occaſio memorandi & nominandi ſuaviſſimi odoris virum Epiſcopum, loquor Gaufridum Carnotenſem, qui legationem in partibus Aquitaniæ propriis ſumptibus ſtrenue adminiſtravit, idemque annos plures, &c.* Legatio autem Aquitanica non modo Aquitaniæ fines complectebatur, ſed etiam in tertiam uſque Lugdunenſem porrigebatur: qua de cauſa Geraldus legatus Aquitaniæ de multis cognovit, quæ ad tertiam Lugdunenſem pertinebant, ut de cauſis abbatum S. Albini, & S. Nicolai diœceſis Andegavenſis apud Goſfridum Vindocinenſem. Et de cauſa abbatis Ebronenſis Cœnomannorum apud Hildebertum: & Gaufridus etiam Aquitaniæ legatus, de diſſidio inter decanum, & canonicos Turonenſes ſuborto, teſte eodem Hildeberto. Eoſdem legationis Aquitanicæ terminos ponit Bernardus abbas Bonæ vallis, ubi de caſu ipſius Geraldi ſcribit: *Erubeſcebat*, inquit, *ad primam domum redire, cujus potentatui & Turonica, & Burdegalenſis, & Auxienſis provinciæ ſubditæ fuerant, & quicquid a collibus Iberorum uſque ad Ligerim complectitur & claudit Oceanus paruerat ejus imperio*. Immo & latius Aquitanicæ legationis fines in Franciam & Burgundiam producere adniſum dictum Geraldum, teſtis ipſe Bernardus Clarevallenſis in epiſtola ad Epiſcopos Aquitaniæ: *En ille totam, ut is gloriatur, Franciam, atque Burgundiam legationi antiquæ ſuperaddidit*. Galliæ diu graves, & moleſti fuere hujuſmodi legati ſedis Apoſtolicæ ob avaritiam, & faſtum, & abjectionem Epiſcoporum, & Metropolitanorum; ut conſtat ex Glabro Rodulpho, chronico Altiſſiodorenſi, Ivone Carnotenſi, Bernardo Clarevallenſi, Joanne Saresberienſi, & Hildeberto: ſed tandem obclamantibus Epiſcopis Galliæ conſuluere Pontifices, & hujuſmodi provinciales legatos obtrudere deſierunt, ex quo jam labefactata convaluit Metropolitanorum & Primatum poteſtas.

Lib. 2. ep. 2. 3. 4. 23. 24.
lib. 6. ep. 25.
ad A. C. 1112.
Lib. 5. de geſt. Pont. Anglor.
Baron. tom. 11. annal. A. C. 1111. n. 9.
Lib. 2. c. 6.
Baron. tom. 11. annal. A. C. 1134.
Vit. D. Bern. lib. 2.
Lib. 4. de conſiderat.
Lib. 1. ep. 6. 19. & 26.
Ep. 38.
Ep. 68.
Lib. 2. vit. D. Bernard. c. 6.
Ep. 126.
Lib. 1. cap. 4.
A. C. 1080.
Ep. 44. & 68.
Ep. 290.
ep. 232. & lib. Policrat. c. 15.
ep. 68.

CAPUT

CAPUT VI.

Origo Aquitanorum. Aquitania armis ſubacta ab Hannibale. Allobroges, Arverni, Ruteni, armis devicti a Q. Fabio Maximo. Aquitani fere univerſi ante adventum Cæſaris erant ſub ditione Arvernorum. Rex Arvernorum. Rex Nitiobrigum. Vaſcones e Pyrenæi jugis a Pompejo depoſiti, & in unum oppidum collecti, cui nomen Convenæ.

GALLIÆ & Aquitaniæ res in obſcuro fuere, donec victricibus Romanorum armis, & commercio illuſtratæ: multis ante ſæculis latuerunt hæ gentes indigenarum penuria ſcriptorum, dum Galli magis memoria digna facere, quam litteris commendare curarent. Zamothem & ejus poſteros primos ab univerſali orbis cataclyſmo, Galliarum colonos, gentiſque conditores celebrat Beroſus. Aquitanos e Magog Zamothis filio prognatos opinatur auctor chronici Alexandrini: Γόμερ ἐξ ὃ χελταῖοι Μαγὼγ ἐξ ὃ Ἀκυϊτανοί. Trojanos everſo Ilio toto orbe errantes claſſe in Oceanum delatos Duce Corine in Aquitaniam appuliſſe, & aliquot præliis devicto Goſſario Picto tum Rege Aquitaniæ, multa præda onuſtos perveniſſe in Albion inſulam, ibique ſedes fixiſſe tradidit Galfridus Monumetenſis. Sed mitto fabulas, quas refellere otioſum ſit, & noſtrarum rerum hiſtoriam, ab his ſæculis repeto, quæ fabulis & monſtris expurgata veritatem & fidem coluerunt. Primi Carthaginenſes Aquitaniam armis luſtrarunt Duce Hannibale, qui ex Hiſpania expeditionem comparans in Italiam per Gallias, ſuperato cum ingentibus copiis Pyrenæo monte, Aquitaniam, quæ ad radicem Pyrenæi jacet, bello ſubegit, & Hannonem regioni cum validiori præſidio præfecit, ne forte rebus male cedentibus in Italia, reditus in Hiſpaniam intercluderetur, & ne expeditioni moram faceret, ubi caſtra poſuit ad Illiberim oppidum, Galliæ regulos, donis ſibi per legatos conciliavit, & pacatum tranſitum repromiſit, palam obteſtatus ſe hoſpitem Galliæ, non hoſtem adveniſſe; Livius: *Ilergetes, inde Barguſioſque, & Auſetanos, & Aquitaniam, quæ ſubjecta Pyrenæis montibus eſt, ſubegit, oræque huic omni præfecit Hannonem, ut fauces quæ Hiſpanias Galliis jungunt in poteſtate eſſent, decem millia peditum Hannoni ad præſidium obtinendæ regionis data, & mille equites, &c.* Quod & confirmat Polybius, & Silius Italicus. A Romanis primum bello tentati Salii Galli per Sextium, a quo devicti, conditaque Colonia Aquæ-Sextiæ ob ſalubrium aquarum copiam. Belli inſerendi cauſa fuit, quod Maſſilienſium ſociorum P. R. fines invaſiſſent: tum Romanorum arma experti Allobroges, Arverni, & Ruteni, hique ad internecionem fere deleti a Fabio Maximo, qui Allobrogicus dictus eſt, captus Bituitus Rex Arvernorum, & Albam in Italia cuſtodiæ cauſa relegatus. Victis pepercit P. Romanus, neque eos tum in provinciæ formam redegit; Cæſar: *Bello ſuperatos eſſe Arvernos & Rutenos a Q. Fabio Maximo, quibus populus R. ignoviſſet, neque in provinciam redegiſſet, neque ſtipendium impoſuiſſet.* His temporibus Aquitania, & aliæ Galliarum partes ſub diverſis regulis agebant, verum communis concilii vinculo conjungebantur, ſuos Reges habebant Arverni, quorum ditio univerſam fere Aquitaniam complectebatur, & ad Pyrenæum & Oceanum uſque porrigebatur; Strabo: Διέτειναν δὲ τὴν ἀρχὴν οἱ Ἀρουέρνοι μέχρι Ναρβῶνος, καὶ τῶν ὄρων τῆς Μασσαλιώτιδος, ἐκράτησαν δὲ καὶ τῶν μέχρι Πυρήνες ἐθνῶν, καὶ μέχρι Ὠκεανοῦ, καὶ Ῥήνου: *Propagaverunt Arverni ſuam dominationem, uſque ad Narbonem, & fines Maſſi-*

Lib. 1. rerum Britan. c. 12. & ſeq.

Decad. 3. lib. 1.

Lib. 3.
Lib. 3.
Florus lib. 61.
Strabo lib. 4.
Valer. Max. lib. 9. cap. 6.
Ammian. lib. 15.
Lib. 1. de bell. Gall. cap. 10.

Lib. 4.

Source : BIU Cujas

lienſis ditionis, genteſque ad Pyrenem uſque & Oceanum, & Rhenum ſubegerant. Arvernis paruiſſe Heleuteros, Cadurcos, Gabalos, Velaunos; teſtis ipſe Cæſar: *Parem numerum Arvernis adjunctis Heleuteris, Cadurcis, Gabalis, Velaunis, qui ſub imperio Arvernorum eſſe conſueverunt.* In ſumma hæ fuerunt opes Regis Arvernorum, ut Luerius pater Bituiti aliquando in pompa curru veheretur, argentum & aurum ſpargens in plebem, ut referunt Strabo & Atheneus. Regem ſuum habuere & Nitiobriges Aquitani: Olloviconem, & Theutomatum ejus filium, utrumque Regem Nitiobrigum memorat Cæſar, quorum hunc ſuis partibus adverſus Vercingetorigem ſtetiſſe narrat, illum ob merita amicum P. R. a ſenatu appellatum: *Theutomatus Olloviconis filius Rex Nitiobrigum, cujus pater ab ſenatu noſtro amicus erat appellatus, cum magno equitum ſuorum numero & quos ex Aquitania conduxerat ad eum pervenit.* Cimbri finibus ſuis egreſſi novarum ſedium quærendarum cauſa, in Galliam irrupere, & quicquid terrarum inter Rhodanum & Pyrenæum patet (quo continetur Aquitania) vaſtarunt: verum poſtea a Mario victi; Florus: *Cymbri vaſtatis omnibus, quæ circa Rhodanum, & Pyrenæum ſunt, per ſaltum in Hiſpaniam tranſgreſſi, &c.* Ante Cæſaris adventum, Romanis Galliarum Imperio inhiantibus, Aquitania bello petita a Valerio Præconino, & rurſus a Manilio, ſed infeliciter ab utroque pugnatum; J. Cæſar: *Eodem fere tempore P. Craſſus, cum in Aquitaniam perveniſſet, cum intelligeret in illis locis ſibi bellum gerendum, ubi paucis ante annis L. Valerius Præconinus legatus exercitu pulſo interfectus eſſet, atque unde L. Manilius Procoſ. impedimentis amiſſis profugiſſet, non mediocrem ſibi diligentiam adhibendam intelligebat, &c.* Pompejus victo Sertorio, edomitaque Hiſpania ad triumphum properans, Vaſcones Pyrenæi jugis depoſuit, & in unum oppidum congregavit, unde huic Convenarum nomen, quod ad radicem Pyrenæi in finibus Aquitaniæ ſitum eſt; Hieronymus de Vigilantio: *Nimirum reſpondet generi ſuo, ut qui de latronum & Convenarum natus eſt ſemine, quos Cn. Pompejus edomita Hiſpania, & ad triumphum redire feſtinans, de Pyrenæi jugis depoſuit, & in unum oppidum congregavit, unde & Convenarum urbs nomen accepit.* Sic vocem Latinam Convenarum explicat Strabo: τὴν τῶν Κονβένων ὅπερ ἐστὶ συγκλίδων: *Urbem Convenarum, hoc eſt collectitiorum hominum.* Et Plinius: *Mox in oppidum contributi Convenæ.* Convenæ Romanis, ſunt populi de diverſis locis collecti; Servius illo loco Virgilii:

Lib.7.de bell. Call.
Lib. 4.
Lib.4.cap.13.
Lib.7.de bell. Gall.
Lib. 67.
Lib.3. de bell. Gall.
Adverſus Vigilant. & Iſidorus lib. 9. orig. cap. 2.
Lib. 4.
Lib. 4. c. 19.
Lib.8. Æneid.

Tunc manus Auſoniæ.

Indigenæ ſunt inde geniti: advenæ loco venientes, Convenæ de diverſis.

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT VII.

Aquitania a Cæsare armis subacta per P. Crassum Legatum. Sotiatum oppidi obsidio & deditio. Defectio Gallorum & Aquitanorum a Cæsare, Vercingetorige Duce. Uxellodunum Cadurcorum oppidum obsidione oppugnatum a Cæsare. Lucterus Cadurcus vir audax. Cæsar componit Aquitaniam. Aquitani Cæsari militarunt in bello civili. Rutheni sagittarii.

JUL. CÆSAR Galliam universam decimo anno subegit, & stipendiariam fecit, Aquitaniam maxima ex parte in ditionem potestatemque redegit per Legatum: is fuit P. Crassus, qui Sotiatum, vel Sontiatum, quos Athenæus vocat Σοπανὲς, cum valida manu fines ingressus, eos in itinere prælio vicit, urbe eorum obsessa illis quidem fortiter resistentibus, sed eruptione per cuniculos frustra tentata, armis obsidibusque traditis in deditionem eos accepit. Post hos cum in Vocates, & Tarusates movisset, Aquitani Sotiatum clade permoti, undique copias contrahunt, e citeriori Hispania auxilia accersunt, duces eliguntur rei militaris peritissimi, qui plures annos sub Sertorio meruerant. Hi cum pugnam detrectarent, quod intercluso commeatu rei frumentariæ inopia hostem sine ferro vinci posse sperarent, Crassus eos ex improviso in castris adortus, ad internecionem fere delevit, ex quinquaginta millium numero vix quarta parte superstite. Hoc rerum eventu territæ reliquæ fere omnes Aquitaniæ civitates, paucis exceptis, conditiones pacis acceperunt; rem fusius narrat Cæsar, cujus verba audire præstat: *Eodem fere tempore P. Crassus, cum in Aquitaniam perveniſſet, quæ pars, ut ante dictum est, & regionum latitudine, & multitudine hominum, ex tertia parte Galliæ est existimanda, cum intelligeret in illis locis sibi bellum gerendum, ubi paucis ante annis L. Valerius Præconinus legatus exercitu pulso interfectus esset, atque unde L. Manilius Procos. impedimentis amissis profugisset, non mediocrem sibi diligentiam adhibendam intelligebat: itaque re frumentaria provisa, auxiliis equitatuque comparato, multis præterea viris fortibus Tolosa, Carcassone, & Narbone, quæ sunt civitates Galliæ provinciæ finitimæ, ex his regionibus nominatim evocatis, in Sotiatum fines exercitum introduxit: cujus adventu cognito Sotiates, magnis copiis coactis, equitatuque quo plurimum valebant, in itinere agmen nostrum adorti, primum equestre prælium commiserunt: deinde equitatu suo pulso, atque insequentibus nostris, subdito pedestres copias, quas in convalle in insidiis collocaverant, ostenderunt: hi nostros disjectos adorti prælium renovaverunt. Pugnatum est diu, atque acriter, cum Sotiates superioribus victoriis freti, in sua virtute totius Aquitaniæ salutem positam putarint: nostri autem quid sine Imperatore, & sine reliquis legionibus adolescentulo duce efficere possent perspici cuperent, tamen confecti vulneribus hostes terga vertere, quorum magno numero interfecto Crassus ex itinere oppidum Sotiatium oppugnare cœpit, quibus fortiter resistentibus vineas, turresque egit: illi alias eruptione tentata, alias cuniculis ad aggerem, vineasque actis, cujus rei sunt longe peritissimi Aquitani, propterea quod multis locis apud eos æreariæ fecturæ sunt, ubi diligentia nostrorum nihil his rebus profici posse intellexerunt, legatos ad Crassum mittunt, seque in deditionem ut recipiat petunt: qua re impetrata arma tradere jussi faciunt, atque in ea re omnium nostrorum intentis animis, alia ex parte oppidi Ad-*

Lib. 6. c. 13.

Lib. 3. de bell. Gallic. Idem Dio lib. 39. & P. Oros. lib. 6. cap. 8.

Source : BIU Cujas

cantuannus, qui summam imperii tenebat, cum DC. devotis, quos illi Soldurios appellant, quorum hæc est conditio, ut omnibus in vita commodis una cum his fruantur quorum se amicitiæ dediderint, si quid iis per vim accidat, aut eundem casum una ferant, aut sibi mortem consciscant: neque adhuc hominum memoria repertus est quisquam, qui eo interfecto cujus se amicitiæ devovisset mori recusaret: cum iis Adcantuannus eruptionem facere conatus clamore ab ea parte munitionis sublato, cum ad arma milites concurrissent, vehementerque ibi pugnatum esset, repulsus in oppidum est, uti tamen eadem deditionis conditione uteretur a Crasso impetravit, armis, obsidibusque acceptis Crassus in fines Vocatium & Tarusatium profectus est. Tum vero barbari commoti quod oppidum & natura loci & manu munitum paucis diebus quibus eo ventum erat expugnatum cognoverant, legatos quoque versus dimittere, conjurare, obsides inter se dare, copias parare cœperunt: mittuntur etiam ad eas civitates legati, quæ sunt citerioris Hispaniæ, finitimæ Aquitaniæ, inde auxilia, Ducesque accersuntur, quorum adventu magna cum auctoritate & magna cum hominum multitudine bellum gerere conantur: Duces vero ii deliguntur, qui una cum Q. Sertorio omnes annos fuerant, summamque scientiam rei militaris habere existimabantur, ii consuetudine populi R. loca capere, castra munire commeatibus nostros includere instituunt. Quod ubi Crassus animadvertit, suas copias propter exiguitatem non facile diduci, hostem & vagari, & vias obsidere, & castris satis præsidii relinquere, ob eam causam minus commode frumentum commeatumque sibi supportari, in dies hostium numerum augeri, non cunctandum existimavit, quin pugna decertaret. Hac re ad concilium delata, ubi omnes idem sentire intellexit, posterum diem pugnæ constituit, prima luce productis omnibus copiis, duplici acie instituta, auxiliis in mediam aciem conjectis, quid hostes consilii caperent exspectabat: illi etsi propter multitudinem, & veterem belli gloriam, paucitatemque nostrorum se tuto dimicaturos existimabant, tamen tutius esse arbitrabantur, obsessis viis, commeatu intercluso, sine ullo vulnere victoria potiri, & si propter inopiam rei frumentariæ Romani sese recipere cœpissent, impeditos agmine, & sub sarcinis inferiores animo adoriri cogitabant. Hoc consilio probato ab Ducibus, productis Romanorum copiis sese castris tenebant. Hac re perspecta Crassus, cum sua cunctatione, atque opinione, timidiores hostes, nostros milites alacriores ad pugnandum effecisset, atque omnium voces audirentur, exspectari diutius non oportere quin ad castra iretur, cohortatus suos omnibus cupientibus ad hostium castra contendit, ibi cum alii fossas complerent, alii multis telis conjectis defensores vallo munitionibusque depellerent, auxiliaresque, quibus ad pugnam non multum Crassus confidebat, lapidibus telisque subministrandis, & ad aggerem cespitibus comportandis speciem atque opinionem pugnantium præberent: cum item ab hostibus constanter, ac non timide pugnaretur, telaque ex loco superiore missa non frustra acciderent, equites circuitis hostium castris Crasso renunciaverunt, non eadem esse diligentia ab Decumana porta castra munita, facilemque aditum habere. Crassus equitum præfectos cohortatus, ut magnis præmiis, pollicitationibusque suos excitarent, quid fieri velit ostendit. Illi ut erat imperatum eductis quatuor cohortibus, quæ præsidio castri relictæ, integræ ab labore erant, & longiore itinere circumductis, ne ex hostium castris conspici possent, omnium oculis, mentibusque ad pugnam intentis, celeriter ad eas quas diximus munitiones pervenerunt, atque his perruptis prius in hostium castris constiterunt, quam plane ab his videri, aut quid rei gereretur cognosci posset. Tum vero clamore ab ea parte audito, nostri redintegratis viribus, quod plerumque in spe victoriæ accidere consuevit, acrius impugnare cœperant. Hostes undique circumventi, desperatis omnibus rebus se per munitiones dejicere, & fuga salutem petere contenderunt, quos equitatus apertissimis campis consectatus, ex millium L. *numero, quæ ex Aquitania, Cantabrisque venisse constabat, vix* IV. *parte relicta multa nocte se in castra recepit.*

Hac

Source : BIU Cujas

Hac audita pugna, maxima pars Aquitaniæ ſeſe Craſſo dedidit, obſideſque ultro miſit, quo in numero fuerunt Tarbelli, Bigerriones, Preciani, Vocates, Taruſates, Eluſates, Garites, Auſci, Garumni, Siburzates, Cocoſateſque: paucæ ultimæ nationes anni tempore confiſæ, quod hiems ſuberat, id facere neglexerunt. Gallia ſæpius victa, nec domita, ad libertatem provocavit Vercingetorige Arverno Duce: priores defectionis ſocii fuere Pictones, Cadurci, Lemovices, & alii, quos notat Cæſar: *Celeriter ſibi Senones, Pariſios, Pictones, Cadurcos, Turones, Aulercos, Lemovices, Andes, reliquoſque omnes, qui ad Oceanum attingunt, adjunxit, omnium conſenſu ad eum deferetur imperium.* Lib.7. de bell. Gall. cap. 1. Acerrime pro libertate pugnavit Lucterus Cadurcus, vir inſignis audaciæ, ut ait Cæſar: tandem Uxelloduno oppido munitiſſimo in finibus Cadurcorum expugnato ab Epaſnacto Arverno, cujus fidei ſe commiſerat, vinctus Cæſari traditus eſt. d. Lib. 7. Reliqua Gallia pacata, Cæſar in Aquitaniam, quam ipſe nondum adierat, ea ſcilicet per P. Craſſum legatum ſubacta, profectus eſt, miſſiſque legatis, & obſidibus omnes facile Aquitaniæ civitates dicto audientes habuit; Hirtius: *Ea re cognita Cæſar cum in omnibus partibus Galliæ bene res geſtas videret, judicaretque ſuperioribus æſtivis Galliam devictam & ſubactam eſſe, Aquitaniam numquam ipſe adiſſet, ſed per P. Craſſum quadam ex parte devicisſet, cum* 11. *legionibus in eam partem eſt profectus, ubi extremum tempus conſumeret æſtivorum: quam rem ſicut cætera celeriter, feliciterque confecit; namque omnes Aquitaniæ civitates legatos ad eum miſerunt, obſideſque ei dederunt, quibus rebus geſtis ipſe cum equitum præſidio Narbonem profectus eſt.* Lib.8. de bell. Gall. Bello civili mox ſuborto Gallia & Aquitania tantiſper reſpiravit, legionibus quæ præſidio erant a Cæſare evocatis in uſum belli; Lucanus: Lib. 7.

Solvuntur flavi longa ſtatione Ruteni,
Mitis Atax Latias gaudet non ferre carinas.

Et paulo poſt:

---- Tunc rura Nemoſſi
Qui tenet & ripas Aturi, qua littore curvo
Molliter admiſſum claudit Tarbellicus ancon
Signa movet, gaudetque amoto Santonus hoſte,
Et Biturix longiſque leves Sueſſones in armis.

Et mox:

Arvernique auſi Latios ſe dicere fratres
Sanguine ab Iliaco populi.

Et rurſus:

Pictones immunes ſubigunt ſua rura.

Noſtrorum virtutem Cæſar expertus, tota Gallia, & Aquitania delectus habuit, maximeque Aquitanis uſus eſt in expeditione Hiſpanica adverſus Afranium & Petrejum legatos Pompeii; Cæſar ipſe locuples teſtis: *Cæſar legiones in Hiſpaniam præmiſerat ad* VI. *millia auxilia peditum, equitum* III. *millia quæ omnibus ſuperioribus bellis habuerat, & parem ex Gallia numerum quem ipſe paraverat, nominatim ex omnibus civitatibus nobiliſſimo & fortiſſimo quoque evocato hinc optimi generis hominum ex Aquitanis, montaniſque qui Galliam provinciam attingunt.* Lib.1. de bell. civil. Eodem bello Rutenos ſagittarios Cæſari militaſſe teſtem habemus ipſum Cæſarem: *Nunciatur Afranio magnos comitatus, qui iter habebant ad Cæſarem ad flumen conſtitiſſe, venerant eo ſagittarii ex Ruthenis, equites ex Gallia, &c.* Eod. libr. Iniquius ſenſit Ammianus Aquitanos deliciis exoticis Oceano delatis ſoluto Gallico robore, facile in Romanorum poteſtatem redactos: *Aquitani enim ad quorum littora, ut proxima placidaque merces adventitiæ convehuntur, moribus ad mollitiem lapſis facile in ditionem venere Romanam.* Lib. 15. Sed Græculi maledictum explodit judicium Cæſaris, qui notam decennali expeditione Aquitanorum virtu-

tem laudavit, eorumque opera usus in bello civili : & si causam quæris excidii Aquitaniæ, non inertiæ vitium, sed Gallorum discordiæ agnosces, dum enim singuli pugnant, universi vincuntur.

CAPUT VIII.

Aquitani iterum rebellant sub Augusto. Primum prælio victi ab Agrippa, rursus a Messala. Divisio provinciarum per Augustum. Aquitania provincia Præsidialis ab eodem facta. Census Galliarum actus ab Augusto. Aquitaniæ fines aucti ab Augusto usque ad Ligerim. Lugduni templum Augusto exstructum. Galba Aquitaniæ præses.

REPUBLICA inclinata in Augustum, Aquitania libertatis memor rebellavit : sed Augustus in eam M. Agrippam legatum cum imperio misit, qui præ-
Lib.5. de bell. civil. lio victis Aquitanis rebellionem compescuit, anno V. C. DCCXVIII. Appianus
Idem Eutro. lib. 7. de Augusto loquens : ἔτω δ' ἀθύμως ἔχοντι αὐτῷ ἀγγέλεται ὁ Ἀντώνιος συνθέμενος συμμαχήσειν, καὶ νίκη κατὰ Κελτῶν τῶν Ἀκυϊτανῶν ἐπιφανὴς, ὧ Ἀγρίππας ἄγων ἐφάνη : *His curis anxio nuntiatur Antonium societatem non recusare, simulque victoria de Aquitanis egregia, parta Agrippæ auspiciis.* Rursus tumultuante Aquitania, ab Augusto in eam missus Messala, cui insigni victoria
Lib.1. eleg.8. parta de Aquitanis decretus honor triumphi; Tibullus ad Messalam:

Hunc cecinere diem Parcæ fatalia nentes
Stamina, non ulli dissolvenda Deo.
Hunc fore Aquitanas posset qui fundere gentes,
Quem tremeret forti milite victus Atur.
Evenere, novos pubes Romana triumphos
Vidit, & evinctos brachia capta Duces.
At te victrices lauros Messala gerentem
Portabat niveis currus eburnus equis.
Non sine me est tibi partus honor, Tarbella Pyrene,
Testis & Oceani littora Santonici,
Testis Arar, Rodanusque celer, magnusque Garumna.
Carnuti, & flavi cærula limpha Liger.

Lib.2. eleg.1. Idemque ad Messalam :

Gentis Aquitanæ celeber Messala triumphis
Et magna intonsis gloria victor avis.

Lib.4. eleg.1. Idemque rursus ad Messalam :

Neu te vicino remorabitur obvia Marte
Gallia, nec latis audax Hispania terris.

Lib.4.de bell. civil. De Gallis triumphasse Messalam, ait Appianus : ἔπεμψεν ἐπὶ Κελτοὺς ἀφισαμένους, καὶ νικήσαντι ἔδωκεν θριαμβεῦσαι : *Contra Gallos rebelles misit, (Augustus) & victori decrevit triumphum.* Sed hoc interpretandum de Aquitania, ut & illa inscriptio de Messalæ triumpho, quam prompsit Josephus Scaliger in Tibullum : *M. Valerius M. F. M. N. Messala* A. DCCXXVI. *Corvinus Procos. ex Gallia* VII. *kal. ap.* ex qua discimus hæc acta A. V. C. DCCXXVI. Ipsum etiam Augu-

Source : BIU Cujas

Auguſtum in Aquitaniam veniſſe, & partim per ſe, partim per legatos eam edomuiſſe, teſtis Tranquillus: *Domuit autem partim ductu, partim auſpiciis ſuis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam.* Anno ſequenti, ideſt DCCXXVII. Auguſtus diviſionem provinciarum fecit, validiores & ferociores provincias, quas a magiſtratu ſine præſidio militari regi, nec facile, nec tutum erat, in ſua poteſtate retinuit, & his impoſuit legatos, ideſt præſides: pacatiores autem provincias, quæ ſine manu militari contineri poterant, reliquit ſenatui, populoque Romano ſub magiſterio Procoſſ. hac quidem ſpecie, ut ſenatum gravioribus imperii oneribus levaret, ſed revera, ut arma ſolus penes ſe haberet. Provinciæ Cæſaris fuere, Hiſpania præter Bœticam, Gallia Narbonenſis ab initio, ſed hæc poſtea facta proconſularis, Lugdunenſis, Aquitania, & Belgica: provinciæ ſenatus fuere, Aſia, Africa, Græcia, & aliæ, teſte Dione & Strabone. In Auguſt. cap. 21. Lib. 53. Lib. 17. Svet. in Auguſt. cap. 47.

Eodem anno Auguſtus in Galliam venit, res Gallicas compoſuit, & cenſum Galliarum egit, ut ex modo cenſus tributum & vectigal deſcriberetur; Dio: ἐς δὲ δὴ τὰς Γαλατίας ἐλθὼν ἐνταῦθα διέτριψεν, καὶ τὰ πάντων ἀκαπάστατα ἔτι, ἅτε τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἐνθυς ἐπὶ τῇ ἁλώσει σφῶν ἐπιγενομένων, ὧν καὶ αὐτῶν, καὶ ἀπογραφὰς ἐποιήσατο, καὶ τὸν βίον, τήν τε πολιτείαν διεκόσμησε: *In Gallias veniens ibi immoratus eſt, & res illarum etiamnum fluctuantes, quiæ ſubactis illis ſtatim bella civilia ſubſecuta fuerant, compoſuit, cenſum egit, Gallorumque vitam & rempublicam efformavit.* Hanc ob cauſam Narbone conventum Galliarum celebravit Auguſtus; Florus: *Cum ille conventum Narbone egit, cenſus a tribus Galliis, quas Cæſar pater vicerat, actus.* Et per id tempus Circio vento Galliæ Narbonenſi infeſtiſſimo, templum vovit, poſuitque Auguſtus; de quo Seneca: *Galliam Circius* (infeſtat) *cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ gratias agunt, tamquam ſalubritatem cæli ſui debeant. Divus certe Auguſtus templum illi cum in Gallia moraretur & vovit, & fecit.* Tum & Auguſtus Gallias, quæ a Julio trifariam diviſæ erant in Belgas, Celtas, & Aquitanos, diviſit in quatuor partes, Belgicam, Lugdunenſem, Aquitanicam, & Narbonenſem: & Aquitanicam, quæ ante Pyrenæo & Garumna terminabatur, produxit ad Ligerim uſque; Strabo: Ὁ δὲ Σεβαστὸς Καῖσαρ τετραχῇ διελὼν τὰς μὲν Κελτικὰς τῆς Ναρβωνίτιδος ἐπαρχίας ἀπέφηνεν. Ἀκυϊτανὰς δ' ὥσπερ κἀκεῖνος, προσέθηκε δὲ ἐπάρας, καὶ δέκα ἔθνη τῶν μεταξὺ τοῦ Γαρούνα, καὶ τοῦ Λίγυρος ποταμοῦ νεμομένων: *Auguſtus Cæſar in quatuor partes Galliam diviſit, & Celtas Narbonenſi provinciæ attribuit, Aquitanos eoſdem cum Julio fecit, iiſque adjecit decem alias gentes intra Garumnam, & Ligerim habitantes.* Lugduni templum communi Gallorum voto Auguſto dedicatum, cum ara inſcriptione LX. gentium, & imagine ſingularum inſigni; teſtes Strabo & Florus. Has inter Aquitaniam fuiſſe nihil eſt quod dubitemus, cum Aquitania ſit tertia, & nobiliſſima pars Galliarum. Tiberio Cæſare ſub annum Chriſti XXXIV. Sulpitius Galba ante legitimam ætatem Aquitaniam præſidis imperio rexit, inde conſulatum adiit; Tranquillus: *Exin provinciæ Aquitaniæ anno fere præfuit, mox conſulatum per ſex menſes ordinarium geſſit.* Provincialis magiſtratus epocham colligo, ex proxime ſecuto conſulatu, cujus meminit Caſſiodorus. Lib. 53. Lib. 4. In Galba. c. 6.

Source : BIU Cujas

CAPUT IX.

Initia Christianæ religionis in Aquitania. Priores Episcopi Aquitaniæ Martialis Lemovicum, idemque Apostolus Aquitaniæ, Ursinus Biturigum, Austremonius Arvernorum, Fronto Petrocoriorum, Ausonius Engolismensium, Gerasius Elusatum.

VULGO fertur Martialem unum ex LXXII. discipulis Domini, anno salutis XLVI. imperante Claudio a Petro missum in Aquitaniam, cum sociis Alpiniano & Austricliniano, evangelii prædicandi gratia, eumque feliciter Aquitanos sacris fidei mysteriis initiasse, & verbi fidem multis miraculis sanxisse, ac primum Lemovicensium Episcopum fuisse, ut legitur in ejus vita, quæ ab Aureliano ejus successore scripta dicitur, in chronico Altissiodorensi, apud Antoninum, & Vincentium Belvacensem. Martialem Lemovicibus a Petro destinatum tradit & auctor vitæ S. Genulfi: *Ex quibus Austremonius, atque Martialis fuere, qui a beato Petro directi sunt, quorum primus Arvernis postea martyr gloriosus, sequens vero signis & virtutibus confessor clarissimus Lemovicis datur.* Nec solum Lemovices, sed & Burdegalenses & Pictones fidei rudimentis imbutos a Martiale tradit Petrus Cluniacensis: *Martialis, Lemovicis, Burdegalæ, & Pictavis.* Et sane universæ ecclesiæ Aquitaniæ, immo & Tolosana Martialem fundatorem & auctorem agnoscunt. Unde Apostoli nomen ei datum in conciliis Bituricensi, Pictaviensi, & utroque Lemovicensi, & Joannis XIX. P. epistola, temporibus Roberti Regis, Martialis Apostolus Aquitanorum pronunciatus; & Petrus Cluniacensis non uno loco Martialem inter fidei patres, & Apostolos numerat. Nec est, quod Martiali Apostoli nomen invideas; nam & viros Apostolicos, qui prædicationis officio religionem propagarunt, Apostolis accensuit ecclesia, quod apostolicas vices perfuncti sint; Theodoritus in Paulum: *πὼς δὲ νῦν καλεμένους Ἐπισκόπους Ἀποστόλους ὠνομαζον, τῷ δὲ χρόνῳ προϊόντος τὴν μὲν τῆς ἀποστολῆς τοῖς ἀληθῶς Ἀποστόλοις κατέλιπον, τὴν δὲ τῆς ἐπισκοπῆς προσηγορίαν τοῖς πάλαι καλεμένοις Ἀποστόλοις ἐπέθεσαν. Quos autem Episcopos hodie nominant, Apostolos vocabant: procedente deinde tempore apostolatus nomen iis qui vere Apostoli dicti sunt reliquerunt, episcopatus autem appellationem iis imposuerunt, qui quondam Apostoli nominabantur.* Sic Timotheum Pauli discipulum apostolatus honore Andreæ & Lucæ æquavit Procopius, cum ait, in templo Apostolorum CP. inventa corpora Andreæ, Lucæ, & Timothei, *τῶν Ἀποστόλων*: & Martiali eo magis convenit nomen Apostoli, quod is fuit unus ex LXXII. discipulis, pene sortis Apostolicæ, & quasi pars fuit animi & corporis Petri, a quo sacræ legationis officium suscepit cum ipsius baculo, unde tradunt Romanum Pontificem non uti baculo pastorali. Eodem tempore Ursinus Biturigas, Austremonius Arvernos, Fronto Petrocorios, a Petro in promulgationem evangelii legatus memoratur, ut observatum ex chronico Altissiodorensi, Petro Cluniacensi, Gregorio Turonensi, & aliis. Eutropius vero Santones a Clemente P. missus memoratur eidem Turonensi, & martyrio vitam finiisse. Eodem etiam tempore ferunt Amatorem bajulum, seu nutricium D. Jesu Christi cum Martiale & sociis in Aquitaniam venisse, & in pago Cadurcorum in horrenda solitudine Virgini Mariæ oratorium dicasse, & in ejus limine sepultum, eoque religionis causa profectum Henricum II. Regem Anglorum; testis Robertus Montensis. His Cunabulis paulatim adolevit religio in Aquitania, & a Martiali ordinati Episcopi per Aquitaniam, inter hos Ausonius Engolismensium, ut est in gestis MS. Episcoporum & Comitum Engolismensium. Per eadem

A. C. 46. part. 1. tit. 6. c. 25. §. 2. Specu. lib. 9. cap. 39. Lib. 1. cap. 10. Adv. Petrobus.

In Petrobus. & lib. 6. ep. 13.

1. ad Timo.

Lib. 1. de ædif. Justin.

cap. un. de sac. unct.

A. C. 46. Contra Petr. Lib. 1. de glor. conf. cap. 3. & 80.

Lib. 1. de glor. mart. c. 56.

A. C. 1171.

Ex monum. eccl. Auscienſ.

eadem tempora fertur Cerasius Saturnini Tolosani Antistitis discipulus Aquitaniam, qua ad Pyrenæum pertinet, Christianæ fidei cunabulis informasse, & Elusanam ecclesiam instituisse. Ejus sacræ reliquiæ Simorræ quiescunt in monasterio antiquissimo ordinis S. Benedicti, curationum & miraculorum fama percelebres. Jacobus Sirmondus, & alii eruditissimi viri Martialem, Austremonium, Dionysium, Saturninum, & alios rejiciunt ad tempora Decii, hoc est ad annum CCL. moventur auctoritate Gregorii Turonensis, qui Martialem, Saturninum & socios, Decii tempore in Galliam venisse tradidit. Locuples eis suffragator videtur & Severus Sulpitius, quo loci scripsit, serius trans Alpes Dei religionem susceptam, nec ante tempora M. Aurelii Antonini martyria visa in Gallia. Ego tantorum virorum judicio obstrepere nolim, inani tamen litterarum palæstra gravem religioni sententiam jactari, satis alienum sentio, ac probabilia non desunt testimonia & argumenta, quæ Sulpitii, & Gregorii fidem elevant. I. Utriusque testimonio refragantur veteres tabulæ ecclesiarum totius Aquitaniæ, quæ Martialem & socios a Petro in Aquitaniam legatos contestantur, nec Sulpitii, & Gregorii auctoritas tanti est, ut ecclesiasticorum δυπτικῶν fidem convellat, quorum auctoritas maxime valuit in ecclesia quoad origines ecclesiarum & successiones Episcoporum; Tertullianus adversus Hæreticos: *Edant ergo origines ecclesiarum suarum, evolvant ordines Episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis, aut apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem & antecessorem?* Ita ex diptychorum fide Hierosolymitanorum Antistitum successionem prodidit Eusebius: μεθ' ὃν (Marcum) ἐπισκοπεῦσαι Κασσιανὸν αἱ τῶν αὐτόθι διαδοχαὶ περιέλαβον: *Post quem episcopatum tenuisse Cassianum successionum tabulæ, quæ illic servantur, ostendunt.* II. Ut testes testibus oppugnemus adsunt melioris ævi auctores, qui fidem jam ab Apostolis in Galliis acceptam consentiunt. Lucam Evangelistam evangelium promulgasse in Gallia, Crescentem a Paulo missum in Gallias, testes Epiphanius & Eusebius; nempe a Paulo Crescentem Viennæ, Trophimum Arelate, Paulum Narbonæ institutos Episcopos addit Ado Viennensis. Ecclesiarum in Celtis meminit Irenæus; Marcianum fuisse Arelatensem Episcopum sub annum CCLVIII. & plurimos Episcopos per Galliam scimus ex epistola Cypriani ad Stephanum Pap. qua submonet Pontificem de deponendo Marciano ob labem sectæ Novatiani, & de Coepiscopis Galliarum ab ejus communione abstinendis; quæ omnia plane demonstrant ecclesias Galliarum jam olim fundatas non ante aliquot annos: in hanc sententiam Zozimus P. in epistola ad Episcopos Galliæ, Trophimum qui fuit auditor Pauli primum fuisse Arelatensis sedis Antistitem, & ab eo fonte omnes Gallias fidei rivulos hausisse prædicat; & Innocentius I. in epistola ad Decentium, ecclesiæ Romanæ traditiones servandas docet, & Romani Patriarchatus jura per Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, Siciliam, insulasque adjacentes confirmat, quod eæ provinciæ a Petro, ejusque successoribus sacerdotes accepissent, quod nonnisi de proximis successoribus interpretandum; nam & provinciarum ecclesiasticarum divisionem ab Apostolis, & B. Clemente repetit Gregorius VII. III. Si Galliarum situm spectemus quis sibi suadeat provinciam Galliam Italiæ conterminam, pulcherrimam orbis Romani provinciam atque adeo Italiam verius, quam provinciam, Romanis civibus passim habitatam, ita inofficiose pro derelicto habitam a Petro, & Paulo, ut doctoris inopia sola Gallia Christum nesciret, cujus nomen jam ab ipsis Apostolis pervenit ad barbaros? Creditur Paulus per Galliam transiisse in Hispaniam: dicesne Paulum neglecta Gallia totum se convertisse ad Hispanos, & Christianam fidem, quæ igneo spiritu ferebatur, pedestri & testudineo gradu in Galliam accessisse? IV. Non satis sibi constat ipse Gregorius: alio enim loco Saturninum ab Apostolorum discipulis Episcopum ordinatum, & Tolosam missum auctor est: *Saturninus vero*

Lib. 1. hist. cap. 30.
Lib. 2. sacr. histor.
De præscript. adv. Hæret.
Lib. 5. hist. cap. 12.
adverſ. hæreſ. hæreſ. 51.
Lib. 3. hist. cap. 4.
In chronic. A. C. 59.
Lib. 1. c. 2. & 3.
Ep. 67.
Ep. 1.
Lib. 6. ep. 34.
Lib. 1. de mirac. cap. 48.

Source : BIU Cujas

martyr, ut fertur, ab Apostolorum discipulis ordinatus in urbem Tolosatium est directus. Idemque ait Martialem a Romanis missum Lemovices, nulla mentione facta de tempore missionis: *Igitur sanctus Martialis Episcopus a Romanis missus Episcopus, in urbe Lemovicina prædicare exorsus est.* Tum falli potuit Gregorius, qui actorum Saturnini fidem secutus est, falli potuit & Severus, qui junior historiam scripsit. V. Jam a Nerone desæviit persecutio in Christianos per omnes orbis Romani provincias, teste Orosio: cur igitur credamus mitius actum cum Gallia, quæ Italiæ finitima, facile Romanorum furori exposita fuit? Utut sit Franci & Aquitani Martialem summa semper religione coluerunt, hujusque gratia Reges nostri Lemovicensis ecclesiæ prædia vectigalium onere solverunt: quam ob rem Leo Pictaviensis impie jactabat apud Turonensem, Martinum & Martialem nihil fisci viribus utile reliquisse. Et Eligius Noviomensis Lutetiæ Basilicam S. Martialis a fundamentis instauravit, ibique CCC. virginum cœtum locavit ante M. annos, ut legitur in vita Eligii, apud Surium.

Lib. de glor. confess. c. 27.

Lib. 7. c. 5.

Lib. 4. histor. cap. 16.

Tom. 6. 1. decemb.

CAPUT X.

Statius Surculus rhetor Tolosanus. Vibius Avitus præses Aquitaniæ. Statua Mercurii apud Arvernos fabrefacta a Zenodoro. Galliarum defectio. Vasconum lectæ a Galba cohortes. Julius Cordus Aquitaniæ præses. Aquitaniæ defectio ab Othone ad Vitellium.

SUB Neronis tempus Statius Surculus rhetor Tolosanus in Gallia claruit; Eusebius: *Statius Surculus Tholosanus in Gallia celeberrime rhetoricam docens.* Quod ab eo repetiit Robertus Altissiodorensis. Is alius a Statio Papinio poeta, quem male Dantes Florentinus facit Tolosanum.

In chron. A. C. 58.

Nerone Imperante præses Aquitaniæ fuit Vibius Avitus Gallus, idem, ni fallor, qui Didius Avitus Tacito: eo præside statuam Mercurii insignis operis, & insanæ molis Arvernis Aquitaniæ oppido X. annis perfecit Zenodorus. Is artis fama Romam evocatus a Nerone; Plinius: *Verum omnem amplitudinem statuarum ejus generis vicit ætate nostra Zenodorus, Mercurio facto in civitate Galliæ Arvernis per annos* X. H. S. CCCC. *manipretio. Postquam satis ibi artem approbaverat, Romam accitus est a Nerone.* Et mox: *Statuam Arvernorum cum faceret provinciæ Vibio Avito præsidente.* Aquitaniæ præsidem fuisse censeo, non Arvernorum dumtaxat; nam Arvernorum pagus non fuit provincia, sed pars provinciæ Aquitaniæ.

Lib. 12. & 13. annal. & in agricol.

Lib. 34. cap. 7.

Sub annum Christi LXIX. Galliæ a Nerone defecerunt, auctore Julio Vindice Gallo. Cognita defectione legatus, idest præses Aquitaniæ, cum suis viribus diffideret suppetias quæsiit a Galba, qui Hispaniis præerat: sed Galba mox acceptis litteris Vindicis, qui ei deferebat imperium, conditionem recepit, et ab exercitu Imperator consalutatus; Tranquillus: *Legato Aquitaniæ auxilia implorante supervenerunt Vindicis litteræ hortantis, ut humano generi assertorem, Ducemque se accommodaret.*

In Galba. c. 9.

Galba in Hispania Imperator designatus, Vasconum, qui Pyrenæi jugis habitabant, cohortes legit, quæ postea singularem operam præstiterunt in tumultu Batavico; Tacitus: *Vasconum lectæ a Galba cohortes tum accitæ, dum castris propinquant audito præliantium clamore intentos hostes a tergo invadunt, latioremque quam pro numero terrorem faciunt.*

Lib. 4. hist.

Anno

Source : BIU Cujas

Anno Christi LXXII. Vitellio a Germanicis legionibus Imperatore designato, Othone a Romanis, provinciæ in partes distractæ. Aquitania primum a Julio Cordo, ejus præside in Othonis nomen sacramento adacta: sed statim ad Vitellium defecit, ut & Gallia Narbonensis; Tacitus: *Nec Aquitania quidem, quamquam a Julio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit, nusquam fides, aut amor, metu ac necessitate huc illuc mutabantur: eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos & validiores.* Lib. 1. hist.

CAPUT XI.

Obitus D. Martialis. Agricola Aquitaniæ præses. Clarus, Gerontius, & Severus martyres Aquitaniæ. Justinus confessor. Salvius Julianus præses Aquitaniæ. An Aquitania ab Adriano divisa. Marciana hæresis invadit Aquitaniam. Martyres Lugdunenses. Fronto orator Aquitanus. Jul. Julianus præses Aquitaniæ.

Anno Christi LXXIV. sub annum III. Vespasiani principatus, Martialis primus Lemovicensis Episcopus & Aquitaniæ Apostolus cum Aquitanos Christiana fide initiasset, sua morte decessit, ut ejus vitæ gesta testantur.

Agricola jam inter patricios provectus a Vespasiano, triennio fere Aquitaniam provinciam rexit, quæ erat nobilissima provincia, & inde ad consulatum pervenit; Tacitus: *Revertentem ab legatione legionis D. Vespasianus inter patricios ascivit, ac deinde provinciæ Aquitaniæ præposuit splendidæ in primis dignitatis administratione, ac spe consulatus, cui destinarat.* Et mox: *Minus triennium in ea legatione detentus, ac statim ad spem consulatus revocatus est.* In Agricola.

Anno Christi CIV. tempore Trajani, Clarus ab Anacleto Papa ordinatus Episcopus, cum sociis Justino, Severo, Gerontio, Polycarpo, Jona, Babilio, missus in Gallias, Christianæ fidei propagandæ causa. Primum ad Colonienses iter convertisse dicitur, eosque fidei mysteriis auctorasse: inde longo itinere Albiam Aquitaniæ oppidum perveniisse, quo ut pedem intulit, mulierem energumenam curavit, per biennium quo ibi stetit, multos ad fidem convertit, quo elapso Anthimium reliquit successorem, & una cum Babilio, perpetuo laborum socio, migravit Lactoram, urbem Novempopulaniæ, salutari adventu eam liberavit sævissima peste, qua afflictabatur, & quamplurimos Christo fideles comparavit: sed plebe tumultuante velut in hostem deorum, raptus in templum, & ut idolis sacrificaret incassum solicitatus, cum Babilio socio capite cæsus est. Corpus ejus quiescit apud Auscium, in Basilica S. Orientii. Gesta ejus MS. Afrum natione dictitant, sed facilius mihi suaserim fuisse Romanum, quod Roma missus sit, ac ea ætate Romæ fuerit illustris Clarorum gens, nempe A. Gellius, qui Romæ floruit, proxima Adriani ætate memorat L. Clarum præfectum urbi, & Erutium Clarum itidem præfectum urbi, & bis consulem, ut in libris nostris D. Antoninum Erycio Claro rescripsisse invenio. Quem vitæ finem fortiti sint alii Clari comites, scire si studes, Gerontius adhuc Claro superstite, martyrii palmam tulit in Novempopulania: ejus corpus conditum ad Gertanum amnem haud procul Auscio, unde postea translatum in locum, qui dicebatur Sonvicus in diœcesi Conserannensi, & ab hospite, Gerontii nomen accepit, vulgo *S. Girons*. Severus etiam martyrio affectus in Nevempopulania in diœcesi Adu- Lib. 6. cap. 6. & lib. 13. c. 16. l. 3. §. effracturæ, ff. de off. præf. vigil.

Source : BIU Cujas

rensi. Quis fuerit exitus Justini satis non liquet; inter confessores Justinum presbyterum numerat, & eum in agro urbis Beorretanæ in vico Sexciacensi locat Gregorius Turonensis: *Infra terminum autem Beorretanæ urbis, in vico Sexciacensi sanctus Justinus presbyter quiescit.* Et Ado Trevirensis: *Depositio S. Justini Begorra civitate.* An is sit comes Clari martyris, nihil habeo affirmare.

Lib. de glor. confess. c. 49. In martyrol. maii 1.

Adriano Augusto legatus, seu præses Aquitaniæ fuit Salvius, ad quem rescriptum emisit D. Adrianus de custodia reorum; Calliistratus: *Salvio quoque legato Aquitaniæ idem princeps scripsit, in eum qui custodiam dimisit, aut ita sciens habuit, ut possit custodia evadere animadvertendum:* is est Salvius Julianus JC. celeberrimus sub Adriano, auctor edicti perpetui, qui prætor fuit & consul, ut ipse de se testis est.

l. milites, ff. de custod. reor.

l. 5. ff. de manum. vindict.

Adrianum Aquitaniam divisisse in primam, secundam & tertiam nonnulli existimarunt: alii hujus sectionis Aquitaniæ auctorem faciunt Constantinum, qua de re superius satis diximus.

Sub annum Christi CXL. imperante Antonino Pio, Marcus Hæreticus, Basilidis sectator, Galliarum partes, qua Rhodanus & Garumnam labuntur, quod de Gallia Narbonensi, & Hispania interpretandum, & Hispaniam hæresis labe fœdavit, præstigiis magicis mulieribus potissimum illudens; Hieronymus ad Theodorum de morte Licinii Boetici: *Refert Irenæus vir Apostolicorum temporum, & Papiæ auditoris, Evangelistæ Johannis discipulus Episcopus ecclesiæ Lugdunensis, quod Marcus quidam de Basilidis Gnostici stirpe descendens, primum ad Gallias venerit, & eas partes per quas Rhodanus & Garumna fluunt sua doctrina maculaverit, maximeque nobiles feminas, quædam in occulto mysteria repromittens, hoc errore seduxerit, magicis artibus, & secreta corporum voluptate amorem sui concilians, inde Pyrenæum transiens Hispanias occuparit, & hoc studio habuerit, ut divitum domus, & in ipsis feminas maxime appeteret, quæ ducuntur variis desideriis, semper discentes, & numquam ad scientiam veritatis pervenientes.* Hæc Hieronymus ex Irenæo: tamen apud Irenæum istud tantum invenio quosdam Marci discipulos venenum sparsisse, ἐν τοῖς κατ' ἡμᾶς κλίμασι τῆς Ροδανουσίας: *Per hos nostros Rhodanusiæ, idest Lugduni tractus.*

Lib. 1. c. 9. Epiphan. hæres. 34.

Anno Christi CLXIX. sub Antonino philosopho, sævissima persecutio in Christianos surrexit, maxime in Galliis. Tum Lugdunum & Vienna urbes, Photini Lugdunensis Episcopi, Vettii, Epagati, & aliorum quamplurium martyrum sanguine illustratæ, ut legitur in epistola Lugdunensis ecclesiæ ad ecclesias Asiæ, apud Eusebium, Orosium, Augustinum, Gregorium Turonensem, & Baronium, unde Lugdunum, nobilissima nuncupata, teste eodem Turonensi, & Araris fluvius, qui Lugdunum adluit, nomen mutavit in Sagonam, quod martyrum sanguine cruentatus fuerit: Sauconnam primus vocitavit Ammianus: *Ararim, quem Sauconnam appellant.* Lugdunenses martyres Athanacenses vocarunt ab Athanaco, id nomen loco in quo passi sunt, ut tradunt Turonensis, & Notkerus. Tum primum martyria visa in Gallia censuit Severus, sed hujus lapsum superius satis refutavimus.

Lib. 5. c. 1. Lib. 7. c. 15. Lib. de cur. pro mort. agend. c. 6. Lib. 1. histor. Fr. & de glor. martyr. c. 49. Tom. 1. annal. A. C. 179. Paradin. lib. 1. hist. Burgund. Lib. 15.

His temporibus Romæ claruit M. Cornelius Fronto, princeps oratorum sui sæculi, quem ortu Aquitanum fuisse ferunt: claram Frontonum gentem ab Arvernis repetit Sidonius, cum Aspro, Frontonem avum maternum Arvernum fuisse significat: *Hinc avus Fronto, blandus tibi, sibi severus, qui exemplo esse potuisset his, quos habemus nos in exemplo.* Et Leoni Eorici consiliario atavum Frontonem tribuit gentilitium eloquentiæ Genium: *Suspende perorandi illud quoque celeberrimum flumen, quod non solum gentilitium, sed domesticum tibi, quodque in tuum pectus per succiduas ætates ab atavo Frontone transfunditur.* Non deest auctor, quo Petrocoriis Frontonem vindicemus: siquidem Frontonem primum Petrocoriorum Episcopum, Petrocorium, & Frontonis consulis fratrem agnoscit Julius Dexter: *S. Fronto Petragoricus patitur, frater Frontonis consulis.*

De glor. mart. cap. 49. In martyrol. 4. novemb. Lib. 4. ep. 21. Lib. 8. ep. 3. In chronic. A. C. 66.

Eundem-

Eundemque in agro Petrocoricæ urbis, in loco cui Linicasio nomen, natum prodidit Hrabanus: *Eodem die natale Fronti Episcopi & confessoris, terminis urbis Petrocoricæ, ex loco qui dicitur Linicasio, felix luminis sumpsit exordium.* In martyrol. kal. octobr.

Utut se habeat, hac ætate fuit in Aquitania Frontonum gens, quod nobis indicavit Gordianus Imperator, qui A. Frontoni ex causa fideicommissi manumisso ab ea, quæ ex provincia Aquitania originem ducebat, quærenti an originem ejus quæ manumiserat sequeretur, an testatoris: rescripsit libertum sequi conditionem manumittentis, non rogantis: liberti enim gentilitium manumissoris nomen ferebant: atque ita cum constet Frontonem libertum ab ea manumissum, quæ Aquitana fuisse proponitur, ipsam de Frontonum gente Aquitanica censeri par est. L. 2. C. de municip. & orig. lib. 10.

Hic Fronto celeberrimus fuit suæ ætatis orator, & in forensibus judiciis sollertissimus; Xiphilinus: ἀμέλει, καὶ Κορνήλιος Φρόντων ὁ τὰ πρώτα τῶν πότε Ῥωμαίων ἐν δίκαις φερόμενος: *Fuit & Cornelius Fronto magnæ auctoritatis, qui primas in agendis causis Romæ obtinebat.* In Adriano.

Sicco dicendi genere usus est: *Quatuor sunt*, inquit Eusebius apud Macrobium, *genera dicendi, copiosum in quo Cicero dominatur; breve in quo Sallustius regnat; siccum quod Frontoni adscribitur; pingue & floridum, in quo Plinius secundus quondam, & nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur.* Lib. 5. cap. 1.

Hoc dicendi genere ita placuit Fronto, ut innumeros sua ætate sectatores habuerit, & oratorum familiam duxerit, qui Frontoniani dicti sunt; teste Sidonio: eum frequentasse & audivisse se scribit A. Gellius, homo Gallus. Lib. 1. ep. 1. Lib. 13. c. 27.

Hunc artis rhetoricæ magistrum habuit Antoninus philosophus; auctores sunt Capitolinus, Eusebius, & Xiphilinus, ipsumque in tantum coluit auditor, ut ei statuam in senatu petierit, inquit Capitolinus, & consulem fecerit; de quo Ausonius: *Unica mihi amplectenda est Frontonis imitatio, quem tamen Augusti magistrum sic consulatus ornavit, ut præfectura non cingeret, sed consulatus ille cujusmodi ordinario suffectus bimestri spatio interpositus, ut sexta anni parte consumptus, quærendum ut reliquerit tantus orator, quibus consulibus gesserit consulatum, &c.* In chronic. A. C. 165. In panegyric. Gratian.

Imperante Antonino philosopho præses Aquitaniæ, & consul fuit L. Julius Julianus. Vetus inscriptio apud Gruterum: L. JULIO L. F. PAL. JULIANO PRÆTORI CURATORI CIVITATIS INTERAMNATIUM, NARTIUM PRÆF. MINICIA PROCONSULI PROVINCIÆ ACHAJÆ, LEG. LEGIONIS SECUND. AUGUST. LEGAT. AUGUST. PRO. PR. PROVINCIÆ AQUITANIÆ CONSULI OFFICIALES EJUS PROVINCIÆ AQUITANIÆ OPTIMO PRÆSIDI HOMINI BONO. pag. 422. inscr. 7.

Hic est, ni fallor Julianus, qui Pisonem collegam habuit in consulatu circa annum Christi CLXVIII. cujus consulatus meminit Lampridius. In Commod.

CAPUT XII.

Sub Severo Christiana religio effusa per universum orbem terrarum. Sterilitas in Aquitania. Sacrificium Lactoratensium pro salute Gordiani.

SEVERI tempore jam ab anno Christi CCI. Christiana religio late audiebatur per universum orbem terrarum. Non solum Judæis, sed etiam Græcis, & Barbaris eam innotuisse locuples testis Clemens Alexandrinus, auctor hujus ævi: ὁ δὲ γε τῷ διδασκάλῳ τῷ ἡμετέρῳ λόγος οὐκ ἔμεινεν ἐν Ἰουδαίᾳ μόνῃ, καθάπερ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ φιλοσοφία, ἐχύθη δὲ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πείθων Ἑλλήνων ὁμοῦ καὶ βαρβάρων κατ' ἔθνος, καὶ κώμην, καὶ πόλιν πᾶσαν ὅλους ὅλους, καὶ ἰδίᾳ ἕκαστον τῶν ἐπακηκούτων: *Magistri autem nostri verbum non mansit in sola Judæa, sicut philosophia in Græcia, sed diffusum est per totum orbem terræ, Græcorum* Lib. 6. stromat. in fin.

Source : BIU Cujas

simul & barbarorum gentibus, & vicis, & totis urbibus persuadens totas domos, & seorsum unumquemque ex iis qui audierunt. Christianam religionem jam tum in Hispania, Gallia, Aquitania, Britannia, Germania celebrem; testes synchroni fere Tertullianus: *Hispaniarum omnes termini, & Galliarum diversæ nationes, & Britanniæ inaccessa Romanis loca Christo subdita*: & Arnobius ubi vanam opinionem, quæ gentilium animis incubuerat, bella, clades, sterilitates, & alia mala quæcumque accidebant, odio Christianorum a Diis iratis immitti, refellit: *Si Alamannos, Persas, Scythas, idcirco voluerunt devinci, quod habitarent & degerent in eorum gentibus Christiani, quemadmodum Romanis tribuere victoriam, cum habitarent & degerent in eorum quoque gentibus Christiani: si in Asia, Syria, idcirco mures & locustas efferveseere prodigialiter voluerunt, quod ratione consimili habitarent in eorum gentibus Christiani; in Hispania, Gallia cur eodem tempore horum nihil natum est, cum innumeri viverent in his quoque provinciis Christiani? Si apud Getulos, tum Aquitanos hujus rei causa siccitatem satis, ariditatemque miserunt, eo anno, cur messes amplissimas Mauris, Nomadibusque tribuerunt, cum religio similis his quoque in regionibus verteretur?* Ex quo datur intelligi Aquitaniam annonæ inopia, & sterilitati soli valde laborasse.

Lib. adverſ. Judæos, Lib. 1. adverſ. gentes.

Gordiani Imperatoris studiosissimi fuere Aquitani, argumento est, quod pro salute Gordiani tauropolium, idest sacrificium taurorum fecit senatus municipalis Lactoratensium in Novempopulania, ex veteri inscriptione apud Gruterum: *Pro salute Imp. Antonini Gordiani Pii. Fel. Aug. totiusque domus divinæ, proque statu civit. Lactor. Tauropolium fecit ordo Lact. D. N. Gordiano II. & Pompejano Cos.* VI. ID. *dec. curantibus M. Erotio, & Festo Caninio sacerdos.* Hoc sacrificium factum Gordiano iterum, & Pompejano Coss. quod incidit in annum Christi CCXLIV.

pag. 29. inscr. 14.

CAPUT XIII.

Bituricensis Basilica Stephano Protomartyri dedicata ex privatis ædibus Leocadii senatoris. Donationes piæ per imaginariam venditionem. B. Lusor Leocadii senatoris filius.

DECII temporibus sub annum Christi CCLIV. Martialem, Dionysium, Saturninum, Austremonium, & alios primos evangelii præcones in Galliam venisse tradidit Gregorius Turonensis, gestorum Saturnini fidem secutus: sed jam satis in superioribus explosus error, & suo tempori restituta origo fidei Christianæ in Gallia & Aquitania.

Lib. 1. hist. cap. 28.

Eodem tempore Christiani apud Biturigas, teste Gregorio Turonensi, ædes a Leocadio nobilissimo senatore de stirpe Vettii Epagati martyris Lugdunensis ultro donatas, in ecclesiam commutarunt, Stephano protomartyri sacram: *Hæc est*, inquit auctor, *nunc ecclesia apud Biturigas urbem prima, miro opere composita, & primi martyris Stephani reliquiis illustrata.* Nec prætermittendum hujusmodi donationem a Leocadio factam specie venditionis, quod oblatis pro pretio ccc. aureis *tribus acceptis pro benedictione*, inquit Gregorius, *reliquum remiserit*. Nempe jure civili, quod erat commune omnium provinciarum orbis Romani, donationes fiebant per imaginariam venditionem sestertio, nummo uno, assibus quatuor, quod demum sublatum constitutione Justiniani. Et hæc venditionis adumbratæ ratio postea usu recepta in donationibus piis; Ordericus Vitalis de donationibus factis monasterio Uticensi: *Guillielmus autem Fulconis filius*

Lib. 1. hist. cap. 29.

l. ult. C. de donat.

Lib. 5. hist.

hæc

Source : BIU Cujas

hæc in capitulo palam conceſſit, & cum patre ſuo heres ipſe donationem ſuper altari ſancti Petri poſuit, & inde pro recognitione tunc unciam auri ex charitate monachorum recepit. Et infra: *Hanc itaque conceſſionem per textum evangeliorum ſuper altare portavit, ac poſtmodum ex charitate monachorum quinque Marcas argenti, & optimum cornipedem recepit.* Et iterum: *Ipſe* (Guillelmus Pantel) *poſtmodum totum feudum Guillelmi de Malci in quo fere* XXX. *acræ terræ ſunt, conceſſit, & inde ad ineundum iter ſancti Ægidii* XVI. *libras Rodomenſium ex caritate monachorum habuit.* Et Robertus Montenſis: *Willelmus de Vado miles vendidit, vel potius accepta charitate* XIII. *librarum & unius equi albi in perpetuam eleemoſynam dedit Deo & Alexandro abbati, & monachis Gemet tertiam partem terræ, quam habebat apud Duclarum, &c.* Et poſt: *Eodem quoque anno Rogerius Torel miles illuſtris Wlcatienſis territorii dedit eccleſiæ Gemet in perpetuam eleemoſynam apud Giſenneas* XVI. *& dimidiam acras terræ arabilis, & ſeptem acras nemoris in manu Waltheri Archiepiſcopi reddidit, pro hac autem donatione Rogerius Torel accepit ab abbate Alexandro nomine charitatis* XXX. *libras Andegavenſes & equum unum album a Willelmo de Lunda tunc cellario, duorum militum veſtimenta de Eſtanfort, ſui videlicet & alterius militis.* In ſupplem. Sigib. A. C. 1201.

Ædes ſenatorias a Chriſtianis in eccleſiam converſas ſcripſit Turonenſis, vix tamen adducor, ut Decianis temporibus furente perſecutione major eccleſia exſtructa fuerit; nam demum a Conſtantino Chriſtianis Baſilicas, ideſt majores eccleſias ædificandi facultas data fuit, teſte Euſebio, ante in cœmeteriis & cryptis conveniebant fideles. Lib. 10. c. 3.

Leocadio ſenatori filius fuit, Luſor nomine, inter confeſſores aſcitus miraculis clarus, cælo natus, in albis e vita migraſſe fertur. Ejus corpus conditum in Dolenſi vico pagi Biturici; Gregorius Turonenſis: *In Dolenſi autem Biturigi termini vico B. Luſor Leucadii quondam ſenatoris filius requieſcit, qui fertur in albis migraſſe a ſæculo.* Lib. de glor. conf. c. 92.

CAPUT XIV.

Genulfus Cadurcenſis Epiſcopus ejus miracula. Amphiteatrum Burdegalenſe, vulgo Gallieni palatium. Aquitania ab Alemannis vaſtata. Templum Arvernorum, cui Vaſſo nomen, exuſtum. Privatus Gabalorum Epiſcopus martyrio affectus. Caſſius & Victorinus martyres. Orientius Auſciorum Epiſcopus.

IMPERANTIBUS Valeriano, & Gallieno ſub annum Chriſti CCLXI. Genulfus civis Romanus a Sixto II. Epiſcopus ordinatus, cum Genito patre propagandæ fidei cauſa in Gallias deſtinatus, emenſo longo itinere Cadurcum Aquitaniæ oppidum pervenit, viduæ, a qua benigne hoſpitio exceptus, filium a dæmone arreptum curavit, Agilberti municipis filiam ſuſcitavit. Dioſcorus Princeps, ſeu rector civitatis miraculi fama percitus, advenas ad tribunal ſuum evocat, verberibus cæſos in clibanum ardentem mittit, flammis incolumes lambentibus, ut olim Aſſyrios pueros: plebs conclamat, viros inſontes, fidem quam prædicant veram & ſalutarem eſſe: interim ſubita morte conſumpto filio Dioſcori, Tyrannus caſu perculſus rogat eos, ut filium vita functum reſtituant, ejurato Deorum cultu ſe fidem Chriſti amplexurum obteſtatus. Genulfus Dioſcorum monet, ut ipſe cadaver dextra prehenſum in pedes ſiſtere jubeat: jubet Dioſcorus, & illico filium ſtantem & ſpirantem cernit: ad pedes ſancti cum uxore & univerſa familia provolutus Dioſcorus, erroris veniam deprecatur, &

Source : BIU Cujas

cum multis sacro baptismatis fonte lustratur, ex quo Cadurcensis ecclesia primum hunc veneratur Episcopum: nec tamen primum ab illo auditam fidem crediderim, cujus semina jam olim ab apostolicis temporibus a Martiale per Aquitaniam universam sparsa, veteres ecclesiarum tabulæ contestantur: sed atrocitate potestatum sepultam fidei memoriam, longo post tempore a Genulfo excitatam, & Christi nomen in hoc tractu velut postliminio restitutum. His gestis Genulfus cum patre transiit ad Bituriges, institutum prædicationis officium defunctus, Dianæ fanum spectris infestum expiavit, & Petri memoria insignitum Deo consecravit, Genitum parentem ibi mortuum sepeliit, ipse tandem Christi imperio feliciter aucto, migravit ad superos, septimo & decimo mensis januarii & juxta patrem sepultus: unde factum ut locus, cella sancti Genulfi dictus sit, vulgo *S. Genou*. Cum autem sacrum corpus multis sæculis ibi quievisset miraculis memorabile, a Biturigibus Parisios translatum, & in basilica SS. Virginis Mariæ depositum, ubi memoria ejus piissime colitur. Vitam ejus descripsit auctor perantiquus, qui editus est in bibliotheca Floriacensi, ex quo ista collegimus.

In Burdegal. n. 210. In chronic. Burdeg.

Gallieni tempore amphitheatrum, cujus reliquiæ visuntur, Burdegalæ conditum, ut existimarunt Helias Vinetus in Ausonium, & Gabriel Lurbeus, hoc argumento, quod vulgus, rerum antiquarum memoriæ tenacissimum, Gallieni palatium vocitat. Ridendi hoc loco Hispani scriptores rerum nostrarum imperitissimi, qui somniarunt Carolum M. adhuc adolescentem a patre fecessisse in Hispaniam ad Sarracenos, ibique Gallienæ regiæ puellæ amore captum eam duxisse uxorem, tum in Galliam cum ipsa reducem, augustas ædes ei exædificasse apud Burdegalam, quæ de uxoris nomine Gallienæ nomen acceperunt; de quo

Lib. 4. c. 11.

Rodericus Toletanus: *Fertur enim in juventute sua, a Rege Pipino Gallliis propulsatus, eo quod contra paternam justitiam insolescebat, & ut patri dolorem inferret, Toletum adiit indignatus, & cum inter Regem Galafrium Toleti, & Marsilium Cæsaraugustanæ dissensio provenisset, ipse sub Rege Toleti functus militia bella aliqua exercebat. Post quæ audita morte patris Pipini, in Gallias est reversus, ducens secum Galianam filiam Regis Galafrii, quam ad fidem Christi commissam duxisse dicitur in uxorem, fama est, & apud Burdegalam ei palatia construxisse.*

Gallieno ob libidinem & desidiam in reipublicæ ludibrium lapso, Alemanni Duce Chroco novarum sedium quærendarum causa in Gallias irruperunt sub annum Christi CCLXII. Aquitaniam, & cum primis Arvernensem pagum ferro ignique vastarunt, templis non pepercerunt, Fanum celeberrimum Arvernorum,

Lib. 1. histor. cap. 32.

cui Vasso nomen erat lingua Celtica, solo æquarunt; Gregorius Turonensis: *Veniens vero Arvernos delubrum illud, quod Gallica lingua Vasso Galatæ vocant, incendit, diruit, atque subvertit, &c. exin infestis armis Gabalos petiere Alemanni.* Privatus id temporis Gabalorum Episcopus in crypta Memmatensis montis qua latebat, ut plebis saluti se incolumem servaret, spreto idolorum cultu, verberibus & fustibus ad necem cæsus, paucis post diebus spiritum Deo efflavit; idem Turonensis: *Inruentibus autem Alamannis in Gallias, sanctus Privatus Gabalitanæ urbis Episcopus in crypta Memmatensis montis, ubi jejuniis orationibusque vacabat, reperitur, populi Credonensis castri munitione conclusus: sed dum oves suas bonus pastor lupis tradere non consentit, dæmoniis immolare compellitur, quod spurcum ille tam execrans, quam refutans, tamdiu fustibus cæditur, quoad usque putaretur exanimis, sed ex ipsa quassatione interpositis pau-*

Lib. 1. cap. 34. Sur. tom. 4. august. 21.

Lib. 8. car. 4.

cis diebus spiritum exhalavit. Hujus meminit Fortunatus:

Privatum Gabalus, Julianum Arvernus abundans,
Ferreolum pariter pulchra Vienna gerit.

In

In hac Galliarum clade Gabalorum civitas ab Alamannis exciſa, & inde ſedes epiſcopalis tranſlata Mimaten, quæ tunc temporis erat tantum vicus Gabalorum, ut docent nos vetera Geſta Privati, & Ado Trevirenſis; vicus inquam a contiguo monte Memmatenſi nomen nactus. In martyrol. 12. kal. ſept. Savaro in Sidon. car. 24.

Anno Chriſti CCLXVI. ſub perſecutione Valeriani & Gallieni Caſſius, & Victorinus in Arvernis martyrium fecerunt, quorum agonem deſcriptum a Præjecto Arvernorum Epiſcopo; auctor eſt Gregorius Turonenſis. Lib. 1. hiſt. cap. 33.

Eodem tempore eccleſiam Auſcienſem illuſtravit Orientius Epiſcopus, patria Oſcenſis, frater Laurentii martyris. Is primum intra Hiſpaniam melioris vitæ ſtudio in eremum ſeceſſit, ſed cum latere non poſſet virtutis fama, hoſtis inſidias veritus ne elationis ſpiritu tentaretur, clam tranſiit in Novempopulaniam, & in pago Beorretano in valle, quæ Capraria dicitur, oratorium poſuit, ubi oratione, jejuniis, & vigiliis fere attrito corpore, mortuo Urſiniano Auſcienſi Præſule, divina voce evocatus, eique in ſucceſſorem ſuffectus, ut legitur in ejus vita MS. Fœde aberravit Ado Trevirenſis, qui eum Toloſanum Epiſcopum credidit: nec cautius Bernardus Guidonis Orientium revocat ad tempora Theodorici Gothorum Regis, eumque a Theodorico ad Littorium Ducem Romanum miſſum narrat, ut de pace ageret: nam ipſe Julius Dexter Orientium confeſſorem, & Auxitanum Epiſcopum, & Vincentium martyrem & Archilevitam fratres profitetur, natos Orientio & Patientia, ex quo Orientius pervenire non potuit ad tempora quibus Gothi rerum potiti ſunt in Aquitania. Vita MS. orient. Epiſc. Auſc. In vit. ejuſd. In chron. ad A. C. 246.

CAPUT XV.

Galliæ receptæ ab Alemannis. Tetricus ex præſide Aquitaniæ Imperator electus Burdegalæ purpuram ſuſcipit. Arborius avus maternus Auſonii, ejus ſeceſſus apud aquas Tarbellicas. Galliæ iterum vaſtatæ a Germanis, & reſtitutæ a probo. Gallis vites colere permiſſum a Probo.

GALLIENI principatus Gallis pertæſis ob ejus libidinem & ſocordiam in tuendis Galliis adverſus Alamannos, Poſthumianus ab exercitu & Gallis Imperator electus. Is per annos ſeptem rem ſtrenue geſſit, Gallias reſtituit ſubmotis Germanis. Poſt Poſthumianum Gallias occupavit Victorinus, quo biennio poſt interfecto, Tetricus ſenator & præſes Aquitaniæ ab exercitu Imperator deſignatus, Burdegalæ purpuram ſuſcepit circiter annum a Chriſto nato CCLXX. Eutropius: *Huic ſucceſſit Tetricus ſenator, qui Aquitaniam honore præſidis adminiſtrans, abſens a militibus Imperator electus eſt, & apud Burdegalam purpuram ſumpſit.* Sed is Imperii pertæſus ob militum proterviam, Aureliano ultro ſe dedit anno Chriſti CCLXIV. Galliis incubante Tetrico Arborius Heduus vir domi nobiliſſimus, avus maternus Auſonii poetæ, proſcriptus patria & omnibus bonis, ſeceſſit aquas Tarbellicas oppidum Novempopulaniæ, ibique Æmiliam tenuis fortunæ duxit uxorem; de quo ipſe Auſonius: Lib. 10. Parental. 4.

Arborium Æduico ductum de ſtemmate nomen
Complexum multas nobilitate domos.
Qua Lugdunenſis provincia, quaque potentes
Ædues Alpino, quaque Vienna jugo.
Invida ſed nimium generique, opibuſque ſuperbis
Ærumna incubuit, namque avus & genitor
Proſcripti regnum quum Victorinus haberet
Victor, & in Tetricos recidit imperium.

Source : BIU Cujas

Tum profugum in terris per quas erumpit Aturrus,
Tarbellique furor perſtrepit Oceani.
Graſſantis dudum fortunæ tela paventem
Pauperis Æmiliæ conditio implicuit.

In Aureliano. Aurelianus ſublatis Tyrannis, Gallia magna ex parte recepit a Germanis. Galliarum vindicem agnovit Tacitus, ejus proximus ſucceſſor apud Vopiſcum: *Ille nobis Gallias dedit.*

Lib. 4. hiſt. Extincto Aureliano Tranſrhenani rurſus irrupere in Gallias, animo ibi conſidendi jam olim infixo. Cerialis ad Treviros & Lingones apud Tacitum: *Semper cauſa Germanis tranſcendendi in Gallias libido atque avaritia, & mutandæ ſedis amor, ut relictis paludibus & ſolitudinibus ſuis, fecundiſſimum hoc ſolum, voſque ipſos poſſiderent.* Probus ſub annum Chriſti CCLXXX. Gallias a

In probo. Barbaris armis evindicavit, ſexaginta nobiliſſimas civitates recepit; Vopiſcus: *His geſtis cum ingenti exercitu Gallias petit, quæ omnes occiſo Poſthumio turbatæ fuerant, interfecto Aureliano, a Germanis poſſeſſæ, tanta autem illic prælia feliciter geſſit, ut a barbaris ſexaginta per Gallias nobiliſſimas reciperet civitates.* In ſexaginta gentes Gallias diviſas ſignificare videtur Vopiſcus hoc loco,

Lib. 4. Lib. 3. Ann. quam in ſententiam Strabo Lugduni aram communi Gallorum ſententia Auguſto decretam ait, cum inſcriptione LX. gentium numero & imagine ſingularum: ampliore numero quatuor & ſexaginta civitates in Galliis ponit Tacitus: *At Romæ, non Treveros modo & Heduos, ſed quatuor & ſexaginta Galliarum civitates deſciviſſe.* Trecentas Galliarum nationes, urbes ſupra quadringentas ſtatuit Ap-

In Celtic. Lib. 2. de bell. Judaic. pianus: ἔθνη δὲ τετρακόσια, καὶ πόλεις ὑπὲρ ὀκτακοσίας: Gallos trecentis & quindecim gentibus numeroſos cenſet Agrippa apud Joſephum: πεντε δὲ καὶ τριακοσίοις πληθύνοντες ἔθνεσι.

In probo. In Domitia. cap. 7. In vit. Scopelia. Soph. Anno CCLXXXII. Galliis pacatis, Probus Gallis & aliis provincialibus vites colere permiſit, ut referunt Vopiſcus, Euſebius, & alii. Hoc pacto remiſſa lex Domitiani, ut in provinciis vineta ſuccideréntur, de qua Suetonius & Philoſtratus.

CAPUT XVI.

Tumultus Bagaudarum in Galliis. Saxones piratæ infeſti Oceano Aquitanico, unde claſſis a Diocletiano adverſus eos inſtituta. Urbicus ex uxorato Arvernorum Epiſcopus, ejuſque lapſus.

In Dioclet. Lib. 7. cap. 25. Lib. 10. In chronic. A. C. 290. DIOCLETIANI tempore ſub annum partæ ſalutis CCLXXXVI. Bagaudæ, id nomen agreſtium, & latronum factioni, latrociniis Gallias vaſtarunt, Æliano & Amando ducibus: adverſus quos Diocletianus miſit Maximianum Cæſarem, a quo facile fuſi & debellati ſunt, ut ſcripſere Aurelius Victor, Eutropius, Ado Viennenſis, & alii. Hi Foſſatenſe caſtrum præſidii cauſa vallis & propugnaculis munierunt, quod dictum eſt, caſtrum Bagaudarum.

A. C. 288. Temporibus Diocletiani & Maximiani cum Franci & Saxones mare Gallicum qua patet ab oſtio Rheni uſque ad Pyrenes promontorium myoparonibus infeſtum haberent, Imperatores claſſem inſtituerunt, præfecto Carauſio homine obſcuri generis, ſed conſilio & manu ſtrenuo, ut oram illam Oceani obſervaret; nempe Romanis ſingulari ſemper ſtudio fuit, ut a prædonibus tuta eſſent maria, & liberum commercium, ſine quo reſpublica ſtare non poteſt. Felicitatem principatus Auguſti hoc in primis argumento commendat Strabo, quod maria latrociniis purgaſſet, pace terra, marique parta: πρόσεστι δὲ καὶ ἡ νῦν εἰρήνη

Lib. 3. τῶν

τῶν λῃστηρίων καταλυθέντων. ὥθ ἡ σύμπασα ὑπάρχει ῥαστώνη τοῖς πλοϊζομένοις : *Accedit etiam quod nunc pax est, abolitis latrociniis, itaque summa est navigantibus securitas.* Sed quod Carausius res provincialium a piratis receptas non restitueret, eosque conniventibus oculis prædas agere pateretur, ut onustos præda exciperet, proscriptus capite Britanniam occupavit, & purpuram sumpsit; auctores sunt Orosius, & Eutropius. Post Carausium diu impacatus fuit tractus ille maritimus, ob crebros Saxonum excursus; testes ipse Sidonius: Lib. 7. c.25. Lib. 10. In panegyr. Avit. car.7.

Quin & Aremoricus piratam Saxona tractus
Sperabat cui pelle salum sulcare Britannum
Ludus, & assuto glaucum mare findere lembo.

Et ante Marcellinus: *Gallicanos vero tractus Franci & Saxones iisdem confines, quo quisque erumpere potuit, terra, vel mari prædis acerbis, incendiisque, & captivorum funeribus hominum violabant.* Ob id institutus præfectus oræ maritimæ ab ostio Rheni usque ad Santones, vel Garumnæ ostium, qui dictus est Comes littoris Saxonici, ut in notitia Imperii legitur: tractus maritimi Comitem appellat Marcellinus: *Præter Comitem littoris Saxonici impositus & Dux tractus Armoricani & Ebruicani.* (Sic enim legendum pro Nervicani docuit Josephus Scaliger in Ausonium) tractusque Armorici & Ebruicani limitis protendebatur per provincias quinque, per Aquitanicam primam & secundam, & per Lugdunenses secundam tertiam & quartam, ut proditum est in notitia Imperii, & sub dispositione Ducis tractus Armorici fuit castrum Blavia, quod situm est in Aquitania secunda, ad Garumnæ ostia, ubi excubabat præsidium militum, ut est in eadem notitia Imperii. Præfectum littoris Saxonici Namatium agnoscere videtur Sidonius, ubi per epistolam cum eo ludit, quod insidias poneret lepusculis Olarionensibus, & mox nuncium e Santonis ad se perveniisse ait de felici excursu per eum facto in Saxones piratas huic oræ infestos: *Subitus a Santonis nuncius nuper vos classicum in classe cecinisse, atque inter officia nunc nautæ, modo militis littoribus Oceani curvis inerrare contra Saxonum pandos myoparones, &c.* Lib. 27. Lib. 27. Lib.1. c. 6. Lib. 3. ep.6.

Anno Christi CCLXXXVIII. sub Diocletiano post Stremonium ex calculo Gregorii Turonensis, Urbicus ex senatore & uxorato, designatus Arvernorum Episcopus, ab uxore divertit (id enim moris erat, ut qui ad episcopatum, presbyteratum, diaconatum promotus esset, uxorem dimitteret, & ut sororem haberet, eaque episcopa, presbytera, vel diacona vocitaretur) sed is aliquando uxoris blanditiis & solicitamentis corruptus, de nocte eam admisit in cubiculum, & cum ea rem habuit, ex quo coitu nata est puella. Episcopus delicti pœnitentia adductus, in monasterium secessit graves a se pœnas exegit, ac demum expiato scelere ad urbem rediit, & mortuus sepultus cum uxore & nata in crypta Cantobennensi, juxta aggerem publicum, nomen retinet *Chantoin.* Lib. 1. hist. cap. 35. Greg. Nyss. ep.95. in add. conc. Tur. 2. cap. 22. Altissiod.can. 20. 21.

Source : BIU Cujas

CAPUT XVII.

Vincentius diaconus, Fides virgo, Capraſius martyres Aginnenſes. Julianus & Fereolus martyrium paſſi in Arvernis. Victorinus Pictavienſis Epiſcopus & martyr. Lupercus, Antoninus, Domninus, Martyres. Pax eccleſiæ data a Conſtantio in Gallia & Aquitania.

* CCLXXXXII. ANNO Chriſti*CCLXXXII. ſub Diocletiano Vincentius Diaconus Aginnenſis capite truncatus pro Chriſto in loco cui Pompejacus nomen, juxta Aginnum urbem; de quo martyrologium Romanum, Ado Trevirenſis, & Gregorius Turonenſis: ei extructa baſilica in loco martyrii ad Garumnam, quam a militibus Gundobaldi non impune direptam referunt Gregorius Turonenſis, & Aimoinus. Hujuſce Vincentii baſilicam ornavit, & ſtanno contexit Leontius Epiſcopus Burdegalenſis ſub annum Chriſti DLXI. teſte Fortunato, quam male Baronius attribuit Vincentio Hiſpano.

jun. 9. Lib. 7. c. 35. Lib. 3. c. 69. & 70. Lib. 1. c. 18. Tom. 7. annal. A. C. 561. n. 14.

Anno ſalutis CCCIII. ſæviente Diocletiano in Chriſtianos, multi martyres pro Chriſto decertarunt in Aquitania, Daciano præſide Galliæ & Hiſpaniæ: quem ob hanc cauſam extra ordinem in has provincias deſtinatum oportet, ut ſæpe fiebat: alioquin unum & eundem duas, maximaſque provincias obtinuiſſe dubitandum eſſet. Certe inclinante Imperio valde perturbata fuit ratio adminiſtrandarum provinciarum. In Hiſpaniam, quæ erat proconſularis provincia, Tribunos a Maximo miſſos cum jure gladii ad compeſcendos Priſcillianiſtas hæreticos; teſtis eſt Severus Sulpitius. Inter Aquitanos martyres, prior eluxit Aginni Nitiobrigum Fides virgo nomine digniſſima, quæ fruſtra a Daciano blanditiis miniſque tentata, ut Chriſti nomen ejuraret, obtruncato capite feliciter agonem implevit, ut legitur in ejus vita apud Surium, & in Romano martyrologio. Patria Aginnenſem vindicant indigenæ, ſed Hiſpanam affirmat Julius Dexter: de martyrii loco a noſtris non diſſentiens: *Agenni, in Gallia ſanctæ Virgines & martyres Fides & Sabina, domo, genteque Hiſpanæ, ex urbe Civitatenſi ſub Daciano paſſæ Galliarum & Hiſpaniarum crudeliſſimo præſide.* Et quidem, ut hoc obiter perſtringam, martyrii locum ſtatim cujuſque martyris patriam haberi par non eſt; nam ut martyrii diem natalem martyrum vocitabant, ita & locum martyrii pro patria martyrum ſumebant; eleganter Gregorius Nyſſenus: πατρὶς γὰρ μάρτυρος, τῷ πάθει ἡ χώρα: *Patria martyris eſt locus paſſionis.* Utut ſit ſacrum Fidei virginis & martyris corpus tranſlatum Conchas vicum Rutenorum in monaſterio ejus cultu, & memoria inſigni. Hujus tranſlationis meminit Ado Viennenſis: *Paſſio quoque beatæ Fidis, & ſociorum ejus apud Agennum, quæ poſtea Conchis tranſlata eſt.*

Dialog. 3. de vit. S. Martin. Tom. 7. 6. octob. A. C. 300. in orat. S. Theod. m. In chronic. A. C. 288.

Eodem anno, & præſide, Capraſius nobilis adoleſcens Aginnenſis, qui in ſpecu non procul Aginno urbe latebat declinandæ perſecutionis cauſa, cognitis præclaris Fidei trophæis, his accenſus alacris ad urbem rediit, martyrii deſiderio æſtuans, illico prehenſus, & ad præſidis tribunal perductus Chriſtianum ſe fatetur, honorum ſpem & pœnarum minas contemnit, denique invictus cæſo capite martyrii lauream adeptus eſt, ex geſtis ejus apud Surium, & martyrologio Romano. Hunc Nitiobriges primum ſibi Epiſcopum aſciſcunt, de quo valde dubitarim; nam geſta ejus adoleſcentem agnoſcunt, & ita blande a Daciano compellatum ferunt: *Video te decoratiſſimum juvenem.* Quis igitur credat epiſcopatus molem adoleſcenti creditam iniquiſſimis temporibus, perſecutionis æſtu laborante eccleſia? ſcio juniores aliquando ad epiſcopatus culmen provectos Timotheum, Remigium, & alios: ſed quo auctore dicant Capraſium fuiſſe Epiſcopum

Tom. 7. 16. octobr. Vincent. Beluac. lib. 12. cap. 133.

Source : BIU Cujas

pum non habent. Capraſium martyrem concelebrant geſta ejus; necnon in iiſdem Dulcidius Epiſcopus, & proximus ſucceſſor Phœbadii SS. Fidei, & Capraſii martyrum corpora elevaſſe, & eorum memoriæ baſilicam conſecraſſe narratur. Sed Epiſcopum neſciit Dulcidius, quem res eccleſiæ ſuæ, & cenſus deceſſorum ſuorum vix latere potuerunt. Baſilicæ S. Capraſii martyris meminere Gregorius Turonenſis, & Aimoinus, ſed omnes ſilent de epiſcopatu, quem haud dubie tacituri non fuiſſent, ſi de eo quicquam audiiſſent. Lib. 6. c. 12. Lib. 3. c. 69. & 70.

Eodem anno Julianus Viennenſis, Ferreoli tribuni militum Comes, flagrante perſecutione in Viennenſi urbe, Brivate apud Arvernos ſeceſſit, cumque ſeſe a militibus ad necem quæri ſenſiſſet, apud viduam benigne ſuſceptus delituit, donec proprio ſuaſu a vidua detectus, in manus perſequentium venit, & gladio præciſo capite, martyrio laureatus occubuit, ut docent geſta ejus apud Surium, Gregorius Turonenſis, qui ſe Juliani alumnum gloriatur, & martyrologium Romanum: Juliani truncum corpus Brivate conditum, ubi quieſcit; Sidonius: Lib. 2. de glor. M. cap. 1. In propempt. Carm. ult.

Hinc te ſuſcipiet benigna Brivas
Sancti quæ fovet oſſa Juliani.

Et idem Turonenſis: *Ecce adeſt Julianus a Brivate.* Et Fortunatus, loco ſupra laudato: Lib. 10. hiſt. cap. 29. Lib. 7. carm. 4.

Privatum Gabalus, Julianum Arvernus abundans.

Juliani caput a percuſſore Viennam delatum, ubi Ferreolo conſepultum, quod inſinuat ipſe Sidonius Mamerco Viennenſi per epiſtolam gratulatus de tranſlatis utriuſque martyris reliquiis: *Tibi ſoli conceſſa eſt in parte orbis occidui martyris Ferreoli ſolida tranſlatio, adjecto noſtri capite Juliani, quod iſtinc turbulento quondam perſecutori manus retulit cruenta carnificis.* Lib. 7. ep. 1.

Eodem anno Victorinus Pictavienſis Epiſcopus (perperam enim cuſum Pitabionenſis apud Hieronymum) martyrio coronatus eſt. His ſcripſit commentarios in ſacras ſcripturas, & adverſus hæreſes: Græcarum, quam Latinarum litterarum peritiorem fuiſſe, ait Hieronymus in cenſu ſacrorum ſcriptorum: & alio loco de ſtyli penuria eundem notat: *Inclyto Victorinus martyrio coronatus, quod intelligit eloqui non poteſt.* Inter diſertiores tamen eccleſiæ patres, & Gentilium litteris velut Iſraelitas Ægyptiorum ſpoliis & ſupellectile locupletes eum connumerat Auguſtinus: *Nonne aſpicimus quanto auro & argento, & veſte ſuffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus doctor ſuaviſſimus, & martyr beatiſſimus, quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius, ut de vivis taceam.* Is alius a Victorino Aquitanico, qui calculum Cycli Paſchalis compoſuit mandato Vigilii Papæ, anno Domini CCCCLX. teſte Gennadio. De ſcript. eccl. cap. 74. Martyrol. R. 2. novemb. d. cap. 74. Ep. ad Paulinum. Lib. 2. de doctr. Chriſtian. cap. 40. De illuſtr. ſcr. cap. 88.

Eodem etiam anno Lupercus martyrium paſſus Eluſæ in Novempopulania, teſte Baronio: tamen Joſephus Scaliger in Auſonium, ex veteribus quibuſdam vitis martyrum Aquitanorum, ſub Decio paſſum refert. Hunc concivem & martyrem ſuum prædicant Cæſarauguſtani, & inter martyres Cæſarauguſtanos numerat ipſe Prudentius: Tom. 2. annal. A. C. 303. Lib. 2. c. 7. Lib. Periſte. hymn. 4. Vid. zurit. in indic. rer. Arrag. ad A. C. 1489.

Ergo ter ſenis ſacra candidatis
Dives optato ſimul & Luperco
Perge conſcriptum tibimet ſenatum
Pangere pſalmis.

Populares vocitant: *S. Louberc.*

Source : BIU Cujas

Anno Christi CCCVIII. sub Maximiano Apamiæ, ad Aurigeram amnem, in pago Tolosano, martyrium subiit Antoninus, de quo in martyrologio Romano & aliis: non Apamiæ in Syria, ut sibi persuasit Vincentius Belvacensis, vel Pamiæ, quam Julius Dexter locat in Hispania Tarraconensi. Hujus martyris caput divinitus in naviculam missum adstantibus duabus aquilis albis per Aurigeram amnem, secundo flumine subvectum in Garumnam, & inde in Tarnem, ac e Tarne per Avarionem adverso amne perveniſſe in locum, qui tunc dicebatur Vallis nobilis, & postea S. Antonini nomen accepit, in finibus Cadurcorum & Rutenorum, quem locum olim Antoninus dum superstes erat prædicando verbum Dei adierat, unde notus erat Festo Principi, & domino illius loci, & caput littore expositum, Festum cujus esset cælitus admonitum cum magno cultu, & veneratione collegisse, proprias ædes in ecclesiam commutasse, in eaque caput martyris collocasse legitur in actis MS. hujusce martyris, quæ apud me sunt.

Lib. 13. spec. hist. c. 35. In chron. A. C. 308.

Eadem persecutione Diocletiani & Maximiani Rictiovaro præside, Domninus puer x. annorum martyrium passus Apriliaci, id nomen vico Aquitaniæ; cujus corpus Apriliaco a Normannis everso, primum ad Nobiliacense cœnobium, Pictaviensis diœcesis, deinde Anicium in Velaunis translatum per Godolenum Nobiliaci abbatem.

Anno Christi CCCX. postquam Diocletianus & Maximianus imperium dimisissent, Constantius una cum Galerio Maximino Augustus factus est, divisusque est inter eos ita Romanus orbis, ut Italiam, Africam, Gallias, Britanniam Constantius: Illyricum, Asiam, Orientem, Maximinus obtineret. Cæterum simul ut Constantius ad Imperium accessit, Christianis integra fuit Christianæ religionis professio in Gallia, & in illo tractu qui a Pyrenæo vergit ad Oceanum occidentalem, quod de Aquitania aperte interpretandum, & in aliis provinciis quæ ejus sorti obtigerant; Theodoritus: διωκομένων γὰρ τῶν ἀνὰ τὴν ἄλλην οἰκουμένην ἐκκλησιῶν, μόνῳ Κωνσάντῳ ὁ Κωνσαντίνου πατὴρ ἀδεῶς θρησκεύειν συνεχώρησε τοῖς Χριστιανοῖς. Et mox: ἐντεῦθεν εἰκότως ἐπὶ Κωνσαντίου περιόντος, ἂν ἐδόκει παρανόμου Χριστιανίζειν τοῖς Γαλάταις ἐπέκεινα Γαλάτης τε καὶ Βρεττανοῖς, καὶ ὅσοι περὶ τὸ Πυρηναῖον ὄρος οἰκοῦσι, μέχρι τῆς πρὸς ἑσπέραν Ὠκεανῆς. *Nam ecclesiis quæ erant in aliis orbis partibus persecutionem patientibus, solus Constantius Constantini pater Christianis permisit libere suam religionem colere... Hinc verisimiliter Constantio superstite, non videbatur illegitimum Christianam religionem profiteri, neque Gallis, neque Britannis, qui longe a finibus Italiæ habitant, neque his qui circa Pyrenæum ad Oceanum occidentalem usque habitant.*

Lib. 1. histor. cap. 6.

Source : BIU Cujas

RERUM AQUITANICARUM.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Græcorum error Chriſtianam fidem primum ſuſceptam in Gallia ſub Conſtantino. Præfectus prætorio Galliarum. Diviſio provinciarum an Conſtantino tribuenda. Illidius & Juſtus Arvernorum Epiſcopi. Exuperius rhetor Burdegalenſis. Tiberianus præf. præt. Galliarum.

NNO Chriſti CCCX. mortuo Conſtantio, Conſtantinus ejus filius natu major imperium cepit in Gallia & Britannia, conſpirantibus militum & provincialium votis; tum ſublato Maxentio tyranno rerum ſumma potitus, memor beneficii a Deo accepti, & victoriæ in ſigno crucis partæ, verum Dei cultum amplexus, pacem eccleſiæ reddidit, templa paganorum claudi juſſit, & ſacrificia vetuit ſolemni edicto. Sunt ſcriptores Græci, qui Celtas, & Gallos occiduos ſub eo primum Chriſti fidem ſuſcepiſſe ſcripſerunt; Sozomenus: ἤδη γὰρ τὰ πρὸς τὸν Ῥῆνον φῦλα ἐχριστιάνιζον, Κελτοί τε καὶ οἱ Γαλατῶν ἔνδον πεδιάδιοι τὸν Ὠκεανὸν προσοικοῦσι. *Nam gente quæ circa Rhenum habitant, Chriſtianæ factæ ſunt, Celtæ item & Galliæ ultimi, qui proxime Oceanum accolunt.* Et Cedrenus: ἐπὶ τούτου τοῦ Βασιλέως πολλὰ τῶν ἐθνῶν τὸν Χριστιανισμὸν προσεδέξαντο ἀπό τε Κελτῶν, καὶ Γαλατῶν τῶν ἑσπερίων. *Hoc Imperatore multi populi Chriſtianiſmum amplexi ſunt, Celtarum & Gallorum occidentalium.* Sed quam hoc falſum ſit, teſtes etiam Tertullianus & Arnobius uterque Africanus,

l.1. C. de Pagan.

Lib. 2. hiſtor. cap.6. id. Nicephor. lib.8. c. 33. In Conſtantin.

Source : BIU Cujas

qui post alterum a Christo sæculum Christi religionem in Gallia celebrem, & innumeros in ea Christianos fuisse contestantur: & ut adversus Græcos Græcorum fidem implorem, testis ipse Eusebius, qui Lugdunenses martyres sub tempus Aurelii Antonini prædicat, ac epistolam Lugdunensis ecclesiæ hac de re scriptam ad orientis ecclesiam suæ historiæ intexuit: & ante Constantinum ex eo satis testatus Christianismus in Gallia, quod Constantio patre Constantini imperante, Gallis impune fuit Christianam fidem profiteri, teste Theodorito. Et Lactantius in libris divinarum institutionum, quos Constantino inscripsit, Christi fidem in Gallia, & universo orbe antiquiorem agnoscit, cum Christi legem etiam in ipsa persecutione a solis ortu ad occasum propagatam ait: *Cum vero*, hæc sunt verba auctoris, *ab ortu solis usque ad occasum lex divina susceptа sit, & omnis sexus, omnis ætas, & gens, & regio unitis ac paribus animis Deo serviat, eademque sit ubique patientia, idem contemptus mortis, intelligere debuerant aliquid in ea re esse rationis, quod non sine causa usque ad mortem defendatur, aliquid fundamenti ac soliditatis, quod eam religionem non tantum injuriis & vexatione non solvat, sed augeat semper, & faciat firmiorem.* Certe fieri potuit, ut Constantinus Dei cultum in nonnullis Galliarum partibus, tot persecutionum clade, & Barbarorum irruptione & colluvie, intermortuum aut sopitum excitarit; atque ita Paulinus Victricium Rothomagensem Episcopum laudat, quod Christi fidem excoluerit in Nervici littoris tractu: *Quem*, inquit, *tenui antehac spiritu fides veritatis afflaverat*: & hac interpretatione lenire possis quod Græci scripsere de fidei incrementis in Gallia, alias omnino falsum & commentitium est, fidem in Gallia primum susceptam sub Constantino.

Lib. 5. c. 13.

Epist. 28.

Constantinus præfectos prætorio quatuor instituit, nempe Galliarum, Illyrici, Italiæ, & Orientis. Præfectum prætorio Italiæ in urbe; Præfectum prætorio Galliarum Treviris collocavit, auctore Zozimo; Præfecto prætorii Galliarum dati vicarii tres: primo sedes designata Treveris, secundo Lugduni, tertio Viennæ Allobrogum. Trevirensi vicario parebant utraque Germania, & Belgica, & Britannia insula; Lugdunensi quatuor, Lugdunenses cum Maxima Sequanorum, Viennensi prima, & secunda Narbonensis, & Aquitania prima & secunda, Alpes Grajæ & Penninæ, Alpes Maritimæ, Novempopulania, ut legitur in notitia Imperii Romani.

Lib. 2.

Constantinum Gallias divisisse ferunt in decem & septem provincias, in quarum censu fuere Aquitania prima & secunda, & Novempopulania: & eundem Aquitaniam scidisse in primam, & secundam, & tertiam, quæ dicta est Novempopulania. Primus a Constantino Sextus Rufus, qui breviarium historiæ Valentiniano scripsit, hujus divisionis meminit his verbis: *Sunt Galliæ, cum Aquitania, & Britannis decem & octo provinciæ, Alpes Maritimæ, provincia quæ & Massilienſis dicitur, Ambianenſis, Viennenſis, Narbonenſis, Novempopulania, Aquitaniæ duæ, Cottiæ Alpes, Maxima Sequanorum, Germaniæ duæ, Belgicæ duæ, Lugdunenſes duæ, in Britannia maxima Cæſarienſis, Britannia prima, Britannia ſecunda.* Sed hujus divisionis Galliarum, & singularum provinciarum Rufus non laudat auctorem.

Fatis functo Urbico Arvernorum Episcopo, Illidius in ejus successorem lectus, vir sanctitate, & miraculis clarus Treverici Imperatoris (is est Maximus tyrannus, qui Treveris Imperii sedem constituit) filiam a Dæmone arreptam purgavit, & curationis præmium tulit, ut Arvernorum civitas, quæ vectigalis præstatione in speciebus vini & tritici valde gravabatur, ob vecturæ difficultatem, in nummarium vectigal id commutaret. Is longæ ætatis senio confectus decessit circiter annum CCCLXXXV. Habuit archidiaconum nomine & re Justum, qui magistro consepultus, ut refert Gregorius Turonensis, tamen ipse Justus Episcopi nomine insignitur in epitaphio, quod ei positum refert Joannes Savaro in Sidonio: nempe Archidiaconi ob episcopalem jurisdictionem, in cujus partem

Lib. 1. histor. c. 40. & lib. de glor. confess. c. 35. 36.

Source : BIU Cujas

partem vocantur ſecundi ordinis antiſtites, nec non Epiſcopi vocati. Sic Claudianus Mamerci Viennenſis Epiſcopi frater, qui Sidonio antiſtes ordine in ſecundo dicitur, quod eſſet archidiaconus, a Gennadio Epiſcopus vocatur. Archidiaconos & chorepiſcopos promiſcue accepit Sigebertus, quaſi certarum regionum & villarum Epiſcopos, ob id quod ſuam diœceſim haberent: *Damaſus Papa decrevit, ne quid contra Epiſcopos præſumant archidiaconi, qui dicuntur chorepiſcopi, ideſt regionum vel villarum Epiſcopi.* lib. 4. ep. 11. Lib. de ſcript. eccleſ. c. 76. A. C. 384.

Temporibus Conſtantini Exuperius rhetor Burdegalenſis primum Toloſæ docuit, tum Narbonæ, ubi Dalmatii Cæſaris Conſtantini ex fratre nepotis filios grandi mercede inſtituit, & per eos præſes Hiſpaniæ factus, opibuſque auctus; tandem poſt reditum in Galliam Cadurci in Aquitania conſenuit, de quo Auſonius: In profeſſ. cap. 18.

Decedens placidos mores, tranquillaque vitæ
Tempora prædives finiſti ſede Cadurca.

Perperam Baronius, & auctor Epiſcoporum Cadurcenſium, Exuperium rhetorem Epiſcopum comminiſcuntur, hic Cadurcenſem, ille Toloſanum. Is enim adeo non fuit Epiſcopus Toloſanus, ut Toloſa ubi docebat injuria pulſus Narbonam ſeceſſerit, teſte Auſonio: nec temporum ratio patitur ut Exuperius rhetor Toloſanus idem credatur cum Exuperio Epiſcopo Toloſano; nam Exuperius rhetor claruit temporibus Conſtantini, Dalmatii filios docuit antequam Cæſares crearentur, quod incidit ſub annum CCCXXXVI. Exuperius vero Epiſcopus Toloſanus LXX. poſt annis floruit circa annum CCCCV. quapropter Joſephus Scaliger in Auſonium Exuperium rhetorem Toloſanum alium agnoſcit ab Exuperio Epiſcopo Toloſano. Nec recte tentatur Exuperium rhetorem Cadurcenſem Epiſcopum fuiſſe, ex eo quod Auſonius ſcripſerit, eum vitam finiiſſe ſede Cadurca: nam etſi ſedis nomen ſæpius ponatur pro cathedra epiſcopali, tamen hæc ſignificatio multum abeſt ab Auſonio, cujus verba plane innuunt Exuperium rhetorem laboribus & honoribus defunctum Cadurcum ſedem expetiiſſe otii & quietis ſtudio, non ob dignitatem ſacram vel profanam. Accedit quod Auſonius Exuperium in ſeceſſu laudat de opibus, quæ laus parum congruit Epiſcopo, & maxime hujus ævi. Gratiani præceptor fuit Auſonius, a quo ad conſulatum evectus, de eo ſolemnes huic gratias egit panegyrica oratione, qua præceptoribus liberorum, vel nepotum Conſtantini, quos docendi officio collegas vocat, gratia & dignitate ſe præfert: *Nolo*, inquit, *Conſtantini temporum taxare collegas, Cæſares docebantur, &c.* Quibus verbis, amabo, nonne notaſſe videtur Exuperium præceptorem liberorum Dalmatii Cæſaris, quod intra provincialis magiſtratus modum ſtetiſſet, & privatus vitam finiiſſet? A. C. 405. Lib. 1. c. 12.

Anno Chriſti CCCXXXIX. ſub Conſtantino Tiberianus vir diſertus, fuit præfectus prætorio Galliarum; auctores ſunt Euſebius, & Freculphus. In chron. A. C. 339. Lib. 3. cap. 21.

Source : BIU Cujas

CAPUT II.

Maximinus Trevirensis Episcopus, Maxentius Pictaviensis Episcopus Aquitani fratres. Titianus, Honoratus uterque præfectus Galliarum. Paulinus Aquitanus Trevirensis Episcopus. Hilarius Pictavensis Episcopus. Martinus discipulus Hilarii fundator Locociagensis monasterii. Phœbadius Aginnensis Episcopus.

SUB Constantio claruit Maximinus Aquitanus, Pictavis ortus, parentibus senatorii ordinis; fratrem habuit Maxentium nomine, cum quo sacris litteris eruditus, uterque episcopatus apice insignitus. Maxentius fuit Pontifex Pictavensis: Maximinus autem relicto patrio solo Treviros Galliarum metropolim migravit, Agroetio Præsuli in disciplinam se dedit, a quo presbyter ordinatus, defuncto sub annum CCCXLV. successit in episcopatu, quem magna cum laude gessit, fidem Nicænam acerrime propugnavit adversus Arianos, Constantii gratia ferocientes: ejus monumenta adversus Arianos commendat Athanasius: Athanasium ipsum a Constantio proscriptum toto orbe exulem benigne suscepit, & clam apud se biennio integro & mensibus quatuor fovit. Auctores sunt Lupus scriptor ejus vitæ apud Surium, Theodoritus, & alii. Monasterium Ascetarum suburbio Trevirensi exstruxit, cujus meminit Augustinus; concilio Sardicensi interfuit anno Christi CCCXLVII. & concilio Agrippinensi anno CCCLI. Haud diu post cum in Aquitaniam emigrasset ibi vita decessit.

Disput. 1. contra Arrianos.

Tom. 3. 19. maii.

Lib. 2. c. 1.

Lib. 8. confess. cap. 6.

Anno Christi CCCXLIX. Titianus vir eloquens præfecturam prætorii Galliarum gessit. Auctores sunt Hieronymus & Freculphus. Is alius a Julio Titiano oratore, præceptore Maximini junioris, de quo Capitolinus, Ausonius, & Sidonius. Sub Constantio Honoratus fuit præfectus prætorio Galliarum, deinde primus præfectus urbi Constantinopoli sub annum CCCLXIII. ut scribunt Hieronymus & Sozomenus.

In chron. A. C. 349.

Tom. 2. lib. 4. cap. 8.

In Maxim. jun. in paneg. & ep. 16.

Paulinus etiam Aquitanus haud dubie e Paulinorum gente clarissima in Aquitania, & discipulus Maximini, defuncto successit in episcopatu sub annum Christi CCCLIII. in Aquitaniam profectus cum lecta Trevirorum manu, sacrum corpus decessoris repetiit ex Aquitania, idque Treviros extulit, Aquitani eum armis repellere moliti sunt, sed fulgurum & tonitruum fragore deterriti, a vi se continuerunt; auctore eodem Lupo.

Lib. 1. ep. 1. in chronic.

Anno C. 363. lib. 4. c. 22.

Anno circiter CCCLIII. Hilarius civis Pictavensis e conjugato electus Pictavensis Episcopus, acerrimus ecclesiæ Catholicæ defensor adversus Arianos.

Eodem anno Martinus jam Christianus factus, abjecto militiæ cingulo, accessit ad Hilarium Pictavorum Episcopum, seque ipsi in discipulum tradidit, humilitatis studio diaconatus ordinem ab eo accipere renuit, Exorcistæ admisit; testes Severus & Paulinus. Anno CCCLV. monasterium Locociagense haud procul Pictavis exstruxit, & cœtum monachorum illic locavit, ut Gregorius Turonensis auctor est.

Lib. 1. cap. 4.

Lib. 1. de vit. S. Martin.

Lib. 4. de S. Martin. c. 30.

Edicto a Constantio emisso, ut Episcopi, qui cum Arianis non sentirent, & Athanasii damnationi non subscriberent, in exilium truderentur, Hilarius, & alii Gallicani Episcopi Arelate, & Biterris concilia habuere pro tuenda fide Catholica, & a Saturnini Arelatensis Episcopi, & sociorum Arii sectatorum communione se segregarunt. Hanc ob causam factione Arianorum Hilarius Pictavensis, Paulinus Trevirensis, Rodanius Tolosanus, a Constantio in Phrygiam relegati anno CCCLVI. testes Severus, Socrates, Sozomenus, & alii. Hilarius in exilio elegantes libros scripsit adversus Arianos, de quibus Hieronymus,

Lib. 2. sacr. hist.

Source : BIU Cujas

mus, & Gregorius Turonenſis: unde idem Hieronymus Hilarium Latinæ eloquentiæ Rhodanum vocitat. Et alio loco: *Hilarius*, inquit, *Gallicano cothurno attollitur*. Anno CCCLIX. a Conſtantio coactum eſt concilium Arimini Italiæ, in quo Nicæna fides firmata. Huic concilio interfuere Epiſcopi Galliæ & Aquitaniæ, patribus decretæ annonæ, & metata a fiſco, ſed noſtri reſpuerunt, ſuiſque ſumptibus vivere maluerunt, ut libertatem fidei tuerentur; Severus: *Quadringenti & aliquanto amplius occidentales Epiſcopi Ariminum convenere, quibus omnibus annonas & cellaria dare Imperator præceperat; ſed id noſtris, ideſt Aquitanis, Gallis, ac Britannis indecens viſum: repudiatis fiſcalibus, propriis ſumptibus vivere maluerunt, tres ex Britannia inopia proprii, publico uſi ſunt, cum oblatam a cæteris collationem reſpuiſſent, ſanctius putantes fiſcum gravare, quam ſingulos.* Ariminenſi ſynodo celebrata Epiſcopi per vim detenti, ut novæ fidei profeſſioni fallacibus verbis conceptæ ſubſcriberent impulſi; fortiter reſtitere Phœbadius Aginnenſis Epiſcopus, quem Severus ſuum vocitat, & Servatius Tungrenſis Epiſcopus; ſed tandem exilii & cruciatuum metu, & tædio diutinæ detentionis lapſi ſunt, ut fuſe narrat Severus: Phœbadius is eſt, qui male apud Hieronymum Sœbadius dicitur, & libri in Arianos ſcriptione commendatur: vulgo *S. Fiary*, ad quem ſimul, & ad Delphinium Burdegalenſem Epiſcopum Ambroſii extat epiſtola. Eodem anno CCCLIX. in oriente celebrata eſt ſynodus Seleucienſis, cui Hilarius exul interfuit, ſolemni prius de fide conteſtatione facta, ob id quod dolo ab Arianis iniquiores de Gallorum fide rumores ſpargebantur. Cum Ariani perſpexiſſent Hilarium ubique occurrere, & in oriente novas turbas ciere, apud Conſtantium effecere, ut domum revocaretur: *Poſtremo*, hæc ſunt verba Severi, *quaſi diſcordiæ ſeminarium & perturbator orientis redire ad Gallias jubetur, abſque exilii indulgentia.* Paulinus, & Rodanius in exilio defuncti ſunt. Paulinus libros edidit contra Arianos, quos celebrat Athanaſius, adeoque in veneratione fuit, ob ſanctitatem, & doctrinæ integritatem, ut Athanaſio magnus vocetur: ὁ μέγας Παυλίνῳ τε ὁ τῶν Γαλλίων. Hilario ab exilio redeunti Martinus Romam uſque occurrit, & Pictavos eum reduxit. Hilario reduce in Galliam quartum poſt exilii annum, plura concilia congregata in Gallia, auctore Hilario, de quibus meminit Athanaſius. Ariminenſe conciliabulum damnatum, Nicæna fides ſuſcepta, Arius damnatus. Saturninus Arelatenſis Epiſcopus eccleſia pulſus: Paternus Epiſcopus Petrocorienſis ob Arianæ hæreſis labem ſacerdotio depoſitus: denique Hilarii opera Galliæ ab infandæ hæreſis lue ſalvæ, & incolumes evaſerunt; Severus: *Illud apud omnes conſtitit, unius Hilarii beneficio Gallias noſtras piaculo hæreſis liberatas.* Idem teſtatur Sozomenus, non uno loco, unde & Hilarius Hieronymo magnus ſuſtentator eccleſiæ prædicatur. Hilarius conjugem habuit, & ex ea unicam filiam nomine Abram, ad quam in exilio poſitus epiſtolam ſcripſiſſe dicitur de colenda virginitate: de ejus pudore adeo ſolicitus fuit, auctore Fortunato ipſius vitæ ſcriptore, ut cum ſentiret illam de nuptiis cogitare, precibus mortem ei a Deo impetrarit. Hilarius præter libros de fide, primus ſacros hymnos in eccleſia concinendos edidit; Hieronymus: *Cum & Hilarius Latinæ eloquentiæ Rhodanus Gallus ipſe, & Pictavis genitus in hymnorum carmine Gallos indociles vocet.* Hilarium in ſacro epode æmulatus Ambroſius; Sigebertus: *Ambroſius poſt Hilarium Pictavienſem hymnos in eccleſia primus canendos compoſuit.*

Lib. 2. c. 29.
Lib. 4. c. 8.
Lib. de ſcript. eccleſiaſt. cap. 100.
Lib. 1. hiſtor. c. 38.
Lib. 2. epiſt. ad Galat.
in ep. ad Paulinum.
Lib. 2. hiſtor. ſacr.
Lib. de illuſtr. eccl. ſcript. c. 108.
Epiſt. 55.
In apolog. ad Conſtant. & in ep. ad Solitar.
Ep. ad Epictetum Corinth. Epiſc.
Lib. 2. hiſtor. ſacr.
Lib. 3. c. 14. & lib. 5. c. 12.
Pſal. 58. & in chron. A. C. 364.
Lib. 2. ep. ad Galat.
A. C. 391.

Source : BIU Cujas

CAPUT III.

Aquitanis frumentum imperatur in expeditionem Germanicam. Aquitania vastata a Germanis. Clades Germanorum in Argentoratensibus campis. Florentius præfectus prætorio Galliarum. Minervius rhetor Burdegalensis. Galliæ tributis levantur a Juliano. Alcimus & Delphidius rhetores Aquitani. Rursus Aquitania annonam subministrat in expeditionem Germanicam. Delphidii rhetoris libertas dicendi. Nebridius præfectus prætorio Galliarum. Germanianus inde præfectus prætorio Galliarum. Julianus quo consilio favit Hilario exulanti. Gaudentius præfectus Aquitanici & Gallici littoris.

DUM res divinæ rite hoc pacto disponuntur in Gallia & Aquitania, Constantius anno Christi CCCLVII. arma moturus in Alamannos Galliarum limiti infestos, Aquitaniæ frumentum imperavit in hanc expeditionem, & interim Valentiæ Cavarum substitit, quoad annona ex Aquitania subveheretur; Lib. 14. Ammianus: *Constantius consulatu suo septies & Cæsaris iterum egressus, Arelate Valentiam petit in Gundomadum & Vadomarium fratres Alamannorum Reges arma moturus, quorum crebris excursibus vastabantur confines limitibus terræ Gallorum, dumque ibi diu moratur, commeatus operiens, quorum translationem ex Aquitania verni imbres solito crebriores prohibebant, auctique torrentes, Herculius advenit, &c.* Nihil memorabile gestum hoc bello, Germanis pacem per legatos petentibus statim pacto fœdere.

Anno Christi CCCLVIII. Rursus Germani superato Rheno, Gallias late vastarunt usque ad oram Oceani, quibus finibus comprehenduntur Armonica & Lib. 3. Aquitania, quæ Oceanum attingunt; Zozimus: Ἰουλιανὸς δὲ τὰ μὲν Κελτῶν στρατιωτικὰ διεφθαρμένα κατὰ τὸ πλέον εὗρεν· τοὺς δὲ βαρβάρους ἀκώλυτον ἔχοντας τὴν τοῦ Ῥήνου διάβασιν, καὶ μέχρι σχεδὸν τῶν πρὸς θαλάττῃ πόλεων διεληλύθοτας: *Julianus autem quum totam apud Celtas rem militarem majori ex parte labefactatam, & perditam reperisset a barbaris, liberum arcente nemine Rheni transitum habentes, & propemodum ad urbes usque mari proximas grassantes.* Ad propulsandos Germanos Julianus a Constantio Cæsar declaratus, & in Galliam missus cum validissimis copiis, qui eos in campis Argentoratensibus gravi prælio fudit, Agrippinam Coloniam, & quamplura oppida a barbaris direpta recepit & instauravit, & parta victoria apud Parisios hyemavit. Anno CCCLIX. improbus delator in Aquitania cum ad solemne epulum vocatus vidisset lectos accubitorios toralibus purpureis, clavis distinctis stratos, & pariter mensam mantilibus purpureis clavis consitis instratam, clavos purpureos e medio rapuit, anteriorem chlamydis imperatoriæ partem esse fingens, totamque domum perscrutatus, causatus domi integrum paludamentum regium cælari, quod forte subjecerat, re delata ad præsidem, opulentam domum bonis evertit, & hæc est Lib. 16. sententia Ammiani, qui rem paulo obscurius narrat his verbis: *Tunc illud per Aquitanos evenit, quod latior fama vulgarat, veterator quidam ad lautum convivium rogatus, & mundum, qualia sunt in iis regionibus plurima, cum vidisset linteorum toralium par, duos clavos ita latissimos, ut sibi vicissim arte ministrantium cohærerent, mensamque operimentis paribus tectam anteriorem chlamydis partem utraque manu vehens, intrinsecus structuram omnem ut amictus adornaverat principales quærens, patrimonium dives evertit.*

Sub

Source : BIU Cujas

Sub Juliano Florentius fuit præfectus prætorio Galliarum, adfuitque in pugna Argentoratensi; auctore Ammiano: *Accessit huic alacritati plenus celsarum potestatum assensus, maximeque Florentii præfecti prætorio, periculose quidem, sed ratione secunda pugnandum esse censentis.* Ejusdem meminit Zozimus: Φλωρεντίῳ τῆς αὐλῆς ἐν τοῖς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνεσιν ὑπάρχῳ γενομένῳ, κατὰ τοὺς χρόνους ἐν οἷς Ἰουλιανὸς ὁ μέγας τὴν τοῦ Καίσαρος εἶχε τιμὴν Λουκιανὸς ἦν υἱός: *Florentio qui apud Transalpinas gentes præfectus prætorii fuerat id temporis, quo magnus ille Julianus dignitatem Cæsaris obtinebat filius fuit Lucianus.* Florentium sub Juliani principatu Galliarum prætorem furti perstringit Libanius: Φλωρέντιος δὲ ὁ μὲν ὕπαρχος ἐδίκαζεν, ὡς κλέπτειν δε εἰδὼς καὶ τότε εἰληφώς. *Florentius autem prætor quidam jus dicebat, sed ut furandi peritus & tunc convictus.*

Lib. 16.

Zozimus lib. 5. init.

orat. funebr. Julian. tom. 2.

Anno Christi CCCLIX. Romæ cum laude docuit Minervius rhetor Burdegalensis, de quo Hieronymus: *Minervius Burdegalensis rhetor, Romæ florentissime docet*: hunc præceptorem suum agnovit, primumque inter rhetores Burdegalenses laudavit Ausonius:

In chronic. A. C. 359.

In prof. Burdig. ep. 1.

Primus Burdigalæ columen dicere Minervi.

Anno CCCLX. Julianus dum per hyemem a bello vacaret, Galliarum solatio prospexit, easque tributo levavit, frustra intercedente Florentio præfecto prætorio Galliarum; Ammianus: *Dumque per inducias licet negotiosas & breves ærumnosis possessorum damnis mederi posse credebat, tributi ratiocinia dispensavit; cumque Florentius præfectus prætorio cuncta permensus, ut contendebat, quicquid in capitatione deesset, ex conquisitis se supplere firmaret, talium gnarus animam prius amittere, quam hoc sinere fieri memorabat: ob quæ præfecto prætorio ferri non posse clamante, se repente factum infidum, cui Augustus summam commiserit rerum, Julianus eum sedatius leniens scrupulose computando, & vere, docuit non sufficere, verum etiam exuberare capitationis calculum ad commeatuum necessarios apparatus, nihilominus tamen diu postea indictionale augmentum oblatum sibi, nec recitare, nec subnotare perpessus humi projecit.* Et idem alio loco de Juliano: *Quod profuerit anhelantibus extrema penuria Gallis, hic maxime claret, quod primitus partes eas ingressus pro capitibus singulis tributi nomine vicenos quinos aureos repetit flagitari, discedens vero septenos tantum munera universa complentes, ob quæ tanquam solem sibi serenum post squalentes tenebras affulsisse cum alacritate & tripudiis lætabantur.*

Lib. 17.

Lib. 16.

Per id tempus Alcimus & Delphidius oratores in Aquitania claruerunt; Hieronymus: *Alcimus & Delphidius rhetores in Aquitania florentissime docent*: Utrumque inter professores Burdegalenses celebrat Ausonius. Abundantiam Delphidii, fortitudinem Alcimi laudat Sidonius. Prosa, versuque Gallias illustrasse Delphidium testis Hieronymus in epistola ad Hedibiam: *Majores tui Paterius atque Delphidius, quorum alter antequam ego nascerer rhetoricam Romæ docuit, alter me jam adolescentulo omnes Gallias prosa versuque suo illustravit ingenio.*

In chron. 360. Carm. 2. & 5. Lib. 5. ep. 10.

Anno Christi CCCLXI. Julianus dum secundam expeditionem instruit in Germanos, annonam ex more petiit ex Aquitania, sed moræ impatiens non expectato annonæ Aquitanicæ subsidio, Francorum, quos Salios vocant, fines ingressus, eos debellavit; Ammianus: *At Cæsar hyemem apud Parisios agens, Alamannos prævenire studio maturabat ingenti, nondum in unum coactos, sed in insaniam post Argentoratum audaces omnes, & sævos, operiensque julium mensem, unde sumunt Gallicani procinctus exordia, diutius angebatur; nec enim egredi poterat, antequam ex Aquitania æstatis remissione solutis frigoribus & pruinis veheretur annona, &c.*

Lib. 17.

Anno Christi CCCLXII. Numerio rectore Narbonensis provinciæ peculatus reo postulato apud Julianum (is enim pro tribunali jus dicere solebat) cum reus inficiatione se tueretur, & Delphidius supra laudatus, quem oratorem acerrimum vocat Ammianus, vehementius dixisset: *Ecquis nocens erit, si negare sufficiet?* Julianus ex tempore: *Ecquis*, ait, *innocens erit si accusare sufficiet?*

Lib. 18.

Anno CCCLXIII. Julianus Parisiis agens a militibus Augustus acclamatus imperii insignia suscepit: ob id Florentius præfectus prætorio Galliarum a Constantio constitutus, fuga elapsus est ad Constantium: re cognita Constantius in Florentii locum Nebridium præfectum prætorio Galliarum submisit, semivirum appellitat Libanius: Νεβρίδιον τις ἀνὴρ, μᾶλλον δὲ ἀνδρόγυνον ὕπαρχον ὤν. *Nebridius quidam vir potius semivir qui prætor erat*, quem Julianus adhuc fluctuans & consilii impos admisit. Florentius a Constantio exceptus & factus præfectus prætorio Illyrici; tum Julianus submoto Nebridio e Galliis digressurus, ut in Constantium arma converteret, Germanianum præfectum prætorio Galliarum instituit, ut scribit Ammianus.

In orat. funeb. Julian.

Lib. 20. 21. & 26.

Julianus dum Galliis præfuit Cæsaris potestate impietatem animo cælavit, & Christianum palam se finxit, ut Gallorum gratiam sibi conciliaret, quos noverat Christianæ religionis valde studiosos; Ammianus: *Utque omnes, nullo impediente, ad sui favorem illiceret, adhærere cultui Christiano fingebat, a quo jampridem occulte desciverat, &c.* Hoc consilio Julianus favit Catholicis adversus Arianos, & ipsi Hilario exulanti, quod aperte ipse significat in libello ad Constantium: *Nec levem habeo querelæ meæ testem, Dominum dominum meum religiosum Cæsarem Julianum, qui plus in exilio meo a malis contumeliæ, quam ego injuriæ pertulit.*

Lib. 21.

v. Theodor. lib. 3. c. 4.

Juliano a militibus Augusto acclamato in Gallia, Gaudentius missus a Constantio in Galliam cum copiis, ut Aquitanicum & Gallicum littus tueretur; Ammianus: *Qui cum eo venisset, mandatorum Principis memor, per litteras Cretione Comite, quid ageretur edocto, reliquisque rectoribus, lecto undique milite fortiore, translatisque ab utraque Mauritania discursatoribus expeditis Aquitaniæ & Galliæ objecta littora tuebatur arctissime.*

Lib. 21.

CAPUT IV.

Germanianus, Viventius, Florentius secundum præfecti prætor Galliarum. Hilarii Pictavensis obitus. Martinus in Turonensem Episcopum lectus. Julius Ausonius medicus. Pontius Paulinus Aquitanus Nolanus Episcopus. Saturninus secundus præses Aquitaniæ.

Lib. 26. l. 5. C. de Tyronib. l. 4. & l. 7. C. de cens. sine adscript. lib. 30. l. 5. C. de cens. sine adscript. lib. 27.

GERMANIANUS prætori Galliarum præfecturam gessit usque ad initia Imperii Valentiniani & Valentis; Ammianus: *Et orientem quidem regebat potestate præfecti Sallustius: Italiam vero cum Africa & Illyrico Mamertinus: & Gallias provincias Germanianus.* Mox anno CCCLXVIII. qui fuit primus annus Imperii & consulatus eorundem Augustorum, Viventius factus est præfectus prætorio Galliarum, ut elicitur ex codice Theodosiano. Is idem est, qui Juventius, de quo Ammianus. Anno Christi CCCLXIX. iterum Florentius fuit præfectus prætorio Galliarum, ut observatur etiam ex codice Theodosiano, cujus secundæ præfecturæ meminit Ammianus.

Eodem anno CCCLXIX. Hilarius Pictavensis Episcopus Pictavis vita migravit,

Source : BIU Cujas

gravit, ex Hieronymo. De tempore ipsius obitus non consentiunt Severus Sulpitius, & Gregorius Turonensis: hic enim ait quarto Valentiniani & Valentis anno Hilarium mortuum esse; ille vero sexto post reditum ab exilio anno obiisse tradit. In chron. A. C. 369. Lib. 2. histor. sacr.

Anno CCCLXXV. Martinus e Locociagensi monasterio raptus ad episcopatum Turonensem. testes Severus, & Gregorius Turonensis. Hic reliquias ethnicismi destruxit in Gallia, fana & simulacra dæmonum evertit, quorum cultores ea ætas vocitabat paganos, quod agrestes serius Christianam religionem susceperint. Lib. 3. histor. cap. 36. Lib. 1. de vit. S. Mart. Lib. 4. de mirac. S. Mart. cap. 30.

Sub Valentiniano Julius Ausonius, origine Vasatensis, domicilio Burdegalensis, professione medicus claruit in Aquitania; de quo Ausonius filius: Parental. 1.

Præditus & vitas hominum ratione medendi
Porrigere, & satis amplificare moras.

Et Marcellus Medicus: *Nec solum veteres medicinæ artis auctores Latino dumtaxat sermone perscriptos, cui rei operam uterque Plinius, & Apulejus, & Celsus, & Apollinaris, ac Designatianus, aliique nonnulli etiam proximo tempore inlustres honoribus viri, cives ac majores nostri, Siburius, Eutropius, atque Ausonius commodarunt lectione scrutatus.* In ep. præfixa lib. de medica. & c. 25. ejusd. lib.

Hic a Valentiniano artis fama in palatium accitus, & ab eo præfectus prætorio Illyrici factus; de quo Ausonius F. ubi patrem inducit: In epiced. in Patr.

Præfectus magni nuncupor Illyrici.

Ex Æmilia Æonia conjuge suscepit D. Ausonium, qui primum rhetor Burdegalensis, deinde a Valentiniano in comitatum evocatus, præceptor fuit Gratiani & Valentiniani junioris, ut ipse de se testis est in epistola ad Theonem: Ep. 4.

Ausonius cujus ferulam nunc sceptra verentur.

Anno CCCLXXV. Anicius Pontius Paulinus factus est consul, ut legitur apud Baronium: ejus consulatum celebrat Ausonius: Tom. 4. annal. A. C. 375. Ep. 24.

Paulinum, Ausoniumque viros quos sacra Quirini
Purpura & auratus trabeæ velavit amictus.

Is fuit Aquitanus ex clarissima Aniciorum familia. Paulinum splendore generis in partibus Aquitaniæ nulli secundum dixit Ambrosius, Burdegalæ natum prodidit Uranius presbyter, qui ejus vitæ summam, vel potius mortem literis commendavit: *Sanctus Paulinus Episcopus Burdegala oppido Galliarum oriundus fuit.* Ep. 36. Apud Sur. tom. 3. jun. 22.

Aliis videtur natus Hebromagi, quod est oppidum ad confluentes Durani & Garumnæ, patriam ipse Paulinus appellat in epistola ad Severum: *Embromagum enim, non hortuli causa, ut scribis, reliquimus, sed paradisi illum hortum prætulimus & patrimonio & patriæ, quia illic magis domus vera, ubi æterna, ibi verius patria, ubi originalis terra & principalis habitatio.* Ep. 5.

Præceptorem habuit D. Ausonium, ut testatur Ausonius in epistola ad Paulinum: Ep. 23.

---- Ego sum tuus altor & ille
Præceptor primus, veterum largitor honorum
Primus in Aonidum qui te collegia duxi.

Source : BIU Cujas

In poetica adeo profecit, ut in agone coronam lemniſcatam meruerit, de qua Auſonius in epiſtola ad eundem:

Epiſt. 20.

Et quæ jam dudum tibi palma poetica pollet
Lemniſco ornata eſt, quo mea palma caret.

Ep. ad Paulin. In oratoria quantum potuerit, idoneus arbiter Hieronymus in epiſtola ad eundem: *Magnum habes ingenium, & infinitum ſermonis ſupellectilem, & facile loqueris, & pure, facilitaſque ipſa & puritas mixta prudentiæ eſt; capite quippe ſano omnes ſenſus vigent, huic prudentiæ & eloquentiæ ſi accederet vel ſtudium, vel intelligentia ſcripturarum, viderem te brevi arcem tenere noſtrorum.* Uxorem duxit Theraſiam nomine, ex qua filium ſuſcepit, octavo ab ortu die raptum, ut ipſe teſtis, tum ad conſulatum ordinarium provectus anno CCCLXXV. ut dixi.

In paneg. de Celſ. puer.

Sub Valentiniano, Saturninus ſecundus fuit præſes Aquitaniæ, ut docemur ex inſcriptione veteri apud Gruterum: *Saturnino ſecundo V. C. præſidi provinciæ Aquitanicæ.*

p. 465 inſcr. 8.

CAPUT V.

Antonius præfectus prætor Galliarum. Auſonius ex præceptore Gratiani præfectus. Dulcidius Aginnenſis Epiſcopus. Delphinius Burdegalenſis Epiſcopus. Aquitania Priſcilliani hæreſi labefactata. Fauſtinianus præfectus prætor Galliarum. Synodus Burdegalenſis. Euchrocia uxor Delphidii damnata. Romanus presbyter Blavienſis.

Anno ſalutis CCCLXXIX. Antonius fuit præfectus prætorio Galliarum: ad eum a Gratiano & Valentiniano juniore emiſſum reſcriptum, quo in ſingulis metropolibus Galliarum inſtituti profeſſores, & annonæ eis e fiſco decretæ, ut legitur in codice Theodoſiano. Inde ſtudia litterarum valde claruere in Gallia; Hieronymus in epiſtola ad Ruſticum Gallum: *Poſt ſtudia Galliarum, quæ vel florentiſſima ſunt.*

l. 11. de medic. & profeſſ.

Auſonius conſulatum ordinarium geſſit anno ſalutis CCCLXXX. de quo gratias egit Gratiano ſolemni oratione panegyrica, quæ inter veteris eloquentiæ apices celebratur: ante idem fuerat præfectus prætorio Italiæ, Africæ, & Galliarum; Auſonius ipſe, ubi patrem inducit loquentem:

Ædill.

Maximus ad ſummum culmen pervenit honorum
Præfectus Gallis, & Lybiæ, & Latio.

Edyll. 4.

Ipſe tamen nonniſi duplicem præfecturam numerat, quod id temporis Africa eſſet ſub diſpoſitione præfecti prætorio Italiæ.

Sub idem tempus adhuc ſuperſtes fuit Fegadius, ſive Phebadius Aginnenſis Epiſcopus; de eo Hieronymus: *Vivit uſque hodie decrepita ſenectute.* Is interfuit concilio Valentino Galliæ, anno CCCLXXIII. Is Dulcidium habuit ſucceſſorem, qui SS. Fidei & Capraſii martyrum cineres tranſtulit, & utriuſque memoriæ baſilicam conſecravit, ut legitur in vita martyrum apud Surium, & in Breviario manu exarato Aginnenſi.

Lib. de ſcript. eccl. c. 108.

Tom. 7. octobr. 20.

Anno CCCLXXXI. Cæſaraugustæ in Hiſpania Tarraconenſi celebratum concilium, quo convenere Delphinius Burdegalenſis Epiſcopus, & alii Aquitaniæ Epiſcopi,

Source : BIU Cujas

piſcopi, in quo hæreſis damnati Priſcillianus, & Delphidius rhetor Aquitanus, de quo ſupra memini, & alii nefandæ hæreſis ſectatores. Hi cum a ſententia ſynodi provocaſſent ad Damaſum Romanum Pontificem, ex Hiſpania Romam iter inſtituere per Aquitaniam, quam hæreſis labe fœdarunt, maxime Eluſanam plebem: tentata Burdegala, a Delphinio hujuſce urbis Epiſcopo repulſi, nonnihil temporis ſubſederunt in prædio Euchrociæ, ea erat uxor Delphidii rhetoris Burdegalenſis, & inde nonnullos erroris lue infecerunt: tum cœptum iter expedierunt cum turpi muliercularum ſtipatu, quas inter erant Euchrocia, & Procula ejus filia, non ſine ſuſpicione ſtupri cum Priſcilliano, & veneno abacti partus; rem narrat Severus, cujus verba addere juvat: *Sed iter eis præter interiorem Aquitaniam fuit, ubi tum ab imperitis magnifice ſuſcepti, ſparſere perfidiæ ſemina, maximeque Eluſanam plebem, ſane tum bonam & religioni ſtudentem pravis prædicationibus pervertere. A Burdegala per Delphinum repulſi, tamen in agro Euchrociæ aliquantiſper morati, infecere nonnullos ſuis erroribus, inde iter cœptum ingreſſi, turpi ſane, pudibundoque comitatu, cum uxoribus, atque alienis etiam feminis, in queis erat Euchrocia ac filia ejus Procula, de qua fuit in ſermone hominum Priſcilliani ſtupro gravidam partum ſibi graminibus abegiſſe, Priſcillianus autem, & ſocii a Damaſo rejecti inaudita cauſa migrarunt.* Lib. 2. hiſt. ſacr.

Anno CCCLXXXII. Fauſtinianus fuit præfectus prætorio Galliarum; de quo Sigebertus: *Eo tempore præfecturam Gallicam miniſtrabat vir illuſtris Fauſtinianus, qui genuit filium, quem ob amorem & memoriam beati Firmini martyris, Firminum vocavit, Ambianenſium tempore poſteriori Epiſcopum.* A. C. 382.

Cæſo Gratiano a Maximo Tyranno, repetita Priſcilliani & ſociorum cauſæ cognitio juſſu Maximi, in ſynodo Burdegalenſi habita anno CCCLXXXV. Priſcillianus ubi ſe damnandum intellexit ad Maximum provocavit. Judicio mandato Evodio præfecto prætorio Galliarum, Priſcillianus, & alii erroris conſortes Treveris capite damnati, quos inter fuit Euchrocia uxor Delphidii rhetoris; ut ſcribunt Severus, Proſper Aquitanus, & Sigebertus; hoc Delphidium felicem prædicat Auſonius, quod uxoris & filiæ caſum fato præverterit; Lib. 2. ſacr. hiſt. A. C. 385. A. C. 386. In profeſſ. Carm. 5.

Minus malorum munere expertus Dei
Medio quod ævi raptus es
Errore quod non deviantis filiæ,
Pœnaque læſus conjugis.

Etiam Maximo exprobravit Latinus Pacatus in panegyrico, quem paulo poſt Theodoſio Auguſto Romæ dixit, quod ob errorem in mulierculam ad ſanguinem uſque ſævitum eſſet: *De virorum mortibus loquor, cum deſcenſum recorder ad ſanguinem feminarum, & in ſexum cui bella parcunt, non parce ſævitum; ſed nimirum graves ſuberant invidioſæque cauſæ, ut unco ad pœnam clari vatis matrona raperetur; objiciebatur enim, atque etiam exprobrabatur mulieri viduæ nimia religio, & diligentius culta divinitas.* Hæreticis infenſior fuit Maximus, ut tyrannidis invidiam amoliretur, ſibique conciliaret ſtudia Gallorum & Aquitanorum, quos ſciebat rectæ fidei tenaciſſimos, ut ipſe agnovit in epiſtola ad Valentinianum juniorem, quæ extat inter Syricii P. epiſtolas: *Italia omnis atque Africa hoc ſacramento credunt, hac fide gloriantur Gallia, Aquitania, omnis Hiſpania, Roma ipſa venerabilis.* Agnoſcit idem Ambroſius in epiſtola ad Valentinianum: *Hanc fidem Galliæ tenent: hanc Hiſpaniæ, & cum pia divini ſpiritus confeſſione cuſtodiunt.* Nec prætermittam quod addit Proſper Aquitanus, Burdigalæ quandam Priſcilliani diſcipulam nomine Urbicam ob impietatis pertinaciam per ſeditionem vulgi lapidibus necatam. Sozom. lib. 7. cap. 13. Theodont. lib. 5. c. 14. Ep. 32. A. C. 385.

Source : BIU Cujas

A. C. 385. Anno CCCLXXXV. obiit S. Romanus presbyter Blavienſis ; Sigebertus : *In Gallia ſanctus Romanus Blavienſis obiit.* Ipſum corpus a D. Martino Turonenſi Epiſcopo Blaviæ conditum refert Gregorius Turonenſis : *Habetur in hoc territorio & ſanctus Romanus presbyter, quem, ut ſcripta vitæ ejus edocent, Martinus noſter ſepulturæ locavit. Eſt autem ſepulcrum ejus contiguum Blavienſi caſtello, ſuper littus amnis Garumnæ.* Hic extructa Baſilica memoriæ S. Romani ſacra, in qua ſepultus Charibertus Rex, auctore Aimoino. Blaviæ demum Carolus M. poſuit monaſterium, Rolandi Comitis Blavienſis & præfecti littoris Armorici ſepultura inſigne ; de quo Turpinus.

De glor. confeſſ. c. 46. in vit. S. Greg. Tur. apud Sur. tom. 6. nov. 7. Lib. 3. hiſtor. cap. 2. In chron. c. 11. & 29.

CAPUT VI.

Latinus Pacatus orator Aquitanus. Conſtantinus, & Arborius præfecti prætorio Galliarum. Sulpitius Severus, Clarus, Martinus, Macarius Aquitani, Martini Turonenſis Epiſcopi diſcipuli. Ruffinus Eluſas.

ANNO ſalutis CCCLXXXIX. Latinus Pacatus Drepanius orator Aquitanus, Theodoſio A. panegyricum Romæ dixit, cum ille, Maximo Tyranno Aquilejæ interfecto, Romam triumphans rediiſſet. Burdegalenſem fuiſſe ſuſpicatur Helias Vinetus in Auſonium, quod in panegyrico is ſe Gallum Tranſalpinum dicit, & ex ultimo Galliarum receſſu : *qua littus Oceani cadentem excipit ſolem, ac deficientibus terris ſociale miſcetur elementum :* tum ex eo, quod valde familiaris eſſet Auſonio Burdegalenſi, qui nonnulla ei opuſcula inſcripſit, nempe epigrammata, Ludum Sapientum, & Technopægnion. Nitiobrigem, ſeu Aginnenſem agnoſcit Sidonius, cum ait Nitiobriges & Veſunnicos certare de Lupo, qui erat origine Aginnenſis, & domicilio Petrocorius, additque ipſum Drepanium illis, ideſt Aginnenſibus, Anthedium iſtis, ideſt Petrocoriis ſuſcitare : *Quid agunt Nitiobriges, quid Veſunnici tui*, inſit ille in epiſtola ad Lupum, *tu vero utriſque præſentiam tuam diſpoſite viciſſimque partitus, nunc Depranium illis, modo iſtis reſtituis Anthedium.* Pacatus honoribus functus, proconſulem eum vocitat Auſonius non uno loco. Cimaſio & Promoto Coſſ. ideſt anno Chriſti CCCLXXI. Conſtantianus fuit præfectus prætorio Galliarum, ut colligitur ex codice Theodoſiano. Circa hæc tempora Arborius fuit etiam præfectus prætorio Galliarum, de quo in vita ſancti Martini apud Severum, & Paulinum. Idem præfecturam urbis geſſit ab anno CCCLXXXII. ut elicitur ex codice Theodoſiano.

Lib. 8. ep. 11. l. 5. l. 8. C. Th. de infir. his quæ ſub tyran. geſt. ſunt. cap. 20. Lib. 1. l. 8. C. de priv. eor. qui in ſacr. palat. De illuſtr. eccleſ. ſcript. cap. 19. In epiſt. Epiſt. 205. d. cap. 19.

His temporibus claruit Sulpitius Severus, presbyter Aquitanus. Huic nomen Severus, cognomen Sulpitius, Gennadio & Gregorio Turonenſi : aliis Sulpitius Severus dictus, atque ita inſcribitur in epiſtolis ad Aurelium Diaconum, & ad Baſſulam ſocrum. Etſi Paulino & Auguſtino ſimpliciter Severus vocitetur ; hic tamen ſeipſum in dialogis Sulpitii nomine inducit. Aquitanum agnoſcit Gennadius : *Severus presbyter cognomento Sulpitius Aquitanicæ provinciæ.* Aquitanum & ipſe ſe fatetur in dialogo Poſthumiani & Galli, cui ſe immiſcet, ubi Gallum inducit loquentem : *Sed dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, vereor ne offendat veſtras nimium urbanas aures ſermo ruſticior.* Et quidem ſe Aginnenſem intelligi voluit, cum Phœbadium, qui Aginnenſis Epiſcopus fuit, ſuum Epiſcopum vocet. Nobiliſſima ſtirpe ortum memorant Paulinus :

De vit. S. Martin. l. 3. Lib. 2. hiſtor. ſacr. Lib. 5. de vit. S. Martin.

Teſtis

Source : BIU Cujas

Teſtis adeſt docto mirabilis ore Severus
Et tota Chriſtum cordis virtute ſecutus
Inſignis mundi titulis, ſed clarior illa
Qua mundum tempſit ſanctæ virtute fidei,
Nobilitate potens, ſed multo extentius idem
Nobilior Chriſti cultu, quam ſanguinis ortu.

Et Gennadius de eodem: *Vir genere & litteris nobilis & paupertatis atque humilitatis amore conſpicuus.* Primum in foro verſatus ſumma cum eloquentiæ laude; Paulinus in epiſtola ad eundem: *Tu frater dilectiſſime, ad Dominum miraculo majore converſus es, quia ætate florentior, laudibus abundantior, oneribus patrimonii levior, ſubſtantia facultatum non egentior, & in ipſo adhuc mundi theatro, ideſt fori celebritate diverſans, & facundi nominis palmam tenens, repentino impetu diſcuſſiſti ſervile peccati jugum, & lethalia carnis & ſanguinis vincula rupiſti.* Uxorem duxit ex conſulari familia, & Baſſulam ſocrum habuit, eaque præmatura morte erepta, viduitatis ſolatium in Deo quærens presbyter factus; Paulinus in eadem epiſtola: *Neque te divitiæ de matrimonio familiæ conſularis adgeſtæ, neque poſt conjugium peccandi licentia, & cœlebs inventus ab auguſto ſalutis introitu, & arduo itinere virtutis, in mollem illam & ſpacioſam multorum viam revocare potuerunt.* Ante presbyteratum Toloſæ claruit; Severus ipſe in epiſtola ad Baſſulam ſocrum: *Ego*, inquit, *Toloſæ poſitus, tu Treveris conſtituta.* Hinc ſtudio diſtrictioris vitæ aſceticum vitæ inſtitutum arripuit, diſcipulum ſancti Martini Turonenſis Epiſcopi profeſſus, ut paſſim ſignificat in vita ejuſdem, quam ſcripſit, Paulino litterarum & pietatis commilitio carus, & valde familiaris, eundem Martini Turonenſis Epiſcopi diſcipulum, & de doctrina ſapientiaque commendat Auguſtinus: *Cupiens inde ex hac materia brevem componere tractatum precibus compulſus noſtri Severi, quondam venerabilis Martini Turonenſis Epiſcopi diſcipuli.* Et paulo poſt: *Cenſui quid ſupradictus noſter Severus vir doctrina & ſapientia pollens, cum tribus aliis in ipſo die & hora obitus Hieronymi in Turonenſi civitate viderit.*

d. cap. 19.

Ep. 7.

Ep. 205.

Sub idem tempus, Martino Turonenſi Epiſcopo; fuerunt & alii diſcipuli Aquitani ſanctitate inter ſe certantes, nempe Clarus, Martinus, Macarius. Clarus nobiliſſimus adoleſcens, abjectis omnibus fortunis Martino in diſciplinam ſe tradidit, a quo presbyter ordinatus, & perfectioris vitæ inſtitutis probatus cellam poſuit ſeorſim a D. Martini Monaſterio; Severus: *Clarus quidam nomine, adoleſcens nobiliſſimus, mox presbyter, nunc felici beatus exceſſu, cum relictis omnibus ſe ad Martinum contuliſſet, brevi tempore ad ſummum fidei, virtutumque omnium culmen enituit. Itaque cum haud longe ſibi ab Epiſcopi monaſterio tabernaculum conſtituiſſet, multique apud eum fratres commorarentur.* Sanctum presbyterum appellat idem Severus in epiſtola ad Aurelium: Martinus etiam diſcipulus Martini Turonenſis Epiſcopi, poſtquam magiſtri diſciplinam altius hauſiſſet, monaſterium poſuit apud Sanctonum urbem, ubi ſacros ejus cineres locat Gregorius Turonenſis, in libello de geſtis confeſſorum: *Martinus Sanctonicæ urbis abbas, Martini, ut ferunt, noſtri diſcipulus, apud vicum urbis ipſius in monaſterio, quod ipſe poſt magiſtri dogmata ædificavit, in pace quieſcit.* Et Ado Trevirenſis: *Apud Santonas beati Martini abbatis diſcipuli ſancti Martini Turonicæ urbis Epiſcopi, qui in monaſterio quod ipſe ædificavit, in pace quieſcit, ad cujus tumulum creberrima divinitus fiunt miracula.* Tamen alio loco Gregorius Turonenſis eundem Martinum diſcipulum Martini Turonenſis Epiſcopi, apud Brivam Curretiam vicum in Lemovicibus quieſcere prodidit: *Apud Brivam Curretiam vicum, in quo ſanctus Martinus, noſtri, ut ajunt, Martini diſcipulus, requieſcit.* Macarius a Martino Turonenſi in Aquitaniam directus,

De vit. S. Martin. c. 25. idem Paulin. lib. 3. de vit. S. Martin.

cap. 57.

In martyrol. 7. id. dec. in martyrol. Bedæ.

Lib. 7. hiſtor. cap. 10.

Source : BIU Cujas

cum sociis, Cassiano, & Castore, post emeritos labores apud Ligenos oppidum ad oram Garumnæ in agro Burdegalensi, quod nunc ob ejus memoriam sancti Macarii nomine notum est, a sociis sepultus, ac demum cum miraculorum gratia crebrescente ejus nomen celebrius esset a Guillelmo Aquitaniæ Duce Burdegalam translatus, & in matrice ecclesia collocatus.

Sub idem tempus claruit Ruffinus patria Aquitanus in Comitatu Theodosii, Elusæ in Aquitania humili loco natus creditur, quo refertur illud Claudiani adversus eum:

Lib. 1. adverſ. Ruff.

Invadit muros Eliſæ.

Lib. 4.

Eum Zozimus Celtam appellat Ῥοφῖνον Κελτὸν τὸ γένος: is ad summos honores evectus consulatum ordinarium, tandemque præfecturam prætorii gessit. Verum quum ægre ferret Stiliconem magistrum militum sibi prælatum in cura liberorum Augusti, Gothos evocavit in exitium Imperii, quo scelere cognito, impetu facto ab exercitu confossus.

CAPUT VII.

Marcellus Burdegalenſis medicus. Paulini ſeceſſus. Amandus Burdegalenſis, & alii illuſtres Epiſcopi Aquitaniæ.

Eodem temporibus, Marcellus Medicus Burdegalensis claruit in comitatu Theodosii senioris, & librum scripsit de medicamentis; se in officio Theodosii meruisse testatur ipse in epistola ad filios operi præfixa: *Marcellus vir inluſter ex magno officio Theodoſii ſenioris filiis ſuis ſalutem dicit.* Filium habuit cognominem, quem inter Burdegalenses rhetores celebrat Ausonius.

In profeſſ. carm. 19.

Epiſt. 41.

Epiſt. 16. Ad Delphi.

Eodem temporis tractu Paulinus a Delphinio Burdegalæ baptizatus; Paulinus ipse in epistola ad Alipium: *Nam ego etſi a Delphino Burdegalæ baptizatus.* Quam ob causam illum patrem & Petrum appellat, & idem alio loco eundem tanquam Aquitaniæ Pontificem commendat:

In natal. S. Felic. 11.

Gallia Martinum, Delphinum Aquitania ſumpſit.

Exin Paulinus perfectioris vitæ studio accensus secessit in Hispaniam, cum Therasia conjuge, & consilii socia, a secessu eum revocare omni arte nisus est Ausonius, Bellerophontei morbi ideft insaniæ accusare non dubitat, læsæ amicitiæ crimen objectat, nec parcit Therasiæ, quam hoc maxime fugæ ream facit, quod eam latere voluit hæc quæ scribebat:

Ep. 25.

Ep. 23.

Si prodi Pauline times, noſtræque vereris
Crimen amicitiæ, Tanaquil tua neſciat iſtud:

In hoc secessu Paulinus, anno CCCXCVI. a Lampadio, seu Lampio Barcinonensi Episcopo invitus presbyter ordinatus; Julius Dexter: *A ſancto viro Lampadio Epiſcopo Barcinonenſi, qui ſucceſſit ſancto parenti meo Paciano fit Paulinus presbyter.* Invitum postulante plebe se ordinatum testatur Paulinus in epistola ad Severum: *Nos modo in Barcinonenſi, ut ante ſcripſeram, civitate conſiſtimus, poſt illas litteras quibus reſcripſiſti die Domini, quo naſci carne dignatus eſt, repentina, ut ipſe teſtis eſt, vi multitudinis, ſed credo ipſius ordinatione correptus, & presbyteratu initiatus ſum, fateor invitus, non faſtidio loci, nam teſtor ipſum, quia*

In chronic.

Ep. 6.

quia & ab æditui nomine, & officio optavi sacram incipere servitutem, sed ut alio destinatus alibi, ut scis, mente compositus & fixus, novum insperatumque placitum divinæ voluntatis expavi. Ordinationi demum assensit Paulinus ea lege, ut ipsi ecclesiæ non adscriberetur, ut addit in eadem epistola ad Severum: *Scito tamen voti communis, eodem Domino præstante, salvam esse rationem, nam ea conditione in Barcinonensi ecclesia consecrari adductus sum, ut ipsi ecclesiæ non alligarer, in sacerdotium tantum Domini, non etiam in locum ecclesiæ dedicatus.*

Illa ætate claruerunt in Aquitania illustres tum sapientia, cum sanctitate Episcopi, Burdegalæ Amandus, is successit Delphino, ad eum extant Paulini epistolæ, Albigæ Diogenianus, Engolismæ Dynamius, Arvernis Venerandus, Cadurci Alithius, Petrocoriis Pegasius, Aginni Nitiobrigum Phœbadius, ut constat ex fragmento epistolæ Paulini, quæ inter ejus opera edita non est, & feliciter consignata apud Gregorium Turonensem: *Qualis autem fuerit hic Pontifex*, de Venerando loquitur, *testatur presbyter Paulinus dicens: si enim hos videas dignos domino sacerdotes, vel Exuperium Tolosæ, vel Simplicium Viennæ, vel Amandum Burdegalæ, vel Diogenianum Albigæ, vel Dynamium Engolismæ, vel Venerandum Arvernis, vel Alithium Cadurcis, vel nunc Pegasium Petrogoriis, utcumque se habent sæculi mala, videbis profecto dignissimos totius fidei religionisque custodes.* Lib. 2. hist. cap. 13.

Paulinus non multo post presbyteratum ad evangelicæ perfectionis culmen enitens, omnia bona distraxit, & inter ea ingentia latifundia, quæ in Aquitania possidebat, & pretium erogavit in pauperes: *Non multo post*, addit Dexter loco supralaudato, *multa paupertate spiritus præditus, omnia vendidit.* Sigebertus tamen id actum refert sub annum CCCCIII. Rebus venditis S. Ambrosium adiit, ab eoque in clerum Mediolanensem cooptatus, etsi loco non obstringeretur; testis Paulinus ipse in epistola ad Alipium: *Nam ego etsi a Delphino Burdegalæ baptizatus, a Lampio apud Barcilonam in Hispania per vim inflammatæ subito plebis sacratus sim, tamen Ambrosii semper & dilectione ad fidem nutritus sum, & nunc in sacerdotii ordine confoveor, denique suo me clero vendicare voluit, ut etsi diversis locis degam, ipsius presbyter censear.* Epist. 41. Inde Paulinus, cum Therasia ex conjuge sorore facta secessit in agrum Nolanum: utrumque, & census piam proscriptionem, & secessum Paulini celebrat Ambrosius in epistola ad Sabinum: *Paulinum splendore generis in partibus Aquitaniæ nulli secundum, venditis facultatibus tam suis, quam etiam conjugalibus, in hos se induisse cultus ad fidem comperi, ut ea in pauperes conferat, quæ redegit in pecuniam, & ipse pauper ex divite factus, tanquam deoneratus gravi sarcina, domui, patriæ, cognationi quoque vale dicat, quo impensius Deo serviat, elegisse secretum affirmatur Nolanæ urbis, ubi tumultum fugitans ævum exigat. Matrona quoque virtuti, & studio ejus proxime accedit, neque a proposito viri discrepat. Denique transcriptis in aliorum jura suis prædiis virum sequitur, & exiguo illic conjugis contenta cespite solabitur se religionis & charitatis divitiis. Soboles eis nulla, & ideo meritorum posteritas desiderata: hæc ubi audierint proceres viri, quæ loquentur ex illa familia, illa prosapia, illa indole, tanta præditum eloquentia migrasse a senatu, interceptam familiæ nobilis successionem, ferri hoc non posse.* Epist. 36. Idem factum laudat Gregorius Turonensis: Statio Paulino fuit in agro Nolano ad beati Felicis martyris, quem hac de causa Dominedium appellat, idest Dominum & patronum suum, & multo carmine celebrat. Quo tempore factus sit Episcopus pene est incompertum, mirorque rem adeo memorandam silere ab Uranio. Inter alia opera ante episcopatum, panegyricam orationem ad Theodosium super victoria tyrannorum Maximi & Eugenii edidit: *Ut demonstraret*, ait Gennadius, *eum fide & oratione plusquam armis vicisse.* Hoc animo se hunc librum pro Theodosio scripsisse Endelechii amicissimi viri Lib. de glor. confess. c. 107. Epist. 9. ad Severum. Lib. de script. eccl. c. 48.

Source : BIU Cujas

Epist. 9. suasu testatur ipse Paulinus in epistola ad Severum: *Fateor autem idcirco me libenter hunc ab amico laborem recepisse, ut in Theodosio non tam Imperatorem quam Christi servum, non dominandi superbia, sed humilitate famulandi potentem, nec regno, sed fide principem prædicarem.* Quam dolenda sit operis jactura, intelligere satis possumus ex Hieronymi de eo judicio, in epistola ad Paulinum, quod elegantibus his verbis concluditur: *Felix Theodosius, qui a tali Christi oratore defenditur, illustrasti purpuras ejus, & utilitatem legum futuris sæculis consecrasti.*

CAPUT VIII.

Martini Turonensis transitus. Certamen de ejus corpore inter Turones & Pictones. Clari obitus. Severi reditus in Aquitaniam. Severinus Aquitanus primum Colonienſis, tum Burdegalensis Episcopus. Vincentius præfectus prætor Galliarum. Sepulcrum duorum amantum in Arvernis. Vigilantius hæreticus venenum spargit per Aquitaniam. Vandali Aquitaniam vastant. Ausonius Engolismensis Episcopus.

ATTICO, & Cæsario Coss. hoc est anno salutis CCCXCVII. Martinus Turonensis Episcopus, cum diœcesim lustraret, apud Condate vicum decessit: de sacro ejus corpore gravis suborta est controversia inter Turones & Pictones, utrisque ad piam prædam advolantibus: his monachum & abbatem suum; illis Episcopum vindicantibus: sed noctis interventu lite in crastinum suspensa, interim corpore in medio deposito, noctu Pictonibus forte somno sopitis, corpus a Turonibus navigio impositum, per Vigennam amnem, & inde per Ligerim Turones subvectum. Pictones expergefacti elusos se sentientes, ad sua non sine pudore redierunt, ut narrant Severus Sulpitius, & Gregorius Turonensis.

Lib. de vit. S. Mirt.

Lib. 1. hist. cap. ult.

Non multo post Martinum obiit Clarus sanctissimus ejus discipulus, de quo Severus in epistola ad Aurelium: *Nec multum post sanctum presbyterum Clarum ipsius discipulum, qui nuper excesserat, video eandem quam magistrum viam scandere.* Ejus epitaphium carmine scripsit Paulinus, quod inter ejus epistolas extat.

Epist. 12. ad Sever. martyrol. Rom. 8. novemb.

Post transitum Martini, Severus rediit in Aquitaniam, & Primuliaci, id fuit oppido nomen, in finibus Nitiobrigum unde ortus fertur, basilicam exstruxit, in qua Clari reliquias collocavit; teste Paulino in epistola ad eundem. Per tempora etiam Elusone, quod est Galliæ Narbonensis oppidum, eum degisse nobis indicat Paulinus: stulte Guibertus abbas Gemblacensis putavit Sulpitium nostrum post obitum Martini invitum & renitentem electum fuisse in Episcopum Bituricensem; nam hic presbyteratus ordinem non excessit, & longe alium esse a Sulpitio Episcopo Bituricensi, evincit ratio temporum, quum inter transitum Martini, cujus hic noster Sulpitius discipulus fuit, & ordinationem Sulpitii Episcopi Bituricensis, quæ contigit sub Guntrano Rege, intercedant anni circiter centum nonaginta.

Ep. 6. 11. 12. ad Sever.

Ep. 6. ad Sever.

Joseph. Scaliger. in proleg. ad libr. de emend. temp.

Anno CCCXCIX. Severinus patria Aquitanus, & Burdegalensis ut fertur, Colonienſis Episcopus, dimisso episcopatu, non sine divino nutu Burdegalam repetiit, urbem accedenti Amandus hujusce sedis Episcopus divino quoque aspirante numine, cum universo clero & plebe obvius ei occurrit, & peregrinum prorsus ignotum proprio nomine salutavit, ut narrant Fortunatus ejus vitæ auctor apud Surium, & Gregorius Turonensis: immo Amandus, quod addit Turonensis, hospitem in tantum coluit & observavit, ut ei ultro episcopali cathedra cesserit,

Sigebert. A. C. 399.

Tom. 5. octobr. 23.

De glor. confess. c. 45.

cesserit, quo non diu post fatis functo Amandus sedem suam velut postliminio recepit. Burdegalenses salutare Severini præsidium in adversis sæpius experti, hunc sibi in patronum & tutelam asciverunt; idem Turonensis: *Ex hoc incolæ cognita ejus sanctitate patronum sibi adsciscunt, certi quod si quandoque urbem aut morbus obrepat, aut hostilitas obsideat, aut aliqua querela percellat, protinus concurrentes populi ad Basilicam sancti, indictis jejuniis vigilias celebrant devotissime orationem fundentes, & mox ab imminenti calamitate salvantur:* unde olim Burdegala ab hospitis nomine S. Severini Castellum vocitari amavit, si fides auctori Anonymo libelli de translatione ejusdem apud Surium. De glor. conf. c. 45. Tom. 5. octob. 23.

Anno salutis cccc. Vincentius fuit præfectus prætorio Galliarum, ut constat ex Codice Theodosiano. Hunc magnopere coluisse Martinum Turonensem Episcopum, & ab eo sæpius popposcisse, ut ei cibum in suo monasterio præberet, sed virum sanctum abnuisse, ne quis ex hoc inanis gloriæ sensus obreperet, narrat Severus Sulpitius. A. C. Th. utrum vi. De vit. S. Martin.

Sub hoc tempus Injuriosus unus e senatoribus Arvernis cum conjuge vitam cœlibem duxit in eodem toro, & cum seorsim sepulti essent, postero die eorum sepulcra continentia reperta sunt: vulgus duos Amantes vocitavit, de quibus Gregorius Turonensis meminit duobus locis. Lib. 1. hist. cap. 47. & lib. de glor. conf. c. 32.

Anno cccccvi. Vigilantius hæreticus patria Calagurritanus virus suum ex Hispania sparsit in Aquitaniam, de quo Hieronymus: *Sola Gallia monstra non habuit, sed viris semper fortissimis, & eloquentissimis abundavit, exortus est subito Vigilantius, seu verius Dormitantius, qui immundo spiritu pugnet contra Christi Spiritum.* Et paulo post: *Nimirum respondet generi suo, ut qui de latronum & convenarum natus est semine, quos Cneus Pompejus edomita Hispania, & ad triumphum redire festinans, de Pyrenæi jugis deposuit, & in unum oppidum congregavit, unde & convenarum urbs nomen accepit, huc usque latrocinetur contra ecclesiam Dei, & de Vectonibus, Arbacis, Celtiberisque descendens, portet nequaquam vexillum Christi, sed insigne diaboli.* Adverss. Vigilant. Baron. tom. 5. A. C. 406.

Anno Christi cccccvii. Vandali a Stilicone evocati, quo Honorio genero insidias strueret, filioque imperium pararet, Galliam & Aquitaniam ferro flammisque vastarunt, urbes & ecclesias passim solo æquarunt. Hanc Galliarum cladem luget Hieronymus in epistola ad Ageruchiam: *Innumerabiles & ferocissimæ nationes universas Gallias occuparunt, quicquid inter Alpes & Pyrenæum est, quod Oceano & Rheno includitur, Quadus, Wandalus, Sarmata, Halani, Gipedes, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemani, &, o lugenda respublica, hostes Pannonii vastarunt; etenim Assur venit cum illis, Maguntiacum nobilis quondam civitas capta atque subversa est, & in ecclesia multa hominum millia trucidata, Vangiones longa obsidione deleti, Rhemorum urbs præpotens, Ambiani, Attrebatæ, extremique hominum Morini, Tornacus, Nemetæ, Argentoratus translati in Germaniam, Aquitaniæ, Novemque populorum, Lugdunensis & Narbonensis provinciæ, præter paucas urbes populata sunt cuncta, quas & ipsas foris gladius, intus vastat fames: non possum absque lacrymis Tolosæ facere mentionem, quæ ut huc usque non rueret sancti Exuperii Episcopi merita præstiterunt.* Vandalicam & Galliarum inundationem deplorat Salvianus: *Excitata est in perniciem ac dedecus nostrum gens, quæ de loco in locum pergens, de orbe in orbem transiens, universa vastaret, ac primum a solo patrio effusa est in Germaniam primam nomine barbaram, ditione Romanam, post cujus primum exitium arsit regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum luxuriantium, & post hoc corpus omne Galliarum.* Tum a Vandalis destructa Pictonum civitas cujus rudera visuntur in hunc diem haud procul novo Pictavio, quod ex hujus busto surrexit, vetus Pictavium vocant Ado Viennensis & alii scriptores Gallici. Beda lib. 1. hist. Angl. cap. 11. Sigebertus, A. C. 411. Gregor. Tur. lib. 2. cap. 2. Lib. 7. de Guber. Dei.

Ausonium Martialis discipulum, & Engolismensem Episcopum a Vandalis Gallias vastantibus martyrium passum, lego in chronico M. S. Engolismensi;

ſed ætatum ratio reclamat : nam ſi verum eſt eum fuiſſe Martialis diſcipulum, minime credibile eſt eum vitam produxiſſe ad initia quarti ſæculi, ſub quæ Vandali in Gallias irruperunt : Centeſimus quippe annus eſt longiſſimus vitæ terminus.

CAPUT IX.

Conſtantinus tyrannus incubat Galliæ & Aquitaniæ. Limenius præfectus prætorio Galliarum. Pietas Gallorum. S. Severini corpus Burdigala aſportatum Coloniam. Severi lapſus, pœnitentia, & obitus. Dardanus præfectus prætorio Galliarum.

SUB eundem annum CCCCVII. Conſtantinus tyrannus in Britannia ſurrexit adverſus Honorium, inde Bononiam maritimam Galliæ civitatem trajecit, militem conduxit ex Gallia & Aquitania, & eas provincias in ditionem redegit ; Sozomenus : περαιωθεὶς δὲ Κωνσταντῖνος ἀπὸ Βρεττανίας ἐπὶ Βωβωνίαν (rectius Bονίαν Nicephorus) πόλιν τῆς Γαλατίας παρὰ θάλασσαν κειμένην, προσηγάγετο τοὺς παρὰ Γαλάταις καὶ Ἀκουϊτανοῖς στρατιώτας· καὶ τὰς τῇδε ὑπηκόους ἐποιήσατο ἑαυτῷ, μέχρι τῶν μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Γαλατίας ὀρῶν ἃς Κοττίας Ἄλπεις Ῥωμαῖοι καλοῦσι : *Conſtantinus igitur ubi ex Britannia trajeciſſet in Galliam, civitatem Bononiam ad mare ſitam, conduxit ex Gallia & Aquitania milites, qui ibi erant, & eas provincias ſibi ſubjecit, uſque ad montes eos qui Galliam ſeparant ab Italia, & a Romanis Cottiæ Alpes nominantur.* Is Arelate regiam fixit, Conſtantem filium Cæſarem declaravit. Tum Limenius præfectus prætorio Galliarum a Conſtantino tyranno Gallia exactus ad Honorium Ticinum confugit, ubi militari tumultu oppreſſus, ut refert Zozimus. Tandem Conſtantinus Arelate obſeſſus a Conſtantio Comite, Honorii Sorore, captuſque & trucidatus. Ea tempeſtate pietas Chriſtiana maxime viguit in Gallia. Et Simeonis Aſcetæ, qui primus in columna domicilium inſtituit, unde Stylitæ nomen accepit, ſanctitas admirandumque vitæ genus adeo decantatum, ut Galli, Hiſpani, & Britanni, ab extremis oris occidentis in Syriam uſque penetrarent, ut eum ſtantem in columna ſpectarent, & veneratione proſequerentur ; Theodoritus : ἀφίκοντο δὲ πολλοὶ τὰς τῆς ἑσπέρας οἰκοῦντες ἐσχατίας Σπάνοι, τε καὶ Βρεττανοὶ, καὶ Γαλάται οἱ τὸ μέσον τούτων κατέχοντες : *Venere etiam multi occidentis oras incolentes, & Hiſpani, & Britanni, & Galli, qui horum media obtinent.*

Lib. 9. cap. 11.

Lib. 14. c. 5.

Lib. 5. hiſt.

In vit. patr. cap. 26.

Poſtquam Vandalorum furor in Galliis deſeviiſſet, Agrippinenſes S. Severini ſui Pontificis corpus a Burdigalenſibus repetierunt, idque non ſine numinis providentia, de illorum conſenſu domum extulerunt, ut ſcribit auctor Anonymus in libello de tranſlatione S. Severini, apud Surium.

Tom. 5. octob. 23.

Anno Chriſti CCCCX. vita exceſſit Severus Sulpitius diſcipulus S. Martini. Is provectæ ætatis lapſus in Pelagii hæreſim, verum cognito errore, perpetuo eum ſilentio multavit ; Gennadius & ex eo Ado Viennenſis iiſdem verbis : *Severus presbyter cognomento Sulpitius, vir genere, & litteris nobilis, & paupertatis & humilitatis amore conſpicuus, hic in ſenectute ſua a Pelagianis deceptus, & agnoſcens loquacitatis culpam, ſilentium uſque ad mortem tenuit, ut peccatum quod loquendo contraxerat, tacendo penitus emendaret.* Præter Severum & alii Galliæ presbyteri Pelagianæ hæreſeos labe aſperſi, quos vehementer inſectatus eſt Celeſtinus I. in epiſtola ad Epiſcopos Galliæ.

De ſcripto. eccleſ. c. 19. In chron. ann. 410.

Anno CCCCXI. Dardanus fuit præfectus prætorio Galliarum, ut obſervatur ex Codice Theodoſiano, & Olympiodoro apud Photium : ad eum epiſtolam ſcripſit

l. 117. C. Th. de decur. In biblioth.

Source : BIU Cujas

ſcripſit Hieronymus, in qua duplicem ejus præfecturam memorat; hunc inter tyrannos, qui in Gallia adverſus Honorium inſurrexerunt, recenſet Sidonius. Lib. 5. ep. 9.

CAPUT X.

Gallia Gothis tradita ab Honorio. Ataulphus Rex Gothorum, ejus nuptiæ cum Placidia. Regia Gothorum apud ſanum S. Ægidii. Hiſpaniæ Vandalis conceſſæ hac lege ne præſcribere liceret. Ataulphus Aquitaniam occupat. Toloſæ, & Burdegalæ, totiuſque fere Aquitaniæ clades, agrorum tertia Gothis & aliis Barbaris aſſignata. Ataulphi tranſitus in Hiſpaniam, & interitus.

GOTHIS Alarico Duce Italiam ingreſſis, & terras ad habitandum ab Honorio depoſcentibus, Honorius, ut Italiam gravi hoſte expediret, Gallias quas jam vix tueri poterat, crebris Barbarorum incurſionibus laborantes, eis conceſſit; Sigebertus: *Alaricus Rex Wiſigothorum per Italiam debacchatus mandat Honorio Imperatori, ut aut ſecum bello congrediatur, aut Gothis in regno ſuo locum ad habitandum largiatur: Honorius Gallias furori gentium undique expoſitas eis conceſſit.* Donationi etiam Hiſpanias acceſſiſſe, & donationem ſacro oraculo ſancitam; teſtis Jornandes: *Cui ad poſtremum ſententia ſedit, quatenus provincias longe poſitas, ideſt Gallias, Hiſpaniaſque, quas jam pene perdidiſſet, & Gyſerichi eas Vandalorum Regis vaſtaret irruptio, ſi valeret Alaricus ſua cum gente ſibi tanquam lares proprios vindicaret donatione ſacro oraculo confirmata.* A. C. 412. Idem Paul. diacon. lib. 13. de reb. Getic. c. 30.

Alaricus, pacto cum Honorio fœdere, cum in Gallias tranſiret, a Stilicone ex inſidiis armis petitus ipſo ſacro die paſchæ, verum eo fuſo, fugatoque, Romanorum perfidia offenſus, Italiam infeſtis armis repetiit, Romam ipſam vi cepit, & incendio ſævaque direptione vaſtavit, at triduo ab urbe capta ultro inde egreſſus, non multo poſt apud Conſentiam oppidum repentina morte ſublatus eſt auctore Sigeberto. A. C. 412.

Alarico ſatis functo, Ataulphus a Gothis in Regem electus, rurſus Romam hoſtili prædatione attrivit, Placidiam Honorii ſororem captivam apud ſe habuit, eamque uxorem duxit, poſtquam is Galliam attigit Maſſiliam dolo tentavit, ſed a Bonifacio Comite urbis præfecto, eruptione facta vulneratus vix fuga ſibi conſuluit: omiſſa Maſſilia Narbonem urbem a Jovino & Sebaſtiano tyrannis recepit: tum ibi ſolemne nuptiarum cum Placidia celebravit, epithalamium accinentibus Attalo, Ruſtacio, & Phœbadio, ut narrat Olympiodorus apud Photium. Ataulphus regiam collocavit in oppido Narbonenſis provinciæ, quod ſequens ætas fanum ſancti Ægidii vocavit, amœnitate loci, ut opinor, delectatus; Otto Friſingenſis: *Sed Ataulphus amore uxoris ſuæ Placidiæ a finibus Romanorum cedit, ac in Galliis juxta provinciam Narbonenſem, quam poſtmodum vir Dei Ægidius inhabitans, Metropoli ex nomine ſuo ut villa ſancti Egidii dicatur dedit, in loco qui uſque hodie palatium Gothorum vocatur conſedit.* Inde univerſæ provinciæ Narbonenſi ſeu Gothiæ nomen provincia ſancti Ægidii; Robertus Montenſis: *Gothia, quæ provincia ſancti Ægidii dicitur.* lib. 6. chron. c. 21. Ado Viennenſis A. C. 410. In ſupplem. Sigebert. A. C. 118.

Gothorum adventu territi Vandali e Galliæ finibus in Hiſpanias migrarunt, quas eis habitandas conceſſit Honorius, eo pacto ne triginta annorum præſcriptione uti liceret; teſte Procopio. Lib. 1. de Bell. Vanda.

Ataulphus ex pacto Aquitaniam una cum Narbonenſi provincia nactus, teſtis mihi eſt Idacius ex editione Andreæ Scoti & Scaligeri: *Imperatoris Honorii regnum Gothorum poſt captam Romam Gayſerici, lege Alarici, diviſione partitur, & qui in Italia conſederunt ditioni imperii ſe tradunt, reliqui Aquitaniam*

Source : BIU Cujas

provinciam cum civitate Toloſa eligentes ſedem, Regem eligunt Ataulphum, poſtea a Gothis regnatum. Idem perſtringit Proſper ex editione Pithœi ſub tempora Ataulphi his verbis: *Aquitania Gothis tradita*: in utramque tamen provinciam hoſtili feritate ſæviit Ataulphus, captam a Barbaris Toloſam, ſeque patriæ clade ſolum vertere, & in Italiam profugere coactum deplorat Rutilius Nu-
Lib. 1. itine. matianus:

Victorinus enim noſtræ pars maxima mentis
Congreſſu explevit mutua vota ſuo.
Errantem Tuſcis conſidere compulit agris
Excolere externo capta Toloſa lares.

Gothi adumbrata pace Burdegalam ingreſſi, ferro & igni eam vaſtarunt; Pau-
In eucharis. linus:

Namque profecturi Regis præcepto Ataulphi.
Noſtra ex urbe fuerant qui in pace recepti
Non aliter nobis quam belli jure ſubactis
Aſpera quæque omni urbe irrogavere cremata.

Lib. de provid. Dei, in prolog. Eandem cladem experta eſt univerſa prope Aquitania; Proſper Aquitanus:

Quem non concutiat vicina ſtrage ruina
Intrepidum flammas inter, & inter aquas?
Nos autem tanta ſub tempeſtate malorum
Invalidi paſſim cædimur & cadimus,
Cumque animum patriæ ſubiit fumantis imago
Et ſtetit ante oculos quicquid ubique perit,
Frangimur, immodicis & fletibus ora rigamus,
Dumque pios agimus, vertimur in querulos
Quo ſcelere admiſſo pariter periere tot urbes,
Tot loca, tot populi quid meruere mali?
Si totus Gallos ſeſe effudiſſet in agros
Oceanus vaſtis plus ſupereſſet aquis.
Si toleranda mali labes heu cæde decenni
Vandalicis gladiis ſternimur & Geticis.

Et poſt alia:

Tu quoque pulvereus plauſtra inter & arma Getarum
Carpebas duram non ſine faſce viam,
Cum ſacer ille ſenex plebem uſta pulſus ab urbe,
Ceu paſtor laceras duceret exul oves.

In vit. S. Severini apud Surium tom. 5. octobr. 25. Non omittam tamen hoc loco quod narrat Fortunatus, cum totius Aquitaniæ plebs religionis cauſa ad ſolemnem D. Severini diem Burdegalam confluxiſſet, & repentino Gothorum exercitus adventu turbata, ad aram Divi confugiſſet, Gothos ſubito terrore conſternatos in fugam actos, & his quos prædaturi erant ipſos prædam factos, & ob id ſolemne feſtum Severino ab univerſa Aquitania inſtitutum.

Provinciales noſtri quam legem a Gothis paſſi ſint in agrorum & poſſeſſionum, modo inquirere hoc loco opportunum eſt. Vandalis in Africa agrorum partem aſſignari juſſit Hunnericus Rex, qui dicti ſunt κλῆροι βανδίλων, *ſortes Vanda-*

Source : BIU Cujas

Vandalorum, ut auctores sunt Procopius & Victor Uticensis. Burgundiones in Gallia tertiam mancipiorum, & duas agrorum partes tulerunt, ut ex eorum legibus notum est. Gothis in Italia, tertiam agrorum: τὸ τριτημόριον τῶν ἀγρῶν adscripsit Odoacer Rex, ut testis est Procopius. Quod & illustratur pluribus locis Cassiodori, & Ennodii Ticinensis: eadem ratione usi Wisigothi in Hispania. Unde in ipsorum lege sortes Gothicas & Romanas quæ annis quinquaginta steterint nullo modo convelli placuit. Eodem jure tertia agrorum provinciales nostros a Gothis multatos, credere par est, nec mitius cum illis actum a barbaris, quam cum Afris, Italis, & Hispanis: conjecturam & juvat Sidonius Arvernorum Episcopus in epistola ad Lampridium rhetorem Burdegalensem, cum se a Gothis bonis proscriptum dolet: *Necdum enim quicquam de hereditate socruali, vel in usum tertiæ sub pretio medietatis obtinuit*. Locus obscurus est, & forte corruptus, sed ita intelligi posse videtur, ut queratur auctor, se de bonis, quæ ad eum pervenerant ex hereditate Aviti soceri, securum non esse, vel damno tertiæ, idest derelinquendo tertiam Gothis. Non alio jure Normannos Neustria occupata non solum civilium sed etiam sacrorum prædiorum partem suis divisisse colligo ex eo, quod Carolus Simplex monasterium Rothomagense S. Audoeni cœnobio S. Germani præcepto regio uniisse fertur apud Aimoini continuatorem: *excepta portione Normannorum*.

Lib. 1. de bell. Vand. lib. 2. de persecut. Vandal. Leg. Burgun. tit. 54. §. 1. Lib. 1. de bell. Goth. Lib. 1. ep. 14. lib. 2. ep. 16. lib. 7. ep. 20. lib. 9. ep. 23. leg. Wisig. lib. 10. tit. 2. c. 1. Lib. 8. ep. 9. Lib. 5. c. 41.

Ataulphus rebus in Gallia compositis, seu *confirmato regno Gothis in Galliis*, ut scribit Jornandes, in Hispanias transiit; eum vero a Constantio Romano patricio coactum relictis Galliis in Hispaniam recedere, auctores sunt Idacius & Isidorus, & congruenter Orosius narrat Gothos Narbona pulsos a Constantio Comite in Hispaniam abire compulsos, interdicto & secluso omni usu commercii, quod refert ad tempora Ataulphi. Is multis præclare gestis in Hispania adversus Vandalos a quodam e suis percussus occubuit.

De reb. Getic. cap. 47. Lib. 7. c. 29.

CAPUT XI.

Sigericus, & post eum Vallia Reges Gothorum. Agricola P.P. Galliarum. Constitutio Honorii de agendo Arelate annuo conventu VII. *Provinciarum Galliæ. Aquitania secunda ex pacto tradita, seu verius reddita Gothis. Gothi Ariani Catholicorum ecclesias occupant. Aviti legatio ad Honorium pro tributorum remissione. Apollinaris avus Sidonii P.P. Galliarum. Tolosa Regia Gothorum. Valliæ interitus.*

Anno Christi CCCCXVIII. Ataulphus successorem habuit Sigericum, quo propediem de medio sublato, quod de pacis cum Romanis ineundæ studio suspectum se fecisset, Vallia a Gothis lectus in Regem eo maxime, quod Romanis infensissimus videretur, sed Deo animum emolliente his amicissimus extitit. Constantius Comes, ab Honorio in Gallias missus cum validissimo exercitu, ut Placidiam sororem a Gothis pactione, aut armis repeteret, eam in uxorem victoriæ præmium assecuturus: huic Vallia non minoribus copiis ad fauces Pyrenæi occurrit, sed legatis utrinque pacis arbitris missis, a bello discessum, & fœdus instauratum ea lege, ut Romanis suppetias ferret si quando opus esset. Vallia Placidiam honorifice apud se semper habitam Honorio restituit, ut narrat Jornandes.

De reb. Getic. cap. 32.

Eodem anno Agricola sub Honorio præfecturam prætorii Galliarum gessit, ad eum emissa est constitutio de celebrando Arelate annuo conventu septem provinciarum Galliæ, inter quas fuere Aquitaniæ duæ, & Novempopulana, ob sedem præfectoriam, quæ Arelate translata fuerat e civitate Treverorum: hanc

Lib. 3. de concord. Cathol. cap. 35.

Source : BIU Cujas

In Auſon. lect. lib. 1. c. 24. In Sidon. in epith. polem. & Araneol. Ep. 6. c. 17.

conſtitutionem perperam tribuunt Conſtantino Magno Nicolaus Cuſanus, Conſtantino tyranno Joſephus Scaliger, uterque eo forte decepti, quod in ea Arelate urbs dicitur Conſtantina: rectius a Jacobo Sirmondo reddita eſt Honorio, ex fide veteris codicis, quam in primis juvat auctoritas Hincmari, qui ejuſdem meminit, & auctorem commendavit Honorium.

Vallia ex lege fœderis pro Romanis acerrime pugnavit, Conſtantinus tyrannus, qui imperium affectavit adverſus Honorium, conjunctis Romanorum & Gothorum copiis Arelate obſeſſus, captus, & cæſus: tum Vallia variis præliis Vandalos debellavit in Hiſpania, & nonnullas provincias ab eis receptas Romanis reddidit, victos in Africam migrare coegit, ob hæc merita in rempublicam Vallia ex pactione facta cum Conſtantio Comite revocatus in Galliam, donata, aut potius reddita ſecunda Aquitania, cum nonnullis civitatibus affinium provinciarum; Proſper Aquitanus: *Conſtantius patricius pacem firmat cum Wallia, data eidem ad inhabitandum ſecunda Aquitania, & quibuſdam civitatibus confinium provinciarum*. Plenius rem illuſtrat Iſidorus: *Qui deinde* (loquitur de Vallia) *per Conſtantium Romanum patricium ad Gallias revocatur, data ab eo Gothis ob meritum victoriæ ad habitandum ſecunda Aquitania uſque ad Oceanum cum quibuſdam civitatibus confinium provinciarum*, nempe Novempopulaniæ, ita intelligendus Idacius ex editione Sirmondi, cum ſcribit Conſtantium Gothis ſedes poſuiſſe in Aquitania, a Toloſa uſque ad Oceanum, hi enim ſunt fines Aquitaniæ ſecundæ, & Novempopulaniæ: *Gothi intermiſſo certamine quod agebant per Conſtantium ad Gallias revocati ſedes in Aquitania a Toloſa uſque ad Oceanum acceperunt*. Aquitaniam Gothis ab ipſo Honorio traditam refert Paulus Diaconus: *Hoc in tempore fœdus firmiſſimum cum Rege Gothorum Vallia pepigit Honorius, tribuens ei ad habitandum Aquitaniam provinciam, ejuſdemque provinciæ etiam quaſdam civitates vicinas*. Idem Sigebertus: *Honorius pacto fœdere cum Gothis Aquitaniam tradit eis*. Ampliores longe fines incremento ditionis Gothicæ ponas, ſi qua fides Idacio edito a Scoto & Scaligero, nempe a mari Tyrrheno, & Rhodano, uſque ad Ligerim & Oceanum, quibus finibus continetur utraque Aquitania prima & ſecunda: *Gothi ſedentes in Aquitania Toloſam ſedem ſibi elegerunt, a mari Thyrreno, & fluvio Rhodano per Ligerim fluvium uſque Oceanum poſſident*. Sed cave ne credas; nec enim Gothi Aquitaniam primam aſſecuti ante Euricum Regem, ut ſuo loco oſtendemus. Hoc pacto Gothi ea parte Aquitaniæ potiti paſſim Catholicorum eccleſias occuparunt, & ſuæ in partis uſus converterunt; Gregor. Turonenſis: *Haud ſecus & Reontia Villa eſt, in quâ cum eſſet eccleſia Catholica, advenientibus Gothis ad ſuam ſectæ immunditiam eam tranſtulerant*.

Lib. 14. hiſt. miſcell. ad A.C. 418. Lib. de glor. conf. cap. 28.

Anno CCCCXXI. Avitus Arvernus legatus Galliarum miſſus ad Honorium ut tributorum levamen poſtularet, quod impetravit ope & gratia Conſtantii Comitis; Sidonius:

In panegyr. ad Avit.

Eligitur primus juvenis ſolus malafractæ
Alliget ut patriæ, poſcatque informe recidi
Vectigal, procerum tum forte potentior illic
Poſt etiam princeps Conſtantius omnia præſtat.

Conſtantino tyrannidem in Gallia occupante adverſus Honorium, Apollinaris Sidonii avus fuit præfectus prætorii, & Conſtanti filio Conſtantini comes expeditionis Hiſpanicæ; Zozimus: ἐπὶ τούτοις ὁ Κώνσας εἰς τὴν Ἰβηρίαν διέβη, στρατηγὸν μὲν Τερέντιον ἔχων ἀπολινάριον δὲ τῆς αὐλῆς ὕπαρχον: *Itaque Conſtans in Hiſpaniam tranſiit, quum Ducem Terentium, & Apollinarem præfectum prætorii haberet*. Inde ſuſpectus Constantino præfectura ſpoliatus, teſte eodem Zozimo, qua forte de cauſa Sidonius avum Conſtantini inconſtantiam execratum memorat.

Lib. 6. Sidon. lib. 3. ep. 12. Lib. 5. ep. 9.

Vallia

Vallia anno duodecimo regni, altera expeditione Hiſpanica Vandalos attrivit, victor Toloſam reverſus; de quo Jornandes: *Incruenta victoria potitus Toloſam revertitur:* nempe Toloſa fuit Regia Gothorum, unde & Reges Toloſæ dici amarunt, ut in commonitorio Alarici, præfixo codici Theodoſiano: *Datum ſub Alarico Rege Toloſæ.* Tandem tot victoriis clarus diutino morbo conſumptus vitam finivit ſub annum Chriſti ccccxxviii. De reb. Getic. cap. 33.

CAPUT XII.

Theodoricus Rex Gothorum. Arelate, & Narbona urbes a Gothis obſeſſæ, ab Aetio liberatæ. D. Germani Altiſſiodorenſis Epiſcopi peregrinatio ad D. Juliani martyris Brivate in Arvernis. Auxiliaris, P.P. Galliarum. Bagaudarum recidivus tumultus in Gallia. Littorius Dux Romanorum a Gothis victus & cæſus. Apollinaris Sidonii pater P.P. Galliarum. Attila Gallias vaſtat, ab Aetio, Francis & Gothis vincitur in campis Catalaunicis. Theodorici occaſus in prælio Catalaunico. Theodorici liberi.

Defuncto Vallia, in regno ſucceſſit Theodoricus: in ejus nomine variant ſcriptores; Gregorio Turonenſi Theudo, Iſidoro Theudoridus, Idacio Theodores, melius Jornandi Theodoricus dicitur. Lib. 2. hiſt. Franc. c. 7. De reb. Getic. cap. 34.

Is ſuis finibus non contentus, rupto fœdere cum Romanis percuſſo, Arelaten nobiliſſimam Galliarum urbem magnis viribus oppugnavit, ſed ab Aetio patricio non ſine ingenti ſuorum clade, ab obſidione urbis ſubmotus. Conſentientes hac de re plures habemus ſcriptores; Proſper Aquitanus: *Arelas nobile oppidum Galliarum, a Gothis multa vi oppugnatum eſt, donec imminente Aetio, non impuniti abſcederent.* Et Idacius: *Per Aetium Comitem, non procul de Arelate quædam Gothorum manus extinguitur.* Et Iſidorus: *Theudoridus poſt Valliam regnat annis* XXIII. *qui regno Aquitanico non contentus, pacis Romanæ fœdus recuſat, exercitum movet, Arelatem nobiliſſimum oppidum Galliæ obſidet, a cujus obſidione imminente virtute Aetii Romanæ militiæ ducis remotus abſcedit.* In chron. A. C. 467.

Inde Narbonam obſidione tentavit Theodoricus, ſed ea per Aetium obſidione liberata; Idacius: *Narbona obſideri cœpta per Gothos, Narbona obſidione liberatur, Aetio Duce & magiſtro militum.*

His temporibus Germanus Altiſſiodorenſis Epiſcopus vitæ ſanctitate claruit, peregrinationem inſtituit ad D. Juliani martyris Brivate in Arvernis, oranti divinitus revelatur dies natalis martyris ante hunc diem incognitus: cum in Italiam contenderet, Arelate ab Auxiliari tum præfecto prætorio Galliarum, & Hilario Arelatenſi Epiſcopo benigne excipitur, ut narrat Conſtantius presbyter in ejus vita apud Surium. Auxiliarem fuiſſe P.P. Galliarum patet ex inſcriptione veteri, quam retulit Joſ. Scaliger. Tom. 4. jul. 30. Auſon. lect. lib. 2. cap. 30.

Anno cccxxxvii. iterum Bagaudæ ſurrexere in Galliis Attone Duce; Proſper Aquitanus: *Gallia ulterior Attonem*, ſic lege, pro Tibutonem, *Principem rebellionis ſecuta a Romana ſocietate diſceſſit, a quo tracto initio omnia pene Galliarum ſervitia in Bagaudam conſpiravere.* Idem narrat Sigebertus. Tumultus cauſa importabile onus vectigalium, & ſævitia præfectorum; Salvianus: *De Bagaudis nunc mihi ſermo eſt, qui per malos judices, & cruentos ſpoliati, afflicti, necati, poſtquam jus Romanæ libertatis amiſerant, etiam honorem Romani nominis perdiderunt, & imputatur his infelicitas ſua, imputatur his nomen calamitatis ſuæ, imputamus nomen quod ipſi fecimus, & vocamus rebelles, vocamus perditos, quos eſſe compulimus criminoſos, quibus enim aliis rebus Bagaudæ facti ſunt, niſi iniquitatibus noſtris, niſi improbitatibus judicum, niſi eorum* In chron. In chron. A. C. 437. Lib. 5. de guber. Dei.

Source : BIU Cujas

proscriptionibus, & rapinis, qui exactionis publicæ nomen in quæstus proprii emolumenta verterant, & indictiones tributarias prædas suas esse fecerunt.

Anno CCCCXXXIX Littorius Dux Romanus arma movit in Gothos, junctis Hunnorum auxiliaribus copiis; transeunti per Arvernorum fines infesta manu hostilem in modum occurrit Avitus, ejus copias in fugam dedit, & Hunnum equitem singulari certamine prostravit; ut fuse narrat Sidonius.

In panegyr. Avit.

Littorius falsa spe victoriæ elatus Aruspicum responsis, infelici prælio ad Tolosam cum Theodorico certavit, in quo victus & captus meritas superstitionis penas luit; Prosper Aquitanus: *Littorius dum Aetii gloriam superare appetit, dumque Aruspicum responsis & dæmonum significationibus fidit, pugnam cum Gothis imprudenter conseruit, fecitque intelligi quantum illa quæ cum eodem periit manus prodesse potuerit, si potioribus consiliis, quam sua temeritate uti maluisset, quando tantam ipse hostibus cladem intulit, ut nisi inconsideranter prælians in captivitatem incidisset, dubitandum foret cui potius parti victoria ascriberetur.* Idem narrant Idacius, Isidorus, Sigebertus, & Rodericus Toletanus. Unus quod valde miror Jornandes scripsit a Littorio æquo certamine pugnatum, & prælium pacto fœdere solutum, nulla prorsus mentione facta de casu Littorii: *Hunnis quoque auxiliariis Littorio ductante, contra Gothos Romanus exercitus movit procinctum, diuque ex utraque parte acie ordinata, quum utrique fortes, & neuter firmior esset, datis dextris in pristinam concordiam redierunt, fœdereque firmata, ab alterutro fida pace peracta recessit uterque.* Ante pugnam Theodoricus, etsi Ariana hæresi laboraret, pacem a Littorio per Episcopos nostros petiit, nec impetravit; Salvianus: *Denique probavit hoc bello proximo infelicitas nostra; cum enim Gothi metuerent, præsumpsimus nos, nos in viribus spem ponere, illi in Deo, cum pax ab illis postularetur, a nobis negaretur; illi Episcopos mitterent, nos repelleremus, illi etiam in alienis sacerdotibus Deum honorarent, nos etiam in nostris contemneremus, prout actus utriusque partis, ita & rerum terminus fuit, illis data est in summo timore palma, nobis in summa elatione confusio, &c.* Et paulo post: *Denique ipse Rex hostium, quantum res prodidit ac probavit, usque ad diem pugnæ stratus cilicio preces fudit, ante bellum in oratione jacuit, ad bellum de oratione surrexit, priusquam pugnam manu capesseret, supplicatione pugnavit, & ideo fidens processit ad pugnam, quia jam meruerat in oratione victoriam.* Qui fuerint illi Episcopi pacis causa legati liquido non constat, unum ex his fuisse Orientium Auxitanum Episcopum voluit auctor ipsius vitæ, sed non patitur ratio temporum, si qua fides Julio Dextro, & aliis, qui eum Vincentii Oscensis martyris germanum asserunt.

In chronic. A. C. 444. Lib. 2. c. 8. De reb. Getic. cap. 34. Lib. 7. de guber. Dei.

Parta victoria Gothi periculi memores pacis conditiones non detrectarunt; Prosper Aquitanus: *Pax cum Gothis facta cum jam post ancipitis pugnæ lacrymabile experimentum humilius quam antea poposcissent.* Et Idacius: *Inter Romanos & Gothos pax efficitur.*

Anno CCCCXLII. Capto Attone & aliis sopita factio Bagaudarum in Gallia; Prosper Aquitanus: *capto Attone*, sic legendum, jam monui, pro Tibutone, *& ceteris seditionis partim principibus vinctis, partim necatis, Bagaudarum commotio conquievit.* Idem Sigebertus.

In chronic. A. C. 442.

A. C. CCCCXLVIII. Apollinaris Sidonii pater fuit præfectus prætorii, ejus præfecturæ epocha colligitur ex consulatu Asterii, quem in idem tempus refert Sidonius: *Cum pater meus præfectus prætorio Gallicanis tribunalibus præsideret, sub cujus videlicet magistratu consul Asterius anni sui fores votivum trabeatus aperuerat.* Hinc idem Sidonius patrem soliditati Galliarum præfuisse tradit alio loco.

Lib. 8. ep. 6. Lib. 5. ep. 9.

A. Chr. CCCCLIII. Irruente in Gallias Attila cum innumeris Hunnorum copiis, Avitus tum Galliarum præfectus a Valentiniano Tolosam ad Theodoricum legatus, eum in societatem belli adducit communis Galliarum hostis repellendi

In panegyr. Avit.

Source : BIU Cujas

pellendi gratia; teste Sidonio. Attila multas Galliarum civitates expugnat, diruit, incendit, Episcopos trucidat, Aurelianum celeberrimam urbem diutina obsidione urget: Anianus sanctissimus hujusce urbis Episcopus de salute suorum solicitus, Aetii & Gothorum auxilium expetiit, ut legitur in ejus vita apud Surium. Theodoricus conjunctis cum Aetio & Meroveo Rege Francorum copiis, domi relictis quatuor e liberis, nempe Friderico, & Turico, Rotemero, & Himmerit, expeditionis sociis secum assumptis Thorismundo & Theodorico natu majoribus, bellum instruit adversum Attilam, eo urbis obsidione depulso, de summa rerum Galliæ pugnatum in campis Catalaunicis in campania. Attila victus & fugatus: in hoc prælio Theodoricus telo vulneratus, equo dejectus, & equorum calcibus attritus cecidit, Thorismundus ejus filius e medio hostium vulneratus vix evasit noctis beneficio. Ad internecionem deleri potuit Attila, sed victoriæ modum posuit Aetius, cavens ne sublato Attila, Gothi, & Franci gravioris hostis metu soluti Romanis formidolosiores existerent; ut refert Jornandes. Non desunt qui suasum habent rem gestam in finibus Tolosatum in loco, qui nomen retinet *Catalens*: sed quam aberrent facile intelliges ex Jornande & Idacio, quorum hic prælium commissum narrat in campis Catalaunicis haud longe a civitate, quæ ab Hunnis capta erat, Metis. Et ille in campis quos patere ait C. leucis in longum, & LXX. in latum, & post pugnam Thorismundum Aetii consilio ad sua rediisse, ne fratribus occupandi regni occasionem per absentiam præberet; vix enim ulla periculi suspicio injici poterat ad Tolosam urbem posito, validisque copiis instructo.

Tom. 6. nov. 17. Freculphus lib. 5. cap. 14. De reb. Getic. cap. 41.

Theodoricus rerum potitus annos XXIII. superstites reliquit sex filios masculos, Thorismundum, Theodoricum, Fredericum, Turicum, Rotemerum, & Himmerit, sive Aymericum & filiam unicam, quæ Hunnerico Genzerici Regis Vandalorum filio nupta, a socero ob suspicionem veneni ab ea parati naribus truncata, & hoc pacto turpiter deformata patri in Galliam remissa, ut memoriæ prodidit Jornandes.

De reb. Getic. cap. 36.

Aquitaniam Hunnorum clade laborasse, & Vasatum oppidum ab his obsessum insinuant Gregorius Turonensis, & Sigebertus, cum referunt Vasatensi oppido Hunnorum obsidione liberato, cum Episcopus in gratiam accepti a Deo beneficii solemnem missam celebraret, eum observasse tres aquæ guttas paris magnitudinis crystallo nitidiores de cœlo in aram defluere, quæ simul conjunctæ in pulcherrimam gemmam coaluerunt, qua posita in medio crucis, auro & gemmis distinctæ, aliæ statim suo loco lapsæ sunt: hoc miraculo damnata Ariana hæresis, quæ Gothorum & Burgundiorum tabe Galliam nimium fœdavit.

Lib. 1. de mirac. mart. 13. A.C. 453.

CAPUT XIII.

Thorismundus Rex Gothorum. Ferreolus P.P. Galliarum. Arelate iterum obsessa a Gothis. Attila rursus Gallias vastat. Thorismundi exitus. Gothi Regicidæ.

THORISMUNDUS igitur cæso patre in campis Catalaunicis, & justis ei persolutis, subdolo Aetii consilio, belli Hunnici reliquias omisit, Tolosam, quæ erat regia Gothorum, cum suis rediit, & uno omnium assensu regni possessionem nactus est; Jornandes: *Thorismund. ergo patre mortuo in campis statim Catalaunicis, ubi & pugnaverat, regia majestate subvectus Tolosam ingreditur, &c.*

De reb. Getic. cap. 41.

Per hæc tempora Tonantius Ferreolus, Syagrii consulis ex filia nepos, præfecturam Galliarum gessit; Sidonius in epistola ad eumdem: *Prætermisit Gallias tibi administratas, tunc cum maxime incolumes erant*, nempe depulso At-

Lib. 7. ep. 12.

Source : BIU Cujas

tila per Aetium, & belli ſocios: is Papianillam habuit uxorem, ex qua ſuſcepit filium cognominem: ejus larem, & domicilium apud Trevidum in finibus Rutenorum locat idem Sidonius:

In propempt. ad libell.

Ibis Trevidon & calumnioſis
Vicinum nimis heu jugum Rutenis
Hic docti invenies patrem Tonanti
Rectorem, columenque Galliarum
Priſci Ferreolum parem Syagri,
Conjux Papianilla quem pudico
Curas participans juvat labore.

Sunt qui credunt eum eſſe Principem gentis Ansberti, & per eum Caroli M.

Thoriſmundus regnum adeptus pacis impatiens fœdus cum Romanis percuſſum fregit, Arelatum obſedit; verum obſidionem dimiſit ſuaſu Ferreoli præfecti, quem ait Sidonius plus epulis apud hoſtem effeciſſe, quam armis præſturus eſſet Aetius ſi adfuiſſet: *Prætermiſit Regem Gothiæ ferociſſimum, inflexum affatu tuo melleo, gravi, arguto, inuſitato, & ab Arelatenſium portis, quem Aetius non potuiſſet prælio, te prandio removiſſe.* Hac ætate Gothorum ditio Rhodani littus attingebat, unde & Sidonius Thoriſmodum Rhodani hoſpitem vocat.

Lib. 7. ep. 12.

d. ep. 12. lib. 7.

Rurſus Attila infeſtis armis Galliam petente & in Alanos, qui trans Ligerim conſederant permittente Aetio, procinctum movente, Thoriſmundus belli molem in ſe converſam iri ſentiens, Alanis ſuppetias profectus, Attilam prælio fudit, fugavitque, & Galliis decedere coegit; ut prodit Jornandes, & poſt eum Rodericus Toletanus: alii auctores ſunt, inter quos Sigebertus, Attilam Gothos bello agreſſum, victum a Thuriſmundo abiiſſe inglorium.

De reb. Getic. c. 44. A. C. 355.

Thoriſmundus tertio regni ſui anno cum valetudinis cauſa ſanguinem e vena miſiſſet, ſubmiſſis ſicariis in cubiculo interemptus, non impune tamen; quoſdam enim ex inſidiatoribus ſcalpello, ita enim legendum apud Jornandem, non ſcabello, occidit. Iſidorus narrat Thuriſmundum regnaſſe anno uno, & dum ſe inſolentius haberet, a fratribus Theodorico & Frederico necatum. Hic fuit Gothorum furor, ut Regum vitæ vix parcerent; Gregorius Turonenſis: *Sumpſerant Gothi hanc deteſtabilem conſuetudinem, ut ſi quis eis de Regibus non placuiſſet, gladio eum appeterent, & qui libuerit animo hunc ſibi ſtatuerent Regem:* ideoque patres conc. Toletani IV. V. VI. XVI. multis canonibus ſecuritati Gothorum Regum, quibus parebant, proſpexerunt.

De reb. Getic. cap. 43. Lib. 3. hiſt. cap. 28. Conc. Tolet. IV. cap. 75. Tolet. V. cap. 3. & 8. Tolet. VI. cap. 14. 17. 18. Tolet. XVI. can. 1.

CAPUT XIV.

Theodoricus II. Rex Gothorum, ejus uxor Ragnachildis. Avitus Arvernus a Gothis ad imperium provectus. Sidonius Aviti filiam ducit uxorem. Theodoricus Aquitaniam primam armis vaſtat. Aviti exitus. Proſper Aquitanus. Narbona Theodorico prodita. Victorinus Aquitanus Cycli Paſchalis conditor. Abraham abbas ſanctitate clarus in Arvernis. Theodorici mors.

MORTUO Thoriſmundo Theodoricus ejus germanus in regnum ſucceſſit, Princeps animi & corporis dotibus præſtans, cujus formam, ſtudia & mores commendat Sidonius eleganti epiſtola ad Agricolam, quam exſcribere hic otioſum eſſet. Uxorem habuit Ragnachildem: concham argenteam, qua illa uteretur balnei cauſa, fieri curavit Evodius, cui carmen incidendum concinnavit Sidonius

Lib. 1. ep. 2.

Source : BIU Cujas

donius, quod ipse inter epistolas reliquit, unde conjectura ducitur eam esse fortassis, quam vulgus Tolosanum vocitat, *la Reyne Pedauque*, quod aquis & balneis in primis delectaretur. Lib. 4. ep. 8.

Anno Christi CCCCLV. occiso Valentiniano juniore, Maximus doli artifex invadit imperium; Avitum patria Arvernum magistrum militum creat; is ad Theodoricum pacis sanciendæ causa legatus, cum legationis causa Tolosæ versaretur, audita Maximi tyranni nece, hortatu Theodorici Tolosæ purpuram sumpsit, & a Gothis una cum Romanis Augustus primum salutatus, tum apud Arelatum; Idacius: *Ipso anno in Galliis Avitus Gallus civis, ab exercitu Gallicano, & ab Honoratis primum Tolosæ, dehinc apud Arelatum Augustus appellatus, Romam pergit, & suscipitur.* Apud Ugernum Arelatense castrum id actum narrat Sidonius: Carm. 7.

------ *Fragor atria complet*
Ugerni, quo forte loco pia turba Senatus
Detulerat vim vota, preces, locus, hora, diesque
Dicitur Imperio felix.

Sidonius Apollinaris filius ex laico postea Arvernorum Episcopus, uxorem duxit Papianillam Aviti Augusti filiam, ut legitur apud Gregorium Turonensem, dos dicta prædium Avitacum nomine ab Avito; testis ipse Sidonius: *Avitaci sumus, nomen hoc prædio, quod quia uxorium patrio mihi dulcius.* Lib. 2. hist. cap. 21. Lib. 2. ep. 2. v. eumd. Carm. 18.

Theodoricus connivente Avito Aquitaniam, primam intellige, præsidio destitutam nactus, armis vastavit; Isidorus: *Theodoricus post fraternam necem in regnum succedens imperavit annis* XIII. *qui pro eo quod Imperatori Avito sumendi Imperialis fastigii, cum Gallis auxilium præbuisset, Aquitanias cum ingenti exercitu, & cum ingenti licentia ejusdem Aviti Imperatoris ingreditur.*

Avitus licentia regni subito mutatus e pristina virtute in mollitiem, & luxuriam lapsus, ante annum impletum imperio submotus, & Placentiæ Episcopus ordinatos, sed comperto, quod senatus de ejus nece consilium agitaret, fuga salutem quæsivit, & Brivatem ad D. Juliani martyris basilicam, quæ est in finibus Arvernorum iter aggressus, sed in itinere defunctus Brivatem elatus est, & ad martyris pedes sepultus; Gregorius Turonensis: *Avitus enim unus ex senatoribus, & ut valde manifestum est civis Arvernus, cum Romanum ambisset imperium, luxuriose agere volens a Senatoribus ejectus, apud Placentiam urbem Episcopus ordinatur; comperto autem quod adhuc indignans senatus vita eum privare vellet, basilicam sancti Juliani Arverni martyris, cum multis muneribus expetivit, sed impleto in itinere vitæ cursu obiit, delatusque ad Brivatensem vicum, ad pedes antedicti martyris est sepultus.* Avitum tertio anno a Gotis destitutum, imperio submotum auctor est Idacius: *Avitus tertio anno posteaquam a Gallis & a Gothis factus fuerat Imperator caret imperio, Gothorum promisso destitutus auxilio, caret & vita.* Lib. 2. c. 2. vid. Aymoin. lib. 1. c. 3.

Hac ætate sanctitatis & scientiæ fama celeberrimus extitit Prosper patria Aquitanus Rhegiensis Episcopus, olim notarius Leonis Papæ: hic studiosissimus librorum Augustini in Pelagium defensor fuit adversus Cassianum, & alios oppugnatores; de quo Gennadius, Ado Viennens., & alii eos secuti. Lib. de scrib. eccl. c. 84. A. C. 465.

Theodoricus sub initia regni, cum audiisset Riciarium Suevorum Regem, suis finibus non contentum, universæ Hispaniæ imperium ambire, insanæ reguli ambitioni occurrendum ratus, per legatos monuit, ut suis se finibus contineret; ille legatione offensus Theodorico si obmurmuraret bellum in regiam usque se illaturum interminatus: *Si hic murmuras*, inquit ille apud Jornandem, *& me venire causaris, Tolosam ubi tu sedes veniam, ibi si vales resiste.* His auditis Theodoricus adjunctis Burgundionum copiis Riciarium bello petit, & præ- De reb. Getic. cap. 44.

Source : BIU Cujas

lio hostem fundit, fugatque, isque de fuga retractus, & in Theodorici potestatem deductus, vita & regno privatur.

Anno CCCCLXII. Narbona Theodorico prodita scelere Agrippini Comitis, ut Regis patrocinium sibi pararet adversum Ægidium Comitem, cum quo gravis sibi simultas erat; Idacius: *Agrippinus Gallus & Comes & civis, Ægidio Comiti viro insigni inimicus, ut Gothorum mereretur auxilia Narbonam tradidit Theudorico*: tamen obsidione expugnatam satis aperte prodit Sidonius illo loco: *Dum apud Narbonem quondam Martium dictum, sed nuper factum moras necto*: utut sit urbem in ditionem redactam, humaniter accepit, habuitque Theodoricus; de quo Narbonæ gratulatur Sidonius:

In epist. præfixa Car. 22.

Carmin. 23.

Hinc te Martius ille rector, atque
Magno patre prior decus Getarum
Romanæ columen, salusque gentis
Theodoricus amat, sibique fidum
Adversos probat ante per tumultus.

Hoc tempore Abraham abbas, Persa natione, vitæ sanctitate claruit in Arvernis, monasterium D. Cyricio, vel Cyriaco sacrum in suburbio Arvernæ urbis ædificavit; auctore Gregorio Turonensi.

Lib. 2. hist. Fr. cap. 21. & de vit. patr. cap. 3. apud Sur. 25. jun. tom. 2.

Anno CCCCLXIII. Victorinus natione Aquitanus Cyclum Paschalem composuit jussu Hilarii Papæ; teste Gennadio.

De script. eccles. c. 88.

Theodoricus decimo & tertio regni anno ab Eurico fratre interemptus, justo numinis judicio vim passus quam fecerat.

CAPUT XV.

Euricus Rex Gothorum, is primus Gothis leges scripto dedit. Aquitania vectigalibus exhausta. Seronatus perduellionis damnatus. Arvandus P. P. Galliarum damnatus ejusdem criminis. Rogationes a Mamerco institutæ, in Gallia & Aquitania usu receptæ. Toloſæ sanguis e terra fluxit, præsagium casus Gothorum. Theodoricus Riothimum Britonum Regem bello vincit, & Biturigas occupat. Goti fœdisragi.

EURICUS pari scelere quo frater in regnum successit: in ejus nomine variant scriptores. Jornandi & Isidoro Euricus, Sigeberto & aliis Eoricus, Sidonio & Gregorio Turonensi Evarix nominatur.

Hic primus Gothis leges scripto dedit, nam ante eum moribus tantum utebantur; Isidorus: *Sub hoc Rege Gothi legum instituta scriptis habere cœperunt, nam antea tantum moribus & consuetudine tenebantur*: hinc Euricum legum conditorem celebrat Sidonius in epistola ad Leonem: *Modo per promotæ limitem sortis, ut populos sub armis, sic frænat arma sub legibus*: ab eo tempore Theodosianæ ideſt Romanæ leges pessumdatæ, & Theodoricianæ ideſt Gothicæ provincialibus obtrusæ, Seronato Romano præfecto etiam doli participe; de quo Sidonius: *Exultans Gothis, insultans Romanis, illudens præfectis, colludensque numerariis, leges Theodosianas calcans, Theodoricianasque proponens*. Theodoricianæ dictæ a Theodoricis Regibus Gothorum, non quod harum legum auctores fuerint, ab Eurico enim editas satis notum erat Sidonio, sed ob paronomasiam cum Theodosianis. Has leges postea emendavit & ampliavit Levvigildus; Isidorus: *In legibus quoque ea quæ ab Eurico incondite constituta videbantur correxit, plurimas leges prætermissas adjiciens, pleraſque superfluas auferens*.

Lib. 8. ep. 3.

Lib. 2. ep. 1.

His

Source : BIU Cujas

His temporibus Arverni, Gabali, & alii Aquitaniæ primæ populi, qui adhuc ſub Romana ditione erant, a Seronato vectigalium mole attriti, quæ cauſa graves in eum excitavit querelas; Sidonius in epiſtola ad Ecdicium: *Duo nunc pariter mala ſuſtinent Arverni tui, quænam, inquis præſentiam Seronati, & abſentiam tuam, rediit ipſe Catilina ſæculi noſtri nuper Atturibus, ut ſanguinem, fortunaſque miſerorum, quas ille ibi ex parte propinaverat, hic ex aſſe miſceret: indicit ut Dominus, exigit ut tyrannus, addicit ut judex, calumniatur ut barbarus.* Et in epiſtola ad Pannychium de eodem: *Jam metu exanguibus Gabalitanis e proximo infertur, quos ſingulos ſparſos inoppidatos, nunc inauditis indictionum generibus exhaurit, nunc flexuoſa calumniarum fraude circumretit, ne tum quidem domum laborioſos redire permittens, cum tributum annuum datavere.* Certe præfectorum ſævitia & non ferendum vectigalium onus, adeo provincialium animos exacerbavit, ut paſſim ad Gothos & alios Barbaros ſe converterent; Salvianus: *Itaque paſſim vel ad Gothos, vel ad Bagaudas, vel ad alios ubique dominantes barbaros migrant, & commigraſſe non pœnitet, malunt enim ſub ſpecie captivitatis vivere liberi, quam ſub ſpecie libertatis eſſe captivi.* Et infra: *Tam longe enim eſt, ut hæc inter Gothos barbari tolerent, ut ne Romani quidem, qui inter eos vivunt, iſta patiantur: itaque unum illic Romanorum omnium votum eſt, ne umquam eos neceſſe ſit in jus tranſire Romanorum; una conſentiens illic Romanæ plebis oratio, ut liceat eis vitam quam agunt agere cum barbaris, & miramur ſi non vincantur a noſtris partibus Gothi, cum malint apud eos eſſe, quam apud nos Romani.* Et Paul. Oroſius: *Quamquam & poſt hoc quoque continuo barbari execrati gladios ſuos, ad aratra converſi ſunt, reſiduoſque Romanos ut ſocios modo & amicos fovent, ut inveniantur jam inter eos quidam Romani, qui malint inter Barbaros pauperem libertatem, quam inter Romanos tributariam ſolicitudinem ſuſtinere.* Idem etiam Iſidorus: *Unde & hucuſque Romani, qui in regno Gothorum conſiſtunt, adeo amplectuntur, ut melius ſit illis cum Gothis pauperes vivere, quam inter Romanos potentes eſſe, & grave jugum tributi portare.*

Lib. 2. ep. 1.

Lib. 5. ep. 13.

Lib. 5. de gubern. Dei.

Lib. 7. c. 18.

In chronic. Ær. 447.

Seronatus Gothorum partes fovebat, unde Catilinam ſæculi vocat Sidonius, ob id perduellionis inſimulatus ab Arvernis, Romamque raptus, capite deciſo ſceleris pœnas luit; idem Sidonius: *Illi amore reipublicæ Seronatum Barbaris provincias propinantem non timuerunt legibus tradere, quem convictum deinceps vix reſpublica præſumpſit occidere.*

Lib. 3. ep. 1.

Lib. 7. ep. 7.

A. C. CCCCLXVIII. Arvandus Galliarum præfectus, interceptis litteris ad Euricum belli gerendi in Romanos & Britones Ligeris accolas, & Galliæ cum Burgundionibus jure gentium dividundæ auctor deprehenſus a Ferreolo & aliis Narbonenſis provinciæ legatis reus majeſtatis factus apud Anthemium, Romam traductus ſenatus decreto morte damnatus, ſed deprecante Sidonio ſupplicio exemptus, & pœna capitis in exilium commutata; rem fuſe narrat Sidonius: affectati imperii reum faciunt alii ſcriptores; ſed nomine depravato. Caſſiodorus Ardaburium vocat, Paulus Diaconus eumque ſecutus Sigebertus, Servandum.

Lib. 1. ep. 7. Lib. 5. hiſt. A. C. 466.

Per id tempus Mamercus Viennenſis ſolemnes λίτας, ſeu rogationes inſtituit, quarum ritum quamprimum Arverna eccleſia uſu ſuum fecit; Sidonius, in epiſt. ad Mamercum: *Solo tamen invectarum te auctore rogationum palpamur auxilio, quibus inchoandis, inſtituendiſque populus Arvernus, etſi non effectu pari, affectu certe non impari cœpit initiari, & ob hoc circumfuſis necdum dat terga terroribus.* Non multo poſt Mamerci inſtitutum in univerſis Galliæ & Aquitaniæ eccleſiis legis auctoritate ſancitum; conc. Aurelianenſe I. *Rogationes, ideſt litanias ante aſcenſionem Domini placuit celebrari.* Eadem tempeſtate apud Toloſam, quæ Regum Gothorum ſedes erat, ſanguis e terra media urbe fluxit per diem; Idacius: *Medio Toloſæ civitatis hiſdem diebus e terra ſanguinem erupiſſe, totoque diei fluxiſſe curriculo.* Id triſte Gothis portentum viſum eſt ejus,

Lib. 7. ep. 1.

Can. 29.

Source : BIU Cujas

L. 1. c. 9. quæ ſecuta eſt cladis; Aimoinus: *Ea tempeſtate apud Toloſam Galliæ urbem, e medio ejus tota die ſanguis largiſſimo fluxit rivo, quod prudentes quique Gothorum, qui eadem regnabant in civitate, perditionem, Francorumque dixerunt portendere dominationem.* Idem narrant Sigebertus, Wernerus, & alii.

A. C. 461. In faſc. tem. Anno CCCCLXX. Euricus crebras Romanorum Principum mutationes, rerum gerendarum occaſionem nactus, rupto priſco fœdere, Aquitaniæ partem, quæ Romanis adhuc parebat, armis tentavit, Riothimo Regulo Britonum ab Anthemio Auguſto ſuppetias vocato, priuſquam Romanis conjungeretur, inſtructo exercitu occurrit, ejuſque copias prælio fudit in finibus Biturigum; Jornandes: De reb. Getic. cap. 45. *Euricus ergo Veſegothorum Rex, crebram mutationem Romanorum Principum cernens, Gallias ſuo jure niſus eſt occupare, quod comperiens Anthemius Imperator,* Freculph. lib. 5. c. 17. *protinus ſolatia Britonum poſtulavit, quorum Rex Riothimus cum XII. millibus veniens, in Biturigas civitatem Oceano e navibus egreſſus ſuſceptus, ad quos Rex Veſegothorum Euricus innumerum ductans exercitum advenit, dixque pugnans Riothimum Britonum Regem antequam Romani in ejus ſocietate conjungerentur, ſuperavit, qui ampla parte exercitus amiſſa cum quibus potuit fugiens ad Burgundionum gentem vicinam, Romanis in eo tempore fœderatam advenit.* Poſt pugnam Euricus Biturigam occupavit pulſo inde Britonum præſidio; Gregorius Turonenſis Lib. 2. hiſt. Fr. c. 18. *: Britanni de Biturica a Gothis expulſi ſunt, multis apud Dolenſem vicum peremptis.* Hujus expeditionis meminit & Sigebertus: inde Sidonius in epiſtola ad Baſilium Aquenſem Epiſcopum queritur Euricum, quem Evarigem A. C. 470. Lib. 7. ep. 6. vocitat, regni terminos rupto fœdere armis proferre *: Evarix Rex Gothorum*, inquit, *quod limitem regni ſui rupto, diſſolutoque fœdere antiquo vel tutatur armorum jure, vel promovet, nec nobis peccatoribus hic accuſare, nec vobis ſanctis hic diſcutere permiſſum eſt.* Et idem alio loco, Gothos gentem fœdifragam appellat Lib. 6. ep. 6. *: Poſtquam fœdifragam gentem rediſſe in ſuas ſedes comperi.* Fœderis fidem neſciere Gothi, attamen barbarorum nomen non ferentes, fœderatorum nomen affectarunt; de his Sidonius: *Student armis Eunuchi, litteris fœderati.* Et Lib. 1. ep. 8. Lib. 2. ep. 13. alio loco *: inter tumultus militum popularium fœderatorum.* Et Suidas: φοιδεράτι ὅτω καλέσι Ῥωμαῖοι τὲς ὑποσπόνδες τῶν Σκυθῶν *: Fœderati ſic vocant Romani fœderatos Scythas, ſeu Getas.* Immo & Romani dici voluerunt; Theodoricus Rex Gothorum apud Caſſiodorum Lib. 1. var. ep. 1. *: Additur etiam venerandæ Romanæ urbis affectio, a qua ſegregari nequeunt, qui ſe nominis unitate junxerunt.*

CAPUT XVI.

Arelate & Maſſilia urbes ab Eurico expugnatæ. Arvernorum urbs ab eodem obſeſſa. Ecdicius Aviti Aug. filius. Sidonius ex laico Arvernorum Epiſcopus. Simplicius Bituricenſis Epiſcopus creatus. Euriciana perſecutio in Epiſcopos, clericos, & eccleſias Aquitaniæ. Gallicinus Burdegalenſis Epiſcopus. Sidonius Arvernorum Epiſcopus baptiſterium conſecrat in diœceſi Rutenenſi. Epiphanii Ticinenſis Epiſcopi legatio a Nepote Auguſto ad Euricum pacis feriendæ gratia. Arverni pacis conditionibus dediti Eurico. Sidonii exilium, & Ecdicii fuga. Victorius Dux Arvernorum.

De reb. Getic. cap. 47. Anno CCCCLXXI. Euricus Arelatem & Maſſiliam clariſſimas Galliæ Narbonenſis urbes expugnavit; Jornandes: *Euricus Rex Viſigothorum Romani regni vacillationem cernens, Arelatum & Maſſiliam propriæ ſubdidit ditioni.* Et Iſidorus: *In Gallias autem regreſſus Arelatum, & Maſſiliam urbes capit,* A. C. 471. *ſuoque regno utramque ſubjecit.* Idemque tradit Sigebertus. Arvernam etiam urbem acerrima obſidione cinctam diu tenuit, ſed eruptione ab Ecdicio Aviti Auguſti

gusti filio, parva manu facta, multis Gothorum millibus prostratis obsidionem dimisit, quo nomine Ecdicio gratulatur Sidonius. Lib. 3. ep. 3. Gregor. Tur.

Jam tota Aquitania a Gothis subacta, unum Arvernorum oppidum in Romanorum fide permansit, velut imperii propugnaculum in Galliis; Sidonius in epistola ad Agroetium Senonensem Episcopum: *Iis accedit quod de urbibus Aquitanicæ primæ solum oppidum Arvernum Romanis reliquum partibus bella fecerint*. Ideo idem Sidonius hanc urbem unum Gothicæ tyrannidis obicem esse gloriatur, in epistola ad Mamercum Viennensem Episcopum: *Rumor est Gothos in Romanum solum castra movisse, huic semper irruptioni nos miseri Arverni janua sumus: quia quod necdum terminos suos ab Oceano in Rhodanum Ligeris alveo limitaverunt, solam sub ope Christi moram de nostro tantum obice patiuntur*. Et rursus in epistola ad Felicem: *Oppidum siquidem nostrum quasi quendam sui limitis oppositi obicem circumsusarum nobis gentium arma terrificant*. Nihil non tentarunt Gothi, quo Arvernam urbem Imperio suo adjicerent, adeo illis formidolosa fuit Arvernorum virtus, & fides in Romanos; Sidonius in epistola ad Avitum Viennensem Episcopum: *Vel Gothis, credite, qui sæpenumero etiam Septimaniam suam fastidiunt, vel refundunt, modo invidiosi hujus anguli etiam desolata proprietate potiantur*. Lib. 2. hist. Franc. c. 24. Lib. 7. ep. 5. Lib. 7. ep. 1. Lib. 3. ep. 4. Lib. 3. ep. 1.

Anno CCCCLXXII. mortuo apud Arvernos Eparchio Episcopo, Sidonius ex laico in ejus locum ordinatus; teste Gregorio Turonensi unde Sidonius ipse queritur se prius magistrum, quam discentem factum: *Miser*, inquit, *ante compulsus docere, quam discere*. Ambrosium imitatus, qui parem sortem deploravit: *Ego enim raptus de tribunalibus atque administrationis infulis ad sacerdotium, docere vos cœpi, quod ipse non didici*. Lib. 2. hist. Franc. cap. 21. Lib. 5. ep. 3. Lib. 1. offic. cap. 1.

Eodem anno, morte Eulodii vacante sede Bituricensi, Sidonius Arvernorum Episcopus, a plebe vocatus, ut metropolitanum crearet, provincialium Episcoporum numero defectus, Agroetium Senonensem Episcopum ad solemne electionis invitavit, & cum eo Simplicium Antistitem ordinavit; qua de re Sidonius ad Agroetium scripsit epistolam, qua illum Bituricas invitat: *Bituricas decreto civium petitus adveni, causa fuit evocationis titubans ecclesiæ status, quæ nuper summo viduata Pontifice, utriusque professionis ordinibus, ambiendi sacerdotii quoddam classicum cecinit, fremuit populus per studia divisus, pauci alteros, multi sese non offerunt solum, sed inferunt*. Et paulo post: *Nec te quamquam Senoniæ caput es, inter hæc dubia subtraxeris intentionibus medendis Aquitanorum, quia minimum refert, quod nobis est in habitatione divisa provincia, quando in religione causa conjungitur: iis accedit, quod de urbibus Aquitanicæ primæ solum oppidum Arvernum Romanis reliquum partibus bella fecerint; quapropter in constituendo præfatæ civitatis Antistite provincialium collegarum deficimur numero, nisi Metropolitanorum reficiamur assensu*. Lib. 7. ep. 5. adde concio. & ep. 8. ejus. libr.

Anno CCCCLXXIV. Euricus sævam in Aquitania persecutionem exercuit in Catholicos, maxime in Episcopos & clericos, alios exilio aut vinculis, alios morte multavit, sacrarum ædium ostia spinis præcludi jussit, ut desuetudine eas frequentandi professionis memoria tolleretur. Lugebant omnes fere Aquitaniæ ecclesiæ pastore destitutæ, desperabatur salus fidei, quæ ducem desideraret; Sidonius in epistola ad Basilium Episcopum: *Burdegala, Petrogorii, Ruteni, Lemovices, Gabalitani, Helusani, Vasates, Convenæ, Auscenses, multoque jam major numerus civitatum summis sacerdotibus ipsorum morte truncatis, nec ullis deinceps Episcopis in defunctorum officia suffectis, per quos utique minorum ordinum ministeria subrogabantur, latum spiritualis ruinæ limitem traxit, quam fere constat sic per singulos dies morientum patrum proficere defectu, ut non solum quoslibet hæreticos præsentium, verum etiam hæresiarchas priorum temporum potuerit inflectere, ita populos excessu Pontificum orbatos tristis interciså fidei desperatio premit, nulla in desolatis cura diœcesibus, parochiisque, videas in ecclesiis* Lib. 7. ep. 6.

Source : BIU Cujas

aut putres culminum lapsus, aut valvarum cardinibus avulsis basilicarum aditus
Lib. 2. hist. cap. 25. *hispidorum veprium fruticibus obstructos*. Hujus persecutionis, & Sidonii epistolæ meminit Gregorius Turonensis: *Hujus tempore & Evarix Rex Gothorum excedens Hispanum limitem, gravem in Galliis super Christianos intulit persecutionem, truncabat passim persecutioni suæ non consentientes, clericos carceribus subigebat, sacerdotes vero alios dabat exilio, alios gladio trucidabat. Nam & ipsos sacros templorum aditus spinis jusserat obserari, scilicet ut raritas ingrediendi oblivionem faceret fidei. Maxime tunc Novempopulanæ, geminæque Aquitaniæ*: Sic enim jam emendatum pro geminæque Germaniæ: *urbes ab hac tempestate depopulatæ sunt, extat hodieque & pro hac causa ad Basilium Episcopum nobilis Sidonii ipsius epistola, quæ hæc ita loquitur*.

Lib. 8. ep. 11. Per id tempus S. Gallicinus Burdegalensis Episcopus memoratur; Sidonius in epistola adventoria Burdegalam missa Lampridio rhetori:

Perge ad limina mox Episcoporum
Sancti & Gallicini manu osculata
Tecti posce brevis vacationem.

Sub idem tempus Sidonius Rutenorum ecclesia Antistite viduata, ob Euricianam persecutionem, baptisterium, ideſt ecclesiam baptismalem apud Rutenos consecravit, invitatus ab Elaphio ejus conditore; ut tradit ipse in epistola ad
Lib. 4. ep. 15. Elaphium.

Eodem anno cum Euricus dominandi libidine Romanorum finibus infestior esse non desineret, Epiphanius Ticinensis Episcopus a Nepote Augusto legatus ad eum missus, pacis componendæ & antiqui fœderis instaurandi gratia; legationis causam effert Ennodius: *Post quem ad regnum Nepos accessit, tunc inter eum, & Tolosæ alumnos Getas, quos ferrea Euricus Rex dominatione gubernabat, orta dissensio est, &c.* Epiphanius susceptа legatione Euricum Tolosæ in qua sedem habebat convenit, a quo perhumaniter acceptus, & pacta pace quibus potuit conditionibus rediit ad Nepotem; ut narrat idem Ennodius: quæ fuerint pacis conditiones non exponit hic auctor, sed ex pacto Arvernos Gothis a Nepote
Lib. 7. ep. 7. deditos indicat Sidonius in epistola ad Græcum Massilienſem Episcopum, in qua valde queritur, pacem fœdis conditionibus sancitam, ac Arvernorum servitute redemptam: *Siquidem nostri hic nunc est infelicis anguli status, cujus, ut fama confirmat, melior fuit sub bello, quam sub pace conditio, facta est servitus nostra pretium securitatis alienæ, Arvernorum, proh dolor! servitus &c.* Et paulo post: *Nostri quantum audio facta jactura, pudeat vos precamur hujus fœderis, nec utilis, nec honesti*. Præter Epiphanium fuerunt & alii hujusce fœderis arbitri, nempe nonnulli provinciæ Narbonensis Episcopi, quibus turpitudinem fœderis exprobrat Sidonius, & saltem hanc legem adjici quærit, ut vacantibus in ecclesiis Episcopos ordinari ferret Euricus; quo pertinet ejus epistola ad Basilium
Lib. 7. ep. 6. Aquensem Episcopum: *Tu sacratissimorum Pontificum Leontii, Fausti, Græci, urbe, ordine, charitate medius inveniris, per vos mala fœderum currunt, per vos regni utriusque pacta conditionesque portantur: agite quatenus hæc sit amicitia, concordia principalis, ut episcopali ordinatione permissa populos Galliarum, quos limes Gothicæ sortis incluserit, teneamus ex fide, etsi non tenemus ex fœdere*.
De reb. Getic. cap. 45. Igitur quod ait Jornandes, Euricum Arvernam civitatem occupasse, intelligendum est ex pacto cum Nepote inito, non vi armorum. Ex lege hujus fœderis Gothi retinuere quicquid terrarum est a Rhodano Ligerim usque, unde ab
Lib. 2. histor. Fr. cap. 9. Eurico Ligerim Aquitanicæ ditionis terminum signant nostri scriptores; Gregorius Turonensis: *In his autem partibus, ideſt ad meridionalem plagam habitabant Romani usque Ligerim fluvium, ultra Ligerim vero Gothi dominabantur*.
Lib. 1. c. 5. Et post eum Aimoinus Monachus: *Eo in tempore Romano Imperio a ferrea firmitate*

Source : BIU Cujas

mitate in testaceam decidente fragilitatem, Burgundiones Lugdunensem, Gothi Aquitanicam pervaserant provinciam, eaque tantum pars Galliarum Romanæ suberat ditioni, quam Rheni fluenta, ac amnis Ligeris determinant. Et Ado Viennensis: Id temporis Romani Gallias tenebant, citra Ligerim fluvium Gothi.

Post deditionem Arvernorum Sidonius Episcopus a Gothis solum mutare coactus, aliquandiu apud Livianum castrum exulavit, donec Leonis, (is Eurici quæstor erat) gratia, suæ redditus est ecclesiæ, cujus beneficii memor Leoni hæc scribit: *Nam dum me tenuit inclusum mora mœnium Livianorum, cujus incommodi finem post opem Christi tibi debeo.* Ecdicius etiam hostem iratum vitans ad Burgundionum Regem secessit, e cujus comitatu transiit ad Nepotem Augustum, ut narrat Jornandes, qui mendose Decium vocat, pro Ecdicio.

Deditis Arvernis Euricus Victorium Ducem imposuit; Gregorius Turonensis: *Euricus Gothorum Rex Victorium Ducem super septem civitates præposuit, qui protinus Arvernos adveniens civitatem addere voluit.* Ejus amicitiam coluit Sidonius: *Amplissimi viri Victorii Comitis devotione præventus, quem jure sæculari patronum, jure ecclesiastico filium, excolo ut cliens, ut pater diligo.* Hic homo, varii & lubrici ingenii, pietatis officiis non defuit, S. Abrahæ abbatis funus cum Sidonio celebravit; teste ipso, & Gregorio Turonensi: idemque ob sævitiam & libidinem Arvernis profugus, Romæ ob eadem flagitia lapidibus obrutus vitam finivit, & cum aliquando ad S. Amabilis tumulum apud Ricomagum in Arvernis orare despiceret, equum quo vehebatur miraculo hærentem, non prius loco movere potuit, quam sanctum debito obsequio piasset, narrat Gregorius Turonensis.

Lib.8. ep.3.

De reb.Getic. cap. 45.

Lib.2. c.20.

Lib.7. ep. 17.

d.ep.17. lib.7.

De vit. patr. c.3.apud Sur. 15.jun.tom.3. Lib.2.cap.20. de glor. martyr.lib.1.c.45.

CAPUT XVII.

Leo Quæstor Eurici. Lampridius rhetor Burdegalensis. Leontius Burdegalensis Episcopus. Pontius Leontius, Primarius Aquitanorum. Ruricius Lemovicensis Episcopus. Chronopius Petrocoriacensis Episcopus. Patiens Lugdunensis Episcopus gratuitam Aquitanis, & provincialibus annonam ministrat. Fabulæ de gestis Arturi in Gallia & Aquitania. An Juliani Brivatensis basilica ab Eurico exstructa. Eugenius Carthaginensis Episcopus apud Albigam in Aquitania exsulat. Amantius Rutenensis Episcopus.

EURICO princeps consiliorum & quæstor fuit Leo, patria Narbonensis. Hoc significat Sidonius cum apud illum ab historiæ scriptione se excusat, & hanc operam in eum rejicit, quod maximi principis arcana nosset: *Quotidie namque per potentissimi consilia Regis, totius solicitus orbis pariter ejus negotia & jura, fœdera & bella, loca, spatia, merita cognoscis.* Item alio loco, ubi orationes ab eo Regis nomine conditas celebrat: *Sepone pauxillulum conclamatissimas declamationes, quas oris regii vice conficis.* Consiliorum principis moderatorem & arbitrum, & auctorem instaurati cum Romanis fœderis signat Ennodius: *Erat præterea ea tempestate consiliorum principis & moderator & arbiter Leo nomine, quem per eloquentiæ meritum, non una jam declamationum palma susceperat, &c.* Vir inter barbaros litteris cultus, eloquentiæ, poetices, & jurisprudentiæ laude insignis; Sidonio in Narbone:

Lib.4. ep. 22.

Lib.8. ep.3.

In vit.Epiph.

Carm. 23. & lib.8. ep.3. & lib.9.ep.13.

Sive ad doctiloqui Leonis ædes,
Quo bis sex tabulas docente juris,
Ultro Claudius Appius lateret,
Claro obscurior in decemviratu.

Source : BIU Cujas

At si dicat epos, metrumque rhythmis
Flectat commaticis, tonante plectro
Mordacem faciat silere Flaccum.

Eloquentiæ fama per hæc tempora claruit etiam Lampridius rhetor Burdegalensis: ejus cruentam mortem luget Sidonius: *Lampridius orator modo primum mihi occisus agnoscitur, cujus interitus amorem meum summis conficeret angoribus etiamsi non eum rebus humanis vis impacta rapuisset.* Lib.8. ep. 11.

Hac ætate etiam post Gallicinum in Burdegalensi episcopatu successit Leontius senior, vir natalibus & sanctitate illustris: is tempore ordinationis universam substantiam suæ consecravit ecclesiæ; de quo Fortunatus: Lib.4. c.9.

Ecclesiæ totum concessit in ordine censum,
Et tribuit Christo quod fuit ante suum.

Eodem tempore Aquitanorum primas tenuit Pontius Leontius; de quo Sidonius: *Ecce jam Leontius meus facile primus Aquitanorum, ecce parum inferior parente Paulinus ad locum quem supra dixi per Garumnæ fluenta refluentia, non modo tibi cum classe, verum etiam cum flumine occurrent.* Is Burgum castrum ad Durani & Garumnæ confluentes situm munivit; quod metro graphice descriptum a Sidonio: Lib.8. ep.12. Carm. 22.

Hos inter fluvios uni mage proximus undæ
Æthera mons rumpens, alta spectabilis arce
Plus celsos habiturus heros, vernamque senatum
Quem generis princeps Paulinus Pontius olim
Cum latius patriæ dominabitur ambiet altis
Mœnibus, & celsæ transmittent aera turres.

Uterque e clarissima Paulinorum gente. Nec tacendus inter ejusdem ætatis decora Ruricius Lemovicensis Episcopus ortu nobilissimus. Is ante episcopatum uxorem duxit apud Arvernos Iberiam nomine, Ommatii illustris viri filiam; teste Sidonio: ex ea suscepit duos filios Ommatium, & Eparchium, ut nos docent ipsius Ruricii epistolæ. Tum perfectioris vitæ studio certans cum uxore, ab ea secessit, & ob singularem virtutem ad episcopatum provectus, feliciter redempto hujusmodi pretio episcopatu, ut eleganter ait Faustus Rhegiensis: *Ecce quali pretio Ruricius meus summum sacerdotium comparavit, unde emit ipsum est quod emit, & testibus propriis adclamantibus, in se honoris causa refugia honoris exhibuit.* Is ecclesiæ suæ jura acerrime propugnavit, & occupatam a Chronopio Petrocoriacensi Episcopo diœcesim, idest parochiam Gemiliacensem repetiit, ut liquet ex ipsius epistola ad Chronopium. Ruricius ex clara gente Aniciorum originem duxit, nepotem ex filio cognominem habuit, qui ei in cathedra successit; Fortunatus: Carm. 11. Lib.1. ep. 18. Lib.2. ep.27. & 56. Faustus Rhegiens. ep. 6. & 7. Epist. 9. Lib.2. ep.6. Lib.4. cap.5.

Ruricii gemini flores, quibus Aniciorum
Juncta parentali culmine Roma fuit.
Actu, mente, gradu, spe, nomine sanguine nexi
Exultant pariter hinc avus, inde nepos.

Ruricius senior Sidonium coluit ut Dominum & patrem, ut fatetur ipse in epistola ad Apollinarem Sidonii filium: *Sollium enim nostrum Domnum patremque communem, quem transcribendum sublimitati vestræ dediſſe me dixeram, legendum recepi.* Monastici instituti, quod jam surgebat in Gallia, Ruricium amantem fuis- Lib.2. ep.25. & lib.1. ep.8.

se

se non levis conjectura est, quod Pomerium abbatem Arelate accivit, & per epistolam ab Æonio Arelatensi Episcopo petiit, ut eum ad se venire juberet. Lib.2. ep.6.

His diebus etiam Chronopius Petrocoriacensis Episcopus vitæ sanctimonia Aquitanicam illustravit ecclesiam. Is cives suos Gothorum injuria extorres patriæ suæ reddidit, sacras ædes a Barbaris exustas suo sumptu restituit; Fortunatus in ejus epitaphio: Lib.4. c.8.

Antistes pietate calens venerande Chronopi
Membra sepulcra tegunt, spiritus astra tenet.
Implesti propriis viduatam civibus urbem,
Videruntque suos te redimente lares.
Quem lupus ab stabulis tulerat frendente rapina,
Te pastore gregi reddita plaudit ovis.
Templa exusta celer revocasti in culmine prisco,
Hinc tua sed cælis stat sine labe domus.

Aquitania & Narbonensi provincia ob Gothicam vastationem egentibus, Patiens Lugdunensis Episcopus plebi annonam gratis erogavit, in primis Arvernis, quorum nomine gratias ei per epistolam egit Sidonius: *Illud autem deberi tibi, quodam, ut jurisconsulti dicunt, præcipui titulo, nec tuus poterit ire pudor inficias, quod post Gothicam depopulationem, post segetes incendio absumptas, peculiari sumptu inopiæ communi per desolatas Gallias gratuita frumenta misisti, cum tabescentibus fame populis nimium contulisses, si commercio fuisset species illa non munere.* Et paulo post: *Quapropter & si ad integrum conjicere non possum quantas tibi gratias Arelatenses, Rejenses, Avennicus, Arausionensis quoque, & Albensis Valentinæque, nec non & Tricastinæ urbis possessor exolvat, quia difficile est eorum ex asse vota metiri, quibus noveris alimoniam sine asse collatam, Arverni tamen oppidi ego nomine uberes perquam gratias ago, cui ut succurrere meditarere non te communio provinciæ, non proximitas civitatis, non opportunitas fluvii, non oblatio pretii adduxit, ilicet scias volo per omnem fertur Aquitaniam gloria tua, amans laudaris, desideraris excoleris omnium pectoribus, omnium votis inter hæc temporum mala bonus sacerdos, bonus pater, bonus annus es.* Lib.6. ep.12.

Ejus epistolæ meminit Gregorius Turonensis, narratque de Ecdicio Arverno, quod dum apud Burgundiones fuit in summa annonæ difficultate, plusquam amplius quatuor pauperum millia suo sumptu sustentavit, post quod pium facinus audivit vocem de cælo emissam, Ecdici, Ecdici quia pauperes meos pavisti, non deerit tibi & semini tuo panis in æternum. Lib.2. histor. Fr. c. 24. id. Sigebert. A. C. 481.

A Britannicis scriptoribus in hæc tempora referuntur fabulosa gesta Arturi Regis, expeditiones in Galliam & Aquitaniam, devictus Guitardus Pictonum Dux per legatum Hœlum nomine; Galfridus Monumetensis: *Deinde victoria potitus Arturus, divisit exercitum in duas partes, & unam Hœlo Duci commisit, præcepitque illi ut ad expugnandum Guitardum Pictaviensium Ducem iret, ipse vero cum reliqua parte cæteras provincias sibi subjugare vacavit, mox Hœlus Aquitaniam ingressus urbes patriæ invasit, Guitardumque pluribus præliis anxiatum ad deditionem coegit, Guasconiam quoque ferro & flamma depopulans principes ejusdem subjugavit.* Sed nostri omnino de Arturo silent, & hoc uno argumento corruit isthæc fabula, quod constans scriptorum fides sit per id temporis Galliæ Imperium scissum inter Burgundiones, Gothos, & Francos, nec invidia præteritum Arturum credi potest, satis comperta fide eorum, qui varios Galliæ casus, Vandalorum, Burgundionum, Gothorum, Hunnorum, & Francorum irruptiones non tacuerunt. Lib.9. c.11.

Herulis per Italiam late grassantibus, Euricum a Romanis suppetias rogatum, colligere est ex carmine Sidonii Lampridio rhetori inscripto: Lib.8. ep.9.

Source : BIU Cujas

Hinc Romane tibi petis ſalutem
Et contra Scythicæ plagæ catervas
Si quos Parrhaſis urſa fert tumultus
Eorice tuæ manus rogantur
Ut Martem validus per inquilinum
Defenſet tenuem Garumna Tibrim.

Lib.1. c. 9. Conjecturam juvat quod ait Aimoinus Antemio inſidiis Ricimeris generi ſublato Gothos cum Romanis juncta legatione a Leone Auguſto Conſtantinopolitano Principem expetiiſſe, cujus auxilio hoſtium impetum propulſarent.

Euricum quarto & decimo regni ſui anno Baſilicam S. Juliani martyris, quæ eſt Brivate in finibus Arvernorum, ædificaſſe, & columnis ornaſſe voluit Fredegarius: *Eoricus Gothorum Rex XIV. ſui regni anno eccleſiam ſancti Juliani Brivate columnis ornatam mirifice conſtruxit*. Sed quam a vero aberret conſpicuum eſt, id enim nimis alienum ab Ariano quem in orthodoxos ſæviiſſe, & eccleſias ruinis deformaſſe ſcimus ex Sidonio & Gregorio Turonenſi.

Eodem tempore Eugenius Carthaginenſis ab Hunerico Rege Vandalorum Ariano odio orthodoxæ partis ſede depulſus, exulavit in Aquitania apud Albi-
Lib.2. c.3. gam oppidum, ubi vitam finivit ſanctitate & miraculis clarus; Gregorius Turonenſis: *Tunc ſuſpenſo gladio apud Albigenſem Galliarum urbem exilio deputatus eſt, ubi & finem vitæ præſentis fecit ad cujus nunc ſepulcrum multæ virtutes creberrime oſtenduntur*. Illatum cryptæ S. Amaranthi martyris, tradit
Lib.1.de glor. mart. c.58. idem Turonenſis: *Huic cryptæ ſociatur & ille Honorificianæ perſecutionis martyr Eugenius ſacerdotalis inſulæ maximum decus, quem in hac urbe detruſum exilio vel ipſius, vel ſociorum ejus paſſio narrat*.

His temporibus ſanctitate & miraculis claruit S. Amantius Rutenenſis Epiſcopus. Hujus vitam edidit Surius. Succeſſorem habuit Quintianum natione A-
Tom.6.nov.4. Tom. 6. nov. 13. A.C.506. frum Fauſti Rhegienſis Epiſcopi nepotem, is S. Amantii corpus tranſtulit; ut teſtatur Gregorius Turonenſis in libro de vita patrum apud Surium, ejuſdem meminit Sigebertus.

De reb.Getic. cap. 47. Aera DIIII. lib. 5. c. 17. lib. 2. c. 25. Anno CCCCLXXXIV. Euricus Arelate morte ſua functus, ut referunt Jornandes, Iſidorus, & Freculphus; de ejus morte meminit Gregorius Turonenſis, ſed de loco ſilet.

CAPUT XVIII.

Alaricus Rex Gothorum, Theudeluſa ejus uxor, ex qua ei natus Amalaricus. Leo quæſtor Alarici. Sidonio ſucceſſit Aprunculus in epiſcopatu Arvernorum. Aquitanorum ſtudium in Francos, & Gothici imperii tædium. Voluſiani Turonenſis Epiſcopi exilium & martyrium. Cæſarius Arelatenſis Epiſcopus exulat apud Burdegalam. Apollinaris Sidonii filius. Marianus Bituricenſis eremita. Leonardus fundator monaſterii Nobiliacenſis in pago Lemovicenſi. Carilephus Arvernus fundator monaſt. Aniſolenſis. Alaricus Clodoveo offenſus reconciliatur. Alaricus monetam adulterat. Alaricus codicem Theodoſianum breviari curat. Synodus Agathenſis, in ea preces fuſæ pro Alarico Rege Ariano.

ANNO Chriſti CCCCLXXXIV. defuncto Eurico Alaricus ejus filius apud Toloſam regni gubernacula ſuſcepit.

Lib.1. de bell. Goth. Alaricus regno potitus Theudeluſam Theodorici Oſtrogothorum & Italiæ Regis filiam naturalem duxit uxorem; teſtis Procopius: Theudicodo eam vocat Jorna n-

Source : BIU Cujas

Jornandes, ex qua natus Amalaricus. Ideo Alaricum filium vocat Theodoricus apud Cassiodorum. De reb. Getic. cap. 58.

Apud Alaricum Leo quondam Eurici patris consiliarius seu quæstor eodem officio functus est. Alarici enim consiliarius dicitur a Gregorio Turonensi, & luminibus privatus narratur in pœnam sacrilegii, nimirum quia Basilicam S. Felicis Narbone deposuit, quod suburbani amœnissimi, cui nomen erat Livia, e regis palatio aspectum arceret. Lib. 3. ep. 1. Lib. 1. de glor. mart. 92.

Eodem anno e vita migravit Sidonius Arvernorum Episcopus, successore Aprunculo pridem Lingonensi Episcopo, qui Burgundionibus suspectus studii in Francos, ut eorum insidias caveret Arvernos secessit, ibique in Episcopum lectus; auctore Gregorio Turonensi. Lib. 2. hist. Franc. cap. 23.

Sidonio filius fuit Apollinaris nomine ex Papianilla conjuge Aviti A. filia ante præsulatum susceptus, ejus indolem commendat pater in epistolis. Hic aliquando cum Victorio Duce in Italiam profectus, Romæ illo cæso magnum vitæ periculum subiit, & Mediolanum in exilium tractus S. Victoris martyris nutu fuga elapsus in Arvernum rediit; ut narrat Gregorius Turonensis. Lib. 3. ep. 13. Lib. 5. ep. 11. De glor. martyr. lib. 1. c. 45.

Provinciales Gothorum imperii pertæsi ob Arianæ hæresi tabem sua ad Francos etsi gentiles studia convertere; Gregorius Turonensis: *Multi jam tunc ex Galliis habere Francos dominos summo desiderio cupiebant.* Nempe magis ab Hæreticis cavendum rati, quam a Paganis, quia Paganorum superstitio jam totius fere orbis ludibrium erat, Ariana vero hæresis adumbrata veritatis imagine incautis passim obrepebat: unde quamplures Episcopi Gothis suspecti facti propensioris in Francos animi, multa ab his passi sunt. Hanc ob causam Quintianus Rutenorum Episcopus cum insidias sibi parari sensisset clam secessit in Arvernos, ubi ad Euphrasio Episcopo & Aprunculi successore comiter susceptus, contributus opibus Arvernæ & Lugdunensis ecclesiæ, huic enim prædia erant, & in Arverno pago se suosque aluit, ut narrat Gregorius Turonensis. Antistites barbarica feritate suis ecclesiis exturbati, ab aliis ecclesiis foveri & sustentari solebant, adeoque sacri canones synodi Ancyranæ, Antiochenæ, & Trullensis edixere Episcopos ecclesiis vacantes propter barbaricas incursiones episcopalia in aliis ecclesiis exercere posse, eademque providentia constitutione Alexii Comneni, quam edidit Balsamon, decretum, ne electi in orientales ecclesias, quæ a Barbaris tenebantur, dimitterent ea quæ prius habebant ecclesiastica officia vel beneficia: καὶ ἀδελφάτα καὶ ὀφφίκια. Lib. 2. histor. Franc. cap. 26. & lib. de vit. patr. cap. 4. cap. ad supplicationem, de renunc. c. 18. Can. 18. Can. 37. In d. can. 37. syn. VI. in Trull.

Hac ævi calamitosa forte Volusianus Turonensis Episcopus Gothis suspectus habitus, quod Francorum partibus studeret, sede sua dejectus in exilium, ubi vitam finivit: de exilii loco secum non convenit Gregorius Turonensis, nam uno loco in Hispaniam relegatum tradit, & in alio Tolosam: & si qua fides habenda est opinioni popularium, is deciso capite martyrii lauream tulit in pago Fuxensi, & in agone baculum quo seniles artus sustentabat humi defixit, ex quo ingens arbor surrexit specie ignota, quæ ad nostra usque tempora virens, nefaria Hæreticorum manu excisa est: ad eum extat Ruricii Lemovicensis epistola, in qua scribit ei timendos non esse hostes exteros, Francos scilicet versantes inter hostes, nimirum inter Gothos: *Nam quod scribis te metu hostium hebetem factum, timere hostem non debet extraneum, qui consuevit sustinere domesticum*: ad eundem extant Sidonii epistolæ. Ejus memoriæ sacrum Fuxense monasterium canonicorum regularium S. Augustini ab Carcassonensibus Comitibus ædificatum, ut nos docuit vir illustrissimus Petrus de Marca. Lib. 2. histor. Franc. cap. 26. & lib. 10. c. 3. mart. R. Joan. 18. Lib. 2. ep. ult. Lib. 4. ep. 18. & lib. 7. ep. 17. Lib. 8. cap. 8. hist. Bearn.

Cæsarius Arelatensis Episcopus a Licamanno ipsius notario falso insimulatus apud Alaricum, quod Burgundionibus urbem tradere moliretur, Burdigalam exilii causa relegatus, ubi miraculis virtus ejus enituit, incendium late sæviens precibus compescuit, comperta innocentia ad ecclesiam redire jussus, ut narrat Cyprianus in ejus vita apud Surium. Burdegalæ exulantem Ruricius Lemovicensis Tom. 4. august. 27. Lib. 2. ep. 32.

Source : BIU Cujas

Episcopus invisit, ut ipse significat in epistola ad eundem : *Ipsi enim recolere potestis, quam fessum me Burdigaliæ videritis, & hoc hyeme quando esse soleo fortior solito.*

Apollinaris etiam Alarico de fide suspectus factus ad eum venit, suspicionem purgavit, & illæsa gratia domum rediit ; Avitus Viennensis in epistola ad Apollinarem : *Scripsistis igitur Christo præstante jam reduces omnia tuta esse, circaque vos dignationem domni Regis Alarici illæsam & pristinam permanere.*

Epist. 45.

Per hæc tempora Marianus natalibus Bituricensis sanctitate & miraculis claruit. Is monachum professus in cœnobio D. Germani Altissiodorensis sub Mamertino abbate, ibique longa exercitatione probatus in eremum secessit, ubi non alio cibo quam sylvestribus pomis victitabat : corpus ejus exanime repertum jacens sub arbore, & translatum ad Evaunensem, sive Evenensem vicum ; ut auctores sunt Gregorius Turonensis, & Robertus Altissiodorensis, & alii.

Lib. de glor. conf. c. 1. In chron. ad ann. 490. Vincen. Belvac. lib. 20. c. 18.

Eadem tempestate Leonardus discipulus S. Remigii adeo gratia valuit apud Clodoveum, ut ab eo vinctos quos videretur absolvendi jus impetrarit : is relicto Comitatu, vitæ perfectioris studio secessit in Aquitaniam, & Nobiliacum monasterium posuit in sylva regia, pagi Lemovicensis. Maximo in cultu & honore habuit D. Martialem, cujus basilicam frequentius orationis causa adibat : ejus virtus elucet maxime in solvendis captivis & carceratis, ejus ope Boemundus Siculus Barbarorum custodia solutus, voti luendi causa in Galliam venit ; ut patet ex ejus vita apud Surium, & chronico Altissiodorensi, & Orderico Vitali.

ad A.C. 499. Lib. 11. ad A. C. 1106.

Alaricus, etsi Arianæ hæresis laqueis irretitus, Remigii Remensis Episcopi miraculis permotus, puellam Tolosanam propinquitate junctam, a dæmone arreptam, curationis gratia ad eum adduci curavit, & solemni legatione eam sancto Antistiti commendavit ; ut narrat Hincmarus in vita Remigii apud Surium, & Flodoardus.

Tom. 1. jun. 13. Lib. 1. Rhemens. histor. c. 12.

His temporibus etiam sanctitate floruit Carilephus Arvernis ortus, fundator cœnobii Anisolæ in diœcesi Cœnomannensi ; testis auctor ejus vitæ apud Surium, & Sigebertus, vulgo *Scales*. Hujusce monasterii meminit & Gregorius Turonensis : *Et ad Monasterium Cœnomannicum, quod vocatur Aninsula dirigitur, ut ibi sacerdotali erudiretur regula.*

Tom. 4. jun. 1. A. C. 49. Lib. 5. histor. Fr. c. 14.

Alaricus nummos ex electro, idest auro argentove mixtos conflavit : adulteratæ monetæ eum notavit Avitus Viennensis, & hunc reipublicæ lapsum instantis excidii prænuncium esse voluit : *Nec quidem talis electri quale nuper ut egomet hausi in sancto, ac sincerissimo impollutæ manus nitore sordebat, cui corruptam potius, quam confectam, auri nondum fornace decocti crediderim inesse mixturam, vel illam certe quam nuperrime Rex Getarum secuturæ præsagam ruinæ monetis publicis adulterium firmantem mandaverat.*

Epist. 78.

Alaricus Clodovei Francorum Regis in offensionem incidit, ob id quod Syagrium Comitem Ægidii filium bello victum, apud se recepisset, sed eo tradito Francum sibi conciliavit, anno Christi DVI. inter utrumque Regem fœdus ictum in insula Ligeris juxta Ambaciensem vicum, pacis arbiter fuit Theodoricus Italiæ Rex : extant ejus epistolæ ad ambos Reges hortatoriæ ad pacem apud Cassiodorum.

Gregor. Tur. lib. 2. histor. Fran. c. 35. Sigebert. A. C. 506.

Alaricus eodem anno, qui fuit XXII. regni sui, provinciales Romanis legibus assuetos vix Gothicis acquiescere sentiens, codicem Theodosianum lectorum prudentum opera breviatum, per Anianum cancellarium suum Aduris, quæ est civitas Novempopulaniæ, in concilio utriusque ordinis, idest sacerdotum & nobilium edi curavit ; ut jam observavi ex commonitorio eidem codici præfixo.

Lib. 2. var. ep. ult. & lib. 3. ep. 1.

Eodem anno celebrata est synodus Agathensis eorum Episcoporum, qui Gothorum finibus tenebantur, præside Cæsario Arelatensi Episcopo. Huic interfuere clariores Galliæ Narbonensis & Aquitaniæ Episcopi, Cyprianus Burdegalensis,

Source : BIU Cujas

lensis, Tetradius Bituricensis, Quintianus Rutenensis, Sabinus Albiensis, Gualacterius de Benanno (is est Lascariensis) Gratus Oleronensis, Petrus Santonensis, Chronopius Petragoricensis, & alii. Huic concilio defuit Ruricius Lemovicensis Episcopus, ob valetudinem, & ingravescentem ætatem, quibus de causis se excusat apud Cæsarium Arelatensem E. & Sedatum Nemausensem. Hæc synodus collecta permissu Alarici Regis ad restituendam ecclesiasticam disciplinam, quæ Gothorum Arianorum contagio valde labefactata erat, hoc nomine Alarico gratulati patres concilii, & pro ejus salute, regnique incolumitate preces fudere, ut constat ex ipsa præfatione concilii: *Cum in Dei nomine & permissu Regis in Agatensem civitatem sancta synodus convenisset, & in sancti Andreæ Basilica convenissemus, ibique flexis genibus in terra pro regno ejus, pro longævitate populi Dominum deprecaremur, ut qui nobis congregationis permiserat potestatem, regnum ejus Dominus felicitate extenderet justitia gubernaret, virtute protegeret.* Nec desunt paria Christianæ charitatis exempla, orarunt veteres Christiani pro salute paganorum Principum, qui passim in se sæviebant, orarunt & patres Ariminenses pro salute Constantii etsi Arriani dogmatis labe polluti, ut testantur Tertullianus, Eusebius & Theodoritus, & ipse Athanasius toto orbe profugus Constantem & Constantium Arrianæ sectæ principes, & persecutores suos piissimorum Principum nomine inscripsit: κατὰ πρόταξιν θεοφιλεστάτων Βασιλέων Κωνστάντιος καὶ Κώνστος: *ad edictum religiosorum Principum Constantii & Constantis:* nec dispari loquendi modo Augustinus Maximinum Episcopum Donatistam honorabilem fratrem appellat, quod proximum putaret ob spem postliminii: *Cur ergo te honorabilem in quantum homo es non appellem, cum præsertim de tua salute, atque correctione, quandiu in hac vita es, desperare non audeam?*

Lib. 2. ep. 32. & 34.

Apolog. c. 30. & ad Scapul. cap. 2. Lib. 7. cap. 10. Apolog. 2. de fuga. Epist. 203.

CAPUT XIX.

Clodovei res gestæ in Alaricum. Maxentius abbas. Prælium Vogladense & casus Alarici. Apollinaris Dux Sidonii filius. Aquitania & pars Narbonensis provinciæ Gothis erepta. Gothia pro Septimania. An Moyssiacense cœnobium fundatum a Clodoveo. Engolismæ obsidio. Carcassona & Arelate obsidione tentatæ. Concilia habita ad restituendam religionem Gothorum contagio labefactatam. Clariores Episcopi Aquitaniæ. Rhemensis ecclesia multis in Aquitania prædiis a Clodoveo ditata.

Anno DVII. Clodoveus non ferens Alaricum Galliarum imperii consortem, tum Ariano recens susceptæ Christianæ religionis zelo infensus, in eum bellum decrevit; belli causas prodidit Gregorius Turonensis: *Igitur Chlodoveus Rex ait suis, valde moleste fero, quod hi Ariani partem teneant Galliarum: eamus cum Dei adjutorio, & superatis redigamus terram in ditionem nostram.* Idem Aimoinus. In hujus belli apparatu Clodoveus legem condidit, ne quid milites damni injuriæve ecclesiis aut sacris personis eorumve bonis inferrent, quam patribus Galliæ concilii causa apud Aureliam tum considentibus significavit per epistolam, quæ præmissa est concilio: *Enunciante fama quid actum fuerit vel præceptum omni exercitui nostro priusquam in patriam Gothorum ingrederemur, beatitudinem vestram præterire non potuit, in primo quoque de ministerio ecclesiarum omnium præcepimus, ut nullus ad subripiendum in aliquo conaretur, neque de sanctimonialibus, neque de viduis, quæ in religione Domini devotæ esse probarentur, &c.* Instructis copiis in Gothorum fines irrupit, Turonibus per quos iter erat pepereit pro reverentia D. Martini, quo de eventu belli consulto per sacras sortes, & felici accepto omine, audacius in expeditionem processit, ut

Lib. 2. histor. Franc. c. 30.

Lib. 1. c. 20.

Source : BIU Cujas

vero ad Vigennam amnem pervenit anxius qua viam sibi faceret, ingruentibus enim pluviis amnis tumuerat, cervam conspexit, quæ se misit in flumen, & postquam in ulteriorem ripam enatavit nusquam comparuit: hac duce flumen vado superavit, inde copiis admotis ad Pictavos urbem, qua se Alaricus continebat; alio victoriæ auspicio, nempe viso nocturno lumine e D. Hilarii basilica castra versus emicante, accensus ad pugnam. His diebus Maxentius abbas sanctissimus habebatur in monasterio pagi Pictavensis, cui nomen a conditore cella S. Maxentii, huc Francorum manu accedente, & fratribus conspecta armatorum territis, his abbas humiliter occurrit, injuriam a se & suis deprecatus est: irritis precibus, cum unus ex his militari ferocia in caput sancti viri ferrum stringeret, dextra ei obriguit, nec prius reconvaluit, quam fusa a Maxentio benedictione, una cum olei sancti chrismate; auctor est Gregorius Turonensis, ejusdem meminit Sigebertus. Condicto prælio inter Clodoveum & Alaricum in campis Vogladensibus, decimo a Pictavis urbe milliari de summa rerum Galliæ pugnatum: in eo prælio Alaricus a Clodoveo equo dejectus, & propria ipsius manu confossus. Gothi morte Regis consternati ad internecionem deleti. Huic prælio interfuit Apollinaris Dux Sidonii filius, & pro Alarico cum Arvernorum lecta manu pugnavit, non sine magna clade suorum; de quo Gregorius Turonensis: *Maximus ibi tunc Arvernorum populus, qui cum Apollinare venerat, & primi qui erant ex senatoribus corruerunt.* Post pugnam Clodoveus Burdegalam, & alias circumpositas urbes occupavit, & Burdegalæ hyemavit. Interim Theodoricus a patre missus cum validis copiis interiorem Aquitaniam victoriis peragravit, Rutenos, Cadurcos, Albigenses, Arvernos, Gabalos in potestatem redegit. Ineunte vero Clodoveus Tolosam, quæ erat sedes Regum Gothorum, adiit, & Alarici thesauros diripuit; Gregorius Turonensis: *Chlodoveus vero filium suum Theodoricum, per Albigensem, ac Rutenam civitatem ad Arvernos dirigit, qui abiens urbes illas a finibus Gothorum usque Burgundionum terminum patris sui ditionibus subjugavit. Chlodoveus vero apud Burdegalensem urbem hyemem agens, cunctos thesauros Alarici a Tolosæ auferens Engolismam venit.* Idem Aimoinus monachus, Hincmarus in vita Remigii apud Surium, Ado Viennensis, Flodoardus, Sigebertus, abbas Urspergensis, Otto Frisingensis, & alii.

Fortunat. de mirac. S. Hilar. apud Surium to. 1. Jan. 13.

Lib. 2. histor. Fr. cap. 37. A. C. 506.

Lib. 2. histor. Fr. cap. 57.

Lib. 2. c. 37. Lib. 1. c. 22. Tom. 1. jan. 13. In chron. Lib. 1. histor. Rhem. c. 15. ad ann. 509. Lib. 4. chr. cap. 32.

Clodoveus victor Gothorum cum Tolosam peteret, monasterium Moyssiacense in finibus Cadurcorum sanctis Apostolis Petro & Paulo dicasse fertur. Chronicon Moyssiacense M. S. hujus monasterii conditorem ponit Clodoveum, instauratorem Ludovicum Pium ex fide veteris lapidis hac inscriptione signati:

Hoc tibi Christe Deus Rex instituit Clodovæus,
Auxit munificus post hunc domnus Ludovicus.

Et in gestis M. S. translationis beati Cypriani martyris, de cujus sacris lipsanis sibi plaudunt Moyssiacenses, narratur Clodoveum primum hocce monasterium instituisse, & B. Amandum Episcopum primum abbatem imposuisse, & postea Childericum id exædificasse: sed hoc opus Clodoveo II. tribuendum esse suadet quod legitur in vita M. S. Desiderii Cadurcensis Episcopi, qui Dagoberti Regis, & Clodovei II. patris & filii synchronus fuit: Moyssiacense cœnobium paulo ante regiis expensis initiatum ipsius tempore ab Ansberto & Leuthadio perfectum, movet etiam quod in vita M. S. S. Ansberti dicitur Ansbertum Fontanellensem abbatem, & postea Rothomagensem Episcopum, precibus B. Desiderii Cadurcensis Episcopi propinqui & familiaris sui monasterium istud jussu Francorum Regum primo constructum rexisse, tum unum ex suis B. Leotadium abbatem præfecisse, qui haud dubie idem est cum Leutadio, de quo in vita Desiderii: ex quibus hujus monasterii initia recte aptantur temporibus Clodovei II. Ansbertum enim, qui dicitur primus abbas hujus monasterii, hac ætate vixisse cum Desiderio

Source : BIU Cujas

rio Cadurcenſi exploratum eſt : conjecturam juvat, quod in geſtis tranſlationis Cypriani, opus perfectum dicitur a Childerico, qui fuit filius Clodovei II. Is enim hac ratione motus videtur, ut hoc monaſterium perficeret, ne opus a patre incœptum imperfectum jaceret.

Toloſa Clodoveus caſtra movit Engoliſmam verſus, quam Deus ipſi in poteſtatem tradidit, ruentibus ſua ſponte muris : capta urbe omnes Gothi occiſi, mœnia collapſa admota ſacra phiala ſanguinis & aquæ, qui e latere Chriſti fluxit, conſilio Aptonii Sacellani regii ; & ideo poſt expugnatam urbem, hunc a Clodoveo urbi datum Epiſcopum, & Lupicino ſucceſſorem, fertur in chronico Engoliſmenſi M. S. Poſt hæc vicinæ urbes aut vi, aut deditione captæ, præſidia impoſita, & rebus ſtabilitis in Aquitania Clodoveus ad Turones iter convertit, & lætus vota ſolvit D. Martino. In vit. Apto. Epiſc.

Alarici & Gothorum caſum aliter narrat Procopius, nempe Francos, quos Germanos vocat, Gothorum fines ingreſſos circa Carcaſſonem caſtra poſuiſſe; Alaricum vero cum caſtris ſe contineret auxiliares Theodorici copias expectans, Gothis agrorum ſuorum populationem non ferentibus, & ignaviam exprobrantibus, infeliciter ad pugnam deſcendiſſe, & in ea cum maxima copiarum parte cecidiſſe. Francos rerum ſucceſſu elatos, Carcaſſonem urbem munitam obſediſſe, in qua regias opes conditas acceperant, nimirum ſpolia templi Hieroſolymitani, quæ Alaricus ſenior capta Roma in Galliam aſportaverat, & cuſtodiæ cauſa hic depoſuerat ; ſed Theodorico cum ingentibus copiis ſuppetias ferente Francos obſidionem ſolviſſe, & eam Galliarum partem, quæ a Rhodano in Oceanum patet, armis occupaſſe. Theodoricum cum a Francis parta recipere poſſe diffideret, Galliæ Narbonenſis partem, quæ incolumis erat, tueri ſatis habuiſſe. Stulte Petrus Valliſſernenſis Alaricum Gothorum Regem pro foribus Toloſæ urbis ſuſpendio vitam finiiſſe, in hoc enim conſentiunt veteres omnes ſcriptores, Alaricum in bello occubuiſſe, & Gregorius Turonenſis, quem Aimoinus & alii ſecuti ſunt, mihi auctor eſt, eum Clodovei dextra proſtratum in prælio Vogladenſi. Greg. Turon. lib. 2. hiſt. Fr. cap. 37. Aimoin. lib. 1. cap. 22. Lib. 1. de bell. Goth. Hiſt. Albig. cap. 1.

Eadem expeditione Franci & Arelaten diutina obſidione oppugnarunt tuente Tolumno Duce, ſed obſidione ſolvere compulſi ſunt, ut narrat Cyprianus in vita Cæſarii Arelatenſis Epiſcopi apud Surium. Hoc nomine Theodoricus Arelatenſibus vectigalia remiſit in quartam indictionem ad reficiendos muros bellicis machinis labefactatos, ut patet ex Caſſiodoro. Interim igitur Galliæ Narbonenſis pars in Gothorum poteſtate remanſit, unde Septimania Gothiæ nomen retinuit; Gregorius Turonenſis : *Ibi & Sygila, qui quondam ex Gothia venerat, multum laceratus eſt.* Et chronicon Moyſſiacenſe de Ludovico Pio : *Qui congregato exercitu ex Aquitania, Waſconia, nec non de Burgundia provincia, atque Gothia miſit eos ante ſe ad obſidionem civitatis.* Et Joannes Italus auctor vitæ Odonis abbatis Cluniacenſis : *qua de cauſa omnibus charus erat, præcipueque apud Willelmum Comitem robuſtiſſimum, qui eo tempore Aquitaniam, Gothiamque ſuo jure tenebat.* Et Frodoardus : *Hungari per abrupta tranſeuntes Alpium juga veniunt in Galliam, & inopinato loco per devia montis evadentes Gothiam impetunt.* Et Robertus Montenſis : *& Gothiam, quæ provincia ſancti Ægydii dicitur.* Et Gothos pro Septimanis accepere ; idem Turonenſis : *Et apud Ariſitenſem vicum Epiſcopus inſtituitur, habens ſub ſe plus minus diœceſes quindecim, quas primum Gothi quidam tenuerant, nunc vero Dalmatius Rutenenſis Epiſcopus vendicabat.* Et Stephanus Tornacenſis in epiſtola ad Joannem Pictavienſem Epiſcopum ad Narbonenſem cathedram electum : *Abſit pater a manſuetudine veſtra, ut ad Gothorum barbariem, ad levitatem Vaſconum, ad crudeles & efferos mores Septimaniæ declinetis.* Inde & Hiſpani ſcriptores Narbonenſem provinciam Galliam Gothicam vocitarunt ; Rodericus Toletanus : *Gallia & Gothica, ideſt Narbonenſis provincia, cum Rutheno Alba & Vivario civitatibus, quæ Gothorum tempore ad Narbonenſem provinciam pertinebant.* Corruente Gothorum regno Tom. 4. aug. 27. Lib. 1. var. ep. 32. Lib. 4. hiſtor. cap. 51. Lib. 1. In chronic. ad ann. 924. In ſuppl. Sigebert. ad an. 1118. Lib. 5. hiſtor. Franc. c. 5. Epiſt. 92. Lib. 3. de reb. Hiſp. cap. 20. & id. lib. 2. c. 9. & 11. Lib. 1. var. ep. 32.

Source : BIU Cujas

in Gallia, a patribus acriter laboratum reſtituendæ catholicæ fidei, quæ Gothorum colluviæ nimium collapſa erat, a Gothis receptæ baſilicæ ſub tyrannide occupatæ, & Gothorum templa ſeu potius latibula in ſacros uſus expiata. Hac de cauſa celebratum concilium Aurelianenſe I. eodem ipſo anno DVII. quo Alaricus extinctus eſt, & in eo baſilicas Gothorum recipi, & ſimili quo noſtræ innovari ſolent, placuit ordine conſecrari: aliud deinde viſum & in concilio Epaonenſi habito anno DIX. hæreticorum Baſilicas in catholicorum uſus converti vetitum odio Arianæ hæreſeos.

Can. 12.

Can. 33.

Aurelianenſi concilio ſubſcripſere quamplures Aquitaniæ Epiſcopi, Boethius Cadurcenſis, Cyprianus Burdegalenſis, Cronopius Petragoricenſis, Euphraſius Arvernenſis, Lupicinus Engoliſmenſis, Petrus Santonenſis, Quintianus Rutenenſis, Tetradius Auſcienſis, & Tetradius Bituricenſis Metropolitanus: is pietatis monumentis commendatur, & Baſilicæ S. Juliani Brivatenſis villam reliquiſſe memoratur a Gregorio Turonenſi.

Lib. 2. de glor. martyr. c. 14.

Clodoveus rerum potitus Aquitaniam veluti Remigii beneficium agnovit, & Rhemenſem eccleſiam multis prædiis etiam in Aquitania ſitis ditavit; auctore Hincmaro in ejus vita, & Flodoardo. Et hic fuit exitus rerum Gothorum in Aquitania, hæc manus Domini, qui transfert regna de gente in gentem, tranſeunt Regna, ruunt terrenæ poteſtates, ſoli Deo honor & imperium manet in ſæcula.

FINIS LIBRI QUINTI.

Source : BIU Cujas

ANTONII DADINI ALTESERRÆ

ANTECESSORIS OLIM TOLOSANI

OPERA OMNIA

TOMUS IV. VOLUM. II.

RERUM AQUITANICARUM

LIBRI QUINQUE QUI SEQUUNTUR,

Quibus continentur gesta Regum & Ducum Aquitaniæ, a Clodoveo ad Eleenoram usque.

CURA ET SUMTIBUS

MICHAELIS MAROTTA

Jurisconsulti & in supremis Neapolitanis tribunalibus causarum patroni.

EDITIO PRIMA NEAPOLITANA. M DCC LXXVII.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

Source : BIU Cujas

ANTONII DADINI ALTESERRÆ

ANTECESSORIS OLIM TOLOSANI

OPERA OMNIA

TOMUS SECUNDUS

RERUM AQUITANICARUM

PRIORIS LIBRI QUINQUE

In quibus vetus Aquitania illustratur.

CURA ET SUMTIBUS

LUCHANELLI, MAROTTA

ILLUSTRISSIMO VIRO

PETRO SEGUIERIO GALLIARUM CANCELLARIO.

NUPER, CANCELLARIE ILLUSTRISSIME, priores quinque libros rerum Aquitanicarum lubens devotusque tibi obtuli. Nunc sequentes totidem non dispari ingenio dico. Studiorum partus & vota non divido; divisa obsequia non patitur animus totus in tui cultum devinctus. Non alienum affectus argumentum, Aquitaniæ illustratio. Nimirum hæc provincia varia & insignia tui decoris præfert vestigia. Hæc est quæ clarissimæ per multa sæcula familiæ cunas ostendit, & nobilem Cadurcorum seneschallum tuo e stemmate memoria celebrat. Eadem tot jactata casibus, & ruinis labefactata, imperii tui dulcedine sese recreatam nondum oblita. Ne ingratiis feras provinciales honores commemorari, jam ad dignitatum culmen devectus. Feliciter his velut gradibus, ad

Source : BIU Cujas

majora viam tibi parasti, nec contemnendi fasces, quibus te celsioribus dignum probasti, & in minoribus docuisti, quonam pacto in summo reipublicæ clavo te gereres. Jam inde in te oculi Principis, & totius aulæ studia conversa: & Aquitanica hæc præfectura, quæsturæ tyrocinium potius, quam provincialis curatio visa est. Gaudet Aquitania virtutis & famæ tuæ incrementis profuisse: & sine injuria sibi raptum fatetur, quem sciebat orbi Gallico natum. Sciens tot virtutum, quibus præstas, laude abstineo, non capit pagina herois laudem, cujus virtus impare Regum gaza, justum præmium expectat a Deo. Felix ætas, quæ te in salutem reipublicæ, litterarum ornatum, & patrocinium, decusque sæculi edidit. Felices litterati, qui te litterarum vinculo socium, & auxilio numen præsentissimum experiuntur. Beatum liceat Principem dicere, te laborum socio, & curarum participe. His gaudens exultansque in vota exilio & quod unicum præsto est, te Regi & regno, te litteris & litteratis, in multos annos superstitem exopto. Ne ingrati amabo tibi sint Duces Aquitanici, quorum unus sanctissimum consortem tuum nempe Fulbertum olim cancellarium Roberti Regis singulari amicitia coluit. Et si qualiacumque mea studia non displicent, æqui, bonique consule, hæc tuum id est nomen litterarum præferre. Nec tibi vile sit obsequium hominis, qui Reges & Duces Aquitanicos, suæ erga te fidei obsides præstat, & his pignoribus studet agnosci,

TUÆ AMPLITUDINIS,

Devotissimus & obsequentissimus cliens,

ANT. DADINUS ALTESERRA.

Tolosæ, die XIV. *mart.* M. DC. LVII.

ELEN-

Source : BIU Cujas

ELENGHUS LIBRORUM ET CAPITUM HUJUS OPERIS.

LIBER SEXTUS.

CAP. I. QUITANIA Gothis tradita ab Honorio. Quota portio terrarum Gothis assignata. Aquitaniæ per Clodoveum erepta a Gothis cæso Alarico. Basolus Dux Aquitaniæ, ejus captivitas in monasterio S. Petri Vivi Senonensis. S. Valericus sanctitate clarus in pago Lemovicensi. pag. 1

II. Divisio Regni Francorum inter Clodovei liberos. Aquitania ex parte cessit Clodomiri. Expeditio Francorum in Septimaniam adversus Amalricum. S. Sacerdos Lemovicensis Episcopus, ejus patria & gesta. Quintianus ex Rutenensi Episcopo bis Arvernensem cathedram tenuit. Ansbertus senator, Blitildis ejus uxor, e qua susceptl quatuor liberi, Arnoldus Ferreolus Uceticensis E. Mondericus Aristensis & Tarsicia virgo sanctissima. Senatores in Gallia. S. Clodoaldus Clodomiris filius. Nicetius Lemovicensis Trevirensis Episcopus, ejus discipulus Aredius abbas Lemovicensis. 3

III. Lemane Arvernorum. Arverni ad obsequium reducti a Theodorico. Sigivaldus præfectus Arvernorum. Gallus Arvernensis Episcopus. Sigivaldi interitus, Gyvaldi ejus filii exsilium. Hortensius Comes Arvernorum. Dux & Comes in eadem civitate. Ruricius junior Lemovicensis nepos ex filio & proximus successor Ruricii senioris. 5

IV. Fabulosa Bellisarii gesta in partibus Burdegalensibus. Cautinus Arvernensis Episcopus. Chramni prava gesta in Aquitania. Firminus amotus Comitatu Arvernorum, ei successit Sallustius. Villecarius Dux Aquitaniæ, Calte ejus filia nubit Chramno. Austrapius Sellensis castri Episcopus ordinatur successurus Pientio tum Pictavensi Episcopo. Austrapius cæsus a Theisalis. Theisalorum origo unde. Pascentius Episcopus Pictavensis. Radegundis Regina velo sumpto condit monasterium S. Crucis Pictavis, & regulam Cæsarii Arelatensis Episcopi suscipit. Chramni secessus ad Conobrum Britanniæ Comitem. Willecarii Ducis perfugium ad ædem S. Martini Turonensis. Locustarum acies visæ in Aquitania. Chramni exitus. 8

V. Leontius junior Burdegalensis Episcopus. Emerius non rite lectus Santonensis Episcopus pellitur suffecto Heraclio. Emerius regia manu restitutus. Leontius mulctatus. Leontii ortus, & gesta. Synodus Santonensis. S. Venantius Bituricensis. S. Paternus Abrincensis Episcopus patria Pictavensis. 10

Source : BIU Cujas

VI. Divisio regni Clotharii I. Emerius non rite lectus Santonensis Episcopus, sede amotus in synodo Santonensi. Corpus S. Ursini I. Bituricensis Episcopi inventum. Felix Nannetensis Episcopus Aquitanus. S. Basolus Lemovicensis. Maracharius ex Comite Engolismensis Episcopus. Georgius Comes Arvernorum. Felix Bituricensis Episcopus. Custodia Ss. eucharistiæ. Aribertus in Basilica S. Romani apud Blaviam sepultus. Divisio regni Ariberti. Arverni contributi regno Austrasiæ. Firminus Comes Arvernorum. Lues inguinaria vastat Arvernos, Bituriges & alia Galliæ oppida. Novempopulonia ditionis Sigeberti. Civitates Aquitaniæ, quæ morganegibæ nomine traditæ Gelesuintæ, eæ demortua transferuntur ad Brunichildem sororem. Frontonius Episcopus Engolismensis. Heraclius Episcopus Engolismensis. Nantinus Comes Engolismensis. Palladius Comes Gabalorum infensus Parthenio ejusdem loci Episcopo. Romanus Comes ei succedit in comitatu. Gregorius Turonensis Episcopus patria Arvernus. Fortunatus Pictavensis Episcopus poetices laude clarus. 12

VII. Bellum gestum in Aquitania inter Chilpericum, Sigebertum, & Guntranum fratres. Cœnobium S. Martini de Lata direptum. Fœdus inter Chilpericum & Guntranum in Sigebertum. Sigeberti interitus. Judæi baptizati ab Avito Arvernensi Episcopo, eorumdem nativus fetor baptismo sublatus. Judæi ubique vectigales, eorumdem synagogæ in Gallia, & Aquitania. Brachio abbas Menatensis. Nantinus Comes Engolismensis, ab Heraclio Engolismensi Episcopo iterum excommunicatus. 16

VIII. Merovei cum Brunechilde nuptiæ inscio patre. Prætextatus Rothomagensis Episcopus damnatus in synodo Rothomagensi. Rucculeni interitus apud Pictones. Mundericus Aristensis Episcopus. Aristensis vicus in Rutenis olim sedes Episcopalis. Dalmatius Rutenensis Episcopus. Caluppa recluſus sanctitate clarus apud Arvernos. Patroclus presbyter Bituricensis recluſus, idemque fundator monasterii Columbariensis. Arcadius Bituricensis Episcopus. Bellum in Aqitania instauratum inter Chilpericum, & Guntranum. Pictavum urbs ditionis Childeberti, eadem a Chilperico occupatur pulso Ennodio Duce. Ennodius Dux Turonum & Pictonum. Calminius Dux Aquitaniæ fundator monasterii, quod dicitur S. Theofredi, vulgo S. Chaffre in pago Velaunensi, & monast. Mosacensis in Arvernis. 19

IX. Pictones in potestate Chilperici. Tumultus in Aquitania ob gravius onus vectigalium. Ferreolus Lemovicensis Episcopus calamitas Aquitaniæ. Prodigia in Aquitania. Mauritius Cadurcensis Episcopus Ursicinum Ultrogothæ referendarium successorem designavit. Caduroi etiam ditionis Chilperici. Dalmatius Rutenensis Episcopus. Ruteni ditionis Childeberti. Dalmatius Rutenensis Episcopus. Theodosius Rutenensis Episcopus, ex archidiacono. Bertramnus Burdegalensis Episcopus. Cracina insula in littore Pictonico. Salvius Albigensis Episcopus. Chilperici errores. Remigius Bituricensis Episcopus præfuit conc. Matisconensi, in quo Judæi coerciti. 22

X. S. Eparchius Reclausus Engolismensis natus Felicis Aureoli Comitis Petrocoriorum. Antonius seu Aptonius Engolismensis Episcopus. Frontonius archipresbyter postea Engolismensis Episcopus. Ramaulfus Comes Engolismensis. Ferreolus Uceticensis Episcopus. S. Tarsicia virgo, proles Ansberti senatoris. Bellum in Aquitania gestum inter Chilpericum, & Guntranum. Ragnovaldus Dux Aquitaniæ. Basilica S. Caprasii martyris Aginni. Desiderius Dux legatus Chilperici bello Aquitanico. Vascones bello tentati a Blandaste Duce. Ea ætate Vascones se continuere saltu Pyrenæi. Lupi Burdegalæ oppido infesti. Vasatensis civitas igne consumpta. Novi Comites a Chilperico dispositi per Aquitaniam. Nonnichius Lemovicensis Comes. Charterius Episcopus Petrocoricensis. 25

XI. Di-

Source : BIU Cujas

XI. *Disciola virgo neptis B. Salvii Episcopi Albigensis. Avennio obsessa a Guntrano Duce cum copiis Arvernorum & Vellaunorum. Bellum Aquitanicum. Biturica obsessa. Magdunum alias Meglodense vel Mediolanense castrum. Lues inguinaria apud Albigenses. Virgo Deo dicata in monasterio S. Radegundis nata Chilperici respuit nuptias Reccaredi Regis Gothorum. Maleficæ mulieres, una cum Mummolo Burdegalensi damnatæ, quod Chilperici natum necassent, quo Mummolo vitam producerent. Lupentius abbas Mimatensis, ejus martyrium scelere Innocentii Comitis Gabalorum. Sulpitius Bituricensis Episcopus Remigii successor. Theodosii Rutenensis Episcopi obitus. Innocentius ex Comite Gabalorum ei succedit in episcopatu. Synodus provincialis de parochiis Cadurcinis. Ursicinus Cadurcensis Episcopus. Salvii Albigensis Episcopi obitus.* 27

XII. *Gundobaldus Rex salutatus & scuto impositus apud Brivam Curretiam vicum Lemovicum. In scutum levatio ritus solemnis regiæ promotionis. Ragnovaldus Dux Aquitaniæ. Basilica S. Martini Brivatensis igni cremata, & a Ferreolo Lemovicensi Episcopo instaurata. Aquitaniæ proceres maxime Episcopi Gundobaldi partes secuti. Meroveus Pictavensis Episcopus. Legati Gundobaldi flagellis cæsi, & in vincula trusi. Bertramnus Burdegalensis Episcopus. Syri negociatores in Gallia & Aquitania. Faustinianus Aquensis Episcopus designatus a Gundobaldo, idemque ordinatus a Palladio Santonensi, & Oreste Vasatensi, Bertramno Burdegalensi Metropolitano consectationis munus respuente. Legati a Gundobaldo missi ad Guntranum male accepti. Guntranus Childebertum nepotem adoptat in filium per hastæ traditionem.* 29

XIII. *Gundobaldus Convenarum urbem occupat. Aginnensis pagus vastatur a Guntrani militibus. Basilica S. Vincentii martyris in suburbano Aginnensi igni crematur. Convenarum urbs obsidione oppugnatur. Gundobaldus a suis deditus Oldoni Comiti Bituricensi & Bosoni, a quibus idem ferro necatus. Convenarum urbs diruta, & igni succensa. Non respondentes ad delectum multati. Bertramnus Burdegalensis, & Palladius Santonensis agre cum Guntrano in gratiam redeunt. Garacharius seu Galactorius Comes Burdegalensis. Synodus Matisconensis II. in Episcopos Aquitaniæ. Ursicinus Cadurcensis Episcopus suspensus in triennium in hac synodo.* 31

XIV. *S. Aredius Lemovicensis fundator primusque abbas Attani monasterii in finibus Lemovicum. Nicetius Comes Arvernensis, & post eum Eulalius. Idem Nicetius Dux Arvernorum, Rutenorum, & Ucetiorum. Laban Elusensis Episcopus, & post eum Desiderius. Bertramno Burdegalensi Episcopo successit Gundegisilus ex Comite Santonico. Faustus Ausciensis Episcopus, & post eum Fabius. Ennodius Dux Turonum, & Pictonum. Desideratus Albigensis Episcopus. Tetradia uxor Eulalii Comitis Arvernensis adultera. Guntrani expeditio in Gothos. Septimaniæ incubatores. Terentiolus Comes Lemovicensis. Caput arietis castrum in pago Tolosano. Ugernum castrum Arelatense.* 34

XV. *Nicetius Arvernus Massyliensis provinciæ præfectus. Palladius Santonensis Episcopus, ejus stemma, & vitæ sanctitas. Is plures ecclesias construit, & reliquias impetrat a Gregorio I. Infelix bellum adversus Gothos Duce Desiderio. S. Radegundis obitus. Ennodius Dux Turonum & Pictonum accipit & ducatum Vici Julienses & Benarnæ urbium. Vascones e Pyrenæi jugis in Aquitaniæ plana descendunt. Bellum adversus Vascones Austrovaldo Duce. Vabrense castrum in Rutenis, pactio inter Guntranum, & Childebertum de ea portione regni Chariberti, quæ olim Sigeberto cesserat. Burdegala, Lemovicum, Cadurcum, Benarnum, Begorra morganegibæ nomine traditæ Gailesuintæ, & post eam Brunichildi. Brunichildis castrum in finibus Cadurcorum, sylva Lecenna in confinio Biturigum & Arvernorum, ubi amœna domus Brunichildis. Fronimius Bituricensis Agathensis Episcopus. Meroveus Picta-*

Source : BIU Cujas

vienſis Epiſcopus, ejus cura agri Pictavienſis cenſus emendatur, unde ſecuta levatio vectigalium. 36

XVI. Gemina ſynodus Pictavienſis adverſus Chrodieldem & Baſinam regias puellas profeſſas monaſterii Pictavienſis celebrata a Gundegiſilo Burdegalenſi Archiepiſcopo & provincialibus. Porcharius abbas S. Hilarii Pictavienſis. Marco Comes Pictavienſis. Sutellius Burdegalenſis Epiſcopus. Vincti Arvernenſes non ſine miraculo ſoluti. Eccleſiis Arvernæ urbis reliqua vectigalium a Childeberto remiſſa. Tetradia uxor Eulalii Comitis Arvernenſis adulterii damnata in ſynodo. In eadem Eulalius Comes damnatus ob matricidium. Joannes Eulalii Comitis filius in clericum ordinatur ab Innocentio Rutenenſi Epiſcopo. Baſina & Chrodieldis abſolutæ in Metenſi ſynodo. Judicium adverſus Vaddonis liberos. Præſtigiator Bituricenſis ab Aurelio Anicienſi Epiſcopo prehenſus. Sulpitii Bituricenſis obitus. Euſtaſius ei ſuccedit. Aredii obitus, ejusdem teſtamentum, adhibita clauſula codicillari. Incendium Lemovicum urbis. Meroveus Pictavienſis Epiſcopus obiit ſucceſſore Platone. 38

LIBER SEPTIMUS.

CAP. I. S. Goar *Aquitanus Treverenſem diœceſim illuſtrat. Deſiderius Aquitanus Antiſſiodorenſis Epiſcopus. Vaſcones domiti. Genialis Dux eis impoſitus. S. Valericus Arvernus monachus Luxovienſis. Arnulfus Metenſis Epiſcopus filius Arnoaldi Ducis Aquitaniæ. Apollinari Bituricenſi Epiſcopo ſuccedit Auſtregiſilus. Sadregiſilus Dux Aquitaniæ a Dagoberto flagris cæſus & barbæ raſione dehoneſtatus. Euſebius Cadurcenſis Epiſcopus ab oppidanis nefarie occiſus. Palladius & Seducius Epiſcopus Eluſanus, pater & filius rebellionis Vaſconum conſcii. Ayghinan Dux Vaſconum. Auſtregiſilo ſuccedit Sulpitius ex archidiacono. Synodo Rhemenſi interfuere Sulpitius & alii Aquitaniæ Epiſcopi. Leontius Santonenſis Epiſcopus, apud eum exulat S. Maclovius ſede ſua pulſus.* 41

II. *Aquitania cum pago Toloſano a Dagoberto tribuitur Ariberto fratri. Vaſcones ab Ariberto in ditionem redacti. Amandus Aquitanus Trajectenſis Epiſcopus evangelium prædicat apud Vaſcones. S. Rictrudis filia Hernoldi Vaſconis mortuo viro velata in monaſterio Marcianenſi.* 43

III. *Deſiderius ex præfecto ærarii Cadurcenſis Epiſcopus. Conditiones eccleſiæ, notatio nominis. Goericus Aquitanus Metenſis Epiſcopus. Eligius Lemovicenſis ex aurifice Lemovicenſis Epiſcopus. Solemniacenſis monaſterii apud Lemovices fundator. Modoaldus Aquitanus Trevirenſis Epiſcopus. Haimeranus etiam Aquitanus Ratisponenſis Epiſcopus.* 45

IV. *Ariberti Principis Aquitaniæ obitus, ejus morte Aquitania redit ad Dagobertum. Barontus filius Beraldi olim Ducis Aquitaniæ. Hildemarcha abbatiſſa Burdegalenſis. Cœnobium Molliſpeci in finibus Biturigum fundatur a Dagoberto. S. Sigiranus primus abbas hujuſce monaſterii. Sadregiſili Ducis Aquitaniæ liberi juxta leges Romanas damnati, ob inultam necem parentis. Vaſcones fide lapſi a Dagoberto in ordinem redacti. Vaſcones cum Amando Duce de fide paciſcuntur apud Dagobertum. Pictavum urbs exciſa a Dagoberto. Vetus Pictavis locus memorabilis diviſione regni inter Carlomannum, & Pipinum. Remaclus Aquitanus Trajectenſis Epiſcopus Amandi ſucceſſor. Sulpitius II. Bituricenſis coadjutorem ſibi aſſumit Wlfolendum.* 47

V. *Cadurci & Arverni contributi regno Auſtraſiæ. Bobo Dux Arvernorum. Dido Pictavienſis Epiſcopus, cuſtos Dagoberti junioris. Leodegarius nepos Didonis ex abbate S. Maxentii in pago Pictonico Auguſtodunenſis Epiſcopus. Geneſius*

Source : BIU Cujas

nesius Arvernensis Episcopus Magnilocensis monasterii fundator. Caput cervium castrum in finibus Biturigum, quo jure pervenit ad monasterium Floriacense. Felix Arvernensis Episcopus, & post eum Projectus. 49

VI. Remissio Regum Francorum. Vascones Novempopulaniam occupant, unde eadem Vasconia dicta. Lupus Dux Vasconum. Præjecti martyrium. Avitus II. Arvernensis Episcopus. Volvicum monasterium. Theodoricus regno restitutus opera Didonis Pictavensis Episcopi. Gerini Pictavensis Comitis & aliorum. Paulus Comes tyrannidem affectat in Gallia Narbonensi. Leodegarii martyrium. Ansoaldus Pictavensis Episcopus. Philibertus Elusas abbas Gemiticensis patre Philibaudo Vicojulensi Episcopo. Quinciacense monasterium ab Ansoaldo fundatur. S. Hubertus filius Bertrandi Ducis Aquitaniæ ex sorore S. Odæ uxoris Boggis Ducis Aquitanorum. Bonitus Arvernensis Episcopus. Hubertus Leodiensis Episcopus. 51

VII. Eudo Dux Aquitaniæ, conjectura de ejus origine. Biturica capta a Pipino, & recepta ab Eudone. Eudo unus e partibus Chilperici adversus Carolum Martellum. Rigoberti Remensis Episcopi exilium in Vasconia. Episcopatus Galliarum laicis traditi a Carolo Martello. Bellum Aquitanicum inter Eudonem, & Carolum Martellum. Cuchianus Aquitanicus perjurii penas luit. 54

VIII. Sarracenorum irruptio in Galliam Narbonensem & Aquitaniam: an Tolosa capta a Sarracenis. Sarraceni victi a Carolo Martello, junctis copiis cum Eudone Duce insigni prælio ad Turonum urbem. Eudonis fama purgatur de objectis scriptorum Francicorum. Gregorii II. Papæ testimonium de meritis Eudonis in Christianam remp. 56

IX. Eudonis morte Aquitania occupatur a Carolo Martello. Vaifarius, Hunoldus, Asnarius, & alii utriusque sexus Eudonis liberi. Remistagnus Eudonis frater. Secunda Sarracenorum expeditio in Galliam. S. Pardulfus Lemovicensis. 58

X. Lanfredus abbas S. Germani legatus missus in Aquitaniam. Galliæ divisio inter Carlomannum & Pipinum. Bellum Aquitanicum. Lucas castrum captum. Secunda divisio regni inter Carlomannum & Pipinum facta in loco cui nomen vetus Pictavis. Pax inita inter Pipinum & Hunoldum Aquitaniæ Ducem. Lanfredus, quasi explorator detentus, dimissus. 60

XI. Vaifarius Dux Aquitaniæ frater & successor Hunoldi. Hunoldus alius ab Hugone Burdegalensi. Res ecclesiasticæ laicis traditæ a Carolo Martello, eisdem precariæ nomine relictæ indicto censu annuo. Figiacense monasterium in finibus Cadurcorum a Pipino fundatur. Grifo more Ducum XII. Comitatibus a Pipino donatus. Grifonis secessio ad Vaifarium Ducem Aquitaniæ. Justitiæ, id est res ecclesiarum per Pipinum a Vaifario vindicatæ. Theodoad, locus in Aquitania, ejus situs an idem qui Theoduadum. Bellum inter Pipinum, & Vaifarium. Humbertus Comes Bituricensis. Blandinus Comes Arvernorum. Bertellanus Bituricensis Episcopus. Biturica a Pipino capta, & præsidio munita. Chilpingus Comes Arvernorum. Amanugus Comes Pictavensis. Vaifarius Aquitaniæ urbes, quas tueri non poterat, muris discingit. Tolosa, Albia, Gavaldanum, seu Mimate & alia castra Aquitaniæ capta a Pipino. 61

XII. Exoldunum in Biturigibus captum a Pipino. Remistani levitas, ejusque fœda mors. Umbertus Comes Bituricensis. Santonus capta a Pipino. Vaifarius Dux a suis destitutus ex insidiis cæsus in pago Petrogorico. Vnifarii spolia. Vaifarius basilicæ S. Salvatoris, quæ hodie S. Martialis apud Lemovices fundator. Vaifarii Ducis sepulcrum. 64

XIII. Hunoldus Dux Aquitaniæ. Aquitania cessit Carolo. Launus ex capellano regio Engolismensis Episcopus. Lupus Dux Vasconum. Castrum Fronciacum ad Doroniam amnem ædificatur a Carolo. Hunoldi infelix exitus.

Source : BIU Cujas

Ludovicus natus Cassinogili in pago Aginnensi, idem a patre mox Rex Aquitaniæ designatus. Bellum a Carolo gestum in Sarracenos. Francorum clades in faucibus Pyrenæi insidiis Vasconum. Rolandi sepultura apud Blaviam. Rolandi cantilena, militare celeuma. 66

XIV. Pipini, & Ludovici coronatio. Ludovici expeditio in Sarracenos. Comites & abbates a Carolo per Aquitaniam dispositi. Tolosa cum Septimania contributa regno Aquitaniæ. Hunoldus bajulus Ludovici. Bajulus quid sonat. Carolus Ludovicum ad se revocat ab Aquitania. Vestis Vasconica. Chorso Dux Tolosanus, quam ob causam depositus, ei succedit Willelmus. 68

XV. Villæ fiscales hybernis regiis in Aquitania dispositæ. Annona militaris, quam foderum vocant remissa. Vectigal vini remissum Albigensibus. Salvius Episcopus Engolismensis ejus martyrium. Burgundio Fidentiacensis Comes, ei succedit Levitardus. Willelmi res gestæ adversus Sarracenos, hic fuit fundator Gellonensis monasterii, idemque professus, an fuerit Dux Aquitaniæ. 70

XVI. Ludovici P. expeditio in Vascones vindicata a fabulis hispanicorum scriptorum. Aureolus Comes Petrogoricensis præfectus limitis Hispanici. Commercium Galliæ, & Hispaniæ pro confinio terrarum. Reformatio cleri, & ordinis monastici. Quamplura monasteria per Ludovicum fundata in Aquitania. Benedictus abbas Ananiensis instaurator monastici ordinis in Gallia, & Aquitania. 73

XVII. Joannes Episcopus Vasconiæ nefarie occisus. Testamentum & obitus Caroli M. Dux Aquitaniæ unus e Paribus Franciæ. Iidem a quo instituti. Arma seu insignia Ducis Aquitaniæ. Insignium usus a quo tempore. Richonus Comes Pictavensis. Vasconum defectio ob amotum Siguinum Ducem. 76

XVIII. Garsimirus Dux Vasconum. Pipinus Rex Aquitaniæ a Ludovico designatus. Hispanorum migratio in Galliam. Lupus Centullus Dux Vasconum. Varinus Comes Arvernorum. Helias Scotus Engolismensis Episcopus. Normannorum appulsus in Aquitaniam. Flandri ubi primum sic dicti. Pipinus uxorem ducit filiam Theodeberti Comitis. Aigulfus Bituricensis Episcopus. Innicus cognomine Arista Comes Bigeronum Rex Navarrorum electus. Annona de cælo pluit in pago Aginnensi. Visredus Comes Bituricensis conditor Stradensis cœnobii in finibus Biturigum. 79

XIX. Bernardus Dux Septimaniæ præpositus cameræ. Bernardus de objectis se purgat: judicium de Bernardo. Pugna volucrum in confinio agri Tolosani & Cadurcini. Vastatio oræ Aquitanicæ per Normannos. Ludovicus P. imperio depositus, postea restitutus. Res ecclesiarum in Aquitania subreptæ per Pipinum Regem. Quæstio de Tolosano Comitatu inter Bernardum & Berengarium ventilata in concilio Lugdunensi. 81

XX. Angeriacense Brantosmense, & S. Cypriani monasteria fundata a Pipino Rege Aquitaniæ. An caput D. Joannis Baptistæ fuerit apud Angeriacenses. Septimani vindicant legem avitam, id est Romanam. Pipini Regis Aquitaniæ obitus, ejus educatio, vita & mores. Pipini liberi ex filia Theodberti Comitis Pipinus Junior, Carolus, Berta, & alia cujus nomen latet. Robertus Comes unus e Primoribus Aquitaniæ. Normannorum irruptio in Aquitaniam. 84

Source : BIU Cujas

LIBER OCTAVUS.

CAP. I. *Nova divisio rerum a Ludovico facta inter Lotharium Ludovicum, & Carolum Calvum, in qua Carolo cessit Aquitania. Hinc occasio belli inter Carolum & Pipinum juniorem. Ebroinus Pictavienſis Episcopus, abbas S. Germani Pariſ. & archicapellanus Palatii. Archicapellani dignitas. Translatio corporis S. Philiberti Agobardi Lugdunenſis Episcopi obitus in expeditione Aquitanica. Episcopi & abbates obnoxii oneri militiæ. Bernardi Ducis Septimaniæ conciliatio cum Carolo Calvo. Cruentum prælium Fontaneticum inter Ludovici P. liberos.* 86

II. *Iterata divisio inter Ludovici liberos in qua Aquitania manſit penes Carolum Calvum. Comites ab eodem diſpoſiti per Aquitaniam. Varinus an fuerit Dux Aquitaniæ. Gerardus Roſſilioneus Comes Bituricenſis. Aquitania armis repetita a Normannis. Seguinus Comes Burdegalenſis ab eisdem cæſus in prælio. Rodulfus Bituricenſis Archiepiſcopus, Narbonenſis Episcopus ſub primatu Bituricenſi. Giſalbertus Aquitaniæ præfectus rapit Lotharii natam. Pipinus junior certis comitatibus in Aquitania donatur, quo ad ei plenius ſatisfieret.* 89

III. *Burdegala & aliæ Aquitaniæ urbes captæ, & ſuccenſæ a Normannis. Hinc clades monaſteriorum Aquitaniæ & caſus monaſticæ religionis. Ranulfus Comes Pictavienſis victus a Normannis. Willelmi Ducis Gothiæ, & Sancionis Comitis Vaſconiæ defectio a Carolo Calvo. Pipinus junior & Carolus fratres capti, & in monaſterium detruſi.* 92

IV. *Carolus Calvus Lemovicis inauguratus in Regem Aquitaniæ. Ranulfus a Carolo Dux Aquitaniæ creatus: hac ætate Duces & Comites fuere temporarii & ſimplices præfecti. Cœnobium de Bello-loco fundatur a Rodulfo Bituricenſi Archiepiſcopo. Translatio B. Vincentii martyris abs Cæſarauguſta in Caſtrenſe monaſterium pagi Albigenſis. Helias Engolismenſis Episcopus ſucceſſore Oliba. Engolisma capta a Normannis. Turpioni Engolismenſi Comiti ſuccedit Emeno frater. Carolus frater Pipini in Archiepiſcopum Moguntinum provectus. Pictavis capta a Normannis, Regimundi Comitis Toloſani querelæ adverſus Stephanum Comitem Arvernenſem de ſpreta filia uxore. Sigo Arvernenſis Episcopus ſede ſua pulſus ab eodem Stephano Comite. Idem Stephanus Comes cæſus a Normannis. Caroli Regis Aquitaniæ, & Rodulphi Bituricenſis Epiſcopi obitus. Emenoni Comiti Engolismenſi fuit filius Ademarus nomine poſtea Comes Pictavienſis. Privilegium Solenniacenſis monaſterii inſtauratur in conc. Sueſſ. III. Carolus Calvus præſidii cauſa ſecedit in caſtrum Lugiæ, quod eſt in finibus Aquitaniæ. Wlgrinus Comes Engolismenſis. Ranulfus Dux Aquitaniæ cum Roberto Marchione Franciæ cæſus a Normannis.* 94

V. *Wlfadus Bituricenſis, Epiſcopus. Boſo Comes Bituricenſis idemque Dux Aquitaniæ, tum Dux Ticinenſis & ducali corona adornatus tandem Rex Provinciæ, inde Ludovicus Boſonis filius Aquitanorum Princeps dictus. Frotharius Burdegalenſis Epiſcopus poſt varias repulſas in Pontigonenſi & Ticinenſi ſynodis, a Joanne VIII. Pontifice in Bituricenſem ſedem translatus: moleſtiæ illatæ Frothario a Bernardo Comite Arvernorum. Pictavis oppidum a Normannis expugnatum: res Pictavienſis eccleſiæ poſtulante Ecfrido Episcopo ſub tuitionem ſedis apoſtolicæ ſuſceptæ. Normannica clades eccleſiarum & monaſteriorum Galliæ & Aquitaniæ. Conſpiratio in Carolum Calvum, cujus Principes fuere Bernardus Comes Arvernorum, & Bernardus Marchio Gothiæ.* 98

Source : BIU Cujas

VI. Hugo Abbas & Bernardus Comes Arvernorum adhibiti consiliis Ludovici Balbi. Divisio regni inter Ludovicum & Carlomannum Balbi liberos, Ludovico Francia, & Neustria, Carlomanno cessit Burgundia, & Aquitania. Bernardus Comes Arvernorum bajulus seu tutor Ludovici. Frotharius Bituricensis Episcopus sacris interdictus. 101

VII. Odo Comes Parisiensis & Dux Aquitaniæ e tutore Caroli Simplicis in Regem elevatus. Quamplures Aquitaniæ urbes a Normannis eversæ, cum his Cassinogilum Caroli M. Palatium in pago Aginnensi. Reliquiæ S. Martialis securitatis causa e Lemovico Torinnam translatæ. Prœlium adversus Normannos in loco cui nomen Destricias apud Lemovices vulgo Destresses. Ranulfus II. Dux Aquitaniæ. Ranulfus cum fratribus rebellat adversus Odonem. Robertus Pictaviensi comitatu donatus. Willelmus Comes Arvernorum & Biturigum, ejus honores Hugoni dati ab Odone. Hugonis obitus. Carolus Simplex regno restitutus. Aquitania Odoni relicta. Ranulfus veneno sublatus. Eblus ejus filius Dux Aquitaniæ & Comes Pictavensis. Ranulfo uxor fuit Adella Rollonis filia. 102

VIII. Ebalus unus e fratribus Ranulfi post eum Dux Aquitaniæ. Ademarus Comes Pictavensis. 105

IX. Willelmus Comes Arvernorum, post Ebalum Dux Aquitaniæ. Willelmi Ducis parentes, Ebalus filius Ranulfi Willelmo Duci Aquitaniæ educandi causa traditus. Dolense monasterium fundatur in Biturigibus. Odonis mors sine liberis. Carnutes obsessi a Normannis liberati Ebali Comitis Pictavensis suppetiæ adversus Normannos. Monasterium S. Crucis Burdegalensis a Normannis eversum a Guillelmo Comite Burdegalensi instauratum. Ecfridus Pictavensis Episcopus. Per eadem tempora a Jacobo Bergomate falso memoratur Berardus Pictavensis Episcopus. 106

X. Wlgrini Comitis Engolismensis obitus, ejus liberi Alduinus Comes Engolismensis, & Willelmus Comes Petrogoricensis & Agimensis. Sæva fames & lues in tractu Engolismensi ob sacrum lignum Crucis Carrofensis monasterii, apud Engolismam custodiæ causa depositum, retentum. S. Theodardus Narbonensis Archiepiscopus Aquitanus, olim monachus cœnobii S. Martini in finibus Cadurcorum, quod ab eo dictum est cœnobium S. Theodardi, e cujus initiis surrexit Montis Albani oppidum. Willelmus Comes Arvernorum & Dux Aquitaniæ, Cluniacense cœnobium ab eo fundatum & dotatum, ejusdem exemptio. Geraldus Comes Aureliacensis respuit nuptias sororis Willelmi Ducis; idem fundat monasterium Aureliacense. Wassi regii a Marchionibus usurpati. Geraldi fides in Regem. Odo Aquitanus abbas Cluniacensis, ejus educatio, studia, & progressus, hic religionis instaurator. Alduini Comitis Engolismensis obitus, ei succedit Willelmus Sector ferri ipsius filius, unde cognomen. Geraldi Aureliacensis obitus. Monasterium S. Eparchii reformatur studio Willelmi Comitis. 108

XI. Normanni infesti Aquitaniæ. Conjectum genus tributi impositum ad redimendas incursiones Normannorum. Willelmus Dux Aquitaniæ Rodulfo Regi fidem & hominium præstat, & in præmium recipit comitatum Bituricensem paulo ante ei ademptum. Willelmi Ducis variæ ditiones in Gothia & Burgundia. Hungarorum irruptio in Galliam. Willelmi Ducis a Rodulfo Rege defectio. Willelmus Dux defunctus sine liberis, successore Ebalo seu Eblo Ranulfi filio, ejus sepultura in basilica Juliani martyris apud Brivatensem vicum Arvernorum. 113

XII. Ebalus II. Dux Aquitaniæ, & Comes Arvernorum. Ludovicus Aquitanorum Princeps quis sit. Arelatenses & Tolosani Comites Ducum Aquitaniæ nomen affectarunt. Savaricus Vicecomes Thoarcensis. Normanni a Rodulfo Rege fusi. Aquitani in ordinem redacti. Ademari Comitis Pictavensis obitus,

ejus

Source : BIU Cujas

ejus & Sanciæ conjugis beneficia in plures ecclesias Aquitaniæ. Lupus Acinarius Dux Vasconum. 114

XIII. *Willelmus II. cognomine Caput-stupæ Dux Aquitaniæ, & Eblus Episcopus Lemovicensis Ebli Ducis liberi. Ebli Lemovicensis res & gesta. Benedictus ipsius chorepiscopus. Willelmus Dux uxorem duxit Adelam seu Gerloc filiam Rollonis Ducis Normannorum. Gemiticense cœnobium Normanniæ restitutum per monachos S. Cypriani Pictavensis.* 116

XIV. *Willelmi Ducis & Aquitanorum fides & studium in Regem. Stephanus Episc. Arvernorum bene meritus quoque de Rege. Hungarorum irruptio in Aquitaniam. Aquitania Hugoni Duci Francorum datur sine re & effectu. Lotharii & Hugonis expeditio in Aquitaniam. Pictavis oppidi obsidio, non sine miraculo soluta. Hugo Capetius Pictavensi Comitatu donatur. Willelmus sub vitæ finem monasticen professus, unde illi cognomen Caput-stupæ. Vascones quadrinomines.* 118

XV. *Willelmus III. Dux Aquitaniæ, ejus uxor Emma filia Theobaldi Comitis Campaniæ. Arnaldus filius Willelmi Sectoris-ferri Comes Engolismensis. Monasterium S. Amantii fundatur ab Arnaldo Comite. Gonbaldus Episcopus Vasatensis, & Sancius Dux Vasconiæ fratres instauratores monasterii Squirs dicti, seu de regula super Garunnam. Petri Ursеoli Ducis Venetorum secessus & pœnitentia in monasterio S. Michaelis de Cusano in Vasconia. Sancii Ducis nefarium scelus. Sarracenorum iterata irruptio tentata in Aquitaniam. Dedicatio Cluniacensis cœnobii per Hugonem Archiepiscopum Bituricensem. Monasterium S. Severi in Diœcesi Aurensi fundatum a Sancio Duce.* 121

XVI. *Ludovicus Lotharii filius uxorem ducit puellam Aquitanicam, quæ ab eo non diu post divertit. Bellum inter Geraldum Vicecomitem Lemovicensem & Bosonem Marchiæ Comitem. Willelmus Dux Aquitaniæ unus fere e Francis Hugonis Capetii jugum detrectat, unde secutum bellum Aquitanicum, & obsidio Pictavis oppidi. Borellus Comes Barcinonensis ab Hugone evocatur ad delectum belli Aquitanici. Bellum inter Willelmum Ducem, & Gaufridum Grisogonellam Comitem Andegavensem. Burgoliense cœnobium in pago Andegavensi fundatur a Willelmo Duce cum Emma conjuge. Gerbertus Aquitanus monachus Aureliacensis, magister Roberti, & Othonis III. tandem Romanus Pontifex, nomine Sylvestri II. Odilo Arvernus abbas Cluniacensis. Willelmi Ducis obitus & sepultura in monasterio S. Maxentii.* 124

LIBER NONUS.

CAP. I. WILLELMUS IV. *Dux Aquitaniæ, & Adelmodis ejus uxor. Willelmo bellum infertur ab Aldeberto Comite Petrogoricensi. Turonum oppidum captum ab Aldeberto Comite, ejusdem trasonicum responsum ad Robertum Regem, & alia gesta Willelmi Ducis.* 128

II. *Hildegarius Lemovicensis Episcopus dimisso episcopatu secedit in monasterium S. Dionysii, post eum Alduinus ordinatur Lemovicensis Episcopus. Ducum potestas in electione Episcoporum. Willelmus Comes Engolismensis. Lues sæva in pago Lemovicensi, ignem sacrum vocabant, numinis placandi causæ solemnes litaniæ seu processiones indictæ. Monasterium Agentense canonicis regularibus restituitur. Interdictum ecclesiæ missum ab Alduino Episcopo Lemovicensi, perperam recens inventum creditum ab Ademaro. Esus carnium permissus ab Alduino in summa annonæ difficultate. Guido vicecomes Lemovicensis. Grimoaldus Engolismensis Episcopus sibi vindicat monasterium S. Eparchii, hu-*

Source : BIU Cujas

jus monaſterii advocatus & defenſor Comes Engolismenſis. 130
III. *Conſtantia uxor Roberti e partibus Aquitaniæ. Hac occaſione Aquitani in aula eorum ingenium & mores contagio noxii. Dira fames in Gallia & Aquitania, Odilonis abbatis Cluniacenſis ope & ſubſidio ſublevatur. Varia concilia de pace reformanda in Gallia. Ademarus filius Widonis vicecomitis Lemovicenſis Brociam caſtrum occupat. Idem poſtea receptum ab Hugone Gargilenſi.* 132
IV. *Grimoardus Lemovicenſis Epiſcopus a Widone vicecomite captus & in cuſtodiam truſus, judicium Pontificis de Widone. Abbo abbas Floriacenſis monaſterium Regulæ ſuper Garumnam reformationis cauſa iterum luſtrat. Bernardus & Sancio filii Willelmi Duces Vaſconiæ. Abbonis martyrium apud monaſterium Regulæ, de ejus nece pœnas ſumpſit Bernardus Dux Vaſconiæ. Idem Abbo ſepultus cum veſte cruenta, ut de cæſis moris erat.* 135
V. *Bernardus ex abbate Solemniacenſi tum Bellilocenſi Epiſcopus Cadurcenſis. Gauzlenus filius naturalis Roberti Regis ex abbate Floriacenſi Archiepiſcopus Bituricenſis ob labem natalium vix admiſſus a clero & plebe. Vindiciæ Apoſtolatus S. Martialis. Bernardus Dux Vaſconum, ei ſuccedit Sancius frater. Briſca ſecunda uxor Willelmi Ducis ſoror Sancii, ex qua ſuſceptus Odo. Sepulcrum S. Eparchii Engolismenſis miraculis illuſtratur. Willelmus Comes Engolismenſis uxorem duxit Gerbergam ſororem Fulconis Comitis Andegavenſis, ex qua ſuſcepti Hilduinus & Goffridus.* 138
VI. *Willelmi Ducis pietas, amici, & clientes. Idem litteras & litteratos amat, in primis Gaufridum monachum cognomine Platonem, & Fulbertum poſteæ Carnotenſem Epiſcopum, quem donavit theſauraria S. Hilarii Pictavienſis. Willelmus Dux Fulbertum conſulit ſuper forma fidelitatis clientelaris. Ejusdem Ducis beneficia in varia monaſteria. Monaſterium S. Cypriani Pictavienſis ſubjectum cœnobio Cluniacenſi. Malleacenſe & Burgulienſe monaſteria condita a Willelmo Duce, vel Malleacenſe verius inſtauratum.* 140
VII. *Res armis geſtæ a Willelmo Duce. Willelmus Dux Willelmi Comitis Engolismenſis conſilio uſus, eundem ornat multis beneficiis. Honor pro feudo. Bellum inter Alduinum Lemovicenſem Epiſcopum, & Jordanum Principem Cabanenſem. Corpus S. Valerici Lemovicum deportatum, ac rurſus ſuo loco redditum. Excurſione facta a Danis in Aquitaniam ab his capta Emma Vicecomitiſſa Lemovicenſis. Boſonis II. Comitis Petrocoriorum & Marchiæ res uti diviſæ inter Heliam ejus filium, & Bernardum nepotem ex fratre Adelberto Comite. Varia prodigia viſa in Aquitania. Judæi pulſi urbe ab Hilduino Lemovicenſi Epiſcopo.* 143
VIII. *Rodulfi Petrocoricenſis Epiſcopi obitus, ei ſuccedit Arnaldus, & ordinatur a Siguino Burdegalenſi Archiepiſcopo. Gaubertus dominus caſtri de Mala morte poſt obitum miraculis clarus. Willelmi Ducis peregrinatio ad limina Apoſtolorum. Sepulcrum S. Martialis miraculis illuſtratur. Alduinus Lemovicenſis Epiſcopus decedit, ei ſuccedit Geraldus ipſius nepos, ejus ordinatio, & ſolemnis inſtallatio. Miſſio in poſſeſſionem per traditionem clavium, tactum ſerræ oſtii, vel funis campanæ. Baſilica S. Martialis inſtauratur, & polluta reconciliatur. Aquitania fœdata hæreſi Manicheorum. Beneficia a Willelmo Duce Aquitaniæ poſſeſſa in Burgundia.* 147
IX. *Odo Comes Dolenſis capit Argentomum caſtrum. Idem commendatur de fide erga Willelmum Ducem. Eccleſia Engolismenſis dedicata. Gilberto Pictavienſi Epiſcopo ſuccedit Iſembertus, de quo Fulberti teſtimonium. Judæus quotannis in die paſchæ in Baſilica S. Stephani alapa feritur ex ritu ſolemni, qua de cauſa? Sarracenorum irruptio in oram Narbonenſem. Normannorum prædonum irruptio in Aquitaniam. S. Joannis Baptiſtæ caput Angeriaci inventum, & ſolemniter oſtenſum. Concilium Angeriacenſe pro vindiciis reliquia-*

quiarum ejusdem sancti. 150
X. *Leonardus apud Lemovices, & S. Antoninus apud Cadurcos miraculis clari. Angeriacense monasterium reformatur ab Odilone abbate Cluniacensi. Rixæ inter Angeriacenses monachos, & Willelmi Ducis familiares. Pictavis oppidi incendium. Geraldi Lemovicensis Episcopi obitus apud Carroffum, Jordanus in ejus locum eligitur & investitura per baculum accepta a Willelmo Duce consecratur. Interdicto misso a Gauzleno Archiepiscopo Bituricensi, quod absque eo consecratus esset, eidem reconciliatur. Carrofense monasterium reformatur opera & studio Willelmi Ducis.* 153
XI. *Aymerici Ranconensis perfidia adversus Willelmum Comitem Engolismensem. Lis inter Willelmum vice-comitem Martiliacensem & fratres de castro Roffiaco. Mortua Sancia, Willelmus Dux tertiam ducit uxorem Agnetem nomine filiam Othonis Willelmi Ducis Burgundiæ, ex qua suscepti gemini liberi, Petrus cognomine Acerrimus, & Gaufredus cognomine Wido. Hugoni abbati S. Martialis succedit Odolricus. Fabulosa Sancii Regis Arragonum expeditio in Vasconia. Widonis vicecomitis Lemovicensis obitus successore Ademaro filio. Hebertus Comes Cœnomanensis dolo captus a Fulcone Comite Andegavensi.* 156
XII. *Roberti & Constantiæ vota divisa de successore regni. Willelmus Dux curia abstinet invidiæ amoliendæ causa. Willelmi Comitis Engolismensis peregrinatio Hierosolymitana. Odo Comes Dolensis & alii peregrinationis socii. In Aquitania triduo pluit sanguine. Willelmus Comes maleficis artibus perit, ejusdem pia dona in ecclesiam.* 160
XIII. *Willelmo Comiti Engolismensi succedit Alduinus e liberis natu maximus. Discrimen inter Alduinum & Joffredum fratres de Blavia castro. Alduini Comitis beneficia in abbatem S. Martialis. Isemberti E. Pictavensis, Jordani Lemovicensis iter Hierosolymitanum. Conc. Pictavense pro vindiciis Apostolatus sancti Martialis. Synodus Carroffensis. Gauslenus Bituricensis A. interfuit dedicationi basilicæ S. Aniani Aurelianensis. Siguino Burdegalensi Archiepiscopo succedit Acius, paulo post Acio Gothefredus. Synodus Lemovicensis propter dedicationem basilicæ S. Salvatoris. Willelmi Ducis obitus ejus uxor & liberi. Fabella de Melusina exploditur.* 163
XIV. *Willelmus V. Dux Aquitaniæ. Pontius Comes Arvernensis excommunicatus a Stephano Arvernensi Episcopo ob dimissam uxorem, & superductam pellicem. Controversia de apostolatu S. Martialis. Pontii Comitis absolutio subreptitia. Synodus Lemovicensis II. & Bituricensis utraque collecta pro vindiciis apostolatus S. Martialis & pace tuenda. Agnes Willelmi IV. Ducis vidua enubit Gaufrido Martello Comiti Andegavensi, inde ortum bellum inter Willelmum V. Ducem, & Gaufredum. Willelmi Ducis captivitas & obitus. Ramirus Rex Arragonum uxorem ducit Bernardi Rogerii Bigeronum Comitis filiam, nomine Gisbergam primum, postea Ermesendem.* 166

LIBER DECIMUS.

CAP. I. *Odo I. germanus Willelmi V. Dux Aquitaniæ, ejus infelix casus. Auctoris judicium de Bochetio. Petrus Willelmus VI. cognomine Acer Dux Aquitaniæ. Vindocinense monasterium fundatum a Gaufrido Martello Comite Andegavensi & Agnete ejus conjuge, primum nupta Willelmo IV. Duci Aquitaniæ: hocce monasterium exemptum, unde dicitur alodium*

Source : BIU Cujas

S. Petri. Henrici III. Imp. nuptiæ cum Agnete nata Willelmi IV. Ducis Aquitaniæ. Gaufridus Martellus Theobaldum Comitem Bleſenſem urbe Turonum incluſum una cum urbe capit. Gaufredo Comiti Engolismenſi ſuccedit Fulco ejus filius, ejusdem geſta in Pictones, ab eodem caſtrum Mauritaniæ apud Santones obſidione liberatur. Galterius abbas Stirpenſis ſanctitate clarus. Robertus fundator & primus abbas monaſterii Caſæ Dei in Arvernis. 169

II. *Ermeſindis uxor Willelmi VI. Ducis cognata Agnetis Auguſtæ dicta Petro Damiani, cognati, id eſt affines. Comites Campaniæ unde Palatini dicti. Agnes Auguſta Henrici IV. filii impuberis tutelam ſuſcipit. Stephanus de Mureto fundator ordinis Grandimontenſium. Grandimontenſes boni homines dicti. Willelmi VI. Ducis obitus. Ermeſendis ejus vidua Deo ſe dicat.* 172

III. *Guido cognomine Gaufridus Guillelmus VII. Dux Aquitaniæ. Guillelmi nomen gentilitium Ducibus Aquitaniæ, & familiare hujusce ætatis optimatibus. Guidonis geſta ante principatum. Wido adeſt inaugurationi Philippi I. Synodus Jaccenſis cui præfuit Auſtindus Auxitanus Archiepiſcopus. Auxitanorum civitas metropolis totius Vaſconiæ. Balduinus Comes Flandrenſis procurator regni, ſpecie delectus in Sarracenos Vaſcones tumultuantes compeſcuit. Wido Dux bello petit Hugonem de Liziniaco. Guillelmus Epiſcopus Engolismenſis, ejusque geſta.* 174

IV. *Bellum inter Widonem Ducem, & Gaufredum, ac Fulconem Comites Andium. Santonum oppidum a Widone Duce obſeſſum, & deditione receptum. Agnes Auguſta Romam ſecedit cum Ermeſinde cognata ſua. Widonis Ducis expeditio in Sarracenos Hiſpaniæ incubatores. Variæ Gallorum per id temporis expeditiones in Sarracenos livore ab Hiſpanicis ſcriptoribus ſilentio prætermiſſæ. Harum expeditionum occaſione ſævitum in Judæos. Dedicatio baſilicæ Moyſiacenſis. Duranus abbas Moyſiacenſis, tum Epiſcopus Toloſanus.* 177

V. *Salmurum caſtrum ad Ligerim igni ſuccenſum a Widone Duce. Wido Dux dimiſſa Mathilde conjuge ſuperducit Aldeardim natam Roberti Ducis Burgundiæ. Lucionenſe caſtrum a Widone Duce expugnatum. Monaſterium novum in ſuburbio Pictavienſi a Widone Duce fundatum & dotatum. Ab eodem fundatum monaſterum S. Gemmæ in pago Santonenſi. Alfonſus Rex Caſtellæ uxorem ducit filiam Widonis Ducis ex Mathilde. Monomachiæ judicium pro lege Romana. Arnolfus Santonenſis Epiſcopus ob ſimoniam depoſitus. Goderannus ex monacho Santonenſis Epiſcopus. Gauterii abbatis Stirpenſis obitus. Willelmus VIII. a Widone Duce ſuſceptus ex Aldeardi. Judicium de injuſtis nuptiis Widonis Willelmi Ducis a Gregorio VII. mandatum Amato Oleronenſi Epiſcopo legato Aquitaniæ, & Gozcelino Archiepiſcopo Burdegalenſi. Widonis Ducis ſtudium erga eccleſiam Romanam. Iſembertus Pictavienſis Epiſcopus ſuſpenſus in ſpiritualibus & temporalibus. Guillelmus Auſcienſis Archiepiſcopus, & Pontius Epiſcopus Bigorritanus, ob leviorem cauſam depoſiti, reſtituti.* 179

VI. *Synodus Romana in qua actum de canonicorum Pictavienſium jure celebrandi certis diebus in eccleſia S. Hilarii licet exempta. Guillelmo Auſcienſi Archiepiſcopo inobedientes ſuffraganei coercentur. Willelmus Dux Henrico IV. Imp. bello Saxonico diſtricto ſubſidium militare denegat. Goderanni Santonenſis Epiſcopi obitus. Concil. Pictavienſe, in quo hæreſis damnatus Berengarius. Monaſterium novum Pictavienſe traditum Cluniacenſibus. Willelmo Engolismenſi Epiſcopo ſucceſſit Ademarus ejus frater, ejusdem inſanum ſtudium in monachos. Monaſt. Sylvæ-majoris in diœceſi Burdegalens a S. Gerardo abbate fundatum. Agnetis Auguſtæ obitus. Amatus Epiſcopus Oleronenſis, & abbas S. Pontii Tomerienſis a Gregorio VII. legati miſſi in Hiſpaniam. Richardus Bituricenſis Archiepiſcopus. Centullus Comes Bearnenſis cognatam,*

quam

Source : BIU Cujas

quam uxorem duxerat, dimittere compellitur conc. Pictavienſe. Hugo Liziniacenſis vi occupat bona Drogonis de Coequo, hujus rei cognitio mandata Iſemberto Pictavienſi Epiſcopo. Jura Aureliacenſis monaſterii vindicantur ab abbate Pezanenſi, & vicecomite Carlatenſi. Synodus Romana, in qua actum de juribus Lemovicenſis eccleſiæ. Richardus Bituricenſis Archiepiſcopus non jure ſuſpenſus reſtitutus. Donatio Vindocinenſi monaſterio rata facta per viridem ſcirpum. 182

VII. Concilium Burdegalenſe. Bernardus Archiepiſcopus Toletanus patria Aquitanus, per eum in Hiſpania reſtituta religio monaſtica, aſcitis ex Aquitaniæ præſtantioribus monachis. Burdinus Antipapa Lemovicenſis. Concil. Exoldunenſe in Biturigibus. Cenſus annuus a Gregorio VII. indictus in ſingulas domos in Gallia, ac trinæ ejus cenſus ſtationes poſitæ, prima apud Aquisgranum, ſecunda apud Podium Vellaunorum, tertia apud fanum S. Ægidii. Podium Vellaunorum, & fanum S. Ægidii loci religione celeberrimi. Obſidio Lemovicenſis oppidi. Concil. Exoldunenſe II. Concilium Santonenſe, in quo monaſter. Regulæ per Vaſatenſem Epiſcopum vindicatum a Floriacenſibus. Hunaldus abbas Moyſiacenſis. Andrenſe & Hamenſe monaſteria a Carroffenſibus monachis inſtituta. Vodalrici abbatis S. Galli peregrinatio ad S. Fidis virginis & martyris ædem Aginno in Aquitania. Widonis Ducis, Gozcelini Burdegalenſis A. Iſemberti Pictavienſis E. obitus. Widonis Ducis liberi Willelmus & Hugo. 186

VIII. Willelmi VIII. Ducis principatus. Gallorum expeditiones in Sarracenos. Aldebertus Comes Marchiæ, & Boſo ejus filius. Concil. Santonenſe. Amatus ex Oleronenſi E. Burdegalenſis A. Cultus D. Antonii apud Viennam. Solemne jusjurandum per caput D. Antonii. Concil. Toloſæ habitum ab Urbano II. Boſonis Comitis Marchiæ obitus. Leuterius Bituricenſis Archiepiſcopus. Petrus de Stellis fundator monaſt. S. Mariæ Fontis Gombaudi, & ſocius Bernardi abbatis Tyronenſis. Cluniacenſe monaſt. inſtauratum ab Alphonſo Rege Hiſpaniæ. Guillelmus uxorem ducit Philippiam natam unicam Guillelmi Comitis Toloſani. Comitatus Toloſanus a Guillelmo Duce invadiatur Raymundo Comiti S. Ægidii. Hildebertus abbas Dolenſis, tum Archiepiſcopus Bituricenſis. Caſalis Benedicti cœnobium in pago Bituricenſi fundatur ab Andrea Vallis Brucciorum. 189

IX. Bernardus abbas Tyronenſis. Philippus I. excommunicatus in Auguſtodunenſi ſynodo. Synodus Claromontenſis habita ab Urbano II. Ejusdem Pontificis iter ad ædem S. Mariæ apud Anicium. Canonum ſynodi Claromontenſ. breviarium, in hac ſynodo inſtitutum ſolemne ſacrum Mariæ virginis in ſingulis eccleſiis cathedralibus & collegiatis. In hac ſynodo Guimundus ordinatus Epiſcopus Averſanus Apuliæ, male Arvernenſem credidit Jo: Savaro. In eadem ſynodo decretum ſacrum bellum adverſus Sarracenos, expeditionis Duces Godefredus Bullonius & alii. Ademarus Podienſis Epiſcopus legatus ſedis apoſtolicæ in ſacra expeditione. Baſilica S. Martialis dedicatur ab Urbano II. Umbaldus Lemovicenſis Epiſcopus ab eodem deponitur. 192

X. Monaſterium novum Pictavienſe dedicatur ab Urbano II. Concil. Turonenſe ab eodem Pontifice habitum. Audebertus Bituricenſis A. ejus ſucceſſor Leodegarius. Privilegium monaſt. S. Crucis Burdegalenſ. Mathildis eadem quæ Philippia. Gulferius de Turribus miles Lemovicenſis. Ademari Podienſis obitus. Sudarium Chriſti apud Cadonienſe monaſter. Petrocoriorum Willelmi Ducis liberi ex Philippia, Willelmus, Raymundus Princeps Antiochenus, Henricus, Agnes ſeu Mathildis primum nupta Aymerico vicecomiti Thoarcenſi, altera Agnes. Hieroſolyma capta Duce Godefredo. Gaſtonis Benearnenſis inſignis opera in expugnatione urbis. 196

XI. Agnes nata Willelmi Ducis primum nupta Hildefonſo Gallieiæ Regi, ſe-

Source : BIU Cujas

cundo nubit Heliæ de Flechia Comiti Cœnomanensi. Simon Aginnensis Episcopus, ei succedit Geraldus. Concil. Pictavienſe, in quo Philippus tertium excommunicatus, eidem concilio interfuere Bernardus Tyronensis, & Robertus de Arbrissellis. Ejusdem concilii varii canones. Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus exulans in Gallia de morte Guillelmi Rufi Regis Anglorum nuncium accepit apud monast. Casæ Dei in Arvernis. 199

XII. Willelmus Sector ferri Comes Engolismensis. Ademarus Engolismensis Episcopus. Willelmi Ducis expeditio in Syriam. Herpinus Comes Bituricensis unus e sociis expeditionis comitatum venditat Philippo Regi pecuniæ curandæ causa in sumptum militiæ. Amati Burdegalensis A. obitus, ei succedit Arnaldus. Expeditionis Willelmi Ducis infelix exitus. Die paschæ sacer ignis de cælo lapsus apud Hierosolymam. Hugo Liziniacensis cæsus in prœlio apud Ramulam, ibidem captus Herpinus Comes. Absente peregre Willelmo Duce, Mathildis seu Philippia ejus uxor res administravit. Willelmi Ducis reditus in Galliam, ejusdem de adversis ludi rhytmo, & modulato carmine. Herpinus postliminio ereptus ab hostibus monachum profitetur Cluniaci. 202

XIII. Bellum inter Willelmum, & Gaufredum Martellam Comitem Andegavensem. Boamundus Princeps Antiochenus ex voto pervenit ad S. Leonardi apud Lemovices. Fulco Comes Andegavensis traditus Willelmo Duci securi conductus gratia. Concil. Pictavienſe. Hugonis Liziniacensi obitus. Bellum inter Willelmum Ducem, & Hugonem Liziniacensem. Ecclesiæ urbis Exea in Hispania unitæ cœnobio Silvæ majoris in agro Burdegalensi, in præmium militiæ Aquitanorum adversus Sarracenos. Petri Santonensis Episcopi obitus, ei succedit Rainaldus. Synodus Lateranensis in qua revocatum Paschalis II. privilegium de investituris laicis. Huic concil. interfuit Gerardus Engolismensis E. & apostolicæ sedis legatus in Aquitania. Willelmus Dux excommunicatus ob illicitas nuptias cum Malbergione comitissa Castri Airaldi, ejusdem pravi mores, & dicteria. 205

XIV. Ingenium & mores Willelmi Ducis, ejusdem vernacula carmina. Hac ætate poetices studium restitutum, maxime Tolosæ. Poetæ dictatores dicti, ortus rytmicæ poesis. Willelmi Ducis forma commendatur. 209

XV. Aquitanorum expeditio Hispanica adversus Sarracenos, cujus duces Gasto Benearnensis & alii. Bernardi Athonis vicecomitis Carcassonensis fœdus cum Willelmo Duce. Petri Pictavienſis Episcopi obitus. Roberti de Arbrissellis, & Bernardi Tyronensis obitus. Guillelmi Pictavienſis & Petri Santonensis Episc. ordinatio. Aimericus Claremontensis Episcopus. Notatur labes Claremontensis ecclesiæ. Concilium Tolosanum, & Engolismense. Audebertus Aginnensis Episcopus ordinatur. Willelmi Ducis prœlium cum Simone Parthenacensi. Willelmus Dux & alii Aquitani pugnant pro Hispanis adversus Sarracenos. Cæsarauguſta Aquitanorum ope a Sarracenis armis recepta. Regiones urbis in præmium militiæ Gastoni Benearnensi & Rotroni Perticensi concessæ. Synodus Rhemensis, cui interfuere Leothericus Bituricensis A. & Gerardus Engolismensis E. & legatus sedis apostolicæ in Aquitania. Petrus de Bruis hæresis auctor in Novempopulania. Iterum a Willelmo Duce pugnatum adversus Sarracenos. Henricus Angeliacensis abbas. Stephanus abbas & fundator Obazynæ monast. in Lemovicibus. Centullus Bigeronum Comes bene meritus de Hispanis in bello adversus Sarracenos. Vallis Eciæ, quæ est Pyrenæi, incolis vectigalia remissa. Gasto Benearnensis pro Hispanis certat adversus Sarracenos. Guillelmi Gisleberti Pictavienſis Episcopi obitus. Willelmi Ducis obitus. 213

XVI. Stephanus Arvernensis E. sede sua pulsus ab Eustachio Comite Arvernorum, a Ludovico Crasso armis restitutus. Dedicationi Sagiensis ecclesiæ adest Gerardus Engolismensis E. & legatus Aquitaniæ. Monasterium de Cancellata

in

Source : BIU Cujas

in agro Petrocorienſi. Concilia duo ab Innocentio II. habita in Aquitania unum apud Anicium alterum Claremonte adverſus Petrum Leonis ſchiſmaticum. Gerardi Engoliſmenſis defectio ad partes Petri Leonis. Engoliſmenſis dolo deceptus Willelmus Dux Schiſma fovet. Gerardo legatione ſubmoto ſuffectus eſt Gaufredus Carnotenſis Epiſcopus. Fulcherus Engolismenſis Tyrenſis Archiepiſcopus tum Hieroſolymitanus Patriarcha. Willelmus Dux a Bernardo Clarevallenſi tentatur de ejurando ſchiſmate. Gaſto Benearnenſis cæſus in prœlio adverſus Sarracenos. Secunda expeditio Ludovici Craſſi in Comitem Arvernorum pro tuendo Stephano Epiſcopo. Comes Arvernorum a Willelmo Duce defenſus legatis miſſis ad Regem. Centullus Benearnenſis cæſus in pugna adverſus Sarracenos. Monaſt. S. Martialis Lemovic. commendatur. Willelmus Dux tandem diſcedit a Schiſmate ſingulari opera Bernardi Clarevallenſis & Gauffredi Carnotenſis. Idem fruſtra ante tentatum a Petro abbate Cluniacenſi, & ab Hugone Duce Burgundiæ. Geraldi Engoliſmenſis infelix exitus. Willelmus Dux præſto eſt Goffredo Comiti Andegavenſi adverſus Normannos. 218

XVII. *Willelmi Ducis pœnitentia, & variæ opiniones de ejus exitu, idem in divorum numerum relatus. Willelmo duæ filiæ ſuperſtites, Eleenora, & Petronilla ſeu Aliſia, quarum prior nupſit Ludovico juniori, altera Radulfo Comiti Veromanduenſi. Teſtamentum Willelmi a Jo: Hayo proditum falſi convincitur. Willelmo duo fratres Raymundus Princeps Antiochenus, & Henricus, & unica ſoror Mathildis nomine, quæ primum vicecomiti Thoarcenſi, ſecundo nupſit Ramiro Regi Arragonum. Vicecomes de Malo-leone.* 222

FINIS.

Source : BIU Cujas

RERUM AQUITANICARUM.

LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

Aquitania Gothis tradita ab Honorio. Quota portio terrarum Gothis assignata. Aquitania per Clodoveum erepta a Gothis cæso Alarico. Basolus Dux Aquitaniæ, ejus captivitas in monasterio S. Petri Vivi Senonensis. S. Valericus sanctitate clarus in pago Lemovicensi.

ROMA a Gothis capta, & universa Italia devastata, Aquitania Gothis tradita ab Honorio, ut provinciæ damno, Italiæ matri provinciarum consuleretur; & qui armis repelli minime possent, conditionibus pacti recederent. Gothi pro barbarorum ingenio, non ut colonos, sed infensiores hostes in hac provincia se gesserunt, urbes vi & armis passim occuparunt, inde provincialium proscriptiones, exsilia, fugæ: rem deplorant Rutilius Numatianus, & Paulinus, uterque hujusce cladis oculatus testis, & damni doloriſque particeps. Gothi ubi in Aquitania sedes posuere, veluti familiæ erciscundæ judicio terras cum provincialibus divisere, & duas partes prædiorum suis assignarunt, tertia veteri possessori relicta, ut modo indicavi ex Sidonio: quo jure iidem usi sunt in Hispaniæ finibus; in lege Wisigothorum: *Divisio inter Gothum, & Romanum facta de portione terrarum, sive silvarum, nulla ratione turbetur, si tamen probatur celebrata divisio, nec de duabus partibus Gothi, aliquid sibi Romanus præsumat, aut vendicet, aut de tertia Romani Gothus sibi aliquid audeat usurpare, aut vendicare, nisi quod de nostra forsitan ei fuerit largitate donatum.* Ruente, ac pene ultimum jam spiritum ducente imperio Romano, diu Aquitania luxit sub Gothis; tandem Francis, qui Galliarum partem tenebant, ad Christianam fidem conversis, una cum Rege Clodoveo, Gothici dominatus tæ-

In itinerar. In eucharistic.

Lib. 8. epist. 9. Lib. 10. tit. 1. cap. 8.

Source : BIU Cujas

dio ad eos provincialium ſtudia converſa. His provocatus Clodoveus Galliarum imperii æmulus, Alaricum Regem Gothorum bello petiit; huic concilio non defuere Galliarum Epiſcopi, & maxime Remigius Rhemenſis Antiſtes, idem belli auctor & victoriæ ſponſor, teſte Flodoardo: ne dubitemus, ea de re monet epiſtola Clodovei ad patres Aurelianenſis concilii præfixa ipſi ſynodo, qua is ſecuritatem promittit clericis & laicis, qui litteras commendatitias eorum annulo obſignatas adtulerint, & res eccleſiæ ponit ſub tuitione regia: *pendente expeditione contra patriam Gothorum.*

Lib. 1. Rhemenſ. hiſt. cap. 15.

Anno DVII. de ſumma rerum certatum in campis Vogladenſibus, haud procul Pictavis, bellum uno prælio confectum: in eo cæſus Alaricus Clodovei dextra, ejus occaſu univerſa Aquitania Clodoveo patuit, magis oblata, quam devicta: Toloſa, quæ erat Gothorum regia Theodoricum Clodovei filium victorem excepit cum aliis multis oppidis: pars ima Narbonenſis provinciæ in Amalrici Alarici filii, & Gothorum poteſtate remanſit. Rebus compoſitis in Aquitania, & votis Divo Martino perſolutis, Clodoveus Lutetiam Pariſiorum, ubi regiam locaverat, repetiit.

Anno DX. tumultus ortus in Aquitania, quem Clodoveus armis compeſcuit, Baſolus Dux Aquitaniæ bello captus, & cuſtodiæ cauſa detruſus in monaſterium ſancti Petri Vivi apud Senones, ubi is neceſſitate in conſilium verſa in monachum tonſus eſt, & ſanctiſſime vitam peregit, fuitque ſecundus abbas a monaſterii fundatione. Fertur is & propria bona, quæ quamplurima poſſidebat in finibus Arvernorum, in primis vicum Mauriacum monaſterio S. Petri dicaſſe: fidem adſtruit ejus epitaphium tumulo carmine inſcriptum, quod legitur in chronico nondum edito Urbani Reverſen canonici Senonenſis, quod in bibliotheca Thuana adſervatur:

Conſulis hic recubant artus, Arvernica tellus
Magnifici Baſoli, quem dedit eſſe ſuis.
Dux Aquitanenſis, felix quod rura beavit
Pacis in augmento conſolidans populos.
Francorum Regem Clodovæum corpore vincens
Abdicat eſſe ſuum tunc proprium Dominum,
Artibus & variis tandem Rex quem proditorem
Conſtrictum tenuit carceris in tenebris.
Regia ſed meritis proles Regina Zechildis
Ereptum precibus conſtituit monachum.
Res proprii juris firma ſub lege reliquit
Petri Cœnobio, ſubque ſuis monachis.
Pagus Aquitaniæ, vel quantum Arvernica tellus
Hujus habebat opis contulit his monachis.

Sed vero proprius eſt quod Chopinus ſcribit ex fide veteris chartæ, Baſolum Ducem cum rebus ſuis huic monaſterio traditum in pœnam perduellionis.

Lib. 1. monaſtic. cap. 3. num. 19.

Ea tempeſtate ſanctitatis laude in Aquitania claruit Valericus eremita: is ſtudio religioſioris vitæ in Aquitaniam ſeceſſit, & miraculorum D. Martialis fama permotus Lemovicas acceſſit, & cellula poſita in aſperrimo monte, prope id oppidum, cui poſtea a ſancto Valerico nomen additum in loco deſignato a clericis Baſilicæ D. Martialis, ibi jejuniis orationibus & vigiliis aſſiduus vitam exegit, vix e cellula elato pede, præterquam ſolemnioribus diebus, quibus orationis cauſa Martialis Baſilicam ex more adibat; chronic. Lemovicenſ.

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT II.

Divisio regni Francorum inter Clodovei liberos. Aquitania ex parte cessit Clodomiri. Expeditio Francorum in Septimaniam adversus Amalricum. S. Sacerdos Lemovicensis Episcopus, ejus patria & gesta. Quintianus ex Rutenensi Episcopo bis Arvernensem cathedram tenuit. Ansbertus senator, Blitildis ejus uxor, e qua susceptí quatuor liberi, Arnoldus Ferreolus Uceticensis E. Mondericus Aristensis, & Tarsicia virgo sanctissima. Senatores in Gallia. S. Clodoaldus Clodomiris filius. Nicetius Lemovicensis Trevirensis Episcopus, ejus discipulus Aredius abbas Lemovicensis.

ANNO DXIV. defuncto Clodoveo superstitibus quatuor liberis Childeberto, Clotario, Clodomiro, & Theodorico, regnum inter liberos divisum, Childeberto utpote natu majori cessit Lutetia Parisiorum, quæ erat Regia Francorum, Theodorico Metis una eum Austrasia, Clodomiro Aurelianis & Aquitania, non equidem universa, sed potior ejus pars, Theodorico obtigerunt pagi Arvernorum Lemovicum, & Cadurcorum, ut suo loco ostendetur. Post excessum Clodovei Amalricus rerum gerendarum occasionem nactus, amissorum partem recepit collectis animis & viribus; Gregor. Turonens. & Aimon. Et rebus in Gallia ita gestis, simulque universa Hispania potitus, per legatos Clotildem uxorem petiit a Childeberto & Clotario Regibus, eamque ex voto obtinuit; idem Turonens. & Aimonius. Haud multo post Theodoricus & Clotarius conjunctis viribus, spreto nuptiarum Clotildis vinculo, amissa a Gothis repetere conniti sunt: eo consilio Theodoricus Theodebertum, Clotarius Guntarium natu majores filios cum copiis adversus Amalricum misere. Guntarius non ultra Rutenos progressus sine ullo profectu domum rediit: Theodebertus promotis copiis usque ad Biterras, Deas castrum vi cepit, & præda diripuit. Castrum Caprarium, cui postea nomen fuit *Corbarii*, deditione recepit, occurrente ei Deuteria muliere, generis dignitate & forma æque conspicua, cujus amore captus Theodebertus eam abduxit, ac postea duxit uxorem; Gregor. Turonens. & Aimon. Lib. 2. c. 22. 23. Lib. 2. c. 13. Lib. 3. cap. 1. lib. 2. cap. 8.

Anno DXVII. in Aquitania claruisse memoratur S. Sacerdos, vulgo *Sainct Sardos*, oriundus vico Calabro in finibus Cadurcorum, & Petragoricensium, cui postea Sarlati nomen: male eum Burdegalensem dicit martyrologium Romanum: is a puero traditus Capuano Cadurcensi Episcopo litteris piisque moribus instituendus, ætatis compos factus, ab eod m diaconus ordinatus. Post ordinationem monachum professum in monasterio Calabrensi, ex eo abbas lectus in eodem monasterio, vitæ sanctitate & miraculis præpolluit: Patri absque sacro viatico defuncto, vitæ postliminium, quo ad novissimo salutis pignore donatus esset, precibus a Deo impetravit: tandem Episcopus Lemovicensis factus, ejus corpus quiescit in cœnobio, ubi is abbas fuit, non sine miraculorum fama; ex ipsius vita M. S. & Bernardo Guidone. Hunc tamen in remotiora tempora rejiciendum, non leves conjecturæ adsunt: ex Guidone enim Sacerdos successit Aggerio, Aggerius Salutari, Salutaris Ermenoni, Ermeno Exmennario, Exmennarius Ruricio juniori, quem interfuisse conc. Arvernensi anno DXLI. & Aurelianensi IV. anno DXLV. patet ex subscriptionibus horum conciliorum, & quod auctor Galliæ Christianæ Sacerdotem medium locavit inter geminos Ruricios, facile corruit: Ruricium enim juniorem Ruricio seniori nepotem avo proxime successisse aperte insinuat Fortunatus. Adeoque Ruricio juniori successisse Exotium, non alium forte ab Exmennario, & per decem & quinque annos sedisse auctor est idem Fortunatus. Lib. 3. cap. 22. lib. 2. cap. 13. In catalog. Episc. Lemovicens. Lib. 4. cap. 5. Lib. 4. c. 6.

Source : BIU Cujas

Euphrasio Arvernensi Episcopo defuncto anno post Clodovei obitum IV. ideſt DXVIII. Quintianus olim Rutenensis Episcopus, & a Gothis sede sua pulsus, quod Francis studere videretur, & ab eo tempore Arvernensis ecclesiæ opibus sustentatus, in Episcopum lectus a populo; sed suadente Placidina uxore, & Alchima sorore Apollinaris, loco cessit Apollinari, qui adito Rege Theodorico, oblatis muneribus episcopatum tulit, sed quarto post mense vita decessit; Gregorius Turonens. non uno loco. Nuntiata morte Apollinaris, Theodoricus memor Quintianum multa passum, etiam sedis suæ jacturam, ob studium in Francos, eum in Episcopum Arvernorum rursus eligi curavit, isque annuentibus votis ab Episcopis & populo Arvernensi cathedræ impositus, quam feliciter tenuit decem & quatuor annis summa cum sanctitatis laude; Gregorius Turonens.

Lib. 3. cap. 2. de vit. Patr. cap. 6. apud Sur. Tom. 6. nov. 13.

Lib. 3. cap. 2.

Anno DXX. inter primores Francorum claruit Ansbertus senator, major-domus, Princeps Gentis Karlovingiæ, Blithidem nata Clotarii I. duxit uxorem; Sigebertus: *Pipino vero in disponenda republica comparabatur sanctus Arnulfus, filius Arnoldi, filii Amberti ex Blitilde filia primi Lotharii Regis.* Clotharium intellige, alii Blithildem uxorem Ansberti credunt filiam Clotharii II. auctor libelli de majoribus-domus: *Fuerunt autem majores-domus, ex quibus generatio regalis processit primus quidem Ansbertus senator, qui ex Blithild. filia secundi Clotharii genuit Arnoldum*, &c. Idem auctor Genealogiæ Regum Francorum, & auctor vitæ Caroli M. quem ferunt esse monachum S. Eparchii Engolismensis, & auctor vitæ S. Genulfi, Ægidius continuator Harigeri abbatis Lobiensis & alii: sed ætatum ratio non fert Ansbertum rejici ad tempora Clotarii II. Ex Blithilde præter Arnoldum suscepti sunt alii liberi, nimirum Ferreolus Uceticensis Episcopus, Mondericus Aristensis, & Tarsicia Virgo sanctissima, de quibus meminit carmen nuper editum de Regibus Francorum. Ansbertum Aquitanum, & inter eos nobilissimum prædicat auctor nondum editus vitæ S. Arnulphi Metensis: *Ansbertus Aquitanorum nobilissimus Blithildem sibi oppigneravit in matrimonium.* Et quidem multa latifundia, & luculentas ditiones in Aquitania eum possedisse, scribit Richardus Wasseburgius, nec contemnenda fides hominis, quamvis remotioris ætatis, scimus enim Ansbertum prognatum proavo Ferreolo, cujus domicilii summa sedes fuit apud Trevidon in finibus Rutenorum, teste Sidonio.

In chronic. ad ann. 625.

Lib. 2. cap. 4. In gest. Tungrens. Pontific. cap. 36.

Lib. 2. cap. 37.

Lib. 2. rer. Belg.

In Propemptic.

Ibis Trevidon, & calumniosis.
Vicinum nimis jugum Rutenis
Hic docti invenies patrem Tonanti
Rectorem, columenque Galliarum
Prisci Ferreolum parem Syagri.

Alii Narbonensem asserunt, hoc argumento, quod Firminus, & Ferreolus Uceticenses Episcopi, quorum alter germanus, alter filius fuit Ansberti, Narbonensi civitate oriundi tradantur a scriptoribus nondum editis utriusque vitæ. Porro Ansbertus Senator dictus est, quod editus esset ex senatorio genere; nimirum ex Ferreolorum familia: senatores enim dicebantur quicumque progeniti essent ex genere senatorio; Gregor. Turonens. *Avitus enim unus ex senatoribus, & civis Arvernus, cum Romanum ambisset Imperium.* Idemque alio loco: *Arcadius, quoque unus ex senatoribus Arvernis, Childebertum invitat, ut regionem illam deberet invadere.* Et idem rursus de Sulpitio Bituricensi Episcopo: *Est enim valde nobilis, & de primis senatoribus Galliarum.* Nimirum juris est, quod liberi senatorum retineat dignitatem parentis. Inde Augustinus: *Nam senatores generant senatores, sed senatorum dignitas non habet apud Deum meritum.* Ex quo fiebat, ut quamplurimi in provinciis essent senatores, qui Romam ne quidem attigerant; Idem Augustinus: *Numquid nonnulli senatores sunt in aliis terris,*

Lib. 2. c. 11.

Lib. 3. cap. 9.

Lib. 6. cap. 39.

Quæst. nov. testam. cap. 81.

Lib. 4. de civit. Dei c. 17.

Source : BIU Cujas

ris, qui Romam nec de facie quidem norunt.

Anno DXXI. Clodomiro defuncto superstitibus tribus liberis Theodebaldo, Gunthario, & Clodoaldo, ex his duo Theodebaldus, & Guntharius, nefario Childeberti, & Clotarii patruorum scelere sublati; tertius eorum Clodoaldus fuga elapsus, fraterna cæde periculi sui admonitus, quo saluti suæ consuleret monasticen professus est in vico Nongenti, cui postea nomen ab eo S. Clodoaldi; Gregor. Turonens. Hoc pacto Aquitania, quæ Clodomiris sors erat, scissa est inter Childebertum, & Clotharium, sed quæ fuerit divisionis ratio, liquido non constat, & hujus regni limites pene incerti, ob crebas quæ extitere mutationes. Certe Bituriges obvenisse Childeberto satis colliges ex eo quod Arcadius Arvernus, fautor partium Childeberti adversus Theodoricum, rebus infeliciter gestis, eo secesserit; teste Gregorio Turonensi. Clodoaldus ob vitæ institutnm amota invidia & suspicione, paternæ hæreditatis particulam a patruis recepit, de qua inter cætera villam Rimiliacum in pago Biturigo sitam Dyonisio delegavit, ac tandem sanctitatis laude clarus migravit e vita post annum DLXX. De eo Gregor. Turonens. Sigebert. & alii. Lib. 3. cap. 18.

Lib. 3. cap. 10.

Lib. 3. cap. 6. & 18.

Aquitaniam sanctitatis fama illustravit Nicetius ingenuis apud Lemovices ortus parentibus: is e matris utero auspicato in lucem editus, linea pilorum circum caput in orbem ducta, veluti in speciem coronæ clericæ, quæ futuri sacerdotii auspicium fuit: is primum abbas Lemovicensis, ex abbate sub annum DXXIX. vacante sede Trevirensi morte Aprunculi Episcopi, clericis Trevirensibus Gallum diaconum Arvernum apud Theodoricum deposcentibus in Episcopum, is Gallum eis denegavit, tanquam alio destinatum Pontificem, & Nicetium eis dedit Episcopum: is discipulum habuit Aredium abbatem Lemovicensem; Gregor. Turonens. ejus laudes carmine scripsit Fortunatus. ad ann. 531. De vit. patr. cap. 16. apud Surium, 1. octobr. & lib. 10. cap. 19. Lib. 3. cap. 9.

CAPUT III.

Lemane Arvernorum. Arverni ad obsequium reducti a Theodorico. Sigivaldus præfectus Arvernorum. Gallus Arvernensis Episcopus. Sigivaldi interitus, Gyvaldi ejus filii exsilium. Hortensius Comes Arvernorum. Dux, & Comes in eadem civitate. Ruricius junior Lemovicensis nepos ex filio, & proximus successor Rurici senioris.

Anno DXXX. Cum Theodoricus versaretur in expeditione Thuringica, perlato rumore de ejus morte, Arcadius unus ex senatoribus Arvernis, Childebertum, ut regioni manum injiceret, evocavit. Haud mora, ille occasionem rei gerendæ non omittendam ratus, Arvernos advolavit, tanto illorum potiundi desiderio, ut eo die, cælo nebuloso aspectum præpediente, subinde dictitaret: *Velim Arvernam Lemanem, quæ tantæ jocunditatis gratia refulgere dicitur, oculis cernere.* Et ab Arcadio, effractis seris portæ urbis, in urbem intromissus: sed quam primum, cum nuntiatum esset Theodoricum incolumem e Thuringia rediisse, ab Arvernorum finibus recessit; Gregor. Turonens. Lib. 3. cap. 9. & 10.

His Theodoricus offensus, cum omnibus copiis in Arvernos venit, & regionem igni ferroque in hostilem modum vastavit, consilium solo evertendorum murorum urbis omisit, suasu Helpingi Ducis, & precibus Quintiani Episcopi, Mundericum, qui Victuriacum castrum invaserat, dolo captum, necari jussit; Gregor. Turonens. Aimoinus. Lib. 3. cap. 12. 13. 14.

Arcadius conscientia sceleris sentiens Theodoricum infensum, fuga sibi consuluit, & Biturigam secessit, quæ urbs jam parebat Childeberto, Placidina ejus mater, & Alchima ejusdem amita captæ, rebus in fiscum redactis, Cadurcum Lib. 2. cap. 1.

Source : BIU Cujas

Lib. 3. cap. 12. Lib. 2. cap. 1. exsilii causa relegatæ sunt; Gregor. Tur. Aimoinus. Ex quibus colligitur Cadurcos una cum Arvernis fuisse in ditione Theodorici. Eadem expeditione Theodoricus multa alia castra in finibus Arvernorum recepit, Levolantrum castrum vi expugnavit, Meroliacense castrum deditione cepit obsessorum ignavia; erat enim castrum munitissimum: Tigurnum castrum urbis Arvernæ igni crematum; Gregor. Turonens.

Lib. 3. cap. 12. lib. de miracul. cap. 52. & lib. de glor. martyr. cap. 12. 14. & 23.

Rebus ita gestis Theodoricus Arvernorum e finibus recessit, Sigivaldo parente suo, idest cognato, præfecto Arvernis imposito; Gregor. Turonens.

Lib. 3. cap. 13. *Theodoricus autem ab Arverno discedens Sigivaldum parentem suum in ea quasi pro custodia dereliquit.* Parentum appellatione ea ætas significabat non genitores modo, sed & cognatos; idem Turonensis alio loco; *Quendam de parentibus sancti, Honoratum nomine, in urbis platea nequiter retineri jussit.* Et hoc ex militari vulgarique usu; Hieronym. adversus Ruffin. *Nisi forte parentes militari vulgarique sermone cognatos & affines nominat.*

De vit. patr. cap. 4. apud Sur. tom. 6. nov. 13. Lib. 2.

Sigivaldi summa fuit auctoritas apud Theodoricum, ita ut eo infensis armis Arvernorum fines ingresso, Portianus abbas vir sanctitate clarus, pro plebe intercessurus apud Regem, prius adierit Sigivaldum sub pellibus agentem, ut ejus gratia uteretur; Gregor. Turonens. de vit. patrum apud Surium: *Ingressusque castra mane, Rege adhuc in tentoriis dormiente, Sigivaldi papilionem, qui tunc primus cum eo habebatur, aggressus est.*

Tom. 6. nov. 4.

Sigivaldus, e gratia Principis exurgente peccandi fiducia, res privatorum passim diripuit, servorum latrocinia, homicidia, & alia scelera impune habuit, rebus sacris non pepercit, & res ecclesiæ S. Juliani Brivatensis occupavit; Gregor. Turonens.

Lib. 3. cap. 16. & lib. 2. de glor. mart. cap. 12. 14. & 23.

DXXXVI. Fatis functo Quintiano Arvernensi Episcopo, in ejus locum successit Gallus, Theodorici Regis decreto, eodemque anno per Laurentium legatum subscripsit concilio Aurelianensi II. Is patria Arvernus, patre Georgio senatore, matre Leocadia, quæ genus duxit e Vectio Epagatho uno e Lugdunensibus martyribus, ac primum monachum professus in monasterio Crononensi, sic restitue, pro *Cremonensi*, sexto ab Arverna urbe milliario, inde a Quintiano Episcopo assumptus & sacris disciplinis apud eum diligenter institutus, tum ob vocis præstantiam accitus in aulam gratia multum valuit apud Theodoricum, defuncto Aprunculo Trevirensi Episcopo, Trevirensibus eum in Episcopum deposcentibus: *Abscedite*, inquit Theodoricus, *alium petite, Gallum enim diaconum, alio habeo destinatum*: & non multo post defuncto Quintiano, Gallus in ejus locum suffectus præcepto Theodorici. Is summa cum sanctitatis laude episcopatum gessit, & prophetici spiritus gratia donatus, Ennodio presbytero, a quo probra & convicia passus, veniam petenti lubens indulsit, eique prædixit non futurum ipsum Episcopum, ne in Episcopos inveheretur, quod eventus comprobavit: cum enim apud Gabalos Episcopus electus, jam in eo esset, ut consecraretur, repentino impetu in eum irruente plebe, vix incolumis evasit, & postea presbyter decessit. Gallus Arvernæ civitatis incendium propositis Ss. evangeliis compescuit, luem inguinariam, quæ late per Galliam grassabatur, precibus ab Arverna urbe prohibuit, quo nomine rogationes, seu litanias instituit, media quadragesima ad Basilicam D. Juliani martyris; Gregor. Turonens. Gallum carmine commendavit Fortunatus: stulte eum inter illustres viros ordinis sancti Benedicti locat Trithemius.

Lib. 4. cap. 5. 11. 12. lib. 2. mirac. cap. 23. & de vit. patr. cap. 6. apud Sur. 1. jul. lib. 4. cap. 4. Lib. 3. cap. 4. de illustr. vir. ord. S. Benedict.

DXXXVII. Theodoricus Sigivaldum gladio necavit, ejusque bona in fiscum misit, nec dum expleta crudelitate Thodeberto filio clam imperavit, ut Gyvaldum ipsius filium de medio tolleret: sed ille facinus horruit, quia eum de sacro fonte susceperat, & in tutiorem locum ut secederet monuit, quoad pater e vivis excederet: gratiis de vitæ beneficio habitis, Gyvaldus recessit in Arelatensem provinciam, quæ modo a Gothis recepta erat, sed ibi non satis tutum se cre-

Source : BIU Cujas

credens, superatis Alpibus transiit in Italiam, ubi moram fecit donec audita morte Theodorici, rediit ad Theodebertum, a quo perhumaniter exceptus, & bonis suis restitutus; Gregor. Turonens. Lib. 3. c. 23. 24.

Sigivaldo in Arvernensi Comitatu seu præfectura successit Hortensius, ut indicat Gregor. Turonensis: *Post peractam igitur stragem cladis Arvernæ, Hortensius unus ex senatoribus Comitatum urbis illius agens, quendam de parentibus sancti, Honoratum nomine, in urbis platea nequiter retineri jussit.* Non recte Savaro Innocentium præposuit Sigivaldo, nam Innocentium Sigivaldo posteriorem insinuat Turonensis, cum scribat Sigivaldum Arvernorum prætectum constitutum fuisse a Theodorico cum Arvernorum e finibus recederet: & alio loco dicat Hortensium Arvernensem Comitatum gessisse post impletam cladem Arvernam; vel, quod a vero minime alienum est, eodem tempore Sigivaldus fuit Dux universi pagi Arvernici, & Innocentius fuit Comes, seu specialis rector Arvernæ urbis, quo pacto sæpius in eodem tractu alius erat Dux, alius Comes, ut signat ipse Gregorius Turonensis: *Nicetius per emissionem Eulalii a Comitatu Arverno submotus, Ducatum a Rege expetiit datis pro eo immensis muneribus, & sic in urbe Arverna, Ruthena, atque Ucetica Dux ordinatus est.* Hortensius iste fuit moribus durior, & Quintiano Antistiti valde infensus, quum enim unum e cognatis viri sancti in vinculis haberet, ejus precibus flecti non potuit, ut eum dimitteret, quo commotus Episcopus ei maledixit, deprecatus ne quis ex ejus genere aliquando ad episcopatus apicem perveniret; Gregor. Tur. Nec dispari voto fertur Saturninus primus Tolosanus Episcopus, cum in agone martyrii a municipalibus Diaconis se destitutum cerneret, orasse ne quando Tolosanus quispiam sedem Tolosanam obtineret, teste eodem Gregorio. De vit. patr. cap. 4. apud Sur. tom. 6. nov. 13. Lib. 8. cap. 18. Lib. 1. cap. 18.

His temporibus claruit Ruricius hujus nominis II. ex genere Anniciorum, Ruricii I. successor, & ex filio nepos: is fundavit monasterium S. Augustini Lemovicis, Fortunatus. Lib. 4. cap. 5.

Ruricii gemini flores quibus Anniciorum
Juncta parentali culmine Roma fuit,
Accumulante gradus prænomine, sanguine nexi
Exultant pariter, hinc avus, inde nepos.
Tempore quisque suo fundans pia templa patronis
Iste Augustini condidit, ille Petri.

Male Bernard. Guidonis hujus Monasterii S. Augustini fundationem tribuit Roricio primo: Roricius ille interfuit & subscripsit conc. Arvernensi I. Anno DXLI. & Aurelianensi IV. anno DXLV. In Syllabo Episc. Lemovic.

Source : BIU Cujas

CAPUT IV.

Fabulosa Bellisarii gesta in partibus Burdegalensibus. Cautinus Arvernensis Episcopus. Chramni prava gesta in Aquitania. Firminus amotus Comitatu Arvernorum, ei successit Salluſtius. Villecarius Dux Aquitaniæ, Calte ejus filia nubit Chramno. Austrapius Sellensis castri Episcopus ordinatur successurus Pientio tum Pictaviensi Episcopo. Austrapius cœsus a Theisalis. Theisalorum origo unde. Pascentius Episcopus Pictavensis. Radegundis Regina velo sumpto condit monasterium S. Crucis Pictavis, & regulam Cæsarii Arelatensis Episcopi susscipit. Chramni secessus ad Conobrum Britanniæ Comitem. Willecarii Ducis perfugium ad ædem S. Martini Turonensis. Locustarum acies visæ in Aquitania. Chramni exitus.

In verb. Βυρδίγαλα.

His temporibus Bellisarium Ducem Justiniani Imp. multa bella confeciſſe in partibus Burdegalensibus scripsit Suidas: sed merum est somnium Græculi, etsi enim Justinianus Francici nomine gloriaretur, Aquitaniam, aut Galliam omnino bello non tentavit per se, vel per legatos, quinimo & Francis cessit universo jure Galliarum, & Massilienſi provincia, quam adhuc Gothi tenebant, teste Procopio.

Lib. 3. de bell. Gothic.

Post obitum Galli Arvernensis Episcopi, Cato senior presbyter suffragiis cleri lectus in Episcopum omisso Regis consensu, Cautinus Archidiaconus livore in eum commotus, clam profectus ad Theodebertum filium Teodorici, ab eo tulit episcopatum, & Metis ab Episcopis regio jussu inauguratus. Hinc votorum compos, vino & crapulæ se dedit, ob vinolentiam in epilepsiam lapsus: vir sævus presbyterum, Anastasium nomine, vetustiori sepulcro veluti ergastulo diutius detinuit, quod ei prædium Clotildis beneficio concessum non tradidisset: Judæis valde studuit, magis de suis commodis, quam de eorum salute sollicitus, eisdem acceptus, quod turpiori illorum fœnori conniveret: ea enim ætate soli fere Judæi & Syri argentariam & mercimonium exercebant in Gallia: hoc uno Cautinus commendandus, quod litanias a Gallo decessore suo institutas co-

Lib. 4. cap. 12. luerit; Gregor. Tur. Aimonius.

Lib. 2. cap. 36. Anno DXLVIII. Theodeberto mortuo, successit Theodebaldus ejus filius, nec diu superstes Clotharium patruum testamento reliquit hæredem, qui statim Theodebaldi ditionem occupavit, & Chramnum filium in Arvernos direxit. Chramnus in ea præfectura nimium tyrannice se gessit, juniorum & vilium hominum consilio, maxime Leonis Pictavensis viri nequissimi, etiam primoribus non pepercit, senatorum filias e sinu parentum vi rapi jussit, easdemque raptoribus nuptum dedit. Hac ætate fœda fuit labes Principum Francorum, ut optimatum filiæ vix essent in potestate parentum, & passim earum nuptiæ sine parentum consensu elicerentur ex rescripto Principis, quod vetitum fuit concil. Paris. III. can. 6. & Turonensi III. can. 2. Chramnus quoque Firminum Comitem urbis Arvernæ Comitatu depulit, & in ejus locum submisit Salluſtium Ennodii filium, Firminus tutelæ causa in basilicam confugit. Idem Chramnus Cautino Episcopo valde molestus fuit: cum vero graviori e febre convaluisset, Arvernis migravit Pictavos, ubi cum degeret, nequiorum consilio, cum Childeberto nefariam conspirationem iniit adversus patrem, quod pater eum revocasset, malam ejus administrationem non ferens. Hoc fœdere inito Chramnus ad Lemovicenses conversus, eos in suam potestatem redegit: interim Clotharius cum saxonico bello occupatus res Aquitanicas per se componere non valeret, Cherebertum, & Guntranum natu minores filios, cum idoneis copiis in Aquitaniam misit.

Source : BIU Cujas

misit. Hi emenso itinere per Arvernorum fines, audito nuntio Chramnum esse apud Lemovices, iter eo converterunt, eumque assecuti ad montem, quem Nigrum vocant, castris coram positis, eum per legatos convenerunt, ut rebus paternis cederet, alioquin certus esset res armis repetitum iri: ille de obsequio in patrem obtestari, sed res occupatas non dimissurum, patrisque gratia eas se tuiturum: instructis utrinque ad bellum copiis, illico exorta gravissima procella, acies diremit. Tum Chramnus astu submisso falso nuntio de morte patris, ingruentis belli molem a se removit: fratres veriti ne morte patris potior regni pars Chramno pateret, statim omissa expeditione cum omnibus copiis Burgundiam repetiere. Chramnus doli successu lætus, cum suis copiis fratres prosecutus Cabillonum urbem usque, quam obsidione cœpit; Gregor. Turonens. Aimoinus. Lib. 4. cap. 9. 13. 16.

Chramnus, ut nuptiarum fœdere Aquitanos sibi conciliaret, Calte natam Willecarii Ducis Aquitaniæ duxit uxorem; Gregor. Turonens. *Tunc Chramnus jam accepta Willecharii filia Parisios accedens secum Childebertum Regem constringit in fide, atque caritate, jurans se patri esse certissimum inimicum.* Filii nuptiis se invito contractis, valde offensus pater, eo maxime quod Willecarii Ducis potestas, & generis dignitas ei suspecta esset; Aimoin. *Cui* (loquitur de Chramno) *nobilitas conjugis odiorum suppeditabat materiam, quod præmineret prosapiæ claritudine, ei nomen Calte Willecario genita Aquitaniæ Duce.* Metu Chramni Austrapius Dux confugit in basilicam D. Martini Turonensis; teste Gregorio Turonensi. Idem vocatur Austrabius, alter Dux Aimonio, quod ante Villecarium fuisset Dux Aquitaniæ. Rebus Aquitaniæ compositis, Austrapius inter chariores habitus apud Clotharium, inde clericus tonsus apud Sellense castrum, Pictaviensis diœceseos Episcopus ordinatur, Pientio tum Pictavienſi Episcopo successurus, si ei superstes foret; sed Pientio apud Parisios defuncto, Austrapius repulsus a Chariberto, id temporis rerum potito, & in locum Pientii suffectus Pascentius abbas basilicæ S. Hilarii Pictavienſis, incassum obclamante Austrapio, qui spe lapsus ad Sellense castrum se recepit, ubi commota in se Theisalorum (id nomen populi, vel factionis inter Pictones, a Theisalis quondam militibus præsidiariis Galliarum, quorum statio erat apud Pictones, dum res Romana stabat, ut observavi in topographia Aquitaniæ) seditione, hasta sauciatus infeliciter periit, ejusque nece Pictavienſis ecclesia diœceses suas, idest parochias ab ea delibatas, repetiit; Greg. Turonens. Lib. 2. cap. 30. Lib. 4. cap. 18. Lib. 2. cap. 30. Lib. 4. cap. 18.

Anno DLVII. Radegundis Clotarii conjux religionis causa divertit a viro, & mutata veste monasterium in honorem sanctæ crucis exædificavit Pictavis, singularem operam ei navantibus Pientio Antistite, & Austrapio Duce; testibus Bandomina in ejus vita apud Surium, Gregorio Turonensi, Aimonio, Fortunato, & Sigiberto. Hæc regulam Cæsarii Arelatensis Episcopi, quæ pertinet ad sanctimoniales, cum multis regiis aliisque clarissimis virginibus suscepit, eamque studiose excoluit; Fortunatus: Tom. 4. august. 13. Lib. 3. cap. 4. & 6. Lib. 2. cap. 11. Lib. 8. cap. 1. ad ann. 557.

Atque adscita sibi servetur in urbe Genesi
Regula Cæsarii præsulis alma pii
Qui fuit Antistes Arelas de sorte Lirini
Et mansit monachus, pontificale decus. Lib. 5. cap. 1.

Et idem alio loco de Radegunde:

Regula Cæsarii, regula nota sibi est Lib. 8. carm. 1.

Et rursum:

Concipiente fide Christi Radegundis amore
Cæsarii lambit regula quicquid habet. Eod. lib. car. 4.

Regulam Cæsarii Radegundi datam ab Episcopis testimonio est ipsa epistola Episcoporum ad Radegundem, quæ extat apud Gregor. Turonens. *Speciali-* Lib. 9. cap. 40.

Source : BIU Cujas

ter diffinivimus, si qua de locis sacerdotaliter nostræ gubernationi Domino providente commissis in Pictavensi civitate vestro monasterio meruerit sociari, secundum beatæ memoriæ domini Cæsarii Arelatensis Episcopi constituta, nulli sit ulterius discedendi licentia. Ejusdem rei elegans monumentum ipsius Radegundis epistola ad Episcopos, quam dedit Jacobus Sirmondus: *Insuper congregationi per me Christo præstante collectæ, regulam, sub qua S. Cæsarius deguit, quam solicitudo B. Cæsarii Antistitis Arelatensis ex institutione sanctorum patrum convenienter collegit, adscivi.* Radegundis lignum sanctissimæ crucis & alia quamplura sanctorum pignora ab Imperatore C. P. petiit per legatos, & obtinuit, & locavit in Pictavienſi monasterio, ut scriptum est in ejus vita, ubi summo cultu habentur in hunc diem.

Tom. 1. conc. Gall.

Anno DLVIII. defuncto Childeberto successit frater ejus Clotharius, illius nece Chramnus omni ope se destitutum cernens, Clothario patri se conciliat, sed rursum, prout erat levis ingenii & lubricæ fidei, patri insidias molitur, & tutelæ causa se transfert ad Conobrum Britanniæ Comitem, una cum uxore & filiabus ex ea susceptis.

Willecarius ejus socer, ut religione loci se tueretur, ad Basilicam sancti Martini confugit: admoto igne, ut Basilica avelleretur, latius serpente igne, Basilica incendio consumpta est, sed a Clothario elegantius instaurata, & stanno tecta; Gregor. Turonens. Aimonius Sigebert.

Lib. 4. cap. 20. Lib. 2. cap. 29. ad ann. 503.

Per id temporis visæ sunt duæ locustarum acies, quæ per Arvernorum & Lemovicum fines in Romaniacum campum convenerunt, ubi commisso prælio mutuum se confecere; Gregor. Turonens. Aimon. Etiam suo tempore in Judæa visa agmina locustarum, quæ precibus sacerdotum & plebis, surgente vento, in mare projectæ sunt, narrat Hieronym.

Lib. 4. cap. 20. Lib. 2. cap. 29. In Joel. cap. 2.

Clotharius recidivo filii lapsu exasperatus, instructis copiis procedit in Britanniam, adversus eum Chramnus cum Conobro patri occurrit, collata pugna, Britanniæ Comes terga vertit, & in fuga cadit, Chramnus captus, & in tugurio cum uxore & filiabus jussu patris igni crematus; Gregor. Turonens. Aimon.

Lib. 4. cap. 20. Lib. 2. cap. 29.

CAPUT V.

Leontius junior Burdegalensis Episcopus. Emerius non rite lectus Santonensis Episcopus pellitur suffecto Heraclio. Emerius regia manu restitutus. Leontius mulctatus. Leontii ortus, & gesta. Synodus Santonensis. S. Venantius Bituricensis. S. Paternus Abrincensis Episcopus patria Pictavienſis.

Anno DLIX. in concil. Parisiensi III. can. 8. decretum, ne Episcopus a Regibus obtruderetur, sed ut ejus electio esset penes clerum, & ejusdem confirmatio pertineret ad Metropolitanum, & comprovinciales. Huic concilio interfuit, & subscripsit Leontius junior Burdegalensis Episcopus; neque tamen huic labi, concilii auctoritas mederi valuit, quippe non multo post Emerius decreto Clotharii Regis in Santonensem episcopatum provectus, & sine Metropolitani consensu ab alio ordinatus. Post obitum Clotharii Leontius collecto apud Santonas patrum concilio, Emerium, tanquam non canonice electum, episcopatu depulit, Heraclio Burdegalensi presbytero in ejus locum suffecto: huic synodo, quod mirere, subscribere noluit Euphronius Turonensis Episcopus vir alias sanctus, qui Parisiensi subscripserat, sive quod regiam indignationem pertimesceret, vel satius crederet ecclesiæ injuriam dissimulare, quam ei Regem infensum facere. Heraclius decreto electionis suæ ad Charibertum Clotharii filium perlato, ab

eo

eo ignominioſe repulſus, & in exilium truſus. Emerius ſedi ſuæ reſtitutus, nec non Leontius ipſe, qui illum depoſuerat, mille aureorum pœna mulctatus; hæc latius narrat Gregorius Turonenſis. Hic Leontius, patria Burdegalenſis, nobiliſſimo ortus ſtemmate, uxorem duxit Placidinam clariſſimam feminam, ex conjugato invitus raptus ad epiſcopatum, ſeceſſit ab uxore, eamque deinceps habuit ut ſororem; de quo Fortunatus. Lib.4.cap.26. Lib. 1. carm. 15.

Cogor amore etiam Placidinæ pauca referre,
Quæ tibi tunc conjux, eſt modo chara ſoror.

Ille multas ſacras ædes ſuo ſumptu extruxit & ornavit, ut auctor eſt idem Fortunatus. Quanta paſſus ſit a Chariberto intelligere poteris ex eo, quod ſede ſua exulavit, & falſo allato nuntio de ipſius morte, de ipſius ſede ſtatim ſubortum ingens certamen, quod felici ejus poſtliminio ex improviſo compoſitum, de quo carmen edidit Amœnus quidam. Leontius præter ſynodum Santonenſem, in qua Emerius depoſitus, aliam ante habuit ibidem, temporibus Euſebii Epiſcopi Santonenſis & Emerii proximi deceſſoris, ad quam Leo vir illuſtris a Leontio & Euſebio evocatus, cum eo pergeret, oculorum caligine correptus, B. Radegundis monaſterium ingreſſus, ſtratus ſuper Divæ cilicium, orans viſum ſtatim recepit; teſtis Bandomina in vita Radegundis apud Surium: *Leo vir illuſtris ad ſynodum evocatus a viris Apoſtolicis Leontio & Euſebio, cum iter ageret, oculis ejus magna incidit caligo, ſanguinis nube eos obtegente, ita ut niſi famuli eum ducerent, viam prorſus non videret: ingreſſus ergo in beatæ Radegundis monaſterium, ubi filias ſuas ei devote tradidit Domino ſervituras, ad oratorium beatiſſimæ virginis ſe contulit, & poſt oblatas preces, fide plenus ſuper ſanctæ cilicium ſe proſtravit, eamque invocans, tamdiu illic permanſit, donec dolor abſcederet, diſſipataque caligine ſanguis concretus, in venas unde manarat ſe reciperet.* Is quinquageſimum & quartum ætatis annum agens, vita functus eſt, ſuperſtite Placidina: ejus epitaphium metro condidit idem Fortunatus. Lib. 1. cap. 11. 12. & 15. Tom. 8. biblioth. patr. 15. auguſt. Lib. 4. cap. 10.

Hac ætate, vitæ ſanctitate claruit Venantius Aquitanus ex pago Bituricenſi ortus, abbas & conditor monaſterii juxta Baſilicam S. Martini Turonenſis poſiti; de quo Gregorius Turonenſis variis locis. Lib. 10. hiſt. cap. 31. de glor. confeſ. cap. 25. de vit. patr. cap. 10. apud Sur. octob. 13.

His temporibus etiam vitæ ſanctitate claruit Paternus Abricenſis Epiſcopus. Hic ortus Pictavis, cœnobium poſuit Sciſciaci in pago Conſtantienſi, in quo multis annis abbatis officio functus ſumma cum laude, ſeptuageſimo ætatis anno ordinatus Abrincenſis Epiſcopus: ejus vita legitur apud Surium: eum adhuc abbatem carmine celebravit Fortunatus duobus locis. Hic interfuit conc. Pariſienſi III. anno DLIX. ejus ſacra lipſana quieſcunt Exolduni Biturigum in eccleſia ejus memoriæ dicata: is eſt qui popularibus vocitatur, *S. Poix*. 16. april. Lib. 3. cap. 30. & lib. 7. c. 23.

Source : BIU Cujas

CAPUT VI.

Divisio regni Clotharii I. Emerius non rite lectus Santonensis Episcopus, sede amotus in synodo Santonensi. Corpus S. Ursini I. Bituricensis Episcopi inventum. Felix Nannetensis Episcopus Aquitanus. S. Basolus Lemovicensis. Marcharius ex Comite Engolismensis Episcopus. Georgius Comes Arvernorum. Felix Bituricensis Episcopus. Custodia Ss. eucharistiæ. Aribertus in Basilica S. Romani apud Blaviam sepultus. Divisio regni Ariberti. Arverni contributi regno Austrasiæ. Firminus Comes Arvernorum. Lues inguinaria vastat Arvernos, Bituriges & alia Galliæ oppida. Novempopulonia ditionis Sigiberti. Civitates Aquitaniæ, quæ morganegibæ nomine traditæ Gelesuintæ, ea demortua transferuntur ad Brunichildem sororem. Frontonius Episcopus Engolismensis. Heraclius Episcopus Engolismensis. Nantinus Comes Engolismensis. Palladius Comes Gabalorum infensus Parthenio ejusdem loci Episcopo. Romanus Comes ei succedit in Comitatu. Gregorius Turonensis Episcopus patria Arvernus. Fortunatus Pictavensis Episcopus poetices laude clarus.

ANNO Christi DLV. diem functo Clothario I. ejus regnum in Tetrarchias divisam inter Cherebertum seu Aribertum, Guntranum, Chilpericum, & Sigebertum. Ariberto cessit ditio Parisiorum cum Aquitania II. qua pertinet ad Garumnam flumen. Guntrano, ea quæ fuit Aureliorum cum Aquitania I. Chilperico Suessionus. Sigeberto Metis, sive Austrasia; Gregor. Turonens. Aimonius Ivo Carnotens. ex veteribus gestis Francorum: *Diviso regno inter filios Lotharii nepotes Clodovei, Charibertus, & Guntranus provincias Celticorum, & Aquitanorum acceperunt in regnum suum, & alter eorum, Charibertus scilicet, Parisium sibi sedem regiam posuit, & usque ad flumen Garumnam regnum suum extendit, Guntramnus vero Aurelianis sedem regiam sibi constituit, & Burgundiam, quæ Celticæ pars est, in regnum accepit.* Ejus divisionis ratio, ne huic extricandæ immoremur, clarius elucebit ex ipsa rerum serie, quæ sequetur.

Lib. 3. cap. 12. Lib. 2. c. ult. lib. 3. cap. 1. Epist. 189.

Cum Emerius Clotharii Regis decreto absque canonica electione in Santonensem episcopatum se obtrusisset, Leontius Burdegalensis Metropolita, anno DLXVI. collecto apud Santonas provincialium Episcoporum concilio, illum sede depulit, Heraclius Burdegalensis presbyter in ejus locum electus, qui ab Aribertо male acceptus, & in exilium amandatus, sedi suæ restituto Emerio; Gregor. Turonens.

Lib. 4. cap. 26.

Eodem anno divina revelatione inventum est corpus B. Ursini primi Bituricensis Episcopi in rure suburbano, & a Germano Parisiensi Episcopo in ecclesia S. Symphoriani martyris, quæ postea S. Ursini nomen accepit, solemniter locatum; Chron. M. S.

Hoc tempore claruit in Gallia Felix Nannetensis Episcopus, patria Aquitanus, natalium, dignitate, & virtutis, & litterarum scientia insignis. His dotibus eum commendat Fortunatus.

Lib. 3. cap. 6.

Nam quicunque potens Aquitanica rura subegit
Extitit ille tuo sanguine, luce parens.
Germinis antiqui venerabile culmen in orbe
Laudibus in cujus militat omne decus.
Flos generis, tutor patriæ, correctio plebis,
Eloquii flumen, fons salis, unda loquax.

Semita

Source : BIU Cujas

Semita doctrinæ, jus cauſæ, terminus iræ,
Ingenium ad cujus huc nova Roma venit.
Illic quod poterat per plures illa docere
Te contenta ſuo Gallia cive placet.

Felicem Vaſatenſem fuiſſe non levis eſt conjectura, quod neptem, Pappoleno ſponſo abductam, mutata veſte, apud Vaſatenſem urbem in monaſterio poſuerit; de quo Gregor. Tur. Lib. 6. hiſt. cap. 16.

Eodem tempore Baſolus patria Lemovicenſis, humili genere natus, ſanctitate vitæ claruit in Rhemenſi diœceſi, ubi fuit abbas monaſterii Viriziacenſis, teſte Sigeberto: eum oriundum ex territorio Lemovicino regione Armoricana, qua non alia intelligitur quam Aquitania, indicat Flodoardus: *Hujus Ægydii tempore ſanctus domini Baſolus ex territorio Lemovicino regione Armoricana, vili proſapia oriundus e partibus Aquitaniæ, patrocinia beatiſſimi Remigii deſiderabiliter appetens, Rhemenſem devenit ad urbem, &c.* Ad ann. 567. Lib. 1. hiſt. Rhem. c. 3.

Anno DLXVII. Marachárius ex Comite Engoliſmenſi, ejuſdem municipii Epiſcopus ordinatus: hic res eccleſiæ diligenter curavit, ſacras ædes reſtituit: verum ſeptimo epiſcopatus anno veneno ſublatus; Gregor. Turonenſ. Aimon. Hic adfuit dedicationi eccleſiæ, quam ſtruxit Felix Nannetenſis Epiſcopus; de quo Fortunatus: Lib. 5. c. 36. Lib. 3. c. 31.

Domnulus hic fulget meritis, Maracharius inde
Jure ſacerdotii, cultor uterque Dei. Lib. 3. c. 4.

Hoc tempore Georgius Vellaunenſis fuit Comes Arvernorum; Gregor. Turonenſ. *Eo quoque tempore, quo Georgius Vallavorum civis Arvernæ urbis Comitatu potiebatur.* De glor. confeſſ. cap. 35.

Anno DLXX. Felix Bituricenſis Epiſcopus interfuit & ſubſcripſit concilio Turonenſi II. in quo multa eccleſiaſticæ diſciplinæ emendandæ cauſa optime ſancita ſunt: imprimis illud can. 3. ut corpus Domini in altari non in imaginario ordine, ſed ſub crucis titulo componatur: ideſt ut Ss. euchariſtia non inter imagines ſuper altare poni ſolitas locaretur, ſed ſub ipſa cruce, quæ in medio altaris locari conſuevit. Is hujuſce canonis memor turriculam, ideſt ſacram thecam in turris modum ex auro in ſua eccleſia affabre fieri curavit, euchariſtiæ tuendæ gratia; Fortunat. in carmine inſcripto ad Felicem Epiſcopum Bituricenſem, in turrem ejus: Lib. 3. c. 23.

Quam bene juncta decent ſacrati ut corporis agni
Margaritum ingens aurea dona ferant.
Cedant chryſolithis Salomonia vaſa metallis
Iſta placere magis ars facit, atque fides:
Quæ data Chriſte tibi Felicis munera ſic ſint
Qualia tunc tribuit de grege paſtor Abel:
Et cujus tu corda vides, pietate coæquas
Saraptæ merito quæ dedit æra duo.

Is Epiſcopus ordinatus a S. Germano Pariſienſi Epiſcopo ad id officii vocato, ejuſdemque opera Sigericus quidam Judæus ad fidem converſus; teſte Fortunato in vita D. Germani apud Surium. Is poſt mortem miraculis clarus, hauſto ex ejus ſepulcro pulvere, febre laborantes curari narrat Gregorius Turonenſ. 28. maii. De glor. confeſſ. cap. 102.

Anno DLXXII. Cherebertus, qui & Aribertus dictus, Rex Pariſiorum apud Blaviam caſtrum in Aquitania defunctus, & ibidem in baſilica S. Romani ſepultus; Aimon. *Ipſe quoque non poſt multum temporis in Aquitania apud caſtrum Blavia vitæ finem ſortitus, in baſilica ſancti Romani eſt ſepultus.* Lib. 3. cap. 2.

Source : BIU Cujas

Defuncti partem, seu sortem, inter se divisere Sigebertus, Chilpericus, & Guntranus fratres superstites, exclusa filia defuncti : quæ fuerit ratio divisionis speciatim non exprimitur, sed ex serie rerum apparet, Sigeberto de parte Chariberti obtigisse Turones, & Pictones ; Guntrano Petrocorios, Nitiobriges, & Vascones seu Novempopulos ; Chilperico Burdegalam, Lemovicum, Cadurcum, Benarnum, & Begorram, idest Lascurrium, & Tarbam Bigeronum : hujus rei certissimum argumentum est, quod Childericus post hanc divisionem has civitates Gelesuintæ uxori, morganegibæ, seu matutini doni nomine, quod more Francorum a viro in uxorem conferri solebat, postridie nuptiarum concessit, ut videre est in exemplo pactionis inter Guntranum, & Childebertum Reges apud Gregorium Turonens. *De civitatibus vero hoc est Burdegala, Lemovica, Cadurco, Benarno, & Begorra, quas Gailesuindam germanam domnæ Brunichildis, tam in dote, quam in morganegiba, hoc est matutinali dono in Franciam venientem certum est adquisisse, &c.* Regnum Chariberti inter se divisere fratres, non modo per regiones, sed etiam nonnullas urbes inter se in partes divisérunt, ut Parisius, & Sylvanectis, itaut quisque tertiam ferret, & solemnibus diris se adstrinxerunt, ne quisquam eorum Parisios sine consensu alterius ingrederetur ; teste ipso Gregorio Turonensi. Eodem pacto Massyliam urbem in partes divisam colligitur, ex eo quod Childebertum, Sigeberti filium Massyliæ partem post mortem patris captam a Guntrano repetisse, ac tandem recepisse narratur ab eodem Turonensi.

Lib. 9. c. 20.

Lib. 9. c. 20. & lib. 6. c. 27.

Lib. 6. c. 31. & 33.

Ea tempestate Arverni parebant Sigeberto Regi Austrasiæ, in Galliarum enim divisione, quæ facta est inter Clotharii liberos, Arvernensis pagus Austrasiacæ Tetrarchiæ contributus, ut contigerat in priori divisione, quæ facta est inter Clodovei liberos ; Sigebertus : *Rex Austrasiorum suis finibus non contentus, Arelaten, quæ erat ditionis Guntrani, armis occupavit, ducibus Firmino Comite Arvernensi cum manu Arvernorum, & Adovario Franco.* Re audita confectim Guntranus Celsum patricium misit cum justis copiis, ut amissam urbem armis repeteret. Celsus ex itinere Avenionem, quæ Sigeberti ditionis erat, impetu occupavit, Arelaten obsidione cinxit. Arverni a Sapaudo urbis Episcopo, qui Guntrani partibus studebat, persuasi, eruptione facta irruunt in castra hostium, a quibus fortiter repulsi, & ne qua spes salutis superesset, ab oppidanis e muris lapidibus petiti, & portis urbis obstructis, in hoc discrimine sese in Rhodanum miserunt, ut natatu saluti suæ consulerent, maximam partem hi vi fluminis rapti & submersi, quotquot vero alteram ripam fluminis nando superare potuere, ægre amissis armis & equis, & cæteris rebus suis in Arvernum pervenere, Firminus & Adovarius capti, paucis post diebus dimissi, & Guntranus, qui de suis tantum rebus tuendis cogitabat, recepta Arelate, lubens Avenionem germano restituit ; Gregor. Turonens.

Lib. 4. c. 30.

Arvernam cladem præjerunt varia signa & prodigia : ante in cælo visus cometes ingruentis mali prænuncius, circa solis orbem ternos, aut quaternos soles ostendens : Alauda ecclesiam Arvernensem pervolitans inter sacra antelucana faces omnes alarum plausu extinxit ; Gregor. Turonens.

Lib. 4. c. 31.

Anno DLXXIII lues inguinaria Arvernos fœde vastavit, hoc morbo periit Cautinus Arvernensis Episcopus Galli successor, eadem tabe confectus Cato presbyter, & episcopatus Cautino æmulus, letali lue laborantibus summo cum studio, & vitæ ludibrio ministrans, eandem cladem passæ sunt nobilissimæ Galliarum urbes Lugdunum, Biturica, Cabillonum, & aliæ ; de quo Gregorius Turonensis non uno loco.

Lib. 4. hist. Franc. c. 31. & lib. 2. de martyr. c. 45.

Per hoc tempus Varnarius Francus, & Firminus Arvernorum Comes a Sigeberto Rege legati missi ad Justinianum II. Imp. qua legatione feliciter defuncti in Galliam rediere ; Gregor. Turonens.

Lib. 4. c. 33.

Præter Arvernos, ex parte Sigeberto parebat Aquitania III. seu Novempopula-

Source : BIU Cujas

pulania, & in ea Aquensis civitas: ne dubites, Franco Aquensis Episcopus hoc tempore pro tuendis rebus ecclesiæ acerrime pugnavit, & Childerico, qui primas tenebat apud Sigebertum, villam quandam evindicante, quasi non jure ab ecclesia teneretur, hac re conventus apud Sigebertum Regem; auctore Gregorio Turonensi. Lib. de glor. conf. c. 71.

Gelesuinta Chilperici conjuge dolo Fredegundis pellicis sublata, civitates Aquitaniæ modo laudatæ, quæ hypoboli, seu nuptialis doni nomine ei nubenti traditæ fuerant, Guntrani & Francorum judicio pervenerunt ad Brunichildem ejus sororem, & nuptam Sigeberti Regis, superstitibus Chilperico & Sigeberto, ut liquet ex tabulis pactionis initæ inter Guntranum & Childebertum apud Gregorium Turonensem: *De civitatibus vero, hoc est Burdegala*, &c. Et mox: *quas etiam per judicium glorioſissimi domini Guntchrani Regis Francorum superstitibus Chilperico, & Sigeberto Regibus domna Brunichildis noscitur acquisisse*. De... lib. 9. c. 20.

Circa hæc tempora Marachario Engolismensi Episcopo veneno sublato, in episcopatu succesſit Frontonius necis auctor, sed non diu inultum scelus ferente numine, post annum interiit; quo defuncto succesſit Heraclius presbyter Burdegalensis, olim legatione functus pro Childeberto seniore: Nantinus Maracharii nepos, ulciscendæ mortis patrui sui desiderio ardens, Engolismensem Comitatum expetiit, quo potitus, valde se infensum præbuit Heraclio, Episcopi prædia, quæ ex Maracharii beneficio ad ecclesiam pervenerant, vi occupavit, dicens æquum non esse ecclesiam perfrui ejus bonis, qui ab ejusdem clericis nefarie occisus esset, & cujus percussorem apud se ipse Episcopus haberet: iræ nimis indulgens, presbyterum apprehensum torqueri jussit adeo crudeliter, ut is inter cruciatus expiraret, qua re commotus Episcopus ab ecclesiæ limine eum arcuit; Gregor. Turonens. Aimoin. Lib. 5. c. 36. Lib. 3. c. 31.

Sub id tempus Palladius Brittiani quondam Comitis & Cæsariæ filius, inter Arvernos nobiliſſimus Gabalorum Comitatum Sigeberto Rege impertiente assecutus est. Is Parthenio Episcopo valde infensus, crebris conviciis & opprobiis eum subinde lacesſivit, res ecclesiæ pervadens, & ejus homines seu colonos expolians. Lite hac de re perlata ad Principem, & utroque coram eo stante, varia invicem objectata crimina, nefariæ libidinis Episcopum insimulavit Palladius, mollem & effeminatum vocitans, sed non impune, divina quamprimum secuta ultione: sequenti nimirum anno Palladius a Comitatu submotus in Arvernos regresſus, Romanum in Comitatu succesſorem accepit: quo cum hac de re altercaretur, falso rumore sparso dolo Romani, Sigebertum de ejus nece cogitare, metu perterritus, ferro manus sibi inferre tentavit: cumque a matre & cognato Firmino, is fuit Comes Arvernorum, diligentius observaretur, ne conceptum scelus perficeret, e custodum oculis forte elapsus, gladio in pectus defixo, mortem sibi conscivit: is a matre summo cum luctu in monasterium Chrononense sepulturæ causa elatus, sed absque sacrorum solemnibus ob fati infelicitatem; Gregor. Turonens. Palladiorum in Arvernis nobiliſſimum & antiquiſſimum stemma. Simplicium electum Bituricensem nuptiis matronæ, quæ erat ex stirpe Palladiorum commendat Sidonius in concione habita in ordinatione illius: *Uxor illi de Palladiorum stirpe descendit, qui aut litterarum, aut altarium cathedras, cum sui ordinis laude tenuerunt*. Lib. 4. c. 34. Post epist. 9. lib. 7.

Eodem anno demortuo Euphronio Turonensi Episcopo, in ejus locum succesſit Gregorius vir sanctiſſimus patria Arvernus, patre Florentio, matre Armentaria, nobiliſſimo editus stemmate, patruum habuit Gallum Arvernensem Episcopum, a quo litterarum & pietatis studiis feliciter institutus, tum ab Avito Arvernensi etiam Episcopo diaconus ordinatus, unde Gregorium Aviti alumnum nuncupat Fortunatus in carmine scripto ad ipsum Gregorium de Judæis conversis per Avitum Episcopum: Lib. 5. c. 4.

Source : BIU Cujas

Non fuit in vacuum, quod te provexit alumnum
Si cui mente fidem reddis, amore vicem.

Sepulcrum ſancti Hilarii Pictavis religionis cauſa adiit, & hac occaſione Radegundem ſalutavit: Romam venit ad Gregorium Papam, quo exilem ejus ſtaturam animo ſecum deſpiciente, Gregorius noſter Deo aſpirante, cognito Pontificis animo: *Deus*, inquit, *fecit nos, & non ipſi nos:* ejus vita extat apud Surium; de ipſo Gregor. & multa Fortunatus, ejus ſtuſtioſiſſimus cultor.

17. novem. tom. 6. lib. 10. hiſt. cap. ult. & lib. 2. de glor. martyr. c. 23.

Eodem tempore claruit Fortunatus Pictavienſis Epiſcopus: hic patria Italus eloquentiæ, & poetices ſtudiis Ravennæ excultus, pietate in D. Martinum ductus, relicta patria tranſiit in Galliam, & voti cauſa Turonum profectus eſt ad D. Martini, inde Pictavos progreſſus, illic habitavit, quamplurimum ſanctorum, geſta partim oratione ſoluta, partim metro conſcripſit, tandemque in eadem civitate presbyter, & annuente Sigeberto Rege Epiſcopus eſt ordinatus; Aimoinus, Paul. Varnefrid. Regino, Sigebert. Hic epithalamium cecinit de nuptiis Sigeberti & Brunichildis, & Radegundi in obſequiis fuit; de ſe teſtis ipſe:

Lib. 5. cap. 2. lib. 3. c. 17. & paſſ. Lib. 3. c. 13. lib. 2. de geſt. Longobard. c. 13. 1. chron. ad ann. 575. Lib. 8. c. 1.

Fortunatus ego hinc, humili prece, voce ſaluto
Italiæ genitum, Gallica rura tenent.
Pictavis reſidens, qua ſanctus Hilarius olim
Natus in urbe fuit, notus in orbe pater.
Martinum cupiens, voto Radegundis adhæſi
Quam genuit cælo terra Thoringa ſacro.

Aquitaniam is luſtravit, Ligerim, & Garumnam Aquitaniæ flumina ſe tranſmiſiſſe, & Pyrenæos acceſſiſſe teſtis eſt: *Præſertim quod ego imperitus, de Ravenna progrediens Padum, Atheſim, Brintam, Planem, Liquentiam, Tiliaventumque tranans per Alpem Juliam pendulus, montanis anfractibus Dravum, Norico Birrum, Œno Breones, Lycum Boiaria, Danubium Alemania, Rhenum Germania tranſiens, ac poſt Moſellam, Moſam, Axonam, & Sequanam. Ligerim, & Garomnam Aquitaniæ maxima fluenta tranſmittens, Pyrenæis occurrens, julio menſe nivoſis, pene aut equitando, aut dormitando conſcripſerim.*

Lib. 1. in præf.

CAPUT VII.

Bellum geſtum in Aquitania inter Chilpericum Sigebertum & Guntranum fratres. Cœnobium S. Martini de Lata direptum. Fœdus inter Chilpericum & Guntranum in Sigebertum. Sigeberti interitus. Judæi baptizati ab Avito Arvernenſi Epiſcopo; eorumdem nativus fetor baptiſmo ſublatus. Judæi ubique vectigales, eorumdem ſynagoga in Gallia, & Aquitania. Brachio abbas Menatenſis. Nantinus Comes Engoliſmenſis, ab Heraclio Engoliſmenſi Epiſcopo iterum excommunicatus.

Anno dlxxvii. Chilpericus pacis impatiens, Turonum & Pictavis, quæ urbes Sigeberto ceſſerant in diviſione regni Ariberti, armis occupat, Duce Clodoveo filio. Sigebertus & Guntranus pacta ſocietate conjunctis viribus bellum comparant in Chilpericum, rerum ſumma demandatur Mummulo. Is armata manu Turones properat, pulſo Clodoveo urbem in poteſtatem redigit, & oppidanos Sigeberto in fidem & obſequium novo ſacramento obſtringit: inde Pictavos tranſit, Baſilius & Syagrius municipes collecta manu ei occurrunt, ſed his facile oppreſſis & peremptis, Pictavos recepit, & a civibus fidei ſacramentum exegit; Gregor. Turonenſ. Clodo-

Lib. 4. c. 40.

Source : BIU Cujas

Clodoveus Turonibus pulsus Burdegalam secessit, ubi per tempus quietus consedit: sed tandem exurgente Sigulfo, uno e partibus Sigeberti, inde velut labens cervus buccina fugatus, vix per Andegavos ad patrem se recepit; Gregor. Turonens. Aimoin. Lib.4. c.47. Lib.3. c.12.

Infelici eventu commotus Chilpericus bellum instaurat, novos delectus militum conscribit, Theodebertum filium natu majorem cum copiis mittit in Aquitaniam. Hic universam provinciam igni ferroque vastat, Turones, & Pictavos rursus occupat, Gundobaldum regionis præfectum prælio vincit, inde Lemovices, Cadurcos, & cæteras Aquitaniæ urbes profligat, ecclesias & monasteria tam virginum, quam virorum incendit, ipsas virgines stuprat: denique ea fuit ecclesiæ clades, ut vix quicquam durius auditum fuerit Diocletiani tempore; Gregorius Turonens. *Chilpericus autem Rex ira commotus per Theodebertum filium suum seniorem, qui a Sigiberto quondam adprehensus sacramentum dederat, ut ei fidelis esset, civitates ejus pervadit, idest Turonos, & Pictavos, & reliquas citra Ligerim sitas, qui Pictavos veniens contra Gundobaldum Ducem pugnavit, terga autem vertente exercitu partis Gundobaldi, magnam ibi stragem de populo illo fecit; sed & de Turonica regione maximam partem incendit, & nisi ad tempus manus dedissent, totam continuo debellassent, commoto autem exercitu Lemovicinum, Cadurcinum, vel reliquas illorum provincias pervadit, vastat, evertit, ecclesias incendit, ministeria detrahit, clericos interficit, monasteria virorum dejicit, puellas deludit, & cuncta devastat, fuitque illo in tempore pejor in ecclesiis gemitus, quam tempore persecutoris Diocletiani.* Idem narrat Aimoin. Lib.4. c.47. Lib.3. c.12.

Hoc bello a militibus direptum cœnobium sancti Martini de Lata, ubi habebantur divi reliquiæ; Gregor. Turonens. Aimon. Ubi nam sit hocce monasterium, vix est divinare, forte est monasterium apud Santones, quod ædificatum est a Martino S. Martini discipulo; de quo Gregorius Turonens. *Martinus Sanctonicæ urbis abbas, Martini, ut ferunt, nostri discipulus, apud vicum urbis ipsius in monasterio, quod ipse post magistri dogmata ædificavit, in pace quievit.* Lib.4. c.48. Lib.3. c.12. De glor.confes. cap.57.

Sigebertus Aquitaniam recepturus totis viribus bellum instruit, pacta armorum societate cum Guntrano, Chilpericum ad pugnam provocat. Is varios belli eventus veritus, & viribus suis diffisus, pacem deposcit, urbesque a Theodeberto interceptas restituit; Gregor. Turon. Lib.4. c.49.

Nec diu pacem coluere Principes, siquidem sequenti anno, qui fuit Christi DLXXVIII. Chilpericus, & Guntranus, non sine fœda rerum conversione, pacto fœdere coierunt in Sigebertum, sed infelici exitu bellum gestum in Aquitania. Sigeberti copiis præfuere Godegisilus & Guntranus Duces: Theodebertus fere destitutus a suis, & viribus longe impar, tamen qua erat fiducia & regiis animis tumentior, prælium non recusat, victus in acie occiditur, corpus ejus ab Arnulpho Duce collectum, & Engolismam elatum, ubi sepultum est; Gregor. Turon. Aimoin. Lib.4. c.50. Lib.3. c.15.

Anno DLXXIX. Sigebertus victor, in castris ferro necatus a duobus sicariis submissis per Fredegundem conjugem Chilperici, Childebertum unicum filium successorem habuit; Gregor. Turonens. Lib.4. c.51.

Eodem anno in solemni die paschæ, plebe Arverna commota in Judæos, qui frequentes illic habitabant, & eorum synagoga solo eversa, Avitus Arvernensis Episcopus, sedandi tumultus occasione arrepta, Judæos fidem Christianam suscipere, aut urbe abscedere jussit. Judæi acceptis conditionibus pacis, Christianam fidem agnoverunt, & ab Avito baptizati; Gregor. Turon. nec id sine miraculo: narratur enim quod nativus fœtor, qui e Judæorum corpore spirare dicitur, baptismi aquis absersus sit. Hac de re carmen scripsit Fortunatus rogante Gregorio Turonensi Episcopo: Lib.5. c.11. Lib.5. c.4.

Source : BIU Cujas

Abluitur Judæus odor, baptiſmate divo
Et nova progenies reddita ſurgit aquis,
Vincens ambroſios ſuavi ſpiramine rores
Vertice perfuſo, chriſmatis efflat odor.

Judæi, jam olim ſparſi per orbem Romanum, illæſi inter provinciales habitarunt, tolerantia Cæſarum nummario cenſu redempta; Auguſtinus contra Fauſtum: *Hoc revera multum mirabile eſt, quemadmodum omnes gentes, quæ a Romanis ſubjectæ ſunt, in ritum Romanorum ſacrorum tranſierint, eoque ſacrilegia obſervanda & celebranda ſuſceperint; Gens autem Judæa, ſive ſub paganis Regibus, ſive ſub Chriſtianis non amiſerit ſignum legis ſuæ, quo a cæteris gentibus populiſque diſtinguitur: & omnis Imperator vel Rex, qui eos in regno ſuo invenit, cum ipſo ſigno eos invenit, nec occidit, ideſt non efficit ut non ſint Judæi, certo quodam & proprio ſuæ obſervationis ſigno a cæterarum gentium communione diſcreti: niſi quicumque eorum ad Chriſtum tranſierit.* Galliarum Imperio a Romanis ad Francos tranſlato, Judæi in Galliis inventi eodem jure uſi ſunt, & plures in Gallia & Aquitania Sinagogas habuere, & fœnore commercioque ingentes opes quæſierunt, quarum fiducia cum Chriſtianis inſultarent, multa conſtituta ſunt in Judæos eorum proterviæ coercendæ cauſa conc. Arvernenſi I. Aurelianenſi III. & Matiſconenſi I. & Childeberti edicto, quod refertur in eodem conc. Matiſconenſi.

Lib. 12. c. 13.

Can. 5. can. 29. can. 14. & 16.

Sub hæc tempora e vivis exceſſit Brachio abbas cœnobii Menatenſis in finibus Arvernorum: olim Sigivaldo Duci in obſequio fuit venationis cauſa, tum relicta ſæculari militia monachus factus, ac demum abbas; de quo Gregor. Turonenſ.

Lib. 5. c. 12.

Eodem tempore Nantinus Comes Engoliſmenſis ab Heraclio Engoliſmenſi Epiſcopo ob ſcelera excommunicatus in concilio patrum apud Santones coacto: pœnitentis ſpeciem præ ſe ferens, ab Heraclio in communionem receptus: ſed mox, ut canis ad vomitum rediens, domos eccleſiæ, quas relicturus erat, ſpoliavit, diſjecit, hoc malignitati ſuæ ſolatii indulgens, dum eccleſia res ſuas labefactatas reciperet: quam ob rem rurſus ab Heraclio excommunicatus, nec diu poſt lethali lue correptus, infeliciter expiravit, obclamitans ſe ab Heraclio Antiſtite exuri; Gregor. Turonenſ. Aimoin.

Lib. 5. c. 36. Lib. 3. c. 31.

CAPUT

CAPUT VIII.

Merovei cum Brunechilde nuptiæ inscio patre. Prætextatus Rothomagensis Episcopus damnatus in synodo Rothomagensi. Rucculeni interitus apud Pictones. Mundericus Arisitensis Episcopus. Arisitensis vicus in Rutenis, olim sedes Episcopalis. Dalmatius Rutenensis Episcopus. Caluppa recluſus sanctitate clarus apud Arvernos. Patroclus presbyter Bituricensis recluſus, idemque fundator monasterii Columbariensis. Arcadius Bituricensis Episcopus. Bellum in Aquitania instauratum inter Chilpericum, & Guntranum. Pictavum urbs ditionis Childeberti, eadem a Chilperico occupatur pulso Ennodio Duce. Ennodius Dux Turonum, & Pictonum. Calminius Dux Aquitaniæ fundator monasterii, quod dicitur S. Theofredi, vulgo S. Chaffre in pago Velaunensi, & monast. Mosacensis in Arvernis.

Anno dlxxix. defuncto Sigeberto, Chilpericus Meroveum unum e liberis, copiis instructum misit, in Pictones, ut eos ditioni suæ subjiceret: sed Meroveus vix prius Pictones attigit, cum omissa expeditione iter convertit Rothomagum ad Brunichildem Reginam viduam Sigeberti patrui sui, quam inscio patre duxit uxorem. Prætextatus Rothomagensis Episcopus in suspicionem deductus apud Chilpericum, quod hujusce rei conscius fuisset, quam ob rem in eum condicta synodus Parisiis, cui interfuit Bertramnus Burdegalensis Episcopus. Prætextatus vero, a quibusdam deceptus, cum ut Regis animum sibi conciliaret confessus esset peccata, quorum innoxius erat, sententia synodi a communione remotus est, donec in gratiam rediisset cum Principe, pronuntiante eam Bertramno in hæc verba: *Audi o frater & Coepiscope, quia Regis gratiam non habes, ideoque nec nostra caritate uti poteris, priusquam Regis indulgentiam merearis.* Hæc Gregor. Turonens. Lib. 5. c. 19.

Eodem anno Rucculenus, vir partium Chilperici, Turones armis vastavit, nec ipsis prædiis Basilicæ S. Martini pepercit, odio Gregorii Episcopi, quod Guntranum Bosonem ibi præsidii causa latentem, Chilperico invisum, quod manu sua Theodebertum necasse diceretur, non depulisset: nec impune diu tulit Rucculenus, paulo post epilepsi correptus, inde Pictavos migrans misere periit, & ejus morte soluta sunt consilia, quæ is animo agitabat in Pictones; Gregor. Turonens. Lib. 5. c. 4.

Mundericus unus e liberis Ansberti senatoris, cum Tetrici Lingonensis Episcopi coadjutor & futurus successor designatus esset, Guntrani offensionem contraxit, quod Sigeberto Regi annonam adversus eum præbuisse diceretur: cum Principis animum nullo pacto sibi conciliare valeret, noctu fuga elapsus, ad Sigeberti regnum transiit, & apud Arisitensem vicum in finibus Rutenorum Episcopus institutus est. Hic Episcopatus recens fuerat erectus, & delibatus e Rutenensi episcopatu, diœceses ideſt parochias quindecim continens. Has prius tenuere quidam Gothi, ideſt Septimani, quos ea ætas Gothos vocitavit, & provinciam Gothiam, quod olim fuerit sedes Gothorum. Hoc vulnus ecclesiæ moleste ferebat Dalmatius tum Rutenensis Episcopus, & parœcias per injuriam avulsas repetebat; Gregor. Turonens. *Nocte per fugam lapsus ad Sigiberti regnum transiit, & apud Arisitensem vicum Episcopus instituitur, habens sub se plus minus diœceses* xv. *quas primum Gothi quidam tenuerant, nunc vero Dalmatius Ruthenensis Episcopus vendicabat.* Lib. 5. c. 5.

Mundericum Arisitensem Episcopum agnoscit & genealogia Karoli M. edita a Canisio: *Modericus vero in Harisco Episcopus est ordinatus, ibique confessor Christi requiescit in pace.* Tom. 5. antiq. lect.

Source : BIU Cujas

Dalmatium non obtinuisse, intelligere est ex eo quod sequenti sæculo adhuc superstes fuit episcopatus Arisitensis, & Rhemensi concilio, anno DCXXX. celebrato, interfuit Emo Arisitensis Episcopus, & subscripsit una cum Sulpitio Bituricensi, & Vero Rutenensi, auctore Flodoardo. Arisitensem episcopatum ante Mundericum institutum conjectat pater Thomas de Aquino carmelita discalceatus, vir antiquitatis sagacissimus perscrutator, duobus argumentis, uno deducto ex eo quod scripsit Turonensis quindecim illas diœceses, seu parochias quosdam Gothos tenuisse; altero ex eo quod scriptum est in genealogia quadam MS. S. Arnulfi Metensis, Mundericum in Arisitensi episcopatu successisse Deothario patruo suo: sed cum Gregorius Turonensis ea ætate vixerit & ignorare non potuerit cuinam successerit Mundericus, & prorsus sileat de Deothario, alias diligentissimus in observandis successionibus Episcoporum, nec omiserit has diœceses Gothos quosdam tenuisse, valde moveor ut credam, Deotharium, vel alium ante Mundericum non fuisse Episcopum Arisitensem; & quod scripsit Turonensis has diœceses Gothos quosdam tenuisse, non possit congrue referri ad Deotharium, qui erat patruus & proximus Munderici, sed tantum referendum est ad extraneos quospiam: & dicendum est hujus loci sententiam esse, Arisitensem episcopatum, decem & quinque parochiis conflatum, quas Gothi quidam tenuerant, sæculari potestate per vim decisas abs Rutenensi ecclesia, & episcopatum hujusmodi a Sigeberto institutum, in gratiam Munderici, ne ejus causa Lingonensis episcopatus spe submotus a Guntrano, sine episcopali sede inglorius relinqueretur: nec caret exemplo facinus; pari enim consilio Promotus ordinante Sigeberto Rege Episcopus institutus in Dunensi castro, quod erat Carnotensis diœcesis, sed minori successu, mortuo enim Rege, judicio Episcoporum amotus, concessumque illi, ut presbyterii tantum officio fungeretur, & quamquam instaret, ut episcopali sede potiretur, intercedente Pappulo Carnotensi Episcopo, minime obtinuit, ut narrat Gregorius Turonensis.

Lib. 2. Rhemens. hist. cap. 5.

In dissertat. de Aresit. Episc.

Lib. 7. c. 17.

Hoc anno vita migravit Caluppa reclusus: is ab adolescentia monachum professus in Melitensi monasterio in finibus Arvernorum, tum studio perfectioris vitæ cellula se inclusit, in qua vitam finivit miraculis & curationum gratia clarus: hic ab Avito Arvernensi Episcopo diaconus & presbyter ordinatus: ejus vitam scripsit Gregor. Turonens. apud Surium, & de eodem meminit idem Turonensis in histor. Francorum.

3. mart.

Lib. 5. hist. c. 9.

Eodem anno vita functus est Patroclus presbyter reclusus pagi Bituricensis: is in diaconum ordinatus ab Arcadio Bituricensi Episcopo, studio sanctioris vitæ secessit in eremum, & cellula se inclusit: post hæc quinto milliari a cellula ædificavit monasterium Columbariense, & collectis monachis abbatem instituit, qui gregi præesset, instituti sui tenax: ejus vitam scripsit Gregor. Turon. ejusdem meminit & in histor. Francorum.

De vit. patr. cap. 9.

Apud Sur. nov. 19.

Hoc anno Chilpericus bellum instaurat in Guntranum, & belli Ducem eligit Clodoveum filium, qui lectis copiis in finibus Turonum & Andegavensium, penetravit usque ad Santones, & Santonum urbem pervasit. Mummolos Guntrani patricius cum magnis copiis transit ad Lemovices, in quorum finibus prælium commissum cum Desiderio Duce Chilperici, in quo ceciderunt quinque millia ex parte Mummoli, & quatuor supra viginti millia ex parte Desiderii, itaut ipse Desiderius vix fuga salutem sibi quæsierit. Mummolos vero Arvernos late vastavit, & per eos in Burgundiam recessit; Gregor. Turon. Chilpericum hoc bellum gessisse, ut Petrogoricum & Aginnensem pagum sibi subjiceret; & Clodoveo filio Desiderium Ducem adjunxisse, ut ejus ope & consilio uteretur, narrat Aimoinus: *Clodoveum vero filium Turonis dirigit, ut & Petrogoricum Aginnensemque pagum sibi subjiciat, edicit, juncto ei Duce Desiderio, ut ejus frueretur in cunctis incommoditatibus subsidio*: nec idem Aimoinus convenit cum Gregorio Turonensi de numero cæsorum in ante dicto prælio, scribit enim de parte Mummoli,

Lib. 5. c. 13.

Lib. 3. c. 15.

Source : BIU Cujas

li, quinquaginta millia cæsa, a parte hostium, licet devictorum, non nisi viginti millia desiderata.

Eadem tempestate Guntranus Bozo, qui tutelæ causa confugerat in Basilicam S. Martini Turonensis una cum filiabus, sibi & suis timens, quod diceretur manu sua occidisse Theodebertum filium Chilperici in prælio, filias inde transtulit Pictavum, quæ erat ditionis Childeberti. Chilpericus armis vastat Pictones, Guntranus filias suas præsidii causa collocat in Basilica S. Hilarii Pictavis, & ad Childebertum Regem transit; Gregor. Turonens. Lib.5. c.24.

Post hæc Guntranus cum natas suas Pictavis abducere vellet, Dracolenus, unus e partibus Chilperici, emunitate ecclesiæ violata, totis viribus obsistere conatus est, sed Guntranus eum dextra sua occidit, & cum filiabus incolumis evasit; Gregor. Turonens. Lib.5. c.15.

Sub hoc tempus Chilpericus Pictavis urbem, quæ erat ditionis Childeberti, vi occupavit, pulso Ennodio Duce. Ennodius ob rem male gestam in exilium relegatus, & bonis proscriptus, post annum patriæ & bonis restitutus; Aimoin. Lib.3. c.29. *His diebus Chilpericus Pictavam pervasit urbem, fideleſque nepotis sui, videlicet Childeberti Regis cum Ennodio Duce, ab ejus sunt hominibus pulsi.* Ennodius itaque exilio trusus, facultatibus fisco subactis, post annum patriæ & suis redditus est rebus. Ennodius erat Dux Turonum & Pictonum, ut indicat Gregorius Turonens. Lib.9. c.7. *Ennodius cum Ducatum urbium Turonicæ atque Pictavæ administraret*, &c.

Hoc sæculo Calminius Arvernus e stemmate senatorio, & Dux Aquitaniæ, monasterium, quod hodie dicitur S. Theofredi, vulgo S. Chaffre, a Theofredo secundo abbate ejusdem monasterii, edificavit, ac luculenter dotavit in pago Vellaunensi, & de suo nomine Calminiacum appellavit, primumque abbatem Eudonem imposuit: idem Mosiacense monasterium condidit in finibus Arvernorum, ex vita ipsius Calminii, quæ nuper in lucem edita est, hoc mendo defecanda, quod in eo scriptum est Calminium e senatore factum Ducem Aquitaniæ a Justiniano Imp. quæ enim ea in re ejus fuerint partes ea ætate, qua Gallia & Aquitania fuit penitus in potestate Francorum? Totius Aquitaniæ Dux an fuerit, vix est, cum eadem tempestate Aquitania secta fuerit in varias tetrarchias, & quod fuit Aquitaniæ primæ, pene contributum fuerit regno Austrasiæ, sane magis est, ut hujusce partis Aquitaniæ Ducem fuisse credamus, quod in ejus finibus duplex monasterium ab eo positum sit, unum in Vellaunis, alterum in Arvernis. Calminium genere Arvernum fuisse recte conjectavit Savaro, quod ætate Sidonii cognominem nactus est inter cives Arvernos, ad quem scripta extat ipsius Sidonii epistola: Mosiacense monasterium hac ætate exitisse, satis infinuat Gregor. Turonensis, eo quod meminit basilicæ Musiacensis: *Actum in vico Musiacas.* Cap. 7. Lib.5. c.11. De glor. confess. c.41.

Source : BIU Cujas

CAPUT IX.

Pictones in poteſtate Chilperici. Tumultus in Aquitania ob gravius onus vectigalium. Ferreolus Lemovicenſis Epiſcopus calamitas Aquitaniæ. Prodigia in Aquitania. Mauritius Cadurcenſis Epiſcopus Urſicinum Ultrogothæ referendarium ſucceſſorem deſignavit. Cadurci etiam ditionis Chilperici. Dalmatius Rutenenſis Epiſcopus. Ruteni ditionis Childeberti. Dalmatius Rutenenſis Epiſcopus. Theodoſius Rutenenſis Epiſcopus, ex archidiacono. Bertramnus Burdegalenſis Epiſcopus. Cracina inſula in littore Pictonico. Salvius Albigenſis Epiſcopus. Chilperici errores. Remigius Bituricenſis Epiſcopus præfuit conc. Matiſconenſi, in quo Judæi coerciti.

Anno DLXXXI. cum Britones Chilperici jugum detrectarent, Chilpericus eos armis ad obſequium reduxit, delectu habito in finibus Turonum, & Pictonum, Bajocenſium, & Cenomanorum; Gregor. Turonenſ. ex quo intelligere licet, eum vi potitum Pictavienſi pago, qui erat ditionis Childeberti.

Hac tempeſtate Chilpericus tot gravia vectigalia toto regno indixit, ut plerique oneris impatientia ſolum verterent, & perægre ſedes quærerent, ſatius ſibi ducentes exulare, quam in patria vectigalium mole deficere. Hac de re Lemovices commoti in Marcum referendarium, qui vectigalium exactioni præerat, pene fuit, ut a furente plebe confoderetur. Sed Ferreolus Lemovicenſis Epiſcopus eum e manibus plebis eripuit: ſubducto Marco, ſævitum in libros fiſci & codices vectigalium, qui igne cremati ſunt. Iratus nimium Chilpericus graves a plebe tumultus pœnas exegit, multi juſſu Regis ſupplicio affecti, & bonis multati, etiam presbyteri, & abbates tormentis ſubditi, veritatis quærendæ cauſa, quod plebi ad fiſcales libros cremandos præſto fuiſſe dicerentur. Inde vectigalium modus gravior in dies factus. Hæc narrat Gregor. Turonenſis: *Chilpericus vero Rex deſcriptiones novas, & graves in omni regno ſuo fieri juſſit, qua de cauſa multi relinquentes civitates illas, vel poſſeſſiones proprias, alia regna petierunt, ſatius ducentes alibi peregrinari, quam tali periculo ſubjacere; ſtatutum enim fuerat, ut poſſeſſor de propria terra unam amphoram vini per aripennem redderet; ſed & aliæ functiones infligebantur multæ, tam de reliquis terris, quam de mancipiis, quod impleri non poterat. Lemovicinus quoque populus, cum ſe cerneret tale faſce gravari, congregatus in kalendis martiis Marcum referendarium, qui hæc agere juſſus fuerat, interficere voluit, & feciſſet utique, niſi eum Epiſcopus Ferreolus ab imminenti diſcrimine liberaſſet, arreptis quoque libris deſcriptionum, incendio multitudo conjuncta cremavit: inde multum moleſtus Rex dirigens de latere ſuo perſonas, immenſis damnis populum adflixit, ſuppliciiſque conterruit, morte multavit: ferunt etiam tunc abbates, atque presbyteros ad ſtipites extenſos, diverſis ſubjacuiſſe tormentis, calumniantibus regalibus miſſis, quod in ſeditione populi ad incendendos libros ſatellites adfuiſſent, acerbiora quoque deinceps infligentes tributa.* Lib. 5. c. 29.

Hoc vectigalium onere attritæ in primis Aquitaniæ urbes, quæ ad ditionem Chilperici ſpectabant; Aim. *Marcus referendarius huic muneri præpoſitus, ut cunctas Aquitaniæ urbes, quæ ad regnum Chilperici reſpicere videbantur, ad hæc ſolvenda verbis vel nimis invitaret.* Lib. 3. c. 32.

Eodem anno Aquitania cæleſtibus plagis, & irati numinis ſignis afflicta. Arvernus tractus, qui Limane dicitur, vi imbrium & inundatione fluminum ita reſtagnavit, ut pleraque prædia inſata jacuerint, ex quo ſecuta eſt gravis inopia annonæ. Burdegala & aliæ Aquitaniæ urbes terræ motu concuſſæ, ita ut cives paſſim tectis migrarent: hoc terræ motu ipſi Pyrenæi ita labefactati, ut paſſim ruentes

ruentes ex alto rupes, homines & pecora sternerent, de cælo arsit vicus Burdegalensis, graviter & Biturica civitas grandine contrita; Gregor. Turonens. Aimoin. Lib.5. c.33. Lib.3. c.33.

Eodem anno lupus Pictavam urbem ingressus in media urbe telis occisus; Gregor. Turonens. Aimoin. Lib.5. c.41. Lib.3. c.33.

Hoc anno, cum legati a Mirone Rege Galliciæ missi ad Guntranum per Pictavos urbem proficiscerentur, quæ tum erat in potestate Chilperici, ejus jussu capti, & ad eum Parisios perducti, & in custodiam detrusi; Gregor. Turonens. Lib.5. c.41.

Hoc anno vita Migravit Maurilio Cadurcensis Episcopus. Hic cum podagra graviter laboraret, quo ampliorem patientiæ palestram sibi faceret, candentes ferri laminas tibiis & pedibus admovebat. Is multos de ejus episcopatu votis certare sentiens, Ursicinum, olim Ultrogothæ conjugis Childeberti I. referendarium, successorem designavit, & se adhuc superstite in Episcopum ordinari curavit. Is eleemosynis largior in pauperes, lectionis sacræ scripturæ ita studiosus, ut genealogias patrum veteris testamenti, quas vix memoria quis assequi potest, facile suo cujusque stemmate percenseret. Idem in judiciis æquitate & justitia commendatur, & patrocinio pauperum adversus improbos judices; hæc narrat Gregor. Turones. & Aimoin. iisdem fere verbis, hoc uno dispar, quod Maurilium vocat. Lib.5. c.42. Lib.3. c.34.

Hac tempestate Cadurcos fuisse in potestate Chilperici, colligere est ex eo, quod is duas possessiones in pago Cadurcensi positas, quarum uni nomen Ipiacus, alteri Adiacus cœnobio S. Germani Parisiensis donavit; teste Aimoino. Lib.3. c.57.

Eodem anno ab humanis excessit ad superos Dalmatius Rutenensis Episcopus, vir sanctitate clarus oratione, vigiliis, & jejuniis pene confectus, eleemosinis in pauperes effusus, ecclesiam impenso sumptu construxit: sed dum eam sæpius destrueret, ut in melius emendaret, imperfectum opus reliquit. Mortem imminere sentiens, condito testamento, Childeberto Regi, penes quem ea ætate erant Ruteni, Sexennium successorem indicavit, sacramento adjurans ne extraneus, vel laicus Episcopus ordinaretur. Transabodus, ex ejus archidiacono presbyter factus, episcopali sedi maxime inhiabat, eo majori fiducia, quod ejus filius tum Gogoni Regis nutritio commendatus esset, idest in obsequium traditus. Hac ætate commendari dicebantur ingenui, & nobiles pueri, qui obsequii causa optimatibus tradebantur. Hic aliquando, ut clericis sese conciliaret, solemni epulo eos procuravit, inter epulas, cum unus e discumbentibus presbyteris in blasphemias, & convicia in Dalmatium erupisset* delirium & stultum vocitans, ut calicem labris admovit subito expiravit, & e convivio elatus ad tumulum: post mortem Dalmatii lecto ejus testamento coram Childeberto Rege, eo adnuente Theodosius tum Rutenensis archidiaconus Episcopus ordinatur; Gregor. Aimoinus. Lib.5. c.46. Lib.3. c.42.

* delirum

Hac ætate archidiaconis munus non erat perpetuum, quin presbyter factus desinebat esse archidiaconus, ac sæpius archidiaconi cum nimium extollerentur & insultarent Episcopis, ut coercerentur presbyteri fiebant. Novatum primum fuisse archidiaconum ecclesiæ Romanæ, divina vero inspiratione a Cornelio Pontifice in presbyterum ordinatum, ut via ei ad pontificatum præcluderetur, quod eum res novaturum provideret, refert Eulogius Alexandrinus apud Photium: eo nomine querebatur Honoratus archidiaconus Salonitanus apud Gregorium I. se invitum ab Episcopo ex archidiacono in presbyterum ordinatum, & specie fortioris gradus, arte callida degradatum. Hoc consilio forte Transabodus Rutenensis archidiaconus a Dalmatio in presbyterum provectus, cum eum episcopatus culmen affectare sentiret: diu in archidiaconi gradu detentus memoratur Joannes propter industriam, jam tamen aucta dignitate presbyter erat, cum in Episcopum Cabillonensem electus est; teste Sidonio. In biblioth. pag. 1622. Lib.1. epist. 19. lib. 2. ep. 16. can. gestæ, can. Honoratus 74. dist. Lib.4. c.25.

Eodem anno Gregorius Turonensis Episcopus reus factus apud Chilpericum, quod turpem de Fredegunde cum Bertramno Burdegalensi Episcopo consuetudinis famam spargeret; hac de re in Gregorium coacta synodus Brennacensis, delatore Leodaste Comite Turonensi, in qua Gregorius calumniam eluit sacramen-

Source : BIU Cujas

Lib.9. c.48. to præſtito; teſtis ipſe Gregor. ubi hoc ſubdit Leodaſtem iſtum natum patre Leocadio fiſcalis vinitoris ſervo Cracinæ inſulæ, quæ eſt in littore Pictonico : *Cracina Pictavenſis inſula vocitatur, in qua a fiſcalis vinitoris ſervo, Leocadio nomine, naſcitur* : ea eſt quam noſtrates hodie vocant *l' Iſle de Ré*.

Huic ſynodo interfuit Salvius Albigenſis Epiſcopus, & ſoluta ſynodo dum ſermonem haberet in aula caſtri Brennacenſis, id erat fiſcale prædium, cum ipſo Gregorio de his quæ geſta erant, gladium ſtrictum vidit faſtigio ædis regiæ incumbentem, quod fuit ſignum imminentis exitii liberorum Principis ; Gregor. Turonenſ. Aimon.

Lib.5. c.44. Lib.3. c.44.

Hic Salvius diu in foro verſatus, relicta militia ſæculari monachum profeſſus in monaſterio, in quo poſtea abbatis functus officio, ac tandem ex abbate invitus ordinatus in Epiſcopum Albigenſem. Lue inguinaria graſſante, tanquam verus paſtor gregem nunquam deſtituit, ſed ſpreto vitæ diſcrimine conſtanter in officio perſeveravit : nec diſpari pietate, capta urbe a Mummolo patricio, uno e præfectis Chilperici, cum multi cives captivi abducerentur, eos proſecutus ſua pecunia redemit, & recepit; Gregor. Turonenſis.

Lib.7. c.1.

Hoc tempore, cum Chilpericus Sabelliani erroris laqueis irretitus, libros hac de re ſcripſiſſet, & pravam ſententiam per regni fines ſpargere conaretur, Salvio forte tum in comitatum venienti librum oſtendit, quo ejus ſuffragium eliceret : ſed is zelo Dei accenſus acriter reſtitit, totis viribus conniſus, quo librum e manu Principis avulſum laceraret : qua re perculſus Rex ſententiam mutavit, erroremque abjecit ; Gregor. Turonenſ. Aimoin.

Lib.5. c.44. Lib.3. c.41.

Eodem anno Remigius Bituricenſis Epiſcopus interfuit, & ſubſcripſit concilio Matiſconenſi, quod hoc anno ſtudio Guntrani Regis celebratum eſt ad emendandos mores eccleſiæ, & præcipue ad coercendam Judæorum petulantiam: hic inter priores hujus concilii patres commendatur Ado Viennenſis : *Poſt Philippum Evantius vir ſanctus Epiſcopus Viennæ levatus eſt. Hic cum S. Priſco, & Artemio Senonico, & Remigio Bituricenſi cum aliis ſanctis Epiſcopis viginti capitula eccleſiaſtica perfecte roboravit, quibus conſenſit quoque Syagrius Eduenſis Epiſcopus, vir ſummæ ſanctitatis.* Idem Remedius vocatur; Agobardus, ex can. 13. conc. Matiſc. *Priſcus eccleſiæ Lugdunenſis Epiſcopus, Artemius Senonicæ, Remedius Byturicæ, & ſanctus Syagrius Æduorum Epiſcopus, cum cæteris pluribus ſtatuta eccleſiaſtica renovantes. Ita definierunt ne Judæi Chriſtianis populis judices deputentur*, quod repetierunt & patres concilii Meldenſis, can. 57.

In chronic.

Lib. de Judaic. ſuperſt.

CAPUT

CAPUT X.

S. Eparchius Reclausus Engolismensis natus Felicis Aureoli Comitis Petrocoriorum. Antonius seu Aptonius Engolismensis Episcopus. Frontonius archipresbyter postea Engolismensis Episcopus. Ramaulfus Comes Engolismensis. Ferreolus Uceticensis Episcopus. S. Tarsicia virgo, proles Ansberti Senatoris. Bellum in Aquitania gestum inter Chilpericum, & Guntranum. Ragnovaldus Dux Aquitaniæ. Basilica S. Caprasii martyris Aginni. Desiderius Dux legatus Chilperici bello Aquitanico. Vascones bello tentati a Blaudaste Duce. Ea ætate Vascones se continuere saltu Pyrenæi. Lupi Burdegalæ oppido infesti. Vasatensis civitas igne consumpta. Novi Comites a Chilperico dispositi per Aquitaniam. Nonnichius Lemovicensis Comes. Charterius Episcopus Petrocoricensis.

ANNO DLXXXIV. vita migravit Eparchius Reclausus Engolismensis. Hic Petrocoriis ortus clarissimo stemmate, patre Felice, cognomine Aureolo, matre Principia, primum apud Felicissimum Comitem avum suum cancellarii officio functus decem & quinque annis, tædio militiæ sæcularis Sedacianum monasterium ingressus, & ibi in monachum receptus a Martino abbate monasterii: sed sanctitatis fama crebrescente, clam e monasterio secessit in pagum Engolismensem, ubi de consensu Antonii, vel Aptonii Engolismensis Episcopi cellam posuit in agro suburbano ad Carantonum amnem, & in ea se inclusit, prius impetrata venia a Sabaude suo Episcopo & abbate, solemni legatione exquisita ab ipso Antonio Episcopo per Frontonium tum archipresbyterum, qui postea Engolismensis Episcopi dignitatem adeptus est, Arthemium archidiaconum, & Arthemium defensorem. Idem postea presbyter ordinatus ab Antonio Episcopo, sanctitate & miraculis claruit, energumenos liberavit, pro reis damnatis lubens intercessit, cum aliquando pro fure morte damnato * intercessit apud Ramnulfum Engolismensem Comitem, prece non audita, suspendio extinctum suscitavit: ejus vita extat apud Surium. Multa de eo Gregorius Turonens. & Aimoin. ejus patrem Comitem Petragoricensem fuisse adstruit scriptor Anonymus vitæ Caroli M. *Quo tempore exortus est beatus Eparchius, ex civitate Petrocoria patre Felice Aureolo Comite ejusdem civitatis.* In ejusdem nomine sibi non constat ipse Gregorius Turonensis, quem enim vocat Eparchium in historia Francorum, eundem vocat Adeparchum in libro de gloria confessorum: *sed & Adeparchi Equolenensi urbis reclausi sepulcro sæpius infirmi sanantur*: corrupte, *S. Cibar.*

* intercessisset 1. julii. Lib. 6. c. 8. & lib. de glor. confess. cap. 101. Lib. 3. c. 45.

Eodem anno obiit Ferreolus Uceticensis Episcopus unus e liberis Ansberti senatoris, qui & non spernenda scriptorum reliquit monumenta, libros scilicet epistolarum Sidonium imitatus; testis Gregor. eum, nescio quo titulo, inter martyres locat genealogia Caroli M. *Feriolus quidem Episcopus effectus in Ucetia civitate, martyrio coronatus est, ibique requiescit in pace.* Inter Divas ejusdem ætatis numeratur & Tarsicia virgo, Ansberti nata, cujus reliquiæ summo cum cultu habentur Rutenis in monasterio suburbano virginum ordinis S. Benedicti; genealogia Caroli M. ab Henrico Canisio edita: *Tarsicia virgo Christi in virginitate sua perseverans in Rodinis civitate requiescit.* Accedit auctor carminis de origine gentis Francorum nuper editus:

Lib. 6. c. 7.

Tom. 5. antiq. lect.

Virgo Dei, castis adolens altaria donis,
Virgineumque decus, servans Tharsicia fructu
Centeno cumulata tenent memorabile nomen
Rodinis.

Source : BIU Cujas

Anno DLXXXV. Chilpericus cernens odia & discordias inter Guntranum, & Childebertum recrudescere, Desiderium Ducem cum magnis copiis mittit in Aquitaniam, ut eam adversus Guntranum occuparet: ille commotis copiis Ragnovaldum Ducem Aquitaniæ prælio fundit fugatque, Petragoricum pervadit, exactoque ab oppidanis fidei sacramento, Aginnum pergit. Ragnovaldi uxor audita clade viri, sentiens Aginnum victori obviam patere, tutelæ causa confugit in basilicam S. Caprasii martyris Aginnensis, unde erepta, & rebus spoliata, datis fidejussoribus pro securitate Tolosam deducitur, & ibi in basilica S. Saturnini præsidii causa consedit. Inde Desiderius Dux cunctas civitates, quæ in Aquitania juris Guntrani erant, Chilperici potestati subjecit; Gregorius Turonens. Aimoin. Blaudastes vero, unus e ducibus Chilperici, Vascones bello tentavit infeliciter, maximam enim copiarum partem in hoc bello amisit; idem Gregorius: *Blaudastes vero Dux abiit, maximamque partem exercitus sui amisit*. Blaudastem in hoc bello cecidisse refert Hildebrandus Fredegarius: *Blaudastis Dux in Vasconiæ abiit, maximamque partem exercitus sui amisit*. Et eum secutus Aimon. *Baudastis Dux cum maxima sui exercitus parte in Wasconia periit*: tamen reclamat fides Gregorii Turonensis, qui ea ætate scripsit, & multa post hanc expeditionem a Bladaste gesta narrat. Hoc loco Vasconiæ nomine, intellige antiquam Vasconiam, quæ fuit posita in saltu Pyrenæo, nec enim possis accipere de ea parte Aquitaniæ, quæ Pyrenæis subjacet, & Novempopulania dicta est, quia ea tempestate adhuc erat in potestate Regum Francorum, ut constat ex variis locis Gregorii Turonensis, & eadem Novempopulaniæ nomen retinebat; testis idem Gregorius Tronens. *Maxime tunc Novempopulanæ geminæque Aquitaniæ urbes, ab hac tempestate depopulatæ sunt*: nec prius eadem dicta est Vasconia, quam Vascones e jugis Pyrenæi in ea consederint, quod contigisse puto inclinante priori Regum stirpe.

Lib. 6. c. 12.
Lib. 5. c. 39. Cap. 77.
Lib. 3. c. 39.
Lib. 6. c. 31.
lib. 7. c. 34.
lib. 8. c. 38.
Lib. 2. c. 25.

Eodem anno lupi Burdegalam urbem sine ullo metu ingressi canes devorarunt; Gregor. Turon. Sigebertus Gemblacensis hoc refert ad annum DLXXXII.

Lib. 6. c. 21.

Eodem etiam anno Vasatensis civitas incendio arsit, nec flamma pepercit sacris ædibus: tamen ministeria, idest sacra vasa igne erepta sunt; Gregor. Turonens.

Lib. 6. c. 21.

Eodem anno Chilpericus pervasis Aquitaniæ urbibus, quæ erant ditionis Guntrani, novos Comites imponit, & vectigalia fisco suo inferri jubet; Gregor. Turonens. *Rex igitur pervasis Chilpericus civitatibus fratris sui, novos Comites ordinat, & cuncta jubet sibi urbium tributa deferri.*

Lib. 6. c. 21.

Sub id tempus tabellarii duo a Nonnichio Lemovicensi Comite capti, qui litteras Charterii Petragoricensis Episcopi nomine scriptas deferebant, quibus continebatur gravis querela, se e cælo deportatum ad inferos, hoc significans, quod e manu Guntrani fuisset translatus in regnum Chilperici. Tabellariis cum litteris sub tutiori custodia ad Regem perductis, Charterius Episcopus evocatur, interrogatus negat litteras a se missas: tabellarii eadem re a se quæsita fatentur se litteras accepisse a Frontonio Diacono. Diaconus coram jussus sistere, affirmat se eas litteras dictasse jubente Episcopo. Episcopus negat, & diaconum sibi infensum his artibus usum proclamat, quo episcopatu amoveretur. His auditis Rex Episcopum honeste missum fecit, ejus precibus se commendans, & idem precatus a diacono. Duobus post mensibus Nonnichius Comes doli artifex, sanguine percussus interiit, resque ejus, quia sine hærede absque liberis decesserat, in plures Principis beneficio collatæ; Gregor. Turonens. Aimoin.

Lib. 6. c. 22.
Lib. 3. c. 49.

CAPUT

CAPUT XI.

Disciola virgo neptis B. Salvii Episcopi Albigensis. Avennio obsessa a Guntrano Duce cum copiis Arvernorum, & Vellaunorum. Bellum Aquitanicum. Bituricа obsessa. Magdunum alias Meglodense, vel Mediolanense castrum. Lues inguinaria apud Albigenses. Virgo Deo dicata in monasterio S. Radegundis nata Chilperici respuit nuptias Reccaredi Regis Gothorum. Maleficæ mulieres, una cum Mummolo Burdegalensi damnatæ, quod Chilperici natum necassent, quo Mummolo vitam producerent. Lupentius abbas Mimatensis, ejus martyrium scelere Innocentii Comitis Gabalorum. Sulpitius Bituricensis Episcopus Remigii successor. Theodosii Rutenensis Episcopi obitus. Innocentius ex Comite Gabalorum ei succedit in episcopatu. Synodus provincialis de parochiis Cadurcinis. Ursicinus Cadurcensis Episcopus. Salvii Albigensis Episcopi obitus.

Anno dlxxxvi. e vivis excessit Disciola virgo, Salvii Episcopi Albigensis neptis, velata in monasterio Radegundis apud Pictavos; Gregorius Turonens. Lib.6. c.24.

Eodem anno cum Mummolus a Guntrani Regis fide lapsus Avennionensem urbem occupasset, Guntranus Dux comparatis copiis Arvernorum, & Vellaunorum Avenionem obsidione tentavit, sed incassum; Gregor. Turonens. *At ille adsumptis secum Arvernis, atque Vellaunis Avenionem abiit*, &c. Lib.6. c.26.

Eodem anno Chilpericus pacto fœdere cum Childeberto nepote adversus Guntranum, Berulfum Ducem ablegat in Aquitaniam cum justis copiis. Berulfus Dux cum manu Turonum, Pictonum, Andium, & Nannetum, simul & Desiderius Dux Tolosæ, & Bladastes Dux, conjunctis copiis provincialibus, Bituricam urbem, quæ erat ditionis Guntrani, utpote primaria Regni Aquitanici, obsidione circumvallant. Bituriges cum quindecim milium copiis Desiderio occurrunt apud Magdunum, quod Meglodense castrum vocat Gregorius Turonens. Aimonius, olim castrum Mediolanense, postea Magdunum, populares *Meun en Berry*. Magna utrinque strage prœlium commissum, Guntranus ipse, copiis admotis ut obsidionem solveret, Chilperici copias magna ex parte fudit. Rebus in hoc discrimine positis, pax inter germanos per legatos componitur, quo pacto Bituriges obsidione liberati. Chilpericus cum militem prædis abstinere nequiret, Rothomagensem Comitem gladio percussit, quo exemplo cæteri coerciti. Hæc Gregor. Turonens. Lib.6. c.31. & 32. Lib.3. c.50. Lib.6. c.31. Lib.3. c.50.

Anno dlxxxvii. Albigensis civitas lue inguinaria maxime laboravit; Gregor. Turonens. Lib.6. c.33.

Eodem anno Chilpericus cum Reccaredo Wisigothorum Regi Ingundem filiam ex Fredegunde susceptam nuptiis despondisset, mutato consilio aliam, quæ nata erat, ex Andovera, & apud Radegundem professa in monasterio Pictavensi in ejus locum submittere voluit, sed virgo acriter restitit, maxime adnitente Radegunde, nefarium esse virginem semel Deo dicatam carnalibus nuptiis fœdari; Gregor. Turonensis. Lib.6. c.34.

Eodem anno Mummolus Dux patria Burdegalensis apud Chilpericum reus factus, quod tenerum ejus natum maleficis artibus necasset, hanc ob causam captæ maleficæ mulieres, quæ tormentis subditæ, se quamplures, & inter cæteros regium puerum sortibus sustuliſse confessæ sunt, quo Mummolo vitam producerent alienæ salutis damno, quo confesso ultimo supplicio affectæ sunt. Mummolus veritatis quærendæ causa tormentis subjectus, hoc unum confessus, se ab

Source : BIU Cujas

his mulierculis accepisse unguenta & potiones, quo regiam sibi gratiam conciliaret. Mummolus morte damnatus, cum jam gladius cervici immineret, a Fredegunde vita donatus, & ultimo supplicio in exilium commutato, Burdegalam rebus omnibus in fiscum actis relegatus, eo infelicior, quod in patria exulare cogeretur, sed vix eo pervenit, cum exilium morte finivit; Gregor. Turonens. Lib.6. c.35.

Eodem quoque anno Lupentius abbas basilicæ S. Privati martyris, Mimate Gabalorum, ab Innocentio hujusce civitati Comite accusatus apud Brunichildem Reginam, quod ejus famæ oblocutus esset: causa cognita, cum innoxius inventus esset, missus factus est, sed in itinere a Comite interceptus, & Ponticonem seu Pontigonem, quæ erat villa fiscalis, perductus, multis cruciatibus affectus & rursum dimissus, cum ad Axonam amnem perveniisset, irruente in eum Comite capite cæsus, caput in culeum missum, in amnem projectum, ut & ipsum truncum corpus, quod paucis post diebus, cum e profundo fluminis emersisset, a pastoribus collectum, quibus incertis hærentibus cujusnam esset corpus, sublato per aquilam e flumine culeo, caput decisum in eo inventum, & simul cum truncо corpore sepultum: nec latuit gloria martyris, vili cespite tecta; fertur enim tumulus multa luce subinde intermicante, & ægrorum curatione illustratus; auctore Gregorio Turonens. ejus memoriam pie colit Ecclesia; Usuardus: *in urbe Gabalitana sancti Lupentii abbatis basilicæ sancti Privati & martyris.* Lib.6. c.37. In martyrol. 11. octobr. & ibi Molan.

Eodem anno vita migravit Remigius Bituricensis Episcopus, cujus post mortem major pars urbis gravi incendio arsit. Post hæc multis de episcopatu certantibus, & pretio quasi sub hasta licitantibus, his repulsis, Sulpitius a Guntrano Rege prælatus, non sine gravi detestatione labis simoniæ: *Non*, inquit, *principatus nostri consuetudo sacerdotium venundare sub pretio; sed nec vestrum eum præmiis comparare, ne & nos turpis lucri infamia notemur, & vos mago Simoni comparemini.* Sulpitius hic fuit genere clarissimus, e primis senatoribus Galliarum, idest ex familia Romana & senatoria, eloquentiæ, & poetices studiis valde excultus; Gregor. Turonens. Aimoin. Inepte martyrolog. Roman. Sigonius, Galesinus, Gislenius, Demochares, & alii eundem putant cum Severo Sulpitio, auctore historiæ sacræ, quia temporum & ordinis ratio alium evincit, Severus Sulpitius fuit discipulus S. Martini, nec presbyteri ordinem excessit. Ab eo tempore Bituricensem sedem primam totius Aquitaniæ inscriptam fuisse testatur auctor vitæ Sulpitii: *Ita vir sanctus Deo volente primam obtinuit Aquitaniæ sedem*, &c Lib.6. c.38. Lib.3. c.55. Januar. 29.

Eodem anno Theodosius Rutenorum Episcopus Dalmatii successor diem obiit: post cujus mortem de episcopatu valde certatum, & inter hæc ecclesia defensore destituta, rebus spoliata, ac fere exinanita. Transabodus presbyter spe episcopatus repulsus. Innocentius Comes Gabalorum, favente Brunichilde Regina, in præmium sceleris Episcopus ordinatus. Innocentius episcopali sede potitus confestim litem facessere cœpit Ursicino Cadurcensi Episcopo de finibus diœcesis, obtendens quasdam diœceses seu parochias a Cadurcensi ecclesia usurpari. Hujus litis dirimendæ gratia, aliquot post annis collecta synodus provincialis a Metropolitano: is erat Sulpitius Bituricensis Episcopus apud urbem Arvernam, & in ea pacis causa ecclesia Rutenensis parochias, de quibus lis erat, obtinuit, etsi non probaretur eas ullo tempore possedisse; Gregor. Turonensis. Lib.6. c.38.

Eodem anno Chilpericus cum e venatu domum rediret, dolo Fredegundis, & Landerici adulteri occisus, superstite & regni successore filiolo Clothario II. Gregor. Turonens. Aimoin. Lib.6. c.ult. Lib.3. c.59.

Hoc anno quoque vita decessit Salvius Albigensis Episcopus vitæ sanctitate, & miraculis clarus; Gregor. Turonens. Lib.7. c.1.

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT XII.

Gundobaldus Rex salutatus & scuto impositus, apud Brivam Curretiam vicum Lemovicum. In scutum levatio ritus solemnis regiæ promotionis. Ragnovaldus Dux Aquitaniæ. Basilica S. Martini Brivatensis igni cremata, & a Ferreolo Lemovicensi Episcopo instaurata. Aquitaniæ proceres maxime Episcopi Gundobaldi partes secuti. Meroveus Pictavensis Episcopus. Legati Gundobaldi flagellis cæsi, & in vincula trusi. Bertramnus Burdegalensis Episcopus. Syri negociatores in Gallia & Aquitania. Faustinianus Aquensis Episcopus designatus a Gundobaldo, idemque ordinatus a Palladio Santonensi, & Oreste Vasatensi, Bertramno Burdegalensi Metropolitano consecrationis munus respuente. Legati a Gundobaldo missi ad Guntranum male accepti. Guntranus Childebertum nepotem adoptat in filium per hastæ traditionem.

Anno DLXXXVIII. Gundobaldus, qui se Clotharii senioris filium jactitabat, solicitatis & in partes suas adductis Guntrano, Bosone, Mummolo patricio, & Desiderio Duce Tolosano, infestis copiis Aquitaniam irrumpit, & apud Brivam Curretiam vicum Lemovicum, ubi habentur reliquiæ S. Martini discipuli Martini Turonensis Episcopi, Regis nomen assumit, & solemniter more gentis scuto impositus, humeris militum circum castra devehitur, sed inauspicato, cum enim jam tertium castra circumageretur, e scuto lapsus in terram corruit, vix manibus circumstantium sustentatus; Gregor. Turonens. Aimoin. Hoc more Brinio Dux Caninefatum scuto impositus; Tacit. *Impositusque scuto more gentis, & sustinentium humeris vibratus, Dux diligitur*: & Julianus quoque in Gallia militari tumultu scuto impositus, & Imperator salutatus; Ammian. *Impositusque scuto pedestri & sublatius eminens, populo silente Augustus renunciatur*: de quo meminit & Libanius in panegyrico Juliano dicto: *ὁ μακαρίας ἀσπίδος ἢ τὸν τῆς ἀναῤῥήσεως ἐδέξατο νόμον: o felix scutum, quod renunciationis legem accepit*. Justinum scuto impositum imperium suscepisse narrat & Corippus: Lib. 7. c. 10. Lib. 3. c. 61. 4. hist. Lib. 20. Or. 4. tom. 2. De laudib. Justin. lib. 1.

Quatuor ingentem clypeis sublimius orbem
Adtollunt lecti juvenes, manibusque levatus
Ipse ministrorum supra stetit.

Temporibus Justiniani, gravi seditione mota Constantinopoli, Hypatius scuto impositus, & Augustus consalutatus; Zonaras: *ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἀγορὰν διαθέοντες ἕτερον Βασιλέα ἑαυτοῖς ἐβουλεύσαντο προχειρίσασθαι, καὶ τινα συγγενῆ τοῦ βασιλέως Ἀναστασίου περιεσχόντες Ὑπάτιον, τῷ μὲν ἄκοντα, τῷ δὲ καὶ πεπεισμένον εἰς τὸ μεγάλου Κωνσταντίνου φόρον ἀπαγουσι, καὶ ἐπὶ ἀσπίδος αὐτὸν μετάρσιον ἄραντες, ἀναγορεύουσι Βασιλέα: Deinde in foro discursantes, de alio Imperatore creando deliberarunt, & quendam Imperatoris Anastasii cognatum Hypatium nacti partim invitum, partim etiam persuasum in magni Constantini forum adducunt, atque clypeo in sublime elatum Imperatorem consalutant*. Sic Reges Gothorum lecti per arma & scuto impositionem, felici omine per arma quæsito. Hoc ritu se designatum significat Vitigis Rex Gothorum apud Cassiodorum: *Indicamus parentes nostros Gothos inter procinctuales gladios more majorum scutorum supposito, regalem nobis contulisse præstante Deo dignitatem, ut honorem arma darent, cui bella opinionem pepererant, non enim in cubilibus angustis, sed in campis late patentibus electum me esse noveritis, nec inter blandientium delicata colloquia, sed tubis concrepantibus sum quæsitus.* In Justinian. Lib. 10. c. 31.

Eodem anno Ragnovaldus Dux Aquitaniæ legatus in Hispaniam a Guntra-

Source : BIU Cujas

no Rege, a legatione rediit, & uxorem, quæ præsidii causa latebat in basilica
Lib.7. c.10. sancti Saturnini Tolosæ, ut supra scriptum est, simul & bona sua recepit; Gregor. Turonens.

Hoc anno Basilica S. Martini apud Brivam vicum Lemovicum injecto igne a Gundobaldi militibus incendio consumpta est, ita ut altaria & columnæ, quæ
Lib.7. c.10. vario marmore distinctæ erant, penitus dissolverentur: sed hæc ædes eadem forma & elegantia instaurata a Ferreolo Lemovicensi Episcopo; Gregorius Turo-
v. eund. de glor. confess. cap. 80. nensis.

Universi fere Aquitani &, quod exemplo fœdius, Aquitaniæ Episcopi Gundobaldi partes secuti: inter hos stetere in primis Pictavienses, cum Meroveo suo Episcopo. Hac de re indignatus Guntranus, primum copias movit in Pictavienses. Hi prius per legatos tentati, ut in regiam fidem redirent: sed legatis durius acceptis a Meroveo Episcopo, totus ager Pictaviensis late igni ferroque vastatus: tandem his metu consternatis urbs deditione recepta, Meroveus
Lib.7. c.24. Episcopus cum a militibus regiis quasi auctor seditionis observaretur, comminuto calice aureo, & numo cuso, se & plebem redemit; Gregorius Turonens.
Lib.3. c.67. Aimoin.

Gundobaldus, cum instructis copiis pergeret in fines Pictonum urbem occupaturus, audiens eam a Guntrano receptam esse, in fines Engolismensium divertit, & eos fidei sacramento sibi obligavit, potiores muneribus sibi conciliavit: inde Petragorios adiit, Episcopum male multavit, quod ab eo ultro susceptus non fuisset. Inde converso itinere ad Tolosam urbem, Magnulfum Episcopum per legatos solicitavit, ut urbem traderet: ille fortiter obsistere, & cives ad obsequium Guntrani Regis adhortari, & ignoti hominis imperium detestari. His verbis Tolosani accensi ad defensionem urbis sese accinxerunt, sed accedente Gun-
Lib.7. c.26. dobaldo cum magnis copiis, animis lapsi eum susceperunt; Gregor. Turonens.
Lib.3. c.67. Aimoin.

Pictonibus ad obsequium revocatis, Guntrani Duces cum omnibus copiis ad Doroniam flumen usque progressi, ubi castra posuere, certiores facti Gundobaldi copias in diem augeri, jam ei conjuncti erant Desiderius Dux Tolosæ,
* jam Bladastes Dux, & Waddo major-domus Rigunthis Reginæ, & Sagittarius Epi-
Lib.7. c.88. scopus Vapincensis, qui sponsionem de Tolosano episcopatu ab eo elicuerat, &
Lib.3. c.68. Mummolus patricius; Gregor. Turonens. Aimoin.

Gundobaldus sentiens Guntrani copias propius accedere, ad amicos circumquaque mittit legatos, e quibus unus erat abbas Cadurcensis: hi intercepti cum
Lib.7. c.30. litteris obsignatis tabellis ligneis cera oblitis, in conspectum Guntrani Regis ad-
Lib.3. c.67. ducti, flagellis graviter cæsi, & in vincula trusi; Gregor. Turonens. Aimoin.

Gundobaldus legatorum injuria nihil deterritus Burdegalam petit, ubi a Bertramno Episcopo amice susceptus, dum ibi versaretur sacra lipsana Sergii martyris subripuit e manibus Syri negotiatoris, qui eas summo cultu, & vene-
Lib.7. c.31. ratione apud se habebat; Gregor. Turonens. Ne mireris Syrum negociatorem in Gallia. Syri jam olim negotiabantur per universas provincias orbis Romani; Hieronymus in epist. ad Lætam: *negotiatoribus & avidissimis mortalium Syris*.
Cap. 27. Et idem in Ezechiel. in illa verba: *Syrus negotiator tuus: usque autem permanet in Syris ingenitus negotiationis ardor, qui per totum mundum lucri cupiditate discurrunt, & tantam mercandi habent vesaniam, ut occupato nunc orbe Romano, inter gladios, & miserorum neces quærant divitias, & paupertatem periculis fugiant studio lucri, ad extremas occidentis oras*. In Gallias usque penetrarunt Syri negotiatores; Gregor. Turonens. hoc loco: *Interea proditus ab Episcopo Bertchramno Eufron negociator*. Et mox ait: *ergo Episcopus est hic quidam Syrus, Eufron nomine*. Et idem alio loco: *Ragnemodus quoque Parisiacæ*
Lib.10. c.26. *urbis Episcopus obiit, Eusebius quidam negociator, genere Syrus, datis multis muneribus, in locum ejus subrogatus est*.

Aquensi

Aquensi sede tum vacante morte Episcopi, Gundobaldus, ne quid regii apicis intentatum relinqueret, Faustinianum Aquensem Episcopum ordinari curavit, amoto Nicetio germano Rustici Vicojulienſis Episcopi, qui jam Chilperici præcepto sublectus erat. Berthramnus Metropolitanus ob ægritudinem oculorum, vel metum futuri casus, ordinationis officium rejecit in Palladium Santonensem & Orestem Vasatensem, qui eum ordinarunt; Gregor. Turonens. Lib. 7. c. 31.

Gundobaldus, quo justo bello contendere videretur, legatos sacris virgulis adornatos, more patrio, mittit ad Guntranum Regem, & per eos deposcit partem regni ex lege Francorum, Aquitanos omnes in se consentire gloriatur. Legati spreto jure gentium tormentis subditi, vi quæstionis multa de Gundobaldi consiliis, ejusdemque socciis aperuerunt, & inter cætera indicarunt Riguntem filiam Chilperici, quæ præsidii causa stabat in Basilica S. Mariæ Tolosæ, & Mægnulfum Episcopum Tolosanum urbe pulsos; Gregor. Turonens. Aimon. Lib7. c.32. Lib.3. c.69.

Guntranus, quo facilius Gundobaldum armis compesceret, cum Childeberto nepote pacto fœdere conjungitur, & cum liberis careret, eum sibi adoptat in filium & hæredem per hastæ traditionem, & universa ei restituit, quæ de Sigeberti ipsius patris regno tenebat; Gregor. Turonens. Aimoin. Lib.7. c.37. Lib.3. c.69.

CAPUT XIII.

Gundobaldus Convenarum urbem occupat. Aginnensis pagus vastatur a Guntrani militibus. Basilica S. Vincentii martyris in suburbano Aginnensi igni Crematur. Convenarum urbs obsidione oppugnatur. Gundobaldus a suis deditus Oldoni Comiti Bituricensi & Bosoni, a quibus idem ferro necatus. Convenarum urbs diruta, & igni succensa. Non respondentes ad delectum multati. Bertramnus Burdegalensis, & Palladius Santonensis agre cum Guntrano in gratiam redeunt. Garacharius seu Galactorius Comes Burdegalensis. Synodus Matisconensis II. in Episcopos Aquitaniæ. Ursicinus Cadurcensis Episcopus suspensus in triennium in hac Synodo.

IMminentibus copiis Guntrani, Desiderius Dux Tolosæ a Gundobaldo discedit, Gundobaldus superato Garumna flumine urbem Convenarum occupat, eam annonæ copia munitam nactus, & quo tutius urbem in potestate haberet, Episcopum & oppidanos pellit; Gregor. Turonens. Aimoin. Lib. 7. c. 34. Lib. 3. c. 70.

Guntrani copiæ, natatu superato Garumna flumine, Aginnensem pagum armis late vastant, & Basilicam S. Vincentii martyris in eadem regione positam, in suburbano Aginnensis urbis, ubi martyr sacrum agonem exantlavit, injecto igne comburunt, non impune; sacrilegi enim alii igne sacro periere, alii a dæmone correpti, alii propriis manibus mortem sibi consciscre; Gregorius Turonensis, Aimoin. Lib.7. c.35. Lib. de glor. mart. c. 105.

Leudegisilus præfectus exercitus Guntrani, superato Garumna flumine, Convenarum urbem obsidione oppugnat: sed urbem viris & annonæ copia instructam aliter quam diutina obsidione capi posse desperans, Mummolum per secretiores nuntios compellat, ut in fidem cum Rege redeat, veniam pro ejus capite a Principe sese impetraturum sperare jubet, aut saltem incolumem missum iri. Mummolus communicato consilio cum Sagittario, Cariulfo, Waddone (jam enim Bladastes clanculum abierat) cum his consentit in Gundobaldi deditionem, depacto salutis suæ præmio: omnes uno impetu irruunt in Gundobaldum, & apprehensum vinctum tradunt Olloni Comiti Bituricensi, & Bosoni, qui eum haud procul muris urbis eductum ferro necarunt, corpus per castra tractum, func pedibus illigatum, corvis & canibus præda jacuit: Mummolus, & Sagitta- Lib.3. c.71.

Source : BIU Cujas

Lib.7. c.38. Lib.3. c.71. rius, irrita pacti fide, occisi: Desiderius & Bladastes salvi evasere; Gregor. Turonens. Aimoin.

Post Gundobaldi deditionem urbs Convenarum direpta & injecto igne concremata, nec ipsis sacris ædibus pepercit flamma: oppidani passim trucidati, etiam clerici ad aras cæsi; Gregor. Turonens. Eadem urbs postea e ruinis surrexit, & S. Bertramni Episcopi nomen & patrocinium assumpsit.

Bello Gundobaldi nece extincto, clientes regii, quotquot ad delectum vocati non responderant, graviter multati, & multi ex his, qui tutelæ causa confugerant in basilicam S. Martini, quæ est in pago Bituricensi, a pueris Ollonis Comitis Bituricensis rebus suis spoliati; Gregor. Turonens. Lib.7. c.41.

Eadem de causa Guntranus valde exarsit in Bertramnum Burdegalensem Episcopum, & Palladium Santonensem, quod Gundobaldo se conjunxissent, & ejus metu Faustinianus Aquensis Episcopus ordinatus esset, & vix placatus regias ad epulas eos admisit. Bertramno maxime succensuit, quod ei cognationis vinculo conjunctus esset: is enim natus erat matre Ingeltrude filia Clotharii I. Dein conversus ad Nicacium Episcopum Auxitanum, & Antidium Episcopum Aginnensem, eos interpellavit, ut edicerent, quænam ab his pro ecclesiæ utilitate, & regni sospitate gesta essent. Guntrano e venatu redeunti, a Gregorio Turonensi Episcopo oblati Garacharius Comes Burdegalensis, & Bladastes Dux partium Gundobaldi Principes, qui eo sublato, securitatis causa in Basilicam S. Martini Turonensis confugerant: hi durioribus verbis primum a Rege accepti, doli & perjuria eis exprobata, eisdem sæpius vulpecularum nomine dehonestatis: tandem intercedente Gregorio, gratiæ Principis bonisque restituti; Gregor. Turonens. Garacharius iste idem qui Galactorius, quem a Guntrano Rege Comitem Burdegalensem creatum indicavit Fortunatus in elegiaco carmine, cujus inscriptio est ad Galactorium Comitem: Greg. Turon. lib. 9. cap. 33. Lib.8. c.2. Lib.7. c.ult.

Sæpius optaram fieri me remige nautam
Cursibus undisragis, ut ratis iret aquis;
Flatibus aut rapidis per dorsa Garumnica ferrer
Burdegalense petens, ut celer actus iter.
Velaque fluctivagum traherent Aquilone secundo,
Me quoque littoreo redderet aura sinu.
Quæ pius Antistes sacra Gundegisilus offert
Culmine pro populi, qua micat ara Dei.
Tu quoque, qui resides meritis Comes ample serenis
Care Galactori sedula cura mihi.
Cui rite excellens rex Guntheramus honores
Majus adhuc debet, qui tibi magna dedit

Et mox:

Cumque domo sociis Antistite, conjuge natis
Vive Comes, cui sint jura regenda ducis.

Garacharium, sive mavis Galactorium etiam post casum Gundobaldi Comitatu Burdegalensi functum, indicat Fortunatus hoc loco, quod in eo perveniisse ad tempora, quibus Gundegisilus Bertramni successor Burdegalensem cathedram tenebat, significet. Cujus meriti & dignitatis idem fuerit, testificatur Fortunatus cum Comiti optat Ducatum, quod est culmen dignitatum: repetitis etiam votis alio carmine ad eundem: Lib.10. c.25.

Venisti tandem, quod debebaris amice
Ante Comes merito, quam datus esset honor

Burdi-

Source : BIU Cujas

Burdigalenſis eras, & cum defenſor amator
Dignus habebaris, hæc duo digna regens.
Judicio Regis valuiſti creſcere judex
Famaque quod meruit, regia lingua dedit
Debet & ipſa potens, ut adhuc bene creſcere poſſis
Præſtet ut arma Ducis, qui tibi reſtat apex.

Die Dominico, cum Palladius Santonenſis Epiſcopus a Coepiſcopis invitatus ſacra inchoaſſet coram Guntrano Rege, Rex commotus, quod non ferret hominem ſibi infenſum, & vix placatus ab Epiſcopis, dicentibus ſe eum apud Regem conciliatum ratos, quod regiis epulis adhibitus fuiſſet, ab eo ſacra audivit; Gregor. Turonenſ. Lib. 8. c. 7.

Eodem anno in Bertramnum Burdegalenſem, & alios Epiſcopos Aquitaniæ, indicta ſynodus Matiſconenſis II. qua in eos jus diceretur de crimine conſpirationis in Principem. Interim Bertramnus & Palladius miſſi, datis fidejuſſoribus, ſe ad diem præſto futuros ad ſynodum, cauſæ ſuæ dicendæ cauſa, ſynodum convenire juſſum ad decimum kalendas menſis noni, qui eſt novembris, hinc anno decurrente a menſe martio; Gregor. Turon. Lib. 8. c. 7.

Coacta ſynodo, ejus judicio Fauſtinianus, qui juſſu Gundobaldi, dum ejus res ſtetit, Aquenſis Epiſcopus ordinatus fuerat, epiſcopatu amotus: Bertramnus vero, Palladius, & Oreſtes ipſius ordinatores, juſſi in pœnam tumultuariæ ordinationis eum per vicem alere, & quoad viveret centenos aureos ei penſitare alimoniæ cauſa, & Nicetius, qui prius a Chilperico Aquenſis Epiſcopus deſignatus fuerat, epiſcopatus apice potitus eſt; Gregor. Turonenſ. Lib. 8. c. 20.

In eadem ſynodo Urſicinus, vel Urſinus, ut habetur in ſubſcriptionibus concilii, Epiſcopus Cadurcenſis, publice confeſſus ſe Gundobaldum ſuſcepiſſe, ab epiſcopali officio in triennium ſuſpenſus eſt, & delicti pœnitentiam agere juſſus, itaut per id tempus capillum & barbam ſubmitteret, vino & carne abſtineret, miſſas celebrare, clericos ordinare, & cetera quæ ſunt epiſcopalis ordinis defungi non valeret: res tamen eccleſiæ adminiſtraret; Gregor. Turonenſ. *Urſicinus Cadurcenſis Epiſcopus excommunicatur, pro eo quod Gundebaldum excepiſſe publice eſt confeſſus, accepto hujuſmodi placito, ut pœnitentiam tribus annis agens, neque capillum, neque barbam tonderet, vino & carnibus abſtineret, miſſas celebrare, clericos ordinare, eccleſiaſque & chriſma benedicere, eulogias dare penitus non auderet: utilitas tamen eccleſiæ per ejus ordinationem, ſicut ſolita eſt, omnino exerceretur.* Lib. 8. c. 20.

Huic ſynodo interfuere & ſubſcripſere quamplures Epiſcopi Aquitaniæ, inter eos Sulpitius Epiſcopus Bituricenſis, Bertechramnus, ſive Bertramnus Burdegalenſis, Amelius Bigoritanus, Antidius Agennenſis, Carterius Petragoricenſis, Fauſtus Auſcienſis, Ferreolus Lemovicenſis, Lucerius Oloronenſis, Nicaſius Auxitanus, Oreſtes Vaſatenſis, Palladius Santonenſis, Ruſticus Vicojulienſis, Rufinus Convenenſis, Urſinus, qui Gregorio Turonenſi Urſicinus Cadurcenſis, Laban Eluſenſis: mireris Bertramnum, Palladium, Oreſtem, & Urſicinum, qui in hac ſynodo damnati ſunt, ſubſcripſiſſe inter patres, & Urſicini ſubſcriptione movetur auctor Epiſcoporum Cadurcenſium, ut dubitare audeat de ipſius damnatione: ſed cum fides Gregorii Turonenſis omnem ſuſpicionem explodat, vix aliud dici poteſt, quam Epiſcopos damnatos, poſt judicium de ſe latum, per gratiam admiſſos in ſynodum, & cum aliis ſtatuiſſe de his quæ ad diſciplinam eccleſiæ emendandam pertinerent, & concilii canones qui extant compoſuiſſe, ex quo geſtis concilii ſubſcribere potuere: vel id evenit errore librarii, qui Urſini & aliorum in eadem ſynodo damnatorum ſubſcriptionē commiſcuit ſubſcriptionibus patrum ſynodi, quia invenit Urſicinum & alios ſubſcripſiſſe geſtis ſynodi contra ſe editis; Epiſcopi enim damnati compellebantur ſubſcribere ſententiæ ſynodi adverſum ſe prolatæ.

Source : BIU Cujas

CAPUT XIV.

S. Aredius Lemovicenſis fundator primuſque abbas Attani monaſterii in finibus Lemovicum. Nicetius Comes Arvernenſis, & poſt eum Eulalius. Idem Nicetius Dux Arvernorum, Rutenorum, & Ucetiorum. Laban Eluſenſis Epiſcopus, & poſt eum Deſiderius. Bertramno Burdegalenſi Epiſcopo ſucceſſit Gundegiſilus ex Comite Santonico. Fauſtus Auſcienſis Epiſcopus, & poſt eum Fabius. Ennodius Dux Turonum, & Pictonum. Deſideratus Albigenſis Epiſcopus. Tetradia uxor Eulalii Comitis Arvernenſis adultera. Guntrani expeditio in Gothos. Septimaniæ incubatores. Terentiolus Comes Lemovicenſis. Caput arietis caſtrum in pago Toloſano. Ugernum caſtrum Arelatenſe.

Lib. 10. c. 29. HAc tempeſtate vitæ ſanctitate & miraculis claruit Aredius abbas. Hic patria Lemovicenſis clariſſimis ortus parentibus; Gregor. Turonenſ. *Lemovicinæ urbis incola fuit, non mediocribus regionis ſuæ ortus parentibus, ſed valde ingenuus*: ingenuos ea ætas vocabat viros genere nobiles, quod eſſent liberi a vectigalibus; idem Turonenſis: *Ipſe enim cum Mummolo præfecto, multos de Francis, qui tempore Childeberti Regis ſenioris ingenui fuerant, publico tributo ſubegit*. Sic ingenua mulier pro nobili apud Innocent. III. quandoque ingenuus diſtinguitur a nobili, eodem tamen jure cenſetur, quo nobilis, in forma purgationis canonicæ; conc. Triburienſ. *Nobilis homo, vel ingenuus, ſi in ſynodo accuſatur, & negaverit, cum duodecim ingenuis ſe expurget*.

Lib. 7. hiſt. cap. 15.

Cap. innotuit, de elect. Can. nobilis, 2. qu. 5. c. 1. de purg. canon.

Aredio mater Pelagia, de patris nomine ſiluit Gregorius. Hic puer educatus inter Palatinos apud Theodebertum Regem, & a Nicetio Trevirenſi Epiſcopo cognita ejus optima indole ſuſceptus, pietate & ſacris litteris inſtitutus, ac demum in clericum ordinatus. Redux in patriam in fundo proprio Attano nomine cœnobium fundavit, & ex familia propria monachos impoſuit; idem Turonenſ. *Quid? plura conſtruxit templa Dei in honore ſanctorum, expediitque eorum pignora, ex familia propria tonſuratos inſtituit monachos, cœnobiumque fundavit, in quo non modo Caſſiani, verum etiam Baſilii, & reliquorum abbatum, qui monaſterialem vitam inſtituerunt, celebrantur regulæ*. Idem primus abbas fuit monaſterii a ſe fundati, quod de fundatoris nomine hodie dicitur *S. Yrier*. Ad Aredium abbatem carmen ſcripſit Fortunatus. Hoc anno Aredius, cum ad ſepulcrum S. Martini Turonenſis pietatis cauſa profectus, pulverem e ſepulcro Divi tuliſſet in ciſtula conditum, & diſcipuli collo appenſum, pulvis in tantum adauctus eſt, ut non modo arculam impleret, verum etiam per commiſſuras effluere t, ut narrat Gregorius Turonenſ. ejus fide & teſtimonio vitam Nicetii Trevirenſis Epiſcopi ſe ſcripſiſſe teſtatur idem Turonenſis de vitis patrum, cap. 17. apud Surium. Multa de eodem narrat memoratu digna idem Turonenſis aliis locis. Inepte eum inter viros illuſtres ordinis S. Benedicti locat Trithemius, nec enim propriam habuit regulam Benedicti: ſed Gregorio Turonenſi dicitur non modo Caſſiani, ſed & Baſilii, & aliorum patrum regularis vitæ auctorum regulas coluiſſe.

Loc. cit.

Lib. 5. c. 20.

Lib. 8. c. 15.

Tom. 5. 1. octobr.

De glor. confeſſ. cap. 9. & 109.

Lib. 3. de vir. illuſtr. ord. S. Bened. c. 34.

Sub hoc tempus Nicetius Comes Arvernenſis Comitatu amotus, cui ſucceſſit Eulalius. Nicetius vero, ne privatus remaneret, Ducatum Arvernæ, Rutenæ, & Ucetiæ civitatum a Childeberto Rege impetravit, oblatis eo nomine luculentioribus xeniis. Hic annis junior, ſed conſilio maturior, præfecturam optime geſſit, & provinciam pacatam habuit; Gregor. Turonenſ.

Lib. 8. c. 18.

Eodem anno Guntranus Boſo occiſus, quod Brunichildis famæ obtrectaſſet, & ejus morte, quæ in finibus Arvernorum e fiſco tenebat beneficio Principis, in fiſcum rediere; Gregor. Turon.

Lib. 8. c. 21.

Eodem

Eodem anno Laban Eluſenſis Epiſcopus vita exceſſit, in cujus locum Deſiderius ex laico ſucceſſit, nutu Guntrani Regis, qui auro corruptus, inſuper habuit religionem jurisjurandi ante præſtiti, ſeſe quempiam ex laicorum numero in Epiſcopum non ordinaturum; Gregor. Turonenſ. Lib.8. c.22.

Eodem anno Bertramnus Burdegalenſis Epiſcopus, e Matiſconenſi ſynodo domum regreſſus, febre tentatus, accitoque Waldone Diacono, eum ſibi ſucceſſorem deſignavit, ejuſque arbitrio conditiones, ideſt diſpoſitionem teſtamenti ſui, & piarum erogationum reliquit. Waldo conſenſu plebis fidentior Guntranum Regem adiit; ſed eo repulſo, Gundegiſilus cognomine Dodo Comes Santonicus Regis præcepto in Burdegalenſem Epiſcopum ordinatus; Gregorius Turonenſis. Lib.8. c.22. Hic eſt Gundegiſilus, quem memorat Fortunatus in carmine ſupra laudato ad Galactorium Comitem. Lib.7. c.ult.

E vivis ſublato Bertramno Burdegalenſi Epiſcopo, quamplures clerici Santonicæ diœceſeos, qui ante ſynodum Matiſconenſem cum Bertramno coierant in Palladium ſuum Epiſcopum, & multa duriora in eum ſcripſerant, a Palladio graviter cæſi, & rebus ſui multati; Gregor. Turon. Lib.8. c.22. Lib.8. c.22.

Eodem anno vita migravit Fauſtus Auſcienſis Epiſcopus, & ſucceſſorem nactus eſt Fabium; Gregor. Turon. Hic eſt Fauſtus, quem de baſilica poſita in honorem ſancti Martini impenſe laudat Fortunatus. Lib. 1. c.4.

Eodem anno Ennodius Dux Turonibus & Pictonibus impoſitus eſt a Childeberto Rege. Berulfus, qui ante iiſdem præfuerat Ducis titulo, & Arnegiſilus capti, & rei facti de ſubreptis theſauris Sigeberti Regis, cum in eo eſſent, ut gladio ferirentur, intercedentibus Epiſcopis ſoluti ſunt: ſed quæ ablata fuerunt, apud fiſcum manſerunt; Gregor. Turonenſ. Demortuo Salvio Albigenſi Epiſcopo hoc anno in ejus locum ordinatus eſt Deſideratus; Gregor. Turonenſ. Lib.8. c.26. Lib.8. c.22.

Eodem anno Deſiderius Dux Toloſæ, unus e principibus partium Gundobaldi, cum Antiſtio Aginnenſi, & aliis Epiſcopis, & Aredio abbate Lemovicenſi ad Guntranum acceſſit, vixque ad conſpectum Regis admiſſus, donec eo precibus Antiſtitum victo, in gratiam Principis receptus eſt; Gregor. Turonenſ. Lib.8. c.27.

Eodem tempore Eulalius Comes Arvernenſis conqueſtus eſt apud Childebertum Regem de Tetradia conjuge, quæ ſpreto ipſius toro, Deſiderio Duci ſeſe conjunxerat, ſed inultus & deriſus receſſit; Gregor. Turonenſ. Lib.8. c.27. & 45.

Eodem anno compoſitis rebus Aquitaniæ, Guntranus Rex non ferens Septimaniam olim a Clodoveo armis tentatam, diutius Gothorum in poteſtate manere, bellum comparavit in Gothos: in ea expeditione præſto fuere Bituriges, Santones, Petrocorii, Engoliſmenſes ſingulis ſuis ordinibus per gentes, ſeu pagos more patrio diſpoſiti: in eadem expeditione navavit operam Nicetius Dux Arvernorum cum ſuis. Hoc bello Septimania a Francis late vaſtata, eis patuit Carcaſſo oppidum, ſed ſuborto inter oppidanos & milites tumultu, Terentiolus olim Comes Lemovicenſis lapide de muro percuſſus cecidit, cujus caput a corpore deciſum, & in urbem delatum trophæi in ſignum. Nemauſus armis oppugnata, ſed incaſſum, rebus infeliciter geſtis expeditio ſoluta: Nicetius Dux multis prædis actis, & caſtro quodam præter fidem direpto, ad ſuos fines rediit. Reccaredus Rex Gothorum ſuperatis Pyrenæis pagum Toloſanum armis vaſtavit, caſtrum cui nomen Caput arietis cepit, nec non Ugernum caſtrum Arelatenſe. His auditis Guntranus, amoto Calumnioſo cognomine Ægilanis, Leudegiſilum Ducem Arelatenſi provinciæ præpoſuit: ſed & Nicetius Dux Arvernorum copias diſpoſuit per urbes regionis præſidii cauſa. Hæc Gregorius Turonenſis, ex quo rem male geſtam ſatis intelligere licet: ſed ſi fides Iſidoro, inſignis eo bello de Francis victoria a Gothis reportata, quam Gregorius magna ex parte diſſimulavit. Lib.8. c.30. & 38.

Source : BIU Cujas

CAPUT XV.

Nicetius Arvernus Maſſylienſis provinciæ præfectus. Palladius Santonenſis Epiſcopus, ejus ſtemma, & vitæ ſanctitas. Is plures eccleſias conſtruit, & reliquias impetrat a Gregorio I. Infelix bellum adverſus Gothos Duce Deſiderio. S. Radegundis obitus. Ennodius Dux Turonum & Pictonum accipit & Ducatum Vici Julienſis & Benarnæ urbium. Vaſcones e Pyrenæi jugis in Aquitaniæ plana deſcendunt. Bellum adverſus Vaſcones Auſtrovaldo Duce. Vabrenſe caſtrum in Rutenis, pactio inter Guntranum, & Childebertum, de ea portione regni Chariberti, quæ olim Sigeberto ceſſerat. Burdegala, Lemovicum, Cadurcum, Benarnum, Begorra morganegibæ nomine traditæ Gaileſuintæ, & poſt eam Brunichildi. Brunichildis caſtrum in finibus Cadurcorum, ſylva Lecennæ in confinio Biturgium & Arvernorum, ubi amœna domus Brunichildis. Fronimius Bituricenſis Agathenſis Epiſcopus. Meroveus Pictavienſis Epiſcopus, ejus cura agri Pictavienſis cenſus emendatur, unde ſecuta levatio vectigalium.

ANNO DXC. Nicetius Arvernus Maſſylienſis provinciæ, & ceterarum urbium, quæ ad Childeberti ditionem in his partibus ſpectabant, præfectus eſt ordi-
Lib.8. c.43. natus; Gregor. Turonenſ.

Hoc anno Palladius Santonenſis Epiſcopus, cum ſub feſtum paſchæ e maris inſula, ad quam per dies quadrageſimæ ſolemnis ei fuit ſeceſſus orandi cauſa, rediret ad eccleſiam ſuam, ab Antiſtio reus factus, quod Fredegundis nuncii cogitantes in Hiſpaniam, ab eo clam ſuſcepti eſſent, & vix ei facta poteſtate ſubeundi eccleſiam ſuam, datis fidejuſſoribus ſe judicio ſiſti poſt diem feſtum apud Guntranum Regem, emenſis ſolemnibus paſchæ. Palladius, ut crimen elueret,
Lib.8. c.43. ſtetit coram Rege, & Antiſtio nihil probante, ad eccleſiam ſuam redire juſſus, dilata cognitione in tempus proximæ ſynodi; Gregor. Turonenſ. Hic Palladius
De glor. con- clariſſimo ortus fuit ſtemmate, nempe ex genere divitis Palladii; idem Turo-
feſſ. c.60. nenſ. *Qua de cauſa Palladius Pontifex civitatis* (Santonicæ) *qui ex genere quondam divitis Palladii deſcenderat, removere ipſum ſummo a loco nitebatur ſtudio*, &c. Idem pietatis ſtudiis multum commendatur, plures eccleſias ſuo ſumptu ædi-
Lib. de glor. ficavit, Santonis Baſilicam poſuit D. Eutropio primo Santonum Epiſcopo, &
mart. c. 56. & reliquias martyris in eam intulit ſolemni abbatum cœtu congregato, ædificavit
de glor. con- & Baſilicam Stephano protomartyri apud Santonas, aliam Petro & Paulo, Lau-
feſſ. c. 57. & rentio, & Pancratio, & eorundem ſanctorum reliquias a Gregorio I. Pontifice
4. de mirac. S. impetravit, quas in ea æde locaret, nec non & aliam baſilicam conſtruxit D. Mar-
Martin. c. 8. tino, & tranſtulit ſepulcrum S. Martini abbatis Santonici, diſcipuli Martini Tu-
Lib. 1. c. 3. ronenſis; quæ omnia collecta ſunt ex Gregorio Turonenſi, Fortunato, & Gre-
Lib. 5. ep. 50. gorio I. Pont.

Bello adverſus Gothos repullulante, Guntranus Albigam urbem Childeberto nepoti reddidit, ſorte eam ſe tueri poſſe diffiſus, quo Deſiderius Dux Toloſæ, qui in agro ejuſdem urbis res pretioſiores habebat, ſibi cavens ne haud impune eſſet, quod olim Sigiberti copias male affeciſſet, cum Tetradia uxore ab Eulalio Arvernorum Comite vi abducta, & rebus ſuis in fines Toloſanos ſeceſſit, & bellum comparavit adverſus Gothos, adſcito expeditionis ſocio Auſtrovaldo Comite: ſed prælio infeliciter geſto, ad Carcaſſonam urbem a Gothis cæſus eſt, cujus morte Auſtrovaldus adito Guntrano Rege, in ejus locum ſuffe-
Lib. 8. c. ult. ctus eſt; Gregor. Turonenſ.

Eodem anno Radegundis Regina in Pictavienſi monaſterio diem obiit ſu-
Lib. 9. c. 2. premum, non ſine magno luctu ſuorum, ei juſta fecit Gregor. Turon. teſtis ipſe.

Circa

Circa hoc tempus Ennodius, cum Turonum & Pictonum ducatum gereret, Vici Julienſis & Benarni urbium Ducatus acceſſione cohoneſtatus eſt a Childeberto Rege : ſed poſtulantibus Comitibus Turonenſi & Pictavienſi remotus eſt, & domum miſſus ; Gregor. Turonenſ. a quo idem Ennodius ex Duce vocitatur alio loco. Lib. 9. c. 7. Lib. 10. c. 19.

Eodem tempore Vaſcones e Pyrenæi jugis facto impetu, eam partem Aquitaniæ, quæ ad radicem Pyrenæi patet, tunc Novempopulonia dicta, crebris excurſionibus infeſtam habuere : adverſus quos ſæpius prælio tentato ab Auſtrovaldo Duce, ſuis finibus eos continere nequaquam licuit ; Gregor. Turonenſ. *Vaſcones vero de montibus prorumpentes in plana deſcendunt, vineas agroſque depopulantes, domos tradentes incendio, nonnullos abducentes captivos cum pecoribus, contra quos ſæpius Auſtrovaldus Dux proceſſit, ſed parvam ultionem exercuit ab eis.* Quam difficile fuerit bellum cum Vaſconibus, intelligere juvat ex eo, quod Chilpericum Regem eo nomine, quod eſſet terror Getarum & Vaſconum, utpote ſumma belli laude commendat Fortunatus: Lib. 9. c. 1. Lib. 9. c. 7.

Quem Geta, Waſco tremunt, Danus, Eſtio, Saxo, Britannus
Cum patre quos acie te domitaſſe patet.

Et proſperum armorum ſucceſſum adverſum Gothos Galactorio Comiti Burdegalenſi optat idem auctor: Lib. 10. c. 25.

Cantaber ut timeat Vaſco vagus arma paveſcat
Atque Pyrenæe deſerat alpis opem.

Anno DXCII. a Childeberto detecta gravis conſpiratio in ejus caput inita a Rauchingo, qui ſeſe Clotharii filium gloriabatur, Urſione, & Berthefredo, Rauchingus, cum e cubiculo regio pedem efferret, ferro ſublatus : Urſio, & Berthefredus accepto caſu Rauchingi fuga ſe proripuere ad Vabrenſe caſtrum, non procul a quo Urſio ſedem habebat : ſed copiis regiis circumſeſſi facile capti & cæſi; Gregor. Turonenſ. Vabrenſe caſtrum fuit vetus caſtrum in finibus Rutenorum, inſigne cœnobio ordinis S. Benedicti; de quo Odo Cluniacenſis : *Tum vero nobiles quoſdam pueros ad Vabrenſe cœnobium direxit, nam tunc regularis obſervantiæ fervor incaleſcebat, ut ſcilicet apud fraternitatem illam ſub norma regulari iidem pueri imbuerentur.* Illud poſtea a Joanne XXII. in epiſcopatum erectum. Lib. 9. c. 9. & 10. Lib. 2. de vit. S. Gerald. Aureliac. Comit. c. 6.

Anno DXCIII. ſuborta lite inter Guntranum & Childebertum ejus ex fratre nepotem de ea portione Regni Chariberti, quæ olim Sigeberto ceſſerat, & a Childeberto ipſius filio vindicabatur, ſolemni pactione apud Andeliacum habita, inter cetera convenit, ut Melodunum Sylvanectis pro duabus partibus, Pictavis, Turonum, Abrincantum, vicus Julienſis, Conſerannis, Lapurdo, ſive Baiona, & Albiga in Childeberti jura concederent : de Burdegala vero Lemovico, Cadurco Benarno, & Begorra, quæ olim a Chilperico Gailefuintæ conjugi, tam dotis, quam morganegibæ ſeu doni matutini nomine traditæ fuerant, & poſt infelicem ejus exitum, Guntrani Regis judicio ad Brunichildem ejus germanam pervenerant, ita convenit, ut Cadurcum cum ſuis finibus jure dominii in poteſtate Brunichildis remaneret, cetera vero oppida ſupra memorata Guntranus quoad viveret penes ſe haberet, itaut ejus morte redirent ad Brunichildem & Childebertum ejus filium. Hujuſce pactionis exemplum extat apud Gregor. Turonenſ. Hæc Brunichildis, dum Cadurcenſem tractum hoc jure teneret, in ejus finibus caſtrum ædificavit, quod de ipſius nomine dictum eſt, Caſtrum Brunichildis, vulgo *Burniquel*, perantiquo Vicecomitatus titulo inſigne : eadem & eleganti opere domum conſtruxit in finibus Biturigum, & Arvernorum in ſylva Leccenna nomine; Aimoin. *Eſt in ea*, loquitur de Aquitania, *& ſylva* Lib. 9. c. 11. Lib. 1. c. 4.

Source : BIU Cujas

vocabulo Leccenna non contemnendæ magnitudinis, Biturigibus atque Arvernis confinis, in qua usque hodie ostenditur lapidea domus Brunichildis Reginæ quondam Francorum, amœno satis, ut nos quoque aspeximus, sita loco, nam fluviolus eam præterfluens irrigua a latere efficit prata, messesque a fronte oppositæ cinguntur, sylva venationi congrua.

Per id tempus Fronimius Bituricensis municeps, nescio qua de causa abjecta patria, cum in Septimaniam venisset, a Liuna Rege Gothorum benevole acceptus est, & Agathensis Episcopus ordinatus : sed postea a Leunigildo sede sua pulsus, ad Childebertum transiit, & morte Deutherii Vencionensis Episcopi in ejus locum suffectus est; Gregor. Turonens. Lib.9. c.10.

Sub idem tempus Childebertus hortatu Merovei Pictavensis Episcopi descriptores misit Pictavum Florentianum majorem-domus, & Romulfum comitem palatii, ut totius territorii census instauraretur & peræquaretur ad eum modum, quo solebat imponi tempore Sigeberti Regis: ex quo factum est, ut multi, qui prægravabantur, levarentur, & deinceps vectigalia pro modo pradiorum indicerentur ; Gregor. Turonens. Meroveus iste Pictavensis Episcopus fuit vir sanctitatis eximiæ, eoque nomine dignissimum Hilarii discipulum eum nuncupat idem Turonensis alio loco : *Actum est enim hoc per festivitatem sancti Patroni, in qua Meroveus Pictavus Antistes aderat, non immerito Hilarii beatissimi discipulus prædicandus.* Lib.9. c.30. Lib. 2. de miracul. S. Martin.c.44.

CAPUT XVI.

Gemina synodus Pictavensis adversus Chrodieldem & Basinam regias puellas professas monasterii Pictavensis celebrata a Gundegisilo Burdegalensi Archiepiscopo & provincialibus. Porcharius abbas S. Hilarii Pictavensis. Macco Comes Pictavensis. Sutellius Burdegalensis Episcopus. Vincti Arvernenses non sine miraculo soluti. Ecclesiis Arvernæ urbis reliqua vectigalium a Childeberto remissa. Tetradia uxor Eulalii Comitis Arvernensis adulterii damnata in synodo. In eadem Eulalius Comes damnatus ob matricidium. Joannes Eulalii Comitis filius in clericum ordinatur ab Innocentio Rutenensi Episcopo. Basina & Chrodieldis absolutæ in Metensi synodo. Judicium adversus Vaddonis liberos. Præstigiator Bituricensis ab Aurelio Anicensi Episcopo prehensus. Sulpitii Bituricensis obitus. Eustasius ei succedit. Aredii obitus, ejusdem testamentum, adhibita clausula codicillari. Incendium Lemovicum urbis. Meroveus Pictavensis Episcopus obiit successore Platone.

Anno DXCIII. Chrodieldis filia Chariberti Regis, & Basina filia Chilperici virginitatem professæ sub Radegunde in monasterio S. Crucis Pictavensis, iratæ in Audoveram abbatissam, quasi durius, quam par esset, cum iis ageretur, monasterii septis erupere cum quadraginta & amplius virginum stipatu, & Guntramum adiere conquerentes de iniquiori tractatione : sæpius monitæ ut ad monasterii claustra redirent, cum non parerent, in synodo Pictavis habita in Basilica S. Hilarii excommunicatæ sunt a Gundegisilo Burdegalensi Episcopo, cum provincialibus Nicasio Engolismensi, Saffario Petrocoricensi, Meroveo Pictavensi : sed regiis virginibus de excommunicationis nota indignantibus, irruente manu armatorum Episcopi graviter cæsi, itaut vix fuga se eripuerint. Abbatissa e monasterio ejecta : pro puellis, Meroveus Episcopus per Porcharium abbatem S. Hilarii legatione instituta apud Gundegisilum Metropolitanum & comprovinciales, interceſſit ut virgines reciperentur in communionem ad cautelam, seu interim, quoad venirent in synodum delicti eluendi causa : sed non obtinuit.

nuit. Hanc ob causam collecta secunda synodus Pictavis ex Episcopis utriusque tetrarchiæ Guntrani, & Childeberti: nempe e regno Childeberti convenere Gregorius Turonensis, Ebregisilus Agripinensis, & Meroveus Pictavensis: e ditione Guntrani Gundegisilus Burdegalensis, & provinciales Coepiscopi: Macconi Comiti Pictavensi imperatum, ut præsto esset patribus synodi, & quæ decernerentur, manu militari, si res postularet, exequeretur. In hac synodo regiæ virgines sæpius monitæ, ut admissorum veniam poscerent ab abbatissa, & ad monasterium redirent, sed non audientes (adeo regios spiritus etiam in teneriori sexu refrenare difficile est) iterum excommunicationis pœna multatæ. Abbatissa vero de objectis absoluta, & monasterio ac dignitati restituta; Gregor. Turonens. Lib. 9. c. 41. 43. lib. 10. c. 15. 16. & 17.

Eodem anno Gundegisilus Burdegalensis Episcopus vita migravit successore Sutellio, qui & hoc ipso anno Romam adiit, & simul cum Gregorio I. Pontifice subscripsit privilegio Monasterii S. Medardi Suessionensis, quod legitur in calce epistolarum ejusdem Gregorii: de eo, quod miror, silet auctor Galliæ Christianæ. Lib. 12. epist. .. in fin.

Anno DXCIV. vincti carcere apud Arvernos noctu non sine miraculo solutis vinculis, & patefactis ostiis custodiæ, ecclesiam petierunt de liberatione Deo gratias acturi: cumque Eulalius Comes eos gravioribus catenis vinctos in carcerem retrudi jussisset, hæ illico quasi vitrum fragile comminutæ, quo commoto Eulalio Comite, intercedente Avito Arvernorum Episcopo hi liberi dimissi sunt; Gregor. Turonens. Lib. 10. c. 29. v. Fortunat. lib. 3. c. 24.

Eodem anno Childebertus ecclesiis & monasteriis ac clericis universis Arvernæ urbis reliqua vectigalium remisit, ne difficultate & cura solvendi, sacro ab officio revocarentur; Gregor. Turonens. Lib. 10. c. 7.

Eodem anno Tetradia uxor Eulalii Comitis iterum discessit a viro, & rediit ad Desiderium Ducem, ex quo liberos suscepit: hac de re adulterii, & rerum amotarum postulata in synodo hac de causa instituta, & judicio synodi damnata in quadruplum, & liberi ex Desiderio procreati adulterini & illegitimi judicati: ei tamen permissum in Arvernos secedere, & propriis facultatibus uti frui; Gregor. Turonens. Lib. 10. c. 8.

Idem scribit eodem loco Eulalium Comitem excommunicatum ob matricidium a Cautino Arvernorum Episcopo: sed hoc potius videtur referendum ad Avitum, qui successit Cautino.

Per hoc tempus quoque Joannes Eulalii Comitis filius ab Innocentio Rutenorum Episcopo in clericum ordinatus, & disciplinæ causa ejus archidiacono traditus, ea abstinentia & demissione victitavit, ut non alio pane quam hordeaceo, non alio poculo quam aquæ, nec alio jumento, quam asino uteretur; Gregor. Turonens. Lib. 10. c. 8.

Eodem anno Basina & Chrodieldis excommunicationis pœna solutæ in Metensi concilio adversus Ægydium Rhemensem Episcopum celebrato, & Pictavum revocatæ: Basina scilicet in monasterium, Chrodieldis in domum, quæ fuerat Vaddonis majoris domus Rigunthis unius e fautoribus Gundobaldi; Gregor. Turonens. Lib. 10. c. 20.

Vaddonis liberi, a Maccone Comite Pictavensi rei acti ob varia latrocinia & cædes patratas in finibus Pictonum, Childebertum adiere, & ejus gratiam demereri conniti sunt, oblato gladio & cingulo auro & gemmis adornato: sed comprehensi & equuleo subditi, thesauros detexere, quos pater subripuerat e spoliis Gundobaldi: natu major capite multatus, junior exilio; Gregor. Turonens. Lib. 10. c. 21.

Per hoc tempus præstigiator quidam patria Bituricensis, Christum se profitens, adjuncta sibi muliercula, quam Mariam vocitabat, Arelatensem provinciam, & Gabalitanum pagum pererravit, magicis artibus futura præcinens, & plebi illudens. Inde cum in Vellaunorum fines perveniisset ingenti plebis caterva stipa-

Source : BIU Cujas

tus, & Aurelio Anicienſi Epiſcopo bellum denunciaſſet, ſubmiſſis ab eo percuſſoribus, & uno ex his ſpecie adorandi inclinante apprehenſus, & ferro jugulatus;
Lib. 10. c. 25. Gregor. Turonenſ.

Anno DXCV. vita migravit Sulpitius Bituricenſis Epiſcopus, inque ejus locum ſuffectus Euſtaſius ex diacono Auguſtodunenſi; Gregor. Turonenſ. ejus me-
Lib. 10. c. 26. moria annuo ſolemni colitur ſexto decimo calendas februarii.

Eodem anno deceſſit Aredius abbas Lemovicenſis vitæ ſanctitate clariſſimus, prius condito teſtamento, quo ſanctiſſimos Antiſtites Hilarium & Martinum re-
Lib. 10. c. 29. rum ſuarum hæredes inſtituit; teſte Gregorio Turonenſi: ejus teſtamenti exem-
& de vit. pat. plar ex chartulario eccleſiæ S. Martini Turonenſis apud me extat, ſolemni clau-
cap. 17. apud ſula codicillari munitum in hæc verba: *Quod teſtamentum noſtrum ſi caſu jure*
Surium 1. *civili, aut prætorio, aut cujuſlibet legis novellæ conſcriptione, vel veteris valere*
octobr. *non potuerit, ad vicem codicillorum & omnium ſcripturarum, quæ firmitate conſiſtunt, valere jubemus.* Eo agente in extremis conclamavit mulier energumena ſanctos martyres & confeſſores Galliæ celebriores ad Aredii exceſſum convenire;
Lib. 10. c. 29. teſte Gregorio Turonenſi: *Currite cives, exilite populi, exite obviam martyribus, confeſſoribuſque, qui ad exceſſum beati Aredii conveniunt, ecce adeſt Julianus a Brivate, Privatus ex Mimate, Martinus a Turonis, Martialiſque ab urbe propria, adeſt Saturninus a Toloſa, Dionyſius ab urbe Pariſiaca*, &c.

Eodem anno Lemovicum oppidum gravi flagravit incendio, non ſine cæle-
Lib. 10. c. 36. ſti vindicta, ob violatum publice cultum diei dominicæ; Gregor. Turonenſ.

Circa hæc tempora Meroveo Pictavienſi Epiſcopo demortuo, Plato e Tu-
Lib. 10. c. 20. ronenſi eccleſia ſucceſſor lectus a Childeberto Rege, præſente Gregorio Turonenſi, de quo Fortunat. Ejuſdem dum adhuc eſſet archidiaconus Gregorii Tu-
Lib. 5. c. 49. ronenſis, meminit ipſe Gregorius.

Source : BIU Cujas

RERUM AQUITANICARUM.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

S. Goar Aquitanus Treverenſem diœceſim illuſtrat. Deſiderius Aquitanus Antiſſiodorenſis Epiſcopus. Vaſcones domiti. Genialis Dux eis impoſitus. S. Valericus Arvernus monachus Luxovienſis. Arnulfus Metenſis Epiſcopus filius Arnoaldi Ducis Aquitaniæ. Apollinari Bituricenſi Epiſcopo ſuccedit Auſtregiſilus. Sadregiſilus Dux Aquitaniæ a Dagoberto flagris cæſus & barbæ raſione dehoneſtatus. Euſebius Cadurcenſis Epiſcopus ab oppidanis nefarie occiſus. Palladius & Seducius Epiſcopus Eluſanus, pater & filius rebellionis Vaſconum conſcii. Ayghinan Dux Vaſcenum. Auſtregiſilo ſuccedit Sulpitius ex archidiacono. Synodo Rhemenſi interfuere Sulpitius & alii Aquitaniæ Epiſcopi. Leontius Santonenſis Epiſcopus, apud eum exulat S. Maclovius ſede ſua pulſus.

Nno dc. Goar Aquitanus vitæ ſanctitate claruit. Hic natalibus clarior patre Georgio, matre Valeria, relicta patria, ſtudio melioris vitæ in Trevirenſem diœceſim ſeceſſit, & in Trigorio pago oratorium conſtruxit, permiſſu Felicis tum Trevirenſis Epiſcopi, ubi jugibus precibus, jejuniis, & hoſpitalitatis officiis vitam exegit: ac de eo narratur ſingulare, quod quotidie ſanctiſſimum miſſæ ſacrificium pro ſtatu eccleſiæ celebrarit: ejus vitam ſcripſit Vandelbertus apud Surium. Ejuſdem meminere Regino, & Sigebertus. Tom. 4. jul. 6. in chronic. ad ann. 600.

Eodem anno Angario Antiſſiodorenſi Epiſcopo ſucceſſit Deſiderius, ortu Aquitanus vir nobiliſſimus, adeo pius & munificus in eccleſiam, ut pleraſque Burgundiæ & Aquitaniæ eccleſias bonis ſuis auxerit; auctor chronic. Altiſſiodorenſ. Ad ann. 600.

Anno dcii. cum Vaſcones crebris incurſionibus Aquitaniam infeſtam haberent, conjunctis armis a Theodeberto Rege Auſtraſiæ, & Theodorico Rege

Source : BIU Cujas

Burgundionum bello petiti, ac feliciter edomiti, & vectigales facti. Genialis
Cap. 21. Dux eis impositus, qui per tempus eos in obsequio continuit; Fredegarius: *Eo anno Theodobertus & Theodoricus exercitum contra Wascones direxerunt, ipsosque Deo auxiliante dejectos suæ dominationi redigunt, & tributarios faciunt, Ducem super ipsos nomine Genialem instituunt, qui eos feliciter dominavit.* Idem
Lib. 3. c. 89. Aimoinus: *Eo tempore Theodobertus, ac Theodoricus Wascones domuerunt, Ducemque super eos nomine Genialem instituerunt.*

Circa annum DCXX. vitæ sanctitate claruit Valericus patria Arvernus, ex
Tom. 2. 1. april. pastore ovium monachus Luxovienſis, & B. Columbani discipulus, ac fundator cœnobii in pago Ambianensi: ejus gesta extant apud Surium.

Hac tempestate claruit Arnulfus Dux, & postea Metensis Episcopus, filius Arnoaldi Ducis Aquitaniæ: huic Clotharius II. Dagobertum filium instituendum tradidit.

Anno DCXXII. mortuo Apollinari Bituricensi Episcopo, in ejus locum successit Austregisilus. Hic Biturigibus natus, patre Gundino, in comitatu Guntrani Regis educatus, & apud eum mapparii functus officio, quod respondet nostrati *maistre d' hostel*, ope Ætherii Lugdunensis Episcopi, impetrata e curia missione in diaconum initiatus ab Aunario Antissiodorensi Episcopo, tum ab ipso
Tom. 3. 20. maii. Ætherio in presbyterum, & abbatem cœnobii B. Nicetii, tandem hoc anno mortuo Apollinari in ejus locum suffectus: ejus vita est apud Surium.

Sub annum DCXXIV. Sadregesilus fuit Dux Aquitaniæ sub Clothario II. & consiliorum summam tenuit apud eum. Hic cum in Dagobertum Clotharii filium paulo asperior esset, quam par esset, Dagobertus id ægrius ferens, arrepta occasione secessus patris in sylvam venatus causa, Sadregisilum ad epulum invitatum, & verbis male acceptum, flagellis cædi & barbæ rasione deturpari jussit: quam ob rem patris indignationem pertimescens, confugit in ædiculam martyrum Dionisii & sociorum, quæ nuper cervo se persequente tutissimum asylum fuerat: a Rege missi, ut eum sacra ab æde avellerent, divino numine gradus morante, a cellæ aditu arcentur: re audita Rex sentiens divini numinis potestatem, veniam indulsit filio. Dagobertus rerum potitus, beneficii memor augustissimum Dionysio templum exædificavit, & multis latifundiis ditavit: hoc iniquior, quod
Lib. 4. c. 17. c. 6. 7. & seq. Lib. 1. Chr. hanc basilicam aliarum totius Galliæ eccl.esiarum spoliis adornavit, & inter cetera æreas valvas Basilicæ Hilarii Pictavienſis eo transtulit; Aimoinus, & Anonymus scriptor gestorum Dagoberti, & Regino.

Eodem anno Ursicino Cadurcensi Episcopo mortuo successit Eusebius. Hic post septimum annum episcopatus nefarie occisus a quibusdam oppidanis: cædis auctores alii capite cæsi, alii in exilium deportati, alii perpetua servitute damna-
In actis S. Desiderii. ti, judicio Dagoberti; Sanctorale Cadurcense: *Decesserat enim tunc temporis Eusebius Ursicini successor, qui septem vel amplius annis pontificio jure optime gubernato, a perfidis & sceleſtis illius civitatis incolis interemptus est, quod facinus Dagobertus Rex impunitum non reliquit, nam alios capite truncari, alios in exilium mitti, alios perpetua ob hoc servitute, quod in hunc usque diem observatur, condemnavit.* Hujus cædis patratores fuisse lanios fertur, & in perpetuum admissi pudorem cultri lanii die solemni D. Stephani ad utrumque latus altaris Cadurcensis Basilicæ ab his proponuntur: alii hunc casum referunt ad Rusticum Eusebii successorem, de quo idem narratur.

Anno DCXXVI. Vascones rursus adversus Clotharium II. rebellarunt, qua de re Palladius, & Seducius Elusanus Episcopus ejus filius, rei facti sunt quasi defectionis conscii, postulante Ayghinane Duce, qui jam Geniali successerat in
Cap. 54. ducatu Vasconum; Fredegarius: *Eo anno Palladius ejus filius, & Seducius Episcopus Elusanus* (sic restituendum pro Tholosanus) *incusante Ayghinane Duce, quod rebellionis Wasconorum fuissent conscii, exilio retunduntur.* Aynanum
Lib. 4. c. 14. vocat Aimoinus: *Eo anno Palladius quidam, ejusque filius Sedocus Elusatium Episco-*

Source : BIU Cujas

Episcopus incusante Aynano Duce, quod rebellionis Wasconum fuissent conscii, in exilium traduntur.

Anno DCXXVII. Austregisilus Bituricensis Episcopus vitæ sanctitate claret in Gallia, & sub eo Sulpitius ejus archidiaconus; Sigebertus: *Florebant in Galliis Austregisilus Bituricensis Episcopus, & sub eo Sulpitius.* Hic cum adhuc esset archidiaconus Clotharium II. gravi febris æstu curavit, impenso septem dierum jejunio; Aimoinus. An ann. 678. Lib. 4. c. 16.

Sub annum DCXXX. mortuo Austregisilo successit Sulpitius ejus nominis II. ex ejus archidiacono. Hic patria Biturix, claris parentibus editus, in Comitatu regio enutritus, & ab Austregisilo consensu Theodorici Regis in clericum institutus: ea enim ætate in Gallia nobiliores adolescentes non ordinabantur in clerum absque consensu Principis, ex conc. Aurelianens. I. can. 4. tum docendi munere functus, & per gradus ad archidiaconatum promotus, in castris Clotharii II. Abbatis functus officio, quod fuit officium archicapellani sacri palatii: mortuo demum Austregisilo huic successit Sulpitius, & primam Aquitaniæ sedem obtinuit, ut scribit auctor ejus vitæ apud Surium. Tom. 1. januar. 17.

Eodem anno celebrata est synodus Rhemensis præside Sonnatio Rhemensi Episcopo, cui interfuere clariores Episcopi Aquitaniæ, Sulpitius Bituricensis, Senocus Elusensis, Leontius Santonensis. Cæsarius Arvernensis, Verus Rutenensis, Agricola Gabalensis, Constantius Albiensis, Namatius Ecolismensis, Rusticus Caturcensis, Audericus Ausciensis, Emmo Arisitensis, Joannes Pictavensis; ex Flodoardo, & Baldrico Noviomensi. Lib. 1. Remens. hist. c. 5. Lib. 1. c. 14.

Leontius iste Santonensis Episcopus Maclovium Episcopum Britannia pulsum, & in Gallia exulantem, comiter excepit, eique sedem ad habitandum & alimoniam præbuit, ac demum ecclesiam ei concessit in villa, cui olim nomen fuit Breum, ut liquet ex vita S. Maclovii apud Surium. Hic posuit ædem Bibiano suo decessori, de qua Fortunatus: incautius cum Leontio Burdegalensi eum confudit Baronius. Tom. 6. 15. nov. Lib. 1. c. 12. Tom. 7. annal. ad ann. 566. n. 19.

CAPUT II.

Aquitania cum pago Tolosano a Dagoberto tribuitur Ariberto fratri. Vascones ab Ariberto in ditionem redacti. Amandus Aquitanus Trajectensis Episcopus evangelium prædicat apud Vascones. S. Rictrudis filia Hernoldi Vasconis mortuo viro velata in monasterio Marcianensi.

Anno DCXXXI. Clothario II. mortuo, Dagobertus ejus filius rerum summa potitus, Ariberto fratri Aquitaniam a Ligeri flumine ad Pyrenæum saltum usque, & cum ea Novempopulaniam, quæ tunc primum dici cœpit Vasconia, in sortem regni concessit: ejus ditioni contributus pagus Tolosanus, ita ut titulo regio careret. Aribertus hac sorte contentus sedem suam posuit Tolosæ, quæ fuerat regia Gothorum; Fredegarius: *Cumque regnum Clotharii tam Neptrici* (l. neustriæ) *quam Burgundiæ a Dagoberto fuisset præoccupatum, captis thesauris & suæ ditioni redactis, tandem misericordia motus consilio sapientum usus, citra Ligerem & limitem Spaniæ, qui ponitur partibus Wasconiæ seu & montes Pyrenæos, pagos & civitates fratri suo Chariberto ad transagendum, quod ad instar privato habitu ei vivendum potuisset sufficere, noscitur concessisse, pagum Tholosanum, Caturcinum Agennensem, Petrocorium, & Santonicum, vel quod ab his versus montes Pyrenæos excluditur hoc tantum Chariberto regendum concessit, quod & per pactionis vinculum strinxit, ut amplius Aribertus nullo tempore ad-* In chronic. cap. 57.

Source : BIU Cujas

Lib.4. c.17. *versus Dagobertum de regno patris repetere præsumeret, Aribertus sedem Tolosanam eligens regnat in parte provinciæ Aquitanicæ.* Idem Aimoinus: *Post Clotharii junioris obitum Dagobertus filius Aribertum fratrem ex parte consortem regni fecit, collataque ei provincia, quæ a ripa Ligeris Wasconiam versus extenditur, usque ad Pyrenæi juga montis, qui Galliam ab Hispania disterminat, pactum etiam cum eo scripto pepigit, ut privato contentus habitu, nil amplius de paterno sperare deberet regno. Qui ubi potestatem adeptus est, sedem regni Tolosam eligens, sensu non ut putabatur tardus, verum natura acris ad obeunda negotia statim ingenio suo materiam invenit.* Idem scriptor gestorum Dagoberti, & Hugbaldus in vit. S. Rictrudis apud Surium, & Regino abbas. Aribertum tamen Regem Aquitaniæ vocat Aimoinus, ubi narrat Dagoberti filium ex Ragnetrude a B. Amando baptizatum præsente patre, & Ariberto Aquitaniæ Rege. Per hæc tempora vitæ sanctitate claruit Enymia Clotharii II. filia, & Dagoberti soror: ea cum ad nuptias expeteretur, impetrata a Domino lepra ob virginitatis præsidium: tandem annuente Dagoberto in territorio Mimatensi, monasterium virginum de suo nomine dictum fundavit, in quo ab Isero Mimatensi Episcopo virginum abbatissa solemni ritu consecrata; ex vita ejus M. S. ejus memoria colitur XII. octobris, ut refert Usuardus, eo deceptus, quod Emmiam vocat, & Clodovei filiam credidit.

Cap. 16. Tom. 3. 12. maii. 1. Chronic. Lib.4. c.20.

Aribertus tertio anno Principatus, qui incidit in annum DCXXVI. totam Vasconiam in ditionem redegit, & tetrarchiæ fines propagavit; Fredegarius: *Post annos tres postquam regnare cœpisset totam Wasconiam cum exercitu superat, suæ ditioni redigit, aliquantulum largius regni sui spatium fecit.* Idem Aimoinus: *Anno enim tertio postquam regnare cœperat, totam Wasconiæ terram subegit, atque regnum suum latius effecit.*

Cap. 57. Lib.4. c.17.

Hoc tempore sanctimoniæ nomine claruit Amandus Trajectensis Episcopus. Hic natus in Aquitania ex pago Berbantico, patre Sereno, matre Amantia clarissimis parentibus. Hic primum asceticam vitam duxit in Ogia insula littoris Aquitanici. Tum Turones profectus ad D. Martini in clericum ibi ordinatus. Inde Bituriges transiens ab Austregisilo tum Episcopo Bituricensi, & Sulpitio ejus archidiacono susceptus, cellam sibi ædificavit, in qua exactis decem & quinque annis, tandem Trajectensis Episcopus ordinatus, accepta missione prædicandi apud gentes, penetravit in Vasconiam, gentem superstitionis & auguriorum studio adhuc irretitam, & apud hanc evangelium diutius prædicavit, sed minori successu; auctor ejus vitæ apud Surium: *Nec multo post cum a fratribus, quos ob animarum curam per diversa reliquerat loca, rogaretur ut eos præsentia sua visitaret, & ut verbi sacri pabulo reficere dignaretur, tandem prece accepta pervenit ad eos, audivitque ab eis gentem, quam Vacceiam appellavit antiquitas, quæ nunc vulgo nuncupatur Vasconia, nimio errore deceptam, ita ut auguriis, vel omni errori dedita, idola etiam pro Deo coleret, quæ gens circa Pyrenæos saltus per aspera atque inaccessibilia diffusa erat loca, fretaque agilitate pugnandi frequenter fines occupabat Francorum. Vir autem domini Amandus eorum miseratus errorem, enixe elaborare cœpit, ut eos a diaboli revocaret servitio.* Idem Notgerus in vita sancti Landoaldi, & in vita S. Rictrudis apud Surium.

Tom.1.febr. 6. Tom. 2. 19. martii, & tom. 3. 12. maii.

Eadem tempestate Adalbaldus Dux e Francis unus, in Vasconiam profectus Rictrudem puellam filiam Hernoldi clarissimi & fortissimi viri cognomento nobilis, e gente Vasconum duxit uxorem, de qua domum deducta suscepit filium masculum nomine Maurontum, & tres filias Closendem, Eusebiam, & Adalsendem. Cum forte rerum privatarum causa in Vasconiam rediisset, insidiis æmulorum ejus nuptias ægerrime ferentium oppressus est. Mortuo viro Rictrudis B. Amandi consilio sacrum velum assumpsit, & sanctissimam in Marcianensi cœnobio vitam exegit: ejus vitam scripsit Hugbaldus apud Surium, & Auberus Miræus ex chronic. M. S. Marchianensi, Meyerus ejusdem meminit.

Tom. 3. 12. maii. In chron. ordin. S. Benedict. c. 20. An ann. 661.

CAPUT

CAPUT III.

Desiderius ex præfecto ærarii Cadurcensis Episcopus. Conditiones ecclesiæ, notatio nominis. Goericus Aquitanus Metensis Episcopus. Eligius Lemovicensis ex aurifice Lemovicensis Episcopus. Solemniacensis monasterii apud Lemovices fundator. Modoaldus Aquitanus Trevirensis Episcopus. Haimeranus etiam Aquitanus Ratisponensis Episcopus.

Anno VIII. regni Dagoberti, qui incidit in annum Do. DCXXXIX. Rustico Cadurcensi Episcopo ab oppidanis quibusdam immaniter cæso, ei judicio Dagoberti suffectus Desiderius defuncti germanus, & ad ejus ordinationem invitatus Sulpitius Bituricensis Episcopus, ut patet ex indiculo Regis, qui actis ejus vitæ M. S. insertus est. Hic Obrege natus, quod dicitur oppidum Aquitaniæ situm in confinio Narbonensis provinciæ, clarissimis parentibus Salvio & Archenefreda: duo ei fuere fratres, Rusticus & Syagrius. Hic litterarum maxime Romanarum legum studiis institutus, quas ob dotes a Clothario II. in comitatum, intimis ejus consiliis adhibitus, & fisci regii præfecturam emeruit, quo in officio magna cum laude se gessit. Inter epistolas Desiderii, quas edidit Canisius, legitur Epistola Bertegysili abbatis Desiderio Thesaurario. Syagrius Albigensem Comitatum, & Massyliæ urbis præfecturam multis annis gessit, quo præmortuo Desiderius utramque militiam adeptus. Rustico quoque cæso, ut dixi, Desiderius ei in episcopatu successit. Hic basilicam S. Stephani, qua hodie forma existit, a fundamentis extruxit, & rebus suis dotavit, quo nomine conditiones ecclesiæ recens a se conditæ commendavit Dagoberto in epistola quadam: *Qua de re salutationis obsequio, eo quo decet honore prælato, quæso ut conditiones Cadurcæ ecclesiæ, cui Deo auctore ex jussu vestro præsedeo, pro divino respectu, vel justitiæ contemplatione integra mercede studeatis habere*, &c. Et idem in alia epistola Grimoaldo majori-domus: *Conditiunculas etiam ecclesiæ nostræ, & pauperum suorum singulari mercede studete habere, easque per omnia habere commendatas.* Et in epistola ad Chlodulfum: *Conditiones patroni vestri beati Stephani, cujus administrationem gerere videor, habete receptas, & per omnia commendatas.* Conditiones ecclesiæ vocat res, quibus dotata & instructa erat: conditio accipitur pro dote ecclesiæ, quia certis conditionibus & legibus dos a fundatore adscribitur. Hoc sensu in capit. *nulli, de rebus ecclesiæ alien.* alienationis verbo *continetur* conditio, idest alienatio seu traditio solemnis, quæ fit ecclesiæ condendæ & dotandæ causa. Condita basilica Desiderius monachos qui sacra facerent imposuit: ante eum nullum fuit monasterium, neque monachorum institutum notum in hac urbe, si fides gestis ejus vitæ: tamen abbatis Cadurcensis meminit Gregorius Turonensis, quo præfectum monachorum intelligere occurrit, etsi abbatis nomen commune sit & præposito ecclesiæ sæcularis. Ad eum extant epistolæ Constantii Albiensis, Veri Rutenensis, Galli Arvernensis, & Sulpitii Bituricensis Episcoporum.

Tom. 5. antiq. lection.

Epist. 9.

Epist. 8.

Lib. 7. c. 30.

Hoc tempore Aquitaniam illustravit Goericus cognomine Abbo, patria Aquitanus, Arnulfo Metensi Episcopo propinquus & successor in episcopatu, ut liquet ex ipsius Goerici & Arnulfi vitis apud Surium: nempe ex gente Ansberti senatoris avi Arnulfi prognatus fertur. Hujus amicitiam jam olim in comitatu Clotharii II. contractam coluit Desiderius, ut testatur ipsemet in epistola ad Abbonem Papam, quod erat cognomen Goerico: *Optarem frequenter si possibilitas arrideret sacris vestris interesse colloquiis, ut sicut nos sub sæculi habitu in*

Tom. 4. august. 16. tom. 7. sept. 19.

Epist. 9.

Source : BIU Cujas

contubernio ſereniſſimi Clotharii Principis mutuis ſolebamus relevare tabellis ; ita jam nunc illa ad plenum depoſita vanitate dulcia liceret Chriſti nominare præcepta.

Eodem tempore vitæ ſanctitate claruit Eligius patria & ipſe Aquitanus, ex Catalacenſi oppidulo ſexto a Lemovico urbe milliario, natus patre Eucherio, matre Teorigia, ab Abbone Lemovicino aurificinam edoctus, artis fama notus Clothario II. auro a Rege tradito in opus unius ſellæ, alteram ex eo conflavit, ſingulari artis & fidei argumento. Hic monaſterium conſtruxit in villa Solemniaco apud Lemovices, & in eo collegit centum quinquaginta monachos ſub regula B. Columbani: condidit & Lutetiæ propriis in ædibus monaſterium ſacrarum virginum, quibus B. Auream abbatiſſam præpoſuit: inſtauravit & ibidem baſilicam S. Martialis: tandem Noviomenſis Epiſcopus ordinatus, poſt epiſcopatum in patriam rediit, ſtudio viſendi Solemniacenſis monaſterii, & Bituricas tranſiens oravit in æde S. Sulpitii, & rurſus ſalutatis fratribus per Bituriges ad ſuam civitatem iter relegit, & vinctos in cuſtodia nube ſubtectus viſitavit, ejus acceſſu patuere cuſtodiæ, & vinctorum catenæ ſolutæ: idem per revelationem agnovit obitum Simplicii Lemovicenſis Epiſcopi, & Felicem ei futurum ſucceſſorem. Hæc Audoenus Rothomagenſis Epiſcopus in vita Eligii, Jonas in vita S. Euſtaſii abbatis Luxovienſis apud Surium, Aimoinus, auctor vit. Dagoberti, Sigebertus. Eligium & Sulpitium Bituricenſem Epiſcopum, & ordinatorem ſuum primores inter amicos coluit Deſiderius Cadurcenſis Epiſcopus, ut ipſemet ſignificat in epiſt. ad Dadonem Epiſcopum, qui Audoenus eſt: *Maneat priſtina inter nos, atque illum tuum immo noſtrum Eligium inconvulſa caritas, indisjuncta ut fuit quondam fraternitas, mutuis nos juvemus precibus, ut quemadmodum in aula terreni Principis ſocii fuimus, ita in illo ſuperni Regis cæleſti palatio ſimul vivere mereamur, & licet de noſtro collegio duos jam amiſerim germanos, habemus pro his venerabilem Paulum* (iſte fuit Virdunenſis Epiſcopus) *nec minus prædicabilem meritis Sulpicium.*

Tom. 6. decembr. 1. & tom. 2. 29. mart. lib. 4. cap. 16. c. 20. Ad ann. 637. Epiſt. 10.

Eodem tempore claruit & Modoaldus Trevirenſis Epiſcopus ex inclyta Aquitanorum proſapia, ut ſcribit auctor ejus vitæ apud Surium: ei fuere duæ ſorores, Itta Pipini Ducis conjux, ex qua ſuſcepti Grimoaldus major-domus ſub Sigeberto, Gertrudis, & Begga, quæ nupſit Anſigiſo Duci, altera Severa, quæ Deo ſe dicavit.

Tom. 3. 12. maii.

Circa id temporis Haimeranus, Pictavienſi urbe in Aquitania oriundus, in Germaniam migravit, propagandæ fidei cauſa, & a Theodone Bavariæ Duce humaniter ſuſceptus, & Ratiſponenſis Epiſcopus impoſitus: ejus vitam legere eſt apud Surium, & Caniſium.

Tom. 5. ſept. 22. tom. 2. antiq. lect.

CAPUT

CAPUT IV.

Ariberti Principis Aquitaniæ obitus, ejus morte Aquitania redit ad Dagobertum. Barontus filius Beraldi olim Ducis Aquitaniæ. Hildemarcha abbatissa Burdegalensis. Cœnobium Mollispeci in finibus Biturigum fundatur a Dagoberto. S. Sigiranus primus abbas hujusce monasterii. Sadregisili Ducis Aquitaniæ liberi juxta leges Romanas damnati, ob inultam necem parentis. Vascones fide lapsi a Dagoberto in ordinem redacti. Vascones cum Amando Duce de fide pacisçuntur apud Dagobertum. Pictavum urbs excisa a Dagoberto. Vetus Pictavis locus memorabilis divisione regni inter Carlomannum, & Pipinum. Remaclus Aquitanus Trajectensis Episcopus Amandi successor. Sulpitius II. Bituricensis coadjutorem sibi assumit Wlfolendum.

Anno ix. Dagoberti Regis, qui incidit in annum Dom. dcxl. vita migravit Aribertus Rex Aquitaniæ, hærede relicto unico filiolo, Chilperico nomine, qui non diu superstes extinctus est, non sine veneni suspitione, cujus non expers fuit Dagobertus. Ejus morte comperta Dagobertus ipsius ditionem & thesauros manu injecta per Barontum Ducem occupavit; Aimoin. *Anno* ix. *Dagoberti Regis Aribertus frater ejus Aquitaniæ Rex moritur, relinquens parvulum filium nomine Chilpericum, qui non diu rebus humanis superfuit, opinio mortis ejus Dagoberto adscribebatur, qui ejus comperta morte, Barontum Ducem ad pervadendum ejus regnum, vel ad thesauros sibi adducendos direxit, Barontus vero grande dispendium exinde fecisse memoratur.* Idem Fredegarius. Quis fuerit iste Barontus Dux vix aliunde patet, quam ex vita S. Vincentiani M. S. ex qua scimus Barontum fuisse filium Beraldi quondam Ducis Aquitaniæ, & Vincentianum una cum eo litteris institutum fuisse ab Herimberto diacono. Lib. 4. c. 23. In chronic. cap. 67.

Per id tempus apud Burdegalam urbem vitæ sanctimonia claruit Hildemarcha sacrarum virginum abbatissa, de qua mentio fit in vita S. Wandregisili abbatis apud Surium. Tom. 4. jul. 22.

Anno dcxlii. Cœnobium Mollis peci in finibus Biturigum, quod indigenæ vocitant *Meobec* fundavit & luculenter dotavit Dagobertus præposito abbate Sigiramo filio Sigealici Comitis Bituricensis; fundationis diploma extat apud Chopinum. Lib. 2. monastic. tit. 2. num. 19.

Anno xiii. Dagoberti, qui se refert ad annum Dom. dcxliv. Sadragesilus Dux Aquitaniæ a quibusdam ex insidiis occisus, cujus filii cum per ignaviam inultam mortem patris reliquissent, judicio Francorum, idest decreto ordinum totius Galliæ, paternis bonis velut indigni multati sunt secundum leges Romanas, ea fisco quæsita Dagobertus sacræ ædi D. Dionysii dicavit; Aimoinus: *Anno decimo tertio regnante Dagoberto Sadregisilus Dux Aquitanorum a quibusdam hominibus gladiatorio adversus eum animo insurgentibus trucidatus est. Hic est Sadregisilus, quem a Dagoberto adhuc in pueritiæ annis constituto superior declaravit sermo flagellis cæsum barbæ rasione deturpatum, cujus filii cum ultores potuissent fieri effusi sanguinis paterni, maluerunt vivere desides ac otiosi, quam perurgendo armis homicidas, cruorem exigere interfecti: idcirco in publico Francorum conventu a quibusdam proceribus secundum leges Romanas, quæ sanciunt a paterna eos decidere hæreditate debere, qui noluerint interfecti necem vindicare, omnibus paternis expoliati sunt bonis, atque inanes relicti; e quorum possessionibus multas Dagobertus tribuit ecclesiæ sancti Dionysii obsequia curantibus.* Idem auctor gestorum Dagoberti, & recens scriptor vernaculus historiæ Dionysianæ. Lib. 4. c. 28. Cap. 35. Lib. 3. c. 3.

Anno xiv. Dagoberti, qui incidit in annum Dom. dcxlv. Vascones pri-

Source : BIU Cujas

ſtinorum ſucceſſuum memoria tumeſcentes, cum ab ejus fide & obſequio defeciſſent, collectis fortiſſimis Burgundionum copiis, expeditionis Duce Audoeno referendario armis domiti, & in ordinem redacti, non incruenta tamen de his parta victoria, Arimbertus enim unus e Ducibus, incautior cum majori parte ſuorum a Vaſconibus in Subolæ vallis anguſtiis interceptus occubuit; Fredegarius:

In chronic. cap. 78.

Anno XIII. *regni Dagoberti cum Waſcones fortiter rebellarent & multas prædas in regno Francorum, quod Charibertus tenuerat, facerent, Dagobertus de univerſo regno Burgundiæ exercitum promovere jubet, ſtatuens eis caput exercitus nomine Chadoinum* (lege Audoenum) *referendarium, qui temporibus Theodorici Regis quondam multis prœliis probabatur ſtrenuus; qui eum* x. *Ducibus cum exercitibus, ideſt Almagario, Aremberto, Leudeberto, Wandalmaro, Walderico, Baranto, Hariardo ex genere Francorum, Rauleno ex genere Romano, Willibaldo patricio ex genere Burgundionum, Æghino ex genere Saxonum, exceptis Comitibus plurimis, qui Ducem ſuper ſe non habebant, in Waſconia cum exercitu perrexiſſent, & totam Waſconiæ patriam cum exercitu Burgundiæ repleviſſent. Waſcones de intermontium rupe egreſſi ad bellum properant, cumque prœliari cœpiſſent, ut eorum mos erat terga vertentes, dum cernerent ſe cum paucis ſuperandos, in faucibus vallium montium montis Pyrenæi latebram dantes ſe locis tutiſſimis, per rupes eorumdem montium latitarunt: exercitus poſt tergum eorum cum Ducibus inſequens plurimos numero captivorum Waſcones ſuperatos, ſeu & ex his multitudine interfectos, omnes domus eorum incenſas, peculiis & rebus expoliant: tandem Waſcones oppreſſi ſeu perdomiti, veniam & pacem a ſuperſcriptis Ducibus petentes, promittunt ſe gloriæ & conſpectui Dagoberti Regis præſentaturos, & ſuæ ditioni traditos, cuncta ab eodem injuncta impleturos, feliciter exercitus abſque ulla læſione ad patriam repedarunt. Sed Arembertus Dux naximus cum ſenioribus & nobilioribus exercitus ſui per negligentiam a Waſconibus in valle Subola fuerunt interfecti: exercitus vero Francorum, qui de Burgundia in Waſconia acceſſerat, patrata victoria redeunt ad proprias ſedes.* Idem auctor geſtorum Dagoberti & Aimoinus. Hanc expeditionem Waſconicam male ad annum DCXLIII. refert Sigebertus: inter inſigniora geſta Dagoberti domitos Vacceos ſeu Waſcones narrat Audoenus in vita S. Eligii apud Surium: *His operibus mirifice perfectis, atque omnibus circumquaque gentibus ſedatis ferociſſimis etiam Vacceis ditioni ſuæ hoſtili gladio ſubactis, mortuus eſt Rex magnus, & inclytus Dagobertus.*

Cap. 36. Lib. 4. c. 28.

Tom. 6. dec. 12.

Anno XV. Dagoberti, qui componitur anno Dom. DCXLVI. optimates Waſconum cum Ainaudo, ſive Amando Duce, ad Dagobertum Clypiacum venerunt, ac primum capiti ſuo triſtia metuentes, ad ædem D. Dionyſii confugere: ſed martyris gratia ſalutem depacti, & fide Dagoberto futuriſque Francorum Regibus jurejurando ſancita, ad ſua incolumes rediere; Fredegarius: *Anno* XV. *regni Dagoberti Waſcones omnes ſeniores terræ illius cum Ainaudo Duce ad Dagobertum Clypiacum venerunt: ibique in eccleſia ſancti Dioniſii regio timore perterriti confugium fecerunt, clementia Dagoberti vitam habuit indultam, ibique ſacramentis Waſcones firmantes, ſimul & promittens ſe omni tempore Dagoberto, & filiis ſuis, regnoque Francorum fideles fore, quod more ſolito ſicut ſemper ſefellerunt, ut poſt hæc probavit eventus, permiſſu Dagoberti Waſcones regreſſi ſunt in terram Waſconiæ.* Idem auctor geſtorum Dagoberti, & Aimoinus.

In chronic. cap. 78.

Cap. 42. Lib. 4. c. 31.

Per hæc tempora Pictavorum civitas a Dagoberto exciſa, & ſolo æquata, quod Waſconum partibus faviſſet, ex Nicol. Vignerio, & aliis ſcriptoribus rerum Gallicarum: ex ejus ruinis ſurrexit oppidum ejus nominis, veteris Pictavis ſuperſunt veſtigia, & nomen: hic eſt locus ubi Carlomannus & Pipinus regnum Francorum inter ſe diviſere; Aimoinus: *Carlomannus itaque & Pipinus Francorum regno potiti, regnum quod communiter habuerunt diviſerunt inter ſe in loco, qui vocatur vetus Pictavis.* Urbem aratrum paſſam, & ſale aſperſam ferunt, unde Pictones, veteri ſcommate ſaliti dicuntur: *Poictevins ſalés*, ut obſervavit vir Doctiſſimus Joann. Bodinus.

In chronic. Burdegalen.

Lib. 4. c. 59.

Lib. 3. de rep. cap. 7.

Sub

Source : BIU Cujas

Sub annum DCXLVI. Amando Trajectenſi Epiſcopo ſucceſſit Remaclus pariter Aquitanus ex Bituricenſi ſcilicet pago oriundus patre Albatio matre Matrima, nobiliſſimis parentibus: primum ſacris litteris educatus a Sulpitio Bituricenſi Epiſcopo, poſtea jam adultior a B. Eligio in Solemniacenſi monaſterio regulari diſciplina inſtitutus, tum evocatus in comitatum regium, & inde promotus ad epiſcopatum: ejus diſcipuli fuere B. Theodardus, Lambertus, Hadelinus & ipſe Aquitanus: ejus vitam ſcripſit Notgerus apud Surium, Harigerus abbas, & Petr. Molanus. Tom. 5. ſept. 3. In geſt. Tungrenſ. pontific. c. 48. in indic. S. Belgii.

Circa annum DCXLVII. vita migravit ad ſuperos Sulpitius II. Bituricenſis Epiſcopus. Hic ingraveſcente ætate coadjutorem ſibi adſcivit Wlfolentum, ut patet ex ejus geſtis apud Surium. Sulpitio morte ſublato ſucceſſit idem Wlfolendus: de eo meminit Sigebertus Rex in epiſtola ad Deſiderium Cadurcenſem Epiſcopum, quæ eſt inter epiſtolas Deſiderii apud Caniſium: *Dum fabula currente a pluribus & fidelibus noſtris cognovimus, quaſi vocati ab eodemque patre noſtro Wlfolendo Epiſcopo ſynodali conſilio kal. ſept.* Tom. 1. jan. 17. Tom. 5. antiq. lect.

CAPUT V.

Cadurci & Arverni contributi regno Auſtraſiæ. Bobo Dux Arvernorum. Dido Pictavienſis Epiſcopus, cuſtos Dagoberti junioris. Leodegarius nepos Didonis ex abbate S. Maxentii in pago Pictonico Auguſtodunenſi Epiſcopus. Geneſius Arvernenſis Epiſcopus Magnilocenſis monaſterii fundator. Caput cervium caſtrum in finibus Biturigum, quo jure pervenit ad monaſterium Floriacenſe. Felix Arvernenſis Epiſcopus, & poſt eum Projectus.

MORTE ſublato Dagoberto hoc anno DCXLVII. qui fuit ſextus decimus annus regni, ei ſucceſſere duo filii ipſius, Sigebertus, & Clodoveus II. Sigeberto ceſſit regnum Auſtraſiorum, Clodoveo regnum Francorum; Aimoinus. Lib. 4. c. 42.

Penes Sigebertum fuere Arverni, & Cadurci, Aquitaniæ populi: ne dubitemus, ſub initia principatus Sigeberti Deſiderius Cadurcenſis Epiſcopus duas ad eum ſcripſit epiſtolas, quibus parem ab eo gratiam expetit, qua valuerat apud patrem, & res eccleſiæ Cadurcenſis ei commendat, extatque Sigeberti epiſtola, qua ſignificat ſe conditiones, ſeu res Cadurcenſis eccleſiæ ſub tuitione ſua accepiſſe, ut petebatur: *Conditiones vero veſtras, unde injunxiſtis taliter Chriſto adjuvante ad effectum produximus, ut veſtra fuit injunctio.* De Arvernis clarius conſtat: ſi quidem anno octavo Sigeberti Regis, qui reſpondet anno DCLIX. cum Radulfus Dux Toringiæ a Sigeberti fide & obſequio defeciſſet, in eum, juſſu Sigeberti, omnes Leudes Auſtraſiorum, ideſt quotquot erant ditionis regni Auſtraſiæ, quæ erat ſors Sigeberti, ad delectum vocati: in hoc bello præſto fuit Bobo Dux Arvernorum, & ſpectante ipſo Sigeberto in prœlio occiſus eſt; auctore Fredegario. Major tamen Aquitaniæ pars cum regno Francorum pervenit ad Clodoveum II. & hoc jure idem donationem prædiorum Sadregiſili Ducis, quæ erant in Aquitania Baſilicæ D. Dionyſii a Dagoberto factam proprio diplomate confirmavit, quod habetur in hiſtoria vernacula Sandionyſiana: *Affirmo etiam inſuper donum quod fecit pater meus eidem monaſterio, ſcilicet villas & omnes poſſeſſiones Sadregeſilli Ducis Aquitanorum, ideſt Novientum in pago Lemovicenſi, Parciacum ſeu Nulliacum, & Pondentiniacum, ac Parcellarias & Anglarias.* Epiſt. 4. Epiſt. 9. In chronic. cap. 87. Lib. 3. c. 4.

Anno DXLIX. mortuo Sigeberto II. Grimoaldus major-domus Dagobertum ejus filium minorem attonſum Didoni Pictavienſi Epiſcopo in Scotiam ablegandum tradidit, & proprium filium cognominem Regem impoſuit: ſed Franci Re- DCXLIX.

Source : BIU Cujas

gum suorum studiosissimi non ferentes subintroductum Principem, captum Grimoaldum Clodoveo tradiderunt; Aimoinus: *Decedente vero tempore defuncto Sigeberto Rege, Grimoaldus filium ejus parvulum, nomine Dagobertum, totondit; Didonique Pictavensis urbis Episcopo in Scotiam ad peregrinandum direxit, filium suum in regno statuens. Franci itaque ob hoc valde indignantes, Grimoaldo insidias præparant: eumque captum ad condemnandum Regi Francorum Clodoveo deduxerunt.* Idem Sigebertus.

Lib. 4. c. 42.

Ad ann. 567.

Didoni fuit nepos Leodegarius nomine. Hic a primis annis a Didone Episcopo litterarum studiis institutus, ab eodem in diaconum ordinatus, ac tandem in archidiaconum, nec non abbas monasterii S. Maxentii, quod est in diœcesi Pictavensi sectus. Fama ejus latius in aulam penetrante, a Clothario III. accitus, & paulo post ad Augustodunensem episcopatum provectus: tandem vero per Elacinum majorem-domus Theodorici, quod Childerici partibus studuisset, erutis oculis, variisque cruciatibus additis, capite plexus, & martyrum numero accensus: ejus corpus in Pictavensem pagum translatum, & in D. Maxentii cœnobio locatum opera Andulphi abbatis ejusdem monasterii: ejus vita extat apud Surium, de eo Sigebertus.

Tom. 5. octobr. 2.

Hac tempestate sanctitatis nomine claruit Genesius Arvernensis Episcopus. Hic Magnilocense monasterium in finibus Arvernorum extruxit, primumque abbatem imposuit Evodium. Adversus Novatiani & Joviniani hæreses in Arvernorum urbem gliscentes acerrime pugnavit; auctor vitæ S. Præjecti apud Surium: *Hunc autem locum jampridem Genesius nobilissimus Pontifex in solo proprio voluit esse monasterium, eique patrem præposuit venerabilem virum Evodium, qua tempestate hæresis Novatiana sive incuria, sive ignorantia quorumdam in Arvernorum irrepsit urbem, impurum quoque Joviniani dogma illic extitit, contra quas hæreses in eodem Magnilocensi monasterio edita extat epistola*, &c.

Tom. 1. jan. 15.

Anno DCLXIV. Clodoveo II. diem functo superstitibus tribus filiis Clotario, Childerico, & Theodorico, Clotharius natu maximus regnum suscepit, qui dictus est Lotharius III. Sub eo Otherius vir nobilissimus inter Aquitanos, prædium, cui Caput cervium nomen, in finibus Biturigum dicavit B. Benedicto, & Floriacensi monasterio, & solemniter tradidit per wantos seu chirotecas altari impositos: vel ut alii volunt Otherio perduellionis damnato & bonis ejus in fiscum redactis, prædium istud Floriacensi monasterio a Clothario III. donatum; de quo Aimoinus Floriacensis.

Lib. 2. de mirac. S. Ben. c. 4.

Sub annum DCLXV. claruit Felix Arvernorum Episcopus Genesii successor, & Præjectus abbas Candidinensis, postea Arvernensis Episcopus. Hic clarioribus apud Arvernos ortus natalibus, parentibus Gondoleno, & Elidia, primum apud Iciodorum litteris institutus, tum Genesio adhuc archidiacono postea Arvernensi Episcopo disciplinæ causa traditus & diaconus ordinatus, agones martyrum Cassii, Victorini, & Anstremonii, aliorumque, qui Arvernam urbem suo martyrio illustrarunt, eleganti, ut ætas ferebat, stylo descripsit. Inde a Felice Arvernorum Episcopo factus Candidinensis cœnobii præfectus, ac paulo post Felice vita functo, cum plebs & clerus communibus votis in Præjectum eligendum inclinarent, Giroaldus archidiaconus pecunia episcopatum redemit: sed eo post diem quadragesimum morte sublato, rursus Arverni concilio habito de eligendo præsule, cum Genesium virum senatorii ordinis expeterent, non annuit Genesius, quin immo suasu effecit, ut Præjectus eligeretur. Accedente consensu Regis electo Præjecto, Genesius suasu Præjecti monasterium virginum construxit & dotavit in suburbio Arvernæ civitatis, & cetera bona, quia liberis carebat, post mortem ecclesiis largitus est. Præjectus quoque aliud virginum asceterium in Arverno agro fundavit, nosocomium apud Arvernos condidit, & medicos adhibuit, voluitque viginti ægros illic semper foveri & curari, ut legitur in ipsius vita apud Surium. Alius fuit Præjectus, sive Projectus apud Arvernos ætate Sidonii, quem ipsemet domi nobilem vocat.

Tom. 1. januar. 15.

Lib. 2. ep. 4.

CAPUT

CAPUT VI.

Remissio Regum Francorum. Vascones Novempopulaniam occupant, unde eadem Vasconia dicta. Lupus Dux Vasconum. Præjecti martyrium. Avitus II. Arvernensis Episcopus. Volvicum monasterium. Theodoricus regno restitutus opera Didonis Pictaviensis Episcopi. Gerini Pictaviensis Comitis & aliorum. Paulus Comes tyrannidem affectat in Gallia Narbonensi. Leodegarii martyrium. Ansoaldus Pictaviensis Episcopus. Philibertus Elusas abbas Gemiticensis patre Philibaudo Vicojulensi Episcopo. Quinciacense monasterium ab Ansoaldo fundatur. S. Hubertus filius Bertrandi Ducis Aquitaniæ ex sorore S. Odæ uxoris Boggis Ducis Aquitanorum. Bonitus Arvernensis Episcopus. Hubertus Leodiensis Episcopus.

ANNO DCLXVIII. Clothario III. diem functo post quartum regni annum, in regnum succedere ejus fratres Theodoricus & Childericus. Ab eo tempore collabi cœpit robur & majestas Regum Francorum: his qui secuti sunt ignavia & deliciis prorsus corruptis, & rerum summa delata ad præfectos palatii, quos majores-domus appellabant, ita ut precarium fere imperium, & inane nomen Regis apud ipsos remanserit; de quo Eginartus, e Sigebertus. Aimoin. lib. 4. ic. 43. 44. In vit. Carol. M. init. ad ann. 662.

Eodem tempore Wascones occasionem rerum promovendarum nacti, Novempopulaniam, jam a multis annis bello tentatam, Francorum præsidio destitutam occuparunt, unde eadem ab insessorum nomine Wasconia dicta, & postea familiari mutatione, seu flexione litteræ V, in G, Guasconia; Petrus Cluniacensis: *Migravit tamen, sicut audivi, ad loca satis vobis contigua, & a Septimania vestra vobis persequentibus expulsa in provincia Novempopulana, quæ vulgo Guasconia vocatur, & in partibus ei adjacentibus sibi foveas præparavit.* Et Gotfridus Viterbensis: Adverf. Petrobruf. In chronic.

Ad scelus edoctos peperit Guasconia Gothos.

Anno DCLXX. Ebroino majore-domus, Aquitani & Wascones Francorum imperii pertæsi, Lupum proprium Ducem sibi elegerunt, ut legitur in vita M. S. Juliani Episcopi Lescarensis: non ante DCXCVI. annum Aquitanos & Vascones Ducem sibi creasse scribit Nicolaus Vignerius: *Eo tempore Aquitani Vasconesque Principem Ducemque proprium sibi constituisse visi sunt.* Hic Ducem non nominat, sed non alium quam Lupum intellexisse videtur. In chronic. Burgund.

Eodem anno Præjectus Arvernensis Episcopus, & Amarinus abbas monasterii Claroangi ab Agritio & aliis primoribus Arvernæ urbis simul ferro trucidati in loco quem Volovicum appellant, concitatis in se infensis animis, quod Præjecto conquesto apud Hildericum Regem adversum Hectorem Massyliensem patricium, ob varia damna ab eo illata Arvernensi ecclesiæ. Rex facinorosum hominem gladio cædi jussisset, ut habetur in ejus vita apud Surium, & Sigebertum, uterque in martyrum numerum relatus, & congrua martyrii visa est causa, cum ob defensionem ecclesiæ mortem sint passi. Tom. 1. jan. 25. Ad ann. 670.

Eodem anno Præjecto Arvernensi Episcopo & martyri successit Avitus hujusce nominis II. Is in loco ubi Præjectus & Amarinus martyrium passi erant, Volovicum nomine, monasterium posuit, huicque Godonem primarium abbatem imposuit, ut additur in vita ipsius Præjecti apud Surium. Tom. 1. jan. 25.

Anno DCLXXI. Hilderico occiso, Theodoricus ejus germanus, ante exauctoratus & in monachum tonsus in cœnobio S. Dionysii, regno restitutus, suffra-

Source : BIU Cujas

gantibus sibi Didone Pictavienſi Epiſcopo, Leodegario Auguſtodunenſi Epiſcopo & Gerino Pictavienſi Comite ejus fratre; incertus auctor apud Urſtitium: *Rex Hilderícus cum per aliquot annos regnaſſet, a peſtiferis conſpiratoribus in aula cum uxore ſua prægnante peremptus: Leudeſius vero & Leuthericus, cum Franciæ & Germaniæ Principibus, fratrem ejus Theodoricum R. conſtituunt, ſuffragantibus ſibi Didone Pictavienſi Epiſcopo, Leodegario Auguſtodunenſi Epiſcopo, & Gerino Pictavienſis Comite fratre ejus.*

Parte 2. rer. Germanic.

Anno DCLXXIV. Paulus Comes tyrannidem affectavit in Gallia Narbonenſi adverſus Wambam Regem Gothorum, adjutus viribus Waſconum & Francorum: ſed a Wamba bello victus & captus, perduellionis pœnas luit, fugato & Lupo Duce Francorum: rem fuſius narrat Lucas Tudenſis ex Juliano Toletano, & Rodericus Toletanus. Hic eſt Lupus, quem paulo ante Waſcones ſibi Ducem elegerant.

In chronic. Lib. 3. c. 9.

Anno DCLXXXII. Ebroinus major-domus Theodorici, Luxovienſi monaſterio egreſſus, quo detruſus fuerat odio Francorum, crudeliter ſæviit in eos, quos ſibi adverſarios ſentiebat: in primis Leodegarius Auguſtodunenſis Epiſcopus ab eo captus, erutis oculis tandem cervice cæſus, Gerinus Comes ejus frater lapidibus necatus; Sigebertus: *S. Leodegarius Auguſtodunenſis Epiſcopus ab Ebroino capitur, & cum fratre ſuo Gerino graviter affligitur, Gerinus non multo poſt lapidibus obruitur.* Idem legitur in vita ipſius Leodegarii apud Surium. Eodem Ebroini ſævitiæ telo Dido Pictavienſis Epiſcopus Leodegarii & Gerini avunculus exulare juſſus; auctor modo laudatus apud Urſtitium: *Ebroinus Leodegarium Epiſcopum captivum interemit, Didonem Epiſcopum avunculum ejus exilio damnavit.* Hoc tempore multi & alii proceres Francorum Ebroini furorem declinantes, ad Waſcones confugerunt; Fredegar. *Reliqui viri Franci eorum ſocii, per fugam lapſi Ligerem tranſgreſſi, uſque Waſcones confugerunt.* Ex quo ſatis aperte colligitur hac tempeſtate Waſcones extra ditionem Francorum poſitos fuiſſe.

Ad ann. 682. Tom. 5. 2. octobr. In chronic. cap. 96.

Eodem anno, Didoni in exilio demortuo ſucceſſit Anſoaldus in Pictavienſi Epiſcopatu, & interfuit concil. Rothomagenſi, hoc anno habito præſide Ansberto Rothomagenſi Epiſcopo, ut legitur in ipſius vita apud Surium. Ejus juſſu caput Leodegarii martyris tranſlatum in Pictavenſem pagum, & in cœnobio D. Maxentii locatum, opera Andulphi ejuſdem monaſterii abbatis: ejuſdem Anſoaldi juſſu vitam Leodegarii ſcripſit Urſinus, ut patet ex vita ipſius Leodegarii apud Surium. Ante epiſcopatum Anſoaldus iſte fuit defenſor, ſeu advocatus Pictavenſis eccleſiæ, & legatione functus eſt in partibus Siciliæ ſub Dagoberto; auctore Aimoino. Defenſorem hoc loco ita accipi neceſſe eſt: nec enim Anſoaldus fuit Epiſcopus Pictavenſis ſub tempora Dagoberti, nec dicendum eſt ſi de Epiſcopo ſumi velis, Aimoinum ſe referre ad tempus quo Anſoaldus fuit Epiſcopus, non ad tempus legationis.

Tom. 1. febru. 9. Tom. 5. 2. octobr. Lib. 4. c. 34. Id. auctor. geſtor. Dagobert. c. 45. Baldricus Noviomenſ. Lib. 1. c. 21.

Per hæc tempora vitæ ſanctitate claruit Philibertus abbas Gemeticenſis. Is Heliſano, ſive Eluſano territorio in Aquitania ortus, patre Philibaudo, qui ex laico Vicojultenſis Epiſcopus factus eſt poſtulante plebe, & accedente conſenſu Regis, idem ſæcularium litterarum non imperitus, in Comitatu Dagoberti educatus, monachum profeſſus in Rasbacenſi monaſterio, poſtea Gemiticenſe monaſterium in pago Rothomagenſi conſtruxit, inde evocatus ab Anſoaldo Pictavienſi Epiſcopo, monaſterium ab eo inſula Herio, quam hodie vocant *de Re* conditum & dotatum monachis inſtruxit, & regulari diſciplina inſtituit: tum Quinciacenſe monaſterium in eodem Pictavienſi pago poſitum emendavit, ac tandem dimiſſo monaſterio Gemiticenſi, Aichadrum Quinciacenſem abbatem conſenſu Anſoaldi Pictavienſis Epiſcopi ſibi ſuffecit, & in inſulam Herio rediit, ubi ſanctiſſime vitam exegit; quæ colliguntur ex vitis ſanctorum Philiberti, & Aichadri apud Surium.

Tom. 4. auguſt. 20. & tom. 5. ſept. 15.

Iiſdem temporibus Hubertus Comes Aquitanus genere, ut Ebroini tyrannidi caput ſubduceret in Auſtriam confugit ad Pipinum Ducem; auctor actorum con-

Source : BIU Cujas

conversionis S. Huberti apud Andr. Quercenatum : *Tempore illo quo Ebroini crudelitas regnum Francorum graviter opprimebat, erat quidam adolescens nobilis Aquitanicus genere, sub Theodorico Rege Comes palatii Hubertus nomine, & litterarum studiis eruditus, & armorum exercitatione strenuus. Hic quia prudentis erat ingenii considerans Ebroinum ad omnem malitiam promptissimum, execratus omnes actus illius Franciam Sequanorum deseruit, & in Austriam ad Pipinum Ducem, cujus justitia, & industria ac virtus bellica tyrannos omnes oppressérat, se contulit.* Idem Anselmus Leodiensis. Aquitanico solo non immerito redditur Hubertus, fuit enim filius Bertrandi Ducis Aquitaniæ ex sorore sanctæ Odæ uxoris Bogis Ducis Aquitanorum, ut narrant auctor ejus vitæ apud Surium. Molanus, & auctor chronici Belgici, unde Odam Huberti amitam vocant acta ejus conversionis, & Anselmus Leodiensis loco modo laudato iisdem verbis : *Adhærebatque illi quasi Comes individua amita sua Oda qua extitit Boggis Aquitanorum Ducis recens defuncti relicta vidua* : ex quo intelligimus Hubertum simul cum Oda se transtulisse in Austriam. Is cum adhuc esset paganus, idest homo laicus, venationis studiosus, ei aliquando venationi operam danti fertur apparuisse Christus crucifixus medius inter cornua cervi, quo equo desiliens adorato, audivit vocem monentis, ut ad Lambertum Episcopum Trajectensem iret, saluti suæ si consultum vellet : illico paruit Hubertus, & Lamberto Episcopo sese in discipulatum tradidit, & postea eidem in episcopatu successit ; ex ejus actis apud Surium, & Molano. Venatores Hubertum ut patronum invocant, & multa ab eo experiuntur beneficia circa venationis studia, & morsus canum; de quo idem Molanus.

Tom. 1. scriptor. rer. Franc.

In vit. S. Lambert. c. 30.

Tom. 6. nov. 3.

In indic. Ss. Belgii.

Tom. 6. novembr. 3.

In indic. Ss. Belgii.

In natalit. Ss. Belgii 3.

Anno DCLXXXV. Avito Arvernensi Episcopo vita exempto, successit Bonitus ejus germanus patria Arvernus, generis senatorii, patre Theodato, matre Syagria, ex quo utriusque genus & parentes addiscimus : adhuc in utero matris positus a Phrygione sanctissimo presbytero Episcopus consalutatus : in civitate Arvernorum litteris & jure civili institutus, in Comitatu Sigeberti Regis primum pincernarum princeps, tum accepto annulo regio referendarius, post obitum Sigeberti Massyliensis provinciæ præfecturam gessit. Avitus in extremis agens hunc sibi successorem designavit, consensu Theodorici II. Regis Austriæ, & Pipini majoris-domus; ex ejus gestis apud Surium.

Tom. 1. jan. 15.

In indicul. Ss. Belgii.

Anno DCXCIX. Hubertus, dignus S. Lamberti successor, Leodiensis Episcopus Romæ consecratus a Sergio Pontifice; Molan. & ex eo Baronius, qui eum agnoscunt filium **Bertrandi Ducis Aquitaniæ.**

Tom. 7. ad ann. 699.

Source : BIU Cujas

CAPUT VII.

Eudo Dux Aquitaniæ, conjectura de ejus origine. Biturica capta a Pipino, & recepta ab Eudone. Eudo unus e partibus Chilperici adversus Carolum Martellum. Rigoberti Rhemensis Episcopi exilium in Vasconia. Episcopatus Galliarum laicis traditi a Carolo Martello. Bellum Aquitanicum inter Eudonem, & Carolum Martellum. Cuchianus Aquitanicus perjurii pœnas luit.

CIRCA annum DCCXIV. cum Pipinus senior summam rerum teneret in Gallia, Eudo post Lupum Aquitaniæ Dux fuit, Regum inertia idem juris adeptus in Aquitania, quod Pipinus in reliqua Gallia. Udonem vocat Marianus Scotus. Quisnam esset iste Eudo, quæ patria, quod genus, varie traditum est: e recentioribus nonnulli scripsere Eudonem Lupi Ducis Vasconum filium fuisse, sed quæ fides scribentium sine auctore rem a se tot sæculis remotam? Hispani scriptores, quos inter Stephanus Garibayus, & Jo: Mariana asserunt Eudonem natum Andeca uno e primoribus Gothorum, quo una cum Roderico ultimo Rege Gothorum a Sarracenis occiso, post cladem Hispaniæ Eudonem secessisse in Septimaniam collectis Gothorum reliquiis, eamque in potestate retinuisse, & nobilem puellam Aquitaniæ Ducis filiam & hæredem uxorem duxisse, & his nuptiis utriusque provinciæ Principatum conjunxisse: sed, quod probabilius, scriptores nostri Eudonem e Francorum gente prognatum credunt, & inter Hispanos etiam Isidorus Pacensis, & Rodericus Toletanus, Eudonem unum e Ducibus Francorum memorant. Et vero quis ita supinus & stultus erit, ut sibi suadeat infelicem exulem, armis, viris & opibus destitutum, ab Aquitanis nobilissimis Galliarum populis in Ducem admissum? cujus fide & auctoritate primus scripsit Garibayus, Eudonem Aquitaniæ Ducis filiam duxisse, qui utriusque & patris & filiæ nomen nescivit? nonne probabilius est Eudonem fuisse unum e Francis, qui Regibus nostris in soporem lapsis, rerum suarum gerendarum occasionem nactus, iisdem artibus Aquitaniam sui juris facere potuit, quibus Pipinus senior, & post eum Carolus Martellus Gallia potiti sunt, Regibus inani nomine dignitatis relicto? vel etiam Eudonem Romanum seu Aquitanum fuisse dici potest, soluto enim jam Francorum imperio, Aquitani & Vascones Lupum proprium Ducem sibi elegisse feruntur, & post Lupum Eudonem ex Aquitanis electum credibile est: & certe Eudonem Romanum seu Aquitanum fuisse evincit ipsius nominis ratio, nam Eudonis nomen satis notum & familiare fuit Romanis; Scævola lib. XXIV. digestorum: *Volo ut Eudoni dentur mille solidi*. Eudonem imperii æmulum non tulit Pipinus, & ut eum deturbaret, Bituricam, quæ erat Aquitaniæ Metropolis, obsidione oppugnavit, Francorum, & Barbarorum, idest exterorum militum copiis usus, dum obsessam urbem teneret, barbari cum ignem injecissent domui S. Austregesili Bituricensis Episcopi, in villa quæ Carobeias dicitur, spretis admonitionibus popularium multis exemplis contestantium non impune divum offendi, illico alii a dæmone arrepti, alii furore perciti se in flammas projecere, alii dentibus se laniarunt, & fœda membrorum mutilatione se deformarunt: quo cognito Pipinus edicto cavit, ne quisquam B. Austregisili res aut prædia attingeret: urbe capta non multo post Eudo eandem obsedit, & deditione recepit. Per obsidionis tempora cum Agnus, unus e Comitibus Eudonis, cui res monasterii B. Austregisili vice stipendii traditæ erant, res monasterii militibus suis distribuisset, pace facta Bertradus abbas supplex Agnum Comi-

In chronic. ad ann. 718.

Lib. 31. c. 2. lib. 7. rer. Hispan. c. 3.

Ann. 752. Hist. arab. cap. 11.

In l. testamento, 60. ff. de manumiss. testam.

Comitem adiit, & res monasterii ab eo repetiit : non auditis precibus, ad sepulcrum B. Austregisili a monachis decursum, & præsens ab eo auxilium flagitatum. Agno insomnis apparuit Austregisilus rerum suarum incubatori dira interminatus, & eum graviter in capite cecidit. Agnus irati numinis vim sentiens ab Eudone Principe per nuntium deposcit, ut scelus suis opibus redimat, significans se justam Divi offensionem contraxisse, dum illius jussu, Divi res & prædia occupasset. His auditis Eudo res ecclesiæ statim restitui jussit, & inter epulas, Agni casu animum subeunte, vasculum argenteum misit, quod in luitionem noxæ offerretur. Agnus ut vidit exiguum munus : *Quantillum est*, inquit, *ut pro tot maleficiis offeram*, & his dictis expiravit, ut refert auctor vitæ B. Austregisili apud Surium. Tom. 3. 30. maii.

Anno DCCXVIII. Chilpericus cum Raganfredo majore-domus prœlio victus a Carolo Martello, hosti se imparem sentiens Eudonem Aquitaniæ Ducem in armorum suppetias evocavit, Eudo lectis Vasconum copiis adversus Carolum signa commovit, & collata in campania manu victus Lutetiam, inde Aurelianum, & mox in Aquitaniam recessit, abducto secum Chilperico cum ejus thesauris, ut belli pacisque copiam penes se haberet. Anno sequenti Carolus legatis ad Eudonem missis pacem cum eo iniit, & quæ fuere pacis conditiones, Chilpericum ab eo recepit, qui non diu superstes obiit, & Noviomi sepultus ; Fredegarius, continuator Aimoini, annales Pithœi, Ado Viennensis, Marianus Scotus. In chronic. cap. 107. Lib. 4. c. 52. Ad ann. 717. 718. 719. In chronic. ad ann. 718.

Anno DCCXXIII. Carolus Martellus Rigoberto Rhemensi Episcopo infensus, quod sibi bello adversus Chilpericum & Raganfredum laboranti, portas urbis clausisset, eum episcopatu deturbavit, & Milonem sola tonsura clericum in ejus locum subrogavit. Rigobertus sede sua dejectus secessit in Vasconiam, ubi diutius exulavit, & sanctitatis argumenta miraculis præbuit ; Flodoardus, & auctor vitæ Rigoberti apud Surium. Lib. 2. Rhemens. hist. c. 12. tom. 1. januar. 4.

His temporibus Carolus Martellus non solum Rhemensem, sed & alios fere universos episcopatus Galliarum laicis, & militibus stipendii vice concessit ; ex Hincmaro & Flodoardo. Hac labe pleræque ecclesiæ Galliarum, plures quam octoginta per annos Episcopis propriis caruere nec synodus indicta, unde religio & disciplina ecclesiastica fere defecit in Gallia. Rem deplorat Bonifacius Moguntinus in epist. ad Zachar. *P. Franci, ut seniores dicunt, plusquam per tempus octoginta annorum synodum non fecerunt, nec Archiepiscopum habuerunt, nec ecclesiæ canonica jura alicubi fundabant vel renovabant : modo autem maxima ex parte per civitates episcopales sedes traditæ sunt laicis cupidis ad possidendum, vel adulteratis clericis scortatoribus & publicanis sæculariter ad perfruendum.* In præfat. vit. S. Remigii & epist. 6. cap. 19. Lib. 2. Rh. hist. c. 17. Epist. 132.

Anno DCCXXIV. Carolus Martellus instaurato bello, transmisso Ligeri, qui erat terminus Aquitaniæ, Eudonem Aquitaniæ Ducem prœlio fudit, & Aquitaniam armis late vastavit. Annal. Pithœi, Ado Viennens. Sigebert. Regino. Ad ann. 724. ad ann. 725. 1. chronic.

Per hæc tempora Cuchianus, unus ex optimatibus Aquitanis, cum Eudoni Duci Aquitaniæ juratam fidem præstitisset ad sepulcrum B. Austregisili Bituricensis Episcopi, & paulo post irrita fide ad Carolum Martellum transiisset, Eudo oraturus venit ad monasterium B. Austregisili, & eum quasi fidejussorem compellavit in perjurii vindicem : nec impune fuit ; paucis enim post diebus Cuchianus lethali morbo correptus morte sua celeres perjurii pœnas dedit ; rem narrat auctor vitæ B. Austregisili apud Surium. 20. maii.

Source : BIU Cujas

CAPUT VIII.

Sarracenorum irruptio in Galliam Narbonenſem & Aquitaniam: an Toloſa capta a Sarracenis. Sarraceni victi a Carolo Martello, junctis copiis cum Eudone Duce inſigni prælio ad Turonum urbem. Eudonis fama purgatur de objectis ſcriptorum Francicorum. Gregorii II. Papæ teſtimonium de meritis Eudonis in Chriſtianam remp.

ANNO DCCXXV. Sarraceni jam uno prœlio univerſa Hiſpania potiti, de Galliarum imperio cogitare auſi, ſuperato Pyrenæo ſaltu cum conjugibus & liberis migrantium modo, ad quadringenta virorum millia, in Galliam irruerunt; ac primum Septimaniam, quæ adhuc Gothis parebat, unde Gallia Gothica dicebatur, occuparunt, quaſi Gothicæ ſucceſſionis appendicem, Narbonam & alias Septimaniæ urbes armis expugnarunt, & præſidia ſingulis impoſuere: hanc expeditionem Zemæ Duci tribuit Iſidor. Pacenſis, Rodericus Toletanus, Alabor legato Zulemæ Regis Sarracenorum.

Ann. 757. hiſt. arab. c. 10. & 11.

Eodem bello Zema Dux Toloſam urbem obſidione tentavit, ſed eam ab ultimo diſcrimine Eudo Dux Aquitaniæ feliciter armis eripuit; teſtes ſunt, Iſidor. Pacenſis: *Jam dictus Dux* (Zema) *Toloſam uſque prædando pervenit, atque obſidione cingens, fundis, & diverſis generum machinis expugnare conavit, ſicque Francorum gentes tali de nuntio certi, apud Ducem ipſius gentis Eudonem nomine congregantur, ubi dum apud Toloſam utrique exercitus acies gravi dimicatione confligunt, Zamam Ducem exercitus Sarracenorum cum parte multitudinis congregatæ occidunt, reliquum exercitum per fugam elapſum ſequuntur, quorum Adiraman ſuſcepit principatum uno per menſe, donec ad principalia juſſa veniret Ambiza eorum rector.*

Ann. 757.

Hiſt. arab. cap. 11.

Et Rodericus Toletan. *Ipſe autem bellis plurimis Toloſam veniens obſidionis ambitu circuivit, & cœpit eam variis machinis impugnare, gens autem Francorum cum Eudone exercitus ſui Duce in obſeſſorum auxilium ſupervenit, cumque uterque exercitus cœpiſſet acriter dimicare, Franci Zamam Ducem Arabum cum parte multitudinis peremerunt, reliqui obſidione relicta ſe fugæ patrocinio commiſerunt, & qui evaſerunt Abderramen ſibi Principem elegerunt, donec principalia juſſa venirent.* Idem Zurita. His teſtibus ſatis convellitur fides vitæ M. S. Theodardi Narbonenſis Epiſcopi, ex qua Toloſam a Sarracenis captam fertur hoc argumento, quod multis poſt annis, nempe per tempora Caroli M. Judæi hujuſce urbis incolæ conqueſti ſint, ſe quotannis injuria cædi publice alapis, quaſi auctores Sarracenicæ cladis urbis, id enim pœnæ genus eos potius odio Judaici nominis, quam ob aliam cauſam paſſos probabile eſt, ut recte conjectavit Gu. Catellus ſenator Toloſanus in commentariis rerum Occitaniæ.

In indicib. Arrag. ad ann. 715.

Eadem expeditione Provincia, & Burgundia Sarracenorum ferrum graviſſime experta eſt, Arelate capta; teſtes Ado Viennenſis, Lucas Tudenſis, & Rodericus Toletanus. Hiſpaniam, Provinciam, & Burgundiam, hanc cladem a Sarracenis paſſas in pœnam luxuriæ ſcribit Bonifacius Moguntinus in epiſt. ad Ethibaldum Regem Anglorum: *ſicut aliis gentibus Hiſpaniæ, & Provinciæ, & Burgundionum populis contigit: quæ ſic a Deo recedentes fornicatæ ſunt, donec judex omnipotens talium criminum ultrices pœnas per ignorantes legem Dei, ideſt per Sarracenos venire & ſævire permiſit.* Unde a Gratiano deſumptus eſt can. *ſi gens Anglorum* LVI. *diſtinct.*

In chronic. Lib. 3. in fin. hiſt. arab. cap. 15. Epiſt. 19.

Sarraceni hoc ſucceſſu elati Aquitaniam ferro & igni late vaſtarunt Duce Abderamen. Eudo Dux Aquitaniæ barbaros latius per Aquitaniam graſſari indigniatus,

Source : BIU Cujas

signatus, obvius eis occurrit cum omnibus copiis ad Dordoniam amnem: sed tam gravem in eo prœlio cladem passus est, ut cæsorum numerus haberi non posset; teste Roderico Toletano. Hac clade reliqua Aquitania patuit Sarracenis, Burdegala, Petrocorii Santones, Pictavium urbes captæ, sacræ ædes passim incensæ, in primis Basilica S. Hilarii, quæ est Pictavis summa religione visenda. Carolus Martellus Princeps Francorum res Galliarum in ultimum discrimen deductas sentiens, delectum habuit tota Gallia & conjunctis copiis cum Eudone bellum instruxit adversus communem Christiani nominis hostem: de summa rerum pugnatum ad Turonum oppidum, non ante cruentius, & nostris felicius prœlium auditum, in eo trecenta & septuaginta quinque millia barbarorum cæsa, e nostris mille & quingenti desiderati, ut constitit ex epistola Eudonis Ducis ad Greg. II. de qua meminere Anastasius Bibliothecarius, Regino abbas, & Otto Frisingensis, paucior & minor, quam pro tam ingenti victoria numerus. Inter cæsorum tumulos repertus Abdiramen: egregiam in eo bello navavit operam Eudo cum suis, tamen ejus famæ non pepercere Franci scriptores, ita ut Sarracenos ab eo evocatos adversus Carolum Martellum scripserint; annales Pithœi: *Saraceni ab Eudone in auxilium suum vocati cum Rege suo Abdirama Garonnam Burdigalemque perveniunt, cunctis locis vastatis, & ecclesiis igne crematis basilicam quoque sancti Hilarii Pictavis incendunt*. Fredegarius in appendice Gregorii Turonensis: *Eudo namque Dux cernens se superatum, atque derisum, gentem perfidam Saracenorum ad auxilium contra Carolum Principem, & gentem Francorum excitat, egressique cum Rege suo Adirama nomine Garumnam transeunt Burdegalensem urbem pervenerunt, ecclesiis igne concrematis, populis consumptis, usque Pictavos progressus est, ubi basilica S. Hilarii igne cremata, quod dici dolor est, ad domum beatissimi Martini evertendam destinant, contra quos Carolus Princeps audacter aciem instruit super eosque belligerator irruit, Christo auxiliante tentoria eorum subvertit, ad prœlium stragem conterendam accurrit, interfectoque Rege eorum Abdirama prostravit exercitum proterens dimicavit atque devicit, sicque victor de hostibus triumphavit*. Sed Franci scriptores adversus Eudonem iniquiores mihi videntur, quis enim tam supinum, & stultum credat Eudonem, ut barbaros in auxilium evocaret, Gothorum nupero casu, satis edoctus? quid ab his sperandum esset? tum omnem ab Eudone malam suspicionem removent res ab eo gestæ adversus Sarracenos, priusquam cum Carolo copias adversus eos conjunxisset, prius enim adversus eos iterum vario marte certavit, primum ad Tolosam, in quo victor extitit, secundo ad Dordoniam amnem in quo infeliciter res gesta est: nec quidquam gravius de eo suspicari licet, quod Munizio Sarracenorum Duci filiam in uxorem elocasset, has enim nuptias quæsierat, potius ut hostem a se averteret, quam ut eo uteretur, ut scribit Rodericus Toletanus: *Nuper etiam Eudo præpositus Gallicorum huic Muniz filiam suam causa fœderis in conjugio copulavit, & ad suos libitus tradidit inclinandam, ob persecutionem Arabum differendam*.

Hist. arab. cap. 14.

In vit. Greg. II.

Lib. 1. chron.

Lib. 5. c. 16.

Ad ann. 725.

Cap. 107.

Vid. Marian. lib. 7. rerum Hisp. c. 3.

Hist. arab. cap. 13.

Denique, ne qua suspicio hæreat, adest testimonium Anastasii bibliothecarii, qui summam rei gestæ laudem tribuit Eudoni, & Gregorium II. Pontificem de victoria certiorem factum narrat per epistolam Eudonis, cujus fide ad nos pervenit numerus cæsorum in eo prœlio: nec minimum juvat quod idem addit, Eudonem ita fuisse de Christiana republica, & Pontifice bene meritum, ut ante annum a bello Sarracenico Eudo tres spongias eulogiæ nomine accepisset a Gregorio II. harum usus erat extergendæ mensæ pontificiæ, quæ die pugnæ ab Eudone in particulas concisæ & militibus distributæ, ita profuere victoriæ, ut quot-quot particulas ex his acceperint, victores, & incolumes, ne levi quidem vulnere accepto evaserint. Ecce auctoris verba: *Eodem tempore nefanda Agarenorum gens, cum jam Hispaniarum provinciam per decem tenerent annos pervasam, undecimo anno Rhodanum conabantur fluvium transire, ad Francias occupandum,*

In Greg. II.

Source : BIU Cujas

ubi Eudo præerat, qui facta Francorum generali monitione contra Saracenos, eos circumdantes interfecerunt, trecenta enim septuaginta quinque millia uno sunt die interfecti, ut ejusdem Eudonis Francorum Ducis missa Pontifici epistola continebat; mille tantum quingentos ex Francis fuisse mortuos in eodem bello dixerunt, adjiciens quod anno præmisso in benedictionem a prædicto viro ei directis tribus spongiis, quæ ad usum mensæ Pontificis apponuntur, in hora qua bellum committebatur, idem Eudo Aquitaniæ Princeps populo suo per modicas partes tribuens ad sumendum eis, nec unus vulneratus est, nec mortuus ex his qui participati sunt. Ante Sarracenorum irruptionem in Galliam Eudonem, & Carolum discordes inter se, communi hoste irruente, invicem sese conciliasse, & conjunctis viribus & animis cum eo pugnasse, & Eudonem ipsum facto impetu in castra hostium non minimam victoriæ laudis partem tulisse, scribit Paulus Varnefridus, nec quicquam de Sarracenis evocatis memorat, ut videre est ex ipsius verbis, quæ hic addere non pigebit: *Eo tempore gens Saracenorum in loco qui Septem dicitur ex Africa transfretantes universam Hispaniam invaserunt, deinde post decem annos cum uxoribus & parvulis venientes Aquitaniam Galliæ provinciam quasi habitaturi ingressi sunt. Carolus siquidem cum Eudone Aquitaniæ Principe tunc discordiam habebat, qui tamen in unum se conjungentes contra eosdem Saracenos pari consilio dimicarunt, nam irruentes Franci super eos trecenta septuaginta quinque millia Saracenorum interemerunt: ex Francorum vero parte mille & quingenti tantum ibi ceciderunt, Eudo quoque cum suis super eorum castra irruens, pari modo multos interficiens omnia devastavit.* Hoc prælium gestum est anno DCCXXVI. ut habent annales Francorum a Pithœo editi, Beda & alii recentiores id referunt in annum DCCXXIX. Sigebertus in annum DCCXXX. hujus victoriæ mentio habetur in vita S. Eucherii Aurelianensis Episcopi apud Surium.

Lib. 6. de gest. Longobard. c. 46.

Lib. 5. hist. c. 24. Jacob Meyer.

In chronic. ad ann. 729.

Tom. 1. febr. 20.

Carolus Martellus tanta victoria potitus arma convertit in Burgundiam; Lugdunum, Massyliam, & Arelaten urbes a Sarracenis recepit, & singulis præfectos & præsidia imposuit; Aimoini continuator.

Lib. 4. c. 86.

CAPUT IX.

Eudonis morte Aquitania occupatur a Carolo Martello. Vaifarius, Hunoldus, Asnarius, & alii utriusque sexus Eudonis liberi. Remistagnus Eudonis fratrer. Secunda Sarracenorum expeditio in Galliam. S. Pardulfus Lemovicensis.

ANNO DCCXXIII. diem functus est Eudo Dux Aquitaniæ: ejus morte audita Carolus Martellus, pristini fœderis cum Eudone initi parum memor, consilio suorum Aquitaniam instructo milite occupavit, Burdigalam, Blaviam & alia Aquitaniæ munitiora oppida in potestatem redegit; Aimoini continuator: *In illis autem diebus Eudo Dux mortuus est, hoc audiens præfatus Princeps Carolus, inito consilio procerum suorum, denuo Ligerim fluvium transit, & usque Garumnam & urbem Burdegalensem, & castrum Blaviam veniens occupavit, illamque regionem cepit, ac subjugavit, cum urbibus, ac suburbanis castrorum, victorque cum pace remeavit.* Eudone suo fato functo Carolum Martellum Aquitania sine armis potitum produnt annales Pithœi: *Eudo Dux moritur, & Carolus Aquitaniæ provinciam absque bello recepit.* Alii tamen rursum de Aquitania pugnatum, & Carolum Martellum vitam Eudoni cum regno ademisse scribunt; Regino abbas: *Anno xx. regni sui iterum cum valida manu Vasconiam ingressus est* (Carolus Martellus) *& Eudonem regno simul & vita privavit.* Idem Sigeber-

Lib. 4. c. 53. Idem Fredegar. in appendic. Gregor. Turon. cap. 108.

Ad ann. 728.

Ad ann. 732.

Source : BIU Cujas

Sigebertus : *Carolus in Vasconia cum Eudone pugnat eumque principatu, & vita privat.* Eudoni duos fuisse filios superstites Vaifarium, & Hunoldum certissimum est, Vaifarium, & Hunnoldum Eudonis filios agnoscunt Franci scriptores, Sigebertus, & alii recentiores. Præter eos tertium Asnarium nomine, Cantabriæ Principem, filiam quoque Meninam seu Momeranam Froilæ Asturum Regis conjugem ei adscribit Stephanus Garibayus. His adde filiam Eudonis, quæ Munizio Sarraceno præfecto Ceritaniæ infeliciter collocata, & viro morte sublato captiva in Africam traducta, de qua Isidorus Pacensis, & Rodericus Toletanus, uterque nomen puellæ reticentes. Lampagiam quoque filiam Eudoni tribuunt gesta Pontificum Antisiodorensium, quorum excerptum dedit Andr. Quercetanus, quæ Aimoini Cæsaraugustæ Regi nupsisse dicitur in eisdem gestis. Inter filios Eudonis numeratur & Hatto, qui a Carolo Martello anno DCCXXXVI. bello captus & in vincula conjectus, deinde his solutus, tandem cum fratre Hunaldo oculis orbatus legitur in veteri chronic. monast. S. Nazarii a Frehero edito, & in fragmento passionis Ss. Bertharii & Athaleni, quod a Quercetano vulgatum est. Eudoni frater fuit Remistagnus nomine, qui a Pipino bello captus anno DCCLXVI. suspendio vitam finiit; tamen quæ est harum ætatum caligo, Vaifarium non Eudonis filium, sed nepotem ex filio Hunoldo docent auctor passionis Ss. Bertharii & Athaleni & Ado Viennensis.

Ad ann. 733. Lib. 51. c. 2. ær. 769. Hist. arab. c. 13. Tom. 1. veter. script. Franc. Notit. Vasc. p. 376. & seq.

Anno *DCCCXXX. Sarraceni collectis viribus iterum infensis armis Galliam repetiere, & transmisso Rhodano Avenionem urbem occuparunt dolo & insidiis Mauronti Ducis. Anno DCCXXXI. Carolus Martellus partim ductu suo, partim Childebrandi fratris Avenionem diutina obsidione expugnavit. Inde anno DCCXXXII. Narbonensem urbem, quæ præsidio tenebatur ab Athimo Rege, sic vocabant Sarraceni belli duces, & provinciarum præfectos, obsidione vallavit: re accepta Sarraceni magnis copiis collectis advolant Duce Amorio urbis tuendæ gratia. His Carolus cum exercitu obvius occurrit, & prœlio ad internecionem delevit ad Byrram amnem, qui e valle Corbariæ fluit; Aimoini continuator, Fredegarius, annales Fuldenses. Sarracenos duobus prœliis fudisse Carolum Martellum, uno ad Pictavium, altero ad Byrram fluvium juxta Narbonam tradunt, Eginartus : *Nam pater ejus Carolus, qui tyrannos per totam Franciam dominatum sibi vindicantes oppressit : & Sarracenos Galliam occupare tentantes duobus magnis prœliis uno in Aquitania apud Pictavium civitatem, altero juxta Narbonam apud Byrram fluvium ita devicit, ut in Hispaniam eos redire compelleret.* Et Adrevaldus : *Præterea Sarracenos Galliam occupare tentantes, duobus magnis prœliis, uno in Aquitania apud Pictavium civitatem, altero apud Narbonam juxta Byrram fluvium ita devicit, ut in Hispaniam eos redire compelleret.* Et eo referendus Ordericus Vitalis : *Tunc in Francia Carolus Tudites, ideſt Martellus dominabatur, qui cum Eudone Duce contra Sarracenos in Aquitania pugnavit, & eorum* CCCLXXV. *millia prostravit, itemque in Narbonensi provincia fortiter eos bello repulit, & maxima cæde attrivit :* quod enim prœlium a Carolo Martello in Aquitania adversus Sarracenos gestum memorat Ordericus Vitalis, vix aliud esse potest quam illud quod apud Pictavium, quod est Aquitaniæ oppidum commissum scribunt Eginartus & Adrevaldus, tamen prœlium illud gestum ad Turones probabilius est, ex continuatore Aimoini, Fredegario & aliis, qui res Francorum prosecuti sunt, nec nimis alienum est id intelligi gestum in Aquitania, quod tum Turones Aquitaniæ contributi essent, Aquitania pertinente usque ad Ligerim fluvium.

* DCCXXX. In vit. Carol. M. init. Lib. 1. de miracul. S. Bened. c. 14. Lib. 5. hist. eccles. Lib. 4. c. 57. In append. Gregor. Turon. c. 109.

Victis ab Byrram Sarracenis Narbona simul & aliæ Septimaniæ urbes Nemausus, Biterra, Agathe, in potestatem redactæ, sed quia teneri vix poterant adversus hostem obvium, muris discinctæ, & flammis vastatæ; Aimoini continuator, Fredegarius: rem gestam anno DCCXXXVI. habetur in annalib. Fuldensib. anno DCCXXXVII. Sigeberto.

Lib. 4. c. 57. In append. Gregor. Tur. cap. 109.

Source : BIU Cujas

Hac tempestate vitæ sanctitate, & miraculis in Aquitania claruit Pardulfus Lemovicensis, quem indigenæ vocitant *S. Perdoul.* Hic a Lauterio Lemovicensi Comite evocatus, & monasterio abbas impositus, quod apud locum, qui dicebatur Varactas, Comes ædificavit in honorem S. Petri Principis Apostolorum. Idem Sarracenos Aquitaniam late vastantes a monasterio precibus fugavit, ex vita ejus M. S. ejus memoria celebratur die III. novembris.

CAPUT X.

Lanfredus abbas S. Germani legatus missus in Aquitaniam. Galliæ divisio inter Carlomannum & Pipinum. Bellum Aquitanicum, Lucas castrum captum. Secunda divisio regni inter Carlomannum & Pipinum facta in loco cui nomen vetus Pictavis. Pax inita inter Pipinum & Hunoldum Aquitaniæ Ducem. Lanfredus, quasi explorator detentus, dimissus.

ANNO DCCXLI. Aquitania bello soluta, Lanfredus abbas sancti Germani Parisiensis a Carolo Martello legationis causa missus in Aquitaniam; Aimoini continuator: *Tunc memoratus Princeps venerabilem Lanfredum abbatem sancti Germani legationis causa in Aquitania dirigit.* Lanfredum, dum de translatione reliquiarum sancti Germani cogitaret, invitum & dolentem id officii suscepisse a Principe refert Aimoinus ipse, lib. de translatione B. Germani apud Surium: *Anno* XXIII. *quo Carolus Pipini senioris filius regni Francorum tenebat monarchiam, venerabilis vir Lanfredus præfati monasterii pater, divini spiritus incitamento succensus, qualiter tanto patrono condigna deberet augeri veneratio, ut videlicet ejus sanctissima membra intra majoris ecclesiæ aulam transferri debuissent; tacita cœpit mente tractare, atque devoto non destitit corde rimari, sed quoniam piis semper conatibus impedimenta hujus se mundi objiciunt, ejusdem negotii dilato tempore a suprascripto Principe legationis causa in Aquitaniam mittitur.*

Lib. 5. c. 57.

Tom. 4. jul.

Sub id tempus Carolus Martellus inter Carlomannum & Pipinum liberos, adhuc superstes ipse regna divisit, Carlomanno cessit Austrasia, quæ postea Alemanniæ nomen accepit, Pipino Burgundia Neustria & Provincia: Aquitania & Occitania in divisionem non venere, quod ea tempestate utraque provincia a Francorum ditione abscissa in Hunoldi & Vaifarii Aquitaniæ Ducum potestate esset. Unde in vita D. Theodardi Vaifarius Vasconiæ, Aquitaniæque Dux, idemque Tolosanæ urbis præses & Dominus inscribitur.

Anno DCCXLI. Carolo Martello supremum diem functo, Carlomannus & Pipinus rerum potiti Aquitaniam diutius a regni finibus avulsam manere ægre ferentes, totis viribus bellum instruxere in Hunoldum Aquitaniæ Ducem, Aquitaniam armis late vastarunt, & capto castro, Lucas, nostris *Loches*, aliam inter se regni divisionem fecere in loco cui nomen, vetus Pictavis; Aimoini continuator: *Carlomannus itaque & Pipinus Francorum regno potiti, primo Aquitaniam recipere volentes contra Hunoldum ipsius Provinciæ Ducem, cum exercitu eandem Aquitaniam ingrediuntur, & capto quodam castello, quod Lucas vocatur, priusquam ex ea provincia secederent, regnum quod communiter habuerunt diviserunt inter se, in loco qui vocatur vetus Pictavis.* Idem Ado Viennensis, & Regino abbas, & Annales Francorum, Chunoaldum vocat Fredegarius, qui diligentius res Pipini persecutus est.

Lib. 4. c. 59.

Inde pace inita cum Hunoldo, Lanfredus abbas inter conditiones pacis liber dimissus, domum reversum instaurationi monasterii per annos duodecim operam

tam sedulo dedisse scribit Aim. de translat. B. Germ. Paris. apud Surium : *Interea Carolus moritur, idem vero abbas ab Hunoldo ipsius Aquitaniæ patricio quasi explorator tribus semis annis invitus detinetur : sed tandem substituto in regno Pipino minore, firmataque inter regna pace, Lantfredus absolvitur, qui reversus annis fere duodecim in restauratione monasterii, quod eo absente dissipatum fuerat, occupatur.* Tom. 4. jul. 25.

CAPUT XI.

Vaisarius Dux Aquitaniæ frater & successor Hunoldi. Hunoldus alius ab Hugone Burdegalensi. Res ecclesiasticæ laicis traditæ a Carolo Martello, eisdem precariæ nomine relictæ indicto censu annuo. Figiacense monasterium in finibus Cadurcorum a Pipino fundatur. Griso more Ducum XII. Comitatibus a Pipino donatus. Grisonis secessio ad Vaisarium Ducem Aquitaniæ. Justitiæ, idest res ecclesiarum per Pipinum a Vaisario vindicatæ. Theodoad, locus in Aquitania, ejus situs an idem qui Theoduadum. Bellum inter Pipinum, & Vaisarium. Humbertus Comes Bituricensis. Blandinus Comes Arvernorum. Bertellanus Bituricensis Episcopus. Biturica a Pipino capta, & præsidio munita. Chilpingus Comes Arvernorum. Amanugus Comes Pictaviensis. Vaisarius Aquitaniæ urbes, quas tueri non poterat, muris discingit. Tolosa, Albia, Gavaldanum, seu Mimate & alia castra Aquitaniæ capta a Pipino.

HAUD diu post Carolum Martellum demortuo Hunoldo Duci Aquitaniæ, successit Vaisarius ipsius germanus : hunc Hunoldi filium perperam tradit Ado Viennensis : pari hallucinatione Hunoldum nonnulli eundem esse credidere quem Hugonem Burdegalensem, de quo jocularis legitur historia, vel fabella potius, quam nostri *Romam* vocitant : sed quam aberrent facile intelligere est : siquidem hic Hugo Burdegalensis fuit filius Seguini Comitis Burdegalensis, satis longo post tempore per Carolum M. constituti : at Hunoldum istum certo certius constat fuisse natum Eudonis Ducis Aquitaniæ ; Sigebertus : *Carolus Waifero, & Hunoldo filiis Eudonis dimicando victis Aquitaniam sibi subjugavit.* Idemque alio loco : *Waiferus filius Eudonis Dux Aquitaniæ.* In chronic. Ad ann. 733. Ad ann. 758.

Anno DCCXLIII. concilio Liptinensi una cum Bonifacio Moguntino Episcopo, apostolicæ sedis legato, interfuit Pipinus, & res ecclesiis a patre ablatas restitui curavit, quoad per tempora licuit : verum quia res insolidum restitui non ferebat sumptus belli, quod incumbebat cum Vaisario Duce Aquitaniæ, res precariæ nomine, ut possessoribus relinquerentur obtinuit, indicto censu annuo, quoad res ad ecclesiam redirent, ut proditum est in capitulis Caroli & Ludovici apud Gratianum. Can. quia juxta 16. qu. 1.

Anno DCCXLIV. Figiacense monasterium in finibus Cadurcorum a Pipino Rege fundatum, & præsente Stephano Rom. Pontifice cælitus consecratum, ut fertur ex tabulis fundationis : *Notum esse volumus cunctis Christum colentibus præsentibus scilicet, & futuris, qualiter locum in convalle Lunantis olim a prædecessoribus nostris in pago Caturcino constitutum, & ab aquis irruentibus jam pene dissipatum, nos proxima silva in eodem pago, habiliori loco cui Fiacum nomen imposuimus mutantes monasterium, vel cetera ædificia a fundamentis ædificavimus, quod præsente domino Stephano Papa mirabiliter a Deo consecratum prospeximus, ubi monachorum turmam sub cultu religionis, divina miserante clementia, congregavimus, cui auctore Deo venerabilem virum Anastasium abbatem ordinavimus.* Harum fidem secuti, Pipinum hujusce monasterii conditorem agno-

Source : BIU Cujas

In Fusc. tēp. ad ann. 744. In chronic. Lib. 2. c. 28. Lib. 6. ep. 1.

scunt Wernerus, & Bernard. Guidonis: Friacum monasterium dicitur auctor vitæ Geraldi Comitis Aureliacens. *Non longe enim a Friaco monasterio vicus est in honore S. Georgii sacratus, cui scilicet presbyter quidam nomine Geraldus præerat.* Religionis studio hocce monasterium jam olim accessit Cluniacensi cœnobio, ut colligere licet ex epistola Petri abbatis Cluniacensis ad Ademarum abbatem Figiacensem, qua eum ad se evocat.

Lib. 4. c. 61. ad ann. 743. ad ann. 748.

Anno DCCXLVIII. Grifo frater Carlomanni & Pipini, cum privatæ sortis impatiens in Saxoniam secessisset, & inde Saxonum fide diffisus in Baioariam penetrasset, eamque armis occupasset, a Pipino bello devictus, captusque, Tassilone in ducatum restituto, nihilum tamen fraternum animum avocante recentis dissidii memoria, a Pipino more Ducum duodecim comitatibus donatus: sed ut erat effero & præcipiti ingenio, regiis beneficiis minime emollitus, eodem anno ad Vaifarium Aquitaniæ Ducem fuga se transtulit; auctores sunt Aimoin. Anonym. scriptor annal. Francorum, Regino, Sigebert. Grifonem more Ducum duodecim comitatibus adornatum uno ore fertur ab his scriptoribus, certe nescio qua ratione: nullum enim hujusce moris vestigium alibi, quod sciam, comparet, quin immo Duces præfici solitos duabus, aut tribus ut plurimum, ad summum quatuor civitatibus, quæ singulæ suos Comites habebant notum est; Gregor. Turon. *Nicetius per commissionem Eulalii a comitatu Arverno submotus, ducatum a Rege expetiit, datis pro eo immensis muneribus, & sic in urbe Arverna Ruthena atque Ucetia Dux ordinatus est.* Idemque alio loco: *Turonicis vero atque Pictavis Ennodius Dux datus est.* Et rursus idem alio loco: *Ennodius cum ducatum urbium Turonicæ atque Pictavæ ministraret, adhuc & vici Julienses, atque Benarne urbium principatum accepit.* Unum inter Gothos Victorium Ducem eo nomine septem civitatibus præfuisse observat idem Gregorius: *Eoricus autem Gothorum Rex Victorium Ducem super septem civitates præposuit.*

Lib. 8. hist. c. 28. Lib. eod. c. 26. Lib. 9. c. 7. Lib. 2. c. 20.

Anno DCCLX. Vaifarius Dux Aquitaniæ cum justitias ecclesiarum minime consentiret; idest res ecclesiarum ditionis Francicæ, quæ in Aquitania sitæ erant, per vim ablatas, & proprium in fiscum redactas suis dominis non restitueret, utcumque sæpius hac de re a Pipino per legatos compellatus, Pipinus ea re valde commotus, aut si verum amamus honestam belli occasionem quærens, in Aquitaniam processit res ecclesiarum ab hostis manu erepturus. Cum vero perveniisset ad locum cui nomen Theodoad, Vaifarius belli casus subtimescens pacem petiit per legatos Adelbertum & Dadinum res ecclesiarum sese restituturum depactus. His conditionibus pax sancita, datis obsidibus Adalgario & Iterio, utroque e primoribus Aquitanicis. Hac de re annales Francorum: *Tunc Pipinus Rex cernens Waffarium Ducem Aquitaniorum minime consentire justitias ecclesiarum, partibus quæ erant in Francia, consilium fecit cum Francis, ut iter ageret supradictas justicias quærendo in Aquitania, & pervenit usque in locum qui dicitur Theodoad: & cum hæc vidisset Waffarius misit missos suos Adelbertum & Dadinum, & dedit obsides Adalgarium & Aiterium Regi Pipino, ut omnia redderet, & quicquid supradictus Rex quærebat in causis ecclesiasticis.* Idem perstringunt annales Fuldenses. Nec una belli causa fuit violata emunitas ecclesiarum, alias & causas, has nimirum, Gothos nonnullos, idest Septimanos a Vaifario præter legum ordinem occisos, & Francos perfugas non redditos addit Fredegarius, qui diligentius has res prosecutus est. Theodoad, ut hoc obiter expendam, fuit castrum in Aquitania quod Adoni Viennensi dicitur Todoat. Idem ni fallor quod Theoduadum, quæ erat fiscalis villa, una e quatuor quæ a Carolo Ludovico filio Regi Aquitaniæ hybernorum causa dispositæ sunt, de qua in vita Ludovici, & apud continuatorem Aymoini: *Ordinavit* (Carolus) *qualiter in quatuor locis hyberna transigeret, ut tribus annis exactis, quarto demum anno hyematurum se quisque eorum susciperet locus. Theotuadum scilicet palatium, Cassinogilum, Audiacum & Eurogilum:* id castri positum fuisse inter fines Biturigum & Arvernorum colligere licet ex

Ad ann. 760. Ad ann. 759. & 760. In chronic. cap. 110. Lib. 5. c. 3.

eo,

eo, quod idem Fredegarius subjungit ea expeditione Pipinum superato Ligeri per pagum Bituricum in Arvernorum fines copias duxisse, passim regionem igni ferroque vastando.

Anno DCCLXI. Vaifarius haud diu pactæ fidei memor, rursus bellum comparat adversus Pipinum, Ducibus Humberto Comite Bituricensi & Blandino Comite Arvernorum, qui paulo ante cum Bertellano Bituricensi Episcopo, legationis causa missus ad Pipinum Regis animum in se nimium provocarat, & infestis copiis Augustodunensem pagum qua patet Cabillonum usque devastat. Re accepta Pipinus instructis copiis superato Ligeri Aquitaniam armis late distrinxit Burbone castrum obsidione occupavit, ignique cremavit, inde promotis copiis Arvernensem pagum armis protrivit, Claromontis castrum cepit, ubi Blandinus Comes captus, vinctusque in conspectum Regis deductus. Hæc narrant Aimoin. continuator, Regino, Fredegarius, & Sigebertus. * 761. Lib. 4. c. 65. ad ann. *671. ad ann. 759.

Anno DCCLXII. Pipinus Aquitanico bello totus incumbens Bituricas munitissimam urbem, Aquitaniæ caput, obsidione vallavit, tandemque non sine multa cæde & strage suorum expugnavit: capta urbe & præsidio imposito, Vaifarii homines incolumes dimisit, Umbertum Comitem Bituricensem, & alios Vasconum cum uxoribus & liberis in Franciam captivos abduxit, Bituricæ urbis muros machinarum bellicarum vi nimium labefactatos actutum instauravit, & tutelæ urbis Comites suos imposuit: inde promotis copiis Toarcis castrum obsidione cepit, & succendit, munitionis præfectum, & alios quamplures Vascones captivos deduxit, hisque feliciter gestis ovans domum reversus est. Hæc Fredegarius, Aimoini continuator, Ado Viennens. Sigebert. Lib. 4. c. 68. ad ann. 760.

Inde Vaifarii partes dilabi cœpere, regiis in dies magis magisque invalescentibus. Vaifarius novis belli *Mancionem Comitem consobrinum suum cum copiis Narbonam usque submisit, ut custodias a Pipino impositas oppido a Sarracenis nuper recepto interciperet: hic Australdum & Galemanium Comites infeliciter bello adorsus, in prœlio cecidit, & ejus morte Vascones animis lapsi vix fuga evaserunt: nihilo felicius res gesta in Burgundia, Chilpingus Comes Arvernorum collectis copiis in pago Lugdunensi, tentato bello in Burgundiæ finibus cum Adalardo Comite Cabillonensi, & Australdo Comite, in eo prœlio cæsus cum magna manu suorum: nec non per idem tempus Amanugus Comes Pictavensis, dum Turones infestis armis vastitaret, ab hominibus Wlfardi abbatis monasterii S. Martini occisus cum maxima parte suorum, & qui superfuere fuga salutem quæsierunt. Dum hæc agerentur Remistanus Vaifarii avunculus ad Pipinum transiit, juratus ei fidem promisit, & ab eo multa dona accepit; Fredegarius. * consiliis

Anno DCCLXIII. conventu Galliarum Nivernis habito, Pipinus collectis copiis Aquitaniam repetiit, & universam provinciam ferro ignique depopulatus, Cadurcum oppidum usque accessit, & inde per Lemovices in Gallias regressus: exinde Vaifarius de belli eventu diffisus, urbium Aquitaniæ quæ in potestate erant, hæ fuere Argentomum Pictavis, Lemovica, Santonus, Petrocoria, Encolisma, muros solo æquavit. Haud multo post his potitus Pipinus, easdem muris cinxit, & communivit, singulis impositis Comitibus cum militari præsidio. Argentorum in primis a fundamentis reædificavit, & castrum cum parte Bituricensis pagi Remistano adversus Vaifarium tuendum concredidit; testes Fredegarius, & auctor annal. Francor. ad ann. 766.

Anno DCCLXVII. Pipinus solemni apud Gentiliacum prius habita synodo ad sopiendas controversias, quæ inter Græcos & Romanos subortæ erant de SS. Trinitate & sanctorum imaginibus, Aquitaniam per Narbonam ingressus est, & Tolosam simul, & Albiam, ac Gavaldanum, idest Mimate Gabalorum oppidum in deditionem accepit: ea tempestate nimirum Tolosa & conterminæ Occitaniæ urbes Aquitaniæ cooptabantur, quod usque in eum diem in Vaifarii

Source : BIU Cujas

Aquitaniæ Ducis poteſtate fuiſſent. Unde in vita D. Theodardi Epiſcopi Narbonenſis Vaifarius Vaſconiæ & Aquitaniæ Dux, idemque Toloſanæ urbis præſes cognominatur.

His geſtis Pipinus Viennam ſeceſſit, diem ſolemnem paſchæ ibi tranſacturus. Eodem anno ſub menſem Auguſtum Pipinus bello indefeſſus Aquitaniam ingreſſus Biturigas Aquitaniæ caput acceſſit, ubi more Francorum in campo conventum habuit: inde promotis copiis ad Garumnam amnem pervenit, in itinere quamplura caſtra, & ſpeluncas, quæ a Vaifario munitæ erant in Aquitania, unde in hunc diem id genus ſpeluncæ vulgo vocitantur *Gaifiez* in poteſtatem redegit, hæc potiſſimum capta fuere caſtra Scoralia in finibus Arvernorum, Torinna in ſolo Lemovicino, Petrocia in pago Rutenenſi. Inde Pipinus reverſus eſt Biturigas; Aimoin. continuator, auctor annal. Francor.

Lib. 4. c. 67. Ad ann. 767.

CAPUT XII.

Exoldunum in Biturigibus captum a Pipino. Remiſtani levitas, ejuſque fœdæ mors. Umbertus Comes Bituricenſis. Santonus capta a Pipino. Vaifarius Dux a ſuis deſtitutus ex inſidiis cæſus in pago Petrogorico. Vaifarii ſpolia. Vaifarius baſilicæ S. Salvatoris, quæ hodie S. Martialis apud Lemovices fundator. Vaifarii Ducis ſepulcrum.

Anno DCCLXVIII. repetita expeditione, ſuperato Ligeri, Pipinus Aquitaniam ingreſſus, totum eum tractum qua patet in Lemovicum uſque fines ferro & igni vaſtavit, oppida quæ adhuc in Vaifarii poteſtate erant cremavit, monaſteriis ipſis non pepercit, Hiſandonem oppidum vini copia celebre cepit & vaſtavit, teſte Fredegario: illud non aliud puto, quam Exoldunum in Biturigibus, quod vini laude maxime commendat Guillelm. Brito.

Lib. 2. Philippid.

Per hæc tempora Vaifarius Vaſconum, qui ultra Garumnam habitant, copiis inſtructus Pipino occurrit, conſerto prælio Vaſcones fuſi multa cum ſtrage, vix Vaifarius cum paucis fuga ſalutem petiit, & in eo prœlio cæſus Blandinus Comes Arvernorum, qui nuper a Pipino in Arvernis captus, iterum ad Vaifarium redierat. Tum Vaifarius bello ſe imparem ſentiens, Pipinum per legatos convenit petens, ut Bituriga & aliæ Aquitaniæ urbes quas bello amiſerat ſibi redderentur, oblato annuo cenſu, quem dudum Aquitani Francis præſtitare ſolebant, ſed legati dimiſſi repulſis conditionibus pacis. Eodem anno rurſus tranſito Ligeri Pipinus, Aquitaniam totam Aginnum uſque pervaſtavit: tot cladibus conſternati Aquitani & Vaſcones quamplurimi ad Pipinum venerunt, eique juramento fidem obligarunt: unde Aquitania fere univerſa recepta, Pipinus per Petrocoriorum & Engoliſmenſium fines domum reverſus eſt; Fredegar.

Anno DCCLXIX. Pipinus rurſum tranſito Ligeri Biturigas acceſſit, ubi regiam ſibi ædificavit, & conventum Galliarum in campo Martio ex ſolemni ritu habuit, ibique relicta Bertrada conjuge, quo expeditior eſſet, in Vaifarium proceſſit: ſed cum hoſtis non appareret, vixque bellum gerere liceret, ob hyemis aſperitatem Biturigas ad Bertradam reverſus eſt. Dum hæc agerentur Remiſtanus frater Eudonis, & patruus Vaifarii, qui ultro in Pipini fidem venerat, & ab eo multis ditionibus donatus fuerat, rurſus deſultoria levitate a Pipino ad Vaifarium rediit: hominis perfidia indignatus Pipinus, Hermenaldum, Berengarium, Childeradum & Chunibertum ſive Umbertum Comitem Bituricenſem cum aliis Leudibus, ideſt fidiſſimis militibus miſit, ut Remiſtanus bello armiſque compeſceretur: Ipſe cum ceteris copiis in Vaifarium contendit de ſumma

rerum

Source : BIU Cujas

rerum certaturus, Remiſtanus a Comitibus regiis captus cum uxore, & cum eadem in conſpectum Regis vinctus deductus, illa ſtatim juſſu Regis Umberto & Ghiſelario Comitibus Biturice civitatis cuſtodiæ cauſa tradita, Remiſtanus patibulo ſuſpenſus fœda morte infidelitatis pœnas luit; Fredegarius, Aimoini continuator, Regino, Sigebert. Eadem expeditione a Pipino capta Santonum civitas, ibique mater, & ſoror, neptiſque Vaifarii in conſpectum Regis deductæ, & honeſte obſervari juſſæ; idem continuat. Aimoin. Regino, Ado Viennenſ. Sigebert. Lib.4. c.87. ad ann. 768. ad ann. 766. Lib.4. c.67. ad ann. 768. ad ann. 767.

His geſtis Pipinus ad Garumnam uſque cum copiis acceſſit, quo ſtatim Vaſcones, qui citra Garumnam ſedes habent, ad Pipinum venere, & quo belli impetum amoverent a ſe, ſacramenta & obſides dedere, ſeſe a Pipini & liberorum fide non diſceſſuros; Fredegar. Ubi Pipinus Garumnæ littus attigit Eronuicus, vel ſi mavis, Heriduicus cum uxore, ea erat altera Vaifarii ſoror, ei occurrit, ſeque & uxorem in fidem tradidit in loco cui Montes nomen; Aimoin. continuat. Regino. Lib.4. c.67. ad ann. 768.

Eodem anno Pipinus peractis ſolemnibus paſchæ in caſtro cui nomen Felz, rurſus una cum Bertrada Santones rediit, ibique ipſa relicta, perſequendo Vaifario totis viribus incubuit: id temporis Vaifarius a ſuis fere deſtitutus cum paucis per Sylvam, cui nomen Edobola in pago Petrogorico, huc illuc incertus vagabatur, inſidiis poſitis a Pipino tandem Vaifarius in pago Petragorico interfectus, Aquitanico bello morte ſua finem impoſuit: nec abfuit ſuſpicio, eum a ſuis tædio diutini belli, & ſpe ſibi conciliandæ Pipini gratiæ occiſum. Confecto ita bello Aquitanico Pipinus receſſit, nec diu victoriæ ſuperſtes, quæ rerum humanarum ſors eſt, gravi febre conſumptus extremum diem obiit, diviſo inter liberos regno Francorum; Fredegar. continuator, Aimoin. Regino, Ado Viennenſ. Sigebert. Lib.4. c.67.

Vaifario ſublato, ne hoc omittam, Pipinus opima ſibi ſpolia de hoſte proſtrato ſuſtulit, armillas ſcilicet auro & gemmis pretioſiſſimis contextas, quas ille diebus ſolemnibus ornatus gratia geſtare ſolebat, quas vocant Vaifarii pyra: has victoriæ gratiam Deo repenſurus, ut par erat, ædis Dionyſianæ principi aræ trophæi vice appendi juſſit, unde poſtea ad crucem auream tranſlatæ.

Vaifarius etſi tot bellis jactatus, pietatis laude non caruit: hic eſt qui baſilicam S. Salvatoris apud Lemovices, quæ poſtea mutato nomine S. Martialis titulum accepit, ſuo ſumptu extruxit: in ea viſitur ſculpta leænæ effigies ſuo pondere prementis geminos catulos, adjecto trino hoc verſiculo de Vaifario:

Alma leæna Duces ſævos parit, atque coronat,
Opprimit hanc natus Vaifer male ſanus alumnam,
Sed preſſus gravitate luit ſub pondere pœnas.

Papyr. Maſſon. in Pipino.

Leænæ ſchemate eſt, quod intelligas, Aquitaniam, quæ Vaiferum peperit & inſigni corona adornavit, ſed ab eo varie agitata, tandem eum ſuo caſu oppreſſit.

Vaifarii non inhonorum jacuit cadaver, ejus ſepulcrum viſitur juxta muros Burdegalæ, quod vulgo vocatur *tuba Caiphæ*, auctore Lurbeo rerum Burdegalenſium ſcriptore.

Source : BIU Cujas

CAPUT XIII.

Hunoldus Dux Aquitaniæ. Aquitania cessit Carolo. Launus ex cappellano regio Engolismensis Episcopus. Lupus Dux Vasconum. Castrum Fronciacum ad Doroniam amnem ædificatur a Carolo. Hunoldi infelix exitus. Ludovicus natus Cassinogili in pago Aginnensi, idem a patre mox Rex Aquitaniæ designatus. Bellum a Carolo gestum in Sarracenos. Francorum clades in faucibus Pyrenæi insidiis Vasconum. Rolandi sepultura apud Blaviam. Rolandi cantilena, militare celeuma.

IN ea divisione rerum, quæ a Pipino inter liberos facta est, Carolo natu majori cessit Austrasiæ regnum, Carlomanno vero regnum Burgundiæ, cum Provincia, Gothia & Alemannia, quæ est ea pars Germaniæ, quæ Rhenum attingit. Aquitania recens a Vaifario recepta inter liberos divisa, si fides Fredegario: *Aquitaniam, quam ipse Rex acquisierat, inter eos divisit.* Tamen post mortem Pipini Carolum, & Carlomannum Francorum regnum inter se divisisse, & in sortem Caroli cecidisse Aquitaniam, testis est Aimoini continuator: *Postquam hi duo fratres succedentes regnum inter se partiti sunt, Aquitania provincia, quæ in sortem majoris natu Caroli Regis cesserat, remanentibus in ea transacti belli reliquiis, conquiescere non potuit.* Huicque fidem astruit, quod secuto statim bello Aquitanico Carolus totum belli pondus in se suscepit, tanquam de re sua solicitus, Carlomanno in societatem belli coire detrectante: nimirum anno DCCLXIX. Carolo jam rerum potito cum Carlomanno, iterum novi tumultus in Aquitania surrexere, ac veluti e gravi incendio intersopita flamma recruduit. Hunoldus Aquitaniæ regnum, seu principatum affectans, provincialium animos ad res novas moliendas concitavit: re accepta Carolus, quia ejus maxime intererat provinciam, quæ ei sorte obvenerat tueri, collectis copiis in hostem profectus, suis viribus se credens, ut subdit idem continuator Aimoini, & Eginartus ipse auctor vitæ Caroli M. Ac primum Carolus Engolismam Aquitaniæ oppidum profectus, expeditionis Comitem assumpsit Launum ejusdem civitatis Antistitem, qui primum Pipini Regis sacellarius, seu capellanus fuerat, & postea ab eodem Engolismensi episcopatu donatus; auctor anonym. vitæ Caroli M. *Et domnus Carolus benignissimus Rex ivit ad Engolismam civitatem, & inde sumpsit plures Francos, qui civitatem ei ipsam aspiciebant, cum omnibus utensilibus & præparamentis eorum, simulque Launum Episcopum ejusdem civitatis, qui fuerat capellanus domini Pipini Regis patris sui, quem ipse Rex Pipinus Episcopum fecerat de ipsa civitate.* Inde arrepto itinere Carolus fugientem Hunoldum persecutus, pene fuit ut ipsum caperet: sed is locorum peritia evasit, & ad Lupum Ducem Vasconum se recepit: nempe per hæc tempora Vascones Francorum imperii pertæsi & diutinas Aquitaniæ turbas, idoneam rebus novis tentandis occasionem nacti, unum e suis Ducem sibi elegere. Cum vero Ducem Vasconum audis, magis est ut intelligas de Vasconibus, qui proprias & avitas in Pyrenæi jugis sedes tenebant, quam de Vasconibus, qui mutato solo Novempopulaniam, qua patet a Pyrenæi radice ad Garumnam usque subsederunt: hi enim iisdem temporibus in Hunoldi & Vaifarii Aquitanicorum Ducum potestate manserunt, & sub his contra Pipinum acerrime meruerunt. Carolus missa legatione ad Lupum perfugam sibi reddi imperavit, nisi obsequatur, Vasconiam infestis armis sese ingressurum interminatus, nec prius recessurum, quam ejus protervia coerceretur. Lupus sibi consulens Hunoldum ejusque uxorem sine mora dedidit, seque & sua ejus potestati submisit; Eginartus, & Anonymus auctor vitæ Caroli M. Aimoini continuator, Ado Viennensis, & Sigebertus.

In vit. Carol. M.
Lib. 4. c. 68.
Lib. 5. c. 1.
Ad ann. 769.

In-

Source : BIU Cujas

Interim dum hæc agerentur Carolus ne prorsus vacaret, castrum Franciacum, vel ut alii legunt, Francicum ad Doroniæ amnis ripam a fundamentis extruxit, & ipse communivit. Legatis vero ad se reversis, & deducto cum uxore Lupo, Carolus Engolismam reversus est, ubi postulante Launo civitatis Episcopo, monasterio S. Eparchii universa quæ ejusdem censum implebant prædia præcepto firmavit; idem Aimoin. continuator, & Anonym. auctor vitæ Caroli M. Lib.4. c.68.

Anno DCCLXXI. Hunoldus a Carolo dimissus Romam petiit simulans hic sibi reliquum vitæ in otio exigere propositum esse: sed haud diu post quietis impatiens inde ad Desiderium Longobardorum Regem declinavit, belli cum Francis mox secuti fax funestissima, ibique non multo post lapidibus obrutus infeliciter periit; Sigebertus & Nicol. Vignerius. Ad ann.771. In chronic. Burg.ad ann. 772.

Anno DCCLXXVIII. dies solemnes paschæ apud Cassinogilum, quæ erat villa regia in pago Aginnensi, exegit Carolus, quo in loco eodem anno ei natus est Ludovicus filius ex Hildegarde Regina, idemque adhuc in cunis vagiens Rex Aquitaniæ, a patre designatus; Aimoin. continuator: *Ludovicum vocitari patri placuit, eique regnum quod sibi nascendo dicaverat contradidit.* Ita ut non immerito ei congruat dictum Commodi de se ipso apud Herodianum: ὁμοῦ δὲ μὲ εἶδεν ἥλιος ἄνθρωπον, καὶ Βασιλέα: *idem sol qui me hominem vidit & Regem.* Lib.4. c.71. & lib. 5. c.1. Lib. 1.

Inde Carolus contractis quam maximis valuit copiis, superato Pyrenæi saltu Hispaniam ingressus, primum Pampilonam Navarrorum oppidum, tum Cæsaraugustam a Sarracenis deditione recepit, Pampilonæ cum eam tueri non posset muros solo æquavit: his gestis victor rediens per Pyrenæi saltum Vasconum perfidiam expertus: Vascones enim collocatis opportunis locis insidiis, cum regiæ copiæ soluto agmine per angustias montium & opaca sylvarum iter agerent, ex improviso sub occasum solis extremum agmen adorti Francos iniquitate locorum & genere pugnæ impares, memorabili, & valde decantato prœlio fudere: in eo certamine cecidere fortissimi Francorum Duces Eghartus regiæ mensæ præpositus, Anselmus Comes palatii, Rolandus Britannici limitis præfectus: hoc vulnere nimium fœdata rerum in Hispania feliciter gestarum gloria, ac eo altius sauciatus Caroli animus, quod elapso hoste in montium juga ultionis solatium ei præreptum est. Rem narrant Eignartus, Aimoini continuator. Cæsorum corpora Carolus quo par erat studio efferri jussit, quorum pars Burdegalæ sepulti, Rolandus Blaviam sepulturæ causa deportatus, & ibi in Basilica S. Romani sepultus: ejus in memoriam Carolus Blavienſi ecclesiæ ipsum Blaviæ oppidum & totum eum tractum cum ora maris objacentis in alodium dedit, si qua fides historiæ Turpini, quam multis fabulis conspersam negari non potest. Nec ferendum quod Carolus ecclesiæ Blavienſis conditor ponitur, multis enim ante Carolum annis hanc ecclesiam extitisse, & Aribertum unum e Clotharii senioris liberis in ea sepultum, testis Aimoinus. Rolandus inter heroes Francicos rebus gestis clarissimus, ipso casu illustrior multis fabulis & carminibus celebratus, cantilena de eo edita militaris celeumatis vice usi sunt Franci in acie, quo militum animos ad pugnam accenderent: etiam ipse Willielmus Normannus in eo prœlio, quo de summa rerum Angliæ certatum adversus Haroldum Regem Bedæ continuator: *Tunc cantilena Rolandi inchoata, ut martium viri exemplum pugnaturos accenderet, inclamatoque Dei auxilio prœlium consertum.* De quo & Mathæus Paris. in Haroldo. De hujusce cladis epocha cum nostris, neque inter se, conveniunt Hispanici scriptores: ad annum DCCCCVIII. eam refert Hieron. Zurita, ad annum vero DCCCXII. eandem rejicit Roderic. Toletanus. Sed magis est, ut nostris credamus, qui uno concentu unicam Caroli in Hispaniam profectionem in hoc anno collocant, & res a Ludovico Aquitaniæ Rege his annis feliciter in Hispania gestas prædicant, quibus hæc clades accepta memoratur. In vit. Carol. M. Lib.4. c.72. & lib. 5. c.1. Lib. 3. c. 2. Lib.3. c.11. ad ann.1066. In indicib. rer. Arragon. Lib.4. c.10.

Source : BIU Cujas

CAPUT XIV.

Pipini, & Ludovici coronatio. Ludovici expeditio in Sarracenos. Comites & abbates a Carolo per Aquitaniam disposuti. Tolosa cum Septimania contributa regno Aquitaniæ. Hunoldus Bajulus Ludovici. Bajulus quid sonat. Carolus Ludovicum ad se revocat ab Aquitania. Vestis Vasconia. Chorso Dux Tolosanus, quam ob causam depositus, ei succedit Willelmus.

Lib.4. c.73. & lib.5. c. 1. ANNO DCCLXXXI. Carolus Romam profectus una cum liberis Pipino & Ludovico, qui ab Adriano Pontifice in Reges inaugurati, & coronati, hic in Regem Aquitanorum, ille in Regem Longobardorum; Aimoin. continuator.

Anno DCCCVI. Ludovicus paternæ virtutis non expers, quo regni auspicia militari thyrocinio commendaret, & Sarracenos Hispaniæ subsessores Aquitaniæ infestos compesceret, habito delectu expeditionem in Hispaniam instituit, Oscam oppi-
Lib.4. c.87. dum obsidione expugnavit, inde redux ad patrem in Saxoniam profectus, a quo dimissus rediit in Aquitaniam; Aimoin. continuator.

Per id tempus Navarri & Pampilonenses, qui ante aliquot annos ad Sar-
Lib.4 c.91. racenos defecerant, in fidem redierunt; idem Aimoin. continuator. Carolus vero Rex sapientissimus plane perspectum habens, regnum non secus ac corpus variis laborare incommodis, nisi prudentum consilio, veluti medicorum arte foveatur: quo res tutiores essent Ludovico filio Episcopos Aquitaniæ, quibus modis potuit, ei conciliavit, Comites abbatesque, & alios quamplures, quos Vassos vulgo vocant, per Aquitaniam disposuit, eisque per singulas regiones regni curam demandavit, & fiscalium villarum procurationem, nec non adversus Sarracenorum incursus Hispaniæ marchæ seu limiti custodes præfecit, collocatis opportunis quibusque locis præsidiis militum: nempe Biturigibus dedit Humbertum Comitem, ac eo paulo post amoto Sturminium: Pictavis Abbonem: Petrocoriis Vidbodum: Arvernis Itherium: Vallagiæ seu Vellaunis Bullum: Tolosanis Chorsonem: Burdegalensibus Siguinum: Albigensibus Aimonem, qui satis notus
Lib.5. c.8. est heroica prole: Lemovicibus Rogerium. Aimoini continuator, & auctor vitæ Ludovici P. *Sciens porro Rex sapientissimus atque perspicacissimus Carolus regnum esse veluti corpus quoddam, & nunc isto, nunc illo incommodo jactari, nisi consilio & fortitudine, velut quibusdam medicis sanitas accepta tutetur, Episcopos quidem modo quo decuit sibi devinxit; ordinavit autem per totam Aquitaniam Comites abbatesque, nec non alios plurimos, quos Vassos vulgo vocant, ex gente Francorum, quorum prudentiæ & fortitudini nulla calliditate, nulla vi obviare fuerit tutum, eisque commisit curam regni, prout utile judicavit finium tutamen, villarumque regiarum ruralem provisionem, & Biturice civitati primo Humbertum, paulo post Sturminium præfecit Comitem, porro Pictavis Abbonem, Petragoricis autem Widbodum, sed & Arvernis Itherium, nec non Vallagiæ Bullum, sed & Tolosæ Chorsonem, Burdegalis Siguinum, Albigensibus vero Haimonem, porro Lemovicibus Hrotgarium.* Et auctor vitæ S. Genulfi. *Inde vero*
Lib.2. c.5. *rediens* (Carolus) *ad Galliæ suæ custodiam urbibus Aquitaniæ Comites præfecit, & per alia Hispaniæ vicina loca adversus Sarracenorum incursus præsidia disposuit militaria, tunc ergo Lemovicæ urbi Rotherium Comitem constituit, qui cœnobii Caroffensis fundator extitit*, &c. Hic observanda sunt tria: primum Aquitaniæ regno præter Aquitanicas provincias contributam Tolosam cum universa Occitania, ex quo factum est, ut in ordinatione Comitum & præfectorum Aquitaniæ,

taniæ, Chorso Tolosanis præponeretur. Hinc quoque Narbonam, & Tolosam ad hæc tempora se referens in Aquitania locat Aimoinus: *Plus tamen hoc tempore determinatio Orosii superius a nobis declarata tenetur, secundum quam traditionem, in Aquitania continentur urbes egregiæ Narbona Arunnias* (Arvernis) *quæ nunc Clarus mons vocatur, Cadurx, Tolosa, Gavalis, Rotenus, Lemovis, Petrogorica, Pictavis, Burdegalis, Sanctona, & Engolisma.* Et Ludovicus Rex Aquitaniæ sæpius Tolosæ, vel aliis locis Septimaniæ, concilium ordinum regni celebrasse memoratur, & ex eo quoque secutum, ut Episcopus Bituricensis quasi Primas seu Patriarcha Aquitaniæ jus Patriarchatus sibi assereret in Episcopum Narbonensem, ut liquet ex Epistola Nicolai I. ad Rodulfum Bituricensem Archiepiscopum apud Gratianum. Secundum abbates quos in Aquitania ordinavit Carolus accipi pro militibus quibus Princeps abbatias seu monasteria in beneficium dedit, quos Abbicomites vocat Gerbertus in epist. ad Geraldum abbatem Aureliacensem: *Qui status regnorum penes vos sit scire cupit* (Hadalbero Rhemensis Archiepiscopus) *& an Hugo, quem vestra lingua Abbicomitem dicitis, uxorem duxerit.* Id genus abbatum in hunc diem supersesse audio nobiles quosdam in Pyrenæo saltu. Tertium hos Comites quos ordinavit Carolus non fuisse perpetuos, sed temporarios, exemplo est Humbertus Comes Bituricensis, qui paulo post Sturminium successorem accepit: exemplo est ibidem Iterius Comes Arvernorum, cui suffectus Bertmundus; de utroque Adrevaldus Floriacensis: *Quibusdam servorum suorum fisci debito sublevatis curam tradidit regni, atque in primis Rahonem Aurelianensibus Comitem præfecit, Biturigensibus Sturminium, Arvernis Bertmundum, aliisque, ut ei visum est, locis alios præposuit.*

Lib. 1. c. 5.

Can. conquestus, 9. qu. 3.

Epist. 17.

Lib. 1. de mirac. S. Bened. cap. 18.

Peractis quæ Romæ agenda visa sunt, Carolus cum filiis & universis copiis reditum accinxit in Galliam, & Ludovicum in Aquitania imperaturum a se dimisit, præposito illi Arnoldo bajulo, & aliis ministris in singula officia, ut par erat, dispositis. Hic puerili Aurelianum usque evectione usus, hinc mutata veste equo invectus in Aquitaniam omnium votis acceptus pervenit; idem continuator Aimoini, & auctor vitæ Ludovici Pii. Bajulus dicitur hoc loco nutricius regii pueri, ab officio quod puerum quasi in ulnis bajularet. Eodem sensu Hermarium bajulum Ariberti nuncupat Aimoinus: *Inter primores Franciæ qui convenerant, quidam Hermarius gubernator palatii Ariberti filii Regis, simulque bajulus a pueritia Agniano super se irruente perimitur:* & monitores regios bajulos appellat Lupus Ferrariensis, epist. ad Carolum: *Non admittentur ergo a nobis monitores quos bajulos vulgus appellat, ne gloriam vestram inter se ipsi partiantur, & meliorem amorem alienent a vobis.*

Lib. 5. c. 2.

Lib. 4. c. 15.

Epist. 64.

Ludovicus statis in Aquitania sedibus, cum per aliquot annos jam a patre abesset, cavens Carolus ne Aquitani ob ætatem Principis insolescerent, aut ille peregrinos mores contraheret, quos semel haustos vix dedisceret, ad se eum revocavit, constitutis Marchionibus seu præfectis limitum, qui fines regni tuerentur adversus hostium incursus, si qui forte ingruerent. Ludovicus patris mandato parens cum lecta epheborum manu, Vasconica veste adornatus, amiculo scilicet rotundo, laxioribus manicis subuculæ seu camisiæ adsutis, cruralibus solutis, calcaribus caligis insertis, missile seu jaculum dextra præferens, cuncta sic ordinante patre; continuator Aimoini, & auctor vitæ Ludovici Pii.

Lib. 5. c. 2.

Anno DCCLXXXVII. Chorso Dux Tolosanus, Adelrici Vasconis dolo captus interposito juramento coactus, ei fidem & obsequium promisit: hanc ob rem Ludovicus consilio procerum inustam regiæ dignitati labem ulturus, generalem optimatum conventum indixit in Septimaniæ loco, cui nomen fuit mors Gothorum. Huc solemni edicto vocatus Vasco, ut imminutæ dignitatis pœnas daret, criminis conscientia motus, judicio defuit, donec obsidibus hinc inde datis, horum periculo securus in concilio stetit, a quo non modo indemnatus, sed &

Source : BIU Cujas

Lib. 5. c. 2. muneribus donatus receſſit; continuator Aimoin. auctor vitæ Ludovici Pii.

Anno DCCLXXXVIII. appetente æſtate Ludovicus juſſu parentis Wormatiam venit, quo ſtante apud patrem, iterum Chorſo apud Carolum in jus vocatus de fide præſtita Adelrico, cum ea de re ſe purgare nequiret, judicio regio proſcriptus, & perpetuum in exilium deportatus: Chorſo vero perpeſſi ob probri notam Toloſano Ducatu amotus, & in ejus locum ſuffectus Willelmus. Adelrici proſcriptione nimium commoti Vaſcones, ut ingenio leves ſunt, facile res novas moliti ſunt, ſed Willelmi prudentia & fortitudine, quamprimum in ordinem redacti ſunt; continuator Aimoini, & auctor vitæ Ludovici Pii.

Lib. 5. c. 1.

CAPUT XV.

Villæ fiſcales hybernis regiis in Aquitania diſpoſitæ. Annona militaris, quam foderum vocant remiſſa. Vectigal vini remiſſum Albigenſibus. Salvius Epiſcopus Engoliſmenſis ejus martyrium. Burgundio Fidentiacenſis Comes, ei ſuccedit Livitardus. Willelvi res geſtæ adverſus Sarracenos, hic fuit fundator Gellonenſis monaſterii, idemque profeſſus, an fuerit Dux Aquitaniæ.

ANNO DCCXC. Ludovicus generalem Toloſæ conventum habuit ex more ſolemni, quo Abutaurus Sarracenorum Dux, qui Hiſpanicum limitem Aquitaniæ objacentem tenebat, legatos ad eum miſit pacis depoſcendæ cauſa, pretioſiſſimis non ſine muneribus: his acceptis legati dimiſſi; continuator Aimoini, vita Ludovici Pii.

Lib. 5. c. 3.

Anno DCCXCI. Ludovicus patri in Germaniam occurrit, & exacta hyeme apud eum juſſu patris in Aquitaniam rediit, & habito magno delectu quanto ocyus potuit per montes Ciniſios in Italiam tranſiit, ut laboranti Pipino germano ſuppetias ferret, quo cum conjunctis copiis, ambo Beneventanam provinciam infeſtis armis ingreſſi: rebus feliciter geſtis ſimul ad patrem rediere; continuat. Aimoini, vita Ludov. Pii.

Lib. 5. c. 3.

DCCXCV. Carolus cum Ludovicum filium cogitantem in Aquitaniam a ſe dimitteret, ab eo quæſivit, quæ cauſa eſſet ut tot rerum dominus ita re familiari laboraret, ut vix haberet unde benedictionem ſibi offerret de ſuo: ac ubi a filio audiit, hoc prava rationalium adminiſtratione contingere, qui res fiſci in privatos uſus converterent, ita ut ipſe dominus eſſet nomine tenus, & ſine rē; ut ætati, rebuſque filii conſuleret, legatos miſit Willebertum, poſtea Rothomagenſem Epiſcopum, & Richardum Comitem, villarum ſuarum procuratorem, præcipiens ut villæ, quæ erant fiſci, regio redderentur obſequio, quod utique factum eſt. Hac monitione Ludovicus cautior factus quatuor villas regias, nimirum Theotuadum ſive Theodoadum, Caſſinogilum, Audiacum, & Eurogilum diſpoſuit per Aquitaniam, quarum in unaquaque, redeunte quarto quoque anno hybernam, ſtationem collocaret: hæ villæ omnibus copiis ita inſtructæ fuere, ut annonam ſuo tempore regiis uſibus largiter exhiberent; continuator Aimoini, & auctor vitæ Ludovic. P. *Ordinavit qualiter in quatuor locis hyberna tranſigeret, ut tribus annis exactis, quarto demum anno, hyematurum ſe quiſque eorum ſuſciperet locus, Theotuadum ſcilicet palatium, Caſſinogilum, Andiacum, & Eurogilum, quæ loca quando quartum redibatur ad annum, ſufficientem regio ſervitio exhibebant impenſam.* Theotuadum, ſeu Theodoadum villam in finibus Biturigum & Arvernorum ſitam fuiſſe, jam a nobis obſervatum eſt. De Caſſinogilo conſtat eſſe in pago Aginnenſi, quod nomen hodie retinet. Andiacum in

in pago Lemovicensi ponit Massonius, illud idem conjectans affinitate nominis quod Ausiacum, de quo in vita B. Martialis: *Perrexit primum ad quendam vicum vocabulo Ausiacum, in quo erat idolum Jovis statutum.* Eurogilum ubi nam esset mihi ignotum est. In descript. Gall. per flumina.

His rite ordinatis Ludovicus annonam militarem, quam foderum seu fodrum vocant, deinceps exigi vetuit, & licet id milites ægre ferrent, de fisco eis annonam præberi maluit: onus importabile sentiens tum propter plebis inopiam, cum propter exigentium acerbitatem. Idem Albigenses pergravi tributo vini & annonæ, quod præstare solebant, relaxavit. Id tempus Ludovicus apud se habuit Meginarium virum sapientem & strenuum missum a patre, cujus consilio ista omnia disponebantur. His auditis de filio pater ita gavisus est, ut hoc exemplo annona militari Francos absolveret, & alia multa emendaret, rectissimæ filii administrationi gratulatus; continuator Aimoini, & auctor vitæ Ludov. P. Lib. 5. c. 3.

Anno DCCXCVI. Tolosæ generale concilium coegit Ludovicus, ubi Aldefonsi Galleciæ Reguli cum donis missos amicitiæ nectendæ causa benevole suscepit: nec non legatos Bahaluc Sarracenorum Ducis, qui Hispanicum solum Aquitaniæ conterminum tenebat, pacem poscentes æque cum muneribus. Eodem tempore, & Ludovicus suorum consilio uxorem duxit Hermingardam puellam clarissimis ortam natalibus, Nigranni seu Ingramni Comitis filiam: idem & firmissima præsidia disposuit circa Aquitaniæ fines, qua spectant Hispaniam, & Borrello Comiti tuenda commisit; continuator Aimoini, & auctor vitæ Ludovic. Lib. 5. c. 4.

Anno DCCCI. Salvius Episcopus Engolismensis prædicationis evangelicæ causa in Belgicam veniens apud Valentinianas fiscum a Vinigardo filio Gerardi procuratoris ipsius fisci securi percussus martyrium passus. Cujus corpus a Carolo divinitus tertium admonito inventum & honorifice sepultum: martyrii dies colitur XXVI. junii; Usuard. Sigebertus, Molanus. In martyrol. 26. jun. ad ann. 801. In indic. Ss. Belg.

Anno DCCCII. Carolus Romæ Imper. inauguratus a summo Pontifice. Interim Ludovicus Tolosam abiit, inde in Hispaniam transiit, Barcinonam propinquanti Addo sive Zaddo Dux civitatis jamque subjectus occurrit, nec tamen civitatem dedidit: qua omissa Ludovicus Ilerdam expugnavit, soloque æquavit, inde Oscum usque processit, cujus agrum & segetis quicquid erat diripuit ignique consumpsit: quibus peractis imminente jam hyeme domum rediit; continuator Aimoin. vita Ludovic. P. Lib. 5. c. 4.

Eodem anno, finito tandem nimis diutino ac cruento Saxonico bello, Ludovicus a patre dimissus in Aquitaniam rediit: tum Carolus opportunam tempestatem nactus, utpote externis bellis vacans, internis rebus componendis operam dare cœpit, & oram maritimam lustravit. Quo comperto Ludovicus misso Hademaro legato petiit a patre, ut in Aquitaniam descenderet, & Cassinogilum conveniret: filii voto, etsi grato animo accepto, pater non annuit, & filium Turonis sibi occurrere jussit, quo veniens Ludovicus summa cum gratulatione a patre susceptus, eum Vernum usque prosecutus, inde in Aquitaniam regressus est; continuat. Aimoin. auctor vitæ Ludov. Pii. Lib. 5. c. 4.

Anno DCCCIII. Addo sive Zaddo Dux Barcinonensis, dolo a quodam suasus ut Narbonam usque procederet, captus, & Ludovico traditus, inde ad Carolum perductus. Eodem anno generalem conventum Tolosæ habuit Ludovicus de regni rebus consultaturus: in eo quia Burgundione Fidentiacensi Comite (*c'est Fezensac*) demortuo, in ejus locum suffectus Livitardus, quem Vascones adeo graviter tulere, ut ejus homines, alios ferro, alios igni extinguerent: Vascones vocati, ut facti rationem redderent, cum post multas moras in jus veniissent, debitas facinoris pœnas dederunt, ita ut talionis lege alii igni tollerentur, alii alio genere pœnæ. Eodem anno Barcino urbs per Ludovicum obsidione capta, qua in expeditione præsto fuere Willelmus primus signifer, & Hademarus olim legatione

Source : BIU Cujas

Lib. 5. c. 5. functus apud Carolum; continuator Aimoini, & auctor vitæ Ludovici Pii. Quis nam fuerit iste Willelmus Signifer nihil certi ausim affirmare.

Lib. 6. hist. Lib. 5. c. 91. Eadem tempestate claruit Willelmus, quem Ducem Aquitaniæ appellat auctor ejus vitæ M. S. & ex eo Ordericus Vitalis, & Petrus Equilinus. Hic Sarracenorum reliquias Septimania armis depulit, Arausionem & Nemausum urbes ab his recepit. Eundem cum Sarracenis ad Narbonam pugnasse, & cæso rege in-

Ad ann. 791. Tom. 1. rer. Alemann. gentem de his victoriam reportasse scribit Hepidannus apud Goldastum, vulgo cognominatus naribus curtus, quod in singulari quodam certamine nares ei præcisæ sint; de eo circumfertur fabulosum carmen cujus meminit Ordericus: *Vulgo canitur a joculatoribus de illo cantilena, sed jure præferenda est relatio authentica, quæ a religiosis doctoribus solerter est edita*, &c. Idem Marchio Narbonæ, & Comes stabuli dicitur in veteri chronico vernaculo Normannorum. Hic Gel-

Cap. 13. lonense monasterium in territorio Lutenensi fundavit, & B. Benedicti monachos imposuit ac demum A. DCCCVI. aulæ & militiæ pertæsus, deposita coma ad Brivatensem basilicam Juliani martyris, monachum professus in monasterio Gellonensi, cujus ipse fundator fuit, ibi vitæ sanctitate, & miraculis ita præstitit, ut divorum numero colatur: ejus conversionis mentio fit in vita Benedicti abbatis Ananiensis: *Guillelmus quoque Comes, qui in aula Imperatoris præ cunctis erat clarior, tanto dilectionis affectu beato Benedicto deinceps adhæsit, ut sæculi dignitatibus despectis, hunc Ducem viæ salutaris eligeret, qua pertingere posset ad Christum, acceptaque tandem convertendi licentia, magnis cum muneribus auri argentique, ac preciosarum vestium speciebus subsequitur venerabilem virum, nec moram in deponendo comam fieri passus est, quin potius die Natalis Apostolorum Petri & Pauli, auro textis depositis vestibus, Christicolarum induit habitum, seseque cælicolarum adscisci numero congaudet: Vallis vero a beati viri Benedicti monasterio ferme quatuor distat millibus, cui nomen est Gellonis, in qua construere præfatus Comes in dignitate adhuc sæculi positus cellam jusserat, illic se vitæ suæ tempore Christo tradidit serviturum*, &c. Ejusdem meminit & Trithemius, sed quam mendose ejus ætatem rejicit in annum DCCCC. Guillelmus iste an fuerit Dux Aquitaniæ non levis hæret scrupulus; quia sublatis per Carolum M. Ducibus Aquitaniæ, & Ludovico adhuc in cunis vagiente, Rege Aquitaniæ constituto, vix fuit ut Carolus sapientissimus Princeps memor periculi, invisum ac suspectum in Aquitania Ducis nomen quoquomodo restitueret, tum ubi Aquitania regni apice donata, Comites per singulos pagos ordinatos scimus ex vita Ludovici Pii, Aimoini continuatore, Adrevaldo, & auctore vitæ S. Genulfi: sed in eorum censu nihil uspiam legitur de Ducæ Aquitaniæ, id verisimiliter omis-

ad 28. maii. sum non foret, cum ibi recenseantur quotquot fuere Comites per singulas urbes pagosque dispositi, & in vita ipsa Benedicti Anianensis, ut & in martyro-

In sanctoral. M. S. logio benedictino Arnoldi Wion, Guillelmus iste appellatur Comes simpliciter, & in ejusdem vita, quæ extat apud Bernardum Guidonis, is appellatur Comes Aquitaniæ.

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT XVI.

Ludovici P. expeditio in Vaſcones vindicata a fabulis Hiſpanicorum ſcriptorum. Aureolus Comes Petrogoricenſis præfectus limitis Hiſpanici. Commercium Galliæ, & Hiſpaniæ pro confinio terrarum. Reformatio cleri, & ordinis monaſtici. Quamplura monaſteria per Ludovicum fundata in Aquitania. Benedictus abbas Ananienſis inſtaurator monaſtici ordinis in Gallia, & Aquitania.

ANNO DCCCIX. Ludovicus perlato ad ſe rumore, quod Vaſcones in deditionem pridem recepti, pro ingenio ſoli, rebus novis ſtuderent, lectis copiis Aquas oppidum contendit, quo vocati qui de fide ſuſpecti erant: ſed his conſcientia ſceleris venire detrectantibus, eorum agros militari manu late vaſtavit: tandem coacti ſupplices venerunt, & vitæ gratiam in magno lucro duxerunt. Inde Ludovicus ſuperato Pyrenæo ſaltu Pampilonam profectus provinciæ res ordinavit, ac demum cum per anguſtas Pyrenæi fauces in Aquitaniam remearet, Vaſcones, ut ſolebant, ex inſidiis regias copias intercipere conati, ſed eorum doli caute repulſi, & uno ex his, qui in medium progreſſus erat ut regios in inſidias adduceret, comprehenſo, & laqueo ſuſpenſo, ac omnium fere liberis & uxoribus injecta manu retentis, ut eorum periculo parentum & conjugum inſultus moraretur: his artibus Ludovicus tutus & incolumis rediit in Galliam; continuator Aimoini, & vita Ludovic. Pii. Merito ergo hic una ſpongia deleantur fabulæ, quas thraſonice narrant Hiſpanici ſcriptores, mendaciter in hunc annum referentes cladem acceptam anno DCCLXXVIII. Lib. 5. c. 8.

Eodem anno Aureolus Comes, Felicis Aureoli Petragoricenſis Comitis (is fuit pater S. Eparchii, de quo ſupra dictum eſt) de ſtemmate ortus, qui marchæ Hiſpaniæ præerat, ſtatis ſedibus in commercio Galliæ & Hiſpaniæ, ut loquitur auctor Anonymus vitæ Caroli M. ideſt ea parte Pyrenæi, ubi commercium inter Gallos & Hiſpanos tempore belli & pacis æque exercetur, quod pagenſes vocant *Paſſerilles*, vita defunctus, ejus morte Amoroz Sarracenus Cæſarauguſtæ præfectus caſtra ejus fidei credita, cuſtode vacua nactus, ea facile occupavit, & in his præſidium militum collocavit: verum ne Caroli in ſe iram provocaret miſſa legatione ſe, & omnia ejus poteſtati ſubmiſit: lubens audiit Carolus, ſed ob multa quæ emerſerunt res eventu caruit.

Sub annum DCCCCXI. Ludovicus pietatis ſtudiis nihilo omiſſis ob rerum bellicarum, aut civilium curam, clericorum mores nimium ante deformatos in Aquitania, ita ut paſſim equitationi, & militaribus exercitiis magis operam darent, quam ſacris obſequiis, ſolicite emendavit, ſacrarum litterarum, & pſalmodiæ ſtudium reſtituit, conductis in eam rem, & per ſingulas eccleſias conſtitutis peritis litterarum, & ſacri cantus magiſtris: æque collapſum in Aquitania monaſticum ordinem feliciter reſtituit, quamplura monaſteria a fundamentis extruxit, vel vetuſtate collapſa inſtauravit, in primis hæc M. S. Philiberti, M. S. Florentii, M. Carrofi, M. Concas, M. S. Maxentii, M. Menatæ, M. Magniloci, M. Muſciacum, M. S. Savini, M. Maſciacum, M. Nobiliacum, M. S. Theotfridi, M. S. Paſcentii, M. Doſoræ, M. Solemniacum, M. Puellare S. Mariæ, M. Puellare S. Radegundis, M. de Vera, M. de Utera in pago Toloſano, M. Galiinæ, * M. S. Mariæ, quod dicitur in Odurobione, ſic lege, pro *Nirubine*, M. Caunas, & alia quamplurima, quibus veluti candentibus facibus illuſtratur Aquitaniæ regnum; Continuator Aimoini, & pari ſtylo auctor vitæ Lib. 5. c. 8.

* M. S. Laurentii

Source : BIU Cujas

Ludovici Pii : informandis autem vel disciplinæ restituendis hisce monasteriis, Benedicti Anianensis abbatis singulari opera in primis usus est Ludovicus, ut patet ex variis locis vitæ ejusdem Benedicti, quorum velut summa contexitur illo loco : *Hic est Benedictus, per quem Dominus Christus in omni regno Francorum regulam sancti Benedicti restauravit, hic habuit sub regimine suo monasteria duodecim, ideſt Anianam, Gellonem, Casam novam, Insulam barbaram, Menatem, sanctum Savinum, sanctum Maximinum, Massiacum, Cromatiacum, Cellam novam in Tolosano, monasterium Maurum in Alsatz, Indam ex jussu Imperatoris ob illius ac discipulorum ejus usum ædificatum, & de fiscis regalibus ditatum.* Verum quia ex his perspicue non intelligimus quænam Aquitaniæ monasteria Ludovicum conditorem, quæ instauratorem habeant, non inane ducemus his lucem afferre, si quam possumus. S. Philiberti monasterium nequaquam dici potest fundatum a Ludovico, sed tantum restitutum : id enim est, quod a S. Philiberto abbate Gemiticensi ope & sumptu Ansoaldi Episcopi Pictaviensis in Herio insula oræ Aquitanicæ conditum est, de quo in ipsius Philiberti vita apud Surium. Monasterium S. Florentii refertur inter monasteria Aquitaniæ a Ludovico P. fundata aut restaurata, tamen illud positum est in pago Andegavensi, nimirum Salmuri ad Ligerim : ex quo intelligimus Aquitaniæ regnum latiores, quam Aquitaniæ ipsius terminos habuisse, & Andegavensis pagi, aliarumque provinciarum accessione auctum. Carofense monasterium, quod est in pago Pictavienſi, vulgo *Charroux*, a Rotherio Comite Lemovicensi cum Euphrasia uxore sub hæc tempora conditum refert Theodulphus Aurelianensis, quem primum edidit Jacob Sirmondus.

Tom. 4. aug.

Lib. 3. carm. 8. in not. ad epist. 20. lib. 1. Goffred. Vindoc.

Est locus hunc vocitant Carroph cognomine Galli
Quo patet electis aulica porta poli.
Quo Salvatoris sub nomine pœnitet aula
Quove monasterii claustra decore manent.
Enitet hic rutilo sanctorum pignore sretus
Vivit & eximie turba fidelis ibi.
Denique Rotharius Comes ingens, inclytus heros
Conjuge cum Euphrasia condidit istud opus.
Hoc fulvo argento, gemmisque exornat & auro
Affluit & libris, vestibus, atque sacris, &c.

Hujusce monasterii fundatorem Rotherium Comitem, ejusdem restauratorem Ludovicum Pium agnoscit auctor vitæ S. Genulfi ; nec non idem monasterium sacræ crucis ligno, multisque latifundiis ditatum tradit : *Tunc ergo Lemovicæ urbi Rotherium Comitem constituit, qui cœnobii Carrofensis fundator extitit, quod postea glorioſus Rex Carolus de pretioſi portione ligni salutiferæ crucis Christi sacravit, de thesauris quoque ac possessionibus propriis nobilissime ditavit, sicut privilegia testantur de ipsis rebus facta, & annuli ejus impressione insignita*, &c. Et paulo post : *Ipse* (loquitur de Ludovic. P.) *inter multa quæ vel extruxit, vel restauravit, etiam Carrofense cœnobium ædificasse legitur.* Quod ita accipi necesse, ut hujus monasterii instauratio, aut potius consummatio tribuatur tantum Ludovico P. cum ante aliquot annos id fundatum esset a Rotherio Comite. Monasterium Conchas est antiquissimum in pago Rutenensi, olim a Sarracenis, quo tempore e finibus Hispaniæ in Aquitaniam irrupere, solo eversum, dein a Pipino restitui cœptum, a Carolo & Ludovico P. perfectum & reliquiis ditatum, ex veteri charta hujusce monasterii, & illud idem forte est monast. quod Conkittas dicitur Aimoino : *In Aquitania scilicet & monasterio, quod vulgari appellatione Conkittas vocitatur, Hildeberto cuidam monacho visio ostensa est.* S. Maxentii monasterium est in pago Pictonico, a B. Maxentio abbate conditum tempore Clodovei, unde nomen ipsi, cella

Lib. 2. c. 5.

Lib. 1. de translat. B. Vincent. c. 1.

Source : BIU Cujas

la S. Maxentii ; Gregor. Turonenſis : *Erat in his diebus vir laudabilis ſanctitatis Maxentius abbas reclauſus in monaſterio ſuo ob Dei timorem infra terminum Pictavienſem , cujus monaſterii nomen lectioni non indidimus , quia locus ille uſque hodie cellula ſancti Maxentii vocatur* , &c. Itaque Ludovico tantum accepto ferri poteſt hujuſce monaſterii refectio , aut melioratio . Menatenſe monaſterium in Arvernis a ſancto Meneleo fundatum , cujus corpus ibi quieſcit , dein a Benedicto Anianenſi abbate juſſu Ludovici Pii veteri diſciplinæ redditum , ut liquet ex loco modo laudato vitæ ipſius Benedicti . Magni loci monaſterium eſt etiam in Arvernis vulgo *Mainlieu* . Muſciacum monaſt. in eodem pago , id primum condidit & inſtituit S. Calminius ex veteribus tabulis ejuſdem cœnobii , collapſum inſtauravit Ludovicus P. vulgo *Moſac* a vico Muſiacas cujus meminit Gregor. Turonenſis : *Actum in vico Muſiacas* . S. Savini monaſt. in territorio Pictavienſi a Ludovico P. conditum , & diſciplinæ cauſa traditum Benedicto Anianenſi , qui viginti monachos cum abbate impoſuit , ut ſcriptum eſt in vita ipſius Benedicti : *Aliud demum illi monaſterium glorioſiſſimus Rex dedit , ubi , ut reor , viginti monachos miſit , abbatemque illis conſtituit ; ſitum vero eſt monaſterium illud in territorio Pictavienſi , & dedicatum in honorem ſancti Savini , in quo poſiti fratres , dum in piis ſtudiis vigilant deſudantque , turba monachorum non parva eis adjungitur* . Ejuſdem monaſterii meminit Glaber : *Venienteſque ad monaſterium ſancti Savini confeſſoris Pictavenſis , tulerunt ſecum totam quam voluere ſupellectilem* . Maſciacum monaſt. eſt in diœceſi Biturienſi , vulgo *Maſſy* , eſtque unum ex his quæ ſtudio Ludovici P. reformata ſunt a Benedicto Ananienſi . Ejuſdem monaſterii mentio fit in teſtamento Bernonis abbatis Cluniacenſis : *At vero chariſſimus frater Oddo Cluniacum , & Maſciacum , atque Dolenſe monaſterium ita cum rebus ad eadem loca pertinentibus Deo favente ſuſcipiat , ut ea pro viribus regulariter diſponat* . Nobiliacum monaſterium , vulgo *Novaille* , in agro Pictonico ſurrexit e ruinis monaſterii quod a B. Juniano tempore Clotharii I. conditum in eodem tractu , in loco cui nomen Mariacus : eo enim devaſtato injuria belli tum flagrantis inter Francorum Reges , & Aquitaniæ Duces pace pacta per Carolum nova ſedes quæſita , & monaſterium tranſlatum in locum qui dicitur Nobiliacus , una & corpus S. Juniani eodem tranſlatum tempore Ludovici P. ut habetur in ejus vita . M. S. Theofredi eſt illud , quod Calminius Arvernus in diœceſi Anicienſi in loco qui dicitur S. Theofredi a fundamentis ædificavit , dotavit & ditavit , & de ſuo nomine Calminiacum appellavit ex vita S. Calminii nuper edita , vulgo *S. Chafre* , atque ita hujus tantum monaſterii inſtauratio tribuenda eſt Ludovico P. Monaſt. Solemniacenſem in pago Lemovicenſi , id primitus fundatum a S. Eligio Noviomenſi Epiſcopo temporibus Dagoberti , de quo Aimoin. verum idem , infeſtis Sarracenorum per Aquitaniam excurſionibus , vel diutinis bellis inter Francorum Reges , & Aquitanicos Duces , vaſtatum , a Ludovico P. rurſum inſtauratum . Monaſt. puellarum S. Radegundis , hoc monaſt. ipſa Radegundis Clotharii I. uxor , regio toro relicto Auguſtoriti Pictonum ædificavit , ubi cum magna ſanctitatis laude vitam finivit . Monaſt. Anianæ , hujus monaſterii fundator & primus abbas fuit Benedictus , trecentoſque monachos impoſuit , ſitum eſt ad Anianum amnem , unde nomen monaſterio , ut patet ex vita fundatoris , eſt in diœceſi Biterrenſi : Aimerico cancellario ſedis apoſtolicæ adverſus Biterrenſem Epiſcopum , qui huic monaſterio infeſtus erat , illud commendat Petrus Cluniacenſis : *Anianenſis tamen monaſterii contra Biterrenſem Epiſcopum nuper importabilem querelam accepimus breviter deprecans , ut fratres illos ad nos venientes benigne audiatis & exaudiatis , & ut ſpiritualis monaſticæ religionis defenſor , Anianenſe monaſterium nobile , & ut ipſe vidi religioſum tam pro ſalute animæ veſtræ , quam quia ſub tuitione apoſtolica ab antiquo conſtitutum eſt , a tantis oppreſſionibus eruatis* . Monaſt. S. Mariæ in Nirubine , mendoſe , legendum enim , monaſt. S. Mariæ in Odurobione ,

Lib. 2. c. 37.

Lib. de glor. confeſſ. c. 41.

Lib. 3. hiſt. cap. 5.

Cap. 7. Savaro. in not. ad epiſt. 12. lib. 5. Sidon.

Lib. 4. c. 41.

Lib. 1. ep. 3.

Source : BIU Cujas

ideſt monaſterium, quod dicitur noſtræ Dominæ de Gratia, quod ſitum eſt ad Odurobionem amnem, vulgo *Dorbieu*: de cæteris ſuperſedeo, donec aliquid obſervatione dignum occurrat.

Denique res Aquitaniæ ita ordinavit Ludovicus P. ut vix quiſquam audiretur in ea provincia qui de acceptis injuriis quereretur. His per ſe jus dicebat, & ternis diebus per ſingulas hebdomadas rebus judicandis ſtudioſe operam dabat. Carolus his de nato auditis per Arcambaldum Commentarienſem ſeu notarium, qui reip. cauſa in Aquitaniam miſſus his interfuit, adeo exultaſſe fertur, ut in lacrymas proruperit, & ad ſuos converſus pulcherrimo hoc dicto ſe a filio victum profeſſus ſit: *o*, inquit, *ſocii victos nos gratulemur, ab juvenis hujus ſenili ſagacitate*. Hæc Aimoin. continuator, & auctor vitæ Ludovic. Pii.

Lib. 5. c. 8.

CAPUT XVII.

Joannes Epiſcopus Vaſconiæ nefarie occiſus. Teſtamentum & obitus Caroli M. Dux Aquitaniæ unus e Paribus Franciæ. Idem a quo inſtituti. Arma ſeu inſignia Ducis Aquitaniæ. Inſignium uſus a quo tempore. Richonus Comes Pictavienſis. Vaſconum defectio ob amotum Siguinum Ducem.

JOANNE Epiſcopo nefarie cæſo in Vaſconia, concilium Epiſcoporum Galliæ coactum apud Theodonis villam anno DCCCXII. ad compeſcendos percuſſores clericorum & ſacerdotum, *& propter factum*, ut ferunt acta ſynodi, *quod in Vaſconia noviter accidit, de Epiſcopo Joanne inhoneſte & inaudite mordridato*. Hic Joannes Epiſcopus dicitur in Vaſconia necatus, non adjecto nomine ſedis ſuæ, quia forte fuit Epiſcopus totius Vaſconiæ, quales fuere alii eum ſecuti Epiſcopi, de quibus ſuo loco dicemus.

DCCCXIII. Ludovicum Regem Aquitaniæ, imperii ſocium ſibi adſcivit Carolus.

Anno DCCCXIV. Aquiſgrani ſupremum vitæ diem functus eſt Carolus M. teſtamento prius condito, quo pretioſiſſima xenia erogavit ſingulis metropolitanis eccleſiis imperii, quæ recenſentur numero viginti & una, quas inter antepenultima, & ultima locantur Burdegala, & Biturigæ, omiſſa Metropoli Novempopulaniæ, teſte Eginharto: *Nomina vero Metropoliticarum civitatum, ad quas eadem eleemoſyna, vel largitio data eſt, hæc ſunt; Roma, Ravenna, Mediolanum, Forum Julii, Gradus, Colonia, Maguntiacum, Juvantum quæ & Salitzburg, Treveris, Senones, Veſontium, Lugdunum, Rotomagus, Remis, Arelas, Vienna, Tarantaſia, Ebrodunum, Burdigala, Turones, Bituriges*. Horum cauſas quærenti non aliæ occurrunt, quam iſtæ, nimirum Budegala & Biturigæ, etſi clariſſimæ Galliarum metropoles, Aquitanicorum Ducum tyrannide diutius a regno Francorum abſciſſæ, noviſſime in eorum poteſtatem redierunt, ſublato Vaifario; unde tanquam recens partæ, aut receptæ provinciæ urbes, poſtremo loco habebantur: quæ ratio obſervata forte eſt in teſtamento Caroli. Hiſque temporibus, Eluſa, quæ erat Novempopulaniæ metropolis, Sarracenorum excurſionibus everſa, deſierat haberi inter Metropoles, quæ cauſa fuit præteritionis eodem in teſtamento.

In vit. Carol. M.

Franciæ Pares a Carolo M. inſtitutos, & unum inter eos Aquitaniæ Ducem, ſinguliſque ſua arma, ſive inſignia tributa, Ducique Aquitaniæ Leopardum in area, ſeu campo rubeo, recentiorum opinio eſt: ſed hæc omnia meræ nugæ, & fabulæ. Parium enim Francorum nomen inauditum ante Robertum Regem, ſub quo primus Odo Comes, is erat Comes campaniæ, audivit de ſe judicandum

Source : BIU Cujas

dum regio judicio, in conventu Parium, qua de re legitur ipsius epistola ad Robertum Regem, quæ est XCVI. inter Fulberti epistolas : *Hoc sibi competere dicebat, ut me ad tale judicium exhiberet, sine conventu Parium suorum*. Ac certe Pares Francorum exemplo Parium feudi, seu curtis domini institutos credere juvat : de his enim frequens mentio occurrit apud scriptores, priusquam de Paribus Francorum : ut Pares Comitum, seu Vassorum memorari juvenio, in præcepto concessionis, quod dedit Ludovic. P. Hispanis in Galliam migrantibus Sarracenici furoris declinandi causa : *Hi vero qui postea venerunt etsi aut Comitibus, aut Vassis nostris, aut Paribus suis se commendaverunt, & ab eis terras habitandas acceperunt, sub tali forma eas in futurum & ipsi possideant, & suæ posteritati derelinquant*. De paribus Walterii Comitis meminit etiam Frodoardus: Ad ann. 952. *Nec non Pontigonem fiscum, quem Heribertus invaserat, aliamque munitionem Rex contra Victuriacum instruit, & quosdam sibi fideles ex paribus Walterii ad custodiam ibi dimittit*. Majora feuda suos Pares habuere, idest Vassos, qui parium nomen sortiti, quod dignitate Pares inter se essent, ac pari jure domino in bello subservirent, & in pace jus dicenti veluti assessores & consiliarii adessent, unde compares dicti, quasi pares inter se, & æqua lege domino feudi servientes; Baldricus Noviomensis : *Mandavit igitur Episcopus ei non semel, sed plus vice tertia, ut ante conspectum ejus veniens, præsentibus comparibus suis, in rectum staret de injustitia sua*. Lib. 3. chron. Camera c. 75. Quorum usus, cum in feudis placuisset, facile manavit in rempublicam : adeoque explodendus est error de Aquitaniæ Duce in numerum Parium per Carolum M. coaptato, ut nullus potius hac ætate fuerit Dux Aquitaniæ : quin imo a Carolo nece Vaifarii sublati sunt Duces Aquitaniæ, & Aquitania in regnum conversa in gratiam Ludovici filii, a quo Aquitania Reges habuit usque ad Carolum Calvum, qui Aquitaniam ademit Pipino juniori, & Ranulfum Ducem imposuit. Constitutis semel Paribus Francorum, tertium inter militantes locum tenuit Dux Aquitaniæ, nimirum post Duces Burgundiæ, & Normanniæ, & nimis Anglis indultum penes quos erat Normannia & Aquitania : cum primas inter Pares sæculares Normanniæ Duci, secundas Duci Aquitaniæ tribuit ; Mathæus Paris. illo loco : *Et quia prætactum est de Alemannorum primatibus, ad quos Regis spectat electio, non reor a materia alienum, si nomina Francorum nobilium præcipue ad quos negotia regni spectant ardua, præsenti inseramus paginæ cum succincta tamen brevitate. Archiepiscopus Rhemensis, qui Regem Francorum cæleste consecrat chrismate, quapropter Rex Francorum, Regum censetur dignissimus, & omnium Franciæ Parium primus*, &c. In Henric. 3. ad aun. 1257. Et postea: *Dux Normanniæ primus inter laicos & dignissimus, Dux Aquitaniæ, Dux Burgundiæ, Comes Flandrensis, Comes Campaniæ, Comes Tolosæ, qui dicitur Comes sancti Ægidii*. Æque fabulosum & commentitium est quod fertur de armis seu insigniis per Carolum datis Aquitaniæ Duci & aliis : quia stemmatum seu insignium usus nostris minime notus fuit ante Regum tertiæ stirpis ætatem: vix antiquiora reperies stemmata, quam ea quæ sumpsit Willegisius Archiepiscopus Moguntinus, Henrici II. Imper. suppar, nimirum duas rotulas, ut se humili patre, rotarum scilicet fabro natum recoleret, de quibus Sifridus presbyter : *Tempore sancti Henrici Imperatoris Willegisius Archiepiscopus Moguntinus vigebat ; iste quia humilem progeniem habuit, & patrem, qui currus & bigas facere solebat, in thalamo ornatis & grandibus litteris hæc scripta habebat : Willegis recole unde veneris : appendebat etiam rotas & hujusmodi instrumenta in pariete circumquaque, in quibus suam prosapiam recognoscebat, adhuc usque habentur duæ rotæ quasi aratri in vexillo, & una in clypeo ecclesiæ Moguntinæ*. Lib. 2. chron. Aut stemmata gentis Arundeliæ in Anglia, quæ sex argenteis hirundinibus in nigro clypeo insignia fuere, quo alludit Guillelmus Brito, cum quendam ex ea gente in Gallum involantem depingit: [s] Lib. 3. Philippid.

Source : BIU Cujas

------ Hirundelæ velocior alite quæ dat
Hoc agnomen ei, fert cujus in ægide ſignum
Se rapit agminibus mediis, clypeoque nitenti,
Quem ſibi Guillielmus, læva prætenderat ulnæ
Immergit validam præacutæ cuſpidis haſtam.

Nec alterius ævi fuere, meo judicio, optimatum Galliæ ſtemmata, quæ in majore aula templi, ideſt domus Templariorum Lutetiæ, ubi metatum habuit Henricus III. Rex Anglorum, appenſa fuere ex conſuetudine Gallicana; ut refert Mathæus Pariſ. *Epulabantur autem in majori regia templi, ubi videlicet pendent clypei quotquot poſſunt circumquaque in quatuor parietibus ſecundum conſuetudinem ultra marinam; inter quos apparuit clypeus Regis Ricardi Angliæ.* Cæterum leone pro inſignibus uſi ſunt Duces Aquitanici, forte ob eam cauſam, quod veteribus Aquitania leænæ ſpecie in roboris argumentum depingebatur, quali ſchemate oſtenditur in lapide Baſilicæ D. Martialis Lemovicenſis, cum hac inſcriptione metrica:

Ad an. 1254.

Alma leæna Duces ſævos parit, atque coronat, &c.

Ludovicus, ut ad rem redeamus, accepto nuntio de morte patris apud Theotuadum, ſeu Theodadum villam, ut legit Ademarus, quo indictus erat generalis optimatum conventus, concito itinere Aquiſgranum venit, ubi omnium Francorum voto acceptus regni clavum ſuſcepit, & auditis legatis gentium, qui ad patrem venerant, eiſque dimiſſis, legatos Norbertum Regienſem Epiſcopum, & Richonum Pictavienſem Comitem ad Leonem Imperatorem C. P. deſtinat, initi pridem cum eo fœderis inſtaurandi cauſa; continuator Aimoin. auctor vit. Ludov. Pii, Ademarus. Hi legatione feliciter defuncti tabulas pactionis cum Leone habitæ retulere, ut addit Ademarus.

Lib. 5. c. 8. In chronic. M. S.

Anno DCCCXV. Santonum civitas terræ tremore concuſſa, & ædificiorum ruinis vaſtata; Ademarus.

Anno DCCCXVI. Amoto Siguino Vaſconum Duce ob proterviam, & morum corruptelam, Vaſcones, ut ſunt levis ingenii, hac de re commoti a fide & obſequio deſciverunt: ſed altera expeditione ita attriti ſunt, ut veniam delicti, & ſalutem magno in lucro duxerint; Aimoin. continuator, auctor vitæ Ludovic. P. & Ademarus iiſdem fere verbis: *Vaſcones, qui trans Garonnam & citra Pyrenæum montem habitant, propter ſublatum Ducem ſuum, nomine Siguinum, quem Imperator ob nimiam ejus inſolentiam ac morum pravitatem inde ſuſtulerat, ſolita levitate commoti, conjuratione facta omnimoda defectione deſciverunt: ſed duabus expeditionibus ita ſunt edomiti, ut tarda eis deditio, & pacis impetratio videretur.*

Lib. 4. c. 104.

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT XVIII.

Garſimirus Dux Vaſconum. Pipinus Rex Aquitaniæ a Ludovico deſignatus. Hiſpanorum migratio in Galliam. Lupus Centullus Dux Vaſconum. Varinus Comes Arvernorum. Helias Scotus Engoliſmenſis Epiſcopus. Normannorum appulſus in Aquitaniam. Flandri ubi primum ſic dicti. Pipinus uxorem ducit filiam Theodeberti Comitis. Aigulfus Bituricenſis Epiſcopus. Inicus cognomine Ariſta Comes Bigeronum Rex Navarrorum electus. Annona de cælo pluit in pago Aginnenſi. Viſredus Comes Bituricenſis conditor Stradenſis cœnobii in finibus Biturigum.

EO tempore Vaſconia impacata provincia, quæ eſt ea pars Aquitaniæ quæ cis Garumnam patet ad Pyrenæum montem, proprios Duces habuit, eoſdemque indigenas. Anno Christi DCCCXVI. Vaſcones recidiva defectione tentata Garſimirum ſibi Ducem elegere: ſed hic anno ſecundo commiſſo prœlio cum principatu vitam amiſit.

Anno DCCCXVII. a Ludovico Pio factus eſt cenſus, ſeu deſcriptio monaſteriorum Galliæ, & Aquitaniæ, quæ Regi deberent militiam, cenſum, vel preces: horum lemma extat apud Quercetanum.

Eodem anno Ludovicus P. adhuc ſuperſtes familiæ erciſcundæ arbitri officio functus inter liberos, Lotharium Imperii ſocium, ac ex aſſe hæredem futurum deſignavit: Pipinum Aquitaniæ, Ludovicum Bajoaria Reges, & eodem anno, Lotharium in Bajoariam, Pipinum vero in Aquitaniam miſit: Ludovicum ob ætatem, pueritiæ enim annos nondum exceſſerat, apud ſe educandum retinuit; Aimoini continuator, Nithardus, Ademarus. Lib. 4. c. 102. Lib. 1. c. 10. lib. 1. ad ann. 816.

Anno DCCCXIX. Hiſpani cum duriſſimo Sarracenorum jugo premerentur, in Galliam emigrarunt, eiſque a Ludovico P. conceſſi agri in Pyrenæi jugis a vectigalibus liberi, qua de re extant duo diplomata a P. Pithœo edita ex archivis Narbonenſis eccleſiæ.

Eodem anno Lupus Centullus Vaſconiæ Ducatum affectavit: ad eum armis compeſcendum, legati Berengarius Toloſæ, & Warinus Arvernorum Comites conjunctis copiis cum eo feliciter pugnarunt, Lupus in prœlio Garſandum fratrem amiſit, hominem ferocem & ſtolidum, vix ipſe fugæ evaſit. Idem poſtea cum in Ludovici conſpectum veniſſet, perduellionis reus poſtulatus a Berengario, & Warino, ac de objectis ſeſe purgare nequiret, ad tempes exilio relegatus; vita Ludovic. P. & continuator Aimoini, ubi mendoſe legitur, Lupus Centulli Miſco, pro Vaſco, & Ademarus. Lib. 4. c. 107. ad ann. 819.

Eodem anno Pipinus jam Aquitaniæ Rex deſignatus, juſſu patris Vaſconiam lectis cum copiis ingreſſus, ſublatis ſeditioſis, univerſam provinciam ita pacavit, ut rebellionis fomites extincti prorſus viderentur; vita Ludovic. P. continuat. Aimoin. Ademar. Lib. 4. c. 107. ad ann. 817.

Hac tempeſtate claruit Helias Scotus, Theodulfi Aurelianenſis diſcipulus, Engoliſmenſis Epiſcopus; de eo meminit Ademarus: *Beda enim docuit Simplicium, & Simplicius Rabanum, qui a tranſmarinis oris a domno Imperatore Carolo ſuſceptus eſt, & Pontifex in Francia factus Alcuinum docuit, & Alcuinus Smaragdum imbuit, Smaragdus autem docuit Theodulfum Aurelianenſes Epiſcopum, Theodulfus vero Heliam Scotigenam Engoliſmenſem, Helias autem Henricum*, &c. ad ann. 819.

Anno DCCCXX. Normanni piraticis navibus decem & tribus inſtructis e finibus ſuis egreſſi, primum in Flandrenſe littus appulere, ubi prædas egerunt, in-

Source : BIU Cujas

censæ aliquot casæ agrestes, & pecus abactum : sed a præfectis oræ maritimæ armis repulsi, in ostium Sequanæ fluminis vela converterunt, unde etiam depulsi a custodibus littoris, quinque suorum desideratis in Aquitaniam promoverunt, ubi secundiori usi eventu vico quodam cui nomen Bundium devastato, ingenti præda parta domum reversi sunt ; vita Ludovic. P. continuat. Aimoini, Ademar. Hic primum Flandros memorari observes, quos prior ætas Morinos vocitavit ; chronic. Normannor. *Comes Morinorum, quos moderni Flandros nominant.*

Lib.4. c.108. ad ann. 820.

Anno DCCCXII. Pipinus voluntate patris uxorem duxit filiam Theoberti Comitis Matricensis, lege, *Metensis*, cujus nomen ad nos non pervenit, & post nuptias ejusdem jussu perrexit in Aquitaniam ; vit. Lud. P. continuat. Aimoin. Ademar.

Lib.4. c.110. ad ann. 822.

Eodem tempore sanctitatis fama claruit Aigulfus, sive Agiulfus Bituricensis Episcopus, primæ sedis Patriarcham eum appellat Theodulfus Aurelianensis, ob primatum Aquitaniæ :

Lib. 4. carm. 4.

Es patriarchali primæ prælatus honore
Sedis, & alma patrum est subdita turba tibi.

Ejus memoria celebratur XXII. maii ex martyrologio Gallicano.

Anno DCCCXXIV. Eblus & Aznarius Comites cum delectu Vasconum, Pampilonam missi defectionis compescendæ causa, peracta expeditione cum in Aquitaniam remearent, montanorum insidiis in ipso Pyrenæi jugo intercepti, copiæ ad internecionem pene deletæ, Eblus captus Cordubam missus, Aznarius capientium gratia, quibus cum proximitatis vinculo conjunctus erat, liber solutus ; vita Ludovic. P. annales Eginhart. continuator Aimoin. Ademar.

Ad ann.124. Lib.4. c.112. ad eand. ann. 824.

Anno DCCCXXV. Innicus cognomine Arista Comes Bigeronum fortitudinis ac militaris rei scientiæ fama evocatus ab Hispanis spe rerum instaurandarum adversus Sarracenos, Navarræ Rex delectus, Pampilone, quæ est urbs primaria Vasconum, regni sedem collocavit ; Roderic. Toletan. Zurita, Luc. Marineus.

Lib.5. c.21. In indic. Aragon. ad ann. 825.

Anno DCCCXXVI. Pipinus jussu patris Ludovici Aquisgranensi concilio interfuit, cum optimatibus suis, & Hispanici limitis præfectis : hic in primis actum de tuendis Aquitaniæ finibus adversum Sarracenorum incursiones : soluto concilio Pipinus in Aquitaniam regressus, condicto sibi loco æstatem exegit ; vita Ludov. P. Annal. Francor. continuat. Aimoin. Ademar.

Lib. 8. rer. Hispanic. Ad ann.826. Lib.4. c.114. ad eund. ann. 826.

Eodem anno Aiso, is fuit Vasco, dolo Ausonam, quod est marchæ Hispanicæ oppidum, occupavit, & alia castra ejusdem regionis, quæ situ firmiora visa sunt, communivit, & misso fratre ad Abdiramen Regem Sarracenorum, ab eo copias militares subsidii causa accepit : tumultus ineuntis compescendi causa a Ludovico missi Helizachar presbyter & abbas, & cum eo Hildebrandus & Donatus Comites : ante eorum adventum Aiso regionis præfectos crebris incursionibus ita fatigavit, ut nonnulli ex his castra, quæ tuebantur, rerum desperatione reliquerint : ejus partes secuti Willemundus filius Beræ Comitis Barcinonensis & alii complures gentilitia levitate rerum novarum cupidi, & Sarracenis conjuncti Ceritaniam, & Vallensem incendiis & rapinis devastarunt. Præter Helizachar abbatem & alios, Bernardus Comes Barcinonensis jam Beræ suffectus in ea expeditione operam navavit, ubi auditum Adiramen copias parare suppetiis Aisonis, Pipinus patris jussu maximum Francorum delectum habuit ad tuendos fines Aquitaniæ : sed Pipini Ducum desidia, Sarraceni Duce Abunar Barcinonensium & Gerundensium fines prorsus diripuere, & securi Cæsaraugustam rediere, priusquam Franci ad Pyrenæi claustra pervenirent ; vit. Ludovic. P. Aimoin. continuator.

Lib.4. c.114. & c. 115.

Anno DCCCXXVIII. Coacto concilio apud Ingelheim villam, Ludovici jussu Lotharius

Lotharius cum magnis copiis ad Hiſpanicam marcham legatus, cum Lugdunum perveniſſet, hic conſedit, operiens nuntium quo certior fieret de adventu hoſtium; interim cum fratre collocutus, comperto quod hoſtis non appareret, Pipino in Aquitaniam recedente, ipſe ad patrem Aquiſgranum reverſus; vit. Ludov. P. continuator Aimoin. Lib. 4. c. 116.

Eodem anno annona de cælo pluit in pago Aginnenſi cis Garumnam, granis frumento paribus, ſed paulo minoribus, & rotundioribus, de qua nonnihil adlatum ad Ludovicum tum Aquiſgrani poſitum; continuator Aimoin. : *Ferunt in regione Vaſconiæ trans Garonnam fluvium, in pago Aginnenſi annonam de cælo pluiſſe*, &c. Idem narrat abbas Urſpergenſis ſub hunc annum. Ademarus caſum refert ad ann. DCCCXXVI. utut ſit ex hoc loco intelligere eſt pagum Aginnenſem utramque Garumnæ ripam tenere. In chronic. ad ann. 826.

Eodem anno Vifredus Comes Bituricenſis vir regio ſtemmate ortus, ex nobilium Francorum ſcara ſeu agmine, quod Pipinus parens Caroli M. apud Biturigas locavit ad expugnandas Vaifarii partes, una cum Oda conjuge cœnobium fundavit in fundo proprio, ideſt Alodio, in loco cui nomen *Strada*, pagi Bituricenſis, & illud tuitioni Pipini Regis Aquitaniæ commendavit, a quo tuitionis reſcriptum conceſſum in celeberrimo conventu nobilium habito in Jocundiaco ſive Joguntiaco palatio, quod eſt in finibus Lemovicum, ut narrat auctor vitæ S. Genulfi. Lib. 2. c. 6. & 7.

CAPUT XIX.

Bernardus Dux Septimaniæ præpoſitus cameræ. Bernardus de objectis ſe purgat: judicium de Bernardo. Pugna volucrum in confinio agri Toloſani, & Cadurcini. Vaſtatio oræ Aquitanicæ per Normannos. Ludovicus P. imperio depoſitus, poſtea reſtitutus. Res eccleſiarum in Aquitania ſubreptæ per Pipinum Regem. Quæſtio de Toloſano Comitatu inter Bernardum, & Berengarium ventilata in concilio Lugdunenſi.

ANNO DCCCXXIX. Ludovicus P. ſentiens mala adverſus ſe inter optimates conſilia agitari, Bernardum Barcinonenſem Comitem, quem & Septimaniæ Ducem vocat Nithardus, accivit, eumque Cameræ præpoſitum creavit, ut ejus conſilio ſe muniret, velut certo præſidio; vit. Ludov. P. continuat. Aimoin. Ademar. Lib. 1. Lib. 5. c. 11.

Nec diu latuere conjurati, increſcente enim turma audaciores facti, Pipinum Aquitaniæ Regem adeunt, & ſuaſionibus ſuis in partes eum adducunt, ſalutem reipublicæ, quæ nota eſt ars pleriſque res novas molientibus prætexunt, non ferendam abjectionem ſui, Bernardi inſolentiam, contemptum omnium obſtrepunt, Bernardum ipſum adulterii cum Juditha Regina inſimulant, Regem uxoriis præſtigiis adeo deluſum ajunt, ut hæc non modo inulta ſineret, ſed ne quidem adverteret, optimi filii partium eſſe injuriam patri factam non diſſimulare, patrem ſaniori menti ac dignitati ſuæ reſtituere. His artibus pellectus adoleſcens conjurationis principem ſe declarat, collectis copiis Aureliam occupat, & amoto Odone Comite Matſridum reſtituit, & inde Verimbriam venit. Ludovicus conflatam in ſe & uxorem ac Bernardum Comitem conſpirationem intelligens, cedendum tempori ratus, Bernardum aula dimiſit, Juditham quoad adulterii ſuſpicionem removeret abſtinuit, eamque a toro ſegregatam, Lauduni in S. Mariæ monaſterio ſtare juſſit, ipſe vero Compendium oppidum ſe recepit, Juditha a Varino & Lamberto Comitibus capta, & a monaſterio abducta, ut vitæ conſuleret velo impoſito in monaſterium S. Radegundis Pictavis retruditur: Lo- Varinus fuit Comes Arvernorum Lambertus, Comes Dolenſis ex ſtirpe Leocadii ſenatoris Bituricenſis; Calmeus hiſt. Bituricenſ. lib. 3. cap. 2.

Source : BIU Cujas

tharius ex Italia adventans conſpirationis in patrem in ſocietatem facile coiit, & quæ geſta erant probavit. Heribertus Bernardi frater luminibus multatus, Odo conſobrinus ejus armis diſcinctus, exilio deportatus, tanquam conſcii fœdæ conſuetudinis Bernardi cum Juditha. Ludovicus apud Compendium imperio amotus; ſed poſtea reſtitutus, ex Aquitania conjugem revocavit, nec non illius fratres Conradum & Rodulfum jam dudum attonſos; uxorem tamen in thorum prius non admiſit, quam adulterii ſuſpicionem ſolemni legum ritu purgaſſet: cum liberis parens conciliatus, hiſque geſtis Lotharius in Italiam ſeceſſit, Pipinus in Aquitaniam, Ludovicus in Bajoariam patris permiſſu; Nitardus & continuator Aimoini. Lib. 1. Lib. 5. c. 12.

Anno DCCCXXXI. a Ludovico P. coactum concilium apud Theodonis villam, in eo adfuit Bernardus Comes qui dudum in Hiſpaniæ finibus exularat, duello ſe purgaturus ex ſolemni more Francorum; ſed deficiente accuſatore, ſacramentis purgatus eſt. Ad hoc concilium vocatus Pipinus, conventui ſe ſubduxit, poſt placitum autem ſerius comparuit, ejus contumaciam caſtigaturus parens, eum per aliquod tempus apud ſe detinuit, ſed ille diſciplinæ impatiens in Aquitaniam elapſus eſt; vit. Ludovic. P. continuat. Aimoini. Lib. 5. c. 13.

Anno DCCCXXXII. concilio apud Aurelianum oppidum coacto, Pipinus eo vocatus invitus ac reluctans occurrit: eo tempore Bernardus Comes olim fidus & conſiliorum omnium particeps, Ludovico P. in fidei ſuſpicionem deductus, quod Pipino a conſiliis eſſet, & cum eo verſaretur in Aquitania. Rei explorandæ cauſa ſuperato Ligeri Ludovicus cum Comitatu venit Jocundiacum palatium, quod eſt in pago Lemovicenſi, ventilata cauſa cum accuſator deficeret, nec accuſationem duello ſuſtinere paratus eſſet, honoribus, ideſt beneficiis, quæ a Rege tenebat, privatus: Pipinus ſub cuſtodia privata Treviros perductus: ſed cum laxius cuſtodiretur, noctu e cuſtodia elapſus quaque verſum ſecure vagatus, donec Ludovicus Aquitania rediret. Pipinus omni ſtudio a patre revocatus, ſed patris vota nequaquam audiit, & Ludovicus ipſe fuſis copiis improviſo impetu Aquitanicorum, tranſmeato Ligeri hyemandi cauſa rediit in Galliam; vit. Ludov. P. continuat. Aimoini. Lib. 5. c. 13.

Eodem anno in cælo ſpectata eſt maxima pugna volucrum, diviſis agminibus, per ſex dies, magna hinc inde ſtrage in confinio pagi Toloſani, & Cadurcini, triſte futuri inter Ludovici liberos belli augurium: hanc ſatis eleganti carmine deſcripſit Theodulfus Aurelianenſis, ex quo pagum Toloſanum, & Cadurcinum confines intelligere eſt: Lib. 4. carm. 8.

Nempe Toloſani locus eſt, ruriſque Caturci
Extimus hoc finit pagus uterque loco.

Anno DCCCXXXII. Normanni prioris irruptionis ſucceſſu illecti Aquitanicam oram piraticis incurſionibus rurſus infeſtam habuere, Herio inſulam ferro & igni vaſtarunt: hoc caſu monaſterium, quod olim ibi a S. Philiberto conditum erat, a monachis deſtitutum; Ademar.

Anno DCCCXXXIII. ad componendas ſimultates, quæ erant inter Ludovicum P. & liberos, Gregorius IV. P. tranſiit in Galliam, ſed triſti eventu. Ludovicus in concilio apud Compendium habito per ſummum nefas exauctoratus, ſed poſtea ægre id ferentibus Francis idem reſtitutus imperio: præcipuam ei reſtituendo dedere operam Willelmus Comes ſtabuli, & Eggebardus Comes, adductis in partes Ludovici quotquot poterant e Francia, Burgundia, & Aquitania. Hugo abbas in Aquitaniam miſſus Pipinum hortatus, ut ad paternum obſequium rediret, interim Bernardus, & Varinus in Burgundia plebem ad bellum ſolicitabant: reſtitutus Ludovicus Pipinum apud Cariſiacum villam benigne ſuſcepit; vita Ludov. P. continuat. Aimoin. Lib. 5. c. 14.

Anno

Anno DCCCXXXV. Odo & Willelmus Comites partium Ludovici, infeliciter conserto prœlio cum Lamberto Comite & Matfrido, qui Lotharii partes in Neustria fovebat, cæsi, Cabillonum civitas a Lothario capta & incensa, capta urbe Goszelinus & Samila Comites, & Madalelmus Vassus dominicus adclamatione militari capite multati, nec non Getberga filia Willelmi Comitis, quasi venefica aquis præfocata, Varino Comiti Arvernorum vitam condonavit Lotharius, ita ut eum in suam fidem jurejurando obstringeret; vit. Ludovic. P. continuat. Aimoini, Nithardus. Lib.5. c.15. lib.1.

Anno DCCCXXXVI. in concilio Aquisgranensi auditæ in Pipinum Regem Aquitaniæ & suos Antistitum querelæ de ereptis in Aquitania rebus ecclesiarum, res monasterii S.Germani Parisiensis in Aquitania sitas a Pipino in fiscum conversas evindicavit Hilduinus abbas, utpote sacri palatii Capellanus: hac de re Pipinus a patre, & Episcopis Galliarum admonitus, lubens monita obaudiit, & villas S. Germani monasterio ereptas restituit: harum nomina fuere Vernogilus, Lixiacus, Sixiniacus, Noveridus, Casiliacus, Quinciacus, villa Buslana, quæ omnes in Aquitania cœnobio S. Germani accesserunt ex beneficio Caroli M. & Ludovic. P. vita Ludovic. P. & continuator Aimoin. ex donatione Chilperici I. habuit & idem cœnobium duo prædia in pago Cadurcensi, quorum uni nomen Ipiacus, alteri autem Adiacus; teste Aimoino. Lib.5. c.17. Lib.3. c.57.

In Aquitania multa latifundia possedit & Rhemensis ecclesia ex donatione Clodovei in Rhemigium; auctore Fortunato in ipsius vita apud Surium: pro rebus Rhemensis ecclesiæ in pago Arvernico sitis præceptum immunitatis a Pipino Aquitaniæ Rege impetratum per Ebonem Rhemensem Archiepiscopum; de quo Flodoard. pro rebus ejusdem ecclesiæ in Aquitania tuendis variæ ab Hincmaro Rhemensi Episcopo scriptæ sunt litteræ eidem Pipino, & aliis; teste eodem Flodoardo. Tom.1. jan. 13. Lib.2.Rhem. hist. c.19. Lib. 3. ejusd. hist. c.10.21. 24. & 26.

Eodem anno in concilio Lugdunensi, cui interfuit Ludovicus P. cum omnibus liberis dempto uno Lothario, ventilata est causa Gothorum, idest lis quæ erat inter Bernardum & Berengarium, Hunroci, aut si mavis Huronici Comitis filium de Tolosano Comitatu, quæ causa Gothorum dicitur, quod Gothi, idest Septimani studiis divisi, alii Bernardum, alii Berengarium expeterent: sed Berengario intempestiva morte prærepto lis soluta est, & Septimaniæ potestas apud Bernardum remansit, legatis eo missis, qui provinciæ res componerent, & quæ emendatione indigebant reformarent; vita Ludovic. P. & continuat. Aimoin. Lib.5. c.17.

Source : BIU Cujas

CAPUT XX.

Angeriacenſe Brantoſmenſe, & S. Cypriani monaſteria fundata a Pipino Rege Aquitaniæ. An caput D. Joannis Baptiſtæ fuerit apud Angeriacenſes. Septimani vindicant legem avitam, ideſt Romanam. Pipini Regis Aquitaniæ obitus, ejus educatio, vita & mores. Pipini liberi ex filia Theodberti Comitis Pipinus junior, Carolus, Berta, & alia cujus nomen latet. Robertus Comes unus e Primoribus Aquitaniæ. Normannorum irruptio in Aquitaniam.

PER hæc tempora Pipinus Rex Aquitaniæ pietatis non expers hæc in Aquitania monaſteria exædificavit, Angeriacenſe in Santonibus in honorem D. Joannis in Angeriaco oppido, cui inde nomen S. Joannis Angeriacenſis, vulgo *S. Jean d' Angely*, Brantoſmum in Petrocoriis, & S. Cypriani apud Pictavos; auctor vitæ S. Genulfi: *Pipinus vero filius ejus*, loquitur de Ludovico P. *hæc ædificavit cœnobia, Ingeriacum videlicet, atque Brantoſmum, & apud Pictavos monaſterium ſancti Cypriani*. Angeriacenſe monaſterium a Pipino Ludovici P. filio conditum, & ibi S. Joannis præcurſoris Chriſti caput, quod a monacho quodam Alexandria delatum fertur, locatum, ſi fides commentario hac de re edito in calce operum D. Cypriani: male Wernerus hoc refert ad annum DCCXLIV. quod incideret in tempora Pipini patris Caroli M. Sed quomodo Baptiſtæ caput Alexandria in Aquitaniam pervenerit non video. Primum ſcio ejus oſſa condita apud Samariam, quæ poſtea appellata eſt Sebaſte, quo cultu ibi eſſet illius ſepulcrum ſua ætate; teſtis Hieronymus in Oſeam: *Samaria, quæ poſtea ab Auguſto Cæſare appellata eſt Auguſta, ideſt σεβαστη in qua oſſa Joannis Baptiſtæ condita ſunt*. Et idem in Abdiam: *Sepulcrumque ejus* (loquitur de Abdia) *uſque hodie cum mauſoleo Helizæi prophetæ, & Baptiſtæ Joannis in Sebaſte veneratione habetur, quæ olim Samaria dicebatur*: poſtea ejuſdem Divi caput ſub Valentis tempore inventum, & in Coſtai vico prope Chalcedonam depoſitum, ac inde Imperante Theodoſio juniore, Conſtantinopolim tranſlatum, & in baſilica magno ſumptu in ejus honorem ædificata in Hebdomo poſitum, ut conſentiunt Socrates, Sozomenus, Theodoritus, Nicephorus Calliſtus, nec ullo caſu ſacrum pignus Conſtantinopoli abreptum legitur, & ſcriptum illud de inventione capitis S. Joannis Baptiſtæ modo memoratum a Gelaſio apud Gratianum refertur inter apocrypha. Non ignorarunt Græci, Angeriacenſes monachos Aquitanicos Joannis Baptiſtæ caput ſibi aſſerere, ſed eos hac de re riſit Alexius Imp. in epiſt. quæ extat apud Guibertum: *Sequitur demum poſt Apoſtolorum inlationem, & dicit apud ſe beati Joannis Baptiſtæ caput haberi, quod quamvis falſo dicat hodieque ac ſi viventis capillis, ea certe videatur inſigniri: quod ſi verum eſt, quærendum apud Angeriacenſes eſt monachos, de cujus Baptiſtæ Joannis capite glorientur, cum pro certo habeamus, neque duos Joannes fuiſſe Baptiſtas, neque unum ipſum, quod dici nefas eſt, fieri potuiſſe bicipitem*. Utut ſit non deſiit ſua religio Joanni Angeriacenſi, & quæ ſemel animos occupavit opinio, Joannis Baptiſtæ caput hoc loco haberi, multis ſæculis perſtitit, etiam apud exteros; Rogerus Hovedenus in Joanne: *Eodem anno Philippus Dunelmenſis Epiſcopus fuit die paſchæ in eundo verſus ſanctum Jacobum, apud S. Joannem de Angeli, ubi eſt caput S. Joannis Baptiſtæ*.

Lib. 2. c. 5.

In faſc. temp.

In cap. 1.

In cap. 1.

Lib. 5. c. 119.
Lib. 7. c. 21.
Lib. 3. c. 6.
Lib. 12. c. 49.
Can. ſancta 15. diſt.
Lib. 1. hiſt. Hieroſol. p. 476.

ad ann. 1202.

Anno DCCCXXVII. in concilio apud Cariſiacum habito, cui interfuit Pipinus Rex Aquitaniæ, Carolus unus e Ludovici liberis ex Juditha ſecunda conjuge, virilibus armis, ideſt gladio accinctus idemque corona regia donatus, Neuſtriam in regni ſortem accepit. Eodem in concilio adfuere omnes fere Septimaniæ nobiles,

Source : BIU Cujas

biles, & querelam depoſuere adverſus Bernardum Ducem, quod ipſius ſatellites res ſacras & privatas pro libidine raperent; ac petiere, ut regia ſub tuitione ponerentur, taleſque miſſi dirigerentur, qui ablata cuique æquo jure reſtitui curarent, & avitam, ideſt Romanam eis legem conſervarent. Hujus rei cauſa a Ludovico in Septimaniam miſſi Bonifacius, & Donatus Comites, & Adrevaldus Flaviacenſis abbas; continuat. Aimoin. Nithard. Lib. 5. c. 17. Lib. 1.

Anno DCCCXXXVIII. Sævus Cometes in cælo viſus in ſigno Scorpii ſub ſolis occaſum: non multo poſt ſecuta mors Pipini Regis Aquitaniæ; continuat. Aimoini, Nithardus. Hunc Pictavis apud ſanctam Radegundem ſepultum ſcribit auctor vitæ S. Genulfi. Hic a puero ſacris a patre devotus, & diſciplinæ cauſa Drogoni Metenſi Epiſcopo avunculo traditus ab ejus magiſterio abreptus per Lotharium fratrem, dein Aquitaniæ Rex deſignatus, licentia regni corruptus, vino & crapulæ ita ſe immerſit, ut ejus vitio mente captus ſit, ac tandem accedente mania turpiter vitam finierit, non ſine judicio divino, quod parentis votum, ſeu deſtinationem ſpreviſſet, ut viſum Reginoni abbati: *Fuit vero iſte Pipinus filius Pipini filii Ludovici Imperatoris, de quo ferunt, quod eum pater videlicet Ludovicus Imperator, dum adhuc puerilis eſſet ætatis, voluerit ad clericatus officium promovere, ac Drogoni Epiſcopo Metenſi avunculo videlicet ſuo commendare erudiendum liberalibus ſimul & eccleſiaſticis diſciplinis: ſed paternis votis Lotharius frater ejuſdem pueri, nequaquam permiſit eum attonderi, ſed vi abſtraxit de manu patris; erat enim idem puer, ut ajunt, ingentis pulchritudinis, cui poſtmodum Ludovicus Imperator pater ſuus, cum imperium divideret Aquitaniam provinciam tantum conceſſit; ſed non ei in proſperum ceſſit, quod a Dei cultura & ſervitio ſubtractus eſt, ebrietatibus enim, & commeſſationibus die noctuque vacans, ad extremum mente captus, in maniacam incidit paſſionem, & præſentem vitam eum dedecore amiſit, ſucceſſorem relinquens Pipinum filium.* Lib. 2. c. 11. Ad ann. 875.

Hic uxorem duxit filiam Theodberti Comitis Matricenſis ſeu Metenſis, eandemque ſororem Roberti Comitis, ex qua duos filios ſuſcepit, Pipinum & Carolum, & totidem filias, auctore anonymo ſcriptore vitæ S. Genulfi: uni e puellis nomen fuit Berta, quæ nupſit Gerardo Roſſilionæo, & una cum eo fundavit monaſterium Vezeliacenſe in finibus Burgundiæ, ut eſt apud Innocent. III. alteri quod nomen fuerit, nos latet, ea nupſit Rothario Comiti, unde Gerardus & Rotharius Comites agnoſcuntur generi Pipini Regis a continuatore Aimoini. Lib. 2. c. 6. Lib. 1. epiſt. 150. Gerardi Roſſilionæi meminit Flodoard. lib. 3. c. 25. 26. Lupus Ferrar. ep. 28. & 122. auctor chr. Altiſſ. ad ann. 865.

Robertus Comes fuit unus e primoribus Pipini, & conjugem duxit nobiliſſimam puellam Aganam nomine, filiam Viſredi Comitis Bituricenſis ex Berta uxore; teſte eodem auctore vitæ S. Genulfi loco modo laudato.

Eodem anno Normannos armis infeſtos habuit Aquitania; cum his in Herio inſula pugnavit Rainoldus Comes Arbatilicenſis, ſed victus, fugatuſque eſt; teſte Ademaro. Lib. 5. c. 19.

Source : BIU Cujas

RERUM AQUITANICARUM.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

Nova divisio rerum a Ludovico facta inter Lotharium Ludovicum, & Carolum Calvum; in qua Carolo cessit Aquitania. Hinc occasio belli inter Carolum & Pipinum juniorem. Ebroinus Pictaviensis Episcopus, abbas S. Germani Paris. & archicapellanus palatii. Archicapellani dignitas. Translatio corporis S. Philiberti. Agobardi Lugdunensis Episcopi obitus in expeditione Aquitanica. Episcopi & abbates obnoxii oneri militiæ. Bernardi Ducis Septimaniæ conciliatio cum Carolo Calvo. Cruentum prœlium Fontaneticum inter Ludovici P. liberos.

Vit. Ludov. Pii, Nithard. lib. 1. contin. Aimoin. lib. 5. c. 19.

ANno dcccxxxviii. post mortem Pipini Regis Aquitaniæ, in conventu Wormatiæ habito novam rerum divisionem iniit Ludov. P. inter superstites liberos Lotharium, Ludovicum, & Carolum natu minorem. Hac divisione Aquitania Carolo transcripta, inofficiose repulso Pipino juniore nepote ex filio cognomine. Hanc ob rem studiis & factionibus in partes divisi Aquitanici, aliis studentibus Carolo, aliis Pipino juniori: Caroli partium Principes fuere Ebroinus nobilissimus Pictaviensis Episcopus, Gerardus & Rotharius Comites olim generi Pipini Regis, & quamplures alii proceres Aquitaniæ. Non defuere, qui Pipini junioris partes tuerentur; ægre ferentes filium paterno regno nihil demeritum spoliari, quos inter primarius fuit Evienus seu Emeno Comes, qui assumpto Pipino per universam Aquitaniam late vagatus, tutelæ Pipini specie, prædas passim agens. Ludovicum Augustum nihil cunctatus adiit Ebroinus Episcopus, seque & potiores Aquitaniæ regium in obsequium paratos obtestatus, Augustum ut quamprimum accurreret rogavit, ut surgenti lui

Source : BIU Cujas

lui priusquam latius serperet mederetur. Ebroinum non sine multa grati animi demonstratione Augustus dimisit, eique in commendam dedit abbatiam S. Germani Parisiensis, tum forte vacantem morte Hilduini abbatis, & quibusdam mandavit, ut sibi sub autumnum Cabillonum occurrerent, quo indictum erat concilium. Ludovici in Pipini liberos asperitatem excusat auctor ejus vitæ & continuator Aimoini, quasi non infenso animo id factum sit, sed ut juniori Principi consuleretur, ne patris exemplo, licentia regni corrumperetur, & contagio leviorum morum Aquitanorum: *Nullus*, inquit, *porro succenseat Imperatori, quod dictante crudelitate nepotem suum regno privare voluerit, cum ipse morem gentis nativum noverit, utpote connutritus illis, & quia levitati atque aliis studentes sunt vitiis, gravitati atque stabilitati penitus renunciarunt, & ut talem Pipinum patrem ejus facere possent pene omnes qui ob custodelam illius missi erant sicut sibi olim a patre Carolo dati fuerant, ab Aquitaniæ finibus eliminaverunt: post quorum abscessum quanta & qualia emerserint malorum vitiorumque monstra & publica & privata in eodem regno moderna quoque præsentium studia repræsentant, volebat piissimus Imperator pie & rationabiliter educari puerum, ne vitiis prostitutus, nec sibi præesse, ac prodesse postea posset, & cogitans illud quod quidam qui filiis in teneriori ætate adhuc positis tradere regnum nollet taliter se excusasse legitur, ego non quod invideam ex me genitis honorifice eos haberi veto, sed quia novi hæc adolescentibus studia, ferociæ nutrimenta suggerere.* Ebroinus autem non unum id meritorum præmium tulit, sed & factus est archicapellanus sacri palatii, & eo nomine præsedit concilio Vernensi, cujus canones transfusi in capitula Caroli Calvi, ubi is Archiepiscopus palatii appellatur: hic fuit apex & fastigium omnium dignitatum Palatinorum, unde archicapellanus dictus est abbas per Antonomasiam, seu abbas palatii, ut de Rustico legitur in vita Desiderii Cadurcensis Episcopi: *E quibus Rusticus a primis pubertatis annis clericus factus, archidiaconatus officium in urbe Rutena, & abbatiæ sub Lothario Rege administravit.* Et expressius alio loco: *Rusticus, ut præfati sumus, abbatiam Palatini oratorii, quo regalis frequentatur ambitio, & archidiaconatus officium gessit.* Et idem postea Archiepiscopus palatii meruit appellari, ita in præfatione conc. Moguntini memoratur Hildebaldus sacri palatii Archiepiscopus, & hoc jure Ebroinus in conc. Vernensi dictus est Archiepiscopus palatii, eidemque concilio præfuit, eo quod esset summus capellanus palatii.

Lib. 5. c. 19.

Cap. 3. Hincmar. ep. ad Episcop. Franc.

Cap. 1.

Cap. 2.

Eodem anno concilium ex condicto habitum apud Cabillonum, quo soluto Augustus cum Juditha conjuge, & Carolo filio in Aquitaniam ad res componendas contendit, & superato Ligeri Clarummontem Arvernorum oppidum adiit, & fideles sibi obvios perbenigne suscepit, ac sacramentis in Caroli fidem obstrinxit: nonnullos, qui fidem & obsequium detrectarunt, ac latrociniis prædisque exercitui valde infesti erant, captos quæstioni subjici jussit: inde Pictavum pedem promovit, ubi natalem Christi solemni cultu exegit. Dum hic positus esset accepto nuntio Alemanniam a Ludovico armis occupatam, eo protinus cum copiis advolavit, relicto Carolo cum Juditha matre in Aquitania, ad continendos in fide & obsequio provinciales; vita Ludovic. Pii, continuator Aimoini, Nithardus, Ado Viennensis.

Lib. 5. c. 19. Lib. 1.

Anno DCCCXXXIX. metu Normannorum corpus S. Philiberti ex Herio insula translatum in Burgundiam; Ademar.

Anno DCCCXL. mortuo Ludovico Augusto de Regno Aquitaniæ certatum inter superstites ejus filios, Lotharium, Ludovicum, & Carolum, qui dictus est Calvus, & Pipinum juniorem nepotem ex filio. Sub id tempus Agobardus Lugdunensis Episcopus apud Santonas in Aquitania regia in expeditione decessit; Ado Viennensis: *Agobardus Lugdunensem sedem recepit, post pauculos annos, Agobardus apud Sanctonas in expeditione regia positus defungitur.* Hac ætate nimirum Episcopi ipsi, & abbates militiæ onere non vacabant, quod vetuit Ni-

Source : BIU Cujas

Epiſt. 27. can. reprehenſibile, 23. qu. 8. colaus I. in epiſt. ad Ludovicum & Carolum : *Reprehenſibile valde conſtat eſſe, quod ſubintuliſti dicendo majorem partem omnium Epiſcoporum die noctuque cum aliis fidelibus tuis contra Piratas maritimos invigilare, ob idque Epiſcopi impediantur venire, cum militum Chriſti ſit Chriſto ſervire : militum vero ſæculi, ſæculo*, &c. Et ante concil. Sueſſionenſ. I. *Abbates legitimi hoſtem non faciant, niſi tantum homines eorum tranſmittant*. Nec detrectarunt Antiſtites militare obſequium per vicariam militum ſuorum manum ; Hincmarus Rhemenſis in epiſtola ad Epiſcopos comprovinciales : *Exhibeamus & jam unuſquiſque noſtrum pro viribus contra omnes hoſtes ſanctæ eccleſiæ & Principis noſtri milites de eccleſiis noſtris, qui cum primoribus ad hoc deputatis dimicent, pro ut Dominus auxilium dederit, & cooperari dignatus fuerit*.

Cap. 7.

Eodem anno intercedente per legatos Lothario, placitum apud Bituricas conditum inter Carolum & Pipinum, & Carolus ad diem eo adfuit, ſed Pipinus defuit irrita ſuorum fide, qui eum non defuturum jurejurando caverant. Eodem tempore Carolus accepto nuntio Pipinum in Aquitania Juditham matrem infeſtis armis urgere, ocyus cum lecta militum manu eo properavit, & facto impetu Pipinum fudit, fugavit ; Nithard.

Lib. 2.

Anno DCCCXLI. inter Carolum & Lotharium pactæ induciæ, ut interim Carolo cederet Aquitania cum Septimania provincia & Comitatibus decem inter Ligerim & Sequanam, donec Attiniacum coiretur octavo idus majas litis penitus definiendæ gratia ; Nithard.

Lib. 2.

Eodem anno Carolus Calvus apud Aurelianum Theobaldum & Warinum cum quibuſdam e Burgundia ad ſe venientibus gratanter & benigne ſuſcepit ; Bernardum Ducem Septimaniæ Nivernum ſibi occurrere juſſit ; ſed is defuit, cauſatus ſe Pipino & ſuis ſacramento obligatum eſſe, ne ſine ejus conſenſu cum quopiam pactum iniret, ut moras necteret, ſe ad illum profecturum promiſit, quo eum Carolo conciliaret, niſi obaudiret, ſe juramento abſolutum intra decimum & quintum diem, ad ipſum reverſurum & ipſius ditioni ſe traditurum. Carolus rei præſtolans eventum Bituricas Bernardo occurrit, ſed ægre ferens ſe deceptum, eum comprehendere decrevit : ſed Bernardus ſibi cavens fuga evaſit, nonnulli ex ejus miniſtris cæſi, alii capti, univerſa ejus ſuppellex direpta : hoc caſu Bernardus humilior effectus, ſupplex ad Carolum acceſſit, cumque eo in gratiam rediit ; Nithard.

Lib. 2.

Eodem anno de ſumma belli actum apud Fontanetum in finibus Burgundiæ, hinc Ludovicus & Carolus conjunctis copiis, quibus ſuppetias venit Juditha cum lecta Aquitanorum manu : inde Lotharius & Pipinus ſuis quiſque copiis inſtructi, vario marte pugnatum : primo impetu ſuperior extitit Lotharius : ſed mox adveniente Varino Duce cum Toloſanis, & Aquitanis prœlium acrius inſtauratum, & Lotharius fuſus fugatuſque eſt ; auctor vitæ S. Genulfi continuator Aimoini, Nithard. prœlium adeo ſævum & cruentum fuit, ut nobiles fere omnes Galliæ hic ceciderint, & omne robur Francorum hic extinctum ſit : hac clade infelix patria viris & viribus exhauſta facile patuit Normannis in prædam.

Lib. 2. c. 11. Lib. 5. c. 19. lib. 2. Sigebert. ad ann. 842.

Bernardus neutras partes ſecutus huic prœlio defuit, etſi non longius quam tres leucas abeſſet : prœlio facto ubi Carolum victorem accepit, Willelmum filium ad eum miſit, ut ſeſe ei commendaret juſſum, ſi honores quos in Burgundia tenebat ratos faceret. Carolus legationem lubens audiit, & Guillelmo omnia ex voto conceſſit ; Nitardus.

Lib. 3.

CAPUT

CAPUT II.

Iterata divisio inter Ludovici liberos in qua Aquitania mansit penes Carolum Calvum. Comites ab eodem dispositi per Aquitaniam. Varinus an fuerit Dux Aquitaniæ. Gerardus Rossilioneus Comes Bituricensis. Aquitania armis repetita a Normannis. Seguinus Comes Burdegalensis ab eisdem cæsus in prælio. Rodulfus Bituricensis Archiepiscopus. Narbonensis Episcopus sub primatu Bituricensi. Gisalbertus Aquitaniæ præfectus rapit Lotharii natam. Pipinus Junior certis Comitatibus in Aquitania donatur, quo ad ei plenius satisfieret.

Anno DCCCXLIII. inter fratres pax apud Virdunum inita per legatos utrinque lectos, & regnum Francorum inter eos divisum. Carolo cessit Gallia occidentalis qua patet ab Oceano, hinc ad Mosam & Scaldim, inde ad Rhodanum & Ararim. Ludovico Germania Transrhenana, cum nonnullis cis Rhenum urbibus & pagis propter vini copiam. Lothario Italia cum Provincia & ea Galliæ parte, quæ inter Mosam, Scaldim, & Rhenum sita est, quæque non ab illo Lotharingia est appellata, ut putarunt continuator Aimoini, Sigebertus, & alii, sed a Lothario juniori ejusdem filio, qui eandem provinciam in partem regni sortitus est. In ea divisione Carolus Aquitaniam & Vasconiam cum reliquiis occiduæ Galliæ provinciis obtinuit; testes Adrevaldus Floriacensis: *Verum piissimo Augusto Ludovico carnis onere spoliato regnum Francorum trifariam dividitur, atque a tribus ejusdem Imperatoris filiis ad regendum suscipitur, & major quidem natu Lotharius, Franciam cum Italia: Ludovicus Saxoniam, omnemque Germaniam: Carolus autem junior Burgundiam cum Aquitania possedit*; Ado Viennensis: *Carolus quoque medietatem Franciæ ab Occidente, & totam Neustriam, Britanniam & maximam partem Burgundiæ, Gotiam, Vasconiam, Aquitaniam, submoto inde Pipino filio Pipini*, subaudi *obtinuit*; & Vitichindus Germanicus scriptor: *Carolo Aquitaniæ, & Wasconorum cessere regiones*. Regnum omne Francorum, præter Longobardiam Bajoariam & Aquitaniam, in tres partes divisum, ac electionem partium Lothario concessam, scribit Nithardus, sed Aquitaniam velut præcipui jure mansisse penes Carolum satis innuit idem auctor ex eo quod sequitur, Carolum mox Aquitaniam ordinaturum adiisse: *& Lodhuvicus quidem Saxoniam, Carolus vero Aquitaniam ordinaturi adeunt*. Hac divisione Pipinus junior Pipini Regis filius Aquitaniæ regno multatus. Is tamen etiam post hanc divisionem Regem Aquitaniæ se gessit, & eo forte deceptus continuator Aimoini scripsit Aquitaniam Pipino Juniori in partem obtigisse in divisione regni cum patruis: *Pipinus autem Aquitaniam possedit*.

Lib. 5. c. 19. ad ann. 844.

Lib. 1. de mirac. S. Benedict. c. 1.

Lib. 4.

Lib. 5. c. 19.

Eodem tempore Aquitania in partem assignata Carolus provinciam ordinaturus in eam venit, per singulas civitates Comites instituit, & præsidia opportunioribus locis disposuit; Arvernis præpositi sunt Modoinus Augustodunensis Episcopus, & Autbertus Avallensium Comes; Lemovicibus Geraldus Princeps & carus olim Pipini Regis Aquitaniæ: hic idem qui Gerardus Rossilionæus gener ejusdem Pipini, Engolismæ Reindardus, sive Regnoaldus Comes; auctor est Lupus Ferrarienfis in epist. ad Jonatem Aurelianensem Episcopum: *Pridie, hoc est tertio idus augustas, post horam nonam homines nostri ab expeditione Aquitanica reversi, cuncta prospera retulerunt; namque Aquitaniæ tutela tripartito divisa est, secundum opportunitatem locorum, militarium virorum multitudine distributa, quarum una parti, quæ apud Clarum-montem agit, præest Modoinus Augustodunensium Episcopus, & Ausbertus Avallensium Comes, cum aliis quibusdam; alteri quæ Lemovicis versatur præsidet Gerardus Princeps quondam & charus Pipini Re-*

Epist. 28.

Source : BIU Cujas

gis, cum sociis ad idem negotium idoneis ; tertiæ vero prælatus est Reindardus Comes Engolismæ constitutus.

Præter Comites modo laudatos, eodem tempore Varinus olim Comes Arvernorum a Carolo Calvo præfecturam in Aquitania suscepit ; Aquitaniæ Ducem fuisse non levis est conjectura, quod idem Dux appellatur a Nithardo : Lib. 4. *Carolus vero in Aquitaniam Pipinum fugavit, quo latitante nihil aliud notabile efficere valuit, præter quod Warinum quondam Ducem, cæteroſque qui sibi videbantur ob custodiam ejusdem patriæ, inibi reliquit.* Idem ante memoratur fuisse Dux Tolosanorum, & prœlio Fontanetico egregiam navasse operam cum Tolosanis & Aquitanis, ita ut præcipuam victoriæ laudem tulerit ; auctor vitæ Lib. 2. c. 11. S. Genulfi : *Post cujus extrema tres filii ejus pro Regno Aquitaniæ, quo frater eorum Pipinus regnaverat, invicem dissidentes bello decertare contendunt, quod & factum est apud Fontanetum Burgundiæ locum*, &c. Et mox : *& Lotharius quidem primo impetu victor extitit, sed mox resumptis viribus ab Warino Duce Tolosano & Aquitanis fugatus est.* Idem Ademarus : *Et primum Lotharius victor fuit, sed subito Warinus Dux cum Tolosanis & Provincianis superveniens bellum restauravit, & fugatus est Lotharius.* Quo loco apud Carolum Calvum fuerit Tit. 1. Warinus intelligere est, quod in conventu Colonienſi habito a Carolo Calvo, cujus gesta referuntur inter ejusdem capitula, solus nominatur inter proceres, qui placito subscripsere.

Idem Gerardus variis honoribus functus sub Carolo Calvo, & postea Comitatum Bituricensem gessit, ut intelligere est ex eo quod in illo Bosonem succesſorem habuisse memoratur ; continuator Aimoini ; Lib. 5. c. 27. *Carolus autem filio suo Ludovico Bosonem fratrem uxoris ejus, camerarium & ostiariorum magistrum constituit, huic & honores Gerardi Comitis Bituricensis dedit.*

Sub hoc tempus Normanni Aquitaniam denuo armis tentarunt, contractis copiis Seguinus Comes Burdegalensis & Santonensis eis occurrit, sed infeliciter commisso prœlio, a Normannis captus, occisusque. Santonum civitas ab iisdem succensa, & direpta ; Ademarus : *Alio anno Seguinus Comes Burdegalensis & Sanctonensis, a Normannis captus & occisus est, & Sanctonas a Normannis concremata est, thesauris ejus optimis exportatis.* Normannos per Garumnæ fluminis ostium viam sibi feciſſe in Aquitaniam, & prœlio tentato Seguinum Ducem Vasconum in eo captum & cæsum refert Lupus Ferrarienſis in epist. ad Venilonem Senonenſem : Epist. 51. *Quidam vero de Aquitania venientes Normannos inter Burdegalam & Santones eruptionem his diebus feciſſe retulere, & nostros, idest Christianos, pedestri cum eis prœlio congressos, & miserabiliter, nisi quos fuga eripere potuit, peremptos, in quo bello comprehensum Ducem Vasconum Siguinum, & peremtum etiam jurando testati sunt.* Mendose hunc casum ad annum DCCCXXXII. Annal. Belgic. lib. 2. refert Jacob. Meyerus.

Anno DCCCXLV. Meldenſi concilio interfuit Rodulfus Bituricensis Archiepiscopus, ut constat ex subscriptione patrum Synodi. Idem interfuit * concilium Moguntino II. quod celebratum est adversus Godescalcum anno DCCCXLVIII. teste Trithemio, & conc. Tullensi ann. DCCCLVIII. quo instante Carolo Calvo, citatus Wenilo Senonensis Archiepiscopus, ex capitulari Caroli Calvi. Hic ante fuit abbas S. Medardi Sueſſionensis, auctore Trithemio, fuit & idem abbas Floriacensis. Abbatiam etiam cum Archiepiscopatu retinuit, de quo notatur in eodem Caroli Calvi capitulari : ad eum scripta est epistola Nicolai I. qua eum perstringit Pontifex, quærente Sigedodo Narbonensi Archiepiscopo, quod quasi jure Patriarchatus causas Narbonensium clericorum eo invito suum ad judicium evocaret, & de rebus ipsius ecclesiæ eodem inconsulto disponeret ; cum non aliter de causis Narbonensis ecclesiæ tanquam Patriarcha cognoscere posset, quam per appellationem, vel vacante ecclesia. Ex quo colligimus Archiepiscopum Bituricensem hac ætate jus Patriarchatus sibi ascripsisse in provinciam Narbonensem,

* concilio In chronic. Hirsaug. Tit. 25. c. 12. Lib. 4. de illustr. vir. ordin. S. Benedict. c. 85. Can. conquestus, 9. q. 3.

non

non alia causa fuit, ut opinor, quam hæc quod esset pars regni Aquitaniæ, & Patriarchatum Bituricensem iisdem finibus ac regnum Aquitaniæ porrigi censeret, eo quod Bituriga esset caput totius Aquitaniæ. Unde idem Rodulfus Adoni Viennensi appellatur Archiepiscopus Aquitanorum. ad ann. 866.

Anno DCCCXLVI. ob metum Normannorum corpus S. Germani Parisiensis ab Ebroino Pictavienſi Episcopo & abbate S. Germani translatum in prædium quoddam ejusdem ecclesiæ, cui nomem Cumbis : ejusdem Antistis cura editi sunt duo libelli de translatione S. Germani per duos monachos, qui deinde ejusdem jussu per Aimoinum monachum ejusdem monasterii cultiore stylo in unum compacti; teste ipso Aimoino apud Surium. Julii 25.

Anno DCCCXLVI. Gisalbertus Aquitaniæ Præfectus Lotharii Imp. filiam rapuit, abductamque in Aquitaniam uxorem duxit, unde gravis & acerba Lotharii adversus Carolum, quem doli participem suspicabatur, orta est simultas: verum Ludovico Transrhenano intercedente dissensio composita jurejurando per Carolum interposito se raptus insciam esse, & displicere conjugium; annales Pithœani, Aventinus, & Nicol. Vignerius. Lib. 4. Ann. Boior. In chronic. Burg.

Anno DCCCXLVII. Pipinus junior pro Aquitaniæ regno Comitatibus aliquot in Aquitania contentus esse jussus quo ad plenius ei prospiceretur, ex pacto inito inter tres Reges Lotharium, Ludovicum, & Carolum Calvum; quod refertur inter capitula ejusdem Caroli : *Sciatis quia fratres nostri & vos nostros missos ad communem nepotem nostrum in Aquitaniam mittimus, & ei tales Comitatus designatos mandamus, in quibus ipse cum suis interim sufficienter esse posset, & fideles dilecti fratris nostri Caroli de illo regno pacem habere possint, usque dum idem nepos noster ad commune placitum nostrum veniat, ad quod cum tali securitate a nobis accepta eum venire mandamus, ut sanus venire, & sanus stare, & sanus reverti quantum illum Deus salvare voluerit possit*, &c. Haud tamen Pipinus Regis Aquitaniæ nomine abstinuit, Aquitani gentilitia levitate in partes divisi, his in Carolum, illis in Pipinum inclinantibus, invicem prædas egerunt, una pauperum salus fuit res suas tutelæ causa in ecclesiis deponere; Hincmarus in vita S. Remigii apud Surium : *Cum autem defuncto Ludovico Imperatore Aquitani gentilitia mobilitate absque jugo Principis, prout quisque poterat se efferre, & ad invicem pugnare, ac per continuos pagos debacchari cœperunt, pauperes homines substantiolas suas in ecclesiis reponere studuerunt*, &c. Bello flagravit universa Aquitania, hujus causa delectus tota Gallia habiti a Carolo, etiam abbates suis stipendiis ad eam expeditionem coacti; Odo abbas Ferrarienſis epist. ad Ludovicum : *Namque postquam vobis auxiliantibus impetrata licentia, ab expeditione Aquitanica gravatus infirmitate redii, eadem pene semper attritus, nec dum revalui, quæ res ne cum aliis ad conductum occurrerem placitum prohibuit; misi tamen homines nostros una cum Comite pagi, qui expeditionis officia more solito exequerentur*. Lupus ipse, & alia epist. ad eundem : *In expeditione Aquitanica olim, ut nostis, omnia perdidi, superiore anno missus in Burgundiam decem equos amisi*, &c. Et idem alia epist. ad Marcuvardum abbatem : *In Aquitanica congressione manifesta morte liberatus, post captivitatis molestias solutus utroque periculo ingenti Dei gratia, cui maxime præfidebam, & sanctorum ejus beneficio, præterea cujusdam Turpionis ereptus, integra valitudine ad monasterium* III. *nonas julii remeavimus*. Et idem sequenti epist. ad Ludovicum : *cum autem ab Aquitania Dei servatus clementia reversus essem & a tantis calamitatibus, quas pro Regis fidelitate passus fueram, vellem aliquantulum requiescere, fama disperſit datum nostrum monasterium Egilberto*. Tit. 7. Epist. 24. Epist. 32. Epist. 91. Epist. 92.

Source : BIU Cujas

CAPUT III.

Burdegala & aliæ Aquitaniæ urbes captæ, & succensæ a Normannis. Hinc clades monasteriorum Aquitaniæ & casus monasticæ religionis. Ranulfus Comes Pictavensis victus a Normannis. Willelmi Ducis Gothiæ, & Sancionis Comitis Vasconiæ defectio a Carolo Calvo. Pipinus junior & Carolus fratres capti, & in monasterium detrusi.

Anno DCCCXLVIII. a Normannis captæ & igni succensæ Burdegala, Metullum vicus prope Burdegalam, Petrocoriorum civitas, Santonis, Engolisma, Lemovicum, Pictavis, Arvernum, & aliæ Aquitaniæ urbes; Ademarus: *His temporibus Normanni diffusi sunt per Aquitaniam, quia Duces ejus inter se bellis deciderant, nec erat qui eis resisteret, & concrematæ sunt ab eis Herio insula, & monasterium Deas, Burdegala, Sanctonas, Engolisma, Lemovicas, Parisius, Turonis, Belvacus, Noviomagum, Aurelianis, Pictavis & innumera monasteria, & castella destructa.* Burdegalam a Normannis captam Judæorum insidiis, atque Metullum vicum memorat chronicon montis Dei, de gestis Normannorum, sub hunc annum: *Normanni Burdigalam Aquitaniæ Judæis prodentibus captam depopulatamque incendunt, deinde Metullum vicum populantes incendio tradunt.* Cladem Aquitaniæ deplorat Adrevaldus Floriacensis: *Quid Aquitanicæ gentis ingentem referam afflictationem, quæ olim bellorum nutrix, nunc frigidam bello præferat dextram, suisque orbata luminibus, Ducibus egeat alienis etenim ipsa quoque optimos quosque genitalis soli in sese elidens, patet nunc præda gentibus alienis; ab ipso quippe, ut ita loquar, Oceani littore, orientem versus Arvernum usque clarissimam veteri tempestate Aquitaniæ urbem, nulla libertatem retinere valuit regio, non oppidum aut vicus, non denique civitas, quæ non strage ferali conciderit paganorum; testatur hoc Pictavis fœcundissima quondam urbs Aquitaniæ, hoc Sanctonum, hoc Engolisma, hoc Petrogorium, hoc Lemovica, hoc certe Arvernus, terminus nunc usque barbarici gladii, ipsumque Avaricum caput regni Aquitanici proclamant; nulla scilicet bellica obviante manu, hostili graviter sese concidisse incursu.* Idem iisdem fere verbis expressit Willelmus Gemiticensis.

Lib. 1. de miracul. S. Benedict. c. 33.

Lib. 1. de gest. Norm. cap. 8.

Furore Normannico infinita propemodum monasteria tota Gallia & Aquitania deflagrasse memoratum, hoc casu pene corruit religio monastica, & monachi amissis propriis sedibus ad sæcularem vitam rediere; Joannes Italus in vita S. Odonis abbatis Cluniacensis: *Per illud namque tempus, quo Normannorum gladius in nostris finibus grassabatur, cœpere multi ex nostro ordine propria relinquere, occasione hostium reperta, & cuncta usui humano placita repetere, quæ pridem abrenuntiaverant; pro consortio namque fratrum sequentia habebant parentum & amicorum, & pro rebus monasterii substantiis propriis appetebant ditari, fracta tandem vestimenta, cum quibus de monasterio exierant, denuo non induebantur similia, sed colorata, quæ nos vulgo dicimus blava.*

Lib. 3.

Anno DCCCL. Ranulfus Comes Pictavensis, & Raino sive Rainoldus Comes Arbatilicensis ejus consanguineus commisso cum Normannis prœlio apud Britiacum villam victi & fugati, & Gaubertus Comes Cœnomannensis Nannetensium insidiis circumventus occisus est; Ademarus.

Sub anno DCCCLI. Willelmus Dux Gothiæ, & Sancio Sancionis Comes Vasconiæ a Caroli Calvi fide & obsequio descivere; Eulogius presbyter Cordubensis in epistola ad Vilieſendum Pampilonensem Episcopum: *Olim beatissime Papa,*

Source : BIU Cujas

Papa, cum dira ſæculi fortuna, quæ fratres meos Alvarum & Iſidorum a gentili ſolo abducens, pene in ulteriores togatæ Galliæ partes apud Ludovicum Regem Baioariæ exulare fecit, cum me etiam propter eos diverſas adire regiones, & ignota atque laborioſa itinera ſubire compelleret; quoniam ſtipata prædonibus via, & funeroſo quodam Willelmi tota Gothia perturbata erat incurſu, qui adverſus Carolum Regem Francorum, eo tempore auxilio fretus Habdarraglimanis Regis Arabum tyrannidem agens invia & inadibilia cuncta reddiderat ad partes Pampilonenſes deverſus, putaveram me inde cito migraturum: ſed ipſa iterum quæ Pampilonem, & Seburicos limitat Gallia Comata in excidium prædicti Caroli contumaciores cervices factionibus Comitis Sancii Sancionis erigens, contra jus præfati Principis veniens totum illud obſidens iter, immane periculum commeantibus ingerebat.

Per hæc tempora Pipinum juniorem Aquitania potitum etiam connivente Carolo Calvo, cui hæc provincia in partem aſſignata erat, teſtantur acta ſynodi Sueſſionenſis II. quæ leguntur inter capitula ipſius Caroli, & ex his Nicol. Vignerius: ſed Aquitanis Pipini dominatus pertæſis, quod militari diſciplina ſoluta, militibus paſſim provincia prædæ eſſet, vel forte Carolo ipſo pœnitente conſilii, Pipinus a Carolo captus prodentibus Aquitanis, tonſuſque in monachum in S. Medardi Sueſſionenſis cœnobio: nec non Carolus ipſius frater cum e regno Lotharii ad fratrem pergeret, a Caroli Comitibus captus, & Corbejenſi in monaſterio cuſtodiæ cauſa depoſitus. Duorum monachorum ope e Sueſſionenſi monaſterio elapſus Pipinus; verum iterum captus, & Sylvanectenſi caſtro munitiſſimo cuſtodiæ traditus: de anno quo hæc geſta ſunt non conſentiunt ſcriptores, annales Pithœi referunt in hunc annum, Sigebertus in annum ſequentem, Regino in annum DCCCLIII. Monachi, quorum ope Pipinus e monaſterio fuga elapſus erat, pœnæ cauſa monaſterio pulſi, verum quod presbyteri eſſent, inſtigante archidiacono ad Rothardi Sueſſionenſis Epiſcopi judicium in ſynodum vocati, ac decreto Sueſſionenſis ſynodi depoſiti, & in monaſteria ſui ordinis longe ſepoſita relegati; quæ omnia colliguntur ex actis ſynodi Sueſſionenſis, quæ habita eſt anno DCCCLIII. *Ante hoc tempus venerandi concilii, obtinente Pipino Pipini Regis filii Ludovici piiſſimi Auguſti filio, Aquitaniam, etiam conſentiente avunculo ejus glorioſo Rege Carolo, cui eadem provincia in partem obtigerat, eccleſiaſtica diſciplina & militari ſoluta, eadem regio a ſuis indigenis valde vaſtata eſt, & multi illic impune illicita perpetrarunt: tandem aliquando reſpiciente Deo populum ſuum, idem Pipinus a ſuis contemptus, & deſertus, atque in poteſtatem avunculi ſui Caroli redactus, conſilio reverendiſſimorum Pontificum & procerum attonſus, & in habitu monachico ad monaſterium ſancti Medardi cuſtodiendus & docendus deductus eſt, ubi duo quidam monachi habitu ſui propoſiti vix credibiliter tranſgreſſores, ardentes immodica cupiditate, eundem Pipinum abducere conati ſunt, & pacem Chriſtiani populi diſſipare, quos præſentibus diverſorum cœnobiorum religioſis abbatibus, & cauſam ſubtiliter juxta regulam beati Benedicti examinantibus, concors congregatio S. Medardi a ſua unanimitate præcidit, atteſtata ſe ab horum crimine longe abſiſtere, quod uſitatas culpas jam inde ab initio hujus religionis monachorum omnium præter duntaxat Eutychis & aliorum hæreticorum facile ſuperaret, ejectos juſſu venerabilis Rothadi Sueſſionum Epiſcopi, ad ſynodi audientiam archidiaconus deduxit, & partim convicti conſpirationis malum perpetraſſe, canonum ſeveritate depoſiti ſunt; presbyteri quippe erant, & ſeparatim in monaſteria ſui ordinis longe diſtantia relegati*, &c. Pipinum non ſine conſilio Epiſcoporum, & procerum captum & tonſum narrat & Regino: *Circa hæc tempora Carolus Pipinum Regem Aquitaniæ nepotem ſuum, ipſis Aquitanis eum prodentibus eo quod pace ſoluta eadem provincia a ſuis indigenis devaſtaretur, & multa illic mala impune patrarentur, cepit, & captum cum conſilio Epiſcoporum & procerum attondit, & habitu monachico indutum Sueſſionis in monaſterio S. Me-*

Tit. 9. cap. 9. In chronic. Burgund.

ad ann. 853.

Source : BIU Cujas

dardi miſit, &c. Pipinum e monaſterio elapſum, in fuga ſeſe Paganis, ideſt Normannis ſociaſſe, atque illegitimas & inceſtas nuptias iniiſſe docet Hincmarus in conſilio, quod Carolo Regi ſuggerendum de pœnitentia Pipino irroganda poſtea ſcripſit, cum is de anteactis dolere, ac monachi habitum repetere velle diceretur: eum a Ranulfo in Aquitania dolo receptum, & in Caroli poteſtatem deductum ſcribit Ado Viennenſis: *Poſtea inde fuga elapſus, in Aquitaniam regreſſus multo tempore fugiendo latuit, iterumque a Ranulfo præfecto per fidem deceptus eſt, & ad Carolum adductus Sylvanectum perpetuo eſt exilio detruſus.* Idem iiſdem verbis narrant continuator Bedæ, & Willelmus Malmesburienſis.

Lib. 2. c. 1. Lib. 2. de geſt. Reg. Anglor. c. 2.

Eodem anno DCCCLIII. Aquitani Carolo infenſi, quod Gozbertum Cœnomannenſium Comitem necari juſſiſſet, Ludovicum Tranſrhenanum per legatos ſolicitarunt, ut aut regnum Aquitaniæ ſuſciperet, aut filium mitteret, qui eos a Caroli tyrannide liberaret, ne forte hoc ſolatio deſtituti, a Paganis ideſt Normannis auxilium petere cogerentur, non ſine periculo religionis Chriſtianæ; annal. Pithœi. Hac occaſione multi e ſtudioſis partium Caroli Aquitania pulſi, quorum ſuſtentationi proſpectum eſt in conventu Attiniacenſi, & Aquitanos, qui a ſe deſciverant, Carolus variis legationibus per Rodulfum avunculum, is erat Judith Auguſtæ frater, per Adalardum abbatem & alios ſibi conciliare conatus eſt, ut conſtat ex ipſius capitulis.

Tit. 13. 16. 17. 18. 19.

Anno DCCCLIV. Ludovicus unus e filiis Ludovici Tranſrhenani, miſſus a patre ſpe regni in Aquitaniam venit, ſed non eſt ſuſceptus niſi a propinquis Gozberti Comitis, quos maxime infenſos habuit Carolus, quod eum juſſiſſet occidi, a cæteris repulſam paſſus: ſentiens ergo ſe deluſum, cum ſuis domum rediit; annal. Pithœi.

CAPUT IV.

Carolus Calvus Lemovicis inauguratus in Regem Aquitaniæ. Ranulfus a Carolo Dux Aquitaniæ creatus: hac ætate Duces & Comites fuere temporarii & ſimplices præfecti. Cœnobium de Bello-loco fundatur a Rodulfo Bituricenſi Archiepiſcopo. Tranſlatio B. Vincentii martyris abs Cæſarauguſta in Caſtrenſe monaſterium pagi Albigenſis. Helias Engoliſmenſis Epiſcopus ſucceſſore Oliba. Engoliſma capta a Normannis. Turpioni Engoliſmenſi Comiti ſuccedit Emeno frater. Carolus frater Pipini in Archiepiſcopum Moguntinum provectus. Pictavis capta a Normannis. Regimundi Comitis Toloſani querela adverſus Stephanum Comitem Arvernenſem de ſpreta filia uxore. Sigo Arvernenſis Epiſcopus ſede ſua pulſus ab eodem Stephano Comite. Idem Stephanus Comes cæſus a Normannis. Caroli Regis Aquitaniæ, & Rodulphi Bituricenſis Epiſcopi obitus. Emenoni Comiti Engoliſmenſi fuit filius Ademarus nomine poſtea Comes Pictavienſis. Privilegium Solenniacenſis monaſterii inſtauratur in conc. Sueſſ. III. Carolus Calvus præſidii cauſa ſecedit in caſtrum Lugiæ, quod eſt in finibus Aquitaniæ. Wlgrinus Comes Engoliſmenſis, Ranulfus Dux Aquitaniæ cum Roberto Marchione Franciæ cæſus a Normannis.

Anno DCCCLV. Pipino juniore in poteſtatem denuo redacto, Carolus Calvus Lemovice inauguratus eſt in Regem Aquitaniæ, in baſilica S. Salvatoris, quæ poſtea dicta eſt S. Martialis; Ademarus: *Carolus vero* XV. *anno poſt prœlium Fontaneticum in Regem Lemovice unctus eſt in baſilica Salvatoris, & inde ingreſſus eſt Franciam:* eum a Rodulfo Bituricenſi Archiepiſcopo in Regem Aquitaniæ inunctum præſente Stolido Lemovicenſi Epiſcopo, & aliis quam pluribus Franciæ, Aquitaniæ, Burgundiæ & Italiæ Epiſcopis docet auctor chronici

nici abbatum S. Martialis, consecrationi Caroli in Regem Aquitaniæ electa est basilica S. Martialis ob reverentiam quæ habebatur D. Martiali, velut Apostolo & Principi fidei in Aquitania; tum religio veterum jam locum occupaverat, Eudonem enim, Vaiferium, & Hunoldum Duces Aquitaniæ eadem in basilica coronatos, signat lapis parieti defixus, ubi insculpta cernitur leæna, geminos catulos unguibus coercens cum hac inscriptione:

Alma leæna Duces fævos parit, atque coronat.

Eodem tempore Ranulfus ob bene merita, & receptum Pipinum juniorem, a Carolo Calvo Dux Aquitaniæ constitutus. De tempore susceptæ per Ranulfum administrationis silent Ademarus, & alii hujus ævi scriptores, unus est qui circa hæc tempora Comites in Aquitania ordinatos, & inter eos Turpionem apud Engolismam docet auctor chronici Engolismensis M. S. *Helia vero decedente Holiba Pontifex susceptit cathedram. Tunc temporis Carolus Calvus congregato concilio Aquitaniam per Comites dispositit, Turpionem vero in Engolisma civitate misit propter Normannorum infestationem.*

De tempore, quo Ranulfus hic in Ducem Aquitaniæ lectus, non consentiunt recentiores scriptores. Bochetius rem gestam adscribit anno DCCCLII. Corleus rejicit in annum DCCCLVIII. Nicol. Vignerius in hunc annum, cujus fidem propensius sequor, cum enim mihi constet ex Ademaro, Carolum Calvum hoc anno in Regem Aquitaniæ inauguratum, vero propius est eodem tempore res Aquitaniæ ordinatas, & Ranulfum Ducem Aquitaniæ institutum. Longe vero aberrant qui credidere tunc extinctum fuisse regnum Aquitaniæ, & in Ducatum demutatum; præter Carolum Calvum enim, Carolus unus e filiis Calvi fuit Rex Aquitaniæ, de quo mox dicetur: vixque credibile est Carolum Calvum Regem Aquitaniæ consecrari voluisse, statim regni apicem sublaturum, Ranulfus iste præfecti modum non excessit. Hac ætate Duces & Comites nihil aliud fuere in Gallia, quam magistratus & præfecti provinciales, quales fuere Romano in imperio, ubi Duces & Comites primum rei militari præpositi. De Ducibus Eusebius: ἕτερος στρατοπεδάρχης ὃν Δᾶκα Ῥωμαῖοι προσαγορεύουσιν: *Alius Dux exercituum, quem Ducem Romani vocant*: de Comitibus Synesius, in epist. ad Herculianum: περὶ τὸ κόμητος ἐγεγράφεις δι Οὐρσικίνου λέγω δὲ τὸ τυχόντος ἀρχῆς, τῶν ἐν τῇ πατρίδι στρατιωτῶν: *De Comite scripseras per Ursicinum, intelligo autem eum, qui adeptus est præfecturam militum in patriam*. Et Augustinus: *ille in officio Comitis militat, & a sua domo pene semper peregrinatur*. Tum quia sæpius Duces & Comites in provincias mittebantur, cum ordinaria præsidis vel præfecti potestate: Ducum & Comitum nomen affectarunt præfecti provinciales. Hoc sensu inter magistratus recensentur Duces & Comites, idem Augustinus: *quam multi enim fideles, quam multi boni & magistratus sunt in civitatibus suis, & judices sunt, & Duces sunt, & Comites sunt, & Reges sunt*. Idemque Augustinus: *Habere non potes præfecturam, Judæum esse Comitem non licet*. Et idem rursus in epistola ad Bonifacium Comitem Africæ: *Civitatem quæso serva Romanam, tuos ut bonus rege Comes*: unde Comitem primatis nomine cohonestat Theodoritus non semel Στασίμῳ Κομίτι καὶ προτένοντι Stasimo Comiti, & primati: & Comiti imperium tribuit Isidorus Pleusiota, in epist. ad Herminium Comitem: νυνὶ μᾶλλον ὅτι ἀρχῆς ἐπέβης: *Nunc cum ad imperium evectus es*. Hac ætate igitur, ut eo redeam unde paululum deflexi, Duces & Comites apud nos temporarii fuere, tandem vero elanguescente Regum secundæ stirpis imperio, perpetuos in beneficiarios dominosque provecti.

Annal. part. 3. cap. 1. 11. cap. 5. Hest. Engolism.

Lib. 9. c. 4.

Lib. 9. c. 5.

Epist. 144.

De civit. Dei Lib. 5. c. 17.

In psal. 61.

De altercat. eccles. & synagog.

Epist. 196.

Epist. 33. & 47.

Epist. 219.

Eodem anno cœnobium de Bello-loco in Lemovicibus in Vicaria Asnacensi in loco ante Vellino appellato fundatum a Rodulfo Archiepiscopo Bituricensi: fundationi una cum Rodulfo subscripsit Stolidus Lemovicensis Episcopus, ut li-

Source : BIU Cujas

quet ex tabulis fundationis quæ in manu sunt.

Eodem etiam anno, corpus B. Vincentii martyris Cæsarauguſtani Valentiæ Hiſpaniæ oppido, per quendam monachum Audaldum nomine tranſlatum in monaſterium ordinis B. Benedicti, cui nomen Caſtrum in pago Albigenſi; continuator Aymoin. hac de re libellum alterum ſcripſit ipſe Aymoinus. Lib. 5. c. 19.

Hoc anno Helias Engoliſmenſis Epiſcopus defunctus fertur ſucceſſorem accepiſſe Olibam Ademaro, & auctori chronici Engoliſmenſis; ſed horum fides evertitur ſubſcriptionibus concil. Sueſſionenſis III. habiti anno DCCCLXVI. cui ſubſcripſiſſe legitur Helias Engoliſmenſis Epiſcopus, ex quo fateamur neceſſe eſt eum illo anno fuiſſe ſuperſtitem.

Hoc anno a Normannis capta & expugnata Engoliſma Aquitaniæ oppidum: monaſterium B. Eparchii direptum, & a monachis deſtitutum, itaut ad canonicos redierit, a quibus ante abierat: paucis poſt diebus Turpio Engoliſmenſis Comes cum Normannis pugnavit, hoc in prœlio ipſe, & Maurus Dux Normannorum mutuis vulneribus ceciderunt, dum enim concitatis equis adverſi feruntur, lanceis invicem confixi ſunt: Turpioni in Engoliſmenſi Comitatu ſucceſſit Emeno ejus frater; Ademarus, auctor chronic. Engoliſm.

Per hæc tempora Fredebertus e partibus Franciæ, cum religionis cauſa ad ſancti Eparchii Engoliſmam veniſſet, eccleſiam ſuo ſumptu conſtruxit in honorem Salvatoris, in eandem Eparchii lipſana tranſlaturus; ſed morte præreptus id non præſtitit: ipſo enim die conſecrationis peracto ſacrificio, ante altare Salvatoris animam exhalavit, & ibidem ab Oliba Engoliſmenſi Epiſcopo ſepultus memoratur Ademaro.

Eodem anno Pictavum oppidum a Normannis armis tentatum, ſed hi occurrentibus Aquitanis ita ad internecionem uſque proſtrati, ut trecenti vix ſuperſtites evaſerint; chronic. de geſt. Normannor.

In chron. Burgund. ad ann. 855. de vir. ill. ord. S. Bened. Lib. 4. c. 91. Can. hi qui matrimoniũ, 32. qu. 7. can. ſi quis cum, 33. qu. 2. decret. Yvonis, 9. p. c. 13. & 30. p. 10. c. 38. & 180. & 7. p. c. 133. & 145. & 1. p. c. 138. Epiſt. 66. Epiſt. 66.

Ann. DCCCLVI. Carolus alter e Pipini Regis Aquitaniæ liberis Corbeienſi monaſterio ſolutus, intercedente Ludovico Traſrhenano patruo ſuo, & Fuldenſi in monaſterio commendatus, ad Moguntinum Archiepiſcopatum provectus; Nicol. Vignerius Tritemius, ad eum variæ extant Nicolai I. epiſtolæ apud Gratianum, & Ivonem: hic vita functus anno DCCCLXIII. & in fano S. Albani ſepultus.

Eodem anno Pictavis oppidum a Normannis captum, & direptum, Baſilica S. Hilarii igni cremata; chron. de geſt. Normann.

Hoc anno DCCCLX. in ſynodo condicta apud Tuſiacum, quod eſt pagi Tullenſis oppidum, audita Regimundi Comitis Toloſani querela adverſus Stephanum Comitem Arvernorum, quod ipſius filiam rite & ſolemniter uxorem ductam pro conjuge non haberet, & quod ante nuptias ejuſdem puellæ cognata ab ipſo ſtupro vitiata eſſet, hac de re juſſu ſynodi ad Rodulfum Bituricenſem, Frotharium Burdegalenſem Aquitaniæ Metropolitas epiſtolam ſcripſit Hincmarus, quæ a C. V. Jacobo Sirmondo edita eſt inter acta ſynodi tom. III. conc. Gall.

Anno DCCCLXIII. Stephanus Comes Arvernenſis in dies nequior factus, Sigone Arvernenſi Epiſcopo ſede ſua dejecto, Adonem clericum in ejus locum ſubintruſit, qua de re admonitus Nicolaus I. Pontifex Stephano Comiti per epiſtolam præcepit, ut Sigonem eccleſiæ ſuæ amoto pervaſore reſtitueret, & objectis reſponſurus coram legato in ſynodo ſe ſiſteret: Sigonem reſtitutum intelligimus, quod is poſtea interfuit conc. Sueſſionenſi anno DCCCLXVI. ut liquet ex ſubſcriptionibus ejuſdem ſynodi.

Anno DCCCLXIIII. Stephanus Comes Arvernorum a Normannis interfectus; ex chron. Malleacenſi M. S.

Anno DCCCLXVI. e vivis ſublati Lotharius abbas, & Carolus Rex Aquitaniæ Caroli Calvi liberi, ſuperſtite patre; nec non Rodulfus Caroli Calvi avunculus, utpote Judith Auguſtæ & matris frater, qui primas in conſiliis tenebat, & Ro-

Source : BIU Cujas

& Rodulfus Bituricenſis Archiepiſcopus, qui ob dignitatem primatus Aquitaniæ, Archiepiſcopus Aquitanorum appellatur; Ado Viennenſis: *Regnante Carolo Calvo duo filii illius moriuntur Lotharius abbas, & Carolus Rex Aquitanorum, avunculus quoque ejus Rodulfus conſiliarius, primuſque palatii, hominem exuit, nec non & Rodulfus Archiepiſcopus Aquitanorum.* Hic ſanctitate & miraculis clarus in B. Sulpitii cœnobio quieſcit, ejus dies ſolemnis VII. cal. julii celebratur. Ad ann. 866.

Eodem anno Emeno Comes Engoliſmenſis, pugna inita cum Landrico Santonienſi Comite, ob vindicias caſtri Botavillæ, quod a Landrico dolo occupatum erat, cæſo Landrico ſaucius e prœlio elatus ad Ranconiæ caſtrum, octavo poſt die e vulneribus in prœlio acceptis expiravit, ac juxta B. Eparchii baſilicam ſepultus, ſuperſtite parvulo filio Ademaro nomine, qui poſtea Pictavienſis Comes effectus eſt; Ademar. & auctor chron. Engoliſmenſis: hac de re Ado Viennenſis: *Et duo Principes Aquitanici Landricus & Muno* (Lege Emeno) *inter ſe dimicantes ſemet interimunt.* Ad ann. 866.

Eodem anno in conc. Sueſſionenſi III. privilegium Solenniacenſis monaſterii, quod ab Eligio Noviomenſi Epiſcopo fundatum in Lemovicibus tempore Dagoberti Regis, & ſub Mundeburde regio, ideſt tuitione poſitum, quia diris incurſionibus Normannorum igne conſumptum erat, inſtauratum orante Bernardo abbate, ut legitur ex geſtis ejuſd. concil. Tom. 3. concil. Gall.

Eodem anno Ludovicus Rex Germaniæ a primoribus Caroli Calvi de occupando ejus regno ſolicitatus, provocatis eorum odiis, quod in nobiliorum capita ſæviiſſet, Galliæ fines hoſtili manu intravit: Carolus ſuorum animos a ſe alienos ſentiens, in caſtro Lugiæ, quod eſt in finibus Aquitaniæ vulgo *S. Jean de Luz*, latuit; Regino: *Carolus ſentiens viros regni a ſe defeciſſe, in ultimis finibus Aquitaniæ Lugiæ latibulum quæſivit.* Ad ann. 866.

Anno DCCCLXVII. Normanni Duce Haſtingo Ligeris fluminis ora potiti, Nannetes, Turones, & Pictones late vaſtarunt, collectis copiis eis occurrerunt Ranulfus Dux Aquitaniæ, & Robertus Marchio Franciæ, idemque Comes Andegavenſis: Normanni cognito noſtrorum proceſſu ad claſſem ſe recepere, ſed cum imminente hoſte turpem ac periculoſiorem fugam æſtimarent, quandam villam occuparunt, quam ex tempore communierunt tumultuario opere, loco in primis pro munitione erat major baſilica cæmentario opere conſtructa, qua Haſtingus cum maxima parte ſuorum ſe recepit: nec mora in eos irruere Ranulfus & Robertus, quotquot extra baſilicam nacti trucidarunt, at cum baſilicam munitiorem intelligerent, quam ut impetu expugnari poſſet, de ejus obſidione conſilium initum, caſtra in circuitu diſpoſita, ut in craſtinum extructis aggeribus, & diſpoſitis machinis totis viribus locus peteretur. Jam ſol in occaſum vergebat, cum Robertus calore æſtuans, galeam cum lorica ſolvit, ut collecta aura pauliſper recrearetur, inter hæc ſingulis caſtrorum metationi intentis, Normanni impetu facto e munitione erupere: Robertus cum incautius inermis in hoſtem ſe miſiſſet, is pro limine eccleſiæ a Normannis interfectus, cujus corpus exanime in eccleſiam raptum, Ranulfus cum haud procul ſtaret, telo letaliter vulneratus, & a ſuis ex acie elatus vix* tridum ſuperſtes interiit: infelici utriuſque caſu conſternatis copiis obſidio a Francis ſoluta, & ovantes Normanni claſſem repetiere; Regino abbas, Sigebertus, Nicolaus Vignerius. Non ſine juſta numinis vindicta utriuſque caſum contigiſſe creditum, quod res eccleſiæ non jure occuparent, nempe unus abbatiam S. Hilarii Pictavienſis, alter abbatiam S. Martini Turonenſis; auctor chronici de geſt. Normannor. *Et quoniam Ragnulfus & Robertus de præcedentium ſe vindicta, qui contra ſuum ordinem alter abbatiam ſancti Hilarii, alter abbatiam ſancti Martini præſumpſerat, caſtigari voluerunt, in ſe ultionem experiri meruerunt.* Horum necem deplorant Adrevaldus & Aimoinus uterque Floriacenſis monachus. Hujus ævi nefandi tabes fuit quod nobiles pleri- * triduum

Ad ann. 866. in chron. Burgund.

Ad ann. 869.

De mirac. S. Bened. c. 53.

Source : BIU Cujas

que res ecclesiæ velut proprias manu tenebant; Nicolaus I. epist. XVI. ad Duces Aquitaniæ: *Audivimus quosdam vestrorum, quod non optabamus, ita contra Dominum efferri, ut ecclesias ejus & diversa pia loca deprædari non timeant, & res eis pertinentes distrahere non recusent, quæ res valde nos contristavit.* In append. Tom. 3. concil. Gall.

Post Emenonem Engolismensis Comes fuit Vulgrinus, ejus nomen celebre multis rebus præclare gestis adversus Normannos: hic duo castra Marciliacum & Mastacium a fundamentis ædificavit, in munitiones adversus Barbaros: Marciliaco præposuit Robertum legis doctum, idest legis Romanæ peritum, & amicum Ranulfum, quem Vicecomitem instituit: Hic Ranulfus tres filios suscepit Lambertum, Arnaldum, & Odolricum; Ademarus, & auctor chronici Engolismensis.

CAPUT V.

Wlfadus Bituricensis Episcopus. Boso Comes Bituricensis idemque Dux Aquitaniæ, tum Dux Ticinensis & ducali corona adornatus tandem Rex Provinciæ, inde Ludovicus Bosonis filius Aquitanorum Princeps dictus. Frotharius Burdegalensis Episcopus post varias repulsas in Pontigonensi & Ticinensi synodis, a Joanne VIII. Pontifice in Bituricensem sedem translatus: molestiæ illatæ Frotharío a Bernardo Comite Arvernorum. Pictavis oppidum a Normannis expugnatum: res Pictavienses ecclesiæ postulante Ecfrido Episcopo sub tuitionem sedis apostolicæ susceptæ. Normannica clades ecclesiarum & monasteriorum Galliæ & Aquitaniæ. Conspiratio in Carolum Calvum, cujus Principes fuere Bernardus Comes Arvernorum, & Bernardus Marchio Gothiæ.

Epist. 9. & 13. Lib. Rhem. hist. c. 20. ANNO DCCCLXVIII. Turonensi concilio suscripsit Wlfadus Bituricensis Episcopus Rudolfi successor: huic pallium concessit Hadrianus II. Pontifex, ut patet ipsius ex Pontificis epistolis: ad eundem scripsit Hincmarus, auctore Flodoardo.

Anno DCCCLXIX. accepto nuntio de Lotharii fratris morte Carolus vacuam regni sedem occupaturus Metas advolavit, ibique ab aliquot utriusque regni Episcopis in Regem consecratus: sed partem evindicante Ludovico Transrhenano ut par erat regnum æquis lancibus in Aquisgranensi concilio fratres inter divisum; continuator Aimoini, & capitula ipsius Caroli Calvi. Lib. 5. c. 21. & 25. Tit. 35. & 36.

Anno DCCCLXXI. Carolus Calvus Ludovico filio Bosonem Richildis uxoris fratrem camerarium & ostiariorum magistrum constituit, eidem & honores Gerardi Comitis Bituricensis dedit, eundem cum Bernardo, is fuit Comes Arvernorum, & Bernardo Marchione in Aquitaniam misit, & dispositionem sive præfecturam ipsius regni ei commisit: Bernardo autem Tolosæ Comiti præstito sacramento, Carcassonem & Rhedas beneficii jure concedens, Tolosam eum remisit ex quo intelligere est Bosonem Comitem Bituricensem, eundemque Ducem Aquitaniæ effectum; continuator Aimoini: *Carolus autem filio suo Ludovico Bosonem fratrem uxoris ejus camerarium & ostiariorum magistrum constituit. Huic & honores Gerardi Comitis Biturigensis dedit, cum Bernardo, itemque Bernardo Marchione in Aquitaniam eum misit, & dispositionem ipsius regni ei commisit, Bernardo autem Tolosæ Comiti post præstita sacramenta Carchasonem, & Rhedas concedens Tolosam remisit.* Idem Boso Dux Ticini seu Papiæ constitutus, & ducali corona adornatus a Carolo Calvo; teste eodem Aimoini continuatore, ac tandem ab eodem Rex provinciæ creatus, eidem continuat. Aimoini, Reginoni, Sigiberto. Hac de causa forte Ludovicus, qui habetur Bosonis filius, dictus est Aquitanorum Princeps; Willelmus Malmesburiensis: *Tertiam legiti-* Lib. 5. c. 97. Lib. 5. c. 32. Lib. eod. c. 39. Lib. 2. Ad ann. 828. Lib. 2. de gest. Anglor. c. 6.

ma

Source : BIU Cujas

ma copula sortitus est comparem Ludovicus Aquitanorum Princeps. Idem continuator Bedæ. Hic Boso tot honoribus functus apud Carolum, & per omnia in republica clarus Engeltrudis uxoris contumelia domi notatus, quæ ob relictum mariti torum & adulterium cum Wangero anathemâte percussa, ut refertur in epistola Joannis VIII. apud Gratianum, & apud Reginonem: ex nuptiis Bosonis, & Engeltrudis susceptæ sunt filiæ, quæ parentum bona jure optimo possessa, quæ allodia vocavit jam inde ea ætas, vindicarunt etiam apud Pontificem; Joannes VIII. in epist. ad Lietbertum Archiepiscopum Maguntinum: *Fraternitatem tuam recordari volumus qualiter jam de proprietatibus Bosonis & Engeltrudis tibi scripserimus, monentes ut ipsas, quas vos allodum dicitis, filiabus eorum sæpe reclamantibus reddere deberetis*. Et idem in epist. ad Matfredum Comitem: *Suggerentibus videlicet filiabus Bosonis nuper Comitis & Engeltrudis conjugis proximæ vestræ audivimus, ut allodes suos invadentes tenere non formidetis*. Qua de re conscripta & alia ejusdem Pontificis epistola ad Ludovicum Regem.

Lib. 2. cap. 3. & 8.

Can. Engeltrudem, 3. qu. 4.

Lib. 2. chron.

Epist. 108.

Epist. 109.

Epist. 129.

Anno DCCCLXXVI. In synodo apud Pontigonem habita e patribus Galliæ & Aquitaniæ, Burdegala jam crebris Normannorum incursionibus infesta, Frotharius Burdegalensis Episcopus, cum ibi sese tutum non crederet, ad Bituricensem sedem Wlfadi morte vacuam transferri postulavit: sed quia rem non ferebant canones, a patribus repulsus; Aimoini auctuarium: *Lecta est proclamatio Frotharii Burdegalensis Archiepiscopi, quia non poterat consistere propter infestationem paganorum in civitate sua, ut liceret ei Bituricensem Metropolim occupare; cujus petitionibus unanimitas Episcoporum nullatenus acquievit*. Eum tamen jam ante Pontigonensem synodum Burdegala, Pictavum, inde Bituricam transiisse sola Caroli Calvi auctoritate & gratia nixum, colligitur ex eo quod subjicitur ibidem: *lectam nimirum in synodo Joannis VIII. Epistolam, qua primatum Galliarum Ansegiso Senonensi Archiepiscopo tribuebat, eique per Galliam & Germaniam vices apostolicas delegabat: cæteris vero reclamantibus unum Frotharium consensisse in primatum Ansegisi, quo placeret Principi cujus gratia e Burdegala primum Pictavum, inde Bituricam desultorie transierat. Et cum Imperator & legati apostolici satagerent, ut absolute Archiepiscopi responderent se obedituros de primatu Ansegisi, sicut apostolicus scripsit; aliud nisi quod prædictum est responsum ab eis extorquere non potuerunt, excepto quod Frotharius Burdegalensis Episcopus, quoniam a Burdegala ad Pictavos, indeque ad Bituricum favore Principis contra regulas se contulit, per adulationem respondit, quod Imperatori placere cognovit*. Ad synodum Trecensem eodem anno celebratam a Joanne VIII. Papa tertio edicto vocatus idem Frotharius, ut de mutatione sedis causam diceret, ut patet ex epistola ipsius Pontificis, quæ inscripta est Frothario Archiepiscopo Burdegalensi, Trecensi synodo adfuit Frotharius, ut probatur ex subscriptionibus ejusdem concilii, quas inter legitur Frotharii subscriptio: hac de re quid fuerit definitum in concilio, liquido non patet, sane ibi lectos canones, quibus notatur translatio Episcoporum, nisi ob causam fiat, docet continuator Aimoini: *Deinde ipso jubente lecti sunt in synodo canones Sardicensis concilii, & decretum Papæ Leonis de Episcopis sedes suas mutantibus; sed & Africani canones, ut non fiant Episcoporum translationes sicut nec rebaptizationes, vel reordinationes pro Frothario Burdegalensi Episcopo, qui a Burdegala Pictavos, indeque ad Bituricensem civitatem exiliisse dicebatur*. Sed tandem istante Carolo Frotharii translationem in Bituricensem cathedram a Joanne VIII. ratam factam docet ipse Pontifex multis locis, ut in epist. ad Carolum: *Quo circa licet nos multis canonicis testimoniis provocati, petitionem vestræ devotionis implere magnopere moliremur, & solius majestatis vestræ testimonio, super exterminio Burdegalensis provinciæ credere minime cunctaremur, tamen pietatis vestræ testimonio, comprovincialium quoque præsulum litteras convenire, sicuti rebamur, nuper cognovimus, secundum pietatis vestræ religiosissimum libitum, Burdegalensis diœcesis Epi-*

Epist. 112.

Lib. 5. c. 37.

Adrevaldus Lib. de mir. S. Benedict. cap. 33.

Epist. 8.

Source : BIU Cujas

Epist. 13. *scopum fratrem scilicet nostrum Frotharium in Bituricensem ecclesiam Cardinalem fieri decernentes &c.* Et idem epist. ad clerum & plebem Bituricensem: *Suggestionis vestræ relegentes epistolam, quod ab Apostolatus nostri auctoritate, de confratre nostro Frothario, reverendo Archiepiscopo postulant, hoc nos aliorum testificationibus & præcipue serenissimi semper Augusti, spiritalis quoque filii nostri relatione comperimus, sed & legatis apostolicæ sedis Leone videlicet venerabili Episcopo Apocrisiario, & misso sanctæ Romanæ ecclesiæ, seu Petro æque venerabili Episcopo revertentibus didicimus, pene totam provinciam Burdegalensi Metropoli pertinentem, sicut ab his qui causam illam noverunt, iidem nostri legati discere potuerunt, ita esse paganorum persecutionibus desolatam, ut non solum ipse confrater vester illic lucri aliquid subjectis conferre non possit, verum etiam habitatio fidelium inde subtracta consistat; quapropter quia eundem virum Frotharium reverendum Archiepiscopum, probis moribus, actibusque præclaris, & ad lucrum animabus hominum conferendum idoneum esse comperimus, ne talis tantusque vir otio quo prodesse aliis valeat minime vacet, ejusdem sanctæ Bituricensis ecclesiæ, cui subestis, ei pastoralem curam apostolica auctoritate committimus, & in*

Epist. 14. *ipsa eum incardinandum necessario esse censemus.* Ejusdem argumenti est sequens epistola ad Episcopos Bituricensis provinciæ, & posterior ejusdem epistola ad

Epist. 37. ipsum Frotharium olim Burdegalensem, tunc autem Bituricensem Archiepiscopum.

Frotharius Bituricensem urbem ingressurus, ejus aditu prohibitus a Bernardi Comitis Arvernorum satellitibus: qua de re cum esset conquestus apud Joannem VIII. Bernardus Comes per epistolam a Pontifice admonitus, ne Frotharius molestus esset, ejusve possessionem interturbaret: hac nocendi via præclusa, novis artibus technisque Frotharius oppugnatus, & a Bernardo Comite per calumniam insimulatus, quod de tradenda regiis hostibus Bituriga urbe consilia iniret. Hac de re Frotharius innocentiam purgare se se paratum esse obtestatus apud

Epist. 104. 105. & 115. Joannem VIII. quam ob causam dies dicta Bernardo Comiti, Gerardo Vicecomiti, & aliis, ut constat ex aliis ejusdem Joannis Papæ epistolis.

Eodem tempore Pictavis oppido etiam a Normannis penitus devastato, instante Hecfrido Episcopo res Pictavienses ecclesiæ apostolica sub tuitione suscepit

Epist. 11. Joannes VIII. ut ipse testatur in epistola hac de re scripta: *Pictavienses quidem ecclesia, quam diutinus paganorum hostis persequitur, multa Christianorum iniquorum incommoda patitur, quibus pressuris nos convenit perdolere, eandemque nihilominus tanto fasce levare. Quapropter præcipimus, apostolicaque auctoritate expresse jubemus, quod nemo vestrum tam sacerdotali ordine perfruens, quamque militare officium tenens, ipsius ecclesiæ Pictavienses aliquam ecclesiam, aliquodque monasterium, vel prædia ipsi quoquomodo pertinentia invadere præsumat, ullosque colonos servos, ancillasve contra sui Episcopi velle tollere audeat, sed liceat*

Exfrido Pictavienses Episc. scribit Joannes VIII. epist. 121. *ipsius ecclesiæ, Hecfrido videlicet Episcopo suisque successoribus illa quæ sui antecessores legitimo tramite canonice auctoritatis habuerunt sub vestra tuitione habere, & ut possederunt possidere, & ut ordinaverunt suo arbitrio ordinare cum consulto consensuque suæ ecclesiæ canonicorum, ut prisca consuetudo dignoscitur, sine vestro vestrorumque obstaculo, & omnium hactenus talia præsumentium.* Hoc tempore passim a Normannis injecto igne deflagrarunt ecclesiæ & monasteria Galliæ & Aquitaniæ, quam ob causam permissum, quoad ecclesiæ restituerentur, ut missæ

Can. 4. celebrarentur in capellis, seu oratoriis cum tabula consecrata; conc. Triburiense: *Concedimus etiam & sicubi, quod nostris peccatis exigentibus perplurimum est factum a Normannis & Slavis & a Bulgaris, & a malis Christianis, seu alio qualicumque modo ecclesiæ fuerint incensæ & combustæ, in capellis cum tabula consecrata missas interim celebrari permittimus, donec ipsæ ecclesiæ restaurari queant.*

Eodem anno Carolus Calvus in urbem accitus a Joanne Papa ad tuendam a Sarracenis Romanam ecclesiam, cum apud Papiam degeret cum Pontifice interim

terim primores regni cum Carlomanno Ludovici Transrhenani filio adversus eum conspirationem iniere ; conjurationis Principes fuere Bernardus Comes, Arvernorum, & Bernardus Marchio Gothiæ, ibique veneno periit Carolus, propinato sibi lethali poculo a Sedechia Judæo medico, quo utebatur; continuator Aimoin. Lib.5. c.35.

CAPUT VI.

Hugo abbas & Bernardus Comes Arvernorum adhibiti consiliis Ludovici Balbi. Divisio regni inter Ludovicum, & Carlomannum Balbi liberos, Ludovico Francia, & Neustria, Carlomanno cessit Burgundia, & Aquitania. Bernardus Comes Arvernorum bajulus seu tutor Ludovici. Frotharius Bituricensis Episcopus sacris interdictus.

Anno dcccLxxvii. morte sublato Carolo Calvo, Ludovicus Balbus ejus filius primum apud Compendium ab Hincmaro Rhemensi Archiepiscopo in Regem inauguratus est : nam iterum sequenti anno a Joanne VIII. Papa cum ad Trecensem synodum venisset Imperator coronatus est; de utraque coronatione continuator Aimoini. Lib.5. c.36. & 37.

Ludovicus Balbus rerum potitus Bernardi Marchionis Gothiæ honores divisit inter Theodoricum Camerarium, Bernardum Comitem Arvernorum, & alios; idem Aimoini continuator. Lib.5. c.37.

Idem sub initia regni ab Hincmaro Rhemensi Archiepiscopo suasus est, ut consiliis adhiberet Hugonem abbatem, & Bernardum Comitem Arvernorum, qui nuper a patre adhuc superstite, in conventu Carisiacensi filio lecti erant imperii administri; testis ipse Hincmarus in epist. ad Ludovicum Balbum: *Vos scitis quia pater vester prius Rhemis de constitutione vestra, post illum in regimine regni, cum primoribus regni sui disposuit, ubi, quantum recordor, maxime omnes regni primores fuerunt, excepto venerabili abbate Hugone, & Bernardo Comite Arvernensi, & omnes secundum dispositionem patris vestri in vestra regia constitutione consenserunt : & quando proxime in Carisiaco inde disposuit, & nomina vobis descripta dedit quorum consilio & auxilio regni negotia disponere deberetis, inter quos & Boso adscriptus est, omnes præsentes adfuerunt excepto ipso Bosone, & Hugone abbate, & Bernardo Comite Arvernico, & omnes qui adfuerunt in vestra regia constitutione consenserunt, sed & illi qui cum patre vestro perrexerunt. Propterea sub celeritate mittite ad Hugonem, & Goslinum abbates, & ad Bosonem & Conradum, & Bernardum, itemque Bernardum Comites, & petite ut talem locum, sicut eis commodius visum fuerit, vobis & eis, qui in istis partibus sunt, convenire provideant, & vobis mandent ut illuc veniatis, cum principibus qui in istis partibus sunt.* Qua de re meminit Nicol. Vignerius. Cap. 7. In chronic. Burgund. ann. 877.

Anno dcccLxxix. Ludovico Balbo intempestiva morte erepto, Ludovicus & Carlomannus ejus filii ex Ansgardi priore conjuge susceptí, paternum inter se regnum apud Aurelianos divisere. Hac rerum divisione, Ludovicus Franciam & Neustriam ; Carlomannus Burgundiam & Aquitaniam sortitus est cum Marchis suis; continuator Aimoin. chron. Floriacense, Nicol. Vigner. Pater in extremis positus, Ludovicum Bernardi Comitis Arvernorum bajulationi seu tutelæ commendavit, ipsum Bernardum cum filio suo & Hugone abbate, Bosone & Theodorico Augustodunum misit, quo comitatum pro Theodorico evindicaret ; idem continuator Aimoini: *Sed quia ingravescente infirmitate sua, dicebatur enim veneno infectus, longius ire non potuit, filium cognominem sibi Ludovicum bajulationi Bernardi Comitis Arvernici specialiter committens, Hugonem abbatem, & Bosonem, & præfectum Bernardum cum filio suo, sed & Theodoricum cum so-* Lib.5. c.40. anno 880. In chr. Burg. Lib.5. c.34.

Source : BIU Cujas

ciis suis, Augustidunum misit, quatenus ipsum comitatum ad opus Theodorici, cui antea illum dederant evindicarent.

Ludovico deinde post biennium mortuo mense augusti anno DCCCLXXXII. Carlomannus Franciam quoque & Neustriam adeptus; continuat. Aimoini. Lib. 5. c. 4.

Eodem anno Frotharius, ex Burdegalensi Biturícensis Episcopus, sacris interdictus: Hugonem abbatem, ut ejus communione abstineat, monet Joannes VIII. Pontifex in epist. ubi mendose legitur *Frotherii Beturiensis* pro Frotharii Biturícensis; quam ob causam is excommunicatus sit, non explicatur: Jo: Belii suspicio est eum sacris prohibitum ob Biturícensis sedis incubationem, sed aliam fuisse excommunicationis causam credere par est; ipsum enim a clero & plebe Biturícensi & ab Episcopis ipsius provinciæ expetitum & electum, & ipsius translationem a Marino Joannis proximo successore comprobatam, eundemque ab eodem pallio donatum testatum est ex Fulconis Rhemensis epistola ad Hadrianum III. pro defensione Frotharii scripta; de qua Flodoardus: eum tamen aliquot post annis a Stephano VI. ad propriam sedem revocatum districtis anathematis pœnis ni pareret, docet ipsius Pontificis epistola ad Fulconem, & alios Episc. apud Flodoardum, ex qua scimus Biturícensem sedem Frotharío a Joanne VIII. ad tempus concessam propter infestationem barbaricam, hac lege, ut remota necessitate ad suam sedem rediret, unde præcipitur a Pontifice, ut ad propriam sedem redire compellatur, librato anathemate, nisi apostolicis monitis obtemperaret.

Epist. 305. Lib. 4. Rhem. hist. cap. 1. Eod. loco.

CAPUT VII.

Odo Comes Parisiensis & Dux Aquitaniæ e tutore Caroli Simplicis in Regem elevatus. Quamplures Aquitaniæ urbes a Normannis eversæ, cum his Cassmogilum Caroli M. Palatium in pago Aginnensi. Reliquiæ S. Martialis securitatis causa e Lemovico Torinnam translatæ. Prælium adversus Normannos in loco cui nomen Destricias apud Lemovices vulgo Destresses. Ranulfus II. Dux Aquitaniæ. Ranulfus eum fratribus rebellat adversus Odonem. Robertus Pictavienſi Comitatu donatus. Willelmus Comes Arvernorum & Biturigum, ejus honores Hugoni dati ab Odone. Hugonis obitus. Carolus Simplex regno restitutus. Aquitania Odoni relicta. Ranulfus veneno sublatus. Eblus ejus filius Dux Aquitaniæ & Comes Pictavienſis. Ranulfo uxor fuit Adella Rollonis filia.

ROBERTO Comiti Andegavensi duo fuere filii, Odo & Robertus. Odo senior fuit Comes Parisiensis, idemque Dux Aquitaniæ.

Anno DCCCLXXXV. Carolo, qui postea Simplex dictus est, in cunis adhuc agente, Odo communi consensu Francorum, Burgundionum, & Aquitanorum, penes quos ea tempestate summa rerum Gallicarum erat, tutor ei datus. Et quo tutelæ regium nomen auctoritatem adderet, in Regem consecratus a Galterio Senonensi Archiepiscopo; continuator Aimoini: *Supererant autem duo filii Roberti Comitis Andegavorum, qui fuit Saxonici generis vir; Senior ex his Odo dicebatur, Robertus alter, patrem nomine referens: ex his majorem natu Odonem Franci Burgundiones Aquitanienſesque proceres congregati in unum, licet reluctantem, tutorem Caroli pueri, regnique elegere gubernatorem, quem unxit Galtherius Archiepiscopus Senonum.* Idem Aimoinus Floriacensis, Flodoardus, Willelmus Gemiticensis. Durius multo conspiratione facta Carolum Simplicem regno amotum, & Odonem Aquitaniæ Ducem in regni apicem subvectum scribunt auctor

Lib. 5. Lib. 2. de mirac. S. Benedict. c. 1.

vitæ

vitæ S. Genulfi : *At vero Ludovico decedente Balbo, filius ejus Carolus agnomine minor, post eum regnavit, contra quem Francici conjurantes eum de regno expulerunt, & Odonem Aquitaniæ Ducem pro eo regnare constituerunt.* Et Ademarus : *tunc Franci conjurantes contra Carolum minorem, ejiciunt eum de regno, & Odonem Ducem Aquitaniæ in regno elevaverunt.* Lib. 4. Rhem. hist. cap. 2. 3. & 4. Lib. 8. c. 26. Lib. 2. c. 17.

Odonis tempore Aquitaniam toties vastatam hostilibus armis repetiere Normanni, Aquitani bello impares præsidii causa ad munitiora superioris Aquitaniæ loca confugere ; vetus Membrana Carrofensis monasterii : *mortuo Rege Carolo & quibusdam Regibus, qui ei in regno successerant, vita exemptis, Odone autem, qui consilio Francorum cum esset Dux Aquitaniæ Rex elevatus fuerat, principatum obtinente, Normanni gens non mediocriter perfida, a nativo solo more formicarum ebullientes, fines Galliarum & præcipue Aquitaniam continuis improvisisque discursibus depopulabantur ; quorum metu accolæ regionis compulsi ad munitiora superioris Aquitaniæ se cum suis contulere loca.* Hac tempestate a Normannis solo eversæ quamplures Aquitaniæ urbes, quæ ad Garumnæ & Dordoniæ amnes jacent, & ipsum Cassinogilum villa regia in pago Aginnensi Ludovici Pii cunis percelebris ; Aimoinus Floriacensis : *Hujus testes sunt rei non solum Sequanico, Ligericoque littori, quibus Neustria nobilitatur fluminibus, Dordonniæ seu Garonnæ, quarum Aquitania insignitur fluentis ; adhærentium urbium ; verum etiam præminentium ruinæ ædificiorum, interque eminentissimum illud Caroli Magni Principis palatium Cassignol, gloria quondam & decus cunarum filii ejus, jam* Hludovici Pii, *quod ita Deo volente inimica gens subvertit, ut & inhabitabile redderet ; & tamen quid aliquando fuerit, manifeste appareat, id eo loci situm est, quo torrens Quodrot Garonnam influit, turrim lateritiam in margine memorati torrentis extructam habens, e qua & adventus prævidet, & ingressus hostilium possit arceri navium, simulque ut classis regia, absque adversariorum impedimento fabricata, in minori ad fluenta majoris deduceretur amnis. Habet vero ecclesiam ampliori ecclesiæ conjunctam miro opere ex lateribus fornicatam, in qua, si bene visa recordor, permodicum habetur sarcophagum, in quo frater Hludovici Pii geminus ille putatur sepultus &c.* Eadem furoris Normannorum declinandi causa Thesaurus sancti Martialis, idest sacrum corpus Lemovica Torinnam, quod est munitissimum castrum in finibus Lemovicum Vicecomitatus nomine insigne, deportatum ; Odo Cluniacensis in vita S. Geraldi Aureliacensis Comitis : *Thesaurum quippe sancti Martialis Torennæ custodiebat* (Odefedus Torennensis Comes) *qui pridem ob metum paganæ gentis illic fuerat deportatus.* * 2. * præfati Lib. de mirac. S. Ben. c. 1. Lib. 1. c. 56.

Adversus Normannos suppetias vocatus Rodulfus Rex Burgundiæ, cum magnis copiis in Aquitaniam pervenit, commisso prœlio apud Destricias vicum in finibus Lemovicum, Normanni ad internecionem fusi & deleti, ita ut ulterius Aquitaniam non attigerint ; Ademarus : *quo tempore Rodulfus Rex Burgundiæ cum hoste fortissimo Lemovicinum appullit, & congregati sunt contra eum innumerabiles hostes Normannorum, & commisso prœlio in loco qui dicitur ad Destricios usque ad internitionem devastati sunt pagani, & exinde fugientes non ultra fiduciam præsumpserunt veniendi in Aquitaniam, Rodulfus autem gratias Domino, pro cujus amore animam suam posuerat, referens, cum magno triumpho regressus est.* Idem legitur in fragmento hist. Aquitanicæ, quod inter scriptores rerum Gallicarum edidit P. Pithœus & apud auctorem vitæ S. Genulfi. Lib. 5. c. 19.

Ann. DCCCLXXXVII. a Normannis obsessa Lutetia Parisiorum, & feliciter propugnata ab Odone cum Gosleno urbis Episcopo, & Ebalo abbate ; de quo Abbo Floriacensis.

Per hæc tempora Ducatum Aquitaniæ occupavit Ranulfus II. unus ex liberis Ranulfi I. sub annum DCCCLXXXVIII. eum in Aquitania regium nomen affectasse scripsit Hermannus Contractus apud Canisium : *Odo filius Rudperti in Gallia usque ad Ligerim, & in Aquitania, ultraque in Gallia Ramnolfus regium nomen nihil invasere.* Tom. 1. antiquar. lect.

Source : BIU Cujas

Sub idem tempus Ranulfus in Aquitania cum fratribus Gosberto, & Ebalo; ſive Ebulo, qui dictus eſt abbas S. Dionyſii, in Odonem Regem rebellionem iniit. Hujus compeſcendæ cauſa in Aquitaniam profectus Odo cum lecta militum manu; Regino abbas: *poſt hæc in Aquitaniam proficiſcitur* (Odo Rex) *contra Ramnolfum, & fratrem ejus Gozbertum, Ebulonem abbatem de ſancto Dionyſio, & alios nonnullos, qui ejus imperiis obtemperare renuebant, ut eorum inſolentiam reprimeret*. Dum hoc bellum gereretur, Odo Rex Robertum fratrem Pictavienſi Comitatu donavit, Ademari genere conjuncti ſpem fruſtatus, qui meritorum in rempublicam præmium id ab Odone expectabat. Spe deceptus Ademarus ab Odone diſceſſit, & Odonis copiis noctu interceptas, fere delevit. Pictonum finibus Odo tranſiit ad Lemovices, & inde in Arvernos Willelmum Comitem Arvernorum unum e præcipuis Ranulfi fautoribus in ordinem redacturus, ne manus conſererentur medio flumine obvio prohibitus eſt: ob hanc cauſam ne impune eſſet, Willelmum honoribus multavit, eoſdemque Hugoni dedit, quo pacto Hugo factus eſt etiam Comes Bituricenſis. Inde ortum cruentum bellum inter Willelmum & Hugonem, ac tandem in prœlio captus Hugo, etſi ſupplex vitam depoſceret a Villelmo, irati victoris manu lancea confixus cecidit. Hac dere Abbo Floriacenſis:

Lib. 2. chron. ad ann. 891.

Lib. 2. de obſid. Pariſiac.

Præterea aſtutos petiit præceps Aquitanos
Mox ſibi ſubjectis Francorum regna reviſit,
------ Verum nihil illud.
Ad ſuimet requiem juvit quia mox Aquitanos
Linquere ſe, numenque ſui poſtponere novit
Appetit ergo furens illos vaſtans, populanſque
Arva modo & vulgus, quamquam concludere niſus
Urbes adverſus, minimum tamen aucta facultas
Forte ſed inſurrexit eis ſpreto ætheris arce
Conſul Ademarus Regi copulatus eidem
Progenie, cujus memini Proſerpina dudum
Huic ceſſit cuneos dum profligavit Odonis
Umbra fugat ſtellas, Ademarus ab agmine vitas
Dormit Odo, conſanguineus ſua proterit arma
Aſtra micant Primas vigilat, ſed & avolat ipſa
Regia, mox conſanguinitas de ſanguine læta.
Talia cur ſiquidem recinam cum geſſerit olim
Nam libuit Regi dare propugnacula fratri
Roberto Pictavis, Ademaro tamen haud ſic
Nempe ſibi cepit plus ſe quia diligit illo
Inde Limovicas adiens Arvernicaque arva
Prævalidas Willelmi acies ſecum videt hoſtis,
Ni congreſſuras fluvius medio prohiberet
Perdit ergo ſuos illic Willelmus honores
Hugoni regnante datos, qui Bituricenſis
Princeps extiterat conſul, quare ſuit actum.
Hos inter geminos Comites immane duellum
Mille ſuper centum defluerat inclytus Archos
Claremontenſis Willelmus Hugone necatos,
Iſte minus numero ſecum majore remotum
Hic Hugo dum tandem capitur mucrone Willelmi
Supplicat ut pietas ejus ſuccurreret illi
Olli tam ſero per verba meaſſe reſpondit
Ocius & dicto trans pectora lancea tranſiit
Hugonis.

Anno

Anno DCCCXCII. alternante rerum vice Carolus Simplex duodecimum jam annum ætatis agens, regno reſtitutus ſtudio Francorum, & a Fulcone Rhemenſi Epiſcopo in Regem inauguratus, non tamen regnum ex aſſe recepit, Odo quoad vixit Aquitania ex pacto potitus eſt; teſtis Regino abbas: *Ottone Rege in Aquitania commorante, Francorum Principes ex permaxima parte ab eo deficiunt, & agentibus Fulcone Archiepiſcopo, Heriberto & Pipino Comitibus in Rhemorum civitate Carolus filius Ludovici ex Adelheyde Regina natus in regnum elevatur.* Idem Sigebertus refert ſub annum DCCCXCIV. *Odone Rege per conſilium Francorum in Aquitania demorante, Franci puerum Carolum duodenum Ludovici Balbi filium in regnum paternum revocant, & Rhemis a Fulcone Archiepiſcopo in Regem benedici faciunt.*

Anno DCCCXCIII. Odo compoſitis rebus Aquitaniæ in Franciam rediit, & conjunctis copiis cum Roberto fratre, Carolum Simplicem ejuſque ſequaces bello petiit & fugavit; Regino: *Otto compoſitis rebus in Aquitania in Franciam revertitur, & cum Rodeberto fratre Carolum fugat defectoreſque perſequitur.*

Tandem Ranulfus cum Odone Rege in gratiam rediit, ob laudem fortitudinis ſummo apud eum loco fuit, ejus aulam frequentavit, & dum in regio Comitatu eſſet, veneno ſublatus. Hic Ranulfus unicum filium ſuperſtitem reliquit, Eblum nomine, poſtea futurum Comitem Pictavienſem, & Ducem Aquitaniæ. Hunc pater in extremis poſitus Geraldo Aureliacenſi Comiti, qui ſanctitatis laude cum generis dignitate certabat, tuendum & educandum credidit, idemque cum Willelmo Comite Arvernorum, quo cum genere conjunctus erat, & cum Rollone Principe Normannorum arctiſſimam amicitiam coluit. Hæc omnia paucis complectitur Ademarus: *Ranulfus quoque Comes Pictavienſis habuit filium Eblum nomine, qui Ranulfus conſanguineus erat Willelmi nobiliſſimi Comitis Arvernis, ſummamque amicitiam cum eo, & cum Rolo Principe Normannorum habuit, & quia pugnator fortiſſimus erat, a Rege Odone valde honorabatur & dum regalem aulam aſſiduaretur, veneno nectus, in extremis ſancto Geraldo ibi tunc præſenti parvulum filium ſuum Eblum commiſit tutandum.*

Ranulfus iſte uxorem duxiſſe memoratur. Adellam filiam Rollonis Ducis Normannorum, ex qua nullos ſuſcepit liberos: verum Ademarus Adellam Rollonis filiam Ebulo uxorem adſcribit: de Ranulfi uxore ſilet. Hoc loco Jo: Belius ſuaderi non poteſt, Ranulfum uxorem duxiſſe filiam Rollonis, qui paganicam ſuperſtitionem non ejuravit ante ann. DCCCXCII. quo tempore Ranulfus in vivis eſſe deſierat, ſed cur Ranulfum Rollonis filiæ nuptias reſpuiſſe credamus, qui Rollonis amicitiam ſtudioſe obſervavit; teſte ipſo Ademaro.

CAPUT VIII.

Ebalus unus e fratribus Ranulfi poſt eum Dux Aquitaniæ. Ademarus Comes Pictavienſis.

VENENO extincto Ranulfo II. Ebalus alter e fratribus Ducem Aquitaniæ ſe geſſiſſe memoratur, vix anno ſuperſtes. Hic dictus eſt abbas, quod fœdo ævi more teneret abbatiam S. Dionyſii, nec non abbatiam S. Germani Pariſienſis. Ann. DCCCXCIII. cum caſtrum quoddam in Aquitania incautius oppugnaret, lapide e machina miſſo percuſſus interiit: poſt ejus mortem S. Dionyſii monaſterium in manum & poteſtatem ſuam revocavit Odo; teſtis Regino: *Ebulo abbas de S. Dionyſio, cum quoddam caſtrum in Aquitania ſitum ardentius expugnaret, ictu lapidis periit, monaſterium S. Dionyſii Otto ad ſuum ſervitium revocat.* Poſt ejuſdem Ebulonis necem abbatiam S. Germani idem Odo Roberto fratri in beneficium tradidit; auctore Aimoini continuatore: *Poſt hæc defuncto* Ad ann. 893. Lib. 5. c. 41.

Source : BIU Cujas

Ebolo abbate Robertus supradictus Princeps cupiditate magis ductus, quam curæ animarum solicitus, abbatiam S. Germani accepit, seque abbatem post supradictum Hugonem abbatem vocitari fecit. Stulte Ebalum hunce Ranulfi filium credidit Aventinus, Ebalus enim junior in tabulis Turonensibus Ranulfi filium se profitetur, & Gosbertum, Ebalumque avunculos agnoscit, ac consequenter fratres Ranulfi.

Per hæc tempora Ademarus Emenonis filius uxorem duxit Sanciam neptem ex filio Wlgrini Comitis Engolismensis & natam Willelmi Comitis Petrocoricensis, Alduino & Villelmo socero ita charus, ut in eorum ditione pro domino coleretur. Hic ab Odone Rege in aulam evocatus ob singulares animi & virtutis dotes Pictaviensi Comitatu ab Odone Rege donatus; Ademarus: *Ademarus autem filius Emenonis Sancia in conjugio copulata Alduino & Willelmo familiarissimus existens, honore eorum, ac si frater potiri videbatur, qui a Rege Odone vocatus ad palatium provectus est Pictavis Comes.* Idem in chronico M.S. Engolismensi.

CAPUT IX.

Willelmus Comes Arvernorum, post Ebalum Dux Aquitaniæ. Willelmi Ducis parentes. Ebalus filius Ranulfi Willelmo Duci Aquitaniæ educandi causa traditus. Dolense monasterium fundatur in Biturigibus. Odonis mors sine liberis. Carnutes obsessi a Normannis liberati Ebali Comitis Pictaviensis suppetiæ adversus Normannos. Monasterium S. crucis Burdegalensis a Normannis eversum a Guillelmo Comite Burdegalensi instauratum. Ecfridus Pictavensis Episcopus. Per eadem tempora a Jacobo Bergomate falso memoratur Berardus Pictavensis Episcopus.

POST Ebalum I. Willelmus Comes Arvernorum Dux Aquitaniæ fuit beneficio Odonis Regis, unde beneficii haud dubie memor in tabulis fundationis Cluniacensis monasterii ait se id monasterium extruere pro Dei cultu, & salute Odonis Regis senioris sui: *Dono autem hæc omnia jam dictis Apostolis ego Willelmus & uxor mea Ingelberga, primum pro amore Dei; deinde pro animæ senioris mei Odonis Regis.* Hic vero non tutorio nomine, ideſt ut tutor Ebali Aquitaniam tenuit, ut visum Jo: Belio, sed potius jure suo, ideſt jure beneficiario ab Odone; Joannes Italus in vita Odonis abbatis Cluniacensis: *qua de causa omnibus charus erat, præcipueque apud Willelmum Comitem robustissimum, qui eo tempore Aquitaniam, Gothiamque suo jure tenebat.*

Lib. 1. c. 32. & 34. Lib. 1.

Willelmus hic susceptus est patre Bernardo, matre Ermengarde, auctore Odone in vita S. Geraldi. Bernardum patrem Willelmi fuisse Comitem Nivernensem putat Guido Coquille, Quercetani conjectura est eundem fuisse Ducem Gothiæ, seu Septimaniæ, quem hoc nomine celebrant Nithardus & Aimoini continuator: movetur ille, eo quod ex Nithardo colligitur Bernardum illum Marchionem Gothiæ multas in Burgundia ditiones possedisse, & post Fontanelicum prœlium filium misisse ad Carolum Calvum, ac ut se ei commendaret imperasse, si ratos ei faceret honores quos in Burgundia habebat: & hoc forte sensu Joannes Italus scripsit loco modo laudato Guillelmum Gothiam cum Aquitania suo jure tenuisse: quo pacto enim Guillelmus jure suo Gothiam adipisci potuit, nisi patrem agnoscas Ducem Septimaniæ seu Gothiæ? res difficultate non caret, & ob id forte Surius in vita Odonis Cluniacensis, ut ea se explicaret loco supra laudato de Willelmo, verbum Gothiæ expunxit: *Ad fortissimum Comitem Willelmum, qui id temporis Aquitaniam obtinebat.*

Ebalum clam aula subductum Geraldus Comes in Arvernos deduxit, & Guil-

Source : BIU Cujas

Guillelmo Comiti Arvernorum, ac jam Duci Aquitaniæ educandum tradidit; Ademarus: *Regressusque a palatio sanctus Geraldus clam subductum filium Ranulfi a Pictavis Willelmo Duci Aquitaniæ Comiti Arvernis credidit nutriendum, cui propinquus erat.*

Anno DCCCXCVII. Dolense monasterium in pago Bituricensi ab Ebone domino loci inchoatum, & a Radulfo ejus filio adimpletum, collecto hic ingenti choro monachorum; Ademarus: *Eo tempore Ebo Biturícus cœpit ædificare cœnobium Dolense in honore Dei matris, quod postea integravit Rodulfus filius ejus, ubi magnam cohortem monachorum congregavit regulariter degentem.* Hic notus est Abonis nomine, & Bituricensis Comes fuisse videtur, unde nobilissimum partium Bituricensium Principem nuncupat auctor vitæ S. Genulfi: *Tunc etiam Abo nobilissimus partium Princeps Biturigensium Dolense cœnobium ædificavit.* Huc metu Normannorum e minori Britannia translatum corpus B. Gildæ cum multis aliis sacris pignoribus, ut docet auctor chronici Lemovicensis, & huc pertinet illud vitæ S. Gildæ: *Ea tempestate duo monasteria virorum Lochmenech, ideſt locus monachorum & locus sancti Gildæ effugatis habitatoribus deserta sunt, atque destructa, quorum habitatores conjuncti simul compulsi sunt alienas petere regiones, atque in Bituricensi regione novas ponere sedes, secum deferentes sanctorum corpora, sanctarumque patrocinia, quæ tunc temporis apud Britannos festa devotione, nimioque venerabantur affectu.* Multis sæculis hoc monasterium religionis laude claruit; sed nuper id sæculares ad canonicos devolutum, monachis excucullatis opera Condæi Principis, vulgo vocatur, *l'abbaye du Bourg Dieu, ou Bourg Deols.* Cap. 20.

Anno DCCCXCVIII. Odo Rex sine liberis vita migravit, ejus morte Carolus Simplex integrum regnum recepit, teste continuatore Aimoini, & Willelmo Gemiticensi, unde a morte Odonis redintegrati regni annos numerare cœpit. Lib. 5. c. 41. Lib. 8. c. 26.

Anno DCCCC. Carnutes armis obsessi a Rollone Duce Normannorum, Richardus Burgundionum Dux, Ebalus Comes Pictaviensis, & Franci suppetias vocati a Waltelmo Antistite; Richardus cum magna militum manu, ut prior adfuit, illico in castra hostium irruit, non expectato adventu Ebali: qua re cognita Waltelmus cum lecta civium turma ex oppido in hostes erupit prælata cruce, & interiori tunica, quam ferunt Deiparæ virginis fuisse. Rollo tot hostibus se imparem sentiens, non sine magna suorum strage per medias acies hostium in jugum montis evasit. Eodem die superveniens Ebalus valde in Richardum indignatus, quod absque eo prœlium tentatum esset, & ipsi adempta esset, periculi & gloriæ, si qua maneret, societas, & illico hostes adorsus, omnibus copiis circa montem quo illi se tuebantur dispositis; sed Normanni noctu elapsi per medios hostes, nostris subito terrore consternatis, vano scutorum strepitu, & tubarum sono: Ebalus ipse metus non expers, tremulus Fullonis casam subiit, & totam noctem ibi latuit, donec illucescente sole, cognita fuga hostium, collectis animis & viribus, eos quoad licuit persecutus est. Hæc narrant pari fere stylo Dudo Decanus S. Quintini, Willelmus Gemiticensis, Ordericus Vitalis, Rogerus Hovedenus, e quibus iste rem refert ad annum DCCCXCVII. Lib. 2. hist. Norm. lib. 2. c. 15. & 16. 1. part. annal.

Eodem anno monasterium sanctæ crucis Burdegalensis a Normannis solo eversum, a Guillelmo Comite Burdegalensi instauratum, consentiente Aldeberto Archiepiscopo, ut docet vir clarissimus Petrus de Marca, ex Conseranensi Episcopo Archiepiscopus Tolosanus. Lib. . . h. Bearn. cap. 4.

Eodem anno obiit Ecfridus Pictavienſis Episcopus & successorem accepit Frotharium ex chronico Malleacensi, sub annum DCCCXCII. Berardum Pictaviensem Episcopum celebrat Jacobus Bergomas, ejusque opera & consilio in primis usum ait Stephanum V. Pontificem, difficillimis ecclesiæ ac reipublicæ temporibus: *Stephanus*, inquit, *hujus nominis V. Papa sic quoad vixit in multa perturbatione Normannorum, Hunnorumque, ac Italicorum semper fuit: Sed multorum* In supplem. chronic.

virorum illustrium, & quam maxime sanctitate Luitprandi Papiensis ecclesiæ diaconi, Valdridi Bavari, & Berardi Pictavensis Episcopi mirifice recreatus fuit, cum eorum vita & mores multum Christianam fidem adjuverint, & multa monasteria maximis sumptibus in utraque Gallia construxerint. Sed recentioris auctoris fides non constat; nullus enim alius, præter eum, Berardum istum memorat inter Pictavienses Antistites: ac præterea annus DCCCXCII. quo memoratur a Bergomate, incidit in tempora Ecfridi, quem certum est per id tempus sedem Pictaviensem tenuisse, nec decessisse ante annum DCCCC.

CAPUT X.

Wlgrini Comitis Engolismensis obitus, ejus Liberi Alduinus Comes Engolismensis, & Willelmus Comes Petrogoricensis & Aginnensis. Sæva fames & lues in tractu Engolismensi ob sacrum lignum crucis Carrofensis monasterii, apud Engolismam custodiæ causa depositum, retentum. S. Theodardus Narbonensis Archiepiscopus Aquitanus, olim monachus cœnobii S. Martini in finibus Cadurcorum, quod ab eo dictum est cœnobium S. Theodardi, e cujus initiis surrexit montis Albani oppidum. Willelmus Comes Arvernorum & Dux Aquitaniæ, Cluniacense cœnobium ab eo fundatum & dotatum, ejusdem exemptio. Geraldus Comes Aureliacensis respuit nuptias sororis Willelmi Ducis; idem fundat monasterium Aureliacense. Wassi regii a Marchionibus usurpati. Geraldi fides in Regem. Odo Aquitanus abbas Cluniacensis, ejus educatio, studia, & progressus, hic religionis instaurator. Alduini Comitis Engolismensis obitus, ei succedit Willelmus Sector ferri ipsius filius, unde cognomen. Geraldi Aureliacensis obitus. Monasterium S. Eparchii reformatur studio Willelmi Comitis.

Anno DCCCXCIIII. e vivis excessit Wlgrinus Comes Engolismensis, superstitibus duobus filiis, ex Rogelinde uxore, filia Willelmi secundi Comitis Tolosani, Alduino & Willelmo: quorum prior ei successit in Engolismensi Comitatu: alter vero tulit Comitatum Petrocoricensem & Aginnensem, qui matri in dote fuerat. Hic Wlgrinus multis rebus armis præclare gestis adversus Normannos celebratur. Hac de causa duo is castra ædificavit, Marsiliacum & Mastacium, in munitiones adversus Barbaros: Marsiliaco præposuit Robertum legis doctum, idest legis Romanæ peritum, & amicorum charissimum sibi Ranulfum, quem Vicecomitem instituit; Ademarus: *Defuncto Rege Ludovico regnavit pro eo filius ejus Carolus, cognomento insipiens vel minor; quo tempore defuncto Wlgrino* v. *nonas maii, & sepulto juxta Basilicam sancti Eparchii, quinto anno post eum Oliba Episcopus diem clausit, & Anatolius in loco ejus Pontifex ordinatus. Wlgrinus autem multis præliis laboraverat frequenter cum Normannis, & hac de causa ædificaverat castrum Marsiliacum, & Mastacium, ut esset munimen contra paganos, miseratque in Marsiliaco Robertum legis doctum, & cum eo Ranulfum, quem fecit Vicecomitem, qui Ranulfus habuit tres filios Lanbertum, & Arnaldum, atque Odolricum: idem vero Wlgrinus filiis suis reliquit, Alduino quidem Engolismam, Willelmo vero Petrogorium & Aginnum, quem assumens vindicarat, propter sororem Willelmi Tolosani, quam in matrimonium acceperat.*

Post Wlgrini mortem, Alduinus ejus filius & successor Engolismæ urbis muros instauravit; Ademarus: *post mortem siquidem Wlgrini, filius ejus Alduinus triginta annos vixit, hic muros civitatis Engolismæ restaurare cœpit*: viginti post patrem vitæ annos Alduino Comiti tribuit chronicon M. S. de gestis Episcoporum & Comitum Engolismensium: *Post mortem siquidem Wlgrini filius*

ejus

Source : BIU Cujas

ejus Alduinus Engoliſmenſis Comes viginti annos vixit, muros civitatis Engoliſmæ reſtaurare cœpit.

Per hæc tempora cum Normanni crebris excurſionibus Pictavienſem agrum infeſtum haberent, Carrofenſes monachi ſacrum pignus ligni crucis Chriſti, quod apud ſe erat, apud Engoliſmenſes cuſtodiæ cauſa commendarunt, ut vero poſuit furor Normannicus, Carrofenſibus depoſitum repetentibus, Alduinus Comes id reddi non ſuſtinuit, & eo conſilio eccleſiam ſancti Salvatoris extra muros ante ædem ſancti Eparchii adornavit, in qua ſacrum lignum locavit, non impune, poſt ſeptem enim annos graviſſimo languore contabuit, & regio dira fame & annonæ egeſtate ita laboravit, ut invicem homines ſibi non parcerent, ac humanis carnibus velut lupi paſcerentur. His caſibus divini numinis iram ſentiens Alduinus Comes, ſacrum pignus Carrofenſibus reſtituit per Willelmum Sectorem ferri filium, & illico cæleſtis plaga deſæviit; Ademarus: *Quo tempore Gumbaldo Pontificatum agente repetentes Normanni crebras irruptiones per Pictavorum terminos exercebant, unde factum eſt, ut monachi ſancti Salvatoris Carroffi precioſum lignum crucis ad cuſtodiendum Engoliſmæ deferrent, cum diverſis ornamentis eccleſiæ, & ceſſante infeſtatione Normannica Alduinus in civitate ſua retinere temptavit, omnibus diebus ſupradictum ſanctum lignum nolens reddere commendatum. Hac de cauſa juſſit adornare eccleſiam Salvatoris foris muros in capite Baſilicæ ſancti Eparchii, ubi ſanctum lignum deputaretur, poſt annos vero ſeptem languore corporis multatus ipſe, & in populo ejus ita fames vehementiſſima graſſata eſt, ut, quod hactenus incompertum fuit, de vulgo unus alterum ad devorandum exquireret, & multi alios ferro perimentes carnibus more luporum humanis veſcerentur, quibus actus Alduinus neceſſitatibus, uno ante mortem ſuam anno remiſit Carroffo precioſum lignum per manus filii ſui Willelmi cognomine Sectoris ferri, cum capſa aurea, quam ipſe ſecum gemmis conſtrui imperaverat, ubi contulit Labeliaco villam & mox ceſſavit plaga, & ipſe poſt annum defunctus* VI. *kalendas aprilis; juxta patrem tumulatus eſt.* Idem Platina ſcriptor vitæ Pontificum: *Agebantur hæc in Italia, cum Guillelmus cognomento Sector ferri Engoliſmæ Comes, a Carolo Calvo originem ducens monaſterio Carroſenſi* (ſic enim reſtituendum pro Charthugienſi) *reliquias ſanctorum, quæ incurſionis Normandicæ tempore inde ablatæ fuerant, reſtitui mandavit.* In Theod. II.

Circa hujus ſæculi exitum memoratur S. Theodardi Narbonenſis Archiepiſcopi obitus, qui Aquitaniæ reddendus eſt. Hic clariſſimis ortus parentibus in pago Cadurcenſi monachum profeſſus in cœnobio S. Martini, a parentibus in proprio fundo extructo, in monte qui Aureolus dictus eſt ad Teſconem amnem in confinio territorii Cadurcenſis & Toloſani: idemque ob vitæ merita electus in Archiepiſcopum Narbonenſem, ſumma in ſanctitatis laude conſenuit, tandemque de obitu divinitus admonitus, ad monaſterium rediit, de quo ad ſuperos felici morte tranſlatus eſt: ejus vita extat in ſanctorali M. S. Bernardi Guidonis, ejus ſepultura ita illuſtratum ſancti Martini monaſterium, ut a poſteris converſo nomine S. Theodardi dictum ſit: male in extravag. Salvator. quæ eſt Joannis XXII. leges Theodori, pro Theodardi. Hujus e monaſterii initiis ſurrexit oppidum montis Albani: fœda religionis tabe a veterum colonorum laude longe alienum.

Ann. DCCCCXI. Guillelmus Comes Arvernorum & Dux Aquitaniæ cœnobium Cluniacenſe in pago Matiſconenſi ſuper Graonam amnem fundavit, dotavitque evocato Bernone Balmenſi abbate, ac primo abbate conſtituto: idemque cœnobium lege fundationis Romani Pontificis poteſtati ſubjecit ſub cenſu annuo duodecim aureorum, ut patet ex tabulis fundationis, quæ a Quercetano editæ ſunt in bibliotheca Cluniacenſi; hac de re meminit auctor vitæ S. Genulfi: *His temporibus Willelmus Comes Arvernoram erat Dux Aquitanorum, qui Cluniacenſe fundavit Cœnobium.* Et Glaber Rodulfus: *Ad ultimum quoque prædicta videlicet inſtitutio* (ordinis S. Benedicti) *jam pene deſeſſa, auctore Deo elegit ſibi ſapientiæ ſedem vires collectura, ac fructificatura germine multiplici in monaſterio* Lib. 2. c. 17. Lib. 3. c. 5.

Source : BIU Cujas

ſcilicet cognomento Cluniaco, quod etiam ex ſitu ejuſdem loci Adelino, atque humili tale ſortitum eſt nomen : vel etiam, quod aptius illi congruit, a cluendo dictum, quoniam cluere creſcere dicimus : inſigne quippe incrementum diverſorum donorum a ſui principio in diem locus idem obtinuit : conſtruxit igitur prædictum cœnobium primitus pater monachorum ſupradicti Balmenſis monaſterii Berno vocatus, jubente Villermo piiſſimo Aquitanorum Duce in pago Matiſconenſe ſuper Graonam fluviolum, quod etiam cœnobium in primo non amplius, quam quindecim terræ colonias dicitur in dotem accepiſſe, fratres tamen duodecim numero inibi memorantur conveniſſe, ex quorum veluti optimo ſemine multiplicata ſtirps Domini exercituum innumerabilis, magnam cognoſcitur repleſſe. Eundem Willelmum Aquitanum Cluniacenſis monaſterii conditorem agnoſcit & Odilo ipſe Cluniacenſis abbas in vita B. Majoli : *Salutaris igitur propoſiti pernicioſa remiſſio atque prolapſio ad illud uſque tempus latenter irrepſerat, quo favente Guillelmo Chriſtianiſſimo Aquitanorum Principe, beatæ memoriæ abbas Berno, in Burgundia regione Maticenſi ceſpite, pago quem Cluniacum vocant, monaſterium cœpit extruere, atque in ea ſtructura quantum potuit operæ & ſtudii poſuit, tandemque piæ devotionis affectu & multo labore ad laudabilem perduxit exitum.*

Ann. Bugr. Lib. 1. In chronic. Matiſc.

Non deſunt tamen qui ſcripſerint, quos inter connumerandi Paradinus & Bugnonius, Cluniacenſe monaſterium multis ante annis conditum per Varinum Comitem Cabilonenſem & Matiſconenſem, tempore ſcilicet Ludovici Pii ann. DCCCIV. hujuſce monaſterii exemptio primum ſancita ab initio fundationis, rata facta in Romana ſynodo, & rurſus in ſynodo Rhemenſi, habita anno MCXIX. præſide Callixto II. in qua Epiſcopo Matiſconenſi decimas & poſſeſſiones cœnobii evindicante adverſus Pontium abbatem Cluniacenſem, Joannes Cremenſis orator Pontificis ſolemni oratione monaſterii jura propugnavit, cujus verba ipſa refert Ordericus Vitalis, quæ hic ex parte exſcribere non pigebit : *Ducenti & eo amplius anni ſunt, ex quo Cluniacenſis eccleſia fundata eſt, & ab ipſo primordio fundationis ſuæ Romano Papæ donata eſt, a quo utilibus privilegiis in Romana ſynodo, coram multis arbitris diverſæ dignitatis evidenter inſignita eſt, ratum eſt & in chartis inſertum, legentibus liquido pateſcit, quod Guillelmus* (male enim hic legitur Geraldus) *Aquitanicus Cluniacenſe cœnobium in alodio ſuo conſtruxit, & illud Romam pergens Romano Pontifici devotiſſime commiſit, nec id fruſtra fieri voluit, nam ipſe tunc duodecim aureos Papæ obtulit, & exinde totidem ſingulis annis dare decrevit, præfata ergo eccleſia nulli Principum ſeu Præſulum uſque nunc, niſi Papæ ſubjacuit &c.*

Lib. 12. hiſt. eccleſ.

His temporibus vitæ ſanctitate, & nominis fama in Aquitania claruit Geraldus Comes Aureliacenſis. Huic, tantæ dignitatis vir erat, Willelmus Dux Aquitaniæ ſororem in uxorem elocare voluit, Ermengardi matre conſilii conſorte, ſed is melioris propoſiti tenax, nuptiarum votum animo prorſus repulit; teſtis Odo Cluniacenſis ejus vitæ auctor : *Tanti autem apud eundem Willelmum habitus eſt, ut ei ſororem ſuam in conjugio dare vellet, Ermengardi matre quamprimum id cupiente, quæ virum hunc pio diligebat affectu, ſed Chriſtus Virginis filius caſtitatis amorem illi dudum indulcaverat, quam ab ineunte ætate ita complexus eſt, ut nec intuitu quidem tam excellentis copulæ, pateretur ab ea divelli &c.*

Lib. 1. c. 22.

Idem cum a ſuis ſuaderetur cogitare de nuptiis : *Opportunius eſt*, inquit, *mori ſine liberis, quam malos hæredes relinquere*, ut refert Ademarus. Hic Aureliacenſe monaſterium in honorem B. Petri in proprio ſolo ædificavit, ac lege fundationis ſubjecit eccleſiæ Romanæ, conſtituto eo nomine cenſu annuo, & quo monaſterium regulari diſciplina rectius informaret, monachos impoſuit, Vabrenſi in monaſterio eruditos, in quo ea tempeſtate in primis vigebat regularis diſciplina, ut ſcribit idem Odo Cluniacenſis : *Tum vero nobiles quoſdam pueros, ad Vabrenſe cœnobium direxit, nam tunc regularis obſervantiæ fervor incaleſcebat, ut*

Auct. vit. S. Genulfi lib. 2. cap. 17.

Lib. 2. cap. 6.

ſcilicet

Source : BIU Cujas

scilicet apud fraternitatem illam sub norma regulari iidem pueri imbuerentur.

Per hæc tempora, quod notandum est, regia potestate in interitum ruente, passim vassi regii destituto regio obsequio, vi & armis compellebantur sese commendare, idest in vassos seu clientes tradere Marchionibus, quo nomine intelliguntur etiam Duces, Comites, & alii primates: Willelmus Aquitaniæ Dux ætatis vitio corruptus, Geraldum Comitem Aureliacensem a regia fide in partes suas adducere nimium studuit, precibus & suasione potius, quam vi & minis, sed nequaquam Geraldum dicto audientem habuit, nec repulsa in eum iniquior factus Willelmus, memor sese jam impuberem a patre Bernardo Geraldi tutelæ & custodiæ traditum, ejus fidem & defensionem utiliter expertum esse, quin immo ejus consuetudine mirum in modum delectatus; rem narrat idem auctor ejus vitæ: *Geraldus quoque sicut Job frater draconum, & socius Struthionum fuisse monstratur, frequenter a quibusdam provinciarum lacessitus est, nam reipublicæ statu jam nimis turbato regales vassos insolentia Marchionum sibi subjugaverat. Willelmus plane Dux Aquitanorum vir bonus, & per multa laudabilis, cum tandem vehementer invaluisset, non minis quidem sed precibus agebat, ut Geraldus a regia militia discedens, sese eidem commendaret, sed ille favore Comitis nuper usurpato nequaquam consensit, nepotem tamen suum nomine Rainaldum eidem cum ingenti militum numero commendavit, sed & isdem Willelmus nullatenus illi indignatus, quippe non immemor, quia pater suus Bernardus ipsum adhuc adolescentem eidem domino Geraldo amoris causa commendavit, & ideo dulci admodum contubernio & ingenti veneratione semper eum excolebat &c.* Lib. 1. c. 32. Eadem de causa & Ademari Comitis Pictaviensis offensam contraxit & Geraldus, quod in ejus fidem & clientelam se tradere detrectarit, ut refertur in ipsius vita: *Unde & Ademarus Comes vehementer instabat, ut eum suæ ditioni subdidisset, quod nullo equidem pacto extorquere potuit, non solum quippe eidem Ademaro, sed nec Willelmo quidem Duci, qui tunc majore rerum affluentia potiebatur, se commendare assensus est.* Lib. 1. c. 55.

Anno DCCCCXII. Odo nobilissimus inter Aquitanos Bernone Cluniacensis monasterii primo abbate vita functo, in ejus locum suffectus, ut testatur Sigebertus. Pater ei fuit Abbo vir litterarum, & maxime juris Romani peritus, ita ut Justiniani novellas memoriter teneret, ut scripsit Joannes Italus in vita Odonis ex ipsius fide: *Pater*, inquit, *meus Abbo est vocatus, sed alterius moris esse videbatur & actus, quam nunc homines præsentis temporis esse videntur, veterum namque historias, & Justiniani novellam memoriter retinebat.* Unde nobilitate & studiis facile se conciliavit Guillelmo Duci Aquitaniæ, ut subdit idem scriptor: *qua de causa omnibus charus erat, præcipueque apud Willelmum Comitem robustissimum, qui eo tempore Aquitaniam, Gothiamque suo jure tenebat.* Nobilissimo patre natus Odo, primum in comitatu Guillelmi Ducis educatus, sed melioris vitæ studio abjecta sæculari militia, nono & decimo ætatis anno primum tonsus in clericum Turonensem, tandemque abbas Cluniacensis factus, collapsam fere religionem in Francia, Aquitania, Hispania, nec non ipsa urbe Roma & Italia feliciter restituit; testis idem auctor initio ejus vitæ: *Odo igitur vir beatissimus, ex Francorum prosapia extitit oriundus, sed intra domum Willelmi robustissimi Ducis Aquitaniæ est alitus, nono decimo ætatis suæ anno apud beatum Martinum Turonis est tonsus, ibique grammaticæ laribus educatus, deinde apud Parisium dialectica, musicaque a Remigio doctissimo viro est instructus, & tricesimo ortus sui anno Burgundiam petiit, ibique per quindecim annos sub Bernone abbate monasticam vitam duxit in Balmensi cœnobio. Postmodum vero abbas ordinatus Franciarum, Aquitaniarum, Hispaniarumque partium atque Romanæ urbis circumstantium cœnobiorum effectus est dux & pater dulcissimus.* Lib. 1. Lib. 2. de miracul. S. Ben. cap. 4. Hic prius e monasterio Aureliacensi lectus est abbas Floriacensis, ut tradidit Aimoinus Floriacensis: *Abbate Lamberto carnis sarcina exonerato, aliquan-* Lib. 2. de miracul. S. Ben. c. 4.

Source : BIU Cujas

to interjecto tempore egregiæ ſanctitatis Odo ex monaſterio ſancti Geraldi, quod Aureliacum dicitur adveniens, huic ſacro prælatus eſt cœnobio. Idem & ante Tutelenſis abbas in pago Lemovicenſi fuiſſe proditur, ex martyrologio Lemovicenſi.

Anno DCCCCXVI. Alduinus Comes Engoliſmenſis Carroffenſibus reddito ſacro pignore cruces Chriſti per manus filii Willelmi Sectoris-ferri, vita migravit ſucceſſore relicto eodem Willelmo, ut tradunt Ademarus & auctor chronici Engoliſmenſis.

Willelmus Sector-ferri inter Aquitanos virtutis & roboris fama clariſſimus multis prœliis Normannos Aquitania depulit: Sectoris-ferri inde cognomen nactus, quod prœlio cum Normannis ancipiti marte commiſſo, poſtera die Ducem Normannorum ſingulare ad certamen provocatum, ferro medium ſecuit, ſingulari roboris humanum excedentis argumento; auctores iidem Ademarus, & ſcriptor chronici Engoliſmenſis.

Anno DCCCCXVII. Geraldus Comes Aureliacenſis nobilitate generis clarus, vitæ ſanctimonia clarior extremum diem obiit, & in monaſterio Aureliacenſi, cujus ipſe fundator fuit, ſepultus, ex chronico M. S. bibliothecæ Thuanæ.

Anno DCCCCXVIII. Lambertus vice-Comes Martiliacenſis & Arnaldus ipſius frater a Bernardo Comite Petrocoricenſi necati in ultionem Sanciæ ſororis uxoris Ademari Comitis Pictavienſis, cujus vitæ inſidias moliti ferebantur, Willelmus tamen Sector-ferri Comes Engoliſmenſis honorem eorum ideſt vicecomitatum Martiliacenſem reſtituit Odolrico eorum fratri natu minori; Ademarus: *poſt cujus* (loquitur de Alduino Comite) *mortem ſecundo anno occiſi ſunt a Bernardo in ultionem Sanciæ ſororis ſuæ, quam occidere conati ſunt Lambertus vicecomes Martiliacenſis, & Arnaldus frater ejus, Willelmus autem Sector-ferri honorem eorum reſtituit Odolrico fratri eorum, qui minor natu erat, fuitque ſibi vicecomes ſicut Rannulfus fuerat Wlgrino*.

Willelmus Sector-ferri res & ditiones fere communes habuit cum Bernardo Comite Petrocoricenſi patrueli ſuo, filio Willelmi fratris Alduini Comitis, tanta ſcilicet inter eos erat animorum conſenſio, uterque convocato nobilium concilio, regularem diſciplinam reſtituere in cœnobio ſancti Eparchii Engoliſmenſis, huic Mainardus abbas impoſitus, qui pro foribus baſilicæ conſtruxit elegans oratorium in honorem ſanctæ reſurrectionis. Idem Willelmus teſtamento, ideſt ſolemni inſtrumento baſilicam ſancti Eparchii multis decimis, & prædiis adauxit; Ademarus: *Hic denique Bernardus mortuo patre ſuo Willelmo, qui fuit frater Alduini ex Wlgrino, Comes Petracoricenſis effectus eſt, Willelmus vero Sector-ferri Engoliſmæ principatum obtinuit, & communem habuere totum honorem eorum ipſe & Bernardus conſanguineus ejus*. Et poſt pauca: *Eo tempore Gubaldus Epiſcopus decedens ſucceſſorem habuit Fulcaldum, tunc Willelmus Sector-ferri, & conſanguineus ejus Bernardus adgregato conventu nobilium, iterum reſtituerunt monaſticum habitum in baſilica beati Eparchii præficientes eidem monaſterio Mainardum abbatem, qui in fronte baſilicæ beati Eparchii conſtruxit elegans oratorium in nomine ſanctæ reſurrectionis, tunc dominus Willelmus per teſtamentum conceſſit ad eundem locum beati Eparchii donum eccleſiam ſancti Hilarii in Petragorico ſitam, in vicaria Piliacenſe, eccleſiam ſanctæ Eugeniæ ſitam in Sanctonico in vicaria Pedriacenſe, curtem Fradore villam, & villam Dairtico, villam Alviniaco, villam Ramonore villa, cum ipſa eccleſia ſua, manſum unum in Godorvilla, quod teſtamentum firmare juſſit, & firmaverunt manibus propriis, quorum nomina hæc ſunt, Bernardus Comes, Arnaldus filius Bernardi, Odolricus Vicecomes, Arnaldus filius Willelmi, Adhemarus filius Willelmi*.

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT XI.

Normanni infesti Aquitaniæ. Conjectum, genus tributi impositum ad redimendas incursiones Normannorum. Willelmus Dux Aquitaniæ Rodulfo Regi fidem & hominium præstat, & in præmium recipit comitatum Bituricensem paulo ante ei ademptum. Willelmi Ducis variæ ditiones in Gothia & Burgundia. Hungarorum irruptio in Galliam. Willelmi Ducis a Rodulfo Rege defectio. Willelmus Dux defunctus sine liberis, successore Ebalo seu Eblo Ranulfi filio, ejus sepultura in basilica Juliani martyris apud Brivatensem vicum Arvernorum.

ANNO Christi DCCCCXXIII. Normanni Aquitaniam & Arverniam infestis armis repetiere, adversus quos fortiter pugnatum a Willelmo Duce Aquitaniæ & Ragemundo sive Raimundo (is fuit Marchio Gothiæ) in prœlio desiderata decem & duo millia Normannorum; teste Frodoardo. In chronic.

Anno DCCCCXXIV. fœdum exactionis genus per Galliam & Aquitaniam pro Normannis indictum, pacis redimendæ causa, adeo attritæ erant vires Galliarum; Frodoard. *Fit exactio per Franciam pecuniæ collatitiæ, quæ Normannis pacto pacis daretur*: nec id novum collationis genus, nimirum id jam ante a temporibus Caroli Calvi constitutum, quod conjectum vocarunt, ut patet ex edicto Caroli in Carisiaco ann. DCCCLXI. quod legitur inter ipsius capitula: *Unde volumus propter paupertatem hominum, quia necesse fuit in istis temporibus conjectum de illis accipere, & ad navium compositionem, & in Normannorum causa, pro regni sicut res conjacet salvamento*. Conjectum forte dictum id genus indictionis, quod tumultuario, quasi per modum conjectionis seu per symbolam conferretur: eademque analogia collationes in dotem regiæ puellæ conjecturas vocavit Gregorius Turonensis: *In quo nihil de fisco suo Rex dari præcepit, nisi omnia de pauperum conjecturis*. In chronic. Tit. 28. Lib. 6. hist. cap. 45.

Eodem anno Rodulfus Rex expeditionem iniit in Aquitaniam, quod Willelmus Dux regionis præstandæ fidei moras necteret. Willelmus, ut sensit Regem cum hostili manu adventare, obvius ei occurrit ad Ligerim & hinc inde discursantibus legatis, colloquio dictus est locus super Ligerim, in finibus pagi Augustodunensi, in eo elapso toto die, Rege & Duce stantibus diversam uterque ad fluminis oram, tandem post multas concertationes legatorum opera, re composita, Willelmus sub noctem Ligerim transmeavit, & quamprimum in conspectum Regis venit, equo desiliens ad Regem equo sublimem pedes accessit, & a Rege comiter osculo acceptus, quod est symbolum datæ & acceptæ fidei, ab eo discessit. Crastina die ad Regem regressus, octo dierum inducias accepit, octavum post diem Rodulfo se in fidem tradidit; in pactæ fidei præmium Rex ei Bituricensem pagum, quem nuper ademerat, Roberti auxilio fretus, cum Biturigum oppido restituit; ita narrat Frodoard. *Et Rodulfus Rex profectionem parabat in Aquitaniam, quia Willelmus ejusdem Regionis Princeps, subdi sibi differebat, qui comperto, quod Rodulfus in Aquitaniam cum hostili manu properaret, ei obviam super Ligerim venit, & intercurrentibus alternatim legatis, tandem ad colloquium super ipsum flumen Ligerim infra pagum Augustidunensem convenere, ubi tota die immorati Rodulfus ex hac, Willelmus ex illa fluminis ora, nunciis utrinque progredientibus, sicque die consumpta flumen tandem Willelmus transiens ad Rodulfum jam noctu pervenit & equo desiliens ad Regem equo insidentem pedibus accessit, quem postquam Rex osculatus est, utrinque discessum, in crastino ad Regem regreditur Willelmus, & octo dierum acceptis in-* In chronic.

duciis, poſt finitam hebdomadam ſeſe Regi committit, & Rex illi Bituricenſem pagum reſtituit, quem illi nuper auxilio fretus Roberti, nec dum tamen Regis vi dempſerat, cum civitate Biturigis. Quam potens fuerit Willelmus noſter, inde colligere licet, quod virium fiducia de dignitate fere cum Rodulfo Rege certavit, & in præſtanda ei fide nimis difficilem ſe præbuit, tandemque non aliter in ejus fidem conſenſit, quam certis conditionibus, & hoc eſt forte cur idem dicatur in vita S. Odonis, Aquitaniam Gothiamque ſuo jure tenuiſſe, quod ita ſe gereret, ut potius jure proprio, quam beneficiario res tenere videretur. Mirum quod traditur Willelmum Comitem cum Aquitania Gothiam tenuiſſe, eo enim tempore Gothia, quæ non alia eſt quam Septimania, fuit penes Comitem Toloſanum, ſed haud dubie Willelmus amplas ditiones, etiam in Gothia poſſedit, eoque nomine ferendum eſt quod ſcriptum eſt, eum Gothiam tenuiſſe, idem etiam majores principatus & dynaſtias tenuit in Burgundia, unde more ſæculi dictus eſt Princeps Burgundiæ Vernero & Martino Polono.

Ad ann. 908.
Ad ann. 904.

Anno DCCCCXXIV. Hungari Duce Rege Berengario, qui a Longobardis regno pulſus erat, devaſtata Italia, & ſuperatis Alpibus in Galliam irruperunt. His obvii occurrere Rodulfus Rex, & Hugo Viennenſis Comes conjunctis copiis inter anguſtias montium, Hungari per devia elapſi Gothiam armis tentarunt, ſed ab hiſce Ducibus victi & fugati, & quotquot fere evaſere letali lue conſumpti; Frodoard.

Anno DCCCCXXVI. rurſus pro Normannis indicta collatio pecuniaria pacis impetrandæ gratia, & Willelmus Dux Aquitanorum, a Rodulfi fide & obſequio diſceſſit, quibus ex cauſis non conſtat, contractis copiis Rodulfus Rex, & Heribertus Comes Veromanduorum, Nivernis oppidum, quod tuebatur frater Willelmi (is nimirum erat Nivernenſis Comes) obſidione oppugnarunt, & urbe dedita, acceptis obſidibus in Aquitaniam progreſſi adverſus Willelmum Ducem, & recedentem longius inſecuti, donec rumore prelato Hungaros rurſus Rhenum tranſiiſſe, expeditionem interciderunt; Frodoard.

† DCCCCXXXVII.

Anno † DCCCXXXVII. Willelmus Dux Aquitanorum ſine prole vita migravit; Frodoard. *Willelmus Aquitanorum Princeps obiit.* Rerum ſucceſſorem nactus Ebalum ſive Eblum Ranulfi filium; Ademarus: *Guillelmus quoque Dux Arvernis mortuus eſt & filius Ranulfi Eblus Arvernis & Pictavis ſimul Comes promotus eſt.* Sepultus apud Brivate vicum Arvernorum in baſilica S. Juliani martyris; chronic. Cluniacenſe: *Idem vero glorioſiſſimus Dux fundator tam acceptabilis cœnobii in Brivatenſi vico apud ſanctum Julianum martyrem ſepultus requieſcit.*

CAPUT XII.

Ebalus II. Dux Aquitaniæ, & Comes Arvernorum. Ludovicus Aquitanorum Princeps quis ſit. Arelatenſes & Toloſani Comites Ducum Aquitaniæ nomen affectarunt. Savaricus Vicecomes Thoarcenſis. Normanni a Rodulfo Rege fuſi. Aquitani in ordinem redacti. Ademari Comitis Pictavienſis obitus, ejus & Sanciæ conjugis beneficia in plures eccleſias Aquitaniæ. Lupus Acinarius Dux Vaſconum.

In Adrian. III.

MORTE Willelmi Ebalus filius Ranulfi provectus eſt in Ducem Aquitaniæ & Comitem Arverniæ: is Cluniacenſis cœnobii ædificium non dum a Willelmo fundatore abſolutum, ex defuncti voluntate perfecit; Platina: *Interea Guillelmus cognomento Pius Aquitaniæ Dux & Arverniæ Comes, cum ſtirpe virili careret, Cluniacenſe monaſterium in fundo paterno Burgundiæ pago Maſticenſi magni-*

magnificentissimis operibus inchoavit, eidemque loco Bernonem abbatem præfecit, designatis proventibus unde monachi viverent, ante tempus vero Guillelmus moriens monasterium imperfectum reliquit Elbo Comite Pictavienſi hærede instituto, qui rem ipsam ex testamento curaret.

Hic uxorem duxit puellam nomine Adelam, de cujus ortu nihil prorsus seſe nosse fatetur Jo: Bochetius, securius pro suo ingenio eam Regis Turingiæ filiam asserit Jo: Haius, sed ut pleraque sine auctore: Adelam Ebli conjugem natam Rosi Principis Normannorum, quem non alium a Rollone esse credederim, tradit fide dignior Ademarus, & ex ea in quo omnes consentiunt, susceptum Willelmum, qui cognominatus est Caput-stupæ: *Guillelmus quoque Dux Arvernis mortuus est, & filius Ranulfi Eblus Arvernis & Pictavis simul Comes promotus est, acceptaque in conjugium Adela filia Rosi Rotomagensis, genuit ex ea Willelmum Caput-stupæ.* Per hæc tempora Ludovicum quendam Aquitaniæ Principem celebrant Anglici scriptores, ascripta ei uxore una ex natis Eduardi senioris Regis Anglorum; continuator Bedæ: *Tertiam legitima copula sortitus est comparem Ludovicus Aquitanorum Princeps de genere Caroli magni superstes.* Idem ac iisdem verbis Willelmus Malmesburiensis. Ludovicum istum eundem esse quem Ebalum credidit Jo: Belius vir alioqui sagacissimus, motus convenientia temporis & dignitatis, nec ab opinione deflectitur discrepantia nominum tam viri, quam uxoris, quod hac ætate, inquit, variarint nomina clariorum personarum, pro varietate casuum, & mutatione fortunarum, ac fere pro libidine hominum: sed Ludovicum alium ab Ebalo esse, facile evincitur, tum diversitate nominum, ex quibus habetur distinctio personarum, tum ex eo quod scimus ex Mariano Scoto & aliis scriptoribus ea tempestate claruisse Ludovicum Bosonis Regis Arelatensis filium, qui de genere Caroli Magni dici potuit, ex materno stemmate, quod a Bosone susceptus sit ex Hermingarda filia Ludovici II. Imperatoris, qui genus duxit a Carolo M. Nec valde mirandum Ludovicum hunc Regis Arelatensis filium nimia præsumptione se dixisse Principem Aquitaniæ, hoc enim sæculo stupenda fuit turbatio, & confusio rerum, & Comites ipsi Arelatenses hunc secuti; hujus exemplo forte Aquitaniæ Ducum titulum affectarunt. Sic Hugonem, qui fuit Comes Arelatensis, ac postea Rex Italiæ, Aquitaniæ Ducem vocitat Leo Hostiensis: *Post hæc Joannes Papa magnatibus Italiæ junctus Rodulfum expulit, mittensque accersivit Hugonem Aquitaniæ Ducem, qui tunc summa prudentia, ac virtute pollebat, qui protinus unctus in Regem, una cum Lothario filio strenue, atque viriliter Italiæ regnum aliquot possedit annis.* Nec non ipsi Comites Tolosani non absimili usurpatione Ducum Aquitaniæ nomen proprium sibi fecere, Raimundum ejusdem ætatis Comitem Tolosanum Aquitanorum Principem deprædicat Luitprandus Ticinensis: *Rex Hugo cum divinam animadversionem declinare, ac Berengario præesse non posset, relicto Lothario, & simulata pace Berengarii fidei tradito, in Provinciam omni cum pecunia properavit, quo audito Raimundus Aquitanorum Princeps eum adiit, & pro minis mille se in militem dedit, fidemque ei juramento servaturum affirmavit.* Nec non Pontius Comes Tolosanus Ducem Aquitanorum se inscripsit, ut observatum a Guillelmo Catello ex antiquioribus tabulis.

Lib. 2. c. 8.

Lib. 2. de gest. Reg. Anglor.

In chronic. Cassin.

Lib. 1. c. 46.

Lib. 5. c. 14.

Ea tempestate inter Aquitanos claruit Savaricus vicecomes Thoarcensis: is adhibito consilio parium curtis seu feudi, pro basilica S. Martini Turonensis sententiam dixisse memoratur, quæ Frotherii Pictavienſis Episcopi & Ebli Comitis Pictavienſis calculo comprobata est, anno Rodulfi Regis tertio, qui incidit in annum DCCCCXXXIX. Hanc laudat Joan. Tillius ex fide tabularii ejus basilicæ, quod vocat Chartarium nigrum.

In c. de parib. Franciæ.

Anno DCCCCXXX. Normanni, qui Ligerim tenebant & inde prædis Aquitaniam pessumdabant, a Rodulfo Rege in pago Lemovicensi uno prœlio ad internecionem fere deleti, & Aquitani in potestatem redacti; Frodoard. *Rodulfus*

Source : BIU Cujas

Rex Normannos de Ligeri, qui Aquitaniam depræda tionibus infeſtabant, in pago Lemovicino uno prælio pene delevit, & Aquitanos ſibi ſubditos fecit.

Anno DCCCCXXXI. rurſus tumultus orti in Aquitania, qui a Rodulfo Rege celeri expeditione compoſiti; Frodoard. ubi de captione arcis Lauduni: *Ad quam poſtea capiendam majoris laboris & moræ opus Regi fuit, qua vix tandem potitus in Burgundiam revertitur, Aquitanis diſcordantibus obviam proficiſcens.*

Eodem anno Ademarus Comes Pictavienſis ſine liberis e vivis exceſſit, & Pictavis ſepultus juxta Baſilicam S. Hilarii; Ademarus: *Tunc Ademarus Comes Pictavienſis defunctus eſt, Pictavis juxta Baſilicam ſancti Hilarii IV. nonas aprilis ſepultus.* Hic prole deſtitutus Chriſtum hæredem reliquit, & una cum Sancia uxore res ſuas diſtribuit potioribus Aquitaniæ eccleſiis, vel monaſteriis, ut S. Salvatoris Caroffenſis, S. Martialis Lemovicenſis, S. Joannis Angeriacenſis, S. Hilarii Pictavienſis, & S. Eparchii Engoliſmenſis, ut prænotat Ademarus: *Erat etiam Ademarus Comes Pictavinus amator eccleſiæ, cumque prolem nec ipſe haberet, una cum uxore ſua Sancia de futuro ſæculo proſpiciens ſibi, conceſſit quædam ex jure proprio eccleſiis Chriſti prædia, ſancto Salvatori Carroffe quidem Noertam, ſancto Martiali Wltonium, ſancto Joanni Noiriacum, ſancto Hilario Corcolmum, ſancto Eparchio Godorvillam.*

Anno DCCCCXXXII. Ragemundus, qui vulgo Raimundus, & Ermingaudus Gothiæ ſeu Septimaniæ Principes, & Lupus Acinarius Vaſco, ideſt Dux Vaſconum, Rodulfo Regi fidem & obſequium pactis pepigere, e quibus Vaſco equum ferebatur habere annorum pluſquam centum, adhuc tamen pernicitate & robore prævalentem; Frodoard. *Ragemundus & Ermingandus Principes Gothiæ Regi ſe Rodulfo committunt, Lupus quoque Acinarius Vaſco, qui equum ferebatur habere annorum pluſquam centum, adhuc tamen validiſſimum.*

Anno DCCCCXXXV. vita migravit Eblus Dux ſuperſtitibus duobus liberis Willelmo cognomine Caput-ſtupæ, & Eblo.

CAPUT XIII.

Willelmus II. cognomine Caput-ſtupæ Dux Aquitaniæ, & Eblus Epiſcopus Lemovicenſis Ebli Ducis liberi. Ebli Lemovicenſis res & geſta. Benedictus ipſius chorepiſcopus. Willelmus Dux uxorem duxit Adelam ſeu Gerloc filiam Rollonis Ducis Normannorum. Gemiticenſe cœnobium Normanniæ reſtitutum per monachos S. Cypriani Pictavienſis.

EXTINCTO Ebulo Willelmus ejus filius, cui cognomen fuit Caput-ſtupæ, annuente Ludovico Tranſmarino in Ducem Aquitaniæ, una & in Comitem Arvernorum, Vellaunorum, Lemovicum, & Pictavienſium promotus, ac Eblus ejus germanus, non ſine ejuſdem Principis aſſenſu factus eſt Lemovicenſis Epiſcopus; Ademarus: *Interea defuncto Eblo Duce, filiorum ejus alter Comes, alter Epiſcopus factus eſt, Eblus enim annuente Ludovico Rege Pontifex Lemovice factus eſt, Willelmus vero cognomento Caput-ſtupæ Arvernis Vallatis, Lemovice & Pictavis Comes provectus, Dux Aquitaniæ extitit.* Ait annuente Ludovico Rege Willelmum ſucceſſiſſe in ditiones paternas, etſi enim ea tempeſtate feuda & præfecturæ in hæreditates deſiiſſent, tamen non dum excuſſa prorſus inſita erga Reges reverentia, a ſuccedentibus quærebatur conſenſus regius, ut res tutior eſſet, immo & quandoque parentes ipſi feuda & præfecturas inter liberos dividebant, expetito prius conſenſu Regis; Regino abbas: *Anno Dominicæ incarnationis* DCCCCXLIX. *Uto Comes obiit, qui permiſſu Regis, quicquid beneficii aut præfecturarum habuit, quaſi hæreditatem inter filios diviſit.* Lib. 2. chron.

Eblo alteram abbatiam ſancti Hilarii Pictavienſis & ſancti Maxentii, cum non-

nonnullis prædiis in agro Pictavienſi Willelmus Dux tradidit. Hic Eblus epiſcopatum cum laude geſſit, caſtrum ſancti Martialis Lemovicis ædificavit, itidem caſtrum ſancti Hilarii Pictavis, & canonicos impoſuit, defecto jam monachorum contubernio ob Normannorum infeſtationem, idem monaſterium ſancti Maxentii inſtauravit, addita arce munitiſſima; Ademarus: *Hic germano ſuo abbatiam ſancti Hilarii, ſancti Maxentii cum nonnullis aliis poſſeſſionibus in Pictavienſi ſolo præbuit, fuit idem Eblus bonus paſtor eccleſiæ, ædificavitque caſtellum Lemovice ſedis, caſtellum ſancti Hilarii, & canonicos ibi diſpoſuit, quia infeſtatione Normannorum idem locus a monachorum priſca habitatione deſciverat, reſtauravit monaſterium ſancti Maxentii, & caſtellum in circuitu perfecit.* Hac ætate majores baſilicæ & monaſteria arcibus communiebantur, præſidii cauſa adverſus crebros Normannorum incurſus, quod ſecurior ætas non tulit, ne ſervitutis vinculum fieret, quod paratum erat in ſalutis remedium; Calixtus II. *Et eccleſias inquit a laicis incaſtellari, aut in ſervitutem redigi, auctoritate apoſtolica prohibemus.* Idem Eblus inſtauravit & monaſterium ſancti Michaelis in eremo, in quo ſepultus eſt. Hic oneris pontificii levandi cauſa, chorepiſcopum ſibi adſcivit nomine Benedictum, quem animo ſucceſſorem deſtinabat, veruntamen ille livore & invidia, neſcio qua de cauſa captus, ab Helia Comite Petragoricenſi luminibus multatus, quod Eblus nimium indignanter tulit ad mortem uſque; Ademarus: *Reſtauravit & monaſterium ſancti Michaelis ad Heremum, & multa alia laudabilia in opere Dei egit, qui defunctus ſepultus eſt in baſilica ſupradicti monaſterii ſancti Angeli. Fuerat autem ſucceſſor Turpionis Epiſcopi avunculi Roberti vicecomitis Albucenſis, fuitque idem Eblus a ſancto Martiale triceſimus nonus Epiſcopus, qui ad onus ſuum ſufferendum ordinaverat ſub ſe chorepiſcopum Benedictum, qui poſtea captus ab Helia Petrogorienſi Comite oculis privatus, & propterea Eblus nimio & intolerabili ſemper dolore afficiebatur uſque ad diem mortis ſuæ, ipſum enim poſt ſe voluerat relinquere ſucceſſorem.*

In can. ſanctorum, 10. qu. 1.

Willelmus ſub initia principatus Adelam Rollonis Ducis Normannorum filiam & ſororem Guillelmi I. duxit uxorem, eandem Gerloc nuncupant Anglici ſcriptores, & quænam occaſio nuptias conciliarit enarrant: Guillelmo ſcilicet Duce Normannorum cervorum venationi operam dante in ſylva Leonis, eo huc convenere Hugo Magnus, Willelmus noſter, & Herbertus Comes Veromanduenſis, a quo magnifico apparatu excepti, inter hæc Willelmus ſororem Ducis in uxorem petiit, & accepit; Willelmus Gemiticenſis: *Quibus ſummæ ingenuitatis rumoribus Hugo Dux Francorum, & Willelmus Comes Pictavienſis, ac Herbertus excitati, cum apud leonis ſylvam petulantium cervorum in venatu exercitorum ludis inſudaret, ad eum veniunt, ejus commodis congratulantes, quos ille cum magno ſumptuum apparatu ſuſcipiens, de compluribus ſæcularium rerum diſpoſitionibus frequenter cum eis diſputabat, inter quos ſecretorum tractatus Willelmus Pictavienſis Comes ſororem ejus nomine Gerloc petiit, quatenus martiali* [*] *lege illius connubio jungeretur, cujus perorantis gratanter favens votis, conſultu Hugonis Magni deſcriptis ſponſalibus, & celebratis nuptiis, cum multis xeniis gaudentem illum ad propria remiſit.* Idem ſcripſit Dudo decanus ſancti Quintini.

Lib. 3. c. 3.

* lege, *mavitali*

Lib. 3. de geſt. Norm. pag. 97.

Anno DCCCCXL. Willelmus Dux Normannorum, cum Gemeticenſe monaſterium a B. Philiberto conditum & ab Haſtingo everſum reſtituiſſet, legatos miſit ad ſororem petens monachos mitti, quos Gemeticenſi monaſterio imponeret; ſoror fratris pietati gratulata, acceptis comiter legatis, decem & duos monachos e cœnobio S. Cypriani miſit cum abbate Martino, qui a Normanno ſummo cum gaudio ſuſcepti, & totius villæ latifundio donati, eo pecunia redempto ab alodiariis, ideſt ab iis qui in alode tenebant; Willelmus Gemiticenſis: *Interea legatos Pictavis ſorori ſuæ, quam Willelmus Comes ſibi in matrimonio junxerat, dirigit, mandans, ut monachos illi mitteret, quos præfato loco*

Lib. 3. c. 8.

Source : BIU Cujas

ſubrogare. Soror autem ejus petitioni gratanti animo favens, itineris ſumptus ordinavit, & duodecim monachos cum abbate ſuo, nomine Martino, a S. Cypriani cœnobio ſublatos fratri deſtinavit. Dux vero adventu eorum nimis exhilaratus, eos Rothomagi cum maximo gaudio recepit, & cum omni honore militum cuneis ſeptus, Gemmeticum duxit, abbatique locum cum tota villa tradidit, quam ab alodariis auro redemit &c.

CAPUT XIV.

Willelmi Ducis & Aquitanorum fides & ſtudium in Regem. Stephanus Epiſc. Arvernorum bene meritus quoque de Rege. Hungarorum irruptio in Aquitaniam. Aquitania Hugoni Duci Francorum datur ſine re & effectu. Lotharii & Hugonis expeditio in Aquitaniam. Pictavis oppidi obſidio, non ſine miraculo ſoluta. Hugo Capetius Pictavienſi Comitatu donatur. Willelmus ſub vitæ finem monaſticen profeſſus, unde illi cognomen Caput-ſtupæ. Vaſcones quadrinomines.

WILLELMUS noſter ſingulari ſemper ſtudio erga Reges affectus eſt. Ludovico Tranſmarino bello civili impetito ab Hugone Magno Francorum Duce, Herberto Comite Viromanduorum & aliis, & intra Burgundiæ fines pene coacto, non mediocres ſuppetias tulit. Anno DCCCCXL. Lauduno oppido a perduellibus obſeſſo, Regi preſto fuit cum Hugone Nerra Comite Andegavenſi, obſidione ſoluta, & urbe commeatu refecta, Regem in Burgundiam uſque cum ſuis copiis perduxit, & inde ſuos lares repetiit; Frodoardus: *Ludovicus Rex ingreſſus Laudunum, victus ſuis providet neceſſariis, ſicque cum Hugone Nigro, & Willelmo Pictavienſi Burgundiam repetit.*

Anno DCCCCXLI. Ludovicus Tranſmarinus a Francis fere deſtitutus, Carolum Conſtantinum Comitem Viennenſem adiit, ut eum ad fidem ſollicitaret, & ab eo intra Viennam receptus. Huc convenere & Proceres Aquitaniæ, Regique fidem & obſequium præſtitere; Frodoardus: *Ludovicus Rex a Carlo Conſtantino in Vienna recipitur, & Aquitani ad eum veniunt, illumque ſuſcipiunt.*

Anno DCCCCXLII. eodem conſilio Ludovicus in Aquitaniam venit, ut Aquitanorum fidem arctius ſibi adnecteret, & horum animis obfirmatis Laudunum rediit, quo loci tum ſummam rerum habebat. Inde Ludovicus ad Willelmum Ducem Normannorum profectus eſt, ut eum ſibi quoque conciliaret, a quo regie, ut par erat, ſuſceptus, Willelmus noſter ne obſequio deeſſet, cum lecta ſuorum & Britonum manu ad Regem acceſſit Rothomagi. His ſtipatus Ludovicus caſtra promovit ad Iſaram flumen: hic indicto colloquio inter Regem, & Hugonem ſocioſque pactæ in duos menſes induciæ. Hinc pace ſecuta Hugo ducatu Franciæ, & univerſa Burgundia donatus; Frodoard. *Ludovicus Rex firmatis ſibi Aquitanis Laudunum revertitur, nec diu moratus non obtenta pace in Burgundiam revertitur.* Et poſt pauca: *Willelmus Regem Ludovicum regaliter in Rodomo ſuſcepit, item Willelmus Pictavienſis & Britones cum ſuis principibus ad Regem venerunt, cum his ergo Rex ſuper Iſaram venit &c.*

Anno DCCCCXLIV. Ludovicus rebus ſuis diffidens, & Hugonis poteſtatem in dies formidoloſiorem expertus, cum Regina Gerberga venit in Aquitaniam; & conſilio habito cum Raimundo Principe Gothiæ, Willelmo Duce Aquitaniæ, ceteriſque proceribus provinciæ, in quibus una ſalutis ſpes erat, in Franciam regreſſus eſt; Frodoardus: *Ludovicus Rex in Aquitaniam proficiſcitur, cum Regina Gerberga, & locutus cum Ragimundo Gothorum Principe, cæteriſque proceribus Aquitanorum revertitur in Franciam.*

Anno

Anno DCCCCLI. turbatæ res in Aquitania, qua de causa non liquet, Ludovicus transmarinus, ut motus compesceret, in Aquitaniam cum hostili manu iter accinxit : priusquam provinciæ fines attingeret, Carolus Constantinus Princeps Viennensis, & Stephanus Episcopus Arvernensis ei occurrentes, fidem & obsequium præstitere, insuper & ipse Episcopus multis muneribus fidem subarrhavit. Willelmus quoque Dux Aquitanorum Regi obviam processit & cum eo in gratiam rediit. Inter hæc Rex gravi ægritudine correptus iter cœptum omisit, & postquam convaluit in Franciam reversus est; Frodoard. *Ludovicus Rex Aquitaniam cum exercitu petit, sed antequam eandem ingrederetur provinciam Karlus Constantinus Viennæ Princeps, & Stephanus Arvernorum Præsul ad eum venientes sui efficiuntur, idem vero Episcopus opimis eum honorat muneribus. Willelmus quoque Pictavensis obvius ei fuit, dumque moratur Aquitaniam Rex intrare, gravi corripitur infirmitate, quem suscipiens Letodus quidam Burgundiæ Comes, qui hinc etiam suus noviter effectus erat, utiliter eum in ipsa ægritudine observavit, reparatis igitur sibi viribus Rex in Franciam regreditur.* Stephanus iste Arvernorum Episcopus summo in pretio fuit apud Ludovicum Transmarinum, & eo postulante confirmatæ sunt a Rege Cluniacensi cœnobio res olim in Arvernensi pago donatæ ab Hecfrido Comite, ut notum ex charta confirmationis, quæ edita est in bibliotheca Cluniacensi.

Eodem anno Hungari superatis abs Italia Alpibus in Aquitaniam proruere, & ea per æstatem prædis & latrociniis attrita in Italiam regressi; Frodoard. *Hungari ab Italia transcensis Alpibus egressi Aquitaniam ingressi sunt, ibique tota pene demorati æstate, multis hanc regionem rapinis, & interminationibus attriverunt, sicque per Italiam reversi sunt in terram suam.* Idem continuator Aimoini. Lib. 5. c. 42.

Anno DCCCCLIV. morte sublato Ludovico Transmarino, Lotharius ejus filius adhuc impubes, Rhemis in Regem inauguratus ab Artaldo Archiepiscopo, præstolante Hugone Duce Francorum, Brunone Archiepisc. Colonienſi, ceterisque Præsulibus ac proceribus Franciæ, Burgundiæ atque Aquitaniæ. Etsi Willelmus unus inter Aquitanos de Rege male meritus non appareat, tamen Aquitania simul cum Bungundia Hugo donatus est in præmium obsequii : sed beneficium Principis, injuria Willelmi factum, effectu caruit; Frodoard. *Lotharius puer filius Ludovici, apud sanctum Remigium Rex consecratur ab Artaldo Archiepiscopo, favente Hugone Principe, ac Brunone Archiepiscopo cæterisque Præsulibus ac proceribus Franciæ, Burgundiæ atque Aquitaniæ; Burgundia quoque & Aquitania Hugoni dantur ab ipso.*

Anno DCCCCLV. Lotharius Comite Gerberga matre, suasu Hugonis Willelmi æmuli, cum magnis copiis in Aquitaniam irruit, Pictavis urbem obsidione vallavit, oppugnatione urbis in multos dies incassum abeunte, castrum sanctæ Radegundis urbi proximum a Ragenoldo Comite dolo captum, & igne succensum, tandem diutinæ obsidionis tædio, & commeatus inopia, regiis copiis attritis, obsidio soluta. Willelmus collecta manu discendentes insecutus, ad Ligerim, usque, prœlio tentato victus, multi Aquitanorum cæsi, nonnulli nobilium capti, Dux ipse cum paucis vix fuga evasit; Frodoardus : *Hugo Princeps Gerbergam Reginam cum filio suo Rege Lothario Parisius honorifice ad pascha suscipiens, decenter secum per plures detinuit dies, inde cum ipso Rege in Aquitaniam profectus, urbem Pictavim petiit, Willelmum vero ibi non inveniunt, ipsam tamen urbem obsident, diuque in eadem obsidione residentes, nihil proficiunt, castrum tamen sanctæ Radegundis urbi contiguum Ragenoldus Comes clandestina irruptione cepit, & succensum est. Tandem post duos menses exercitu victus indigentia fatigato, ab obsidione discceditur. Willelmus collecto exercitu suo, exercitum Regis insequitur, quo audito Rex & Hugo contra redeunt : quorum multitudine comminus visa Willelmus in fugam vertitur, quem regiæ acies insecutæ, multos*

Source : BIU Cujas

Aquitanorum interimunt, nonnullos nobilium vivos capiunt, Willelmus cum paucis vix evadit. Hujusce* propugnatione valde emicuit Aquitanorum fides suum in Principem, & divini numinis ira in ejusdem adversarios, dum enim urbs obsidione teneretur, gravi procella suborta, imbrium impetu, tonitruum & fulminum fragore, castra hostium terrore impleta, nostris vero fiducia accessit, Deum & beatum Hilarium perpetuum urbis defensorem a se stare interpretantibus, Hugonis ipsius tentorium turbinis vi discisum, his casibus exterritus, Hugo repente obsidionem solvit, nec diu facinori superstes vita excessit; Aimoini continuator: *Secundo anno post hæc scilicet ab obitu Ludovici Transmarini mense augusto obsedit Hugo Magnus Dux Francorum Pictavos, sed nihil ei profuit, dum enim obsideret eandem urbem, quadam die intonuit Dominus, terrore magno, disrupitque turbo papilionem ejus, a summo usque deorsum, stuporque magnus invasit illum cum exercitu suo, ita ut vix evaderent, statimque in fugam versi recesserunt ab urbis obsidione, fecit autem hoc Dominus per intercessionem beati Hilarii, qui semper tutor & defensor est illius urbis.* Et Ordericus Vitalis: *Secundo anno Lotharii Regis mense augusto, Hugo Magnus Pictavis civitatem obsedit, sed Dominus meritis sancti Hilarii Præsulis, & patroni ejusdem urbis terribiliter intonuit, vehemens autem turbo papilionem Ducis disrupit, ipsumque cum exercitu suo stupor nimis invasit, & statim ab urbis obsidione fugavit.*

* urbis

Lib. 5. c. 43.

Lib. 1. hist.

Circa hæc tempora Helias Comes Petrogoricensis suborto dissidio cum Geraldo vicecomite Lemovicensi prœlio victus, & postea cum fratre suo Aldeberto insidiis captus, & in castrum Montiniacum custodiæ causa detrusus, sed cum consilio Willelmi Ducis Aquitanorum luminibus multandus esset, in ultionem Benedicti corepiscopi Lemovicensis, e custodia elapsus, & non multo post Romam pergens facinoris expiandi gratia, in peregrinatione vita decessit. Aldebertus vero ejus frater diutini carceris squallorem Lemovice perpessus, tandem solutus est, tradita ei in conjugium sorore Widonis vicecomitis, ex qua filium suscepit Bernardum nomine; Ademarus: *Idem Helias cum Geraldo vicecomite & filio ejus Widone commisso prœlio victus extitit, & postea cum fratre suo Aldeberto in deceptionem captus est a Widone & in castro Montiniaco in custodia conjectus, sed cum suasu Willelmi Ducis oculis privandus esset, propter supradictum corepiscopum domino propitio, de custodia evasit, & non multo post in via Romæ peregrinus in Dei opere obiit. Aldebertus vero frater ejus plurimo tempore in carcere civitatis Lemovice custoditus, tandem solutus est, accepta in conjugio sorore Widonis vicecomitis, ex qua filium genuit Bernardum.*

Anno DCCCCLVI. Willelmus Sector-ferri rebus bello gestis, & pietatis monumentis clarus vita migravit, juxta Corlei calculum: hic sepultus in Basilica sancti Eparchii Engolismensis, superstite Arnaldo filio adhuc impubere, cujus ætate contempta Bernardus Comes Petrogoricensis, & post eum ipsius filii Arnaldus & Willelmus Talerandus, tum Ranulfus Bonparius, & Richardus insipiens, specie tutelæ triginta per annos principatum occuparunt; Ademarus: *Willelmus denique Sector-ferri, qui hoc cognomen indeptus est, quia commisso prœlio cum Normannis, neutro cedente, postera die pacti causa, cum Rege eorum Scorin solito conflictu deluctans, ense Scorto durissimo per media pectoris secuit, simul cum torace una modo percussione, claudens diem sepultus est juxta Basilicam sancti Eparchii, per triginta annos pro eo principati sunt Bernardus Comes, deinde filii ejus Arnaldus, deinde Willelmus Talerandus, deinde Ranulfus Bonparius, tum Richardus insipiens.* Idem auctor chronici Engolismensis.

Anno DCCCCLX Hugone Magno jam fato functo, Otho & Hugo, cui Capetius cognomen fuit, Hugonis Magni filii, medio Brunone Colonienſi Archiepiscopo ad Lotharium venere, eique fidem & obsequium præstitere, non sine mercede, in gratiam enim obsequii præstiti Hugo ducatu Francorum cohonestatus, adjecto Pictavensi comitatu, Othoni Burgundia attributa; Frodoardus: *Otho & Hugo*

Source : BIU Cujas

Hugo filii Hugonis mediante avunculo ipsorum Brunone ad Regem veniunt, ac sui efficiuntur, quorum Hugonem Rex Ducem constituit, addito illi pago Pictavensi, ad terram quam pater ipsius tenuerat: concessa Othoni Burgundia.

Anno DCCCCLXI. cum Lotharius versaretur in Burgundia, una cum Gerberga Regina, nonnulli præsules Aquitaniæ, & alii optimates ad eum venere, qua de causa vix est dicere, summatim enim res ejus sæculi perstrinxit Frodoardus: *Lotharius Rex cum matre Gerberga Regina & quibusdam Franciæ proceribus Burgundiam petiit: quo quidam ex Aquitania præsules ac primates ad eum venerunt.*

Guillelmus Dux sub vitæ finem, sæcularis militiæ tædio, monachum professus in D. Cypriani monasterio, unde nescio qua causa commotus in abbatem, secessit in D. Maxentii cœnobium: in quo non diu superstes vita excessit anno DCCCCLXIII. & in æde D. Cypriani sepultus, successore relicto Guillelmo filio; Ademarus: *Interea defuncto Willelmo Capite-stupæ, & sepulto apud ecclesiam sancti Cypriani, Ducem pro eo filium ejus Willelmum habuit Aquitania.*

Willelmus hic cognomen Caput-stupæ sortitus, quod perflavo & in album vergente esset capillo. Eadem de causa pari cognomine notus Raimundus Comes Barcinonensis, de quo Francisc. Diago scriptor vernaculus hist. Comitum Barcinonensium. Aliis elogii causa cognomen Caput-stupæ Willelmo Duci inditum videtur, quod Hugoni & aliis ejus ætatis Principibus comparatus, ingenio & solertia minor esset, & quasi stupeo capite videretur. Hæc est natura rerum, ut fama Principum majorum collatione decoloretur: *Corpora*, inquit Plinius junior, *quamlibet ardua & excelsa procerioribus admota decrescunt*. Aquitanis & Vasconibus vernaculum fuit cognomine uti, adeoque & plura nomina habere, inde Vascones quadrinomines dixit Jo: Faber in §. item si quis in fraudem num. XVIII. de actionib. *Et sciunt hoc Vascones, qui communiter sunt quadrinomii Raymon Guillelm, Guido de Cap del Pont de la Caurada, de la nostra Dona, de la Dorada de Cahuors.*

Lib. 2. c. 67.

In panegyr. Trajan.

CAPUT XV.

Willelmus III. Dux Aquitaniæ, ejus uxor Emma filia Theobaldi Comitis Campaniæ. Arnaldus filius Willelmi Sectoris-ferri Comes Engolismensis. Monasterium S. Amantii fundatur ab Arnaldo Comite. Gonbaldus Episcopus Vasatensis, & Sancius Dux Vasconiæ fratres instauratores monasterii Squirs dicti, seu de regula super Garunnam. Petri Urseoli Ducis Venetorum secessus & pœnitentia in monasterio S. Michaelis de Cusano in Vasconia. Sancii Ducis nefarium scelus. Sarracenorum iterata irruptio tentata in Aquitaniam. Dedicatio Cluniacensis cœnobii per Hugonem Archiepiscopum Bituricensem. Monasterium S. Severi in diœcesi Adurensi fundatum a Sancio Duce.

WILLELMUS ejus nominis III. morte Willelmi patris rerum Aquitaniæ potitus uxorem duxit Emmam filiam Theobaldi Comitis Campaniæ, ex qua suscepit filium cognominem; Ademarus: *Interea defuncto Willelmo Capite-stupæ, & sepulto apud ecclesiam sancti Cypriani, Ducem pro eo filium ejus Willelmum habuit Aquitania: qui filiam Theobaldi Campanensis vocabulo Emmam uxorem accepit, genuitque ex ea filium Willelmum.*

Anno DCCCCLXXV. Arnaldus filius Willelmi Sectoris-ferri Comes Engolismensis, tandem Arnaldo, & Willelmo morte extinctis, Ranulfo bello cæso, & Richardo insipiente armis pulso, principatum recepit. Idem capto in prœlio Gauberto fratre Eliæ Petrocoricensis, suasus eum Willelmo Duci tradidit, qui

Source : BIU Cujas

perpetua damnatum custodia, luminibus multavit in pœnam talionis, ob vindictam Benedicti corepiscopi Lemovicensis; Ademarus: *Arnaldus quidem subtrahens sancto Eparchio villam Salasensem, & conferens Heliæ Duci villam Boensem, ab Angelo percussus interiit, & hac de re in fine mortis sancto Eparchio villam Aiarmacensem contulit pro emendatione, & sepultus juxta Basilicam sancti Eparchii. Mortuo fratre ejus Willelmo, Ranulfus bello extinctus est ab Arnaldo filio Willelmi Sectoris-ferri, qui pro patre suo in principatum Engolismæ successit, & Richardum insipientem expulit, captoque in conflictu Gautberto fratre Eliæ Comitis, suasus est a Willelmo Duce, quo præberet inimicum sibi, & Pictavis trusus, Gautbertus in ultionem Benedicti corepiscopi, oculis damnatus est.*

Arnaldus dum de principatu recuperando certaret, ex voto monasterium sancti Amantii in Buxiensi ecclesia fundavit, Francone abbate designato, ibique monachum professus, nec diu superstes vita functus sepultusque in vestibulo ædis sancti Eparchii; chronicon Engolismense M. S. *Arnaldus iste quidem Engolismensis Comes pro Dei amore facto habitaculo monachorum in ecclesia Buxiensi sancti Amantii, & ibi misso reverendo Abbate Francone factus monachus in aulæ sancti Eparchii sepultus est, quarto nonas martii juxta patrem suum.* Idem Ademarus iisdem fere verbis.

Anno DCCCCLXXVII. Gonbaldus Vasatensis Episcopus, & Willelmus Sancius Vasconiæ Dux fratres communi opera & sumptu monasterium sancti Petri de Regula, super Garumnam flumen olim agnominatum Scyrs, quod idem sonat ac Regula, instaurarunt, multisque latifundiis dotarunt, accitis Floriacensibus monachis religionis inibi restituendæ gratia; hac de re extat vetus diploma in bibliotheca Floriacensi inscriptum anno Dom. DCCCCLXXVII. indict. v. His verbis: *Ego Gumbaldus Episcopus & frater meus Guillelmus Sancio Dux Gasconum tacti divino amore, communi consilio propinquorum, seu fidelium nostrorum, quendam clericum legationis nostræ bajulum ad V. abbatem Richardum fratresque monasterii Floriacensis, quod est situm in agro Aureliacensi super fluvium Ligeris, cum omni suplicatione direximus &c.* fundationis auctorem unicum Willelmum Sancium Ducem memorat Aimoinus Floriacensis: *Est in illis partibus monasterium quoddam Squirs, ut fertur antiquitus nominatum, a modernis contrario nunc vocabulo Regula vocitatum, nulla quippe religionis norma nulla aut rara bonæ conversationis saltem vestigia usque ad hæc in eodem loco apparuere tempora. Id Guillelmus Sanctionis filius Burdegalensium Comes ac totius Guasconiæ Dux audita fama religiosæ vitæ domini Richardi Floriacensium abbatis, ipsi successoribusque ejus ad regendum dudum commiserat &c.* Monasterium loco nomen & initium dedit, inde natum nomen Scyrs, quod Regulam significat, cujus mentio fit & in Fragmento Floriacensi hist. Francicæ, quod primum edidit P. Pithœus: *Eodem anno tempore paschali, cum essem super fluvium Garonnæ, in loco qui dicitur Scyrs &c.*

De vit. S. Abbonis abbat. Floriacensis.

Eodem anno Petrus Ursеolus Dux Venetorum hortatu Guarini abbatis, & B. Romualdi, abdicato principatu, quem per nefas invaserat, religionis causa secessit in Galliam, simul cum Joanne Gradevico nobili Veneto, sceleris & pœnitentiæ socio, & in monasterio sancti Michaelis de Cusano, quod est in finibus Vasconiæ, monachum professus, in quo vitæ sanctitate, quam pristinæ dignitatis apice clarior, vitam finivit; de quo Andreas Dandulus, & Petr. Damiani in vita Romualdi apud Surium, & Arnoldus Wion in martyrologio.

Hist. Venet. lib. 8. c. 15. 19. junii. 11. januarii.

Anno DCCCCLXXX. Willelmus Sancius Dux Vasconiæ multum sibi ipsi dissimilis, partam pietatis laudem nefandi sceleris labe fœdavit: ejus jussu miles quidam seniorem suum ferro sustulit, cujus facti pœnitens pœnitentiæ causa Romam adiit, & accepta pœnitentia dimissus a Romano Pontifice. Hac de re acta concil. Lemovicensis II. habiti anno MXXXIV. *Referam vero ad ædificationem quod dudum de illo milite contigit Vasconе, qui jubente Duce Vasconum Sancto*

(Lege

Source : BIU Cujas

(Lege Sancio) *seniorem suam decollavit, invitus tamen & terrore Ducis, & perterritus id egit, interminante irato Duce & dicente, nisi istum occideris, occidam te. Uno ergo ictu seniorem proprium decollavit, & gravissimo dolore repletus, ad Episcopum suum pœnitentiæ causa recurrit, cui ille compassus dixit, debueras pro seniore tuo mortem suscipere, antequam illi manus aliquo modo inferres, & martyr Dei pro tali fide fieres, sed gravissimum reatum egisti, & nobis inauditum, nescio tibi consilium ferre pœnitentiæ, sed vade quanto citius ad Papam Romanum, si tibi ille pœnitentiam concedit & ego gaudeo & confirmo, si te ille abjecerit, numquam nec a me, nec ab aliquo invenies pœnitentiam, quod ille concitus implevit, & cum testibus detulit secum litteras Episcopi sui. Et cum Apostolicus secunda paschali feria, apud sanctum Petrum sacra agens post evangelium resedisset, cœpit ille reus ante eum in conspectu totius ecclesiæ gravissime plorans & suspirans exclamare dicens, pœnitentiam volo Domine, pœnitentiam volo Domine &c.*

Sub hæc tempora Sarraceni Aquitanici soli dulcedine illecti, superatis Pyrenæis, repetito marte irruere in Aquitaniam, Duce Almuzor, hic forte idem qui Almansor, sed licet imparibus copiis, multis prœliis victi & fugati a Wil- Lib. 2. c. 9.
lelmo Sancio Duce Vasconiæ, quem imperite Ducem Navarræ vocitat Glaber: *Subsequente namque tempore gens Sarracenorum, cum Rege suo Almuzor nomine, egressa est ab Africanis partibus, occupans pene universam Hispaniæ regionem usque in australes Galliarum fines, plurimasque Christianorum dedere strages, sed licet impar exercitu, sæpius iniit cum eis prœlia Willelmus Dux Navarriæ cognomento Sanctus.* Glabri lapsus hinc facile evincitur, quod ea ætate Navarra Regibus paruit, non Ducibus, nec quemquam Regem nomine Guillelmum seu Sancium agnovit, & cum Sarracenis collatum non in Hispaniæ finibus, quibus continetur maxima ex parte Navarræ ditio, sed in finibus australis Galliæ, qua patet Novempopulania seu Vasconia.

Anno DCCCCLXXXI. Cluniacense cœnobium a Willelmo Pio Duce Aquitanorum olim conditum, ab Hugone Archiepiscopo Bituricensi & Primate Aquitaniæ quasi jure patrocinii dedicatum; chronicon Cluniacense: *Hoc anno dedicatio fit Cluniacensis monasterii ab Hugone Archiepiscopo Bituricensi 16. kal. martii, Lothario regnante.* Eadem de re meminit Hugo monachus in epistola quadam ab Pontium abbatem Cluniacensem, quæ legitur in bibliotheca Cluniacensi: *Diebus vero sancti Majoli monasterium Cluniacense venerabilis Hugo Bituricensis Archiepiscopus dedicavit, vasque prædictum apostolicorum cinerum in columnæ sub principali ara digne recondidit.*

Anno DCCCCLXXXII. sancti Severi monasterium in Novempopulania, & in diœcesi Adurensi a Willelmo Sancio Vasconiæ Duce fundatum; hujus rei nobilissimus mihi testis Innocent. III. in epistola ad abbatem ejusdem monasterii: Regist. 15. epist. 32.
Et præfatum monasterium sancti Severi, a bonæ memoriæ Willelmo Sancii quondam Vasconiæ Comite fundatum, & beato Petro ab eodem Comite perpetuo jure oblatum, ad exemplar felicis memoriæ Paschalis & Alexandri Papæ prædecessorum nostrorum, sub beati Petri, & nostra protectione suscipimus, & præsentis scripti privilegio communimus &c.

Source : BIU Cujas

CAPUT XVI.

Ludovicus Lotharii filius uxorem ducit puellam Aquitanicam, quæ ab eo non diu post divertit. Bellum inter Geraldum Vicecomitem Lemovicensem & Bosonem Marchiæ Comitem. Willelmus Dux Aquitaniæ unus fere e Francis Hugonis Capetii jugum detrectat, unde secutum bellum Aquitanicum, & obsidio Pictavis oppidi. Borellus Comes Barcinonensis ab Hugone evocatur ad delectum belli Aquitanici. Bellum inter Willelmum Ducem, & Gaufridum Grisogonellam Comitem Andegavensem. Burgolienſe cœnobium in pago Andegavensi fundatur a Willelmo Duce cum Emma conjuge. Gerbertus Aquitanus monachus Aureliacensis, magister Roberti, & Othonis III. tandem Romanus Pontifex, nomine Sylvestri II. Odilo Arvernus abbas Cluniacensis. Willelmi Ducis obitus & sepultura in monasterio S. Maxentii.

ANNO DCCCCLXXXV. Ludovicus Lotharii filius in spem regni educatus, uxorem duxit nobilissimam puellam e partibus Aquitaniæ, quæ virum ingenio stolidiorem pertæsa, divortii occasionem quæritans, profectionem ei suasit in patriam, quasi ejus possessionem jure hæreditario adepturi essent, sed mulier, ut primum patriam attigit, a viro discessit: re accepta Lotharius filium ad se revocaturus, in Aquitaniam properavit; Glaber: *Hic*, loquitur de Lothar. *genuit filium nomine Ludovicum, quem jam adultum juvenem, ut post se regnaret Regem constituit, cui etiam adduxit ab Aquitanis partibus uxorem, quæ cernens videlicet juvenem patre minus fere industrium, ut erat ingenio callida, elegit agere divortium, monuitque illum ficte, ut simul de qua advenerant redirent Provinciam, scilicet jure hæreditario sibi subdituri. Ille quoque non intelligens mulieris astuciam, ut monitus fuerat ire paravit: ad quam dum veniſſent relinquens eum mulier suis adhæsit: cumque patri nunciatum fuisset prosequens filium ad se reduxit.* Hanc ob causam Lotharius Lemovicis nonnihil temporis consedit, unde reversus ab Emma conjuge adultera veneno sublatus; Ademarus: *Rex autem Lotharius Lemovicam adiit, & tempus aliquantum in Aquitania exegit, unde revertens veneno a Regina sua adultera extinctus est.*

Lib. 1. c. 3.

Lothario adhuc imperante Geraldus vicecomes Lemovicensis, & Boso Marchiæ Comes gravi inter se bello conflictati. Willelmus Dux Aquitaniæ, & Comes Pictavienſis in partes Bosonis, precibus xeniisque allectus ab Helia ipsius filio, conjunxit cum eo copiis, Brociam castrum obsidione cinxit, quo casu non modo Heraldi prædia, sed etiam ea quæ erant Salensis cœnobii, quod essent in advocatia seu tutela Geraldi vicecomitis, nimium hostili more vastata. Guido Geraldi filius patris jussu quamprimum in obsessorum auxilium cum lecta militum manu advolavit, & Argentomagensium copiis nixus, hostem ab obsidione depulit, non sine D. Benedicti præsidio, cujus ope confisi Geraldi milites, antequam in aciem exirent a Salensibus monachis eulogias panis & vini expetiere; rem narrat Aimoinus Floriacensis: *Monarchiam regni Francorum adhuc Lothario regente gravi perduellione primores Aquitanici regni contigit turbari: siquidem Giraldus Lemovicinæ urbis vicecomes & Boso marcham ipsius possidens regionis, confractis adversum se decertabant odiis. Quapropter Helias Bosonis filius dominum suum Willelmum Comitem Pictavienſem muneribus precibusque pellexit, quatenus castrum Giraldi, quod Bruccia dicitur, secum obsidione cingeret: quæ de re non solum villas Giraldo parentes, verum etiam possessiones Salensis cœnobii contigit graviter devastari. Nuncius ad Giraldum Lemovicina tunc in urbe residentem venit, qui diceret non solum ejus regionem, sed etiam agros sancti Bene-*

* lege conjunctis.

Lib. 2. de mirac. S. Bened. cap. 16.

Source : BIU Cujas

Benedicti, eo quod ejus essent delegati tutelæ, ab hostibus depopulari. Ille in talibus nequaquam procrastinandum ratus, maxime confidens Benedictum patrem sibi auxilio ob suarum vastationem possessionum adfuturum, dirigit eo Guidonem filium cum lecta equitum manu, dans in mandatis, ut hostes & a rapinis inhiberet, & junctis sibi Argentomagensibus, ab obsidione, si tuto posset, bello deterreret. Argentomagenses non ignari per quem post dominum in superiori pugna victores extitissent, ad jam nominatum sancti Benedicti monasterium oraturi venerunt, poscentesque a fratribus eulogias panis & vini sibi tribui, dixerunt se tantæ fidei esse, ut absque dubitatione crederent per illam escam meritis glorioſi confessoris Benedicti se & in prœlio fore victores, & a mortis periculo immunes, nec sua eos spes fefellit, nam congressione habita tanta adversarios cæde affecerunt, ut post victoriam a monachis respectu humanitatis, etiam inimicos inhumare cupientibus, vix sepeliri quirent &c. Giraldus vicecomes Lemovicensis fuit advocatus Salensis cœnobii; Aimoin. Floriacens. cap. 15. ejusd. lib.

Anno DCCCCLXXXVII. Ludovico, cognomine Nihil fecit, sine liberis extincto, Hugo Capetus Dux Francorum a Francis in Regem uno fere omnium consensu & plausu electus, abjecto Carolo Duce Lotharingiæ Ludovici patruo, unus Willelmus Dux Aquitaniæ Francorum levitatem, & studium mutationis rerum non ferens, Hugoni fidem & obsequium denegare non veritus. Qua re offensus Hugo expeditionem comparavit in Aquitaniam, Pictavis urbem obsidione tentavit, sed incassum fatigatis copiis discessit, recedentem Willelmus Dux cum valida suorum manu ad Ligerim usque prosecutus. Hic cruento prœlio commisso Hugo superior extitit, sed Willelmi vires & animum expertus optimo consilio sibi eum conciliare studuit & Guillelmus belli periculo senior factus, facile cum Hugone & Roberto pace facta in gratiam rediit; Ademarum: *Sane Dux Aquitanorum Willelmus reprobans nequitiam Francorum Hugoni subditus esse noluit. Unde factum est, ut Hugo exercitu Francorum admoto urbem Pictavis obsidione fatigaret, dumque frustratus recessisset, cum Aquitanorum manu Willelmus insecutus est eum usque Ligerim, ubi in gravi prœlio decertantes Francorum & Aquitanorum animositates, multo sanguine alterna cæde fuso, superiores Franci extiterunt, & sic reversi sunt. Pacem postea Willelmus cum Hugone & filio ejus Roberto fecit.* Eandem rem perstringit auctor vitæ S. Genulfi: *Cum vero memoratus Dux* (loquitur de Hugone Capeto) *assumpto jam regno, ad urbem Pictavam exercitum duceret, Willelmo Comite propter abjectionem Caroli, & injustam, ut videbatur, assumptionem regni, ei nolente subdi &c.* Ad hujusce expeditionis Aquitanicæ delectum ab Hugone vocatus Borellus Marchio: hic fuit Comes Barcinonensis, qua de re extat Hugonis epistola ad Borellum inter eas que sunt Gerberti: *Quia misericordia Domini prœveniens regnum Francorum quietissimum nobis contulit, vestræ inquietudini quamprimum subvenire studuimus, consilio & auxilio nostrorum omnium fidelium. Si ergo fidem toties nobis, nostrisque antecessoribus per internuncios oblatam conservare vultis, ne forte vestras partes adeuntes vana spe vestri solatii deludamur, mox ut exercitum nostrum per Aquitaniam diffusum cognoveritis, cum paucis ad nos usque properate, ut & fidem promissam confirmetis, & vias exercitui necessarias doceatis, qua in parte si fore mavultis, nobisque potius obedire delegistis, quam Ismaelitis, legatos ad nos usque in pascha dirigite, qui & nos de vestra fidelitate lætificent, & nos de vestro adventu certissimos reddant.* Lib. 2. c. 27. Epist. 112.

Eodem tempore grave bellum subortum inter Willelmum Ducem, & Gosfridum cognomine Grisogonellam Comitem Andegavensem, Goffridus adversa belli fortuna ad angustias redactus Willelmo Duci se subjecit, eique fidem & obsequium præstitit, & ab eodem Losdunum castrum & alia in pago Pictavienſi in beneficium accepit; Ademarus: *Eodem tempore gravissimum bellum inter Willelmum Ducem & Goffridum Andegavensem Comitem peractum est, sed Goffridus necessitatibus actus Willelmo Duci se subdidit, seque ei in manibus*

Source : BIU Cujas

præbuit & ab eo castrum Lozdunum cum nonnullis aliis in pago, Pictavorum pro beneficio accepit.

Anno DCCCCLXXXIX. Guillelmus Dux cum conjuge sua Emma fundavit Burgulienſe cœnobium in fundo uxorio, ut obſervavit Jo: Belius. Perperam Jo: Tillius laudat cartham Guillelmi II. cognomine Caput-ſtupæ hujuſce anni de Burgulienſis monaſterii ampliatione, nec enim Guillelmus Caput-ſtupæ pervenit ad hæc tempora, nec hoc anno ampliatum dici debuit monaſterium, quod hoc demum anno initium cœpit. Hoc tamen cœnobium fundaſſe Willelmum IV. Ducem Aquitanorum cum Emma matre, eique præpoſuiſſe abbatem Theodelinum virum litteris & ſapientia clarum, refert Ademarus, ut exponemus ſuo loco. Utcumque ſit Burgulienſe cœnobium non alios fundatores agnovit, quam Duces Aquitanorum, de quo Ulgerii Andegavenſis Epiſcopi extat epiſtola ad Sugerium abbatem, quæ eſt inter epiſtolas Sugerii: *Nobilis Burgulienſis eccleſia, quæ in noſtro epiſcopatu ſita eſt, in prædio & jure Ducis Aquitanorum ſedens & fundata eſſe, & ſubnixa fore ſolis largitionibus Ducum Aquitanorum conſtantiſſime dignoſcitur.* Præſtantiſſimos abbates habuit hocce monaſterium, quorum meminerunt Petrus Cluniacenſis, Ivo Carnotenſis, & Innocent. III.

Tom. 4. ſcriptor. hiſt. Franc. Lib. 1. epiſt. 27. Epiſt. 66. Lib. 1. epiſt. 307.

Anno DCCCCLXXXXCI. Gerbertus patria Aquitanus homo ignobilis, ut teſtatur Glaber, olim monachus cœnobii S. Geraldi Aureliacenſis, & magiſter Roberti Regis una & Othonis III. odio Hugonis Regis, pulſo Arnulfo Rhemenſi Archiepiſcopo in Pſeudoſynodo Rhemenſi, in ejus ſedem ſubintruſus, reſtituto Arnulfo novas ſedes quærere coactus, relicto Hugone, migravit ad Othonem III. eumque adſectatus in Italiam, ab eo provectus eſt ad Ravennatenſem archiepiſcopatum, ac tandem ad Romanum Pontificatum, & dictus eſt mutato nomine Sylveſter II. Ademarus: *Girbertus vero natione Aquitanus, monachus Aureliacenſis ſancti Geraldi eccleſiæ, cauſa ſophiæ primo Franciam deinde Cordobam luſtrans cognitus ab Imperatore archiepiſcopatu Ravennæ donatus eſt, procedente tempore cum Gregorius Papa deceſſiſſet, idem Girbertus ab Imperatore Papa Romanorum ſublimatus eſt, propter philoſophiæ gratiam, mutatumque eſt nomen ejus priſtinum & vocatus eſt Sylveſter.* Hic magicis artibus fertur per varios dignitatum gradus ad Pontificatus culmen perveniſſe, ſuſpicioni forte occaſionem dedit, quod matheſeos & aſtrologiæ peritiſſimus fuit, quam a Sarracenis in Hiſpania hauſerat, narrat Willelmus Malmesburienſis. Et rudi ſæculo harum rerum compotes, ut malefici damnabantur a plebe. Hunc fuiſſe quondam Aureliacenſem monachum inſinuant plures ejuſdem epiſtolæ ad Geraldum abbatem Aureliacenſem & Raimundum monachum ejuſdem cœnobii, quorum hunc patrem ſuum, illum quondam magiſtrum ſuum appellitat.

Lib. 1. c. 4. Lib. 2. de geſt. Regum Anglor. Epiſt. 16. 17. 45. & 91.

Anno DCCCCXCIII. Odilo Arvernis oriundus, ex clerico Brivatenſi monachum profeſſus in Cluniacenſi cœnobio, poſt Majolum in ejuſdem monaſterii abbatem ordinatus eſt; Sigebertus: *In Burgundia Odilo Arverniæ oriundus, ex clerico Brivatenſi monachum profeſſus in Cluniacenſi cœnobio, poſt Majolum præficitur ipſi cœnobio.* Odilonem ex equeſtri familia apud Arvernos natum teſtatur Petrus Damiani in ejus vitæ initio: *Beatus igitur Odilo, Arverniæ oriundus ex equeſtri quidem ordine genus duxit, ſed terrenæ proſapiæ lineam cœleſtis vitæ nobilitate tranſcendit.* Hic regularem diſciplinam fere collapſam in cœnobio S. Dionyſii, & aliis Galliæ monaſteriis feliciter inſtauravit, auſpiciis & ſtudio Hugonis Regis; Ademarus: *Beati ergo Dionyſii cœnobium, quod jam priſtinam monaſticam corruperat normam, Rex Hugo regulari honeſtate, ſicut in Dei oculis rectum erat, honeſtius reſtauravit per manus venerabilis Odonis abbatis, & alia ſanctorum nonnulla monaſteria in decorem priſtinæ diſciplinæ revocavit.*

Ad ann. 993.

Eodem anno Willelmus Dux e vivis exceſſit. Hic annus multorum clariorum virorum morte luctuoſus extitit; Glaber: *Septimo igitur de ſupradicto milleſimo anno.* Et paulo poſt: *Per idem tempus obierunt in Italia & in Galliis, qui*

Lib. 2. c. 7.

Source : BIU Cujas

qui præcipui erant Pontifices & Duces, necnon & Comites, primitus quoque Papa Joannes XIV. deinde Hugo Marchionum optimus, post hæc vero per Italiam quique nobiliores, in Galliis namque Odo & Heribertus, quorum prior Turonorum Carnotique, sequens vero Meldorum atque Trecorum Comes extitit. Tunc temporis etiam Dux Rotomagorum Ricardus II. obiit, qui monasterium ædificaverat nimium locuples in loco qui dicitur Fiscampus, in quo etiam sepultus quiescit. Willermus quoque Pictavorum Dux sub eodem tempore vitam finivit. Hic sub vitæ finem suscepto habitu monastico decessit in monasterio S. Maxentii, successore filio cognomine; Ademarus: *Dux Willelmus in Monastico habitu sæculum derelinquens humatus est apud monasterium S. Maxentii, & principatum post eum strenuissime administravit Willelmus filius ejus.* Vir piissimus fuit, Majolum Cluniacensem abbatem valde coluit; Odilo in ejus vita: *Ab Imperatoribus & Imperatricibus, Regibus & mundi Principibus senior appellabatur & dominus.* Et paulo post: *quid dicam de nobilissimo Henrico Burgundionum Duce, quid de Lamberto inlustrissimo viro, & nobilissimo Comite, quid de Willelmo, quid de Richardo Aquitanorum & Normannorum fortissimis Ducibus?*

RERUM AQUITANICARUM.

LIBER NONUS.

CAPUT I.

Willelmus IV. Dux Aquitaniæ, & Adelmodis ejus uxor. Willelmo bellum infertur ab Aldeberto Comite Petrogoricenſi. Turonum oppidum captum ab Aldeberto Comite, ejuſdem traſonicum reſponſum ad Robertum Regem, & alia geſta Willelmi Ducis.

In commentar. Duc. Aquitan. Lib. 4. hiſt. Burg. c. 59.

Villelmi Caput-ſtuppei morte, Willelmus ejus filius id nominis quartus rerum potitus in Aquitania uxorem duxit Adelmodem filiam Willelmi Comitis Arelatenſis, ex qua ſuſceptus eſt Willelmus V. poſt eum Aquitaniæ Dux futurus, ut ſcripſere Joann. Belius, & Andreas Quercetanus.

Willelmi Ducis ob ætatem adhuc teneram, Aldebertus Comes Petrocoriorum & Marchiæ audacior factus, Pictavis oppidum bello tentavit, oppidani inconſulto calore eruptione facta male accepti, haud tamen legitur urbs capta; Ademarus: *Quibus temporibus Aldebertus Comes Petragoricenſis filius Boſonis Vetuli, ex ſorore Bernardi ſupradicti nomine Emma, ad urbem Pictavis bellum intulit, & victor extitit, pro eo maxime, quia inconſulto, antequam deberent cives, ei bellum intulerunt.* Belli ſocios habuit Aldebertus Fulconem Comitem Andegavenſem, & Hugonem Gargilenſem, cui partæ victoriæ laudem tribuit Aimoinus Floriacenſis: *Hildebertus ſupra nominati Boſonis filius, ex materni avi ſucceſſione Comitatum Petragoricæ urbis adeptus adverſus Guillelmum Comitem Pictavorum arma movit, & commoto exercitu, ad ſecundum Pictavæ civitatis milliarium caſtra poſuit; inter reliquos vero auxiliares, quos ad evocaverat bellum, erat Hugo, de quo præmiſimus, dominus caſtri quod Gargaliſſa dicitur. Interim Hildebertum tam ipſum Hugonem, quamque cætera expectantem auxilia, præci-*

Lib. 3. de miracul. S. Bened. c. 7.

Source : BIU Cujas

præcipue Fulconem Andegavensem Comitem, congregati Pictavienses repentina irruptione opprimere conati sunt, quatinus qui Dux belli erat, antequam cunctæ ejus congregarentur copiæ oppresso, residuos ab ipsius deterrerent adjutorio, nec ille segnior in obviando fuit, sed cum paucis quos secum habebat, excipiens advenientes, bis cum eis campali certamine conflixit, cumque in eo esset, ut ab hostium multitudine superaretur veteranis etiam suis fugere non erubescentibus, ex improviso jam dictus supervenit Hugo, qui dejectos rebus adversis sociorum intuens animos, ac demum Pictavos jam jamque victores & sui nimium securos, cum Hildeberto aggressus vicit, fugavit.

Rerum successu elatus Aldebertus Comes Turonis urbem obsidione vallavit, & obsidione captam Fulconi Comiti Andegavensi tradidit, sed haud diu post Odo Campanensis, tenaci civium fide & obsequio urbem recepit, ut subjungit Ademarus: *Urbem quoque Turonis obsidione affectam in deditionem accepit, & Fulchoni Comiti Andegavensi donavit, sed ille ingenio doloso civium amisit post paululum, & iterum Odo Campanensis eam recuperavit.* Dum urbem obsessam Aldebertus teneret, regiam majestatem privati hominis facinore infringi exemplo periculosum sentiens Robertus Rex, per missum gravioribus verbis eum compescuit, a quonam Comes factus esset, scisitatus: cui ille, nondum adultæ potestatis conscius ab iisdem, inquit, qui vos Reges fecerunt; Fragment. Pithœanum hist. Aquitanic. *Qui cum eam obsideret, nequaquam Rex Hugo vel Robertus filius ejus ausi sunt eum provocare ad bellum, sed hoc ei mandaverunt quis te inquiunt Comitem constituit. Et Aldebertus remandavit eis, qui vos Reges constituerunt.*

Nec his motus Aldebertus Gentiacum castrum armis occupavit, & cum tueri id non posset, solo æquavit: & a Guillelmo Duce reædificatam rursus obsedit. Dum vero jam victor & ovans securus circa castrum obequitaret, telo percussus occubuit, & in æde Carroffensi sepultus, Bosone fratre successore; Ademarus: *Aldebertus, Gentiaco capto castro & destructo, iterumque a Willelmo reædificatum, dum id ipsum obsedisset, & secundo destrueret, & securus circum equitaret ut jam victor, ictu sagittæ mortuus, & sancto Carroffo conditus est, & surrexit pro eo Boso frater ejus.*

Haud diu post Willelmus Dux, Bellacum castrum munitissimum, quod erat in potestate Bosonis Comitis, obsedit, conjunctis cum Roberto Rege copiis; sed uterque, non sine pudore, post diutinam obsidionem recessit; Ademarus: *Robertum Regem accersivit ad capiendum castrum Bellacum, quod tenebat Boso, omnis Francia bellatrix eo conflixit, sed frustrata post multos dies cum suo Rege recessit.*

Eodem tempore Brocia castrum Widonis Lemovicensis vicecomitis a Willelmo Duce obsessum; sed irruente Widone, magno suorum impetu, obsidio soluta; Ademarus: *Ipso tempore dum obsessum esset Widonis Vicecomitis Brocia castrum a Duce supradicto, cum valida manu Wido obsessores bello appetit, & de eis magnam stragem dedit victor, obsidionemque disrupit.*

Source : BIU Cujas

CAPUT II.

Hildegarius Lemovicenſis Epiſcopus dimiſſo epiſcopatu ſecedit in monaſterium S. Dionyſii, poſt eum Alduinus ordinatur Lemovicenſis Epiſcopus. Ducum poteſtas in electione Epiſcoporum. Willelmus Comes Engoliſmenſis. Lues ſæva in pago Lemovicenſi, ignem ſacrum vocabant, numinis placandi cauſa ſolemnes litaniæ ſeu proceſſiones indictæ. Monaſterium Agentenſe canonicis regularibus reſtituitur. Interdictum eccleſiæ miſſum ab Alduino Epiſcopo Lemovicenſi, perperam recens inventum creditum ab Ademaro. Eſus carnium permiſſus ab Alduino in ſumma annonæ difficultate. Guido vicecomes Lemovicenſis. Grimoaldus Engoliſmenſis Epiſcopus ſibi vindicat monaſterium S. Eparchii, hujus monaſterii advocatus & defenſor Comes Engoliſmenſis.

In Epiſcop. Lemovicenſib.

Anno dcccccxciv. Hildegarius Lemovicenſis Epiſcopus ultro dimiſſo epiſcopatu, amotis precioſioribus donariis Baſilicæ ſancti Martialis, ſeceſſit in monaſterium ſancti Dionyſii, ubi privatus vitam finivit, & in ſepulturæ præmium Dionyſio ſacra vaſa & donaria e ſancti Martialis æde ablata legavit, jure an injuria lector judicabit; Ademarus: *Et Epiſcopus Aldegerius Lemovice, cum precioſioribus indumentis ſacerdotalibus ex aula ſancti Martialis abiit in Franciam, & ibi vita privatus, ſepultus eſt apud ſanctum Dionyſium, & pro ſepultura ſua contulit pretioſa, quæ apportaverat a ſancto Martiale ornamenta.* Idem Bernardus Guidonis M. S. Hic fuit frater Widonis vicecomitis Lemovicenſis: idemque condidit monaſterium S. Petri Uzerchiæ, ex tabulis fundationis quas edidit Jo: Belius. Hildegario ſucceſſit Alduinus ejuſdem frater beneficio Willelmi Ducis: ea enim ætate Epiſcopatus & abbatias ſui muneris fecerant Duces & Comites provinciales, per omnia fere jure regio utentes. Hic Engoliſmæ conſecratus ab Hugone Engoliſmenſi Epiſcopo; Ademarus: *Succeſſit Pontifex Alduinus frater ejus per manum Willelmi Ducis, conſecratuſque eſt Engoliſmæ ab Epiſcopo Hugone.* Diligentior Bernard. Guidonis ſcripſit hunc conſecratum a Gunbaldo Burdegalenſi Archiepiſcopo, Frotherio Petragoricenſi, Abbone Santonenſi, & Hugone Engoliſmenſi Epiſcopis, & ab iſto ſolemniter miſſum in poſſeſſionem, & collocatum in cathedra ſancti Martialis.

Arnaldo Comiti Engoliſmenſi vita functo ſucceſſit ejus filius Willelmus nomine; Ademarus: *Arnaldus ſupradictus ſucceſſorem ſibi Comitem reliquit Engoliſmæ, Willelmum filium ſuum.* Idem chronic. Engoliſm.

Eodem anno ſæva in Lemovicenſi pago lues exarſit, qua univerſa fere plebs exhauſta eſt, ignem ſacrum vocabant, quod non ſecus ac interior flamma, morbo laborantium artus depaſceretur: irati numinis placandi cauſa Alduinus Epiſcopus, & Goffridus abbas ſancti Martialis inito conſilio cum Willelmo, ſolemne tridui jejunium indixere. Hac de cauſa omnes Aquitaniæ Epiſcopi Lemovicum convenere. Huc ſanctorum reliquiæ, cum ſolemnibus litaniis & proceſſionibus, undequaque advectæ: corpus ipſum ſancti Martialis e ſepulcro elevatum, & palam propoſitum, quibus Deo exorato, lues mala deſæviit: in gratiam accepti beneficii de pace juſtitiaque tuenda ſolemne a Willelmo Duce ceteriſque optimatibus Aquitanicis pactum conventum eſt, quod poſterior ætas vocavit Treugam domini; Ademarus: *His diebus peſtilentiæ ignis ſuper Lemovicinos exarſit, corpora enim virorum, & mulierum ſupra numerum inviſibili igne depaſcebatur, & ubique planctus terram replebat, Goffridus ergo abbas ſancti Martialis, qui ſucceſſerat Wigoni, & Alduinus Epiſcopus habito conſilio cum Duce Willelmo, triduanum jejunium Lemovicino indicunt. Tunc omnes Aquitaniæ Epiſcopi in unum*

Source : BIU Cujas

unum Lemovice congregati sunt : corpora quoque & reliquiæ sanctorum undecumque solemniter advectæ sunt , ibi & corpus sancti Martialis patroni Galliæ de sepulcro sublatum est : unde letitia immensa omnes repleti sunt , & omnis infirmitas ubique cessavit , pactumque pacis & justitiæ a Duce & Principibus vicissim fœderatum est . Idem Bernard. Guidonis : *Tempore istius Episcopi Audoyni sub anno Domini nongentesimo nonagesimo quarto indictione VII. corpus sancti Martialis fuit cum processione solemni apud montem Gaudii deputatum , propter gravissimam plagam ignis in populo extinguendam , sicut in historia de hoc conscripta plenius enarratur .* In gest. Episc. Lemovicens.

Hic Alduinus Episcopus monasterium Agentense sancti Stephani , quod ab Hildegario monachis addictum erat , canonicis restituit ; Ademarus : *Alduinus autem Episcopus monasterium sancti Stephani Agentense , quod Hildegarius ornate disposuerat , in magna caterva monachorum per triennium antequam moreretur destruxit , & canonicos ibi restituit .*

Idem Alduinus , ob nequitiam plebis , ecclesiis & monasteriis sacris interdixit , quod genus pœnæ novam observantiam credidit Ademarus : *Sæpe idem Alduinus pro nequicia populi novam observantiam constituit , scilicet ecclesias & monasteria cessare a divino cultu & sancto sacrificio , & populum quasi paganum a divinis laudibus cessare , & hanc observantiam excommunione censebat .* Ademarum hoc loco deceptum , & hoc genus pœnæ , quod interdictum vocitant , multis ante sæculis notum : haud tamen admissum , nisi ob casus graviores , puta cædem Episcopi , rerum ecclesiæ prædam , & publicam pacem effractam constat ; Gregorius Turonensis de cæde Prætextati Rothomagensis Episcopi : *Post hæc Londovaldus Episcopus epistolas per omnes sacerdotes direxit , & accepto consilio ecclesias Rothomagenses clausit , ut in his populus solemnia divina non spectaret , donec indagatione communi reperiretur .* Lib. 8. c. 15. Et idem alio loco : *Denique condemnatus spoliatusque sacerdos , ad urbem rediit , atque prostratus in orationem coram sepulcro sancti , dicto psalmi capitulo , ait , non hic accendetur lumen , neque psalmorum modulatio canetur , gloriosissime sancte , nisi prius ulciscaris servos de inimicis suis , resque tibi violenter ablatas ecclesiæ sanctæ restituas .* De glor. confess. c. 71. Et annal. Pithœani : *Landbertus Witonis filius , & Albertus Bonifacii filius Romam cum manu valida ingressi sunt , & Joanne* (hic est VIII. hujusce nominis) *Romano Pontifice sub custodia retento , optimates Romanorum fidelitatem Karlmanno sacramento firmare coegerunt , quibus inde discedentibus , idem Pontifex domum sancti Petri ingressus , omnes thesauros quos ibi reperit ad Lateranis transtulit , & altare sancti Petri cilicio cooperuit , & cuncta ostia ejusdem ecclesiæ clausit , nullumque ibi officium ad Dei cultum pertinens per plures dies celebratum est , & quod dictu nefas est , omnibus undique illuc causa orationis venientibus negabatur introitus , erantque ibi omnia confusa .* Hujus interdicti meminit & ipse Joannes in epist. ad Joannem Arch. Ravenn. *Nam ipsis diebus nec vestis fuit super altare sancti Petri , nec aliquod ibi nocturnum , vel diurnum officium ex more celebratum .* Epist. 84. Non recens inventum arguunt & vetustiores canones , qui modum imponunt interdicto , & id vetant infligi a quocumque Episcopo ob proprium dolorem vel amaritudinem , idest ob privatam injuriam ; conc. Toletan. XIII. can. 7. *Quicumque sacerdotum , vel ministrorum deinceps causa cujuslibet doloris , vel amaritudinis permotus , aut altare divinum , vel vestibus sacratis exuere præsumpserit , aut qualibet alia lugubri veste accingi , seu etiam si consueta luminariorum sacrorum obsequia de templo Dei subtraxerit , vel extingui præceperit , & loci sui dignitate se noverit & honore privari .*

Idem Episcopus laborante per quadragesimam plebe dira annonæ egestate , ne fame periret , esum carnium indulsit , tum ne hæreret scrupulus , pœnitentia rem piari suasit ; Ademarus : *Idem Antistes , dum populus in quadragesima ..... sua diœcesi fame periclitaretur , ne mortem pro fame incurreret , indixit esum carnium , & ab omnibus illius Episcopi esca sumptæ sunt carnes , quibus pœnitentiam Antistes ipse postmodum suasit .*

Source : BIU Cujas

Per hoc tempus Guido vicecomes Lemovicensis, dum Boso Comes e provincia abesset, religionis causa Romam profectus, accepta occasione castrum substruxit adversum Brantosmense monasterium. Boso reversus nefas ulturus Widonem bello petiit, & commisso prœlio Wido vulneratus, victusque fuga sibi consuluit: non incruenta reportata victoria Boso, ut materiam belli excinderet, castrum solo æquavit; Ademarus: *Frater vero ejus Wido vicecomes Lemovicensis, dum Comes Boso Romam abiret, nata occasione castrum extruxit a novo contra Brantosmense monasterium, nec mora reverso Bosone, commissoque prœlio Boso victor castrum destruxit, multusque sanguis in eo bello effusus est, & Wido vulneratus fuga lapsus est.*

Grimoaldus Engolismensis Episcopus sancti Eparchii monasterium a Willelmo Comite Engolismensi non sine pretio & munere obtinuit. A fundationis exordio Engolismenses Comites hujusce monasterii advocatos & defensores se gerunt: & advocatiæ nomine in beneficium possident villam Ranconam, advocatis enim ecclesiarum officii causa dabantur certa feuda, vel census ecclesiæ. Grimoaldus magis sapiens quæ sunt carnis, quam quæ spiritus, Aymerico fratri suo concessit Tomolatense monasterium, quod fuit ditionis monasterii sancti Eparchii in pago Petragoricensi, ubi conditi sunt Aureolus Petragoricensis & Principia sancti Eparchii piissimi parentes; Ademarus: *Episcopus Grimoardus datis muneribus a Willelmo Comite sancti Eparchii monasterium expetiit, & sibi vindicavit, & per multos annos sine abbate manere fecit, omnes enim Comites Engolismæ a temporibus Childeberti Regis Francorum, quo ipse locus fundatus est, advocati ejus & defensores extitisse noscuntur & provisores, habentes pro officio defensoris in beneficio villam Ranconam. Tunc memoratus Episcopus Aimerico germano suo Duci Moxedanensi donavit in possessionem monasterium Tomolatense, quod hactenus semper fuerat in dominio cœnobii Engolismensis, situmque est in territorio Petragoricensi, habens ecclesiam in honore genitricis Dei, ubi velut in proprio jure paterno sepulti sunt Felix Aureolus Petragoricensis Comes, pater sancti Eparchii, & Principia mater ejusdem confessoris &c.*

CAPUT III.

Constantia uxor Roberti e partibus Aquitaniæ. Hac occasione Aquitani in aula eorum ingenium & mores contagio noxii. Dira fames in Gallia & Aquitania, Odilonis abbatis Cluniacensis ope & subsidio sublevatur. Varia concilia de pace reformanda in Gallia. Ademarus filius Widonis vicecomitis Lemovicensis Brociam castrum occupat. Idem postea receptum ab Hugone Gargilensi.

Anno circiter DCCCCXCVIII. Robertus Rex dimissa Bertha conjuge, cum qua non justæ nuptiæ videbantur, superduxit Constantiam filiam Willelmi Comitis Arelatensis. Hanc Willelmi Comitis Tolosani filiam tradit chronic. Floriacens. Idem scilicet fuit Comes Tolosanus & Arelatensis. Eam ex partibus Aquitaniæ deductam, & hujus gratia circa annum M. quamplures ex Aquitania & Arvernia, cujus regionis Ermengardis Constantiæ soror erat tunc Comitissa, in aulam confluxisse, a quibus peregrinos mores invectos, simul & varia comæ & vestium schemata scribit Glaber: *Olim igitur circa millesimum incarnati verbi annum, cum Rex Robertus accepisset sibi Reginam Constantiam a partibus Aquitaniæ in conjugium, cœperunt confluere gratia ejusdem Reginæ in Franciam atque Burgundiam ab Arvernia & Aquitania homines omni levitate vanissimi, moribus & veste distorti, armis & equorum phaleris incompositi, a medio capitis nudati, histrionum more barbis rasi, caligis & ocreis turpissimi, fidei & pacis*

Lib. 3. c. 9.

pacis fœdere omnino vacui, quorum itaque nefanda exemplaria, heu proh dolor! tota gens Francorum nuper omnium honestissima ac Burgundionum sitibunda rapuit, donec omnis foret nequitiæ & turpidinis illorum conformis &c. Alio & loco idem Glaber Constantiam eandem nuncupat filiam Willelmi prioris Aquitaniæ Ducis, quem non alium a Guillelmo Tolosano & Arelatensi intelligere fas est, quod ea tempestate quicquid terrarum esset cis Ligerim, etiam Arelatensis Provincia & Occitania, Aquitaniæ nomine contineretur, ob Aquitanorum Cistigeritanos inter dignitatis & potentiæ prærogativam. Lib. 3. c. 2.

Anno DCCCCXCIX. dira per Galliam & Aquitaniam, adeoque per universum orbem terrarum, fames invaluit, teste Glabro hujus ævi scriptore: calamitatis levandæ causa Odilo abbas Cluniacensis Aquitanus, ipse sacra vasa & vestes erogavit in alimoniam pauperum; testem habemus Petrum Damianum in vita Odilonis: *Præsertim quodam tempore dum fames valida fines Aquitaniæ vehementer affligeret, ac plurimas Galliarum provincias pestilenter arctaret, exhaustis jam in pauperum usus arariis, & horreis quorumcumque proventuum mediocriter profligatis, mox etiam plurima sacrarii vasa confregit, insignia ecclesiæ ornamenta distraxit, coronæ quoque, quam sibi Imperator Henricus ob sui memoriam destinaverat, non pepercit: ut igitur tam acerbæ famis in quibus valuit temperaret inopiam, quicquid hinc inde corradere potuit facultatum, in sustentationes & alimenta contradidit egenorum.* Hujus anni luctum, ut se habent rerum vices, recreavit quæ secuta est anni millesimi ubertas, cujus in gratiam varia in Aquitania & aliis partibus Galliarum concilia habita sunt de pace reformanda, in quibus sacra lipsana sanctorum, cultus & obsequii causa palam proposita sunt; hac de re Glaber: *Tunc ergo primitus cœpere in Aquitaniæ partibus ab Episcopis & abbatibus cæterisque viris sacræ religionis devotis ex universa plebe coadunari conciliorum conventus, ad quos etiam multa delata sunt corpora sanctorum, atque innumerabiles sanctorum apophoretæ reliquiarum, dehinc per Arelatensem provinciam, atque Lugdunensem, sicque per universam Burgundiam, usque in ultimas Franciæ partes, per universos episcopatus indictum est, qualiter certis in locis a Præsulibus magnatisque totius patriæ de reformanda pace & sacræ fidei institutione celebrarentur concilia.* Lib. 4. c. 5. Can. 3. Lib. 4. c. 5.

Eodem anno Ademarus unus e liberis Wicecomitis Lemovicensis de rebus quærendis cogitans, dum paternam ditionem fratrum consortio exhaustam iri sciret, Brociam, id nomen castro vicecomitatus nomine insigni in Pictonum finibus, quod ex æquo patris & Hugonis Gargilensis dominii erat, vi occupavit. Nec mora Willelmus Dux & Boso Comes Petrogoricensis in opem Hugonis acciti, conjunctis copiis, cum castrum diutina obsidione oppugnassent, inani conatu non sine pudore discessere. Hoc successu Ademarus majus ad facinus pronior, castro finitimo Salensi nomine, quod erat monachorum sancti Benedicti, non pepercit, sed dispari eventu, illico enim ab Hugone aliisque optimatibus viris intra castri munitionem circumseptus, pacta deditione imminens vitæ periculum redemit, nec impune fuit Guidoni patri & Geraldo fratri sceleris conscii, Guidonem enim per hæc tempora Romam profectum, ut omnem de se suspicionem eximeret, fœda vitiligo adeo occupavit, ut ægre lectica domum redierit. Geraldum dum apud Pictavum belli eventum præstolaretur, ferocissimus equus gravi morsu fere debilitavit; Aimoinus Floriacensis: *Roberto Regis filio Hugonis onus gubernandi suscipiente regni, Ademarus quidam inventa pariterque corporis elatus forma, cujus genitor Wido in urbe Lemovicina vicecomitis fungebatur honore, nefarium molitus est scelus, namque Lemovicinis nequaquam contentus facultatibus ex paterna sibi hæreditate jure suppetentibus, dum cerneret numerosam cohæredum fratrum suorum succrescere stirpem, in subripiendas res alienas animum intendit, dolique artifex, castrum, quod a rusticanis Bruccia dicitur, ingressus, dominum se agebat, erat in ea provincia vir quidam haud contemnen-* Lib. 3. de miracul. S. Benedict. c. 5.

Source : BIU Cujas

dæ potentiæ Hugo nomine, cui media pars ipsius castri hæreditaria obvenerat successione. Hanc ille uti & eam quæ genitorem competebat suum, ausu temerario pervadit, toto itaque potitus castro, copias duorum Comitum, qui eum inde pellere nitebantur, Willelmi videlicet Pictavienſis & Boſonis Petrogorici, per quindecim dierum eludens ſpatium, obſidionem eos ſolvere coegit, qua liberatus neceſſitate, audendo majora municipium patris Benedicti, quatuor & ſemis millibus a memorato diſtans caſtello, abſentiam præpoſiti Otherii aucupatus, latrocinantum more ingreditur. Municipio illi antiquitas Salis nomen indiderat, eoque monachi habitationem aſſiduam a Caput-cervio commutaverant, eo quod is locus magna ex parte natura foret munitus: hunc præfatus Ademarus invadere niſus eſt. Interim præpoſitus loci jam dictus Otherius ad ſuperius nominatum Hugonem recta profiſcitur via, primus ferratas aquilonali parte intulit acies Gaufredus, propter vires non propter pigritiam, Aſinus agnomine, poſt eum reliqui auxiliares, Giraldus ſcilicet Cluenſis caſtri dominus, & Hugo Gargelenſis, reliquique, quorum nomina dicere ſuperſedi, ſeditioſis eccleſiam petentibus, noſtri a tergo ſequuntur attentius, cæſis in introitu portæ aliquantis, eos qui Baſilicam petebant inſectabantur, in qua non tutam ſibi latebram fore auſpicatus Ademarus turrim ligneam, de qua ſigna dependebant, cum ſex factionis ſuæ ſociis formidoloſus conſcendit, ibi quoque ſe latere poſſe diffidens, tecta more architecti perambulabat, donec ab Hugone, qui ſtudioſius reliquis eum inveſtigabat, viſus, pacta vitæ ac membrorum ſecuritate captus eſt, cum quo quinque commanipulares ex eminentioribus tenti ſunt, Hugo videlicet, ac Archembaldus de Buciaco, Rainarius, ac Americus frater ejus filii Hildegarii haud ignobilis viri Argentomagenſis, atque Giraldus Torinenſis. Hoc itaque modo caſtrum juxta ſextam diei, quo primum ibi advenerant horam, receptum noſtriſque redditum eſt, anno incarnationis dominicæ milleſimo. Nec Guido genitor Ademari, ſive etiam Giraldus frater ejus patrinus jam dicti adoleſcentis, immunes miſeriarum fuere, verum ſicuti participes ejus maligni fuere conſilii, ſic quoque, Dei juſtiſſima diſponente providentia, periculorum fuere conſortes, ſiquidem Guidonem non tantum orationis, quantum diſſimulationis neſcire ſe quæ a filio gererentur gratia, Romam profectum, morbus adeo vitiliginis debilitavit, ut non aliter quam in lectica ad ſua regredi valeret. Giraldum vero obtentu ejuſdem ſimulationis, apud Pictavum degentem, & rei eventum præſtolantem, ferox equus mordicus per coxam arreptum, per aliquot dies lecto cubare coegit.

* lege, pacto

Hoc* pago Hugo captum Ademarum ad Brociæ caſtrum vinctum deduxit, & Giraldo qui caſtrum tenebat, eo ni cederet Ademaro caput abſciſum iri interminatus, his minis perterritus Giraldus ſe & caſtrum tradidit: ſic Hugo caſtro potitus, turrim quæ erat juris Ademari ſtatim ſolo æquavit, ne* recidui belli materia exiſteret; idem Aimoinus Floriacenſis: *Captus, ut ſupradictum eſt, Adhemarus ab Hugone ad caſtrum Brucciæ deductus eſt, id Giraldus quidam partibus favens Adhemarianis tenebat, excluſis factoribus Hugonis, qui partem ejuſdem caſtri ab Adhemaro ſibi præreptam, non mediocriter indignabatur, deinde eundem juvenem quem captum habebat, e regione murorum, unde a ſuis intueri poſſet, deduci præcipiens, interminatus eſt, ſe ejus caput abſciſſurum, ni maturato ſibi munitionibus cederent, quæ res Giraldum & eos qui intus erant graviter perterruit, maxime videntes Dominum ſuum, cum tot exercitatæ militiæ egregiis bellatoribus, ſubita rerum converſione dejectum, unde non ſolum oppidum, ſed etiam ſe ſuaque omnia territi dedidere. Hugo potitus caſtro, turrim, quæ juris Adhemari fuiſſe videbatur, conſeſtim diruit.*

* lege, recidivi

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT IV.

Grimoardus Lemovicenſis Epiſcopus a Widone vicecomite captus & in cuſtodiam truſus, judicium Pontificis de Widone. Abbo abbas Floriacenſis monaſterium Regulæ ſuper Garumnam reformationis cauſa iterum luſtrat. Bernardus & Sancio filii Willelmi Duces Vaſconiæ. Abbonis martyrium apud monaſterium Regulæ, de ejus nece pœnas ſumpſit Bernardus Dux Vaſconiæ. Idem Abbo ſepultus cum veſte cruenta, ut de cæſis moris erat.

SUB annum MII. Grimoardus Lemovicenſis Epiſcopus a Widone Lemovicenſi vicecomite captus, & in cuſtodiam detruſus, quod de tradenda ei Brantoſmenſi abbatia interpellatus, non aſſenſiſſet. Tandem ſolutus, quibus Widoni placuit conditionibus, Romam profectus, de injuria apud Sylveſtrum II. Pontificem conqueſtus eſt. Widone in jus vocato, ipſo ſanctiſſimo die paſchæ in reum præſentem & defenſum ſententia dicta, ut indomitorum equorum calcibus diſtraheretur, ac demum feris lacerandus exponeretur, damnatus ipſi Epiſcopo traditus cuſtodiæ cauſa, poſt diem tertium flagitii pœnam daturus: medio tempore Epiſcopus & vicecomes invicem ſe conciliarunt, uterque clam Roma ſeceſſit, & hoc pacto Wido imminenti pœnæ caput ſubripuit; Ademarus: *Proceſſu temporis Wido vicecomes, capto Grimoardo Epiſcopo, pro monaſterio Brantoſmenſe, quod ab eo in munere expoſcebat, tenuit eum in carcere in turre Lemovice, & dimiſſus juxta conditionem Widonis, Romam adiit Gerbertum Papam interpellavit, ibi Wido evocatus eſt ad judicium coram Papa, & cum ipſo ſacratiſſimo die paſchæ cauſa ventilata eſſet, & a ſenatu prolata ſententia judicatum eſſet, ut omnis qui Epiſcopum capit, ad colla indomitorum equorum ligatus pedibus diſrumperetur, & demum a feris dilaceretur, traditus mox eſt Epiſcopo Grimoardo ad cuſtodiendum, poſt diem tertium tradendus ad pœnam, ſed biduo inter ſe concordantes, amici facti ſunt, & ante diem conditum clam Roma egreſſi, reverſi ſunt ad propria.*

Hoc anno Abbo abbas Floriacenſis monaſterium, olim Squirs nomine, poſterioribus Regulæ ad Garumnam ſitum, in finibus Vaſconiæ, Floriacenſi monaſterio jam olim ſubjectum, religionis tuendæ cauſa luſtravit, aditis Bernardo & Sanctione filiis Guillelmi Ducibus Vaſconiæ, quo eorum gratiam ſibi & ſuis conciliaret; Aimoinus Floriacenſis: *Igitur cum hic Deo amabilis, hominibuſque venerabilis Abbo, per ſexdecim annos continuos in a Deo ſibi commiſſo paſtorali deſudaſſet officio, Waſconiam profiſciſcitur. Eſt in illis partibus monaſterium quoddam Squirs, ut fertur antiquitus nominatum, a modernis contrario nunc vocabulo Regula vocitatum, nulla quippe religionis norma, nulla aut rara bonæ converſationis ſaltem veſtigia uſque adhæc in eodem loco apparuere tempora, id Guillelmus Sanctionis filius Burdegalenſium Comes, ac totius Guaſconiæ Dux, audita fama religioſæ vitæ domini Richardi Floriacenſium abbatis, ipſi ſucceſſoribuſque ejus ad regendum dudum commiſerat, in quo loco tam ab ipſo venerabili Richardo, quamque a duobus ejus ſucceſſoribus Amalberto ac Oylboldo diu multumque elaboratum eſt, quo vere is locus per habitatorum converſationem vocabulo uteretur ſuo, nec quicquam utilitatis actum. Poſt quos dum hic vir beatus Abbo regiminis adeptus eſſet gradum, quibuſdam ſibi perſuadentibus, quatinus eo proficiſceretur, reſpondebat cum joco, ſe illuc iturum quando eum ſatietas cepiſſet vitæ, & quamquam id ipſe ludens diceret, tamen ita ſe poſt rei habuit exitus. Ferebatur denique nulli prædeceſſorum ejus, poſt iter Guaſconiæ, diu vivere licuiſſe. Tandem ipſe ad jam dictam pergit patriam, ejus regionis adit Co-*

De vit. S. Abbon. c. 16.

Source : BIU Cujas

mites memorati filios Guillelmi, Bernardum & Sanctionem, eundem locum non pro suo, sed ipsorum disponit libitu, & tunc quidem prospere ad sua rediit, quibusdam suorum quasi ob tutelam loci relictis &c.

Anno MIII. iterum Abbo Floriacensis Abbas a suis evocatus, Regulæ monasterium repetiit, quo labentem suo abscessu disciplinam inibi restitueret: verum hic a monachis, tum genio soli, cum vitio sæculi disciplinæ impatientibus, conspiratione inita trucidatus, miraculorum fama, martyrum in numerum coo-
Ad an. 1003. ptatus; Sigebertus: *Abbo Floriacensis abbas in Wasconia martyrisatur.* Diligen-
Lib. 3. c. 3. tius rem narrat Glaber: *His ita gestis contigit, ut venerabilis Abbo pater monasterii sancti Benedicti Floriacensis cognominati, gratia propagandæ religionis monasticæ, in provinciam transiret meridianorum Wasconum, cumque illuc deveniens in quodam moraretur cœnobio, ibique more solito, ea quæ Dei sunt sedulo exerceret, nimio a cunctis venerabatur affectu. Accidit igitur die quadam, ut in atrio ejusdem cœnobii exardescentibus quorumdam litigiosorum irarum stimulis, nimium acer oriretur tumultus. Dumque vir reverendissimus prædictus scilicet Abbo comperiens ad eumdem tumultum sedandum pugilares gerens in manibus tabellas cum stylo processisset, unus e vulgo afflatus spiritu diabolico, irruens in eum ejusque latus lancea perforans, Christi martyrem fecit.* Abbonis iter & martyrium fuse describit Aimoinus Floriacensis, idem comes itineris & testis martyrii, & in itinere Guillelmum Ducem Aquitaniæ Pictavis ab eo conventum nar-
De vit. Ab- rat: *Tandem talibus impulsus allegationibus, impendente jam ultimo vocationis*
bonis c. 17. *suæ die, secundo iter arripit, hos & monachos itineris comites assumens supra-*
18. 19. & 20. *nominatum Remigium, meque qui hæc scribo Aimoinum, cum Guillelmo suæ venerantiæ juxta abbatum morem tum bajulo. Jamque in via constitutus legatis qui pro se venerant, imperat se antecedere, Comites advocatumque certos de suo adventu reddere, ne moram colloquii faciant dum ipse ad eos venerit procurare. Ipse in nullo negligens utilitatis cœnobii, quod regebat Pictavos pergit Guillelmum illius urbis adiit Comitem, pro juvamine possessionis monasterii sui, quæ Salx dicitur, calumniis advocatorum valde oppressæ, eum rogaturus, a quo die dicta, in qua sibi post suam regressionem ab eodem Comite justa deferretur audientia, pro re alia, aliquantas per inibi moras nectit.* Et paulo post: *ipse iter quod cœperat maturare contendit. Nos ergo quinta postquam ibi adveneramus die, celebrata omnium sanctorum solemnitate, quintaque feria inde progressi per Carrosense monasterium, ad Nantoliacum devenimus cœnobiolum, in honore sanctissimi patris Benedicti fundatum, unde digredientes sabbatorum die Engolismam advenimus, a qua urbe die dominica egressi, dum incerti pro advenientis noctis hospitio, ac idcirco mœsti incederemus, ostendit Dominus nobis, nequaquam se oblitum illum sanctum habere virum, in cujus obsequio iter illud conficiebamus. Nam cum ad castrum, cui alba terræ nomen est, tendere deliberassemus, repente Dominus ipsius castri, nobilis vir nomine Giraldus, post tergum nostrum celerrime adveniens apparuit.* Et post nonnulla: *Porro nos eadem die qua de alba terra promovimus transmeato Ella flumine, una cum beato Abbone in villa, quæ ad Francos dicitur, hospitati sumus. Suscepit nos inibi genitrix mea, memorati militis Geraldi consanguinea, vocabulo Annentrudis cum quanta potuit humanitatis exhibitione. Inde ad Dordonæ fluenta ventum, quo enavigato amne Guasconiæ fines ingrediuntur. Transmeantibus Dornoniam, antequam ad præfatum veniatur Regulæ cœnobium Aroth, seu Codrot torrens occurrit, quem dum transire esset necesse, vir Dei lintrem, quæ perexigua illo habetur in fluviolo, dum ascendit ea introrsus a lutuoso littore relabente, cingulo tenus pene in aquam decidit. Mirum dictu vestigiis paululum madefactis, in reliquis vestimentis vix tenuis apparuit humor. Transmeato sane hoc pessimi occursus torrente, postero die ad monasterium Regulæ ventum.* Et post pauca: *Monasterium Regulæ in honore Principis Apostolorum Deo dicatum, in monte est positum, qui videlicet mons a tribus lateribus Orientali,*

Source : BIU Cujas

Orientali, Aquilonali & Occidentali, aliis cingitur montibus, a meridie Garonna vallatur flumine, periculoſaque vallis voragine, ab Oriente inter ipſum & alterum montem vallis exiſtit peranguſta, per quam fons meat, quam incolæ Moſellam nuncupant. Simili modo ab Occidente, alterius fontis rapido alluitur curſu, cui Moſa nomen eſt. Hæc nomina a Francis illis impoſita æſtimantur, qui a Magno Carolo ad tuitionem provinciæ ibi relicti ſunt. Et inferius: *Secunda igitur feria, qua ſancti confeſſoris Bricii agebatur feſtivitas, monachum, qui hos eſſe machinatus dicebatur dolos, ſanctus pater noſter Abbo increpare cœpit, quod ſine ejus licentia de monaſterio egreſſus, foras manducare præſumpſiſſet. Hic Anezan nomine dicebatur proprio, gente barbarus ac vocabulo, qui dum ſancti viri increpationem ſe patienter ferre ſimulat, ſed circumſtantibus contumaciæ verba reſpondet, ſubito auditur clamor mulierum juxta morem gentis illius, ubi ſeditio oritur, aut mors hominis intervenit conclamantium. Tum ille perfidus ſolo nomine monachus ad eos qui ſe circumſtabant infit, nunc inquiens dicetur meo monitu hoc eſſe ortum ſcandalum. Interea vir domini Abbo intra clauſtrum monaſterii reſidens, & quaſdam computi ratiunculas dictitans, tumultantium clamore exaudito, foras ab inferiori montis parte progreditur, ad reprimendos ſuos, qui ſuperiora occupaverant loca feſtinans, ab uno adverſæ partis ſatellite lancea tam valide vulneratur in lævo lacerto, ut interiora coſtarum adactum penetraret ferrum. Ipſe jam exanguis factus, inter manus diſcipulorum, famulorumque ſe ſuſtentantium, idibus novembris ſpiritum reddidit.* Nec omittendum, quod idem auctor addit Abbonem ſepultum cum ipſa veſte cruenta, cum qua cæſus erat, uti moris erat: *Matutino ſane tempore feriæ quartæ, cum ipſis quibus indutus erat veſtimentis, uti mos eſt ſepeliri interemptos, inlotus etiam lapideo tumulatus ſarcophago, in interioribus cryptæ ante altare ſanctiſſimi patris Benedicti.* Idem refertur in membrana veteri monaſterii Regulæ, quam edidit Pithœus. Abbonis in Vaſconiam iter per Engoliſmam, ſignat & Ademarus, eique Baſilicam S. Eparchii ibi inmetato fuiſſe, & ultore Bernardo Duce Vaſconum, interfectores ſanctiſſimi abbatis alios ſuſpendio, alios flammis pœnas dediſſe ſubjungit: *Interea ſummæ philoſophiæ abbas S. Benedicti Floriacenſis ſuper Ligerim loci nomine Abbo, Vaſconiam iter faciens per Engoliſmam tranſiens menſe novembri in monaſterio beati Eparchii hoſpitatus eſt, venienſque ad ſanctum Petrum Regulatenſis eccleſiæ, quæ eſt poſſeſſio ſancti Benedicti Francorum cœnobii, ibi tumultu Waſconum occiſus eſt, ibi ſepultus miraculis clareſcere cœpit, virga ejus paſtoralis remiſſa eſt Franciam. Bernardus Waſconiæ Dux, necem tanti viri de interfectoribus ejus puniens, alios ſuſpendio, alios flammis tradens, & omnem illam poſſeſſionem Regulatenſem, quæ ante in lite invadentium erat, ſine lite dehinc monachis Francis S. Benedicti paravit vindicandam.* Ejuſdem martyrii epocham ad annum MIII. refert & Aimoinus Floriacenſis alio loco: *Igitur Oyboldo abbate in Chriſto quieſcente, Abbo Deo & hominibus vir amabilis a fratribus, Hugone annuente Rege, electus, in gradum ſucceſſit monaſtici regiminis, qui præcedente hunc quo hæc ſcribimus anno, qui fuit ab incarnatione Domini milleſimus quartus, in Vaſconiæ partibus a perfidis illius nationis hominibus, nobis præſentibus, innocenter occiſus, martyrii ſanguine laureatus ad regna eſt æterna a Chriſto vocatus.*

Lib. 3. de miracul. S. Ben.

Source : BIU Cujas

CAPUT V.

Bernardus ex abbate Solemniacenſi tum Bellilocenſi Epiſcopus Cadurcenſis. Gauzlenus filius naturalis Roberti Regis ex abbate Floriacenſi Archiepiſcopus Bituricenſis ob labem natalium vix admiſſus a clero & plebe. Vindiciæ Apoſtolatus S. Martialis. Bernardus Dux Vaſconum, ei ſuccedit Sancius frater. Briſca ſecunda uxor Willelmi Ducis ſoror Sancii, ex qua ſuſceptus Odo. Sepulcrum S. Eparchii Engoliſmenſis miraculis illuſtratur. Willelmus Comes Engoliſmenſis uxorem duxit Gerbergam ſororem Fulconis Comitis Andegavenſis, ex qua ſuſcepti Hilduinus & Goffridus.

PER hæc tempora Cadurcenſem epiſcopatum tenuit Bernardus patre Hugone haud infimo inter proceres Aquitanicos. Is ætate adhuc tenerior, a patre oblatus Floriacenſi cœnobio, litterarum & virtutis tyrocinia feliciter emeruit Abbone magiſtro, qui tum ſumma cum laude hic docebat, inde ad majora raptus, primum Solemniacenſis abbas, mox Bellilocenſis factus, haud multo poſt Cadurcenſem ad epiſcopatum pervenit: verum cum eo nomine Willelmus Comes Toloſanus & Archiepiſcopus Bituricenſis, quorum in poteſtate res erat, nonnihil pecuniæ ab eo exactitarent, fœda hujus ſæculi corruptela, eo fortius eos repulit, quod ei præſto fuit conſilium Abbonis abbatis, quem hac de re conſuluit per litteras. His initiis Bernardus epiſcopatus moleſtias pertæſus, de profectione Hieroſolymitana conſilium iniit, motus & exemplo patris, qui primus pene Gallos inter id itineris religionis cauſa ſuſceperat, ſed Abbonis ſuaſu Romanum iter pro Hieroſolymitano inſtituit; Aimoinus Floriacenſis: *Hunc ſane Bernardum pater Hugo, haud infimo inter proceres Aquitanicos ortus loco, ex copioſa filiorum caterva Deo obtulerat ad ſerviendum, ac ad Floriacenſe ſancti patris Benedicti cœnobium miſerat litteris imbuendum, quem hic totius bonitatis plenus Abbo, ex præcepto abbatis ſui honorabilis Richardi ſuſceptum valde dilexit, & in quantum temporis opportunitas adriſit, liberalibus artibus erudivit, ſed idem Bernardus non longo annorum interjecto ſpatio, a patre ſuo evocatus, Solemniacenſi abbatia, quam ſanctus quondam conſtruxit Eligius, eſt donatus. Ac non multo poſt Bellilocenſem locum, quem ejus genitor jure belli armiſque conquiſierat victricibus, eſt adeptus, cui cum Willelmus Comes Toloſanus Cathurcenſem præſulatum, quem nunc regit, committere diſpoſuiſſet, & ob hoc tam ipſe Comes, quam & Archiepiſcopus Bituricenſium ſub cujus diœceſi eadem eccleſia conſiſtit, non minimam pecuniæ ſummam ab eo exigerent, ad hunc alumnum ſuum ſanctum dirigit Abbonem, ad quem ille caritativam direxit epiſtolam.* Et paulo poſt: *Verum Bernardus tandem aliquando bonorum hujus vitæ pertæſus, videns multorum frigeſcere caritatem, & ideo ſuperabundare iniquitatem, deliberavit animo, relictis omnibus quæ poſſidedat, Hieroſolymam petere, quod iter a patre ejus pœnitentiæ voto, ante omnes fere in hoc tempore Galliæ habitatores, cœptum ac percurſatum fuerat, nec tamen hoc abſque ſui ſententia didaſcali, aut conſilio perficere diſponens, ad Floriacum venit monaſterium, ſecreta cordis ſui huic ſuo totius bonitatis pateſacturus magiſtro, ille Hieroſolymitano interdicto itinere, ne omnino ejus voluntati contraire videretur, Romam petere montem Garganum adire conceſſit &c.*

De vit. S. Abbon. c. 10.

Sub annum MVIII. Gauzlinus Roberti Regis filius naturalis, diſcipulus Abbonis & ſucceſſor, ex abbate Floriacenſi factus Archiepiſcopus Bituricenſis indignante clero & plebe ſpurium & degenerem præeſſe eccleſiæ totius Aquitaniæ primariæ, vix intra civitatem admiſſus poſt quintum annum, urgente Rege, nec

Source : BIU Cujas

nec filii repulsam diutius ferente; Ademarus: *Rex autem Robertus pro defuncto ordinavit abbatem Gauzlenum, licet repugnarent monachi, nolentes sibi præesse filium scorti, erat enim ipse nobilissimi Francorum Principis filius Manzer, a puero in monasterio sancti Benedicti nutritus, quem etiam Rex suprascriptus Archiepiscopum Bituricensem fecit postea, post mortem Dalberti Archiepiscopi, sed & ipsi quinquennio seditionem agentes, noluerunt in civitate recipere, dicentes vivæ voce, non decet dominari ecclesiæ filium scorti, postmodum tamen Regis voluntas prævaluit, & Dei nutu in sede susceptus est.* Jam ab ea ætate vix in clerum, maximeque ad prælaturas, admittebantur defecti natalibus, idque nonnisi ex dispensatione pontificia, & urgentibus meritis. Hujus rei locuples testimonium est, quod scriptum est ab Urbano II. Bartholomæo Turonensi Archiepiscopo: *Cœnomanensem electum, pro eo quod filius sacerdotis dicitur, si cæteræ virtutes in eum conveniunt, non rejicimus, sed suffragantibus meritis patienter suscipimus, non tamen ut hoc pro regula in posterum assumatur, sed ad tempus ecclesiæ periculo consulitur.* Gauzlinus gratia multum valuit apud Robertum Regem, ejusque penitioribus consiliis adhibitus, in quibus bene de Principe & republica meruit. His gradibus ad summos honores pervenit, primum ad Floriacensem abbatiam, tum ad episcopatum Bituricensem, quem principatum tenere totius Aquitaniæ, & esse honorem decusque Franciæ, tradit Glaber scriptor vitæ Roberti Regis, hoc parcens Gauzlini pudori, quod de ejus natalium labe omnino silet: *Hujus certe temporibus cujus adjuvante Deo facta describimus, fulsit in monasterio Floriacensi loco celebri splendidus mundo Gauzlinus abbas merito sanctis Deo conjunctus operibus, pollens scientia spiritali simul & humana. Inerant ejus cordi Abbonis magistri prolati sanctæ scripturæ flores boni, de quibus honestissime imbutus, ita eructabat omnibus, ut possent delectari in cœlestibus, in sanctis eleemosynis ita largissimus, ut ipse positus in fortissimis frigoribus, a se vestes pellium abjiciens, pauperes Christi indueret, ut a remuneratore bonorum præmium perciperet. Hunc perfectus Rex ita suis affixit obtutibus, ut eum præ cæteris diligens, suis eum specialiter devinceret consiliis, quæ ab eo probe probata, semper ea habuit honesta, nunquam tamen injusta, in honoribus sæculi eum honorans, attribuit illi honores non minimos, abbatiam sancti Benedicti, quæ est caput totius ordinis monastici, & episcopatum Bituricensem sancti prothomartyris Stephani principatum tenentis totius Aquitaniæ, qui fuit & est honos & decus Franciæ.* Hic una cum Leotherico Senonensi Archiepiscopo interfuit concilio habito apud Airiacum oppidum in pago Altissiodorensi præsente Roberto Rege; auctor chronici Altissiodorens. *Sub hujus tempore* (loquitur de Hugone Altissiodorensi E.) *Robertus Francorum Rex constituit consilium Episcoporum & abbatum innumeræque multitudinis in Antissidiorensi pago, apud villam Airiacum, in quo Leotherius Senonensis, & Goslinus Bituricensis Archiepiscopi, cum prædicto Rege Roberto, aliisque Episcopis & abbatibus affuerunt, ubi de singulis locis delata sunt sanctorum martyrum, confessorum, & virginum pretiosa pignora in suis scriniis &c.* De eo memoratur, quod coram Roberto Rege apostolatum S. Martialis vindicarit, cum a quibusdam in controversiam deduceretur; gesta conc. Lemovicensis habiti anno MXXXIV. *Adhuc vivente Rege Roberto, cum antecessor meus Hugo in palatio ei ac Parisiis assisteret, cum multitudine nobilium, ac doctorum, altercatio inter Francos & Lemovicenses de hujusmodi sancto coram Rege fieri cœpit, & ego ibi tunc præsens interfui: dicebant isti vos Franci non recte facitis, qui Martialem cum Apostolis pronunciatis, nos recte agimus, quia eum inter confessores recitamus. Vos ultimum Apostolorum dicitis, nos primum confessorum in litaniis dicimus, quorum litigium Archiepiscopus Bituricensis prædictus Gaucelinus compescuit, dicens &c.* Ad eundem extant nonnullæ Fulberti Carnolensis epistolæ.

Can. Cœnomanensem, 56. dist.

Ep. 39. & 40.

Sub annum MX. Bernardus Dux Vasconum maleficis artibus quarundam ve-

neficarum ſublatus, ſuccedente Sancio fratre. Et Willelmus Dux defuncta prióri conjuge, aliam duxit Briſcam nomine ſororem Sancii, ex qua ſuſceptus eſt Odo futurus Dux Aquitaniæ & Vaſconiæ; Ademarus: *At Bernardo inſidiis mulieribus maleficis artibus, corpore faceſcente vitæ privato, Sancius frater ejus Dux Vaſconum extitit, & defuncta conjuge Willelmi Ducis, ex qua ſuſceperat filium Willelmum, idem Dux ſororem Sancii Briſcam in uxorem copulavit ſibi, quæ ei Odonem genuit filium.*

His temporibus S. Eparchii Engoliſmenſis ſepulcrum frequentioribus miraculis clarere cœpit, & Fulcherius abbas Caroffenſis ex cœleſti monitu ſacrum lignum crucis, ſolemni cum ſuorum proceſſione & pompa, ad S. Eparchii extulit, & qua decebat benignitate exceptus a Raginoldo abbate Engoliſmenſi, adimpleto ſolemni officio domum rediit cum ſacro pignore; Ademarus: *Per idem tempus mortuo Goffrido abbate ſancti Martialis, & ſuccedente pro eo Adalbado regularis meriti & Widone & Alduino Epiſcopo fratre ejus reverentibus proſpere ab Hieroſolymis, ſepulcrum ſancti Eparchii clarere innumeris cœpit miraculis plus ſolito, & viſio manifeſta patefacta eſt Fulcherio abbati ſancti Carroffi & monachis, ut ſanctum lignum crucis ad tumulum deferrent beati Eparchii, quod conventu ſolemni peractum eſt, & abbate Raginoldo Engoliſmenſi procurante exceptum eſt ſanctum lignum in Baſilica beati Eparchii, in die ejus feſtivitatis die primo menſis Julii, & adimpletis quæ divina ordinaverat pietas, monachi ſancti Carroffi valedicentes fratribus Engoliſmenſibus, cum ſancto ligno glorioſe retineant.*

Per hæc tempora etiam Willelmus Comes Engoliſmenſis uxorem duxit Gerbergam ſororem Fulconis Comitis Andegavenſis, ex qua editi ſunt Hilduinus & Goffridus; Ademarus: *Comes denique Engoliſmæ copulata ſibi in conjugio Gerberga ſorore Comitis Fulconis, filios ex ea ſuſcepit Hilduinum & Goſfridum.* Idem cronicon Engoliſmenſe.

CAPUT VI.

Willelmi Ducis pietas, amici, & clientes. Idem litteras & litteratos amat, in primis Gaufridum monachum cognomine Platonem, & Fulbertum poſtea Carnotenſem Epiſcopum, quem donavit theſauraria S. Hilarii Pictavienſis. Willelmus Dux Fulbertum conſulit ſuper forma fidelitatis clientelaris. Ejuſdem Ducis beneficia in varia monaſteria. Monaſterium S. Cypriani Pictavienſis ſubjectum cœnobio Cluniacenſi. Malleacenſe & Burgulienſe monaſteria condita a Willelmo Duce, vel Malleacenſe verius inſtauratum.

Willelmus Dux conſilio & rebus bellicis clarus, pietatis ſtudiis clarior, largiori ſtipe pauperes ſublevavit, eccleſias & monaſteria de novo excitavit, veteres inſtauravit, eccleſiam Romanam maxime coluit, & repetito ſingulis fere annis itinere frequentavit, aut ſi quopiam nona abſtineret, vicaria expeditione ad Divi Jacobi Gallicienſis properabat, quacumque iter faceret, eo ſtipatu & cultu procedebat, ut regiam potius, quam Ducalem pompam præferret, domi & foris potens inter amicos habuit clariſſimos ea ætate orbis Chriſtiani Principes Robertum Regem Francorum, Aldefonſum Regem Hiſpaniæ, Sancium Regem Navarræ, Canutum Regem Anglorum, Henricum I. Imperatorem, ab his annuas fere legationes, & ſolemnia dona accepit, mutuiſque ipſe muneribus eoſdem coluit, apud Romanos Pontifices ita gratioſus, ut quoties Romam accederet, pari fere obſequio ac Auguſtus ipſe exciperetur, & pater ſenatus conclamaretur. Potentiores Galliarum Principes ejus vaſſalli & clientes

dici

Source : BIU Cujas

dici non erubuere. Huic in fidem & clientelam se commendavit Fulco Comes Andegavensis, & beneficii nomine ab eo accepit Losdunum castrum pagi Pictaviensis, Santonas oppidum. Hæc omnia in hæc tempora colligit Ademarus: *Dux vero Aquitanorum Comes Pictavinus jam dictus Willelmus glorioſissimus & potentissimus extitit, cunctis amabilis, consilio magnus, prudentia conspicuus, in dando liberalissimus, defensor pauperum, pater monachorum, ædificator & amator ecclesiarum, præcipue amator sanctæ ecclesiæ Romanæ, cui a juventute consuetudo fuit, ut sæpe omni anno ad limina Apostolorum Romam properaret, & eo quo Romam non properabat anno, ad sanctum Jacobum Gallitiæ recompensaret iter devotum, & quocumque iter ageret, vel conventum publice exerceret, potius Rex quam esse Dux putabatur, honestate & claritudine qua affluebat honoris. Non solum vero omnem Aquitaniam suo subjecit imperio, ut nemo contra eum levare manum auderet, verum etiam Regem Francorum sibi habuit complacitum, immo Hispaniæ Regem Aldefonsum, Regemque Navarræ Sancium, nec non & Regem Danamarchorum, & Anglorum nomine Canutum, ita sibi summo favore devinxerat, ut singulis annis legationes eorum exciperet pretiosis cum muneribus, ipseque pretiosiora eis remitteret, cum Imperatore Henrico ita amicitiis copulatus est, ut muneribus alterutrum se honorarent. Inter multiplicia denique munera Dux Willelmus ingentem ex auro purissimo ensem direxit ei, in quo ense litteræ signabantur legentes, Henricus Imperator Cæsar Augustus. Romani Pontifices eum venientem Romam sic reverenter excipiebant, ac si esset eorum Augustus, omnisque Romanus senatus patrem eum sibi adclamabat. Cumque Comitem Andegavensem Fulconem in manibus suis commendatum haberet, concesserat ei pro beneficio Losdunum cum aliis nonnullis castris in Pictavorum solo, Santonas quoque cum quibusdam castellis.* Hinc Willelmum Comitem Pictavienſem herum ſuum vocitat idem Fulco Comes Andegavenſis in epiſt. ad Robertum Regem apud Fulbertum: *Guillelmus Pictavorum Comes herus meus loquutus est mihi nuper, dicens &c.* Epiſt. 5.

Idem Willelmus noſter, ne quid ejus laudi deeſſet, litteras & litteratos valde coluit, Raymundum monachum cognomine Platonem ob ſapientiæ merita præpoſuit in abbatem cœnobio ſancti Maxentii in Eremo, id jacet in ora maritima Pictonum: idem Fulbertum litteris & pietate celeberrimum ex cancellario Roberti Regis Carnotenſem Epiſcopum, donavit theſauraria ſancti Hilarii Pictavienſis; Ademarus: *Idem Dux si clericum sapientia ornatum videret, summe eum excolebat, unde Raymundum cognomento Platonem monachum pro sapientiæ ornatu præfecit abbatem in cœnobio sancti Maxentii, ipsum quoque Carnotis Fulbertum sapientia comptum, a Francia evocatum donavit thesauraria sancti Hilarii, & penes se reverendum exhibuit, aliquando esse vix inveniebatur sine aliquo Episcoporum.* Et fragment. hiſtor. Aquitanicæ ex Pithœo: *Fulberto quoque sapientia valde ornato Episcopo Carnotensi, pro reverentia Philosophiæ ejus, a Francia ad se evocato, thesaurariam sancti Hilarii gratis tribuit, & summo honore eum excoluit.* Ante epiſcopatum forte Fulbertus hujuſmodi theſaurariam nactus fuerit, poſt Epiſcopatum enim eam dimiſit, quod ejus munia per ſe implere non poſſet ob epiſcopatus curam; teſtis ipſe in epiſt. ad Willelmum Ducem: *Doleo, vir optime, quod nuper in conventu Regis, atque nostro, loquendi tecum opportunitatem non habui, non de sæculari negotio, sed de loco sancti patris Hilarii, cujus rectores nos esse bonitas tua voluit, sed hujus temporis malicia non permittit. Mando itaque tibi & precor absens, id quod tunc præsens intimare nolebam, videlicet ut secundum beneplacitum cordis tui, constituas tibi alium thesaurarium, & capitiarium de bonis clericis, qui sunt in tua vicinia, quos via longa & periculosa non disturbet ab officio, sicut me & meos hactenus disturbavit.* Eodem pertinet altera ab uno ex familiaribus Fulberti ſcripta epiſtola ad decanum S. Hilarii: *Dicetis ergo illi prudentissimo Duci ex parte do-* Epiſt. 103. Epiſt. 130.

Source : BIU Cujas

mini mei Episcopi, ut tali rectori committat locum sancti Hilarii, quem nec difficultas itineris, nec imperitia ecclesiastici ordinis, ab ejus obsequio detineat. Fulbertum de gravioribus consuluit Willelmus Dux, etiam de ipsa formula fidelitatis, quam vassallus præstat domino feudi, & ab ipso eam formam accepit, quam Gratianus in decreto exscripsit ex epistola Fulberti, & post eum auctores juris feudorum. Willelmum Ducem a puero litteris institutum, in sacris scripturis non mediocriter versatum, librorum copiam habuisse, & si forte a rebus publicis vacaret, legendi ita studiosum fuisse, ut in librorum lectione noctes elucubraret, exemplo Caroli M. & Ludovici P. ut subdit Ademarus: *Fuit Dux iste a pueritia doctus litteris, & satis notitiam scripturarum habuit, librorum copiam in palatio suo servavit, & si forte a tumultu vacaret, lectioni per se ipsum operam dabat, longioribus noctibus elucubrans in libris, donec somno vinceretur. Hoc Ludovicus Imperator, hoc pater ejus Magnus Carolus assuescebat.* Eundem litterarum peritissimum prædicant acta concilii Lemovicensis celebrati anno MXXXIV. quod volumen jam olim in concilio Pictavensi, dum eadem de re quæstio esset, idem Dux Willelmus litteris eruditus in testimonium antiquitatis Pontificibus ostendit.

Idem Dux regularis disciplinæ tuendæ studiosus monasteria quamplura Aquitaniæ, subjecit cœnobio Cluniacensi, eademque meliori disciplina restituit, opera Odilonis abbatis Cluniacensis; Ademarus *: *Monasterio Lemovicensi beati Martialis dedit ecclesiam in Alniense, quam ei pater idem monasterio ante dederat, scilicet Anesio, quæ est in honore sancti Petri, cœnobio Cluniacensi, & cœnobio sancti Michaelis Clusam in Italia, & multis aliis per Burgundiam, & Aquitaniam Monasteriis dedit juxta oram maritimam, plura in reditibus dona terrarum, ad copiam supplementi servorum Christi delegavit, amplectebatur maximo affectu honoris regulares monachos & abbates, & eorum consiliis nitebatur in administratione regni, unde & domnum Odilonem Cluniaci abbatem copiosis muneribus sibi attraxit, contemplatus in eo templum spiritus-sancti, cœnobiaque suæ ditionis nonnulla ejusdem magisterio tradidit.* Idem fragment. hist. Aquitanic. Hac tempestate monasterium sancti Cypriani Pictavensis, monasterio Cluniacensi subjectum. Ideoque Gisleberto tum abbate ejusdem monasterii falsi criminis insimulato, Abbo abbas Floriacensis pro eo litteras scripsit ad Odilonem ejus præsidii deposcendi causa; Aimoinus Floriacensis: *Forte abbas monasterii sancti Cypriani, in suburbio Pictavorum siti, eidem sancto consanguinitate conjunctus, vocabulo Gillebertus, crimine falso impetebatur: is eum humillima delinuit prece, ubi suæ causæ, quam in proximo ventilandam autumabat, interesse dignaretur, sed cum improbus subsedisset accusator manifestusque fieri vereretur, vir domini Abbo, qui cunctis injuriam patientibus quantum in se erat opem ferre cupiebat, litteras eidem propinquo suo ex sua parte abbati Cluniacensium Odiloni, cui idem monasterium subjectum erat, perferendas tradit.* Vere hic Odilo lumen & decus Aquitaniæ, fuit instaurator totius ordinis monastici, & pater monachorum, unde ob virtutis humana majoris fastigium, dictus est Archangelus, sic eum appellat Fulbertus: *Sicut nemo fidelius, excepto illo sancto monachorum Archangelo Odilone, cui me in nullo comparare præsumo.* Et paulo post: *Sed hoc unum tandem apud vestram benignitatem deprecor, ut cum nostrum Archangelum vice nostra salutaveritis, cum simplicitate monastica hilaritatem angelicam, quæ vobis præsto est, induatis.*

Sub idem tempus idem Dux, ut pia ejus studia persequar, cœnobium Malleacense in agro Pictavensi fundavit, nec non cœnobium Burgulienſe in agro Andegavensi una cum Emma piissima parente, & utrique cœnobio præfecit sanctissimum abbatem Theodelinum; Ademarus: *Fecit idem Dux a novo cœnobium nobile Malliacense in territorio Pictavensi, itemque ingens cœnobium Burgulienſe in cespite Andegavensi, in fundo proprio una cum matre sua Emma sorore*

* Cœnobium S. Michaelis de Clusa Taurinensis diœcesis fundatum ab Hugone Arverno; bulla Innocent. IV. Cluzinum B. Michaelis monasterium, quod ab illustri viro Hugone nomine Arvernensis regionis indigena, in Taurinensi Parochia intuitu devotionis fundatum & in monte Picariano, quem ipso Parduino Marchione statuto pretio conparavit constructum est, & ab eodem Apostolorum Principi B. Petro esse constat oblatum sub ejusdem Apostolorum Principis & nostra protectione suscepimus &c.

De vit. S. Abbon. c. 17.

Epist. 66.

tore Odonis Campanenſis, in quibus cœnobii regulares monachos aggregavit plures, qui die noctuque Domino laudes perſolverent, eiſque ordinavit ſerventiſſimum in ſancto propoſito, & diſciplinæ cæleſtis fortiſſimam columnam abbatem Theodelinum. Idem in fragment. hiſt. Aquitanic. De Malliacenſi tamen cœnobio pronius eſt, ut a Willelmo Duce inſtauratum potius quam conditum dicatur, multis enim ante ſæculis Malleacenſe monaſterium, idque ſepulcro D. Solemnis inſigne, memoravit Gregorius Turonenſ. *Ut licet de Turonica urbe aliqua jam ſcripſerimus, tamen quoniam nuper ſancti Solemnis ſepulcrum aſpeximus, ſilere nequivimus, quod apud Malliacenſe monaſterium comperimus, quod in cacumine montis eſt conſtitutum, ab antiquis vallatum ædificiis jam erutis.* Et paulo poſt: *Interea advenerunt duo energumeni ex Baſilica S. Martini, qui colliſis in ſe palmis clamare cœperunt dicentes, hic requieſcit Solemnis beatiſſimus in crypta abdita, reſerate igitur ſepulcrum amici Dei.* De glor. confeſſ. c. 21.

CAPUT VII.

Res armis geſtæ a Willelmo Duce. Willelmus Dux Willelmi Comitis Engoliſmenſis conſilio uſus, eundem ornat multis beneficiis. Honor pro feudo. Bellum inter Alduinum Lemovicenſem Epiſcopum, & Jordanum Principem Cabanenſem. Corpus S. Valerici Lemovicum deportatum, ac rurſus ſuo loco redditum. Excurſione facta a Danis in Aquitaniam ab his capta Emma vicecomitiſſa Lemovicenſis. Boſonis II. Comitis Petrocoriorum & Marchiæ res uti diviſæ inter Heliam ejus filium, & Bernardum nepotem ex fratre Adelberto Comite. Varia prodigia viſa in Aquitania. Judæi pulſi urbe ab Hilduino Lemovicenſi Epiſcopo.

REBUS bellicis quam ſtrenuus fuerit Willelmus Dux, hoc loco ſilere haud par eſt: primores Aquitanicos, quotquot res novas adverſus eum moliri auſi ſunt, armis compeſcuit: cum Rocameltim oppidum Carroffo proximum obſeſſum teneret, Boſo Comes Marchiæ cum magna militum manu in eum impetum fecit, quo ab obſidione eum removeret, ſed eo victo fuſoque, repetita obſidione Dux vi caſtrum cœpit; Ademarus: *Sane multoties, qui ei rebellare conati ſunt, Aquitanici primores, omnes vel edomiti, vel proſtrati ſunt, unde cum obſideret Roccameltim vicinum ſancto Carroffo, Comes Boſo cum multitudine fortium contra eum aciem ſtruxit, & commiſſo bello Dux victor extitit, & repetita obſidione vi caſtrum cœpit.* Boſonem in prœlio captum, & cuſtodiæ cauſa Pictavim deductum, tum a Duce fide præſtita incolumem dimiſſum, & ita ſemper Ducem victoria uſum, ut victis hoſtibus ſalutem & libertatem facile condonaret, addit fragment. hiſtor. Aquitanic. *Multoties denique per Aquitaniam nonnulli primores recuſantes imperium ejus, omnibus edomitis caſtellis eorum fortiter expugnando captis, unde cum obſideret caſtrum Rocam Meltim, vicinum ſancto Carroffo, Comes Boſo cum multitudine pugnatorum fortiſſimorum & audacium contra eum acriter direxit, ubi commiſſo fortiter prœlio, Dux Willelmus victor extitit, Domino ei tribuente palmam victoriæ. Ibi captus eſt Comes Boſo & directus Pictavis urbi, ſub cuſtodia. Iterum Dux repetita obſidione, caſtrum in deditionem ſupradictum accepit, & victor reverſus inimicum ſuum occidere noluit, ſed uſus pietate, illæſum cum ſacramentis abſolvit, & hac pietate ſemper uſus eſt, ut quos victor vivos capere potuit, non eos interimere permiſit, ſed ereptos a morte & a multatione membrorum incolumes abire præcepit.*

Idem Dux, etſi rerum gerendarum peritiſſimus, uſus eſt conſilio Willelmi Comitis Engoliſmenſis, quem inter ſuos maxime dilexit: cum forte Engoliſmen-

Source : BIU Cujas

fis Blaviam caſtrum munitiſſimum obſideret, Willelmus Dux ei præſto fuit cum copiis ſuis, & ejus ope caſtrum expugnatum eſt. Idem Comes meritorum in præmium a Willelmo Duce in beneficium accepit vicecomitatum Mellenſem, Oenacenſem, & Rocacardenſem honorem Cabanenſem, Confolentis, Roſiacum & plures alias ditiones; Ademarus: *Habebat ſecum magni conſilii virum Comitem Engoliſmæ Willelmum, cujus maxime conſilio pendebat, qui ita ſe invicem dilexerunt ſemper, ut eſſet eis anima una, Blaviam denique caſtrum cum expugnaret Comes Engoliſmenſis Ducem ipſum ſecum habuit, & magna fortitudine ipſum caſtrum accepit, & a Duce ipſo accepit in beneficio hæc, vicecomitatum Mellenſem, Oenacenſem & Rocacardenſem, honoremque Cabannenſem, & Confolentis, Roſiacum quoque, & multa alia.* Idem chronic. Engoliſmenſ. iiſdem fere verbis. Honorem Cabanenſem vocat, locum hodie principatus nomine inſignem. Honores ea ætas vocavit nobiliora, majoraque feuda; Nithardus: *Nam Bernardus Dux Septimaniæ, quamquam a loco prædicto prælii plus minus leuvas tres defuerit, neutri in hoc negotio ſupplementum fuit, victoriam autem ut Karoli eſſe didicit, filium ſuum Willelmum ad illum direxit, & ſi honores quos idem in Burgundia habuit eidem donare vellet, ut ſe illi commendaret præcepit.* Comitatum Bituricenſem, quo Willelmus Comes Arvernorum & Dux Aquitaniæ potiebatur honores vocat Abdo monachus:

Lib. 3.

Lib. 2. de obſid. Pariſiac.

Perdidit ergo ſuos illic Willelmus honores,
Hugoni regnante datos, qui Bituricenſis
Princeps extiterat.

Honorem Credonenſem Goffridus Vindocinenſis: *Deus qui permiſit vos honorem Credonenſem habere.* Caput honoris Ambaſiam, Robertus Montenſis: *Caput autem ſui honoris ſcilicet Ambaſiam tenebat de Rege Henrico.*

Lib. 5. ep. 27. In ſupplem. Sigebert. ad ann. 1550.

His temporibus Alduinus Lemovicenſis Epiſcopus præſente, & rei operam dante Willelmo Duce, caſtrum cui nomen Bello-jocum extruxit, munivitque juxta ſancti Juniani monaſterium, adverſum Jordanum Principem Cabanenſem. Poſtquam Dux abſceſſiſſet perfecto opere, Jordanus collecta militum manu impigre caſtrum oppugnavit. Huic Epiſcopus accito in opem Guidone vicecomite Lemovicenſi germano ſuo, pugnaturus occurrit, cruento prœlio commiſſo hyemis tempore, Jordanus victor multis cæſis, multis nobilioribus captivis abductis, domum rediit. Cum vero jam ab hoſte ſecurus abiret, ab ignoto milite a tergo percuſſus occubuit, cujus nece ſuis furore commotis, captivi quotquot tenebantur trucidati, & Aimericus alter frater Epiſcopi paulo poſt captus, a Jordane fratre naturali defuncti, in vinculis detentus eſt, donec caſtrum, quod belli cauſa fuerat, deſtrueretur; Ademarus: *His temporibus Alduinus Epiſcopus adducto ſecum Duce Willelmo, extruxit caſtrum Bello-jocum, ſecus monaſterium ſancti Juniani contra Jordanum Principem Cabanenſem, reverſoque Duce, Jordanus præparatus cum electis, vel ad caſtrum expugnandum, vel Epiſcopum debellandum, Epiſcopus adgregata armatorum immanitate, habito in auxilio fratre Vidone occurrit ei, & grave ortum eſt prœlium tempore durioris hyemis, plurimus ſanguis effuſus, victor Jordanus, cum pluribus principibus captis revertitur. Jamque ſecurus, caſu ab ignoto milite impetitus, a tergo percuſſus interiit, & qui a ſuis capti tenebantur, mox pro eo conſoſſi telis, animas emiſerunt, pro quibus gravior luctus extitit, quam antea pro in bello proſtratis fuerat. Jordanus quoque Manzer frater defuncti poſt modicum captum fratrem Epiſcopi Aimericum, tandiu vinculatum tenuit, quouſque caſtellum deſtrueretur ſupra memoratum.*

Iiſdem temporibus Goffridus abbas ſancti Martialis evocato Boſone Comite Petrocorienſi & Marchiæ, cum militari manu, corpus ſancti Valerici, ab eccleſia, quæ injuria quorumdam procerum ſancto Martiali erepta erat, Lemovicum

Source : BIU Cujas

vicum deportavit, & ibi præsidii causa sepositum habuit, donec ecclesia restitueretur sancto Martiali. Hac demum recepta corpus Divi suo loco redintegravit, ac præsente Willelmo Duce hic ordinata est regularis disciplina; Ademarus: *Per hos dies Goffridus abbas sancti Martialis, successor Adalbadi, accito Bosone Comite, cum militari magna manu, corpus sancti Valerici ab ecclesia, quæ injuste sancto Martiali abstollebatur a quibusdam principibus, secum detulit Lemovicam, ubi tamdiu reliquias ejusdem confessoris tenuit, quoad cognoscerent & exhiberent principes malefactores rectitudinem sancti Martialis, sicque possessione recuperata restitutum est sanctum corpus supradicto loco, & in præsentia Willelmi Ducis monastica ibi est ordinata disciplina.*

Iisdem diebus Normanni seu Dani prædones crebris latrociniis Aquitanico littori infesti, ad sancti Michaelis in Eremo, id nomen loco in ora maritima Pictonum, cum classe appulere, noctu direpto monasterio, hic infeliciter a prædonibus capta est Emma vicecomitissa Lemovicensis, orationis causa huc profecta, & a barbaris abducta, triennio apud eos captiva exulavit, pro ejus redemptione magna vis auri & argenti data, & pecuniæ curandæ causa conflata est imago aurea D. Michaelis, cum aliis sacris vasis sancti Martialis: sed fallente barbarica fide, non prius a Widone conjuge recepta est, quam a Richardo II. Comite Rothomagensi ejus liberatio per legatos impetrata est; Ademarus: *His diebus vicecomitissa Lemovice Emma, circa festivitatem Apostolorum & sancti Martialis, oratum abiit ad sanctum Michaelem Eremum, & noctu ibi a Normannis captivatur, per tres annos exul trans mare est retenta, ex thesauro sancti Martialis infinita auri & argenti pondera pro redemtione ejus data sunt, simulque imago aurea sancti Archangeli, & alia copiosa ornamenta, quæ omnia Normanni auferentes mentita fide mulierem non reddiderunt, donec post multos dies Richardus Comes Rotomagensis, eam ingeniose per legatos ultramarinos adquireret, & viro suo Widoni liberam redderet.*

Interim Bosone II. Comite Petrocoriorum & Marchiæ ab uxore veneno sublato, & urbe ipsa a Willelmo Duce occupata, idem Heliæ Bosonis filii, & Bernardi nepotis ex fratre Adelberto Comite, tutelam suscepit, & arbitri familiæ erciscundæ officio functus, Petrocoricensem comitatum Heliæ concessit, Bernardo Marchiæ comitatum restituit, quo usque Bernardus rerum gerendarum compos esset, tutelæ vicibus creditis Petro abbati Scotorienſi & Imberto Druto germanis, per quos optime res Marchiæ administratæ sunt, donec Imberto extincto abbas solus tutelam obtinuit, qui cum per se non sufficeret, usus est consilio sapientissimi viri, Ainardi nomine, cujus se ex sorore nepotem tradit Ademarus scriptor hujus sæculi, quo maxime utimur. Ainardo fatis-functo, Petrus abbas suorum consilio destitutus segnius se gessit, & affectatæ tyrannidis suspicione non caruit, quam ob causam per Willelmum Ducem a tutela remotus est. Hic post reditum Hierosolymitana ex peregrinatione, abjecta sæculi militia canonicus effectus est in Basilica sancti Stephani Lemovicensis; testis ipse Ademarus: *Bosone interea Comite veneficiis uxoris suæ necato & Petrogorice sepulto, & urbe ipsa a Willelmo Duce capta, tutor filiorum ejus & nepotis fuit idem Dux, filio Bosonis Heliæ concessa urbe Petrogorica, Bernardo filio Hildeberti reddidit marcham, & donec viriles annos attingeret ætas Bernardi, injunxit eam regendam fortissimis principibus duobus germanis, Petro abbati Scotorienſium canonicorum, & Umberto Druto, quorum pater Abbo Drutus castrum Bellacum contra Regem Robertum fortissime defendit, a quibus duobus fortissime marcha defensa est, quo usque Umbertus obiret. Petrus abbas singularem principatum obtinens, habebat sibi fidelissimum profundissimi consilii Ainardum præpositum, habentem duos fratres Abbonem & Raymundum strenuissimos Duces corpore robustos, animo bellicosos, quorum sororem Aldeardem accepit in matrimonium Raymundus Cabannensis abnepos Turpionis Episcopi frater Adalberti decani inclyti, & præ-*

Source : BIU Cujas

positi in monasterio sancti Martialis, genuitque ex ea filium Ademarum Engolismensem monachum, qui hæc scripsit. Vivente enim supradicto Ainardo, optime abbas Petrus rem publicam administravit, & invidos suæ gloriæ compressit, nam eo Romæ mortuo, & Raymundo fratre ejus Hierosolymæ defuncto, & Abbone infirmitate gravato, inclytus Petrus neminem fidelem consiliarium habens, dum ad suum temere facit arbitrium omnia, & inter suos terribilis, ut leo videtur, castrum proprium Mortemarense concremat, contradicente consilio suorum, & hujus rei occasione propinquis ejus, & a Principibus, Marchionibus, cum Bernardo Comite, & Willelmo Duce, quasi tyrannidem præsumeret, in eum insurgentibus paulatim ex potestate Marchionum ejectus est, qui a Hierosolyma reversus in Basilica sancti Stephani Lemovicensis, pristinum honorem contemnens, ecclesiarum & villarum multa possessione, ex paterna fruens hæreditate, & magnæ catervæ militum, qui ejus beneficia habent imperans, a curis sæcularibus magna ex parte ereptus, & liberius Domino vacat, & majori quam ante securitate & gloriæ pollet.

Eodem tempore multa signa visa in cælo: accessit frequens deliquium solis & lunæ: Vicenna amnis, qua Lemovicum fines perlabitur, per alterius milliaris spatium per triduum exaruit: de nocte Christus crucifixus sanguine cruentus, largo lacrymarum flumine madens in cælo visus ab Austro; hujus visionis sese testem affirmat Ademarus noster: hos casus secuta est gravissima pestis, & fames; rem narrat ipse Ademarus: *His temporibus signa in astris, siccitates noxiæ, nimiæ pluviæ, nimiæ pestes, & gravissimæ fames, defectiones multæ solis & lunæ apparuere, & Vicenna fluvius per tres noctes aruit Lemovice per duo millia, & supradictus monachus, qui tunc cum avunculo suo inclyto Roterio Lemovicis degebat in monasterio sancti Martialis, experrectus intempesta noctis, dum foris astra suspiceret, vidit in Austrum in altitudine cæli magnum crucifixum in ipso cælo & Domini pendentem figuram in cruce, multo flumine lacrimarum inlacrimantem, vidit vero tam ipsam crucem, quam figuram crucifixi colore igneo & nimis sanguineo, totam per dimidiam noctis horam, quo usque cælo sese clauderet.*

Eodem tempore Hilduinus Lemovicensis Episcopus Judæos baptismo lustrari, aut urbe cedere compulit, datis doctoribus, qui eos Christianæ fidei sacris erudirent: vix tres, aut quatuor e Judæis baptizati sunt, ceteri cum uxoribus & liberis novas sibi sedes quæsiere; Ademarus: *Eo anno Hilduinus Episcopus Judæos Lemovice ad baptismum compulit, lege prolata, ut aut Christiani essent, aut de civitate recederent, & per unum mensem doctores divinos jussit disputare cum Judæis, ut eos ad fidem cogerent, & tres vel quatuor Judæi Christiani facti sunt, cætera autem multitudo per alias civitates diffugere cum uxoribus & liberis festinavit.*

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT VIII.

Rodulfi Petrocoricenſis Epiſcopi obitus, ei ſuccedit Arnaldus, & ordinatur a Siguino Burdegalenſi Archiepiſcopo. Gaubertus dominus caſtri de Mala-morte poſt obitum miraculis clarus. Willelmi Ducis peregrinatio ad limina Apoſtolorum. Sepulcrum S. Martialis miraculis illuſtratur. Alduinus Lemovicenſis Epiſcopus decedit, ei ſuccedit Geraldus ipſius nepos, ejus ordinatio, & ſolemnis inſtallatio. Miſſio in poſſeſſionem per traditionem clavium, tactum ſerræ oſtii, vel funis campanæ. Baſilica S. Martialis inſtauratur, & polluta reconciliatur. Aquitania fœdata hæreſi Manichæorum. Beneficia a Willelmo Duce Aquitaniæ poſſeſſa in Burgundia.

SUB annum MXI. Rodulfus Petrocoricenſis Epiſcopus Hieroſolymis reverſus (frequens erat ea ætate Hieroſolymitana peregrinatio Gallis & Aquitanis) obiit apud Petrocorios, & ſucceſſorem accepit Arnaldum nomine, qui apud S. Benedictum Nantolii ordinatus a Siguino Burdegalenſi Archiepiſcopo; Ademarus: *Eo anno Rodulfus Petrocoricenſis Epiſcopus, ab Hieroſolymis rediens obiit Petrogorice, & ſucceſſit pro eo Arnaldus, qui apud ſanctum Benedictum Nantolio conſecratus eſt Siguino monacho Burdegalæ Archiepiſcopo.*

Per id tempus Gautbertus Princeps ſeu dominus principalis caſtri de Malamorte captus ab Eblo vicecomite Cambornenſi apud Lemovices, & Mellenſi caſtro detruſus, a ſuis receptus caſtro expugnato Hieroſolymam iter inſtituit, in quo morte interceptus poſt fata miraculis claruit; Ademarus: *Tunc Gautbertus Princeps caſtri Mala-mortenſis captus ab Eblo vicecomite Combornis, retruſus in caſtro fortiſſimo Merulenſi, Domino volente a ſuis ruſticis caſtro expugnato, & mox capto ereptus eſt, & caſtrum deſtructum eſt, & Hieroſolymam pergens defunctus eſt, & miraculis poſt mortem clareſcere cœpit, erat enim valde eccleſiaſticus, & honeſte ſe agebat.*

Eodem anno Willelmus Dux, ſolemni ex more Romam religionis cauſa profectus eſt, ſacræ expeditionis Comes ei fuit Alduinus Epiſcopus Lemovicenſis, in ſumptum itineris amotis pretioſioribus quibuſque ſacris vaſis & veſtibus, ſimul ac pecuniis S. Martialis, hic enim abbatiam a Widone vicecomite pretio emptam in poteſtate habebat. Damno eccleſiæ mœſtiores monachos recreavit quamplurium eventus miraculorum, quibus illuſtrari contigit ſepulcrum ſancti Martialis. His excitati nobiliores Franci, Aquitani, & Itali, religionis cauſa D. Martialis ædem frequentarunt. Roma reverſus Alduinus veterem Baſilicam ſancti Martialis depoſuit, ampliorem & ornatiorem inſtauraturus, ductis fundamentorum lineis, vix decimum quintum diem ſuperſtes in ipſis operis primordiis morte extinctus eſt, & ſepultus in eccleſia ſancti Martini. Ei ſucceſſit Geraldus ipſius nepos, qui in æde ſancti Hilarii Pictavienſis conſecratus a Siguino Burdegalenſi Archiepiſcopo. Necdum enim Gauzlenus a Bituricenſibus admiſſus erat ob labem natalium. Ne tamen res eo prorſus omiſſo geſta videretur ordinationi affuere ipſius miſſi, ii erant monachi Floriacenſes nonnulli. Ordinationi interfuere & Giſlebertus Pictavienſis Epiſcopus, Arnaldus Petrocoricenſis, Iſlo Santonenſis, Grimoardus Engoliſmenſis. Poſt ordinationem is Lemovicas deductus a Grimoaldo & Arnaldo Epiſcopis, ac primum ſolemniter receptus a monachis in æde ſancti Martialis, inde proceſſit ad Caironenſem eccleſiam, ubi in cathedra deſedit, ac demum humeris plebis ſubvectus, ſolemni pompa perductus ad fores Baſilicæ ſancti Stephani, quæ eſt ſedes epiſcopalis, dextra continue benedicens plebi, & inthronizatus in ſede ſancti Martialis traditis a Grimoardo portis

Source : BIU Cujas

eccleſiæ, ideſt, ut intelligi par eſt, clavibus portarum eccleſiæ, traditis vero ab Arnaldo funibus ſignorum ſeu campanarum ; Ademarus : *Circa hoc tempus Alduinus Epiſcopus acceptis precioſioribus S. Martialis ornamentis & veſtimentis, & multa affluentia argenti, quia in manu ſua abbatiam habebat emptam a Widone, properavit ante quadrageſimam cum Willelmo Duce Romam, & in triſticia monachos ſancti Martialis reliquit. Mox eo recedente, ad ſepulcrum beati Martialis plurima cœperunt coruſcare miracula, quæ lætitiam monachis & cunctæ Aquitaniæ plenam ingeſſere, nam nobiliſſimi Aquitanorum & Francorum Principum, atque Italorum, eo anno Lemovice paſcha cum frequentia ſancti Martialis glorioſe celebraverunt. Reverſus Epiſcopus, baſilicam ſedis ſancti Stephani, quam ſanctus Martialis dedicaverat, deſtruendam & amplificandam poſuit, & lineas ad fundamenta jecit, ut poſt dies quindecim inſiſteret operi, abiens inde ad eccleſiam argento ſupradictam ſibi emptam, ibi ſpiritum exhalavit. Delatum eſt corpus ejus Lemovicam, apud ſedem vigiliis obſervatum, apud ſanctum Martinum ſepultum. Succeſſit pro eo reverendiſſimus Geraldus nepos ejus, conſecratus Pictavis apud ſanctum Hilarium a Siguino Archiepiſcopo, non enim potuit eſſe Gauzlenus Bituricenſis Archiepiſcopus, quia nondum receptus erat in ſede Bituricæ, habuit tamen ibi miſſos ſuos ex ſancti Benedicti monachis. Simul interfuere Epiſcopi Giſlebertus Pictavienſis, Arnaldus Petragoricenſis, Iſlo Santonenſis, Grimoardus Engoliſmenſis. Poſt benedictionem comitati ſunt eum uſque Lemovicam Arnaldus, & Grimoardus Epiſcopi, primum ad ſanctum Martialem venerunt, ſimul & recepti ſunt a monachis. Inde monachi eos duxerunt cum antiphonis uſque ad eccleſiam Cairoenſem, ibi in cathedra ſedit, & humeris populi vectus, canonicis antiphonas concinentibus, textum evangeliorum a Grimoardo Epiſcopo legendum ſumpſit, & ita benedicens dextera aſſidue, ad oſtium Baſilicæ ſancti Stephani cum gloria deductus eſt. Grimoardus tradidit ei portas eccleſiæ, Arnaldus cordas ſignorum, & ambo in ſedem ſancti Martialis inthronizaverunt eum, & clara voce te Deum laudamus Arnaldus Epiſcopus intonuit. Epiſcopum ſedentem oſculati ſunt omnes, deinde miſſam celebraverunt de martyrio S. Theodori, cujus feſtivitas ipſo die agebatur. Per dies ſeptem indutus proceſſit ſtola ſanctificata, cum indumentis & cappa Romana abſque caſula, & per eoſdem continuos dies miſſam celebravit.* Traditione clavium, & funis campanæ Geraldus Epiſcopus in poſſeſſionem miſſus celebratur. Solemnia enim miſſionis in poſ-

Lib. 2. chron. Caſin. cap. 39. ſeſſionem ſymbola fuere traditio clavium ; Leo Oſtienſis : *Cum ergo Capuanus Princeps Conſtantinopolitano Imperatori Baſilio clam faveret, claves aureas ad illum miſit, ſe & urbem Capuanam, immo totum principatum ejus, per hæc imperio tradens.* Vel prehenſio ſerræ oſtii ; Innocent. III. Lib. 2. epiſt. 103. *Cumque poſtmodum regreſſus Aquilegiam vellet adminiſtrationem cellarii vindicare, quaſi poſſeſſionem ejus per ſeram, quia clauſum erat cellarium, aprehendit.* Et in ſacris ædibus prehenſio funis campanæ ; Baldricus Noviomenſis : *Nam cum dignitatis tanto*

Lib. 2. chron. Camerac. c. 90. *munere ſuſcepto rediret, adeo quippe æſtu torrente fatigatus* (Wibodus Cameracenſis E.) *ut cum ad eccleſiam uſque pervenerit, vix campanam, cujus tintinnabulo epiſcopii dignitatem vindicandam ſibi indicare deberet, vix inquam præ moleſtia ægritudinis movere potuerit.* Et Innocent. III. alio loco : Lib. 1. epiſt. 335. *Exinde ad eccleſiam pariter accedentibus, Epiſcopus in ſede abbatis illum conſtituens, per funem campanæ ſicut moris eſt inveſtivit.*

Eodem tempore Goffridus abbas ſancti Martialis Lemovicenſis baſilicam divi magno ſumptu inſtauravit. Media quadrageſima ſub noctem, dum plebs in templo excubandi cauſa ad limen baſilicæ magna cum turba cogeretur, plures quam quinquaginta utriuſque ſexus turba oppreſſi in ipſa eccleſia expirarunt, quo caſu pollutam eccleſiam luſtrali aqua expurgavit Arnaldus Petragoricenſis Epiſcopus, ob abſentiam Geraldi Epiſcopi, qui tum Romam abierat ; Ademarus : *Tunc abbas Goffridus baſilicam regalem majori opere cœpit renovare, quadrage-*

Source : BIU Cujas

drageſima vero media, dum nocturnis vigiliis multitudo maxima in eandem aulam ad tumulum beati Martialis properanter intrarent, viri cum mulieribus plus quinquaginta invicem conculcati ſunt, intra eccleſiam expiraverunt, & die craſtina ſepulti ſunt, ipſe Geraldus Romam abierat, ideo per Arnaldum miſſus eſt Epiſcopus, qui cum aqua epiſcopali eccleſiam reconciliavit. Non abs re aquam epiſcopalem vocitavit Ademarus, qua polluta reconciliatur eccleſia, quia Epiſcopi proprium eſt pollutam eccleſiam reconciliare, ut docet Pontifex. In cap. aqua, de conſecr. eccleſ. vel altar.

Per idem tempus in Aquitania ſuborti ſunt Manichæi, qui multos e plebe ſuis coinquinarunt erroribus: ii baptiſmum & crucis ſignum rejiciebant, eſum carnium damnabant, itaut in ſpeciem viderentur monachi, nuptias etiam vetabant caſtitatem ſimulantes, ſed revera omni ſpurcitiæ genere inter ſe fœdabantur; Ademarus: *Paulo poſt exorti ſunt per Aquitaniam Manichæi, ſeducentes plebem, negabant baptiſmum & crucem, & quicquid ſanæ doctrinæ eſt, abſtinentes a cibis quaſi monachi apparebant, & caſtitatem ſimulabant, ſed inter ſeipſos omnem luxuriam exercebant, & nuncii antichriſti erant, multoſque a fide exorbitare fecerunt.* Idem narratur in fragm. Pithœano hiſtor. Aquitanic. Nec novum fuit auſterioris vitæ imaginem adumbrari ab hæreticis, jam olim pallore vultus, & ſqualore veſtis internoſcebantur Priſcillianiſtæ; Severus Sulpitius: *Etenim tum ſolis oculis judicabatur, cum quis pallore potius, aut veſte, quam fide hæreticus æſtimaretur.* Simulationem continentiæ & abſtinentiæ in Manichæo notavit Hieronymus: *Hæreticos qui laborant continentia & jejuniis, xerophagiis cameuniis, e quibus Tatianus eſt, & Manichæus.* De iiſdem Glaber Lib. 3. c. 8. Dialog. 3. cap. 15. In lib. 1. Amos c. 3.

Anno MXVI. Rodulfus Rex Burgundionum liberorum expers, pervicacis ſubditorum contemptus pertæſus, ſuaſu uxoris Henrico II. Imperatori regno ceſſit, Auguſtus Rodulfi privignis ut gratificaretur, eis in beneficium dedit quæ Willelmus Comes Pictavienſis a Rodulfo in Burgundia tenebat; Ditmarus: *Fuit quoque ibidem Rudolfi Regis inclyta conjux, quæ familiaritatis hujus adjutrix, filios ſuimet duos, ſenioris autem ſui privignos Cæſari commendavit, & dilectis ſibi militibus hoc totum dedit in beneficium, quod ſibi ab avunculo ſuimet tum conceſſum, & quod Willelmus Pictavienſis hactenus habuit, regio munere præſtitum.* Lib. 7.

Goffrido abbate S. Martialis per id tempus emortuo, ei ſucceſſit Hugo, qui valde infenſum habuit Geraldum Lemovicenſem Epiſcopum, & ab eo vix poſt biennium benedictionem tulit, livore ſcilicet æſtuante ipſo, quod abbatiæ ſpes ſibi adempta eſſet; Ademarus: *Defuncto Goffrido abbate, Hugo ei ſucceſſit, ſed Epiſcopus Geraldus adverſus ei extitit, prohibens ei dare conſecrationem, cauſa zeli, quia non poterat vindicare ſibi abbatiam, ideo per biennium ſeditio non minima fuit civilis, donec ratione erubeſcens Epiſcopus domno Hugoni aſſenſit.*

Source : BIU Cujas

CAPUT IX.

Odo Comes Dolenſis capit Argentomum caſtrum. Idem commendatur de fide ergæ Willelmum Ducem. Eccleſia Engoliſmenſis dedicata. Gilberto Pictavienſi Epiſcopo ſuccedit Iſembertus, de quo Fulberti teſtimonium. Judæus quotannis in die paſchæ in Baſilica S. Stephani alapa feritur ex ritu ſolemni, qua de cauſa? Sarracenorum irruptio in oram Narbonenſem. Normannorum prædonum irruptio in Aquitaniam. S. Joannis Baptiſtæ caput Angeriaci inventum, & ſolemniter oſtenſum. Concilium Angeriacenſe pro vindiciis reliquiarum ejuſdem ſancti.

PER hæc tempora Odo Comes Dolenſis dolo & aſtu cepit caſtrum Argentomum, pulſo Widone vicecomite. Idem Odo Comes caſtrum poſuit juxta Maſciacum monaſterium, quod a Roberto Rege, non ſine pudore, incaſſum oppugnatum; Ademarus: *Per hos annos Odo Princeps Dolenſis vi & ingenio cepit caſtrum Argentomum, & ab eo vicecomitem Widonem expulit. Idem Odo juxta Maſciacum monaſterium caſtrum ædificavit, quod Rex Robertus expugnans capere nequivit, & ſic fruſtratus receſſit.* Commendatur hic Odo Dolenſis, tanquam vir ſapientiſſimus, & unus e fidelioribus vaſſis Willelmi Comitis Pictavienſis in epiſt. ad Fulbertum ſcripta, quæ extat inter eas quæ ſunt ipſius Fulberti: *Si tranſieritis Bituricas, cum Odone de Dolis amice loquimini, inveni illum in Romano itinere prudentem virum, & ſpero vobis obſequentiſſimum fore, ſi quid obſequii vultis ab eo, eſt etiam Comiti noſtro G. ſatelles fideliſſimus, & familiariſſimus.* Epiſt. 123.

Eodem tempore eccleſia ſancti Petri Engoliſmenſis ſolemni ritu dedicata eſt a Siguino ex monacho Burdegalenſi Archiepiſcopo, Grimoardo Engoliſmenſi, Iſlone Santonenſi ejus germano, & eccleſia ſanctæ reſurrectionis ante Baſilicam ſancti Eparchii terræ motu everſa; Ademarus: *His etiam temporibus eccleſia ſancti Petri ſedis Engoliſmenſis dedicata eſt a tribus Epiſcopis, a Siguino monacho Burdegalenſi, a Grimoardo, & Iſlone fratre ejus, quibus temporibus eccleſia ſanctæ reſurrectionis, ante Baſilicam beati Eparchii, terræ motu ſubverſa eſt, & ibidem clocarium incœptum eſt.*

Sub idem tempus Giſleberto Pictavienſi Epiſcopo vita migrante, & in Malleacenſi monaſterio condito, in ejus locum ſuffectus Iſembertus; Ademarus: *Giſleberto quoque Pictavino Epiſcopo reverentiſſimo diem claudente & Malliacenſi monaſterio humato, ſuccedit Iſembertus Epiſcopus.* Hunc effuſe commendat Fulbert. in epiſt. ad decanum S. Hilarii: *Similiter autem dominum meum Iſambertum Epiſc. ſalutate, obſecro, cujus in me benignitatis ac hilaritatis, quanta fuerit gratia, nullatenus dicere eſt, nec quanta ejus probitatis ſit magnitudo.* Epiſt. 130.

Eodem etiam tempore Hugo capellanus Aimerici vicecomitis Rocacardenſis cum ipſo domino Toloſæ adfuit per diem paſchæ, & Judæo ex ritu ſolemni colaphum impegit, quo cerebro cum oculis a capite effuſo, Judæus ſtatim exanimis in terram ruit, & a ſuis elatus de Baſilica ſancti Stephani; Ademarus: *Quo tempore Hugo capellanus Aimerici vicecomitis Rocacardenſis, cum eodem ſeniore ſuo Toloſæ in paſcha adfuit, & colaphum Judæo, ſicut illic omni paſcha ſemper moris eſt, impoſuit, cerebrum illico & oculos ex capite perfido ad terram effudit, & ſtatim mortuus, a Synagoga Judæorum, de Baſilica ſancti Stephani elatus, ſepulturæ datus eſt.* Undenam manarit hic ritus? nimirum hac pœna damnati Judæi ob nefandum ſcelus odio Chriſtiani nominis patratum, accitis olim Sarracenis in Galliam, ut fertur in vita Theodardi apud Bernard. Guidonem.

Sub

Sub hoc tempus Cordubenſes cum claſſe ad littus Narbonenſe appulſi, ſummo diluculo in terram expoſitis copiis, Narbonam circa ſe effuderunt, oppido ſe potituros facile confiſi hariolorum vaticiniis creduli. Illico oppidani ſacro pabulo roborati eruptione facta, univerſos fere hoſtes cecidere, aut captos in ſervitutem redegere, ex his viginti, corpore ſupra humanum modum præſtantes, divo Martiali voti cauſa oblati, e quibus duo a Goffrido abbate ſervati, cæteri peregrinis Principibus, qui tum forte religionis cauſa Lemovicum convenerant, dono dati; Ademarus: *Quo tempore Cordubenſes Mauri per mare Gallicum ſubito cum multa claſſe Narbone per noctem appulerunt, & ſummo diluculo cum armis in circuitu civitatis ſeſe effuderunt, & ſicut ipſi nobis retulerunt, ſortilegium eorum eis promiſerat proſpere acturos, & Narbonam capturos, at Chriſtiani quantocyus corpus & ſanguinem Domini a ſacerdotibus accipientes communicaverunt, & præparantes ſe ad mortem bello, invaſerunt Sarracenos, & victoria potiti ſunt, omneſque aut morte, aut captivitate cum navibus, aut multis ſpoliis eorum retinuerunt, & captivos, aut vendiderunt, aut ſervire fecerunt, & S. Martiali Lemovice XX. Mauros corpore enormes tranſmiſerunt dono muneris, ex quibus abbas Goffridus duos retinuit in ſervitute, cæteros diviſit per Principes peregrinos, qui de partibus diverſis Lemovica convenerant.*

Sub annum MXX. Normanni rurſus cum claſſe appulſi portum Aquitanicum, intellige fanum ſancti Michaelis in Eremo, id nomen oppido, quod jacet in ora maritima Pictonum, exinde Aquitaniam late vaſtaturi. Re accepta Willelmus Dux, indicto juſticio numinis ſibi & reip. conciliandi cauſa, cum lecta militum manu ad bellum ſe comparavit. Barbari hoſtem imminere ſentientes, per noctem ſuffoſſis circum ſcrobibus ceſpite opertis, caſtra communierunt. Diluculo Willelmus inter primores in acie ſtans, facto impetu in hoſtem, incautus lapſus in ſcrobes, & armorum onere gravatus, equo præceps ruit, ac fere fuit ut a Barbaris caperetur, ſed præſente Dei auxilio, e caſu reſurgens fuga ſe eripuit ab hoſtibus. Hac arte multi e primoribus capti, dolo cognito, cæteri equis deſiliere, hac de cauſa ſignum receptui datum, ut captis conſuleretur, proxima nocte æſtu maris redeunte, barbari cum captivis, & præda naves repetiere, & in altum ſe ſubduxerunt, nec amplius Aquitaniæ fines attigere. Willelmus immenſo pretio per legatos captivos ab hoſtibus redemit; Ademarus: *Eo tempore infinita multitudo Normannorum ex Dannamarca & Treſca regione, cum claſſe innumera appulerunt portum Aquitanicum, & ſicut parentes egerant, conati ſunt omnem Aquitaniam deſertare, & captivare. Itaque Dux fortiſſimus Guillelmus mandat ubique per Epiſcopos, ut ſuaderent plebem, domini auxilium cum jeuniis & litaniis implorare, ipſe vero congregata manu valida electorum menſe Auguſto, imminente jam nocte circa littus maris ſecus eos caſtra diſpoſuit. Pagani videntes tantam multitudinem, terrore compulſi tota nocte minutas ſcrobes per circuitum foderunt, & ceſpitibus operuerunt, ut ignorantes equites ibi ruerent. Itaque mane primo incautus exercitus cum Duce prima fronte aciei, præcurrente equo, ſuper paganos fræna laxans, mox per ſcrobes dilabitur, & ruentibus equis cum ſeſſoribus armorum pondere gravatis, pagani multos capiunt, & noviſſimi exercitus tarde caventes dolum, ex equis diſſiliunt. Ipſe Dux equo ſcrobem offendens in præceps venit, & armis oneratus, jam deciderat in manus adverſariorum, niſi Deo, qui eum ſemper cuſtodit, robur & mentem ei adminiſtrante, magno impetu ſaltum daret, & velociſſimo curſu ſeſe redderet ſuis. Mox intermiſſum eſt bellum cauſa captorum, ne interimerentur, erant enim ex nobilioribus cum eo die ab utriſque nutaretur, ſequenti nocte plenitudine maris invitante, cum captis concite pagani navibus inſiliunt, & auxilio pelagi liberantur, nec amplius fines illorum inquietaverunt. Dux autem pro captis infinita pondera argenti miſit, & unumquemque penſans argento redemit hominem.* Idem narratur in fragment. Pithœano hiſtor. Aquitanicæ.

Source : BIU Cujas

His diebus ſacrum caput Joannis Baptiſtæ, ut credebatur ab Alduino abbate Angeriacenſi in baſilica ſua, in theca marmorea, in modum pyramidis aſſurgente inventum, multis inclaruit miraculis. Willelmus Dux Roma redux, rei nuncio valde lætatus, ſanctiſſimum caput plebis oculis ſolemniter exponi decrevit. Rei fama exciti Aquitani, Galli, Itali, Hiſpani certatim eo advolarunt, Robertus Rex piiſſimus cum Conſtantia conjuge, Sancius Rex Navarræ, Sancius Dux Vaſconum, Odo Comes Campaniæ, & alii innumeri propemodum optimates, Epiſcopi & abbates eo confluxere, & variis muneribus ſacram ædem ditarunt. Robertus Rex a Willelmo Duce, quo par erat cultu ſuſceptus, oblata concha ex auro puriſſimo pondo librarum XXX. & pretioſis veſtibus, ceteros facile Principes effuſæ pietatis officiis ſuperavit. Huc ſolemniter delatæ Ss. Martialis & Stephani reliquiæ, quæ Lemovicis coluntur, diviſis obſequiis a Geraldo Lemovicenſi Epiſcopo, & Joffrido abbate ſancti Martialis, ſtatione diſpoſita apud Caroffum. Hinc Aquitania, quæ diuturnis imbribus laborabat, ſereniore cælo uſa eſt; Ademarus: *Per hos dies dignatus eſt Dominus clarificare tempora ſereniſſimi Ducis Willelmi in diebus ſuis, namque caput ſancti Joannis in Baſilica Angeriacenſi in theca ſaxea turrita inſtar piramidis inventum eſt a Balduino clariſſimo abbate, quod ſanctum caput dicunt eſſe proprium Baptiſtæ Joannis. Tunc Willelmus Dux poſt Paſchales dies Roma regreſſus hoc audito repletus eſt gaudio, & ſanctum caput populis oſtendendum decrevit. Et eſt reconditum ſanctum caput in thuribulo argenteo, ubi litteræ leguntur: Hic requieſcit caput præcurſoris Domini: a quo tamen, vel quo tempore, vel unde huc delatum eſt, vel ſi præcurſoris domini ſit, haudquaquam fideliter patet, in geſtis enim Pipini Regis, cum de minoribus legatur rebus, ex hac, quæ ex maximis eſt, cauſa reticetur, & ſcriptura ex eo facta nequaquam non futilis ab eruditis dijudicatur, non enim Pipinus in diebus Theophili, nec tempore Vandalorum extitit, nec caput præcurſoris Domini Alexandriæ habitum eſt. Itaque dum inventum oſtenderetur caput ſancti Joannis, omnis Aquitania & Gallia, Italia & Hiſpaniæ ad famam commota, ibi occurrere certatim feſtinat, Rex quoque Robertus, ac Regina, Rex Navarræ, Dux Waſconiæ Sancius, Odo Campanienſis, Comites & Principes cum Epiſcopis & abbatibus, omneſque dignitates terrarum eo confluxerunt, ubi omnes offerebant precioſa munera diverſi generis, ubi ſupradictus Rex Francorum oblata concha ex auro puriſſimo penſante libras XXX. & veſtibus precioſis ad ornatum eccleſiæ, a Willelmo Duce reverenter ſuſceptus, Franciam reverſus eſt. Ultra omnem felicitatem & gloriam videbatur concurſus pſallentium, cum reliquiis ſanctorum canonicorum, monachorum, undecumque ad memoriam ſancti Præcurſoris feſtinantium, inter quos reliquiæ Principis ſummi, qui pater eſt Aquitanorum, & primus Galliarum ſpermologus, videlicet beati confeſſoris Martialis, ſimul cum reliquiis ſancti Stephani Lemovicæ ſedis illuc deferebantur. Protractis itaque ſancti Martialis in vectorio ex auro & gemmis pigneribus, foris Baſilicam propriam, mox omnis Aquitania, quæ jam diu nimis pluviis laboraverat, adventu patris ſui lætificatur ſerenitati reddita. Cum eiſdem pigneribus abbas Joffredus, atque Epiſcopus Giraldus, cum principibus numeroſis, & omni innumerabili populo diverterunt in Baſilicam ſancti Salvatoris Carroffi, exieruntque eis obviam monachi cum omni plebe populari milliario uno, & cum apparatu honorifico antiphonas excelſa voce intonantes deduxerunt uſque ad altare Salvatoris, & miſſa celebrata ſimili modo proſecuti ſunt eos. Cumque in Baſilicam ſancti Salvatoris intraſſent, celebravit ibi miſſam Epiſcopus Giraldus de nativitate ſancti Baptiſtæ, cum eſſet menſis october canonici ſancti Stephani, cum monachis ſancti Martialis alternatim tropos ac laudes cecinerunt, & poſt miſſam Epiſcopus cum capite ſancti Joannis benedixit populum, & ſic de miraculis ſancti Martialis, quæ per viam contigerant, valde lætantes quinto die ante feſtivitatem omnium ſanctorum reverſi ſunt.* Idem refertur in fragment. hiſt. Aquitanicæ.

Source : BIU Cujas

nicæ. An id esset Joannis Baptistæ caput ? dubitatum, & hac de re concilium Episcoporum apud Angeriacum initum auctore Willelmo Duce, multisque rem patuisse miraculis, & Leonardi reliquias cum aliis quampluribus huc perlatas tradit Anonymus scriptor vitæ Leonardi apud Surium : *Cum adhuc in vivis esset Willelmus magnus Aquitaniæ Dux, dubitatum est a multis, num beatissimi Joannis Baptistæ caput apud Angericum haberetur, jussit ergo Princeps Willelmus magnam Episcoporum convocari synodum, ut eorum consensu tantus thesaurus inquireretur, & sacratis illorum manibus hæsitanti populo visendus exhiberetur, quæsitum & inventum est caput sacratissimum, altarique impositum, cunctis illud ita, ut par erat, venerantibus, multæ tum ea causa illuc allatæ erant sanctorum reliquiæ, multaque edita sunt miracula per merita illorum, in iisque sanctus Leonardus, bonus in primis male habentium medicus, non pauca virtutum signa declaravit.* Male Baronius hæc gesta refert ad annum Christi MXXIV. Novemb. 6.

CAPUT X.

Leonardus apud Lemovices, & S. Antoninus apud Cadurcos miraculis clari. Angeriacense monasterium reformatur ab Odilone abbate Cluniacensi. Rixa inter Angeriacenses monachos, & Willelmi Ducis familiares. Pictavis oppidi incendium. Geraldi Lemovicensis Episcopi obitus apud Carroffum, Jordanus in ejus locum eligitur & investitura per baculum accepta a Willelmo Duce consecratur. Interdicto misso a Gauzleno Archiepiscopo Bituricensi, quod absque eo consecratus esset, eidem reconciliatur. Carroffense monasterium reformatur opera & studio Willelmi Ducis.

EADEM tempestate Leonardus apud Lemovices, & Antoninus martyr apud Cadurcos multo populorum confluxu & miraculis claruere ; Ademarus : *Ea tempestate sanctus Leonardus in Lemovicino, & sanctus Antoninus martyr in Cadurcino miraculis coruscabant, & undique populi eo confluebant.* Eo adventasse Robertum Regem, dum celebriores sanctorum Galliæ sedes lustraret, insinuat Helgaudus : *Proficiscente eo quadam quadragesima ad sanctos, Dei servitio sibi conjunctos, adit, orat, honorat, aures eorum precibus humillimis & salutaribus pulsat, ut cum ipsis & sanctis omnibus inveniri posset in Dei laudibus dignus. Intrans fines Bituricum suscipit eum sanctus protho-martyr Stephanus, cum sancto Majolo meritis præcipuo, sancta Maria cum celebri Juliano martyre summo, iterum ipsa piissima virginum virgo Maria cum sancto Egidio confessore magno, inclytus vero Saturninus cum forti Vincentio, dignus Antoninus cum Fidi martyre &c.* Apud Apamias in Gallia Narbonensi passus est Antoninus martyr. Post ejus vero excessum caput beati martyris divinitus translatum in locum, cui nomen erat Vallis nobilis, hodie villa sancti Antonini in finibus Cadurcorum, ut legitur in ipsius vita M. S. Hic beati martyris gratia surrexit monasterium canonicorum regularium, quod novissimo sæculo furore hæreticorum, qui locum occuparunt, destructum jacet in hunc diem. Hic locus auctori vitæ Antonini, & Ademaro dicitur esse in finibus Cadurcorum, tamen est in diœcesi Rutenensi, male in territorio Albigensi locat Petrus Vallis-sarnensis : *Nomina autem castrorum nobilium, quæ tunc temporis sunt amissa, sunt hæc in Albiensi diœcesi Rabastens, Monsacutus, Galliacum de Grava, Cahusacum Marcellus, Guespia. S. Antoninus.* In vit. Robert. R. Hist. Albigens c. 58.

Vindicatis Joannis Baptistæ pignoribus, Willelmus Dux per omnia de cultu & obsequio Dei sollicitus, accito Odilone abbate Cluniacensi, regularem disciplinam jam fere collapsam instauravit in monasterio Angeriacensi, & forte

Source : BIU Cujas

defuncto abbate Alduino, Rainaldus ei per Odilonem succeſſor impoſitus, ac mox extincto Rainaldo, Aimericus ſuffectus; Ademarus: *Et glorioſus Dux recogitans Dei honorem, accito Odilone ſanctiſſimo Cluniacenſi abbate, in ſancti Joannis monaſterio regularem renovavit diſtrictionem, ubi Odilo Rainaldum diſpoſuit defuncto abbate Alduino, & Rainaldo ſpiritum reddente, Aimericum pro eo domnus Odilo patrem præpoſuit.* Ab eo tempore Angeriacenſe monaſterium viſitari cœpit per abbatem Cluniacenſem, ut patet ex vita Hugonis abbatis Cluniacenſis: *Suſceptus idem Dei famulus in monaſterio Angeriacenſi, ſepultis pauliſper ſenſibus carnis, puriore mentis intuitu, vidit quoddam fulgur, de ſublimi veniens monaſterii Cluniacenſis, auditorium irrumpere.*

Dum Eparchii Engoliſmenſis reliquiæ ſolemni cum proceſſu deferrentur ad D. Joannis Angeriacenſis, una delatus eſt baculus paſtoralis Divi confeſſoris apice incurvus, cui perſimilis per noctem in cælo viſus eſt igneus baculus ad ſolis ortum uſque, & vectoribus ſacri corporis Eparchii, cum iter eſſet per medium amnem, veſtes penitus aqua non maduere; Ademarus: *Dum reliquiæ ſancti Eparchii procederent ad ſanctum Præcurſorem, delatus eſt pariter baculus ejuſdem confeſſoris. Eſt ipſe baculus paſtoralis in ſummitate curvatus, ad cujus ſimilitudinem ſuper reliquias ejuſdem ſancti, horis nocturnis uſque ſole oriente reſplenduit in cælo igneus baculus, quo adventum ad caput ſancti Joannis, & miraculis a ſancto Eparchio ſuper infirmos ſanatos peractis, cum lætitia regreſſum eſt. Canonicis etiam ſancti Petri ſedis Engoliſmenſis, procedentibus cum reliquiis, cum ſubvectores earum induti ſacris tunicis per profundum fluvium pertranſiſſent, non ſenſerunt aquam, ſed ac ſi per aridam ambulaſſent, nullum ſignum aquæ ſuper eos, nec ſuper veſtimenta, vel calcimenta eorum apparuit.*

Per hoc tempus gravis apud Angeriacum ortus eſt tumultus inter monachos & Willelmi Ducis familiares, eo ventum eſt, ut Ducis ædes exarſæ ſint, & ipſius præpoſitus lethali vulnere percuſſus. Hac equidem injuria Dux valde commotus, non defuere qui ſuaderent, in primis Fulco Nerra Comes Andegavenſis, qui obſequii cauſa apud eum erat, monaſterium de medio tolli, monachos pelli, & canonicos ſubmitti debere: ſed Dux acerbius conſilium non audiit, fractoque irarum ſpiritu, monachis multum facinus remiſit; Ademarus: *Contigit homines ſancti Joannis & Willelmi Ducis in Angeriaco vico tumultuari, & vulneratus eſt præpoſitus Ducis ad mortem, & aula ejus ibi diruta, tunc a primatibus malivolis, præcipue a Fulcone Comite, qui tunc in ſervitio Ducis Pictavis erat tempore quadrageſimæ, ſuadebatur ei deſtruere locum ſancti Joannis, monachos ejicere, canonicos immittere, & licet ſereniſſimus Princeps furore gravi commotus eſſet pro injuria ſua, tamen ſuam iram & impiorum conſilia vicit, & imperiali more, cum ratione prudenti, cauſam pacificavit, ſemperque fuit ſervorum defenſor, & Dominus ei in omnibus adjutor.* Idem refertur in fragm. Pithœano hiſt. Aquitanicæ.

Eodem tempore Pictavis oppidum fortuito incendio conflagravit, & Willelmus Dux Baſilicam ſancti Petri, aliaſque eccleſias, ſimul & ædes ſuas magno ſumptu reſtituit; Ademarus: *Tunc caſu civitas Pictavis combuſta eſt, & Dux ſedem ſancti Petri, cæteraſque eccleſias, ſuumque palatium majori decore ampliavit.*

Sub idem tempus Geraldus Lemovicenſis Epiſcopus, cum Pictavum pergeret, idem enim erat theſaurarius ſancti Hilarii, in itinere gravi morbo decubuit apud Carroffum, ex quo diem obiit extremum, ibidemque ſepultus eſt; Ademarus: *Et Epiſcopus, quia theſaurarius ſancti Hilarii erat, dum ante feſtivitatem omnium ſanctorum Pictavis iret, in ſancto Carroffo ægrotans, intra XV. dies obiit, & ibi ſepultus eſt. Ad caput ejus tabula plumbea poſita eſt ita ſcripta. Hic requieſcit Giraldus Epiſcopus Lemovicenſis, obiit IV. id. novembr. præfuit eidem ſedi octo annis.*

Poſt

Source : BIU Cujas

Post Geraldi decessum, de Lemovicensi Episcopatu fœde certatum, multis ad apicem pontificii nitentibus per simoniam, & ambitum. Hac de causa a Lemovicensi clero & plebe solemnes indictæ litaniæ, & a Willelmo Duce concilium initum in monasterio sancti Juniani de eligendo Episcopo. Huic adfuere Willelmus Comes Engolismensis primarius consiliorum Ducis arbiter, Wido vicecomes Lemovicensis, & universi proceres Lemovicenses. Hoc in consessu, Deo auctore, in Episcopum Lemovicensem electus Jordanus sancti Leonardi præpositus, vir nobilitate generis, simplicitate morum laudabilis, ac die postera ab ipso Willelmo Duce, una cum duobus Episcopis Islone, & Isemberto, & turba procerum Lemovicas deductus. Huic plebs universa, obvia sese effudit, ac primum Dux solemniter receptus a monachis in æde sancti Martialis, obviis sacris evangeliorum tabulis, & multo thuris suffitu, ut moris erat. Inde crastina luce electus detonsus, idest in presbyterum ordinatus, & in sancti Stephani basilicam deductus, ibi a Duce episcopalem investituram per baculum pastoralem accepit, idque gratuito, quod ea ætate valde insolens erat. Et peracto solemni officio, Dux Pictavum rediit. Idem post Willelmi Ducis profectionem ad limina Apostolorum, Angeriaci consecratus ab Islone, Rohone, Arnaldo & Isemberto Episcopis, curante Willelmo filio Ducis ex mandato patris, & ab ipso Willelmo Comite simul cum Arnaldo Petragoricensi Lemovicas deductus, & solemniter collocatus in sede sancti Martialis. Hac de re Gauzlenus Bituricensis Archiepiscopus nimium indignatus, quod suffraganeus sine ejus nutu ordinatus foret, Lemovicino pago sacris* interdictis, excepto loco sancti Martialis, cum his quæ erant ditionis suæ, ipsumque Episcopum pastorali officio abstinuit. Jordanus in Metropolitanum demissior, nudis pedibus, diviso clericorum & monachorum cum agmine Bituricas supplex adiit, comperto ejus adventu Gauzlenus, cum universo clero ei obvius occurrit & cum honore sacris & officio restitutum dimisit; rem narrat Ademarus: *Post mortem denique supradicti Episcopi Geraldi, decertabant Principes Lemovicenses pro episcopatu, cum simoniacæ hæresi Pontificatum vindicare conati. Tunc populus urbis litanias cum monachis & canonicis propter hoc peregit, & Dux prudentissimus cum consiliario suo Willelmo Comite Engolismensi apud S. Junianum placitum habuit. Ex hac causa adfuit ibi Wido vicecomes & omnes Principes Lemovicenorum, ibi, Dei nutu, elegit in episcopatus honore Jordanum præpositum ecclesiæ sancti Leonardi magnæ nobilitatis & simplicitatis virum. Surgens mane Dux a monasterio sancti Juniani cum duobus Episcopis Islone, & Isemberto, & multitudine Principum, devenit ad urbem circa horam sextam, cui obviam processit omnis civitas gaudens, & mox properat ad basilicam regularem, receptus a monachis, cum textu sanctorum evangeliorum, & thymiamaterio, sicut semper ab eis Dux solet excipi, inde ad tumulum sancti Martialis missam audivit, & juxta monasterium eo die regulariter hospitatus est, chrastino barbam electo benedici jubet, & detondi, & sic ad sedem sancti Martialis in aula sancti Stephani Jordanum deduxit, & cum baculo pastorali ibi eum gratis honore pontificali vestivit, eratque finis januarii mensis, & reversus est Pictavis. Quadragesima superveniente Dux Romam abiens, filio suo prudentissimo adolescenti Willelmo imperavit, ut revertens ordinatum reperiret Episcopum, quod ille amdimplere curavit, & media quadragesima Angeriaco ante caput sancti Joannis consecratus est Episcopus ab Islone Episcopo, & Rohone, atque Arnaldo, nec non & Isemberto Episcopis, & a clarissimæ indolis Willelmo Comite & Arnaldo Petracoricensi Episcopus Lemovicam deductus inthronizatus est in sedem S. Martialis. Archiepiscopus vero Bituricensis Gauzlenus, ad cujus diœcesim Lemovica pertinet, quod sine sua auctoritate consecratus est Episcopus, totum Lemovicinum excommunicavit, præter locum sancti Martialis, & quæ proprie ad eum pertinebant, ipsumque prohibuit ab officio suo Episcopum, qui satisfaciens, nudis pedibus cum centum clericis & monachis, omnibus simili-*

* lege, interdixit

Source : BIU Cujas

ter pedibus nudis, Bituricam sedem adiit, ubi Archiepiscopus cum clero eis processit obviam & cum honore eos deducens, quod ligaverat absolvit. Idem refert Bernard. Guidonis in gest. Episcoporum Lemovicensium, & Jordani episcopatus initia refert ad annum MXX. *Hic Jordanus*, inquit, *præsulabatur anno Dom.* MXX. Litem, quæ fuit inter Jordanum, & Archiepiscopum Bituricensem, compositam fuisse suffragio & opera Fulberti Carnotensis Episcopi, insinuat Hildegarius decanus S. Hilarii Pictaviensis, in ea quæ extat inter epistolas Fulberti: *Jordanus etiam Lemovicensis Episc. cui olim suffragium præstitisti apud Archiepiscopum Bituricensem, plurima te salute impertiens rogat supplicíter, ut mittas ei vitam sancti Leonardi, in episcopatu suo requiescentis, ut ajunt.*

Epist. 127.

Anno circiter MXXI. Carroffum casu combustum est, cum Basilica Salvatoris, quam Willelmum Ducem suo sumptu reædificasse argumento est, quod idem regularem disciplinam ibidem instauravit, pulso Petro abbate, qui per simoniam dignitati se obtruserat, & in ejus locum ordinato Gumbaldo abbate sancti Savini; Ademarus: *Carofum casu flamma combustum est, cum Basilica Salvatoris, &c.* Et mox: *Dux quoque Willelmus semper cogitans Dei voluntatem, regularem disciplinam restauravit in sancto Carrofo, ejecto Petro abbate potentissimo, qui per simoniacam hæresim prælationem obtinuerat, & secullariter locum administrabat, & subrogato Gunbaldo regulari, & Dei servo abbate sancti Savini.* Quam studiosus fuerit Willelmus Dux hujusce monasterii emendandi, docet ipsius epistola ad Aribertum abbatem, quæ extat inter Fulberti epistolas, qua decem monachos e suo monasterio enixis precibus ac tertium petit in hujus monasterii reformationem: *Caritatem vestram jam secundo interpellavi, ut mitteretis ad Carioficum monasterium quosdam ex monachis vestris, qui essent ferventes in observanda regula sancti Benedicti, quorum sancta conversatio fratribus ipsius loci bonum præberet exemplum, & eorum abbatem fasce regiminis levaret: quoniam vero petitioni meæ nondum acquievistis, nunc quoque tertio ad ostium vestræ caritatis pulso, instar illius evangelici petitoris amicum obnixe rogantis, ut si non propter amicitiam, saltem propter improbitatem meam, accomodetis mihi quotquot habeo necessarios. Obsecro igitur vos in nomine sanctæ Trinitatis, quæ Deus unus est, ut decem fratres ex collegio vestri Angelici ordinis mihi transmittatis*, &c. Idem de se testatur & ipse Fulbertus in epist. ad Hebertum: *scio te, fili, meum desiderare adventum, sed retardant templi restauratio, mandata Regis, prædonum instantia, messivæ feriæ, Lemovicensis Episcopi causæ pacandæ difficultas, via scrupulosa.*

Epist. 117.

Epist. 18.

CAPUT XI.

Aymerici Ranconensis perfidia adversus Willelmum Comitem Engolismensem. Lis inter Willelmum vice-comitem Martiliacensem & fratres de castro Roffiaco. Mortua Sancia, Willelmus Dux tertiam ducit uxorem Agnetem nomine filiam Othonis Willelmi Ducis Burgundiæ, ex qua susceptí gemini liberi, Petrus cognomine Acerrimus, & Gaufredus cognomine Wido. Hugoni abbatis S. Martialis succedit Odolricus. Fabulosa Sancii Regis Arragonum expeditio in Vasconia. Widonis vicecomitis Lemovicensis obitus successore Ademaro filio. Hebertus Comes Cœnomanensis dolo captus a Fulcone Comite Andegavensi.

Anno MXXII. Dum Willelmus Comes Engolismensis abesset, religionis causa Romam profectus, Aimericus Princeps Ranconensis super sacris B. Eparchii calceis juramento depactæ fidei immemor, adversum seniorem suum castrum posuit in Sanctonum finibus, nomine Fracta-botum, forte Botavillam: sed

sed non diu impune tulit, paucis enim post diebus incidit in manus Joffredi filii Comitis, a quo ferro confossus illico expiravit. Willelmus vero Comes Roma regressus, cum Alduino filio post diutinam obsidionem castrum expugnavit, soloque evertit, ac multo post tempore iterum a fundamentis reædificavit, & præsidii causa Joffredo filio id commendavit; Ademarus: *Quo tempore Aymerieus Princeps Ranconensis, contra seniorem suum Willelmum Comitem Engolismæ, dum ipse Willelmus Romæ esset, castrum Fracta-botum in Santonico extruxit. Per dies resurrectionis promiserat ei fidelitatem super reliquias sanctorum calciamentorum sancti Eparchii, & quia perjurus contra ipsum fuit, post paucos dies a Joffredo filio Comitis supradicti obviante ferro confossus, animam sine mora reliquit. Comes vero Willelmus cum Alduino filio castrum diu obsedit, & fortiter expugnatum capiens destruxit, & per multum tempus iterum reædificavit, & filio suo Joffredo commendavit.*

Per hoc tempus ortum est grave bellum inter Willelmum vicecomitem Martiliacensem, & Odolricum & Alduinum fratres de castro Roffiaco, sed lis composita a Willelmo Comite Engolismensi, pacto jurejurando sancito super sacris B. Eparchii reliquiis, sed irrita utrinque fide, haud impune, Alduinus enim cum dolo a fratribus vocatus esset ad epulas, dormienti e lecto abrepto lingua præscisa, oculi effossi, & hoc pacto Rofiacum castrum per nefarium scelus receptum. Willelmus Comes Engolismensis inultum facinus non ferendum ratus, accito in opem Willelmo Duce, Martiliacum obsedit, & captum igni concremavit, in reos diri sceleris non sæviit usque ad necem, sed eos omni honore, idest feudis quotquot a se tenebant multavit, Alduino in cæcitatis solatium Rofiacum castrum restituit. Aliquot post annis Alduinus filius Willelmi Comitis Engolismensis jussu patris Martiliacum reædificavit, & in rem suam retinuit, idemque jubente patre Montiniacum castrum a fundamentis extruxit; Ademarus: *Willelmus vero vicecomes Martiliacensis & frater ejus Odolricus gravi discordia decertabant cum Alduino fratre eorum, propter castrum Rofiacum multo tempore. Unde factum est, ut a Willelmo Comite inter se pacificarentur, & pacem ipsam pactumque conditionis super corpus S. Eparchii eidem curarent, quod inter se mentiti, & perjurio rei, alter excæcatus est, alii duo honore omni privati sunt. Nam Willelmus & Odolricus dolo ad se evocatum Alduinum prima ebdomada paschæ in traditione postquam cum eis cœnaverat, & in eorum hospitio dormierat, antequam a lecto surgeret capiunt, & linguam ei amputant, & oculos effodiunt, & ita Rofiacum recuperant. Regressus itaque Roma Willelmus Comes tantam impietatem vindicare decrevit, & accito Duce Willelmo Martialicum obsedit, desolavit igne comburens, & traditoribus vitam & membra concessit, sed eos omni honore privavit, & Alduino cæcitate multato Rofiacum concessit, & post aliquot annos jubente eodem Comite Alduinus filius ejus Martialicum reædificavit, & ad suum opus retinuit, idem quoque Alduinus jubente patre Montiniacum castrum a novo extruxit.*

Anno MXXIII. defuncta Sancia conjuge Willelmus Dux tertiam nomine Agnetem duxit uxorem, ex qua geminos suscepit liberos, Petrum cognomine Acerrimum, & Gaufredum, qui Widonis cognomen sortitus est; chron. Malleacense M.S. *Inter ea defuncta Santia conjuge Guillelmi Ducis, duxit tertiam nomine Agnetem, ex qua iterum suscepit geminos filios Petrum cognomine Acerrimum, & Gaufredum, qui & Wido vocatus est.* Eam fuisse Othonis Willelmmi Ducis Burgundiæ filiam indicat Glaber: *Nec non etiam Willermus Henrici Ducis privignus, ac Alberti Longobardorum Ducis filius, eidem Regi aliquando rebellis extitit, favente ei Landrico Nivernis Comite, qui ejus filiam uxorem duxerat, & Brunone Lingonensi Episcopo, cujus habebat in matrimonio sororem, ex qua suscepit filios, & filias de quibus prius natam Landricus, reliquas uterque Willermus sc. Pictavienſis, & Arelatensis duxere uxores.* Lib. 5. cap. 2.

Anno MXXV. diem obiere, Rogerius cantor, & Hildebertus monachi sancti Martialis sanctitatis laude conspicui, divinitus prius de transitu admoniti, nec non Hugo abbas sancti Martialis: huic successit Odolricus abbas, cui benedictionis munus impertiit Jordanus Episcopus; Ademarus: *Quo tempore duo monachi sancti Martialis ex primoribus valde religione, conspicui, sanctitate præclari, sapientia fulgidi, qui se invicem præ omnibus diligebant, & omne monasterium duæ columnæ sustinebant, & velut duo candelabra irradiabant, & juxta se ad mensam sedebant Rotgerius cantor, & Hildebertus Amarius in die sancto Paschæ, ambo per vīsum viderunt se vocari a Christo, & ipsa ebdomada laudabiliter finem vitæ acceperunt: . . . . . Monachus sanctitate probabilis, & mox abbas Hugo dilectione Dei fortissimus, eos ad cælestia subsecutus est, & succedit Odolricus abbas prudentissimus, quem consecravit Jordanus Episcopus.*

Eodem anno Conrado certante de imperio cum Cononе tanti culminis æmulo, Longobardi Germanorum imperii pertæsi, Robertum Regem convenere per legatos, & ab eo Hugonem filium natu majorem in Regem expetiere; de quo
Lib. 3. cap. 9. non tacuit Glaber: *Hujusmodi enim fama, ubique provinciarum percitus, peroptabatur a multis, præcipuæ ab Italicis, ut sibi imperaret, in imperium sublimari, nam & ex cognomento proavi magnus Hugo dicebatur a cunctis.* Verum hi a Rege repulsam passi, vota convertere in Willelmum Ducem, aut ejus filium. Occasionem regni apiscendi Dux non omittendam ratus, cum Willelmo Comite Engolismensi consiliorum omnium participe, rei tentandæ causa transit in Italiam, sed longiores post tractatus cum Principibus Italiæ, se delusum sentiens, abjecto consilio domum remeavit; Ademarus: *Longobardi vero fine Imperatoris gavisi, destruunt palatium imperiale, quod erat Papiæ, & jugum imperatorium a se excutere volentes, venerunt multi nobiliores eorum Pictavium urbem ad Willelmum Ducem Aquitanorum, & eum super se Regem constituere cupiebant, qui prudenter cavens cum Willelmo Comite Engolismæ, Longobardorum fines penetravit, & diu placitum tenens cum Ducibus Italiæ, nec in eis fidem reperiens, tandem & honorem eorum pro nihilo duxit.* Interea Willelmus Dux, quo sibi Roberti Regis invidiam demeret, ejus gratiam, & auctoritatem sibi conciliare studuit cum humillimis precibus, etiam propositis muneribus per Fulconem Comitem Andegavensem, cujus hac de re ad nos pervenerunt litteræ ad Robertum perscriptæ, inter eas quæ sunt Fulberti Carnotensis:
Epist. 15. *Guillelmus Pictavorum Comes herus meus, loquutus est mihi nuper dicens, quod postquam Itali discesserunt, a vobis diffisi, quod vos Regem habere, petierit filium suum ad Regem, quibus ille invitus coactusque respondit, tandem acquiescere voluntati eorum, si consentirent illis cuncti Marchiones Italiæ, & Episcopi ac cæteri meliores, illi promiserunt, quod recta fide facerent illos consentire si possent. Nunc ergo mandat vobis postulans suppliciter gratiam vestram, ut detineatis homines de Lotharingia, & Fredericum Ducem, atque alios quos poteritis, ne concordent cum Rege Cono. inflectendo eos quantum quiveritis ad auxilium ejus, dabit vobis pro hoc negotio mille libras den. & centum pallias, & dominæ Reginæ Constantiæ quingentas libras nummorum.* De profectione Willelmi Ducis in Italiam Fulbertum Carnotensem certum fecit Hebertus per epistolam, quæ extat inter eas
Epist. 123. quæ sunt ejusdem Fulberti: *Dux noster G. nobis amicissimus profecturus est in Italiam die Jovis proxime venturo, sciscitari de causa filii sui, si cum honore & incolumitate sua fieri queat. Itali enim elegerunt eum sibi ad Regem, facientes ei sacramentum, & Italiæ regnum concedendi & Romanum Imperium acquirendi, per rectam fidem quantum possunt, hac de causa præcessurus est prudens pater filium quem supradixi cum ipsis deliberaturus.* Hujusce factionis signiferos fuisse Archiepiscopum Mediolanensem, Leonem Vercellensem Episcopum, liquet ex ipsius Vercellensis epistola, & Willelmi Ducis responsione, quæ una superstites manEp. 125. 126. serunt inter Fulberti Carnotensis epistolas. Conradus rebus in Germania compositis

sitis Longobardos facile ad obsequium redegit, & Episcopos, qui fuerant partium Willelmi Ducis, in vincula conjecit, male pro Willelmo Odonem subjecit Baldricus Noviomensis: *Italiam Chonradus Imperator abiit, ut ad votum de regno ageret, & arma ferentes impugnaret. Cumque inibi degeret, quosdam Longobardorum Episcopos partibus Odonis faventes, irreverens factus in vincla conjecit, Mediolanensium autem Archiepiscopus, re pro alia pari modo captus fuga sibi consuluit.* Chron. Camerac. lib. 3. cap. 55. v. Ott. Frisingens. lib. 6. chr. cap. 31. Sigebert. an. 1034. 1035.

Re infecta Willelmus Dux domum regressus nuncium accepit de morte Widonis vicecomitis Lemovicensis, & intercedente Willelmo Comite Engolismensi successorem ei dedit filium nomine Ademarum; Ademarus: *In reverteno do sane nunciatur ei Widonem vicecomitem obiisse, & intercedente Willelmo Comite Engolismensi præfecit Lemovice Comitem Ademarum in loco defuncti patris sui.*

Anno MXXVI. Sancius Rex Arragonum ab Hispanicis scriptoribus memoratur superato Pyrenæo magnam Vasconiæ partem armis subegisse, eamque pacto pretio Willelmo Comiti Pictavienſi addixisse; Zurita: *Sanctius Pyrenæum transgressus, uti quidam auctores prodidere, magnam Vasconiæ partem imperio subjicit, quam Pictonum Comiti precio, uti ferunt, addixit.* Itidem Sancium hac tempestate in utraque Vasconia regnasse ex veteris chartæ fide affirmat Hieronym. Blanca. Sed hæc vana & fabulosa esse facile arguitur, tum eo, quod quæ belli causa fuerit non proditur, nec ulla belli occasio extitisse apparet, & post hunc annum Sancium Vasconiæ præfuisse scimus ex Ademaro, & in gestis conc. posterioris Lemovicensis celebrati anno Christi MXXXIV. actum est de milite pœnitente, *qui jubente Duce Vasconum Sancio* (sic reponendum pro sancto) *seniorem suum decollavit*; cum etiam ex eo quod Sancium ipsum Ducem Vasconiæ hoc ipso tempore Sancio Regi amicissimum fuisse, & ante annum, hoc est anno MXXV. una cum Berengario Comite Barcinonensi subscripsisse donationi a Rege factæ, testem habemus ipsum Zuritam: *Vetusta enim monumenta & privilegia extare video, a Sancio Rege hoc ipso anno irrogata, quibus Simenæ Reginæ ejus matris, & Majoris Reginæ uxoris, Garciæ, Ramiri, Gonzalvi, & Ferdinandi filiorum fit mentio, & Sancius Guillielmus Vasconiæ, & Berengarius Barcinonensis Comites, qui scribendo adfuere, commemorantur, donationesque a Rege factas auctoritate sanxere.* Et certe Blanca, quo jure Sancius in Vasconia Aquitanica regnasse dicatur, valde laborat, & nimis supinum est quod fingit eum jure hæreditario ab Innico Arista deducto Vasconiam repetiisse, non ausus scilicet diffiteri cis Pyrenæum haud gestum a Sancio bellum. Et vere quod Hispanicorum scriptorum fidem in primis elevat, quo pacto suaderi potest bellum a Sancio tentatum adversus Vascones, suis summo rerum discrimine laborantibus, & diuturno adversus Sarracenos bello exhaustis? immo hac ætate Hispani Vasconum & Aquitanorum armis feliciter defensi, nedum ipsi bellum passi ab Hispanis, ut proxime ostendetur. In indic. rer. Arrag. In comm. rer. Arrag. p. 95.

Sub idem tempus Hebertus Comes Cœnomanensis a Fulcone Comite Andegavensi dolo accitus in Capitolium, idest arcem Santonicæ urbis, spe ipsius obtinendæ, quasi in beneficium, idest subfeudum. Incautus nihil tale metuens in custodiam detrusus, ibique biennio detentus, donec Deo adjuvante e custodia evasit, insidias cavit uxor Heberti, quodam sceleris consilium prodente; Ademarus: *Tunc temporis Comes Andegavensis Fulco cum manifeste superare nequiret Hebertum Cœnomannis Comitem, dolo acciit eum in Capitolium Santonicæ urbis, quasi in beneficio urbem ipsam ei concederet, & incautum, & nihil mali suspicantem, inclusum Capitolio, nefanda eum cepit traditione, primæ ebdomadæ quadragesimæ secundo die, uxor vero ejus uxorem Heberti dolo temptavit capere ipso die, antequam virum captum audiret, sed ad eam quidam anticipavit prodere cautelam. Ideo Fulco uxorem Heberti & Principes timens, non est ausus*

Source : BIU Cujas

eum interficere, sed biennio carceratum diligentissime custodivit, & a manibus
Epist. 7. *ejus Dominus innocentem eripuit.* Idem narratur in fragm. Pithœano hist. Aquitan. Hunc Hebertum Comitem antichristi præcursorem vocat Fulbertus Carnotensis, quod Avisgando Episcopo Cœnomanensi nimis infestus esset.

CAPUT XII.

Roberti & Constantiæ vota divisa de successore regni. Willelmus Dux curia abstinet invidiæ amoliendæ causa. Willelmi Comitis Engolismensis peregrinatio Hierosolymitana. Odo Comes Dolensis & alii peregrinationis socii. In Aquitania triduo pluit sanguine. Willelmus Comes maleficis artibus perit, ejusdem pia dona in ecclesiam.

EODEM anno Hugone Rege jam designato vita functo, divisis votis Roberti Regis, & Constantiæ uxoris, in electione regni successoris, Roberto ex lege Francorum, & naturæ suffragio, Henricum natu majorem optante, Constantia vero muliebri ingenio in Robertum natu minorem propensiore; Willelmus Dux consulto curia abstinuit, ne alterutrius in se invidiam provocaret. Hac in re tamen se a sententia Odonis Comitis Campanensis non discessurum palam
Epist. 118. obtestatus in epistola ad Fulbertum Carnotensem E. *O si venisses proximis præteritis rogationibus, quantam nobis & Episcopis nostris lætitiam fecisses, tempestive si velles Carnotum ad diem festum reversurus pentecostem, vel si te subducere velles, ne ires ad curiam domini Regis, satis honestam causam habiturus, quem in præsenti adire dimitto, minores inimicitias me susceperum putans ob meam absentiam, quam si essem cum domino Rege vel Regina, non consensurus in ordinando Rege absque meo fratre Odone Comite, quem enim ipse Regem fieri voluerit, ipsum & me velle pro certo noveritis.*

Eodem etiam anno Willelmus Comes Engolismensis per Bajoariam Hierosolymam iter instituit, itineris Comites fuere Odo Bituricensis Comes Princeps Dolensis, Richardus abbas Dolensis, Richardus abbas S. Eparchii Engolismensis, Giraldus Favesinus, Amalfredus monachus postea & ipse abbas sancti Eparchii, & alii multi viri nobiles. Inde iter fuit per Hungariam, ubi a Stephano Rege perhumaniter excepti, variisque muniis ornati, ac demum hi pervenere Hierosolymam mense martio, idest ineunte anno MXXVII. & perlustratis locis sacris Christi vestigiis consecratis rediere in Galliam. In ipso reditu Willelmus Comes Lemovicas divertit, ubi solemniter susceptus a monachis sancti Martialis. Inde Engolismam accedendi effusis agminibus ei obviam occurrere, non modo Engolismenses, sed & Petrocorii & Santones. Certatim & solemni cum processu ei occurserunt monachi sancti Eparchii, ut moris erat quoties Comes peregre rediret. Richardo abbate jam in itinere vita defecto, ei suffectus Amalfredus monachus, & a Rohone Engolismensi Episcopo benedictionis munere donatus, astantibus Willelmo Comite Engolismensi, & Odolrico abbate S. Martialis; Ademarus: *Eo tempore Willelmus Engolismensis Comes Bajoariam iter egit ad sepulcrum Domini, comitati sunt eum Odo Biturices Princeps Dolensis, Richardus abbas Dolensis, Richardus abbas sancti Eparchii Engolismensis & consiliarius ejus Giraldus Favesinus, & Amalfredus postea abbas, & magna caterva nobilium. Stephanus Rex Ungriæ, cum omni honore eum suscepit, & muneribus ditavit. Cœpit iter agere mensis octobris primo die, & pervenit in sanctam civitatem prima ebdomada mensis martii, reversusque prima ebdomada mensis junii, ad propria divertit per Lemovicam revertens, ubi omnis multitudo monachorum sancti Martialis splendore festino obviam exeuntes exceperunt eum. At ubi rumor adven-*

adventus ejus Engolismam pervenit, omnes Principes, non solum Engolismensium, sed etiam Petragoricensium & Santonum, omnisque ætas & sexus ad eum occurrit gaudio perfusa, eum cernere desiderans. Clerus vero monasticus sancti Eparchii in vestibus albis diversisque ornamentis, cum magna multitudine populi & clericorum sive canonicorum gaudens processit obviam ei extra civitatem miliario uno, cum laudibus & antiphonis, & omnes in excelsum vociferantes, te Deum laudamus, deduxerunt eum, ut moris est. Tunc Amalfredum monachum, qui cum eo fuerat, elegit abbatem ex basilica B. Eparchii, nam abbas Richardus in Selimbria civitate Græciæ citra Constantinopolim in eundo obierat, & ibi sepultus est. In vigilia epiphaniarum ordinavit supradictum abbatem Roho Episcopus, ubi ipse Comes & abbas sancti Martialis Odolricus stipatus dignitate monachorum & abbates vicini, & maxima nobilitas Principum præsentes adfuerunt. Idem narratur in fragment. Pithœano hist. Aquitan.

Anno itidem MXXVII. triduo pluit sanguine in Aquitania ad oram maritimam: hujus cruoris singulare id fuit, ut lapsus super cutem hominis, aut vestem, aut lapidem, prorsus non elueretur, secus vero si caderet super lignum. Ita in fragment. histor. Aquitanicæ: *Circa id temporis in regione Aquitaniæ, secus maritima tale prodigium accidit ante solemnitatem sancti Joannis Baptistæ. Tribus diebus de cælo pluit sanguis, qui cadens super carnem hominis, aut super lapidem, non poterat lavari, si vero super lignum caderet lavabatur.* Consultus a Roberto Rege Fulbertus Carnotensis E. vir litteris sacris & prophanis excultus, quid portenderetur hujusmodi prodigio, cladem publicam, forte bellum aut pestem sanguine designari respondit, per eam quæ extat ad Robertum Regem epist. *Quod autem nuper hujusmodi cruorem in quadam parte regni vestri pluisse audistis, & quod ille cruor ubi supra petram, vel super carnem hominis ceciderat, ablui non poterat, ubi autem super lignum ceciderat, facile abluebatur, per hoc tria hominum genera significata esse videntur, per lapidem impii, per carnem fornicarii, per lignum vero, quod neque durum est ut lapsis, neque molle ut caro, illi qui neque impii sunt, neque fornicarii. Cum ergo venerit super illam gentem, cui portenditur, gladius sive pestilentia designata per sanguinem, si antea duri molles fuerint mutati in melius, non morientur perpetualiter in sanguine suo, medii vero per angustiam mortis, vel aliter poterunt liberari pro arbitrio secretissimi atque præstantissimi judicis.* Epist. 95.

Eodem ipso anno MXXVII. Santonum oppidum, submisso a sceleſtis hominibus igne, combustum est cum basilica episcopali sancti Petri, quæ diu luxit sacris destituta. Dum Willelmus Comes Engolismensis de auctoribus sceleris quæreret, paulatim gravi labore contabuit, non sine suspicione maleficii. Forte deprehensa est quædam mulier malefica, quæ malis artibus noxam immisisse ferebatur, sed ea scelus prorsus inficiante, monomachiæ judicio rem committi placuit. Vulneribus confectus defensor maleficæ, e certamine vix spirans elatus est, nec dum tamen malefica quicquam confessa est, etsi convicta trium mulierclarum testimonio, quæ sceleris conscias, & maleficii cum ipsa artifices se fatebantur. Comes tamen mulieri lubens ignovit, nec passus est eam meritas pœnas luere: idemque, rebus inter liberos dispositis, sacro viatico, & ultimo chrismate præmunitus, diem obiit magno cum luctu suorum, & in basilica sancti Eparchii sepultus, VIII. idib. aprilis. Anno MXXVIII. Ademarus: *Eodem vero anno correptus est languore corporis idem Comes usque ad mortem, quo anno Santonas urbs ab impiis Christianis concremata est, cum ipsa basilica sancti Petri sedis episcopalis, & diu permansit desertus ipse locus a divino cultu, & hanc injuriam Dei Comes supradictus vindicare volens, paulatim cœpit viribus corporis destitui, & in urbe Engolisma secus ecclesiam sancti Andreæ propter officium divinum jubet sibi domum præparari, in qua ægrotans decumbere cœpit, ubi incessanter e diversis partibus cuncti Principes & nobiles eum visitabant. Cumque*

Source : BIU Cujas

dicerent nonnulli maleficis artibus eum ægrotare, ſolebat enim robuſto & ſano corpore vigere, tunc vero nec more ſenum, nec more juvenum corpore ſatiſceret, detecta eſt quædam malefica mulier artes maleficas contra eum exercuiſſe, quæ cum non confiteretur, judicio Dei commiſſum eſt, ut quod verum latebat, eventu victoriæ inter duos campiones probaretur, factis ergo ſacramentis decertaverunt inter ſe, diu multumque miſſus Comitis Stephanus, & defenſor maleficæ Willelmus, Stephanus victor ſine damno ſui corporis fuit, alter capite quaſi ſacco ſanguine coopertus, ab hora tertia uſque nonam in pedibus ſtans, victuſque ſemivivus in manibus deportatus longo tempore lecto decubuit, nec ſic malefica confeſſa eſt, a tribus tamen mulieribus, quæ his maleficiis cum ea interfuerunt, teſtimoniis convicta eſt. Et paulo poſt : *Comes ergo pepercit maleficæ mulieri, nec ſivit eam tormentari. Ab Epiſcopis vero, & abbatibus pœnitentiam accipiens idem Willelmus Comes, omniaque ſua diſponens, & inter filios ſuos & conjugem ſuam nominatam pro ut viſum ſibi eſt honorem ſuum ordinans, reconciliatus & abſolutus eſt. Toto quadrageſimæ tempore miſſas & cultum Dei frequentavit, quouſque prima ebdomada majori, ante paſcha oleo ſancto, & viatico munirerur, & ligno crucis adorato & deoſculato in manibus Epiſcopi Rohonis, & ſacerdotum ſpiritum laudabili fine & memoria Deo redderet. Et biduum obſervatum eſt corpus ejus a clericis & monachis in baſilica ſedis Petri Apoſtoli, planctu tota civitas repleta eſt, dominica ſancta Oſanna, cum ramis & floribus delatum eſt corpus ad baſilicam beati Eparchii, & ſepultum ibi ante altare beati Dyoniſii. Sepelierunt eum duo Epiſcopi Roho Engoliſmenſis, & Arnaldus Petragoricenſis, ad caput ejus juſſit filius ejus Alduinus poni tabulam plumbeam, ita ſcriptam. Hic jacet domnus & amabilis Willelmus Comes Engoliſmæ, qui ipſo anno quo venit de Hieruſalem obiit in pace* VIII. *id. aprilis vigilia Oſanna* MXXVIII. *anno ab incarnatione, & tota progenies jacet in loco ſancti Eparchii. Itaque poſt ſepulturam ejus proceſſerunt Epiſcopi cum clero & populo ad ſanctam proceſſionem dominicam, & ſtationem peregerunt.* Idem traditur in chronic. M.S. Engoliſmenſ. & in fragm. Pithœano hiſtor. Aquitanicæ.

Tot operibus teſtata Willelmi Comitis pietas ſupremis ejus cumulatur. Hic ſcilicet pro ſepultura ſua varia pretioſiora dona ex auro & argento obtulit B. Eparchio. Eidem ſylvam, cui nomen Vaſnacum, donationis cauſa gurpivit, ideſt tradidit, dedit & crucem quæ ſolemnibus in litaniis præferretur, auro & gemmis diſtinctam, nec non duo candelabra argentea pondo trecentos ſolidos; Ademarus : *Obtulit ſupradictus Willelmus pro ſepultura ſua ſancto Eparchio diverſa & precioſa munera auro & argento multo, & gurpivit Vaſnacum boſcum, & laxavit duo candelabra argentea penſantia trecentos ſolidos, & laxavit unam crucem auream cum gemmis proceſſionalem.* Idem in chronic. Engoliſmenſi.

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT XIII.

Willelmo Comiti Engoliſmenſi ſuccedit Alduinus e liberis natu maximus. Diſcrimen inter Alduinum & Joffredum fratres de Blavia caſtro. Alduini Comitis beneficia in abbatem S. Martialis. Iſenberti E. Pictavienſis, Jordani Lemovicenſis iter Hieroſolymitanum. Conc. Pictavienſe pro vindiciis Apoſtolatus ſancti Martialis. Synodus Carroffenſis. Gauſlenus Bituricenſis A. interfuit dedicationi baſilicæ S. Aniani Aurelianenſis. Siguino Burdegalenſi Archiepiſcopo ſuccedit Acius, paulo poſt Acio Gothefredus. Synodus Lemovicenſis propter dedicationem baſilicæ S. Salvatoris. Willelmi Ducis obitus ejus uxor & liberi. Fabella de Meluſina exploditur.

WILLELMO Comiti Engoliſmenſi laudatiſſimo ſucceſſit Alduinus e liberis natu major, ejus principatus initiis ſolutus eſt luctus publicus conceptus e patris funere, & mœror converſus in gaudium; Ademar. *Succeſſit pro Willelmo Hilduinus filius ejus in principatu Engoliſmæ, & præclarum letitiæ ſignum in initio principatus ejus oſtenſum eſt, cum de dolore ſepulturæ tranſiit populus ad letitiam, obviam Domino exclamans Oſanna in excelſis, benedictum regnum patris veſtri Domini, præferens manibus victoriæ palmas, ramos ſecuritatis & flores ſuavitatis.* Idem exſcriptum eſt in chronic. Engoliſmenſi. Hic Comes Alduinus fuit vir præſtans armis & litteris, his dotibus commendatur in fragm. toties laudato hiſt. Aquitanicæ: *Et mox poſt eum principatum Engoliſmæ obtinuit filius ejus, litteris & armis doctus, nobiliſſimus & glorioſiſſimus dominus Alduinus anno* MXXVIII. *ab incarnatione Domini, cujus eſt gloria in ſæcula ſæculorum.*

Poſt funus patris Blaviam caſtrum dolo occupavit Joffredus frater Alduini, quod ab Alduino paulo poſt manu militari receptum, ac præſidio munitum. Alduino recedente, novum caſtrum excitavit Joffredus adverſus Blaviam. Alduinus germani pervicacitatem coerciturus, caſtrum cum lecta militum manu obſedit, & octidui opera expugnavit. Rebus adverſis fractus Joffredus ſupplex ad fratrem acceſſit, & cum eo in gratiam rediit, & ab eo beneficii nomine tres Blaviæ partes obtinuit, quartam ſibi excipiente Alduino; Ademarus: *Craſtina vero die poſt ſepulturam ejus, Blavia caſtrum dolo ſubractum eſt Comiti Alduino a Joffredo fratre ejus. Mox Comes Ilduinus cum virtute militari illuc tendit, & cito ipſum caſtrum capiens in deditionem accepit, & miſſa illic cuſtodia militum Engoliſmam regreditur ad celebrandum paſcha. Quo regreſſo frater ejus Joffredus per dies feriatiſſimos paraſceve, & ſepulturæ, & paſchæ contra Blaviam extruxit aliud novum caſtellum. Hoc comperto Alduinus nequaquam prætermiſit opus Dei, ſed cum magna gloria & lætitia ſanctum paſcha celebravit, & poſt diem tertium feſtivitatis commoto electo exercitu ad bellum committendum exiit. Audierat enim fratrem ſuum velle cum eo confligi & exercitum adgregari. Itaque caſtrum noviter munitum obſedit, & prælium præſtolatur feroci corde, ſed nequaquam frater ejus præſumpſit eum laceſcere ad pugnam, videns robuſtam eum habere manum. Et poſt dies octo expugnato & capto caſtro ſupplex venit ad eum, cui protinus Comes Alduinus ignovit, & pacem conſenſit, & facti ſunt amici, & tunc in beneficio tres partes Blaviæ Comes conceſſit fratri ſuo Joffredo, quartam ſibi retinuit, & conditionibus congruis pacificati ſunt, amore præcipuo.* Idem refertur in chron. Engoliſmenſi.

Eodem tempore Odolrico abbate ſancti Martialis honoris cauſa adeunte Alduinum Comitem; is dedit B. Martiali eccleſiam S. Mariæ diœceſis Burdega-

Source : BIU Cujas

lensis, cum insula magna Dornoniæ, quæ haud procul castro Fronciaco jacet; fuitque prædium hereditarium Alayriæ uxoris; Ademarus: *Qua tempestate Odolricus sancti Martialis abbas vigilantissimæ honestatis Engolismam venit ad Ilduinum Comitem, ipse vero tunc donavit sancto Martiali ecclesiam sanctæ Mariæ in territorio Burdegalensi, cum insula magna Dornoniæ, in quæ est sita, & est ipsa insula, vel ecclesia uno plus miliario a castro Fronciaco, quod erat in dominio proprietatis supradicti Comitis, cum omnibus in circuitum terris & castellis, quam possessionem retinebat ex jure hæreditario uxoris suæ nobilissimæ Comitissæ Alairiæ.*

Sub idem tempus, exemplo Willelmi Comitis Engolismensis, Isenbertus Episcopus Pictaviensis, Jordanus Lemovicensis, & Fulco Comes Andegavensis, aliique plures nobiles Aquitani religionis causa Hierosolymam iter inierunt; Ademarus: *Pater vero ejus Willelmus reversus ab Hierosolymis, multis Principibus bonum fuit exemplum, confestim enim Isembertus Episcopus Pictavinus, & Jordanus Episcopus Lemovicinus, & Comes Fulco, pluresque primatum, Hierosolymam tendunt.* Idem in chronic. Engolismen.

Eodem tempore initum est conc. Pictaviense I. cujus canones desiderantur, injuria temporis erepti. Huic præfuit Archiepiscopus Burdegalensis, cui nomen erat Siguinus: in hoc concilio actum est de Apostolatu sancti Martialis, præsente Willelmo Duce, qui coram patribus in medium protulit codicem litteris aureis perscriptum, Canuti Anglorum Regis munus, in quo effictæ erant sanctorum imagines, & has inter Martialis in Apostolorum stemmate censebatur. Hujus concilii reliquiæ extant in gestis posterioris conc. Lemovicensis habiti anno MXXXIV. *Illud quoque memorandum est, quod ante hos septem annos Rex Anglorum Cnuto, hic erat cognomento magnus, Duci Aquitaniæ Willelmo regalia munera misit, simulque codicem litteris aureis scriptum, in quo nomina sanctorum distincta cum imaginibus continebantur, quod volumen jam olim in concilio Pictavensi, dum hac eadem de re quæstio esset, idem Dux Willelmus litteris eruditus, in testimonium antiquitatis Pontificibus ostendit. Erat enim ibi Martialis in aliorum Apostolorum catalogo positus, qui peritissimus Princeps dicebat Archiepiscopo Burdegalensi, & aliis qui ibi aderant Episcopis, conjicere possumus quam egregiæ auctoritatis sit beatus Aquitanorum patronus, de quo Gregorius in illa sui laboris gente, hanc legem tradidit observandam.*

Eodem tempore instituta est synodus apud Carroffum in Pictonum finibus, curante Willelmo Duce, in qua actum est de expugnanda hæresi Manichæorum, cujus virus latius per Aquitaniam spargebatur, nec non de pace ecclesiæ tuenda. Et pactum pacis ab Aquitanicis proceribus qui aderant, jubente Willelmo Duce sacramento firmatum; Ademarus: *His diebus concilium adgregavit Episcoporum & abbatum Dux Willelmus, apud sanctum Carrofum, propter extinguendas hæreses, quæ vulgo a Manichæis disseminabantur, ibi adfuerunt omnes Aquitaniæ Principes, quibus præcepit pacem firmare, & ecclesiam Dei catholicam venerari.*

Anno MXXIX. Gauzlenus Bituricensis Archiepiscopus & Floriacensis abbas, cum multis aliis Galliarum Episcopis, interfuit solemni consecrationi basilicæ sancti Aniani Aurelianensis, a Roberto Rege magno sumptu de novo instauratæ, & translationi reliquiarum hujusce Divi; Helgaudus: *Post quæ omnia cupidus sanctæ benedictionis Rex Robertus gloriosus, suæ ordinationis, benedictionis, & assumptionis in Regem anno tricesimo sexto, jussione imperatoria evocavit archipræsules Gauzlinum Bituricensem & abbatem Floriacensem, Leothericum Senonensem, nec non & Arnulphum Turonensem. Quorum præsentiam subsequuntur præsules, Odolricus Aurelianensis, Theodericus Carnotensis, Bernerius Meldensis, Guarinus Belvacensis, & Rodulphus Sylvanectensis. Non defuit etiam præsentia domni & venerabilis Odilonis Cluniacensium abbatis, & aliorum bonorum virorum*

Source : BIU Cujas

rum non minimi meriti, cum quibus semper desiderabat colloqui. Ab his pro certo & aliis Dei ministris levatur illud nobile corpus amici Dei Aniani sanctissimi de sepulcro, cum corporibus sanctorum Euspicii, Monitoris, & Flosculi confessorum, Baudelii, & Scubilii martyrum, & Agiæ matris S. Lupi confessoris, & ab ipso glorioso Rege & aliis, quos jam prænotavit littera, qui pro tali negotio advenerant, custoditur, laudatur, & decantatur in hymnis & laudibus in ecclesia S. Martini, quoad usque præparentur utilia & necessaria sanctæ benedictioni. Præparatis ergo omnibus, ab ipsis sanctis sacerdotibus locum ipsum benediti, & consecrari solemniter fecit anno dominicæ incarnationis millesimo vicesimo nono indictione duodecima.

Eodem anno Siguino Burdegalensi Archiepiscopo diem functo, Acius ei suffectus est, quo paucis diebus superstite, in synodo collecta apud Blaviam a Willelmo Duce Aquitaniæ, & Sancio Duce Vasconiæ in ejus locum sublectus est Gothefredus patria Francus honestis moribus præditus, & ibidem consecratus a provincialibus Episcopis; Ademarus: *Siguino vero Burdegalensi defuncto Archiepiscopo, & Acio post eum ordinato, & non longe post vita privato, Dux Aquitaniæ Willelmus, & Dux Wasconiæ Sancius adgregato conventu apud Blaviam constituerunt Archiepiscopum Gotesridum natione Francum, moribus honestum, qui ibidem consecratus est a suffraganeis Episcopis.*

Eodem anno Sancius Rex Navarræ Sarracenos multis prœliis debellavit, non sine suppetiis Vasconum, qui egregiam in hoc bello operam navasse memorantur; Ademarus: *Rex quoque Navarræ Sancius, adhibitis secum Wasconibus super Sarracenos exercitum duxit, & devastata Hispania cum multis spoliis, & magno triumpho remeavit.* Quo uno testimonio facile explodunter nugæ Hispanicorum scriptorum, qui hac ætate Vascones a Sancio domitos comminiscuntur.

Eodem anno consecrata est basilica regia S. Salvatoris Lemovicensis, eo nomine congregata est prior synodus Lemovicensis, in qua de Apostolatu S. Martialis actum est. Huic interfuere Gothefredus Archiepiscopus Burdegalensis, Jordanus Lemovicensis, Isenbertus Pictavienſis, Roho Engolismensis, Arnaldus Petragoricensis, Petrus Gerundensis, Deodatus Cadurcensis, Æmilius Albiensis, Arnaldus Rutenensis, Fulco Carcassonensis, Elias Santonensis. Imperite ad annum MXXVIII. id refert chronic. M. S. Gaufredi monachi S. Martialis: *Anno Dom.* MXXVIII. *consecrata est basilica regalis Salvatoris Lemovicæ* XV. *kal. dec. idque ab Episcopis undecim, quorum nomina hæc pagina continet, Jordanus Lemovicensis, Isembertus Pictavienſis, Roho Engolismensis, Arnaldus Petragoricensis, Petrus Gerundensis, Deodatus Cadurcensis, Æmilius Albiensis, Arnaldus Rotenensis, Fulco Carcassonensis, Elus Santonensis, Gotefredus Archiepiscopus Burdegalensis.* Hujusce synodi meminere acta secundæ synodi Lemovicensis, anni MXXXIV.

Eodem anno e vivis excessit Willelmus, superstite Agnete conjuge, ex qua reliquit duos filios masculos Willelmum & Guidonem, qui æque futuri sunt suis temporibus Duces Aquitanorum, & filiam cognomine Agnetem, quæ nuptura est Henrico III. Imperatori.

Willelmo IV. ne quid vel fabulas omittamus, Haius sororem astruit Mariam cognomine Melusinam, quæ nupsit Raymundino Comiti, cognomen nacta a duobus castris Mello, & Liziniano, quæ ei in sortem obtigisse dicuntur. Hanc variis præstigiis decantatam, & octavo quoque die pube tenus in anguem demutari solitam circumfertur, quod variis artibus polleret, quod rudi sæculo monstro simile erat. Fabulæ auctoritatem præstat, quod plures clariores familiæ in Gallia, & Germania ab ea originem repetunt, ut Liziniana, & Luceburgica, & in galeato stemmatum apice præferunt imaginem mulieris in anguem desinentis, in concha balneari considentis, de quo præter vernaculum scriptorem jocularem, Conrad. Vecerius in Henrico VII. Luceburgensi: *Quamquam non*

Source : BIU Cujas

me præterit, circumferri jam pridem libellum vernacula lingua conscriptum de feminæ Melyssinæ præstigiis, octavo quoque die pube tenus in anguem commutari solitæ, quam inter majores septimi nostri connumerare nituntur. Et paulo post: *Certe prænobiles tum in Galliis, tum apud inferiores Germanos scio familias, & patriæ nostræ deferentes prænomen, & in galeato imaginum apice, cujus stemmatis diligentissima, ac minime perfunctoria cura fuit veteribus, id monstrum cuppæ balneatoriæ insidens.* Falsi idoneum argumentum est, quod Ademarus nobilis monachus, qui hac ætate diligentissime persecutus est res Aquitanicas, de Melusina prorsus silet, quam haud dubie non præteriisset, si ea ætate ejus nomen notum fuisset. Et rudi sæculo astrologiæ periti, magicæ artis famam non effugere.

CAPUT XIV.

Willelmus V. Dux Aquitaniæ. Pontius Comes Arvernensis excommunicatus a Stephano Arvernensi Episcopo ob dimissam uxorem, & superductam pellicem. Controversia de apostolatu S. Martialis. Pontii Comitis absolutio subreptitia. Synodus Lemovicensis II. & Bituricensis utraque collecta pro vindiciis apostolatus S. Martialis & pace tuenda. Agnes Willelmi IV. Ducis vidua enubit Gaufrido Martello Comiti Andegavensi, inde ortum bellum inter Willelmum V. Ducem, & Gaufredum. Willelmi Ducis captivitas & obitus. Ramirus Rex Arragonum uxorem ducit Bernardi Rogerii Bigeronum Comitis filiam, nomine Gisbergam primum, postea Ermesendem.

EODEM anno morte Willelmi IV. Willelmus id nominis V. e liberis defuncti natu maximus ex Adelmode priori conjuge, in principatu Aquitanico simul & Pictavienſi, primogeniorum jure successit, & haud diu post uxorem duxit nobilem puellam Eustachiam nomine, cujus tamen genus fere incertum est.

Sub idem tempus Pontius Comes Arvernensis excommunicationis diris inustus a Stephano Arvernensi Episcopo, quod abjecta legitima conjuge, aliam superduxisset; Gesta conc. Lemovicensis MXXXIV. *Stephanus Arvernensis Præsul ante hos annos Pontium Comitem Arvernensem excommunicatione obstrinxit, pro uxore legitima, quam dimiserat, & aliam duxerat.*

Anno MXXXII. incalescente controversia de apostolatu sancti Martialis, hac de re consultus Joannes XX. Pontifex, apostolatus apicem D. Martiali non denegandum pronunciavit, per epistolam directam ad Galliarum Episcopos, quæ equidem non extat, sed cujus sententia habetur in gestis dicti conc. Lemovicensis, quamve epistolam in eadem synodo perlectam, & a patribus consentiente calculo approbatam, testantur gesta ejusdem concilii: *Ad hæc venerandus Jordanus Lemovicensis Episcopus ait, multa, charissimi, ante hos annos hac de re facta est inquisitio, quousque hæc altercatio ad aures apostolicæ sanctæ Romanæ sedis perveniret, super quo dominus Joannes Papa exemplar epistolæ nobis est dignatus destinare, magnopere testificans apostolatus ejus gloriam, & redarguens omnes qui eum contradicant esse Apostolum, quæ epistola sacra conservata in promptu habetur, in quo facile claret testimonium verum Romanæ sedis, cui Bituricensis Archiepiscopus Ædmo respondens dixit, textum epistolæ Papæ Joannis, omnibus Galliarum Episcopis directæ, ante hos quindecim dies in concilio Biturienſi, ubi plures Episcopi congregati eramus, coram nobis recitari fecimus*, &c.

Anno MXXXIII. Pontius Comes a suo Episcopo jure riteque excommunicatus, adito Benedicto IX. Pontifice absolutionis gratiam ab eo subripuit, sed con-

Source : BIU Cujas

conquerente Stephano Episcopo, Pontifex absolutionem rescidit, posteriori rescripto, quod ab Engelrico cancellario Anicienſis ecclesiæ in præfato concil. Lemovicenſi lectum memoratur, quo hujusmodi episcopalis districtionis effugii in posterum via intercluderetur.

Anno MXXXIV. celebrata est synodus Lemovicenſis II. huic interfuere Æmo Bituricenſis Archiepiscopus, Jordanus Lemovicenſis, Stephanus Anicienſis Rorico Arvernenſis, Ragamundus Mimatenſis, Æmilius Albienſis, Deus-dedit sive Deodatus Cadurcenſis, Isembertus Pictavienſis, Arnaldus Petragoricenſis Roho Engolismenſis; gesta hujusce concilii: *Ex auctoritate Dei Patris omnipotentis, & Filii, & Spiritus-sancti, & sanctæ Dei genitricis Mariæ, sancti Petri Apostolorum Principis, & beati Martialis & aliorum Apostolorum, atque omnium sanctorum Dei, nos Episcopi in nomine Dei specialiter congregati Æmo Archiepiscopus Bituricenſis, Jordanus Antistes Lemovicenſis, Stephanus Anicienſis, Rorico Arvernenſis, Ragamundus Mimatenſis, Æmilius Albienſis, Deus-dedit Caturcenſis, Esimbertus Pictavienſis, Arnaldus Petragoricenſis, Roho Engolismenſis excommunicamus illos milites de isto episcopatu Lemovicenſi, qui pacem & justitiam Episcopo suo firmare, sicut ipse exigit, nolunt, aut noluerunt.* In hac synodo effractores pacis anathemate damnati, & apostolatus honor decretus B. Martiali, ex veterum litaniarum & martyrologii fide. Iisdem de causis paulo ante collectum est conc. Bituricense præside Æmone Bituricenſi Archiepiscopo, ut constat ex gestis conc. Lemovicenſis loco modo laudato. Eoque spectat haud dubie, quod plura concilia hoc tempore pacis tuendæ causa primum in Aquitania, ac deinde in aliis Galliarum partibus congregata esse testatur Glaber: *Contigit vero ipso in tempore inspirante divina gratia primitus in partibus Aquitanicis, deinde paulatim per universum Galliarum territorium firmari pactum, propter timorem Dei pariter & amorem, taliter ut nemo mortalium a feriæ quartæ vespere, usque ad secundam feriam incipiente luce, ausu temerario præsumeret quippiam alicui hominum per vim auferre, neque ultionis vindictam a quocumque inimico exigere, nec etiam a fidejussore vadimonium sumere, quod si ab aliquo fieri contigisset contra hoc decretum publicum, aut de vita componeret, aut a Christianorum consortio expulsus patria pelleretur. Hoc insuper placuit universis, veluti vulgo dicitur, ut treuga Domini vocaretur, &c.* Lib. 5. c. 1.

Jam ab anno MXXXIII. Agnes vidua Willelmi IV. enupsit Gaufrido Martello Comiti Andegavenſi, impares nuptias sortita, quod Santonici Comitatus nomine Gaufridus Aquitaniæ Ducis beneficiarius esset. His nuptiis offensus Willelmus Dux ipsius privignus, inito delectu Gaufridum bello petiit, per annum tractum est bellum. Anno MXXXV. grave initum est prœlium juxta S. Jovini monasterium in finibus Pictonum, diu acriter æquo marte certatum, tandem inclinante acie Aquitanica, Willelmus ipse infeliciter vulneratus, captusque, per triennium ab hoste durissima custodia detentus, donec tædio captivitatis ad fœdas conditiones pacis coactus est; fragment. Pithœan. hist. Aquitanicæ. *Factum est autem ut Guillelmus Dux Aquitaniæ, & Gaufredus Comes Andegavensium gravi perduellione, se suosque per annum armis pessumdarent, donec Guillelmus sui captura finem rixæ imponeret, multis mortalibus ante interfectis.* Et Guillelmus Pictavienſis: *Brachium levabat in nos quo non leviter sese vulnerabat Gaufredus Martellus, huic enim calliditate bellandi egregie instructo, unde triumphum non pollicitarentur Andegavi, Turoni, Pictones, Burdigala, multæ regiones, civitates plurimæ, quæ signis ejus parebant. Is namque dominum suum Comitem Pictonum & Burdegalæ vi bellica cepit, neque ante postliminio concessit reverti, mancipatum indignissimæ custodiæ, quam argenti & auri pondus gravissimum, atque prædia ditissima extorsit cum sacramento depactis.* Pactis conditionibus Willelmum Gaufrido cessisse ditione Burdegalæ, ac de ceteris sese vectigalem De gest. Guillelmi Duc. Norman. p. 182.

Source : BIU Cujas

Lib. 3. de gest. Regum Anglor. & post eum Antoninus Florent. part. 2. tit. 16. c. 6. §. 3.

feciſſe, refert Willelmus Malmesburienſ. *Eo tempore erat Comes Andegavorum Gaufridus cognomento Martellus, quod ipſe ſibi uſurpaverat, quia videbatur ſibi felicitate quadam omnes obſiſtentes contundere. Denique dominum ſuum Comitem Pictavenſem aperto marte cepit, ferreiſque vinculis innodatum, ad ignobiles patris conditiones adduxit, Burdegala & confinibus urbibus cederet, de cæteris annuum vectigal penſitaret.* Sed quo jure Willelmus Burdegala ceſſerit non conſtat, cum jure materno eam obtineret Odo frater, ſine liberis defuncto Sancio Duce Vaſconiæ, & Comite Burdegalenſi avunculo ſuo. Tædio cuſtodiæ, & pudore diſcriminis enectus Willelmus quarto poſt ſolutam captivitatem die fatis conceſſit, & quaſi victoriæ præmium Agnetem novercam Gaufridus matrimonio ſibi conjunxit, & ſpecie tutelæ, defuncti fratres in poteſtatem redegit, ſi fides Willelmo Malmesbur. loco laudato: *Sed ille, ut creditur, pro ferri injuria, & ciborum inedia, beneficio opportunæ mortis, poſt triduum perpetuæ ignominiæ exemptus eſt, tum Martellus, ne quid deeſſet impudentiæ, novercam defuncti matrimonio ſibi copulavit, fratres in tutelam recipiens, quoad poſſent principatui regendo ſufficere.* Et Guillelmo Pictavienſi: *Porro ipſius defuncti poſt redemptionem die quarto, & novercam præcipuæ nobilitatis thoro ſuo ſociavit, & fratres in tutelam ſuam accepit, & theſauros cum tota bonorum ac potentiæ amplitudine quaſi ditioni ſuæ vindicavit.* Sed nuptias præceſſiſſe, ac belli, quod interceſſit inter Willelmum & Gaufridum, cauſam fuiſſe, longe veriſimilius eſt. Willelmus Dux deceſſit anno circiter MXXXVIII. quo & anno contigit obitus Conradi Imperatoris; Glaber: *Eodem nihilominus anno Conradus, cujus ſuperius mentionem fecimus, apud Saxoniam Romanorum obiit Imperator, cujus filius Henricus nomine, quem ipſe vivens pro ſe Regem conſtituerat, imperavit. Willelmus etiam Pictavorum Comes multis pecuniis liber a captione, qua filius Fulconis Gotfredus cognomento Martellus illum in prælio capiens, ſpatio trium annorum tenuerat, ad propria remeans ipſo in anno finem vitæ habuit.*

Lib. 4. c. 9.

Anno MXXXVI. Ramirus I. Rex Arragonum uxorem duxit Bernardi Rogerii Bigeronum Comitis filiam nomine Gisbergam ab initio, ſed poſtea notam Ermeſendæ nomine. Nuptiarum regiarum auctores fuere Ricardus Epiſcopus Bigeronenſis, Garcias & Guillelmus, uterque cognomine Forto, proceres Labadani, tractus Aquitanici; Zurita: *Richardus Epiſcopus Bigeronenſis, Garcias Forto, & Guillelmus itidem Forto ex proceribus Labadanæ regionis Aquitaniæ, auguſto menſe Ramiro Regi Gisbergam tradunt Bernardi Rogerii Bigeronum Comitis filiam, & Garſendæ ejus uxoris, eam Rex in matrimonium ducit. Vetus rerum Aragonenſium ſcriptor Gisbergæ nomen ſacri fontis baptiſmate ſortitam fuiſſe perhibet, & vocitatam Ermeſendam, nomine tamen Ermeſendæ uſam vetuſta monumenta teſtantur.*

In indicib. rer. Arrag.

RERUM

RERUM AQUITANICARUM.

LIBER DECIMUS.

CAPUT I.

Odo I. germanus Willelmi V. Dux Aquitaniæ, ejus infelix casus. Auctoris judicium de Bochetio. Petrus Willelmus VI. cognomine acer Dux Aquitaniæ. Vindocinense monasterium fundatum a Gaufrido Martello Comite Andegavensi & Agnete ejus conjuge, primum nupta Willelmo IV. Duci Aquitaniæ: hocce monasterium exemptum, unde dicitur alodium S. Petri. Henrici III. Imp. nuptiæ cum Agnete nata Willelmi IV. Ducis Aquitaniæ. Gaufridus Martellus Theobaldum Comitem Blesensem urbe Turonum inclusum una cum urbe capit. Gaufredo Comiti Engolismensi succedit Fulco ejus filius, ejusdem gesta in Pictones, ab eodem castrum Mauritaniæ apud Santones obsidione liberatur. Galterius abbas Stirpensis sanctitate clarus. Robertus fundator & primus abbas monasterii Casæ Dei in Arvernis.

Ine liberis deficiente Guillelmo V. Odo I. ejus frater patre Guillelmo IV. e Brisca Sancia secunda conjuge provectus in Ducem Aquitaniæ, & Comitem Pictonum, æque Gaufridum Martellum Comitem Andegavensem, qui Agnetem viduam parentis uxorem duxerat, & ex ea susceptos liberos specie tutelæ in potestate habebat, nimis infensus nexpertus est. Hic castrum munitissimum, cui nomen Germundum, ab Andegavensi sibi oppositum Guillelmo Partheniacensi, præsidii causa rectore imposito, oppugnavit incassum: inde submotis copiis Mauriacum castrum obsidione tentavit, sed nihilo fratre felicior, ibi vitam amisit, & una cum parente & fratre in monasterio Malleacensi conditus; chronic. M. S. Malleacense: *Anno* MXXXVII. *Willelmo Comite mortuo, Pictavenses in magno angore & anxietate positi, ac morte Principis sui sicut*

Source : BIU Cujas

oves sine pastore relicti, Odonem Comitem germanum ejus ex patre supradicto, ab Gasconia convocaverunt. Eodem tempore Gastinenses Germundum castrum construentes auxilio Andegavorum, Guillelmo Partiniacensium in eodem castro Principe. Interea Odo Comes veniens a Gasconia voluit capere Germundum castrum, sed non potuit capere. Inde reversus Mausiacum, quem pari modo reperit repugnantem, expugnare cœpit. Ubi hinniando cum cepisset attendere, occisus est. Cujus corpus sepultum est Malliaco, ubi pater & frater erant humati. Hujus non meminit Bochetius, qui etsi in multis somnolentior sit, sua tamen laude non caret, de his enim prioribus suæ gentis historiæ indagatoribus idem fere sentiendum, quod de his qui primi novum orbem terrarum aperuere, qui etsi interiora non penetrarint, maximam laudem meruere, quod ulterius progrediendi posteris copiam fecere.

Cruenta nece erepto Odone, Petrus idemque Guillelmus VI. cognomine Acer, unus e liberis Willelmi IV. ex Agnete tertia uxore, Aquitaniæ simul & Vasconum Pictonumque principatum adeptus est, anno circiter MXL.

Eodem anno dedicatum est monasterium Vindocinense titulo sanctæ Trinitatis, quod communi sumptu fundarunt Goffridus Martellus Comes Andegavensis, & Agnes ejus uxor, quæ primum nupserat Guillelmo IV. Duci Aquitaniæ; chronic. M. S. S. Albini Andegavensis: *Pridie kalend. junii apud Vindocinum castrum monasterium S. Trinitatis dedicatum est, anno ab incarnat. Dom.* MXL. Id ipsum testantur tabulæ Theodorici Carnotensis Episcopi pro monasterio Vindocinensi ipso dedicationis ejus die scriptæ, quas edidit Jac. Sirmondus in calce operum Goffridi Vindocinensis: *Ego Theodoricus Dei gratia Carnotensis Episcopus universis sanctæ ecclesiæ fidelibus notum facio, quod Gaufridus inclytus Comes, & uxor ejus venerabilis Agnes Comitissa monasterium sanctæ & individuæ Trinitati dicatum in castello suo, quod Vindocinum dicitur, ex nostro consilio propriis sumptibus construxerunt nostroque & clericorum nostrorum assensu, & concessione, B. Petro & ejus Romanæ ecclesiæ in patrimonium & alodium obtulerunt.* Hinc ipse Gofridus non una in epist. ad Guillelmum Ducem Aquitaniæ, ejus decessores monasterii sui fundatoris agnoscit. Nimirum quia ejus proavia fuit Agnes fundatrix. Lege fundationis monasterium dicitur oblatum B. Petro in alodium, quia ab initio fundationis fuit exemptum & immediate subditum ecclesiæ Romanæ, & quasi prædium proprium sedis apostolicæ, unde Vindocinense monasterium alodium B. Petri & se alodiarium B. Petri profitetur ipsemet abbas Vindocinensis: perperam hujusce monasterii initia in annum MLXVI. rejecit Joannes Tillius.

Lib. 5. epist. 20. 21.

Lib. 2. ep. 2. & 3. & lib. 2. ep. 11.

In chronic.

Anno MXLIII. Henricus III. Imperator Francos nuptiali fœdere sibi conciliaturus, Agnetem Guillelmi IV. Ducis Aquitaniæ filiam uxorem duxit, Vesontione pactis sponsalibus, Ingelheim secutis nuptiis, de quibus hoc singulare memoratur, quod cum histriones plurimi ad nuptias spe regiæ mercedis convenissent, a Principe omnino vacui dimissi, ea cui inhiabant pecunia in pauperes erogata; Hermannus Contractus: *Henricus Rex deinde Agnetem Willelmi Pictavensis Principis filiam, Reginam apud Moguntiam urbem ungi faciens, regalibus sibi nuptiis eam apud Ingelheim villam regalem copulavit, unde infinitam histrionum & joculatorum multitudinem, ad laudis suæ cumulum, vacuam & inanem sine cibo, de muneribus mœrentem abire permisit.* Idem Lambertus Schafnaburg. Otto Frisingensis, abbas Urspergensis, Albertus Stadensis. Eo discrepat Hermannus Contractus, quod nuptias refert in annum MXLIV. easdem in annum MXLV. removet Glaber, qui & locum sponsalium signat: *Eodem vero anno, ideſt quinto post quadragesimum, atque millesimum dominicæ incarnationis annum, ante dictus Henricus F. Conradi Rex Saxonum jam in re, Romanorum vero Imperator in spe, duxit uxorem filiam Willelmi Pictavorum Ducis nomine Agnetem, quam etiam desponsavit in civitate Chrysopolitana, quæ vulgo Vesuntio vocatur, illuc denique ob amoris ac benevolentiæ gratiam, utriusque convenit maxi-*

ad ann. 1043.

De reb. gest. Germ. ad ann. 1043.

Lib. 6. chron. cap. 32.

In Henrico. ad ann. 1043.

Source : BIU Cujas

maxima nobilium multitudo, Episcoporum vero numero XXVIII. Imperite Agnetis patrem Narbonensis provinciæ præfectum sibi fingit Aventinus. Fœdior multo lapsus Georgii Fabricii scriptoris Germanici, qui Agnetem istam Regis Pictavensis in minori Armenia filiam credidit, cum omnibus notum sit Pictavienses non ignobiles esse Aquitaniæ populos. Lib. 5. annal. Boior.

Anno MXLIV. Gaufridus Martellus Comes Andegavensis, rerum gestarum successu tumens, Theobaldum Comitem Blesensem bello petiit, & inclusum urbe Turonum una cum urbe, vi armorum eum cepit, & pro redemptionis pretio urbem jam partam tulit; chron. M. S. Thuan. *Per idem tempus Gaufridus Martellus Comes floruit. Hic devicit Comitem Pictavensem, & Theobaldum Blesensem, & accepit pro redemptione urbem Turonicam.* Willelmus Malmesbur. *Gaufridus Martellus Comes, mox Theobaldi Comitis Blesensis ingressus limites, urbem Turonicam obsedit, ipsum civibus suis auxilium ferre volentem consortio ærumnæ implicuit, siquidem captus, & in ergastulo reclusus, urbem sibi, omnibusque suis hæredibus in perpetuum abjuravit. Pudendam miseriam hominis quis dixerit, ut pro ambitione quantulæcunque vitæ, tantæ urbis dominio successores suos perpetuo fraudaret.* De gest. Reg. Angl. lib. 3. in Willelm. I.

Anno MXLVIII. diem obiit Gaufredus Comes Engolismensis, ei successit Fulco ejus filius natu major, vir magnæ fortitudinis & militia strenuus. Hic Pictavenses finibus suis hostili irruptione infestos, viriliter repulit Coniacum usque, & castrum Mauritaniæ pagi Santonensis a Duce Aquitaniæ obsessum, & ultimas ad angustias fere redactum, obsidione liberavit; chronicon Engolismense M. S. *Obiit autem Gaufredus Comes* MXLVIII. *anno ab incarnatione Domini successit vero illi in Comitatum, sicut ipse in vita sua dispposuerat, Fulco filius ejus primogenitus, sicut ab antiquis accepimus, vir magnæ fortitudinis & audaciæ, & in militia strenuissimus, qui inter cætera, quæ viriliter egit, Pictavenses de terra, in qua ad devastandum irruerant, audacter invadendo repulit, & usque Coniacum fortiter invadendo, instando, & pugnando fugavit, & multos ex eis cepit. Insuper in Santonensi pago castrum Mauritaniæ ab obsidione, qua Dux Aquitaniæ illud clauserat, & jam fere ad captionem constrinxerat, cum magno suo exercitu illuc perveniens, ad magnam sui gloriam liberavit.* Castrum id Mauritaniæ idem reor, quod locum Mauricaniæ, qui super Garumnam flumen locatur in vita B. Martialis: *Dum hæc agerentur admonitus est a Spiritu-sancto B. Martialis pergere super Garonam fluvium, in loco qui dicitur Mauricania, ubi multus undique conveniebat populus.* Et rursus alio loco: *Post hæc beatus Martialis a Mauricania reversus Lemovicum solum repedavit*, Gallice *Mortaigne*.

Anno ML. sanctitatis laude claruit in Aquitania Gauterius Stirpensis abbas, id nomen cœnobio canonicorum regularium in diœcesi Lemovicensi. Huic pro vitæ meritis postea a Victore II. datum jus de criminibus puniendis cognoscendi; chronic. M. S. Thuan. *Floruit hoc tempore sanctus Gauterius Stirpensis ecclesiæ abbas in territorio Lemovicensi, cui pro sanctitatis piæ merito Victor Papa auctoritatem judicandi de criminibus contulit, utpote viro discretissimo, & sapientiæ titulis adornato.* Hic non alius haud dubie a Galterio seu Gauterio, variat enim lectio, Stirpensis ecclesiæ præposito, ad quem pertinet Ivonis Carnotensis epistola: *Quantum intellexi ex litteris ex vestra parte mihi nuper oblatis, graviter fert vestra fraternitas, quod Lemovicensis Episcopus in synodo agens interdixit omnibus regularibus clericis, & regimen parochiarum, & confessionem pœnitentium.* Epist. 69.

Eodem anno S. Robertus patria Arvernus consensu & consilio Renconis Arvernensis Episcopi, accedente auctoritate Henrici I. Francorum Regis, & Leonis IX. Pontif. monasterium Casæ Dei in finibus Arvernorum extruxit, ejusque primus abbas extitit, ut refert ejus vitæ scriptor apud Surium: *Videns Dei famulus tanti boni præparatam divinitus occasionem, scienſque veraciter ad suæ* 24. april. tom. 2.

periculum animæ pertinere, si tam multorum saluti propriæ quietis respectu deesset, habita super hoc cum fratribus suis deliberatione, assensu etiam & consilio Arvernensis Episcopi bonæ memoriæ Renconis, cœpit monasterium ædificare, cum summa omnium gratulatione, juxta loculum, in quo prius habitaverat, & prospere consummavit. Eo tempore Francis imperabat Henricus, sedem apostolicam Leo nonus tenebat. Papam igitur supradictus Episcopus adiit, vir sanctus Regem Francorum, utrique super novi loci stabilitate auctoritatis robur & congrua privilegia petituri, utrique succedit ad votum, Rege non solum petita annuente, sed & domum Dei & virum factum regiis honorante muneribus, Papa vero decretis apostolicis roborante consilium, insuper etiam hominem Dei, cujus famam sanctitatis audierat, licet invitum fratribus præficiendum mandante. Factum est ita, & dedicato monasterio, vir beatus monachicum habitum, regimenque suscepit, tam fratrum precibus, quam Præsulis auctoritate. Idem testatur Gaufridus monachus in vita S. Bernardi Tironensis, ubi de Renaudo S. Cypriani Pictavienſis abCap. 2. bate: *Hic*, inquit, *S. Roberti fundatoris illius monasterii, quod Casa Dei dicitur, discipulus fuerat.*

CAPUT II.

Ermesindis uxor Willelmi VI. Ducis cognata Agnetis Augustæ dicta Petro Damiani, cognati, ideſt affines. Comites campaniæ unde Palatini dicti. Agnes Augusta Henrici IV. filii impuberis tutelam suscipit. Stephanus de Mureto fundator ordinis Grandimontensium. Grandimontenses boni homines dicti. Willelmi VI. Ducis obitus. Ermesendis ejus vidua Deo se dicat.

Anno MLI. Willelmus Dux uxorem sibi copulavit puellam nomine Ermesindem; chronic. Malleacens. M. S. *Tunc quoque Guillelmus Pictavorum Dux & Comes duxerat uxorem nomine Ermenseldeim.* Et hanc, non est quod
Lib. 7. epist. 5. & 6. dubitemus, eandem fuisse cum Ermisinde, quam multis laudibus celebrat Petrus Damiani non uno loco, idem enim eandem vocat cognatam Agnetis, cum ait
In 6. resp. ad quæst. Aug. Canruar. Agnetem secessisse Romam *cum Hermisinde cognata sua*, ideſt cum uxore fratris, quia & affines vulgus cognatos appellat, ut uxorem fratris cognatam in can. quod autem 35. qu. 5. & apud Gregorium I. *Cum cognata*, inquit, *misceri prohibitum est*, ideſt cum uxore fratris. Nonnunquam etiam & ea ætas consanguineos proximos cognatos vocavit; Jacobus a Vitriaco de instituto canoHist. occid. lib. 2. c. 31. nicarum sæcularium loquens: *Nec desunt mensis earum consanguinei in primo gradu sibi propinqui, quos cognatos suos appellant.*

Anno MLIV. Theobaldus Odonis Campanienſis Comitis filius & Comes Carnotensis e Galliis ad Henricum III. Imp. venit, ab eoque miles effectus eidem fidem & militare obsequium promisit; testis Hermannus Contractus: *Mo*ad ann. 1054. *guntiæ*, inquit loquens de Henrico III. *paschale festum celebravit, ubi Theobaldus Othonis ad eum de Galliis veniens, & miles ejus effectus, auxilium suum illi pollicitus est.* Ab eo tempore Campanienſes Comites titulum Palatinorum Comitum
In chronic. Burgund. sibi asseruisse credidit Nicol. Vignerius. Sed in eo deceptum constat, quod ante eum Odo pater Palatinus Comes dictus est, & huic potius est quod Palatini Comitis titulus acceptus feratur, quod idem ab Henrico Dux Alemanniæ constitutus le-
ad ann. 1045. gitur; teste ipso Hermanno contracto: *Otho Palatinus Comes paschali hebdomada Dux Alemanniæ apud Goslare a Rege constituitur.* Certe Campanienſes Comites Palatini Comitis titulum affectasse crediderim, ob officium quod inde gessere in aula imperatoria, Comites enim Palatini dicuntur, qui hoc officii geEpist. 263. runt in palatio; Jo: Saresber. *Sic a Principe in ensis materialis communionem, Comites*

mites quidem quasi mundani juris præsules asciscuntur, & quidem qui hoc officii gerunt in palatio juris auctoritate palatini sunt, qui in provinciis provinciales.

Anno MLVI. Henrico III. defuncto, ejus filio Henrico IV. adhuc impubere, Agnes Augusta ejus mater primorum studiis ejus tutelam suscepit, & imperium per aliquot annos strenue rexit; Hermannus Contractus: *Henricus Imperator morbo ingravescente infirmatus obiit ann. ætatis suæ* XXXIX. *regni vero* XVIII. *Imperii* XV. *indictione* X. *qui inde asportatus Nemetumque translatus in ecclesia sanctæ Mariæ, quam ipse construxerat, adhuc imperfecta, juxta patrem matremque sepultus, & filius ejus Henricus IV. septimum ætatis annum habens, pro eo regni jura suscipiens a primoribus matri Imperatrici educandus est commendatus.* ad ann. 1056.

Idem Lambertus Scafnaburgens. *Regnum pro patre obtinuit filius ejus Henricus IV. quinque annorum infantulus anno, postquam in Regem unctus fuerat tertio, summa tamen rerum & omnium, quibus facto opus erat, administratio penes Imperatricem remansit, quæ tanta arte periclitantis reipublicæ statum tutata est, ut nihil in ea tumultus, nihil simultatis tantæ rei novitas generaret.* ad eund. ann.

Idem Otto Frisingensis. Lib. 6. c. 34.

Eodem anno diem obiit B. Stephanus de Mureto fundator ordinis Grandimontensium: hic ortus apud Arvernos nobilibus parentibus, patre Stephano Mureti oppidi domino, quod est in suburbano Lemovicensi, Miloni Beneventano Archiepiscopo disciplinæ causa traditus, cum magisterio decem & duorum annorum factus & institutus fuisset, desiderio eremiticæ vitæ accensus discessit, varios eremi recessus perscrutatus, locum sibi idoneum electurus, tandem patriam regressus, in ipso Mureto monte sedem fixit, & angustiori tuguriolo excitato, ibidem asperrimam vitam ducere cœpit ab anno MVI. & sanctitatis fama multis congregatis fratribus monasterium extruxit, & congregationis suæ exordia posuit. Hanc cum aliquot annis summa cum laude rexisset, tandem pietate & miraculis clarus, in Domino quievit anno, ut dixi, MLVI. ætatis suæ anno LXXX. & in monasterio suo sepultus divorum in numerum relatus, ad idus febr. solemni die dicato. Non multo autem post tempore, divino monitu a Petro abbate ejus successore monasterium una cum reliquiis Stephani translatum in locum proximum, cui nomen Grandismons, a quo ipsi monasterio & universæ congregationi nomen accessit. Fuse hæc Vincentius Belvacens. Stephanum de Mureto Grandimontensis ordinis auctorem profitetur, & ordinem multis commendat Stephanus Tornacensis in epist. ad Robertum priorem Pontiniacens. pro quibusdam Grandimontensibus ad Cistercienses elapsis: *Ipsi autem non Augustinum, sed quendam, ut dicunt, bonum hominem Stephanum de Mureto magistrum suum profitentur, libellus etiam, qui eorum constitutiones continet, non regula appellatur ab eis, sed vita.* Hinc a magistri titulo Grandimontenses vulgus bonos homines appellavit; idem Stephanus Tornacens. eodem loco: *Grandimontensium grande nomen, hominibus placent, & servi Christi sunt, boni homines appellantur.* Et post multa: *si ab eis quæsieris cujus ordinis sunt, respondent peccatores sumus, si ab aliis, bonos homines esse dicunt, nam & in provincia illa, unde originem habent, ubi est caput & sedes eorum, cellulæ ipsorum Bono homine appellantur.* Lib. 26. spec. hist. c. 46. ad 50. Epist. 1.

Anno MLVIII. Willelmus VI. Dux Aquitaniæ, cum Gaufredum Martellum Comitem Andegavensem Salmurio castro clausum obsidione teneret, dysenterico alvi fluxu correptus obsidionem dimisit, nec diu superstes ex hac ægritudine vita solutus est. Ermesendis ejus uxor, viri luctu se Deo dicavit, castitatem professa; chronic. Malleac. M. S. *Anno* MLVIII. *Willelmus, qui & Petrus cognomento Acer, adunato exercitu vallavit castrum Salmurum simul & Gaufredum Martellum inclusit in eo, ubi hinniando dum aptaret ad bellum exercitum, dolore dissenteriæ mortis percussus, reversus est infirmus, ex qua infirmitate mortuus est, relinquens terrenum regnum. Huic fuit conjuncta in conjugio Er-*

Source : BIU Cujas

meſendis, quæ amore illius vovit ſe viduam, & caſtam permanere uſque ad mortem.

CAPUT III.

Guido cognomine Gaufridus Guillelmus VII. Dux Aquitaniæ. Guillelmi nomen gentilitium Ducibus Aquitaniæ, & familiare hujuſce ætatis optimatibus. Guidonis geſta ante principatum. Wido adeſt inaugurationi Philippi I. Synodus Jaccenſis cui præfuit Auſtindus Auxitanus Archiepiſcopus. Auxitanorum civitas metropolis totius Vaſconiæ. Balduinus Comes Flandrenſis procurator regni, ſpecie delectus in Sarracenos Vaſcones tumultuantes compeſcuit. Wido Dux bello petit Hugonem de Liziniaco. Guillelmus Epiſcopus Engoliſmenſis, ejuſque geſta.

GUILLELMO VI. ſine liberis morte ſublato, ei ex aſſe ſucceſſit Guido frater cognomine Gaufridus, qui & poſt principatum adjecto alio cognomine Guillelmus VII. dictus eſt. Guidoni placuit id nominis, fuit enim quaſi gentilitium, & proprium Ducum Aquitaniæ. Hac ratione qui primus ex Alienora Duciſſa Aquitaniæ natus eſt filius Henrico Duci Normanniæ, & poſtea Regi Anglorum, vocatus eſt Guillelmus, ut Aquitanis & Pictonibus conciliaretur aſcito familiari & quaſi proprio nomine Ducum Aquitaniæ & Comitum
ad ann. 1151. Pictavenſium; chron. Normannor. *In eiſdem octavis*, ſub S. Laurentii, *naſcitur filius Henrico Duci Normanniæ ex uxore ſua Alienor Comitiſſa Pictavienſi, vocatus eſt idem Willelmus, quod nomen eſt quaſi proprium Comitibus Pictavorum & Ducibus Aquitanorum.* Inde ſecutis temporibus Guillelmi nomen adeo celebre fuit Gallicos inter optimates, ut ſolemni in epulo ſimul accubuerint decem & centum milites, ſeu equeſtris ordinis viri, quibus unum & idem fuit
ad ann. 1173. Guillelmi nomen; Robert. Montenſis: *Henricus Rex junior ad natalem fuit ad Bur juxta Baioc, & quia tunc primum tenebat curiam in Normannia, voluit ut magnifice feſtivitas celebraretur. Interfuerunt Epiſcopi, abbates, Comites, Barones, & multa multis largitus eſt. Et ut appareat multitudo eorum qui interfuerunt, cum Willelmus de ſancto Joanne Normanniæ procurator, & Willelmus filius Hamonis Seneſcallus Britanniæ, qui venerat cum Gaufrido Duce Britanniæ domino ſuo, comederent in quadam camera, prohibuerunt ne quis miles comederet in eadem camera, qui non vocaretur Willelmus. Et ejectis aliis de camera remanſerunt centum & decem milites, qui omnes vocabantur Willelmi, exceptis plurimis aliis ejuſdem nominis, qui comederunt in aula cum Rege.*

Guido Dux iſte, fratre adhuc ſuperſtite, multa bello præclara geſſit, & dum Willelmus Spurius Dux Normannorum Arcas obſideret adverſus Willelmum Comitem Arcenſem patruum ſuum, Henrico Regi Francorum, qui Arcenſis partes fovebat, dolo dedita arce, cui nomen Molendinis in pago Andegavenſi, huic regium præſidium impoſitum Duce Vidone Comite, verum is cum Arcas caſtrum captum audiſſet, ibi demorari haud tutum ratus, inde migravit; Guillel-
De geſt. Guillelm. Duc. Norm. mus Pictavenſ. *In ipſa mora obſidionali Normannorum, aliquanti potentiores ab Duce ad Regem defecerunt, quos jam antea conſpirationis rebellantium occultique fuiſſe adjutores opinabile erat, malivolentiam, qua olim contra infantem fuerant inflati, nondum evomuere totam, eorum e conſortio Guimundus præſidens munitioni, quam Molendinas appellant, in manum Regis eam dedit, impoſita eſt regia cohors, Guido frater Comitis Pictavenſis Guillelmi, atque Romanæ Imperatricis, & cum eo viri militares atque illuſtres, verum & ii, & quiqui alias relicti ſunt, a Francis cum deditas eſſe comperiſſent Archarum latebras ſeſe noſtris*

Source : BIU Cujas

ſtris fuga furati ſunt. Et poſt eum Willelmus Malmesbur. *Hujuſce obſidionis intervallo populus caſtri, quod Molendinis dicitur, exoleſcens ad partes Regis incentore quodam Gualterio tranſiit. Imponitur ibi non ſegnis militum manus, præfecto Guidone fratre Comitis Pictavenſis. Is aliquantis diebus ſedulo militiæ munia executus eſt, verum crebreſcente famæ Archenſis victoriæ Franciam elapſus, non leve incrementum acceſſit ducalis gloriæ.* Lib. 3. de geſt. Reg. Anglor.

Anno MLIX. Wido Dux interfuit regiæ inaugurationi Philippi I. una cum primoribus Aquitanicis utriuſque ordinis, nempe Willelmo Comite Arvernenſi, Hildeberto Comite Marchiæ, Fulcone Engoliſmenſi, & vicecomite Lemovicenſi, Itherio Epiſcopo Lemovicenſi, Willelmo Engoliſmenſi, Arnoldo Santonenſi, Gontone abbate S. Flori, Arnoldo Pictavenſi, & Hugone Carroffenſi; teſtis eſt Joannes Tillius ex fide veterum tabularum. Au Recueil des grands de France pag. 26.

Anno MLX. Jaccæ, id nomen Vaſconum oppido, inita eſt ſynodus Epiſcoporum, cui præfuit Auſtindus Auxitanus Archiepiſcopus, cum Heraclio Begorritano, Stephano Olorenſi, Joanne Lectorenſi. In hac ſedes epiſcopalis, quæ Oſcæ jam olim conſtituta erat, quod ea eſſet Sarracenorum in poteſtate, Jaccam tranſlata, ſalvo honore matricis, ita ut quandocumque Oſca reciperetur a Barbaris, Jacetana ſedes Oſcenſi ſubjiceretur, & velut filia parentem coleret; Zurita: *Sanctius Epiſcopus Aragonenſis, Heraclius Bigeronenſis, Stephanus Olorenſis, Gomecius Calaguritanus, Joannes Lectorenſis Epiſcopi, Auſtindo Auxitano Archiepiſcopo aſſidentes Jaccæ vetuſto Vaſconum oppido concilium ejus provinciæ celebrant, quam & cis Pirenæum & ea Aquitaniæ regione, quæ Vaſconia illis temporibus dicta eſt, nunc Gaſconia vocatur, aut Regi Ramiro paruiſſe, aut fœderè ſuiſſe adjunctam, non opinione ſolum, ſed etiam plane ad veritatem hoc uno monumento mihi perſuadeo. Eccleſiaſtica ſedes Jaccæ conſtituitur, quæ priſcis temporibus Oſcæ collocata fuerat, decernuntque, ut quandoque diœceſis caput ab impiorum dominatu eriperetur, illi Jaccetana ſedes ſubjiceretur, & tanquam filia parentem pie ſanctèque coleret, &c.* Indic. Reg. Arag. in Ramiro.

Eluſa jam olim everſa Auſciorum oppidum ſurrexit in metropolim totius Vaſconiæ, ſeu tertiæ Aquitaniæ, ut colligitur ex hoc loco & vita D. Bernardi, qui proximo ſæculo claruit: *In civitate Auxitanorum, quæ metropolis eſt Vaſconiæ, miles quidam infirmabatur.* Lib. 4. c. 1.

Eodem anno morte Henrici I. Philippo I. adhuc impubere in regni faſtigium ſublato, Balduinus Comes Flandrenſis regiam tutelam, ſeu procurationem regni ſuſcepit. Lubenti animo aſſenſere ceteri Galliæ proceres, renitentes viſi ſunt tantummodo Vaſcones, quo deſignatur Wido Dux noſter, & alii Aquitanici proceres. Hos compeſcendi cauſa, ſpecie belli ſacri in Sarracenos delectum indixit Flandrenſis, ſed promotis copiis ad Pyrenæum, omiſſa expeditione Sarracenica, converſis armis in Vaſcones incubuit, quibus improviſo impetu oppreſſis, & in ordinem redactis, ſimulatam expeditionem abjecit. Eleganter rem narrat Paulus Æmilius ex fide annalium Vaſconum: *Ceteri Franci proceres in rerum procuratione adminiſtrationeque Flandrum verſari æquiſſimo animo ferebant, Vaſconum mens lababat, alieniores a Flandro erant, vereri ſe dicebant, ne tutelam pupilli ſui, ſuum regnum faceret, ſi uni omnia libera conceſſaque ſint, quod ſoror Regis ei nupſerat, ne regnum appeteret. Sed cum etiam Regem in poteſtate haberet, ejus nomine delectum religionis ſimulatione indixit, quod a Sarracenis barbaraque religione, Hiſpaniam magis quam unquam ante evaſtari diceret, futurumque niſi quis antevertat, ut edomita Hiſpania in Galliam tranſeant. Velut ad ſacrum bellum libenti animo in armis nobilitas præſto adfuit, in Vaſconiam ductæ copiæ quaſi Pyrenæum tranſmiſſuræ. Tunc fama evulgata eſt Hiſpaniæ univerſæ agros uſtos, partim Sarracenorum in Hiſpanos, partim horum in illos igne, nec eam commeatus inopem, exercitus externos alere poſſe, vixque domeſticas copias tutari. Depoſita igitur harum rerum ſimulatione, vires converſæ ſunt in Vaſconum conſiliis opprimendis, ad officium convenere, jurejurando ſe tu-* Lib. 3. in Philip. p. 1.

tori pupilloque devinxere, procerum liberi per speciem honorum, aulicæque gratiæ, ac potentiæ pro obsidibus abducti, exercitus sacræ militiæ nomine auctoratus, re infecta, ac ne viso quidem hoste dimissus, hujus rei Vasconum annales auctores habuimus. Et eum secutus Jacob Meyerus : *Moriens*, iuquit, *Henricus Rex Francorum, Balduino Comiti Flandriæ, viro, inquit Æmilius, integerrimo, ac fidei sapientiæque perspectissimo, Philippi Hugonisque liberorum regnique Francici tutelam tradidit, ceteri proceres Franci versari Flandrum in rerum procuratione summa moderatione tulerunt. Vascones autem alieniores ab eo erant, nec æquo animo fecerunt imperata, veriti, ut dicebant, ne tutelam pupillorum suum faceret regnum. Cognita Vasconum lubrica fide Pius, specie quidem in Sarracenos Hispaniæ imminentes, sed revera in Vasconiam ingentes duxit copias, coegitque Vasconum primores ad officium convenire, seque jurejurando sibi devincire, acceptis velut obsidibus eorum liberis. Hæc res consilio arteque magis, ut idem inquit, quam armis, ingentem Flandro majestatem conciliavit, & ad exemplum ceteros incendit.* In annum MLXII. rem rejicit Jo: Tillius.

In annalib. Belg. in Balduin. Pio MLX.

Eodem anno Wido Dux Hugonem de Liziniaco bello impetiit, castrum ipsum Liziniacum obsidione expugnavit, ad castri limina Hugo cæsus, cui successit Hugo filius cognomine Diabolus ; chron. Malleacense M. S. *Anno* MLX. *Goffredus Dux Pictavorum habens guerram cum Hugone Liziniaci, quem obsidens in castello suo, & expugnans, & vastans omnia in circuitu, quadam die milites Comitis forte ad portam castelli occiderunt eum* VIII. *idus octobris. Hugo filius suus huic succedit ex supradicto Humode, qui Diabolus vocatus est.*

Hoc tempore Guillelmus Episcopus Engolismensis, patre Gaufredo Comite Engolismensi, Petronilla matre, vir sapiens & facundus, gratia plurimum valuit apud Guillelmum Ducem Aquitanorum, a quo thesauraria S. Hilarii Pictavensis, & oblationibus Angeliacensis altaris donatus. Hic in extremo vitæ discrimine positus, id altaris Angeliacensibus restituit, ea lege ut duo monachi pro salute Pontificis in perpetuum oraturi ordinarentur. Idem sæpius Fulconem fratrem Comitem Engolismensem bello lacessivit, & fraterna odia variis pugnis, & cædibus cruentata ; chron. M. S. Episcopor. & Comit. Engolismens. *Post Geraldum Arte-mala Willelmus natione Engolismensis, consule Gaufrido patre, Petronilla matre, Engolisma natus, episcopatum Engolismensem suscepit, vir sapiens & disertus, qui Willelmo Duci Aquitanorum familiarissimus fuit, qui prædicto Præsuli thesauriam sancti Hilarii, & oblationes altaris Angeliacensis dedit. Dum autem prædictus Præsul in extremis laboravit, pro remedio animæ ejus, altare prædictum dedit Angeliacensibus. Totum autem capitulum cum abbate Duci concessit quod duo monachi pro anima Pontificis semper in ecclesia substituerentur, quod usque in præsens perseverat. Prædictus vero Præsul maximas guerras habuit cum Fulcone fratre suo, & cum illo militari prælio sæpe conflixit, ædificavit Tolueram, & Borrac.*

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT IV.

Bellum inter Widonem Ducem, & Gaufredum ac Fulconem Comites Andium. Santonum oppidum a Widone Duce obſeſſum, & deditione receptum. Agnes Auguſta Romam ſecedit cum Ermeſinde cognata ſua. Widonis Ducis expeditio in Sarracenos Hiſpaniæ incubatores. Variæ Gallorum per id temporis expeditiones in Sarracenos livore ab Hiſpanicis ſcriptoribus ſilentio prætermiſſæ. Harum expeditionum occaſione ſævitum in Judæos. Dedicatio baſilicæ Moyſiacenſis. Duraunus abbas Moyſiacenſis, tum Epiſcopus Toloſanus.

Anno MLXI. Wido Dux Gaufredo & Fulconi Comitibus Andium bellum intulit pro vindiciis oppidi Santonum, collatis copiis acriter certatum ad caput ſeu fontem Wltonæ amnis, ſed dolo quorumdam, qui metu ſimulato abjectis ſignis fugæ ſe dederunt, Widonis acies conſternata, & ad internecionem fere deleta; chronic. Malleacenſe M. S. *Anno* MLXI. *Goffredus & Fulcho, habentes certamen cum Gaufredo Duce propter Santonas, venientes cum magno exercitu, pugnaverunt cum eo in bello, etiam in Aquitania; ubi e contrario Pictavorum exercitus adunatus eſt, & ab utriſque partibus magnis animoſitatibus pugnatum eſt, ſed traditores belli, & ceteri ſigniferi vexillis projectis exercitum Pictavenſium in fugam verterunt, quapropter vulnerati multi, & plurimi occiſi atque nonnulli capti. Unde quidam verſibus eam confuſionem ita deſcribit dicens:*

Cum de Pictavis bellum fit, & Andegavinis
Inque die Martis fuit, & ſancti Benedicti
Circa forte caput Wltonæ contingit eſſe
Annus millenus tunc ſexageſimus unus.

Anno MLXII. Santonum oppidum a Widone Duce obſeſſum, & diutinam poſt obſidionem deditione receptum ab Andegavenſibus; chronic. Malleacenſe M.S. anno MLXII. *Gofredus Dux obſedit Santonas civitatem, caſtris in circuitu poſitis, & fame, & gladio vaſtavit, uſquequo Andegavenſes, & cives, qui in ea erant, ſe cum ſuis omnibus in manibus tradiderunt.* Antea tamen Andegavenſem a Widone Duce in clientum numero habitum, ut erat nomine Santonum, argumento eſt, quod Gaufredum Martellum Comitem Andegavenſem ſuſcepto bello adverſus Willelmum Ducem Normannorum, Guillelmi Ducis Aquitaniæ velut domini ſui copiis adjutum fuiſſe; teſtem habemus Guillelmum Pictavienſem: *Martellus in auxilium ſuum adjunctis Guillelmo Pictavorum Comite domino ſuo, & Eudone Britannorum Comite, nec non undequaque copiis collectis, Ambieras contendit*, &c. Forte diſcordes inter ſe Principes, facile concordabant adverſus Normannum, in eum enim livore ardebant univerſi Galliæ Principes, ipſeque Pictavenſis; mihi auctor eſt idem Guillelmus Pictavenſis: *Condolentes in eadem Theobaldus* (hic fuit Comes Campaniæ) *Pictavorum Comes, Gaufredus* (ſc. Comes Andegavenſis) *item reliqui ſummates quadam inſuper indignatione privata intolerandum ducebant, ſeſe Regis quocumque prævia vocarent ſignis parere, Guillelmum Normannorum nequaquam pro Rege, ſed confidenter atque indeſinenter ad ejus magnitudinem, quam aliquantum attrivit, ulterius atterendam, vel ſi qua via valeat conterendam, in armis agitare.*

De geſt. Guillelm. Duc. Normann.

Lib. de geſt. Guill. Duc. Normann.

Anno MLXII. Agnes Auguſta ſoror Guillelmi Ducis, dolo Annonis Colonienſis Archiepiſcopi Henrico filiolo e ſinu ejus ſubducto, & cum eo imperii adminiſtratione adempta, neceſſitate in conſilium verſa, religionis ſtudio Romam

Source : BIU Cujas

emigravit, comite Hermiſinde cognata ſua, ideſt uxore fratris; ea de re Petrus Damiani : *Regina Saba venit in Hieruſalem audire ſapientiam Salomonis, Imperatrix Agnes Romam adiit addiſcere ſtulticiam piſcatoris : illa, ſicut ſacra teſtatur hiſtoria, ingreſſa eſt cum multo comitatu, & divitiis, camelis quoque portantibus aromata & aurum infinitum nimis & gemmas precioſas : iſta vero cum Hermiſinde cognata ſua, non diſpari ſancti Spiritus fervore ſuccenſa, tanquam Maria Magdalena cum altera Maria veniunt ad ſepulcrum, non ut corpus Jeſu perungant fomentis aromatum, ſed ut pedes ejus fluentis irrigent lachrymarum.*

De flux. mund. glor. opuſc. 36.

In chronic. Caſin. lib. 3. cap. 30.

Eadem pietatis cultu Caſinenſe adiit monaſterium, ſex fere menſibus ibi deſedit, pretioſiſſimaque dona obtulit B. Benedicto; teſte Leone Oſtienſi. Verum poſtea Ermiſindis neſcio qua de cauſa rediit in Galliam, cujus abſceſſu mœrentem

Lib. 7. ep. 5.

Agnetem litteris ſolari ſtuduit Petrus Damiani : *Arbitror venerabilis Domina, quoniam ex quo dominus Rainaldus Comanæ ſedis Epiſcopus, & ſancta mulier Hermiſinda relicta quondam germani tui, ego quoque ſervus tuus, ad propria quique receſſimus, mens tua nunc fluctuat, & velut omnium deſtituta ſolatio, ſolam ſe remanſiſſe deplorat.*

Anno MLXIII. rebus in Aquitania compoſitis, Wido Dux reipublicæ Chriſtianæ in opem habito delectu, victricia arma convertit in Sarracenos Hiſpaniæ incubatores, Barbaſtam urbem obſidione expugnatam ab his eripuit; fragment. hiſt. Francor. a Roberto ad mortem Philip. Reg. *His temporibus Dux Aquitaniæ Guillelmus, & quidam alii optimates Galliarum, quiſque de ſuo exciti loco, copioſum in Hiſpaniam conduxerunt exercitum, cujus ditiſſimam urbem Barbaſtam, & quamplura capientes caſtella, maximamque ejuſdem provinciæ partem ferro & igni depopulantes, demum ad ſua reverſi ſunt, multamque & variam ſuppellectilem ſecum afferunt, multaque mancipia adducunt.* Hujuſmodi expeditionem annonæ & commeatus militaris inopia ſolutam tradit Sigebertus : *Exercitus multus a Gallis in Hiſpanias ad debellandos Sarracenos proficiſcitur, ſed omni regione a Sarracenis vaſtata, urgente fame inefficax revertitur.* Ab eo tempore variæ memorantur Gallorum expeditiones in Hiſpaniam adverſus Sarracenos : de expeditione Evuli Comitis de Roccejo, & aliorum Gallorum Principum memi-

Ad annum 1063.

Lib. 1. ep. 7.

nit Gregor. VII. & ſacræ adverſus Sarracenos militiæ ſtipendium pœnitentibus indici moris fuit; Innocent. II. in univerſali conc. can. 18. apud Gratianum : *Pœnitentia autem ei detur, ut Hieroſolymis, aut in Hiſpania in ſervitio Dei per annum integrum permaneat.* Verum quia occaſione ſacræ militiæ tranſeuntes in Hiſpaniam paſſim in Judæos ſæviebant, eorum ſaluti tuendæ enixe operam dedere Epiſcopi Galliæ; de quo eos laudavit Alexander II. in epiſt. apud Ivonem : *Placuit nobis ſermo, quem nuper de vobis audivimus, quomodo tutati eſtis Judæos, qui inter vos habitant, ne interimerentur ab illis, qui contra Sarracenos in Hiſpaniam proficiſcebantur.* Eodem nomine Berengario vicecomiti Narbonenſi gratulatus eſt & ipſe Alexander II. in alia epiſtola, quæ legitur apud Ivonem : *Noverit prudentia veſtra nobis placuiſſe, quod Judæos, qui ſub veſtræ poteſtate habitant, tutati eſtis ne occiderentur.* Magna hæc certe & memoranda Gallorum benemerita de Hiſpanis, omnino tamen ſilentio prætermiſſa ab Hiſpanis ſcriptoribus, zelo & livore Gallici nominis, quin immo & pro beneficio accepto probrum & injuria rependitur, & falſi de liberatoribus ſuis triumphi ſeu potius ſomnia jactantur.

Can. peſſimam, 23. qu. 8.

Decret. p. 13. c. 114.

Ibid. c. ſeq.

Eodem anno ſolemni ritu dedicata eſt baſilica Moiſiacenſis ab Auſtindo Auſcienſi Archiepiſcopo, Raymundo Lectorenſi, Willelmo Convenenſi, Willelmo Aginnenſi, Heraclio Begorretano, Stephano Olorenſi, Petro Adurenſi, Durranno abbate Moiſiacenſi, & Epiſcopo Toloſano, omiſſo Fulcone Simonis tum Epiſcopo Cadurcenſi, ne eo adhibito libertas & exemptio monaſterii tentari videretur, cujus rei memoriæ cauſa poſitus eſt lapis in lævo latere eccleſiæ præfixus, his verſibus inſculptus :

Idi-

Source : BIU Cujas

Idibus octonis domus iſta dicata decembris
Gaudet Pontifices hos conveniſſe celebres.
Auxius Oſtindum, Lactora dedit Raymundum,
Conuena Willelmum direxit, Agimna Vilelmum
Juſſit & Heraclium non deſſe Beorra benignum
Ellorens Stephanum conceſſit, & Adura Petrum
Te Duranne ſuum, noſtrumque Toloſa Patronum
Reſpuitur Fulco Simonis, dans jura Cadurco
Myriades luſtris apponens tres duodenis
Virgineum partum dabat orbi tunc venerandum.
Hanc tibi Chriſte Deus Rex inſtituit Clodoveus.
Auxit munificus, poſt hunc donis Ludovicus.

Durannum hujus baſilicæ Patronum vocat hujuſmodi inſcriptio duplici titulo; tum quia is fuit abbas Moiſiacenſis, cum quia idem hujuſce baſilicæ fuit inſtaurator; chronic. Moiſiacenſe M. S. *Denique ſupra dictus Durandus in monaſterio Moiſiaci inſtitutus & ordinatus per prædictum Odilonem, demum fuit abbas Moyſiaci, ſimul & Epiſcopus Toloſanus, & eccleſiam dicti monaſterii fecit conſecrari, & legitur, quod prædictus conſtruere fecit dictam eccleſiam collapſam tempore domni Raymundi*, &c. De geſt. abbat. Moiſiacenſ.

CAPUT V.

Salmurum caſtrum ad Ligerim igni ſuccenſum a Widone Duce. Wido Dux dimiſſa Mathilde conjuge ſuperducit Aldeardim natam Roberti Ducis Burgundiæ. Lucionenſe caſtrum a Widone Duce expugnatum. Monaſterium novum in ſuburbio Pictavienſi a Widone Duce fundatum & dotatum. Ab eodem fundatum monaſterium S. Gemmæ in pago Santonenſi. Alfonſus Rex Caſtellæ uxorem ducit filiam Widonis Ducis ex Mathilde. Monomachiæ judicium pro lege Romana. Arnolfus Santonenſis Epiſcopus ob ſimoniam depoſitus. Goderannus ex monacho Santonenſis Epiſcopus. Gauterii abbatis Stirpenſis obitus. Willelmus VIII. a Widone Duce ſuſceptus ex Aldeardi. Judicium de injuſtis nuptiis Widonis Willelmi Ducis a Gregorio VII. mandatum Amato Oleronenſi Epiſcopo legato Aquitaniæ, & Gozcelino Archiepiſcopo Burdegalenſi. Widonis Ducis ſtudium erga eccleſiam Romanam. Iſembertus Pictavienſis Epiſcopus ſuſpenſus in ſpiritualibus & temporalibus. Guillelmus Auſcienſis Archiepiſcopus, & Pontius Epiſcopus Bigorritanus, ob leviorem cauſam depoſiti, reſtituti.

Anno MLXVIII. Wido Dux Salmurum caſtrum ad Ligerim igni ſuccendit, nec ipſis ſacris ædibus pepercit; chron. Malleacenſ. M.S. *Anno* MLXVIII. *judicio Dei juſte omnia judicans, caſtrum Salmurum horribili incendio conbuſtum eſt a Guidone Comite Pictavorum, cum eccleſia ſancti Florentii ſanctique Joannis Baptiſtæ & ſancti Petri Apoſtoli, nihilque penitus remanſit de toto ſuburbio ejuſdem caſtri, cum domibus extra & intra murum degentibus, quod non incenderetur* v. *kalend. julii.*

Eodem anno Wido Dux relicta Mathedi, ſeu Mathilde conjuge, uxorem ſuperducit Aldeardim filiam Roberti Ducis Burgundiæ; idem chron. Malleacenſ. *Per hæc tempora duxit uxorem Guido Comes Aldeardim, filiam Roberti Ducis Burgundiæ, & neptem Henrici Regis Francorum.*

Eodem tempore Lucionenſe caſtrum a Widone Duce vi & armis captum, & monaſterium Mariæ virginis igni concrematum. In hoc periere multa capita

Source : BIU Cujas

utriusque sexus ; idem chronic. Malleacens. *Tunc cepit castrum Lucionense, & monasterium S. Mariæ virginis, quod est in eodem castro combussit, multosque homines & feminas in eo extinxit.*

Anno MLXIX. monasterium novum in suburbio Pictaviensi fundatum, & dote adornatum a Widone Duce ; chronic. Malleacens. *Anno* MLXIX. *monasterium novum Pictavis incœptum jussu Gaufredi Comitis, monasterium S. Severini canonicorum in nemore Argenti, & cœnobium S. Vincentii quod Niolium dicitur.*

Registr. 15. epist. 4. Hoc monasterium ab initio cœnobio Cluniacensi subditum patet ex registro Innocentii III.

Idem & Wido Dux monasterium S. Gemmæ virginis & martyris in pago Santonensi fundavit, ipsumque cœnobio Casæ Dei subjecit, ex tabulis fundationis, quæ proditæ sunt a Jo: Belio, ejusdem fundationis meminit & ante Jo: Bochetius. Fuit Gemma virgo & martyr, hinc Gemma nomen mulieris in cap. *Gemma, de sponsalib.*

His diebus Alfonsus Rex Castellæ uxorem duxit Widonis Ducis filiam, susceptam ex Matheodi priore conjuge. Hæc legis Romanæ, quæ erat ipsi vernacula, nimium studiosa, hanc legem Hispanis imponere ambiit, exposa lege Gothica. Hac de re gravis orta est controversia, qua monomachiæ judicio concredita, miles legis Romanæ defensor victus, & cum eo lex prostrata ; idem chronic. Malleacens. *His diebus Hildefonsus Rex Hispanorum duxerat uxorem filiam Guidonis Comitis Ducis Aquitanorum, quam habuit de Matheode supradicta, pro qua re extitit causa & contentio de lege Romana, quam legem Romanam voluit inducere in Hispania, & Foletanam mutare, & ideo fuit factum bellum inter duos milites, & falsitate fuit victus miles ex parte Francorum.*

Eodem anno Arnulfus Santonensis Episcopus synodali judicio depositus ob simoniæ scelus ; in appendice epist. Alexandri II. *Ernolfus Santonensis in Francia & Landus Nucerinus in Italia Episcopi, multis certisque criminibus accusati, alter quod ecclesiarum ecclesiasticorumque ordinum consecrationem simoniace & interveniente pecunia fecerit, alter quod officium ab Apostolico sibi interdictum præsumpserit, convicti sunt synodali judicio depositi.*

Eodem etiam anno Goderannus, primum monachus S. Remigii, tum Cluniacensis, inde primus Malleacensis abbas, factus est Santonensis Episcopus ; Hildebertus Cœnomanensis in vit. B. Hugonis abbatis Cluniacens. *Didicerat & hoc monachus ille Goderannus, qui relicto B. Remigii monasterio, cum arctioris disciplinæ gratia Cluniacum demigrasset, meritorum titulis & prærogativa scientiæ, a Domino audire meruit, amice ascende superius, prius enim Malleacensis abbas effectus, postea Santonensis ecclesiæ adeptus est dignitatem.* De eodem & chronic. Cluniacens. *Nunc vero dicendum est de Goderanno monacho, & capellano sancti Hugonis. Hic denique Goderannus ad episcopatum Xantonicum promotus, quo altius conscendit, eo latius refulsit.* Inter illustres viros ordinis sancti Benedicti eum concelebrat Trithemius.

Lib. 4. de illustr. vir. ordin. S. Bened. cap. 248.

Anno MLXX. e vivis migravit Gauterius abbas Stirpensis ; chron. Malleacens. *Domnus Gauterius abba & canonicus ecclesiæ S. Petri Stirpensis, dormivit in pace æterna* v. *id. maii.*

Anno MLXXI. Aldeardis ex Widone Duce suscepit filium, cui nomen fuit Willelmus ejus nominis VIII. tum filiam, quæ nupsit Petro Sancii Regis Aragonum filio ; chronic. Malleacens. *Anno* MLXXI. *ortus est Goffredo Duci II. kal. novembris Guillelmus filius, qui consobrinus germanus Ainrici Imperatoris, & secundus Philippi Francorum Regis, ex supradicta conjuge extitit, nata post hunc filia, quam desponsavit Petrus filius Sancii Regis Aragundiæ.*

Anno MLXXIII. de injustis nuptiis Guillelmi Ducis jus dicturus Gregorius VII. causæ cognitionem demandavit Amato Oleronensi Episcopo legato pontificio in Aquitania, & Gozcelino Archiepiscopo Burdegalensi. Hac de causa Pictavis

Source : BIU Cujas

ctavis coiit ſynodus Epiſcoporum, verum Iſembertus Pictavenſis Epiſcopus a Duce, ut credere pronum eſt, ſubmiſſus, militarique manu ſtipatus, effractis foribus in medium proruit, ſynodum patrum metu & minis intentatis diſſolvit, qua de re in jus vocatus apud Pontificem; teſtis ipſe Pontifex in epiſt. ad Iſembertum: *Poſtea vero & eodem legato noſtro Amato Epiſcopo Ellorenſi & magiſtro tuo videlicet Gozelino Archiepiſcopo Burdegalenſi, una cum ceteris religioſis viris pro faciendo divortio Guillelmi Pictavienſis Comitis, & propinquæ ſuæ, quam pro uxore tenebat. His inquam ſub apoſtolica obedientia pro negotio tam gravi, tam Chriſtianæ religioni neceſſario congregatis, conventum illorum per milites tuos nefarie perturbaſti, quippe qui perruptis monaſterii clauſtris & foribus, in confeſſum irruentes, Archiepiſcopum & legatum noſtrum multa turpitudine dehoneſtaverunt, reliquos vero minis conviciis ac verberibus, multiſque contumeliis afflixerunt, unde apoſtolica tibi auctoritate præcipimus, ut ante feſtivitatem S. Andreæ, præſentiam ſuper his reſponſurus noſtro conſpectui exhibere nullatenus prætermittas.* Lib. 2. ep. 2.

Pontificis monitioni, qua par erat reverentia, obſequens Willelmus Dux, uxorem dimiſit, de quo ei gratulatus eſt Pontifex per epiſtolam: *Scimus equidem quoniam quod in præſenti vita vobis dulciſſimum fuit exigente juſticia reliquiſtis, dum pro reverentia Chriſtianæ religionis ab uxore veſtra, quoniam propinqua conſanguinitate vobis eſt, vos ſeparare conſenſiſtis, verum quanto graviori certamine libidinem animi veſtri viciſtis, & ad legem Dei diſtrictius vos humiliaſtis, tanto ſublimiorem gloriam infinita remuneratione vobis paratam eſſe procul dubio ſperare debetis. Quapropter & nobis multo uberior lætitia creſcit, quoniam in hac correctione veſtra, certa ſpes veſtræ ſalutis intelligitur, & ea quæ ſemper in domo veſtra fuit miſerante Deo generoſitas conſervabitur. Ex hoc enim nobilitas generis valde corrumpitur, cum proles non de legitima conjugii permixtione generatur. Atque eo minus eminentia veſtra, quod tam acriter vobis inſtitimus mirari debet, quoniam Romana eccleſia, quæ domum veſtram, vos totamque proſapiam veſtram ſingulari & egregia ſemper charitate dilexit, in tanto vos jacere periculo pati non potuit. Ceterum, quod domi illam in veſtra poteſtate uſque ad futuram ſynodum morari cupitis, licet ſoror veſtra* (ea erat Agnes Auguſta) *quam ut matrem diligimus, inde nos interpellaverit, conſentire non audemus, ſcientes diabolicam fraudem hominibus maxime vetita, repertis occaſionibus præcipua calliditate ſuggerere. Proinde ita eam a veſtra vicinitate penitus removeri, & elongari facite, ut veſtra correctio & oblata Deo reverentia, omnibus ſit in exemplum, & ſalutem veſtram nulla valeat diabolus ſagacitate turbare.* Lib. 2. ep. 3.

Quam bene affectus fuerit Guillelmus noſter erga eccleſiam Romanam, & Chriſtianam rempublicam, intelligere licet hoc argumento, quod ultro in expeditionem tranſmarinam ſe & juſtas copias ſuis merituras ſtipendiis obtulit, de quo gratias ei egit idem Pontifex: *Quod autem ad ſervitium ſancti Petri promptam vos habere voluntatem mandaſtis, gratanter accepimus, ſed determinate vobis aliquid de expeditione ſcribere ad præſens non ſatis diſcretum fore pervidimus, quoniam rumor eſt in tranſmarinis partibus, Chriſtianos miſerante Deo paganorum longe propulſaſſe ferocitatem, & nos de reliquo quod acturi ſimus, adhuc divinæ providentiæ conſilium expectamus, vobis tamen & de bona voluntate plena apud Deum remuneratio eſt repoſita, &c.* Qua etiam auctoritate idem Dux valuerit, tum domi, tum peregre, apertius eſt ex eo quod idem Pontifex ipſum quaſi cenſorem ac vitæ emendatorem Philippi I. Regis conſtituit, dum eum rogavit ut Philippum prava vitæ ratione, & eccleſiarum direptione dehortaretur, de quo extat Pontificis epiſtola. Lib. 2. ep. 18.

Iſembertus Pictavienſis Epiſcopus, ni judicio adeſſet, ad diem a Pontifice ſacris ſuſpenſus, & cura ſpiritualium demandata Gozcelino Burdegalenſi Archiepiſcopo, temporalium vero, quod exemplo novum, & antea pene inauditum fuit, ipſi Guillelmo Duci; teſtem habemus ipſum Gregorium: *Tibi autem, Go-* Lib. 2. ep. 24.

Source : BIU Cujas

zeline Burdegalenſis Archiepiſcope, eccleſiaſticas res committimus tractandas, populum & clerum ne ſibi obediat commoneas. Tibi vero, Guillelme Comes, juſticiam committo tractandam, atque in veſtris manibus cauſam ſancti Hilarii regendam, & juſtitiam inde exhibendam committimus.

Anno etiam MLXXIII. Guillelmus Auſcienſis Archiepiſcopus, & Pontius Epiſcopus Bigorritanus, cum jam ante a Giraldo Oſtienſi Epiſcopo legato pontificio in Galliis depoſiti fuiſſent, non alia de cauſa, quam quod ſcientes excommunicato communicaſſent, quod durius cum his actum eſſet, a Gregorio VII. reſtituti; teſtimonium perhibet ipſe Pontifex in epiſt. ad Oſtienſem: *De cauſa etiam Guilielmi dicti Auxienſis Archiepiſcopi, pro cujus reſtitutione nos poſtulaſti, tu ipſe anxietatem quandam nobis intuliſti, eum ob id ſolum quia excommunicato ſcienter communicaverat, eum eſſe depoſitum, & tamen in examinatione ejus de objectis criminibus præter quod dominum & prædeceſſorem noſtrum Alexandrum Papam ſibi ignoviſſe fatebatur, non eum canonice ſe expurgaſſe, ſed expurgare voluiſſe dixiſti. Non parvam itaque ſuper his omnibus ſollicitudinem habentes, tam tibi ipſi, quam ceteris magna reſpondendi difficultate tenemur. Hoc tamen conſulentibus fratribus & Coepiſcopis noſtris & Cardinalibus inter ceteræ nos decreviſſe cognoſcas, ut præfatus Auſcienſis Archiepiſcopus, propter hoc ſolum quia communicavit excommunicato, dejectioni ſubjacere non debeat.* Et paulo poſt: *Pontium vero Bigorritanum dictum Epiſcopum, quem ſimili de cauſa depoſitum eſſe nuntiaſti, ad nos veniſſe cognoſcas, ſed honori tuo providentes, nulla querelis ejus reſponſa dedimus. Attamen quia in paribus cauſis paria jura tenendæ ſunt, fraternitati tuæ ſcribimus, ut habita ſuper his quæ ſibi intenduntur diligenti inveſtigatione, ſi aliud quod canonica ſeveritate puniendum ſit, in eo crimen legali approbatione invenire non poſſis, officii ſui reſtitutione non careat.*

Lib. 1. ep. 16.

CAPUT VI.

Synodus Romana in qua actum de canonicorum Pictavienſium jure celebrandi certis diebus in eccleſia S. Hilarii licet exempta. Guillelmo Auſcienſi Archiepiſcopo inobedientes ſuffraganei coercentur. Willelmus Dux Henrico IV. Imp. bello Saxonico diſtricto ſubſidium militare denegat. Goderanni Santonenſis Epiſcopi obitus. Concil. Pictavienſe, in quo hæreſis damnatus Berengarius. Monaſterium novum Pictavienſe traditum Cluniacenſibus. Willelmo Engoliſmenſi Epiſcopo ſucceſſit Ademarus ejus frater, ejuſdem inſanum ſtudium in monachos. Monaſt. Sylvæ-majoris in diœceſi Burdegalenſi a S. Gerardo abbate fundatum. Agnetis Auguſtæ obitus. Amatus Epiſcopus Oleronenſis, & abbas S. Pontii Tomerienſis a Gregorio VII. legati miſſi in Hiſpaniam. Richardus Bituricenſis Archiepiſcopus. Centullus Comes Bearnenſis cognatam, quam uxorem duxerat, dimittere compellitur conc. Pictavienſe. Hugo Liziniacenſis vi occupat bona Drogonis de Coequo, hujus rei cognitio mandata Iſemberto Pictavienſi Epiſcopo. Jura Aureliacenſis monaſterii vindicantur ab abbate Pezanenſi, & vicecomite Carlatenſi. Synodus Romana, in qua actum de juribus Lemovicenſis eccleſiæ. Richardus Bituricenſis Archiepiſcopus non jure ſuſpenſus reſtitutus. Donatio Vindocinenſi monaſterio rata facta per viridem ſcirpum.

Anno MLXXIV. ſynodus Romæ celebrata à Gregorio VII. cui interfuit Gozelinus Archiepiſcopus Burdegalenſis: in hac canonicis Pictavenſibus ex conſuetudine addictum jus miſſam celebrandi in baſilica S. Hilarii licet exempta, in ſolemnibus diebus omnium ſanctorum, & S. Hilarii, & hoc jus defenſum more eccleſiæ Romanæ in ſtationibus, & aliarum eccleſiarum orbis Chriſtiani; Gre-

Source : BIU Cujas

Gregorius ipse in epist. ad canonicos S. Hilarii : *Notum vobis esse volumus, quod canonici Pictavenses in synodo nostra conquesti sunt, vos denegare & contradicere illis consuetudinem, quam in ecclesia S. Hilarii jure habere debent, videlicet ut in festivitate omnium sanctorum, & S. Hilarii, cum illuc ex more cum processione veniunt, si Episcopus aderit ipsam celebret, sin autem non adsit Episcopus, decanus, aut aliquis de majoribus canonicis Pictavensis ecclesiæ officium vice Episcopi peragere debeat, quod cum apud nos in publico concilio ventilatum fuerit Gozelino Burdegalensi Archiepiscopo causam vestram cum quibusdam aliis defendente, scientes talem consuetudinem in Romana ecclesia per singulas stationes, & fere per universum orbem in aliis ecclesiis rite & rationabiliter teneri, dijudicante concilio justam eos requirere causam comprobavimus, & prædictum usum eos obtinere debere apostolica auctoritate censuimus.* lib. 1. ep. 54.

Eodem anno cum Bigorritanus Episcopus, & alii suffraganei Guillielmo Auxiensi Archiepiscopo obsequium denegarent, spreta etiam monitione Geraldi Ostiensis legati Pontificis, re cognita Gregorius VII. eis præcepit, ut Guillielmo Archiepisco parerent, emissa hac de re epistola : *Legatus S. Romanæ ecclesiæ, videlicet confrater noster Giraldus Ostiensis Episcopus, ut Guilielmo Archiepiscopo vestro debitam reverentiam exhibeatis commonuit, verum sicut idem Archiepiscopus conquerendo nobis retulit, postea nec consideratio debita subjectionis, nec respectus apostolicæ auctoritatis vos ad obedientiam flexit, quod quamquam non parum præsumptionis, & damnandæ contumaciæ habeat, adhuc tamen facta vestra apostolica mansuetudine dissimulantes, mandamus vobis & apostolica auctoritate præcipimus, ut nullatenus ei honorem subjectionis debitæ subtrahatis.* lib. 1. ep. 55.

Eodem anno cum bello Saxonico laboraret Henricus IV. Imp. a Guillelmo Duce Aquitaniæ avunculo suo suppetias militares rogavit, sed ille difficultatem viarum, & longius intervallum regionum causatus, petentis preces non audiit; Bruno scriptor Germanicus : *Willelmum Ducem Pictavorum, matris suæ germanum, sororis suæ filio rogavit misereri, sibique ferre auxilium, quo posset in regnum patris sui, quo careret injuste, restitui, at ille tantas Francigenarum, Normannorum, vel Aquitanorum virtutes inter se, & illum esse respondit, ut nullo ingenio per tantam fortitudinem cum exercitu transire potuisset.* De bello Saxonico in Henrico IV.

Eodem anno diem obiit Goderannus Santonensis Episcopus, qui successorem nactus in Episcopatu Bosonem, in Malleacensi abbatia Drogonem; chronic. Malleacens. anno MLXXIV. *Defunctus est Goderannus Episcopus* VIII. *id. augusti, cui successit in episcopatu Boso, & Drogo in abbatia, qui relinquens postea abbatiam inclusit se Cluniaco, ubi & bona morte obiit.*

Anno MLXXV. Pictavis celebratum concilium a Geraldo Ostiensi legato pontificio in Galliis, in quo damnata Hæresis Berengarii circa corpus & sanguinem Domini, ac ipse vulneribus saucius vix evasit. Ante eodem anno ab eodem legato habitum fuerat concilium apud S. Maxentium, in pago Pictavensi, cui interfuere Gozcelinus Archiepiscopus Burdegalensis & Willelmus Petrocoricensis, & alii quamplures; chronic. Malleacens. *Anno* MLXXV. *Pictavis fuit concilium, quod tenuit Girandus legatus, de corpore & sanguine Domini, in quo Berengarius discipulus A. saucius ferme interemptus est. Fueratque aliud concilium, quod tenuit apud S. Maxentium* VII. *kal. julii, in quo erat Maior Goscelinus Archiepiscopus Burdegalensis, qui Archimbaudo successit, & Willelmus Petragoricus, & alii multi. Istud primum fuit* VIII. *kal. julii, & aliud idib. januarii.*

Eodem anno monasterium novum Pictavense, traditum est Hugoni abbati Cluniacensi, a quo primus abbas Guido impositus; chron. Malleacense : *Eodem anno donatum est monasterium novum quod est Pictavis, ut supradiximus, Hugoni abbati Cluniacensi, in quo cœnobio primum abbatem Guidonem constituit monachis ibidem Deo servientibus.*

Source : BIU Cujas

Anno MLXXVI. Willelmo Engoliſmenſi Epiſcopo demortuo, in epiſcopatu ſucceſſit Ademarus ejus frater, idem fuit abbas Stirpenſis, & cum Guillelmo Duce in Hiſpania adverſus Sarracenos ſacræ militiæ nomen dedit. Hic monachos per Engoliſmenſem diœceſim late effudit, cum aliquando intemperanti ſermone dixiſſet, ſe velle unamquamque eccleſiam Engoliſmenſis epiſcopatus eſſe cellam, ſeu prioratum monachorum, indignabundus Hucbertus ſacriſta, & nos canonici, inquit, in ſingulis eccleſiis Engoliſmenſis epiſcopatus ſingulos vellemus eſſe Epiſcopos; chronic. Engoliſmenſe M. S. *Obiit autem Willelmus Epiſcopus* MLXXVI. *ab incarnatione id. octobris, loco cujus promotus eſt in epiſcopatum Ademarus frater Willelmi Epiſcopi prædicti, Stirpenſis eccleſiæ abbas, homo miræ ſimplicitatis, qui cum Duce Aquitanorum in Hiſpania contra Sarracenos militavit. Hic monachos per Engoliſmenſem epiſcopatum dilatavit, dicitur etiam quod ipſe dixerat ſe velle unamquamque eccleſiam Engoliſmenſis epiſcopatus, eſſe prioratum monachorum, cui indignans Hucbertus ſacriſta reſpondit, & nos canonici ſingulis eccleſiis Engoliſmenſis epiſcopatus ſingulos vellemus eſſe Epiſcopos.*

Anno MLXXVII. S. Gerardus monachus Corbejenſis, tum abbas S. Vincentii Laudunenſis, dimiſſa abbatia, ſtudio diſtrictioris vitæ, cum ſociis nonnullis conceſſit in Aquitaniam, ac primum adito Widone Duce, eo concedente ædificavit monaſterium Silvæ majoris in diœceſi Burdegalenſi, vulgo, *la Seuve*; chron. Malleacenſe: *Giraudus cœpit ædificare cœnobium S. Mariæ Sylvæ majoris.* Ejus monaſterii initia referuntur in annum MLXXIX. in vita ipſius M. S. ex codice monaſt. Corbejenſis, aliis idem memoratur fuiſſe deſignatus abbas S. Medardi Sueſſionis ab Arnulfo abbate poſtea Sueſſionenſi Epiſcopo, ſed a Bertrada pulſus ſeceſſiſſe in Aquitaniam, ibique ædificaſſe cœnobium Silvæ majoris; in vita S. Arnulfi Sueſſionenſis apud Surium: *Geraldus autem ab ea pulſus dedit locum iræ, abiitque in Aquitaniam, ubi a Duce humaniter acceptus, in Sylva majori illuſtre cœnobium conſtruxit, in quo ad finem vitæ Deo ſervivit, & tandem feliciter in Domino obdormivit, ejus & vita, & mors virtutum ſignis effulſit.* Hic, vitæ ſanctitate multis in vita, & poſt mortem teſtata miraculis, in numerum ſanctorum aſcriptus a Celeſtino III. anno Chriſti MLCXVIII. de quo meminit Stephanus Tornacenſis in epiſt. ad archidiaconum Burdegalenſem: *Sane beatus Geraldus de partibus Gallicanis trahens originem cujus vita coram hominibus laudabilis floruit ſpecioſa, precioſa mors, quæ in conſpectu Domini ſignis atteſtantibus radiat, & miraculoſa refulget, qui ad partes Burdigalenſes accedens monaſterium Sylvæ majoris & a primo lapide fundavit, & regularibus diſciplinis reformavit, hoc anno a domino Papa Romæ, debita miſſarum ſolemnitate autenticatus, & in catalogo ſanctorum meruit aſcribi.*

15. auguſt.

Epiſt. 232. †

Eodem anno Agnes Auguſta religioſiſſima diem obiit Romæ, & in eccleſia S. Petronillæ condita; Bertold. Conſtantienſ. *Agnes religioſiſſima Imperatrix jam viginti annis in viduitate Deo devotiſſime ſerviens, nec filio ſuo Henrico contra apoſtolicam ſedem in aliquo conſentiens, Romæ requievit in pace, ſepulta Romæ in eccleſia ſanctæ Petronillæ.* Eadem de re meminere Albertus Krantzius, & Sigonius.

ad ann. 1077. Metropol. l. 4. cap. 35. Lib. 9. de Reg. Ital.

Eodem anno Gregorius VII. rerum Romanæ eccleſiæ tenaciſſimus defenſor, legatos in Hiſpaniam miſit, Amatum Epiſcopum Ellorenſem, & abbatem S. Pontii Tomerienſis ad poſtulados cenſus Romanæ eccleſiæ, & S. Petro his in provinciis olim præſtari ſolitos ante cladem Sarracenicam; de quo nos docet ipſius epiſt.

Lib. 4. ep. 28.

Eodem anno idem Pontifex Richardum Bituricenſem Archiepiſcopum, cum Richerio Senonenſi legavit, ob diſceptandam cauſam Rainerii Epiſcopi Aurelianenſis; teſte ipſo Gregorio. Eodem

Lib. 5. ep. 8. & 9.

† Lege epiſt. 231. e qua emendare non potui lapſum incurſum in anno MLCXVIII, quo dicitur aſcriptus Geraldus in numero ſanctorum.

Source : BIU Cujas

Eodem anno Centullus Comes Bearnenſis, cum cognatam nuptiis ſibi copulaſſet, a Gregorio VII. commonitus, ut eam a ſe dimitteret, ne eximias, quibus pollebat, virtutis dotes pravæ conjunctionis labe fœdaret, & ſcelus admiſſum pœnitentia expiare. juſſus, ex præcepto Amati Oleronenſis Epiſcopi & legati pontificii in Gallia, & Bernardi abbatis Maſſilienſis; de quo ipſe Gregor. Lib.7. ep.20.

Anno MLXXVIII. Pictavis habitum eſt concilium ab Hugone Lugdunenſi Archiepiſcopo, & legato ſedis apoſtolicæ in Galliis; chron. Malleacenſe: *Hugo Epiſcopus Lugdunenſis, & legatus Romanæ eccleſiæ, tenuit concilium Pictavis, primo die apud S. Petrum, & alio die apud S. Hilarium.*

Eodem anno cum Hugo Liziniacenſis vi occupaſſet bona Drogonis de Coequo, quæ jure hæreditario ſpectabant ad Hugonem fratrem, Iſembertus Pictavienſis Epiſcopus a Gregorio VII. legationem ſuſcepit, ut vice apoſtolica juberet eum poſſeſſione cedere, adhibita in hanc rem auctoritate Willelmi Ducis, eundem, ſi non pareret, ſacris eccleſiæ exploſurus; Gregorius ipſe in epiſt. ad Iſembertum: *Pervenit ad aures noſtras, quod bona Drogonis de Coequo, quæ mortuo ipſo in poteſtatem germani ſcilicet Hugonis noſtri fidelis & filii jure debent concedere, Hugo de Leſignem injuſte præſumpſit invadere. Unde quia prænominatum Hugonem clericum noſtrum & res ipſius in tutelam apoſtolicæ ſedis ſuſcepimus, fraternitati tuæ invitando præcipimus, ut ſuper his curam vice noſtra gerens, Duce Guilielmo hæc eadem ſignificando ſuggeras, quatinus in hac etiam re quantum B. Petro ſit fidelis oſtendat. Verum in primis volumus, ut dilectio tua ſtudeat memoratum Liziniacenſem ex parte noſtra cum jam dicto Duce convenire, nec non illum de temeritate ſua redarguendo, de ſatisfactione monere, &c.* Idem refert Antoninus Florentinus. Lib.6. ep.32. Part.2. t.17. cap.8. §.8.

Anno MLXXIX. Gregorius VII. Guillelmo Auxienſi Archiepiſcopo præcepit, ut Dodonem Pezanenſem abbatem, hic eſt Auxitanæ diœceſis, compelleret abbati Aureliacenſi reſtituere eccleſiam Dalmairci, ipſi ab apoſtolica ſede indultam, & ut a Berengario vicecomite Carlatenſi eidem Aureliacenſi abbati obſequium & fides exhibeatur, abbate obſtricto ne cuipiam militi ultra manſum de rebus eccleſiæ daret; de quo ipſe Gregorius. lib.7. ep.18.

Eodem anno in ſynodo Romana de juribus Lemovicenſis eccleſiæ actum, & quoad de cauſæ ſumma cognoſceretur, ut duo monaſteria a Dolenſibus monachis occupata, Lemovicenſi Epiſcopo reſtituerentur juſſum; auctore Gregorio VII. Lib.7. ep.17.

Eodem etiam anno Richardus Bituricenſis Archiepiſcopus ab Hugone Lugdunenſi, & legato pontificio in Galliis ab officio ſuſpenſus, a Gregorio VII. reſtitutus; teſtatur ipſe Gregorius: *Richardus Biturigenſis Archiepiſcopus, quia irato animo & non ſynodali judicio dimiſit eccleſiam ſuam, virgam & annulum recepit, promittens ſe de objectis coram legato noſtro ſatisfacere.* Lib.5. ep.17.

Eodem anno Guido Dux donationem prædiorum a Gaufredo Comite Andegavenſi vitrico & Agnete matre factam monaſterio Vindocinenſi ratam habuit per viridem ſcirpum, ideſt per feſtucam, quod erat ſolemne traditionis genus, ex tabulis quas edidit Jo: Belius, & ante ex eo vir clariſſimus Jo: Bignonius in not. ad Marculfum. Lib. 1. c. 13.

Source : BIU Cujas

CAPUT VII.

Concilium Burdegalenſe. Bernardus Archiepiſcopus Toletanus patria Aquitanus, per eum in Hiſpania reſtituta religio monaſtica, aſcitis ex Aquitania præſtantioribus monachis. Burdinus Antipapa Lemovicenſis. Concil. Exoldunenſe in Biturigibus. Cenſus annuus a Gregorio VII. indictus in ſingulas domos in Gallia, ac trinæ ejus cenſus ſtationes poſitæ, prima apud Aquiſgranum, ſecunda apud Podium Vellaunorum, tertia apud fanum S. Ægidii. Podium Vellaunorum, & fanum S. Ægidii loci religione celeberrimi. Obſidio Lemovicenſis oppidi. Concil. Exoldunenſe II. Concilium Santonenſe, in quo monaſter. Regulæ per Vaſatenſem Epiſcopum vindicatum a Floriacenſibus. Hunaldus abbas Moyſiacenſis. Andrenſe & Hamenſe monaſteria a Carroffenſibus monachis inſtituta. Vodalrici abbatis S. Galli peregrinatio ad S. Fidis virginis & martyris ædem Aginno in Aquitania. Widonis Ducis, Gozcelini Burdegalenſis A. Iſemberti Pictavienſis E. obitus. Widonis Ducis liberi Willelmus & Hugo.

ANno etiam MLXXIX. concilium Burdegalæ celebratum ab Amato Olorenſi Epiſcopo, aſſidente ei Hugone Dienſi, utroque legato ſedis apoſtolicæ, præſente Gozcelino Burdegalenſi Archiepiſcopo, & aliis quampluribus. Veteres tabulæ Willelmi Ducis ex archivo Santonenſi: *In concilio Burdegali celebrato a domino Amato venerando Olorenſium Epiſcopo domini Papæ Gregorii VII. vicario, aſſidente cum eo collega ſuo Hugone Dienſium venerabili Epiſcopo, &c.* Et in calce: *Actum Burdigalæ in concilio ibidem celebrato anno* MLXXIX. *id. octobris.* In epocha hujus concilii conſentit Papyrius Maſſonius haud dubie harum tabularum fidem ſecutus, in annum proximum refertur hoc concilium ex chronic. Malleacenſi: *Anno* MLXXX. *fuit concilium Burdegalæ, in quo Berengarius reddidit fidei ſuæ rationem.* Idem vero rejicitur in annum MXCV. in chronico Burdegalenſi.

In notit. epiſcopat. Gall.

Anno MLXXX. Toletana urbe a Sarracenis recepta per Alphonſum Regem Hiſpaniæ, Bernardus abbas ſancti Facundi electus eſt Archiepiſcopus Toletanus. Hic fuit patria Aquitanus, ex oppido Salvitatis in pago Aginnenſi oriundus, ob valetudinem miſſa militia Deo ſe dicavit, ac monachum profeſſus in cœnobio S. Orientii apud Auſcium, non diu hic latuit, virtutis enim fama accitus ab Hugone abbate Cluniacenſi, nec diu poſt poſtulante Alphonſo Rege in Hiſpaniam ablegatus, collapſæ in his partibus monaſticæ religionis reſtituendæ gratia, & hac occaſione abbas S. Facundi inſtitutus, recepta Toleto, ob vitæ ſanctitatem omnium ſuffragio electus eſt in Archiepiſcopum Toletanum. Idem cum ab urbe Roma remearet per Galliam, Toloſæ concilium celebravit, & tota Gallia delectum habuit præſtantiorum ſui ordinis virorum, quos ſecum abduxit. Hos inter fuere Gerardus monachus Moyſiacenſis, qui prius cantor eccleſiæ Toletanæ, poſtea in Archiepiſcopum Bracharenſem promotus eſt, Petrus Bituricenſis, qui prius fuit archidiaconus Toletanus, poſtea factus eſt Epiſcopus Oxomenſis, Burdinus Lemovicenſis, qui fuit Archiepiſcopus Compoſtellanus, ac tandem in ſchiſmate ſublectus Pſeudopontifex adverſus Gelaſium, & alii qui variis locis inſignioribus Hiſpaniæ eccleſiis præfuere; de quo fuſius Rodericus Toletanus, Jo: Mariana, & Ant. Nyepes.

Lib. 6. c. 25. 26. & 27. Lib. 9. c. 17. Centur. 7. Chron. Benedictin.

Anno MLXXXI. ab Hugone Dienſi Epiſcopo & legato pontificio in Galliis celebratum eſt concilium apud Exoldunum caſtrum, quod eſt in finibus Biturigum. Huic concilio ſeſe interfuiſſe ſignificat Ivo Carnotenſis in epiſt. ad Willelm. Rothomag. *Hujus negotii ordinem, utpote Belvacenſis, ita proceſſiſſe cognovi,*

Epiſt. 181.

Source : BIU Cujas

gnovi, & qui in Exolidunensi concilio huic discussioni interfui. Et idem rursus in epist. ad Wallonem Belvacensem & alios : *Hæc enim causa præcepto domni Hugonis Diensis Episcopi quondam sedis apostolicæ legati, in concilio Exoliduensi me præsente & audiente, cum quibusdam aliis Carnotensibus clericis præcisa est.* Ejusdem meminit chronic. Altissiodorens. anno Domini MLXXX. *Magnus terræ motus, &c. sequenti anno apud Exoldunum castrum, quod est in Bituria situm, celebratum est concilium.* Epist. 268. Sub ann. 1080.

Eodem anno Gregorius VII. legatos missitavit in Galliam, qui denarium annuum in singulos focos B. Petro solvendum indicerent, & ut novi vectigalis odium arceret, id genus census a Carolo Magno institutum suadere voluit, mille & ducentarum librarum pensitatione annua oblata, & trina statione posita, ubi pecunia colligeretur, nimirum Aquisgrani, apud Podium Vellaunorum, & apud S. Ægidium in Gallia Narbonensi; auctor ipse Gregorius : *Dicendum autem est omnibus Gallis, & per veram obedientiam præcipiendum, ut unaquæque domus saltem unum denarium annuatim solvant B. Petro, si eum recognoscant patrem, & pastorem suum more antiquo, nam Carolus Imperator, sicut legitur in tomo ejus, qui in archivio ecclesiæ B. Petri habetur, in tribus locis annuatim colligebat mille & ducentas libras ad servitium apostolicæ sedis, ideſt Aquisgrani, apud Podium S. Mariæ, & apud sanctum Ægidium, excepto hoc quod unusquisque propria devotione offerebat.* Podium in Vellaunis, & Fanum S. Ægidii in Gallia Narbonensi, ne quid de Aquisgrano hic scribamus, jam olim religionis cultu, & concursu fidelium celeberrimi fuere loci, & ob hanc causam satis idonei legendis oblationibus, quæ B. Petro destinarentur. De Podio Vellaunensi locuples testis est auctor vitæ B. Roberti fundatoris, primique abbatis Casæ Dei apud Surium : *Miles itaque fide jam plenus, & constantia, ut cœptum suum Dei clementia prosperaret, ad memoriam B. Virginis Anitium ire decrevit.* Anno Christi MCCCCVI. quam ingens plebis multitudo huc confluxerit, satis ostendit casus ducentorum capitum, quæ in turba expirasse dicuntur; Juvenalis de Ursinis scriptor vitæ Caroli VI. *En ce caresme l'annonciation nostre Dame fut le vendredy saint, & dit-on que quand elle eschet le iour dudit vendredy qu'il y a pardon general de peine, & de coulpe au Puy : & y fut tant de monde, & de peuple que merueilles, & y eust bien deux cens personnes mortes & estaintes.* Et ante, anno MCCCLXXXV. ex voto hanc sacram ædem adiisse Ludovicum III. Ducem Borbonium memoratur in ipsius vita : *Et Darde alla au Puy nostre Dame, où il s'estoit voüé, & luy estant au Puy à son pelerinage, & ia y avoit esté deux iours pour sa devotion, vint a luy un Heraut, &c.* De loco S. Ægidii non omittendum quod etiam Normannis pietatis fama notus, adeoque frequentatus fuerit; Ordericus Vitalis : *Ipse postmodum totum feudum Guillelmi de Malei, in quo fere xxx. acræ terræ sunt, concessit, & inde ad ineundum iter sancti Ægidii, XVI. libras Redomensium ex caritate monachorum habuit.* Sed nusquam apud nostros legas hujusmodi censum a Carolo M. oblatum ecclesiæ Romanæ. Unum est quod de eo memoratur augustissimum Principem quatuor nummos aureos B. Dionysio annuatim super altare ipsius obtulisse, & posteris piam consuetudinem exemplo auctorasse; Willelmus Nangius : *Quatuor bisantios aureos B. Dionysio super altare ipsius obtulit, in signum quod regnum Franciæ a Deo solo & ipso sancto tenebat, & constituit uti omnes sui successores Reges Francorum consimiliter facerent annuatim.* At spontanea fuit hujusmodi oblatio, quæ census aut vectigalis nomen minime fert. Eodem anno Gregorius VII. legatos missitavit in Galliam, qui denarium annuum in singulos focos B. Petro solvendum indicerent, & ut novi vectigalis odium arceret, id genus census a Carolo Magno institutum suadere voluit, mille & ducentarum librarum pensitatione annua oblata, & trina statione posita, ubi pecunia colligeretur, nimirum Aquisgrani, apud Podium Vellaunorum, & apud S. Ægidium in Gallia Narbonensi; auctor ipse Gregorius : *Dicendum autem est omnibus Gallis, & per veram obedientiam præcipiendum, ut unaquæque domus saltem unum denarium annuatim solvant B. Petro, si eum recognoscant patrem, & pastorem suum more antiquo, nam Carolus Imperator, sicut legitur in tomo ejus, qui in archivio ecclesiæ B. Petri habetur, in tribus locis annuatim colligebat mille & ducentas libras ad servitium apostolicæ sedis, ideſt Aquisgrani, apud Podium S. Mariæ, & apud sanctum Ægidium, excepto hoc quod unusquisque propria devotione offerebat.* Podium in Vellaunis, & Fanum S. Ægidii in Gallia Narbonensi, ne quid de Aquisgrano hic scribamus, jam olim religionis cultu, & concursu fidelium celeberrimi fuere loci, & ob hanc causam satis idonei legendis oblationibus, quæ B. Petro destinarentur. De Podio Vellaunensi locuples testis est auctor vitæ B. Roberti fundatoris, primique abbatis Casæ Dei apud Surium : *Miles itaque fide jam plenus, & constantia, ut cœptum suum Dei clementia prosperaret, ad memoriam B. Virginis Anitium ire decrevit.* Anno Christi MCCCCVI. quam ingens plebis multitudo huc confluxerit, satis ostendit casus ducentorum capitum, quæ in turba expirasse dicuntur; Juvenalis de Ursinis scriptor vitæ Caroli VI. *En ce caresme l'annonciation nostre Dame fut le vendredy saint, & dit-on que quand elle eschet le iour dudit vendredy qu'il y a pardon general de peine, & de coulpe au Puy : & y fut tant de monde, & de peuple que merueilles, & y eust bien deux cens personnes mortes & estaintes.* Et ante, anno MCCCLXXXV. ex voto hanc sacram ædem adiisse Ludovicum III. Ducem Borbonium memoratur in ipsius vita : *Et Darde alla au Puy nostre Dame, où il s'estoit voüé, & luy estant au Puy à son pelerinage, & ia y avoit esté deux iours pour sa devotion, vint a luy un Heraut, &c.* De loco S. Ægidii non omittendum quod etiam Normannis pietatis fama notus, adeoque frequentatus fuerit; Ordericus Vitalis : *Ipse postmodum totum feudum Guillelmi de Malei, in quo fere xxx. acræ terræ sunt, concessit, & inde ad ineundum iter sancti Ægidii, XVI. libras Redomensium ex caritate monachorum habuit.* Sed nusquam apud nostros legas hujusmodi censum a Carolo M. oblatum ecclesiæ Romanæ. Unum est quod de eo memoratur augustissimum Principem quatuor nummos aureos B. Dionysio annuatim super altare ipsius obtulisse, & posteris piam consuetudinem exemplo auctorasse; Willelmus Nangius : *Quatuor bisantios aureos B. Dionysio super altare ipsius obtulit, in signum quod regnum Franciæ a Deo solo & ipso sancto tenebat, & constituit uti omnes sui successores Reges Francorum consimiliter facerent annuatim.* At spontanea fuit hujusmodi oblatio, quæ census aut vectigalis nomen minime fert. Lib. 8. ep. ult. 24. april. ad ann. 1406. cap. 36. Lib. 5. ad ann. 1074. In chron. M.S. an. 810.

Anno MLXXXII. Guidone Episcopo Lemovicensi Willelmus Dux Lemovicas obsedit, hostili furore succensæ ecclesiæ, quæ erant extra muros; chron. Lemovicens. *Anno* MLXXXII. *Willelmus Comes Pictavensis obsedit Lemovicas, tunc fuerunt combustæ ecclesiæ, quæ erant extra muros, sed non inveni nisi de ecclesia S. Geraldi, tunc præerat Guido, Episcopus Lemovicensis.*

Source : BIU Cujas

Eodem anno itidem congregata est alia synodus apud Exoldunum in finibus Biturigum ab Hugone Diensi E. apostolicæ sedis legato. In hac Robertus Resbacensis abbas Meldensis Episcopus ordinatus ab ipso legato, quod sine suo assensu tentatum indignanter ferens Richerius Senonensis Archiepiscopus, Robertum excommunicavit, & alium in ejus locum ordinavit; chronic. Altissiodor. *Anno autem altero defuncto Meldensi Episcopo, venerabilis Hugo Diensis Episcopus, & apostolicæ sedis legatus, apud eandem urbem concilium habuit, & Robertum ecclesiæ Resbacensis abbatem Episcopum ordinavit, quod Richerius Senonensis Archiepiscopus sine assensu suo & præsentia indignans fieri, eundem Robertum excommunicavit, aliumque postea in ejus loco Episcopum ordinans subrogavit.*

Anno MLXXXIII. apud Santonas habitum concilium, in quo Ranulfus sive Arnulfus ejusdem civitatis lectus Episcopus; chronic. Malleacens. *Anno* MLXXXIII. *Santonas extitit concilium, in quo Ramnulfus eidem urbi ordinatus est Episcopus.* Huic synodo præfuere Amatus Oleronensis, & Hugo Diensis, uterque apostolicæ sedis legatus. In eadem Raymundus Vasatensis Episcopus monasterium Regulæ, olim Squirs dictum, vindicavit a Floriacensibus monachis; vetus tabula ejusdem monasterii. *Raymundus Episcopus Vasatensis, querimoniam infert de monasterio Regula dicto, & antiquis temporibus Squirs, contra ecclesiam S. Benedicti Floriacensis, unde in concilio Santonensi coram legatis apostolicæ sedis domno videlicet Amato, qui synodo præerat, & domno Hugone Diensi Episcopo, præsente ipso Vasatense Episcopo lecta est vetus charta, ante spatium* LX. *annorum facta, quæ testabatur monasterium illud ante illam donationem juris S. Benedicti extitisse, &c.*

Eodem anno post Durannum Hunaldus fuit abbas Moysiacensis; chronic. Moysiacens, M. S. *Post hunc domnus Munaldus, qui regebat abbatiam ut abbas Moysiacensis, anno Domini* MLXXXIII. *tempore Gregorii VII. Papæ.* Hic cum Duranno fuit discipulus S. Hugonis abbatis Cluniacensis, utrumque ei testem fuisse curationis leprosi ostenditur in ejus vita: *Per Wasconiam sanctus iter agebat, secus viam in tugurio elephantiosus quidam fœdus ulceribus decumbebat, homo iste, ante nobilis formosus & dives, jacebat abjectus, leprosus, & pauper. Audiens servus Dei condoluit miseriæ viri, assumptisque secum duobus monachis suis, Durannum scilicet, qui Tholosanus fuit Episcopus, & Hunaldum, qui fuit abbas Moysiacensis, vir eloquentissimus, intravit ad pauperem, &c.*

Anno MLXXXIV. Balduinus Comes Ghisnensis, & Ingelramus seu Engeranus Lilarienses, e peregrinatione D. Jacobi domum redeuntes per Pictones, forte apud Carroffense cœnobium hospitii causa diverterunt, ubi regularis disciplinæ observantiam admirati, assumptis nonnullis inde monachis, cœnobium quisque in suo solo condiderunt, Balduinus Andrense, Ingelramus vero Hamense; Hiperius: *Joannes Bertinensis abbas* XXXIX. *consecratus est anno Domini* MLXXXXI. *Hujus abbatis anno* III. *Balduinus Ghisnarum Comes, & Ingelramus Lilarienses domnus, a peregrinatione S. Jacobi redeuntes per Pictaviam, hospitati sunt in monasterio Carrofensi, & videntes ibi religionem bene vigere, de monachis Carrofensibus secum ad has partes duxerunt, & quidem Balduinus Andrense, Ingelramus vero Hamense monasteria in honorem S. Salvatoris fundaverunt.* Et Jacob. Meyerus: *Eodem anno Balduinus Comes Ghisnensis, & Engeranus Lilarienses reversi ex Hispania, a Compostella Divi Jacobi monachos secum deportaverunt ex monasterio Carofensi in Pictonibus, permissuque Gerardi Morinorum Episcopi Ghisnensis Andrense, Lilarienses vero Hammense condidit cœnobium.* Inde lex dicta fundationis a Morinensi Episcopo, ut Andrensis abbatis electio esset penes Andrenses monachos, & Carroffense capitulum, & inde etiam consuetudo evaluit, ut e gremio Carroffensis monasterii Andrensis abbas eligeretur, ut refertur in cap. *cum dilectus, de consuetud.*

In chron. S. Bertin.

In annal. Flandr. ad ann. 1184.

Anno MLXXXV. Vodalricus abbas S. Galli apud Helvetios, consilio peregrini sibi

sibi forte occurrentis, sanctæ Fidis virginis & martyris ædem Aginno in Aquitania expetiit, & sacra ejusdem pignora domum reportavit, & ibi ecclesiam in honorem ipsius posuit, exinde semper victor de hostibus; Burkhardus de Casibus monasterii S. Galli in Vodalrico abbate, cap. 7. apud Goldastum: *Post tanta autem pericula, & tantos labores in eodem castro, quadam die cum subnixo vultu tristem se ostenderet, subito peregrinum vidit sibi assistentem, atque dicentem, si multis curis tuis finem cupis imponere, in Agennum causa orationis pergito, sanctæque Fidis reportatis reliquiis, capellam hic in ejus honore construito, & pro remedio ejus patrocinia certissime tibi adesse senties. His dictis peregrinus disparuit, abbas discretus ammonitioni peregrini obediens, Agennum perrexit, reliquias reportavit, ecclesiam sibi ædificavit, &, ut post liquebit, ecclesia sanctæ Fidis ædificata, semper victor extitit, & mox anno ab incarnatione Domini* MLXXXV. *Abbas Vodalricus ad locum S. Galli reliquias S. Fidis attulit, &c.* Tom. 1. rer. Alemanicar.

Anno MLXXXVI. e vivis excessit Guido, qui & Gofridus Guillelmus dictus est, cui successit Guillelmus filius annum agens quintum & decimum. Idem annus lugubris morte Gozcelini Burdigalensis Archiepiscopi, & Isemberti Pictavensis, quorum hic conditus in æde D. Cypriani Pictavis, ille in templo S. Mariæ Lucionensis; chronic. Malleacens. anno MLXXXVI. *Obiit Guido, qui & Gosfridus Comes Pictavorum, cui successit filius ejus* XV. *annorum existens. Defuncti sunt Goscelinus Archiepiscopus Burdegalensis, & Isembertus Pictavensis Episcopus, quorum unus sepultus est sancto Cypriano, alter sanctæ Mariæ Lucionensis, præter Guillelmum, Guidoni Duci fuit alius filius superstes Hugo nomine, uterque ex Aldearde.*

CAPUT VIII.

Willelmi VIII. Ducis principatus. Gallorum expeditiones in Sarracenos. Aldebertus Comes Marchiæ, & Boso ejus filius. Concil. Santonense. Amatus ex Oleronensi E. Burdegalensis A. Cultus D. Antonii apud Viennam. Solemne jusjurandum per caput D. Antonii. Concil. Tolosæ habitum ab Urbano II. Bosonis Comitis Marchiæ obitus. Leuterius Bituricensis Archiepiscopus. Petrus de Stellis fundator monast. S. Mariæ Fontis Gombaudi, & socius Bernardi abbatis Tyronensis. Cluniacense monast. instauratum ab Alphonso Rege Hispaniæ. Guillelmus uxorem ducit Philippiam natam unicam Guillelmi Comitis Tolosani. Comitatus Tolosanus a Guillelmo Duce invadiatur Raymundo Comiti S. Ægidii. Hildebertus abbas Dolensis, tum Archiepiscopus Bituricensis. Casalis Benedicti cœnobium in pago Bituricensi fundatur ab Andrea Vallis Brucciorum.

IGITUR morte Guidonis Gaufredi rerum Aquitaniæ potitus est Guillelmus ejus filius hujusce nominis VIII. adolescens haud major decem & quinque annis.

Anno MLXXXVII. Alfonsus Rex Castellæ, cum Sarraceni belli molem propriis viribus sustinere non valeret, Francos in opem per legatos sollicitavit. Hac de causa multi sacræ militiæ nomen dedere, & in Hispaniam variis agminibus transiere, quibus ad Tudelam oppidum adunatis, castella Stellæ cepere, quos inter Guillelmus Normannus majorem ceteris in hoc bello operam præstitit; chronic. Malleacens. *Hildefonsus mandavit per omnes partes Franciæ, ut sibi & suis adjuvarent, qua causa multi perrexerunt in Hispaniam, & adunati sunt ad Tutelam civitatem, & castella Stellæ ceperunt, inter quos unus Guillelmus nomine, major ceterorum interfuit, quem vidimus, & erat Normannus.*

Anno MLXXXVIII. e vivis migravit Aldebertus Comes Marchiæ, qui successorem nactus Bosonem filium; chron. Malleacens. *Eodem anno ob. Audeber-*

Source : BIU Cujas

tus Comes de Marchia, cui succeſſit Boſo F. ejus.

Anno MLXXXIX. celebratum eſt concilium apud Santonas ab Amato Oloronenſi Epiſcopo, & apoſtolicæ ſedis legato, in quo idem creatus Archiepiſcopus Burdegalenſis; chron. Malleacenſe: *Anno* MLXXXIX. *Amatus tenuit concilium Santones* IV. *novembris, in quo idem elevatus eſt Archiepiſcopus Burdegalæ.*

Eodem anno in Gallia exarſit ſæva lues, ignem ſacrum vocabant, quod laborantium artus velut latens ignis depaſceretur, & mala tabe conficeret; teſte Sigeberto. Hac occaſione mirum quantum adauctus eſt cultus D. Antonii in Viennenſi provincia, quo aliquot ante annos ipſius corpus a Joſcelino Comite, e ſtemmate Comitum Pictavienſium oriundo, Conſtantinopoli devectum fuerat, curante Urbano II. Papa, & a Guigone ejus filio apud Motam S. Deſiderii, id nomen vico in territorio Viennenſi, qui hodie demutato nomine dicitur S. Antonii Viennenſis, collocatum fuerat. Eo celebrius evaſit nomen ſancti, quod ejus numen morbo curando præſens remedium eſſet, & perjuri eundem promptiſſimum ſceleris ultorem experirentur, ita ut in parœmiam deſierit, in S. Antonium non impune peccari, ut retulit Aimarus Fulco ſcriptor hiſtoriæ Antoad ann. 1089. nianæ, & ex eo Baronius. Quantæ religioni fuerit apud Aquitanos nomen S. Antonii, argumento eſt, quod ſolemnis apud eos fuerit uſus ſacramenti per caVol. 1. c. 221. put S. Antonii; Jo: Froſſard. *Adonques mit le captail la main à ſa teſte, & dit ainſi, par mal talent, par le cap ſaint Anthoine Gaſcons contre Gaſcons ſe* Vol. 3. c. 264. *pourmeneront.* Et idem alio loco: *Quoy voyans les compagnons de Bordille, firent paſſer leur pennon devant, & dirent avant avant, par le chef ſaint Antoine ceux cy ſont noſtres.*

Anno MXC. concilium diverſarum provinciarum Galliæ Toloſæ habitum per legatos ab Urbano II. in quo multa quoad res eccleſiaſticas emendata, & Toloſanus Epiſcopus (hunc fuiſſe Iſarnum evincit ratio temporum) de illatis criminibus ſeſe purgavit, & legatio Toletum decreta pro inſtauranda ibi religione Chriſtiana; Bertholdus Conſtantienſis presbyter, qui res Urbani II. diligentiſſime perſecutus eſt: *Dominus Papa Urbanus generalem ſynodum, cum Epiſcopis diverſarum provinciarum, per legatos ſuos in Toloſana civitate circa pentecoſten collegit, ibique multa in eccleſiaſticis cauſis, quæ corrigenda erant, correxit, in qua ſynodo Toloſanus Epiſcopus de illatis criminibus canonice expurgatur, & legatio pro reſtauranda Chriſtianitate in Toletana civitate, Rege Hiſpanorum ſupplicante, deſtinatur.*

Anno MXCI. Boſo Comes Marchiæ apud Confolentum caſtrum occiſus, huic ſucceſſit Almodis ſoror, quæ ex Rogerio Comite conjuge ſuo duos ſuſcepit liberos; chronic. Malleacenſ. *Boſo Comes de Marchia occiſus eſt Confolento caſtro, huic ſuccedit Anmodis ſoror ſua, quæ habuit de Rotgerico Comite duos filios.*

Eodem anno Leuterius virtute & annis conſummatus præfuit Bituricenſi meLib. 8. hiſt. eccleſ. tropoli; Ordericus Vitalis: *His temporibus Leuterius ſenex Bituricenſi præerat metropoli.*

Eodem anno monaſterium ſanctæ Mariæ Fontis Gombaudi in confinio Pictonum & Biturigum initium ſumpſit a Petro de Stellis; chronic. Malleacenſ. *Eodem anno incœptum eſt cœnobium ſanctæ Mariæ, quod vocatur fons Gombaudis in confinio Pictavis & Biturigæ civitatum, a beato Petro cognomento Stellæ.*

Cap. 11. Hic fuit unus e ſociis Bernardi abbatis Tyronenſis; Gaufrid. in vit. Bernardi: *Manebat autem non multum longe a monaſterio ſancti Savini vir quidem venerabilis, & religioſus eremita Petrus nomine de Stellis, qui illius poſtea monaſterii fundator extitit, quod fons Gumbaudi dicitur, ad quem Bernardus divertens, eo, quod ſibi jam antea notus ac familiaris eſſet, cauſam qua veniſſet aperuit, &c.*

Eodem anno conſecratum eſt cœnobium S. Petri Stirpenſis apud Lemovices, & coli cœpit dies feſtus B. Gauterii fundatoris ac primi abbatis Stirpenſis; chronic.

nic. Malleacenſ. *Eodem anno fuit benedictio cœnobii S. Petri Stirpenſis, & feſtivitas beati Gauterii inſtituta eſt celebrari de tranſitu.*

Anno MXCII. Aldefonſus Rex Hiſpaniæ Cluniacenſe monaſterium magno ſumptu a fundamentis inſtauravit, etiam abjecta regia purpura ibidem monachum profeſſurus, niſi Hugo abbas Cluniacenſis eum in ſtatu ſuo continuiſſet, regno & eccleſiæ eum utiliorem ducens difficillimis reip. Chriſtianæ temporibus; Bertold. Conſtantienſis: *His temporibus Rex Hiſpaniæ Aldefonſus in fide catholicus & in conſervatione Cluniacenſis abbatis obedientiarius, ipſe etiam Cluniaci majorem eccleſiam a fundamentis ædificavit, ad cujus eccleſiæ ædificationem infinitam pecuniam Cluniacum direxit, qui etiam jamdudum ſe ibidem monachum feciſſet, ſi dominus abbas ad tempus eum ſub ſæculari habitu retinere non ſatius judicaret.*

Anno MXCIII. concilium habitum apud Burdegalam, ex cronic. Malleacenſi: *Ipſo anno & apud Burdegalam fuit concilium.* Chronic. Lurbei refert id in annum MXCV.

Anno MXCIV. Guillelmus Dux uxorem duxit Philippiam natat unicam Guillelmi Comitis Toloſani; chronic. Malleacenſ. *Anno* MXCIV. *Germundum caſtrum deſtructum eſt, & Guillelmus Dux duxit uxorem Philippam nomine filiam Wilielmi Comitis Tholoſani & neptem Raymundi de ſancto Ægidio.* Hoc jure Willelmus Toloſanum principatum adeptus eſt, ſed haud diu ejus compos fuit, brevi enim eundem invadiavit, ideſt pignori tradidit Raymundo Comiti ſancti Ægidii patruo uxoris ſuæ, pro pecunia ſibi credita in ſumptum expeditionis Hieroſolymitanæ; chronic. Normannor. *Genuit autem ex ea Comes Tholoſanus unam ſolummodo filiam, quam Guillelmus Comes Pictavenſis & Dux Aquitanorum, mortuo patre prædictæ puellæ cum hæreditate propria ſcilicet urbe Tholoſa, & Comitatu Tholoſano duxit uxorem, ex qua genuit idem Guillelmus filium Guillelmum nomine, qui ei ſucceſſit, qui pater fuit Alienor Reginæ Anglorum. Si quis autem requirit quomodo Comes S. Ægidii habuit civitatem Tholoſam, noverit, quod prædictus Willelmus Comes Pictavenſis & Dux Aquitanorum invadiavit eandem civitatem Raymundo Comiti ſancti Ægidii patruo uxoris ſuæ propter pecuniam, quam idem Guillelmus in expeditione Hieroſolymitana expendit, unde idem Raymundus in libro ejuſdem expeditionis, nunc Comes ſancti Ægidii, nunc Comes Tholoſanus vocatur.* Idem Robertus Montenſis. Vel ut alii deterius interpretantur, Willelmus deliciis in ſumptum, & rerum perditionem ſolutus, uxoriæ ditioni non pepercit, ut deliciarum uſui ſumptum pararet; Guillelmus Neubrigenſis: *Comes Pictavienſis, qui & Dux Aquitanus avus ſcilicet Alienoræ, prius Francorum, poſtea vero Anglorum Reginæ, cum eſſet in expenſis profuſior, & propriorum redituum, quantalibet affluentia tantæ voragini nequaquam ſufficeret, accepta a Comite ſancti Ægidii viro pecunioſo pecunia copioſa, nobilem illi cum pertinentitiis civitatem Tholoſam appoſuerat, &c.* Stultam hanc diſtractionem Toloſani Comitatus Guillelmo Comiti Toloſano ſocero Guillelmi Ducis Aquitaniæ tribuit Guillelmus Catellus ſcriptor ſelectiſſimus hiſtor. Comitum Toloſanorum, ſed vix eſt ut convellat conſentientem fidem tot ſcriptorum proximæ ætatis, qui in auctorem alienationis conveniunt, nimirum in Willelmum noſtrum, de cauſis tantum alienandi inter ſe diſcrepant.

ad ann. 1158.

In ſupplem. Sigebert. ad ann. 1160. lib. 2. c. 10.

Lib. 1.

Eodem anno Hildebertus abbas Dolenſis ad Bituricenſem Archiepiſcopatum ſubvectus, vir multis ſanctitatis argumentis præſtans in verbo & opere, ei frater fuit Garnerius de Montemaurelionis miles inclitus virtutis pariter ac naturæ neceſſitudine germanus, qui abdicata ſæculari militia monachum profeſſus in cœnobio Caſæ Dei, quadraginta fere annis ibi Deo militavit; Ordericus Vitalis: *Tunc Hildebertus Dolenſis abbas ad archiepiſcopatum Bituricenſem promotus eſt, multiſque pollens virtutibus ſanctitatis documentum ſequentibus Chriſtum, verbo & actione largitus eſt. Guarnerius de Monte-maurelionis præſati præſulis frater,*

Lib. 8. hiſt. eccleſ.

Source : BIU Cujas

miles illuſtris fuit, & poſtmodum Caſæ Dei monachus fere quadraginta annis Deo militavit. Hic Hildebertus primum fuit monachus cœnobii Caſæ Dei, tum abbas Dolenſis, ac tandem Archiepiſcopus Bituricenſis. Huic virgo Maria in rebus adverſis apparuiſſe fertur, & ei ſolatium præbuiſſe. Hujus exemplo cœnobium Caſæ Dei elegit Guarnerius frater, olim dominus caſtri Montiſmaurilionis, ſed eum poſtea ſeceſſiſſe in eremum ſcribit Gaufredus in vita Bernardi Tyronenſis: *Prædictum vero monaſterium* (Caſæ Dei) *tunc temporis habebat quamplures monachos genere nobiles, ſed ſanctitate vitæ ac morum honeſtate multo nobiliores, quorum unus fuit Hildebertus, qui poſtea Dolenſis monaſterii abbas, deinde Bituricenſis Archiepiſcopus extitit, cui beata Dei genitrix virgo Maria in quadam ſua tribulatione fertur apparuiſſe, & ei ſolatia contuliſſe. Garnerius quoque, qui caſtri illius, quod mons-Maurilionis dicitur, dominus fuerat, hic paupertatis, atque ſolitudinis cœnobitarum monachorum deſerens conſortia, Anachoreticæ vitæ ſectatus eſt ſtudium, &c.*

cap. 2.

Eodem tempore Caſalis Benedicti cœnobium in pago Bituricenſi fundavit Andreas de Valle Bruciorum Italus genere, vir litteris apprimæ eruditus, & ſingulari gratia pollens, ad animarum ſalutis negotium; Ordericus Vitalis: *Eodem tempore venerabilis Andreas Vallebruciorum monachus effloruit, & in Bituricenſi pago monaſterium, quod Caſale Benedicti nuncupatur, conſtruxit, & diſcipulos in magna paupertate & continentia Deo famulari docuit. Hic erat genere Italus, litterarum eruditione pleniter inſtructus, & lucrandis Deo animabus per ejus gratiam idoneus.* His initiis hocce monaſterium regulari diſciplina in hunc diem ita effloruit, ut reformatæ congregationis, quæ adhuc viget in Gallia, caput evaſerit. Extat bulla Leonis X. de erectione congregationis Caſalis Benedicti, exemplo congregationis montis Caſini, ſeu S. Juſtinæ de Padua reformatæ, de qua Chopinus.

Lib. 8. hiſt. eccleſiaſt. ad ann. 1094.

Lib. 1. monaſt. cap. 1. & 2. & lib. 2. de doman. c. 10.

CAPUT IX.

Bernardus abbas Tyronenſis. Philippus I. excommunicatus in Auguſtodunenſi ſynodo. Synodus Claromontenſis habita ab Urbano II. Ejuſdem Pontificis iter ad ædem S. Mariæ apud Anicium. Canonum ſynodi Claromontenſ. breviarium, in hac ſynodo inſtitutum ſolemne ſacrum Mariæ virginis in ſingulis eccleſis cathedralibus & collegiatis. In hac ſynodo Guimundus ordinatus Epiſcopus Averſanus Apuliæ, male Arvernenſem credidit Jo: Savaro. In eadem ſynodo decretum ſacrum bellum adverſus Sarracenos, expeditionis Duces Godefredus Bullonius & alii. Ademarus Podienſis Epiſcopus legatus Sedis apoſtolicæ in ſacra expeditione. Baſilica S. Martialis dedicatur ab Urbano II. Umbaldus Lemovicenſis Epiſcopus ab eodem deponitur.

BERNARDUS primum monachus cœnobii ſancti Cypriani apud Pictavum ſub Reynaudo abbate, olim Roberti Caſæ Dei abbatis diſcipulo, tum præpoſitus ſeu prior aſcitus in monaſterio S. Savini Pictavienſis diœceſis ſub Gervaſio abbate, ſtudio ſanctioris vitæ in eremum ſeceſſit, ubi per aliquot annos ignotus latuit, tandem ſollicita monachorum S. Cypriani inquiſitione revocatus, factus eſt abbas S. Cypriani, quo in gradu poſitus, pro tuenda monaſterii ſui libertate, acriter certavit adverſus Cluniacenſes, qui ſibi ſubditum id aſſerebant, & victus judicio Paſchalis II. ita impatienter tulit ſententiam Pontificis, ut ipſum ad divinum judicium provocarit. Viri conſtantiam miratus Pontifex, apud ſe eum detinere concupivit, illius opera uſurus in regimine eccleſiæ. Ille vero eremum expetens, multis locis perluſtratis, tandem ad Ivonem Carnotenſem Epiſcopum divertit

divertit & ab eo comiter ſuſceptus, in prædio Carnotenſis eccleſiæ Tyronenſe cœnobium fundavit, ſub annum MXCIV. Fuſe Gaufridus in ejus vita, & Ordericus Vitalis in annum prælibatum, ubi Quinciacum, idem eſt quod S. Cypriani monaſterium, quod alio nomine dicebatur Quinciacum: *Circa hæc tempora*, inquit, *Bernardus Quinciaci abbas Pictavienſe ſolum reliquit, quia præfatum monaſterium, quod hactenus liberum extiterat, Cluniaco ſubjugare noluit, & quia, ſicut ſcriptum eſt, juſtus ut leo confidit, in Romana ſynodo contra Paſchalem Papam pro libertate litigavit, ipſumque, quia plenarium ſibi rectum non fecerat, ad divinum examen provocavit, cujus formidandam animoſitatam Papa reveritus eſt, ipſumque ut ſecum ad Romanæ tutelam eccleſiæ commoraretur precatus eſt. Ille vero mundanas omnino curas deſeruit, & plura cum quibuſdam religioſis fratribus ipſum avide ſequentibus loca perluſtravit. Denique poſt plures circuitus ad venerabilem Epiſcopum Ivonem divertit, & ab eo benigniter ſuſceptus, in prædio Carnotenſis eccleſiæ cum fratribus quibuſdam conſtitit, & in loco ſylveſtri, qui Tyron dicitur, cœnobium in honore S. Salvatoris conſtruxit.* Cap. 24. 26. 33. Lib. 8. hiſt. eccleſ.

Eodem anno Phillippus I. Rex Francorum primum in Auguſtodunenſi ſynodo ab Hugone Lugdunenſi Archiepiſcopo & ſedis apoſtolicæ legato ſacris interdictus, ob ſuperductam Bertradam uxorem Fulconis Comitis Andegaveuſis, abjecta conjuge ſua; Bertoldus Conſtantienſis: *Anno* MXCIV. *in Galliarum civitate, quam vulgariter Oſtionem dicunt, congregatum eſt generale concilium a venerando Hugone Lugdunenſi Archiepiſcopo & ſedis apoſtolicæ legato cum Archiepiſcopis, Epiſcopis, & abbatibus diverſarum provinciarum,* XVII. *kal. novemb. in quo concilio Rex Galliarum Philippus excommunicatus eſt, eo quod vivente uxore ſua alteram ſuperinduxerat.*

Anno MXCV. Urbanus II. magnis itineribus venit in Galliam, & generalem ſynodum indixit apud Claremontem Arvernorum oppidum in octavam S. Martini, eoque pervenit luſtrata prius æde S. Mariæ apud Anicium, ſeu Podium Vellaunorum; Bertold. Conſtantienſ. *Dominus Papa, rebus in Longobardia bene diſpoſitis, in Gallias maximo itinere cœpit divertere, & ad S. Mariam ad Podium in aſſumptione ipſius pervenit, ſynodumque ad Montemclarum in octavam S. Martini apoſtolica auctoritate condixit, ad quam diverſarum provinciarum Epiſcopos miſſis litteris canonica vocatione invitavit.* Ad diem dictam Claremonte habitum eſt generale concilium præſide Urbano II. Huic interfuere decem & tres Archiepiſcopi CCXXV. Epiſcopi, & quamplurimi abbates; Ordericus Vitalis: *Eodem anno indictione quarta menſe novembri, præfatus Papa omnes Epiſcopos Galliæ & Hiſpaniæ congregavit, & apud Clarummontem Alverniæ urbem, quæ antiquitus Arvernis dicta eſt, concilium ingens tenuit, multa vero quæ cis Alpes agebantur correxit, & multa ad emendationem morum utilia conſtituit. In ſynodo Arvernenſi* XIII. *fuerunt Archiepiſcopi, &* CCXXV. *Epiſcopi, cum multitudine abbatum, aliarumque perſonarum, quibus a Deo ſanctarum curæ delegatæ ſunt eccleſiarum.* Archiepiſcopos tredecim cum ſuis ſuffraganeis, & CCV. paſtorales virgas Epiſcoporum aut abbatum in hac ſynodo recenſuit Bertholdus Conſtantienſis: *In Galliis ad Clarummontem generalis ſynodus a domino Papa in octava S. Martini congregata eſt, in qua* XIII. *Archiepiſcopi cum eorum ſuffraganeis fuerunt, &* CCV. *paſtorales virgæ numeratæ ſunt.* Epiſcopos & abbates numero decem ſupra trecentos huic ſynodo adfuiſſe refert Willelmus Malmesbur. *Coactum ergo eſt apud Clarummontem concilium, quæ clariſſima eſt urbs Arvernorum, numerus Epiſcoporum & abbatum* CCCX. &c. In hac ſynodo multa ſtatuta ad emendationem morum, & Philippus I. iterum excommunicatus, ob adulterium cum Bertrada pellice; Bertoldus Conſtantienſ. *In hac ſynodo dominus Papa eadem ſtatuta, quæ & in præterita ſynodo Placentina, confirmavit, inſuper & Philippum Regem Galliarum excommunicavit, eo quod propria uxore dimiſſa, militis ſui uxorem ſibi in conjugium ſociavit.* Hujus ſynodi canones infelicitate tempo- ad an. 1095. Lib. 9. hiſt. eccleſ. ad an. 1095. De geſt. Reg. Angl. cap. 2.

Source : BIU Cujas

rum ad nos non pervenerunt, eorum breviarium contexuit Ordericus: *Decretæ vero concilii apud Clarummontem habiti sunt hujuscemodi, ecclesia sit catholica, casta, & libera; catholica in fide, & communione sanctorum, casta ab omni contagione malitiæ, & libera ab omni sæculari potestate. Episcopi vel abbates aut aliquis de clero aliquam ecclesiasticam dignitatem de manu Principum, vel quorumlibet laicorum non accipiant. Clerici in duabus civitatibus, vel ecclesiis prælationes seu præbendas non habeant. Nemo Episcopus & abbas simul sit. Presbyter diaconus subdiaconus vel canonicus cujuslibet ordinis carnali commercio non utatur. Presbyter diaconus subdiaconus post lapsum non ministret. Ecclesiasticæ dignitatis, vel canonicæ a nullo vendantur, vel emantur, illis tantum, qui ignorantes canonum auctoritatem, vel fuisse prohibitum, canonicas emerunt, indultum sit, illis vero, qui scienter a se vel a parentibus emptas possident, auferantur. Nemo laicorum post acceptos cineres in capite jejunii usque ad pascha carnem comedat. Omni tempore primum jejunium quatuor temporum prima hebdomada quadragesimæ celebretur. Ordines omni tempore, aut in vesperæ sabbati, aut perseverante jejunio dominica celebrentur. In sabbato paschæ officium nonnisi post solis occasum finiatur, jejunium secundum semper in hebdomade pentecoste celebretur, ab adventu Domini usque ad octavas epiphaniæ, & a septuagesima usque ad octavas paschæ, & a prima die rogationum usque ad octavas pentecostem, & omni tempore a quarta feria occidente sole usque ad secundam feriam oriente sole treuia Dei custodiatur. Qui Episcopum ceperit omnino exlex habeatur, qui monachos vel clericos, vel sanctimoniales, & eorum comites ceperit, vel expoliaverit, anathemasit, qui Episcoporum morientium bona, vel clericorum disruperit, anathemasit. Nemo in Episcopum eligatur, nisi aut presbyter, aut diaconus, aut subdiaconus, & cui dignitas natalium suffragetur, nisi maxima necessitate, & licentia summi Pontificis. Filii presbyterorum vel concubinarum ad presbyteratum non provehantur, nisi prius ad religiosam vitam transierint. Qui ad ecclesiam, vel ad crucem confugerit, si reus est data impunitate vitæ, vel membrorum, justitiæ reddatur, si innocens liberetur. Corpus Dominicum, & sanguis Dominicus singulatim accipiatur. Unaquæque ecclesia decimas suas habeat, & non in alterius ecclesiæ jus quolibet dante transeat. Laicus decimas, nec vendat, nec retineat. Pro sepultura mortuorum pactum precium non exigatur aut detur. Nullus Principum laicorum capellanum habeat, nisi ab Episcopo datum, quod si in aliquo offenderit ab Episcopo corrigatur, & alter subrogetur.* Eorumdem canonum breviatio iisdem fere verbis extat & apud Willelmum Malmesbur. & Matthæum Paris. ejusdem concilii canones excerptos ex codice Lamberti Episcopi Atrebatensis in lucem protulit Ant. Augustinus, & post eum Baronius. Nec non ejusdem concilii aliquot alii canones inveniuntur sparsim apud Gratianum, ut hic de redemptione altarium, & isti ne quisquiam pro levibus causis excommunicetur, ne monachi per se regant parrochiales ecclesias, quas possident, sed per presbyterum seu vicarium perpetuum, quem instituant de consensu Episcopi, cujus postremi canonis meminere Ivo Carnotens. & Goffridus Vindocinensis. In eadem synodo statutum etiam, ut B. Mariæ virginis officium in singulis ecclesiis cathedralibus & collegiatis quotidie recitetur, & ejusdem missa solemnis quoque sabato celebretur; Radulfus Tungrens. *De officio B. Virginis legitur in chronicis, quod Urbanus II. in Gallias veniens concilium apud Claremontem urbem celebravit anno Domini* MXCVI. *de mense novembri, in quo statutum est, quod horæ B. Mariæ virginis quotidie dicantur, officiumque ejus diebus sabbatorum solemniter fiat.*

Can. de laicis, 12. q.2.

Can. nullus 60. dist.

Can. presbyterorum, 56. dist.

Can. congregato, 16.q.7. Lib.4.de gest. Reg. Angl. c. 2.

ad an. 1095.

ad an. 1095. num. 25.

Can. quæsitum, 1.qu.3.

Can. nullus, 11. q. 3.

Can. sane quia, 16.q.2. & can.capellanos, † 13. q. 2.

Epist. 69. & 213. lib.4. ep. 47.

In

† Notavi in Asceticis pag. 279. non inveniri in libro meo juris canonici can. incipiens, *capellanos*.

Source : BIU Cujas

In eadem ſynodo Guimundum monachum cœnobii S. Leofredi de cruce in Normannia ab Urbano II. ordinatum Epiſcopum Arvernenſem credidit Jo: Savaro, deceptus nimium ſupine adulterina lectione quorumdam codicum epiſtolæ Ivonis Carnotenſis ad Dolenſ. ubi pro eo quod ſaniorem codicum lectio habet: *Ex quibus duo de monaſterio Crucis litterati & religioſi, Guimundus, & Robertus, alter ad epiſcopatum Averſenſem, alter ad gubernationem monaſterii ſancti Laurentii Averſenſis auctoritate apoſtolica aſſumpti ſunt.* In quibuſdam perperam legitur Avernenſem. Revera enim hic Guimundus e monacho S. Leofredi fuit factus Epiſcopus Averſanus Apuliæ; teſtis Willelmus Malmesbur. ubi de his qui ſcripſerunt adverſus Berengarium Turonenſem: *Reſponderunt ei libris Lanfrancus Archiepiſcopus, ſed præcipue & fortiter Guimundus, prius monachus de ſancto Leofredo Normanniæ, poſtea Epiſcopus Averſanus Apuliæ noſtri temporis eloquentiſſimus.* Ante creatum Cardinalem a Gregorio VII. & poſtea ab Urbano II. Epiſcopum Adverſis oppidi Apuliæ, quod conditum eſt a Normannis, refert Ordericus Vitalis: *Quem Gregorius VII. Papa venientem ad ſe gaudens ſuſcepit, Cardinalem ſanctæ Romanæ eccleſiæ præfecit, & Urbanus Papa jam probatum in multis Metropolitanum Adverſis urbis ſolemniter ordinavit.* Hæc urbs tempore Leonis IX. Papæ, a Normannis, qui primo Apuliam incoluerunt, conſtructa eſt, ad eumdem extat Urbani II. epiſtola apud Gratianum.

In originib. Epiſt. 78. Lib. 4. hiſt. eccleſ. ad ann. 170. Can. ſane quod, 24. q. 2.

In eadem ſynodo perorante Urbano II. decreta eſt ſacra expeditio adverſus Sarracenos, ſacræ militiæ nomen dedere Gothefridus Bullonius Dux Lotharingiæ, Robertus Comes Flandrenſis, Raymundus Berengarius Comes Toloſæ, Hugo frater Philippi Regis, & alii innumeri etiam ſacri ordinis viri, quos inter Ademarus Podienſis Epiſcopus virtute & exemplo magnus primus ſacræ militiæ ſignum aſſumpſit, & idem a Pontifice lectus legatus ſedis apoſtolicæ in ſacra expeditione; Ordericus Vitalis: *In concilio Papa magnifice prædicante & filios Hieruſalem ad receptionem ſanctæ matris ſuæ viriliter exhortante, vir magni nominis Haimarus Podienſis Epiſcopus ſurrexit & genuflexo licentiam eundi & benedictionem popoſcit, & gaudentibus cunctis impetravit. Inſuper Papa mandatum ut ei omnes obedirent promulgavit, ipſumque vicarium Apoſtolici in expeditione Dei conſtituit, erat enim ſummæ ingenuitatis, & magnæ ſtrenuitatis, induſtriæque ſingularis.*

Otto Friſingenſ. lib. 7. chron. c. 2. Lib. 9. hiſt. eccleſ.

Eodem anno ſoluta ſynodo Claremontenſi Urbanus Turones iter inſtituens Lemovicum divertit, ubi baſilicam regiam S. Martialis, a Ludovico primum conſtructam, tum ab Ademaro abbate reſtitutam, dedicavit, dedicationi interfuere Hugo Archiepiſcopus Lugdunenſis, Audebertus Bituricenſis, Amatus Burdegalenſis, Petrus Pictavenſis, Ranulfus Santonenſis, Rainaldus Petragoricenſis, Raymundus Rutenenſis, Humbaldus Lemovicenſis, ut obſervavit vir illuſtriſſimus Petrus de Marcha Archiepiſcopus Toloſanus ex veteri charta ejuſdem monaſterii. Umbaldum Epiſcopum tunc depoſitum ab Urbano II. fertur ex chronic. Malleacenſ. *Anno* MXCV. *Urbanus Papa tenuit concilium III. idus novembris, & inde Lemovicas veniens depoſuit Umbaldum Epiſcopum ejuſdem urbis.*

In not. ad can. concil. Claremont.

Source : BIU Cujas

CAPUT X.

Monaſterium novum Pictavienſe dedicatur ab Urbano II. Concil. Turonenſe ab eodem Pontifice habitum. Audebertus Bituricenſis A. ejus ſucceſſor Leodegarius. Privilegium monaſt. S. Crucis Burdegalenſ. Mathildis eadem quæ Philippia. Gulferius de Turribus miles Lemovicenſis. Ademari Podienſis obitus. Sudarium Chriſti apud Cadonienſe monaſter. Petrocoriorum Willelmi Ducis liberi ex Philippia, Willelmus, Raymundus Princeps Antiochenus, Henricus, Agnes ſeu Mathildis primum nupta Aymerico vicecomiti Thorarcenſi, altera Agnes. Hieroſolyma capta Duce Godefredo. Gaſtonis Benearnenſis inſignis opera in expugnatione urbis.

Anno MXCVI. Urbanus II. Pictavum progreſſus ad diem S. Hilarii, & ibi monaſterium novum ſolemniter conſecravit, inde perrexit Andegavis, & ibi monaſterium S. Nicolai inauguravit, inde Turones pervenit, ubi habuit concilium in cœnobio S. Martini. Indeque reverſus Santones, ubi diem ſanctum Paſchæ exegit, & inde Romam remeavit per Galliam Narbonenſem; chronic. Malleacenſ. *Anno* MXCVI. *Urbanus Papa veniens ad feſtivitatem ſancti Hilarii fuit Pictavis, & benedixit monaſterium* VI. *kalendas februarii, poſt hoc perrexit Andegavis, & benedixit monaſterium ſancti Nicolai. Inde abiens Turonis tenuit concilium in monaſterio S. Martini. Inde reverſus eſt Santonas civitatem, & celebravit ibi ſanctum Paſcha, & inde remeavit Romam, &c.*

Eodem anno vita migravit Audebertus Bituricenſis Archiepiſcopus, eique ſucceſſit Leodegarius, & Santonis coiit concilium, ubi indictum jejunium ſinguIis Apoſtolorum vigiliis; chron. Malleacenſ. *Eodem anno obiit Audebertus Bituricenſ. Epiſcopus, & ei Leodegarius ſucceſſit in principatu. Santonas fuit concilium, ubi imperatum eſt omnibus vigiliis Apoſtolorum jejunium.*

Eodem anno Mathildis Comitiſſa ſubſcripſit privilegio monaſterii ſanctæ Crucis Burdegalenſis, una cum Willelmo Duce Aquitaniæ conjuge ſuo, ex tabulis, quas primum edidit VC. Jacob Sirmondus: *Ego Willelmus divina ordinante providentia Aquitaniæ & Vaſconiæ Dux & Comes. Notum omnibus fidelibus per hoc privilegium noſtræ auctoritatis fieri volumus, quod vir venerabilis Fulco ſanctæ Crucis abbas poſtulavit a nobis, ut ſicut clariſſimus genitor noſter venerandæ memoriæ Willielmus, qui & Goffridus vocatus eſt, altare ſanctæ Mariæ de Solaco, cum omnibus ſuis appenditiis judicio legatorum S. R. E. Amato videlicet Elorenſium Epiſcopo, & Hugone Dienſium Pontifice in concilio Burdigalenſi præſidentibus, Goſcelino Burdegalenſi Archipræſule aſſiſtente, cum multis aliis Archiepiſcopis, & Epiſcopis, & abbatibus Arnaudo abbati S. Crucis jure perenni, & ejus ſucceſſoribus conceſſit, ita & nos concederemus, & locum S. Crucis cum loco S. Macarii ſub tutela & defenſione noſtra ſuſciperemus, cui petitioni libentiſſime noſtrum præbuimus aſſenſum, & Petro decano, & archidiacono eccleſiæ Burdegalenſis, ut totum hoc ſcriberet, aut ſcribi præciperet ſub teſtimonio, &c. Præcipimus & ſigilli noſtri impreſſione ſignari. Ego Mathildis uxor domini Guillelmi Ducis Aquitaniæ, & Comitis Guaſconiæ aſſui, & aſſenſum præbui*, & poſt ſubſcriptiones ceterorum teſtium, *actum eſt & conceſſum anno* MXCVI. *incarnationis dominicæ* VIII. *kal. aprilis epacta* XXIII. *concurrente II. indictione IV. domino PP. Urbano II. & D. Amato Burdegalenſi Archiepiſcopo*. Mathildis hæc eadem fuit ac Philippia Toloſani Comitis filia, quæ alio nomine, ut ea ætate frequens erat mutatio nominis pro mutatione ſtatus, Mathildis dicta eſt, forte poſt nuptias, eandem enim duas ſimul uxores habere non tulit diſciplina temporum,

In not. ad Goffred. Vindoc. lib. 5. ep. 22.

Source : BIU Cujas

rum, & Philippia ipsa superstes fuit multis post annis, & cum Guillelmo comitatum Tolosanum administravit anno MXCVIII. immo &† MXV. ex Catello. lib. 2. cap. 3.

Anno MXCVIII. Willelmus Dux Aquitaniæ, conjunctis copiis cum Willelmo Rufo Rege Anglorum, Monfortem & alia castra Normanniæ oppugnavit, sed inani conatu, sua enim quique strenue ac viriliter tutati sunt; Ordericus Vitalis: *Guillelmus Rex cum Guillelmo Duce Pictavensium ductu Almarici juvenis, & Nivardi de Septoculo contra Montem fortem & Sparlonem maximam multitudinem duxit, circumjacentem provinciam devastavit, sed Symon juvenis munitiones suas auxiliante Deo illæsas servavit, Symon vero senex servavit Neelfiam, Petrus quoque cum filiis suis Ansoldo & Thedbaldo Manliam, aliique municipes, quos sigillatim nequeo nominare, firmitates suas procaciter tenuere.* † forsan MCXV. Lib. 10. hist. eccles.

Eodem anno Marra Judeæ oppidum a Raymundo Comite Tolosano obsessum captumque: in ea obsidione maxime emicuit virtus Gulferii de Turribus nobilissimi militis Lemovicensis, qui primus oppugnantium scutis murum superavit; Ordericus Vitalis: *Denique Lemovicensis Gulferius de Turribus, vir alti sanguinis & audaciæ mirabilis, primus scalam ascendit, & usque in murum pedem tetendit.* Idem Willelmus Tyrius, & Baldricus Dolensis. Lib. 9. hist. eccles. Lib. 4. de bell. sacr. cap. 9. lib. 3. hist. Hieros.

Eodem anno Ademarus Podiensis Episcopus in expeditione transmarina Antiochiæ sua morte decessit kal. augusti non sine ingenti luctu totius exercitus, & ibidem in ecclesia S. Petri conditus; de quo Baldricus Dolensis, Raymundus de Agiles, Guibertus. Hic sacri procinctus Comitem habuit Hugonem de Muntlio fratrem suum, de quo idem Raymund. de Agiles. Lib. 4. p. 155. lib. 5. c. 13.

Sub id tempus Sudarium quo involutum sacrum corpus Domini Jesu Christi, quod ab Ademaro Podiensi Episcopo apud Antiochiam adinventum, & ab eodem sub extremum vitæ spiritum cuidam suo clerico custodiæ causa traditum fertur, quo extincto dum enavigaret in Galliam, sacrum depositum ab alio clerico ejus comite asportatum in Galliam, & in ecclesia quadam patrii soli in finibus Petrocoriorum locatum, unde postea dignioris cultus gratia translatum in proximum Cadonience monasterium Cisterciensis ordinis, ubi illud in hunc diem summa religione colitur, ex veteri tabul. Cadun. monaster.

Anno MXCIX. ex Philippia seu Mathilde Willelmo Duci susceptus est filius itidem Willelmus nomine, qui post patrem rerum Aquitanicarum potitus est. Inde eadem matre natæ sunt quinque filiæ, quarum nomen filetur, & novissimus apud Tolosam editus est Raymundus, qui principatum Antiochenum obtinuit; chron. Malleac. *Willelmo Comiti natus est filius æquivoce Guillelmus vocatus, ex supradicta conjuge habuit quoque quinque filias, quarum unam desponsavit vicecomiti Toarcensi, novissime genuit apud Tolosam uterinum videlicet Raimundum, qui postea regnavit in Antiochia.* Quo jure principatum Antiochenum adeptus sit Raymundus non omittendum, nimirum uxorio, is enim in aula Henrici I. Anglorum Regis educatus, inde evocatus a Fulcone Rege Hierosolymitano consobrino suo, Constantiam filiam unicam Boamundi Principis Antiocheni uxorem duxit, & cum ea principatum assecutus est; Ordericus Vitalis: *Præfatus autem Raimundus, qui tunc principatum habebat, Guillelmi Pictavensium Ducis filius erat. Hic nimirum post mortem Henrici Regis eas partes adiit, & filiam Buamundi Junioris, dono Fulconis consobrini sui sibi datam, conjugem duxit, latumque principatum in Syria largiente Deo vindicavit.* De eodem Willelmus Tyrius: *De communi omnium consilio placuit, ut nobilis quidam & præcipuæ indolis adolescens, Raimundus nomine domini Willelmi Pictavensium Comitis filius, ad hoc vocaretur, is in curia domini Henrici senioris Anglorum Regis, apud quem arma sumpserat militaria, moram facere dicebatur, domino Willelmo fratre ejus primogenito Aquitaniam jure hæreditario gubernante.* Ejus formam & mores graphice depingit idem Tyrius: *Erat autem idem dominus Raimundus egregii sanguinis prisca generositate insignis, corporis eximia proceritate, &* Lib. 13. hist. eccles. ad ann. 1137. Lib. 14. de bell. sacro c. 9. Idem P. Æmil. in Ludov. Mass. Eod. lib. c. 21.

Source : BIU Cujas

tota ejusdem gratissima compositione præstantissimus, adolescens vix prima malas vestitus lanugine, speciosus forma præ Regibus & Principibus orbis terræ, verbo & affabilitate commendabilis, tota sui habitudine venustam Principis eximii prætendens elegantiam, armorum usu & rei militaris experientia omnibus, qui eum præcesserunt, vel secuti sunt, anteponendus, litteratorum, licet ipse illiteratus esset, cultor, in divinis assiduus, ecclesiasticorum officiorum, & maxime in diebus solemnibus avidus auditor, conjugalis integritatis postquam duxit uxorem sollicitus custos & servator, in cibo & potu sobrius, munificus & liberalis supra modum, sed parum providus, aleæ & damnosis talorum ludis plus æquo insistens. Erat præterea, inter ceteros quos patiebatur defectus, animo præceps, in agendis impetuosus, in ira modi nescius, rationis expers, parum felix, in ea fidelitate, quam domino Patriarchæ promiserat, juramenti immemor, & fidei interpositæ prodigus. Inter liberos Willelmi Ducis memoratur & Henricus, cui destinabatur uxor Eod. lib. c. 20. Boamundi vidua, si in transmarinas partes veniret; de quo idem Tyrius: *Exigitur ergo a domino Raimundo, ut juramento corporaliter præstito, domino Patriarchæ fidelitatem exhibeat, versa vice suscepturus sine difficultate puellam in uxorem, & cum omni quiete principatum. Interseritur etiam pactis, quod si domini Raimundi frater Henricus nomine in partes descenderet Antiochenas, dominus Patriarcha fideliter elaboraret quomodo puellæ matrem domini Boamundi viduam cum duabus urbibus maritimis & earum finibus haberet uxorem.* Inter filias censetur Agnes seu Mathildis, quæ primum nupsit Aymerico vicecomiti Lib. 6. c. 2. Thoarcensi, & secundis nuptiis Ranimiro Regi Arragonum, ut suo loco ostendetur, ex Roderico Toletano, & Zurita, alteri fuit æque nomen Agnes, quæ In indic. Arrag. primum collocata est Alfonso seniori Regi Galliciæ, & iteratis nuptiis Heliæ ad ann. 1134. Comiti Cœnomanensi, ut proxime dicetur.

Eodem anno Hierosolyma capta à Christianis Duce Gothefredo Bullonio, in ejus expugnatione singularem inter ceteros operam navavit unus ex Aquitanis In hist. Hierosol. Gasto Bearnensis; Raymundus de Agiles: *Præfecerant itaque Dux & Comes Normanniæ & Flandriæ Gastonem de Beardo operariis, qui machinas construebant, & crates & aggeres ad invadendum murum componebant. Hic autem Gasto nobilissimus Princeps, apud omnes honoratus erat, utilitatis suæ & probitatis merito, atque ideo opus sibi a Principibus commissum sagaciter operariis dividens sapienter accelerabat. Principes autem tantam gerebant curam de comportanda lignorum materia, & Gasto de construendis necessariis sollicitudinem agebat.* De Lib. 3. hist. Hieros. c. 9. eodem Guibertus: *At qui templi suprema conscenderant, vulgi promiscui infinita frequentia Tancredi & Gastonis pro signo sibi interim pacis indultæ vexilla suscipiunt, is autem Gaston vir illustris, atque ditissimus, utrum de Gasconiæ an Basconia foret non integre memini. Quia tamen de alterutro esset ad certum* Lib. 2. c. 23. *tenui.* Et hic idem est, qui Castus de Verdeis depravate vocatur Alberto Aquensi.

CAPUT

Source : BIU Cujas

CAPUT XI.

Agnes nata Willelmi Ducis primum nupta Hildefonſo Galliciæ Regi, ſecundo nubit Heliæ de Flechia Comiti Cœnomanenſi. Simon Aginnenſis Epiſcopus, ei ſuccedit Geraldus. Concil. Pictavienſe, in quo Philippus tertium excommunicatus, eidem concilio interfuere Bernardus Tyronenſis, & Robertus de Arbriſſellis. Ejuſdem concilii varii canones. Anſelmus Cantuarienſis Archiepiſcopus exulans in Gallia de morte Guillelmi Rufi Regis Anglorum nuncium accepit apud monaſt. Caſæ Dei in Arvernis.

Anno mc. Helias de Flechia Comes Cœnomanenſis, qui dictus eſt Candidus Bacularis, uxorem duxit Agnetem filiam Willelmi Ducis Aquitaniæ, relictam Hildefonſi ſenioris Galliciæ Reguli. Nuptiæ ſolemniter cum ingenti lætitia & tripudio celebratæ, ſed non diu duraturæ. Anno enim ſequenti Cœnomanenſis obiit & ab Hildeberto Cœnomanenſi Epiſcopo conditus in baſilica S. Petri de Cultura; Ordericus Vitalis: *Defuncta inquit conjuge ſua, cœlibem vitam actitare renuit, ſed Agnetem filiam Willelmi Pictavorum Ducis, relictam Hildefonſi ſenioris Galiciæ Regis uxorem duxit, celebres nuptias cum ingenti tripudio perpetravit, ſed ſequenti anno multis lugentibus obiit, cujus cadaver Ildebertus Præſul in baſilica ſancti Petri Apoſtoli Culturæ reverenter ſepelivit.* Lib. 10. hiſt. eccleſ. ad an. 1100.

Eodem anno vita migravit Simon Epiſcopus Aginnenſis, ei ſucceſſit Geraldus ejus nepos; chron. Malleacenſ. *Symon Agennenſis obiit, & ſucceſſit ei unus poſt alium Giraudus N. ejus, Iſaardus, Raimundus.* ad ann. 1100.

Eodem anno Willelmus Dux auditis rebus geſtis noſtrorum in Syria, ad ſacrum commilitium animo accenſus, Lemovicis cum multis ſuorum optimatum crucem, id erat ſacræ militiæ ſignum, aſſumpſit; chronic. Malleacenſe: *Guillelmus conſul Pictavorum accepit Lemovicas crucem, & cum eo multi ſuorum procerum.* ad eund. ann.

Ob eam rem idem per Aquitaniam & finitimas Provincias delectum indixit, & ut pecuniam curaret in ſumptum expeditionis, Aquitaniam ipſam & ceteraquæ erant ditionis ſuæ Willelmo Rufo Regi Anglorum invadiare, ideſt pignori dare ſibi propoſuit, pro pecunia, quam ab eo mutuam ſumeret, & per legatos rem ei inſinuavit. Legationem lubens obaudiit Rufus, & illico claſſem paravit transfretaturus in Galliam, quo Aquitaniæ manum injiceret, ſed res eventu caruit, Deo aliter diſponente; Ordericus Vitalis: *Guillelmus Dux Pictavenſium auditis nobilibus triumphis, ad amorem peregrinandi accenſus eſt, cujus vexillum exercitus trecentorum milium de Aquitania & Guaſconia, aliiſque regionibus Heſperiæ ſecutus eſt, is nimirum decrevit Guillelmo Regi Anglorum Aquitaniæ ducatum totamque terram ſuam invadiare, cenſumque copioſum abunder ab illius ærario haurire, unde nobiliter expleret iter, quod cupiebat inire. Eloquentes itaque legatos ad Regem direxit, eique quod mente volvebat per eoſdem inſinuavit. Pompoſus autem Sceptriger, qui quanto plus habebat, ſitientis hydropici more, tanto plus cupiebat, veredariorum allegationes avide percepit, & amplas præfati Ducis poſſeſſiones, priſtinis poteſtatibus paterni ducatus & regni, addere anhelavit. Maximam igitur juſſit claſſem præparari, & ingentem comitatum de Anglia ſecum comitari, ut pelago transfretato in armis ceu leo ſupra prædam præſto conſiſteret, fratrem ab introitu Neuſtriæ bello abigeret, Aquitaniæ ducatum pluribus argenti maſſis emeret, & obſtantibus ſibi bello ſubactis, uſque ad Garumnam fluvium imperii ſui fines dilataret, ſed omnipotens conditor, qui cuncta gubernat, aliter diſponebat.* Lib. 10. hiſt. eccleſ. ad an. 1100.

Eodem anno Philippus I. ad vomitum reverſus aſcita ſibi rurſus Bertrada

Source : BIU Cujas

pellice, quo audito a Paschale II. Joannes & Benedictus Cardinales legati missi in Galliam, ut Principem ad meliorem frugem reducerent, eo nomine ab his concilium Pictavis indictum in quartum kal. augusti, in quo Philippus ob fœdam
ad ann. 1100. Bertradæ consuetudinem tertium excommunicatus; chronic. Floriacens. *Rex Philippus repudiata Bertha matre Ludovici, accepit aliam conjugem Bertradam, filiam Simonis de Monteforti, quæ Fulconi Andegavensium Comiti nupserat, cui idem Rex eam abstulit, unde multotiens a B. memoriæ Papa Urbano admonitus nequaquam consensit, quo obeunte, successor Paschalis ipsius in Gallias misit duos de suis Cardinalibus probabiles viros Joannem & Benedictum, qui Regem convenientes, & ejus animum obstinatum reperientes, Pictavis adunato concilio totam Franciam pro hac re anathemati subdiderunt.* Willelmus Dux Aquitaniæ ejusdem labis sibi conscius, paremque pœnam sibi imminere intelligens, ac ut Philippo gratificaretur, concilium vi facta dissolvit, alios patrum verberibus, alios probris & minis male multatos fugavit. In eo consessu maxime emicuit virtus & constantia Bernardi abbatis Tyronensis, & Roberti de Arbrisello, qui in tanta animorum consternatione, ceteris ob furorem Willelmi Ducis fuga dilabentibus, immobiles & imperterriti viriliter ei in faciem restitere; narrat Gaufredus in vita ejusdem Bernardi: *Per idem tempus duo Cardinales Joannes atque Benedictus*
cap. 23. *apostolicæ sedis legatione fungentes ad urbem Pictavim concilium convocaverunt, in quo centum quadraginta patres affuerunt, qui Philippum Regem Francorum propter Fulconis consulis Andegavensium uxorem, quam in adulterio tenebat, anathematis vindicta percusserunt, qua excommunicatione comperta Guillelmus Dux Aquitanorum, qui aderat totius pudicitiæ ac sanctitatis inimicus, timens ne similem vindictam pro consimilibus culpis pateretur, nimio furore succensus, jussit illos omnes deprædari, flagellari, occidi, quod ministris suis facere incipientibus, Pontifices & abbates huc illucque diffugiunt, & ut temporalem vitam retinerent, tuta latibula quærere contendunt. At vero Bernardus, atque Robertus Orbreselensis, qui concilio intererant fortissimi justitiæ propugnatores, ac totius iniquitatis & injustitiæ expugnatores, aliis turpiter diffugientibus, ita immobiles constanteque perstiterunt, ut nec ab incœpto excommunicationis desisterent, sed pro Christo mortem, vel contumeliam pati glorioſissimum ducerent, & quamvis eis persecutores mortem non intulerint, isti quantum in ipsis est martyrium pertulerunt.* Joanni alteri e legatis pontificiis in somnis fertur B. Hilarius apparuisse, & ne minis Ducis terreretur, animum obfirmasse; chronic. Malleacense: *Uni eorum nomine Joanni apparuit S. Hilarius, & dixit ei confirmando, Joannes noli timere viriliter age, cras ero tecum, & excommunicavit Regem Philippum.*

In eadem synodo Petrus decanus Burdegalensis electus est in Lemovicensem Episcopum post Willelmum; chron. Malleac. *In ipso concilio Petrus Burdegalæ decanus, electus est Lemovicæ Episcopus civitati post Willelmum.* Hujusce
Epist. 84. concil. Pictaviensis meminit Ivo Carnotens. in epist. ad Joannem unum e legatis pontificiis. *Quod autem Pictavis aut intra provinciam Aquitanicam concilium celebrare disponis, omnino laudo, quia si intra provinciam Belgicam, vel Celticam concilium celebraretur, multa premi silentio oporteret, quæ ventilata scandalum generarent, & totum pene fructum concilii aliqua exæstuatione præfocarent, pressa vero silentio tanquam verbo Dei alligato, legationis tuæ auctoritati plurimum derogarent.* Hujus concilii aliquot canones extant in collectionibus Gratiani & Raymundi.

Cap. 1. de ætat. qualit. & ordin. præfic. *Ut abbates decani & præpositi, qui presbyteri non sunt, presbyteri fiant: qui archidiaconatus tenent, diaconi: qui vero archipresbyteratus, presbyteri fiant, aut amittant honorem. Quod si aliqua justa causa prohibente presbyteri aut diaconi esse non potuerint, prælationes amittant.*

Cap. 1. de fil. presbyt. *Ut filii presbyterorum & ceteri de fornicatione nati, ad sacros ordines non promoveantur, nisi aut monachi fiant, vel in congregatione canonica regulariter viven-*

Source : BIU Cujas

viventes, prælationes vero nullatenus habeant, sed neque servi, nisi a Dominis suis libertate donentur. Cap. 2. de vit. & honest. cleric.

Clerici arma portantes & usurarii excommunicentur.

Ut nullus de clero sive populo ecclesiastica bona jure consanguinitatis, sibi requirat habenda. Cap. 1. de præbend.

In eadem synodo statutum, ut ecclesiis liceat feuda vel alia jura alienata redimere; chronic. Malleacens. XIII. *kal. novembris fuit concilium, quod tenuerunt Joannes & Benedictus, in quo decreverunt, ut omnis ecclesia jura sua & feoda potuissent redimere auro & argento ecclesiæ.*

Eodem anno Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus exulans in Gallia Lugduno sedem mutavit ad cœnobium Casæ Dei in finibus Arvernorum, ubi cum moraretur propter loci religionem, nuncium accepit de morte Guillelmi Rufi Regis Anglorum persecutoris; Eadmerus: *Secundo itaque anno ex quo a Roma Lugdunum venimus, venerunt ad Anselmum, jam tertium diem, in cœnobio, quod Casa Dei dicitur, agentem, duo monachi unus Cantuariensis, & alter Beccensis nunciantes ei Willelmi Regis vitæ excessum.* Lib. 3. init.

Eodem anno Robertus de Arbrissellis cœpit ædificare monasterium Fontisebraldi in pago Pictavensi sacris virginibus & viris distinctum segregatis mansionibus; chronic. Turonens. *Anno Dom.* MC. *Henrici Imperatoris* XLIV. *Philippi Regis* XL. *concilium Pictavis celebratur, nec multo post abbatia Fontis-ebraldi in Pictavensi diœcesi fabricatur.* Et chronic. Malleacens. *Rotbertus magister cœpit dignosci apud nos, & incœpit locum Fontis-euraudi ædificare & fratres & monachas adunare in pluribus locis, qui sub sua disciplina religiose vivunt, & tenent ordinem eo vivente & mortuo.* Hic Robertus pietatis studii socios habuit Bernardum abbatem Tyronensem, & Vitalem abbatem S. Savini; Willelmus Malmesbur. *Hujus Petri* (Episcopi Pictavensis) *fuerunt contemporanei, & in religione socii Robertus de Arbreissel, & Bernardus abbas Turinensis* (leg. Tyronensis) *quorum primus omnium hujus temporis sermocinatorum famosissimus & profusissimus, non ut tantum in spumea, sed mellea viguit eloquentia, ut hominibus certatim opes congerentibus illud egregium sanctimonialium monasterium apud Fontem-ebraldi construeret. In quo tota sæculi voluptate castrata, seminarum Deo devotarum, quanta nusquam multitudo in Dei fervet obsequio, nam præter cæterarum illecebrarum abdicationem, quantulum illud est, quod in nullo loco loquuntur, nisi in capitulo, proposita a magistro perennis taciturnitatis regula, quia semel laxato silentio, feminæ pronæ sunt ad mussitandum frivola.* Et Guillel. Neubrigensis: *In transmarinis partibus, sicut a majoribus accepi, tres memorabiles viri uno tempore fuere, sc. Robertus cognominatus de Arbuscolo, Bernardus, & Vitalis. Hi non ignobiliter eruditi, & spiritu ferventes circuibant per castella & vicos, seminantesque secundum Esaiam super omnes aquas de conversione multorum fructus uberes colligebant, pio inter se placito constituto, quod Robertus quidem feminarum communi labore ad meliora conversarum sollicitudinem gereret, Bernardus vero & Vitalis maribus propensius providerent. Robertus itaque famosissimum illud monasterium de Fonte-ebraudi construxit & regularibus disciplinis informavit, Bernardus vero apud Tyrocinium, & Vitalis apud Saviniacum monachis regulariter institutis, suos quisque ab aliis per quasdam præceptorum proprietates distinxit.* Robertus iste sinceræ vitæ sanctitatis vir fuit, tamen maledicis & obtrectatoribus non caruit. Quod securius cum sacris virginibus diversaretur, & inter eas cubaret, continentiæ in experimentum, quasi excogitato novo & inaudito genere martyrii, ei exprobavit Goffridus abbas Vindocinensis, scripta ad eum hac de re epist. *Audivimus enim quoniam circa sexum femineum, quem regendum cepisti, duobus malis altero alteri prorsus contrario te ita sollicitum reddis, quod modo in utroque modum discretionis penitus excedis, feminarum quasdam, ut dicitur, nimis familiariter tecum habitare permittis, quibus privata verba sæpius lo-* Lib. 5. de gest. Reg. Anglor. Lib. 1. c. 15. Lib. 4. ep. 47.

Source : BIU Cujas

queris, & cum ipsis etiam, & inter ipsas noctu frequenter cubare non erubescis. Hinc tibi videris, ut asseris, Domini Salvatoris digne bajulare crucem, cum extinguere conaris male accensum carnis ardorem. Hoc, si modo agis vel aliquando egisti, novum & inauditum, sed infructuosum, genus martyrii inveniisti. Epist. 21. Adversus eundem epistolam quandam scriptitavit Roscelinus canonicus sancti Martini Turonensis, de quo Petrus Abelardus in epist. ad Gillelmum Paris. Episcopum: *Hic contra egregium illum præconem Christi Robertum Arbrosello contumacem ausus est epistolam confingere.* Hic Fontis-ebraldi monasterium caput sui ordinis esse voluit, & abbatissam utriusque sexus ascetis præesse, secutus ultima verba Christi pendentis in cruce ad matrem: *Mulier ecce filius tuus.* Et illa ad discipulum: *Ecce mater tua*: ejus vitam scripsit Baldricus Dolensis Episcopus.

CAPUT XII.

Willelmus Sector ferri Comes Engolismensis. Ademarus Engolismensis Episcopus. Willelmi Ducis expeditio in Syriam. Herpinus Comes Bituricensis unus e sociis expeditionis comitatum venditat Philippo Regi pecuniæ curandæ causa in sumptum militiæ. Amati Burdegalensis A. obitus, ei succedit Arnaldus. Expeditionis Willelmi Ducis infelix exitus. Die paschæ sacer ignis de cælo lapsus apud Hierosolymam. Hugo Liziniacensis cæsus in prælio apud Ramulam, ibidem captus Herpinus Comes. Absente peregre Willelmo Duce, Mathildis seu Philippia ejus uxor res administravit. Willelmi Ducis reditus in Galliam, ejusdem de adversis ludi rhytmo, & modulato carmine. Herpinus postliminio ereptus ab hostibus monachum profitetur Cluniaci.

PER hæc tempora in Aquitania claruit Willelmus Sector ferri Fulconis filius Comes Engolismensis, vir mediocris staturæ, eo robore corporis præditus, ut equitem loricatum sæpius hasta transfixerit, ita firmiter equo insederit, ut nullo conflictu hostium unquam equo excussus fuerit, is multa bello preclara gessit, Comitem Marchiæ cognatum suum viriliter defensavit adversus Hugonem Comitem Liziniacensem, qui Marchiam jure hæreditario sibi vindicabat, idem castra S. Martialis & Assiæ, a Willelmo Duce Aquitaniæ obsessa, armis liberavit, Alduinum de Barbezillo, Ademarum de Archiaco, Barduinum de Coniaco hostes suos, Guillelmi Ducis ope & viribus fretos bello compescuit, castrum Benaugiæ jure uxorio quæsitum, & castrum S. Macharii ab hominibus terræ, ideſt militibus clientelæ jure obnoxiis, per insidias occupatum, strenue, ac cum laude recepit; chronicon Engolismense M. S. *Fulconi vero prædicto Engolismensi Comiti successit in comitatum Willelmus filius ejus primogenitus, dictus Sector ferri, quem peperit ei filia Comitis de . . . . . quæ vocabatur Condor. Willelmus iste mediocris staturæ & egregiæ fortitudinis fuit, ita quod hujusmodi in corpore qualitatis major virtus, ut arbitror, non extitit, nonnullos enim equites ictu lanceæ per clypeum & loricam transfigendo interfecit, & a vulgo dicitur, quod equo suo percussione militari nunquam præcipitatus decidit. De plurimis vero factis ejus scripto & memoriæ ista commendare duximus, comitatum Marchiæ, quem Ugo de Leziaco vir prudens & bellicosus occasione juris hæreditarii sibi in proprium vindicare volebat, ab assiduis ejusdem Hugonis impugnationibus multotiens ad Carrosum ductis plurimis electis de terra suæ militibus propriis expensis viriliter defendit. Castellum sancti Martialis a multis infestationibus, & castellum Assiæ valida obsidione Willelmi Ducis Aquitaniæ, magnique exercitus oppressione sua suorumque Comitum strenuitate egregie liberavit, strenuos & præcipuos viros in tempore suo inimicos habuit Audoinum de Barbezillo, Ademarum,*

Source : BIU Cujas

marum de Archiaco, Bardonem de Conniaco, & multos eorum coadjutores auxiliis & numeris Willelmi prioris Ducis Aquitaniæ fretos, eosque multotiens conflictu bellico, aciæ ex utraque parte ordinata, aliquando in honore Berbezillii, aliquando in honore Conniaci vicit & fugavit, & non paucos ex eorum militibus cepit: Sane castellum Benaugium, quod ex parte uxoris suæ juris sui erat, & castellum sancti Macharii, cum homines illius terræ infideliter ei abstulissent, illuc producto electo exercitu, ad magnum sui honorem in proprios usus recuperavit.

Anno MCI. vita functus est Ademarus Engolismensis Episcopus, & in ecclesia cathedrali conditus; chronic. Engolismense M. S. *Eodem tempore Ademarus Engolismensis Episcopus, migravit a sæculo,* MCI. *anno ab incarnatione Domini pridie mensis septembris, sedit annis* XXVI. *mensibus tribus, diebus* XXI. *& sepultus est intra ecclesiam cathedralem a septentrionali parte.*

Post Ademarum Gerardus II. patria Bajocensis ex scholarum magistro provectus est ad episcopatum, ob litterarum, scientiæ, & morum commendationem, petitione plebis, electione cleri, & honoratorum assensu; chronic. Engolismense M. S. *Post quem promotus est in Episcopum Girardus natione Normannus, diœcesi civitate Bajocarum oriundus, patre Giraudo, qui cum in civitate Engolisma & Petragorice, & in quibusdam castellis circum adjacentibus regimina scholarum habuisset, defuncto Ademaro Engolismensi Episcopo, ob insignem ipsius scientiam & honestam vitam, in Engolismensem Episcopum promotus est, petitione populi, electione cleri, honoratorum assensu.*

Eodem anno mense septembri Willelmus Dux habito ingenti delectu Hierosolymitanum iter instituit per Constantinopolitanum tractum, cum LX. millium equitum, & multo majoribus peditum copiis, ut refert Willelmus Malmesbur. *Eo septembri Willelmus Comes Pictavensis Hierosolymam perrexit, multa secum ducens agmina, ut æstimarentur* LX. *millia militum, & multo plura peditum.* Immo & exercitus longe numerosior extitit ad trecenta usque armatorum millia si fides Orderico Vitali: *Anno dominicæ incarnationis* MCI. *Guillermus Pictavensis Dux ingentem exercitum de Aquitania, & Guasconia contraxit, sanctæque peregrinationis iter alacris iniit. Hic audax fuit, & probus nimiumque jocundus, facetos etiam histriones facetiis superans multiplicibus. Fertur trecenta armatorum millia vexillum ejus secuta fuisse, quando egressus fuerit de finibus Aquitaniæ.* Expeditionis comites fuere Stephanus Comes Burgundiæ, Hugo Liziniacensis frater Raymundi Comitis S. Ægidii, sic dictus quod ejus sororem uxorem duxisset, Hugo Magnus Comes Veromanduensis, frater Philippi Regis, & Stephanus Blesensis; Willelmus Malmesburiensis: *Ivit cum eo Stephanus Comes Burgundiæ, & Hugo Lizianensis frater Raymundi Comitis, & Hugo Magnus, & Stephanus Blesensis, antiquæ discessionis improperium, nova & excogitata virtute sarcire cupientes.* Inter primores expeditionis socios numeratur & Herpinus Comes Bituricensis, qui pecuniæ expediendæ gratia in sumptum militiæ, rerum summæ non pepercit, & Bituricensem comitatum vendidit ipsi Philippo Regi; Ordericus Vitalis: *Tunc Harpinus Bituricam urbem Philippo Regi Francorum vendidit, & cum Goscelino de Cortenaja, & Milone de Brajo iter Hierusalem iniit.* Opportune Philippus nactus occasionem resarciendi regii patrimonii fere diruti, comitatum Bituricensem emit ab Herpino pretio LX. millium solidorum; Aimoini continuator: *Philippus Rex autem videns dominium suum per insolentiam prædecessorum suorum esse diminutum, & fere adnihilatum, cupiensque illud reaugere, a quodam milite Harpino nomine emit Bituricas, pretio sexaginta millium solidorum.*

Lib. 4. de gest. Reg. Anglor.

Lib. 10. hist. eccles.

Loco modo laudat.

Lib. 5. c. 47.

Per hoc tempus vita migravit Amatus Archiepiscopus Burdegalensis, ei successit Arnaldus; chronic. Malleacens. *Eodem anno Amatus obiit Archiepiscopus, & successit Arnaldus ordinatus.*

Ubi Constantinopolim cum omnibus copiis pervenit Willelmus Dux, viri-

Source : BIU Cujas

bus nimium confidens Alexii Imperatoris offensam incautius contraxit, abnegata ei fide & obsequio, de terris quas bello quæsiturus esset, quæ res exercitui paulo post exitium attulit, irati enim Principis dolo per ignotas regiones deductus, facile incidit in Turcarum insidias, a quibus in angustiis interceptis copiis, universas fere amisit, ipse per avia silvarum vix fuga evasit amissis sarcinis. Inde collectis copiarum reliquiis pervenit Antiochiam, ubi comiter cum suis exceptus a Tancredo Principe Antiocheno, qui large alimoniam & sumptum eis ministravit, quo non mediocriter recreati sunt. Paucis post diebus ineunte anno MCII. a nostris obsessa Tortosa civitas, quæ capta & direpta, præteriti casus pudorem & luctum aliquantisper sublevavit. His gestis Willelmus Dux Hierosolymis diem festum paschæ exegit, ubi sacrum ignem cælo labentem die sabbato paschæ, solemni nec fallente miraculo suspexit; idem Malmesburiens. *Itaque per Constantinopolim profectus, cum insolenti responso Alexium offendisset, illo non curante vel potius procurante Solimanni incurrit insidias, qui sciens exercitum fame & siti laborare, aliquantis diebus errabundi per palustria & invia loca iverant, cum* XXX. *millibus sagittariorum occurrit. Nulla unquam luctuosior Francis pugna visa, quia nec timidum fuga, nec audacem virtus poterat eripere discrimini, quod in arcto loco pugnaretur, & in confertos sagittarum miles non frustaretur. Interfecta igitur plusquam centum millia, præda omnis abducta. Ita Solimannus ex manubiis Francorum clarus manibus suorum nactus inferias, dispendium Niceæ ultus est, sed quia multis tramitibus itum erat, nec omnes cæsi, nec omnia direpta, nam præter Pictavienſem, qui pene ad pudenda nudatus erat, ceteri omnes Comites, prompte sua defensitaverunt. Omnes ergo recollectis ex fuga militibus, præter Hugonem Magnum, quem mortuum Tharsensis civitatis urna excepit, Antiochiam convolarunt, in quibus Tancredus egregiæ pietatis miles ingentem munificentiæ suæ gratiam ostendit, cunctos quatenus poterat pecuniis sustentans, Willelmum præcipue, quem fortunæ vicissitudo eo afflictaverat invidiosius, quo ante provexerat serenius, qui præter gazas, quarum damno non adeo afficiebatur, quod caducæ sunt & reparabiles, ex tot militibus eximiis solus pene remanserat superstes. Ita recreatis animis iter moliri, undecumque belli occasiones quærebant. Sentit sitim furentium prima Tortosa civitas, quæ pervasa & direpta, non modicum præteritas ærumnas relevarunt. Inde ad angustias, de quibus superius dixi, venerunt, ubi eos Rex jam pridem operiebatur, contra Turcos si prohibere vellent opem laturus, ejus virtute defensi, & benigne apud Joppen hospitio excepti, Hierosolyma proximo pascha contenderunt, ubi sacrum ignem lætis hauserunt oculis, devotis adoraverunt animis.* Rem fusius narrant Ordericus Vitalis, Willelmus Tyrius, abbas Urspergensis, Otto Frisingensis, auctor chronic. Floriacensis, Albertus Aquensis, Fulcherius Carnotensis, Guibertus, & scriptor gestorum Francorum.

Lib 10. hist. eccles. Lib. 10. cap. 12. 13. 19. ad ann. 1101. lib. 7. chron. cap. 7. Lib. 8. c. 34. Cap. 27. lib. 7. c. 20. cap. 46.

Eodem anno mense majo infelix prœlium apud Ramulam oppidum adversus Turcas commissum, in quo Hugo Liziniacensis, Goffridus Comes Vindocinensis & multi alii viri nobiles cecidere, Herpinus Bituricensis Comes captus, & inter captivos Babylone ductus diu in captivitate jacuit, donec libertati redditus precibus Alexii Imperatoris, ut tradunt Albertus Aquensis, Fulcherius Carnotens. Guibertus, auctor gest. Francorum, Ordericus Vitalis.

Lib. 9. c. 1. & 6. In gest. peregrin. lib. 7. c. 21. p. 589. Lib. 10. hist. eccles.

Dum Willelmus Dux belli sacri causa peregre abesset, Mathildis seu Philippia ejus uxor res Aquitanicas viriliter administravit; testis Goffridus Vindocinensis in epist. scripta ad Mathildem Pictavensem Comitissam: *Quod postquam dominus Comes maritus vester Hierusalem perrexit, vos non vidimus ne miremini humiliter rogamus, quoniam hoc potius necessitate quam voluntate dimisimus.*

lib. 5. ep. 22.

Rebus & viris destitutus Willelmus Dux, bello se minus utilem agnoscens, de reditu cogitavit, & conscensa navi, secundo vento enavigavit in Galliam, & domum regressus difficultates ac ærumnas peregrinationis suæ, lepide, ut erat faceto,

Source : BIU Cujas

faceto, & ſcurrili ingenio, multotis narravit, & de adverſis luſit rhytmo, & modulato carmine: ſecundæ ipſius navigationis meminit Malmesburienſ. *Poſt hæc reverſi Joppem aſcenſis navibus patriam quiſque ſuam redire meditabantur, quorum Pictavenſis continua venti proſperitate provectus patriam tenuit, ceteri retro violenter acti.* De lepida ejuſdem adverſorum commemoratione Ordericus Vitalis: *Pictavenſis vero Dux, peractis Hieruſalem orationibus, cum quibuſdam aliis conſortibus ſuis eſt ad ſua reverſus, & miſerias captivitatis ſuæ, ut erat jocundus & lepidus, poſtmodum proſperitate fultus coram Regibus & magnatis, atque Chriſtianis cœtibus multotiens retulit rithmicis verſibus cum facetis modulationibus.*

Herpinus Comes ab hoſtibus poſtliminio reverſus rediit in Galliam, prius adito Paſchali II. Pontifice cujus conſilio abdicata militia, apud Cluniacum monachum profeſſus, ubi ſanctiſſime vitam finivit; Ordericus Vitalis: *Harpinus itaque a Papa benedictionem accepit, & cum ejus licentia Gallias expetiit, ibique a ſuis honorifice ſuſceptus, non diu cum illis permanſit, nam juxta conſilium Papæ, immo Chriſti, ſæculum reliquit, & Cluniacum expetens monachus factus, in ſervitio Dei uſque ad mortem perſeveravit.* Lib. 10. hiſt. eccleſ.

CAPUT XIII.

Bellum inter Willelmum, & Gaufredum Martellum Comitem Andegaverſem. Boamundus Princeps Antiochenus ex voto pervenit ad S. Leonardi apud Lemovices. Fulco Comes Andegavenſis traditus Willelmo Duci ſecuri condactus gratia. Concil. Pictavienſe. Hugonis Liziniacenſi obitus. Bellum inter Willelmum Ducem, & Hugonem Liziniacenſem. Eccleſiæ urbis Exea in Hiſpania unitæ cœnobio Silvæ majoris in agro Burdegalenſi, in præmium militiæ Aquitanorum adverſus Sarracenos. Petri Santonenſis Epiſcopi obitus, ei ſuccedit Rainaldus. Synodus Lateranenſis in qua revocatum Paſchalis II. privilegium de inveſtituris laicis. Huic concil. interfuit Gerardus Engoliſmenſis E. & apoſtolicæ ſedis legatus in Aquitania. Willelmus Dux excommunicatus ob illicitas nuptias cum Malbergione comitiſſa Caſtri Airaldi, ejuſdem pravi mores, & dicteria.

Anno MCIII. caſtra Toarcii, Niortii, Beluerii in Aquitania, variis incendiis conflagrarunt. Hinc ſecutum bellum inter Willelmum Ducem, & Gaufredum Martellum Comitem Andegavenſem, acies jam hinc inde ſtantes diremit præſens numen, ſtudio & opera ſanctiorum virorum, & ſuborto graviſſimo imbre, qui per biduum exercitus ne pugnaretur continuit; chronic. Malleacenſ. *Multa incendia fuerunt in caſtellis Toarcii, Niorti, Belverii, in Pictava civitate oppreſſio bellorum, nam præparatum fuit maximum bellum inter Willelmum Comitem Pictavorum & Guoffredum Martellum R. Fulconis Andegavorum, VI. non. novembris apud Parteniacum, ſed Deus per bonos & ſanctos viros placavit, & pluviam magnam ubertim per duos dies & noctes aſſidue cadere permiſit.*

Anno MCVI. Boamundus Princeps Antiochenus barbarorum manibus ſolutus, ex voto venit in Galliam, & voto perfunctus eſt apud S. Leonardum in Lemovicibus; Ordericus vitalis: MCVI. *menſe martio Boamundus Dux, ſicut in carcere Dalimanni domino voverat, in Gallias venit, & in pago Lemovicenſi votum ad ſancti Leonardi confeſſoris tumulum celebre complevit.* Quæ eſſet virtus Leonardi in liberandis captivis, vindicati Boamundi exemplo teſtatum fecit Robertus auctor chronic. Altiſſiod. *Leonardus captivorum ſpecialis patronus apud Deum,* Lib. 11. hiſt. eccleſ. ad ann. 409.

Source : BIU Cujas

singulari quodammodo merito se devote invocantibus frequentius affuisse, experimentis evidentibus comprobatur. Hic etiam in nostro sæculo, famosissimum illum, & strenuissimum militem Christi, Boemundum Regis Siciliæ filium, se in carcere solicitius invocantem mirabiliter consolatus est, & ad extremum de Pagani vinculis liberum, cum gaudio principatui reddidit.

Eodem anno e vivis exempto Gaufredo Martello Comite Andegavensi, Philippus I. Fulconi privigno suo, ideſt filio Bertradæ ex Fulcone, quam is pro uxore habebat, Andegavensem comitatum concessit, eumque ob ætatem adhuc teneram tradidit Guillelmo Duci Aquitaniæ, qui tum forte erat in comitatu regio, ut tuto deduceretur ad patrem, qui adhuc erat superstes; Ordericus Vitalis: *Gaufredo Martello Andegavorum Comite defuncto, Philippus Rex Francorum Fulconi privigno suo Andegavorum comitatum concessit, ipsumque imberbem, Guillelmo Pictavensium Duci, qui tunc forte ad curiam erat, commisit, ut eum in itinere tutaret, & salvumque ad patrem suum perduceret.*

Lib. 11. hist. eccles.

Eodem anno Pictavis congregatum concilium, cui præfuit Bruno legatus Paschalis II. in eo actum de instauranda expeditione transmarina, & novo delectu habendo ad tuendas res partas in Syria præsente ipso Boamundo & belli incentore; chron. Malleacens. *Septimo kal. junii, Pictavis fuit concilium, in quo interfuit Boamundus Dux, quem Bruno S. R. E. adduxit, & tenuit concilium, & viam S. Sepulcri confirmavit.* Idem refert Sugerius abbas, qui & se interfuisse concilio testatur: *Astitit etiam ibidem Romanæ sedis apostolicæ legatus dominus Brusoviganus Episcopus a domino Paschali Papa, ad invitandam & confortandam sancti Sepulcri viam dominum Boamundum comitatus, unde plenum & celebre Pictavis tenuit concilium, cui & nos interfuimus, quia recenter a studio redieramus, ubi de diversis synodalibus, & præcipue de Hierosolymitano itinere, ne tepescat agens tam ipse quam Boamundus multos ita animavit, quorum freti comitatu multo multaque militia, tam ipse Boamundus quam domina Constantia, nec non & ipse legatus ad propria prospere & glorioſe remearunt.*

In vit. Ludov. Crassi.

Anno MCIX. obiit Hugo filius Hugonis Bruni Comes Liziniacensis; chronic. Malleacens. *Obiit Hugo filius Hugonis Bruni, qui fuit Albi, qui fuit Bruni, qui fuit Albi, qui fuit Chari, qui fuit Venatoris.*

Anno MCX. ortum est bellum inter Willelmum Ducem & Hugonem Brunum Comitem Liziniacensem, quod diu duravit; chronic. Malleacens. *Mortalitas & fames magna, & sal carus nimis, & guerra inter Willelmum Comitem, & Hugonem Brunum incœpit, quæ diu duravit.*

Eodem anno Vascones Aquitanici Alphonso Regi Castellæ suppetias tulere adversus Sarracenos, & ab his Exea oppidum armis recepere: in gratiam præstiti beneficii, quotquot in ea urbe a Rege constructæ sunt ecclesiæ, monasterio majoris silvæ diœcesis Burdegalensis ab eodem Principe adunatæ; Zurita: *Cum satis pacatæ foris res viderentur, acre bellum adversus Mauros a Rege geritur, Exeam nobile Vasconum oppidum vi expugnat, ea re feliciter gesta Exeæ, imperatoriæ majestatis insignem titulum regiæ dignitati adjungit, Francorum exercitus eo in bello regia stipendia meruit. Proceribus Gallis Imperator gratificaturus, ecclesias atque sacella, quæ Exeæ construenda curaverat, monachis sancti Benedicti monasterii magnæ Sylvæ in Aquitania celebris, apostolico privilegio Petro Regi fratri irrogato attribuit.*

In indic. rer. Arragon. ad ann. 1110.

Anno MCXI. obiit Petrus Santonensis Episcopus successorem nactus Rainaldum; chronic. Malleacens. *Obiit Petrus Santonas Episcopus, & successit Rainaldus.*

Anno MCXII. Paschalis II. in synodo Lateranensi privilegium de investituris laicis Episcoporum & abbatum a se per vim & metum ab Henrico V. extortum revocavit. Huic synodo interfuit Girardus Episcopus Engolismensis, & apo-

Source : BIU Cujas

apostolicæ sedis legatus in Aquitania, & decretum patrum legit in synodo; Willelmus Malmesbur. *Omnibus expletis surrexit pro omnibus Girardus Engolismensis Episcopus, legatus in Aquitania, & communi assensu domini Papæ Paschalis totiusque concilii legit hanc scripturam, privilegium illud, quod non est privilegium pro liberatione captivorum & ecclesiæ a domino Paschali Papa per violentiam Regis Henrici extortum, nos omnes in hoc sancto concilio cum domino Papa congregati, canonica censura & ecclesiastica auctoritate, judicio sancti Spiritus damnamus, & irritum esse judicamus*, &c. Eidem synodo, præter Girardum Engolismensem, ex Aquitanicis interfuit Galo Leonensis legatus Archiepiscopi Bituricensis, ex eodem Malmesburiensi, de Girardo idem narrat abbas Ursspergensis in chronic. Ad eum ut legatum sedis apostolicæ in Aquitania extat Ildeberti Cœnomanensis epist. de emendatione Ebronensis monasterii, ad eundem leguntur & plures epistolæ Goffridi Vindocinens. & alia ejusdem expostulatoria apud Paschalem II. de ipsius Gerardi juris dicundi abnegatione in causa electi abbatis S. Albini Andegavensis. Lib. 5. de gest. Ang. ad ann. IIII. Epist. 38. Lib. 1. epist. 19.20.21.22. 23.24.25.26. 27. Lib. 1. ep. 6. Cadunienſe M. Cisterc. ord. de quo Innoc. III. lib. 1. ep. 146. 147.

Anno MCXIII. Girardus de Sala monasteria duo ædificare cœpit, unum Cadoncum sive Cadonium nomine diœcesis Sarlatensis, alterum Bornetum diœcesis Engolismensis; chronic. Malleacense: *Anno* MCXIII. *Giraudus de Sala monasteria duo Cadonco, & Bornet incepit.*

Anno † MCIV. Guillelmus Dux primum excommunicatus memoratur, ex quo non semel eum excommunicatum intelligimus; chronic. Malleacens. *Anno* MCXIV. *cœpit excommunicatio super Comitem Willelmum.* A quibus & quam ob causam excommunicationem is passus multum scire refert, nimirum a Gerardo Engolismensi Episcopo & legato Aquitaniæ, & Petro Pictavensi ob illicitas, pulsa legitima uxore, nuptias cum vicecomitis cujusdam uxore. Hæc fuit vicecomitissa Castri Airaldi Malbergio nomine, ut ostendetur ex sequentibus. Vir fuit in venerem & delicias solutus, jocis & facetiis gaudens, præter dignitatem regia pene severitate dignam, vicecomitissam hanc adeo deperiisse fertur, ut depictam scuto circumferret, æquum esse dictitans, illam a se gestari in prœlio, quæ ipsum pateretur in venere. Hic sæpius admonitus a Geraldo Engolismensi, ut pellicis contubernio abstineret, prius inquit pectine crispabis fugientem a fronte capillum (calvitiem legati ridens) quam ego vicecomitissam dimittam: hanc igitur ob causam, hic excommunicationis diris proscriptus a Girardo Engolismensi, eandem ob causam excommunicationem ei infixit Petrus Pictavensis Episcopus, cui Willelmus furore succensus, arrepto capillo, & stricto gladio necem interminatus, ni se absolveret, Præsul simulato metu postulatis induciis, solemnia excommunicationis verba intrepide peroravit, moxque munere functus, martyrii studio ardens, ferro jugulum præbens, feri feri, inquit. At Willelmus etiam seria & sacra ludis jocisque aspergere solitus, se ejus vitæ consulto parcere respondit, ne eum martyrem faceret, & in cælum tolleret. Verum paulo post Petrus a Duce in exilium pulsus, ubi magna cum sanctitatis laude vitam finivit, miraculorum fama clarior post mortem. Quo audito Willelmus immani scelere in risus & joci argumentum converso, quod mortem ejus non acceleraſſet pœnitere se infit, quo eum felicitatis beneficii debitorem haberet, Juliano hac in re comparandus, qui Episcopos ubicumque terrarum exiliis & proscriptionibus, immane quantum afflixit, verum in necem usque non sæviit, non quo mitius cum his ageret, sed quod eis martyrii honorem invideret, ut ait Gregorius Nazianzenus: ἡ τῆς τῶν μαρτύρων τιμῆς ἐφθόνει τοῖς ἀθλητάς. Quam malæ frugis homo fuerit disces & ex his quæ addam, proprio in Niortii castro abbatiam posuit, sic vocabat lupanar, variis distinctam cellis, quibus notiores incontinentiæ labe feminas se collecturum jactabat, hanc abbatissam, illam priorissam, alias officiales, pro modo turpitudinis vitæ instituturus. Nec modo morum, sed etiam dogmatum corruptela nimium laboravit Aquitanus, ita ut omnia tribueret fato, † MCXIV. Orat. 3. in Julian.

Source : BIU Cujas

& casui potius quam Dei providentiæ. Hæc omnia refert Willelmus Malmesburiensis scriptor hujus sæculi: *Erat tunc Willelmus Comes Pictavorum fatuus, & lubricus, qui priusquam de Hierosolyma, ut superiore libro lectum est, rediit, ita omne vitiorum volutabrum premebat, quasi crederet omnia fortuito agi, non providentia regi, nugas porro suas salsa quadam venustate condiens ad facetias revocabat, audientium rictus cachinno distendens. Denique apud castellum quoddam Nior habitacula quædam quasi monasteriola construens, abbatiam pellicum ibi se positurum delirabat, nuncupatim illam & illam, quæcumque famosioris prostibuli esset abbatissam, vel priorem, ceteras vero officiales instituturum cantitans, legitima quoque uxore depulsa vicecomitis cujusdam conjugem surripuit, quam adeo ardebat, ut clypeo suo simulacrum mulierculæ insereret, perinde dictitans se illam velle ferre in prælio, sicut illa portabat eum in triclinio, unde increpitus & excommunicatus a Girardo Engolismarum Episcopo, jussusque illicitam venerem abjicere, antea inquit crispabis pectine refugum a fronte capillum, quam ego vicecomitissæ indicam repudium, cavillatus in virum, cujus pertenuis cæsaries pectinem non desideraret. Nec minus cum Petrus præclaræ sanctitatis Pictavorum Episcopus eum liberius argueret, & detrectantem palam excommunicare inciperet, ille præcipiti furore percitus, crinem Antistitis involat, strictumque mucronem librans, jam inquit morieris, nisi me absolveris. Tum vero Præsul timore simulato, inducias petens loquendi, quod reliquum erat excommunicationis fidenter peroravit, ita Comitem Christianitate suspendens, ut nec cum aliquo convivari nec etiam loqui auderet, nisi mature resipisceret, ita officio suo, ut sibi videbatur, peracto, martyriique tropheum sitiens, collum protendit, feri, inquiens, feri. At Willelmus refractior consuetum leporem intulit ut diceret, tantum certe te odio, ut nec meo te digner odio, nec cælum unquam intrabis meæ manus ministerio: verum tamen post modicum viperio meretriculæ infectus sibilo, incesti dissuasorem detrusit exilio, ubi beato fine conclusus frequentibus & magnis miraculis innuit mundo, quam gloriose vivat in cælo, quibus auditis Comes dicacitate insolenti non abstinuit, professus palam pœnitere se, quod non ei jamdudum mortem acceleraset, ut ipsi anima sancta grates haberet, potissimum cujus furore cæleste mercatus esset commodum.* Lib. 5. de gest. rer. Anglor.

Ne Anglici scriptoris Gallicorum in Principum famam iniquioris maledictum arbitreris, eundem excommunicatum agnovit Goffridus abbas Vindocinensis, seque apud Paschalem excusavit, quod ab eo penitus non abstineret, necessitatem tuendarum rerum monasterii causatus, quæ majori ex parte in ejus ditione positæ essent: *Pervenit enim, infit ille, ad aures vestras, nescio cujus relatione, me persecutoribus ecclesie, & Comiti Pictaviensium participare; quod Deus scit nunquam feci; nec paternitatem vestram optassem de me rem hujusmodi credidisse. Hæc namque seminavit inimicus homo, & fallaciæ spiritus erat in eo. Monasterium siquidem nostrum, quicquid melius habet, & unde pene penitus vivimus, in terra Comitis Pictavensis noscitur habere. Et ideo mutare non possum quin aliquando cum eo loquar: sed testem in animam meam invoco Spiritum sanctum, hoc necessitate fit monasterii nostri, non mea voluntate. Occasione, quondam accepta, quia prædecessor noster non potuit ad eam venire vel noluit, quandam nobis abstulit obedientiam, quam me postea viginti quinque millia solidorum redimere oportuit. In quibus tamen me ab excommunicato debeo abstinere, si ei communicavi, vel quamdiu fuerit excommunicatus communicavero, nunquam mihi a Deo illius peccati fiat remissio.* Lib. 1. ep. 9.

Hac occasione pro rebus monasterii Vindocinensis plures extant epistolæ Goffridi abbatis Vindocinensis ad Willelmum Ducem Aquitaniæ scriptæ. Lib. 5. ep. 18. 19. 20. & ibi Jacob. Sirm. in not.

CAPUT

CAPUT XIV.

Ingenium & mores Willelmi Ducis, ejusdem vernacula carmina. Hac ætate poetices studium restitutum, maxime Tolosæ. Poetæ dictatores dicti, ortus rytmicæ poesis. Willelmi Ducis forma commendatur.

QUI fuerint mores & ingenium Willelmi Ducis persequi hoc loco πάρεργον non erit, reipublicæ interest virtutes, & vitia Principum non latere, ut horum laude, vel damnatione, consortes admoneantur, vel castigentur, ac exemplis sapiant, qui judicem non ferunt. Probus & strenuus fuit Willelmus iste, sed fortitudinis laudem, scurrilitatis histrionicæ, & libidinis vitiis fœdavit, jocosum & facetum supra histrionem depingit Ordericus Vitalis loco jam adducto: *Hic audax fuit & probus, nimiumque jocundus, facetos etiam histriones facetiis superans multiplicibus.* Idem refert Malmesburiensis etiam loco modo laudato: *Nugas porro suas salsa quadam venustate condiens, ad facetias revocabat, audientium rictus cachinno distendens.* Etiam in adversis facetus, idem carmine lusit de transmarinæ expeditionis ærumnis & angustiis, ut modo relatam ex Orderico, cujus verba hic retexere non piget: *Pictavensis vero Dux peractis Hierusalem orationibus cum quibusdam aliis consortibus suis, est ad sua reversus, & miserias captivitatis suæ, ut erat jocundus & lepidus, postmodum prosperitate fultus, coram Regibus & magnatis atque Christianis cœtibus multotiens retulit, rhytmicis versibus, cum facetis modulationibus.* Ne dubites de fide horum scriptorum, inter poetas, quos vulgo vocant provinciales, leguntur lusoria hujusce Principis vernaculo idiomate conscripta, quæ hic apponere non pigebit in gratiam antiquitatis, quæ etiam puerilibus & anilibus nugis gratiam & auctoritatem conciliat: horum primum est de Hierosolymitano itinere instituendo.

COMS DE PEYTIEUS

Pas de chantars mès prés talens.
Faray un vers, don sui dolens
Nò seray mais obediens
De Peytau, ni de Lemozy.

Plus lo partirs, mes aitan greus
Del senhoratge de Peytieus
Es garda lai Falco d' Angieus
Tota ma terra mon Cozy.

Si Falco d' Angieus nolh secor,
El Reys de lui jeus tens enhonor
Mal li faran tug li pluzor
Quel veyran jovenet meschi.

Si molt non es sains & pros
Gays è vezis è artillos
Tost lauran abaissat en ios
Fello Guasco, & Angeui.

Source : BIU Cujas

De proeza, & de valo iuy
Mas ara nos parten ab duy
E ieu vauc men lai à seluy
On mercé clamon Pelegry.

Aissy lays tot quam amar fuelh
Cavalairia, è orgueilh
Et vauc men lai ses tot destructh †
On li peccador penran fi.

† Forsan hic & in sequentibus versibus aliquid correctione dignum existit; quod propter inopiam autographi intactum reliqui.

Merce quier à mon companho
Sanc li fis tort, que lom perdo
E ieu precac Ihesus del tro
E en Romans, è en Lati.

Mos enemics prec à la mort
Que si an metge mon confort
Quans se amey toc è deport
Luens de mi, è en mon arci

Aissi gurpisc coy è deport
E var è gris è sebely.

Jam cruce signatus ait in fine carminis se gurpire, ideſt dimittere pelles varias, griseas, & sabelinas, quæ erant familiaria ornamenta magnatum, nimirum occasione militiæ sacræ, qui enim sacræ militiæ nomen dedissent, vetabantur uti preciosis vestibus, & cultu corporis ex constitutione Eugenii III. quam integram tradidit Otto Frisingensis: *Illi qui Domino militant nequaquam in vestibus preciosis nec cultu formæ, nec canibus, vel accipitribus, nec aliis, quæ portendant lasciviam, debent intendere.* Alterum carmen ejusdem est amatorium, ac perineptum, de fele a quo laceratus est, cum se mutato habitu mutum finxisset apud clariores feminas, in experimentum veri, aut mendacii.

Lib. 1. de gest. Frideric. c. 35.

En Alvernhé part Lemozi
Men aney tot sols atapi
Trobey la molher den Guari
E den Bernart
Saluderon me francamen
Per San Launart.

Aviats ieu que leur respozi
Anc fer ni fust, non mentangui
Mas que leur dis aital Latì
Tarrababart
Martababelioriben
Sarramahart.

So dits Nagnes è Ermessen
Trobat auen quanan queren
Alberguen le tot plan è gai
Que ben es mut
E ia per el nostre secret
Non es saubuts.

La

Source : BIU Cujas

La unam pres ſots lo mantelh
E à mi ſon mout bon è belh.
Meneron men à leur fornelh.
El foc ſon bo
E ieu calfei me volontiers.
Al gros carbo.

Al maniar me deron capos
El ſan ſo caut, el vi fou blos;
E ieu dicney me volentos
Fort è eſpes
E auc ſol ney à cognaſtro
Mas quan nos tres.

Sor aqueſt hom es enginhos
E laiſſa ſon parlar per nos
Aportats le noſtre cat ros
Toſt è corren
Que lin fara dire bertat
Si de res men.

Quant iou vi vengut le mios
Grans ac les pels, fers los guinhos
Ges ſon ſolats ne mi ſon bos
Tot meſpaven
Ab pauc no perdes mas amors
E lardimen.

Quan aguen begut e maniat
Deſpulley ma lur voluntat
Derreire ma porterol Cat
Mas e felo
E eſcorgeren me del cap
Trò al talo.

Per la co al près Nermeſſen
E tira el cat eſcoyſſen
Plagas me feron mai de cen
Aquella ves
Coc me, mas ieu per tot à quo
Nom mogui gès.

Ni o . . . . . qui maucizes
Entro que pro . . . . . tut agues
Ambedos quaiſſi ſon empres
A mon talen
Ans vuelt mais ſofri la dolor
Et greu turmen.

Aitan tey cum auzirets
C' e quatre XXVIII. *vers*
An pauc non rompet mon correts

Source : BIU Cujas

E mos arnets
E venc men trop grand malaveg
Tal mal me fes.

Monet tu miras al mati
Mo vers portaras el borſſi
Dreg à la molher den Guari
E den Bernart
E diras lor que per mamor
Aucirol Cat.

Hac ætate poetices ſtudium excoli cœpit in Gallia, & Germania, Raymundum monachum Toloſanum de reſtituta Toloſæ poeſi commendat Petrus Cluniacenſis, in epiſt. ad eum ſcripta.

Lib. 1. ep. 23.

Fleverat antiquis viduata Toloſa poetis
Gaudeat en ſtudium te reparare ſuum.

Poetas dictatores nuncupavit hæc ætas, & eorum poematia dictata ſeu dictamina, quod ex ore dictantis exciperentur; Albertus Argentinenſis. *De morte & ſepultura Henrici dicti Frauivenlob magni dictatoris. Anno Domini* MCCCXVII. *in vigilia ſancti Andreæ ſepultus eſt Henricus dictus Frauivenlob in Maguntia, in ambitu majoris eccleſiæ juxta ſcalas honorifice valde: qui deportatus fuit a mulieribus ab hoſpitio uſque ad locum ſepulturæ, & lamentationes, & querelæ maximæ auditæ fuerunt ab eis, propter laudes infinitas, quas impoſuit omni generi fœmineo in dictaminibus ſuis. Tanta etiam ibi copia fuit vini fuſa in ſepulchrum ſuum, quod circumſluebat per totum ambitum eccleſiæ, cantica canticorum dictavit Teutonice*, &c. Hac ætate in primis familiarior invaluit uſus rhytmicorum carminum, forte occaſione ſacræ militiæ. Hoc genere verſuum delectatus eſt Willelmus noſter, eodem cecinit ſuas ineptias amatorias, & res geſtas in bello ſacro. Ejuſdem dotes animi & corporis, formam corporis, & animi præſtantiam celebrat Goffridus abbas Vindocinenſ. *Vos autem Dux vitæ laudabilis, quem corporis pulchritudine, ſimul & animi magnitudine ſuper alios Deus honoravit in mundo, ut ipſe ſpecioſus forma præ filiis hominum, pulchrum & magnum vos faciat in cælo.*

In chronic.

Lib. 5. ep. 19.

CAPUT

CAPUT XV.

Aquitanorum expeditio Hiſpanica adverſus Sarracenos, cujus duces Gaſto Benearnenſis & alii. Bernardi Athonis vicecomitis Carcaſſonenſis fœdus cum Willelmo Duce. Petri Pictavienſis Epiſcopi obitus. Roberti de Arbriſſellis, & Bernardi Tyronenſis obitus. Guillelmi Pictavienſis & Petri Santonenſis Epiſc. ordinatio. Aimericus Claremontenſis Epiſcopus. Notatur labes Claremontenſis eccleſiæ. Concilium Toloſanum, & Engoliſmenſe. Audebertus Aginnenſis Epiſcopus ordinatur. Willelmi Ducis prœlium cum Simone Parthenacenſi. Willelmus Dux & alii Aquitani pugnant pro Hiſpanis adverſus Sarracenos. Cæſarauguſtæ Aquitanorum ope a Sarracenis armis recepta. Regiones urbis in præmium militiæ Gaſtoni Benearnenſi & Rotroni Perticenſi conceſſæ. Synodus Rhemenſis, cui interfuere Leothericus Bituricenſis A. & Gerardus Engoliſmenſis E. & legatus ſedis apoſtolicæ in Aquitania. Petrus de Bruis hæreſis auctor in Novempopulania. Iterum a Willelmo Duce pugnatum adverſus Sarracenos. Henricus Angeliacenſis abbas. Stephanus abbas & fundator Obazynæ monaſt. in Lemovicibus. Centullus Bigeronum Comes bene meritus de Hiſpanis in bello adverſus Sarracenos. Vallis Eciæ, quæ eſt Pyrenæi, incolis vectigalia remiſſa. Gaſto Benearnenſis pro Hiſpanis certat adverſus Sarracenos. Guillelmi Giſleberti Pictavienſis Epiſcopi obitus. Willelmi Ducis obitus.

ANNO etiam MCXIV. ut ad rerum ſeriem redeamus, Aquitani & Vaſcones cum lectiſſimis copiis pro Alfonſo VI. Rege Hiſpanorum feliciter & ſtrenue militarunt adverſus Sarracenos. Ordines duxere Gaſto Benearnenſis, Comes Convenarum, Rotro Perticenſis, & Centullus Bigeronum Comites, Gabarretti vicecomes, Leſcarienſis Epiſcopus, Augerius Miramonius, Arnaldus vicecomes Labedenſis, qui Oriam Palliarienſem Comitiſſam uxorem duxit, ex qua ſuſceptus eſt Raymundus Rogerius; Zurita: *Magnæ ab Imperatore* (hic ſe dicebat Imperatorem Hiſpaniarum) *copiæ Francorum ex delectu Galliæ comparantur, ut veterano noſtro, & externo milite, cum præpollenti hoſte pugnaret. Duxere ordines in ejus exercitu, Gaſto Beneharniæ ditionis dominus, Convenarum Comes, Rotro Perticarum & Centullus Bigeronum Comites, Gabarreti vicecomes, Leſcarenſis Epiſcopus, Augerius Miramonius, Arnaldus vicecomes Labadenſis, qui Oriam Palliarienſem Comitiſſam in matrimonium duxit, ex qua Raimundum Rogerium ſuſcepit, magno ii conſenſu declarati externarum copiarum duces, qui haud dubie tum primi omnium ductores habentur, omneſque inter ſe illuſtres viri noti erant, & potentia inter ſuos præſtantes.* In indic. rer. Angl. ad ann. 1114.

Anno MCXV. Bernardus Atho vicecomes Carcaſſonenſis a ſuis pulſus cum Willelmo Duce Aquitaniæ fœdus iniit, cujus ope ditioni ſuæ reſtitutus, per Rogerium filium graves a civibus pœnas ſumpſit, & quo in poſterum tutior eſſet, adverſus Carcaſſonenſes Raymundo Barcinonenſi Comiti ſeſe in fidem & clientelam tradidit; Zurita: *Bernardus Atho vicecomes a Carcaſſonenſibus urbe exactus Guillelmo Pictonum Comiti fœdere adjungitur, qui in Tholoſatem ditionem invaſerat, cujus ope a Carcaſſonenſibus recipitur, cum Rogerius Bernardi filius, in urbem introiſſet, in cives ſummo ſupplicio exeruciatos crudeliter animadvertit. Pater ſupremum ejus ditionis jus & dominium Raimundo Barcinonenſi Comiti fidelitatis auctoramento cavet, atque recipit.* ad ann. 1115.

Eodem anno Petrus Pictavenſis Epiſcopus, exulans ſua ſede, in Calviniaco caſtro deceſſit, Pictavis apud S. Cyprianum ſepultus, ejus tumulo inſcriptum Epitaphium celebre, eorum quæ paſſus eſt monumentum; chronic. Malleacenſe.

Source : BIU Cujas

Anno MCXV. *obiit dominus Petrus Calviniaco Castro, & sepultus apud S. Cyprianum Pictavis, epithaphio super eum descripto:*

Capto, vincla minæ, census domuumve ruinæ
Nunquam pastorem flexere suumve rigorem
Immo magis fortis instantis tempore mortis
Nulla relaxavit, quæ jure liganda ligavit.

Cap. 20. De ejus processu erga Guillelmum Ducem, exilio, & morte, Guillelmus Malmesbur. loco laudato, & Gaufredus in vit. Bernardi Tyronens. *Quæ dum agerentur Pictavensis urbis episcopatum regebat venerabilis Petrus Episcopus, qui postea exilium pro justitia usque ad mortem sustinuit, cujus vitæ sanctitas mirabilis extitit, ut post ipsius obitum miraculorum attestatione patuit.* Epist. 36. Eidem scripsit Ivo Carnotens.

Lib. 2. ep. 17. Anno MCXVI. obiit Robertus de Arbrissellis auctor ordinis Fontis-ebraldi; chronic. S. Albini Andegavens. *Anno* MCXVI. *obiit Robertus de Arbrissellis* v. *kal. martii, iste fuit fundator monasterii Fontis-ebraldi.* Idem chronic. Malleac. Hoc discrepat breviarium Fontebraldense, quod ejus obitum locat VI. kalend. februarii: VI. *kalend. februarii, obitus reverendi patris Roberti de Abrynscello nostri ordinis institutoris.* Ejusdem cum elogio meminit Petrus Cluniacens. ut pote qui fuerit sacer institutor matris suæ Raingardæ, quæ præmortuo viro monasticen professa est in Marciniacensi monasterio: *Producta est eo usque talis intentio, nec a cœpto cursu potuit fatigari, donec famoso illi Roberto de Brussello ad se venienti, & secum aliquandiu moranti, impulsa violento æstu animi, se in monacham ignorante viro redderet, ut eo defuncto vel concedente statim ad Fontem Ebraudi, si superviveret demigraret.* Meminit & ibidem Cluniacensis de ejusdem Roberti decessu, quæ causa fuit, ut Raingarda consilium mutaret, & pro Fontis-ebraldi monasterio Marciniacense expeteret: *Obsecrat, ut se omnium criminum ream sacerdos & vicarius Christi apud Marciniacum perpetuo penitentiæ carcere claudat, hunc enim supra nominato Fontis Ebraudi monasterio prætulerat, quoniam & venerabilis Robertus, cui se devoverat, jam vitam mortalem excesserat.*

Eodem anno VII. kal. maii, vita migravit Bernardus fundator, idemque primus abbas cœnobii Tyronensis, ei suffectus Hugo monachus ejusdem cœnobii; chronic. Malleacens. *Anno* MCXVI. *obiit Bernardus fundator cenobii Tyronis quod est in Pertico,* VII. *kalend. maii. Huic successit Hugo monachus ejusdem cœnobii.* Ejus obitus meminit Gaufredus in ejus vita, sed quod mirere, neque annum, neque diem adnotat, quem supplere poteris ex hoc loco.

Anno MCXVII. Guillelmus Pictavensis Episcopus, & Petrus Santonensis ordinantur; chronic. Malleacens. *Willelmus & Petrus ordinantur Episcopi, unus Pictavis, alter Santonas.* Petro Santonensi scripsit Goffridus abbas Vindocinensis pro tuitione rerum monasterii sui, quæ sitæ erant in diœcesi Santonica adversus Guillelmum Oleronis præpositum, & Asthonem quendam, qui novos quosdam & ante inauditos census exactitabant.

Anno MCXVII. Aimericus Claromontensis Episcopus altare S. Stephani consecravit; chronic. Malleacens. *Et altare S. Stephani ab Aimerico Arvernorum Episcopo,* XIII. *kal. aprilis sacratum.* Hic Willelmum de Longejo clericum Cœnomanensem sibi in archidiaconum ordinavit, non sine assensu ipsius Hildeberti, qui ei gratulatus est hac de re, & clericum suum eo nomine absolvit ab obedientia, quæ sibi debebatur: *Gratias igitur,* inquit scribens ad eundem Aimericum: *Beatitudini vestræ de collato agens beneficio, eundem Willelmum vobis & vestræ commodo ecclesiæ, ab ea quam consecratori suo debet obedientia liberum omnino & absolutum, ex abundanti est, pro eo intercedere apud vos, quem fecistis ultro, non quodlibet membrum corporis ecclesiæ, sed oculum.* Notat & Hildeber-

Monast. Fontis Ebraldi exemptum Pet. Cellensis l. 1. ep. 3. ad Alex. III. Prædecessorum vestrorum privilegiis & beneficiis abbatiam Fontis Ebraldi sublimatam & communitam ubiq. divulgatum & notum est in partibus nostris: Episcopus autem Pictavensis, cum rigare debuisset & favere plantationi Dei & dextræ vestræ, nititur libertatem hujus ecclesiæ diminuere, & contra privilegium consuetum abbatissam cogit professionem sibi & obedientiam promittere, quam sibi sedes Petri retinuit. Cap. 47. & 63. Lib. 3. ep. 38. Epist. 55.

Source : BIU Cujas

debertus in eadem epist. pravam consuetudinem Claremontensis ecclesiæ, de hereditaria successione in præbendis canonicis : *Audivimus autem, & ultra quam credi possit admirati sumus, in vestra matre ecclesia hæreditario jure canonicas obtineri, &c.*

Eodem anno Tolosæ initum concilium, in quo decreta est sacra expeditio in Sarracenos Hispaniæ incubatores, aliud itidem Engolismæ eandem ob causam, in quo Audebertus Aginnensis Episcopus ordinatus; chronic. Malleacens. *Decimo quarto kalendas aprilis, Tholosæ fuit concilium, in quo confirmata est via de Hispania, & Engolismæ aliud, ubi Archiepiscopus Turonensis, & alii duo Episcopi confirmati sunt, unus eorum Audebertus civitati Agenno.*

Anno MCXVIII. Willelmus Dux conserto prœlio cum Simone Parthenacensi & avunculo ejus Hugone bello victor extitit, & Simonem captivum abduxit; chronic. Malleacens. *Comes Willelmus pugnavit cum Symone Parteneacensi, & avunculo suo Hugone*, v. *id. augusti, & vicit eos, & Symonem cœpit cum multis aliis.*

Eodem anno ab Alphonso Rege Castellæ totis viribus pugnatum adversus Sarracenos ad Cutandam vicum prope Darocam, & insignis de his victoria reportata. Prœlio adfuere Willelmus Dux Aquitaniæ cum lectis sexcentis equitibus, Gasto Benearnensis, Rotrocus Perticensis, & alii Aquitani & Vascones; Zurita : *Imperator eo interior in hostes versus ad Cutandam vicum prope Darocam obviam progressus, ingenti certamine, signis collatis confligit, hostes funduntur, & cum magna internecione cæduntur, eorumque Dux in Regis potestatem venit. Adfuit prœlio Pictonum Comes, qui eo in bello sexcentorum equitum ductor militavit.* In indicib. Arrag. rer. ann. 1118.

Eadem expeditione Cæsaraugusta civitas a Sarracenis armis recepta, Gastoni Benearnensi vicecomiti, in præmium militaris operæ in expugnatione urbis præstitæ, hæ regiones urbis condonatæ, quas Christiani sub jugo Sarracenico inhabitabant, quas post eum Teresia uxor, & Centullus Gastonis filius multis annis jure dominii obtinuerunt, ita ut Cæsaraugustæ domini nuncuparentur. Rotroco Perticensi Comiti alia regio urbis condonata, cujus vici ab eo nomen tulerunt; Zurita : *Gastoni Beneharnensi vicecomiti eæ urbis regiones ab Imperatore sunt attributæ, quæ sub impio etiam dominatu a Christianis incolebantur, quas longo tempore & Theresia uxor, & Centullus Gastonis filius honorario jure possedere, dominique Cæsaraugustæ, ut priscus mos tulerat, appellantur. Rotroni Perticarum Comiti alia urbis pars virtutis atque honoris ergo condonatur, cujus regionis vici ab eo Principe nomen invenere.* In indic. rer. Arrag. ad an. 1118.

Anno MCXIX. celebrata est synodus Rhemensis Callixto II. præside. Huic synodo interfuit Leothericus Bituricensis cum multis aliis Archiepiscopis; Ordericus Vitalis : *Radulfus viridis Archiepiscopus Remensis, & Leothericus Bituricensis, Humbertus Lugdunensis, & Goiffredus Rothomagensis, Turstinus Eboracensis, & Dainbertus Senonensis, Gislebertus Turonensis, & successor ejus Hildebertus Cenomanensis, Baldricus Dolensis, & alii octo Archiepiscopi, cum suffraganeis suis, & absentium legatis, cum multis abbatibus, & clericorum, ac monachorum multitudine futurum examen præfiguravere. In hac synodo facundiæ & sapientiæ laude ceteros inter enituit Girardus Engolismensis legatus Aquitaniæ.* Idem Ordericus : *Ubi Girardus Engolismensis, Hato Vivariensis, Goiffredus Carnotensis, & Guillelmus Catalaunensis, Duces verbi præ ceteris intonuerunt & dicacibus scholasticis, atque fervidis amatoribus Sophiæ invidiosi enituerunt.* In hac synodo audita est querela Hildegardis Comitissæ de illicitis, se depulsa, Willelmi Ducis nuptiis cum Malbergione vicecomitissa Castri Ayraldi, & cum Willelmus ad diem dictam judicio deesset, Willelmus Santonensis, & alii Aquitanici Episcopi ejus absentiam expurgarunt, casu valetudinis quæ initum iter præcidisset. Hac de causa absenti induciæ datæ, & iterum vocatus, ut in Lib. 12. hist. eccles. Lib. 12. hist.

Source : BIU Cujas

Lib. 12. hist. curia ipsius Pontificis ad diem se sisteret; idem Ordericus : *Interea Hildegardis Comitissa Pictavorum, cum suis pedissequis processit, & alta claraque voce querimoniam suam eloquenter enodavit, quam omne concilium diligenter auscultavit, se siquidem dixit a marito suo esse derelictam, sibique Malbergionem vicecomitis de castello Ayraldi conjugem in throno surrogatam, cumque Papa interrogaret utrum Consul Pictavensis, secundum suum edictum ad synodum venisset, Guillelmus eloquentissimus juvenis Episcopus Santonensis, & plures Episcopi & abbates de Aquitania surrexerunt, & eundem Aquitanorum Ducem excusaverunt, quod iter ad concilium inierit, sed ægritudine detentus obiter remanserit. Denique Papa infirmitatis causa excusationem suscepit, inducias dedit, certumque terminum constituit, quo Consul ad placitum in curiam Papæ veniret, ac ut legitimam uxorem reciperet, aut pro illicito repudio sententiam anathematis subiret.*

Anno MCXX. Petrus de Bruis Novempopulaniam seu Vasconiam & Septimaniam novæ hæresis viru labefactavit, adversus eum scripsit Petrus Cluniacensis elegantem epist. ad Arelatensem & alios Antistites, cujus initio de hæresis istius progressu : *Migravit tamen*, inquit, *sicut audivi, ad loca satis vobis contigua, & a Septimania vestra vobis persequentibus expulsa, in provincia Novempopulana, quæ vulgo Guasconia vocatur, & in partibus ei adjacentibus sibi foveas præparavit.* Hanc hæresim damnatam a Callixto II. in concilio Tolosæ habito anno MCXXVIII. testes sunt Bernard. Guidonis, & Alphonsus de Castro.

In Callixt. II.

Lib. 3. in verb. baptisma, hæres. 5.

Eodem anno iterum Willelmus Dux feliciter pugnavit adversus Sarracenos, conjunctis copiis cum Rege Arragonum, uno in prœlio cæsa decem & quinque millia Sarracenorum, captivorum numerus pene fidem excessit, eadem expeditione multa castra ab hostibus recepta; chronic. Malleacens. *Quinto decimo kalendas julii Comes Willelmus, & Dux Aquitanorum, & Rex Arragundiæ pugnavit cum Abraham & aliis quatuor Regibus Hispaniarum in campo Cotanciæ, & devicerunt, & occciderunt* XV. *millia Moabitarum, & innumerabiles captivaverunt, duo millia camelorum cœperunt, & de aliis bestiis sine numero, & plurima subjugaverunt castella.*

Eodem anno Henricus, qui Angeliacensis abbas extiterat, sed a monachis & Guillelmo Duce pulsus fuerat, abbas Burgensis commendæ nomine factus est ab Henrico I. Rege Anglor. Ordericus Vitalis : *Quo defuncto, Rex Henrico cognato suo Burgum commendat, qui sancti Joannis Baptistæ Angeliaci abbas extiterat, sed a monachis, & Guillelmo Pictavienſi Duce expulsus fuerat.*

Lib. 12. hist. ann. 1120.

Per id tempus vitæ sanctitate & miraculorum fama inclaruit Stephanus fundator, primusque abbas monasterii Obazynæ diœcesis Lemovicensis; chron. Thuanum M. S. *Eo tempore floret Stephanus presbyter religiosus, qui Obazunam fundavit, miraculis claret.*

Anno MCXXII. Centullus Bigeronum & Lordæ Comes se & ditionem suam, & quidquid in posterum quæsiturus esset, fidei & clientelæ nexu ultro subjecit Alphonso VI. Regi Hispanorum, & eo nomine Rotam oppidum, & arcem eodem loci munitissimam, & Turiasonis urbis ejusque agri partem beneficiario jure a Rege accepit, eidem promissa Albarazinum urbs clarissima in finibus Celtiberiæ, quam primum a Sarracenis bello eriperetur, & stipendium cc. militum, e vectigalibus civitatum, quæ bello reciperentur a Barbaris; Zurita : *Imperatore Morlanis in Aquitania commorante majo mense Centullus Bigeronum & Lordæ Comes se illi subjicit, ditionemque eam, & quæ acquirere posterum in tempus posset, Imperatori accepta refert, Rota oppido, & Rotensi arce, ad Salonis ripas munitissima & media Turiasonis urbis, ejusque agri parte Imperator Centullum donat. Albarrazinum præterea nobilem urbem in capite Celtiberiæ, ad Turiam amnem sitam, simul a dominatu Maurorum liberasset, se illi attributurum spondet, stipendiaque* cc. *equitum pollicetur honoraria ex earum civitatum vectigalibus, quæ sacro bello vindicarentur. Beneficia ea militaria erant, quæ proceri-*

In indic. rer. Arragon. ad ann. 1122.

bus

Source : BIU Cujas

bus attribuebantur, procereſque ea ſuis equitibus partiri conſueverant, unde nomen invenere.

Eodem anno Alphonſus Rex Hiſpanorum, cum in faucibus Pyrenæi arcem exædificaſſet, ea in regione, quæ caput de Sobala dicitur, vallis Eciæ incolis vectigalium onus remiſit, ea lege, ut militarem operam in bello ei præſtarent, & eorum fidem expertus, in ſui cuſtodiam eos adhibuit; Zurita: *Junio menſe Rex, qui ſe Hiſpaniæ Imperatorem appellat, ex Aquitania reverſus, cum in clauſtris Pyrenæi arcem exædificaſſet, in ea regione, quam caput de Sobolæ nominat, in eo loco reſidens, his qui vallem Eciam eo ſaltu, quem Auguſtum appellabant, verſus culmina Pyrenæi incolebant, poſteriſque eorum tributa omnia remittit, modo ſibi in munitionibus, & exercitibus aſſiſtant, ingenuitatiſque munus condonat, & ſcripturæ vectigal, herbaticum ea ætas appellabat, ne a Montione ad Caunum montem penſitent elargitur, quod eorum hominum maxime fidei opera, ipſe ſuperioreſque Reges uſi fuiſſent, excubias & cuſtodias ſui capitis & nocte & die illis tradit.* Olim & Calagurritanis uſus eſt Auguſtus ad præſidium ſui; Tranquillo & Dioni. In indicib. rer. Arrag. 1122. — In Auguſt. c. 49. lib. 56.

Anno MCXXIII. Gaſto Benearnenſis vicecomes Alphonſo cum militari delectu adfuit in prœlio ad Arinzolum conſerto adverſus Sarracenos; Zurita: *Vetuſtis etiam rerum Caſtellanarum monumentis memoriæ proditur, ingenti prœlio Imperatorem ad Arinzolum cum* XI. *Regulis Maurorum conflixiſſe, eoſque profligaſſe. Ea in expeditione affuiſſe traditur vir ſingulari virtute Gaſto Beneharnenſis vicecomes.* In indicib. rer. Aragon.

Eodem anno obiit Guillelmus cognomine Giſlebertus Epiſcopus Pictavenſis, & conditus in æde Fontis-ebraldi; chronic. Malleacenſ. *Obiit Willelmus Epiſcopus cognomento Giſlebertus, & ſepultus eſt Fontis-Evrardi.*

In tempore obitus Willelmi Ducis variat Ordericus Vitalis, uno enim loco ejus obitum ponit anno MCXXV. *Anno Domini* MCXXV. *multorum Principum mutatio facta eſt, tunc etiam egregii Duces Guillelmus Pictavenſis, & Guillelmus Apulienſis obierunt.* Alio loco idem ejuſdem obitum transfert ad annum MXXCVI. *Eodem anno Guillelmus Pictavenſis mortuus eſt, Guillelmus etiam Dux Apuliæ filius Rogerii Burſæ ſine ſiliis obiit.* Ad eum pertinet quod Gaufredum Comitem Pictavienſem illo tempore obiiſſe ſcribit Otto Friſing. *Rex etiam Francorum Ludovicus, & Anglorum Henricus, & Remorum Archiepiſcopus Reginaldus, Comeſque Pictavienſis Gaufridus eodem tempore obierunt.* Lib. 1. hiſt. † MCXXVI. Lib. 12. hiſt. Lib. 7. chron. cap. 21.

Source : BIU Cujas

CAPUT XVI.

Stephanus Arvernenſis E. ſede ſua pulſus ab Euſtachio Comite Arvernorum, a Ludovico Craſſo armis reſtitutus. Dedicationi Sagienſis eccleſiæ adeſt Gerardus Engoliſmenſis E. & legatus Aquitaniæ. Monaſterium de Cancellata in agro Petrocorienſi. Concilia duo ab Innocentio II. habita in Aquitania unum apud Anicium alterum Claremonte adverſus Petrum Leonis ſchiſmaticum. Gerardi Engoliſmenſis defectio ad partes Petri Leonis. Engoliſmenſis dolo deceptus Willelmus Dux Schiſma fovet. Gerardo legatione ſubmoto ſuffectus eſt Gaufredus Carnotenſis Epiſcopus. Fulcherus Engoliſmenſis Tyrenſis Archiepiſcopus tum Hieroſolymitanus Patriarcha. Willelmus Dux a Bernardo Clarevallenſi tentatur de ejurando ſchiſmate. Gaſto Benearnenſis cæſus in prælio adverſus Sarracenos. Secunda expeditio Ludovici Craſſi in Comitem Arvernorum pro tuendo Stephano Epiſcopo. Comes Arvernorum a Willelmo Dnce defenſus legatis miſſis ad Regem. Centullus Benearnenſis cæſus in pugna adverſus Sarracenos. Monaſt. S. Martialis Lemovic. commendatur. Willelmus Dux tandem diſcedit a Schiſmate ſingulari opera Bernardi Clarevallenſis & Gauffredi Carnotenſis. Idem fruſtra ante tentatum a Petro abbate Cluniacenſi, & ab Hugone Duce Burgundiæ. Geraldi Engoliſmenſis infelix exitus. Willelmus Dux præſto eſt Goſfredo Comiti Andegavenſi adverſus Normannos.

Anno MCXXVI. Stephanus Arvernenſis Epiſcopus civitate pulſus ab Euſtachio Comite Arvernorum Ludovicum Craſſum ſupplex adiit, ab eo opem depoposcit, & ancillantem eccleſiam exancillari efflagitavit. Rex in defenſionem eccleſiæ animo propenſior, Comite per miſſos incaſſum officii admonito, delectu militari habito copias duxit in Arvernos, expeditionis ſociis Carolo Comite Flandrenſi, Fulcone Comite Andegavenſi, Conano Comite Britanniæ, & aliis proceribus regni, caſtris poſitis Clarummontem oppidum obſidione cinxit, ac deditione id cepit, mox pace inter Epiſcopum & Comitem ſacramentis & obſidibus ſancita lætus diſceſſit; Suger. continuat. Aimoini.

In vita Ludov. Craſſ. lib. 5. c. 49.

Eodem anno dedicationi Sagienſis eccleſiæ interfuit Gerardus Engoliſmenſis Epiſcopus & legatus ſedis apoſtolicæ in Aquitania; teſte Orderico Vitali.

Lib. 12.

Anno MCXXVIII. fundatum eſt monaſterium de Cancellata canonicorum regularium S. Auguſtini in agro Petrocorienſi, ut ſcripſit Joan. Puteanus ſcriptor. vit. Antiſtitum Petrocorienſium. Nec tacendum hoc loco id veteri diſciplinæ feliciter reſtitutum ab Alano de Solminiaco tum regulari abbate, hodieque Epiſcopo Cadurcenſi, vitæ ſanctitate & abſtinentiæ laude melioris ævi patribus comparando.

In vit. Guil. de Alba Rocha E. Petrocor.

Anno MCXXX. Innocentius II. canonice lectus in Romanum Pontificem, Petri Leonis adverſarii injuria urbe pulſus, ſeceſſit in Galliam, & habito apud Anicium concilio, ipſum excommunicavit; Guigo in vit. S. Hugonis Gratianopolit. Epiſcopi apud Surium: *Defuncto autem Honorio, cum per tyrannicam & ſchiſmaticam rabiem, non ſuis meritis, ſed cognatorum & fratrum fultus præſidiis Petrus Leonis adverſus veſtrum Innocentium, qui beatæ memoriæ Honorio ſucceſſerat, emerſiſſet, atque hoc vir Dei certiſſime comperiſſet, morbis licet & ætate conſumptus, zelo tamen domus Dei, cujus diligebat decorem, perrexit Anicium, ut eundem cum aliis Epiſcopis excommunicaret ſchiſmaticum.* Inde Innocentius memoratur aliud concilium celebraſſe apud Clarummontem, in quo univerſa Gallia, præter Aquitaniam, Hiſpania, Anglia, Germania in ejus fidem & obſequium coierunt; Petrus Cluniacenſis: *Inde per Tiberim mare ingreſſus ad Gallias*

Tom. 2. april. 1.

Lib. 2. de miracul. c. 16.

Source : BIU Cujas

Gallias venit, ubi primum ab eodem domino Papa Innocentio, Cluniacenſi novæ & majore conſecrata eccleſia, ac genino concilio alio Claromonti, alio Remis celebrato, totam, excepta parte Aquitaniæ, Galliam, Hiſpaniam, Angliam, Germaniam ſibi, immo Chriſto, ſtudio præcipue Matthæi (is fuit Albanenſis Epiſcopus) *Papa jam dictus univit.*

Per hæc tempora Geraldus Engoliſmenſis Epiſcopus & legatus ſedis apoſtolicæ in Aquitania, primum Innocentii partes amplexus eſt, ſpe tuendi legationis officii, ſed votis deceptus, repulſæ impatiens tranſiit in partes Petri Leonis, & in præmium ſceleris legationis Aquitaniæ vices ſibi prorogari facile impetravit; Bernard. abbas Bonæ vallis in vit. Bernard. Clarevallenſ. *Veterator ille, qui diu in partibus illis ſedis apoſtolicæ fuerat legatus, & nunc a magiſtratu tanto dejectus, non poterat ſe pati ſuæ ſolius eccleſiæ Epiſcopum, qui ſe viderat totius Aquitaniæ Principem & magiſtrum, erubeſcat enim ad primam domum redire, cujus potentatus, & Turonica, & Burdegalenſis, & Auxienſis provinciæ ſubditæ fuerant, & quicquid a collibus Iberorum uſque ad Ligerim complectitur, & claudit Oceanus paruerat ejus imperio. Conſuetus igitur prædari provincias, & ſub titulo juſtitiæ de cauſis emergentibus facere quæſtum, aggregarat pecunias, quæ erant ſibi in idolum, & in apoſtaſiæ ſimulacrum. Videns itaque periiſſe ſibi exactionum auctoritatem, & ſolam domum, quæ nuper multis ſtipata clamoribus jam carebat æreariis, inpatienter ferens, quod manus ejus non implerentur muneribus, homo ſerpentinæ aſtuciæ feſtinato ad Petrum Leonis miſit, ut ei legationem concederet, & ipſe ei fidelitate jurata obediret.* Lib. 2. c. 6.

Geraldus acerrimus Petri Leonis partium ſectator Willelmum Ducem Aquitaniæ dolis & artibus ſuis irretitum in ejuſdem partes perduxit, nefario ejus ſuaſu Willelmus Pictavienſis Epiſcopus ſede ſua pulſus & in ejus locum alter ſuffectus, Euſtorgius Lemovicenſis Epiſcopus pariter ſubmotus, eique ſubintroductus Ranulfus abbas Doratenſis, Geraldus ipſe, nihil non ſibi licere ratus, Burdegalenſem eccleſiam proprio nutu occupavit, ſimul retenta Engoliſmenſi, ut narrant auctores vitæ Bernardi Clarevallenſis, & Guillelmi Ducis apud Surium. Lib. 2. c. 6.

Geraldo legatione ſubmoto ab Innocentio II. Gaufridus Carnotenſis Epiſcopus ab eodem legationis Aquitanicæ vices ſuſcepit, quibus magna cum laude perfunctus memoratur; unus ex auctorib. vitæ Bernardi Clarevallenſ. *Audiens hæc & hujuſmodi vir venerabilis Gaufredus Carnotenſis Epiſcopus, cui a Papa Innocentio Aquitaniæ legatio fuerat commendata, vehementer indoluit, & ſuccurrendum periclitanti eccleſiæ, poſtpoſitis aliis negociis, ſine ulla dilatione decrevit.* Lib. 2. c. 6. Hic legationem per plures annos proprio ſumptu geſſit, xeniis prorſus manus abſtinuit; teſtes Bernardus ipſe Clarevallenſ. & Jo: Saresber. ejus amicitiam quantum coluerit Petrus abbas Cluniacenſis ipſe nos docuit. Lib.4.de conſid. lib.5. polycrat. c. 15. Lib.4. ep.43.

Hoc ipſo anno Bernardus abbas Clarevallenſis cum Joſleno Sueſſionenſi Epiſcopo Guillelmum Ducem Aquitaniæ Pictavis adiit, ut ipſum a ſchiſmate abduceret, & Geraldi Engoliſmenſis inſaniam compeſceret, ſed irritum fuit conſilium, ut refert auctor vitæ ipſius Bernardi. Idem hac de re elegantem epiſtolam ſcripſit ad Epiſcopos Aquitaniæ. Lib. 2. c. 6. Epiſt. 116.

Per id tempus Fulcherus patria Engoliſmenſis, primum abbas Cellæ, id nomen monaſterio canonicorum regularium in diœceſi Engoliſmenſi, vir ſtudioſiſſimus partium Innocentii, non ferens moleſtias Gerardi Engoliſmenſis ſigniferi Petri Leonis, ſeceſſit in Syriam, ubi inter canonicos regulares cooptatus in eccleſia ſepulcri Dominici, electus eſt in Archiepiſcopum Tyrenſem; de quo Willelmus Tyrius: *Cui ſubſtitutus eſt dominus Fulcherus, bonæ memoriæ, Aquitanicus natione, patria Engoliſmenſis, vir religioſus ac timens Deum, modice litteratus, ſed conſtans & amator diſciplinæ. Hic apud ſuos abbas extiterat canonicorum regularium, in monaſterio cui Cella nomen, ſed poſtmodum tempore prædicti ſchiſmatis, quod inter dominum Innocentium Papam & Petrum Petri Leonis* Lib.14. c.11.

filium exortum, favens prædicto Petro Gerardus Engolismensis Episcopus apostolicæ sedis legatus, alii parti præstantes assensum molestiis quam pluribus fatigabat. Quod vir vitæ venerabilis non ferens, sumpta licentia a fratribus, orationis gratia Hierosolymam venit, tandemque in claustro ecclesiæ Dominici sepulcri regularem vitam & assiduitatem professus ad ecclesiam Tyrensem vocatus est. Idemque postea promotus est in Patriarcham Hierosolymitanum; auctore ipso Willelmo Tyrio.

Lib. 16. c. 17.

In indic. rer. Arrag. ad ann. 1130.

Eodem anno Gasto Benearnensis Dynasta cum Stephano Oscensi Episcopo memoratur cæsus in prœlio adversus Sarracenos, quo loco siletur, corpus funere illatum in sacellum ecclesiæ B. Mariæ Cæsaraugustæ; Zurit.

Anno MCXXXI. e vivis migravit Raymundus Berengarius Comes Barcinonensis, huic gemina fuit proles, Berengaria filia natu maxima, quæ nupsit Alphonso Castellæ Regi, & Cecilia, quæ elocata est Rogerio Bernardo Fuxensi Comiti, ex ea susceptus Raymundus Rogerius paternæ ditionis hæres; Zurit.

ad ann. 1131.

Eodem anno cum Comes Arvernensis Stephanum Claromontensem Episcopum male habere non cessaret, ipso conquerente, iterum Ludovicus Crassus in Comitem copias instruxit, ad delectum vocatis Carolo Comite Flandrensi, & aliis supra laudatis regni optimatibus, Montisferrani castrum, quod est in conspectu Claromontis, obsidione vallatum, Amalricus Comes de Monteforti positis opportune insidiis, oppidanos quosdam intercepit, & manibus truncatos in urbem remisit, oppidani tristi spectaculo commoti, se & castrum Regi dedidere. Willelmus Dux Aquitaniæ, qui cum copiis aderat, Comiti Arvernorum suppetias laturus, ut sibi & Comiti consuleret, per legatos Regem de pace compellavit, eleganti hac oratione, cujus verba hic attexere non incongruum erit, ut intelligamus etiam adversus regiam majestatem clientes suos tueri Duces non dubitasse: *Dux tuus Aquitaniæ, domine Rex, multa te salute, omnique optat potiri honore, non dedignetur regiæ majestatis celsitudo Ducis Aquitaniæ servitium suscipere, jus suum ei conservare, quia sicut justitia exigit servitium, sic & justum exigit dominium. Arvernensis Comes, quia Arverniam a me, quam ego a vobis habeo, habet, si quid commisit curiæ vestræ, vestro habeo judicio representare, hoc nunquam prohibuimus, hoc etiam modo offerimus, & ut suscipiatis suppliciter efflagitamus, & ne super his celsitudo vestra dubitare dignetur, multos & sufficientes obsides dare parati sumus, & paratos habemus, si sic judicaverint regni optimates fiant, sin aliter sicut super his judicabunt.* Inito consilio cum optimatibus regni qui aderant, Rex juramenta & obsides a Comite accepit, & partibus diem dixit Aurelianis, quo ex jure sententia diceretur, præsente ipso Duce Aquitaniæ; rem fusius narrant Sugerius & continuat. Aimoini locis modo laudatis. De Caroli Flandrensis Comitis profectione in Arvernicam expeditionem meminit Jacob. Mejer. idemque Guillelmum Ducem Aquitaniæ notat de conspiratione inita cum Comite Arvernorum adversus Claromontensem Episcopum: *Profectusque est in Galliam ad sobrinum suum Ludovicum Regem, ut auxilio illi esset, adversus Comitem Arvernorum, ac Guillelmum Ducem Aquitaniæ, qui conspiratione quadam conflata in sacerdotium, Episcopum Claromontanum civitate ejecerant.* Hinc nata controversia, quod ob duritiem Comitum Arverni jam a longo tempore Episcopum Claromontensem in temporalem dominum pene susceperint; de quo Petrus Cluniacensis: *Arverniam olim, tam spacio terrarum, quam multitudine populorum, teste Cæsare & quibusdam aliis historicis, regnum juxta regnorum antiquorum quantitatem fuisse multis etsi non omnibus notum est. Hujus tota pene cura, deficientibus Regibus, Comitibus magis Christianum populum infestantibus, quam defendentibus, ad justum & lene regimen ecclesiæ jam a longo tempore conversa est. Huic soli deficientibus, ut dixi, Principibus vel infestis, huc usque innixa est, sub hac se tutam & securam mansisse gavisa est. Episcopi enim qui ante istum terræ illi jure ecclesiastico principati sunt, & quod*

Lib. 6. ep. 3.

suum

Source : BIU Cujas

ſuum erat, juxta ſibi datam gratiam impleverunt, & quod Regum, vel Principum fuerat in defendendo eccleſiam, juxta quod licuit ſuppleverunt.

Anno MCXXXIII. Mequinencia Hiſpaniæ oppidum ſitum ad confluentes Hiberi & Sicoris a Sarracenis armis receptum, egregiam in ea expeditione operam navarunt Comes Perticenſis, & Centullus vicecomes Bigeronum; Zurit. ad ann. 1133.

Anno MCXXXIV. Centullus vicecomes Beneharnenſis una cum Alphonſo VI. Rege Caſtellæ, & Aimerico vicecomite Narbonenſi occubuit in prœlio adverſus Sarracenos geſto ad Sarinienam oppidum in finibus Arragonum; Zurit.

Eodem anno Archiepiſcopus Bituricenſis, Epiſcopus Lemovicenſis, & alii Epiſcopi & abbates Gallicani, quos inter numeratur abbas Lemovicenſis, quo non alium intellige quam abbatem S. Martialis, redeuntes e concilio Piſano capti ſpoliati & carcere incluſi a ſatellitibus Conradi tyranni, cujus partes Mediolanenſes tuebantur adverſus Lotharium Imperatorem, de quo Petrus Cluniacenſis. Lib. 1. ep. 27. Hac tempeſtate in primis claruit monaſterium S. Martialis tenaci cultu veteris diſciplinæ regularis; teſtis idem Cluniacenſis: *Nam, ut opinio mea fert, a Cluniaco noſtra, uſque ad Pyreneos illos, qui Gallos ab Iberis dividunt, nullum Cluniacenſis, vel cujuſlibet antiqui ordinis monaſterium novi, ubi tam firmiter tam conſtanter tam inconcuſſe traditus a patribus ordo, huc uſque viguerit, & inter frementes Lemovicini territorii beſtias, eorumque feroces rictus indefeſſe inſtituta ſervaverit.* Lib. 6. ep. 13.

Anno MCXXXV. iterum Bernardus abbas Clarevallenſis cum Gaufrido Carnotenſi Epiſcopo legato Aquitaniæ Guillelmum Ducem apud Parthenacum convenit, & colloquio habito ipſum quidem rapuit in partes Innocentii, ſed nulla ratione eum potuit movere, ut Epiſcoporum qui ſedibus ſuis pulſi erant reſtitutioni conſentiret, tractatu per internuncios in longiores moras labente, ſanctiſſimus abbas peracto miſſæ ſacrificio, Deo plenus ad eccleſiæ fores proceſſit ſacroſanctum corpus Domini patena præferens, & flammeo ore, terribilibus verbis ſtantem ad fores Ducem per Dei numen compellavit, ut a ſchiſmate diſcederet, & Innocentii obſequio ſe traderet, quem univerſa coleret eccleſia. His commotus Guillelmus gemens & tremulus ſolo proſtratus, errorem agnovit, Innocentium germanum Pontificem palam profeſſus eſt, Willelmo Pictavienſi Epiſcopo ſeſe conciliavit, eundem ſedi ſuæ reſtituit. Hoc pacto Aquitanicæ eccleſiæ pace reddita, ſolus Geraldus in contumaciæ ſcelere perſeveravit; rem fuſius narrant auctores vitæ Bernardi ipſius, & Guillelmi Ducis. Fruſtra ante Petrus abbas Cluniacenſis Guillelmum Ducem tentavit, ut ipſum a Schiſmate abduceret; teſtis ipſe de ſe: *Poſt colloquium Aquitanici Principis, quem calice Babylonis inebriatum Chriſti calice potare non potuimus, nec ſchiſmatico ſapore, quo nimium imbutus eſt, catholico antidoto exhaurire, regreſſum magis, quam proceſſum pluribus ex cauſis utilem judicans, retroredire diſpoſui.* Lib. 2. ep. 22. Nec feliciori ſucceſſu geminas litteras ad eundem ſcripſit Hugo Dux Burgundiæ de ejurando ſchiſmate, quæ leguntur inter Bernardi epiſtolas: *Tutius deinde vobis eſt, mi cognate cariſſime, ut in ſuſceptione univerſalis Papæ ab univerſitatis conſenſu & conſilio non recedatis.* Epiſt. 127. & 128. Sic diſponente Dei providentia Bernardum manebat tam præclaræ victoriæ decus.

Anno MCXXXVI. Geraldus Engoliſmenſis Epiſcopus in ſchiſmate vitam finiit; Ordericus Vitalis: *In hunc annum tunc Girardus Engoliſmenſis Epiſcopus vir eruditiſſimus migravit, qui magni nominis & poteſtatis in Romano ſenatu tempore Paſchalis Papæ, & Gelaſii, Callixti & Honorii fuit.* Lib. 12. Hic abſque pœnitentia, & ſacro viatico infelicem animam emiſit, a nepotibus corpus exanime repertum in lectulo, & in quadam baſilica conditum, ſed a Gaufredo Carnotenſi effoſſum, & profanum ſub ceſpitem projectum, ut refert auctor vitæ Bernardi. Lib. 2. c. 6.

Eodem anno Goffredus Comes Andegavenſis armata manu Normanniæ fines

Source : BIU Cujas

ingressus est, & multas prædas egit, delectus socii fuere Guillelmus Dux Aquitaniæ, Goffredus Comes Vindocinensis, Guillelmus junior Guillelmi Comitis Nivernensis filius, & alii, inglorii prorsus, latrocinio verius quam bello gesto, unde a popularibus per contemptum Hilibecci, vel Guiri-becci cognominati; Ordericus Vitalis. Lib. 15.

CAPUT XVII.

Willelmi Ducis pœnitentia, & variæ opiniones de ejus exitu, idem in divorum numerum relatus. Willelmo duæ filiæ superstites, Eleenora, & Petronilla seu Alisia, quarum prior nupsit Ludovico juniori, altera Radulfo Comiti Veromanduensi. Testamentum Willelmi a Jo: Hayo proditum falsi convincitur. Willelmo duo fratres Raymundus Princeps Antiochenus, & Henricus, & unica soror Mathildis nomine, quæ primum vicecomiti Thoarcensi, secundo nupsit Ramiro Regi Arragonum. Vicecomes de Malo-leone.

Anno MCXXXVII. Guillelmus Dux sequioris vitæ erroriſque pœnitens, orationis causa ad D. Jacobi Compostellani profectus, felici fato, in ipsa divi ecclesia animam Deo reddidit, & ante altare sepultus est; hujus rei consentientes sunt ævi scriptores, Ordericus Vitalis in hunc annum: *Eodem tempore Guillelmus Pictavienſium Dux memor malorum, quæ nuper in Normannia operatus est, pœnitentia motus ad sanctum Jacobum peregre profectus est, deinde feria sexta parasceve* v. *idus aprilis sacra communione munitus est, & ante aram beati Apostoli venerabiliter defunctus est.* Sigebertus: *Comes Pictavienſis Willelmus ad sanctum Jacobum in Gallicia orationis causa proficiscitur, & in sexta feria parasceve, in ecclesia beati Jacobi moritur & ante altare sepelitur.* Et continuat. Aimoini: *Ea tempestate Willelmus Dux Aquitaniæ ad sanctum Jacobum peregre profectus, molestia corporis ibi correptus, viam universæ carnis ingressus.* Unus in hoc discrepat Sugerius, quod ipsum in via morte interceptum refert: *Cumque castrum Heristisiacum perveniſſent, celeriter subsecuti sunt eum nuncii Guillelmi Ducis Aquitaniæ, denunciantes eundem Ducem ad sanctum Jacobum peregre profectum in via demigrasse.* Theobaldus scriptor ejus vitæ, Wernerus, & alii recentiores passim scripsere Guillelmum Ducem instituta peregrinatione ad D. Jacobi, e medio se subduxisse falso per comites rumore sparso de ipsius morte, & pœnitentiæ causa in eremum secessisse, & ibi ferro & cilicio gravem, magna cum sanctitatis laude consenuisse, & ordinem Willelmitarum, quos Parisienses vocitant, alborum mantellorum instituisse, eundem in divos ascriptum anno MCCII. refert Jacob. Mejerus: *Eodem anno consecrata memoria Guillelmi Ducis Aquitaniæ, quem lego auctorem fuisse ordinis fratrum Guillelmitarum.* Ejus secessum in Stabulo Rhodis in agro Senensi in Thuscia signat martyrol. Roman. Sed hæc omnia facile eliduntur auctoritate scriptorum ævi, quos consentientes habemus Guilleimum vita functum Compostellæ, in his enim quæ sunt facti, quantum præstat fides auctorum ejusdem temporis, remotioribus qui sine teste, sine auctore quidquid placet scriptitant, & credulis falsas de sanctis laudes propinare, magnum religionis quæstum ducunt.

ad ann. 1137. Lib. 13.

Lib. 5. c. 51.

In vit. Ludov. Crass.

Apud Sur. tom.

In fascicul. temp. ad ann. 1154. & 1174.

In annalib. Belgic. ad an. 1202. 19. febru.

Utut se res habuerit, Willelmus Dux duas filias superstites reliquit Eleonoram, & Petronillam nonnulli Alisiam vocant. Eleenoram natu majorem suprema voluntate sub profectionem Compostellanam nuptiis destinavit Ludovico juniori filio Ludovici Crassi. Ludovicus accepto nuntio de morte, vera an falsa Guillelmi Ducis, cum Theobaldo Comite Campaniæ, Radulpho Comite Veromandorum, & aliis selectis regni proceribus ocyus venit in Aquitaniam, & Eleeno-

Source : BIU Cujas

Eleenoram sibi uxorem solemni pompa copulavit apud Pictavum, & cum ea Aquitaniæ compos effectus est. Altera quæ dicta est Petronilla seu Alisia postea nupsit Radulpho Comiti Veromanduorum, & in dote tulit amplissimas ditiones, quas pater in Burgundia possidebat ut proles Gerardi Ducis Burgundiæ, ex testamenti ejus tabulis, quas prodidit Jo: Hayus: *Commendo me Deo, quem relictis omnibus sequi volo, filias meas in Regis domini mei Ludovici protectione relinquo, Leonoram collocaturum cum domino Ludovico Regis filio, si Baronibus meis placuerit, cui Aquitaniam, & Pictaviam in dote relinquo, Petronillæ vero filiæ meæ possessiones meas, quas ut proles Gerardi Ducis Burgundiæ possideo.* De nuptiis Leonoræ Ordericus Vitalis: *Filiam vero suam Ludovico juveni Francorum Regi in conjugem dari præcepit, ipsumque Regem totius juris sui hæredem constituit, quod ita postea factum est.* Et Sugerius loco jam prælibato: *Subsecuti sunt eum nuncii Guillelmi Ducis Aquitaniæ, denunciantes eundem Ducem, ad sanctum Jacobum peregre profectum, in via demigrasse, sed antequam iter aggrederetur, & etiam in itinere moriens filiam nobilissimam puellam nomine Alienor desponsandam, totamque terram suam eidem retinendam & deliberasse, & dimisisse, &c.* De nuptiis utriusque puellæ paucis continuator Aimoini: *Ipse duas filias tantum habebat, quarum altera vocatæ fuit Alienor, altera Aalis, terra autem Aquitaniæ domino suo, destituta absque hærede mare, remansit, idcirco Rex Ludovicus totam Aquitaniam in manu sua tenuit, alteram de duabus prædictis sororibus, scilicet Alienor idem natu majorem matrimonio sibi sociavit, alteram vero videlicet Aalis juniorem Radulfo Comiti Viromandensi in uxorem donavit.* Eleenoram a patre Ludovico juniori destinatam nihil est quod dubitemus, sed de Petronilla dici non potest eam a patre Radulfo Comiti destinatam, Radulfus enim multis post annis Petronillam duxit uxorem, nimirum anno MCXLII. eamque uxorem sortitus est divortio facto cum alia conjuge, ut observo ex Roberto Montensi, & Bernardo Clarevallensi. Unde Guillelmus nequaquam potuit cogitare de nuptiis filiæ cum Radulfo, qui jam erat conjugatus, nec aliter, quam divortio pervenit ad ejus nuptias, & hoc uno argumento facile convellitur fides hujusce testamenti, quod alias suspicione non caret, ob producentis notam mendacitatem.

Lib. 13. In vit. Lud. Crassi. Lib. 5. c. 51. In supplem. Sigebert. ad ann. 1142. Epist. 216.

Eodem anno secuta morte Crassi, Ludovicus junior ejus natus Pictavis in Regem Francorum inauguratus; Ordericus Vitalis: *Sequenti autem dominica Ludovicus puer Pictavis coronatus est, & sic regnum Francorum, & Aquitaniæ ducatum, quem nullus patrum suorum habuit, nactus est.* Hinc in tabulis confirmationis priv. S. Martini de Campis hujusce anni Ludovicus junior Francorum Rex, & Dux Aquitanorum inscribitur. Willelmo Duci fuere fratres gemini, Raymundus Princeps Antiochenus, & Henricus, qui postea monachum professus est, de quibus meminere Guill. Tyr. & Ordericus, unica vero soror, Mathildis nomine, quæ primum nupsit vicecomiti Toarcensi, secundis nuptiis Ramiro Regi Arragonum; de secundis nuptiis Rodericus Toletan. *Cumque in Montione iterum convenissent, potiorum consilium hoc firmavit, ut Ramirum monachum fratri mortuo subrogarent, & eductum de monasterio apud Oscam in regni solio collocarunt, & sororem Comitis Pictavienſis in uxorem ei post modicum temporis asciverunt.* De utriusque nuptiis Zurita: *Ducit acta ferme ætate Agnem Guillelmi Pictonum Comitis Aquitaniæ Ducis sororem, Leonoræ, quæ Ludovico juniori Francorum Regi nupsit, & Petronillæ ejus sororis, uti ego existimo amitam, apud vetustum annalium auctorem comperio Mathildem vocatam, & matrem fuisse vicecomitis Thoarcensis, & Ramiro canonicis institutis, a Pontifice Maximo soluto eam in matrimonium collocatam, quod confirmare liquido haud possum.*

Lib. 13. Lib. 14. c. 9. Lib. 13. ad ann. 1137. Lib. 6. c. 2. In indicib. Arragoniæ 1134.

Hac tempestate Rupella oppidum pagi Alnicnsis, proprios dynastas habuit Elbonem de Malo-leone & Godefridum de Rupeforti, ex veteribus tabulis, quæ editæ sunt in libello de origine & incrementis ejusdem oppidi. Vicecomitis de

Source : BIU Cujas

Malo-leone filium memorat Goffridus Vindocinenſis epiſt. ad Geraldum E. & legatum Aquitaniæ : *Audivimus itaque , & dolemus Andream de Vitrejo filiæ ſuæ vobis conjugium vendidiſſe , illud etiam a vobis filium vicecomitis de Malo-leone comparaſſe* , &c. Mali-leonis caſtrum eſt diœceſis Pictavienſis, ut patet ex cap. *cum inter , de except.* in quo proponitur lis, quæ erat inter priorem, & conventum de Argentolio, & nobilem virum Savaricum de Mali-leone diœceſ. Pictav. ejuſdem caſtri meminit Thomas Walſingam : *Dederat enim Rex Franciæ, dum Waſconiam tenuerat , caſtrum , quod Mali-leonis dicitur , cuidam militi, qui illud adhuc detinebat , nec ad mandatum Regis illud curabat reſtituere .*

Lib. 1. ep. 21.

In Eduard.

FINIS.

Source : BIU Cujas